כ"ה): תִּשְׁעָה עשר איש (ש"ב ב' ל'): לְתִשְׁעַת המטות (במדבר ל"ד י"ג): תִּשְׁעִים שנה (בראשית ה' ט') neunzig, משותף. והסדורי: ביום הַתְּשִׁיעִי (במדבר ז' ס') der Neunte: עד השנה הַתְּשִׁיעִית (ויקרא כ"ה כ"ב): בְּתִשְׁעָה לחדש (שם כ"ג ל"ב) במקום בַּתְּשִׁיעִי. והחלקי ראוי תְּשִׁיעִית היום, תְּשִׁיעִית השנה.

תִּשְׁרִי שם לחדש השביעי מקובל באומה, אם מפרס או מבבל, Oktober, עיין אבה.

תתח

תּוֹתָח שם לכלי משחית: כקש נחשבו תּוֹתָח (איוב מ"א כ"א) Mauerbrecher, Keule. וי"מ כי שרשו יתח בערבי Knittel, Prügel.

אחרית דבר

אשלם תודות לאל הגומר עלי, כי הביאני עד הלום, להחל ולכלות מלאכת עבודתי זאת חלקי עברית ואשכנזית, לשית נוספות אל הספר היקר הזה, ולהגות סיגים מכסף צרוף, פי שנים היה עמלי ויגיע כפי, בלבי חשבתי חקרי לב חכמים חדשים גם ישנים, גם מלבי הוצאתי מלים, ואבחר ואקרב את הטוב ואת הישר; ובידי תקנתי תקונים חצוניים לאלפים ולרבבות, אם מְעֻוָּתִים אשר היו לתקון, אם חסרונות אשר נשארו לְהִמָּנוֹת. לערך עשרים אלף מַרְאֵי מקומות, Citaten, תקנתי והצבתי להם ציונים, לא לבד בפרשיות כי אם גם במקראות, דבר חדש אשר לא היה בראשונים. ומלבד זאת, הכתובים אשר הביא החכם ב"ז היו פעמים רבות מְעֻוָּתִים ומקולקלים. כאשר אינם כתובים בספרי הקדש, וכולם יבואו עתה אל נכון לא נעדר דבר, מלבד פרושי מקראות ישרים ונכוחים, למרבה. ולא להתפאר במלאכתי זאת, דברתי דברי אלה באזניך, קורא אהוב! כי אם להעיר לבך, לשפטני באמת ובתמים, אם אחרי עמלי עוד תמצא שגיאה, אשר לא שמתי עיני בה, באשר גם אני בן אדם עפר מן האדמה, אשר עין בשר לו, אך הכסילים ידרושו רק אחרי שגיאות זולתו; כזבובי מות אחרי כל נגע.

והנה ידידי הקורא! בכל דף ודף תמצא ת"ל נוספות רבות אשר שמתי, לא לבד אלה המקומות המסוגרים בסימן כזה [*], כי פעמים אין מספר הכריחני הענין להיות כממלא דברי החכם ב"ז, בלי לגלות ממי יצאו הדברים.

החלק השלישי הוצרכתי לא לבד לשנות ולתקן, ביתר שאת ויתר עז, כי אם לחדש נעוריו ולהרחיבו מתחלתו ועד סופו, וברוך אלהים כי נתן לי כח לעשות חיל, ולא התרפיתי במלאכתי זאת כאשר עיני הקורא תחזינה משרים. ולבי בטוח למצוא חן ושכל טוב בעיני המשכילים הישרים בלבותם אשר מקל נועם בידם קָנֵה מדה למוד בו מעשה זולתו, לא מקל חובלים, להיות להם שבט עברה להכות בו, מקנאתם וממחלוקתם שלא לשם שמים, את כל איש אשר איננו ישר בעיניהם, וכל איש אשר עובד עבודתו באמת ובתמים וידיו תעשינה תושיה, הוא הוא אשר איננו ישר בעיניהם! בחלה נפשי במקנאים כאלה; אולם לא אירא ולא אֵחַת מפניהם. רב אשר אתי מאשר אותם; עיני לשמים, ולבי לחוקקי ישראל, ואזרועי ועטי לכל רֵע ואוהב דבק מאה, ולכל ישרי לבב גם יחד!

ואני בטרם אכלה לדבר, אתן תודה להמשגיח על עושי המלאכה בבית הדפוס הזה, ה"ה אהובי התורני המשכיל ואיש נאמן רוח, הר"ר ישראל בן הרבני הר"ר מיכאל נאדאש שקווארעניצא, כי שם עין בחינתו גם על האומנים גם על ההגהה בהשכל ודעת, להוציא דבר טוב לפעולת אדם. יהי זכרו ברוך!

ואני תפלתי לאל הנותן ליעף כח, כי יאזרני חיל, לעבוד עבודת ה' באמת ובתמים כל הימים אשר מנו לי בחסדו. ——— החותם פה וויען, בחדש תשרי ה'תרכ"ד לב"ע.

מה"ל.

תְּקַן בארמית בבנין הפעל (דניאל ד' ל״ג, ל״ו) wiederhergestellt, wiedereingesetzt werden.

תקע

תָּקַע, העתיד יִתְקַע, פ״י, בב״ב. הקל ב' הוראות בו. א) יש ענינו נעיצה: ותקעתיו יתד במקום נאמן (ישעיה כ״ב כ״ג) einstecken: תקע את אהלו (בראשית ל״א כ״ה) ע״ש היתדות: ויתקעה בבטנו (שופטים ג' כ״א) stechen: ויתקעהו ימה סוף (שמות י' י״ט) versenken: תקעת לזר כפך (משלי ו' א') ידוע כי נתינת יד אל יד רעהו הוא סימן לערבות: אל תהי בתקעי כף (שם כ״ב כ״ו), ויש שהיא הכאה כף על כף לשמחה: כל העמים תקעו כף (תהלים מ״ז ב'), ויש ענינו השמעת קול שופר ע״י נעיצת הרוח: ושאול תקע בשופר (ש״א י״ג ג') in die Trompete stoßen: ותקעתם בחצצרות (במדבר י' י'): בשופר יתקע (זכריה ט' י״ד).

הנפעל: מי הוא לידי יִתָּקֵעַ (איוב י״ז ד') להיות ערב בעדי, כי התוקע כף ערב בדבר. ומענין ב': יִתָּקַע בשופר גדול (ישעיה כ״ז י״ג).

תֵּקַע שמ״ז: הללוהו בתקע שופר (תהלים ק״נ ו') Ton, blasen.

תְּקוֹעַ שם עיר בדרומית מזרחית לבית לחם, אשר שם יתחיל המדבר הגדול, לכן יקרא: מדבר תקוע (ד״ה ב' כ' כ'), ותקוע היא עיר מולדת הנביא עמוס, ומימות רחבעם היתה מצודה (ש״ב י״ד ב'), ועוד היום מצאו הנוסעי' חרבות עיר הנקראת בשם Tekua. ותואר השם הזה: תְּקוֹעִי, תְּקוֹעִית (שמואל ב' י״ד ב').

תקף

תָּקַף פעל עומד, בנינו קל, ענינו חזק ואמץ וקשוי: ואם יתקפו האחד (קהלת ד' י״ב) überwältigen, mächtig sein, ר״ל יהיה תקיף ממנו an Stärke überlegen sein: תתקפהו כמלך עתיד לכידור (איוב ט״ו כ״ד) ע״ש כדר, ויהיה א״כ תקף והקיף ע״א umgeben, אך: תתקפהו לנצח ויהלך (שם י״ד כ') אין משמעו כן.

תֹּקֶף שמ״ז לחוק: בתקף כל מלכותו (דניאל י״א י״ז) Stärke, Macht: וכל מעשה תקפו וגבורתו (אסתר י' ב') Macht, Gewalt, כי איננו מורה תמיד גבורה טבעית בגוף, כי אם הכח והיכלת והרשות לעשות כרצונו וחפצו: את כל תקף (שם ט' כ״ט) Bestätigung, Festigkeit, קיום דבר.

תַּקִּיף שם ת״ז לחזק מזולתו: עם שֶׁתַּקִּיף ממנו (קהלת ו' י') Einer der an Stärke einem Andern überlegen ist. ובארמית שמוש הפעל והשם הוא הרבה (דניאל ב' מ', מ״ב, ג' ל״ג) mächtig, וכן בתלמוד ידו תַּקִּיפָה וכדומה.

תרז

תִּרְזָה שם מין אילן סרק: תרזה ואלון (ישעי' מ״ד י״ד) Buchenholz עץ קשה.

תרן

תֹּרֶן שת״ז לעץ הגבוה התקוע באניה: לעשות תרן עליך (יחזקאל כ״ז ה') Mastbaum: כתרן על־־ראש ההר (ישעיה ל' י״ז) Pechstange, הוא נס גבוה ובראשו זפת, ע״ש נהר: כן תרנם בל פרשו נס (שם ל״ג כ״ג), ראה שרש כנן.

תרף

תְּרָפִים שם ת״ז לגלמים עשוים בדמות פרצוף אדם: ותגנב רחל את התרפים (בראשית ל״א י״ט) Bilder, Penaten des Hauses, והמה היו לפי דעת עובדי האלילים הקדמוני' כמחסה ומסתור לבני הבית המשפיעי' להם ברכה ורב טוב: והנה התרפים אל המטה (ש״א י״ט ט״ז): ויעש אפוד ותרפים (שופטי' י״ז ה') להגיד עתידות: ואון ותרפים הפצר (ש״א ט״ו כ״ג), ובלשון יון חמר אדם בלי חיות Trupp. תרופה בשרש רוף, תרשיש עיין שרש רשש.

תשע

תֵּשַׁע שם מספר יסודי לנקבה: תשע אמות (דברי' ג' י״א) neun, ולזכר: תשעה חדשים (ש״ב כ״ד ח'). והרבק: תשע עשרה שנה (בראשית י״א

תֹּפֶל שם מקום במדבר (דברים א' א').

תִּפְסַח שם עיר גדולה על שפת נהר פרת למערב' והוא הגבול האחד של ממלכת המלך שלמה: מִתִּפְסַח ועד עזה (מ"א ה' ד'), ושם העיר הזאת אצל העמים Thapsacus.

תפף

תָּפַף פעל יוצא. בב"ב. הקל ענינו הכאה על התף: בתוך עלמות תּוֹפֵפוֹת (תהלים ס"ח כ"ו) trommeln, Pauken schlagen.

הפיעל: מְתֹפְפוֹת על לבביהן (נחום ב' ח') schlagen, עצ"הש.

תֹּף שם הכלי: את התף בידה (שמות ט"ו כ') Pauke, Trommel, וי"א שהוא נקרא Abuphe בערבי דף: בְּתֻפִּים ובמחלות (שם שם כ'): מלאכת תֻּפֶּיךָ ונקביך (יחזקאל כ"ח י"ג).

תפר

תָּפַר פעל יוצא. בב"ב. הקל ענינו חבור ודבוק: ועת לִתְפּוֹר (קהלת ג' ז') verbinden, zusammen- heften, nähen: שק תָּפַרְתִּי עלי גלדי (איוב ט"ז ט"ו): וַיִּתְפְּרוּ עלי תאנה (בראשי' ג' ז'). ותפירה בתלמוד בסתם.

הפיעל: לְמְתַפְּרוֹת כסתות (יחזקאל י"ג י"ח).

תפש

תָּפַשׂ, העתיד יִתְפֹּשׂ, פ"י, גב"ב. הקל ענינו אחיזה ולקיחה בחוזקה וכבוש: וּתְפָשָׂהּ ושכב עמה (דברים כ"ב כ"ח) ergreifen, anpacken, וכל שהוא ביד חזקה ולכידה בא ביחס הפעול. ע"ש אחז: וְתָפַשׂ את הסלע (מ"ב י"ד ז') erobern: תִּפְשׂוּ חי (יהושע ח' כ"ג) fangen: תֹּפֵשׂ כנור (בראשי' ד' כ"א): וְתֹפְשֵׂי התורה לא ידעוני (ירמיה ב' ח') Handhaber, כל המוחזק בדבר ויודעו נקרא תופש, כאלו כבש הדבר: תֹּפְשֵׂי המלחמה (במדבר ל"א כ"ז): תֹּפְשֵׂי משוט (יחזקאל כ"ז כ"ט): וְתָפַשְׂתִּי שם אלוה (משלי ל' ט') לשבועה, והנכון הוא כמו המליצה בל"א sich an den Namen Gottes vergreifen, לדבר תועה על האלהים בטירוף דעת: הוא תָּפוּשׂ זהב (חבקוק ב' י"ט) כמו אחוז belegt, וכל שהיא אחיזה לבד קשור בבי"ת: וָאֶתְפֹּשׂ בשני הלחות (דברי' ט' י"ז).

הנפעל: והיא לא נִתְפָּשָׂה (במדבר ה' י"ג) gewaltsamer Weise ergriffen werden: נִתְפְּשָׂה בכל (ירמיה נ' מ"ו) erobert werden: כי תפש תִּתָּפֵשׂ (שם ל"ד ג'): מזכיר עון לְהִתָּפֵשׂ (יחזקאל כ"א כ"ח).

הפיעל: שממית בידים תְּתַפֵּשׂ (משלי ל' כ"ח).

תפת

תֹּפֶת שם מקום שמשליכים שם הפגרים: התפת וגיא בן הנם (ירמיה ז' ל"א) Aasgrube. וגם היה מקום ששורפין שם הילדים למלך בהכאת תוף Abuphe: וטמא את־התפת (מ"א כ"ג י'), וע"ש ב' הכוונו' האלה השאל אח"כ למקום דין הרשעים אחרי המות: כי ערוך מאתמול תָּפְתֶּה גם היא למלך הוכן (ישעיה ל' ל"ג) Hölle, Fegefeuer. [ולא אמנע מסך פירוש יקר מהחכם שד"ל, אשר הביא בהערותיו לספר ישעיה, אשר כתב בלי צרפתי, והוא: תֹּפֶת או תפתה הוכן לכבוד האליל מלך, ויאמר ישעיה בלשון נופל על לשון, התפתה אשר אני מזכיר גם היא הוכן לַמֶּלֶךְ, לא לְמֹלֶךְ כי אם למלך אשור]. או ר"ל מקום מדורת אש גדול כמו התפת. וע"א: וְתֹפֶת לפנים אהיה (איוב י"ז ו') Beherrscher, בארמית תפתאי. וי"מ מכריז ומודיע דבר כמו בתוף, וי"מ תפת כמו מופת.

תִּפְתָּיֵא שם הדר אנשים נכבדים, כמו שופטים (דניאל ג' ב', ג').

תְּקַל בארמית כמו שקל בעברית.

תְּקַל (במקום תְּקִיל) (דניאל ה' כ"ה, שם ה' כ"ז) gewogen, gewogen sein.

תקן

תָּקַן פעל יוצא, בב"ב. הקל ענינו תקון והישרה דבר משחת ומעות: מעות לא יוכל לִתְקֹן (קהלת א' ט"ו) verbessern, gut machen, gerade machen, היטיבו דרכיכם ת' אתקינו.

הפיעל: מי יוכל לְתַקֵּן את אשר עותו (שם ז' י"ג), ויש ענינו סדור והכנה כמו תכן בכ"ף: וְתִקֵּן משלים הרבה (שם י"ב ט') verfertigen, festsetzen. ובתלמוד ההפעיל הִתְקִין פרוזבול verordnen, einrichten. וכן השם תִּקּוּן Verbesserung, Verordnung, Einrichtung: תְּקוּנִים או תַּקָּנָה גם כן לתקן איזה דבר מקלקל, או הכנה ונדר שלא יבא לידי קלקול.

(שמות ח' ג') וש"ת לתבערה: אשר־אור לו בציון ותנור לו בירושלם (ישעיה ל"א ט').

תעב

נִתְעָב פעל יוצא, גב"ב. הנפעל ענינו מאוס ושקוץ: כי נִתְעַב דבר המלך (ד"ה א' כ"א ו') verworfen, verabscheuet werden: נצר נִתְעָב (ישעיה י"ד כ').

הפיעל: תִּעֲבוּנִי כל מתי סודי (איוב י"ט י"ט) verabscheuen: לִמְתָעֵב גוי (ישעיה מ"ט ז'): וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ (דברים ז' כ"ו): כל אכל תְּתַעֵב נפשם (תהלים ק"ז י"ח) ekeln: וַתְּתַעֲבִי את יפיך (יחזקאל ט"ז כ"ה) herabwürdigen, לשון בזוי.

ההפעיל בא במקום ת"הפ: הִתְעִיבוּ עלילה (תהלים י"ד א'): וַיַּתְעֵב מאד ללכת (מ"א כ"א כ"ו).

תּוֹעֵבָה שמ"נ או תאר השם מזה: תּוֹעֵבָה הוא (בראשית מ"ג ל"ב) Gräuel, Abscheu: שבע תּוֹעֵבוֹת בלבו (משלי כ"ו כ"ה) verworfene, niederträchtige Gedanken: תּוֹעֲבַת ה' מחשבות רע (משלי ט"ו כ"ו).

תעה

תָּעָה, העתיד יִתְעֶה, יֵתַע, פ"ע, הב"ב. הקל ענינו כמו טעה, ורובו על טעות הדרך: תָּעִיתִי כשה אובד (תהלים קי"ט קע"ו) irren: תָּעוּ במדבר (שם ק"ז ד'). ומ"ש בדעה: תֹּעֵי לבב הם (שם צ"ה י') irrig, unwissend: וידעו תֹעֵי רוח בינה (שם כ"ט כ"ד), ובא על נטיה וסוד: אדם תּוֹעֶה מדרך השכל (משלי כ"א ט"ז) ablenken, weichen: ומפקודיך לא תָעִיתִי (תהלים קי"ט י'). וע"א: תָּעָה לבבי (ישעיה כ"א ד') zittern, ענינו בלבול ושממון: אל תֵּתַע בנתיבתיה (משלי ז' כ"ח): וַתֵּתַע במדבר (בראשית כ"א י"ד).

הנפעל: בשוא נִתְעָה (איוב ט"ו ל"א) verrückt, irrig: כְּהִתָּעוֹת שכור בקיאו (ישעי' י"ט י"ג) taumeln.

הפיעל עד"מ: והייתי בעיניו כִּמְתַעְתֵּעַ (בראשי' כ"ז י"ב) betrügen, irre führen, hintergehen.

ההפעיל: רוח זנונים הִתְעָה (הושע ד' י"ב) irre führen: כי הִתְעֵיתֶם בנפשתיכם (ירמיה מ"ב כ') sich selbst hintergehen: וַיַּתְעֵם מנשה (מ"ב כ"א ט') verleiten: וַיַּתְעֵם בתהו לא דרך (תהלים ק"ז מ'): למה תַתְעֵנוּ יי מדרכך (ישעיה ס"ג י"ז) irre gehen lassen, כמנהג הלשון לשמש בפעל לענין שלא מנע מהיות מה שהוא, ע"ש סלף: כאשר הִתְעוּ אותי אלהים (בראשית כ' י"ג) ע' באור שם.

ההתפעל: וּמִתַּעְתְּעִים בנביאיו (ד"ה ב' ל"ו ט"ז).

תּוֹעָה שמ"נ: ולדבר אל־יי תּוֹעָה (ישעיה ל"ב ו') Irrungen, מחשבות: ולעשות לו תּוֹעָה (נחמי' ד' ב') Schikanen, קלקול והשחתה.

תַּעְתֻּעִים ת"הש: מעשה תַּעְתֻּעִים (ירמיה י' ט"ו) Betrug, Blendwerk.

תֹּעוּ שע"פ למלך חמת (ד"ה א' י"ח ט', י', ולעומתו בש"ב ח' ט', י' תֹּעִי).

תַּעֲנָךְ שם עיר ממלכה בארץ כנען היושבת על מי מגדו (שופטים א' כ"ז, ה' י"ט, מ"א ד' י"ב).

תער

תַּעַר יש שת"ז למספרים: תַּעַר הגלבים (יחזקאל ה' א'): והעבירו תַעַר על כל בשרם (במדבר ח' ז') Scheermesser: בְּתַעַר השכירה (ישעיה ז' כ'): כְּתַעַר מלטש (תהלים נ"ד ד'): בְּתַעַר הספר (ירמיה ל"ו כ"ג) Papierscheere, ויש ענינו נרתיק: וישלפה מִתַּעְרָהּ (ש"א י"ז נ"א) Scheide: והוצאתי חרבי מִתַּעְרָהּ (יחזקאל כ"א ח'), וי"א כי זה שרשו ערה.

תפח

תַּפּוּחַ שם פרי עץ: גם תמר וְתַפּוּחַ (יואל א' י"ב) Apfelbaum: רפדוני בַּתַּפּוּחִים (ש"ה ב' ה'): תַּפּוּחֵי זהב (משלי כ"ה י"א) מצויירים. ויש תַּפּוּחַ לשם ע"פ והיא עיר בגבול מטה יהודה (יהושע י"ב י"ז, ט"ו ל"ד), ועוד עיר אחרת בשם זה בגבול מנשה ואפרים (יהושע ט"ז ח', ד"ה א' ב' מ"ג).

תפל

תָּפֵל ת"הש לדבר חסר טעם טבעי או מוסרי: היאכל תָּפֵל מבלי מלח (איוב ו' ו') Widriges, Abgeschmacktes: חזו לך שוא וְתָפֵל (איכה ב' י"ד) Widersinniges: טחים אותם תָּפֵל (יחזקאל י"ג י') דבר שאין לו קיום, וי"מ כמו טפל, ע"ש.

תִּפְלָה שמ"ז: ולא נתן תִּפְלָה לאלהים (איוב א' כ"ב) Unanständiges: ראיתי תִפְלָה (ירמיה כ"ג י"ג) Unsinn: ואלוה לא ישים תִּפְלָה (איוב כ"ד י"ב).

תהיינה (ויקרא כ"ג ט"ו) מלא בלי חסרון דבר מזמן.
והמוסרי: צדיק תָּמִים היה (בראשית ו' ט') ganz aufrichtig: תָּמִים תהיה עם יי (דברים י"ח י"ג).
ות"הפ: הולך תָּמִים (תהלים ט"ו ב'): הבה תָמִים (ש"א י"ד מ"ג), ר"ל גלה תמימות הדבר: באמת ובְתָמִים (שופטי' ט' ט"ז): ותְמִימִים ינחלו טוב (משלי כ"ח י'): אשרי תְמִימֵי דרך (תהלים קי"ט א').

מְתֹם ת"הפ ענינו מקום בלי חסרון ומום: אין בו מְתֹם (ישעי' א' ו') gesunde Stelle: אין מְתֹם בבשרי (תהלים ל"ח ד') (וע"ש מתה).

תִּמְנָה, גם תִּמְנָתָה, שם עיר בארץ כנען (בראשי' ל"ח י"ב) אשר נפלה בגורל מטה יהודה, כי יושבת בגבול הצפוני לנחלתו (יהושע ט"ו י', נ"ז) ואחרי כן נִתְּנָה אל שבט הדני (שם י"ט מ"ג), ולרוב כבשוה הפלשתים (שופטים י"ד א', ד"ה ב' כ"ח י"ח). התואר: שמשון חתן הַתִּמְנִי (שופטים ט"ו ו').

תִּמְנָע פילגש לאליפז בן עשו (בראשית ל"ו י"ב, כ"ב, ד"ה א' ל"ט), ושם אלוף אדום אחד יִקָּרֵא על שמה (בראשית ל"ו מ', ד"ה א' א' נ"א).

תמר

תָּמָר שם עץ פרי: גם תָּמָר ותפוח (יואל א' י"ב) Palme: ושבעים תְּמָרִים (שמות ט"ו כ"ז).
ומ"א: יושבת תחת־תֹּמֶר (שופטים ד' ה'). ובא: כְּתֹמֶר מקשה המה (ירמי' י' ה') ובא על ציור עשוי כדמותו: וְהַתִּמֹרִים עשוים (יחזקאל מ"א כ'). ומ"א: וְתִמֹּרִים וְתִמֹּרָה (שם שם י"ח): וְתִמֹּרֹת ופטורי צצים (מ"א ו' כ"ט).

תִּמָרָה שת"נ לעמוד עשן העולה בישר כמו תמר: וְתִמְרוֹת עשן (יואל ג' ג') Rauchsäule: כְּתִימְרוֹת עשן (ש"ה ג' ו').

תנה

תָּנָה פעל יוצא, גב"ב. הקל ענינו ספור ודבור: גם כי יִתְנוּ בגוים (הושע ח' י') erzählen.
וי"מ מלשון תנאי וקשור in ein Bündniß eingehen, כי המתקשר בזולתו יעשה בו תנאים.
הפיעל ענינו רק ספור: שם יְתַנּוּ צדקות יי (שופטים ה' י"א) erzählen, erschallen lassen: לְתַנּוֹת לבת יפתח (שם י"א מ') להשמיע בקול שבח בת יפתח שנעשה בה נדר אביה: ואבותינו ספרו לנו תרגום תניאו לנא, ופי יגיד ופומי יתני, ומזה בתל' תָּנוּ רבנן. [והחכם הכולל יש"ר יתן עדיו באגרותיו כי פי' לְתַנּוֹת לבת יפתח איננו לשון יללה כדעת איזה מפרשים כ"א כמו לספר, כי הפיעל על דרך זה נמצא רק שני פעמים בס' שופטים, וראוי לפרש שניהם על דרך אחד. ועל מעשה בת יפתח דבר שם החכם הנ"ל דברים טובים ונכוחים, ראה ספר אגרות ישר ח"א].
ההפעיל מענין הקל: אפרים הִתְנוּ אהבים (הושע ח' ט') Bündniß machen, Freundschaft pflegen.
וי"מ מלשון אתנה Geschenke geben.

אֶתְנָה תאר למתן הזונה הנתן בתנאי: אֶתְנָה המה לי (שם ב' י"ד) bedingter Lohn, Huren-lohn. ומ"א: אהבת אֶתְנָן (שם ט' א'): אֶתְנַן זונה (דברים כ"ג י"ט): סחרה וְאֶתְנַנָּהּ (ישעיה כ"ג י"ח), לפי שדמה לזונה, מכנה המסים והנתינות בשם זה: וכל אֶתְנַנֶּיהָ ישרפו באש (מיכה א' ז') ושם יתְּנָי הנזכר בתלמוד יתכן היות עברית ע"מ דְוָי, אך הוסיפו אלף תְּנָאי כמו פְּנָאי, ת' הה"א.

תִּנְיָן שם המספר בארמית כמו הַשֵּׁנִי בעברית (דניאל ז' ה') der Zweite.

תִּנְיָנוּת (שם ב' ז') zum zweiten Male.

תנך

תְּנוּךְ שת"ז לעור הרך התלוי באזן: על תְּנוּךְ אזן אהרן (שמות כ"ט כ') Ohrläppchen.

תנן

תַּנִּין שם מין נחש: כפיר וְתַנִּין (תהלים צ"א י"ג) Seehunde, ולר"ק Drache, Schlange. ובמ"ם: נוה תַנִּים (ישעיה ל"ד י"ג): הַתַּנִּים הגדול (יחזקאל כ"ט ג'): אח הייתי לְתַנִּים (איוב ל' כ"ט). ובס"נ: לְתַנּוֹת מדבר (מלאכי א' ג'), ולר"ק ענינו מעון.
ומ"א: חמת תַּנִּינִים (דברים ל"ב ל"ג): הַתַּנִּינִם הגדולים (בראשית א' כ"א).

תנר

תַּנּוּר שם לכלי חרס עשוי להסקה: תַּנּוּר וכירים (ויקרא י"א ל"ה) Ofen. בארמית אַתּוּן נוּרָא: מגדל הַתַּנּוּרִים (נחמי' ג' י"א): ובְתַנּוּרֶיךָ ובמשארותיך

תמך

תָּמַךְ, העתיד יִתְמֹךְ, פ"י בב"ב. הקל ענינו אחיזה ותפישה וסמיכה והשענה וקיום: בי תָּמְכָה ימינך (תהלים ס"ג ט') fassen, unterstützen: אף תְּמַכְתִּיךָ בימין צדקי (ישעיה מ"א י'): תָּמְכוּ בידיו (שמות י"ז י"ב) תפישום לסמוך: אתה תּוֹמִיךְ גורלי (תהלים ט"ז ה') fassen, wählen. וי"א שהוא ההפעיל מן ימך, השפלה: וְתוֹמֵךְ שבט (עמוס א' ה') halten: תָּמוֹךְ אשורי במעגלותיך (תהלים י"ז ה'): יִתְמָךְ־דברי לבך (משלי ד' ד') fassen, halten, festhalten: שאול צעדיה יִתְמֹכוּ (שם ה' ה'): ושפל רוח יִתְמֹךְ כבוד (שם כ"ט כ"ג) erhalten: מִתְּמוֹךְ בשהר (ישעיה ל"ג ט"ו).

הנפעל: ובחבלי חטאתו יִתָּמֵךְ (משלי ה' כ"ב) ergriffen werden.

תמל

תְּמוֹל ת"הש ליום העבר: גם תְּמוֹל גם היום (שמואל א' כ' כ"ז) gestern. ויאמר על זמן קודם בלתי מצמצם: איננו עמו כִּתְמֹל שלשם (בראשית ל"א ב') vorhin: אשר לא ידעת תְּמֹל שִׁלְשֹׁם (רות ב' י"א): כי תְּמוֹל אנחנו (איוב ח' ט') ר"ל מזמן קצר, Neulinge. ובתוספת אל"ף. גם אֶתְמֹל גם שלשם (ש"ב ה' ב') vorher: כל יודעו מֵאֶתְמוֹל (ש"א י' י"א): כי ערוך מֵאֶתְמוּל תפתה (ישעיה ל' ל"ג) längst, במלאפו"ם.

תמם

תָּמַם, העתיד יִתֹּם, פע"ו דב"ב. הקל ענינו או שלמות דבר או שלימות פעולה וגמר וכליון והפסק והעדר: כי אם תם הכסף (בראשית מ"ז י"ח) ganz zu Ende sein, כי הוא ת"הפ אשר הפעל נכלל בו, ר"ל כלה כל הכסף: וְתַם לריק כחכם (ויקרא כ"ו כ') ganz verschwendet sein: תַּמּוּ נכרתו (יהושע ג' ט"ז): הֲתַמּוּ הנערים (ש"א ט"ז י"א) ר"ל מספר הנערים: וַתִּתֹּם השנה (בראשית מ"ז י"ח) עברה כלה: וַתִּתֹּם מלאכת העמודים (מ"א ז' כ"ב) נגמרה: תִּתֹּם חלאתה (יחזקאל כ"ד י"א) תכלה. ולד"ק אותם שאית"ן בהירק מנפעל: יִתַּמּוּ חטאים (תהלים ק"ד ל"ה): עד תֹּם כל הדר (במדבר ל"ב י"ג) תם למות: עד תֹּם כל הבית (מ"א ו' כ"ב) להבנות. ויש שבא הפעל אחריו אשר הוא מצטרף עליו: כאשר תַּם כל העם לעבור (יהושע ד' י"א): האם תַּמְנוּ לגוע (במדבר י"ז י"ג) במקום תַּמּוּ: חסדי יי כי לא תָמְנוּ (איכה ג' כ"ב) ראוי תַּמּוּ: תַּמְנוּ חפש מחפש (תהלים ס"ד ז'), י"מ כמו טמנו: ויחדיו יהיו תַמִּים (שמות כ"ו כ"ד) ענינו כמו דבר תמים, וי"מ כמו תאמים: כְּתֻמָּם באו עליך (ישעיה מ"ז ט') vollständig, völlig, ויש יוצא: עד־תֻּמִּי אותם (ירמיה כ"ז ח').

הנפעל: אז אֵיתָם ונקיתי (תהלים י"ט י"ד) ganz sein, הנח תחת הדגש. ולר"ק כל אית"ן הירק ובב' דגש הוא מנפעל.

ההפעיל: וַהֲתִמֹּתִי טמאתך ממך (יחזקאל כ"ב ט"ו) gänzlich ausrotten, ג"כ נכלל הפעל בת"הפ: כַּהֲתִמְךָ שודד (ישעיה ל"ג א') vollendet haben: וַיַּתֵּם את הכסף (מ"ב כ"ב ד') ganz zählen. ובמוסרי: ואם בצע כי תַתֵּם דרכיך (איוב כ"ב ג') frommen Wandel führen.

ההתפעל: עם גבר תמים תִּתַּמָּם (תהלים י"ח כ"ו) aufrichtig sich zeigen.

תָּם ת"הש לשלם במחשבה ובמעשה: ויעקב איש תָּם (בראשית כ"ה כ"ז) fromm, aufrichtig, נצב לעמת איש ציד יורה אחד על היפכו: יונתי תַמָּתִי (ש"ה ו' ט').

תֹּם שמ"ז או ת"הש: תם וישר יצרוני (תהלים כ"ה כ"א) Aufrichtigkeit, Redlichkeit: הולך בַּתֹּם (משלי י' ט'), ובסמיכות: תָּם דרך (שם י"ג ו'): בְּתָם לבבי (בראשית כ' ה'): בְּתֻמִּי הלכתי (תהלים כ"ו א'): משך בקשת לְתֻמּוֹ (מ"א כ"ב ל"ד) absichtslos: קראים והולכים לְתֻמָּם (ש"ב ט"ו י"א) בלא כוונה רעה. ובא על שלמות הבריאות: זה ימות בעצם תֻּמּוֹ (איוב כ"א כ"ג). ובס"נ: תֻּמַּת ישרים תנחם (משלי י"א ב') frommer Wandel: וידע אלוה תֻּמָּתִי (איוב ל"א ו') Unschuld: לא אסיר תֻּמָּתִי ממני (שם כ"ז ה'). והרבוי: את האורים ואת הַתֻּמִּים (שמות כ"ח ל') Orakel, שנבאו בתום מה שנשאלו: תֻּמֶּיךָ ואוריך (דברים ל"ג ח').

תָּמִים תהש"ז טבעי או מוסרי: שה תָמִים (שמות י"ב ה') ganz, ohne Fehler: כיום תָּמִים (יהושע י' י"ג): האליה תְמִימָה (ויקרא ג' ט') ganz, völlig: וּתְמִימִים כיורדי בור (משלי א' י"ב): תְּמִימַת

תִּלָּם (יהושע י"א י"ג) ר"ל העומדת בתל גבוה ויסוד מוסד, כמוסדות הרים. ומ"א: הר־גבוה וְתָלוּל (יחזקאל י"ז כ"ב) ויש מטין מגזרה זה תלפיות, תלתלים, ואנכי הבאתים בשרש תלה.

תֶּלַח שע"פ (דה"י א' ז' כ"ה).

תְּלִיתַי שם המספר (דניאל ב' ל"ט) der Dritte.

תלם

תֶּלֶם שת"ז לערוגת השדה: התקשר־רים בְּתֶלֶם עבותו (איוב ל"ט י') Furche: כגלים על תַּלְמֵי שדי (הושע י' ד'): תְּלָמֶיהָ רוה נחת גדודה (תהלים ס"ה י"א). התלם הוא התל הגבוה בשורת המחרישה, והגדודים הם החריצים שבין שורה לשורה.

תַּלְמַי שם ע"פ. א) למלך גשור, חותן המלך דוד (ש"ב ג' ג', י"ג ל"ז). ב) שם אחד הרפאים מבני הענק (במדבר י"ג כ"ב, יהושע ט"ו י"ד, שופטים א' י').

תלע

תּוֹלֵעָה שם נרדף עם רמה: ומכסיך תּוֹלֵעָה (ישעיה י"ד י"א) Wurm: כי תאכלנו הַתּוֹלָעַת (דברים כ"ח ל"ט): כי תּוֹלַעְתָּם לא תמות (ישעיה כ"ו כ"ד) ר"ל תולעת אשר יָרֻם פגריהם להעלות באשם. ועצ"ה: ואנכי תּוֹלַעַת ולא־איש (תהלים כ"ב ז') להשפיל נפשו: ובן־אדם תּוֹלֵעָה (איוב כ"ה ו') והרבוי: וירם תּוֹלָעִים (שמות ט"ז כ') ובתלמוד הפעל ממנו תבואה *שֶׁהִתְלִיעַ, wurm-stichig werden.

תּוֹלָע ת"הש לצבע אדום עשוי מדם תולעה ידוע: אם יאדימו־כַתּוֹלָע (ישעיה א' י"ח) Scharlachroth: האמנים עלי תולע (איכה ד' ה') נכלל המתואר בתואר: שני הַתּוֹלַעַת (ויקרא י"ד ו'): תּוֹלַעַת השני (שמות כ"ח ה') וממנו הפעל: אנשי חיל מְתֻלָּעִים (נחום ב' ד') מלובשים בבגדי שני תולעת או כמו חמוץ בגדים, אדומים מדם הרוגים.

תְּלָת, תְּלָתָא, תְּלָתָה בארמית, כמו שלש בעברי: יום תְּלָתָה (עזרא ו' ט"ו) — der dritte Tag: שליט תַּלְתָּא (דניאל ה' כ"ט) Herrscher des dritten Ranges —: תַּלְתִּי, כמו שלישי (שם ה' ז') der Dritte.

מְתַלְּעָה שם ת"נ לשנים הטחנות: ואשברה מְתַלְּעוֹת עול (איוב כ"ט י"ז) Gebiß: ומאכלות מְתַלְעוֹתָיו (משלי ל' י"ד) ע"ש לתע, כי הוא מן השמות המתהפכים.

תמד

תָּמִיד ת"הפ או השם להורות משך הויה או הפעול' בזמן בלי הפסק או לעתים ידועים: עובר עלינו תָּמִיד (מ"ב ד' ט') beständig: וארחתו ארחת תָּמִיד (שם כ"ה ל') gewöhnlich, zur bestimmten Zeit, ר"ל בזמן הנהוג: איש תָּמִיד תוקד על המזבח (ויקרא ו' ו') בלי הפסק: שויתי יי לנגדי תָמִיד (תהלים י"ז ח'): תָּמִיד יומם (ישעיה כ"א ח') anhaltend: חקות עולם תָּמִיד (יחזקאל מ"ו י"ד) כפול: ואנשי תָמִיד יבדילו (שם ל"ט י"ד): הוסר הַתָּמִיד (דניאל י"ב י"א) נכלל המתואר בתאר.

תמה

תָּמַהּ, העתיד יִתְמַהּ, פ"ע בב"ב, הקל עניננו השתוממות על דבר: ראו כן תָּמָהוּ (תהלים מ"ח ו') erstaunen: והִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ (חבקוק א' ה'): אל תִּתְמַהּ על החפץ (קהלת ה' ז') כי התמיהה על דבר זר לרואה ורחוק מהבנתו: וַיִּתְמְהוּ האנשים איש אל רעהו (בראשית מ"ג ל"ג) כי דרך התמה להביט בפני חבירו, מה יאמר הוא על זה. ועצ"ה: וְיִתְמְהוּ מגערתו (איוב כ"ו י"א) die Gestalt verändern, בל' ערב.

ההתפעל: וְהִתַּמְּהוּ תמהו (חבקוק א' ה') נבלעה תי"ו הכפל בדגש.

תְּמַהּ בארמית שם התואר לדבר פלא (דניאל ג' ל"ב, ל"ג, ו' כ"ח) Wunder.

תִּמָּהוֹן שמ"ז מזה ועניננו שעמום ושוממות: אכה כל־סוס בַּתִּמָּהוֹן (זכריה י"ב ד') Betäubung: וּבְתִמְּהוֹן לבב (דברים כ"ח כ"ח).

תמז

תַּמּוּז שם פסל מה ידוע: מבכות את הַתַּמּוּז (יחזקאל ח' י"ד) Adonis (אָדוֹן) ואצל העברים כמו אצל היונים נשים מבכות וסופדות על מותו. ויש שם חדש הרביעי מקובל לאומה מבבל.

תֶּמַח (בלשון השמרוני צחוק) שם ע"פ (עזרא ב' נ"ג, נחמיה ז' נ"ה).

רש ואיש תְּכָכִים (משלי כ״ט י״ג) Arglistige, וי״מ מלשון ערב. פסים עשוים לקשט בגדי עשירים, והכוונה שהרש והעשיר נפגשו ומתהפכי׳ במצבם.

תכל

תְּכֵלֶת שם ת״נ לצמר צבוע גוון רקיע: תְּכֵלֶת וארגמן (שמות כ״ה ד׳) dunkelblau.

תכן

תָּכַן פעל יוצא גב״ב. הקל ענינו הגבל מדה מספר וקצב לדבר בשעור הראוי: וְתֹכֵן רוחות יי (משלי ט״ז ב׳) bestimmen, richten; וְתֹכֵן לבות יי (שם כ״א ב׳) die wahre Richtung geben.

הנפעל: ולו נִתְכְּנוּ עלילות (שמואל א׳ ב׳ ג׳) bestimmt, zugemessen, ע״ש עלל: לא יִתָּכֵן דרך אדני (יחזקאל י״ח כ״ה) כלומר שאינו מכוון לתכלית הנאות, כי זה מהוראתו לכלל הכוונה והתכלית הנאות לענין מלפני צאתו לפעל: הדרכי לא יִתָּכֵן הלא דרכיכם לא יִתָּכֵנוּ (שם שם כ״ה).

הפיעל: ומים תִּכֵּן במדה (איוב כ״ח כ״ה) gehöriges Maaß geben, בשעור הראוי: ושמים בזרת תִּכֵּן (ישעיה מ׳ י״ב): מי תִכֵּן את־רוח יי (שם שם י״ג) wer hat den Geist des Ewigen ermessen? לתת לו שעור הראוי לפי חכמה במעשיו: אנכי תִּכַּנְתִּי עמדיה (תהלים ע״ה ד׳) כמו תקנתי: הכסף הַמְתֻכָּן (מ״ב י״ב י״ב) המגבל במספר.

תֹּכֶן תהש״ז ענינו שעור מגבל וידוע: וְתֹכֶן לבנים תתנו (שמות ה׳ י״ח) bestimmte Anzahl, ר״ל שעור המוגבל להם מלפנים. ומ״א: ומדדו את תָּכְנִית (יחזקאל מ״ג י׳) Inhalt, מדה וקצב עפ״י שעור ידוע: אתה חותם תָּכְנִית (שם כ״ח י״ב) Inbegriff der Vollkommenheiten; ויהיה קרוב לשם: אבוא עד־תְּכוּנָתוֹ (איוב כ״ג כ׳): צורת הבית ותכונתו (יחזקאל מ״ג י״א) ויהיה תכן כון לע״א.

מַתְכֹּנֶת שם מ״נ ג״כ למספר מוגבל: מַתְכֹּנֶת הלבנים (שמות ה׳ ח׳) bestimmte Anzahl: ובְמַתְכֻּנְתּוֹ לא תעשו (שם ל׳ ל״ב) שוה שעור בשעור.

תְּלַאשָּׂר (מ״ב י״ט י״ב): תְּלַשָּׂר (ישעיה ל״ז י״ב) שם מדינת ארץ אשור, אולי בארם נהרים. ובתרגום ירושלמי נמצא השם הזה בתרגום אֶלָּסָר. ובתרגום זה ותרגום יונתן יבוא תְּלַאשָּׂר במקום רֶסֶן.

תְּלַג הוראתו בארמית כמו שֶׁלֶג בעברית (דניאל ז׳ ט׳).

תלה

תָּלָה פעל יוצא גב״ב. הקל ענינו תליה בעץ או באויר: וְתָלָה אותך על־עץ (בראשית מ׳ י״ט) hängen: וַיִּתְלוּ את־המן (אסתר ז׳ י׳): תָּלוּי עליו (ש״ה ד׳ ד׳): תֹּלֶה ארץ על־בלימה (איוב כ״ו ז׳), ועצ״ה: והיו חייך תְּלֻאִים לך מנגד (דברים כ״ח ס״ו) und dein Leben wird der Gefahr preisgegeben sein [wörtl. es wird dir von ferne hangen], דבר שאינו קיים בענינו והוא ספק, כמו תולה באויר: ועמי תְּלוּאִים למשבתי (הושע י״א ז׳) zweifelhaft sein.

הנפעל: שרים בידם נִתְלוּ (איכה ה׳ י״ב): וַיִּתָּלוּ שניהם (אסתר ב׳ כ״ג).

הפיעל: מגן וכבע תִּלּוּ־בך (יחזקאל כ״ז י׳).

תְּלִי שת״ז לאשפה שמשימין בו החצים: שא נא כליך תֶּלְיְךָ וקשתך (בראשית כ״ז ג׳) Köcher.

תַּלְפִּיּוֹת שת״ז לבית נשק שתולים בו כלי זין, ופיות מן הרב פיפיות: בנוי לְתַלְפִּיּוֹת (ש״ה ד׳ ד׳) Zeughaus, Waffenburg.

תַּלְתַּלִּים תואר השם לקווצות השער התלוים ומדלדלים: קווצותיו תַּלְתַּלִּים (ש״ה ה׳ י׳) herabwallende Locken.

תלל

תּוֹלָל שת״ז כמו שולל: כי שם שאלונו שובינו דברי שיר וְתוֹלָלֵינוּ שמחה (תהלים קל״ז ג׳) Räuber, והחכם הרמב״מן יפרש תוללינו מן ויתעללו בה, ובתרגומו, unsere Spötter heischten Freude [Freudengesänge], ר״ל השוללים אותנו, וחלוף שי״ן בתי״ו כמו פשר, פתר. וי״מ משם יללה, ע״מ תושב, ר״ל בילולתנו מבקשים ממנו לשמחה. ויש מחלפים התי״ו בה״א כמו תוללנו. (ראה מחברתי חקרי לב).

תֵּל שת״ז לגל צבור ומכונם עפר: וישימה תֵּל־עולם שממה (יהושע ח׳ כ״ח) Schutthaufen: עיר על תִּלָּהּ (ירמיה ל׳ י״ח) Anhöhe: העומדות על־

(במדבר ד' י"ב) Dachs : ואנעלך תחש (יחזקאל ט"ז י') : וערת תחשים (שמות כ"ה ה').

תחת

תַּחַת מלת היחס או ת"הפ יש מה שהוא מטה במקום : תחת העץ (בראשית י"ח ח') unter : תחת משאו (שמות כ"ג ה') : ותחת־כנפיו (תהלים ל"א ד') רצונו לומר, על דרך מליצה, הוא יפרוש כנפיו עליך וכנשר על גוזליו ירחף, ואתה תחסה תחתיהם. תחת רגלי (שם י"ח ל"ט) : ושרשיו מתחת (עמוס ב' ט') unten, היפך מעל. ובכנוי תמיד בל"ר : תכריע קמי תחתי (תהלים י"ח מ') : והכסף תחתיה (יהושע ז' כ"א). ויש במקום ברשות : והתעני תחת ידיה (בראשית ט"ז ט') : מה־יש תחת־ידך (ש"א כ"א ד'). ובא כמו במקומו : וישבו תחתם (יהושע ה' ח') an einer Stelle : שבו איש תחתיו (שמות ט"ז כ"ט) : ועמדנו תחתינו (ש"א י"ד ט') ר"ל במקום אחד שהוא עתה תחת רגליו : תחת־רשעים ספקם (איוב ל"ד כ"ו). ויש ענינו כמו אחרי בזמן : והוא ישב על־כסאי תחתי (מ"א א' ל') nach : תמשח לנביא תחתיך (שם י"ט ט"ז) וכן ענינו חלף, מחיר, במקום : תחת הבל (בראשית ד' כ"ה) für, anstatt : התחת אלהים אנכי (שם ל' ב') : ויסגר בשר תחתנה (שם ב' כ"א) : ומשלמי רעה תחת טובה (תהלים ל"ח כ"א) : עין תחת עין (שמות כ"א כ"ג) וכן בא במקום מלת הקשור, יען, עקב : תחת אשר לא עבדת (דברים כ"ח מ"ז) weil. וכמו, בעבור, על מה : תחת מה עשה יי אלהינו לנו (ירמיה ה' י"ט) für, weßwegen : התחת זאת לא יומת שמעי (ש"ב י"ט כ"ב).

תְּחוֹת בארמית כמו תחת בעברית : תחתוהי (דניאל ד' ט' י"ח) unter ihm.

תַּחַן שם ע"פ (במדבר כ"ו ל"ה; דה"י א' ז' כ"ה) מן הראשון התואר : תחני (במדבר שם).

תַּחְפַּנְחֵס (יחזקאל ל' י"ח) : תחפנחס (ירמיה מ"ג ז' ח' ט' מ"ד א', מ"ו י"ד) (והכתיב תחפנס), שם עיר גדולה במצרים, והוא העיר Daphne הקרובה אל Pelusium, והיא עיר הגבול למצרים נכח סוריא.

תַּחְפְּנֵיס שם מלכה בארץ מצרים (מלכים א' י"א י"ט, כ').

תַּחְרֵעַ שם ע"פ (דה"י א' ט' מ').

תְּחֹת בארמית מלת היחס או תה"פ כמו בעברית : מן תחתוהי (דניאל ד' י"א) unter ihm weg.

תַּחְתּוֹן ת"הש : לבית־הרון תחתון (יהושע י"ח י"ג) : השער התחתונה (יחזקאל מ' י"ט) unterste : מהתחתונות ומהתיכונות (שם מ"ב ו'). ומ"א : משאול תחתיה (תהלים פ"ו י"ג) : עד־שאול תחתית (דברים ל"ב כ"ב) : בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט ט"ו) : בבור תחתיות (שם פ"ח ז') וע"א בס"ז : תחתים שנים (בראשית ו' ט"ז). תאר לשטה התחתון, das untere Geschoß, בהצטרפות השניים שהוא למעלה הימנו, בנפילת יו"ד הרבוי.

תִּילוֹן (והכתיב תולון) שם עצם פרטי (דברי הימים א' ד' כ').

תֵּימָא (ישעיה כ"א י"ד, ירמיה כ"ה כ"ג ובאיוב ו' י"ט) : תמא שם ע"פ לארץ ולעם בצפונה למדבר ערב בגבול מדבר סוריא, ונקרא כן על שם תימא בן ישמעאל (בראשית כ"ה ט"ו). ורבים יחלפוהו עם תימן.

תִּירְיָא שם ע"פ (דה"י א' ד' ט"ז).

תִּירָס שם משפחת אומה יושבי ארץ צפון מבני יפת (בראשית י' ב') וקרוב הוא כי הוא אשר נקרא בל' העמים Trazien :

תיש

תַּיִשׁ שת"ז לאיל זכר : זרזיר מתנים או־תיש (משלי ל' ל') Bock : ותישים עשרים (בראשית ל"ב ט"ו).

תכה

תֻּכּוּ פעל עומד בב"ב. הפיעל ענינו בערבי סמיכה וסעד, sich stützen, ומזה הפועל בעברית : והם תכו לרגלך (דברים ל"ג ג') folgen, נמשכים ונדבקים אחרי מהלך רגליו או נופלים. ואולי ע"ש סעד ומשיכה. שם תכא בתלמוד לשלחן, מקשטא ליה תכא ומהדרא לי' גבא.

תֻּכִּי שם עוף : וקופים ותכיים (מלכים א' י' כ"ב) Pfauen, Papageien.

תכך

תְּכָכִים ת"הש יש מפרשים מענין תוך ומרמה :

תָּו ת"הש לאות סימן: והתוית תָּו (יחזקאל ט' ד') Zeichen, Merkmal: אשר עליו הַתָּו (שם שם ו') ויס"ם: עד תַּאֲוַת גבעות עולם (בראשית מ"ט כ"ו) Grenzen: הֶן תָּוִי שדי יענני (איוב ל"א ל"ה) das Verzeichniß, Schrift, ר"ל השם יעיד על רשימת דבריו או יענה עליהם.

תְּוַהּ ענינו בארמית השתוממות ופחד (דניאל ד' כ"ד) erstaunen, erschrecken.

תּוֹחַ שע"פ (דה"י א' ו' י"ט) ובמקומו שם י"א: נַחַת ובש"א א' א': תֹּחוּ.

תוך

תָּוֶךְ יש ת"הפ לאמצעית ופנימית במקום ובזמן: ויבתר אותם בַּתָּוֶךְ (בראשית ט"ו י') die Mitte: והעיר בַּתָּוֶךְ (במדבר ל"ה ה'). והסמיכות: אל תּוֹךְ הים (שמות י"ד כ"ג): בְּתוֹךְ הלילה (מ"א ג' כ'): מִתּוֹךְ עמי (שמות י"ב ל"א) aus: כל אשר בְּתוֹכוֹ (ויקרא י"א ל"ג) darinnen: אל תּוֹכוֹ (שם שם ל"ג): בְּתוֹכֵכִי ירושלים (תהלים קט"ז י"ט): שביתך בְּתוֹכְהֶנָה (יחזקאל ט"ז נ"ג): והתהלכתי בְּתוֹכְכֶם (ויקרא כ"ו י"ב) כמו בקרב. ויש ענינו ערמה שנסתר בפנימית המחשבה בתוך: תֹּךְ ומרמה (תהלים נ"ה י"ב) Arglist, Intriguen: מִתּוֹךְ ומחמס יגאל (שם ע"ב י"ד) (ע"ש תכך).

תִּיכוֹן ת"הש לאמצעי במקום ובזמן: והבריח הַתִּיכוֹן (שמות כ"ו כ"ח) mittelster: ראש האשמורת הַתִּיכוֹנָה (שופטים ז' י"ט) בזמן.

תור

תּוּר העתיד יָתוּר פ"י בב"ב. הקל ענינו חקיר' ורגול: תַּרְתִּי בלבי (קהלת ב' ג') forschen, nachdenken, untersuchen: לדרש וְלָתוּר בחכמה (שם א' י"ג): לָתוּר את־ארץ כנען (במדבר י"ג י"ז) auskundschaften: וַיָּתֻרוּ את הארץ (שם שם כ"א): ולא תָתוּרוּ אחרי לבבכם (שם ט"ו ל"ט) nachwandeln, לתור אחרי תאות הלב לדרש ולבקש אותם: מן־הַתָּרִים את־הארץ (שם י"ד ו'): ההולכים לָתוּר את־הארץ (שם שם ל"ח): לבד מאנשי הַתָּרִים (מ"א י' ט"ו) Krämer, סוחרים תרים בארץ מקום למכר משוק לשוק. וי"מ חותרי הרים, Bergleute: דרך הָאֲתָרִים (במדבר כ"א א') אל"ף נוסף: יְתוּר הרים מרעהו (איוב ל"ט ח') ע"מ יבול.

ההפעיל: וַיָּתִירוּ בית יוסף (שופטים א' כ"ג) auskundschaften lassen.

תֹּר שם בן ד' הוראות. א) יש שם נרדף ליונה: וְתֹר ונוזל (בראשית ט"ו ט') Turteltaube. והוא ע"ש קול המיתם, Taurer: שתי תֹרִים (ויקרא ה' ז'), ועצ"ה: להית נפש תֹּרֶךָ (תהלים ע"ד י"ט). ב) זמן מוגבל לדבר קבוע: ובהגיע תֹּר נערה ונערה (אסתר ב' י"ב) bestimmte Zeit, והוא קרוב לענין. ג) שורה וטור: נאוו לחייך בַּתּוֹרִים (ש"ה א' י') Zeile, Reihe, שורות של פנינים וחרוזים: תּוֹרֵי זהב נעשה־לך (שם שם י"א). ד) ענין מדרגה וחשיבות: כְּתוֹר אדם המעלה (ד"ה א' י"ז י"ז) Art, Ansehen, Vorstellung: וי"מ כמו תאר. ובש"ב כתוב במקומו: וזאת תּוֹרַת האדם (ש"ב ז' י"ט) und das ist das Schicksal des Menschen, ר"ל תכונה.

תּוֹר בארמית, כמו שׁוֹר בעברית: בס"ר תּוֹרִין (דניאל ד' כ"ב כ"ט, ה' כ"א, עזרא ו' ט', י"ז) Rinder.

תזז

הֵתַז פעל יוצא בנינו הפעיל ענינו כריתה: הסיר הֵתַז (ישעיה י"ח ה') abhauen. ובתלמוד התיז את ראשו. ע"ש נתז.

תחר

תָּחַר פעל עומד בב"ב. הקל ענינו דמיון וערוב, ר"ל התערב לב אדם להדמות לזולתו מקנאתו בו: אל תִּתְחַר במרעים (תהלים ל"ז א') gleich thun wollen, ע"ש הרה: כי שם כתבתיו בבנין התפעל מפני הספק שבו.

הפיעל: ואיך תְּתַחֲרֶה את־הסוסים (ירמיה י"ב ה') gleich thun wollen. ויש ענינו סמך והגנה: אתה מְתַחֲרֶה בארז (שם כ"ב ט"ו) sich decken, sich schützen, וזה משם:

תַּחֲרָא שת"ז למגן ושריון: כפי תַחֲרָא (שמות כ"ח ל"ב) Panzerhemd, Harnisch:

תחש

תַּחַשׁ שם חיה: וכסו אותם במכסה עור תָּחַשׁ

(יהושע י״ט כ״ב, שופטים ד׳ ו׳, ח׳ י״ח, תהלים פ״ט י״ג, ירמיה מ״ו י״ח, הושע ה׳ א׳). גם נזכרת בשם זה עיר הלוים בגבול שבט זבולון (דה״י א׳ ו׳ ס״ב). ונמצא מקום אֵלוֹן תָּבוֹר בגבול בנימין (שמואל א׳ י׳ ג׳) Eichenhain.

תִּבְנִי שע״פ (מ״א ט״ז כ״א, כ״ב).

תֵּבֵץ שם מקום קרוב לעיר שכם (שופטים ט׳ ז׳, ש״ב י״א כ״א).

תְּבַר בארמית ענינו כמו שבר בעברית: ומנה תהוא תְבִירָה (דניאל ב׳ מ״ב) zerbrochen, zerbrechlich.

תִּגְלַת פִּלְאֶסֶר שם מלך אשור, בימי אחז מלך יהודה (מ״ב ט״ו כ״ט, ט״ז י׳) ובמקומו נזכר (שם ט״ז ז׳). תִּגְלַת פִּלֶסֶר, גם פִּלְנֶאסֶר (דה״י א׳ ה׳ ו׳, דה״י ב׳ כ״ח כ׳; ובד״ה א׳ ה׳ כ״ו) נמצא תִּלְגַת פִּלְנֶסֶר.

תֹּגַרְמָה (בראשית י׳ ד׳) שם ארץ צפון; ונמצא תּוֹגַרְמָה בוא״ו (דה״י א׳ א׳ ו׳, יחזקאל כ״ז י״ד, ל״ח ו׳). מארץ תוגרמה הביאו סוסים ופרשים אל צר (יחזקאל שם); וזאת יבוא אל ההשערה כי תוגרמה היא Armenien, ארץ המגדלת סוסים טובים.

תְּדִירָא המשכת זמן: בִּתְדִירָא (דניאל ו׳ י״ז, כ״א) beständig, fortdauernd.

תַּדְמֹר שם עיר אשר בנה שלמה (מ״א ט׳ י״ח) בין דמשק ונהר פרת, במקום ארץ שמנה אשר ציה ושממה סביב לה, ונקראת כן על שם התמרים הגדלים שם Palmenstadt, ונגזרת מן תמר; ולאות כי הערביאים קראו לעיר Palma בספרד בשם Tadmira.

תִּדְעָל שם מלך גוים (בראשית י״ד א׳).

תּוּב, העתיד יְתוּב, בארמית כמו שוּב בעברית (דניאל ד׳ ל״א, ל״ג) zurückkehren. האפעל: הֲתִיב פתגם (עזרא ה׳ ה׳, ו׳ ה׳) כמו בעברית, השיב דבר.

תּוּבַל שם אומה ידועה (ישעיה ס״ו י״ט) תֻּבַל (בראשית י׳ ב׳, יחזקאל ל״ב כ״ו, ל״ט א׳) Tibarener. ומושב העם הזה במלכות Pontus באזיא הקטנה ממזרח לְמֶשֶׁךְ, אשר יחדו צמדים נזכרים תמיד בכה״ק ומשך הם עם Moschern.

תּוּבַל קַיִן שם בן למך, אבי כל לוטש נחשת וברזל (בראשית ד׳ כ״ב). ואיזה מפרשי׳ חדשים מקרוב באו יבארו שם ע״פ הזה מן תופל (סיגי ברזל בל׳ פרס) וקין (לוטש ברזל בל׳ ערב). ומבארים אחרים יחתרו למצוא בשם זה זכר לשם: Vulkan שר של אתון נורא ולטישת ברזל ונחשת במשלי יון.

תהה

תֹּהוּ ת״הש או ת״הפ לריקות ושממות: היתה תֹהוּ ובהו (בראשית א׳ א׳) unförmlich, Unding, ohne Form: כי־תֹהוּ המה (ש״א י״ב כ״א) leer, Unding: לא תֹהוּ בראה (ישעיה מ״ה י״ח) öde: תֹהוּ בקשוני (שם מ״ה י״ט) vergebens: יעלו בַתֹּהוּ ויאבדו (איוב ו׳ י״ח) leerer Raum: וּבְתֹהוּ יליל ישימון (דברים ל״ב י׳) Einöde.

תהם

תְּהוֹם יש שם תז״ונ לרבוי מים וימים: על פני תְהוֹם (בראשית א׳ ב׳) Abgrund: כל מעינות תְּהוֹם רבה (שם ז׳ י״א) Tiefe: תְּהוֹמוֹת יכסימו (שמות ט״ו ה׳): תְּהוֹם אל־תְּהוֹם קורא (תהלים מ״ב ח׳): עינות וּתְהוֹמוֹת יוצאים (דברים ח׳ ז׳) ופעם ענינו עמק הארץ: משפטיך תְּהוֹם רבה (תהלים ל״ו ז׳) Abgrund, die äußerste Tiefe des Erdballs, ר״ל עמוק כתהום רבה: וּמִתְּהוֹמוֹת הארץ תשוב תעלני (תהלים ע״א כ׳). ופעם ענינו קרקע הים: ויוליכם בַּתְּהוֹמוֹת (שם ק״ו ט׳).

תוה

תָּוָה פעל יוצא בב״ב, הפיעל ענינו ציור רשימה וסימנים: וַיְתָו על־דלתות השער (ש״א כ״א י״ד) schreiben, Zeichen machen. וימ״מ: תְּתָאוּ לכם (במדבר ל״ד ז׳) Grenzen bezeichnen, רשימת תחומין, והאל״ף תחת וי״ו.

ההפעיל: וְהִתְוִיתָ תָּו (יחזקאל ט׳ ד׳) zeichnen. ויש ענינו הגדרה והגבלה: וקדוש ישראל הִתְוּוּ (תהלים ע״ח מ״א) einschränken, vorzeichnen, meistern, שרשמו לו הפעולות שיעשה כה וכה, וי״ל שהגדירו יכלתו, שזה יכול לעשות ולא זה. וי״מ שבקשו אותות וסימנים, כי אות, תו, סימן, אחד. ושלשת הביאורים קרובים בענין לאמרו וינסו אל. וימ״מ: וְהִתְאַוִּיתֶם לכם (במדבר ל״ד י׳) בתוספת אל״ף. וע״ש אוה.

תא

תָּא שת"ז לחדר או לשכה: אל תא הרצים (מ"א י"ד כ"ח) Zimmer, Gemach: אל התאים (יחזקאל מ' ט"ו): תאיו ואליו (שם שם כ"ט): לפני התאות (שם שם י"ב) Wachtstuben.

תאב

תָּאַב פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו כמו אבה ואוה: תאבתי לפקודיך (תהלים קי"ט קע"ד) Lust haben, eifrig begehren. לשון תשוקה, תרגום תאיבותא.

הפיעל הוא היפך: מתאב אנכי את גאון יעקב (עמוס ו' ח') verabscheuen. בא אל"ף תמורת עי"ן.

תַּאֲבָה שמ"נ מזה: גרסה נפשי לתאבה (תהלים קי"ט כ').

תאה

תָּאָה פעל יוצא בנינו פיעל ענינו הגבלת גבול: תתאו לכם הר ההר (במדבר ל"ד ז') Grenzen ziehen, bestimmen: תתאו לבוא חמת (שם שם ח') ע"ש תוה.

תְּאוֹ שם שור הבר: ותאו וזמר (דברים י"ד ה') Auerochs: כתוא מכמר (ישעי' נ"א כ') בהפוך.

תאם

תְּאוֹמִים ת"הש לזוג ולדות: והנה תאמים בבטנה (בראשית ל"ח כ"ז) Zwillinge: תאמי צביה (ש"ה ד' ה') Paar: תאמי צביה (שם ז' ד') ג"כ מזה אך מנפרד: ויהיו תאמים מלמטה (שמות כ"ו כ"ד) ein Paar, gleichförmig sein, פי' מצד השתוותם בחבור כתאמים בדמיון. והפעל מזה: שכלם מתאימות (ש"ה ו' ו') Zwillinge gebären.

תאן

תְּאֵנָה שם פרי עץ: ותאנה וגפן ורמון (במדבר כ' ה') Feigen: התאנה חנטה פגיה (ש"ה ב' י"ג): גפנך ותאנתך (ירמיה ה' י"ז): קחו דבלת תאנים (מ"ב כ' ז'): כתאני הבכורות (ירמיה כ"ד ב'): דודאי תאנים (ירמיה כ"ד א'): ותאניכם וזיתיכם (עמוס ד' ט').

תאר

תָּאַר פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו הגדיר דבר בגבוליו וצורתו ותמונתו: ותאר הגבול (יהושע ט"ו ט') bezeichnen, bestimmen, beschreiben, begrenzen.

הפיעל: יתארהו בשרד (ישעיה מ"ד י"ג) bezeichnen: ובמחוגה יתארהו (שם שם י"ג): המתאר הנעה שע"פ (יהושע י"ט י"ג).

תֹּאַר תהש"ז לתבנית הדבר וגדרו: יפ ת תאר (בראשית כ"ט י"ז) Gestalt, בחתוך האיברים: ואיש תאר (ש"א ט"ז י"ח) כי השם לבדו סורה ג"כ יופי, gut gewachsen, schön von Bildung: טוב תאר מאד (מ"א א' ו'): לא תאר לו ולא הדר (ישעיה נ"ג ב'): כתאר בני המלך (שופטים ח' י"ח): מה תארו (ש"א כ"ח י"ד) Figur: חשך משחור תארם (איכה ד' ח') שהיה להם: ותארו מבני ארם (ישעיה נ"ב י"ד).

תַּאְרֵעַ שם עצם פרטי (ד"ה א' ח' ל"ה; ושם ט' מ"א) יבוא תחרע.

תבה

תֵּבָה שת"נ כמו ארגז או ספינה: תעשה את התבה (בראשית ו' י"ד) Kasten, Arche, Schiff: תבת גמא (שמות ב' ג') Kästchen. ובלשון ארמית תיבותא.

תבל

תֵּבֵל שת"נ לארץ מקום הישוב: כל יושבי תבל (ישעיה י"ח ג') bewohnte Welt: תבל ומלאה (תהלים פ"ט י"ג): ותחולל ארץ ותבל (שם צ' ב') והשם הזה י"נ מן יבול, וי"א מן בלל, ע"ש.

תבן

תֶּבֶן שם ע"ז נרדף עם קש: תבן אין נתן לעבדיך (שמות ה' ט"ז) Stroh. אך התבן הוא הנשאר בשבלים, והקש הנשאר בארץ. ובתוספת מ"ם: כהדוש מתבן במו מדמנה (ישעיה כ"ה י') Futter-stroh.

תָּבוֹר (מל' תבר בארמית Bruch, Steinbruch) שע"פ להר גבוה בארץ הגליל אשר על הגבול בין זבולון ונפתלי, וירים שיאו מתוך מישור

שְׁת בארמית כמו המספר שֵׁשׁ בעברית (דניאל ג' א') sechs. ובס"ר שִׁתִּין (שם ג' א') sechzig.

שתה

שָׁתָה, העתיד יִשְׁתֶּה, יֵשְׁתְּ, פ"י, בב"ב. קל ענינו רוות צמאון: ומים לא שָׁתָה (שמות ל"ד כ"ח) trinken: שֹׁתֶה כמים עולה (איוב ט"ו ט"ז): חמס שֹׁתֶה (משלי כ"ו ו'): חמתם שֹׁתָה רוחי (איוב ו' ד'): למלכים שְׁתוֹ יין (משלי ל"א ד'): וְשָׁתוֹת יין (ישעיה כ"ב י"ג): ואחרי שְׁתוֹתוֹ (מ"א י"ג כ"ג): וָאֵשְׁתְּ וגם הגמלים השקתה (בראשית כ"ד מ"ו): למטר שמים תִּשְׁתֶּה מים (דברי' י"א י"א) על השדות: כוס אחותיך תִּשְׁתִּי (יחזקאל כ"ג ל"ב) על הפורענות, וכן: ומלך ששך יִשְׁתֶּה אחריהם (ירמיה כ"ה כ"ו): את־קֻבַּעַת כוס התרעלה שָׁתִית מָצִית (ישעיה נ"א י"ז): ונוזליהם בל־יִשְׁתָּיוּן (תהלי' ע"ח מ"ד): יִשְׁתֶּה־לעג כמים (איוב ל"ד ז') על קלות הפעולה ורבויה.

הנפעל: משקה אשר יִשָּׁתֶה (ויקרא י"א ל"ד).

שְׁתִי יש שם"ז לרבוי שתיה: בגבורה ולא בַשְּׁתִי (קהלת י' י"ז) Trinkgelage. ובס"נ: וְהַשְּׁתִיָּה כדת (אסתר א' ח') das Trinken. ויש שת"ז לחוט ההולך באורך הארג: את הַשְּׁתִי או־הערב (ויקרא י"ג נ"ח) die Kette, der Aufzug, Weberzettel.

מִשְׁתֶּה שם ת"ז לסעודה גדולה: מִשְׁתֶּה גדול (בראשי' כ"א ח') Gastmahl, לפי שהשתיה עקר בזמון שמחה: יום מִשְׁתֶּה ושמחה (אסתר ט' י"ט): מלכת אל בית־מִשְׁתֶּה (קהלת ז' ב'): שבעת ימי הַמִּשְׁתֶּה (שופטים י"ד י"ב) Hochzeit. ות"הש: מִשְׁתֵּה שמנים מִשְׁתֵּה שמרים (ישעיה כ"ה ו'): ואת מִשְׁתֵּיכֶם (דניאל א' י') Getränke: ויין מִשְׁתֵּיהֶם (ישעיה ה' י"ב).

שְׁתָה, גם שְׁתָא בארמית כמו שָׁתָה בעברית (דניאל ה' א', ב', כ"ג) trinken: אִשְׁתִּיו חמרא (שם ה' ד') tranken Wein.

שתל

שָׁתַל פעל יוצא, בנינו קל, ענינו נטיעה: וְשָׁתַלְתִּי אני על הר־גבוה (יחזקאל י"ז כ"ב) pflanzen: שָׁתוּל על פלגי מים (תהלים א' ג'): לצור שְׁתוּלָה בנוה (הושע ט' י"ג): ישראל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ (יחזקאל י"ז כ"ג). והשם: כִּשְׁתִלֵי זתים (תהלי' קכ"ח ג') pflanzen.

שתם

שָׁתַם, פעל עומד, בנינו קל, ענינו פתיחה ופקיחת עין היפך סתם: שְׁתֻם העין (במדבר כ"ד ט"ו) offenes Aug, ובתלמוד כדי יְשֶׁיִּשְׁתֹּם ויסתם ויגוף, אבל: שָׂתַם תפלתי (איכה ג' ה') כמו סתם, וסימנך ימנית פתוחה, שמאלית סתומה.

שתן

הִשְׁתִּין פעל יוצא בנינו הפעיל ענינו הטלת מי רגלים: מַשְׁתִּין בקיר (שמואל א' כ"ה ל"ד) pissen, והרבה בתלמוד. עיין שרש שִׁין. והתי"ו נוסף.

שתק

שָׁתַק, העתיד יִשְׁתֹּק, פ"ע בנינו קל, ענינו דממת קול: ובאין נרגן יִשְׁתֹּק מדון (משלי כ"ו כ') still sein, schweigen: וְיִשְׁתֹּק הים מעלינו (יונה א' י"א) sich beruhigen, ruhig werden: וישמחו כי יִשְׁתֹּקוּ (תהלים ק"ז ל') ובתלמוד ההפעיל *הַמַּשְׁתִּיק, וכלם משתמשים על השקט זעף אם בים או זעף חמה. ובתלמוד שתיקה כהודאה היא ההרישה מדבור, שלא על ענין הנמצא.

שֵׁתָר שם אחד משבעת הסריסים רואי פני המלך אחשורוש (אסתר א' י"ד).

שְׁתַר בּוֹזְנַי שם פחה ונציב מלך (עזרא ה' ג', ו' ו').

אות ת

אות תָּו הוא האות האחרון בסדר האלפ"א ביתא ובמספר היא ארבע מאות. אות ת' נקרא כן על שם צורתו הנדמה אל תבנית שתי וערב בכתב פיניקי, ובו היה חורתין כתובת קעקע באש פלדות על צוארי וצדי הגמלים והסוסים לאות בעליהם.

ט'): מְשֹׁרֵשׁ נחש (ישעיה י"ד כ"ט): פן יש בכם שֹׁרֶשׁ (דברים כ"ט י"ז), מחשבה עלה: על־שָׁרְשֵׁי רגלי תתחקה (איוב י"ג כ"ז): וְשָׁרְשֵׁי הים כסה (שם ל"ו ל'): ועמד מנצר שָׁרָשֶׁיהָ (דניאל י"א ז'): על גל שָׁרָשָׁיו יסבכו (איוב ח' י"ז).

שַׁרְשְׁרֹת שת"נ כמו שלשלת: ושתי שַׁרְשְׁרֹת זהב (שמות כ"ח י"ד) goldene Kettlein, ובלי כפילת הרי"ש: שַׁרְשֹׁת גבלות (שם שם כ"ב).

שֶׁרֶשׁ שע"פ (ד"ה א' ז' ט"ז).

שְׁרֹשִׁי בארמית כמו שֹׁרֶשׁ בעברית entwurzeln (עזרא ז' כ"ו).

שרת

שָׁרֵת, העתיד יְשָׁרֵת, פ"י, בנינו פִּיעֵל, ענינו שמוש כהונה והתמנות: וְשֵׁרֵת את־אחיו (במדבר ח' כ"ו) bedienen: מְשָׁרֵת משה (שם י"א כ"ח): מְשָׁרַת את־המלך (מ"א א' ט"ו) תחת משרתת: הַמְשָׁרְתִים את־פני המלך (אסתר א' י').

שָׁרֵת תאר השם: כל־כלי הַשָּׁרֵת (במדבר ד' י"ב) Dienstgeräthe.

שרת

מַשְׂרֵת שם כלי מאכל: ותקח את־הַמַּשְׂרֵת (ש"ב י"ג ט') Rost, Pfanne, מחברת תרגום משריתא.

שש, ששה

שֵׁשׁ יש שם ת"ז לבגדי פשתן חור: בגדי שֵׁשׁ (בראשית מ"א מ"ב) feine Leinwand, בל' מצרי (שענ"ש) ונודע הוא כי אטון מצרים אשר טוו שם היה מפואר בכל הארצות ונודע לתהלה, וע"ז נאמר: מרבדים רבדתי ערשי חטבות אֵטוּן מִצְרָיִם (משלי ז' ט"ז) feines egyptisches Gespinnst. אך עמודי שש שרשו שיש. ויש שם מספר יסודי לנקבה: שֵׁשׁ שנים (שמות כ"א ב') sechs: שֶׁשׁ־הנה שנא יי (משלי ו' ט"ז), ולזכר: שִׁשָּׁה בנים (בראשית ל' כ'), והדבק: שֵׁשֶׁת ימים (שמות ט"ז כ"ו). והעשיריות: בן שִׁשִּׁים שנה (בראשית כ"ה כ"ו) sechzig. והסדורי: בן־שִׁשִּׁי (שם ל' י"ט) der Sechste. ולנקב': הַשִּׁשִּׁית. והחלקי: שִׁשִּׁית ההין (יחזקאל ד' י"א) ein Sechstel. ובא פעל ממנו לחלק דבר לששה חלקי': וְשִׁשִּׁיתֶם האיפה (שם מ"ה י"ג) den sechsten Theil nehmen: ושובבתיך וְשִׁשֵּׁאתִיךָ (שם ל"ט ב'). י"מ מזה, sechsfach strafen, אענשנו בששה שפטים כאמור אחריו. והנכון שהוא ענין פתוי והסתה, מן נשא.

שֵׁשְׁבַּצַּר שע"פ (עזרא א' ח', ה' י"ד).

שָׁשַׁי שע"פ (שם י' מ'). — שֵׁשַׁי שם אחד מילידי הענק (במדבר י"ג כ"ב).

שֵׁשַׁךְ ש"הת לבבל (ירמי' כ"ה כ"ו, נ"א מ"א), והוא באותיות א"ת ב"ש.

ששן

שׁוּשַׁן שם הורד: פרח שׁוּשַׁן (מ"א ז' כ"ו) בדמות שושנה, ומזה: מעשה שׁוּשַׁן (שם שם י"ט). ובס"נ: כְּשׁוֹשַׁנָּה בין החוחים (ש"ה ב' ב') eine Rose, wie die Rose unter Dornen, כי משוכת חדק סביב השושנה: שׁוֹשַׁנַּת העמקים (שם שם א'): שפתותיו שׁוֹשַׁנִּים (שם ה' י"ג) על שם אדמימות השפתים, להוד ויופי, ושב כלי זמר: שׁוּשַׁן עדות (תהלים ס' א'): למנצח על שׁוֹשַׁנִּים (שם מ"ה א').

שׁוּשַׁן שם עיר הממלכ' ובירת מלכי פרס במלכות שְׁשׁוֹנָה (Susiana) לעת ההורך, ואולי עמדה במקום הנקרא בימים האלה שׁוּשׁ (Schusch) נזכרת (בדניאל ח' ב', נחמיה א' א', אסתר א' ב', ועוד כמה פעמים שם). — שֵׁשָׁן שע"פ (ד"ה א' ב' ל"א, ל"ד ל"ה).

שׁוּשַׁנְכָיֵא ענינו שוכני עיר שׁוּשַׁן (עזרא ד' ט').

שׁוּשַׁק הכתיב, והקרי שִׁישַׁק. — שָׁשַׁק שע"פ (ד"ה א' ח' י"ד, ט"ז).

שׁוּתֶלַח שע"פ א) לבן אפרים (במדבר כ"ו ל"ה). ב) (ד"ה א' ז' כ"א), מן הראשון נמצא התואר שׁוּתַלְחִי (במדבר שם).

ששר

שָׁשַׁר שם מין צבע אדום: ומשוח בַּשָּׁשַׁר (ירמיה כ"ב י"ד) Zinober oder Minium: חקוקים בַּשָּׁשַׁר (יחזקאל כ"ג י"ד).

שֵׁת שע"פ לבן השלישי לאדם הנולד לו אחרי קין והבל (בראשית ד' כ"ה, כ"ו, ה' ג', ו'): וקרקר כל־בני־שֵׁת (במדבר כ"ד י"ז), ולעומתו (ירמי' מ"ח מ"ה): וְקָדְקֹד בני שָׁאוֹן (עזרא ו' ט"ו). שֵׁת או

שרץ

שָׁרַץ, העתיד יִשְׁרֹץ, פע"ו, בנינו קל, ענינו רחישה ותנועה ויציאה והוצא' ורבוי לידה. העומד: השרץ הַשֹּׁרֵץ על־הארץ (ויקרא י"א מ"א) sich regen, kriechen, wimmeln. והיוצא: וְשָׁרַץ היאר צפרדעים (שמות ז' כ"ח) hervorbringen in großer Menge: יִשְׁרְצוּ המים שרץ נפש חיה (בראשית א' כ'): ובני ישראל פרו וַיִּשְׁרְצוּ (שמות א' ז') רבוי הולדה בפעם אחת.

שֶׁרֶץ שם ק"ז כולל בע"חי קטנים בעלי מרבה רגלים ומתנועעים ורוחשים תמיד: ישרצו המים שֶׁרֶץ (בראשית א' כ') Kriechendes, ויש שרץ המים כנמלים וצפרדעים ודגים ונחשים והומט. ושרץ הארץ בחיות, החלד, העכבר ותנשמת. ויש שרץ בעוף, אשר לו ארבע רגלים.

שרק

שָׁרַק, העתיד יִשְׁרֹק, פ"י, בנינו קל, ענינו הנעת שפתים להשמיע קול, אם לרמז קול קריאה או דרך שחוק ובזיון, או דרך השתוממות: וְשָׁרַק לו מקצה הארץ (ישעיה ה' כ"ו) winken, zurufen, יִשְׁרֹק יי לזבוב (שם ז' י"ח): herbeilocken: אֶשְׁרְקָה להם ואקבצם (זכריה י' ח'): כל עבר עליו ישם וְיִשְׁרֹק (ירמיה מ"ט י"ז) schnalzen, הוא השתוממות: שָׁרְקוּ וינעו ראשם (איכה ב' ט"ו): שָׁרְקוּ ויחרקו שן (שם שם ט"ז) höhnen, zischen ללעג ונקמה: וְיִשְׁרֹק עליו ממקומו (איוב כ"ז כ"ג).

שְׁרֵקָה שם מ"נ: שמה וּשְׁרֵקָה (ירמיה נ"א ל"ז) Gezisch. ומ"א: שְׁרִיקוֹת עולם (שם י"ח ט"ז) Verwunderung, Entsetzen. וע"א: שְׁרִיקוֹת עדרים (שופטים ה' ט"ז) Geblöck.

שורק

שׂוֹרֵק שתז"נ לזמורה משובחה: ויטעהו שׂוֹרֵק (ישעיה ה' ב') edle Rebe: וְלַשּׂוֹרֵקָה בני אתונו (בראשית מ"ט י"א). ומ"א: הלמו שְׂרוּקֶיהָ (ישעיה ט"ז ח').

שְׂרִיקָה ת"הש לפשתן מבחר שרוק במסרק: פשתים שְׂרִיקוֹת (שם י"ט ט') wohl gekämmt, ונכון לבנות ממני פעל שָׂרַק, והשם מַשְׂרֵק כמו מסרק בתלמוד. ומ"א וע"א: שְׂרֻקִּים ולבנים (זכריה א' ח') bunt, vielfärbig, והנכון שהוא קרוב לצבע אדום rothbraun. וכמוהו בתלמוד לא כחל לא יִשְׂרַק ולא פרכס ויעלת חן.

שרר

שֹׁרֶר שת"ז לטבור אדם: שָׁרְרֵךְ אגן הסהר (ש"ה ז' ג') Nabel: לא־כרת שָׁרֵּךְ (יחזקאל ט"ז ד'): רפאות תהי לְשָׁרֶּךָ (משלי ג' ח'). וע"א ומ"א: ואונו בִּשְׁרִירֵי בטנו (איוב מ' ט"ז) Muskeln, המיתרים שהם חזקי הגוף. וי"א שהם חלקי ההולד' בחוזקם וקשויים. ויש מפרשים מזה: כי בִּשְׁרִירוּת לבי אלך (דברים כ"ט י"ח) Härte, ג"כ לשון חזק וקשוי וכתבתיו בשרש שור.

שָׁרָר שע"פ (שמואל ב' כ"ג ל"ג), ובד"ה א י"א ל"ה במקומו שָׂכָר.

שרר

שָׂרַר פעל יוצא, בב"ב. הקל ענינו ממשלה ואדנות: להיות כל איש שֹׂרֵר בביתו (אסתר א' כ"ב) Herr sein, herrschen.

ההתפעל: כי־תִשְׂתָּרֵר עלינו גם־הִשְׂתָּרֵר (במדבר ט"ז י"ג) herrschen, sich Herrschaft über Einen anmaßen.

שרש

שָׁרֵשׁ פעל עומד ויוצא, גב"ב. הפיעל נגזר משם שרש. ויש ענינו קליטת שרש, וזה כשבא ע"ד טרבעים: אף בל־שֹׁרֵשׁ בארץ גזעם (ישעיה מ' כ"ד) Wurzel fassen: נטעתם גם־שֹׁרָשׁוּ (ירמיה י"ב ב') והקמץ בעבור הז"ק. ויש ענינו עקירת שרש כשבא עד"ש: ובכל־תבואתי תְשָׁרֵשׁ (איוב ל"א י"ב) entwurzeln: וְשֵׁרֶשְׁךָ מארץ חיים (תהלים נ"ב ז') עצ"הם.

הפועל גכ"מ: וצאצאי יְשֹׁרָשׁוּ (איוב ל"א ח').

ההפעיל מע"א: אני ראיתי אויל מַשְׁרִישׁ (שם ה' ג'): וַתַּשְׁרֵשׁ שרשיה (תהלים פ' י'): הבאים יַשְׁרֵשׁ יעקב (ישעיה כ"ז ו').

שֹׁרֶשׁ שת"ז לעקרי העץ: וְכַשֹּׁרֶשׁ מארץ ציה (שם נ"ג ב') Wurzel: שֹׁרֶשׁ וענף (מלאכי ג' י"ט), ועצ"ה לכל דבר שהוא ראש ועקר לדבר: שֹׁרֶשׁ ישי (ישעיה י"א י') Stamm: וְשֹׁרֶשׁ צדיקים יתן (משלי י"ב י"ב): הפך מִשֹּׁרֶשׁ הרים (איוב כ"ח

um den Vorzug streiten, seine Würde behaupten: כי־שָׂרִיתָ עם־אלהים (בראשית ל"ב כ"ט).

מִשְׂרָה שם מ"נ מזה: ותהי הַמִּשְׂרָה על־שכמו (ישעיה ט' ה') Herrschaft, Verwaltung, das Schlichten der Streitigkeiten.

שָׂרָה (ראה ש' שָׂרַי).

שָׂרוּחֶן שע"פ. מקום בגבול מטה שמעון (יהושע י"ט ו').

שָׁרוֹן שם ע"פ ויבוא תמיד בה"א הידיעה, והוא ארץ המישור מן יפוא עד קסרי (Cäsarea), כלה משקה פוריה ושמנה ומרעה טוב (יהושע י"ב י"ח, שיר השירים ב' א', ישעיה ל"ג ט', ל"ה ב', ס"ה י', ד"ה א' כ"ז כ"ט), גם נזכר שם שָׁרוֹן אחר (ד"ה א' ה' ט"ז). ובא לתואר: שָׁרוֹנִי (ד"ה א' כ"ז כ"ט).

שִׁרְטַי שע"פ.

שרט

שָׂרַט פעל יוצא, בב"ב. הקל עניני חתוך ובקוע ועשיית קוים וחריצין בדבר לסי': ובבשרם לא יִשְׂרְטוּ שרטת (ויקרא כ"א ה') Schnitte, Ritze machen.

הנפעל: כל־עמסיה שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ (זכריה י"ב ג'), כי המשא כבד יעשה חריץ בבשר.

שֶׂרֶט ת"הש לחתוך וחריץ: וְשֶׂרֶט לנפש (ויקרא י"ט כ"ה) Schnitt, Ritz. ובס"נ: לא ישרטו שָׂרֶטֶת (שם כ"א ה'), ובתלמוד שַׂרְטֵט וכתב לי' liniren, מזה שהמסרגל עושה חריצין וישמיב בלא שרטוט. וע"ש שרד.

שָׂרַי שם אשת אברם, ואחרי כן הוסב שמה שָׂרָה בדבר ה' (בראשית י"ז ט"ו), ואולי נקראה כן להורות כי נועדה להיות שרתי במדינות ושבטי עם אלהי אברהם ממנה יצאו.

שְׂרָיָה, שְׂרָיָהוּ (איש ישור עם יה), שם ע"פ לסופר בימי דוד (ש"ב ה' י"ז).

שרך

שָׂרַךְ פעל יוצא, בנינו פיעל, עניני תפישה קשירה וסבוך ומשיכה אחר דבר: בכרה קלה מְשָׂרֶכֶת דרכיה (ירמיה ב' כ"ג) Abwege gehen, verwirrte Wege gehen, דרכי סורר תרגום סריך. ובתלמוד עניני כריכה ונרידה אחר דבר מסריך סְרִיב. אנב סרכא. ואולי סַרְכַיָּא בארמית כמו נגיד.

שְׂרוֹךְ שת"ז לרצועה שכורכים סביב הסנדל: מחוט ועד שְׂרוֹךְ־נעל (בראשית י"ד כ"ג) Riemen, Schuhband.

שַׂרְסְכִים שם שר הסריסי' בצבא המלך נבוכדנצר (ירמיה ל"ט ג').

שרע

שָׂרַע פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל עניני אריכות והתפשטות יותר ממדה: ושור ושה שָׂרוּעַ וקלוט (ויקרא כ"ב כ"ג) langbeinig, אבר אחד ארוך ממדת חברו.

ההתפעל: כי קצר המצע מֵהִשְׂתָּרֵעַ (ישעיה כ"ח כ') ausstrecken. שַׂרְעַף ע"ש שעף.

שרף

שָׂרַף, העתיד יִשְׂרֹף, פ"י, גב"ב. הקל עניני בעירה ודליקה ונופל רק על גוף הנבער: וְשָׂרַפְתָּ באש את־העיר (דברים י"ג י"ז) verbrennen: וַיִּשְׂרֹף באש (שמות ל"ב כ') (עיין באור שם).

הנפעל: ובגדיו לא תִשָּׂרַפְנָה (משלי ו' כ"ז).

הפועל: והנה שֹׂרָף (ויקרא י' ט"ז).

שָׂרָף יש שם ת"ז למין נחש ארסי: נחש שָׂרָף ועקרב (דברי' ח' ט"ו) giftige Schlange. ויש תאר למלאכי אש: שְׂרָפִים עומדים ממעל לו (ישעיה ו' ב'): וְשָׂרָף מעופף (שם י"ד כ"ט) מע"א.

שְׂרֵפָה שמ"נ או תאר השם: וישרפו לו שְׂרֵפָה גדולה (ד"ה ב' ט"ז י"ד) Verbrennung: מצל מִשְּׂרֵפָה (עמוס ד' י"א) Brand: היה לִשְׂרֵפַת אֵשׁ (ישעיה ס"ד י').

מִשְׂרָפָה ת"הש: ועד מִשְׂרְפוֹת מים (יהושע י"א ח') Salzsiederei, שמבשלים מים למלח: מִשְׂרְפוֹת סיד (ישעיה ל"ג י"ב) Kalkbrennerei: וּבְמִשְׂרְפוֹת אבותיך (ירמיה ל"ד ה') הוא העשון והקטור בבשמים על המת ליבש הבשר שלא יסריח. ויש רוצים לפרש כן כל שריפה הנזכר אצל המלכים הוא עשון בבשמים, או החניטה שהיה בבשמים חדים כאלו שורף הבשר והעצמו' קימים.

אשׁ: וקטרין לְמִשְׁרֵא (שם ה׳ ט״ז) und Knoten zu lösen, לבאר כל דבר הקשה והסתום להבינו. וגם הפיעל מענין זה (שם ה׳ י״ב). והאתפעל: קִטְרֵי חרצה מִשְׁתָּרַיִן (דניאל ה׳ ו׳) die Bande seiner Hüfte werden ihm gelöst, שלא יכול לעמוד בכח.

שַׂרְאֶצֶר שם בן סנחריב מלך אשור, אשר קשר עם אחיו אדרמלך ויכו את אביהם בחרב בהשתחויתו בית נסרך אלהיו (ישעיה ל״ז ל״ח). ובזכריה ז׳ ב׳ נזכר שם נֵרְגַל שַׂרְאֶצֶר.

שרב

שָׁרָב שמ״ז לחום וחרב: ולא יכם שָׁרָב ושמש (שם מ״ט י׳) brückende Hitze, ויתכן כי ירמוז הנביא בזה למכת השמש בחומו, אשר יכה בארצות החמים על ראש יושביה המביא לידי עילוף, ונקרא בל״א Sonnenstich, והוא נודע גם ממעשה יונה הנביא: והיה השָּׁרָב לאגם מים (ישעיה ל״ה ז׳) Dürre, כי במקום חום החרב ויבש (שרביט בש׳ שבט).

שֵׁרֵבְיָה שע״פ (עזרא ח׳ י״ח, כ״ד, נחמי׳ ה׳ ז׳, ט׳ ד׳, ועוד איזה פעמים).

שרג

שָׂרִיג שם ת״ז לענף או זמורה: ובגפן שלשה שָׂרִיגִם (בראשית מ׳ י׳) Reben: הלבינו שָׂרִיגֶיהָ (יואל א׳ ז׳), ונבנו ממנו ב׳ בנינים בנין פועל: גידי פחדיו יְשֹׂרָגוּ (איוב מ׳ י״ז) in einander verflochten sein. ולר״ק יתעבו כמו שריגים aufschwellen. ובנין התפעל: יִשְׂתָּרְגוּ עלו על־צוארי (איכה א׳ י״ד) sich in einander winden.

שְׂרוּג שע״פ בן רעו (בראשית י״א כ׳ וגו׳).

שרד

שָׂרַד פעל עומד, בנינו קל, ענינו שיור מעט מהרבה: והשרידים שָׂרְדוּ מהם (יהושע י׳ כ׳) übrig bleiben.

שָׂרִיד שם ת״ז למעט הנשאר או פליט: בלתי השאיר לו שָׂרִיד (במדבר כ״א ל״ה) Rest, Ueberbleibsel: פליט וְשָׂרִיד (איכה ב׳ כ״ב): או ירד שָׂרִיד (שופטים ה׳ י״ג), כדמות שם קבוץ: אין שָׂרִיד לאכלו (איוב כ׳ כ״א) מרוב תאוה: ובַשְּׂרִידִים אשר יי׳ קרא (יואל ג׳ ה׳): עם שְׂרִידֵי חרב (ירמיה ל״א ב׳): שְׂרִידָיו במות יקברו (איוב כ״ז ט״ו).

שֶׂרֶד שם קו הבנאים לישר המדה: נטה קו יתארהו בַּשָּׂרֶד (ישעיה מ״ד י״ג) Meßschnur, Richtschnur, ואולי הוא אחד עם שרט Linie, וממנו הפעל בתלמוד, שרטט וכתב לו.

שְׂרָד ת״הש למכסה עשוי לכסות כלים ובגדים: עשו בגדי־שְׂרָד (שמות ל״ט א׳) Decken, Hüllen, Gewänder zum Einpacken. וי״מ שרד שרות לפי שנאה לשרת בקדש, ואינו מתישב על הענין. והנכון כי שרד ענין קליעה ואריגה בארמית, ושמושם לכסות.

שרה

שָׁרָה פעל עומד ויוצא, בנינו קל. הפעל הזה יש לו ד׳ הוראות בארמית: א) לשון חנייה אשר שכן עליו תרגום די שְׁרָא ruhen, bleiben, weilen, וכן בדניאל: ונהורא עמה שְׁרֵא. ב) ענינו התחלה, הוא החל להיות תרגום שָׁרֵי למיהוא anfangen, הואיל משה שָׁרֵה משה. ג) ענינו התר קשר כמו שָׁרַיִן מהלכין, בדניאל, ומִשְׁרָא קטרין auflösen, ובתלמוד שָׁרֵי ואסיר. והבא ממנו במקרא: אם־לא שֵׁרִיתִךָ לטוב (ירמיה ט״ו י״א) befreien, לרד״ק הִתַּר מאסרו, וע״ש שאר. ומפרשים מזה: תחת כל־השמים יִשְׁרֵהוּ (איוב ל״ז ג׳) יתיר קשור העבים וימטיר, וי״ל ישרהו יחנה או מע״א, מענין שיירות ומחנה, כל מחנה תרגום משריתא. ד) ויש הוראתו רטיבות מאכל במשקין בתל׳: נזיר ששָׁרָה פתו ביין weichen, אין שורין דיו וסממנין. ומזה השם:

מִשְׁרָה ת״הש לכל מאכל שרוי במשקין: וכל־מִשְׁרַת ענבים (במדבר ו׳ ג׳) eingeweicht, וקרוב להיות מע״ג כי המונח בלחות המשקין הוא נמחה ונמס sich auflösen.

שִׁרְיָה שת״ז למגן: חנית מסע וְשִׁרְיָה (איוב מ״א י״ח) Panzer. ועמ״א: וילבש אותו שִׁרְיוֹן (שמואל א׳ י״ז ל״ח): וְשִׁרְיוֹן קשקשים (שם שם ה׳): והקשתות וְהַשִּׁרְיֹנִים (נחמי׳ ד׳ י׳). ובס״נ: ושריונות וקשתות (ד״ה ב׳ כ״ו י״ד). ובסמ״ך: לבשו הַסִּרְיֹנֹת (ירמיה מ״ו ד׳), ומ״א: צדקה כַּשִּׁרְיָן (ישעיה נ״ט י״ז).

שָׂרָה פעל עומד, בנינו קל, ענינו התגברות ושררה: שָׂרָה את־האלהים (הושע י״ב ד׳)

האור היו באים שמה להאיר את הבית: ושקפים שלשה טורים (שם ז' ד'), פירשו בו משקופים שעל החלונות.

משקוף שת"ז לקורה שעל שתי מזוזות הפתח: והגעתם אל־המשקוף (שמות י"ב כ"ב) Oberſchwelle. ובארמית נקרא המפתן סקופה או אסקופא; וי"א כי משקוף הוא קורה בולט מעל הפתח Vorſprung.

שקץ

שקץ פעל יוצא, בנינו פיעל, ענינו נזר משם שקץ: שקץ תשקצנו (דברים ז' ד') verab- ſcheuen, ענינו חשוב אותו כשקץ: לא־בזה ולא שקץ ענות עני (תהלים כ"ב כ"ה): אל־תשקצו את־נפשתיכם (ויקרא י"א מ"ג) abſcheuenswerth machen.

שקץ ת"הש לכל דבר מתועב: בכל־שקץ טמא (ויקרא ז' כ"א) Abſcheu, Gräuel, דבר נמאס מצד האיסור. ומ"א: שקץ עמנים (מ"א י"א ה') Scheuſal: ויהיו שקוצים כאהבם (הושע ט' י'): ואם תסיר שקציך (ירמיה ד' א'): ובשקוציהם נפשם חפצה (ישעיה ס"ו ג') רבו ע"ז.

שקק

שקק העתיד ישק, ישקו, פ"י, בב"ב. הקל ענינו המית קול מיוחד לדוב ולארבה: ארי־נוהם ודב שוקק (משלי כ"ח ט"ו) brummen, כי שקיקה נופל בדוב כנהימה לארי וגעיה לשור וצהלה לסוס: כמשק גבים שקק בו (ישעיה ל"ג ד') המית החגבים, וגבים כמו גובי: בעיר ישקו (יואל ב' ט') ג"כ על הארבה. וי"מ כמשק גבים שוקק מנע"ו מלשון תשוקה gierig ſein.

ההתפעל הוא המית קול רבוי כלי זיין: ישתקשקון ברחובות (נחום ב' ה') Klirren. ואחרים מפרשים כל השי' על מהירות הליכה ותמידות. והבוחר יבחר.

משק שמ"ז לקול המיה: כמשק גבים (ישעיה ל"ג ד') Schwirren: ממשק חרול (צפני' ב' ט') ſummen, rauſchen, ואף שנראה מ"ם יסוד בו.

משק ת"הש למוציא ומכנים בצרכי הבית: ובן־משק ביתי (בראשית ט"ו ב') Verpfleger, Ver- walter. וי"מ הנפעל מזה: ועל־פיך ישק כל־עמי (שם מ"א מ'), וע"ש נשק.

שקר

שקר, העתיד ישקר, פ"ע, בב"ב. הקל ענינו הפר דבריו במה שהבטיח ואינו מקיים: אם־תשקר לי ולניני ולנכדי (שם כ"א כ"ג) falſch ſein, untreu ſein.

הפיעל ג"כ מזה: ולא־שקרנו בבריתך (תהלים מ"ד י"ח): ולא אשקר באמונתי (שם פ"ט ל"ד): ולא־תשקרו איש בעמיתו (ויקרא י"ט י"א) fälſchlich han- deln, אם הבטיח לו דבר יקיים: בנים לא ישקרו (ישעיה ס"ג ח').

שקר שם מ"ז או ת"הש או הפעל: מדבר־שקר תרחק (שמות כ"ג ז') Lüge, Falſchheit, והשקר הוא מדבר דבר שאין כן במציאות, או שאינו עושה מה שדבר לעשות: עד שקר העד (דברים י"ט י"ח) מה שלא עשה: ויאמר שקר הגד־נא לנו (מ"ב ט' י"ב): או עשיתי בנפשי שקר (ש"ב י"ח י"ג) und wollte ich auch Falſchheit üben [eine Lüge ſagen], ר"ל אם גם עשיתי בקרבי שקר, לאמר למלך, כי לא עשיתי הדבר הזה להרגו. ויותר נראה, לו ארצה לעשות שקר ברצוני ובזדון נפשי, ולאמר לא ידעתי כי המלך הזהיר מהרגו, וגם לו ארצה לעשות כן, הלא כל דבר לא יכחד מן המלך, ויודע כי ידעתי באזהרתו. ובא ע"ד הגם וללא סבה, או ללא תועלת: שקר הסוס לתשועה (תהלי' ל"ג י"ז) umſonſt, לא יועיל: שקר החן (משלי ל"א ל'): אך לשקר שמרתי (ש"א כ"ה כ"א) vergebens, unnütz: כי שקר עותוני (תהלי' קי"ט ע"ח) בלא סבה. והרבוי: דבר שקרים (שם ק"א ז'): ויתעו את־עמי בשקריהם (ירמיה כ"ג ל"ב), וע"ש שוא ההבדל שבין הנרדפים.

שקר

שקר פעל יוצא, בנינו פיעל, ענינו לה"ק קריצות עין: ומשקרות עינים (ישעיה ג' ט"ז) winken, blinzeln, liebäugeln, והוא דרך קלות ראש וזנות. עין שזפתו תרגום סקרתיה, ובתלמוד נסקרים בסקירה א'. וי"מ צביעה בכחל וסיקרא ſchminken.

שרא גם שרא, בארמית: ונהורא עמה שרא (דניאל ב' כ"ב) und das Licht wohnt bei.

שקל

שָׁקַל, העתיד יִשְׁקֹל, פ״י, בב״ב. הקל ענינו משקל: וְשָׁקַל בַּפֶּלֶס הרים (ישעיה מ׳ י״ב) wägen, abwägen: אֶשְׁקוֹל עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה (אסתר ג׳ ט׳) zu wägen, שלום, וכן: כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת (שמות כ״ב ט״ז): אִם כִּכַּר כֶּסֶף תִּשְׁקֹל (מ״א כ׳ ל״ט): וְלוּ אָנֹכִי שֹׁקֵל (ש״ב י״ח י״ב) יתנו לי שקולים אל כפי.

הנפעל: נִשְׁקַל הַכֶּסֶף (עזרא ח׳ ל״ג): לוּ שָׁקוֹל יִשָּׁקֵל כַּעְשִׂי (איוב ו׳ ב׳).

שֶׁקֶל שם מטבע אשר בימים הראשונים בשנים קדמוניות אשר ערכו מחיר מטבע על פי כבד המשקל הדק היטב, קראו לה שם על שם המשקל, והוא היה משקל עשרים גרה: מחצית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הקדש עשרים גרה הַשָּׁקֶל (שמות ל׳ י״ג), וש״מ: בְּמִשְׁקוֹל עשרים שֶׁקֶל ליום (יחזקאל ד׳ י׳) Gewicht. ובימי החשמונאים עשו וטבעו מטבעות של כסף במשקל השקל, ופתוחו על עבר אחד הוא שֶׁקֶל יִשְׂרָאֵל, ומשקלו אף כי נמחה מזוקן הוא לערך רפ״ו גרעינים (Gran), וערכו כעת בערך שתי שלישיות P. Thaler. ראה בספר F. P. Bayer de nummis hebreo-samaritanis, ובס׳ מאור עינים להחכם ר׳ עזריה מן האדומים פרק נ״ו, ושם תמצא צורת מטבע הלזה מעבר אחד: ירושלים הקדושה, ומעבר השני: שקל ישראל. ומ״א: מאזני מִשְׁקָל (שם ה׳ א׳): בַּמִּשְׁקָל ובמשורה (ויקרא י״ט ל״ה). ומ״א: ואת מִשְׁקֶלֶת בית אחאב (מ״ב כ״א כ״ג): וצדקה לְמִשְׁקָלֶת (ישעיה כ״ח י״ז).

שקם

שִׁקְמִים שם מין עץ גדל בו מין תאנים: ועל הזתים וְהַשִּׁקְמִים (ד״ה א׳ כ״ז כ״ה) Sikamor-feigen: וְשִׁקְמוֹתָם בחנמל (תהלי׳ ע״ח מ״ז).

שקע

שָׁקַע, העתיד יִשְׁקַע, תִּשְׁקַע, פע״ו, גב״ב. הקל ענינו טביעה: ככה תִּשְׁקַע בבל (ירמיה נ״א ס״ד) einsinken, zu Boden sinken, untergehen: וַתִּשְׁקַע האש (במדבר י״א ב׳) צללו כעפרת, תרגום אשתקעו כאברא. ובתלמוד, שָׁקְעָה חמה.

הנפעל גם כן מזה, ובא פעם אחת על שְׁקִיעַת המים לעת ילכו הלוך והסור zur Zeit der Ebbe: וְנִשְׁקְעָה כיאור מצרים (עמוס ח׳ ח׳) schlammicht sein.

ההפעיל: אַשְׁקִיעַ מימיהם (יחזקאל ל״ב י״ד) setzen lassen von Schlamm, הטיט ישקע והמים יהיו צלולים: ובחבל תַּשְׁקִיעַ לשונו (איוב מ׳ כ״ה) חבל בלשונו. ובתל׳ ההתפעל שלא ירד לְהִשְׁתַּקֵּעַ, ישיבת קבע, והשם: וּמִשְׁקַע־מַיִם sich fest zu setzen, תשתו (יחזקאל ל״ד י״ח) klares, abgestandenes Wasser.

שְׁקַעֲרוּרֹת שמ״נ או ת״הש מרכב מן שקוע ומן קערה: שְׁקַעֲרוּרֹת ירקרקות (ויקרא י״ד ל״ז) hohle Vertiefungen, ושם שקוע ידוע משתמש הרבה בתלמוד. וי״א כי הרי״ש כפולה כמו סגריר, והשי״ן נוסף כבלשון ארמית שעבוד. ועיין באור ויקרא שם.

שקף

נִשְׁקַף פעל יוצא, בב״ב. הנפעל ענינו הבטה חושית ושכלית, ועקר הוראתו על גוף היוצא ונגלה מקצתו מתוך דבר בלוע והוא רואה ונראה: וצדק משמים נִשְׁקָף (תהלים פ״ה י״ג) blicken, schauen, hervorragen: הַנִּשְׁקָף על־־פני הישימן (במדבר כ״ג כ״ח), כי רוב שמושו הבטה ממקום גבוה ולמרחוק: בעד אשנבי נִשְׁקָפְתִּי (משלי ז׳ ו׳).

ההפעיל קרוב לנפעל: יי משמים הִשְׁקִיף (תהלים י״ד ב׳) schauen, betrachten: הַשְׁקִיפָה ממעון קדשך (דברים כ״ו ט״ו): וַיַּשְׁקִיפוּ על פני סדום (בראשית י״ח ט״ז), פירש״י כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך, ותימה הוא, כי אין המקראות מוכיחות כן? וענין וישקיפו שמו מגמת פניהם על המקום ההוא, כי יש שבא כמו פניה הכנה וזמון והקדמה לראיה: עד־־יַשְׁקִיף וירא יי (איכה ג׳ נ׳): וַיַּשְׁקֵף יי אל מחנה מצרים, פניה לרעה: וַיַּשְׁקִיפוּ אליו שנים שלשה סריסים (מ״ב ט׳ ל״ב) פנו אליו לסור לדבריו.

שֶׁקֶף שם מ״ז לענין השקפה: והמזוזות רבעים שָׁקֶף (מ״א ז׳ ה׳) durchsichtig. ומ״א: שְׁקֻפִים אטמים (שם ו׳ ד׳), פירשו המפרשים שקופים מבפנים ואטומים בחוץ, ר״ל כי היו צריכים מחוץ וכל רואה אותם משם היו נראו לו החלונות כאלו אטומים הם; ומבפנים היו רחבים עד כי קרני

הַמִּשְׁפְּתָיִם (בראשית מ"ט י"ג), והכונה בהם אהבת המנוחה.

שצף

שֶׁצֶף שמ"ז וענינו מעט: בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הסתרתי (ישעיה נ"ד ח') wenig, kurze Weile. והיותר נכון כי שצף כמו שטף לשון מהירות, כדרך הקצף לבוא במהירות פתאום וכאשר בא כן ילך in Ausbruch des Zorns. וחלוף ט' בצ' נהוג כמו נצר נטר:

שק

שַׂק שם כל בית קבול עשוי מצמר עב: או עור או שָׂק (ויקרא י"א ל"ב) Sack, ויש שם מלבוש לובשים אותו בצער ואבל: וישם שַׂק במתניו (בראשית ל"ז ל"ד): וילבש שַׂק ואפר (אסתר ד' א'): ויכם שַׂק (יונה א' ו'): חגרי־שָׂק (ירמיה ו' כ"ו): פתחת שַׂקִּי (תהלים ל' י"ב), וע"א: מריקים שַׂקֵּיהֶם (בראשית מ"ב ל"ה) Futtersack.

שקד

שָׁקַד, העתיד יִשְׁקֹד, פע"ו, בנינו קל, ענינו מהירות וזריזות: שוא שָׁקַד שומר (תהלים קכ"ז א') fleißig sein, bewachen, כי הוא בערבי העדר שינה: שָׁקַדְתִּי ואהיה כצפור בדד על גג (שם ק"ב ח') wachen: כי שֹׁקֵד אני על דברי (ירמיה א' י"ב) fleißig sein, befördern, eilen, beschleunigen: לִשְׁקֹד על־דלתתי יום יום (משלי ח' ל"ד) fleißig besuchen: כן אֶשְׁקֹד (ירמיה ל"א כ"ח): ועל־גדיש יִשְׁקוֹד (איוב כ"א ל"ב) בא בדלי"ת כמו בטי"ת, ישקט.

שְׁקֵדִים פרי עץ ידוע: ויגמול שְׁקֵדִים (במדבר י"ז כ"ג) Mandeln, וממנו הפיעל: גביעים מְשֻׁקָּדִים (שמות כ"ה ל"ג) mandelförmige Verzierungen, והיחיד: מקל שָׁקֵד אני רואה (ירמיה א' י"א) Mandelbaum. וע"א: וינאץ הַשָּׁקֵד (קהלת י"ב ה'), עיין שרש סבל.

שקד

נִשְׂקַד פעל עומד. בנינו נפעל ענינו חבור ושריג': נִשְׂקַד על פשעי בידו (איכה א' י"ד) fest gebunden, וי"מ erblühen.

שקה

הִשְׁקָה פעל יוצא, בנינו הפעיל, ענינו נתינת שתיה לבע"הי ורויה לארץ: וְהִשְׁקָה את־האשה (במדבר ה' כ"ד) trinken lassen: וְהִשְׁקִיתָ את־העדה (שם כ' ח'): וְהִשְׁקוּ את־הצאן (בראשית כ"ט ג') tränken: וַתַּשְׁקֵמוֹ בדמעות שליש (תהלים פ' ו'): יַשְׁקוּנִי חמץ (שם ס"ט כ"ב): וְהִשְׁקָה את־כל־פני האדמה (בראשית ב' ו') wässern, befeuchten: לְהַשְׁקוֹת מהם יער (קהלת ב' ו').

שִׁקּוּי שם ת"ז למשקים או ליחות: שמני וְשִׁקּוּיָי (הושע ב' ז') Getränke: וְשִׁקֻּוַי בבכי מסכתי (תהלי' ק"ב י'). ומ"ש לחות: וְשִׁקּוּי לעצמתיך (משלי ג' ח') Säfte, ומזה הפועל: ומוח עצמותיו יְשֻׁקֶּה (איוב כ"א כ"ד) saftig sein.

שֹׁקֶת שם כלי להשקות בו הצאן: אל הַשֹּׁקֶת (בראשי' כ"ד כ') Tränkrinne: בְּשִׁקֲתוֹת המים (שם ל' ל"ח).

מַשְׁקֶה שת"ז למשקים או לממונה עליהם: וכל־מַשְׁקֶה אשר ישתה (ויקרא י"א ל"ד) Getränke: ואני הייתי מַשְׁקֶה (נחמיה א' י"א) Mundschenk: שר הַמַּשְׁקִים (בראשית מ' ב') ראש לכלם. וע"א: כי כלה מַשְׁקֶה (שם י"ג י') wässericht, wasserreich.

שקט

שָׁקַט העתיד יִשְׁקֹט, פע"ו, בב"ב. הקל עומד, ענינו מנוחה ושלוה או שב ולא יעשה: וְשָׁקַט ושאנן (ירמיה ל' י') ruhig sein, Ruhe haben: והעיר שָׁקָטָה (מ"ב י"א כ'): וְשָׁקַטְתִּי ולא אכעס (יחזקאל ט"ז מ"ב) still sein, sich befriedigt finden: שכבתי וְאֶשְׁקוֹט (איוב ג' י"ג): כי לא יִשְׁקֹט האיש (רות ג' י"ח) לעזוב הדבר שהחל.

ההפעיל יש עומד: כי הַשְׁקֵט לא יוכל (ישעי' נ"ז כ'): השמר וְהַשְׁקֵט (שם ז' ד'): הַשְׁקֵט ובטח (שם ל"ב י"ז), והיוצא: והוא יַשְׁקִט ומי ירשיע (איוב ל"ד כ"ט) Ruhe verschaffen: וארך אפים יַשְׁקִיט ריב (משלי ט"ו י"ח) stillen.

שֶׁקֶט שמ"ז: וְשֶׁקֶט אתן על־ישראל (ד"ה א' כ"ב ט') Ruhe, Friede.

נמצא עוד, איש שָׁפָל עַל איש נבזה, נשען על הכתוב: וּשְׁפַל אנשים יקים (דניאל ד׳ י״ד). (שפם בשרש שפה).

שְׁפָם שם מקום בצד המזרח בגבול מטה יהודה (במדבר ל״ד י׳ י״א). אולי הוא המקום שִׁפְמוֹת הנזכר בש״א.

שפן

שָׁפָן שם חיה קטנה: ואת הַשָּׁפָן (ויקרא י״א ה׳) Kaninchen: שְׁפַנִּים עם לא עצום (משלי ל׳ כ״ו): סלעים מחסה לַשְׁפַנִּים (תהלים ק״ד י״ח) והמליץ הגדול לוצאטו בלישרים תהלה יתאר במליצה נחמדה את אנשים רכי לב המפחדים בישבם בצל קורת עופל ובחן: „מה תראו רכי הלבב? בשו יחדו שְׁפַנֵּי סלע!"

שפע

שֶׁפַע שם ת״ז לרבוי והמון: כי שֶׁפַע ימים יינקו (דברים ל״ג י״ט) Zufluß, Ueberfluß, Menge: את שִׁפְעַת יהוא (מ״ב ט׳ י״ז) Menge, Gefolge: וְשִׁפְעַת מים תכסך (איוב כ״ב י״א) Fluthen, הוא השפעת המון רב ומזה: מִשִּׁפְעַת סוסיו (יחזקאל כ״ו י׳) והפעל הַשְׁפִּיעַ מַשְׁפִּיעַ בתלמוד ובדרב״א ידוע, הנותן בעין טוב המון רב.

שְׁפִיפוֹן שם מין נחש: שְׁפִיפוֹן עלי־ארח (בראשית מ״ט י״ז) Otter, Wipper.

שִׁפְעִי שם ע״פ (דה״י א׳ ד׳ ל״ז).

שפק

שָׂפַק פעל עומד ויוצא בב״ב, הקל התבאר בשרש ספק. וההפעיל מענין די וספוק: ובילדי נכרים יַשְׂפִּיקוּ (ישעיה ב׳ ו׳) sich abgeben, tändeln, überhäufen oder verbinden, כי נמצא בתלמוד לענין קשור. ספק זמורה בחבל או בגמי, והשאר בשרש ספק.

שפר

שָׁפַר פעל עומד ויוצא בב״ב. הקל עומד ענינו יופי ונעימות: אף־נחלת שָׁפְרָה עלי (תהלים ט״ז ו׳) schön, lieblich, angenehm, vortrefflich, כי טוב בעיני יי, תרגום ארי שפיר קדם, wohlgefällig sein, recht, billig. ובארמית: מלכי יִשְׁפַּר עלך (דניאל ד׳ כ״ד).

הפיעל יוצא: ברוחו שמים שִׁפְרָה (איוב כ״ו י״ג) schön, rein, heiter machen, (עיין שפריר).

שׁוֹפָר שת״ז לקרן איל לתקוע בו: וקול שׁוֹפָר חזק (שמות י״ט ט״ז) Trompete, Blashorn, Posaune: תעבירו שׁוֹפָר (ויקרא כ״ה ט׳): תקעו שׁוֹפָר (הושע ה׳ ח׳): שׁוֹפָרוֹת ביד כלם (שופטים ז׳ ט״ז): שׁוֹפְרוֹת היובלים (יהושע ו׳ ח׳).

שֶׁפֶר שם״ז או ת״הש לנעים: הנותן אמרי שָׁפֶר (בראשית מ״ט כ״א) vortrefflich, lieblich, angenehm.

שַׁפְרִיר שת״ז לאהל: ונטה את־שַׁפְרִירוֹ (ירמיה מ״ג י׳) Zelt, Teppich, תאר לאהל יפה המיוחד למלכים. ובמובן אחר: שמים שִׁפְרָה durch seinen (des Schöpfers) Geist ist der Glanz des Himmels (ist der Himmel glanzvoll).

אֶשְׁפָּר שת״ז למנה יפה של בשר: וְאֶשְׁפָּר אחד (ש״ב ו׳ י״ט) ansehnliche Portion Rindbraten, מרכב מן אש, פר.

שְׁפַר, העתיד יִשְׁפַּר, ענינו בארמית כמו יופי והוד בעברית, בצרוף מלת עַל (דניאל ד׳ כ״ד), ועם מלת קֳדָם (שם ג׳ ל״ב, ו׳ ב׳).

שְׁפַרְפָּרָא שת״נ לארמימות השחר (דניאל ו׳ כ׳) Morgenröthe.

שפת

שָׁפַת, העתיד יִשְׁפֹּת, פ״י, בנינו קל, ענינו קרוב וסמיכה ושימת קדרה סמוך לאש: שְׁפוֹת הסיר הגדולה (מ״ב ד׳ ל״ח) an's Feuer setzen, והוא פעל נגזר משם שְׁפַתַּיִם שהוא הכירה ובא על הקריבה לבד במקום אחר: יי תִּשְׁפֹּת שלום לנו (ישעיה כ״ו י״ב) nähern, herbeiführen, תקרב לנו: ולעפר מות תִּשְׁפְּתֵנִי (תהלים כ״ב ט״ז) קרוב ודבוק.

שְׁפַתַּיִם יש ת״ז לכירה מקום מושב קדירות: וְהַשְׁפַתַּיִם טפח (יחזקאל מ׳ מ״ג) Heerd. ויותר נכון פירש״י שהוא תאר למחברות ולמסגרת אשר לשלחן Leiste. ויש שת״ז למקום מחברות העדרים: אם תשכבון בין שְׁפַתָּיִם (תהלים ס״ח י״ד) Heerdenstelle. ובתוספת מ״ם: למה ישבת בין הַמִּשְׁפְּתַיִם (שופטים ה׳ ט״ז) Tränkrinnen: רובץ בין

י"א ד'). ד) (עזרא ב' ד', נ"ז). ה) (עזרא ה' ח', נחמיה ז' ט', נ"ט).

שְׁפָטָן שם ע"פ (במדבר ל"ד כ"ד).

שֻׁפִּים שם עצם פרטי (דה"י א' ז' י"ב ט"ו; כ"ו ט"ז) (הוראתו נחשים).

שָׁפִיר שם עיר במקום בלתי נודע איהו (מיכה א' י"א).

שַׁפִּיר ענינו יופי והדר בארמית (דניאל ד' ט', י"ח) schön, anmuthig.

שפך

שָׁפַךְ, העתיד יִשְׁפֹּךְ, פ"י דב"ב, הקל ענינו יציקה והרקה: וְשָׁפַךְ את־דמו (ויקרא י"ז י"ג) ausschütten, auslaufen lassen, וכל שפיכות דם הוא מיתת בע"חי, באדם בהריגה, ובבהמות בשביחה: אל־תִּשְׁפְּכוּ־דם (בראשית ל"ז כ"ב): שֹׁפֵךְ דם־האדם (שם ט' ו'): וְשָׁפְכוּ את־העפר (ויקרא י"ד מ"א) wegschütten: שׁוֹפֵךְ בוז על־נדיבים (איוב י"ב כ"א): בִּשְׁפֹּךְ סוללה (יחזקאל י"ז י"ז) aufschütten, aufwerfen: שְׁפֹךְ המתך אל־הגוים (תהלים ע"ט ו') בא כן להורות הרבוי בשטף זעם: ובחמה שְׁפוּכָה (יחזקאל כ' ל"ג) ועצ"הם: שִׁפְכִי כמים לבך (איכה ב' י"ט) ergießen, הוא תפלה: אֶשְׁפֹּךְ לפניו שיחי (תהלים קמ"ב ג'): ולפני יי יִשְׁפֹּךְ שיחו (שם ק"ב א'): וָאֶשְׁפֹּךְ את־נפשי (ש"א א' ט"ו): וְאֶשְׁפְּכָה עלי נפשי (תהלים מ"ב ה') הריק מחשבתו ורצונו בשיחו. ועצ"הש עוד: וַיִּשְׁפֹּךְ מעיו ארצה (ש"ב כ' י') עומד. וכן: עד־שְׁפָךְ־דם עליהם (מ"א י"ח כ"ח) rinnen, fließen: וַתִּשְׁפְּכִי את־תזנותיך (יחזקאל ט"ז ט"ו) להורות רבוי הזנות, verschwenden.

הנפעל: נִשְׁפַּךְ לארץ כבדי (איכה ב' י"א): וְנִשְׁפַּךְ הדשן (מ"א י"ג ג') verschüttet werden: יען הִשָּׁפֵךְ נחשתך (יחזקאל ט"ז ל"ו) verschwendet werden: דמו יִשָּׁפֵךְ (בראשית ט' ו') בהריגה על כל דבר נזרק והורק ללא תועלת.

הפועל: לדם אשר שֻׁפַּךְ בה (במדבר ל"ה ל"ג): שֻׁפְּכָה אשרי (תהלים ע"ג ב') כדבר נמס אין כח לעמוד.

ההתפעל: בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נפשם אל חיק אמותם (איכה ב' י"ב) den Geist aufgeben, מתים ברעב, כדבר הנשפך מעט מעט: תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אבני־קדש (שם ד' א') בבזיון: עלי תִּשְׁתַּפֵּךְ נפשי (איוב ל' ט"ז) התעלפות והולשה.

שֶׁפֶךְ ת"הש למקום ששופכים שם: אל־שֶׁפֶךְ הדשן (ויקרא ד' י"ב) Schutt, Haufen, ומ"א: וכרות שָׁפְכָה (דברים כ"ג ב') Hodenstrang, תהש"נ לכלי זרע, ובתלמוד שם מַשְׁפֵּךְ, Trichter, כלי ששופכין בו משקים.

שפל

שָׁפֵל, העתיד יִשְׁפַּל, פעל ע"ו, בב"ב, הקל ענינו נמיכות בטבעי או כניעה במוסרי: תִּשְׁפַּל העיר (ישעיה ל"ב י"ח) niedrig sein: וכל־הר וגבעה יִשְׁפָּלוּ (שם מ' ד') niedrig werden: וַיִּשְׁפַּל איש (שם ב' ט') gedemüthigt, verachtet sein: ועיני גבוהים תִּשְׁפַּלְנָה (שם ה' ט"ו): וְשַׁח רום אנשים (שם ב' י"ז): וְשָׁפַלְתְּ מארץ תדברי (ישעיה כ"ט ד') leise sprechen, שפלת קול.

ההפעיל יוצא: הִשְׁפַּלְתִּי עץ גבוה (יחזקאל י"ז כ"ד): וְהִשְׁפִּיל גאותו (ישעיה כ"ה י"א) erniedrigen: מַשְׁפִּיל אף־מרומם (ש"א ב' ז'): גאות אדם תַּשְׁפִּילֶנּוּ (משלי כ"ט כ"ג): מֵהַשְׁפִּילְךָ לפני נדיב (שם כ"ה ז') ובא במקום תאר הפעל: הַשְׁפִּילוּ שבו (ירמיה י"ג י"ח) כמו היטיבו לראות, כלומר שבו בשפל: הַמַּשְׁפִּילִי לראות (תהלים קי"ג ו') הרואה בשפלים: וַתַּשְׁפִּילִי עד־שאול (ישעיה נ"ז ט') לשלוח בשפלי שאול.

שָׁפָל שם ת"ז או ת"הש לנמוך בטבעי או לנכנע במוסרי: הגבהתי עץ שָׁפָל (יחזקאל י"ז כ"ד): מראה שָׁפָל מן העור (ויקרא י"ג כ') niedrig: עמוק: בִּשְׁפַל קול הטחנה (קהלת י"ב ד') leise, dumpf: והייתי שָׁפָל בעיני (ש"ב ו' כ"ב) gemein, herablassend, bemüthig, ענו: טוב שְׁפַל־רוח (משלי ט"ז י"ט). ובמ"נ: שִׁפְלַת קומה (יחזקאל י"ז ו'): ממלכה שְׁפָלָה (שם י"ז י"ד) בזויה. ור"ז: לשום שְׁפָלִים למרום (איוב ה' י"א): להחיות רוח שְׁפָלִים (ישעיה נ"ז ט"ו). ושמ"ז: בַּשֵּׁפֶל ישבו (קהלת י' ו'): שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זכר לנו (תהלים קל"ו כ"ג). ומ"א שמ"נ: וּבַשִּׁפְלָה תשפל העיר (ישעיה ל"ב י"ט): וּבְשִׁפְלוּת ידים (קהלת י' י"ח) Fahrlässigkeit, תאר לעצלות. ומ"א שת"נ למקום נמוך כשקמים אשר־בַּשְּׁפֵלָה (מ"א י' כ"ז) Niederung: ובערי הַשְּׁפֵלָה (ירמיה ל"ב מ"ד) עמקים: הר ישראל וּשְׁפֵלָתוֹ (יהושע י"א ט"ז): ובתלמוד

שפט

שָׁפַט, העתיד יִשְׁפֹּט, פ״י גב״ב. הקל ענינו דין וגזירה וענש ונקמה: וְשָׁפַט בצדק דלים (ישעיה י״א ד׳) richten: וְשָׁפְטוּ את־העם (שמות י״ח כ״ב): הֲשֹׁפֵט כל הארץ (בראשית י״ח כ״ה): וַיִּשְׁפְּטוּ שָׁפוֹט (שם י״ט ט׳): שֹׁפֵט צדק (ירמיה י״א כ׳): בצדק תִּשְׁפֹּט עמיתך (ויקרא י״ט ט״ו): וְשָׁפַט בין עמים רבים (מיכה ד׳ ג׳) entscheiden, urtheilen, schlichten, ומ״ש נקמה וענש יש שהוא נופל על מי שנעשה הנקמה בעבורו: כי־שְׁפָטְךָ יי היום (ש״ב י״ח ל״א) rächen, Recht verschaffen: כי שְׁפָטוֹ יי מכל אויביו (שם שם י״ט). ויש שהוא נופל על הנענש: כי שׁוֹפֵט אני את־ביתו (שמואל א׳ ג׳ י״ג): וּשְׁפַטְתִּיךָ כדרכיך (יחזקאל ז׳ ג׳) strafen, bestrafen: behandeln, כתרגומו ואתפרע מנך: ובמשפטיהם אֶשְׁפְּטֵם (שם שם כ״ז) ועל ענין זה בא: וַיִּשְׁפֹּט יפתח את ישראל (שופטים י״ב ז׳) המושל שהיה נוקם נקמת העם מאויביהם: ויקם יי שֹׁפְטִים ויושיעום מיד שסיהם (שופטים ב׳ ט״ז) Rächer, תנה־לנו מלך לְשָׁפְטֵנוּ ככל הגוים (ש״א ה׳ ו׳) וכן כל איש אשר רוח גבורה לבשתו ונלחם מלחמת העם נקרא שופט. וכן בא לענין ווכוח: בן אדם הֲתִשְׁפּוֹט אותם (יחזקאל כ׳ ד׳) Rechten, להודיע להם תועבתם.

הנפעל: ואין נִשְׁפָּט באמונה (ישעיה נ״ט ד׳) gerichtet werden: איש־חכם נִשְׁפָּט את־איש אויל (משלי כ״ט ט׳) in Streit gerathen, וכוח: נִשְׁפְּטָה יחד (ישעיה מ״ג כ״ו) Rechten, נתווכח מי יצדק: וְאִשָּׁפְטָה אתכם (ש״א י״ב ז׳): כי באש יי נִשְׁפָּט (ישעיה ס״ו ט״ז) sich rächen, Recht verschaffen, strafen, ענש שע״י הוא נוקם: וְנִשְׁפַּטְתִּי אתו בדבר (יחזקאל ל״ח כ״ב): יִשָּׁפְטוּ גוים על־פניך (תהלים ט׳ כ׳) gestraft werden.

הפיעל: לִמְשֹׁפְטִי אתחנן (איוב ט׳ ט״ו).

שְׁפוֹט תהש״ז וענינו ענש: חרב שְׁפוֹט (ד״ה ב׳ כ׳ ט׳) Strafe: וּשְׁפוּטִים עשו בה (יחזקאל כ״ג י׳) Strafgericht, ומ״א: אעשה שְׁפָטִים (שמות י״ב י״ב): נכונו ללצים שְׁפָטִים (משלי י״ט כ״ט): ארבעת שְׁפָטַי הרעים (יחזקאל י״ד כ״א).

מִשְׁפָּט שם מ״ז עקר ענינו לדין צדק וחריצות גזירה במדת יושר: לא יעשה מִשְׁפָּט (בראשית י״ח כ״ה) Recht, Gerechtigkeit, והוא בכלל על ד׳ ענינים. א) שפיטת דין ויושר וצדק: כי כל־דרכיו מִשְׁפָּט (דברים ל״ב ד׳) יושר ושורת הדין והצדק והאמת: עשה מִשְׁפָּט וצדקה (ש״ב ח׳ ט״ו) עשה עשר ולא בְמִשְׁפָּט (ירמיה י״ז י״א). ב) דין וריב: אשר יהי׳ לו ריב וּמִשְׁפָּט (ש״ב ט״ו ד׳) Streit, Rechtssachen. ג) פסק דין, וגמול וענש: חשן מִשְׁפָּט (שמות כ״ח ט״ו) Ausspruch, גוזר דברים מסופקים בהן ולאו: לא־תטה מִשְׁפָּט (דברים ט״ז י״ט) Urtheilsspruch: ברות מִשְׁפָּט (ישעיה ד׳ ד׳) Strafgericht: לעשות בהם מִשְׁפָּט (תהלים קמ״ט ט׳) ענש gebührende Strafe: עשה מִשְׁפָּט לעשוקים (שם קמ״ו ז׳) Recht, בעבור מי שנעשה לו העול. ד) כולל סדור כל דבר ומנהגו ר״ל אם בסדור משפט השכל, או סדור הכתוב והמצוה או כפי הנהוג כבר: יכלכל דבריו בְּמִשְׁפָּט (שם קי״ב ה׳) Maaß Ziel, Ordnung, Recht, Billigkeit: מה־יהיה מִשְׁפַּט הנער (שופטים י״ג י״ב) Art, Weise, Behandlung: כַּמִּשְׁפָּט הראשון (בראשי׳ מ׳ י״ג) מנהג הקודם: ויסבו את העיר כַּמִּשְׁפָּט הזה (יהושע ו׳ ט״ו) אך פעמים על הפועל ופעמים על הפעול כמנהג ש״מ: והגדת להם מִשְׁפַּט המלך (ש״א ח׳ ט׳) על הפועל. וכן: מה מִשְׁפַּט האיש (מ״ב א׳ ז׳) Benehmen, Betragen, Gewohnheit, Art, כולל מנהגו ודרכו ומראהו וכדומה: כְּמִשְׁפַּט הבנות יעשה לה (שמות כ״א ט׳) על הפעול: כְּמִשְׁפָּטוֹ אשר הראית (שם כ״ו ל׳) Vorschrift: ונסכיהם כְּמִשְׁפָּטָם (במדבר כ״ט ו׳) festgesetzte Regeln: וארמון על מִשְׁפָּטוֹ ישב (ירמיה ל׳ י״ח) מנהגו מאז. והרבוי: אך מִשְׁפָּטִים אדבר אותך (שם י״ב א׳) כי הריב יורה שהנושא צדיק, ומשפטים ירצה ווכוח לברר לו הדבר שמסופק בו: ואלה הַמִּשְׁפָּטִים אשר תשים לפניהם (שמות כ״א א׳) Gesetze, Rechte, Regeln, וע״ש עוד ההבדל בין עדות חקים ומשפטים.

שְׁפָט בארמית, ענינו כמו בעברית, רק בבינוני פעל שָׁפֵט: שָׁפְטִין ודינין (עזרא ז׳ כ״ה) Richter.

שָׁפָט שם ע״פ (במדבר י״ג ה׳; דה״י א׳ ג׳ כ״ב; מ״א י״ט ט״ז) ועוד נזכרו איזה אנשים בשם זה.

שְׁפַטְיָה שם עצם פרטי. א) לבן דוד (שמואל ב׳ ג׳ ד׳). ב) (ירמיה ל״ח א׳). ג) (נחמיה

(דברים ל"ב ב'), Staub-Regen, גשם דק; והר"מ ז"ל העתיקו Sturmgüsse, מן סער.

שְׂעוֹרָה שקז"נ למין דגן: ארץ חטה ושְׂעֹרָה (דברים ח' ח'): Gersten; ובא לרוב בחבור חטים: וחטים ושְׂעֹרִים (ש"ב י"ז כ"ח): קח־לך חטין ושְׂעוֹרִים (יחזקאל ד' ט'). ובהוראת השם הקבוץ: כי הַשְּׂעֹרָה אביב (שמות ט' ל"א).

שֵׂעִיר שם ע"פ. א) הר שֵׂעִיר, אשר היה מושב עֵשָׂו לשבתו (בראשית ל"ב ד', ל"ג י"ד ט"ז). ואחרי כן גרו שם יוצאי חלציו למשפחותיהם (דברים ב' ד', דה"י ב' כ' י') לפנים ישבו שם החורים (בראשית א' י"ד ו', דברים ב' י"ב). ובראשם נזכר אלוף שֵׂעִיר (בראשית ל"ו כ' — ל'). ב) גם נמצא הר אחר בשם זה בגבול נחלת יהודה (יהושע ט"ו י').

שְׂעַר ענינו בארמית כמו שַׂעֲרָה בעברית (דניאל ג' כ"ז, ז' ט'), Haar.

שפה

נִשְׁפֶּה פעל עומד בב"ב. הנפעל ענינו גבוה: על הר נִשְׁפֶּה (ישעיה י"ג ב'), hoch, spitzig. הפועל: וְשֻׁפּוּ עצמותיו לא ראו (איוב ל"ג כ"א), hervorragen, spitzig sein, מכחשות הבשר ירומו העצמות כגבעות. וי"מ אותו מלשון גרידה וכתות. schaben, abkratzen, zermalmen, עד אשר דק, ת' ושף יתיה, ואבת, ת' ושפית. ובתלמוד: שֶׁשָּׁפִין בו הצפרן.

שְׁפִי ת"הש לראש גבעה: וילך שֶׁפִי (במדבר כ"ג ג'), Bergspitze; על שְׁפָיִים נהרות (ישעיה מ"א י"ח), Höhen; רוח צח שְׁפָיִים (ירמיה ד' י"א) ein sanftes Lüftchen von den Bergen; אולם למשמעות הענין שם נכון יותר לתרגמו: ein austrocknender Wind [Sirocco], der von den Bergen herweht.

שְׁפוֹת שת"ז לגבינה: ושְׁפוֹת בקר (שמואל ב' י"ז כ"ט), Käse.

שפה

שָׂפָה שע"נ הנחתו הראשונה על מפתח שפתי הפה: יפטירו בשָׂפָה (תהלים כ"ב ח'), Lippe, ועצ"ה לכל מפתח גוף וכלי קצהו: שָׂפָה יהיה לפיו (שמות כ"ח ל"ב): Rand, Saum; על־שְׂפַת הים (בראשית כ"ב י"ז) Ufer, Hafen; שְׂפַת היריעה (שמות כ"ו י"): מִשְּׂפָתוֹ עד שְׂפָתוֹ (מלכים א' ז' כ"ג), Ende; ועצ"הש לדבור ולשון: כל הארץ שָׂפָה אחת (בראשית י"א א') Sprache; שְׂפַת רעהו (שם שם ז'); על שְׂפַת לשון (יחזקאל ל"ו ג'): ונבלה שם שְׂפָתָם (בראשית י"א ז'). והרבוי זוגי: דבר שְׂפָתַיִם (מ"ב י"ח כ'): ואם איש שְׂפָתַיִם (איוב י"א ב') Schwätzer; ערל שְׂפָתָיִם (שמות ו' י"ב) Stammler; שִׂפְתֵי חלקות (תהלים י"ב ד'): ומוצא שְׂפָתַי (שם פ"ט ל"ה); מוצא שְׂפָתֶיךָ (דברים כ"ג כ"ד) ובר"נ: וְשִׂפְתוֹת כסיל תבלענו (קהלת י' י"ב): הוצק חן בְּשִׂפְתוֹתֶיךָ (תהלים מ"ה ג'): חרבות בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם (שם נ"ט ח') ומ"א בס"מ ת"ה כמו פי, פים: ועל שָׂפָם יעטה (ויקרא י"ג מ"ה), Lippen-Bart, לשער שעל השפה העליונה: ולא עשה שְׂפָמוֹ (שם י"ט כ"ה). וְשָׂפָם הוא על משקל סֻלָּם, אולם.

שְׁפוֹ שע"פ (בראשית ל"ו כ"ג).

שְׁפוּפָם (מל' שְׁפִיפוֹן) שע"פ לבן בנימין (במדבר כ"ו ל"ט).

שפח

שִׁפְחָה שת"נ לְמִשְׁרַת קנויה קנין גוף: ולה שִׁפְחָה מצרית (בראשית ט"ז א'); Magd, Sklavin; שִׁפְחַת שרי (שם ט"ז ח'): לעבדים וְלִשְׁפָחוֹת (דברים כ"ח ס"ח).

מִשְׁפָּחָה שם ת"נ לבני יחס אחד בקורבה: מִשְׁפָּחָה ומִשְׁפָּחָה (אסתר ט' כ"ח) Familie; הַמִּשְׁפָּחָה אשר העליתי (עמוס ג' א') Völkerschaft, תאר לכלל האומה: ובוז־מִשְׁפָּחוֹת יחיתני (איוב ל"א ל"ד): מכל מִשְׁפְּחוֹת האדמה (עמוס ג' ב'): Nationen; צאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם (שמות י"ב כ"א) ועצ"ה: ופקדתי עליהם ארבע מִשְׁפָּחוֹת (ירמיה ט"ו ג') Arten, Gattungen.

שפח

שִׂפַּח פעל יוצא: וְשִׂפַּח אדני קדקד בנות ציון (ישעיה ג' י"ז) ע"ש ספח. והשם: לטשטש והנה מִשְׂפָּח (ישעיה ה' ז') י"מ צעקת חמס, וי"ל ל' כסוי והעלם' ע"ר עשו מספחות שהחייב יסתפח בשופטו ומכסה רישעו.

(בראשית י"ט א'): וּשְׁעָרִים לֹא יִסָּגֵרוּ (ישעיה מ"ה א'): את שַׁעֲרֵי הבירה (נחמיה ב' ח') ובא השער במקום העיר או המדינה: כל העם אשר בַּשַּׁעַר (רות ד' י"א): כי יודע כל־שַׁעַר עמי (רות ג' י"א): ויירש זרעך את שַׁעַר אויביו (בראשית כ"ב י"ז) כי בהלכד השער כל העיר כבושה: שופטים ושטרים תתן־לך בכל־שְׁעָרֶיךָ (דברים י"ז י"ח) ובא כן לכוונה שניה ג"כ, כי מנהג השופטים וחזקנים לשבת בשער העיר למשפט, כמו: ובעז עלה הַשַּׁעַר (רות ד' א') וכל אסיפתם שם היה: ויבוא חמור ושכם אל־שַׁעַר עירם וידברו (בראשית ל"ד כ'): ואביונים בַּשַּׁעַר הטו (עמוס ה' י"ב): והציגו בַשַּׁעַר משפט (שם שם ט"ו): הַשַּׁעְרָה אל־הזקנים (דברים כ"ה ז'). והגות הלשון עוד: לכל באי שַׁעַר־עירו (בראשית כ"ג י') לכנות בו כל יושבי העיר. וכן: לכל יוצאי שַׁעַר עירו (שם ל"ד כ"ד).

שׁוֹעֵר שם התואר לשומר השער לסגרו ולפתחו לכל באי בו: שׁוֹעֵר העיר (מלכים ב' ז' י') : Pförtner, Thorhüter: ושטרים וְשֹׁעֲרִים (דברי הימים ב' ל"ד י"ג).

שֹׁעָר תהש"ז ענינו קלקול והפסד: כתאנים הַשֹּׁעָרִים (ירמיה כ"ט י"ז) verdorben:

שַׁעֲרוּרָה שמ"נ מזה: שמה וְשַׁעֲרוּרָה (שם ל' ל"א) Raserei, כל דבר יוצ' מסדורו הנהוג והוא קלקול: ראיתי שַׁעֲרוּרָה (שם כ"ג י"ד) Verworren-heit. ומ"א: ראיתי שַׁעֲרוּרִיָּה (הושע ו' י') ומ"א: שַׁעֲרֻרִת עשתה מאד (ירמיה י"ח י"ג).

שְׁעַרְיָה שם ע"פ (דה"י א' ח' ל"ח, ט' מ"ד).

שַׁעֲרַיִם (שני שערים) שע"פ לעיר בגבול שבט יהודה (יהושע ט"ו ל"ו, ש"א י"ז נ"ב, דה"י א' ד' ל"א).

שַׁעַשְׁגַז שע"פ בלשון פרסי לשומר בית הנשים אשר למלך אחשורוש (אסתר ב' י"ד), והוראת השם הזה בל' פרס בקרוב כמו שומר היפי.

שער

שָׂעַר פעל יוצא דב"ב. הקל עקר ענינו קצף ורגזה ורגשת כעס ואימה: ומלכיהם שָׂעֲרוּ שַׂעַר (יחזקאל כ"ז ל"ה) aufbrausen, toben, lärmen: וְשַׂעֲרוּ חרבו (ירמיה ב' י"ב): ומלכים יִשְׂעֲרוּ עליך שַׂעַר (יחזקאל ל"ב י') בא אחר שסם ג"פ. כי ענינו השתוממות ג"כ, staunen, אשר תסמר שערות ראש מיראה והשתוממות: לא שְׂעָרוּם אבותיכם (דברים ל"ב י"ז) was euere Vorfahren nicht geahnt, ולפי הפירוש הזה הוא כמו שְׂעֹר בשי"ן ימין בדברי הז"ל. ופירוש רוב המפרשים, כי הוא הכנוי במקום הם"ם, גם אבותיהם שהיו עע"ז לא הראו להם יראת התרוממות. כי הוא מן הפעלים אשר הפעל נכלל בת"הפ. ר"ל יראה אשר ישער הירא מהם. וקרוב לזה: כמו חי כמו חרון יִשְׂעָרֶנּוּ (תהלים נ"ח י') יכלהו במהירות כסער. ע"ש סער.

הנפעל: וסביביו נִשְׂעֲרָה מאד (שם נ' ג') stürmisch sein, כל סביביו יחילו ממנו, ודרש חז"ל על הפסוק הזה כי הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ידוע.

הפיעל: וִישָׂעֲרֵהוּ ממקומו (איוב כ"ז כ"א) יהדפו במהירות כסער.

ההתפעל: וַיִּשְׂתָּעֵר עליו מלך הצפון (דניאל י"א מ') wie ein Ungewitter überfallen.

שַׂעַר שמ"ז כמו סער: שַׂעַר קטב (ישעיה כ"ח ב') Sturm, וע"א: וקדמונים אחזו שָׂעַר (איוב י"ח כ') Schauder, Entsetzen, רעדה, נרדף ג"כ עם נשמו. ובס"נ: וּבִשְׂעָרָה דרכו (נחום א' ג'): בִּשְׂעָרָה ישופני (איוב ט' י"ז) aufbrausendes Gemüth, דמה קצף לזעף רוח.

שֵׂעָר שע"נ: וְשֵׂעָר בנגע (ויקרא י"ג ג') das Haar: שְׂעַר ראשו (במדבר ו' י"ח): וּשְׂעָרֵךְ צמח (יחזקאל ט"ז ז'). ובס"נ: קלע באבן אל הַשַּׂעֲרָה (שופטים כ' ט"ז): תסמר שַׂעֲרַת בשרי (איוב ד' ט"ו) sträubt mir das Haar empor, הפחד יַקְשֶׁה את שערות בשרי כמסמרים נטועים: מִשַּׂעֲרוֹת ראשי (תהלים מ' י"ג). ומ"א ת"הש: אחי איש שָׂעִיר (בראשית כ"ז י"א) haarig: כידי עשו אחיו שְׂעִרֹת (שם שם כ"ג).

שָׂעִיר שע"ז ג' הוראות לו. א) שם עז: על־ראש הַשָּׂעִיר (ויקרא ד' כ"ד) Bock: שְׂעִיר עזים (בראשית ל"ז ל"א): שני הַשְּׂעִירִים (ויקרא ט"ז ז'). ובס"נ: שְׂעִירַת עזים (שם ד' כ"ח). ב) ויש שת"ז לשדים: וְשָׂעִיר על רעהו יקרא (ישעיה ל"ד י"ד) Waldteufel, Faun, שהיו מדמים אותם ברגלי שעיר ובקרנים: את־זבחיהם לַשְּׂעִירִם (ויקרא י"ז ז'). ג) ויש שת"ז לגשם דק: כִּשְׂעִירִם עלי דשא

פלאוויום נתן טעם לזה לפי שהשעטנז היה לבוש כהנים וע"כ אסור לזרים. והוראתו לדעת בעלי התלמוד: שׁוּעַ (ר"ל שעיע, חלק) טָווּי (ר"ל ארוג) וְנוּז (ר"ל הנשזר זה עם זה) הוא ידוע לכל יודע ספר.

שעל

שֹׁעַל שת"ז לפיסת יד: מי מדד בְּשָׁעֳלוֹ מים (ישעיה מ' י"ב) die hohle Hand. וי"מ שהוא שם מדה כמ"ש כן ע"מ אחר: בְּשַׁעֲלֵי שעורים (יחזקאל י"ג י"ט) אך נ"ז י"ל מלא חפנים. ויש שם לדריסת הרגל: לִשְׁעָלִים לכל העם (מ"א כ' י') Fuß-tritte, ומזה השם: בְּמִשְׁעוֹל הכרמים (במדבר כ"ב כ"ד) enger Fußsteig, שביל צר כמלא רחב הליכת הרגל.

שׁוּעָל שם חיה ידוע: אם יעלה־שׁוּעָל ופרץ (נחמיה ג' ל"ה) Fuchs: שְׁעָלִים שְׁעָלִים קטנים (ש"ה ב' ט"ו): שלש־מאות שׁוּעָלִים (שופטים ט"ו ד') Schakale, כי מין השועלים ההם נמצאים בחברה יחד, לרעת חוקרי הטבע.

שׁוּעָל שם מקום: אֶרֶץ שׁוּעָל (ש"א י"ג י"ז) כברת ארץ בגבול בנימין: גם נזכר שם איש שׁוּעָל (בד"הי א' ז' ל"ו).

שַׁעַלְבִים שם עיר בגבול שבט הדני (שופטים א' ל"ה, מ"א ד' ט'). ונמצא (ביהושע י"ט מ"ב) בשם שַׁעֲלַבִּין, ולתואר שַׁעַלְבֹנִי (ש"ב כ"ג ל"ב, דה"י א' י"א ל"ג).

שַׁעֲלִים שם כברת ארץ (ש"א ט' ד').

שען

נִשְׁעַן, העתיד יִשָּׁעֵן, פ"ע בנינו נפעל, ענינו הסמך והסעד על דבר, טבעי או מוסרי: נִשְׁעָן על־חניתו (ש"ב א' ו') sich stützen, anlehnen: וְאִשָּׁעֵן עליהם (שופטים ט"ז כ"ו): וְהִשָּׁעֲנוּ תחת העץ (בראשית י"ח ד'): יִשָּׁעֵן על־ביתו ולא יעמד (איוב ח' ט"ו). ובא על סמיכות גבול אל גבול כאלו נשען עליו בקשור למ"ד: וְנִשְׁעַן לגבול מואב (במדבר כ"א ט"ו) anstoßen, berühren, והמוסרי הוא סמיכות מחשבה ובטחון: וְנִשְׁעַן על יי (ישעיה י' כ') vertrauen, sich verlassen: כי־עליך נִשְׁעַנּוּ (ד"ה ב' י"ד י'): ועל יי יִשָּׁעֵנוּ (מיכה ג' י"א): ועל־סוסים יִשָּׁעֵנוּ (ישעיה ל"א א') ע"ד שקר הסוס לתשועה ולשוא ישענו הבוטחים בסוסים למלחמה, כי לא בגבורות הסוס יחפץ ה' איש מלחמה. ובמלת אל: וְאֶל־בינתך אַל־תִּשָּׁעֵן (משלי ג' ה'). ובבי"ת: וְיִשָּׁעֵן באלהיו (ישעיה נ' י').

מִשְׁעָן ת"הש: ויהי יי מִשְׁעָן לי (ש"ב כ"ב י"ט) Stütze, Helfer: כל מִשְׁעַן־לחם (ישעיה ג' א'). ובפת"ח המ"ם: מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֵנָה (שם שם א'). ובס"נ: על־מִשְׁעֶנֶת הקנה (שם ל"ו ו') וכן נקרא המטה אשר האדם ישען עליו בלכתו: את־קצה הַמִּשְׁעֶנֶת (שופטים ו' כ"א) Stab: והתהלך בחוץ על־מִשְׁעַנְתּוֹ (שמות כ"א י"ט) Krücke: שבטך וּמִשְׁעַנְתֶּךָ (תהלים כ"ג ד') זה מול זה: במחוקק בְּמִשְׁעֲנֹתָם (במדבר כ"א י"ח) אשר בהם כרו את הבאר.

שעף

שְׂעִיף שת"ז למחשבה: בִּשְׂעִפִּים מחזיונות לילה (איוב ד' י"ג) Grübeleien, nachdenken, רבוי מחשבות ועיונים כה וכה: לכן שְׂעִפַּי ישיבוני (שם כ' ב'). ובתוספת רי"ש כמנהג בהרבה שמות, אם שיבוא אות נוסף בעבור הרי"ש כמ"ש בשם פרנס, או שיבוא הרי"ש נוסף בשם כמ"ש בש' שבט: ברוב שַׂרְעַפַּי בקרבי (תהלים צ"ד י"ט) Grübeleien, Bedenklichkeiten: ודע שַׂרְעַפָּי (שם קל"ט כ"ג) ר"ל עתה ידעת כל מחשבותי ומסתרי לבבי. וע"ש סעף.

שער

שָׁעַר פ"י בנינו הקל ענינו אומר דעת להעריך דבר: כי כמו שָׁעַר בנפשו (משלי כ"ג ז') berechnen, kalkuliren, ובתל' הרבה כזה, כך ישערו חכמים berechnen, ausmessen, ein Ziel bestimmen.

שַׁעַר א) יש שמ"ז לאומר וערך ומדה: וימצא בשנה ההיא מאה שְׁעָרִים (בראשית כ"ו י"ב) hundertfaches Maaß, ר"ל על ששער המדה אשר יצא לו מן הזרע היה מאה פעמים. ומזה נקרא הערך הקצוב למכירת התבואה וכל מסחר שַׁעַר, Preis. ובתלמוד נמצא עוד משקל אחד: א"ד שאין להם שִׁיעוּר bestimmtes Maaß, Verhältniß. ב) ויש שם פתח מבוא עיר או חצר: אל פתח שַׁעַר העיר (יהושע ח' כ"ט) Thor: בְּשַׁעַר־סדום

בשרש פנה, כי מ״ש פנות הנכבד אל השפל הוא לקבל אותו ברצון בסבר פנים יפות. ובקשור על הוא פניית השפל אל הנכבד לבטוח בו לקבל ממנו רצון: ולא שָׁעוּ על־קדוש ישראל (ישעיה ל״א א׳) hoffen, vertrauen, seine Zuversicht setzen: יִשְׁעֶה האדם על־עשהו (שם י״ז ז׳): יִשְׁעוּ ואין מושיע (ש״ב כ״ב מ״ב) ישעו על מי שישעו ואין מושיע ותחת המליצה הזאת במקום אחר: יְשַׁוְּעוּ ואין מושיע (תהלים י״ח מ״ב). ובקשור מ״ם ענינו הסתלקות והרחקה וסור מדבר: שְׁעֵה מעליו ויחדל (איוב י״ד ו׳) sich wegwenden, ablassen, פנה השקפתך ממני: אמרתי שְׁעוּ מני (ישעיה כ״ב ד׳): כמה לא־תִשְׁעֶה ממני (איוב ז׳ י״ז) נרדף עם תרפני. ומה שהוא נקשר בבי״ת, ענינו עסק והשתדלות בו במחשבה ובדבור: וְאֶשְׁעָה בחקיך תמיד (תהלים קי״ט קי״ז) sich beschäftigen, unterreden, unterhalten: ואל־יִשְׁעוּ בדברי שקר (שמות ה׳ ט׳) daß sie sich nicht mehr mit eitlen Dingen befassen, בדברי הבל אשר יבטיחום מושיעיהם. כתרגום יתעסקון. וכן הוא בארמית ובתלמוד על שיחה ודבור. אשר ספרו לנו, תרגו׳ דאשתעי לנא. ואת שיחו, ואת שיעותיה. ובתלמוד אשתעי בהדיה לדינא. ב) ויש ענינו טיחה וסתימה: ולא תִשְׁעֶינָה עיני הראים (ישעיה ל״ב ג׳) verklebt sein, תאר לבינת אדם, ר״ל לא יגששו עוד באולתם כאין עינים, ולבם לא יהיה עוד צפון משכל. וטח הבית, תרגום ושע ביתא.

הפיעל עד״מ וענינו התענג בדבר על ידי שחוק והתעסקות בו: וְשִׁעֲשַׁע יונק על חור פתן (ישעיה י״א ח׳) scherzen, spielen, tändeln: אני תורתך שִׁעֲשָׁעְתִּי (תהלים קי״ט ע׳) כמו בתורתך, sich ergötzen, unterhalten, verweilen, sich vergnügen, והיוצ׳: תנחומיך יְשַׁעַשְׁעוּ נפשי (שם צ״ד י״ט) ergötzen.

הפועל: ועל ברכים תְּשָׁעֳשָׁעוּ (ישעיה ס״ו י״ב) sanft gewiegt werden: כולל כל מיני שעשועי ילדי׳.

ההפעיל מ״ש מע״א: הָשַׁע ממני ואבליגה (תהלים ל״ט י״ד) sich wegwenden, ablassen, ר״ל הסר עינך ממני, ואף שבא ע״ד נחי ע״ו, אולי הם ב׳ גזרות לע״א. כי גם ושוע אל ההר לרד״ק מענין פניה. ומ״ש מע״ב: ועיניו הָשַׁע (ישעיה ו׳ י׳) כמו טח מראות עיניהם.

ההתפעל מ״ש מע״א: וְנִשְׁתָּעָה ונראה יחדו (שם מ״א כ״ג) sich unterreden, reiflich überlegen, נתעסק בו בעיון והתבוננות. כמו במאי מִשְׁתָּעֵי קרא בתלמוד, ר״ל במה עסקו וענינו. ומ״ש מע״ב: אל תִּשְׁתָּע כי־אני אלהיך (שם שם י׳) verzagen, פי׳ אל תטיח לבך ותאטום מדאגה, שלא תעשה נפשך כאלו טח לבך. והבא ע״ד מרובעים: הִשְׁתַּעַשְׁעוּ ושעו (שם כ״ט ט׳) staunen, zagen, vertieft sein in Gedanken, מרוב התמהון טח לבבם. וי״מ השתעשעו לשון צעקה כמו ושעו, והוא מנע״ו, ע״ש שוע. וע״ד כמ״ש התמהמהו ותמהו, כשיעכבו לחשוב על זה יתמהו עליו, כן כשישתעשעו ויחשבו על הדבר ע״ז יהיו שעים וטחים: בחקתיך אֶשְׁתַּעֲשָׁע (תהלים קי״ט ט״ז) nachdenken, sich unterreden, ergötzen, unterhalten, ויהיה הכל שב לע״א, השתכלות בדבר במתינות.

שַׁעֲשֻׁעִים שם״ז לענין מרגוע שחוק ונענועים: ואהי שַׁעֲשֻׁעִים יום יום (משלי ח׳ ל׳) Vergnügen, Unterhalt, Zeitvertreib: עדתיך שַׁעֲשֻׁעָי (תהלים קי״ט כ״ד): אם ילד שַׁעֲשֻׁעִים (ירמיה ל״א כ׳) Liebling: נטע שַׁעֲשֻׁעָיו (ישעיה ה׳ ז׳) לדבר שאדם אוהב ומתעסק בו הרבה לשחק בו להרגיע עתו בו.

מִשְׁעִי ת״הפ וענינו נקוי וזכות וחלק ומשקלו לדעת החכם ר׳ יוסף קמחי, כמו מרעה מקנה, ביו״ד תמורת ה״א: לא רחצת לְמִשְׁעִי (יחזקאל ט״ז ד׳) glatt, sauber, rein sein, כי טיחה וחלק קרובים וי״א שהוא מן הכפולים. ואנכי איש חלק, ת׳ שעיע.

שָׁעָה (שַׁעְתָּה, שַׁעֲתָא) ענינו בארמית כמו רגע וזמן קצר בעברית Blick, Augenblick, kurze Zeit: בַּהּ שַׁעְתָּא (דניאל ג׳ ו׳ ט״ו, ד׳ ל׳, ה׳ ה׳): כְּשָׁעָה חדא (שם ד׳ ט״ז).

שעט

שַׁעֲטָה שמ״נ ענינו דריסת רגל הסוס והרקעתו והכאתו בארץ: שַׁעֲטַת פרסות אביריו (ירמיה מ״ז ג׳) Traben.

שַׁעַטְנֵז שת״ז לבגד מעורב באריגה ממינים שונים מצמר ופשתים: לא תלבש שַׁעַטְנֵז (דברים כ״ב י״א) ein Gewebe aus vermischten Stoffgattungen: ובגד כלאים שַׁעַטְנֵז (ויקרא י״ט י״ט) והוא מלה מצרית, Schantnes, ובספר יוסיפום

שנן

שָׁנַן פעל יוצא, דב"ב, הקל ענינו חדוד: אם שַׁנּוֹתִי ברק חרבי (דברים ל"ב מ"א), wetzen: שָׁנְנוּ כחרב לשונם (תהלים ס"ד ד'): חציך שְׁנוּנִים (שם מ"ה ו'), schärfen, zuspitzen.

הפיעל: וְשִׁנַּנְתָּם לבניך (דברים ו' ז') einschärfen, כי הלמוד לשכל כלטוש לחרב:

ההתפעל: וכליותי אֶשְׁתּוֹנָן (תהלים ע"ג כ"א) sich erbittern, ג"כ מענין שנון.

שֵׁן שם אבר הפה הטוחן המאכל: שֵׁן תחת שֵׁן (שמות כ"א כ"ד) Zahn: וְשֶׁן בהמות אשלח־בם (דברים ל"ב כ"ד): תחת שִׁנּוֹ (שמות כ"א כ"ז). ועצ"הש: שֵׁן סלע (איוב ל"ט כ"ח) Felsenkluft: שֵׁן הסלע (ש"א י"ד ד') Spitze: ובית הַשֵּׁן אשר בנה (מ"א כ"ב ל"ח), רצונו לומר הבית הבנוי לתלפיות ספון בְּשֶׁנְהַבִּים das Haus mit Elfenbein getäfelt, welches er erbauet hatte, ומזה גם כן: כסא־שֵׁן גדול (שם י' י"ח): קרנות שֵׁן והבנים (יחזקאל כ"ז ט"ו) Elfenbein, ואולי הקריאה ושנהבים כי אקהבאן Elephant בערבי, והנכון נראה כי קרנות שן המה באמת שֶׁנֵּי השנהבים, וקרא להם קרנות על כי בגדולם ותוארם המה נראים לעין כמו קרנות בהמה, כי המה יסתעפו בצדי הפה כמו קרן. והרבוי: ולבן שִׁנַּיִם מחלב (בראשי' מ"ט י"ב). ועצ"הש: והמזלג שלש הַשִּׁנַּיִם (ש"א ב' י"ג) Dreizack: עודנו בין שִׁנֵּיהֶם (במדבר י"א ל"ג). ובא ע"ד מליצה: סביבות שִׁנָּיו אימה (איוב י"א ו'): נקיון שִׁנַּיִם בכל עריכם (עמוס ד' ו'), כמו הוסר לחם, מאין דבר לאכול וללעוס בשנים.

שְׁנִינָה שם"נ לדברי חדודים: למשל וְלִשְׁנִינָה (דברים כ"ח ל"ז) Stachelreden.

שנס

שִׁנֵּס, העתיד יְשַׁנֵּס, פ"י, בנינו פיעל, ענינו חגירה: וַיְשַׁנֵּס מתניו (מ"א י"ח מ"ו) gürten.

שִׁנְעָר שם ארץ בבל (בראשית י' י', י"א ב', י"ד א', ועוד כמה פעמים בתנ"ך) (ראה בבל).

שסה שסס

שָׁסָה, העתיד יִשְׁסֶה (מן שסה), יָשֹׁס (מן שסס) או שָׁסַס, פ"י, גב"ב. הקל ענינו גזל והמס: שָׁסוּ למו (תהלים מ"ד י"א) rauben, plündern: מיד שֹׁסֵהוּ (ש"א י"ד מ"ח): והיו שֹׁאסַיִךְ לִמְשִׁסָּה (ירמיה ל' ט"ז), לד"ק תחת שׁוֹסְסַיִךְ: עם בזוי וְשָׁסוּי (ישעי' מ"ב כ"ב): הוא יִשְׁסֶה אוצר כל־כלי חמדה (הושע י"ג ט"ו). ומכפולים: שַׁסֻּהוּ כל עברי דרך (תהלים ע"ט מ"ב): וַיָּשֹׁסּוּ את־מחניהם (ש"א י"ז נ"ג).

הנפעל מכפולים: וְנָשַׁסּוּ הבתים (זכריה י"ד ב') beraubt werden: יִשַּׁסּוּ בתיהם (ישעיה י"ג ט"ז).

הפיעל: ועתידותיהם שׁוֹשֵׂתִי (שם י' י"ג) כמו שוסתי.

מְשִׁסָּה ת"הש: והיו לבז וְלִמְשִׁיסָּה (מלכי' ב' כ"א י"ד) Raub: והיית לִמְשִׁסּוֹת למו (חבקוק ב' ז').

שסע

שָׁסַע פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל עומד ענינו הוית דבר בבקע וסדק: וְשֹׁסַע שסע פרסה (ויקרא י"א ז') gespalten, getheilte Klauen haben: וְשֹׁסַעַת שסע פרסת (שם שם ג'): וממפריסי הפרסה הַשְּׁסוּעָה (דברים י"ד ז').

הפיעל יוצא: וְשִׁסַּע אותו בכנפיו (ויקרא א' י"ז) spalten, aufreißen ביד: וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הגדי (שופטים י"ד ו') גם כן ביד: וַיְשַׁסַּע דוד את אנשיו (ש"א כ"ד ח') בדברים הפריד בין חברתם וקשרם אשר הסכימו להרג את שאול.

שֶׁסַע שם"ז: וְשֹׁסַע איננה שסעת (ויקרא י"א כ"ו).

שסף

שִׁסֵּף, העתיד יְשַׁסֵּף, פ"י בנינו פיעל ענינו בקיע בחרב: וַיְשַׁסֵּף שמואל את־אגג (ש"א ט"ו ל"ג) spalten, entzwei hauen.

שעה

שָׁעָה, העתיד יִשַׁע, יִשְׁעֶה, פע"ו הב"ב. הקל

א) יש ענינו פנית הגוף או המחשבה, והוראתו לפי קשורו. כל שהוא נקשר עם אֶל, עַל, ענינו נטות הלב והרצון לקבל הדבר, או לבקש ממנו דבר ולבטוח בו: וַיִּשַׁע יי אל־הבל ואל־מנחתו. ואל־קין ואל־מנחתו לא שָׁעָה (בראשית ד' ד' ה') sich kehren, wenden: ולא יִשְׁעֶה אל־המזבחות (ישעיה י"ז ח') sich kehren, achten. וכמ"ש

(אסתר א' ח'), י"ל שהן בעצמן משונות זה מזה:
יְשֻׁנָּא הכתם (איכה ד' א') verunstaltet, שנה הוד
מראהו, ואל"ף תחת ה"א. ב) יש יוצא וענינו כפילת
פעולה אחת: ולא שָׁנָה לו (ש"ב כ' י') wiederholen:
כסיל שׁוֹנֶה באולתו (משלי כ"ו י"א): ויאמר שְׁנוּ
וַיִּשְׁנוּ (מ"א י"ח ל"ד): אם תִּשְׁנוּ יד אשלח בכם
(נחמיה י"ג כ"א).

הנפעל מע"ב: ועל הִשָּׁנוֹת החלום (בראשי' מ"א ל"ב) wiederholt werden.

הפיעל מע"א יוצא שנוי מרע לטוב או להיפך: וְשִׁנָּה את בגדי כלאו (מ"ב כ"ה כ"ט) verwechseln, ablegen, ר"ל הסיר, ולא נזכר החלוף: וַיְשַׁנֶּהָ ואת־נערתיה לטוב (אסתר ב' ט') שנה מנהגו עמה שנוי לטוב. כי הוא קשה כי רוב שנה בפיעל הסרת דבר הקדם מבלי שיזכיר החלוף: מְשַׁנֶּה פניו ותשלחהו (איוב י"ד כ') מסיר הוד פניו: לְשַׁנּוֹת את־דרכך (ירמי' ב' ל"ו): בְּשַׁנּוֹתוֹ את טעמו (תהלי' ל"ד א') הסיר טעמו, והשטטתה נקרא בארמי משנה טעם: ומוצא שפתי לא אֲשַׁנֶּה (תהלים פ"ט ל"ה) אסיר: וִישַׁנֶּה דין כל־בני־עני (משלי ל"א ה').

הפועל: ועז פניו יְשֻׁנֶּא (קהלת ח' א'). פי' יוסר עז וכעס של פניו ע"י החכמה, ע' אב"ע.

ההתפעל: קומי נא וְהִשְׁתַּנִּית (מ"א י"ד ב') sich verstellen, שנות קול ומראה.

שָׁנָה שם ת"נ לתקופת החמה סבוב שלם שהם שס"ה ימים: מאה שָׁנָה (בראשית ה' ג') Jahr: שְׁנַת הרעב (שם מ"א נ'): בן שְׁנָתוֹ (ויקרא י"ב ו'). והזוגי: שְׁנָתַיִם ימים (בראשית מ"א א'). והרבוי: שש שָׁנִים (שמות כ"א ב'): וּכְשָׁנִים קדמוניות (מלאכי ג' ד') זמן לבד: שְׁנֵי חיי שרה (בראשית כ"ג א'): וּשְׁנֵיהֶם בנעימים (איוב ל"ו י"א), ובס"נ: שנות דור ודור (דברים ל"ב ז'): ימי שְׁנוֹתֵינוּ (תהלים צ' י'): וּשְׁנוֹתָם בבהלה (שם ע"ח ל"ג), נ"ל כי השנים הספירות במספר יבוא תמיד בסז"ר, וכ"ש רומז רק על זמן בלתי קצבה יבוא בסר"נ.
שְׁנָה בארמית כמו שָׁנָה בעברית. ובס"ר: שְׁנִין (דניאל ו' א') Jahre, ובענין אחר שמו שֵׁנָה בעברי' (דניאל ו' י"ט) Schlaf.

שְׁנַיִם שם מספר יסודי זכר לזוג: שְׁנַיִם שְׁנַיִם (בראשית ז' ט') zwei, ולנקבה: שְׁתַּיִם נשים (מ"א ג' ט"ז). והדבק: שְׁנֵי שדיך (ש"ה ד' ה'): שְׁתֵּי בנות (בראשית י"ט ו'): שְׁנֵים עשר אחים (שם מ"ב י"ג) zwölf: שְׁתֵּים עשרה שנה (שם י"ד ד'): בין שְׁנֵינוּ (בראשית ל"א ל"ז) Beiden: גם שְׁנֵיהֶם (שם כ"ב ח'): שְׁנֵיהֶם מלאים (במדבר ז' י"ג): מִשְּׁתֵּי עיני (שופטים ט"ז כ"ח): ותלכנה שְׁתֵּיהֶם (רות א' י"ט): גם שְׁתֵּיהֶן לו (ש"א כ"ה מ"ג). והסדורי: בחדש הַשֵּׁנִי (בראשית ז' י"א) der Zweite: בשנה הַשֵּׁנִית (במדבר א' א'). ות"הפ: ויחלם שֵׁנִית (בראשי' מ"א ה') zum zweiten Mal, abermals: ונראה שֵׁנִית אל־הכהן (ויקרא י"ג ז'): ואען שֵׁנִית (זכריה ד' י"ב): וְהַשֵּׁנִית למי אני אעבוד (שמואל ב' ט"ז י"ט). ומ"א ת"הש: שְׁנַיִם ושלשים (בראשית ו' ט"ז). במקום: וּשְׁנַיִם יסעו (במדבר ב' ט"ז).

שָׁנִי שת"ז לצבע אדום: המלבשכם שָׁנִי (שמואל ב' א' כ"ד) Scharlach, Purpur: כחוט הַשָּׁנִי (ש"ה ד' ג'): לבוש שָׁנִים (משלי ל"א כ"א): אם יהיו חטאיכם כַּשָּׁנִים (ישעיה א' י"ח).

שִׁנְאָן תאר למלאכי מעלה: אלפי שִׁנְאָן (תהלים ס"ח י"ח) האל"ף תמורת ה"א, ר"ל שונים אלפים [?] או הוא מן שאנן, ובא האל"ף בין הדומות.

מִשְׁנֶה ת"הש אם לדבר שהוא שני במעלה או כפול במספר: וכסף מִשְׁנֶה (בראשית מ"ג י"ב) doppelt, zweifach: מִשְׁנֶה על אשר־ילקטו (שמות ט"ז ה'): במרכבת הַמִּשְׁנֶה (בראשי' מ"א מ"ג) zweiter, במעלה: וּמִשְׁנֵהוּ אבינדב (ש"א י"ז י"ג): מִשְׁנֶה למלך (אסתר י' ג') Vicekönig, כי המלך הראש: ואת כהני הַמִּשְׁנֶה (מ"ב כ"ג ד') zweiten Ranges, שני לכ"הג: אחיהם הַמִּשְׁנִים (ד"ה א' ט"ו י"ח). וע"א: והבקר וְהַמִּשְׁנִים (ש"א ט"ו ט') vorzügliche, וי"מ כמו שמנים: כפורי כסף מִשְׁנִים (עזרא א' י') לכפורי זהב: יושבת בירושלם בַּמִּשְׁנֶה (מ"ב כ"ב י"ד) Vorstadt, המגרש או פרור שהוא שנית במעלה לגוף העיר. וע"א: מִשְׁנֵה התורה (דברים י"ז י"ח) Abschrift, הכתוב מגוף הספר, וי"מ משנה תורה מן שְׁנוּ חכמים Lehre, וכן בירושלם בְּמִשְׁנֶה Lehrschule.

שֶׁנְהַבּ שם חיה ידוע: שֶׁנְהַבִּים וקפים (מ"א י' כ"ב) Elephant, וי"א שהוא מרכב מן שן ומן אקהבאן בערבי Elephantenzahn, Elfenbein.

אשר עשו בבית אל. ות׳היש: שֹׁמְרֹנִי (מלכים ב׳ י״ז כ״ט).

שִׁמְרִי שם ע״פ (ד״ה א׳ ד׳ ל״ז ועוד בכמה מקומות שם).

שְׁמַרְיָה (גם שְׁמַרְיָהוּ) הראשון הוא שם בן רחבעם מלך ישראל (ד״ה ב׳ י״א י״ט) ועוד אחרים בשם זה (בעזרא י׳ ל״ב, ושם מ״א).

שָׁמְרַיִן בארמית כמו שֹׁמְרוֹן בעברית (עזרא ד׳ י׳) שם העיר Samarie.

שִׁמְרִית (ראה שמר). — שִׁמְרָת שע״פ (ד״ה א׳ ח׳ כ״א).

שמש

שֶׁמֶשׁ שתז״ונ לכבב חמה המאיר כדור הארץ: שֶׁמֶשׁ ידע מבואו (תהלים ק״ד י״ט) die Sonne: תזרח השמש (שם שם כ״ב), ונקרא זריחת השמש יציאה על הארץ, והעלמתו ביאה, וכל מעשה שירצה לאמר שנעשה בגלוי או בפרסום יאמר: לעיני השמש הזאת (ש״ב י״ב י״א), או: ונגד השמש (שם שם י״ב). וכן: אם זרחה השמש עליו (שמות כ״ב ב׳). ובא על חיי הזמני: שיעמל תחת השמש (קהלת א׳ ג׳) ר״ל בעולם הזמני, וכן בא שם שמש על הצלחה כמו אור: לא יבוא עוד שִׁמְשֵׁךְ (ישעי׳ ס׳ כ׳): השמש יהפך לחשך (יואל ג׳ ד׳), ובא תאר לחלונות: ושמתי כדכד שִׁמְשֹׁתַיִךְ (ישעיה נ״ד י״ב), י״מ: Fensterscheiben.

שְׁמַשׁ ענינו שירות ועבודה בארמית, בנינו פַּעֵל: אלף אלפין יְשַׁמְּשׁוּנֵהּ (דניאל ז׳ י׳) bedienen, והשם שְׁמְשְׁמָנָא הוא הנמלה die Ameise, ונקראת כן על דבר חריצותה בעבודתה בשדה לאגור בקיץ מאכלה.

שִׁמְשׁוֹן שע״פ לשמשון הגבור שופט בישראל (שופטים י״ג כ״ד וגו׳).

שִׁמְשַׁי שע״פ: וְשִׁמְשַׁי ספרא (עזרא ד׳ ח׳).

שַׁמְשְׁרַי שע״פ (ד״ה א׳ ח׳ כ״ו).

שֻׁמָתִי ש״הת מן שע״פ (ד״ה א׳ ב׳ נ״ג).

שנא

שָׂנֵא העתיד יִשְׂנָא, פ״ו, גב״ב. הקל ענינו איבה: כי שָׂנֵא אבשלום את אמנון (ש״ב י״ג כ״ב) hassen: שׂנא בצע יאריך ימים (משלי כ״ח ט״ז), נופל על מונע דבר: חשך שבטו שונא בנו (שם י״ג כ״ד): וְשׂוֹנֵא מתנות יחיה (שם ט״ו כ״ז) abgeneigt sein: כי שְׂנוּאָה אנכי (בראשית כ״ט ל״ג) רק בבחינת רחל שאהב אותה יותר, וכן: האחת אהובה והאחת שְׂנוּאָה (דברים כ״א ט״ו): ועת לִשְׂנֹא (קהלת ג׳ ח׳): לא תִשְׂנָא את־אחיך (ויקרא י״ט י״ז), (עיין באור שם).

הנפעל: ואיש מזמות יִשָּׂנֵא (משלי י״ד י״ז).

הפיעל: אם אשמח בפיד מְשַׂנְאִי (איוב ל״א כ״ט): וינוסו מְשַׂנְאֶיךָ מפניך (במדבר י׳ ל״ה).

שִׂנְאָה שמ״נ: שִׂנְאָה תעורר מדנים (משלי י׳ י״ב) Haß, Feindschaft: משׂנאתיך בם (יחזקאל ל״ה י״א), ומ״א, שת״נ: הבן הבכור לַשְּׂנִיאָה (דברי׳ כ״א ט״ו).

שְׂנֵא ענינו שנאה בארמית: חלמא לְשָׂנְאָךְ (דניאל ד׳ ט״ז) Feind.

שְׂנִיר (עיין חֶרְמוֹן).

שְׁנָא, העתיד יִשְׁנֵא, ענינו בארמית שנוי גוף הנושא ממה שהיה לפנים (דניאל ו׳ י״ח, ג׳ כ״ז) ועם יהם מן (שם ז׳ ג׳, י״ט).

הפעל: לבבה מן אנשא יְשַׁנּוֹן (שם ד׳ י״ג) sein Herz werden sie umgestalten, ישונה משאר בני אדם, ומזה האתפעל (שם ב׳ ט׳). האפעל ענינו שנות דבר מה מתכונתו ד״מ פתגם המלך (דניאל ו׳ ט׳, עזרא ו׳ י״א, י״ב). שְׁנָא (ראה שֵׁנָה).

שִׁנְאָב שם מלך אדמה בעמק השדים (בראשית י״ד ב׳).

שֶׁנְאַצַּר שע״פ (ד״ה א׳ ג׳ י״ח).

שנב

אֶשְׁנָב שת״ז לשבכה מעשה רשת אשר בעד החלון: בעד האשנב (שופטים ה׳ כ״ח) Gitterwerk: בעד אֶשְׁנַבִּי נשקפתי (משלי ז׳ ו׳).

שנה

שָׁנָה, העתיד יִשְׁנֶה, ופ״א יִשְׁנָא באל״ף (איכה ד׳ א׳), פע״ו, הב״ב, הקל א) יש עומד וענינו שנוי גוף הנושא ממה שהיה: אני יי לא שָׁנִיתִי (מלאכי ג׳ ו׳) sich ändern, veränderlich sein: ושׁנֶה בדבר מפריד אלוף (משלי י״ז ט׳): עם־שׁוֹנִים אל־תתערב (שם כ״ד כ״א) unbeständig: ודתיהם שׁנוֹת

הִשָּׁמֶר לך אל־תוסף (שמות י' כ"ח): איש מרעהו הִשָּׁמֵרוּ (ירמיה ט' ג'): הִשָּׁמֵר והשקט (ישעיה ז' ד') ruhig sein, שלא יעשה מלחמה, י"מ מענין שמרים, ורחוק הוא.

הפיעל: מְשַׁמְּרִים הבלי שוא (יונה ב' ט') לעשות אותם, ע"ש עזב.

ההתפעל: וָאֶשְׁתַּמְּרָה מעוני (ש"ב כ"ב כ"ד) sich in Acht nehmen: וְיִשְׁתַּמֵּר חקות עמרי (מיכה ו' ט"ז) sich erhalten, שהיה נשמר ונעשה.

שָׁמִיר שם מין קוץ: ועלה שָׁמִיר ושית (ישעיה ה' ו'): קוץ שָׁמִיר תעלה (ישעיה ל"ב י"ג) Unkraut, ואכלה שיתו וּשְׁמִירוֹ (שם י' י"ז) ויש ענינו ברזל חזק: בצפרן שָׁמִיר (ירמיה י"ז א'): כְּשָׁמִיר חזק מצר (יחזקאל ג' ט'). וי"מ שהוא אבן חזק מאד מצור החלמיש ת"י שם שמרו טינרא, ואולי הוא כמו סתר. ובמשנה ובתלמוד (אבות פ"ה, גיטין ס"ח) נמצאו אגדות נחמדות על ענין השמיר, אשר היה בבני[ן] המקדש חוצב אבני הגזית בסדרים, כי היה אסור להניף ברזל עליהם, ולדעתם היה מין תולעת אשר בקעה את האבנים בכל המקום אשר שכנה עליהן.

שְׁמָרִים שם ת"ז לקובעת הכלי הנשאר בשוליו במשקים: משתה שְׁמָרִים (ישעיה כ"ה ו') Hefe: ושקט הוא על־שְׁמָרָיו (ירמיה מ"ח י"א): הקפאים על־שִׁמְרֵיהֶם (צפניה א' י"ב), ואולי לפי שהוא שומר היין שלא יתקלקל.

שָׁמְרָה שמ"נ: שיתה יי שָׁמְרָה לפי (תהלים קמ"א ג') Wache, ומ"א: אחזת שְׁמֻרוֹת עיני (שם ע"ז ה') תאר לעפעפי העינים השומרים אותם Augenlieder, כי בארמית נקראו תמרא.

שִׁמֻּרִים ת"הש: ליל שִׁמֻּרִים הוא (שמות י"ב מ"ב) Beobachtung, זכרון.

אַשְׁמוּרָה תהש"נ לזמן עמידת המשמר בלילה: וְאַשְׁמוּרָה בלילה (תהלים צ' ד') Nachtwache: לראש אַשְׁמֻרוֹת (איכה ב' י"ט), כי שלשה משמרות מתחלפים בלילה. ומ"א: ראש הָאַשְׁמֹרֶת התיכונה (שופטים ז' י"ט): ויהי בְּאַשְׁמֹרֶת הבקר (שמות י"ד כ"ד) עת אשמרת כי בכל השמירה נכלל הקיצה משנה ושומר העתים, ולכן נקרא שומר לילה שומר סתם: שוא שקד שׁוֹמֵר (תהלים קכ"ז א') Wächter: שֹׁמֵר מה מלילה (ישעיה כ"א י"א): הפקדתי שֹׁמְרִים (שם ס"ב ו'): שֹׁמְרֵי הסף (מ"ב י"ב י'), כלם שומרים יום ולילה.

מִשְׁמָר יש ת"הש לדבר הנשמר: מכל־מִשְׁמָר נצר לבך (משלי ד' כ"ג) bewahrtes Gut: ויש תאר לבית אסור שהנשמר שמור בו: אל מִשְׁמָר שלשת ימים (בראשית מ"ב י"ז) Verhaft, Gefängniß. ויש תאר לשומרים: כי־תָשִׂים עלי מִשְׁמָר (איוב ז' י"ב) Wache: מִשְׁמָר לעמת מִשְׁמָר (ד"ה א' כ"ו ט"ז): בבית אלהי וּבְמִשְׁמָרָיו (נחמיה י"ג י"ד). ובסר"נ: ואעמידה מִשְׁמָרוֹת (שם י"ג ל').

ובמנ"י: ושמרתם את מִשְׁמֶרֶת יי (ויקרא ח' ל"ה) Vorschrift, אשר צוה לשמור: את מִשְׁמֶרֶת משכן העדות (במדבר א' נ"ג) Huth, Wache, Beobachtung: מִשְׁמֶרֶת בית המלך (מלכים ב' י"א ו') die Wache, השמירה לבית: כי מִשְׁמֶרֶת אתה עמדי (ש"א כ"ב כ"ג) sicher bewahrt: הניחו לכם לְמִשְׁמֶרֶת (שמות ט"ז כ"ג) Andenken: בית מִשְׁמֶרֶת (שמואל ב' כ' ג') Gefängniß, Einsperrung: והכהנים על־מִשְׁמְרוֹתָם (ד"ה ב' ז' ו'): בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם במחלקותיהם (שם ל"א י"ז) Wache, Posten, Amt, כולל כל הדברים שהאדם ממונה עליהם לשמור ולעשות בהשגחה כפי המצוה בתקונו ובזמנו.

שְׁמִירָמוֹת שע"פ לאיש (ד"ה ט"ו י"ח, כ', ט"ז ה', ד"ה ב' י"ז ח'), והברת השם הזה קרובה לשם Semiramis היא הגבירה אשר מלכה על ארץ אשור הנודעה בתולדות הימים.

שַׁמְלַי (והקרי שַׂלְמַי) שע"פ (עזרא ב' מ"ו).

שֹׁמֵר שע"פ לאיש (ד"ה א' ז' ל"ד), ולאשה (מ"ב י"ב כ"ב), ותחת שם הזה נמצא שִׁמְרִית (כד"ה ב' כ"ד כ"ו).

שִׁמְרוֹן שם בן יששכר (בראשי' מ"ו י"ג), ולתואר: שִׁמְרֹנִי (במדבר כ"ו כ"ד), גם נמצא שם זה לעיר ממלכה לכנענים (יהושע י"א א'), ובשלמותו: שִׁמְרוֹן מְרֹאון (שם י"ב כ').

שֹׁמְרוֹן שם הר והעיר אשר נבנתה עליו, והיא בירת הממלכ' למיום מלוך עמרי בישראל, ובארמית שָׁמְרַיִן (מ"א ט"ז כ"ד, עמוס ד' א' ו' א'), ולהוראות הממלכה נמצא: עָרֵי שֹׁמְרוֹן (מ"ב י"ז כ"ו, כ"ג י"ט) die Städte Samaria's, וביהושע ל"א ה': הָרֵי שֹׁמְרוֹן die Berge Samaria's: עגל שֹׁמְרוֹן (הושע ח' ה' ו'), ע"ד מליצה לעגל הזהב

שִׁמְעִי שם ע"פ. א) (שמות ו' י"ז, במדבר ג' י"ח). ב) (ש"ב ט"ז ה', מ"א א' ח', ד' י"ח), ועוד נזכרו איזה אנשים בשם זה בכה"ק.

שְׁמַעְיָהוּ גם שְׁמַעְיָה. א) שם נביא בימי רחבעם (מ"א י"ב כ"ב). ב) שם נביא בימי ירמיהו (ירמיה כ"ט ל"א), ועוד נזכרו איזה אנשים בלתי מצוינים בשם זה.

שִׁמְעָה שע"פ (ס"ב י"ב כ"ב, ד"ה ב' כ"ד כ"ו).

שמץ

שֶׁמֶץ שו"ז לדבר מועט: ותקח אזני שֶׁמֶץ מנהו (איוב ד' י"ב) etwas Weniges, וי"מ ענינו לחישת קול נמוך leises Lispeln: ומה־שֵּׁמֶץ דבר נשמע־בו (שם כ"ו י"ד), ר"ל הנשמע הוא רק שמץ קול נמוך נגד רעם וגו', ויהיה קרוב לזה: לְשִׁמְצָה בקמיהם (שמות ל"ב כ"ה) לחישת דברי דופי שמלחשים איש אל רעהו באזניו nachreden, ונכון לפי האנקלוס בקמיהם לדריהון, רוצה לומר הבנים הקמים אחר האבות.

שמר

שָׁמַר, העתיד יִשְׁמֹר, המקור שָׁמוֹר, בִּשְׁמוֹר, לִשְׁמוֹר, פ"י, דב"ב. הקל ענינו נצירה ונטירה השגחה וקיום דבר מצוה או הבטחה: וְשָׁמַר רגליך מלכד (משלי ג' כ"ו) hüten, bewahren: וּשְׁמָרַנִי בדרך הזה (בראשית כ"ח כ'): וּשְׁמָרוֹ כרעה עדרו (ירמיה ל"א י'): או כלים לִשְׁמֹר (שמות כ"ב ו') מנזק ואבידה: ולא יִשְׁמְרֶנּוּ (שם כ"א כ"ט) verwahren: לְשָׁמְרוֹ ולהמיתו (ש"א י"ט י"א) bewachen, שלא ימלט: לִשְׁמוֹר את דרך עץ החיים (בראשית ג' כ"ד) לבלתי בא בו: ויהי בִּשְׁמוֹר יואב אל־העיר (שמואל ב' י"א ט"ז) belagern, paffen, כי יש בענינו אריבה: עקבי יִשְׁמֹרוּ (תהלים נ"ו ז') belauschen, aufpaffen: אם חטאתי וּשְׁמַרְתָּנִי (איוב י' י"ד) לענש אותי עליה: לא תִשְׁמוֹר על חטאתי (שם י"ד ט"ז), לא תארב עליה לענוש, ומלת לא עומד במקום שנים: שֹׁמֵר רוח לא־יזרע (קהלת י"א ד') aufmerksam sein: ועלי שֹׁמֵר את־פיה (שמואל א' א' י"ב) beobachten, ועמו מ"ש זכירה, המתנה ותקוה: ואביו שָׁמַר את־הדבר (בראשית ל"ז י"א) sich merken, warten, hoffen: ועין נואף שָׁמְרָה נשף (איוב כ"ד ט"ו): שֹׁמְרֵי צלעי (ירמיה כ' י'), ובן בתלמוד שְׁמוֹר לי על פתח ביתי. ומ"ש גניזה והטמנה ופקדון: וַיִּשְׁמְרוּ את כל צורתו (יחזקאל מ"ג י"א) aufbewahren, שיהיה קיים לזמן רב: ועברתו שְׁמָרָה נצח (עמוס א' י"א): כי למועד שָׁמוּר־לך (ש"א ט' כ"ד): יש עשר שָׁמוּר לבעליו (קהלת ה' י"ב): ומ"ש שמירת נפשו והתרחק מדבר: שִׁמְרוּ מן החרם (יהושע ו' י"ח) sich in Acht nehmen: שֹׁמֵר מצרת נפשו (משלי כ"א כ"ג): וּשְׁמֹר נפשך (דברים ד' ט'): שְׁמֹר פתחי־פיך (מיכה ז' ה'). ומ"ש שמירת דברים ר"ל מצוה וקיום אותה או קיום הבטחה: אשר שָׁמַר מצותי (מ"א י"א ל"ד) beobachten, halten, befolgen, ausüben: וְשָׁמַרְתָּ את החקה (שמות י"ג י'): כי שָׁמְרוּ אמרתיך (דברי' ל"ג ט'), והרבה שיבוא מצטרף על פעל עשה הבא אחריו: לא שָׁמְרוּ לעשות (יחזקאל ג' כ"א): תִּשְׁמְרוּ לעשות (דברים י"ג א'): וּשְׁמַרְתֶּם ועשיתם (שם ד' ו'), ומ"ש קיום הבטחה: וְשָׁמַר יי אלהיך לך (שם ז' י"ב) halten: שֹׁמֵר הברית והחסד (שם ט'): הַשֹּׁמֵר אמת לעולם (תהלים קמ"ו ו'): מוצא שפתיך תִּשְׁמֹר (דברים כ"ג כ"ד), לבלתי הבטיח דבר בלי לקיימו, והמושגים קרובים כי השמירה היא, או שלא יזיק, או שלא יוזק ולא יאבד, או לזכר בו וכדומה לו מהענינים. ויש נרדף עם נטירת הנקמה: ועברתו שְׁמָרָה נצח (עמוס א' י"א) und seinen Zorn bewahrt es (Edom) immerdar: אם־יִשְׁמֹר לנצח (ירמיה ג' ה') wird Er ewig [seinen Zorn] bewahren?

הנפעל: ובנביא נִשְׁמָר (הושע י"ב י"ד) gehütet werden, ומ"ש שמירת נפשו: לא נִשְׁמַר בחרב (ש"ב כ' י'), sich in Acht nehmen, כמו לא נשמר מן החרב: וְנִשְׁמַרְתֶּם מאד (דברים ב' ד') sorgfältig sein, ולשון שמירה על השגחת המעשים והפעולות. כמו שאדם ישמור חפץ ולא ישיח דעת ממנו לבל יאבד ויכלה, כן אם האדם שומר רעיונותיו והתפעליות נפשו, לא יסור מדרך הטוב, כי עיניו פקוחות תמיד על דרכיו ומעלליו, ויצר לבו הנטוי לרע לא יתעהו פתאום בבלי דעת, וזה יקרא האשכנזי seine Leidenschaft überwachen, והנפעל הונח בחכמה מן מניח הלשון, ולפעמים גם הקל מענין זה בחבור מלת נפש כנ"ל: הִשָּׁמֶר לך פן תשיב (בראשי' כ"ד ו') אזהרה והרחקה וסור מדבר:

שמע

שָׁמַע, העתיד יִשְׁמַע, פעל יוצא, דב"ב. הקל ענינו שמיעת אזן והאזנה והבנה וקבלה, וכל שנ"ע מלת את הוא שמיעת קול או קבלת תפלה: את קולך שמעתי (בראשית ג' י') hören, vernehmen: וישמע אברם כי נשבה אחיו (שם י"ד י"ד) erfahren: שמעתי את תפלתך (מ"א ט' ג') erhören. והבא בקשור אל או למ"ד או בבי"ת, ענינו קבלת תפלה או שמירה לעשות: כי שמע יי אל־עניך (בראשית ט"ז י"א) erhören: צעקו ויי שמע (תהלים ל"ד י"ח): ולא־שמע אליה (בראשית ל"ט י') Gehör geben, be- folgen, einwilligen: כי שמעת לקול אשתך (שם ג' י"ז): ושמעו לקולך (שמות ג' י"ח): ושמעת בקולו (דברים ד' ל'): שמע בקולה (בראשית כ"א י"ב): מי ה' אשר אשמע בקולו (שמות ה' ב'): ולא שמעו בתורתו (ישעיה מ"ב כ"ד). והבא בלי קשור הוא הבנה: כי שומע יוסף (בראשי' מ"ב כ"ג) verstehen: תשמע חלום לפתור אותו (שם מ"א ט"ו): גוי אשר לא־תשמע לשונו (דברים כ"ח מ"ט), ארמית: כי שמעים אנחנו (ישעיה ל"ו י"א): שמע ישראל יי אלהינו יי אחד (דברים ו' ד') betrachten: לב שומע (מ"א ג' ט') verständig, aufmerksam sein: שמענה ואתה דע־לך (איוב ה' כ"ז), ובא בקשור על: יען אשר שמעתם על־מצות יהונדב (ירמיה ל"ה י"ח): אל תשמעו על־דברי הנביאים (שם כ"ג ט"ז) Rück- sicht nehmen.

הנפעל: והקול נשמע בית פרעה (בראשית מ"ה ט"ז): בהשמע דבר־המלך (אסתר ב' ח') bekannt werden: כאשר נשמע לסנבלט (נחמיה ו' א'): וישמעו הדברים (ש"א י"ז ל"א): ומה־שמץ דבר נשמע־בו (איוב כ"ו י"ד): סוף דבר הכל נשמע (קהלת י"ב י"ג) enthalten: ודבריו אינם נשמעים (שם ט' ט"ז) befolgt werden: דברי חכמים בנחת נשמעים (שם שם י"ז) מקובלים: לשמע אזן ישמעו לי (תהלים י"ח מ"ה) gehorchen, folgen, unterwürfig sein.

הפיעל: וישמע שאול את־העם (ש"א ט"ו ד') zusammen rufen, קבוץ ע"י הכרזה וקריאה.

ההפעיל: השמיע את־כל־יהודה (מ"א ט"ו כ"ב) aufbieten, zusammen rufen: השמיע את־מחנה ארם (מ"ב ז' ו') vernehmen lassen: מי השמיע זאת מקדם (ישעיה מ"ה כ"א) verkünden, bekannt machen: הלא מאז השמעתיך (שם מ"ד ח'): משמיע שלום (נחום ב' א') לשון בשורה: משמיעים בנבלים (ד"ה א' ט"ו כ"ח) הוא הרמת קול: אל־תשמע קולך אתנו (שופטים י"ח כ"ה) hören lassen: והשמיעו במגדול (ירמיה מ"ו י"ד) ausrufen: וישמיענו אותה (דברים ל' י"ב) bekannt machen, vortragen: ישמיע כל תהלתו (תהלים ק"ו ב').

שֵׁמַע שמ"ז ענינו מעמד איזה דבר ואודותיו או שם דבר ותהלתו: את־שמע יעקב (בראשית כ"ט י"ג) Gerücht, Nachricht: את־שמע שלמה (מ"א י' א') Ruf, Ruhm: לשמע אזן שמעתיך (איוב מ"ב ה') hören sagen: שמענו שמעה (שם כ"ח כ"ב). ומ"א: ושמעו הולך בכל־המדינות (אסתר ט' ד') Ruf: ויהי שמעו בכל הארץ (יהושע ו' כ"ז): שמענו את־שמעו (ירמיה ו' כ"ד).

שְׁמוּעָה שמ"נ מזה: ושמועה טובה תדשן עצם (משלי ט"ו ל') Nachricht: הוספת אל השמועה (מלכים א' י' ז') Erzählung: מי האמין לשמעתנו (ישעיה נ"ג א'): ושמעות יבהלוהו (דניאל י"א מ"ד). ומ"א: להשמעות אזנים (יחזקאל כ"ד כ"ו).

מִשְׁמַע שם מ"ז לשמיעה: למשמע אזניו יוכיח (ישעיה י"א ג') das Hören. ובמ"נ: וסר אל־משמעתך (ש"א כ"ב י"ד) Befehle, Aufträge: וישימהו דוד על־משמעתו (ש"ב כ"ג כ"ג) Befehle להשלים כל מצותיו או להשמיעם: ובני עמון משמעתם (ישעי' י"א י"ד) unterwürfig, סרים למצותם.

שְׁמַע בארמית כמו בעברית hören, עם על (דניאל ה' י"ד, ט"ז) über Jemand. — האתפעל (דניאל ז' כ"ז) sich gehorsam beweisen.

שָׁמָע שע"פ (ד"ה א' י"א מ"ד).

שְׁמָע שם עיר בגבול מטה יהודה (יהושע ט"ו כ"ו).

שִׁמְעָא שע"פ לבן דוד (ד"ה א' ג' ה') ובמקומו נזכר בש"ב ה' י"ד, ובד"ה א' י"ד ד': שמוע. ועוד נזכרו אנשים בד"ה בשם זה. — שְׁמָעָה גם הוא שע"פ (ד"ה א' י"ב ג').

שִׁמְעוֹן שע"פ, א) בן יעקב אשר ילדה לו לאה (בראשית כ"ט כ"ג). גבול נחלתו אשר נתן לו בקרב נחלת מטה יהודה, כתוב בס' יהושע י"ט א', ט'. ב) (עזרא ב' ל"א). והתואר שִׁמְעֹנִי (במדבר כ"ה י"ד).

נְשַׁמָּה (תהלים ס"ט כ"ו): וערים נְשַׁמּוֹת יושיבו (ישעי' נ"ד ג') כי עיר בלי יושבים כאלמנה בלי בנים.

הפיעל: ואני יושב מְשׁוֹמֵם (עזרא ט' ד') be-täubt, betrübt.

ההפעיל: הֲשִׁמּוֹתָ כל־ערתי (איוב ט"ז ז') zer-stören, ר"ל אותי הלאני הרחיק, מן זרה הלאה, ומקום עדתי שם שמם מקבוץ: ואת־נוהו הֵשַׁמּוּ (תהלים ע"ט ז') wüst machen, מעולי רגל: וַהֲשִׁמּוֹתִי את מקדשיכם (ויקרא כ"ו ל"א) Menschenleer machen, כי רוב ענין השרש הזה שמום אשה מבנים, עיר מיושבים, בית מבאי בו: על האשדודים וַיְשִׁמֵּם (שמואל א' ה' ו'): וַנַּשִּׁים עד־נפח (במדבר כ"א ל'): מַשְׁמִים בתוכה (יחזקאל ג' ט"ו) כמו בפיעל: הַשְׁמֵם על־חטאתיך (מיכה ו' י"ג).

ההפעל: כל ימי הָשַּׁמָּה (ויקרא כ"ו ל"ד): בָּהָשַּׁמָּה מהם (שם שם מ"ג): פנו אלי וְהָשַּׁמּוּ (איוב כ"א ה') staunen, וי"א כי משפטו וְהֵשַׁמּוּ.

ההתפעל: למה תִּשּׁוֹמֵם (קהלת ז' ט"ז) למה יהיה לך בלבול דעת בסבת התחכמך יותר מדי. וי"א שהוא מן נפעל: וָאֶשְׁתּוֹמֵם על המראה (דניאל ח' כ"ז): יִשְׁתּוֹמֵם לבי (תהלים קמ"ג ד') staunen, והזרות בנקוד הרבה בזה.

שְׁמָמָה שמ"נ: והיתה ארצכם שְׁמָמָה (ויקרא כ"ו ל"ג) wüst, öde: שְׁמָמָה היא מאין אדם (ירמיה ל"ב מ"ג): שִׁמְמוֹת עולם אתנך (יחזקאל ל"ה ט'), ובא: לִשְׁמָמָה וּשְׁמָמָה (שם שם ז') הא' תמהון והב' הרבה.

שַׁמָּה שמ"נ מזה: שַׁמָּה ושאיה (ישעיה כ"ד י"ב) חרבה: שַׁמָּה ושרקה (ירמי' נ"א ל"ז) תמהון: שַׁמָּה החזיקתני (ירמיה ח' כ"א) על דרך חיל אחז, כי בְּשַׁמּוֹת כאלה ישתמש בעל לשון העברית בפעל אחז: אשר־שם שַׁמּוֹת בארץ (תהלים מ"ו ט') Er-staunliches, ומ"א: מוסר וּמְשַׁמָּה (יחזקאל ה' ט'): מְשַׁמּוֹת יהיו (ישעי' ט"ו ו'), ומ"א: ומימיהם בְּשִׁמָּמוֹן ישתו (יחזקאל י"ב י"ט) Bestürzung.

שְׁמַם ענינו בארמית השתוממות ומבוכת הרוח, בנינו אתפעל (דניאל ד' ט"ז) starr, erstaunt sein.

שְׂמָמִית שם שרץ: שְׂמָמִית בידים תתפש (משלי ל' כ"ח) Spinne: ובאיזה נוסחאות שְׂמָמִית בשי"ן ימנית, והוראתו חומט ארסי, כאשר שאם מין חומט זה.

שמן

שָׁמַן, העתיד יִשְׁמַן, פעל עומד, בב"ב. הקל ענינו בריאות וחוזק: שָׁמַנְתָּ עבית (דברים ל"ב ט"ו) fett sein: וַיִּשְׁמַן ישרון ויבעט (שם שם ט"ו) עצ"הש לשפעת רב טוב.

ההפעיל: ויאכלו וישבעו וַיַּשְׁמִינוּ (נחמיה ט' כ"ה), וע"א: הַשְׁמֵן לב־העם הזה (ישעיה ו' י') ע"ד טפש כחלב לבם.

שָׁמֵן תחש"ז: והיה דשן וְשָׁמֵן (ישעיה ל' כ"ג) fett, wohl beleibt: הַשְּׁמֵנָה היא אם־רזה (במדבר י"ג כ').

שֶׁמֶן שע"ז: שֶׁמֶן זית זך (שמות כ"ז כ') Baumöl: וְכַשֶּׁמֶן בעצמותיו (תהלים ק"ט י"ח) Mark: וְשֶׁמֶן ימינו יקרא (משלי כ"ז ט"ז): שֶׁמֶן ראש אל יני ראשי (תהלים קמ"א ה'), ע"ש ניא: ובשרי כחש מִשָּׁמֶן (שם ק"ט כ"ד) Fette: שַׁמְנִי ושקויי (הושע ב' ז') Salbe: וראשית שְׁמָנִים ימשחו (עמוס ו' ו') משתה שְׁמָנִים משתה שמרים שְׁמָנִים ממחים (ישעי' כ"ה ו'): לריח שְׁמָנֶיךָ (ש"ה א' ג').

מִשְׁמָן שמ"ז או ת"הש: וּמִשְׁמַן בשרו ירזה (ישעי' י"ז ד') die Fettigkeit: אכלו מַשְׁמַנִּים (נחמי' ח' י'): וּמִשְׁמַנֵּי הארץ (בראשית כ"ז כ"ח): בְּמִשְׁמַנָּיו רזון (ישעיה י' ט"ז): ויהרג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם (תהלים ע"ח ל"א), פעם מאכלים שמנים ופעם אנשים שמנים. ומ"א: בְּאַשְׁמַנִּים כמתים (ישעיה נ"ט י'), י"ל בין אנשים שמנים או במשמנים אנו כהשים כמתים, וע"ש אשם.

שְׁמוֹנָה שם מספר יסודי לזכר ולנקבה: שְׁמֹנֶה מאות שנה (בראשית ה' ד') acht, והדבק: שְׁמֹנַת ימים (שם י"ז י"ב): שְׁמוֹנָה עשר לזכר. שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה (שופטים ג' י"ד) לנקבה. והעשריות: בן־שְׁמֹנִים שנה (בראשית ט"ז ט"ז) שוה. והסדורי: ביום הַשְּׁמִינִי (שמות כ"ב כ"ט) der Achte: השנה הַשְּׁמִינִית (ויקרא כ"ה כ"ב). והחלקי: שְׁמִינִית השנה: בכנורות על־הַשְּׁמִינִית (ד"ה א' ט"ו כ"א) שם כלי זמר מן ח' נימין: למנצח על הַשְּׁמִינִית (תהלי' ו' א').

סמך אליו הפעל שטח, והכוונה כי הצדיקים בהצלחתם יעלו מעלה מעלה.

הפיעל: וְשִׂמַּח את אשתו (דברים כ"ד ה') erfreuen, יוצא: ויין יְשַׂמַּח לבב אנוש (תהלים ק"ד ט"ו): ולא שִׂמַּחְתָּ אויבי לי (שם ל' ב') יוצא לג': וַיְשַׂמַּח עליך אויב (איכה ב' י"ז).

ההפעיל: הִשְׂמַחְתָּ כל־אויביו (תהלים פ"ט מ"ג) בסבה.

שִׂמְחָה שמ"נ: ותאזרני שִׂמְחָה (שם ל' י"ב) Freude: ולעשות שִׂמְחָה גדולה (נחמיה ח' י"ב): שובע שְׂמָחוֹת את פניך (תהלים ט"ז י"א): ושבחתי אני את־הַשִּׂמְחָה (קהלת ח' ט"ו), י"מ ל' הסתפקות.

שמט

שָׁמַט, העתיד יִשְׁמֹט, פע"ו. גב"ב. הקל יש עומד עניינו נסיחת דבר ממקומו: כי שָׁמְטוּ הבקר (ש"ב ו' ו') sich losreißen, והיוצא הוא עזיבה ונטישה והנחה: שָׁמוֹט כל־בעל משה ידו (דברים ט"ו ב') los lassen, ישש ידו מלנגש אתו: והשביעית תִּשְׁמְטֶנָּה ונטשתה (שמות כ"ג י"א) verlassen, brach liegen lassen: וְשָׁמַטְתָּה ובך מנחלתך (ירמיה י"ז ד') und du wirst herausgeworfen und zwar durch dich [durch deine Schuld] aus deinem Besitzthum: ויאמר שִׁמְטוּהָ וַיִּשְׁמְטוּהָ (מ"ב ט' ל"ג) herunter werfen.

הנפעל: נִשְׁמְטוּ בידי סלע (תהלים קמ"א ו') zerschmettert werden, והר"מ העתיקו entschlüpfen.

ההפעיל: את אחיך תַּשְׁמֵט ידך (דברים ט"ו ג') entziehen, תניח את ידך מלתבוע.

שְׁמִטָּה שם ת"נ לשנה השביעית: שנת השבע שנת הַשְּׁמִטָּה (שם שם ט') Erlaßjahr, שתעזוב השדה מעבודה, והלוה מנגיש.

שַׁמַּי שע"פ (ד"ה א' ב' כ"ח, שם שם מ"ד, שם ד' י"ז).

שְׁמִידָע שע"פ לבן גלעד (במדבר כ"ו ל"ב, יהושע י"ז ב', ד"ה א' ז' י"ט), ובא לתואר שְׁמִידָעִי (במדבר שם שם).

שְׁמַיָּא בארמית כמו שמים בעברית: אלה שְׁמַיָּא (דניאל ד' כ"ג) Gott des Himmels.

שמך

שְׂמִיכָה שת"נ לאדרת עבה: ותכסהו בַּשְּׂמִיכָה (שופטים ד' י"ח) Decke, Mantel.

שמל

שְׂמֹאל שם ת"ז לצד שכנגד ימין: ימין וּשְׂמֹאל (במדבר כ' י"ז) links: שְׂמֹאל בעשותו ולא־אחז (איוב כ"ג ט'): ואת־שְׂמֹאלוֹ על־ראש (בראשית מ"ח י"ד) die linke Hand, ובא ביו"ד היחס: את העמוד הַשְּׂמָאלִי (מלכים א' ז' כ"א): על כף הכהן הַשְּׂמָאלִית (ויקרא י"ד ט"ו): על צדך הַשְּׂמָאלִי (יחזקאל ד' ד'), ובא פעל ממנו: להימין וּלְהַשְׂמִיל (ש"ב י"ד י"ט) zur linken Seite sich wenden, והוא הגות הלשון שאינו נוטה מדברים שאמר מן האמת: הַשִּׂימִי הַשְׂמִילִי (יחזקאל כ"א כ"א) wende dich links: ואם הימין וְאַשְׂמְאִילָה (בראשית י"ג ט').

שִׂמְלָה שם מלבוש מעטה וכסוי כמו שלמה: שִׂמְלָה לכה (ישעי' י"ג ו') Gewand, Mantel, Hülle, Decke, Kleid, Betttuch: ופרשו הַשִּׂמְלָה (דברים כ"ב י"ז): שִׂמְלָתוֹ לעורו (שמות כ"ב כ"ו) לשון המלה ורחמנות, אף כי השמלה לא ילבישו על העור בעצם, כי אם על כתונות בד: צרורות בְּשִׂמְלֹתָם (שם י"ב ל"ד).

שמם

שָׁמֵם, העתיד יָשֹׁם, יְשַׁמּוּ. פע"ו. ובכ"ב. הקל עניינו חרבן ושביתה ועמו הפלאה והשתאה ותמהון וכל שהוא בקשור על עניינו הפלגת הפלאה ותמהון על גודל החורבן: וְשָׁמְמוּ עליה (ויקרא כ"ו ל"ב) sich entsetzen, כולל גם התמהון גם האבל: כל עבר עליה יִשֹּׁם (ירמיה מ"ט י"ז) Jeder, der an dir vorüber geht, wird sich entsetzen: יָשֹׁמּוּ ישרים על־זאת (איוב י"ז ח') staunen, ובלי קשור על עניינו חרבן: וְשָׁמְמוּ הרי ישראל (יחזקאל ל"ג כ"ח) verwüstet sein: על הר־ציון שֶׁשָּׁמֵם (איכה ה' י"ח) verödet, ויתאר לפעמים יתומים ואלמנות: היו בני שׁוֹמֵמִים (שם א' ט"ז) verwaist: כי רבים בני־שׁוֹמֵמָה (ישעיה נ"ד א') Kinderlose: וְשָׁמְמָה בית אבשלום (ש"ב י"ג כ'), והיוצא: שַׁמּוֹת ושאף אתכם (יחזקאל ל"ו ג') verderben, verwüsten: אָשֹׁם ואשאף יחד (ישעיה מ"ב י"ד), ע"ש ישם.

הנפעל שוה לקל: על יומו נָשַׁמּוּ אחרונים (איוב י"ח כ') erstaunen, sich entsetzen: וְנָשַׁמּוּ דרכיכם (ויקרא כ"ו כ"ב) משוללים מעובר ושב: תהי־שירתם

ה׳, ה׳ י״ב): ויהיבו לששבצר שְׁמֵהּ und sie wurden dem ששבצר wie sein Name war, gegeben: יבם״ר שְׁמָהָן (עזרא ה׳ ד׳, י׳).

שַׁמָּא ישע״פ (דה״י א׳ ז׳ ל״ז).

שֶׁמְאֵבֶר שם עצם פרטי למלך צבוים (בראשית י״ד ב׳).

שִׁמְאָה שם ע״פ (דה״י א׳ ח׳ ל״ב; ולעמתו שם ט׳ ל״ח): מִשְׁאָם.

שַׁמְגַּר שם שופט בישראל: בימי שַׁמְגַּר בן ענת (שופטים ג׳ ל״א, ה׳ ו׳).

שָׁם ת״הפ להגביל בפעולה המקום הפך פה: וישם שָׁם את־האדם (בראשית ב׳ ח׳) daselbst, dahin, dort, כי הוא מרמז על מקום נזכר מלפנים: לגור שָׁם (שם י״ב י׳) ר״ל כשנזכר השם וישוב לזכרו בעבור הפעל שמסיף עליו, ולכן יבוא לרוב בהצטרפות מלת אשר, והוראת מלת שם כמו בו: אין בית אשר אין־שָׁם מת (שמות י״ב ל׳) darin: אשר אתם שָׁם (שם שם י״ג): אשר הוא חונה שָׁם (שם י״ה ה׳): ושמת שָׁם את ארון (שם מ׳ ג׳): באשר הוא שָׁם (בראשית כ״א י״ז) במקום אשר הוא שם, ולד״ק הוא על הזמן אשר הוא כן. ובתוספ׳ ה״א: ויפלו שָׁמָּה (בראשית י״ד י׳): נבוא שָׁמָּה (שם כ׳ י״ג): ונפל־שָׁמָּה (שמות כ״א ל״ג), ובמ״ם השמו״ש: אשר לקח מִשָּׁם (בראשית ג׳ כ״ג) von welcher: וקמץ מִשָּׁם (ויקרא ב׳ ב׳) על החומר: מִשָּׁם רועה אבן ישראל (בראשית מ״ט כ״ד) על זמן כמו מאז. וי״מ על המקום כדרכו, ר״ל מבית האסורים. ולד״א משם על יעקב. ובא ג״כ לרמוז על מקום שלא נזכר מלפנים, אך ידוע מעצמו: שָׁם רשעים חדלו רגז (איוב ג׳ י״ז): קטן וגדול שָׁם הוא (שם שם כ׳): וערום אשוב שָׁמָּה (שם א׳ כ״א): ועל כל־המעשה שָׁם (קהלת ג׳ י״ז) רומז למקום מוגבל לשכר ועונש. ובא שלא על מקום ידוע: שָׁם יצעקו ולא יענה (איוב ל״ה י״ב).

שָׁמַיִם שם עב״ז לגובה רום הנראה באויר. נרדף עם מרום, שחקים: ויקרא אלהים לרקיע שָׁמָיִם (בראשית א׳ ח׳) Gott nannte die Ausdehnung Himmel [obere Sphäre]: את הַשָּׁמַיִם (בראשי׳ א׳ ב׳). ובא על הרחוק לבד: אם יהיה נדחך בקצה הַשָּׁמָיִם (דברים ל׳ ד׳): וראשו בַשָּׁמַיִם (בראשית י״א ד׳) כמו: וְהַשָּׁמַיִם התקדרו (מ״א י״ח מ״ה): עוף הַשָּׁמַיִם (תהלים ק״ד י״ב): ה׳ בְּהַשָּׁמַיִם חסדך (שם ל״ו ו׳): שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וכל צבאם (נחמי׳ ט׳ ו׳): בִּשְׁמֵי שְׁמֵי־קֶדֶם (תהלים ס״ח ל״ד): כי אראה שָׁמֶיךָ (שם ח׳ ד׳): את שְׁמֵיכֶם כברזל (ויקרא כ״ו י״ט) כי ישמש על העבים ג״כ כמו שחקים ומרום.

שמד

נִשְׁמַד פעל יוצא, בב״ב, הנפעל ענינו כליון והשחתה: וְנִשְׁמַדְתִּי אני וביתי (בראשית ל״ד ל׳) vertilgt werden: כי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן (דברים ד׳ כ״ו).

ההפעיל: וְהִשְׁמַדְתִּי את במותיכם (ויקרא כ״ו ל׳) vertilgen, ausrotten: עד הִשְׁמִדְךָ אותם (דברים ז׳ כ״ד): וחטאיה יַשְׁמִיד ממנה (ישעיה י״ג ט׳): וְנַשְׁמִידָה גם את־היורש (ש״ב י״ד ז׳): וַיַּשְׁמִידוּם מפניהם (דברים ב׳ י״ב): ויאמר הַשְׁמֵד (שם ל״ג כ״ז): ואם תַּשְׁמִיד את־שמי (שמואל א׳ כ״ד כ״ב): במטאטא הַשְׁמֵד (ישעיה י״ד כ״ג).

שַׁמָּה שע״פ, א) בן רעואל (בראשית ל״ו י״ג, י״ז). ב) שם בן ישי אחי דוד (ש״א ט״ז ט׳, י״ז י״ג), (ובמקום אחר נקרא זה בשם שִׁמְעָה (ש״ב י״ג ג׳ ל״ב, ובד״ה א׳ ב׳ י״ג באל״ף: שִׁמְעָא. ג) (ש״ב כ״ג י״א). ד) (שם שם ל״ג. ה) (שם שם כ״ה, ולעומתו ד״ה א׳ י״א כ״ז: שַׁמּוֹת, ושם כ״ז י״ח: שַׁמְהוּת.

שְׁמוּאֵל שע״פ, א) שם שמואל בן אלקנה שופט ונביא בישראל מהר אפרים, ותולדות ימיו הלא הם כתובים בספר שמואל א׳. ב) נזכר עוד שם זה (בס׳ במדבר ל״ד כ״ד, ג׳, ד״ה א׳ ז׳ ב׳).

שמח

שָׂמַח, העתיד יִשְׂמַח, פע״ו, הקל ענינו גיל ומשוש: שָׂמַח לבי (תהלים ט״ז ט׳) sich freuen: והילדים שָׂמֵחוּ (נחמיה י״ב מ״ג): לב שָׂמֵחַ ייטיב פנים (משלי ט״ו י״ג) froh, vergnügt, lustig: צהלה וְשָׂמֵחָה (אסתר ח׳ ט״ו): וּשְׂמֵחִים שמחה גדולה (מ״א א׳ מ׳): שְׂמֵחֵי רעתי (תהלים ל״ה כ״ו): נאנחו כל־־שִׂמְחֵי־־לב (ישעיה כ״ד ז׳): ולשתות וְלִשְׂמֹחַ (קהלת ח׳ ט״ו): ראית וַתִּשְׂמָח (ש״א י״ט ה׳): אור צדיקים יִשְׂמָח (משלי י״ג ט׳), י״מ כמו ירבה ויגדל, ועל כי האור הוא תאר להצלחה ולתענוג, לכן

שְׁלֹשָׁה. והדבק לשם שְׁלֹשֶׁת שוה לז"ונ: וּשְׁלֹשֶׁת נשי בניו (בראשית ז' י"ג): שְׁלֹשׁ מאות שנה (שם ה' כ"ב): ואם שְׁלָשׁ־אלה (שמות כ"א י"א): לִשְׁלֹשֶׁת המלכים (מ"ב ג' י'): לִשְׁלֹשֶׁת ימים (שמות י"ט ט"ו) לאחר ג' ימים: צאו שְׁלָשְׁתְּכֶם אל־אהל מועד ויצאו שְׁלָשְׁתָּם (במדבר י"ב ד'). והעשיריות: שְׁלֹשִׁים ושלש שנה (ש"ב ה' ה') dreißig, ומ"א: כְּמִשְׁלֹשׁ חדשים (בראשית ל"ח כ"ד) beinah drei, והפעל מזה: וְשִׁלַּשְׁתָּ את־גבול ארצך (דברים י"ט ג') in drei Theile theilen. שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ (מ"א י"ח ל"ד) zum dritten Mal wiederholen: וְשִׁלַּשְׁתָּ תרד מאד (ש"א כ' י"ט) den dritten Tag etwas thun: ואיל מְשֻׁלָּשׁ (בראשית ט"ו ט') dreijährig: והחוט הַמְשֻׁלָּשׁ (קהלת ד' י"ב) dreifach: כי מְשֻׁלָּשׁוֹת הנה (יחזקאל מ"ב ו') drei Stockwerk, ומ"א: בני שִׁלֵּשִׁים (בראשית נ' כ"ג) Urenkel, ומ"א: כתמול שִׁלְשֹׁם (בראשית ל"א ב') vorgestern, יום שלישי בעבר.

שָׁלִישׁ יש שת"ז לשר נגיד שהוא במעלה הג' אחר המלך, שהוא הראש, ואחריו המשנ', ואחריו השליש: ויען הַשָּׁלִישׁ (מ"ב ז' ב') Oberst, Hauptmann, Feldherr, וביו"ד היחס: ראש הַשָּׁלִשִׁי (ש"ב כ"ג ח') או חסר מ"ם הרבוי: וְשָׁלִשִׁים על כלו (שמות י"ד ז'): ומבחר שָׁלִשָׁיו (שם ט"ו ד') וע"א: הלא כתבתי לך שָׁלִשִׁים (משלי כ"ב כ') wichtige Dinge, Hauptregeln: ויש שם מדת לח ויבש: וכל בַּשָּׁלִשׁ עפר הארץ (ישעיה מ' י"ב): בדמעות שָׁלִישׁ (תהלים פ' ו'). ויש שם כלי זמר על תמונת משלש: בשמחה וּבְשָׁלִשִׁים (שמואל א' י"ח ו') Triganon.

שְׁלִישִׁי ש"מ סדורי לזכר: יום שְׁלִישִׁי (בראשית א' י"ג) Dritte, ולנקבה: בשנה הַשְּׁלִישִׁית (מ"א ט"ו א'): שמואל בַּשְּׁלִישִׁית (ש"א ג' ח') בפעם ג': שְׁלִישִׁיָּה למצרים (ישעיה י"ט כ"ד): עגלה שְׁלִשִׁיָּה (שם ט"ו ה') שלישי לבטן: שניים וּשְׁלִשִׁים (בראשית ו' ט"ז) dreifaches Stockwrk, והחלקיי: שְׁלִשִׁית השקל (נחמיה י' ל"ג) ein Drittel: שְׁלִשִׁתֵךְ בדבר ימותו (יחזקאל ה' י"ב): שְׁלִישִׁתָהּ חרב־חללים (יחזקאל כ"א י"ט). ושמוש שמות המספר, ע' תל"ע (סי' קל"ו):

שִׁלֵּשׁ שם ע"פ (דברי הימים א' ז' ל"ה).

שָׁלִשָׁה שם כברת ארץ קרובה להר אפרים (ש"א ט' ד'): אולי היתה בה העיר בַּעַל־שָׁלִשָׁה (מ"ב ד' מ"ב). והסופר Eusebius יזכיר העיר הזאת בשם בֵּית שָׁלִשָׁה, ויכונן מצבה ט"ו מיל רומיים מצפון לעיר Diospolis.

שִׁלְשָׁה שם ע"פ (דה"י א' ז' ל"ז).

שם

שֵׁם שעב"ז, וענינו כנוי דבר בסמניו או בכנוי מיוחד: שֵׁם האחד (בראשית ב' י"א) der Name: מה שְּׁמוֹ ומה־שֶּׁם־בנו (משלי ל' ד'). ובא במקום העצם: ידבר בְּשֵׁם אלהים אחרים (דברים י"ח כ'): אשר שלחת בְּשִׁמְכָה ספרים (ירמיה כ"ט ה'): מקטר מגש לִשְׁמִי (מלאכי א' י"א) פי' הכוונה תמיד לעצם שהוא אל בורא כל, ידמהו איך שידמהו הכוונה טובה: ויקרא להן שֵׁמוֹת (בראשית כ"ו י"ח): ואלה שְׁמוֹתָם (שם כ"ה ט"ו) ובא לענין תהלה ופאר: ונעשה לנו שֵׁם (שם י"א ד') berühmt machen, כי דבר מפאר ומפורסם יש לו קול והכל יודעים שמו: טוב שֵׁם משמן טוב (קהלת ז' א') עיין באור שם: אנשי הַשֵּׁם (בראשית ו' ד') berühmt: כי אתן אתכם לְשֵׁם ולתהלה (צפניה ג' כ') Ruf, Ruhm: ועשיתי לך שֵׁם (ש"ב ז' ט'): וקרא שֵׁם בבית לחם (רות ד' י"א): ולשום לו שֵׁם (ש"ב ז' כ"ג): ויצא שֵׁם־דויד בכל־הארצות (ד"ה א' י"ד י"ז): ייטיב אלהיך את־שֵׁם שלמה מִשְּׁמֶךָ (מ"א א' מ"ז): ולא שֵׁם לו על פני חוץ (איוב י"ח י"ז). והפכו: בני בלי־שֵׁם (שם ל' ח') ehrlos: והוציא עליה שֵׁם רע (דברים כ"ב י"ד): טמאת הַשֵּׁם (יחזקאל כ"ב ה') ובא על הזכרון: שֵׁם עולם אתן־לו (ישעיה נ"ו ה'): יד וָשֵׁם טוב (שם שם ה') Andenken: וְשֵׁם רשעים ירקב (משלי י' ז') לעמת זכר: שְׁמָם מחית (תהלים ט' ו'): בדור אחר ימח שְׁמָם (שם ק"ט י"ג) כי אין זכר לאדם אחרי העדרו כ"א בשמו, וכן נקראו הבנים שם: שֵׁם ושארית על פני האדמה (ש"ב י"ד ז'): שֵׁם ושאר (ישעיה י"ד כ"ב) ובא שם סתם להורות שם המיוחד: את הַשֵּׁם ויקלל (ויקרא כ"ד י"א) הוא שם בן ד', ע"ש נקב: את־הַשֵּׁם הנכבד (דברים כ"ח נ"ח). והרבוי: ויקר' האדם שֵׁמוֹת (בראשי' ב' כ'): שְׁמוֹת בני ישראל (שמות א' א'):

שֻׁם בארמית כמו שֵׁם בעברית (דניאל ד' ה', עזרא ה' א'): ובסמיכות שְׁמַהּ (דניאל ב' כ', כ"ו, ד'

כי הוא תה"ש או הפעל, וענינו שלימות הבריאות, wohlauf, gesund.

שָׁלוֹם יש שמ"ז: שלום לכם אל־תיראו (בראשית מ"ג כ"ג): Friede, Wohlsein: כי שְׁלוֹם בין יבין (שופטים ד' י"ז): וישם לך שָׁלוֹם (במדבר ו' כ"ו): Wohlstand, Glück: הֲשָׁלוֹם אביכם (בראשית מ"ג כ"ז): Wohlbefinden: שְׁלוֹם את־רעהו ידבר (ירמיה ט' ז'): freundlich: דברו לְשָׁלוֹם (בראשית ל"ז ד'): ודובר שָׁלוֹם (אסתר י' ג'): Wohl: לא תדרש שְׁלֹמָם (דברים כ"ג ז'): השיבה אתהן בְשָׁלוֹם (שופטים י"א י"ג): mit gutem Willen: גם־איש שְׁלוֹמִי (תהלים מ"א י'): trauter, aufrichtiger Freund: כל אנוש שְׁלוֹמִי (ירמיה כ' י') ומ"א: הגלת שְׁלוֹמִים (ירמיה י"ג י"ט) שמ"ז: אנכי שְׁלֻמֵי אמני ישראל (ש"ב כ' י"ט) והתאר: שלח ידו בִּשְׁלוֹמָיו (תהלים נ"ה כ"א): וְלִשְׁלוֹמִים למוקש (שם ס"ט כ"ג): מוסר שְׁלוֹמֵנוּ עליו (ישעיה נ"ג ה').

שִׁלֵּם שמ"ז לתשלום גמול: לי נקם וְשִׁלֵּם (דברים ל"ב ל"ה), Vergeltung, ומ"א: באו ימי הַשִּׁלֻּם (הושע ט' ז'): והשופט בַּשִּׁלּוּם (מיכה ז' ג'): שנת שִׁלּוּמִים (ישעיה ל"ד ח') ובס"נ: וְשִׁלֻּמַת רשעים תראה (תהלים צ"א ח') ומ"א: ורודף שַׁלְמֹנִים (ישעיה א' כ"ג), Belohnung, ומ"א: שובי הַשּׁוּלַמִּית (ש"ה ז' א'), Jerusalemiterin.

שֶׁלֶם תאר לקרבן הבא לשלם נדר נדבה, או לשמחה ושלום ואהבה: וְשֶׁלֶם מריאכם (עמוס ה' כ"ב): Freudenopfer: זבחים שְׁלָמִים (שמות כ"ד ה'): זבחי שְׁלָמִים עלי (משלי ז' י"ד).

שְׁלֵם פ"ע בארמי' (עזרא ה' ט"ז) vollendet, ובאפעל ענינו השבה או להביא דבר לסופו (עזרא ז' י"ט) wiedergeben (דניאל ה' כ"ו) ein Ende machen.

שְׁלָם שה"ת בארמית כמו בעברית (עזרא ה' ז', דניאל ג' ל"א, ו' כ"ו) Friede.

שַׁלֻּם שם ע"פ. א) למלך ישראל (מ"ב ט"ו י' — ט"ו). ב) שם מלך יהודה בן יאשיהו ואח הצעיר ליויקים וצדקיהו (אולי הוא הנקרא גם בשם יְהוֹאָחָז) (ירמיה כ"ב י"א). ג) שם בעל חולדה הנביאה (מ"ב כ"ב י"ד). ועוד שאר אנשים נקראים בשם זה ונזכרים בעזרא, נחמיה ודה"י.

שְׁלֹמֹה שם ע"פ לשלמה בן דוד מלך ישראל, אשר ילדה לו בת שבע (ד"ה א' ג' ה') ופה נזכרת בת־שוע בת עמיאל אמו! (ש"ב ג' ה') המלך השלישי אשר מלך על ישראל (מ"א ב' — י"א, דה"י א' כ"ג א', דה"י ב' א' — ט', משלי א' א', ש"ה א' א').

שְׁלֹמִי שם ע"פ (במדבר ל"ד כ"ז).

שְׁלֻמִיאֵל שם ע"פ (במדבר א' ו', ב' י"ב).

שֶׁלֶמְיָה שם ע"פ (דה"י א' כ"ו י"ד).

שְׁלֹמִית שם ע"פ נקבה א) (ויקרא כ"ד י"א). ב) (דה"י א' ג' י"ט). ויש שע"פ לאיש, והוא שְׁלֹמִית בן רחבעם (דה"י ב' י"א כ'; עזרא ח' י'; דה"י א' כ"ג ט', י"ח, כ"ו כ"ה).

שַׁלְמוֹן (הוא שַׁלְמָה) שע"פ בן נחשון אשר הוליד את בעז (רות ד' כ"א).

שַׁלְמַן שם ע"פ: כשד שַׁלְמַן בן ארבאל (הושע י' י"ד). ובשלימות נזכר השם הזה שַׁלְמַנְאֶסֶר (מ"ב י"ז ג', י"ח ח') הוא מלך אשור, אשר הוליך עשרת השבטים בגולה.

שלם

שַׂלְמָה שם מלבוש עליון בחילוף שמלה כמו כשב כבש: על־שה על־שַׂלְמָה (שמות כ"ב ח'): Kleid, Mantel: וּשְׂלָמוֹת בלות (יהושע ט' ה'): שַׂלְמוֹתֵיהֶם לא בלו (נחמיה ט' כ"א): ואלה שַׂלְמוֹתֵינוּ (יהושע ט' י"ג):

שַׂמְלָה שם מלך באדום: שַׂמְלָה ממשרקה (בראשית ל"ו ל"ו, דה"י א' א' מ"ז).

שלף

שָׁלַף פעל יוצא בנינו קל, ענינו הוצאת דבר מתוך דבר שהוא תקוע בו: לא שָׁלַף החרב (שופטים ג' כ"ב): herausziehen: שְׁלַף ויצא מגוה (איוב כ' כ"ה): איש שֹׁלֵף חרב (שופטים ח' י'): וחרבו שְׁלוּפָה בידו (במדבר כ"ב כ"ג): וַיִּשְׁלְפָהּ מתערה (ש"א י"ז נ"א): שָׁלַף איש נעלו (רות ד' ז') הוא כסוי מעל. ופ"א עומד שקדמת שָׁלַף יבש (תהלים קכ"ט ו'), צאתו בגדולו, ע"ש חלץ.

שֶׁלֶף שע"פ לאומה ידועה בעדן ערב (ד"ה א' א' כ').

שלש

שָׁלֹשׁ שם מספר יסודי לנקבה, drei, ולזכר

שָׁלָךְ הוא שם עוף טמא טורף טרף, האורב על ראשי הצורים, ובראותו דג במים רבים יתנפל במהירות אל תוך המים לבלעו: ואת השָׁלָךְ (ויקרא י"א י"ז) Fisch-Pelikan.

שלל

שָׁלַל פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו גזל ולקיחה ביד חזקה: וְשָׁלַל שללה (יחזקאל כ"ט י"ט) rauben: אתה שַׁלּוֹתָ גוים רבים (חבקוק ב' ח'): וְשָׁלְלוּ את־שׁוֹלְלֵיהֶם (יחזקאל ל"ט י'): וְשָׁלוּךְ כל יתר עמים (חבקוק ב' ט'): וגם של־תָּשֹׁלּוּ לה מן הצבתים (רות ב' ט"ז) herausreißen. פי' יתלשו בחזקה מן העמרים כשולל דבר בחזקה. וע"ד נ"ל כי כבר מצאנו גזרת הכפולים כשבאים ע"ד השלמים מובנ' טבעי וע"ד הכפולים מובנ' מוסרי, כמו סָבְבְתִּי סַבֹּתִי, כן שלל בשלמות הוא לקיחה ביד חזקה, וע"ד הכפולים הוא שיעשו עצמם משוללי הזכרון בשבילה. ועד"ז:

ההתפעל: וסר מרע מִשְׁתּוֹלֵל (ישעיה נ"ט ט"ו) sinnlos, משולל הדעת והשכל: אֶשְׁתּוֹלְלוּ אבירי לב (תהלים ע"ו ו').

שָׁלָל יש ת"ז לבזה: ולערב יחלק שָׁלָל (בראשית מ"ט כ"ז) Beute, Raub: את־שְׁלַל אויביך (דברים כ' י"ד). ואסף שְׁלַלְכֶם (ישעיה ל"ג ד'). ובא גם על ריוח ומותר לאדם ביגיעי כפו: וְשָׁלָל לא יחסר (משלי ל"א י"א) Gewinn: כמוצא שָׁלָל רב (תהלים קי"ט קס"ב): והיתה־לו נפשו לְשָׁלָל (ירמיה כ"א ט').

שׁוֹלָל ת"הש למחוסר דעת: אילכה שׁוֹלָל (מיכה א' ח') sinnlos: מוליך יועצים שׁוֹלָל (איוב י"ב י"ז) גם אשר היה להם דעת הם כמשוללים ממנה: מוליך כהנים שׁוֹלָל (שם שם י"ט).

שלם

שָׁלֵם, העתיד יִשְׁלַם, פע"ו הב"ב. הקל א) יש ענינו גמר דבר ומלאו בכמותו: כי לא שָׁלֵם עון האמרי (בראשית ט"ו ט"ז) ganz, voll sein: וְשָׁלְמוּ ימי אבלך (ישעיה ס' כ') aufhören, zu Ende sein, כי הבא עד קץ כמותו הוא שלם ונפסק: וַתִּשְׁלַם כל המלאכה (מ"א ז' נ"א) vollendet sein, fertig sein.

ב) ויש ענינו תמימות: מי הקשה אליו וַיִּשְׁלָם (איוב ט' ד') wer widersetzte sich ihm, und bliebe unversehrt? והוא קרוב למה שלפניו, כי ע"א בל"ע על נעשה שלם אחר שלא היה ועל השאר שלם: הסכן־נא עמו וּשְׁלָם (שם כ"ב כ"א) vertraue dich ihm, und es wird dir wohlgehen, ל' שלוה: אם גמלתי שׁוֹלְמִי רע (תהלים ז' ה') friedfertig, כמו אם גמלתי רע אל איש שלומי:

הפיעל מ"ש מע"א: וְשִׁלַּם את־הבית (מ"א ט' כ"ה) vollenden, ומ"ש מע"ב: וְשִׁלַּם נות צדקך (איוב ח' ו') vollkommen machen, friedlich ruhen lassen: מי עור כִּמְשֻׁלָּם (ישעיה מ"ב י"ט) י"מ כשלם בחושיו, וי"מ במדות וביושר. ג) ויש ענינו גמול ופרעון חוב: וְשִׁלַּם אתו בראשו (ויקרא ה' כ"ד) bezahlen: למה שִׁלַּמְתֶּם רעה (בראשית מ"ד ד') vergelten: שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שור (שמות כ"א ל"ו): כי פעל אדם יְשַׁלֶּם־לו (איוב ל"ד י"א).

הפועל: הן צדיק בארץ יְשֻׁלָּם (משלי י"א ל"א) bezahlt, belohnt werden: ולך יְשֻׁלַּם־נדר (תהלים ס"ה ב'): הַיְשֻׁלַּם תחת־טובה רעה (ירמיה י"ח כ').

ההפעיל מ"ש מע"א: כי יַשְׁלִים חקי (איוב כ"ג י"ד) vollenden, vollziehen, ganz machen: ועצת מלאכיו יַשְׁלִים (ישעיה מ"ד כ"ו) ausführen: וכל חפצי יַשְׁלִים (שם מ"ד כ"ח) ומ"ש מע"ב: מיום ועד לילה תַּשְׁלִימֵנִי (שם ל"ח י"ב) gesund machen: גם אויביו יַשְׁלִים אתו (משלי ט"ז ז') Friede machen: וַיַּשְׁלִימוּ את־ישראל (ש"ב י' י"ט): לא תַשְׁלִים עמך (דברים כ' י"ב).

ההפעל מע"ב: וחית השדה הָשְׁלְמָה לך (איוב ה' כ"ג).

שָׁלֵם ת"הש או הפעל: והיה לבבכם שָׁלֵם (מ"א ח' ס"א) aufrichtig, כמו תמים: שְׁלֵמִים הם אתנו (בראשית ל"ד כ"א): אם שְׁלֵמִים וכן רבים (נחום א' י"ב). ובמ"נ: אבן שְׁלֵמָה וצדק (דברים כ"ה ט"ו) wichtig, richtig: אבן שְׁלֵמָה מסע נבנה (מ"א ו' ז') ganz: גלות שְׁלֵמָה (עמוס א' ו') vollständig: אבנים שְׁלֵמוֹת (דברים כ"ז ו').

שָׁלֵם שם עיר והיא הנקראת אחרי כן ירושלים: ויהי בְשָׁלֵם סכו ומעונתו בציון (תהלים ע"ו ג') ויש מפרשים: ויבא יעקב שָׁלֵם עיר שכם (בראשית ל"ג י"ח) עיר ששמה שלם, אָמנם הנכון

מִשְׁלָח ת״הש כשהוא מחובר ליד ענינו כל עסק והשתדלות האדם להגיע פרנסתו: ובכל מִשְׁלַח ידך (דברים ט״ו י׳) Gewerb; ומ״א: אדום ומואב מִשְׁלוֹחַ ידם (ישעיה י״א י״ד) Eigenthum, Gewerb, כקנין אדם שמשלח בו ידו לפי חפצו. ובלי יד: לְמִשְׁלַח שור (שם ז׳ כ״ה) מן ושלח את בעירה, להתפשט שם למרעה, כי כן בל״א יאמר austreiben, וע״א: וּמִשְׁלוֹחַ מנות (אסתר ט׳ י״ט) vertheilen, ובס״נ ע״א: מִשְׁלַחַת מלאכי רעים (תהלים ע״ה מ״ט) Schickung: ואין מִשְׁלַחַת במלחמה (קהלת ח׳ ח׳) Entlassung, פטורים והצלה להיות חפשי, וי״ל עוד, כי משלחת הוא בבון, ובמלחמה החרב הורגת בלי הבחנה, וי״מ חרב.

שֻׁלְחָן שת״ז לכלי: ועשית שֻׁלְחָן (שמות כ״ה כ״ג) Tisch, ובא במקום המאכל הערוך עליו: תערך לפני שֻׁלְחָן (תהלים כ״ג ה׳) Tafel, Mahlzeit: יהי שֻׁלְחָנָם לפניהם לפח (שם ס״ט כ״ג): וארבעה שֻׁלְחָנוֹת לעולה (יחזקאל מ׳ מ״ה).

שלט

שָׁלַט, העתיד יִשְׁלַט, יִשְׁלְטוּ, פ״י בב״ב. הקל ענינו ממשלה וכח. וקשורו בבי״ת: אשר שָׁלַט האדם באדם (קהלת ח׳ ט׳) schalten, walten, herrschen: וְיִשְׁלַט בכל־עמלי (שם ב׳ י״ט): יִשְׁלְטוּ היהודים (אסתר ט׳ א׳).

ההפעיל: וְהִשְׁלִיטוֹ לאכל ממנו (קהלת ה׳ י״ח) die Macht geben: ואל־תַּשְׁלֶט־בִּי כל און (תהלים קי״ט קל״ג) התגברות כח היצר לחטא.

שְׁלֵט, העתיד יִשְׁלַט בארמית, ענינו ממשלה כמו בעברית ביחס בְּ (דניאל ב׳ כ״ט, ה׳ ז׳, ט״ז) Macht haben über Etwas. האפעל ענינו התמנות לאדון (דניאל ב׳ ל״ה, מ״ח) zum Herrn setzen.

שְׁלָטִים שת״ז למגן: את־החנית ואת־הַשְּׁלָטִים (מ״ב י״א י׳) Schild: כל שִׁלְטֵי הגבורים (ש״ה ד׳ ד׳): שִׁלְטֵיהֶם תלו (יחזקאל כ״ז י״א).

שַׁלִּיט שת״ז: אין אדם שַׁלִּיט ברוח (קהלת ח׳ ח׳) Herrscher, Machthaber: ויוסף הוא הַשַּׁלִּיט (בראשית מ״ב ו׳) Verwalter: מעשרה שַׁלִּיטִים (קהלת ז׳ י״ט): אשה־זונה שַׁלָּטֶת (יחזקאל ט״ז ל׳) לפירש״י שיצרה שליט בה, Ausgelassenste, ולפי׳ רד״ק שליטה בכל הלבבות ביפיה, Einnehmendste.

שִׁלְטוֹן שמ״ז: דבר־מלך שִׁלְטוֹן (קהלת ח׳ ד׳) Machtspruch: ואין שִׁלְטוֹן ביום המות (שם שם ח׳).

שָׁלְטָן, בסמיכות שָׁלְטַן, ענינו בארמית כמו שִׁלְטוֹן בעברית (דניאל ג׳ ל״ג, ד׳ י״ט, ז׳ ו׳, י״ד, ו׳ כ״ז): בכל שָׁלְטַן מלכותי (in der ganzen Herrschaft meines Königreich's), ומזה ש״ת למלכי ערב Sultan.

שַׁלִּיט בארמית ענינו כמו בעברית: די כל מלך רב וְשַׁלִּיט (דניאל ב׳ י׳) mächtig, Machthaber.

שלך

הִשְׁלִיךְ פעל יוצא בב״ב. ההפעיל ענינו זריקה: הִשְׁלִיךְ עליו כל־כלי (במדבר ל״ה כ״ב) werfen, ר״ל להזיקו: וְהִשְׁלַכְתִּי אתכם מעל פני (ירמיה ז׳ ט״ו) verwerfen, תואר לגלות, כי יגלו מעל אדמתם: הִשְׁלִיךְ משמים ארץ (איכה ב׳ א׳): ואותי הִשְׁלַכְתָּ אחרי גוך (מ״א י״ד ט׳): ותהי נבלתו מֻשְׁלֶכֶת (שם י״ג כ״ד) כי רוב ענין הפעל הזה הוא השלכת דבר מצד מאס ואין חפץ בו. ובפרט כשבא בקשור מ״ם, ולא נזכר המקום שאליו השליך, זולתי בקשור על או אל הוא לכוונה מיוחדת: הַשְׁלֵךְ על־יי יהבך (תהלים נ״ה כ״ג) überlassen: על אדום אַשְׁלִיךְ נעלי (שם ס׳ י׳) auf Edom werf' ich meinen Schuh, והוא סימן לעבדות, ושימת עול על עם סר למשמעתו. ומ״ש פריקה: וְנַשְׁלִיכָה ממנו עבתימו (תהלים ב׳ ג׳) wir wollen von uns seine Bande abwerfen [abschütteln]: וַיַּשְׁלֵךְ כזית נצתו (איוב ט״ו ל״ג): וַיַּשְׁלֵךְ להם יהושע גורל (יהושע י״ח י׳). ומ״ש הגות בלשון: וַיַּשְׁלֵךְ את־נפשו מנגד (שופטים ט׳ י״ז) sich der Lebensgefahr aussetzen, ע״ש נפש.

ההפעיל: וְהֻשְׁלַךְ מכון קדשו (דניאל ח׳ י״א): הָשְׁלַכְתָּ מקברך (ישעיה י״ד י״ט). ובחבור על לבטחון: עליך הָשְׁלַכְתִּי מרחם (תהלים כ״ב י״א) לטוב.

שַׁלֶּכֶת שמ״נ, ענינו נפילת הפרח: אשר בְּשַׁלֶּכֶת מצבת בם (ישעיה ו׳ י״ג) abwerfen der Blüthe, וי״א שהוא שם השער בב״הם מן: שער שַׁלֶּכֶת (ד״ה א׳ כ״ו ט״ז).

למה־זה שִׁלַּחְתּוֹ (ש"ב ג' כ"ד) entkommen lassen: שַׁלְּחֵנִי למה אמיתך (שם י"ט י"ז) los lassen. ומה שהוא עזיבה ברשות עצמו: וְשִׁלַּחְתָּהּ לנפשה (דברים כ"א י"ד) sich selbst überlassen: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בשרירות לבם (תהלים פ"א י"ג): מְשֻׁלָּח ונעזב (ישעיה כ"ז י'): ונער מְשֻׁלָּח מביש אמו (משלי כ"ט ט"ו) נעזב מהשגחת אבותיו ללכת באות נפשו. וכן יאמר על המגיע איזה דבר למקום שלא ישוב: וְהַמְשַׁלֵּחַ את־השעיר (ויקרא ט"ז כ"ו) המביא בידים. ובא על התרת איזה כח: תְּשַׁלַּח חרונך (שמות ט"ו ז') auslassen: וְשִׁלַּחְתִּי אפי בך (יחזקאל ז' ג'): וְשִׁלַּחְתִּי דבר (ויקרא כ"ו כ"ה): את אימתי אֲשַׁלַּח לפניך (שמות כ"ג כ"ז) והרבה שליחות בפיעל לרעה: וַיְשַׁלַּח רזון בנפשם (תהלים ק"ו ט"ו) פגיעה: בגוי חנף אֲשַׁלְּחֶנּוּ (ישעיה י' ו'): וַיְשַׁלְּחֵם ביד־פשעם (איוב ח' ד') מיתה: משנה פניו וַתְּשַׁלְּחֵהוּ (שם י"ד כ') ובא על לויה: וַיְשַׁלְּחוּ את רבקה (בראשית כ"ד נ"ט) begleiten: הלך עמם לְשַׁלְּחָם (שם י"ח ט"ז). ומ"ש הפשט והליצה: ורסן מפני שִׁלֵּחוּ (איוב ל' י"א) abziehen, abnehmen. והפשיט, תרגום ואשלח. ופשט את בגדיו, וישלח ית לבושיה. ומ"ש דחיפה: רגלי שִׁלֵּחוּ (שם שם י"ב) verdrängen, verstoßen. ומ"ש גרוי ושסוי: איש תהפוכות יְשַׁלַּח מדון (משלי ט"ז כ"ח) reizen: הנני מְשַׁלֵּחַ בכם נחשים (ירמיה ח' י"ז). ויש מ"ש התפשטות גדול בצמיחה: ועל יובל יְשַׁלַּח שרשיו (שם י"ז ח') erstrecken: תְּשַׁלַּח קציריה עד ים (תהלים פ' י"ב): וַתְּשַׁלַּח פארות (יחזקאל י"ז ו'): ודליותיו שִׁלְּחָה־לו (שם שם ז'): ממים רבים בְּשַׁלְּחוֹ (שם שם ה'): ופרע לא־יְשַׁלֵּחוּ (שם מ"ד כ') treiben, austreiben lang wachsen lassen. ושאר הגות הלשון: לְשַׁלַּח־לי למטרה (ש"א כ' כ'): הַמְשַׁלֵּחַ מעינים בנחלים (תהלים ק"ד י'): ואת העיר שִׁלְּחוּ באש: (שופטים א' ח'): שִׁלְּחוּ באש מקדשך (תהלים ע"ד ז'): וְשִׁלַּח את בעירה (שמות כ"ב ד') los lassen: מְשַׁלְּחֵי רגל־השור והחמור (ישעיה ל"ב כ') כלם לשון התרה להפשט: וְשִׁלַּח לכם את־אחיכם (בראשית מ"ג י"ד). פי' יוסף יפטירהו ויתירהו ללכת.

הפועל: בעמק שֻׁלַּח ברגליו (שופטים ה' ט"ו) התפשטות בכל העמק: כי שֻׁלַּח ברשת ברגליו (איוב י"ח ח'): וציר בגוים שֻׁלָּח (עובדיה א' א') בבי"ת לרעה, וכן: ומלאך אכזרי יְשֻׁלַּח־בו (משלי י"ז י"א): בפשעכם שֻׁלְּחָה אמכם (ירמיה נ' א'): והאנשים שֻׁלְּחוּ (בראשית מ"ד ג') vertrieben werden entlassen werden.

ההפעיל גם כן התרה ונתינת רשות להתפשט. או גרוי ושסוי: וְהִשְׁלַחְתִּי בכם חיה (ויקרא כ"ו כ"ב) los lassen: וְהִשְׁלַחְתִּי רעב בארץ (עמוס ח' י"א): לְהַשְׁלִיחַ ביהודה רצין (מ"ב ט"ו ל"ז) reizen, בבי"ת לרעה.

שֶׁלַח יש שת"ז לכלי זין כמו חרב או דקר: ויעש שֶׁלַח לרב (ד"ה ב' ל"ב ה') Schwert, Dolch: ואיש שִׁלְחוֹ בידו (שם כ"ג י'): איש שִׁלְחוֹ המים (נחמיה ד' י"ז). וי"א כי הוא תאר לבגדים המופשטים מגוף. ובארמ' ובתלמוד נקרא עור הבהמה הנפשטה שַׁלְחָא. ומפשיט עורות יְשַׁלַּח. ויש שם נרדף לנטישות הסעיפים: שְׁלָחַיִךְ פרדס רמנים (ש"ה ד' י"ג) Zweigen: שְׁלֻחוֹתֶיהָ נטשו (ישעיה ט"ז ח') ranken. ובתלמוד נקרא שדה ההר בית הַשְּׁלָחִין, שצריך להשקותה בשלוח מים.

שִׁלּוּחַ שם מ"ז לפעולת שליחות ופטור: אחר שִׁלּוּחֶיהָ (שמות י"ח ב') fortschicken. וע"א ברבוי ענינו מתנת נשואים: ויתנה שִׁלּוּחִים לבתו (מ"א ט' ט"ז) Mitgift, Aussteuer, מן פעל ושלשים בנות שלח ההוצה: לכן תתני שִׁלּוּחִים (מיכה א' י"ד) תקרבת מתנה. וי"מ אחר שלוחיה, אחר נשואיה.

שִׁלֹחַ, ועם ה"א הידיעה הַשִּׁלֹחַ, שם צנור ומקור מים אצל ירושלים: את מי הַשִּׁלֹחַ ההולכי' לאט (ישעיה ח' ו'). וקרוב לו נמצאה בְּרֵכָה אחת בשם בְּרֵכַת הַשֶּׁלַח (נחמיה ג' ט"ו). מקור מי השִׁלֹחַ הוא בצד מזרחית דרומית לעיר ציון במקום מערת Tyropoeon במורד גבעת אֹפֶל, והיו תוצאותיו אל נחל קדרון (ספר המלחמות ליוסיפון ה' ד' א') וספרי הנוסעים בימינו ובפרט רובינזאן בספרו על ארץ כנען יעידוהו. והחכם Gesenius ואחרים ישערו כי מוצאו במערבית דרומית על כי תרגום הארמי והסוריא העתיקו: והורדתם אל גִּיחוֹן (מ"א א' ל"ג) כאלו כתוב שִׁלֹחַ.

שִׁלְחִי שם עצם פרטי (מלכים א' כ"ב מ"ב, דברי הימים ב' כ' ל"א).

griff, Vergessenheit, וקרוב לו: לדבר אתו בַּשֶּׁלִי (שם ג' כ"ז) schlau, versteckt, täuschend.

שָׁלֵו ת"השׁ או הפעל: שָׁלֵו הייתי (איוב ט"ז י"ב): לא־ידע שָׁלֵו בבטנו (שם כ' כ') ruhig, glücklich, Ruhe, שמ"ז. ומ"א: אל גוי שְׁלֵיו יושב לבטח (ירמיה מ"ט ל"א): שלאנן וְשָׁלֵיו (איוב כ"א כ"ג) friedfertig: וְשַׁלְוֵי עולם (תהלים ע"ג י"ב). ובס"נ: יושבת וּשְׁלֵוָה (זכריה ז' ז'): ושקטת וּשְׁלֵוָה (ד"ה א' ד' מ').

שַׁלְוָה שמ"נ: טוב פת חרבה וְשַׁלְוָה בה (משלי י"ז א') Ruhe, Friede: דברתי אליך בְּשַׁלְוֹתַיִךְ (ירמיה כ"ב כ"א). ויש ענינו שגגה: וְשַׁלְוַת כסילים תאבדם (משלי א' ל"ב) Irrthum, Dummheit, Unwissenheit, וי"מ אותו כפשוטו, השלוה אשר לכסילים היא בעצמה תוליך אותם לאבדון, כי לא יתנו את לבם לשוב אל ה' עושה שלום ובורא רע. ומשובה מענין שובה ונחת. ובא בלי ה"א: אמרתי בְשַׁלְוִי (תהלים ל' ז').

שִׁלְיָה שת"נ לכיס שבו הילד במעי אמו: וּבְשִׁלְיָתָהּ היוצאת מבין רגליה (דברים כ"ח נ"ז) Nachgeburt. שלהבת ע"ש להב.

שְׁלֵה בארמית יבוא בשתי הוראות, ענינו שלוה ומנוחה (דניאל ד' א').

שִׁילֹה שם עיר בגבול שבט אפרים, מקום שם נקהלו כל עדת בני ישראל להשכין שמה את אהל מועד (יהושע י"ח א', ש"א ד' ד'), השם מורה על שלוה ומרגוע Ruheplatz, העיר הזאת יושבת מצפון לבית אל על ראש הר. ונזכרת גם בשם שִׁילוֹ (שופטים כ"א כ"א, ירמיה ז' י"ב), גם בשם שִׁלוֹ (שופטים כ"א י"ט, ש"א א' כ"ד, ג' כ"א), ובשם שִׁלֹה (יהושע י"ח א', ח', ש"א א' ג', ט', מ"א ב' כ"ז), אולי נזכרה בימים קדמונים גם בשם שִׁילוֹן, כי נזכר זכר מזה בהתואר שִׁילֹנִי: אחיה הַשִּׁילֹנִי (מ"א י"א כ"ט, י"ב ט"ו, נחמיה י"א ה'); כמו הַגִּילֹנִי מן גלה, ונזכר עוד לתאר השם מן שֵׁלָה (ד"ה א' ט' ו').

שֵׁיצָא בארמית, ענינו הביא דבר לסוף beendigen.

שלו

שְׂלָו שם עוף: ויבא שְׂלָו (תהלים ק"ה מ') Wachteln: ותעל הַשְּׂלָו (שמות ט"ז י"ג) שם הקבוץ שלוים רבים, כמו הארבה, מין הארבה. ויגז שַׂלְוִים (במדבר י"א ל"א).

שְׁלֵוָא שת"נ למנוחה ושלוה (דניאל ד' כ"ד) Ruhe.

שלח

שָׁלַח, העתיד יִשְׁלַח, המקור שְׁלֹחַ, שְׁלַח, פ"י הב"ב. הקל ענינו שליחות והושטה: אשר שָׁלַח משה לתור (במדבר י"ג ט"ז) schicken: צדה שָׁלַח להם לשבע (תהלים ע"ח כ"ה): הנה שָׁלַחְתִּי הגדי הזה (בראשית ל"ח כ"ג) senden, schenken, כי כל שליחות בקל שליחות דברים או מתנה או לעשות דבר, ולשוב אל שולחו: אני שֹׁלֵחַ את־כל־מגפותי (שמות ט' י"ד) הרחבה בלשון: פיך שָׁלַחְתָּ ברעה (תהלים נ' י"ט): שָׁלַח אש בעצמותי (איכה א' י"ג): שָׁלַח אותות (תהלים קל"ה ט'): וְשֹׁלֵחַ מים על־פני חוצות (איוב ה' י'): יִשְׁלַח דברו וימסם (תהלים קמ"ז י"ח): יִשְׁלַח דברו וירפאם (שם ק"ז כ') כלם מליצה והגות הלשון: את אשר תִּשְׁלַח עמי (שמות ל"ג י"ב): אתה שָׁלוּחַ אל בית ישראל (יחזקאל ג' ה'): מנחה היא שְׁלוּחָה (בראשית ל"ב י"ט). ושליחות יד ענינו פשוט: שְׁלַח ידך (שמות ד' ד') ausstrecken: וַיִּשְׁלַח ידו ויקחה (בראשית ח' ט'). והבא בקשור ב"ית או אל ענינו פשיעה וגנירה ופגיעה לרעה: אם לא שָׁלַח ידו במלאכת רעהו (שמות כ"ב י') sich vergreifen: אם תשנו יד אֶשְׁלַח בכם (נחמיה י"ג כ"א) bestrafen: לא אֶשְׁלַח ידי באדני (ש"א כ"ד י"א): ויבקשו לִשְׁלֹחַ יד במלך (אסתר ב' כ"א): רק אליו אל־תִּשְׁלַח ידך (איוב א' י"ב): לא יִשְׁלְחוּ הצדיקים בעולתה ידיהם (תהלים קכ"ה ג').

הנפעל: וְנִשְׁלֹחַ ספרים (אסתר ג' י"ג).

הפיעל ענינו שלוח איש אל נפשו לצאת חפשי ונרוש ופטורים, ולויה, והפשטה, וגדול, וכדומה: שִׁלַּח איש לאהליו (ש"א י"ג ב') fortziehen lassen, frei lassen, entlassen: ולא שִׁלַּח את־העם (שמות ח' כ"ח): מי שִׁלַּח פרא חפשי (איוב ל"ט ה'): וְשִׁלְּחוֹ בדרך טובה (ש"א כ"ד כ'): וְשִׁלְּחָהּ מביתו (דברים כ"ד א') fortschaffen, בגט. ובא פ"א על הנשואין: ושלשים בנות שִׁלַּח החוצה (שופטים י"ב ט') ausheirathen, לפי שהאש משולחת מבית אביה ותשאר בבית בעלה ולא תשוב עוד: אלמנות שִׁלַּחְתָּ ריקם (איוב כ"ב ט'): אשר שִׁלַּחְתִּי מן המקום (ירמיה כ"ד ה') vertreiben: וַתְּשַׁלְּחוּנִי מאתכם (בראשית כ"ו כ"ז): וַיְשַׁלְּחוּ מן המחנה (במדבר ה' ב').

שִׁכֹּר שת"ז לסובא: והוא שִׁכֹּר עד־מאד (ש"א כ"ה ל"ו): betrunken, berauscht; ויחשבה עלי לְשִׁכֹּרָה (שם א' י"ג): הקיצו שִׁכּוֹרִים (יואל א' ה'): שִׁכֹּרֵי אפרים (ישעיה כ"ח א'). ומ"א ש"מ: שִׁכָּרוֹן ויגון (יחזקאל כ"ג ל"ג).

אֶשְׁכָּר שת"ז למנחה: אֶשְׁכָּר יקריבו (תהלים ע"ב י'): Präsent, Geschenk; השיבו אֶשְׁכָּרֵךְ (יחזקאל כ"ז ט"ו).

שכר

שָׂכַר, העתיד יִשְׂכֹּר, פעל יוצא, גב"ב. הקל ענינו שכירות: כי שָׂכֹר שְׂכַרְתִּיךָ (בראשית ל' ט"ז): miethen; וסנבלט שְׂכָרוֹ (נחמיה ו' י"א): שָׂכוּר הוא (שם ו' י"ג): וַיִּשְׂכֹּר עליו את בלעם (שם י"ג ב'): יִשְׂכְּרוּ צורף (ישעיה מ"ו ו'): וְשֹׂכֵר כסיל וְשֹׂכֵר עברים (משלי כ"ו י'). ובסמ"ך: וְסֹכְרִים עליהם יועצים (עזרא ד' ה'): besolden.

הנפעל: שבעים בלחם נִשְׂכָּרוּ (ש"א ב' ה').

ההפעיל בתלמוד: הַמַּשְׂכִּיר בית לחבירו: vermiethen.

ההתפעל: וְהַמִּשְׂתַּכֵּר מִשְׂתַּכֵּר אל צרור נקוב (חגי א' ו'): sich Lohn verdienen, נופל על מקבל השכר.

שָׂכָר ת"הש לתשלום המלאכה: כי־שָׂכָר הוא לכם (במדבר י"ח ל"א): Lohn, Besoldung; כי משנה שְׂכַר שָׂכִיר (דברים ט"ו י"ח): שְׂכָרְךָ הרבה (בראשית ט"ו א').

שֶׂכֶר נכ"מ: וזורע צדקה שֶׂכֶר אמת (משלי י"א י"ח): Belohnung. וע"א: כל עשי שֶׂכֶר אגמי נפש (ישעיה י"ט י') עיין ש' סכר פי' אחר.

שָׂכִיר שם ת"ז: אם שָׂכִיר הוא (שמות כ"ב י"ד): gemiethet; כימי שָׂכִיר יהיה (ויקרא כ"ה ל'): Taglöhner; וּכְשָׂכִיר יקוה פעלו (איוב ז' ב'): כִּשְׂכִיר שנה בשנה (ויקרא כ"ה נ"ג). ובס"נ: בתער הַשְּׂכִירָה (ישעיה ז' כ'): gemiethet, besoldet, כי הוא כנוי לחיל אשור.

מַשְׂכֹּרֶת ת"הש לשכר: הגידה לי מה־מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ (בראשית כ"ט ט"ו): Verdienst, Lohn; ותהי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שלמה (רות ב' י"ב): ותחלף את מַשְׂכֻּרְתִּי עשרת מונים (בראשית ל"א מ"א).

שלב

שִׁלֵּב פ"י, בנינו פיעל, ענינו חבר ב' חתיכות אחר שתי נאחד ערב, כעין דפי הארגז, שמכוונים יתדות הדפין שתי בערב: מְשֻׁלָּבוֹת אשה אל אחותה (שמות כ"ו י"ז): eingepaßt, [eingefugt]; מְשֻׁלֶּבֶת אחת אל־אחת (שם שם כ"ב): Eines gegen das Andere, וי"ל כי זה קרוב לש' צלב בארמית, נקרא כן העץ שעשוי עץ אחד בארך ועץ אחר ברוחב בתוכו ועליו היו תולים הנתלים (ע"ש צלם).

שְׁלַבִּים שת"ז לפי פי' רש"י הוא כמין שליבות סולם וכמין מקלות של נחשת, ולדעת הרד"ק כמין חונקי הסולם, וזהו הנקרא שליבה, Sprossen, ומזה: ועל הַשְּׁלַבִּים (מ"א ז' כ"ט): Fugen.

שלג

שֶׁלֶג שע"ז ידוע: הנותן שֶׁלֶג כצמר (תהלים קמ"ז ט"ז): Schnee. והפעל ממנו: תַּשְׁלֵג בצלמון (שם ס"ח ט"ו): weiß sein, glänzen wie Schnee.

שלה

שָׁלָה, העתיד יִשְׁלֶה, פע"ו, גב"ב. הקל ענינו מנוחה ושקט: אויביה שָׁלוּ (איכה א' ה'): ruhig sein, Friede haben; שָׁלוּ כל־בגדי בגד (ירמיה י"ב א'): glücklich leben; לא שָׁלַוְתִּי ולא־שקטתי (איוב ג' כ"ו): יִשְׁלָיוּ אהלים לשדדים (שם י"ב ו'): יִשְׁלָיוּ אהביך (תהלים קכ"ב ו'). ופ"א יוצא: כי יֵשֶׁל אלוה נפשו (איוב כ"ז ח'): ruhig leben lassen, לרד"ק. וע"ש נשל פי' אחר.

הנפעל: עתה אל־תִּשָּׁלוּ (ד"ה ב' כ"ט י"א): ruhig sein, פי' לא תנוחו. וי"מ אותו מלשון שגגה ושכחה ועצלות: nachläßig sein, וי"מ עד"ז הקל כי יֵשֶׁל אלוה נפשו, ישכחהו ויעזבהו. וי"מ אל תשלו לעשות שגגה: einen Fehler begehen.

ההפעיל גם כן מענין טעות: לא תַשְׁלֶה אותי (מ"ב ד' כ"ח): täuschen, falsche Hoffnung machen, ועד"ז י"ל ישל אלוה נפשו יתעה אותו בתקות שוא, כמו שהחונף מתעה אלוה בחנפיו, ותרגום שגגה שלותה.

שַׁל שמ"ז ענינו שוגג וטעות: ויכהו שם האלהים על־הַשַּׁל (ש"ב ו' ז'): Irrthum, Fehler, Miß-

לרוצח נפש בשגגה (יהושע כ' ז', כ"א כ', כ"א); בימי הרומיים עמדה על מקום שכם העיר Flavia Neapolis, לכן נקראת עד היום הזה אצל הערביים Nablus. גם שם המושל בשכם נקרא בימי קדם בשם שכם: שְׁכֶם בן חמור (בראשית ל"ד ב') אשר טמא את דינה בת יעקב ויכוהו בני יעקב עם כל יושבי עירו, בהיותם כואבים בהמול להם כל זכר, לפי חרב.

שכן

שָׁכַן, העתיד יִשְׁכֹּן, פע"ו, גב"ב. הקל עומד ענינו חנייה ושריה ודירה ועכבה במקום אחד במנוחה זמן רב: וְשָׁכַן תחתיו (ש"ב ז' י') ruhig wohnen: ובין כתפיו שָׁכֵן (דברים ל"ג י"ב) verweilen, ובא על ישיבת עראי: והוא שֹׁכֵן באלני ממרא (בראשית י"ד י"ג) verweilen, sich aufhalten: דרך הַשְּׁכוּנֵי באהלים (שופטים ח' י"א) כמו שוכן: כל יושבי תבל וְשֹׁכְנֵי ארץ (ישעיה י"ח ג'): שֹׁכְנֵי בתי־חמר (איוב י"ד י"ט) יש מפרשים, בני האדם אשר נפשותם חלק אלוה מטעל יושבות בבתי החומר גויותיהם עד בוא יומם לצאת חפשי מכלא ומאסר גופם לשוב אל האלהים, אל מקבת בור אשר נאצלו משמה בהולדם: שֹׁכְנֵי עפר (ישעיה כ"ו י"ט) וכן יאמר על הקיום והויה תמידית: שֹׁכֵן עד וקדוש שמו (שם נ"ז ט"ו) ewig Dauernder: וְשְׁכֹן לעולם (תהלי' ל"ז כ"ז), ויאמר על המנוחה לבד: אף בשרי יִשְׁכֹּן לבטח (שם ט"ז ט') ruhen: בני עבדיך יִשְׁכֹּנוּ (שם ק"ב כ"ט): אשר־שם יִשְׁכָּן הענן (במדבר ט' י"ז), ובא על מקום שישכון בו: ולא תִשְׁכֹּן עד דר ודר (ירמיה נ' ל"ט) bewohnt sein: וַיִּשְׁכֹּן ערום נכחדות (איוב ט"ו כ"ח), י"א שהוא יוצא ואצ"ל.

הפיעל יוצא: אהל שִׁכֵּן באדם (תהלים ע"ח ח') aufschlagen zur Wohnung: לְשַׁכֵּן אתכם בה (במדבר י"ד ל') zur Wohnung geben: וַאֲשַׁכְּנָה אתכם (ירמי' ז' ג') bleiben lassen, בהרבה פעלים שיבואו אם על התחלת הפעולה או על השאר והעזיבה על ענינו.

ההפעיל: וְהִשְׁכַּנְתִּי עליך (יחזקאל ל"ב ד') לשכן: ואל־תַּשְׁכֵּן באהליך עולה (איוב י"א י"ד) bleiben lassen: לעפר יַשְׁכֵּן (תהלים ז' ו'): וַיַּשְׁכֵּן מקדם לגן עדן (בראשית ג' כ"ד).

שָׁכֵן שת"ז לדר בביתו או לקרוב לביתו: ובלד יאמר שְׁכַן חליתי (ישעי' ל"ג כ"ד) Einwohner, Bürger: שְׁכַן שמרון (הושע י' ה'): טוב שָׁכֵן קרוב (משלי כ"ז י') Nachbar: הוא וּשְׁכֵנוֹ (שמות י"ב ד'): שְׁכֵנַי הרעים (ירמיה י"ב י"ד): מאת כל־שְׁכֵינֶ֫יכִי (מ"ב ד' ג'), ובס"נ: אשה מִשְּׁכֶנְתָּהּ (שמות ג' כ"ב) ותקראן לו הַשְּׁכֵנוֹת (רות ד' י"ז).

שְׁכַן בארמית כמו בעברית (דניאל ד' י"ח) verweilen; ובבנין פַּעֵל כמו הַשְׁכִּין בעברית (עזרא ו' י"ב) wohnen lassen.

שְׁכַנְיָה שע"פ (ד"ה א' ג' כ"א, נחמיה ג' כ"ט, ועוד כמה פעמים שם).

שְׁכַנְיָהוּ שע"פ (ד"ה ב' ל"א ט"ו).

מִשְׁכָּן שת"ז למקום מנוחה ומדור: חקקי בסלע מִשְׁכָּן לו (ישעיה כ"ב ט"ז) der sich im Felsen eine Lagerstätte aushauet: את תבנית הַמִּשְׁכָּן (שמות כ"ה ט'): ונתתי מִשְׁכָּנִי בתוככם (ויקרא כ"ו י"א), ש"ם: קדש מִשְׁכְּנֵי עליון (תהלים מ"ו ה'): ונתנו בך מִשְׁכְּנֵיהֶם (יחזקאל כ"ה ד'). ובס"נ: מִשְׁכָּנוֹת לאביר יעקב (תהלים קל"ב ה'): מִשְׁכְּנֹתֶיךָ ישראל (במדבר כ"ד ה'). ושם שְׁכִינָה, heilger Geist, בתל' אור כבוד נברא לשעתה חלה באומה להורות על דבוק השגחה בה והוא דעת רס"ג בס' האמונות.

שכן

שַׂכִּין שם כלי החותך: ושמת שַׂכִּין בלועך (משלי כ"ג ב') ein Messer. את המאכלת תרגום סַכִּין, וי"ג פעל מזה: בוקע עצים יִסָּכֶן בם (קהלת י' ב') sich schneiden.

שכר

שָׁכַר, העתיד יִשְׁכַּר, פ"י, דב"ב. הקל ענינו שכרות: וישת מן היין וַיִּשְׁכָּר (בראשית ט' כ"א) berauscht werden: שָׁכְרוּ ולא־יין (ישעיה כ"ט ט') berauscht sein: שתו וְשִׁכְרוּ דודים (ש"ה ה' ח'): וַיִּשְׁכְּרוּ עמו (בראשית מ"ג ל"ד).

הפיעל: ואף שַׁכֵּר (חבקוק ב' ט"ו) berauschen: וַאֲשַׁכְּרֵם בחמתי (ישעיה ס"ג ו').

ההפעיל: וְהִשְׁכַּרְתִּי שריה (ירמיה נ"א נ"ז), ועצ"הם: אַשְׁכִּיר חצי מדם (דברים ל"ב מ"ב).

ההתפעל: עד מתי תִּשְׁתַּכָּרִין (ש"א א' י"ד) sich als betrunken betragen.

שֵׁכָר שת"ז למשקים חזקים: יין וְשֵׁכָר (ויקרא י' ט') starke berauschende Getränke: וחמץ שֵׁכָר (במדבר ו' ג').

את ידיו mit Bedacht, Ueberlegung handeln, והרבה
שהפעל נסתר ומובן מתוך ת"הפ הבא במקומו.
ההפעיל עומד ויוצא ג"כ, וענינו התבוננות או
הצלחה: מכל מלמדי הִשְׂכַּלְתִּי (תהלים קי"ט צ"ט)
verständig handeln: וכל־דרכיו לא הִשְׂכִּילוּ (איוב
ל"ד כ"ז) nachdenken, betrachten, überlegen, כי השכיל
יאמר אף על דבר שיעיין המעיין עליו: לו חכמו
יַשְׂכִּילוּ זאת (דברים ל"ב כ"ט) einsehen: וְיַשְׂכִּילוּ
יחדיו (ישעי' מ"א כ') erkennen: וכסילים מתי תַּשְׂכִּילוּ
(תהלים צ"ד ח') הכרת דבר לבר: ועתה מלכים
הַשְׂכִּילוּ (שם ב' י'). ועד"ז: אוגר בקיץ בן מַשְׂכִּיל
(משלי י' ה') משגיח וחושב על צרכיו מלפניו:
מַשְׂכִּיל על דבר (משלי ט"ז כ'), וימ"ש הוראה
ולמוד: וּבְהַשְׂכִּיל לחכם (שם כ"א י"א) unterrichten
ע"י למוד: מיד יי עלי הִשְׂכִּיל (ד"ה א' כ"ח י"ט) ג"כ
למוד והוראה. ומזה: לדוד מַשְׂכִּיל (תהלים ל"ב א')
Unterweisung: למנצח מַשְׂכִּיל (שם מ"ב א'):
אַשְׂכִּילְךָ ואורך בדרך זו תלך (שם ל"ב ח'). ובא
על השגחה ובקור: אשרי מַשְׂכִּיל אל דל (שם מ"א
ב') sorgen, besorgen, besuchen, מספקת על צרכיו לתת
לו, ועד"ז העתיק הרא"א ז"ל: מַשְׂכִּיל צדיק לבית
רשע (משלי כ"א י"א) מבקרו: ומלך מלך וְהִשְׂכִּיל
(ירמיה כ"ג ה') glücklich sein: ויהי דוד לכל־דרכיו
מַשְׂכִּיל (ש"א י"ח י"ד): וּמַשְׂכִּלִים בכל חכמה (דניאל
א' ד') glückliche Fortschritte machen: למען תַּשְׂכִּיל
בכל אשר תלך (יהושע א' ז'), והיוצא לג': לב חכם
יַשְׂכִּיל פיהו (משלי ט"ז כ"ג) Vortrag verschaffen,
יכנה דברי מליצה בן, וכן: מַשְׂכִּיל שיר ידידת
(תהלים מ"ה א') ויש ענינו מראה: ונחמד העץ
לְהַשְׂכִּיל (בראשית ג' ו') ansehen, betrachten.

שֵׂכֶל או שֶׂכֶל שמ"ז או ת"הש: יתן־לך ה' שֶׂכֶל
ובינה (ד"ה א' כ"ב י"ב) Einsicht: שֵׂכֶל אדם
האריך אפו (משלי י"ט י"א): כי לבם צפנת מִשֶּׂכֶל
(איוב י"ז ד') Einsicht: שֵׂכֶל טוב יתן־חן (משלי י"ג
ט"ו), יתכן לפרש דברי חן ומליצה בדבריו Vortrag,
וכן: פן יבוז לְשֵׂכֶל מליך (שם כ"ג ט'): לְפִי שִׂכְלוֹ
יהולל־איש (שם י"ב ח') Verstand: ומצא חן וְשֵׂכֶל
טוב (שם ג' ד') Gunst, Ansehen, פי' בו המראה,
וכן: והאשה טובת־שֶׂכֶל (ש"א כ"ה ג') gut aus-
sehen. מן הסתכלות, כאמרם אל תסתכל בקנקן.
ובא המקור מן הפיעל במקום ת"הש: לקחת מוסר
הַשְׂכֵּל (משלי א' ג') lehrreich: ודעו אתכם דעה
וְהַשְׂכֵּיל (ירמי' ג' ט"ו) כמו בדעה ובשכל.

שְׂכַל בארמית בנינו אתפעל ביחס בְּ (דניאל ז' ח')
Acht haben.

שָׂכְלְתָנוּ שת"נ בארמית (דניאל ה' י"א, י"ב) Einsicht.

שכם

הִשְׁכִּים פעל עומד, בנינו הפעיל, והוא תאר
הפעל הבא בדמות פעל להגביל בפעל
הנכלל בו קדימה בזמן וזריזות: וְהִשְׁכִּים בבקר
(איוב א' ה') sich früh aufmachen, ענינו השכים לקום;
כמו: שוא לכם מַשְׁכִּימֵי קום (תהלים קכ"ז ב'):
הַשְׁכֵּם והערב (ש"א י"ז ט"ז) ובא על השנות פעולה
בשקידה ובתמידות: ואדבר אליכם הַשְׁכֵּם ודבר
(ירמיה ז' י"ג) hintereinander, immerfort, תכיפות
דבור על דבור: יום הַשְׁכֵּם ושלוח (שם שם כ"ה):
הַשְׁכֵּם והעד (שם י"א ז') zu wiederholten Malen:
הַשְׁכֵּם ולמד (שם ל"ב ל"ג). ובא: אַשְׁכִּים ודבר
(שם כ"ה ג'), ובא במקום ת"הפ או ת"הש לבד:
וכטל מַשְׁכִּים הולך (הושע ו' ד'): בבקר הַשְׁכֵּים
(משלי כ"ז י"ד), ובא: אכן הִשְׁכִּימוּ השחיתו כל
עלילותם (צפניה ג' ז') ע"ד מענין הסכמה überein-
stimmen, השוו בעצה להשחית עלילותם.

שְׁכֶם שת"ז נרדף עם כתף, צד: וישימו על שְׁכֶם
שניהם (בראשי' ט' כ"ג) Schulter: על־שִׁכְמִי
אשאנו (איוב ל"א ל"ו): על־שִׁכְמָם (שמות י"ב ל"ד):
כתפי משִׁכְמָה תפול (איוב ל"א כ"ב). ויש ענינו חלק
או צד: שְׁכֶם אחד על־אחיך (בראשית מ"ח כ"ב)
Theil: לעבדו שְׁכֶם אחד (צפניה ג' ט'). ועפ"ד ג"ז
בהסכמת עצה אחת einstimmig, כמו שהשחיתו
בהסכמ' כן ישובו בהסכמ', ומזה שם "הַסְכָּמָה הנמצ'
בתלמוד ובדבר"א, בהלוף שי"ן בסמ"ך כמנהג בהרב'.
ומ"א: תשיתמו שֶׁכֶם (תהלים כ"א י"ג) לצד לירות
שם חציו כמו צרה אורה, וז"ש הר"ם: Ziel, אולי
על אשר המטרה מכוננת לעמת שכם האיש היורה
חציו אליה. ובתוספת ה"א: דרך ירצחו שֶׁכְמָה
(הושע ו' ט') das Ziel, ישימו גבול צד ידוע לרצח
שם, או הוא ג"כ מלשון הסכמה, וכמו פה אחד,
יד אחד, כן שם א' על הסכמת חברה לעצה אחת.

שְׁכֶם שם עיר בארץ כנען בהר אפרים, אשר
היתה ללוים לנחלה, ונתנה גם לעיר מקלט

זכור את יום השבת, וז"א: ולא זכר שר המשקים את יוסף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ (בראשית מ' כ"ג), לא היה חושב בו ליקר אותו ולכבדו על הטובה ועי"ז בא לידי שכחה, כי דבר יקר בעיני הנושא לא ישכח בו: כן ארחות כל־שֹׁכְחֵי אל (איוב ח' י"ג) vernachlässigen: ויי שְׁכֵחָנִי (ישעיה מ"ט י"ד) נרדף עם עזבני: הַשְּׁכֵחִים את־הר קדשי (שם ס"ה י"א): כל־גוים שְׁכֵחֵי אלהים (תהלים ט' י"ח).

הנפעל: כי נִשְׁכַּח זכרם (קהלת ט' ה'): לא תִשָּׁכַח (דברים ל"א כ"א): כלמת עולם לא תִשָּׁכֵחַ (ירמיה כ' י"א): ברית עולם לא תִשָּׁכֵחַ (שם נ' ה').

הפיעל: שִׁכַּח יי בציון (איכה ב' ו') vergessen machen.

ההפעיל: לְהַשְׁכִּיחַ את־עמי שמי (ירמיה כ"ג ל"ו).

ההתפעל: וְיִשְׁתַּכְּחוּ בעיר אשר כן עשו (קהלת ח' י'), ונמצא מאמר אחד בדברי הז"ל הקורא וְיִשְׁתַּבְּחוּ בבי"ת תחת כ"ף, והשם בתפלה: אין שִׁכְחָה לפני כסא כבודך.

שְׁכַח בארמית ענינו ל' מציאה finden. האתפעל הִשְׁתְּכַח (דניאל ב' ל"ה) gefunden werden.

באפעל הַשְׁכַּח (דניאל ב' כ"ה) finden, ועוד באיזה מקומות להוראות finden, erhalten, bekommen.

שְׁכַנְיָהוּ שע"פ (ד"ה א' ח' י').

שכך

שָׁכַךְ פעל עומד ויוצא, בב"ב: הקל ענינו השקט והנחה מזעף ורעש: וחמת המלך שָׁכָכָה (אסתר ז' י') sich legen, stillen: כְּשֹׁךְ חמת המלך (שם ב' א'): וַיָּשֹׁכּוּ המים (בראשית ח' א').

ההפעיל יוצא: וַהֲשִׁכֹּתִי מעלי את־תלנות בני ישראל (במדבר י"ז כ').

שכל

שָׁכֹל, העתיד יִשְׁכַּל, פע"ו, בב"ב. הקל עומד ענינו העדר בנים לאבו' אחרי המצאם: כאשר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי (בראשי' מ"ג י"ד) kinderlos werden: למה אֶשְׁכַּל גם־שניכם (שם כ"ז מ"ה): שְׁכוּלָה וגלמודה (ישעיה מ"ט כ"א) כי היושבים לעיר כבנים לאם.

הפיעל יוצא: כאשר שִׁכְּלָה נשים חרבך (ש"א ט"ו ל"ג) kinderlos machen: וְשִׁכְּלָה אתכם (ויקרא כ"ו כ"ב): אתי שִׁכַּלְתֶּם (בראשית מ"ב ל"ו), ויאמר על המפלת נפלים ולא יהיה לה ולד קיימא: לא תהיה מְשַׁכֵּלָה ועקרה (שמות כ"ג כ"ו) frühzeitige, oder unreife Geburt zur Welt bringen: והארץ מְשַׁכֶּלֶת (מ"ב ב' י"ט) יושביה שהם לה כבנים: אין עוד מות וּמְשַׁכָּלֶת (שם שם כ"א), דבר מְשַׁכֵּל ומסבב רעה. ועצ"הם: ולא־תְשַׁכֵּל לכם הגפן (מלאכי ג' א'), כי פרי בטן כפרי שדה: תפלט פרתו ולא תְשַׁכֵּל (איוב כ"א י'): ועזיך לא שִׁכֵּלוּ (בראשית ל"א ל"ח). ובא עצ"הש: ולא־תוסף עוד לְשַׁכְּלָם (יחזקאל ל"ו י"ב): מחוץ תְּשַׁכֶּל־חרב ומחדרים אימה (דברים ל"ב כ"ה) von Außen würgt das Schwert, von Innen Angst.

ההפעיל: תן להם רחם מַשְׁכִּיל (הושע ט' י"ד) משליך עבורה קודם זמנו: חציו כגבור מַשְׁכִּיל (ירמיה נ' ט').

שְׁכוֹל שמ"ז: שְׁכוֹל ואלמן (ישעיה מ"ז ט') Kinderlosigkeit: שְׁכוֹל לנפשי (תהלים ל"ה י"ב), כי המעשה הטוב פרי הנפש, והם ישלמוני רעה תחת הטוב: ולא אדע שְׁכוֹל (ישעיה מ"ז ח').

שַׁכּוּל ת"הש למשולל בניו: פגש דב שַׁכּוּל באיש (משלי י"ז י"ב) כי נפשו מרה מכל חית השדה בשלילת בניו ממנו: וְשַׁכֻּלָה אין בהם (ש"ה ד' ב') מום: שַׁכֻּלוֹת ואלמנות (ירמיה י"ח כ"א). ומ"א: בני שִׁכֻּלָיִךְ (ישעיה מ"ט כ') שנדחו ונשללו מארצם שהיא האם.

אֶשְׁכֹּל שת"ז לשריג שבו קבוץ ענבים: וְאֶשְׁכֹּל ענבים אחד (במדבר י"ג כ"ג) Traube: אֶשְׁכֹּל הכפר (שיר השירים א' י"ד) Bündel, עצ"הד: כְּאֶשְׁכְּלוֹת הגפן (שם ז' ט'): אַשְׁכְּלֹת מררות (דברים ל"ב כ"ג): הבשילו אַשְׁכְּלֹתֶיהָ ענבים (בראשי' מ' י').

שכל

שָׂכַל פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל עקר ענינו השכלה והתבוננות בפעולה והוא ת"הפ הבא בדמות פעל, ומורה ג"כ הצלחה, כי הפעולה הנעשה בהשכל מצלחת: שָׂכַל דוד מכל עבדי שאול (ש"א י"ח ל') glücklich sein.

הפיעל: שִׂכֵּל את־ידיו (בראשית מ"ח י"ד) ג"כ במקום ת"הפ, והפעל נסתר בו, וענינו שכל להניח

שכב

שָׁכַב, העתיד יִשְׁכַּב, המקור שְׁכַב, פע"ו, הב"ב.
הקל עומד, ענינו הנחת גוף למנוחה, לשינה, ועמו כנוי לתשמיש: כמעט שָׁכַב אחד העם (בראשית כ"ו י'), או מיתה: כרע שָׁכַב (במדבר כ"ד ו') sich hinlegen: וְשָׁכַב ארצה (ש"ב י"ב ט"ז): שָׁכַבְתִּי ואישנה (תהלי' ג' ו'): וּשְׁכַבְתֶּם ואין מחריד (ויקרא כ"ו ו') ruhen: וערקי לא יִשְׁכָּבוּן (איוב ל' י"ז): גם בלילה לא־שָׁכַב לבו (קהלת ב' כ"ג): וְשָׁכַבְתִּי עם־אבותי (בראשי' מ"ז ל') sterben: חללים שֹׁכְבֵי קבר (תהלים פ"ח ו'): כִּשְׁכַב־אדני המלך (מ"א א' כ"א): וַיִּשְׁכַּב דוד עם אבותיו (שם ב' י'): וְשָׁכַב איש אותה (במדבר ה' י"ג) beschlafen, ויוצא: וְשָׁכַב עמה (דברים כ"ב ט"ז): לִשְׁכַּב אצלה (בראשי' ל"ט י'): וַיִּשְׁכַּב אותה (שם ל"ד ב'): ואיש אחר יִשְׁכָּבֶנָּה (דברים כ"ח ל'). — הנפעל והפועל לפי הכתיב: והנשים תִּשָּׁכַבְנָה (זכרי' י"ד ב'), והקרי תִּשָּׁגַלְנָה: איפה לא שֻׁכַּבְתְּ (ירמיה ג' ב'), והקרי שֻׁגַּלְתְּ, שכיבת זנות.

ההפעיל: וַיַּשְׁכִּבֵהוּ על־מטתו (מ"א י"ז י"ט): וְהִשְׁכַּבְתִּים לבטח (הושע ב' כ') hinlegen Ruhe verschaffen, ruhig wohnen lassen: ונבלי שמים מי יַשְׁכִּיב (איוב ל"ח ל"ז) יוצא לב"פ, ר"ל מי מסבב לעננים שיורידו הגשם. וי"מ לשון שפיכה, ואצ"ל.

ההפעל: וְהָשְׁכַּב בתוך ערלים (יחזקא' ל"ב ל"ב): וְהָשְׁכְּבָה את־ערלים (שם שם י"ט).

שִׁכְבָה תה"ש נקבה: שִׁכְבַת הטל (שמות ט"ז י"ג) Lage: שִׁכְבַת זרע (ויקרא ט"ו ט"ז), רומז ליוצא באונס מצד השכיבה והשינה, או שיתאר שהשכיבה בזריעה.

שְׁכֹבֶת שמ"נ לביאה ומשגל ע"מ כְּתֹבֶת: לא תתן שְׁכָבְתְּךָ לזרע (שם י"ח כ'): אשר יתן שְׁכָבְתּוֹ (שם כ' ט"ו).

מִשְׁכָּב שמ"ז או ת"הש: נתנו מִשְׁכָּב לה (יחזקא' ל"ב כ"ה) Beischlaf: מִשְׁכְּבֵי אשה (ויקרא י"ח כ"ב): את מִשְׁכַּב הצהרים (ש"ב ד' ה') Schlaf, Ruhe: מִשְׁכָּב וספות (שם י"ז כ"ח) Betten, וכן: למה יקח מִשְׁכָּבְךָ (משלי כ"ב כ"ז): עלית מִשְׁכְּבֵי אביך (בראשי' מ"ט ד'): בחדר מִשְׁכָּבוֹ (ש"ב ד' ז'): ירננו על־מִשְׁכְּבוֹתָם (תהלים קמ"ט ה') Lagerstätte, בסר"נ: ופעלי רע על־מִשְׁכְּבוֹתָם (מיכה ב' א') יהרהרו לעשות רע בשכבם ובקומם.

שֶׁכֶן (מַשְׁכִּים) ראה ש' אשך, ומה שהעירונו שם.

שכה

*שָׂכָה פעל יוצא, הפעל איננו במקרא כי אם בארמי', וענינו הבטה והשקפה והשתכלו' ויבט תרגום וְאִסְתַּכֵּי, אשר יצפה יי תרגום יסך מימרא דה'. ובתלמוד סָכָה ברוח הקדש sehen, schauen, betrachten. ומזה השמות:

שֶׂכְוִי תאר לכח המעיין והמשקיף: מי־נתן לַשֶּׂכְוִי בינה (איוב ל"ח ל"ו) die Vorstellungskraft. וי"מ על השכיות והמראות הנראים באויר הרקיע Meteoren, Lufterscheinungen.

שֵׂכוּ שם מקום אצל רמה (ש"א י"ט כ"ב).

שְׂכִיָּה תה"ש נקבה לציורים מחמדי עין להשקיף ולהשתכל בהם: כל־שְׂכִיּוֹת החמדה (ישעי' ב' ט"ז) Mahlerei, Bildhauer-Arbeit, Zierlichkeiten.

מַשְׂכִּית ת"הש מזה: ואבן מַשְׂכִּית (ויקרא כ"ו א') Obelisk, Stein mit eingehauenen Bildern, Hieroglyfen: את כל מַשְׂכִּיֹּתָם (במדבר ל"ג נ"ב) וא"פ שהוא מ"ש Mosaik: תפוחי זהב בְּמַשְׂכִּיּוֹת כסף (משלי כ"ה י"א) Verzierung, Filigran- oder Draht-arbeit. ויש מ"ש דמיון ומחשבה: וכחומה נשגבה בְּמַשְׂכִּיתוֹ (שם י"ח י"א) Betrachtung, Einbildung, בדמיונו הוא כחומה נשגבה: עברו מַשְׂכִּיּוֹת לבב (תהלים ע"ג ז') Vorstellungen, Verlangen. ובהוראת והסתעפות השרש הזה כנזכר כתבתי בשירי כפרי גזע ישי אשר העתקתי מלשון צרפת (ווינן 1836) במקום אשר ידבר יהוידע הכהן מן עתליה המרשעת אשר בנהּ באלהיה וסרה מדרך חטוב לזנות אחרי אלהים אחרים, לאמר: כי מַשְׂכִּיּוֹת לִבָּהּ אֶבֶן מַשְׂכִּית לַבַּעַל דִּמְעַת עֲשׁוּקִים הוֹרִידָהּ מִי מָדַד בְּשַׁעַל?

שכח

שָׁכַח, העתיד יִשְׁכַּח, פ"י, גב"ב. הקל ענינו נשיה היפך זכירה: וְשָׁכַחְתָּ עמר בשדה (דברים כ"ד י"ט) vergessen: מהרו שָׁכְחוּ מעשיו (תהלים ק"ו י"ג), הבלתי הושב דבר נופל בו לשון שכחה, כמו שנופל זכירה על חשוב בדבר ויקר אותו, כמו

(איוב ט"ז ט') verfolgen: וַיִּשְׂטְמֻהוּ בעלי חצים (בראשית מ"ט כ"ג).

מַשְׂטֵמָה שמ"נ: ורבה מַשְׂטֵמָה (הושע ט' ז') Haß, Groll, Verfolgung: מַשְׂטֵמָה בבית אלהיו (שם ט' ח').

שטן

שָׂטַן פעל יוצא בנינו קל ענינו איבה והתנגדות: על ימינו לְשִׂטְנוֹ (זכריה ג' א') anklagen, verleumden, widersprechen: יִשְׂטְנוּנִי תחת רדפי טוב (תהלים ל"ח כ"א) anfeinden: יכלו שֹׂטְנֵי נפשי (שם ע"א י"ג): זאת פעלת שֹׂטְנַי מאת יי (שם ק"ט כ') Feind, Gegner, Ankläger, Verleumder, Verwünscher.

שָׂטָן שת"ז למתנגד: אין שָׂטָן ואין פגע רע (מ"א ה' י"ח) Ruhestörer: ויקם ה' שָׂטָן לשלמה (שם י"א י"ד) Gegner, Widersacher, מעורר ומשבית שלום: וְשָׂטָן יעמד על־ימינו (תהלים ק"ט ו') Ankläger, קטיגור מעורר חוב: ויבוא גם הַשָּׂטָן (איוב א' ו') לפי דוגמא שהזכיר שם שבאו בני האלהים לשבת בדין ע"כ תפס בדבר ידוע כי בדין יש שטן. ומזה: וְהַשָּׂטָן עמד על־ימינו לשטנו (זכריה ג' א') ללמד חוב במקום שיש ללמד עליו זכות. ובא לת"הפ: יצאתי לְשָׂטָן (במדבר כ"ב ל"ב) hindern: ולא יהיה־לנו לְשָׂטָן (ש"א כ"ט ד'). ובס"נ: כתבו שִׂטְנָה (עזרא ד' ו') Klagen. או כתבו דברים לשטן להם בבנין, Hinderniß.

שטף

שָׁטַף, העתיד יִשְׁטֹף, פ"י גב"ב. הקל ענינו רהיצה ועמו מ"ש נגור זרם מים בחוזק: וידיו לא־שָׁטַף במים (ויקרא ט"ו י"א) waschen, abspülen: וָאֶשְׁטֹף דמיך (יחזקאל ט"ז ט'): ונחלים יִשְׁטֹפוּ (תהלים ע"ח כ') überschwemmen: ונהרות לא יִשְׁטְפוּהָ (ש"ה ח' ז') wegschwemmen: ורוחו כנחל שׁוֹטֵף (ישעיה ל' כ"ח). ועצ"ה: שוט שׁוֹטֵף כי יעבר (שם כ"ח י"ח) על מהירות העברה לכלות כל אשר יעבר עליו מטוב ועד רע כנחל: כסוס שׁוֹטֵף במלחמה (ירמיה ח' ו') ungestüm, ausreißend, להוט בחמימות המהירות והמרוצה.

הנפעל: וכל כלי עץ יִשָּׁטֵף במים (ויקר' ט"ו י"ב) abgewaschen werden: יִשָּׁטְפוּ מלפניו (דניא' י"א כ"ב).

הפועל: ומרק וְשֻׁטַּף במים (ויקרא ו' כ"א).

שֶׁטֶף ת"הש: מי פלג לַשֶּׁטֶף תעלה (איוב ל"ח כ"ה) Strom: לְשֶׁטֶף מים רבים (תהלים ל"ב ו'): וְשֶׁטֶף אף (משלי כ"ז ד') ungestüm. ומ"א ש"ם: וקצו בַשֶּׁטֶף (דניאל ט' כ"ו) במהירות.

שטר

שֹׁטֵר שת"ז לפקיד ממונה לשמור סדור בעיר: שֹׁטֵר ומשל (משלי ו' ז') Vogt, Polizei: שופטים וְשֹׁטְרִים (דברי' ט"ז י"ח): וְשֹׁטְרֵיהֶם המשרתי' (ד"ה א' כ"ז א').

מִשְׁטָר שמ"ז כמו מסדר: תשים מִשְׁטָרוֹ בארץ (איוב ל"ח ל"ג) Ordnung, Verfassung, Regierung, Verwaltungsamt, ר"ל פקודתם על הארץ, איך המה ימשלו בה.

שי

שַׁי שת"ז ענינו מנחה: יובילו מלכים שָׁי (תהלים ס"ח ל') Geschenk. שיא שרש נשא. שיב ש' ישב. שיג ש' נשג. שיד ש' שוד. שיח ש' שוח. שיט ש' שוט.

שין

שַׁיִן או שֵׁין תאר למימי רגלים: ולשתות את־שֵׁינֵיהֶם (מ"ב י"ח כ"ז) Urin, שכן בארמית נקרא תין ובערבית מתן, ומזה פעל משתין, (ראה ש' שתן).

שיר

שֵׁירָה שם תכשיט מה: וְהַשֵּׁרוֹת והרעלות (ישעי' ג' י"ט) Ketten, Ringe, וחחו"ם ת' שירין. ובתלמוד יוצאה אשה בְּשֵׁיר.

שיש

שַׁיִשׁ שם מין אבן: ואבני־שַׁיִשׁ לרוב (ד"ה א' כ"ט ב') Marmor, ובלי יו"ד: ועמודי שֵׁשׁ (אסתר א' ו').

שית

שַׁיִת שם מין קוץ: שמיר וָשָׁיִת (ישעיה ה' ו'): שִׁיתוֹ ושמירו (שם י' י"ז).

w.s auf dem Wege nach Assyrien, um das Wasser des Stromes (Eufrath) zu trinken?

שִׁיחוֹר לִבְנָת שם נהר בקצה גבול מטה אשר (יהושע י"ט כ"ו). ולפי דעת החכם Michaelis, הוא נהר הזכוכית (Glasfluß) הוא בעלוס, אשר מן החול ש.ל שפתו עשו ראשונה כלי זכוכית.

שחת

נִשְׁחַת פעל יוצא גב"ב. הנפעל ענינו קלקול וחבלה, טבעי או מוסרי: נִשְׁחַת האזור (ירמיה י"ג ז') verderben: תִּשָּׁחֵת הארץ מפני הערב (שמות ח' כ') zu Grunde gehen: והנה נִשְׁחָתָה (בראשית ו' י"ב) ausarten, במדות: וַתִּשָּׁחֵת הארץ לפני האלהים (שם שם י"א).

הפיעל: לְשַׁחֵת כל בשר (שם שם י"ז) vertilgen: וְשִׁחַתָּ דבריך הנעימים (משלי כ"ג ח') verderben, עין אמתו וְשִׁחֲתָהּ (שמות כ"א כ"ו) unnütz verwenden: שִׁחֶתְךָ ישראל (הושע י"ג ט') unnütz machen, verstümmeln: וְשִׁחֵת ארצה (בראשית ל"ח ט') הגנות הלשון. והמוסרי: שִׁחֵת עמך (שמות ל"ב ז') sich versündigen, שהתו דרכם ומנהגם הטוב: וְשִׁחַתֶּם לכל־העם הזה (במדבר ל"ב ט"ו) Verderben zuziehen, יוצא לג'.

ההפעיל: ולא תַשְׁחִית את פאת זקנך (ויקרא י"ט כ"ז): כי הִשְׁחִית כל־בשר את דרכו (בראשית ו' י"ב): וְהִשְׁחַתִּי בך ממלכות (ירמיה נ"א כ') zu Grunde richten: אח הוא לבעל מַשְׁחִית (משלי י"ח ט'): לאיש מַשְׁחִית (שם כ"ח כ"ד): רוח מַשְׁחִית (ירמיה נ"א א'): וּמַשְׁחִית גוים נסע (שם ד' ז'): למלאך הַמַּשְׁחִית (ש"ב כ"ד ט"ז): הטצב וְהַמַּשְׁחִית (ש"א י"ד ט"ו), הם ההגורי הרב לפול בשונא להשחית: חרשי מַשְׁחִית (יחזקאל כ"א ל"ו) איננו בינוני פועל כ"א שם התאר כמו חרשי ההשחתה: מַשְׁחִיתִים להפיל החומה (ש"ב כ' ט"ו) שוברים שברים בחומה: כי הַשְׁחֵת תַּשְׁחִיתוּן (דברים ל"א כ"ט) auf verdorbene Abwege gehen, במדו': נַשְׁחִיתָה עץ בלחמו (ירמיה י"א י"ט) laßt uns den Baum mit seiner Frucht verderben, ולחם כנוי לפרי, ויש מפרשים על סם המות, והוא רחוק.

שַׁחַת שמ"ז: שִׁחֵת לו לא בניו מומם (דברים ל"ב ה') Schandfleck, Verderben: שִׁחֶתְךָ ישראל (הושע י"ג ט') לרד"ק.

מָשְׁחָת ת"הש: ומקור מָשְׁחָת (משלי כ"ה כ"ו): וזובח מָשְׁחָת (מלאכי א' י"ד). ומ"ש: כי מָשְׁחָתָם בהם (ויקרא כ"ב כ"ה) ומ"א: תהרגו לְמַשְׁחִית (יחזקאל ט' ו'): והודי נהפך עלי לְמַשְׁחִית (דניאל י' ח') ומ"א: ואיש כלי מַשְׁחֵתוֹ בידו (יחזקאל ט' א') ושאר שמות שחת, שיחות, שחיתות, ע"ש שוח. שטה ש' שוט.

שטה

שָׂטָה, העתיד יִשְׂטְ, פ"ע בנינו קל ענינו נטייה והסרה: שְׂטֵה מעליו ועבור (משלי ד' י"ד): אל יֵשְׂטְ אל־דרכיה לבך (שם ז' כ"ה) ausweichen, ablenken, י"ל אל יטה לבך מדרך הטוב ללכת אליה. כי שטה, מורה פניה מדרך: ואת כי שָׂטִית (במדבר ה' כ'): כי תִשְׂטֶה אשתו (שם שם י"ב) תסיר מאמונתה לבעלה.

שֵׂטִים שמ"ז: ושחטה שֵׂטִים העמיקו (הושע ה' ב'). ובסמ"ך: עשה סֵטִים שנאתי (תהלים ק"א ג') Treulosigkeit. ומ"א: וְשָׂטֵי כזב (שם מ' ה') ואולי הם מנע"ו.

שטח

שָׁטַח, העתיד יִשְׁטַח, פ"י בב"ב. הקל ענינו פשוט ומתיחה: וּשְׁטָחוּם לשמש (ירמיה ח' ב') ausbreiten: וַיִּשְׁטְחוּ להם שָׁטוֹחַ (במדבר י"א ל"ב): וַתִּשְׁטַח עליו הריפות (ש"ב י"ז י"ט). ועצ"ה: שֹׁטֵחַ לגוים וינחם (איוב י"ב כ"ג) ausbreiten, Raum verschaffen.

הפיעל: שִׁטַּחְתִּי אליך כפי (תהלים פ"ח י') ausstrecken.

מִשְׁטַח שמ"ז: מִשְׁטַח הרמים תהיה (יחזקאל כ"ו ה') Ausbreitung: מִשְׁטוֹחַ לחרמים (שם מ"ז י') ובדב"א שם, *שֶׁטַח, Fläche eines Körpers.

שטם

שָׂטַם פעל יוצא בנינו קל ענינו איבה ונטירה לנקום: וַיִּשְׂטֹם עשו את־יעקב (בראשית כ"ז מ"א) hassen, Groll hegen: אפו טרף וַיִּשְׂטְמֵנִי

שחק

שָׂחַק, העתיד יִשְׂחַק, פ"ע נב"ב, הקל ענינו נרדף עם צחוק המורה שמחה או לעג ובזיון: וְשָׂחַק ואין־נחת (משלי כ"ט ט') lachen, sich freuen, ובקשור למ"ד ואל: וַתִּשְׂחַק ליום אחרון (שם ל"א כ"ה): אֶשְׂחַק אליהם (איוב כ"ד כ"ד) tän-deln, scherzen, spielen ובקשור על ענינו לעג: שָׂחֲקוּ עלי צעירים (איוב ל' א') spotten, höhnen; ועליו יִשְׂחָקוּ (תהלים נ"ב ח') aus-, verspotten, ובבי"ת: גם אני באידכם אֶשְׂחָק (משלי א' כ"ו): הראים בִּשְׂחוֹק שמשון (שופטים ט"ז כ"ז) kurzweil.

הפיעל: וְשִׂחַקְתִּי לפני יי (ש"ב ו' כ"א) sich freuen: הלא מְשַׂחֵק אני (משלי כ"ו י"ט) scherzen, Spaß machen: בסוד מְשַׂחֲקִים (ירמיה ט"ו י"ז) spot-ten: הנשים הַמְשַׂחֲקוֹת (ש"א י"ח ז') musikalische Frauen: מרקד וּמְשַׂחֵק (ד"ה א' ט"ו כ"ט): וִישַׂחֶק־לנו (שופטים ט"ז כ"ה) belustigen.

ההפעיל: ויהיו מַשְׂחִיקִים עליהם (ד"ה ב' ל' י') verspotten.

שְׂחוֹק שם ז': אז ימלא שְׂחוֹק פינו (תהלים קכ"ו ב') Freude, Lachen, Gesang, Jubel; טוב כעס מִשְּׂחוֹק (קהלת ז' ג') Scherz, Leichtsinn: הייתי שְׂחוֹק לכל־עמי (איכה ג' י"ד) Spott, Gelächter, Verach-tung: שְׂחוֹק לרעהו אהיה (איוב י"ב ד'): ואם לא הַשְּׂחוֹק היה לך (ירמיה מ"ח כ"ז).

מִשְׂחָק ג"ב מזה: ורזנים מִשְׂחָק לו (חבקוק א' י') Gegenstand des Spottes.

שחר

שָׁחַר פעל עומד ויוצא בב"ב, הקל ב' הוראות לו. א) יש עומד, ענינו קדרות: עורי שָׁחַר מעלי (איוב ל' ל') schwarz sein, ויש יוצא וענינו דרישה וחקירה והפוש: שֹׁחֵר טוב יבקש רצון (משלי י"א כ"ז) forschen, suchen, befördern, verlangen, המשתדל לפעול טוב, יבקש רצון.

הפיעל מע"ב: לְשַׁחֵר פניך (משלי ז' ט"ו) be-suchen, sich erkundigen, empfangen, verlangen: ואוהבו שִׁחֲרוֹ מוסר (משלי י"ג כ"ד) פירשו בו ל' שחר: מְשַׁחֲרֵי לטרף (איוב כ"ד ה') forschen, suchen: וְשָׁבוּ וְשִׁחֲרוּ־אל (תהלים ע"ח ל"ד) anbeten, anrufen: אלי אתה אֲשַׁחֲרֶךָּ (שם ס"ג ב'): אתה תְּשַׁחֵר אל־אל (איוב ח' ה'): יְשַׁחֲרֻנְנִי ולא ימצאנני (משלי א' כ"ח).

שָׁחֹר שת"ז לצבע: ושער שָׁחֹר צמח בו (ויקרא י"ג ל"א) schwarz: שְׁחוֹרָה אני ונאוה (ש"ה א' ה'): סוסים שְׁחֹרִים (זכריה ו' ב'): שְׁחוֹרוֹת כעורב (ש"ה ה' י"א) ומ"א: חשך מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם (איכה ד' ח') Schwärze, וי"מ פחם. ומ"א: שאני שְׁחַרְחֹרֶת (ש"ה א' ו') schwärzlich, וי"מ חזק שחרות כמו ירקרק.

שַׁחַר יש ת"הש לזמן התחלת אור בקר בהאיר פני המזרח: אעירה שָׁחַר (תהלים נ"ז ט') Morgenröthe: הנשקפה כמו־שָׁחַר (ש"ה ו' י'): הילל בן שָׁחַר (ישעיה י"ד י"ב). וי"א כי הוא כוכב ששמו שחר, ואם הוא דבור בפי המליצים אמנה עקר ענינו כמו בקר, מענין בקור וחפוש (ראה מה שהעירותי על ענין הילל בן שחר, בהערה אחת הנלוה לספרי נ ז ע י ש י, שיר בחמשה חלקים, שהעתקתי מלשון צרפת (Wien, 1836): וכמו הַשַּׁחַר עלה (בראשית י"ט ט"ו): כְּשַׁחַר פרש על־ההרים (יואל ב' ב'). ויש ענינו חקירה ובקור: כדבר הזה אשר אין־לו שָׁחַר (ישעיה ח' כ"א) Sinn, Verstand, כי בדבר שכל יכול לבקר ולדרש בו סבותיו: לא תדעי שַׁחְרָהּ (שם מ"ז י"א) Untersu-chung, לדעת סבת הרעה ובמה תרפא. ומ"א: מרחם מִשְׁחָר לך טל ילדתך (תהלים ק"י ג') Mor-gendämmerung, ובמקום אחר עצ"הש: כי הילדות וְהַשַּׁחֲרוּת הבל (קהלת י"א י') Jugendjahre, נקראו ימי הנעורים שחרות שהם כשחר ליום, ובתלמוד מ"א: ונוח לְתִשְׁחֹרֶת Jugend, ע"מ תלבשת.

שְׁחַרְיָה שם ע"פ (ד"ה א' ח' כ"ו).

שְׁחָרַיִם (ע"מ ערבים, צהרים) שם עצם פרטי (שם ח' ח').

שִׁיחוֹר (שחור, שִׁחֹר) שם לנחל מצרים הוא נהר נילוס, ונקרא כן על כי מימיו עכורים ודלוחים, ונהר הזה נקרא גם בשם יְאֹר: זרע שִׁחֹר קציר יְאֹר (ישעיה כ"ג ג') die Saat des Sichor, die Erndte des Nil: מה לך לדרך מצרים לשתות מי שִׁחוֹר ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר (ירמיה ב' י"ח) Was hast du auf dem Wege nach Egypten zu schaffen, um das Wasser des Sichor zu trinken,

ההתפעל: מה תשתחחי נפשי (תהלים מ"ב ו') עלי נפשי : sich betrüben, nidergeschlagen sein תשתוחח (תהלים מ"ב ז').

שחט

שָׁחַט, העתיד ישחט, המקור שחט, פ"י בב"ב. הקל ענינו טביחה: שחט מלך בבל (ירמיה ל"ט ו') schlachten: ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל (שמות י"ב ו'): שחטי הילדים (ישעיה נ"ז ה'): ושחטו את־העולה (ויקרא ז' ב'). ויש מ"ש משיכה: ושחטה שטים העמיקו (הושע ה' ב'): fortfahren זהב שחוט (ד"ה ב' ט' ט"ו) mit dem Hammer getrieben: חץ שחוט לשונם (ירמיה ט' ז') י"א שהוא שם עץ שמענפיו יעשו קשתות, וי"מ לפי הכתיב חץ שוחט, durchbohrend.

הנפעל: הצאן והבקר ישחט להם (במדבר י"א כ"ב).

שְׁחִיטָה שם"נ מזה: על שחיטת הפסחים (ד"ה ב' ל' י"ז), ובדברי רז"ל הלכות שחיטה.

שחט

שָׁחַט, העתיד אשחט, ישחט, פ"י בנינו קל, ענינו סחיטת ענבים: ואשחט אותם (בראשית מ' י"א) ausdrücken.

שחל

שַׁחַל שת"ז נרדף לארי: שאגת אריה וקול שחל (איוב ד' י') Löwe: לא־עדה עליו שחל (שם כ"ח ח').

שְׁחֵלֶת שם מין בשם: נטף ושחלת (שמות ל' ל"ד) Seenagel, ולפי תרגום אונקלוס טופרא יתורגם, Onix, Reicherklaue.

שחן

שְׁחִין שם מין צרעת הבא מחום העור: לשחין פרח אבעבעת (שמות ט' ט') Entzündung, Art Geschwühr des räudigen Aussatzes an Schenkel und Beinen: וימרחו על־השחין ויחי (ישעיה ל"ח כ"א): יככה ה' בשחין רע (דברים כ"ח ל"ה). יהם לו שחין: ומזה בתל' שנה שחונה.

שחם

שְׁחִיס שם ספיח הספיח: ובשנה השנית שחיס (ישעיה ל"ז ל'): ובמלכים כתיב סחיש (מלכים ב' י"ט כ"ט).

שחף

שַׁחַף (ובהפסק טעם שחף) שם עוף טמא: ואת השחף, Meerhuhn, Seemöve, ונקרא שחף על שם דקותו מל' שחיף עץ (יחזקאל מ"א ט"ז).

שַׁחֶפֶת שם חולי: השחפת ואת־הקדחת (ויקרא כ"ו ט"ז) Abzehrung, Schwindsucht.

שחף

שְׁחִיף תאר לעץ דק: נגד הסף שחיף עץ (יחזקאל מ"א ט"ז) dünnes Holz, וי"א שהוא החפוי וצפוי, Ueberziehung, וכן ת"י דחפי נסרין.

שחץ

שַׁחַץ ת"הש ענינו גבהות רוח: לא־הדריכוהו בני־שחץ (איוב כ"ח ח') vornehm, erhaben: מלך על־כל־בני־שחץ (שם מ"א כ"ו), וי"מ הראשון בעלי גויה גדולה. והוא יותר מתישב לענין, והב' מענין רוממות כאמרם בתל' על אנשי ירושלים אנשי שחץ היו.

שַׁחֲצִים שם מקום בגבול מטה יששכר (יהושע י"ט כ"ב) כן הוא הקרי, והכתיב שחצום.

שחק

שָׁחַק פעל יוצא בנינו קל ענינו מלילה: ושחקת ממנה הדק (שמות ל' ל"ו) zerreiben: אבנים שחקו מים (איוב י"ד י"ט) Steine reibt das Wasser ab: ואשחקם כעפר (תהלים י"ח מ"ג).

שַׁחַק שת"ז. יש לאבק דק: וכשחק מאזנים (ישעיה מ' ט"ו) Staub. ויש תאר לשמים המכוסים בעבים, ע"ד וענן אבק רגליו. לכן הונח שם אחד לאבק דק ולשמים מועבים: מי בשחק יערך ליי (תהלים פ"ט ז') Wolken-Himmel: עבי שחקים (שם י"ח י"ב): ושחקים ירעפו טל (משלי ג' כ'). ונקראו עבים שחקים גם ע"ש דקותם והם שחקים זה בזה, והנכון כאשר אמרתי לעיל.

בן לאדם הראשון. והרבוי: כי הַשָּׁתוֹת יהרסון (תהלים י"א ג'). ויש ענינו רשת: והיו שָׁתוֹתֶיהָ מדכאים (ישעיה י"ט י') מענין סביב שתו. ועיין שרש שכר פי' אהר. ויש ענינו ערוה: וחשופי שֵׁת (שם כ' ד') Blöße, Hintertheil, והרבוי: עד שְׁתוֹתֵיהֶם (ש"ב י' ד').

שֵׁיזַב בל"א לשון שחרור וחירות, העתיד יְשֵׁיזֵב, המקור שֵׁיזָבָה (דניאל ג' ט"ו, י"ז, י"ח, ו' י"ז).

שזף

שָׁזַף פעל יוצא בנינו קל ענינו ראיה והבטה: עין שְׁזָפַתּוּ (איוב כ' ט') schauen, blicken: ולא שְׁזָפַתּוּ עין איה (שם כ"ח ז'): שֶׁשְּׁזָפַתְנִי השמש (ש"ה א' ו') כנוי להבטת השמש בה להשחירה.

שזר

הָשְׁזַר פעל יוצא בנינו הפעיל ענינו בערבי ובארמית קליעה: שש מָשְׁזָר (שמות כ"ו א') drehen, eine Schnur, פתיל תכלת, תרגום שזיר. והפעל הזה נסמך תמיד אל שֵׁשׁ, ונמצא פעמים רבות רק בספר שמות, במעשה קלעי החצר ובגדי כהונה, אשר הורה משה עבד ה' לעשות.

שחד

שָׁחַד פעל יוצא בנינו קל, ענינו נתינת שחד: ומכחכם שִׁחֲדוּ בעדי (איוב ו' כ"ב) beschenken, bestechen: וַתִּשְׁחֳדִי אותם (יחזקאל ט"ז ל"ג).

שֹׁחַד ת"הש מזה: לא תקח שֹׁחַד (דברים ט"ז י"ט) Bestechung: שלחתי לך שֹׁחַד (מ"א ט"ו י"ט): ואש אכלה אהלי־שֹׁחַד (איוב ט"ו ל"ד): נוער כפיו מתמך בַּשֹּׁחַד (ישעיה ל"ג ט"ו): הַשֹּׁחַד יעור פקחים (שמות כ"ג ח').

שחה

שָׁחָה פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל ענינו הטית הגוף בכפיפה ושפלות: שְׁחִי ונעבורה (ישעיה נ"א כ"ג) sich herunter bücken, zur Erde werfen.

ההפעיל: דאגה בלב איש יַשְׁחֶנָּה (משלי י"ב כ"ה) niederdrücken, niederbeugen, וימ"ם: וְיֶשְׁחֲךָ בקרבך (מיכה ו' י"ד) beugen, herabwürdigen, וי"מ שהוא טריה, שיתהפך המאכל בקרבך לטריה, eitriger Unflath, מלשון ערבי ושח.

ההתפעל רובו כפיפת הקומה לתפל' ולהכנעה: וְהִשְׁתַּחֲוָה על מפתן השער (יחזקאל מ"ו ב') hinknien, sich zur Anbetung niederwerfen: וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ להם (דברים ד' י"ט) לעבודה: וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לי לאמר (שמות י"א ח') sich bücken, sich verbeugen: כרע וּמִשְׁתַּחֲוֶה לו (אסתר ג' ה') ונמצא על דרך חזר, כבינוני פועל ועבר צמדים יחד: והמה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קדמה (יחזקאל ח' ט"ז): בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בית רמון (מ"ב ה' י"ח): ולא יִשְׁתַּחֲוֶה (אסתר ג' ב') ובלי ה"א: וַיִּשְׁתַּחוּ אברהם לפני עם הארץ (בראשית כ"ג י"ג): וַתִּשְׁתַּחוּ ארצה (רות ב' י') ויבוא לפעמים לפני הפעל כורע: נִשְׁתַּחֲוֶה ונכרעה (תהלים צ"ה ו') וזה מתנגד להאומרים כי השתחויה נפילה על אפים: יסגדו אף־יִשְׁתַּחֲוּוּ (ישעיה מ"ו ו'): וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לאלמתי (שם ל"ז ז').

שחה

שָׂחָה פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו שיטה על המים: כאשר יפרש הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת (ישעיה כ"ה י"א) schwimmen.

ההפעיל: אַשְׂחֶה בכל־לילה מטתי (תהלים ו' ז') überschwemmen, וע"ש סחה כי הוא כולל ג"כ רחיצה ושטיפה. והתאר ממנו: מי שָׂחוּ (יחזקאל מ"ז ה') מצד עמקם צריך לשחות בו, schwimmbares Wasser.

שחח

שָׁחַח, העתיד יָשֹׁחַ, תָּשׁוּחַ, פע"ו דב"ב. הקל ענינו הכנעה ושפלות: תחתיו שָׁחֲחוּ עוזרי רהב (איוב ט' י"ג) sich beugen, erniedrigen, demüthigen: וְשַׁח רום אנשים (ישעיה ב' י"א): כי שָׁחָה לעפר נפשנו (תהלים מ"ד כ"ו): שַׁחֹתִי עד־מאד (שם ל"ח ז'): והלכו אליך שְׁחוֹחַ (ישעיה ס' י"ד): וְתָשׁוּחַ עלי נפשי (איכה ג' כ'): ידכה יָשֹׁחַ (תהלים י' י'): וימעטו וַיָּשֹׁחוּ (שם ק"ז ל"ט). והתאר: וְשַׁח עינים יושיע (איוב כ"ב כ"ט).

הנפעל: וַיִּשַּׁח אדם וישפל איש (ישעיה ב' ט') gebeugt werden: וְיִשַּׁחוּ כל־בנות השיר (קהלת י"ב ד'): ומעפר תִּשַּׁח אמרתך (ישעיה כ"ט ד').

ההפעיל יוצא: כי הֵשַׁח יושבי מרום (ישעיה כ"ו ה'): משגב חומותיך הֵשַׁח השפיל (שם כ"ה י"ב).

שַׂר צבאו : Fürst, Beherrscher, Oberster (בראשית
כ"א כ"ב) : שַׂר הטבחים (שם ל"ז ל"ו) : שַׂר האפים
(שם מ' ב') : שַׂר המשקים (שם שם ב') כמו רב
בארמית, ראש ממונה על דבר : שַׂר העיר (שופטים
ט' ל') : Stadthauptmann : שַׂר הבירה (נחמיה ז' ב')
Frie- (ישעיה ט' ה') : Schloßhauptmann : שַׂר שלום
densfürst : מיכאל שַׂרְכֶם (דניאל י' כ"א) : כי אין
לך שָׂרִים ועבדים (ש"ב י"ט ז') : שָׂרֵי פרעה (בראשי'
י"ב ט"ו) : מלכינו שָׂרֵינוּ (נחמיה ט' ל"ד). ובמ"נ :
שָׂרָתִי במדינות (איכה א' ב') : ויהי לו נשים שָׂרוֹת
(מ"א י"א ג') : חכמות שָׂרוֹתֶיהָ (שופטים ה' כ"ט).

שׂוֹרָה שמ"נ ועניגו סימן וגבול משוער : ושם
חטה שׂוֹרָה (ישעיה כ"ח כ"ה) abgemessen,
geordnet. ויש מדמים אותו כמו שורה בשי"ן.

מְשׂוּרָה שם מדה משוערת : ומים בִּמְשׂוּרָה
תשתה (יחזקאל ד' י"א) kleines Maaß,
mäßig, ר"ל במדה מצומצמת : במשקל וּבַמְּשׂוּרָה
(ויקרא י"ט ל"ה).

שוש

שׂוּשׂ, העתיד יָשִׂישׂ, פע"ו בב"ב. הקל והפעיל
שניהם עומדים ענינם שמחה וגיל : וְשָׂשׂ
לבכם (ישעיה ס"ו י"ד) sich freuen : וְשַׂשְׂתִּי בעמי
(שם ס"ה י"ט) : שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ ביי (שם ס"א י') : לָשׂוּשׂ
עליך לטוב (דברים ל"ו ט') : יְשֻׂשׂוּם מדבר וציה
(ישעיה ל"ה א') : שִׂישִׂי ושמחי (איכה ד' כ"א) : וְיָשִׂישׂוּ
בשמחה (תהלים ס"ח ד') : או נָשִׂישׂ שבט בני
מואסת כל עץ (יחזקאל כ"א ט"ו) י"מ זה משרש
נשש בערבי השלכה, ואמר נשליך שבט בני כי
החרב הזאת מאסת כל עץ.

שָׂשׂוֹן שמ"ז : קול שָׂשׂוֹן וקול שמחה (ירמיה ז'
ל"ד) : Freude, Wonne : שְׂשׂוֹן ישעך (תהלים
נ"א י"ד).

מָשׂוֹשׂ שמ"ז : כל־בתי מָשׂוֹשׂ (ישעיה ל"ב י"ג)
הן־הוא מְשׂוֹשׂ דרכו (איוב ח' י"ט) : מְשׂוֹשׂ
לבנו (איכה ה' ט"ו) : קרית מְשׂוֹשִׂי (ירמיה מ"ט כ"ה) :
והשבתי כל מְשׂוֹשָׂהּ (הושע ב' י"ג).

שות

שׁוֹת, העתיד יָשִׁית, יָשֶׁת, פ"י גב"ב, הקל
והפעיל ענינם שוה אל שום, המורה
נתינה והויה : כי שָׁת־לי אלהים זרע (בראשית ד'
כ"ה) : geben, bescheeren : מי שָׁת בטוחות חכמה
(איוב ל"ח ל"ו) : שַׁתַּנִי בבור (תהלים פ"ח ז') : וְשַׁתִּי
את גבולך (שמות כ"ג ל"א) machen, bestimmen,
werden : וְשַׁתִּיהָ כארץ ציה (הושע ב' ה') setzen
lassen : שת שָׁתוּ השערה (ישעיה כ"ב ז') : וְשִׁית־
על עפר־בצר (איוב כ"ב כ"ד) : למען שִׁתִי אתתי
(שמות י' א') : ואיבה אָשִׁית (בראשית ג' ט"ו) : תָּשִׁית
לי חק (איוב י"ד י"ג) festsetzen : וַיָּשֶׁת אל־המדבר
פניו (במדבר כ"ד א') wenden : תְּשִׁיתֵמוֹ לשרים
(תהלים מ"ה י"ז) einsetzen : וַיְשִׁיתֵהוּ על־ארץ מצרים
(בראשית מ"א ל"ג) : כאשר יָשִׁית עליו (שמות כ"א
כ"ב) auferlegen : וַיָּשֶׁת עליה (רות ג' ט"ו) aufpacken :
יָשֶׁת חשך סתרו (ש"ב כ"ב י"ב) : אל נא תָשֵׁת עלינו
חטאת (במדבר י"ב י"א) auflegen, zurechnen : אל
תָּשֶׁת ידך עם רשע (שמות כ"ג א') halten, gemein-
schaftliche Sache machen. ויש כשמחובר אל יד
ענינו השגחה : ויוסף יָשִׁית ידו על־עיניך (בראשית
מ"ו ד') besorgen, verpflegen, mit Allem versehen :
וַתָּשֶׁת עלי כפכה (תהלים קל"ט ה') השגחה
ושמירה : יָשֵׁת ידו על־שנינו (איוב ט' ל"ג) שיהיה
כחו ותקפו שוה על שנינו. והמחובר ללב ענינו
עיון והשקפה : ולא שָׁת לבו גם־לזאת (שמות ז'
כ"ג) achten, Rücksicht nehmen : שִׁית לבך לעדרים
(משלי כ"ז כ"ג) : וכי־תָשִׁית אליו לבך (איוב ז' י"ז)
ויש מיחסים לו עוד הוראות. ומ"ש תקון וקשוט :
ולא־שָׁתוּ איש עדיו עליו (שמות ל"ג ד') anlegen,
sich putzen, וימ"ש לכידה : סביב שָׁתוּ עלי (תהלים
ג' ז') Netze stellen : מוקשים שָׁתוּ־לי (שם ק"מ ו')
וימ"ש רפיון : וְשִׁית ממני ואבליגה (איוב י' כ')
nachlassen, ablassen, ואין צריך להפרידם, כי הכל
שב לענין אחד.

ההפעל : אם כפר יוּשַׁת עליו (שמות כ"א ל')
auferlegt werden : ככל אשר יוּשַׁת עליו (שם כ"א ל').

שִׁית ת"הש לתקון וקשוט : שִׁית זונה ונצורת
לב (משלי ז' י') Hülle, Gewebe, Anzug, לבוש
עדנים, מענין שתו עדיו : יעטף־שִׁית חמס למו
(תהלים ע"ג ו') עוטפים חמס כמו עדי.

שֵׁת שת"ז ליסוד : וקרקר כל־בני־שֵׁת (במדבר כ"ד
י"ז) Grundfeste, Mauer, ויש מבארים בני שת
כמו בני אדם בני שת ואנוש, כי שת היה גם הוא

שור

שׁוּר, העתיד יָשׁוּר (מענין הבטה), תָּשַׁר (מלשון שיר), פ"י, דב"ב. הקל ד' הוראות בו.

א) יש ענינו נגון בפה: אשר שר לה' (תהלים ז' א'): וַתָּשַׁר דבורה (שופטים ה' א') singen, dichten: וְשָׁרִים כחוללים (תהלים פ"ז ז'): בקול שָׁרִים וְשָׁרוֹת (ש"ב י"ט ל"ו). ב) יש ענינו הבטה והשקפה ועיון: וְשׁוּר שחקים גבהו ממך (איוב ל"ה ה') schauen, betrachten: כנמר על־דרך אָשׁוּר (הושע י"ג ז') lauern, paſſen: יָשׁוּר כשך יקושים (ירמיה ה' כ"ו): אֲשׁוּרֶנּוּ ולא קרוב (במדבר כ"ד י"ז): כי תאמר לא תְשׁוּרֶנּוּ (איוב ל"ה י"ד). ג) ויש ענינו תשורה מתנה: וַתָּשֻׁרִי למלך בשמן (ישעיה נ"ז ט') beſchenken. ויש מבארים ג"ז מלשון הבטה לנשיאות חן liebäugeln, ſchlaue Blicke werfen, ובשמן ע"י בשם שמן והענינים קרובים, והכוונה הבטה והקרבת מנחה בהלוך לקבל פנים: אני עניתי וַאֲשׁוּרֶנּוּ (הושע י"ד ט') freundlich anſehen. ד) ויש ענינו סבוב כחומה: יָשֹׁר על־אנשים (איוב ל"ג כ"ז) eine Reihe machen, umher gehen. וי"מ עד"ז: יָשׁוּר כשך יקושים (ירמיה ה' כ"ו) umringen, einſchließen, ונע"ז י"ל: תָּשׁוּרִי מראש אמנה (שם ד' ח').

הפיעל מ"ש מע"א: והשיר מְשׁוֹרֵר (ד"ה ב' כ"ט כ"ח) ſingend: מְשֹׁרְרִים וּמְשֹׁרְרוֹת (נחמיה ז' ס"ז). ומ"ש מע"ב: אשר שֹׁרְרוּ אנשים (איוב ל"ו כ"ד) beſingen, וי"מ ג"ז מע"א schauen, betrachten, וי"ל אשר שררו מן שָׂרִיר וקיים בכפולים beſtätigen, befräftigen, bewähren: למען שֹׁרְרָי (תהלים ה' ט') המסתכלים תמיד בו למצוא מקום להרע לו: ישוב הרע לְשֹׁרְרָי (שם נ"ד ז'): ותראני בְּשׁוֹרְרָי (שם נ"ט י"א) Feinde, Schadenfrohe, וג"ז יתכן להיות מכפולי', כי שרר בערבי איש רע ומרשיע böſe ſein, laſterhaft ſein, ע' שרר.

ההפעיל מע"א: אָשִׁירָה לה' (שמות ט"ו א') ſingen: נָשִׁיר את־שיר־ה' (תהלים קל"ז ד'): לָשִׁיר והמהלות (ש"א י"ח ו').

ההפעל: יוּשַׁר השיר הזה (ישעיה כ"ו א').

שׁוֹר שת"ז לזכר בבקר: שור וחמור (בראשית ל"ב ו') Ochs: שור או־כשב (ויקרא י"ז ג'): פטר שור ושה (שמות ל"ד י"ט) מנהג הלשון לכלול ג"כ הנקבה בשם שור: כְּשׁוֹר אל טבח יבא (משלי ז' כ"ב): משלחי רגל השור (ישעיה ל"ב כ'): כלחך השור את־ירק השדה (במדבר כ"ב ד'): וְשׁוֹרוֹ וחמורו (שם פ' י"ט). והרבוי: בגלגל שְׁוָרִים זבחו (הושע י"ב י"ב).

שׁוּר יש שמ"ז לאויב: שמח לאיד ואורב להרע: ותבט עיני בְּשׁוּרָי (תהלים צ"ב י"ב) Feind.

ויש ענינו חומה המקפת כמו שורה מע"ד: אדלג שׁוּר (שם י"ח ל') Mauer, והרבוי נקבה: בין שׁוּרֹתָם יצהירו (איוב כ"ד י"א). ומ"א: עלו בְשָׁרוֹתֶיהָ (ירמיה ה' י'). ע"מ קמה. ובדב"א, שם ישורה Reihe, Zeile, וענין אחר: שָׁרוֹתַיִךְ מערבך (יחזקאל כ"ז כ"ה) מע"ג, Geſchenke, ולדעת איזה מפרשים הוא כמו שַׁיָּרָה וארחת סוחרים, Karavane.

שׁוּר בארמית, ענינו ג"כ חומה כמו בעברית (עזרא ה' י"ג ט"ו).

שִׁיר שד"ז: דברי־שיר (שופטים ה' י"ב) Geſang, Gedicht, Lied: שִׁיר הַשִּׁירִים (ש"ה א' א'): וכל שִׁירֵיכֶם לקינה (עמוס ח' י') ובס"נ: את הַשִּׁירָה הזאת (דברים ל"א ל'): שִׁירַת דודי (ישעיה ה' א') ובתפלה: ובדברי שירות ותשבחות: והלילו שִׁירוֹת היכל (עמוס ח' ג') die Geſänge des Pallaſtes, וי"מ כמו שָׁרוֹת, Sängerinnen.

שְׁרִירוּת ת"הם מחובר תמיד ללב וענינו, הולך אחר תאות לבו מבלי הנהגה: כי בִּשְׁרִרוּת לבי אלך (דברים כ"ט י"ח) Eigendünkel, und Uebermuth.

תְּשׁוּרָה תהש"נ מענין ג': וּתְשׁוּרָה אין־להביא (שמואל א' ט' ז') Geſchenk, wodurch man freundlich aufgenommen wird.

שור

שׂוּר, העתיד יָשֹׂר, פ"י בב"ב. הקל ענינו ממשלה: כי שרים יָשׂוּרוּ (משלי ח' ט"ז) herrſchen, regieren: וַיָּשַׂר אבימלך (שופטים ט' כ"ב): יָסֹר במשא (ד"ה א' ט"ו כ"ב) בסמ"ך ת' שי"ן. ונמצא פעם אחת שור בהוראת סור בסמך: אוי להם בְּשׂוּרִי מהם (הושע ט' י"ב) Weh ihnen, wenn ich von ihnen weiche (meine Huld ihnen entziehe).

ההפעיל יוצא לג': הֵשִׂירוּ ולא ידעתי (הושע ח' ד') einen Beherrſcher einſetzen.

שַׂר שת"ז למושל: אין מלך ואין שַׂר (שם ג' ד')

נפש בכף הוא הגות הלשון למסתכן בנפשו לעשות דבר: וָאָשִׂימָה נפשי בכפי (שופטים י"ב ג') das Leben wagen, ע"ד וישלך נפשו מנגד, כי מליצות כאלה משתמשות תמיד על הירוף החיים והנפש למות: ונפשי אָשִׂים בכפי (איוב י"ג י"ד) (עיין ש' כפף, וש' נפש).

ההפעל: וַיּוּשַׂם לפניו לאכל (בראשי' כ"ד ל"ג): וַיִּישֶׂם בארון (שם נ' כ"ו).

שׂוּמָה שמ"נ: על־פי אבשלום היתה שׂוּמָה (ש"ב י"ג ל"ב) Veranstaltung.

תְּשׂוּמָה שמ"נ ענינו מ"ומ: בִּתְשׂוּמֶת יד (ויקרא ה' כ"א) Geschäfte, Verkehr, anvertrautes Gut. ובא בחבור השם יד, כי ידים תעשינה תושיה ויוציאו כל דבר לפעולת אדם: ושם *שׂוּמָא, ופעל *שָׁמִין לו בעדית schätzen, בתלמוד יתכן להיות משרש זה.

שׁוּנִי שע"פ לבן גד (בראשית מ"ו ט"ז).

שׁוּנֵם שם עיר בגבול מטה יששכר (יהושע י"ט י"ח, ש"א כ"ח ד'), ובא בתואר: הַשּׁוּנַמִּית (מ"א א' ג', ב' י"ז, מ"ב ד' י"ב).

שוע

שִׁוַּע, העתיד יְשַׁוַּע, פ"י, בנינו פיעל, ענינו זעקת תפלה לתשועה: שִׁוַּעְתִּי אליך (תהלים ל' ג') schreien, beten, flehen: כי אזעק וַאֲשַׁוֵּעַ (איכה ג' ח'), ע"ש שעה: ונפש חללים תְּשַׁוֵּעַ (איוב כ"ד י"ב) ächzen, winseln, röcheln. הוא יללה בלבד. ולרד"ק יהיה גם קל ממנו: השתעשע וָשֹׁעוּ (ישעיה כ"ט ט') schreien, beten, וע"ש שעה.

שׁוֹעַ יש שם מ"ז לענין זעקה: וְשׁוֹעַ אל ההר (ישעיה כ"ב ה') Geschrei, וע"ש שעה. ויש תאר לנדיב: ולא נכר־שׁוֹעַ לפני־דל (איוב ל"ד י"ט) Edler: ולכילי לא יאמר שׁוֹעַ (ישעיה ל"ב ה') freigebig. ובשור"ק ת"הש לע"ז: היערך שׁוּעֲךָ לא בצר (איוב ל"ו י"ט) Herrlichkeit, Vermögen, Reichthum, וי"ש לשון שועה כמו: אם־בפידו להן שׁוּעַ (שם ל' כ"ד). וי"מ כי שם ישועה ותשועה מע"ז. וכ"כ בש' ישע.

שֶׁוַע תאר שם זכר לתפלה: הקשיבה לקול שַׁוְעִי (תהלים ה' ג') Gebet, Schreien. ובס"נ: שַׁוְעַת העיר (ש"א ה' י"ב): ותעל שַׁוְעָתָם (שמות ב' כ"ג): לרוחתי לְשַׁוְעָתִי (איכה ג' נ"ו): ואזניו אל־שַׁוְעָתָם (תהלים ל"ד ט"ז).

שׁוּעַ שע"פ, חותן יהודה (בראשית ל"ח ב', י"ב).
שׁוּעָא שע"פ (ד"ה א' ז' ל"ב).

שוף

שׁוּף, העתיד יְשׁוּף, פ"י, בנינו קל, יש ענינו כסוי והקפה: ואמר אך חשך יְשׁוּפֵנִי (תהלי' קל"ט י"א) umgeben, bedenken, וי"מ מגזרת נשף, והם ב' גזרות לע"א. ויש ענינו רמיסה וכתיתה: הוא יְשׁוּפְךָ ראש (בראשית ג' ט"ו) treten: ואתה תְּשׁוּפֶנּוּ עקב (שם) verwunden, ואכת אותו ת' ושפית: אשר־בשערה יְשׁוּפֵנִי (איוב ט' י"ז) zermalmen.

הנפעל בתלמוד: כדי שיהא *נָשׁוּף ברגלי אדם getreten werden. ובתל' וארמית ענינו עוד שחיקה והיכוך, ומזה הפיעל עד"מ בתלמוד *מְשַׁפְשֵׁף את ידיו reiben, einreiben, waschen.

שוק

שׁוֹקֵק פעל יוצא, בב"ב. הפיעל ענינו השקאה: פקדת הארץ וַתְּשֹׁקְקֶהָ (תהלים ס"ה י') tränken, wässern, שוה לש' שקה, כהרבה נע"ו ונל"ה שמשתתפים. וממנו השאל על המתאוה לדבר כצמא למשקה: השביע נפש שֹׁקֵקָה (שם ק"ז ט') lechzen, verlangen: ונפשו שׁוֹקֵקָה (ישעיה כ"ט ח') dürsten.

ההפעיל: וְהֵשִׁיקוּ היקבים (יואל ב' כ"ד) überschwemmen, überfließen, ובד"א נמצא עוד ההתפעל, רוה האדם *מִשְׁתּוֹקֵק.

שׁוֹק שם אבר בע"חי: ואת שׁוֹק הימין (שמות כ"ט כ"ב): גלי שׁוֹק (ישעי' מ"ז ב') Schenkel: דליו שֹׁקַיִם מפסח (ישעיה כ"ו ז'): שׁוֹקָיו עמודי שש (שיר השירים ה' ט"ו). ויש מבארים ההתפעל מזה: יִשְׁתַּקְשְׁקוּן ברחובות (נחום ב' ה') hüpfen, springen דלוג שוקים, וע"ש שקק.

שׁוּק שת"ז נרדף עם רחוב: עבר בַּשּׁוּק (משלי ז' ח') Markt: בַּשְּׁוָקִים וברחבות (ש"ה ג' ב'). ובדב"א: יום הַשּׁוּק Jahrmarkt.

תְּשׁוּקָה שמ"נ נרדף לחמדה: ואל אישך תְּשׁוּקָתֵךְ (בראשית ג' ט"ז) Begierde, Verlangen: ועלי תְּשׁוּקָתוֹ (ש"ה ז' י"א).

א׳ י׳) schützen, כגדר הסוגר ומגין, קרוב לסכך (ע״ש סכך).

שׂוֹכָה שת״נ לסעיף: שׂוֹכַת עצים (שופטי׳ ט׳ מ״ח) Ast. ובלי ס״נ: איש שׂוֹכֹה (שם שם מ״ט). ומ״א בדגש תחת הנח, וענינו קוצים: והיו לְשִׂכִּים בעיניכם (במדבר ל״ג ה׳).

מְשׂוּכָה או מְסוּכָה, שת״נ נרדף עם קוץ וחדק: טובם כחדק ישר מִמְּסוּכָה (מיכה ז׳ ד׳). והחכם שד״ל אשר הפליא לעשות בימינו בקריאות חדשות ישרות בספרי תנ״ך, קורא פה: טוֹבָם כחדק יְשָׁרָם מסוכה, ובאורים אלה דברים הראוים לאמרם הם: כִּמְשֻׂכַת חדק (משלי ט״ו י״ט), ומ״ש גדר קוצים: הסר מְשׂוּכָּתוֹ (ישעיה ה׳ ה׳) Zaun.

שׂוֹכֹה שם עיר בשפלה אשר בנחלת בני יהודה (יהושע ט״ו ל״ה): שׂוֹכֹה לא נודע מקומו איה, ובא רק לתואר השם: שׂוֹכָתִי (ד״ה א׳ ב׳ נ״ה).

שול

שׁוּלַיִם שם ת״ז לשפת בגד או כלי: על שׁוּלֵי המעיל (שמות כ״ח ל״ד) Rand, Saum: נגלו שׁוּלַיִךְ (ירמיה י״ג כ״ב): טמאתה בְּשׁוּלֶיהָ (איכה א׳ ט׳). ובתל׳ בְּשׁוּלֵי הקדירה.

שׁוּלַמִּית שם אהובה יעלת חן הנזכרת (בשיר השירים ז׳ א׳), אולי נגזר השם הזה מן שלום בכנוי הנקבה ־ית, כמו שונמית מן שׁוּנֵם. ולפי עדות הסופר Eisebius נמצא מקום ששמו שׁוּלֵם ה׳ מיל רחוק מהר תבור לדרומה, וזה הוא הנקרא עוד היום Solam לצפונה ליזרעאל.

שום

שׁוּמִים שם מין זרע: את הַשּׁוּמִים (במדבר י״א ה׳) Knoblauch. ובלשון ערבי הוא תום, ונקרא כן ע״ש הפצת ריח חזק ואמיץ, ומשום זה קראוהו חכמי המשנה שׁוּם בַּעַל־בֶּכִי, ואמרו ממנו (ב״ק פ״ב ע״א) שמשביע ומשחין ומצהיל פנים ומרבה זרע והורג כנים שבבני מעים.

שום

שׂוּם, העתיד יָשִׂים, ובקצור יָשֵׂם, ופעם א׳ יָשׂוּם (שמות ד׳ י״א), המקור שִׂים, שׂוּם, פ״י, גב״ב. הקל וההפעיל פעל כולל כל עניני פעולה ומעשה והנחה ושכיבה ופקידות ומצוה ומנוי וכדומה להן בענינים, כמו נתן. אך עקר ענינו הנחת חפץ במקום מגוף אחר: שָׂם על־שכמה (בראשית כ״א י״ד) thun, setzen, legen, machen, richten, geben: מי שָׂם פה לאדם (שמות ד׳ י״א): שָׂם לוֹ חק ומשפט (שם ט״ו כ״ה): וְשָׂם לה עלילות דברים (דברים כ״ב י״ד): שָׂמַנִי אלהים לאדון (בראשית מ״ה ט׳): שָׂמַנִי שומם (איכ׳ ג׳ י״א) werden lassen, והרבה שיבואו להתהפכו׳ ושנוי: שָׂמִים השך לאור (ישעיה ה׳ כ׳): וְשַׂמְתָּ עליהם שרי אלפים (שמות י״ח כ״א) מנוי ופקידות: שׂוֹם תָּשִׂים עליך מלך (דברים י״ז ט״ו): לָשׂוּם לכם שארית בארץ (בראשית מ״ה ז׳) verschaffen: וְלָשׂוּם לו שם (ש״ב ז׳ כ״ג): מִשֻּׂמוֹ אל (במדבר כ״ד כ״ג): שִׂים כה נגד אחי (בראשית ל״א ל״ז): שִׂים לחם ומים (מ״ב ו׳ כ״ב) vorsetzen: שִׂימוּ לחם (בראשית מ״ג ל״א) auftragen: הָשִׂימִי השמילי (יחזקאל כ״א כ״א) nachsetzen: וַיָּשֶׂם שם את־האדם (בראשית ב׳ ח׳): וְשַׂמְתְּ שמלותיך (רות ג׳ ג׳): וַיָּשִׂימוּ בנים (עזרא י׳ מ״ד), ושימת עין הוא השגחה: ועיניך שִׂים עליו (ירמיה ל״ט י״ב) in Schutz nehmen, mit allen Bedürfnissen versorgen, שמירה מנזק והגעת צרכיו: וְאָשִׂימָה עיני עליו (בראשית מ״ד כ״א), וכשהוא לרעה מפורש: וְשַׂמְתִּי עיני עליהם לרעה (ירמיה כ״ד ו׳), ושימת פנים ג״כ פניית השגחה לרעה: שַׂמְתִּי פני בעיר (ירמיה כ״א י׳): וְשַׂמְתִּי אני את־פני (ויקרא כ׳ ה׳), ע״ש נתן. ושימת לב הוא עיון והתבוננות, אך פעמים יבוא בלשון שימת דבר על הלב, ופעמים שימת לב על הדבר: ואין איש שָׂם על־לב (ישעיה נ״ז א׳) achten, überlegen, nachdenken, Rücksicht nehmen, erwägen: וְשַׂמְתֶּם את דברי אלה על לבבכם (דברים י״א י״א): הֲשַׂמְתָּ לבך על־עבדי איוב (איוב א׳ ח׳) sich bekümmern, angelegen sein lassen, aufmerksam sein: אל־תָּשֶׂם את־לבך להם (ש״א ט׳ כ׳) besorgt sein: ואשר לא־שָׂם לבו (שמות ט׳ כ״א) achten: אם יָשִׂים אליו לבו (איוב ל״ד י״ד) um sich selbst bekümmert sein: לא יָשִׂימוּ אלינו לב (ש״ב י״ח ג׳) להיות חשוב נצחון. ולפעמים חסר לב ומובן על ענינו: וְשָׂם דרך (תהלי׳ נ׳ כ״ג) מי שחושב ומשגיח על דרכו: וְשׂוֹם שכל (נחמיה ח׳ ח׳) wohl überlegt, mit Einsicht: מבלי מֵשִׂים לנצח יאבדו (איוב ד׳ כ׳) ר״ל לב. ושימת

קמ"ב ה') nachsinnen, denken, betrachten oder sprechen, כי מנהג הלשון לכלל בשרש אחד דבור ומחשבה, כמו דבר, אמר, הגה: ואת דורו מי יְשׂוֹחֵחַ (ישעיה נ"ג ח') und seine Zeitgenossen, wer kann es erzählen?.

ההפעיל ג"כ עיון או ספור. וכולל פעם ספור ענין מחקרי בעיון, ופעם ספור הגדיי ודברים קלים, ופעם לשמחה, ופעם לתוגה: שִׂיחוּ בכל נפלאותיו (תהלים ק"ה ב') denken, sprechen, erzählen, sich unterhalten, כמנהג חברת מספרים ענינים נעימים ישתעשעו בהם: והולכי על־דרך שִׂיחוּ (שופטים ה' י'): ובעלילותיך אָשִׂיחָה (תהלים ע"ז י"ג) nachdenken: יָשִׂיחוּ בי יושבי שער (שם ס"ט י"ג) schwatzen, ר"ל האנשים הבטלים אשר בביתם לא ישכנו רגליהם, כי אם ישבו בשער העיר, להוציא דבת יושביה רעה איש אל רעהו: והקיצות היא תְשִׂיחֶךָ (משלי ו' כ"ב) unterhalten: אָשִׂיחָה במר נפשי (איוב ז' י"א) klagen: אָשִׂיחָה ואהמה (תהלים נ"ה י"ח). ועצ"הש: שִׂיחַ לארץ ותורך (איוב י"ב ח') sich unterreden, כי כל שיח הרבות דבור בדבר אם בספור עניני דבר נודע, או דרך חקירה ועיון לחקור דבר. ובתלמוד, סח לי זקן אחד erzählen.

שִׂיחַ ת"הש או שמ"ז. א) יש מ"ש מענין דבור כולל גם כן כל מיני דבור וספור והגיון ומחשבה ועיון והשתכלות: כי־שִׂיחַ וכי־שיג לו (מ"א י"ח כ"ז) Unterredungen, oder nachdenken: את האיש ואת־שִׂיחוֹ (מ"ב ט' י"א) Benehmen, Betragen, Gesinnungen, וי"מ Geschwätz, וכן למי שִׂיחַ (משלי כ"ג כ"ט) רבוי דברים, או הוא קול יללה, כמו: אריד בְּשִׂיחִי ואהימה (תהלים נ"ה ג') klagen: כי מרב שִׂיחִי וכעסי (ש"א א' ט"ז): אשכחה שִׂיחִי (איוב ט' כ"ז): גם היום מרי שִׂיחִי (שם כ"ג ב') Unterredung. ולענין תפלה: יערב עליו שִׂיחִי (תהלי' ק"ד ל"ד) Gebet, והר"מ העתיקו Lied, Gedicht: אשפך לפניו שִׂיחִי (שם קמ"ב ג'), ובה"א הנקבה: ותגרע שִׂיחָה לפני־אל (איוב ט"ו ד'): כל היום היא שִׂיחָתִי (קהלת קי"ט צ"ז). ובתלמוד: שִׂיחָה בטלה Geschwätz. ומ"א: ומגיד לאדם מה שֵּׂחוֹ (עמוס ד' י"ג) עסקו וענינו Beschäftigung. ב) ויש מ"ש שת"ז לצמחי אילנות: וכל שִׂיחַ השדה (בראשית ב' ה') Gewächs: הקטפים מלוח עלי שִׂיחַ (איוב ל' ד'): בין שִׂיחִים ינהקו (שם שם ז') Gesträuche: תחת אחד השִׂיחִים (בראשית כ"א ט"ו).

שוט

שׁוּט פעל עומד, בב"ב. הקל. ענינו מרוצה מהירית אנה ואנה לבקש: שָׁטוּ העם ולקטו (במדבר י"א ח') umherschweifen: מִשּׁוּט בארץ (איוב א' ז'): שׁוּט נא בכל שבטי ישראל (ש"ב כ"ד ב') herumschweifen: וַיָּשֻׁטוּ בכל־הארץ (שם שם ח').

הפיעל: שׁוֹטְטוּ בחוצות ירושלם (ירמיה ה' א'). וימ"ש הפוש וחקירה במחשבה לבד: יְשׁוֹטְטוּ לבקש את־דבר־יי (עמוס ח' י"ב) streben, suchen, forschen: מְשׁוֹטְטִים בכל־הארץ (זכריה ד' י') durchschauen: יי עיניו מְשֹׁטְטוֹת (ד"ה ב' ט"ז ט').

ההתפעל: וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בגדרות (ירמיה מ"ט ג') herumschweifen.

שׁוֹט יש שמ"ז לע"ז: קול שׁוֹט וקול רעש אופן (נחום ג' ב') Streiferei, קול שוט לוחמים הנה והנה: אם שׁוֹט ימית פתאם (איוב ט' כ"ג) Streifzug, שוט דבר עובר: בְּשׁוֹט לשון תחבא (שם ה' כ"א) כנה למלשינות כן, כי הלשון מרגל ומשוטט בארץ. ויש ענינו כמו שבט: שׁוֹט לַסּוּס (משלי כ"ו ג') Ruthe, Geißel, Peitsche: שׁוֹט שׁוֹטֵף כי יעבר (ישעיה כ"ח ט"ו) יתכן שיכלל ב' הפנים: אבי יסר אתכם בַּשּׁוֹטִים (מ"א י"ב י"א), ובהכפל הלמ"ד: וּלְשׁוֹטֵט בצדיכם (יהושע כ"ג י"ג).

שָׁט שת"ז לשוטטי הספינה במים: היו שָׁטִים לך (יחזקאל כ"ז ח') Matrosen. ומ"א: בל־תלך בו אני־שַׁיִט (ישעיה ל"ג כ"א) כאשר יפרש השוחה לשחות, תרגום שַׁיָּטָא למישט.

מָשׁוֹט שת"ז לכלי שמשיט האניה: כל תופשי מָשׁוֹט (יחזקאל כ"ז כ"ט) Ruder: עשו מְשׁוֹטָיִךְ (שם שם ו').

שִׁטָּה שם מין עץ: שִׁטָּה והדס (ישעיה מ"א י"ט) Akazienbaum: עצי שִׁטִּים (שמות כ"ה ה').

שוט בשרש שטה.

שוך

שׂוּךְ פעל יוצא, בנינו קל, ענינו גדירה והקפה וסגירה: הנני שָׂךְ את דרכך (הושע ב' ו') umzäunen, גדור בקוצים: אתה שַׂכְתָּ בעדו (איוב

שִׂיד שם זכר, ענינו אבן מאבני גיר, אשר יהי לחמר כאשר יתערב עם מים, או מין מֶלֶט לטוח את קירות הבית בו: משרפות שִׂיד (ישעיה ל"ג י"ב) Kalk: עצמות מלך ארום לַשִּׂיד (עמוס ב' א') כמו לאפר.

שוה

שָׁוָה, העתיד אֶשְׁוֶה, תִּשְׁוֶה, פע"ו, דב"ב. הקל ממאמר האיכות והכמות. יש ענינו דמיון בכמות או באיכות וערך: תדמיוני וְאֶשְׁוֶה (ישעיה מ' כ"ה) gleich sein: פֶּן־תִּשְׁוֶה־לּוֹ (משלי כ"ו ד'): וכל־חפציך לא יִשְׁווּ־בה (שם ג' ט"ו) gleich geschätzt sein, ויש בענינו תועלת והנאה וצורך: ולא־שָׁוָה לי (איוב ל"ג כ"ז) Nutzen bringen, zuträglich sein, ר"ל עשיתי מעשים שלא היו לתועלתי: אין־שֹׁוֶה להניחם (אסתר ג' ח') אין הדבר שוה למלך: איננו שֹׁוֶה לי (שם ה' י"ג) חשוב, אין נערך בעיני לדבר חשוב, כי פעל שוה ערך, שניהם כוללים ב' מושגי' אלו שומת דבר בדמיון דבר אחר, ויקר וחשיבות: כי אין הצר שֹׁוֶה בנזק המלך (שם ז' ד') לפירש"י יוצא ואינו נמצא על הענין הזה בקל, אבל לפי פי' צר ש"מ יתכן כי אין הצרה הבאה שוה למאומה בערך נזק המלך, ויהיה א"כ מע"א, או אין הצורר שוה werth sein, בנזק המלך, כמו שוה כסף בתל', שוה מאה מנה. וז"ע בנזק אם נרמה הצר בכל אשר לו בנזק המלך איננו שוה כ"כ.

הפיעל יוצא יש ענינו הישרה טבעית: הלא אם־שִׁוָּה פניה (ישעי' כ"ח כ"ב) gleich, eben machen. ומ"ש דמיון: אם־לא שִׁוִּיתִי ודוממתי נפשי (תהלים קל"ב ב') vergleichen: מְשַׁוֶּה רגלי כאילות (שם י"ח ל"ד), ויש ענינו שימה והערכה: שִׁוִּיתִי יי לנגדי תמיד (שם ט"ז ח') im Gemüthe vergegenwärtigen machen, setzen, vorstellen: שִׁוִּיתִי עזר על־גבור (שם פ"ט כ') thun, setzen, machen, verschaffen: הוד והדר תְּשַׁוֶּה עליו (שם כ"א ו'): פרי יְשַׁוֶּה־לּוֹ (הושע י' א') כמו שום, שות, שם על שכמה תרגום שוי. ולא שת לבו תרגום שוי לביה.

ההפעיל לשון דמיון: מה אַשְׁוֶה־לך ואנחמך (איכה ב' י"ג) vergleichen, ähnlich finden: למי תדמיוני וְתַשְׁווּ (ישעיה מ"ו ה').

ההתפעל: ואשת מדנים נִשְׁתָּוָה (משלי כ"ז ט"ו).

שְׁוָא או שְׁוָה בארמית ענינו כמו בעברית: ולבבה עם חיותא שַׁוִּי (דניאל ה' כ"א) und sein Herz stellten sie den Thieren gleich. האתפעל: וביתה נולי יִשְׁתַּוֵּה (שם ג' כ"ט) und sein Haus soll in Kothhaufen verwandelt werden.

שָׁוֵה קִרְיָתַיִם שם בקעה (בראשי' י"ד י"ז) הנקראת גם עמק המלך (ש"ב י"ח י"ח).

שוח

שׁוּחָה שת"נ לבור או קבר: שוּחָה עמוקה פי זרות (משלי כ"ב י"ד) Grube: כרו שוּחָה לנפשי (ירמיה י"ח כ'): בארץ ערבה וְשׁוּחָה (שם ב' ו'). ומ"א: כרו לפני שִׁיחָה (תהלים נ"ז ז'): כרו־לי זדים שִׁיחוֹת (שם קי"ט פ"ט). ובתלמוד בור ישיח ומערה. ולד"ק פעל מזה: כי שָׁחָה אל־מות ביתה (משלי ב' י"ח) sich beugen: כי שָׁחָה לעפר נפשנו (תהלים מ"ד כ"ו). ובתלמוד, בן תשעים *לָשׁוּחַ gebeugtes Alter.

שַׁחַת שת"נ לבור וקבר, או שמ"נ לכליון ומות: ויפל בְּשַׁחַת יפעל (תהלים ז' ט"ז) Grube: יכרה לרשע שָׁחַת (שם צ"ד י"ג): לבאר שָׁחַת (שם נ"ה כ"ד) Untergang, Verderben, Verwesung: פדעהו מרדת שַׁחַת (איוב ל"ג כ"ד) Grab: ותעל מִשַּׁחַת חיי (יונה ב' ז'): וימלט מִשְּׁחִיתוֹתָם (תהלים ק"ז י"ט) וע' ישח, שחה, שחת.

שׁוּחַ שע"פ לבן אברהם אשר ילדה לו קטורה (בראשית כ"ה ב'), ומזה התואר שׁוּחִי: בלדד הַשּׁוּחִי (איוב ב' י"א, ח' א', כ"ה א').

שׁוּחָה שע"פ (ד"ה א' ד' י"א, ולעומתו שם פסוק ד' חוּשָׁה).

שׁוּחָם שם ע"פ לבן דן (במדבר כ"ו מ"ב), ובכתוב לעמתו חֻשִׁים (בראשית מ"ו כ"ג).

שוח

שׂוּחַ פעל יוצא, גב"ב. הקל ענינו הבטה והשקפ': ויצא יצחק לָשׂוּחַ בשדה (בראשית כ"ד ס"ג) sich umsehen לראות מהצד שמשם ראוים לבוא, או לשון טיול spazieren, sich unterhalten, כמו תשיחך בהפעיל.

הפיעל ענינו עיון ומחשבה והשתכלות ודבור בדבר אחרי העיון: במעשה ידיך אֲשׂוֹחֵחַ (תהלים

מעשות: למה תָשִׁיב ידך (תהלים ע"ד י"א), וכן: אם תָּשִׁיב משבת רגליך (ישעיה נ"ח י"ג) אך: לְהָשִׁיב ידו בנהר פרת (ש"ב ח' ג') כוונה אחרת לו. והשיב מחובר אל לב, הוא מחשבה: וַהֲשֵׁבֹתָ אל לבבך (דברים ד' ל"ט) nachdenken, überlegen: הָשִׁיבוּ פשעים על־לב (ישעיה מ"ו ח'): ולא־יָשִׁיב אל־לבו (שם מ"ד י"ט) einsehen, ומ"ש מחובר לפנים, ענינו מניעת חפץ זולתו, כמ"ש נשא פנים למלאת חפצו כן יבוא השיב פנים למנוע מעשות חפצו: אל תָּשֶׁב את פני (מ"א ב' כ') eine Bitte verweigern: כי לא אָשִׁיב את פניך (מ"א ב' כ'): אל תָּשֵׁב פני משיחך (תהלים קל"ב י'), אך: ואיך תָּשִׁיב את פני (מ"ב י"ח כ"ד) Widerstand leisten הוא התנגדות. ומ"ש בחבור אל נפש, ענינו נחת ומרגע והשקט: לְהָשִׁיב נפש (איכה א' י"א) erquicken, laben: מֵשִׁיב נפשי (שם שם ט"ז): מְשִׁיבַת נפש (תהלים י"ט ח'). ובא על תחלת נתינה במתנה והגעת מנחה: מנחה יָשִׁיבוּ (תהלי' ע"ב י') bringen: וְהֵשִׁיב למלך־ישראל (מ"ב ג' ד') entrichten: אשר יָשִׁיבוּ לי (במדבר י"ח ט') ואולי ע"ש שמשקיט רוח המקבל ובא על השנות פעולה נפסקה בבקל: לְהָשִׁיב ולבנות (דניאל ט' כ"ה) wiederum.

ההפעל: וַיּוּשַׁב את־משה (שמות י' ח'):

שׁוּבָה שמ"נ או ת"הפ ענין השקט ומנוח והוא שובת ומנוחת הנפש: בְּשׁוּבָה ונחת תושעון (ישעיה ל' ט"ו) Belebung, Erquickung.

שִׁיבָה שם מ"נ לתשובה במקום: את שִׁיבַת ציון (תהלים קכ"ו א') Rückkehr.

שְׁבוּת שמ"נ לחזרת דבר לעם או לאיש אשר נלקח ממנו לפנים: ושב ה' אלהיך את שְׁבוּתְךָ (דברים ל' ג'): ושבתי שְׁבוּת מואב (ירמיה מ"ח מ"ז): וה' שב את־שְׁבוּת איוב (איוב מ"ב י') und der Ewige gab zurück das verlorene Gut Hiob's [הכתיב שבית ביו"ד והיר"ק גדול], והוא קרוב בהוראתו אל שִׁיבָה, כמו: שִׁיבַת ציון (תהלים קכ"ו א'), ונמצא להפך הכתיב במלאפו"ם והקרי בחיר"ק גדול: כי יפקדם ה' אלהיהם ושב שְׁבִיתָם (צפניה ב' ז') ודומה לזה בתואר ובהוראה: ושבתי את שְׁבִיתְהֶן (יחזקאל ט"ז נ"ג).

שׁוֹבָב ת"הפ וענין מרד ופראות: וילך שׁוֹבָב בדרך לבו (ישעיה נ"ז י"ז) wild, ausgelassen, verkehrter Art. והרו"ה פי' שובב מלשון תשובה ואינו נכון, כי אחר שאמר בעון בצעו קצפתי הרי דרך לבו היה לרעה, ואיך יתכן לומר וילך שובב בדרך לבו? ומה שהביא ראיה מן ואשר בדרך לבך איננו ראיה, כי שם אמר כן אחר שמע בני וחכם, וכאן אחר בעון בצעו, ועוד א"כ הל"ל וילך בדרך לבו. אך הנכון כמ"ש בשרש סתר: שובו בנים שׁוֹבָבִים (ירמיה ג' י"ד). ויש שׁוֹבָב לשם ע"פ לבן דוד (ש"ב ה' י"ד, ד"ה א' ג' ה', י"ד ד'), ונזכר עוד אחד (שם ב' י"ח).

מְשׁוּבָה שמ"נ או תאר השם לענין זה: עשתה מְשֻׁבָה ישראל (שם שם ו') Unbesonnenheit: כי מְשׁוּבַת פתיים תהרגם (משלי א' ל"ב): עצמו מְשׁוּבֹתֵיהֶם (ירמי' ה' ו'). וי"מ מְשׁוּבַת פתיים ע"ד בשׁוּבָה ונחת, ר"ל מנוחתם ושקט ונחת נרדף עם שלוה, וע"ש שלה.

תְּשׁוּבָה שמ"נ או ת"הש: לִתְשׁוּבַת השנה (מ"ב כ' כ"ב) das folgende Jahr, כמו לתקופת השנה, מדמה שנה הבאה כאלו שבה שנה העברה: וּתְשֻׁבָתוֹ הרמתה (שמואל א' ז' י"ז) Rückreise: על תְּשֻׁבֹת באנשי און (איוב ל"ד ל"ו) Antwort, Widerlegung, ע"ש נצח: וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נשאר־מעל (שם כ"א ל"ד). ובתלמוד ובדב"א עוד שם תְּשׁוּבָה, Reue, Buße, לשב מחטא.

שוב

שׂוֹב פעל עומד, בנינו קל, ענינו זקנה: ואני זקנתי וָשַׂבְתִּי (ש"א י"ב ב') grau sein.

שָׂב שם ת"ז: גם־שָׂב גם־ישיש בנו (איוב ט"ו י') Greise.

שֵׂיבָה שמ"נ: גם־שֵׂיבָה זרקה בו (הושע ז' ט') graues Alter: עוד ינובון בְּשֵׂיבָה (תהלים צ"ב ט"ו): יונק עם איש שֵׂיבָה (דברים ל"ב כ"ה): מפני שֵׂיבָה תקום (ויקרא י"ט ל"ב) כמו איש שיבה. ובא פ"א בל"ז: קמו עיניו מִשֵּׂיבוֹ (מ"א י"ד ד'): את שֵׂיבַת עבדך (בראשית מ"ד ל"א): ולכלכל את־שֵׂיבָתֵךְ (רות ד' ט"ו). (משוגה שרש שגג. שוג שרש סוג).

שוד

שׂוּד פעל יוצא, בנינו קל, ענינו טיחה בסיד על קיר או אבן: וְשַׂדְתָּ אותם בשיד (דברים כ"ז ב') bestreichen mit Kalk.

וראה תחת השמש (קהלת ט' י"א) לפי שהיו חקירותיו מהפך אל הפך נופל בהן לשון שוב, פעם השב כי הוא טוב ופעם שב מן המחשבה הזאת וחשב הפכו, ועד"ז: אחרי שובי נחמתי (ירמיה ל"א י"ט) überlegen: שובו נא אל תהי עולה ושבו עוד צדקי־בה (איוב ו' כ"ט). ובא על שנוי מחשבה אם מרע לטוב או מטוב לרע, או מאף לנחמה, וכל שהוא מרע לטוב בא בקשור אל: ושבו אליך בכל לבבם (מ"א ח' מ"ח) sich bekehren, Buße thun: שובה אלי כי גאלתיך (ישעיה מ"ד כ"ב): ושבת עד־יי אלהיך (דברים ל' ב'). ובמ"ם הפכו: כי שב מאחרי (ש"א ט"ו י"א) abweichen: כי על־כן שבתם מאחרי (במדבר י"ד מ"ג), אך כשהוא מחובר לרשע או לדרך ענינו ג"כ תשובה: ולא־שב מרשעו (יחזקאל ג' י"ט): ולא־שב מדרכו (שם ל"ג ט'): ושב מחטאתו (שם שם י"ד). והבא אצל אף: לא שב יי מחרון אפו (מ"ב כ"ג כ"ו) ורבו, יבוא השיבה על האף: שב ממנו אף יי (ד"ה ב' י"ב י"ב): לא ישוב אף־יי (ירמי' כ"ג כ'), ואולי הוא לשון שכוך: וישב חרון אף־יי (במדבר כ"ה ד') sich stillen, legen: עד־שוב אף־אחיך (בראשית כ"ז מ"ה): עד־שוב אפך (איוב י"ד י"ג), כי כן בא לענין השקט ומנוחה: שובה יי רבבות אלפי ישראל (במדבר י' ל"ו) ruhen: שובנו אלהי ישענו (תהלים פ"ה ה'): ואתה באלהיך תשוב (הושע י"ב ז'): ישובו ישבי בצלו (שם י"ד ח') כלם לשון מנוחה. ובא לענין נסיגה לאחור בניסה: ושבתם מאחריו (ש"ב י"א ט"ו) weichen, zurücktreten: בשוב־אויבי אחור (תהלי' ט' ד') כמו שיבוא במוסרי לסור מדרך הטוב: וישובו המים מעל הארץ (בראשית ח' ג'). ותשב אחור (איכה א' ח') ובא לענין השבת גמול: ישוב עמלו בראשו (תהלים ז' י"ז): ועל שנוי מחשבה: יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב (ישעיה מ"ה כ"ג) leer ausgehen, ר"ל יבוטל, וכן: ישוב מחשבתו הרעה (אסתר ט' כ"ה) על השבתה ובטול vernichtet werden, widerrufen: לא ישוב אלי ריקם (ישעיה נ"ה י"א): אל ישב דך נכלם (תהלים ע"ד כ"א) הגות הלשון על דבור או פעולה לא הועיל, לומר שוב ריקם, ועד"ז: ושמה לא ישוב (ישעיה נ"ה י') כלומר ריקם: ישובו לא על (הושע ז' ט"ז): ישבו יבושו רגע (תהלים ו' י"א) beschämt zurück treten. ויש פועל יוצא: ויי שב את שבות איוב (איוב מ"ב י') zurück bringen, geben, in vorigen Stand versetzen: ושב יי אלהיך את־שבותך (דברי' ל' ג') אמרו שהוא יוצא מענין השקט ומנוחה: ושבתי את שבות עמי (עמוס ט' י"ד): בשוב יי שבות עמו (תהלים י"ד ז') zu Ruhe bringen.

הפיעל יוצא מע"א: לשובב יעקב אליו (ישעי' מ"ה ט') zurück bringen, bekehren: ושובבתי את־ישראל אל־נוהו (ירמיה נ' י"ט): משובב נתיבות לשבת (ישעי' נ"ח י"ב). ומ"ש ענין השקט: נפשי ישובב (תהלים כ"ג ג') beruhigen: אנפת תשובב לנו (שם כ' ג') du hast zwar gezürnet, wirst uns aber noch beruhigen [beglücken]. ובש' שבב כתבתי פי' אהר. ויש ענינו סור מדרך טוב, ורפאות: מדוע שובבה העם הזה (ירמיה ח' ה') wild, ausgelassen, widerspenstig, unbändig sein: ורעתך היא שובבתך (ישעיה מ"ז י') שוב להיות היפך משאר widersinnig, ולד"ק הוראה הזאת משרש שבב.

ההפעיל: אחיו ורכשו השיב (בראשית י"ד ט"ז) zurück bringen: אתי השיב על־כני (שם מ"א י"ג): והשיב את־העדף (ויקרא כ"ה כ"ז) wieder geben, zurück geben: השיב יי בראשו (שמואל א' כ"ה ל"ט) vergelten: אשיב נקם לצרי (דברים ל"ב מ"א): מה אשיב ליי (תהלים קט"ז י"ב): משיב רעה תחת טובה (משלי י"ז י"ג) כלם לשון גמול: ורבים השיב מעון (מלאכי ב' ו') bekehren: השיב את־חמתי (במדבר כ"ה י"א) abwenden: מענה רך ישיב חמה (משלי ט"ו א') או הוא שכוך ומנוחה. ומה שהוא בטול והשבתה: להשיב את־הספרים (אסתר ח' ה') widerrufen: אין להשיב (שם שם ח'). וע"א: תשיבנו אחור מני צר (תהלים מ"ד י"א) weichen lassen: מה־אשיב שלחי דבר (ש"ב כ"ד י"ג) antworten: וישיבו אותנו דבר (דברים א' כ"ה): וישיבו את המלך דבר (מלכים כ"ב כ'): משיב דבר בטרם ישמע (משלי י"ח י"ג): משיב חכמים אחור (ישעיה מ"ד כ"ה) rückgängig machen: הן יחתף מי ישיבנו (איוב ט' י"ב) widerstehen, sich widersetzen: אפעל ומי ישיבנה (ישעיה מ"ג י"ג): והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כ"ג י"ג) לשון התנגדות: אף־היא תשיב אמריה (שופטי' ה' כ"ט) widerlegen, einwenden: מעול ישיב ידו (יחזקאל י"ח ח') zurück ziehen: מעני השיב ידו (שם שם י"ז) entziehen. וכל השבת יד סור ומניעה

Diamant ; בְּשֹׁהַם יקר וספיר (איוב כ״ח ט״ז) ; תרשיש שֹׁהַם וישפה (שמות ל״ט י״ג).

שהר

שַׂהֲרֹן שם תכשיט מה עשוי בדמות הצי לבנה הנקרא סַהַר במנהג הישמעאלים, ות״א ירח סהרא: והשביסים וְהַשַּׂהֲרֹנִים (ישעיה ג׳ י״ח) Halb-monde.

שוא

שָׁוְא שמ״ז או ת״הש או הפעל נרדף עם שקר או חנם: לא תשא שמע שָׁוְא (שמות כ״ג א׳) falsch, דבר שאיננו אמת בעצמו, כי שוא נופל לרוב בדבר שהוא בעצמו הבל ואין, ואין בו קיום ובטחון: הנחלתי לי ירחי־שָׁוְא (איוב ז׳ ג׳) Wahn, unnütz, : אל יאמן בַּשָּׁוְא נתעה כי שָׁוְא תהיה תמורתו (איוב ט״ו ל״א) trügliche Hoffnung: וְשָׁוְא תשועת אדם (תהלים ס׳ י״ג) eitel, כמו הבל, חנם, לא יועיל: אם הלכתי עם שָׁוְא (איוב ל״א ה׳) נרדף עם מרמה: להנפה גוים בְּנָפַת שָׁוְא (ישעיה ל׳ כ״ח) mit der Schwinge des Verderbens: כי־הוא ידע מתי־שָׁוְא (שם י״א י״א) Heuchler: לַשָּׁוְא צרף צורף (ירמיה ו׳ כ״ט) vergebens. כל פעולה שנעשה לתכלית מה ולא תגיע התכלית המקווה בה ה״ז פעולת שוא: לַשָּׁוְא הכיתי את־בניכם (שם ב׳ ל׳): על מה שָּׁוְא בראת (תהלים פ״ט מ״ח). ומה שבקש הרא״ם בש״א ד״א להבדיל בין ד׳ לשונות שוא שקר כחש כזב, הוא שוא. ובין כחש וכזב הנה כבר הבדלתי, ע״ש כחש. וההבדל שבין שוא ושקר שוא הוא מצד עצמו שוא, ושקר מצד המדבר, ויתכן שידבר איש שוא, ולא ידבר שקר. האומר לרע היטיבה דרכך והוא איננו שומע לו, לשוא דִּבֵּר ולא שקר.

שׁוֹאָה שמ״נ לחרבן ושממה, ובא לפעמים נרדף עם סועה ואד: והמה לְשׁוֹאָה יבקשו נפשי (תהלים ס״ג י׳) Zerstörung: בבא כְּשׁאָה פחדכם (משלי א׳ כ״ז) Unfall: וּלְשׁוֹאָה ממרחק תבוא (ישעיה י׳ ג׳) Unglück: השיבה נפשי מִשֹּׁאֵיהֶם (תהלים ל״ה י״ז), והשאר עיין בשרש שאה.

שְׁוָא הכתיב (והקרי שְׁוְא) שע״פ, נשחת מן שְׁוְיָה.

שוב

שׁוּב, העתיד יָשׁוּב, והמקור שׁוּב, ובקצור יָשֹׁב, פעל עומד ויוצא, הב״ב. הקל יש ענינו התהפכות תנועות הנושא ממה שממנו למה שאליו, או שנוי מחשבה מרע לטוב והפכו, וכשהוא מחובר למה שאליו בא בקשור אל או למ״ד, וכשהוא מחובר על מקום שממנו בא בקשור מ״ם: שָׁב לִמְקֹמוֹ (בראשית י״ח ל״ג) zurückkehren: והכל שָׁב אל־העפר (קהלת ג׳ כ׳): וְשַׁבְתִּי בשלום אל־בית אבי (בראשי׳ כ״ח כ״א): הַשָּׁבָה משדה מואב (רות א׳ כ״ב): הַשָּׁבִים מהגולה (עזרא ו׳ כ״א): עבר וָשָׁב (יחזקאל ל״ה ז׳) הגות בלשון, אע״פ שאין שב נופל על העובר, רק אחד הולך ממזרח למערב וב׳ ממערב למזרח יקרא א׳ עובר וב׳ שב: שׁוּב אל־ארץ אבותיך (בראשית ל״א ג׳). ובא על שנוי גוף במראה למראהו הראשונה: והנה־שָׁבָה כבשרו (שמות ד׳ ז׳) שבה להיות: כי־יָשׁוּב הבשר החי (ויקרא י״ג ט״ז): ואם־יָשׁוּב הנגע (שם י״ד מ״ג): וְשָׁב לבנון לכרמל (ישעיה כ״ט י״ז) כלומר ישוב להיות: ועריך לא תָשׁוֹבְנָה (יחזקאל ל״ה ט׳): ובנותיך תְּשֻׁבֶינָה לקדמתכן (שם ט״ז נ״ה). ועד״ז הרבה בלשון שיבוא מצטרף על פעל אחר הבא אחריו במקור לרוב, ועל המעט בדרך החלטה, להורות השנות הפעולה ההיא על אופן הראשון: וַיָּשָׁב יצחק ויחפר (בראשי׳ כ״ו י״ח) wiederum, כי הבאר שחפר סתמום הפלשתי׳ לכן נופל בו לשון שוב למעשה הראשון, ויש הבדל בין פעל יסף ובין שוב, כשיבואו במקום ת״הפ, כי בהשנות פעולה אחת בפעול אחר, באופן שלא היה בין פעולה הראשונה לשניה דבר סותר הפעולה והיפכה, נופל בה לשון יסף, כמו: ויוסף אברהם ויקח אשה אחרת נוסף על הלקיחה הראשונה, ולא היה בין ב׳ הלקיחות היפך הפעול׳ וסותרה, אבל בהשנות פעולה אחת בפעול אחד, באופן שהיה בין פעולה הראשונה לשניה דבר סותר הפעולה הראשונה, נופל בה לשון שוב, כמו: לא יוכל בעלה הראשון לָשׁוּב לקחתה (דברי׳ כ״ד ד׳) אותה האשה בעצמה, אחר שהיה בין הלקיחה הראשונה לשניה היפך הפעולה וסותרת והוא הגירושין: לא אָשׁוּב לשחת (הושע י״א ט׳) אחרי התשובה: וְשַׁבְתֶּם וראיתם בין צדיק לרשע (מלאכי ג׳ י״ח): יָשׁוּב ירחמנו (מיכה ז׳ י״ט): אָשׁוּב והמתים (ירמיה י״ב ט״ו): וַיָּשָׁב וימרד־בו (מ״ב כ״ד א׳): וְנָשׁוּב ונבנה חרבות (מלאכי א׳ ד׳): שַׁבְתִּי

מלת עשיתי לי הנמשך גם על שדה ושדות, כי באמת הכוונה היא כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן. ולדעת תרגום השבעים זקנים הוא מלשון ושבעתם משד, ויתורגם, Mundschenke. ולדעת החדשים, הביאם המשכיל רו״א, שידה הוא כמו שלטת ומלכה, Sultana, ע״ד שִׁדָּה בלשון ערבי.

שדד

שַׁדֵּד, רק בעתיד יְשַׂדֵּד, פ״י בנינו פיעל ענינו כתישת צרורי עפר אחר החריש׳ לעשותה תחוה: יפתח וישדד אדמתו (ישעיה כ״ח כ״ד) eggen: יְשַׂדֵּד עמקים אחריך (איוב ל״ט י׳): יְשַׂדֶּד־־לו יעקב (הושע י׳. י״א).

שדה

שָׂדֶה שת״ז לחלקה זרוע תבואה: שְׂדֵה או־כרם (שמות כ״ב ד׳) Feld, Saatfeld. ובא על ארץ מישור והוצות בכלל: היו עשב שָׂדֶה (מ״ב י״ט כ״ו) עצי השדה ימחאו כף (ישעיה נ״ה י״ב): Gefilde, Flur והמת בַּשָּׂדֶה (מ״א י״ד י״א): את כל שְׂדֵה העמלקי (בראשית י״ד ז׳): משדה אדום (שופטים ה׳ ד׳): בִּשְׂדֵי מואב (רות א׳ א׳) Landschaft: שְׂדֵי אשר בענתות (ירמיה ל״ב ז׳): פאת שָׂדְךָ (ויקרא י״ט ט׳): בקצה שָׂדֵהוּ (בראשית כ״ג ט׳): ואל שָׂדֶה (מ״ב ח׳ ג׳): על שְׂדֵי חמד (ישעיה ל״ב י״ב): וּשְׂדֵי תרומות (ש״ב א׳ כ״א): תנובות שָׂדָי (דברים ל״ב י״ג): לך על־שָׂדֶיךָ (מ״א ב׳ כ״ו) ובסג״ר: שָׂדוֹת וכרמים (ש״א כ״ב ז׳): וּמִשְּׂדוֹת גבע (נחמי׳ י״ב כ״ט): שְׂדוֹתֵינוּ וכרמינו (שם ה׳ ג׳): החצרים בִּשְׂדֹתָם (שם י״א כ״ה): שְׂדוֹתֵיכֶם ואת כרמיכם (ש״א ח׳ י״ד).

שדם

שְׁדֵמָה שת״נ לכל מיני שדי זרע וגפנים ומישור מה שיצמח בהן: וּשְׁדֵמוֹת לא־עשה אכל (חבקוק ג׳ י״ז): Saat, Gefilde, Fluren: כי שַׁדְמוֹת חשבון (ישעיה ט״ז ח׳): בְּשַׁדְמוֹת קדרון (מ״ב כ״ג ד׳): וּמִשַּׁדְמוֹת עמורה (דברים ל״ב ל״ב) Gefilde, Reben. וע״א: וּשְׁדֵמָה לפני קמה (ישעיה ל״ז כ״ז) verbrann-ter Acker. כי במלכים בא במקומו שְׁדֵפָה.

שדף

שָׁדַף פעל עומד בנינו קל ענינו יובש תבואה מחם או מרוח כמו שרופה ושחורה: שְׁדֻפוֹת קדים (בראשית מ״א כ״ג) gesengt, trocken, מכה בלתי ידועה בארצות האלה.

שִׁדָּפוֹן שמ״ז: שִׁדָּפוֹן וירקון (ד״ה ב׳ ו׳ כ״ו) Brand, gesengte Saat. וי״א חולי, Schwindsucht: הכיתי אתכם בַּשִּׁדָּפוֹן (עמוס ד׳ ט׳). ומ״א: וּשְׁדֵפָה לפני קמה (מ״ב י״ט כ״ו).

שדר

שְׂדֵרָה ת״הש, ענינו מן סדור בסמ״ך: וּשְׂדֵרֹת בארזים (מלכים א׳ ו׳ ט׳) getäfelt, ארזים מסודרים בלוחותיהם. וע״א: והבא אל הַשְּׂדֵרוֹת יומת (מ״א י״א ח׳) Reihe, י״מ סדור משמר המערכה. ואולי הוא אולם הבית, Vorsaal. כמו המסדרנה, לפי שמסודרים בו עמודים בסידור ומרצפת אבנים או עץ.

שְׁדַר ענינו בארמית השתדלות ויגיעה למלאכת עבודה (דניאל ו׳ ט״ו) sich anstrengen, sich Mühe geben. ובלעדי זה יבוא בארמית ובלשון התלמוד שְׁדַל.

שַׁדְרַךְ שם הבבלי אשר קורא חנניה אחד משלשת רעי דניאל, בבואו עם אחוזת מרעיו בהיכל מלך (דניאל א׳ ז׳, ב׳ מ״ט, ג׳ י״ב).

שה

שֶׂה שם תאר למין צאן ז׳ונ: שֶׂה תמים זכר בן שנה (שמות י״ב ה׳) Lamm: שֵׂה כשבים וְשֵׂה עזים (דברים י״ד ד׳): או את שֵׂיוֹ נדחים (שם כ״ב א׳): ואיש שֵׂיֵהוּ (ש״א י״ד ל״ד) ולנקבה: שֶׂה פזורה ישראל (ירמיה נ׳ י״ז): וְשֶׂה אחת מן הצאן (יחזקאל מ״ה ט״ו).

שהד

שָׂהֵד שמ״ז נרדף עם עדות: וְשָׂהֲדִי במרומים (איוב ט״ז י״ט) Zeugniß. ובארמית בסמ״ך.

שָׂהֲדוּתָא שם נרדף עם עדות בלי ארמית: יגר שָׂהֲדוּתָא (בראשית ל״א מ״ז) Zeugniß. כי לבן הארמי ישתמש בלשונו פה במלות ארמיות.

שהם

שֹׁהַם שם אבן יקרה: אבני הַשֹּׁהַם (שמות כ״ה ז׳)

שגע

שָׁגַע פעל עומד ויוצא בב"ב. הפיעל ענינו טרוף דעת: מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ (דברים כ"ח ל"ד toll, wahnsinnig sein.

ההתפעל: לְהִשְׁתַּגֵּעַ עָלָי (שמואל א' כ"א ט"ו).

שִׁגָּעוֹן שמ"ז: בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן (דברים כ"ח כ"ח) כִּי בְשִׁגָּעוֹן יִנְהָג (מ"ב ט' כ') Wahnsinn

הכוונה לא בשגעון ממש, כהוראתו במקומות אשר הבאתי, כי אם מעשיו בבלבול דעת ובבלי סדרים, כמשל בפי ההמון על איש מבוהל ונפחז, לאמר עליו, משוגע הוא.

שגר

שֶׁגֶר שם זכר, ענינו הולדת העובר בבהמה והמלטתו: שֶׁגֶר בְּהֵמָה (שמות י"ג י"ב) das Geworfene. ובסמיכות: שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ (דברים ז' י"ג), כמו מן חֶדֶר, חֲדַר, ומן נֶטַע, נְטַע. ובתלמוד נמצא גם הפעל מזה בהוראה אחרת המסתעפת מעט מההוראה העצמית בכתבי הקדש, על מרוצה והרגל בבטוי, אם תפלתו *שגורה בפיו, geläufig sein, ועל שלוח, שָׁגַר אחריו schicken, שָׁגַר כוס של ברכה לאשתו.

שד

שַׁד שע"נ נרדף עם דד: גַּם תַּנִּין חָלְצוּ שַׁד (איכה ד' ג') Brust: וּמַה־שָּׁדַיִם כִּי אִינָק (איוב ג' י"ב): וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת (ש"ה ח' י') קשות ונצבות והן סמני בתולה: עַל־שְׁדֵי אִמִּי (תהלים כ"ב י'): שְׁנֵי שָׁדַיִךְ (ש"ה ד' ה').

שַׁדַּי שת"ז, אחד מתארי האל יתעלה: אֲנִי־אֵל שַׁדַּי (בראשית י"ז א') Allmächtig, והוראתו לאל שהוא ראש כח לכל הכחות, ומשפיע הראשון לכל השפעות. ולכן בא מחובר על שם אל, שהוא כח ויכלת, או נרדף לו ונמצא גם פעמים רבות בלי אל: כִּי אָז עַל שַׁדַּי תִּתְעַנָּג (איוב כ"ז י'): בְּעוֹד שַׁדַּי עִמָּדִי (שם כ"ט ה'): הֲרֹב עִם שַׁדַּי יִסּוֹר (שם מ' ב') ול' שדי מן שד, כח משפיע כשד ליונק. ורוב מציאות השם הזה באיוב.

שֵׁד ובס"ר שֵׁדִים שת"ז לאלילים, כמו מלך ושעירים, וכדומה: יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ (דברים ל"ב י"ז): וְאֶת בְּנוֹתֵיהֶם לַשֵּׁדִים (תהלים ק"ו ל"ז) ותרגום לשדים לשעירין, Götzen, Gespenster, ואמרו כי הוא מן קטב ישוד, המורה כליון והשחתה, וע"ד שדים כנוי לכחות המשפיעות לפי דעת הקדמונים, שהיו מכנים לכל כח טבעי משפיע בשם אלהות. ובאמת כל כחות המשפיעות באות משם אל שדי שהוא הראש. וז"א יזבחו לשדים, למשפיעים רבים לא אלוה שדי.

שְׁדֵיאוּר שע"פ (במדבר א' ה', ב' י').

שדד

שָׁדַד פעל יוצא הב"ב. הקל ענינו שלילה וחמס וחרבן והריסה ושממה: וְשָׁדְדוּ אֶת־גְּאוֹן מִצְרַיִם (יחזקאל ל"ב י"ב) berauben, zerstören, verwüsten: זוּ שַׁדּוּנִי (תהלים י"ז ט'): וְהַשּׁוֹדֵד שׁוֹדֵד (ישעיה כ"א ב'): שׁוֹדֵד וְאַתָּה לֹא שָׁדוּד (שם ל"ג א'): שָׁם נָפַל שָׁדוּד (שופטים ה' כ"ז) entseelt, משולל החיים. ובא ע"ד נע"ו: מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם (תהלים צ"א ו') wüthen, wegraffen: וְסֶלֶף בּוֹגְדִים יְשָׁדֵּם (משלי י"א ג') הריסה ושמום פתאום.

הנפעל: שָׁדוֹד נְשַׁדֻּנוּ (מיכה ב' ד') beraubt werden.

הפיעל: מְשַׁדֶּד־אָב (משלי י"ט כ"ו) zerrütten הריסת סדור מנוחה: אַל־תְּשַׁדֵּד רִבְצוֹ (שם כ"ד ט"ו). וע"ד: יְשֹׁדֵד מַצֵּבוֹתָם (הושע י' ב').

הפועל: שֻׁדַּד מִבַּיִת מִבּוֹא (ישעיה כ"ג א'): כִּי שֻׁדְּדָה כָּל־הָאָרֶץ (ירמיה ד' כ').

ההפעל: יוּשַּׁד כְּשֹׁד שַׁלְמַן (הושע י' י"ד): כַּהֲתִמְךָ שׁוֹדֵד תּוּשַּׁד (ישעיה ל"ג א').

שֹׁד שמ"ז יש כולל רעה, אסון, חבלה והשחתה: כִּי שֹׁד יֶהְגֶּה לִבָּם (משלי כ"ד ב') Unheil, Unglück, Zerrüttung: שֹׁד וָשֶׁבֶר גָּדוֹל (ירמיה מ"ח ג'): כְּשֹׁד מִשַּׁדַּי יָבוֹא (ישעיה י"ג ו') Verwüstung, Verheerung: אָפֵס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד (שם ט"ז ד') ויש ענינו כמו שַׁד: וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי (שם ס"א ט"ז) die besten Säfte, עצ"ה כמו שד: וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ (שם ס"ו י"א).

שִׁדָּה שם כלי נגון: שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת (קהלת ב' ח') פירש"י מלשון שדה תבה ומגדל בתלמוד, Prachtwagen. והנכון כפירוש החכם הראב"ע כי הוא תאר לאשה שדודה ונלקחה בחזקה בשוד ובשביה, שיבהר מהן האויב הנוצח כפי תאותו, כענין רחמתים לראש גבר. ואל יקשה בעיניך

שגג

שָׁגַג פעל יוצא בנינו קל, ענינו טעות מחשבה, ר״ל עשות דבר בהעלם ידיעה האיסור או העול בו: על שגגתו אשר שָׁגָג (ויקרא ה׳ י״ח) fehlen, aus Irrthum was begehen: לו שֹׁגֵג ומשגה (איוב י״ב ט״ז) Irrender: אני שֹׁגֵג (תהלים קי״ט ס״ז): הנפש השֹּׁוגֶגֶת (במדבר ט״ו כ״ח) aus Irrthum eine Sünde begehen.

שְׁגָגָה שמ״נ: כי שְׁגָגָה היא (קהלת ה׳ ה׳) Irrthum, Fehler, Versehen: על שִׁגְגָתוֹ אשר־שגג (ויקרא ה׳ י״ח) ומ״א: אתי תלין מְשׁוּגָתִי (איוב י״ט ד׳) נח ת׳ דגש.

שגה

שָׁגָה פעל עומד ויוצא בב״ב. הקל מ״ש בלי קשור, ענינו שוה לשגג: ומה־שָּׁגִיתִי הבינו לי (איוב ו׳ כ״ד) irren fehlen: וכי תִשְׁגּוּ ולא תעשו (במדבר ט״ו כ״ב) נופל בטעות מחשבה מחסרון ידיעה ולמוד ובכפולים טעות במעשה. אוכל חלב ברמיון שומן הוא שגג. אכל חלב בהעלם ידיעת איסור הוא שגה: וָאֶשְׁגֶּה הרבה מאד (ש״א כ״ו כ״א): ואם כל עדת ישראל יִשְׁגּוּ (ויקרא ד׳ י״ג) והבא בקשור מ״ם ענינו כמו סור: סלית כל־שֹׁגִים מחקיך (תהלים קי״ט קי״ח) weichen: השֹּׁגִים ממצותיך (שם שם כ״א): לִשְׁגּוֹת מאמרי־דעת (משלי י״ט כ״ז) פי׳ חדל לשמוע מוסר הבל המפתה אותך לסור מדעת, באמרם כי החכמה מזקת וצרה לדת ולמוסר. וכל מה שבא בקשור בי״ת ענינו עסק תמידי והשתדלות בדבר: באהבתה תִּשְׁגֶּה תמיד (משלי ה׳ י״ט) sich beschäftigen, כי רוב החבה לדבר וזהירתו בו תמיד נעשה כמשולל מחשבה ולכן בא ג״כ לגנאי: ולמה תִשְׁגֶּה בני בזרה (שם שם כ׳) vernarrt sein: וברב אולתו יִשְׁגֶּה (שם שם כ״ג): וכל־שֹׁגֶה בו לא יחכם (שם כ׳ א׳) כלם ל׳ עסק הרבה: וגם־אלה ביין שָׁגוּ (ישעיה כ״ח ז׳).

ההפעיל: ארור מַשְׁגֶּה עור בדרך (דברים כ״ז י״ח) verflucht, der einen Blinden irre leitet auf seinem Wege. ולאו עור ממש, כי אם כל איש הנשען בבלי דעת על עמיתו, והוא ישגהו ויתעהו, והוא בפועל מסיר אותו מדרך טוב: אל־תַּשְׁגֵּנִי ממצותיך (תהלים קי״ט י׳) אל תניחני להיות שוגה ממצותיך כהרבה פעלים על כונה זאת.

שְׁגִיאָה שמ״נ לטעות מחשבה: שְׁגִיאוֹת מי־יבין (שם י״ט י״ג), ומ״א וע״א:

שִׁגָּיוֹן שם התואר למין שיר ידוע: שִׁגָּיוֹן לדוד (תהלים ז׳ א׳): תפלה לחבקוק הנביא על שִׁגְיֹנוֹת (חבקוק ג׳ א׳) ולפי דעת Gesenius הוא מין השיר הנקרא בלשונם Dithyrambe הפונה למעלה כבבלי סדרים.

מִשְׁגֶּה שם״ז: אולי מִשְׁגֶּה הוא (בראשית מ״ג י״ב) Irrthum, ומ״א: אתי תלין מְשׁוּגָתִי (איוב י״ט ד׳).

שגח

הִשְׁגִּיחַ פעל יוצא, בנינו הפעיל ענינו השקפה וצפיה בעניני זולתו לטוב או לרע: ממכון־שבתו הִשְׁגִּיחַ אל כל יושבי ארץ (תהלים ל״ג י״ד) herabschauen, beobachten, aufmerksam sein, הוא לפקח על עסקי היצורים ומעשיהם: ראיך אליך יַשְׁגִּיחוּ (ישעיה י״ד ט״ז) betrachten, mit Achtung ansehen: מַשְׁגִּיחַ מן־החלונות (ש״ה ב׳ ט׳) heraussehen, וקוראים ממונה לפקח על עסקים מַשְׁגִּיחַ, Aufseher, ועל ההתבוננות והבטת ה׳ ברוך הוא נמצא בדברי המחברים ״הַשְׁגָּחָה פרטית״ Providencia, Vorsehung selbst im Einzelnen.

שגל

שָׁגַל פעל יוצא גב״ב, הקל ענינו שכיבת איש ואשה בשכיבה שלא כדת: ואיש אחר יִשְׁגָּלֶנָּה (דברים כ״ח ל׳) לפי הכתיב, beischlafen, beschlafen, והל׳ הזה ישתמש תמיד לבזיון וגנאי.

הנפעל: ונשיהם תִּשָּׁגַלְנָה (ישעיה י״ג ט״ז).

הפועל: איפה לא שֻׁגַּלְתְּ (ירמיה ג׳ ב׳) ר״ל איה המקום אשר לא סרת מני דרך הטוב לבשתך, וכלם תקנו הסופרים להוציאם בל׳ שכיבה, כי אין מדרך המוסר לכנות המעשה ההוא בעצם כ״א דרך כנוי.

שֵׁגָל ת״הש לאשה מוכנת למשכב מלכי קדם אשר בית נשים להם: וְהַשֵּׁגָל יושבת אצלו (נחמיה ב׳ ו׳) Beischläferin: נצבה שֵׁגָל לימינך (תהלים מ״ה י׳) לחיבה: ובארמית שֵׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ (דניאל ה׳ ב׳, ג׳ כ״ג) Konkubinen.

לא הִשְׁבִּית לך גאל (רות ד' י"ד) fehlen lassen, או כמו הסיר, וכן: תַּשְׁבִּיתוּ שאר מבתיכם (שמות י"ב ט"ו): תַּשְׁבִּית מלח בְּרית אלהיך (ויקרא ב' י"ג): וְהִשְׁבַּתֶּם אותם מסבלותם (שמות ה' ה') stören, hindern, השטנה ובטול, וכן: וְהִשְׁבִּיתוּ בניכם (יהושע כ"ב כ"ה) abhalten, nicht zulassen.

שֶׁבֶת שמ"ז: כבוד לאדם שֶׁבֶת מריב (משלי כ' ג') Ehre ist es für den Mann, vom Streite abzulassen, והמליצה היא כמו איש מתקומם לריב ויושב לנוח בשלום: רק שִׁבְתּוֹ יתן (שמות כ"א י"ט) versäumen. וכבר הבאתי המשקל הזה בשרש ישב, כי הוא מתישב שם יותר לפי מ"ש, כי אין ש' שבת מורה מנוחה כ"א בטול והפסק מדבר.

שַׁבָּת שת"מ ליום המנוחה: ומדי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ (ישעיה ס"ו כ"ג) Ruhe-, Feiertag: תשבתו שַׁבַּתְּכֶם (ויקרא כ"ג ל"ב) ומשאל על כל השבוע: באי הַשַּׁבָּת עם יוצאי הַשַּׁבָּת (מ"ב י"א ה'): ממחרת הַשַּׁבָּת (ויקרא כ"ג ט"ו) ר"ל השבוע, או תאר החג שנקרא ג"כ שבת. והושאל ג"כ על שנת השמטה: וְהַשַּׁבָּת ונפתחה־בר (עמוס ח' ה') Brach-Jahr, והרבוי: הַשַּׁבָּתוֹת החדשים (נחמיה י' ל"ד): מלבד שַׁבְּתֹת יי (ויקרא כ"ג ל"ח): את־שַׁבְּתֹתַי תשמרו (שמות ל"א י"ג): לא־שבתה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם (ויקרא כ"ו ל"ה) ומ"א: שבת שַׁבָּתוֹן קדש (שמות ל"א ט"ו) ליתרון שבות, große Ruhe, Feier. ומ"א ש"מ: שחקו על מִשְׁבַּתֶּהָ (איכה א' ז') Verwüstung, Zerstörung.

שַׁבְּתַי שם ע"פ (עזרא י' ט"ו, נחמיה ח' ז', י"א ט"ז), ובדברי בעלי אספות ובעלי התכונה: שַׁבְּתַאי שם ע"פ להכוכב Saturnus.

שגא, שגה

שָׂגָא באל"ף או בה"א פע"ו גב"ב. הקל עומד ענינו כמו רב המורה איכות הנושא, גדול בכמות או באיכות, ועמו צמיחה וגדול: ואחריתך יִשְׂגֶּה מאד (איוב ח' ז') groß sein: יִשְׂגֶּה־אחו בלי־מים (שם שם י"א) wachsen: כארז בלבנון יִשְׂגֶּה (תהלים צ"ב י"ג) groß wachsen, בה"א ת"א.

הפועל עד"מ: ביום נטעך תְּשַׂגְשֵׂגִי (ישעיה י"ז י"א) aufschießen, ג"כ עומד, ע' רש"י פ"א.

ההפעיל: הִשְׂגּוּ חיל (תהלים ע"ג י"ב) כמו הרבו, אספו חיל רב, היה להם חיל שַׂגִּיא וגדול: מַשְׂגִּיא לגוים ויאבדם (איוב י"ב כ"ג) groß machen: כי־תַשְׂגִּיא פעלו (שם ל"ו כ"ד) hoch preisen, rühmen.

שַׂגִּיא ת"הש: הן־אל שַׂגִּיא (שם שם כ"ו) groß, mächtig, erhaben: שדי לא־מצאנוהו שַׂגִּיא כח (שם ל"ז כ"ג) כפירש"י, לא יהלך עם האדם באמיץ כחו הגדול כ"א במשפט ורב צדקה, ולא יענה.

שָׂגָא שם ע"פ (דה"י א' י"א ל"ד).

שְׂגָא ענינו בארמית כמו בעברית, המורה גדולות הנושא בכמות או באיכות: שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא (דניאל ג' ל"א) euer Friede sei groß (eine Grußformel).

שַׂגִּיא בארמית כמו בעברית (דניאל ב' ל"א) groß, ובתואר הפעל הוראתו כמו מאד (שם ג' י"ב' ה' ט') sehr.

שגב

שָׂגַב פעל עומד ויוצא הב"ב. הקל עומד ענינו חזק תקף ורוממות: אשר שָׂגְבָה ממנו (דברים ב' ל"ו) stark, mächtig sein: שָׂגְבוּ ישע (איוב ה' י"א) ר"ל הקודרים לארץ מרב צרה ומצוקה, היה להם פתאום ישע רב, ובא הפעל שגבו כאלו בכחם באה להם הישועה, כמו הִשְׂגּוּ חיל (תהלים ע"ג י"ב).

הנפעל: ירוץ צדיק וְנִשְׂגָּב (משלי י"ח י') stark sein, d. h. geschützt: וכחומה נִשְׂגָּבָה (שם שם י"א): נִשְׂגְּבָה לא־אוכל לה (תהלים קל"ט ו') וברוממות מעלה: כי־נִשְׂגָּב שמו לבדו (שם קמ"ח י"ג) hoch erhaben.

הפיעל: וַיְשַׂגֵּב אביון מעני (שם ק"ז מ"א): וַיְשַׂגֵּב יי את־צרי רצין עליו (ישעיה ט' י') stärken, unterstützen, schützen Gott stärkte die Feinde Rezin's gegen ihn. [wörtl. er machte sie erhaben über ihn]: ממתקוממי תְּשַׂגְּבֵנִי (תהלים נ"ט ב') כלם חזוק או ישועה מצרה.

הפועל: ובוטח ביי יְשֻׂגָּב (משלי כ"ט כ"ה).

ההפעיל: הן־אל יַשְׂגִּיב בכחו (איוב ל"ו כ"ב).

מִשְׂגָּב שמ"ז או ת"הש: מִשְׂגָּב לדך (תהלים ט' י') Stärke, Stütze, Veste: מִשְׂגַּב חומותיך השח (ישעיה כ"ה י"ב): הבישה הַמִּשְׂגָּב (ירמיה מ"ח א'): מִשְׂגַּבִּי ומנוסי (ש"ב כ"ב ג').

רעבון: אכל תִּשְׁבְּרוּ מאתם (דברים ב' ו') kaufen: אשר הם שֹׁבְרִים (בראשית מ"ז י"ד): לִשְׁבֹּר אל־יוסף (שם מ"א נ"ז). ובא פ"א על המוכר: וַיִּשְׁבֹּר למצרים (שם שם נ"ו) verkaufen.

הנפעל מע"א: נִשְׁבַּר שבט מכך (ישעיה י"ד כ"ט) zerbrochen werden: נִשְׁבְּרָה קרית תֹהו (שם כ"ד י'): נִשְׁבַּר לבי בקרבי (ירמיה כ"ג ט'): אחת מהנה לא נִשְׁבָּרָה (תהלים ל"ד כ"א) verlezt werden: ובאפס יד יִשָּׁבֵר (דניאל ח' כ"ה): וַיִּשָּׁבְרוּ אניות (ד"ה ב' כ' ל"ז) scheitern.

הפיעל: ואת־כל־עץ השדה שִׁבֵּר (שמות ט' כ"ה): כן יְשַׁבֵּר כל־עצמתי (ישעיה ל"ח י"ג).

ההפעיל מע"ב על המוכר: הַמַּשְׁבִּיר לכל עם (בראשית מ"ב ו') verkaufen: אכל בכסף תַּשְׁבִּירֵנִי (דברים ב' כ"ח): ויש ענינו סבב חיל וחבלים בלידה: האני אַשְׁבִּיר ולא אוליד (ישעיה ס"ו ט') zu Geburts-wehen bringen.

ההפעל מע"א: על שבר בת עמי הָשְׁבָּרְתִּי (ירמיה ח' כ"א) betrübten Gemüths sein.

שֶׁבֶר יש שמ"ז מע"א: שֶׁבֶר רגל (ויקרא כ"א י"ט) Bruch: לפני־שֶׁבֶר גאון (משלי ט"ז י"ח) Fall, Sturz, Unglück: אין כהה לְשִׁבְרֵךְ (נחמיה ב' י"ט) Plage, Drangsal, Schrecken, Verwüstung u. dgl., ומהם בציר"י: על־שֵׁבֶר יוסף (עמוס ו' ו'): ושברה כְּשֵׁבֶר נבל (ישעיה ל' י"ד): וּמִשֵּׁבֶר רוח תילילו (שם ס"ה י"ד): רפה שְׁבָרֶיהָ כי מטה (תהלים ס' ד') מכותיה, והרפואה היא על דרך מליצה והכוונה בנין והקימת הרבותיה אחרי הֻכְּתָה הארץ חרם. ועצ"ה: מִשְּׁבָרִים יתחטאו (איוב מ"א י"ז) Wellen, כנוי לגלי הים שהם משתברים. ועצה"ש עוד: החלום ואת שִׁבְרוֹ (שופטים ז' ט"ו) die Deutung, כי הפתרון שובר סתימת החלום. ויש שת"ז לבר ותבואה: כי יש שֶׁבֶר במצרים (בראשית מ"ב א') Getreide, ומ"א מע"א: משנה שִׁבָּרוֹן (ירמיה י"ז י"ח) Unglück, Verwüstung: וּבְשִׁבְרוֹן מתנים (יחזקאל כ"א י"א) עצ"הש כי האיש האמלל, ברכיו כושלות מרפיון כח כאלו נשברו מתניו, בלי יכולת ללכת קוממיות.

מַשְׁבֵּר שמ"ז לחבלי לידה לדעת הרד"ק, ויש מפרשים והוא הנכון, כי הוא מקום פתיחת הרחם: כי באו בנים עד מַשְׁבֵּר (ישעיה ל"ז ג') Muttermund, מענין האני אשביר. וס"א: לא־יעמד בְּמִשְׁבַּר בנים (הושע י"ג י"ג) וקרוב לו: אפפוני מִשְׁבְּרֵי מות (ש"ב כ"ב ה') Todes-Wellen, וע"א: אדירים מִשְׁבְּרֵי ים (תהלים צ"ג ד') Welle: כל מִשְׁבָּרֶיךָ וגליך (שם מ"ב ח').

שבר

שָׂבַר פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו מחשבה והשקפה: ואהי שֹׂבֵר בחומה (נחמיה ב' י"ג) betrachten, כמו סבר בארמית ובתלמוד. ויסבר להשנא עדניא meinen, denken, סָבַר למימר.

הפיעל ענינו תקוה ותוחלת: שִׂבַּרְתִּי לישעתך (תהלים קי"ט קס"ו) hoffen, harren: עיני כל אליך יְשַׂבֵּרוּ (שם קמ"ה ט"ו): אשר שִׂבְּרוּ איבי היהודים (אסתר ט' א') תקוה מדומה.

שֶׂבֶר שמ"ז: שִׂבְרוֹ על־יי אלהיו (תהלים קמ"ו ה') Hoffen, Vertrauen: ואל־תבישני מִשִּׂבְרִי (שם קי"ט קט"ז) ומ"ש בתלי' בְּסֵבֶר פנים יפות הוא מלשון ארמית. כי בארמית כאשר ירצה לתאר פנים של רצון יאמר סבר אפוהי.

שבת

שָׁבַת, העתיד יִשְׁבֹּת, יִשְׁבַּת, פע"ו גב"ב. הקל ענינו בטול מטעשה או הפסק הויה: כי בו שָׁבַת מכל־מלאכתו (בראשית ב' ג') feiern, aufhören zu Arbeiten: וְשָׁבְתָה הארץ (ויקרא כ"ה ב') תהיה בטלה מעבודה: שָׁבַת נגש (ישעיה י"ד ד') aufhören, verstört werden: זקנים משער שָׁבָתוּ (איכה ה' י"ד): יום ולילה לא יִשְׁבֹּתוּ (בראשית ח' כ"ב): וַיִּשְׁבֹּת המן (יהושע ה' י"ב): יִשְׁבְּתוּ מהיות גוי (ירמיה ל"א ל"ו): וַיִּשְׁבְּתוּ שלשת האנשים (איוב ל"ב א') כמו ויחדלו האנשים, פסקו מלענות. ובא: אז תִּשְׁבַּת הארץ (ויקרא כ"ו ל"ד) תשבת מהוציא את יבולה ותנובת שדי תפסיק מזרעה.

הנפעל: וְנִשְׁבַּת מבצר מאפרים (ישעיה י"ז ג') שוה לקל.

ההפעיל יוצא להריסה ושממון והשחתה: הִשְׁבַּתָּ מטהרו (תהלים פ"ט מ"ה) zerstören, verwüsten: אַשְׁבִּיתָה מאנוש זכרם (דברים ל"ב כ"ו): וְהִשְׁבַּתִּי חיה רעה (ויקרא כ"ו ו') fortschaffen, אפסיק, או יבוא על מניעת דבר שלא יבוא כלל, כמו: אשר

באופן אחר: היא שנת הַשְּׁבִיעִית (עזרא ז׳ ח׳): וְהַשְּׁבִיעִית תשמטנה (שמות כ״ג י״א) מוסב על שנה: ויהי בַּשְּׁבִיעִית ויאמר (מ״א י״ח מ״ד) וכשבא לפני הנמנה בלי ה״א הוא מספר חלקי לז׳ונ׳ כי ד״מ שְׁבִיעִית השנה, הוא חלק שביעי משנה, ע״ש רבע.

שָׁבוּעַ שת״ז אם להקיף מספר זמן ז׳ ימים או ז׳ שנים: שָׁבוּעַ אחד (דניאל ט׳ כ״ז) Jahr. Siebend Woche (בראשית כ״ט כ״ז) מלא שְׁבֻעַ זאת: והזוני: וטמאה שְׁבֻעַיִם (ויקרא י״ב ה׳). והרבוי מ״ש שבתות בס״נ: שבעה שָׁבֻעֹת תספר־לך (דברים ט״ז ט׳): ליי בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם (במדבר כ״ח כ״ו). ובא בשו״א: שְׁבֻעֹת חקות קציר (ירמיה ה׳ כ״ד): שָׁבֻעוֹת יָמִים (יחזקאל מ״ה כ״א) ומ״ש שמטה בס״ז: שָׁבֻעִים שבעים (דניאל ט׳ כ״ד):

שבע

שָׂבַע פעל עומד ויוצא גב״ב. הקל עומד ענינו די מלוא מזון או תאוה: ואכל וְשָׂבַע ודשן (דברים ל״א כ׳) satt sein: עובד אדמתו יִשְׂבַּע־לחם (משלי י״ב י״א). ועצ״הם: שָׂבְעָה ברעות נפשי (תהלים פ״ח ד׳): שָׂבַעְתָּ קלון (חבקוק ב׳ ט״ז): וְשָׂבַעְתִּי נדדים (איוב ז׳ ד׳): כי־רב שָׂבַעְנוּ בוז (תהלים קכ״ג ג׳): פן אֶשְׂבַּע (משלי ל׳ ט׳) בעשר: אֶשְׂבְּעָה בהקיץ תמונתך (תהלים י״ז ט״ו): לא־יִשְׂבַּע כסף (קהלת ה׳ ט׳) ימלא תאותו: פן יִשְׂבָּעֶךָ (משלי כ״ה י״ז) übersatt, überdrüßig werden: וַיִּשְׂבַּע ימים ויומת (ד״ה ב׳ כ״ד ט״ו) ועיני האדם לא תִשְׂבַּעְנָה (משלי כ״ז כ׳).

הפיעל יוצא: שַׂבְּעֵנוּ בבקר חסדך (תהלים צ׳ י״ד) sättigen: נפשם לא יְשַׂבֵּעוּ (יחזקאל ז׳ י״ט).

ההפעיל: הִשְׂבִּיעַ נפש שוקקה (תהלים ק״ז ט׳): הִשְׂבִּיעַנִי במררים (איכה ג׳ ט״ו): לְהַשְׂבִּיעַ שאה (איוב ל״ח כ״ז): ארך ימים אַשְׂבִּיעֵהוּ (תהלים צ״א ט״ז).

שָׂבֵעַ ת״הש: זקן וְשָׂבֵעַ (בראשית כ״ה ח׳): זקן ושְׂבַע ימים (שם ל״ה כ״ט): נפש שְׂבֵעָה (משלי כ״ז ז׳): שְׂבֵעִים בלחם נשכרו (ש״א ב׳ ה׳).

שָׂבָע שמ״ז: שָׂבָע גדול בכל־ארץ (בראשית מ״א כ״ט) Ueberfluß, Fruchtbarkeit: וְהַשָּׂבָע לעשיר (קהלת ה׳ י״א). ומ״א בס״נ: שִׂבְעַת־לחם (יחזקאל ט״ז מ״ט).

שֹׂבַע שמ״ז: שֹׂבַע שמחות (תהלים ט״ז י״א): לחם לָשֹׂבַע (שמות ט״ז ג׳): כנפשך שָׂבְעֶךָ (דברים כ״ג כ״ה). ובס״נ: לא ידעו שָׂבְעָה (ישעיה נ״ו י״א): מבלתי שָׂבְעָתֵךְ (יחזקאל ט״ז כ״ח).

שבץ

שִׁבֵּץ פעל יוצא בנינו פיעל ענינו קליעה שתי וערב: וְשִׁבַּצְתָּ הכתנת שש (שמות כ״ח ל״ט) flechten, gewürfelte Arbeit: מְשֻׁבָּצִים זהב יהיו (שם שם כ׳).

שָׁבָץ שמ״ז ענינו ערבוב וסכסוך ותמהון על ידי בלבול החושים וטרוף הדעת לפני המות, Agonie, והמתרגם תרגם בכלל רְתִיהָא, ואבן־גנאח פרשו עיון, כפירוש הפעל אצל ר׳ סעדיה גאון. והראשון יותר נכון: כי אחזני הַשָּׁבָץ (ש״ב א׳ ט׳) Verwirrung des Geistes.

מִשְׁבְּצוֹת ת״הש: מִשְׁבְּצוֹת זהב תעשה (שמות כ״ח י״א) Einfassung: מִשְׁבְּצוֹת זהב לבושה (תהלים מ״ה י״ד) gestickt, ומ״א: וכתנת תַּשְׁבֵּץ (שמות כ״ח ד׳) gewürfelt; Einwebung eines andern Stoffes.

שְׁבַק בל׳ ארמית ל׳ עזיבה (דניאל ד׳ י״ב, כ׳ כ״ג) lassen, zurücklassen. ובאתפעל (שם ב׳ מ״ד) gelassen, überlassen werden.

שׁוֹבֵק שם ע״פ (נחמיה י׳ כ״ה).

שבר

שָׁבַר, העתיד יִשְׁבֹּר, פ״י הב״ב. הקל א) יש ענינו רציצה ונפוץ: מטות עץ שָׁבָרְתָּ (ירמיה כ״ח י״ג) zerbrechen: וּשְׁבָרָהּ כשבר נבל (ישעיה ל׳ י״ד): ולא שָׁבַר את־החמור (מ״א י״ג כ״ח) zermalmen, ועצ״ה: וַיִּשְׁבְּרֵהוּ וימיתהו (שם שם כ״ו): כל מטה לחם־שָׁבַר (תהלים ק״ה ט״ז): חרפה שָׁבְרָה לבי (שם ס״ט כ״א): הרופא לִשְׁבוּרֵי לב (שם קמ״ז ג׳) כנוי לגבהה רוח: וְשָׁבַרְתִּי את־גאון עזכם (ויקרא כ״ו י״ט) demüthigen: שְׁבֹר זרוע רשע (תהלים י׳ ט״ו) חלישת כח: וָאֶשְׁבֹּר מטות עלכם (ויקרא כ״ו י״ג) כנוי לפריקה משעבוד: וָאֶשְׁבֹּר עליו חקי (איוב ל״ח י׳) bestimmen, fest setzen, בא ל׳ שבירה כמו ל׳ גזירה וכריתה: יִשְׁבְּרוּ פראים צמאם (תהלים ק״ד י״א) stillen, ב) ויש ענינו קנית מזון לאכול לשבר

שבך

שְׂבָכָה שת"נ למעשה רשת עשויה לפני ארובה או לפני הפתח: בעד הַשְּׂבָכָה (מ"ב א' ב') Gitterwerk: ומזה ועל־שְׂבָכָה יתהלך (איוב י"ח ח') כנוי לרשת ופח העשוי כדמות השבכה: שְׂבָכִים מעשה שְׂבָכָה (מלכי' א' ז' י"ז) Laubwerk, מן שובך האלה ומזה: וּשְׂבָכִים ורמונים (מ"ב כ"ה י"ז). (עיין שרש סבך).

שַׂבְּכָא (ראה סַבְּכָא).

שׁוֹבָךְ שע"פ לשר צבא הדרעזר מלך צובה (ש"ב י' ט"ז, י"ח), ובכתוב לעצמו (בד"ה י"ט ט"ז, י"ח) נמצא שׁוֹפָךְ.

שבל

שֹׁבֶל שם שוק הרגל: השפי־שֹׁבֶל (ישעיה מ"ז ב') Schenkel, ולפי לשון ערבי langes, fliegendes Haar, נרדף עם גלי צמתך; אולם הנכון דעת חכם אחר שהוא כמו שׁוּל Schleppe, כאשר באמת שַׁבַּבָה בלשון ערבית הוראה הזאת לו. וגלוי השולים באשה לחרפה, ידוע מדברי הנביאים.

שְׁבִיל שת"ז לדרך ונתיב: וּשְׁבִילְךָ במים רבים (תהלים ע"ז כ') Pfad, Tritt, Weg, ובמובן מוסרי: שְׁבִילֵי עולם (ירמיה י"ח ט"ו) Gang, Lauf der Welt, Art, Weise, דרכי העולם ומנהגו.

שִׁבֹּלֶת שם ת"נ לקנים העולים בצמח תבואה: וכראש שִׁבֹּלֶת ימלו (איוב כ"ד כ"ד) Halmen, Aehren, והרבוי בל"ז: שבע שִׁבֳּלִים (בראשית מ"א ה'). ועצ"הש: מה שתי שִׁבֲּלֵי הזיתים (זכריה ד' י"ב), דמה ענפי הזיתים לשבלים. ויש ענינו זרם מים: אל תשטפני שִׁבֹּלֶת מים (תהלים ס"ט ט"ז): מִשִּׁבֹּלֶת הנהר (ישעיה כ"ז י"ב): אמר־נא שִׁבֹּלֶת ויאמר סִבֹּלֶת (שופטים י"ב ו'), ושבולת התבואה נראה כגלים.

שַׁבְּלוּל שם שרץ מה: כמו שַׁבְּלוּל תמס יהלך (תהלים נ"ח ט') Schnecke, וי"מ כמו מפח Wasserblase.

שֶׁבְנָא או שֶׁבְנָה, שם הסוכן אשר על בית המלך חזקיה, אשר לֻקְּחָה ממנו אחרי כן משמרת פקודתו זאת וְנִתְּנָה לאליקים (ישעיה כ"ב ט"ו) ולמן אז נזכר בשם סופר המלך (שם ל"ו ג', מ"ב י"ח י"ח כ"ו, ל"ז, י"ט ב').

שְׁבַנְיָה שע"פ (דה"י א' ט"ו כ"ד; נחמיה ט' ד' ועוד איזה פעמים שם). במקום שְׁבַנְיָה בא שְׁבַנְיָהוּ (שם י"ב ג'). גם שְׁכַנְיָהוּ (דה"י א' כ"ד י"א) וכמדומה שהם שמות איש אחד.

שבס

שְׁבִיס שם תכשיט מה: וְהַשְּׁבִיסִים והשהרנים (ישעיה ג' י"ח) Schleier, netzförmige Haube.

שבע

נִשְׁבַּע פעל יוצא בב"ב. הנפעל ענינו שבועה ומקרה הפעולה הוא הפעול: השבעה אשר נִשְׁבַּעְתִּי (בראשית כ"ו ג') schwören: או־הִשָּׁבַע שבעה (במדבר ל' ג'): אנכי אִשָּׁבֵעַ (בראשית כ"א כ"ד): וַיִּשָּׁבַע לו על־הדבר (שם כ"ד ט').

ההפעיל: הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ (שמות י"ג י"ט) beschwören, schwören lassen: וַיַּשְׁבִּעֵנִי אדני (בראשית כ"ד ל"ז).

שְׁבוּעָה שמ"נ מזה: והקמתי את־הַשְּׁבֻעָה (שם כ"ו ג') Schwur, Eid: שְׁבֻעַת יי תהיה בין שניהם (שמות כ"ב י'): שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת להם (יחזקאל כ"א כ"ח): ובס"ר: שְׁבֻעוֹת מטות (חבקוק ג' ט').

שֶׁבַע שם מספר יסודי לנקבה: שֶׁבַע שנים (בראשית ה' ז') sieben. ולזכר: שִׁבְעָה פרים (במדבר כ"ג א'): שִׁבְעַת ימים (בראשית ח' י'): שִׁבְעָה עשר (ד"ה א' כ"ד ט"ו) siebenzehn: שְׁבַע־עשרה שנה (בראשית ל"ז ב') לנקבות. והרבוי מספר העשירית: בְּשִׁבְעִים נפש (דברים י' כ"ב) siebenzig, והזוגי: שִׁבְעָתַיִם יקם קין (בראשית ד' ט"ו) siebenfältig, ענינו על אחד שבע פעמים: ונמצא ישלם שִׁבְעָתָיִם (משלי ו' ל"א) כי מנהג הלשון לתפוס מספר הזה דרך גוזמא, כלומר פעמים רבות. כמו: שֶׁבַע כחטאתיכם (ויקרא כ"ו כ"א): כי שֶׁבַע יפול צדיק (משלי כ"ד ט"ז): והחזיקו שֶׁבַע נשים באיש אחד (ישעיה ד' א'): כי שֶׁבַע תועבות בלבו (משלי כ"ו כ"ה) ובא בכנוי: ויפלו שִׁבְעָתָם (ש"ב כ"א ט'): שִׁבְעָנָה בנים (איוב מ"ב י"ג) נו"ן נוסף.

שְׁבִיעִי שם מספר סדורי לזכר: ביום הַשְּׁבִיעִי (בראשית ב' ב') der siebente: ובשנה הַשְּׁבִיעִית (מ"ב י"א ד') לנקבה. ונמצא בסמיכות

וַיֵּשְׁבְּ ממנו שבי (במדבר כ״א א׳): אשור תִּשְׁבֶּךָּ (שם כ״ד כ״ב).

הנפעל: כי נִשְׁבָּה אחיו (בראשית י״ד י״ד).

שְׁבִי תהש״ז: הלכו שְׁבִי לפני צר (איכה א׳ ה׳) gefangen: עד בכור הַשְּׁבִי (שמות י״ב כ״ט) Gefangenschaft. ובהפסק: שבית שֶׁבִי (תהלים ס״ח י״ט): ושבית שִׁבְיוֹ (דברים כ״א י׳): שמלת שִׁבְיָהּ (שם שם י״ג): אתם וּשְׁבִיכֶם (במדבר ל״א י״ט): שְׁבֵיְךָ בן אבינעם (שופטים ה׳ י״ב). ובס״נ: שְׁבִיָּה בת־ציון (ישעיה נ״ב ב׳) Gefangene, תאר. ובסנ״א: את שְׁבִית יעקב (תהלים פ״ה ב׳): ובנותיו בַּשְּׁבִית (במדבר כ״א כ״ט), ש״מ: את שְׁבִיתְהֶן (יחזקאל ט״ז נ״ג). ומ״א: וראית בַּשִּׁבְיָה (דברים כ״א י״א). ומ״א: בשוב יי שְׁבוּת עמו (תהלים י״ד ז׳): ושב יי אלהיך את־שְׁבוּתְךָ (דברים ל׳ ג׳): בשובי את שְׁבוּתֵיכֶם (צפניה ג׳ כ׳), ובא: את שִׁיבַת ציון (תהלים קכ״ו א׳) ת׳ שבית. (ראה ש׳ שבות).

שְׁבוֹ שם מין אבן יקרה: לשם שְׁבוֹ ואחלמה (שמות כ״ח י״ט) Agat oder Türkis: ולדעת הרד״ק הוא הנקרא בערב אלסבנ, והמתרגם ארמית תרגמו שבזיז, תרגום של סַפִּיר.

שְׁבוּאֵל (שבוי מאלהים), שע״פ (ד״ה א׳ כ״ג ט״ז, כ״ו כ״ד), ובמקומו (שם כ״ד כ׳) נמצא שׁוּבָאֵל, גם (שם כ״ד ד׳, כ׳) נמצאו שני סגנוני השם הזה.

שבח

שַׁבַּח פעל יוצא, גב״ב. הפיעל א) יש ענינו פאר תהלה ובחירה בדבר: וְשִׁבַּחְתִּי אני את־השמחה (קהלת ח׳ ט״ו) rühmen, loben, vorziehen: שַׁבְּחִי ירושלים את־יי (תהלים קמ״ז י״ב) loben, preisen: דר לדור יְשַׁבַּח מעשיך (שם קמ״ה ד׳): שפתי יְשַׁבְּחוּנְךָ (שם ס״ג ד׳). ב) ויש ענינו השקט בשוא גליו אתה תְשַׁבְּחֵם (שם פ״ט י׳) beruhigen, Einhalt thun, stillen, ויש מן המבקרים החדשים אשר יקראו ברי״ש: בשוא גליו אתה תְּשַׁבְּרֵם, ויהיו למשברי מים; אולם לנו אין עסק בחדשות כאלה, ע״ד אל תקרא, כי אם בהכרח גדול. ובלעדי זאת, הלא נמצא גם בהפעיל: מַשְׁבִּיחַ שאון ימים (שם ס״ה ח׳): וחכם באחור יְשַׁבְּחֶנָּה (משלי כ״ט י״א) einhalten, zurückhalten.

ההפעיל מע״ב: מַשְׁבִּיחַ שאון ימים (תהלים ס״ה ח׳) dämpfen, stillen.

ההתפעל: לְהִשְׁתַּבֵּחַ בתהלתך (שם ק״ו מ״ז) sich loben, rühmen ע״י תהלת השם.

שֶׁבַח שת״ז: וְשַׁבֵּחַ אני את־המתים (קהלת ד׳ ב׳), ובתפלה שמ״ז: יִשְׁבַּח והודיה Lob, Ruhm, ובתלמוד מקצת שְׁבָחוֹ: שיר וּשְׁבָחָה, וְשִׁבְחָךְ אלהינו. ומ״א: שירות וְתִשְׁבָּחוֹת.

שְׁבַח בארמית, ענינו כמו שבח בעברית, נמצא רק בבנין פַּעֵל (דניאל ב׳ כ״ג, ד׳ ל״א, ל״ד) loben.

שבט

שֵׁבֶט שת״ז נרדף למקל ומטה ומשתמש עצ״ה לענינים שונים: אתה בַּשֵּׁבֶט תכנו (משלי כ״ג י״ד) Ruthe: וְשֵׁבֶט לגו חסר־לב (שם י׳ י״ג) Zuchtstock: ופקדתי בְשֵׁבֶט פשעם (תהלים פ״ט ל״ג) תפס הכלי ת׳ הפעולה שענינו יסורים: יסר מעלי שִׁבְטוֹ (איוב ט׳ ל״ד): שִׁבְטְךָ ומשענתך (תהלים כ״ג ד׳) תאר למטה: אשר יעבור תחת הַשָּׁבֶט (ויקרא כ״ז ל״ב): שלשה שְׁבָטִים (ש״ב י״ח י״ד) כנוי לחץ: בְּשֵׁבֶט ברזל (תהלים ב׳ ט׳): מושכים בְּשֵׁבֶט סופר (שופטים ה׳ י״ד) כנוי לעט: שֵׁבֶט מישור שֵׁבֶט מלכותך (תהלים מ״ה ז׳) Zepter, כנוי לשבט המלך: שֵׁבֶט משלים (ישעי׳ י״ד ה׳): לא־יסור שֵׁבֶט מיהודה (בראשית מ״ט י׳) כנוי לממשלה. ובא נרדף לשם מטה במשפחות: את־שֵׁבֶט הלוי (דברים י׳ ח׳) Stamm: ששם עלו שְׁבָטִים שִׁבְטֵי יה (תהלי׳ קכ״ב ד׳): את ראשי שִׁבְטֵיכֶם (דברים א׳ ט״ו). ובא בתוספת רי״ש: את שַׁרְבִיט הזהב (אסתר ד׳ י״א) Zepter.

שְׁבָט שם חדש האחד עשר: הוא־חדש שְׁבָט (זכריה א׳ ז׳) לשון ארמית וערבי; ומאחר שמצינו בתרגום (אסתר ג׳ ז׳) שנקרא רויש ירחי שתא לאילנא, יפה פירשו המדקדק ר׳ יהודה קרפנטראסי, הביאו החכם Fürst, שנקרא כן על שם שילבלבו בו בארצות בני קדם שבטוטי אילן שיוצאו חטרים.

שֹׁבַי שע״פ (עזרא ב׳ מ״ב, נחמיה ז׳ מ״ה).

שֹׁבִי שע״פ (ש״ב י״ז כ״ז).

שׁוֹבָל שע״פ לבן שעיר (בראשית ל״ו כ׳, כ״ג, כ״ט), גם נזכר שם זה (בד״ה א׳ ב׳ ה׳, ד׳ א׳).

החלק הנוסף על הכל במציאות בשיעור בכמות במקום ובזמן, אבל נשאר נאמר על המעט הנשאר במציאות מן הרוב הנעדר, או על השאר הדבר על ענינו.

ההפעיל: כל אשר הִשְׁאִיר הברד (שמות י׳ י״ב) übrig lassen: וְהִשְׁאִיר אחריו ברכה (יואל ב׳ י״ד) hinterlassen, zurücklassen: לא־יַשְׁאִירוּ ממנו עד־בקר (במדבר ט׳ י״ב): לא הִשְׁאִיר שריד (יהושע י׳ כ״ח): תַּשְׁאִיר מאה (עמוס ה׳ ג׳).

שְׁאָר ת״הש לה״ק: את שְׁאָר העיר (ד״ה א׳ י״א ח׳) der Rest, übrige Theil: בִּשְׁאָר מדינות המלך (אסתר ט׳ י״ב), כי הוא תאר מצטרף כהצטרפו׳ החלק אל הכל. ובא: שם וּשְׁאָר ונין ונכד (ישעי׳ י״ד כ״ב) Nachruhm, הכבוד הנשאר לאדם אחר מותו. ויש לומר כי שְׁאָר פה הוא כמו שְׁאֵר בשר, Blutsverwandter, והוא כמו ונין ונכד שלאחריו, כמפרש ואזיל.

שְׁאָר בארמית (ובסמיכו׳ שְׁאַר) ענינו דבר נותר (עזרא ד׳ ז׳ ט׳, י׳ י״ד, וס״א ז׳ י״ח) בסמיכות übrig sein.

שֶׁאֱרָה שע״פ (ד״הי א׳ ז׳ כ״ד).

שְׁאָר יָשׁוּב שם מְשָׁלִי לבן ישעיהו בן אמוץ (ישעיה ז׳ ג׳, י׳ כ״א).

שְׁאֵר תהש״ז, עיקר ענינו בשר ומזון והושאל על קרובים: אם יכין שְׁאֵר לעמו (תהלים ע״ח כ׳) Fleisch: וּשְׁאֵרָם מעל עצמותם (מיכה ג׳ ב׳): ועוכר שְׁאֵרוֹ אכזרי (משלי י״א י״ז) גופו: שְׁאֵרָהּ כסותה (שמות כ״א י׳) מזון. ומ״ש קרבת בשר: אל כל שְׁאֵר בשרו לא תקרב (ויקרא י״ח ו׳) Verwandter, Blutsfreund, וע׳ מ״ש שם הראב״ע בשם ר״מ כהן: כי אם־לִשְׁאֵרוֹ הקרוב אליו (שם כ״א ב׳), ובתוספת ה״א: שַׁאֲרָה הנה (שם י״ח י״ז) Blutsverwandtschaft.

שְׁאֵרִית שמ״נ או תהש״נ, ענין קיום והותרה: לשום לכם שְׁאֵרִית בארץ (בראשית מ״ה ז׳) Bleiben: וכל שְׁאֵרִית בית ישראל (ישעיה מ״ו ג׳) Rest: וּשְׁאֵרִיתֵךְ יהרג (שם י״ד ל׳) ונמצא בחסרון אל״ף: וגם כל־שֵׁרִית ישראל (ד״ה א׳ י״ב ל״ח), וי״מ מזה: אם לא שֵׁרִיתִךָ לטוב (ירמיה ט״ו א׳) (ע״ש שרה).

מִשְׁאֶרֶת שת״נ לכלי שמחמיצין בו בצק: טנאך וּמִשְׁאַרְתֶּךָ (דברים כ״ח ה׳) Backtrog: מִשְׁאֲרֹתָם צררות בשמלותם (שמות י״ב ל״ד), והרד״ק אמר שזה הוא על הבצק: ובתנוריך וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ (שמות ז׳ כ״ח).

שְׂאֹר בס״ן, שת״ז למחמצת הבצק: שְׂאֹר לא ימצא בבתיכם (שם שם י״ט) Gesäuertes, Sauerteig: כל שְׂאֹר וכל דבש (ויקרא ב׳ י״א).

שְׁבָא שם עם וארץ בעדן ערב, הנודע לתהלה ע״ד עשרה זהב צרי ולבונה ושן הנמצאים שמה (מ״א י׳ א׳ ונו׳, ישעיה ס׳ ו׳, ירמיה ו׳ כ׳, יחזקאל כ״ז כ״ב, תהלים ע״ב ט״ו), גם נזכר לעם עושה מסחר וקנין (יחזקאל שם, תהלים ע״ב י׳, יואל ד׳ ח׳, איוב ו׳ י״ט), גם נזכר גדוד עושה חמס בארץ עוץ בשם שְׁבָא (באיוב א׳ ט״ו). לעיר ממלכת שבא יזכירו הסופרים הקדמונים סָבָא או מָרַב רחוקה ג׳ או ד׳ מסעות יום מן מקום Sanae אשר בסביבותיו נמצאו עד היום הזה ציונים קדמונים על מצבות עובדי אלילים בימי קדם (Himjaritische Inschriften), בתולדות הדורות (בראשי׳ י׳ ז׳) נזכר שְׁבָא לנין כוש.

שבב

שָׁבַב פעל יוצא, בב״ב. פיעל ער״מ, ענינו התלהב: תְּשַׁבֵּב לנו (תהלי׳ ס׳ ג׳) anzünden, entbrennen, פי׳ תלהט אפך בנו, וע״ש שוב.

ההפעיל: לְהָשִׁיב בחמה אפו (ישעי׳ ס״ו ה׳) ובא ע״ד נע״ו. והשם: ולא יגה שְׁבִיב אשו (איוב י״ח ה׳) Flamme. ובדניאל ז׳: שְׁבִיבִין דינור.

שְׁבָבִים ת״הש לשברי עץ כמו בקע וכפים: כי־שְׁבָבִים יהיה עגל שמרון (הושע ח׳ ו׳) zerbrochene Stücke, Scherben, ע״י הכתיתה והשבירה לא ישאר מן הפסל הזה כי אם שבבים ורסיסים ובקיעים.

שבה

שָׁבָה, העתיד יִשְׁבֶּה, פ״י, בב״ב. הקל ענינו לכידה ונלות: וְשָׁבִיתָ שביו (דברי׳ כ״א י׳) fangen: ואת נשיהם שָׁבוּ (בראשית ל״ד כ״ט) gefangen, fortführen: והיו שֹׁבִים לְשֹׁבֵיהֶם (ישעי׳ י״ד ב׳): לקרא לִשְׁבוּיִם דרור (שם ס״א א׳): ביום שְׁבוֹת זרים חילו (עובדיה א׳ י״א): וּשְׁבֵה שֶׁבְיְךָ (שופטים ה׳ י״ב):

והוא שָׁאוּל (מ"ב ו' ה'), והשאלה נופל בחפצים שישיב בעין לבעליו והלואה בכסף שניתן להוצאה.

הנפעל: נִשְׁאֹל נִשְׁאַל מִמֶּנִּי דוד (ש"א כ' ו'): נִשְׁאֲלְתִּי מִן־הַמֶּלֶךְ (נחמיה י"ג ו'): sich selbst ausbitten גם כן שואל נפשו מאת המלך, ללכת ולשוב, כשואל חפץ מזולתו להשיבו אח"כ.

הפיעל: שאל יְשָׁאֲלוּ באבל (שמואל ב' כ' י"ח) aufragen lassen: ינועו בניו וְשִׁאֲלוּ (תהלים ק"ט י') betteln.

ההפעיל: וגם אנכי הִשְׁאִלְתִּיהוּ לה' (ש"א א' כ"ח): leihen בעיני מצרים וַיַּשְׁאִלוּם (שמות י"ב ל"ו) כי הדורש הוא השואל והחפץ הוא הנשאל ונותן החפץ הוא המשאיל.

שְׁאֵלָה שם מ"נ: שְׁאֵלָה אחת קטנה (מ"א ב' כ'): Bitte: שְׁאֵלָתִי ובקשתי (אסתר ה' ז'): תבוא שְׁאֵלָתִי (איוב ו' ח') Wunsch: ויתן להם שֶׁאֱלָתָם (תהלי' ק"ו ט"ו) Forderung. ובתוספת מ"ם: מִשְׁאֲלֹת לבך (תהלי' ל"ז ד'): ימלא יי כל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ (שם כ' ו').

שְׁאוֹל שת"ז מקבר נרדף עם שחת, ועצ"ה למיתה ולארץ רפאים, והוא במליצה ושיר המקום אשר שמה בני אדם יתהלכו למו כצל נטוי ויעשו מעשיהם זר מעשיהם ברפיון ידים כהולם חלים, כאשר נמצא גם בשירים הקדמונים לעמים אשר לא מבני ישראל המה, ובזה תבין מליצות רבות בס"הק, כמו: שְׁאוֹל מתחת רגזה לך (ישעיה י"ד ט'): מבטן שְׁאוֹל שועתי (יונה ב' ג'): בִּשְׁאוֹל מי יודה־לך (תהלים ו' ו') Grab, Gruft, Hölle, Unterwelt, Reich der Todten: ארד אל־בני אבל שְׁאֹלָה (בראשית ל"ז ל"ה): עמוקה מִשְּׁאוֹל מה־תדע (איוב י"א ח').

שָׁאוּל שם ע"פ א) למלך הראשון בישראל, בן קיש איש ימיני (ש"א ט' ב' וגו'), ב) שם מלך אדום שָׁאוּל מרחובות הנהר (בראשית ל"ו ל"ז), ג) בן שמעון בן יעקב (בראשי' מ"ו י'), ותואר השם הוא שָׁאוּלִי: לְשָׁאוּל משפחת הַשָּׁאוּלִי (במדבר כ"ו י"ג).

שְׁאָל שע"פ (עזרא י' כ"ט).

שְׁאֵל פעל נרדף עם בקש, דרש חפץ, בלשון ארמית (עזרא ז' כ"א) verlangen, bitten, וביחס ל' הוא לשון שאלה (עזרא ה' ט' י') fragen.

שְׁאֵלָא, שְׁאֶלְתָּא, שת"נ בארמית: מאמר קדישין שְׁאֶלְתָא (דניאל ד' י"ד) Gebot.

שְׁאַלְתִּיאֵל שע"פ (ד"ה א' ג' י"ז, עזרא ג' ב', נחמי' י"ב א' ובחגי א' א'), ונמצא (שם שם י"ב) במקומו שַׁלְתִּיאֵל.

שאן

שַׁאֲנַן פעל עומד, בנין פיעל, ענינו השקט ושלוה: וְשַׁאֲנַן מפחד רעה (משלי א' ל"ג): ruhig, sicher: יחד אסירים שַׁאֲנָנוּ (איוב ג' י"ח): שַׁאֲנַן מואב מנעוריו (ירמיה מ"ח י"א). והשם: נוה שַׁאֲנָן (ישעי' ל"ג כ') ruhig, sicher, ת"הש: לעשתות שַׁאֲנָן (איוב י"ב ה') ע"ש עשת ושרש לפד. ובתוספ' למ"ד: כלה שַׁלְאֲנָן ושליו (שם כ"א כ"ג): הלעג הַשַּׁאֲנַנִּים (תהלים קכ"ג ד') Uebermüthige: נשים שַׁאֲנַנּוֹת (ישעיה ל"ב ט'). וע"ש שאה.

שאף

שָׁאַף, העתיד יִשְׁאַף, פ"י, בנינו קל, ענינו תאוה לדבר להשיגו, כבולע דבר בתשוקה רבה: וְשָׁאַף צמים חילם (איוב ה' ה') gierig verschlucken; שָׁאֲפָה רוח (ירמיה ב' כ"ד) schnauben, nach Etwas schnappen: שְׁאָפַנִי אנוש (תהלים נ"ו ב'): שׁוֹאֵף זורח הוא שם (קהלת א' ה') streben: פי פערתי וָאֶשְׁאָפָה (תהלים קי"ט קל"א) כפותח פיו ומושך רוחו אליו לשאוב אותו ולבלוע: כעבד יִשְׁאַף־צל (איוב ז' ב') אשם וְאֶשְׁאַף יחד (ישעיה מ"ב י"ד) לשון חרבן, או אשאף כעין ת"הפ לאשם, וכן: שמות וְשָׁאַף אתכם (יחזקאל ל"ו ג').

שאר

שָׁאַר פעל עומד ויוצא, גב"ב, הקל עומד, ענינו נותר חלק מכל: עוד שָׁאַר הקטן (ש"א ט"ז י"א) übrig sein.

הנפעל שוה לקל: לא נִשְׁאַר לפני אדני (בראשי' מ"ז י"ח): וְנִשְׁאַר אנוש מזער (ישעי' כ"ד ו'): וַיִּשָּׁאֶר אך נח (בראשית ז' כ"ג): ולא נִשְׁאַר בי כח (דניאל י' ח') bleiben: ולא נִשְׁאֲרוּ בם שנים יחד (שמואל א' י"א י"א) בענין הוית הדבר על ענינו שמלפנים: ותשובותיכם נִשְׁאַר־מעל (איוב כ"א ל"ד) אין בו נ"כ חלק מכל, כ"א השאר על ענינו, כי נותר יאמר על

לכל־גמליו (שם שם י"א). והשם: בין מַשְׁאַבִּים (שופטים ה' י"א) zwischen den Tränken.

שאג

שָׁאַג, העתיד יִשְׁאַג, פ"ע, בנינו קל, ענינו צעקה בקול, נופל לרוב באריה: אריה שָׁאָג (עמוס ג' ח') brüllen, schreien: שָׁאֹג יִשְׁאַג על־נוהו (ירמיה כ"ה ל'): שָׁאַגְתִּי מנהמת לבי (תהלים ל"ח ב'), ר"ל שאגתי ונאנחתי מרוב כאב ודאבון לבי, ועצור במלים מי יוכל, עת יהמה לב איש בצרתה?

שְׁאָגָה שם"נ מזה: שְׁאָגָה לו כלביא (ישעיה ה' כ"ט): דברי שַׁאֲגָתִי (תהלי' כ"ב ב'): ויתכו כמים שַׁאֲגֹתָי (איוב ג' כ"ד).

שאה

שָׁאָה פעל עומד ויוצא, דב"ב, הקל ענינו חרבן ושממה: עד אם־שָׁאוּ ערים (ישעיה ו' י"א) wüst sein.

הנפעל מ"ש מענין קל: והאדמה תִּשָּׁאֶה שממה (שם שם י"א) verödet werden. ויש ענינו המיה ורעש: כשאון מים כבירים יִשָּׁאוּן (שם י"ז י"ב) toben, lärmen, Getöse machen.

ההפעיל יוצא מע"א: לְהַשְׁאוֹת גלים נצים (שם ל"ז כ"ו) verwüsten.

ההתפעל ענינו תמיהה והשתוממות: והאיש מִשְׁתָּאֵה לה (בראשית כ"ד כ"א) erstaunen, כי שרש שאה, שמם נרדפים בענינם.

שָׁאוֹן שם"ז להמיה ורעש: קול שָׁאוֹן מעיר (ישעי' ס"ו ו') Getöse, Tumult, Geräusch, ungestüm: שְׁאוֹן ימים שְׁאוֹן גליהם (תהלים ס"ה ח'): והמונה ושְׁאוֹנָהּ (ישעי' ה' י"ד). ומ"א בתוספת נו"ן: וְשַׁאֲנַנְךָ עלה באזני (שם ל"ז כ"ט): מבור שָׁאוֹן (תהלי' מ' ג'): וְקָדְקֹד בני שָׁאוֹן (ירמיה מ"ח מ"ה), ובמקומו בספר התורה: וְקַרְקַר כל־בני־שֵׁת (במדבר כ"ד י"ז).

שׁוֹאָה שם"נ לחרבן שממה וצרה: אמש שׁוֹאָה ומשואה (איוב ל' ג') wüst, Einöde: שׁוֹאָה לא ידע (תהלים ל"ה ח') Bruch, Fall, Unglück: ומשׁאת רשעים כי תבוא (משלי ג' כ"ה), או הוא מענין המיה ורעש. וכן: בבוא כְּשׁוֹאָה פחדכם (שם א' כ"ז) Ungewitter, ע"ש שוא.

שְׁאִיָּה שם"נ לשממה: וּשְׁאִיָּה יֻכַּת־שָׁעַר (ישעיה כ"ד י"ב) Zerstörung, Verwüstung.

תְּשׁוּאָה שם"נ ענינו רעש והמיה, אם לטוב או לרע: תְּשֻׁאוֹת סכתו (איוב ל"ו כ"ט) Geräusch: תְּשֻׁאוֹת נוגש (שם ל"ט ז'): תְּשֻׁאוֹת מלאה (ישעיה כ"ב ב') Gewimmel רוב המון עם: תְּשֻׁאוֹת חן חן לה (זכריה ד' ז') voller Verwunderung מענין האיש משתאה. ויתר המשקלים בש' נשא וש' שוא.

שאט

שָׁאט פעל יוצא, בנינו קל, ענינו בוז וקלון: הַשָּׁאטִים אותם (יחזקאל כ"ח כ"ד) verachten, ויתכן שרשו שוט, ויבז עשו תרגום ושט. והמקור: בִּשְׁאָט בנפש (שם כ"ה ט"ו). או הוא שם. ומ"א: בכל שָׁאטְךָ בנפש (שם שם ו').

שאל

שָׁאַל, העתיד יִשְׁאַל, פ"י, דב"ב. הקל ענינו נרדף עם בקש, דרש, חפץ, וקשורו בלמ"ד או ביחס הפעול או בבי"ת והנשאל במ"ם. והבא בלי קשור נעלם הוא בענין כמו: שָׁאוֹל שָׁאַל האיש לנו (בראשית מ"ג ז') fragen, sich erkundigen: מים שָׁאַל (שופטי' ה' כ"ה) fordern, verlangen: חיים שָׁאַל ממך (תהלים כ"א ה') ausbeten: שְׁאַל את־נעריך (ש"א כ"ה ח') fragen, ביחס הפעול שאלה לדעת הבלתי נודע לו: וְנִשְׁאֲלָה את פיה (בראשית כ"ד נ"ז): וּשְׁאֵלְךָ לאמר (שם ל"ב י"ח), וכאשר הוא בקשה להשגה, המבוקש ביחס הפעול וקשור הנשאל במ"ם: אחת שָׁאַלְתִּי מאת יי (תהלים כ"ז ד') Eines erbitt' ich mir vom Ewigen. ודרישת שלום בלמ"ד: וְשָׁאֲלוּ לך לשלום (ש"א י' ד') grüßen. ודרישת נבואה קשור לרוב בבי"ת: וְשָׁאַל לו באלהים (שם כ"ב י"ג) befragen: וְשֹׁאֵל אוב וידעני (דברים י"ח י"א), ושאל המיוחס לעין ונפש הוא החפץ ותאוה: וכל אשר שָׁאֲלוּ עֵינַי (קהלת ב' י'): אשר תִּשְׁאָלְךָ נפשך (דברים י"ד כ"ו) wünschen, gelüsten. וע"א: וַיִּשְׁאַל את־נפשו למות (יונה ד' ח') התאוה למות, הנות לשון. ויש שהוא הלואה: וְשָׁאֲלָה אשה משכנתה (שמות ג' כ"ב) borgen: וכי יִשְׁאַל איש מאת רעהו (שם כ"ב י"ג): אהה אדני

עיר בא״ץ ספרד. וי״א שהיא מדינת צור שיש בה עיר ששמה כן. וי״א שהיא מדינת Sizilien.

רשת

רֶשֶׁת שם כלי עשוי מעשה שבכה לצוד דגים ועופות: כי הנם מזורה הָרָשֶׁת (משלי א׳ י״ז) das Netz: ויפרשו עליו רִשְׁתָּם (יחזקאל י״ט ח׳).

רתח

רָתַח פעל יוצא, גב״ב. הפיעל ענינו בשול חזק: רַתַּח רתחיה (יחזקאל כ״ד ה׳) kochend machen.

הפועל: מעי רֻתְּחוּ ולא־דמו (איוב ל׳ כ״ז) עברה, חמה תרגום ריתחא.

ההפעיל: יַרְתִּיחַ כסיר מצולה (שם מ״א כ״ג) והשם:

רֶתַח תאר השם לנתחים רתוחים בבשול: רתח רְתָחֶיהָ (ויקרא כ״ר ה׳) zerkochte Stücke.

רתם

רתם פעל יוצא, בנינו קל, ענינו קשירה ואסירה אצל מרכבה: רְתֹם המרכבה לרכש יושבת לכיש (מיכה א׳ י״ג) spanne den Wagen zum Dro-medar [Renner], ר״ל שיוליך הרכש אצל המרכבה, למען יושבת לכיש תמלט על נפשה במהרה.

רֹתֶם שם מין עץ: וישב תחת רֹתֶם (מ״א י״ט ד׳) Pfrimholz: ושרש רְתָמִים לחמם (איוב ל׳ ד׳): חצי גבור שנונים עם גחלי רְתָמִים (תהלי׳ ק״כ ד׳) ר״ל ע״י גחלי עץ רתמים נעשו החצים שנונים.

רִתְמָה שם תחנות בני ישראל בלכתם למסעיהם במדבר (במדבר ל״ג י״ח, י״ט).

רתק

רָתַק פעל יוצא, גב״ב. הקל ענינו עניבה ואסירה: ורְתֻקוֹת כסף צרף (ישעי׳ מ׳ י״ט) anbinden, anlöten, vermittelst Kettlein verbinden.

הנפעל: לא יֵרָתֵק חבל הכסף (קהלת י״ב ו׳) gefesselt werden, verwickelt werden.

הפועל: רֻתְּקוּ בזקים (נחום ג׳ י׳) כמו בנפעל, gefesselt, angekettet.

רַתּוֹק שת״ז לשלשלאות: עשה הָרַתּוֹק (יחזקאל ז׳ כ״ג) Ketten, Fesseln. וברבוי: ויעבר בְּרַתּוּקוֹת זהב (מ״א ו׳ כ״א) Kettlein.

רתת

רְתֵת שמ״ז, ענינו יראה וחרדה: כדבר אפרים רְתֵת (הושע י״ג א׳) Schrecken, Furcht, Zittern יאהזמו רעד תרגום רְתֵיתָא. ובתלמוד עד שֶׁיַּרְתִּית משום דְּמִירְתַת, ר״ל כאשר דבר היה רתת לשומעיו.

אות ש

שֵׁם אות שי״ן = שֵׁן, נקרא כן על דבר דמיונו עם תואר הַשִּׁנַּיִם בכתב בני קדם, הוא אות עשרים ואחד בסדר האלפא ביתא. תבונות האות הזה רבות, ועל כלם כי יבוא לפעמים במקום מלת אֲשֶׁר, כמו: הנה מטתו שֶׁלִּשְׁלֹמֹה (ש״ה ג׳ ז׳) כמו אשר לשלמה: שֶׁשָּׁם עלו שבטים (תהלים קכ״ב ד׳) וכדומה.

אות שׁ ואות שׂ היו לפנים נצמדים יחד באות אחד, והשתמשו בו לשי״ן ימין ולשי״ן שמאל, כי מניחי הלשון הראשונים לא חלקו בהברות שניהם. גם לשון האירלנדי ישתמשו באות S אם לשׁ׳ ואם לשׂ׳, אמנם חמדקדקים עשו רושם הנקודה למעלה מן האות זה להפריד בין מוצאיהם במבטא, כאשר נהגו לעשות גם מניחי לשון ערב. תחת השי״ן שמאל ישתמש בעל לשון סוריא וארמית באות ס׳ כמו סְבַר, שְׂבַר. אות ש׳ במספר הוא שלש מאות.

שאב

שָׁאַב, העתיד אֶשְׁאַב, פ״י, בנינו קל, ענינו נרדף עם דלה, אך דלה ממקום עמוק, ושאב מעל המעין: וּשְׁאַבְתֶּם־מים בששון (ישעי׳ י״ב ג׳) schöpfen: לִשְׁאֹב מים (בראשית כ״ד כ׳): וַתִּשְׁאַב

רַקַּת (רַקְּתָא בארמית) שם עיר בחלק נפתלי (יהושע י"ט ל"ה), ולדעת הז"ל במקום עיר טבריה.

רש

*רָשָׁה פעל עומד ויוצא גב"ב. ואיננו במקרא כ"ד כתבי הקדש, כ"א בארמית ובתלמוד ובדב"א. הקל ענינו יכלת מצד המצוה ואזהרה. לא יוכל לבכר תרגום לית ליה רְשׁוּ Erlaubniß. ההפעיל בתלמוד הַמַּרְשֶׁה את חבירו, erlauben, die Vollmacht ertheilen. ההפעל: במה שֶׁהֻרְשֵׁיתָ התבונן (בן סירא ג'). ומזה *שם מֻרְשֶׁה, Bevollmächtigter.

רִשְׁיוֹן שמ"ז מזה ר"ל הסכמות חפץ ורצון עם דעת זולתו שיוכל לעשות הדבר שחפץ: כְּרִשְׁיוֹן כרש מלך פרס (עזרא ג' ז'), Erlaubniß, Vollmacht, כמו *רְשׁוּת הנזכר בתלמוד. וכן נקרא אצלם כ"מ שתחת יד אדם וביכלתו רְשׁוּת, Gebiet, ד' רְשׁוּיוֹת.

רשם

רָשַׁם פעל יוצא בנינו קל ענינו העלאת פרטי דברים לזכרון בכתב: הָרָשׁוּם בכתב (דניאל י' כ"א) verzeichnen, aufzeichnen. ומזה שם רְשִׁימָה, דורשי רמזים ראשי תבות.

רְשַׁם ענינו בארמית כמו בעברית, העתיד יִרְשֻׁם (דניאל ו' ט'): פְּעִיל רְשִׁים (שם ה' כ"ד, כ"ה) bezeichnen.

רשע

רָשַׁע, העתיד יִרְשַׁע, תִּרְשַׁע, פע"ו. הקל ענינו אשמת עון ורע: ולא רָשַׁעְתִּי מאלהי (ש"ב כ"ב כ"ב) frevelhaft sein: חטאנו רָשָׁעְנוּ (דניאל ט' ט"ו) ruchlos handeln: כי־לא אֶרְשָׁע (איוב י' ז') schuldig sein: אל־תִּרְשַׁע הרבה (קהלת ז' י"ז).

ההפעיל יוצא: הִרְשִׁיעַ לעשות (ד"ה ב' כ' ל"ה) בא ת"הפ בדמות פעל להגביל איכות הפעולה: וְהִרְשִׁיעוּ את־הרשע (דברים כ"ה א') als schuldig erklären, behandeln, יחלוטו במשפט שהוא רשע: אשר יַרְשִׁיעֻן אלהים (שמות כ"ב ח') für schuldig erklären: תַּרְשִׁיעֵנִי למען תצדק (איוב מ' ח') beschuldigen. ויאמר ג"כ על בלבול והשחתה: והוא ישקט ומי יַרְשִׁעַ (איוב ל"ד כ"ט) beunruhigen, in Schrecken setzen: ובכל אשר־יפנה יַרְשִׁיעַ (ש"א י"ד מ"ז) יפחיד או יצליה, כמו יעשיר, כי עשיר ורשע נפגשים ויבואו זת"ז: ואיש מזמות יַרְשִׁיעַ (משלי י"ב ב') יצלח ויעשיר.

רָשָׁע שת"ז: צדיק עם־רָשָׁע (בראשית י"ח כ"ג) Ruchloser, Bösewicht: ושם רְשָׁעִים ירקב (משלי י' ז'): וּלְרִשְׁעֵי הארץ (יחזקאל ז' כ"א). ובס"נ: מדרכו הָרְשָׁעָה (שם ג' י"ח).

רֶשַׁע שמ"ז: מרשעים יצא רֶשַׁע (ש"א כ"ד י"ג) Sünden, ידענו יי רִשְׁעֵנוּ (ירמי' י"ד כ') Böses: ובס"נ: וְרִשְׁעָה תסלף חטאת (משלי י"ג ו') Verbrechen: וְרִשְׁעַת רשע עליו תהיה (יחזקאל י"ח כ'): כדי רִשְׁעָתוֹ (דברים כ"ה ב') Verschulden. ומ"א שת"נ: כי עתליהו הַמִּרְשַׁעַת (ד"ה ב' כ"ד ז') Ruchlose.

רִשְׁעָתַיִם (ראה כושן).

רשף

רֶשֶׁף שת"ז לשביב אש אשר יעלה מעלה מלפידו לעוף למעלה, והושאל גם על הברק או על קטב מרירי וחמה גדולה: ולחמי רֶשֶׁף (דברים ל"ב כ"ד) die vom verzehrenden Hunger Angefeindete, כאלו הרעבון בחמיו ורשפיו בחדרי בטנם, ילחם עמם ויכריע אותם בחמתו: ויצא רֶשֶׁף לרגליו (חבקוק ג' ה') Blitzstrahl: ומקניהם לָרְשָׁפִים (תהלים ע"ח מ"ח) Brand: רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אש (ש"ה ח' ו') קרוב לרצפה. וענין אחר ובמובן אחר לרד"ק: ובני רֶשֶׁף יגביהו עוף (איוב ה' ז') Raubvögel, אמרו שהם עופות הדורסים. וע"א: שמה שבר רִשְׁפֵי־קשת (תהלים ע"ו ד') Pfeile, חיצי קשת מלשון חץ יעוף יומם.

רשש

רָשַׁשׁ פעל יוצא, בב"ב. הפיעל עד"מ ענינו הריסה: יְרֹשֵׁשׁ ערי מבצריך (ירמיה ה' י"ז) zerstören, zertrümmern. ע"ש רוש.

הפועל עד"ש: כי תאמר אדום רֻשַּׁשְׁנוּ (מלאכי א' ד') zerrüttet, zerstört werden.

תַּרְשִׁישׁ יש שם אבן יקרה: תַּרְשִׁישׁ ושהם (שמות כ"ח כ') Krysolit, ויש שם מדינה: עשה אניות תַּרְשִׁישׁ (מ"א כ"ב מ"ט) Tartesis, שם

סממנים ותקון מעשה אמן: איש אשר יְרַקַּח כמהו (שמות ל' ל"ג) : mischen, zubereiten : מעשה רֹקֵחַ (שם ל"ה) : Apotheker : רֹקְחֵי המרקחת (ד"ה א' ט' ל').

הפיעל: מְרֻקָּחִים במרקחת (ד"ה ב' ט"ז י"ד).

ההפעיל: וְהַרְקַח המרקחה (יחזקאל כ"ד י') בשר מעורב בבשמים ומצטמק בהם, einkochen lassen.

רַקָּח שת"ז לאמן בערוב הסמנים או במלאכת הבשול ומעשה אופה: בן הָרַקָּחִים (נחמיה ג' ח') : Koch, oder Apotheker : לְרַקָּחוֹת ולטבחות (ש"א ח' י"ג). ומ"א: אשקך מיין הָרֶקַח (ש"ה ח' ב') gewürzt, תה"ש ליין מתוקן בבשמים. ומ"א: ותרבי רִקֻּחָיִךְ (ישעיה נ"ז ט') Würze, Salbung. ומ"א: רֹקַח מעשה רקח (שמות ל' ל"ה) Zubereitung, שמ"ז למעשה הרקוח.

מֶרְקָח ת"הש: מגדלות מֶרְקָחִים (ש"ה ה' י"ג) Gewürz, כי כלי הבשם עשוי כמגדל.

ובס"נ: והרקח הַמֶּרְקָחָה (יחזקאל כ"ד י') Mischung von Specereien : ים ישים כַּמֶּרְקָחָה (איוב מ"א כ"ג) ובסנ"א: מִרְקַחַת מעשה רקח (שמות ל' כ"ה) Vermischung.

רקם

רָקַם פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו קליעות ציורים באריגת בגד ובצבעים שונים: וְרֹקֵם בתכלת ובארגמן (שמות ל"ה ל"ה) : sticken : מעשה רֹקֵם (שם כ"ו ל"ו) Sticker.

הפועל עצ"הם: רֻקַּמְתִּי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט ט"ו) כי הרכבת הגוף מבשר, גידים ועורקים דקים דומה למעשה רוקם.

רֶקֶם א) שם עיר בגבול בנימין (יהושע י"ח כ"ז). ב) שם מלך מדין (במדבר ל"א ח', יהושע י"ג כ"א), ונזכר עוד שם זה (בד"ה ב' מ"ג, ז' ט"ז).

רִקְמָה שת"נ לבגדים מרקמים: שלל צבעים רִקְמָה (שופטים ה' ל') buntgesticktes Zeug : ואלבשך רִקְמָה (יחזקאל ט"ז י') : צבע רִקְמָתַיִם (שופטי' ה' ל') : לִרְקָמוֹת תובל למלך (תהלים מ"ה ט"ו).

רקע

רָקַע פעל יוצא גב"ב. הקל יש ענינו דריכה ורמיסה ברגל: וּרְקַע ברגליך (יחזקאל ד' י"א) stampfen : אדיקם אֶרְקָעֵם (ש"ב כ"ב מ"ג) zerstampfen, ועקר ענינו מתיחה ושטוח ורדוד: לְרֹקַע הארץ על־המים (תהלים קל"ו ו') ausdehnen, ausbreiten : רֹקַע הארץ מאתי (ישעיה מ"ד כ"ד) ר"ל הכה בטבע אשר ירקע הארץ על המים ביום בראי שמים וארץ, פי הוא צוהו, ורוחי שלח אותו לעשות כן.

הפיעל: וַיְרַקְּעוּ את־פחי הזהב (שמות ל"ט ג') treiben, dünne Platten schlagen : וצרף בזהב יְרַקְּעֶנּוּ (ישעיה מ' י"ט) mit dünnen Platten belegen : כסף מְרֻקָּע (ירמיה י' ט').

ההפעיל: תַּרְקִיעַ עמו לשחקים (איוב ל"ז י"ח) לשון הליכה ורקוע ברגל.

רָקִיעַ שת"ז לגובה אויר מקום יעלו שם העננים ויתפשטו כמו רקוע פח: יהי רָקִיעַ (בראשית א' ו') Ausdehnung, Feste.

רִקֻּעַ ת"הש לפח מרודד: רִקֻּעֵי פחים (במדבר י"ז ג') dünn. ומ"א: וְרַקְעָךְ ברגל (יחזקאל כ"ה ו') stampfen.

רקק

רָקַק פעל יוצא בנינו קל ענינו הרקת הליחה מפה: וכי יָרֹק הזב (ויקרא ט"ו ח') spucken, אחד עם ירק. והנה ירק או רקק נופל רק בלחות הגוף עצמו, הקיא נופל בהוציא דבר מאכל אשר בלע דרך הפה, ופלט נופל בהריק דבר בלוע דרך שאר נקבי הגוף.

רֹק שם הכיחה והליחות היוצא: ומפני לא־חשכו רק (איוב ל' י') Speichel : עד בלעי רֻקִּי (שם ז' י"ח) : פני לא הסתרתי מכלמות וָרֹק (ישעי' נ' ו').

רַקָּה יש ת"הש לרזון ודלות בשר כמו רקה: וְרַקּוֹת בשר (בראשית מ"א י"ט) mager, dünn, abgezehrt : הָרַקּוֹת והרעות (שם שם כ') ויש ת"הש למקום הבולט בלחי: כפלח הרמון רַקָּתֵךְ (ש"ה ד' ג') Schläfe. ותתקע את היתד בְּרַקָּתוֹ (שופטים ד' כ"א כ"ב) : ומחצה וחלפה רַקָּתוֹ (שם ה' כ"ו).

רַקּוֹן שם עיר בגבול נחלת הדני, לחוף ים שוכנת.

רָקִיק שם תאר זכר לעגה דקה: וּרְקִיק אחד (שמות כ"ט כ"ג) dünner Kuchen : וּרְקִיקֵי מצות (שם שם ב').

רְצוּפִים, ununterbrochen, hintereinander. אכלן רְצוּפִים, כאבנים מסודרות זה אצל זה:

רִצְפָּה שם אשה פלגש אשר לשאול המלך, בת איה (ש"ב ג' ז', כ"א ח').

רצץ

רָצַץ, העתיד יָרוּץ (ישעיה מ"ב ד'): תָּרֻץ (קהלת י"ב ו') פ"י הב"ב. הקל ענינו שבירה ורעיצה, או עשק גזל וכדומה: את מי רַצּוֹתִי (ש"א י"ב ג') unterdrücken, bedrängen: הָרְצֻצוֹת אביונים (עמוס ד' א'): עשוק וְרָצוּץ (דברים כ"ח ה'): לא יכהה ולא יָרוּץ (ישעיה מ"ב ד'): וְתָרֻץ גלת הזהב (קהלת י"ב ו') עומד, וקבוץ ת' חולם: קנה רָצוּץ לא ישבר (ישעיה מ"ב ג') morsch.

הנפעל: וְנָרֹץ הגלגל (קהלת י"ב ו'): בכפך תֵּרוֹץ (יחזקאל כ"ט ז').

הפיעל: כי־רִצַּץ עזב דלים (איוב כ' י"ט) בניו יְרַצּוּ דלים (שם שם י') לד"ק. וע"דם: וַיְרַצְּצוּ את־בני ישראל (שופטים י' ח'): כברקים יְרוֹצֵצוּ (נחום ב' ח') לד"ק.

ההפעיל: וַתָּרִץ את־גלגלתו (שופטים ט' נ"ג) zerschmettern, חיר"ק ת' סג"ל.

ההתפעל: וַיִּתְרֹצְצוּ הבנים בקרבה (בראשית כ"ה כ"ב) sich heftig bewegen.

רַצֵּים ת"הש: מתרפס בְּרַצֵּי כסף (תהלים ס"ח ל"א) Klumpen, חתיכות גדולות כמו דהבא פריכא ר"ל שנחתך ונשבר ונגזר מדבר, כן הוא דעת הרד"ק, ולדעת רש"י הוא מקור מבנין הכבד רִצָּה, וכן מצינו בספרי התלמוד מְרַצֶּה לו מעות, כלומר שמרצהו בכסף.

רק

רַק מלת הטעם, ומסתעף למובנים שונים כהרבה מלות הענין לפי חבורם בין המשפטים. יש למעוט כמו אך: רַק את־בני לא תשב שמה (בראשית כ"ד ח') nur: רַק לאנשים האל אל תעשו דבר (שם י"ט ח'): רַק אין־יראת אלהים (שם כ' י"א) ר"ל אין מחסור דבר זולתי אין יראת אלהים. ורבו להוציא דבר לשלילה אם הכלל בחיוב כאלה, או לחיוב אם הכלל בשלילה: בלעדי רַק אשר אכלו הנערים (שם י"ד כ"ד) בחיוב: כי רַק־עוג מלך הבשן נשאר (דברים ג' י"א). או שהוא לחזק הענין על הכללות ועל התמידות: רַק עם חכם ונבון הגוי (שם ו' ד') nichts als. וי"א רק הגוי הזה עם חכם. ויש כטעם לא זולת, בלתי אם: רַק רע כל־היום (בראשית ו' ה') nichts als: עשינו עמך רַק טוב (שם ו' כ"ט) ולא שום רע: והיית רַק למעלה (דברים כ"ח י"ג) תמיד. וכטעם אכן, אמנם, אפס: רַק חזק לבלתי אכול הדם (דברים י"ב כ"ב): וכן בא מחובר על מלה אחר' ומורה בענינו: הֲרַק אַךְ־במשה דבר ה' (במדבר י"ב ב') כפול לע"א: רַק למען דעת (שופטים ג' ב') כטעם סבה, ומלת רק מיחד הסבה: רַק אם שמוע תשמעו (דברים ט"ו ה') מיחד התנאי: רַק אם ישמרו בניך (מ"א ח' כ"ה) nur mit dem Beding.

רקב

רָקֵב, העתיד יִרְקַב, פ"ע בנינו קל ענינו כליה והשחתה: עץ לא־יִרְקַב (ישעיה מ' כ') faulen. ועצ"הם: ושם רשעים יִרְקָב (משלי י' ז') verwesen, ימח שמם ולא יזכר.

רָקָב שמ"ז: יבוא רָקָב בעצמי (חבקוק ג' ט"ז) Fäulniß: כְּרָקָב יבלה (איוב י"ג כ"ח): וּרְקַב עצמות קנאה (משלי י"ד ל'), ומ"א: לעץ רִקָּבוֹן נחושה (איוב מ"א י"ט).

רקד

רָקַד פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל ענינו דלוג: ההרים רָקְדוּ כאלים (תהלים קי"ד ד') hüpfen, springen: ועת רְקוֹד (קהלת ג' ד') tanzen: תִּרְקְדוּ כאלים (תהלים קי"ד ו').

הפיעל: מְרַקֵּד ומשחק (ד"ה א' ט"ו כ"ט): ומרכבה מְרַקֵּדָה (נחום ג' ב') ein hinrollender Wagen, כי המרכבה במרוצתה נראה לעין כאלו היא מרקדת על המסלה: ושעירים יְרַקְּדוּ־שם (ישעיה י"ג כ"א).

ההפעיל יוצא: וַיַּרְקִידֵם כמו עגל (תהלי' כ"ט ו').

רַקָּה שם מ"נ לחלק הראש שעל האזן Schläfe (עיין שרש רקק)

רקח

רָקַח, העתיד יִרְקַח, פ"י גב"ב. הקל ענינו ערוב

ויחפץ: וכאב את־בן ירצה (משלי ג' י"ב) יפייסהו וינוח רוחו אחר הכעס. וכן בענינו שכוך כעס ע"י ענש שישוב לרצות פניו באהבה: אז תרצה הארץ את־שבתתיה (ויקרא כ"ו ל"ד) erstatten, ersetzen: ואז ירצו את־עונם (שם שם מ"א) מרמה העון כאלו כועס וע"י הענש יתרצה העון. וכן, וכאב את בן ירצה, כועס עליו וע"י מוסרו ירצהו. ויש ענינו ל' ספור דברים: ואחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלים מ"ט י"ד) erzählen, כן פי' רש"י הרצאת דברים.

הנפעל: כי נרצה עונה (ישעיה מ' ב') ersetzt, befriediget sein, כמו ירצו את עונם, ע"י ענש; ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א' ד') העון: לא ירצה (שם ז' ח') gnädig aufgenommen werden. כי יש רצוי מעיקרא, ויש רצוי אחרי הכעס.

הפיעל: בניו ירצו דלים (איוב כ' י') יבקשו רצון כדלים. או ייטיבו רצון דלים בעול שעשו להם, ובתלמוד: אל תרצה את חברך בשעת כעסו, beruhigen, besänftigen.

ההפעיל: והרצת את שבתותיה (ויקרא כ"ו ל"ד) erstatten, befriedigen: הענש המרצה את העון. ובתלמוד בא לע"ב: אסור להרצות מעות לאור נר חנוכה, zu zählen, וכן לענין ספור והרצאת דברים.

ההתפעל: ובמה יתרצה זה אל אדוניו (ש"א כ"ט ד') sich aussöhnen, beliebt machen, ר"ל ישכך כעסו מעליו ויפייס אותו למצא רצונו.

רצון שמ"ז ונופל על הרוצה ועל המסבב הרצון: נפתלי שבע רצון (דברים ל"ג כ"ג) Gnade, רצון יי וחסדו: ומשביע לכל־חי רצון (תהלים קמ"ה ט"ז): יהיו לרצון אמרי־פי (שם י"ט ט"ו) wohlgefällig, לסבב רצון ביי': רצון יראיו יעשה (שם קמ"ה י"ט) Wille, Befriedigung: ויפק רצון מיי (משלי ח' ל"ה) Gunst, Gnade, כי רצון השם להשפיע טוב, ורצון אדם מיי' לקבל הטוב. ועד"ז: לרצונו לפני יי (ויקרא א' ג') להפיק לו רצון כמ"ש במ"א: לרצון להם לפני יי (שמות כ"ח ל"ח): לרצנכם תזבחהו (ויקרא י"ט ה'): שוחר טוב יבקש רצון (משלי י"א כ"ז) כי כמו שיבוא מצא במקום בקש, ע"ש מצא, כן יבוא בקש במקום מצא. וכאלו אמר ימצא רצון. והרא"א ז"ל פי' רצון הסכמה, Beifall: חיים ברצונו (תהלים ל' ו') Wohlwollen. והכלל כי רצון אדם במחשבה, ורצון ה' בפעל השפעת חסד וטוב.

ושמור זה הכלל. וי"מ משרש זה: יפה את רעיתי כתרצה (ש"ה ו' ד') Grazie, רצויה ואהובה. וי"ט תרצה שם עיר מלוכה למלכי ישראל. ותימה איך יזכיר הכותב בימי שלמה עיר מלוכה אשר בימי אחאב!

רציה שם עצם פרטי (דה"י א' ז' ל"ט).

רצח

רצח פעל יוצא דב"ב הקל ענינו מכת מות בזדון. ורצחו נפש (דברים כ"ב כ"ו) morden: לא תרצח (שמות כ' י"ג): ונס שמה רצח (במדבר ל"ה י"א).

הנפעל: האשה הנרצחה (שופטים כ' ד'): בתוך רחבות ארצח (משלי כ"ב י"ג).

הפיעל: בן־המרצח הזה (מ"ב ו' ל"ב): דרך ירצחו (הושע ו' ט').

הפועל: תרצחו כלכם (תהלים ס"ב ד') ק"ח תחת קבוץ.

רצח שמ"ז: ברצח בעצמתי (שם מ"ב י"א) Mord: לפתח פה ברצח (יחזקאל כ"א כ"ז).

רצין שם ע"פ. א) למלך ארם (ישעיה ז' א'). ב) נזכר שם זה (עזרא ב' מ"ח, נחמיה ז' נ').

רצע

רצע פעל יוצא בנינו קל ענינו תחיבה נקב באזן או באזן בכלי, הפעל מזה: ורצע אדוניו את־אזנו (שמות כ"א ו') durchbohren, löchern: במרצע (שם שם ו') שם מזה, Pfriemen.

רצף

רצף פעל יוצא בנינו קל ענינו הצעה ורבידה: תוכו רצוף אהבה (שיר השירים ג' י') polstern, pflastern.

רצפה שת"נ על ב' הוראות א' על קרקעית הבית הרצופה באבנים: רצפה אשר לחצר (יחזקאל מ"ב ג') Pflaster, Estrich: על רצפת בהט (אסתר א' ו'). ומ"א: ויתן אותו על מרצפת אבנים (מ"ב ט"ז י"ז). ב) שת"נ לגחלת כמו רשפה. ובידו רצפה (ישעיה ו' ו') glühende Kohle: ומ"א: עגת רצפים (מ"א י"ט ו') אפויה עליהם. וימ"מ רצוף אהבה, חמום רשפי אהבה. ובתל' ג' ימים

יניח חטאים (קהלת י' ד') Sanftmuth, Nach-giebigkeit, כי רפה המחובר לרוח או ללב ענינו אריכות רוח וענוה כמו אז רפתה רוחם, הנחת חימה: חיי בשרים לב מַרְפֵּא (משלי י"ד ל') לפי תרגם הרא"א ז"ל genügsam: מַרְפֵּא לשון עץ חיים (שם ט"ו ד') sanft.

רָפוּא שם ע"פ (במדבר י"ג ט').

רֶפַח שם ע"פ (דה"י א' ז' כ"ה).

רְפָיָה שע"פ (דה"י א' ג' כ"א; ד' מ"ב; ז' ב'; ט' מ"ג — ושם נזכר רָפָה — נחמיה ג' ט').

רפס, רפש, רפש

רָפַס פעל עומד ויוצא גב"ב הקל ענינו דריכה ורמיסה במקום מקוה מים, אשר על ידי הרמיסה הזאת ידלח טוהר המים, כי יעלה מן קרקע המים החול והרפש ויתבוללו עם המים: וַתִּרְפֹּשׂ נהרתם (יחזקאל ל"ב ב') verschlemmen, zer-stampfen, zertreten: ברגליכם תִּרְפֹּשׂוּן (שם ל"ד י"ח) ורקע ברגליך ת' וּרְפֹס. ובדניאל ושארא ברגלא רַפְסָא.

הנפעל: מעין נִרְפָּשׂ (משלי כ"ה כ"ו) zerstampft, schlammicht machen, עכור ברמיסת רגל.

ההתפעל: הִתְרַפֵּס ורהב רעיך (שם ו' ג') sich treten lassen: מִתְרַפֵּס ברצי כסף (תהלים ס"ח ל"א) ל' שטות ורקוע, ורש"י פי' ל' רצוי ופיוס.

רֶפֶשׁ בשי"ן כמו בסי"ן וענינו דלוח מים עבים עכורים: ויגרשו מימיו רֶפֶשׁ וטיט (ישעיה נ"ז כ') Schlamm, ויהי' רפש פֶּרֶשׁ קרובים, ובתל' בסמ"ך. דין רְפַס מרבית אבא, Tritt, stampfen, ומ"א: וּמִרְפַּשׂ רגליכם תשתינה (יחזקאל ל"ד י"ט) Schlamm, getrübtes Wasser, ר"ל הרפש אשר היה עולה במים בסיבת מדרך רגליכם בהם.

רְפַס ענינו בארמית רמיסה ורפישה כמו בעברית (דניאל ז' ז') zertreten.

רַפְסֹדוֹת שת"נ נרדף עם דוברות, והוא עצים קשורים יחד לשוט בהן בנהרות במקום אניה: ונביאם לך רַפְסֹדוֹת (ד"ה ב' ב' ט"ו) Flöße.

רפק

הִתְרַפֵּק פעל חוזר בנינו התפעל ענינו אחיזה ודבוק וחבוק איש את רעהו בזרוע דרך חבה: מִתְרַפֶּקֶת על דודה (ש"ה ח' ה') sich umfassen, umschlingen, כדרך אוהבים חובק איש חברו בזרועו, כי בערבי נקרא תוך הזרוע מרפק. וכן במשנה ובמרפקו. ויש פותרים השרש הזה ל' סמיכה והשענות על איזה דבר, lehnen, stützen, וכן באמת שרש רפק בלשון ערבית במובן זה, ובתרגום במובן זה מַרְפֵּק כנוי לאצילי הידים.

רפת

רֶפֶת שת"ז לבית הבקר: ואין בקר בָּרְפָתִים (חבקוק ג' י"ז) Rindstall, וי"מ כי רפת בערבי שבירה וכתישה. ויהיה רפתים קש השבור והכתוש, zerdrücktes Stroh, אשר הבהמה עומדת עליו, ומזה:

רִפוֹת שם ת"ז לגרש והם גרגרי חטה או שעור כתושים: ותשטח עליו הָרִפוֹת (ש"ב י"ז י"ט) geriebenes Korn, Graupen: בתוך הָרִיפוֹת בעלי (משלי כ"ד ה') ע' ת"א ובאור שם.

רצד

רַצֵּד פעל עומד בנינו פיעל ענינו כמו רקד: למה תְּרַצְּדוּן הרים גבנונים (תהלי' ס"ח י"ז) springen, וי"מ מל' ערבי ענינו אריבה, beobachten, nachstellen, auflauern, וקרוב לע"ז מתורגם בל"א, עיין באור.

רצה

רָצָה, העתיד יִרְצֶה, פ"י הב"ב, הקל יש ענינו השלמת חפץ ואבה והסכמה ומנוחת מחשבה בדבר: כי כבר רָצָה האלהים את־מעשיך (קהלת ט' ז') wohlgefällig aufnehmen: ויי לא רָצָם (ירמיה י"ד י') wollen, mögen, Gefallen an einer Sache finden: רָצִיתָ יי ארצך (תהלים פ"ה ב'): רוֹצֶה יי את־יראיו (שם קמ"ז י"א): רוֹצֶה יי בעמו (שם קמ"ט ד'): בִּרְצוֹת ה' דרכי איש (משלי ט"ז ז'): רְצֵה יי להצילני (תהלים מ' י"ד) willig, gnädig sein: נדבת פי רְצֵה־נא יי (שם קי"ט ק"ח): בִּרְצֹתוֹ עם־אלהים (איוב ל"ד ט') wandeln, ישוה מעשיו להיות רצוים לפני האלהים: וְרָצוּי לרב אחיו (אסתר י' ג') be-liebt, gefällig, angenehm: אם ראית גנב וַתִּרֶץ עמו (תהלים נ' י"ח) einwilligen, רצית במעשיו לעשותם ג"כ: עד־יִרְצֶה כשכיר יומו (איוב י"ד ו') יקוה

רָפָא שת"ז לדבר והפכו א) יש תאר לענקים:
מילידי הָרָפָא (ד"ה א' כ' ד') Rieſen-Geſchlecht:
אשר בילידי הָרָפָה (ש"ב כ"א ט"ז): ויכו את־רְפָאִים
(בראשית י"ד ה'). ב) ויש תאר למתים: אם רְפָאִים
יקומו (תהלים פ"ח י"א) Verſtorbene, Abgeſchiedene:
ואל רְפָאִים מעגלותיה (משלי ב' י"ח).

רְפָאֵל (מלשון רפא אל), שם ע"פ (ד"ה כ"ו ז').
ובספרי' המאוחרים כמו בספרים הנוספים
נמצא שם רפאל לאחד ממלאכי השרת.

רפד

רָפַד, העתיד יִרְפַּד, פ"י, בב"ב. הקל ענינו כמו
רבד הצעה ושטיחה ורציפה: יִרְפַּד חרוץ
עלי־טיט (איוב מ"א כ"ב) ausbreiten, betten, כאלו
יציע הרוץ על הטיט, וי"א כמו מורג חרוץ, וכמו
מרבדים רבדתי ערשי.

הפיעל ענינו סמיכ' והשענה: רַפְּדוּנִי בתפוחים
(ש"ה ב' ה') laden, unterſtützen: בחשך רִפַּדְתִּי יצועי
(איוב י"ז ד') ע"ד המליצה כאלו החושך הוא המצע
אשר עליו ישתרעו מתי עולם בשאול.

רְפִידָה תהש"נ למצע המטה: רְפִידָתוֹ זהב (ש"ה
ג' י') Polſter, Unterdecke.

רְפִידִים שם תחנות בני ישראל בנסעם במדבר:
ויבא עמלק וילחם עם ישראל בִּרְפִידִים
(שמות י"ז א'), ונזכר עוד (שם י"ט ב').

רפה

רָפָה, העתיד יִרְפֶּה, יֶרֶף, פע"ו, הב"ב. הקל ענינו
רפיון כח וחולשה: הנה נא רָפָה היום לערוב
(שופטים י"ט ט') matt ſein, wanken, ſinken; כי רפה
אור היום: אז רָפְתָה רוחם (שם ח' ג') nachlaſſen:
רָפָה ידינו (ירמיה ו' כ"ד) matt ſein, d. h. den Muth
verlieren: ואל־יִרְפּוּ ידיכם (ד"ה ב' ט"ו ז') muthlos
ſein, träg ſein: וַיִּרְפּוּ ידיו (ש"ב ד' א') רפתה רוחו
והלשה: כל ידים תִּרְפֶּינָה (ישעי' י"ג ז') erſchlaffen.
וַיִּרֶף ממנו (שמות ד' כ"ו) nachlaſſen, ל' סור: וחשש
להבה יִרְפֶּה (ישעיה ה' כ"ד) ſchwinden, ג"כ ל' סור
והעדר.

הנפעל ענינו עצלות ובטל' ממעשה: כי נִרְפִּים
הם (שמות ה' ח') nachläßig, faul, träge, Müßig-
gänger.

הפיעל יוצא: ומזיח אפיקים רִפָּה (איוב י"ב כ"א)
ſchwach, ſchlaff, locker machen, התר קשר ויחלש:
מְרַפִּים ידי עם־יהודה (עזרא ד' ד') den Muth be-
nehmen, muthlos machen: על־כן הוא מְרַפֵּא (ירמיה
ל"ח ד') verzagt machen, באל"ף ת' ה"א, והלוף הזה
נהוג הרבה בו: תְּרַפֶּינָה כנפיהם (יחזקאל א' כ"ד)
ſinken laſſen, ומ"א ע"ד מרובעים בתל'. לפי
*שֶׁרְפְרְפָה בלבה, wankelmüthig ſein, רפיון מחשבה
להאמין ושלא להאמין.

הפועל ע"ה מרבעים: ועמודי שמים יְרוֹפָפוּ
(איוב כ"ו י"א) wanken, ſchwach werden, ויתכן לבנות
ממנו הפועל עד"ז:

ההפעיל יוצא וענינו הסרה ועזיבה והנחה
והרחבת זמן ותת מורך ורפיון וכדומה: אחזתיו
ולא אַרְפֶּנּוּ (ש"ה ג' ד') los laſſen: מעשי ידיך אל
תֶּרֶף (תהלים קל"ח ח') verlaſſen: החזק במוסר אל־
תֶּרֶף (משלי ד' י"ג) ablaſſen: הֶרֶף ממני ואשמידם
(דברים ט' י"ד) zu laſſen, ר"ל הסר וחדל תפלה
ממני: הַרְפֵּה־לה (מ"ב ד' כ"ז) los laſſen, in Ruhe
laſſen, zulaſſen: הַרְפֵּה ממני (שופטים י"א ל"ז) Zeit
laſſen: הֶרֶף לנו שבעת ימים (ש"א י"א ג'): לא
תַרְפֵּנִי עד־בלעי רוקי (איוב ז' י"ט) כולם מנוחה,
ותת הרחבת זמן: הֶרֶף ואגידה לך (ש"א ט"ו ט"ז)
Geduld, הרחב לי זמן להגיד לך: רב עתה הֶרֶף
ידך (ש"ב כ"ד ט"ז) הסר ועזוב הענש: לא יַרְפְּךָ
ולא יעזבך (דברים ל"א ו') ſchwach ſein laſſen, לא
יניח לך להיות רפה. או הוא כפל ענין עם יעזבך,
כי הכוונה לפי הענין שהוא מצטרף עליו לטוב
או לרע.

ההתפעל: הִתְרַפִּיתָ ביום צרה (משלי כ"ד י')
ſich muthlos zeigen, den Muth ſinken laſſen. רפיון
רוח ומורך: גם מִתְרַפֶּה במלאכתו (שם י"ח ט')
nachläßig, träg, faul, עצל ונרפה: עד־אנה אתם
מִתְרַפִּים (יהושע י"ח ג') wie lange noch werdet ihr
fahrläßig ſein?

רָפֶה ת"הש: החזק הוא הֲרָפֶה (במדבר י"ג י"ח)
ſchwach: יגע וּרְפֵה ידים (ש"ב י"ז ב') kraft-
los: חזקו ידים רָפוֹת (ישעיה ל"ה ג') muthlos ſein,
ומ"א: מֵרִפְיוֹן ידים (ירמיה מ"ז ג') Muthloſigkeit,
Schwäche.

מַרְפֵּא שמ"ז או ת"הש באל"ף ת' ה"א: מַרְפֵּא

ההפעיל: הַרְעִיפוּ שמים ממעל (ישעיה מ"ה ח') triefen lassen השמים פועל ומטר פעול: ושם רְעָפִים הנזכר בתל' יכנו כן הלבנים המשופעים שמכסים בהם תקרת הגג, כי מהם ירעף הגשם אל הקנים הם חלולים אשר בהם ישטף הגשם היורד מעל הגג, ודרך החלול הזה ירדו לארץ ולא ישחיתו את הבית, Dachrinnen.

רעץ

רָעַץ, העתיד יִרְעַץ, פ"י, בנינו קל, ענינו רציצה ושבירה, קרוב אל ערץ: ימינך יי תִּרְעַץ אויב (שמות ט"ו ו') zerschmettern: וַיִּרְעֲצוּ וירצצו (שופטים י' ח') plagen, bedrängen.

רעש

רָעַשׁ, העתיד יִרְעַשׁ, פע"ו, נב"ב. הקל ענינו קול הומיה ורעדה: ארץ רָעָשָׁה (שופטים ה' ד') zittern, beben: רָעֲשׁוּ שמים (יואל ב' י') erzittern: הרים רָעֲשׁוּ (נחום ב' ה'): וְתִרְעַשׁ הארץ ממקומה (ישעיה י"ג י"ג): וַיִּרְעֲשׁוּ מסדי ארץ (שם כ"ד י"ח): תִּרְעַשְׁנָה חמותיך (יחזקאל כ"ו י'), ובא: יִרְעַשׁ כלבנון פריו (תהלים ע"ב ט"ז) rauschen.

הנפעל יוצא: נִרְעֲשָׁה הארץ (ירמיה נ' מ"ו) erschüttert werden.

ההפעיל: הִרְעַשְׁתָּה ארץ פצמתה (תהלים ס' ד') du erschüttertest die Erde, und zerklüftetest sie: הִרְעַשְׁתִּי גוים (יחזקאל ל"א ט"ז): מַרְעִישׁ ממלכות (ישעיה י"ד ט"ז): הֲתַרְעִישֶׁנּוּ כארבה (איוב ל"ט כ') hüpfen, Sprünge machen, או פירוש התרעישנו תתן אותו לתת קול רעש, כקול הארבה בלכתו, כי בנסוע הארבה לאלפים ולרבבות יפרשו כנפיהם תחת קול השמים, וקול המונם בקול המון ים וגליו, וזה הפירוש נכון בעיני.

רַעַשׁ שת"ז לכל קול תנועה רעדית: ואחר הרוח רַעַשׁ (מלכי' א' י"ט י"א) Getöse, Lärm: סאן בְּרַעַשׁ (שם ט' ד') ungestüm, Lärm, Getümmel: להמך בְּרַעַשׁ תאכל (יחזקא' י"ב י"ח) Unruhe, Zittern: וישחק לְרַעַשׁ כידון (איוב מ"א כ"א) Geklirr: לפני הָרַעַשׁ (עמוס א' א') Erdbeben. כי מלות כאלה נעש רעש רעם הם מלות מתדמות לקולות הטבעיי'.

רפא

רָפָא, העתיד יִרְפָּא, פעל ע"ו, דב"ב, הקל ענינו חבישה ורפואה ועזר טבעי או מוסרי, וקשורו בלמ"ד או ביחס הפעול, העומד: ושב וְרָפָא לו (ישעיה ו' י') genesen, והוא רפואת הנפש, והשאר יוצא: הנני רוֹפֵא לך (מ"ב כ' ה') heilen: והוא לא יוכל לִרְפֹּא לכם (הושע ה' י"ג): רְפָא נא לה (במדבר י"ב י"ג): רְפָה שבריה כי־מטה (תהלים ס' ד') בה"א ת' אל"ף, והוא על צד השאלה, כי רפואת שברי הארץ הוא בנינה ותקומתה, כמו התחיינה האבנים: וַיִּרְפָּא אלהים את אבימלך (בראשית כ' י"ז): רְפָאָה נפשי כי חטאתי לך (תהלי' מ"א ה') סליחת עון: ימחץ וידיו תִּרְפֶּינָה (איוב ה' י"ח) ע"ד נחל"ה: אֶרְפָּא משובתם (הושע י"ד ה'): דרכיו ראיתי וְאֶרְפָּאֵהוּ (ישעיה נ"ז י"ח) רפואת הנפש: הָרֹפֵא לשבורי לב (תהלים קמ"ז ג') עזר מצרה: אם רוֹפֵא אין שם (ירמיה ח' כ"ב) Arzt: כי אני ה' רֹפְאֶךָ (שמות ט"ו כ"ו): ויחנטו הָרֹפְאִים (בראשית נ' ב'): רֹפְאֵי אליל כלכם (איוב י"ג ד').

הנפעל: נִרְפָּא הנגע (ויקרא י"ד מ"ח): וְנִרְפְּאוּ המים (יחזקאל מ"ז ח'): מאנה הֵרָפֵא (ירמי' ט"ו י"ח): לא יוכל לְהֵרָפֵה עוד (שם י"ט י"א) בה"א ת' אל"ף: וַיֵּרָפוּ המים (מ"ב ב' כ"ב) ע"ד נל"ה וכן: ולא נִרְפָּתָה (ירמיה נ"א ט').

הפיעל: ואת החולה לא רִפֵּאתֶם (יחזקאל ל"ד ד'): רִפִּאנוּ את־בבל (ירמיה נ"א ט'): וְרַפֹּא יְרַפֵּא (שמות כ"א י"ט) heilen lassen: וַיְרַפֵּא את מזבח יי ההרום (מ"א י"ח ל'), עצ"הש: וַיְרַפּוּ את־שבר בת־עמי (ירמיה ח' י"א).

ההתפעל: וישב לְהִתְרַפֵּא (ד"ה ב' כ"ב ו') sich heilen lassen.

רְפֻאָה שמ"נ: רְפֻאוֹת תעלה אין לך (ירמי' ל' י"ג) Heilung, Genesung. ומ"א: לתת רְפֻאוֹת (יחזקאל ל' כ"א): רִפְאוּת תהי לשרך (משלי ג' ח') heilsame Mittel.

מַרְפֵּא ת"הש: ולכל־בשרו מַרְפֵּא (שם ד' כ"ב) Heilung, Arznei: ואין מַרְפֵּא (שם ו' ט"ו): לעת מַרְפֵּה והנה בעתה (ירמי' ח' ט"ו) Besserung: בה"א ת' אל"ף, ובאל"ף במקום ה"א: כי מַרְפֵּא יניח חטאים (קהלת י' ד') ע"ש רפה. תרופה בשרש רוף.

(ישעיה ל"ב י"ד): יתור הרים מִרְעֵהוּ (איוב ל"ט ח'): ויתר מִרְעֵיכֶם (יחזקאל ל"ד י"ח).

מַרְעִית שמ"נ או ת"הש: את־צאן מַרְעִיתִי (ירמיה כ"ג א'): וכל מַרְעִיתָם (שם י' כ"א): כְּמַרְעִיתָם וישבעו (הושע י"ג ו').

רעל

רָעַל פעל עומד, ענינו בארמית מיט ונדנוד, וברכים כושלות ת' ורכובין רָעֲלוּ, wanken, taumeln, ועד"ז ההפעל בעברית: והברשים הָרְעָלוּ (נחום ב' ד') erschüttern, erzittern, beben, וי"מ החצים נטבלו בס"מ.

רַעַל תה"ש זכר ענינו טרוד וטרוף ורעדה מחמת שכרות: סף רַעַל (זכריה י"ב ב') vergiftender Taumelkelch, ובתוספת תי"ו: השקיתנו יין תַּרְעֵלָה (תהלים ס' ה'): את־כוס הַתַּרְעֵלָה (ישעיה נ"א כ"ב) Taumelkelch, כשכור סובב ומתנודד. וי"מ עד"ז: שתה גם אתה וְהֵעָרֵל (חבקוק ב' ט"ז) בחילוף אותיות והרעל. ומ"א וע"א: והשרות וְהָרְעָלוֹת (ישעיה ג' י"ט) Schleier, Flor, צעיף שהנשים מכסות בו פניהם, בלשון משנה מדיות רְעוּלוֹת.

רְעֵלָיָה שע"פ (עזרא ב' ב') ובמקומו בנחמיה ז' ז' יבוא השם רַעַמְיָה.

רעם

רָעַם פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל יש ענינו זעף וזעם: רָעֲמוּ פנים (יחזקאל כ"ז ל"ה) zürnen, wüthen. ויש מ"ש נעש ורעש: יִרְעַם הים ומלואו (תהלים צ"ו י"א) brausen, stürmen.

ההפעיל יוצא: גם־כעס בעבור הַרְעִמָהּ (ש"א א' ו') in Wuth bringen, ärgern, zum Zorn reitzen, ומ"ש מע"ב: אל הכבוד הִרְעִים (תהלים כ"ט ג'), ר"ל הרעים קול המים. ומ"ש בקול רעמים: יַרְעֵם מן שמים יי (ש"ב כ"ב י"ד) donnern lassen: יַרְעֵם בקול גאונו (איוב ל"ז ד').

רַעַם שת"ז לקול הברק: וְרַעַם גבורתיו מי יתבונן (שם כ"ו י"ד) Donner: קול רַעַמְךָ בגלגל (תהלים ע"ז י"ט). ועצ"הש: רַעַם שרים ותרועה (איוב ל"ט כ"ה) donnernde Stimme: התלביש צוארו רַעְמָה (שם שם י"ט) wiehern הוא צהילת הסוס ברעם, כי השם דמיון קול הברה הנשמע Raam.

רַעְמְסֵס (בראשית מ"ז י"א), ובנקוד אחר: רַעַמְסֵס (שמות א' י"א, י"ב ל"ז, במדבר ל"ג ג'), שם ע"פ לעיר אחת מערי מסכנות פרעה בארץ גֹּשֶׁן, אשר בנו בני ישראל במצות שרי המסים במצרים (שמות שם), רבים יחשבו כי היא העיר הנקראת בל' מצרים Avaris (Heroopolis), ובשם העיר הזאת (אשר אולי היא הבירה מארץ גשן) נקראת חלק מצרים בשם: ארץ רעמסס, כדכתיב: ויתן להם אחזה בארץ מצרים במיטב הארץ בארץ רַעְמְסֵס (בראשית במקום הנזכר), בשם רעמסס אשר הוראתו בן שמש, נקרא גם כמה מלכי מצרים.

רען

רַעֲנָן ת"הש לעץ לח ורטיב ומכוסה בעלים: כל עץ רַעֲנָן (דברים י"ב ב') frisch grün, belaubt: והיה עלהו רַעֲנָן (ירמיה י"ז ח'): וכפתו לא רַעֲנָנָה (איוב ט"ו ל"ב): אף־ערשנו רַעֲנָנָה (ש"ה א' ט"ז) frisch grün ist unsere Lagerstätte, על כי הרועים ירבצו בנאות דשא, לכן גם ערש משכבם חציר ומוצא דשא, והראיה: קורות בתינו ארזים, אשר בשדה סביבותם: דשנים וְרַעֲנַנִּים יהיו (תהלים צ"ב ט"ו). עצ"הש: וְרַעֲנַן בהיכלי (דניאל ד' א'): בלתי בשמן רַעֲנָן (תהלים צ"ב י"א), ר"ל בשמן זית רענן.

רעע

רָעַע פעל יוצא, ענינו בארמית רציצה ושבירה ותרין גלגלתו תר' ורעיעת. ויתכן היות מגזרה הזאת הקל: רֹעוּ עמים וחתו (ישעי' ח' ט'): תְּרֹעֵם בשבט ברזל (תהלים ב' ט'): יִרְעוּךְ קדקד (ירמיה ב' ט"ז). והנפעל רע יֵרוֹעַ (משלי י"א ט"ו). וההתפעל: רעה הִתְרֹעֲעָה הארץ (ישעיה כ"ד י"ט), וכבר הבאתי הוראה הזאת בנע"ו ובנחל"ה כפי מה שסדרם הרד"ק.

רעף

רָעַף, העתיד יִרְעַף, פע"ה, בב"ב. הקל ענינו נזילה כמו ערף: יִרְעֲפוּ־טל (משלי ג' כ') triefen, träufeln: יִרְעֲפוּ עלי אדם רב (איוב ל"ו כ"ח): ומעגליך יִרְעֲפוּן דשן (תהלים ס"ה י"ב), כאלו במקום יעמדו כפות רגליו יציצו מתחתיו נאות שדה דשנים ורעננים. והוא ע"ד המליצה.

ההתפעל: אל־תתרע את־בעל אף (משלי כ"ב כ"ד) Umgang haben, in Gesellschaft leben. וע"ש רוע.

רֹעֶה שת"ז ע"ב העגינים: רֹעֶה ועדרו (ירמיה נ"א כ"ג) Hirt, Hüter, Schäfer: כי רֹעָה היא (בראשית כ"ט ט') לנקבה: ובין רֹעַי ובין רֹעֶיךָ (שם י"ג ח'): רֹעֵיהֶם התעום (ירמיה נ' ו') המושלים ומנהיגים וגם הנביאים: האמר לכורש רֹעִי (ישעיה מ"ד כ"ח) der zu Koresch spricht: [du sei] mein Hirt! שמתי למנהיג, ומ"ש מענין רעיון: כלם נתנו מֵרֹעֶה אחד (קהלת י"ב י"א) Denker.

רֵעַ או **רֵיעַ**, א) יש שת"ז לחבר ואוהב: ולאמנון רֵעַ (ש"ב י"ג ג') Freund, Gesellschafter: אוהב הָרֵעַ (משלי י"ז י"ז): אל תאמינו בְרֵעַ (מיכה ז' ה'). ובתוספת ה"א: ויבוא חושי רֵעֶה דוד (ש"ב ט"ו ל"ז): זה דודי וזה רֵעִי (ש"ה ה' ט"ז) Geliebter, וכמו: אהובת רֵיעַ ומנאפת (הושע ג' א'): בגדה אשה מֵרֵעָהּ (ירמיה ג' כ'): למה תכה רֵעֶךָ (שמות ב' י"ג) Nächster: בקמת רֵעֶךָ (דברים כ"ג כ"ו), כי נופל על אוהב מיוחד, ועל חבר, עמית ושכן וכדומה: ותכרו על־רֵיעֲכֶם (איוב ו' כ"ז): שכן וְרֵעוֹ (ירמיה ו' כ"א), ורובו בכנוי יחיד נסתר בה"א: איש אל רֵעֵהוּ (בראשית י"א ג'): כי נסתר איש מֵרֵעֵהוּ (שם ל"א מ"ט). ולנקבה: ואשה מאת רְעוּתָהּ (שמות י"א ב') Nachbarin, Freundin: לִרְעוּתָהּ הטובה ממנה (אסתר א' י"ט): איש רֵעִים להתרועע (משלי י"ח כ"ד) es gibt Freunde blos zur Geselligkeit, כמו יש רעים להתרועע; וזה מתנגד לאוהב דבק מאח, בכל לבבו ובכל נפשו, ולא לבד להתעלסות החברה: אכלו רֵעִים (ש"ה ה' א'): ואת זנית רֵעִים רבים (ירמי' ג' א'), כ"א לפי ענינו: כל־רֵעֶיהָ בגדו בה (איכה א' ב'): דוברי שלום עם רֵעֵיהֶם (תהלים כ"ח ג'), ולר"נ: אנכי וְרֵעוֹתַי (שופטים י"א ל"ז): אחריה רֵעוֹתֶיהָ (תהלים מ"ה ט"ו) Gespielin. ב) ויש ענינו רעיון ומחשבה: בנת לְרֵעִי מרחוק (תהלים קל"ט ב') Gedanke, Wille: ולי מה־יקרו רֵעֶיךָ (שם שם י"ז), וע"ד מזה: מליצי רֵעָי (איוב ט"ז כ') רעיוני, כי אל אלוה דלפה עיני. ויש רוצים לבאר על הכוונה הזאת: כי־אינם יודעים לעשות רָע (קהלת ג' י"ז) כוונה ורצון. רצית יי את ארצך תרגם רְעִיתָ, [והנה מצאתי נכון לתאר פה הגדר אשר בין רֵעַ וְעָמִית, כפי אשר גדר אתהם החכם הכולל המהולל ידידי הר"ר יש"ר באחד ממכתביו היקרים, אמנם אקצר פה דבריו לרגל המלאכה אשר לפני: שם רֵעַ לא הונח בעצם רק על אוהב שהרי כתוב: וכי יהיה איש שונא לְרֵעֵהוּ (ויקרא י"ט י') ואיך ישנא אדם את אוהבו? אלא הונח על כל איש אשר יש לו דמיון והצטרפות עם זולתו עם בעסק או במצב, ושניהם דומים בתכונת כחותיהם ועניניהם. דרשו מעל ספרי קדשנו וקראו ותמצאו כי יכון שם רֵעַ לפי גדר הזה לכל תוצאותיו. אמנם עמית נגזר ממלת עומת אשר הונח על איש הפונה אל עבר אחד עם זולתו — לא למולו ולנגדו דוקא — ונקראו בני אדם עמיתים בבחינ' השתתפות יגיעתם אל תכלית אחת שוה לכלם. ואם תכסף נפשך, קורא מבין, להתהלך ברהבה על מחקר הזה, מעל ספרי החכם הנ"ל תדרשנו. דברי מה"ל].

רְעוּ שע"פ (בראשית י"א י"ח).

רְעוּאֵל א) שם בן עשו (בראשית ל"ו ד', ו'). ב) אבי יתרו חותן משה (שמות ב' י"ח, במדבר י' כ"ט), ועוד נזכר שם זה (בד"ה א' ט' ח', במדבר ב' י"ד) (במקום דְעוּאֵל) ועוד באיזה מקומות.

רֵעִי שם ע"פ נזכר (במ"א א' ח').

רְעִי תאר לבהמה רועה באחו: ועשרים בקר רְעִי (מ"א ה' ג') Weidevieh.

רַעְיָה שת"נ לאשה אהובה: אחותי רַעְיָתִי (ש"ה ה' ב') Geliebte.

רַעְיוֹן שם"ז למחשבה והרהור: הוא רַעְיוֹן רוח (קהלת א' י"ז) Gedanke: וּבְרַעְיוֹן לבי (שם ב' כ"ב) שוה לארמית, ומתי נתקו ת' רַעְיוֹנָי, ומ"א בס"נ: הבל וּרְעוּת רוח (קהלת א' י"ד).

רַעְיוֹן שם מ"ז למחשבה בארמית כמו בעברית: רַעְיֹנֹהִי יבהלנה (דניאל ד' ט"ז) seine Gedanken erschreckten ihn. ומן שעפים וחזיונות לילה (שם ב' כ"ט, ל').

מֵרֵעַ שת"ז לאוהב חבר: ואתננה לְמֵרֵעֶךָ (שופטי' ט"ו ב') Freund, Gesellschafter: ואחזת מֵרֵעֵהוּ (בראשית כ"ו כ"ו) vertraute Freunde: ויקחו שלשים מֵרֵעִים (שופטים י"ד א') Hochzeitsfreunde.

מִרְעֶה ת"הש למקום שרועים שם: כי־אין מִרְעֶה לצאן (בראשי' מ"ז ד') Weide: מִרְעֵה עדרים

רסס

רָסַס פעל יוצא, בנינו קל, ענינו הרטבה וזילוף: לָרֹס את־הסלת (יחזקאל מ"ו י"ד) besprengen, anfeuchten; כמו:

רְסִיסִים שם ת"ז לנטפי טל: קוצתי רְסִיסֵי לילה (ש"ה ה' ב') Feuchtigkeit, Thautropfen.

וע"א כמו רציצים ורגבים דקים: הבית הגדול רְסִיסִים (עמוס ו' י"א) Bruchstücke, Schutt, Ruinen.

רעב

רָעֵב, העתיד יִרְעַב, פ"ע, בב"ב. הקל ענינו כפן והוסר מזון: כפירים רשו וְרָעֵבוּ (תהלים ל"ד י"א) junge Löwen darben und hungern; אם־אֶרְעַב (שם נ' י"ב) Hunger haben; ונפש רמיה תִּרְעָב (משלי י"ט ט"ו) darben.

ההפעיל: לא יַרְעִיב יי נפש צדיק (שם י' ג') Hunger leiden lassen.

רָעֵב ת"הש להמתאוה לאכול לחם ואין: אם רָעֵב שנאך האכילהו לחם (משלי כ"ה כ"א); רָעֵב ועיף וצמא (ש"ב י"ז כ"ט) hungrig; כאשר יחלום הָרָעֵב (ישעיה כ"ט ח'); ונפש רְעֵבָה מלא־טוב (תהלי' ק"ז ט'); רְעֵבִים גם צמאים (שם שם ה').

רָעָב שם מ"ז: ויהי רָעָב בארץ (בראשית י"ב י') Hungersnoth; נתתה לחם לִרְעָבָם (נחמ' ט' ט"ו), ומ"א: ובימי רְעָבוֹן ישבעו (תהלים ל"ז י"ט); שבר רַעֲבוֹן בתיכם (בראשית מ"ב י"ט).

רעד

רָעַד, העתיד יִרְעַד, פעל עומד, בב"ב. הקל ענינו חלחלה מפחד: המביט לארץ וַתִּרְעָד (תהלי' ק"ד ל"ב) zittern.

ההפעיל: עמדתי מַרְעִיד (דניאל י' י"א) במקום ת"הפ zitternd: מַרְעִידִים על־הדבר (עזרא י' ט') כמו הרדים.

רַעַד שמ"ז: יראה־וָרַעַד יבוא בי (תהלים נ"ה ו'); יאחזמו רָעַד (שמות ט"ו ט"ו) zittern, beben.

ובס"נ: רְעָדָה אחזתם שם (תהלים מ"ח ז'); וגילו בִּרְעָדָה (שם ב' י"א) freuet euch mit Ehrfurcht, ר"ל כמו שדרך אדם השמח על דבר מה בפני מי שגדול ממנו, כי אז ישים מתג ורסן לשמחת לבבו לבל תעבור הגבול הנכון. ובלשונות ההדשות הרכבת שרשים מתנגדים כאלה איננה דבר חדש, כאשר יאמר עד"מ המליץ האשכנזי, mit wollust-vollem Grausen, ובדומה. ונכון בחרדת אלהים ומורא כבודו.

רעה

רָעָה פעל יוצא, דב"ב. הקל ב' הוראות לו, א) מרעה בקר וצאן ונופל על המקנה האוכל את העשב, ועל השומר המנהיג אותן: וְרָעוּ כבשים כדברם (ישעיה ה' י"ז) weiden; וַתִּרְעֶינָה באחו (בראשית מ"א ב'); והאתונות רֹעוֹת על ידיהם (איוב א' י"ד); יִרְעֶה עגל (ישעיה כ"ז י'); וְרָעָה הכרמל והבשן (ירמיה נ' י"ט); רֹעֶה את־צאן לבן (בראשית ל' ל"ו); לִרְעוֹת את צאן אביהם (שם ל"ז י"ב) weiden, hüten; אֶרְעֶה צאנך (שם ל' ל"א). ועצ"הם: מות יִרְעֵם (תהלים מ"ט ט"ו) ירעה אותם. ועצ"הש באדם: האלהים הָרֹעֶה אותי (בראשית מ"ח ט"ו) speisen, ernähren; יי רֹעִי לא אחסר (תהלים כ"ג א'). ועצ"הש עוד: ובניכם יהיו רֹעִים במדבר (במדבר י"ד ל"ג) יהיו נדים ונעים כרעה ממרעה למרעה: הָרֹעֶה בששנים (ש"ה ב' ט"ז) weilen, wandern; ומזה השאל על מושל ומנהיג עם כרועה צאן: לִרְעוֹת את־עמו ישראל (ש"ב ז' ז') regieren; לִרְעוֹת ביעקב עמו (תהלים ע"ח ע"א); וְרָעוּ אתכם דעה (ירמיה ג' ט"ו) כמו בדעה: אתה תִּרְעֶה את־עמי (ש"ב ה' ב'); לא אצתי מֵרֹעֶה אחריך (ירמיה י"ז ט"ז) על הנביא. ב) ויש ענינו חברה ורעות ואהבה: וְרֹעֶה כסילים ירוע (משלי י"ג כ') sich zugesellen, עומד; וְרֹעֶה זוללים יכלים אביו (שם כ"ח ז'); וְרֹעֶה זונות יאבד־הון (שם כ"ט ג') sich anhängen, lieben, gefällig zeigen; שכן ארץ וּרְעֵה אמונה (תהלים ל"ז ג'), כמו רצה או ל' מחשבה ורעיון. ג) ולה"ק עוד בו ל' שבירה ורצוץ: וְרָעוּ את־ארץ אשור בחרב (מיכה ה' ה') verwüsten; רֹעֶה עקרה לא תלד (איוב כ"ד כ"א); כל רעיך תִּרְעֶה רוח (ירמיה כ"ב כ"ב); יְרֹעוּךְ קדקד (שם ב' ט"ז), וכבר הבאתי מזה בשרש רוע, ואין זה זרות כי נע"ו ונל"ה משתתפים.

הפיעל מע"ב: למרעהו אשר רֵעָה לו (שופטים י"ד כ') zugesellen, zum Freunde machen.

ההפעיל מע"א מ"ש ממשלה: וַיִּרְעֵם בתם לבבו (תהלים ע"ח ע"ב) regieren, beherrschen. ואולי ג"ז מקל ופת"ח בעבור רי"ש.

zu Boden treten : וְאֶרְמְסֵם בחמתי (שם ס״ג ג׳) : וַיִּרְמֹס לארץ חיי (תהלים ז׳ ו׳), וכמו: יוצר יִרְמָס־טיט (ישעיה מ״א כ״ה) : רְמֹס חצרי (שם א׳ י״ב) be-treten דרך גנאי, והבא בשי״ן קרוב לזה אך הוא תנועה קלה והליכה: הָרֹמֵשׂ על־הארץ (בראשית א׳ כ״ו) : treten, kriechen, sich regen, bewegen : ובכל־חיה הָרֹמֶשֶׂת (שם שם כ״ח) : בו־תִרְמֹשׂ כל־חיתו־יער (תהלי׳ ק״ד כ׳) נופל לרב על בעל מרבה רגלים.

הנפעל: ברגלים תֵּרָמַסְנָה (ישעיה כ״ח ג׳) zer-treten werden.

רֶמֶשׂ שם ק״ז לכל בע״חי השורצים בארץ: ואת כל־רֶמֶשׂ האדמה (בראשית א׳ כ״ה) Kriechen-des : שם רֶמֶשׂ ואין מספר (תהלי׳ ק״ד כ״ה) Gewimmel.

מִרְמָס שם מ״ז לדריכה ותבוסה: ולשימו מִרְמָס (ישעיה י׳ ו׳) : וקדש וצבא מִרְמָס (דניאל ח׳ י״ג) : והיה לְמִרְמָס (ישעיה ה׳ ה׳) Zertretung. ובסמיכות: מִרְמַס רגליכם תרעינה (יחזקאל ל״ד י״ט) : ולְמִרְמַס שה (ישעיה ז׳ כ״ה).

רֶמֶת שם עיר בגבול מטה יששכר (יהושע י״ט כ״א).

רנב

אַרְנֶבֶת שם חיה: ואת הָאַרְנֶבֶת (ויקרא י״א ו׳) Haase.

רנה

רָנָה פעל עומד, בנינו קל, ענינו השמעת קול ההין בפריחתו: עליו תִּרְנֶה אשפה (איוב ל״ט כ״ג) zischen, klirren, והוא הברה טבעית ליתר.

רנן

רֹן, העתיד יָרֹן, פע״ו, הב״ב, הקל ענינו הרמת קול בנגון ושיר לשמחה או לאבל: בְּרָן־יחד כוכבי בקר (שם ל״ח ז׳) singen, ertönen. ועצ״הש: רָנִּי ושמחי (זכריה ב׳ א׳) : צהלי וָרֹנִּי (ישעי׳ י״ב ו׳) : וצדיק יָרוּן ושמח (משלי כ״ט ו׳) ע״ד נע״ו: וְתָרֹן לשון אלם (ישעיה ל״ה ו׳) : וַיָּרֹנּוּ ויפלו על פניהם (ויקרא ט׳ כ״ד) jubeln vor Freude : הכמות בחוץ תָּרֹנָּה (משלי א׳ כ׳) laut rufen : קומי רֹנִּי בלילה (איכה ב׳ י״ט) laut klagen, כי הנגון מעורר לשמחה או לאבל.

הפיעל לשמחה: רַנְּנוּ צדיקים ביי (תהלים ל״ג א׳) singen, loben, preisen, frohlocken : הקיצו וְרַנְּנוּ שכני עפר (ישעיה כ״ו י״ט) : וְרַנְּנוּ על בבל שמים וארץ (ירמיה נ״א מ״ח) jauchzen, triumphiren, froh-locken, לנקמה: לכו נְרַנְּנָה ליי (תהלים צ״ה א׳) lobsingen : יְרַנְּנוּ אל־אל חי (שם פ״ד ג׳) : אז יְרַנְּנוּ כל עצי־יער (שם צ״ו י״ב) מיוחס לכל קול גם לבלתי מנגנים רק עצ״הם לשמחה.

הפועל: לא־יְרֻנַּן ולא ירעע (ישעיה ט״ז י׳).

ההפעיל: הַרְנִינוּ לאלהים (תהלי׳ פ״א ב׳) : ולב אלמנה אַרְנִן (איוב כ״ט י״ג) אשמיח עד שתרנן: מוצאי בקר וערב תַּרְנִין (תהלים ס״ה ט׳) ע״צ המליץ.

ההתפעל: כגבור מִתְרוֹנֵן מיין (תהלים ע״ח ס״ה) הסרת סאון רננת שכרות היין. כי היין בוגד יקח עצה מחכם וגבורה מגבור, ובסורו ישוב הגבור לאיתנו והחכם לחכמתו. וי״ל כמו כגבור מתעורר מרננת יין.

רִנָּה שמ״נ או ת״הש: ולבקר רִנָּה (תהלים ל׳ ו׳) Gesang, Freudengeschrei : קול רִנָּה וישועה (שם קי״ח ט״ו) freudige : ויעבור הָרִנָּה (מ״א כ״ב ל״ו) Kundmachung : ואל תשא בעדם רִנָּה ותפלה (ירמיה ז׳ ט״ז) כמו התחנה: אל הָרִנָּה ואל התפלה (מ״א ח׳ כ״ח) : הקשיבה רִנָּתִי (תהלים י״ז א׳), ורובו לשון תפלה, ובא בלי ה״א: רָנֵּי פלט (שם ל״ב ז׳) Ret-tungsgesänge, מנפרד רֹן, רָנִּים.

רְנָנָה נכ״מ: אל־תבא רְנָנָה בו (איוב ג׳ ז׳) Freu-dengesang : באו לפניו בִּרְנָנָה (תהלים ק׳ ב׳) : כי רִנְנַת רשעים מקרוב (איוב כ׳ ה׳) תואר לשמחה והצלחה כי איש צולח ירון משמחת לבו, ואמר גיל שמחתכם לא יאריך: ושפתי רְנָנוֹת יהלל־פי (תהלים ס״ג ו׳) ובלא ה״א: כנף רְנָנִים נעלסה (איוב ל״ט י״ג) Strauß, והוא מרנן בקול יללה, ויש אומרים כי הוא הצפור אשר ינעים זמירותיו בימי האביב, Nachtigall.

רִסָּה שם תחנות בני ישראל במדבר (במדבר ל״ג כ״א, כ״ב).

רסן

רֶסֶן שם נרדף למתג: במתג־וָרֶסֶן (תהלים ל״ב ט׳) Zügel, Zaum, Gebiß : וְרֶסֶן מתעה על להיי העמים (ישעיה ל׳ כ״ח) כי הרסן מַטֶּה להנהיג לפי חפצו. ועצ״הם: וְרֶסֶן מפני שלחו (איוב ל׳ י״א) לבלתי נטות עוד אחרי מצותי: בכפל רִסְנוֹ (שם מ״א ה׳) מקום שמשימין בו הרסן.

(עזרא ז' כ"ד) einen Zoll auflegen. האתפעל מזה (דניאל ג' ו', ט"ו).

רָמָה שת"נ א) לכל דבר גבוה המורם מן הארץ בשיאו למעלה (ש"א כ"ב ו'), ובפרט להקריב עליו לע"א (יחזקאל ט"ז כ"ד, כ"ה ל"ט), והוא נרדף עם השם בָּמָה. ב) שם ערים שונות a) בשבט בנימין (שופטים י"ט י"ג), לרוב עם ה"א הידיעה, הרחוקה ששה מיל מן העיר ירושלים (יהושע י"ח כ"ה, שופטי' ד' ה' ובשאר מקומות בתנ"ך), b) שם עיר מגורי שמואל הנביא (ש"א א' י"ט, ב' י"א, ז' י"ז, ט"ו ל"ד, ט"ז י"ג), והיא אחת לד"ק עם רָמָתַיִם צוֹפִים בהר אפרים (שם א' א'), c) שם עיר בשבט נפתלי (יהושע י"ט כ"ט), d) שם עיר בגלעד (מ"ב ח' כ"ט), ובשלמות נקראת רָמַת הַמִּצְפֶּה (יהושע י"ג כ"ו): רָמַת לֶחִי (שופטים ט"ו י"ז), כאשר קרא שמשון את המקום ההוא בשם. ושה"ת רָמָתִי (ד"ה כ"ז כ"ז).

רָמוּת ש"הת לתל גבוה, וי"מ אותו מלשון רִמָּה והוא הנכון: ומלאתי הגאיות רָמוּתֶךָ (יחזקאל ל"ב ה'), hingeworfene Aeser, חללים מתליעים מושלכים.

רְמִיָּה שם מ"נ מ"ש מענין הקל: נהפכו בקשת רְמִיָּה (תהלים ע"ח צ"ו) lockerer Bogen, lässig, ויותר מ"ש מענין פיעל: עשה רְמִיָּה (תהלים נ"ב ד') Betrug; ולו תדברו רְמִיָּה (איוב י"ג ז'): ואין ברוחו רְמִיָּה (תהלים ל"ב ב') Falschheit: לשון רְמִיָּה (שם ק"כ ג'): לא יחרך רְמִיָּה צֵדוֹ (משלי י"ב כ"ז), כל רמיה במשלי העתיק החכם רא"א ז"ל מלשון עצל lässig, nachlässig, וטעמו ונמוקו עמו מן בקשת רמיה. ונצב תמיד לעמת החץ, אך שאר רמיה הוא טעות ופסלות, וההפרש שבין אונאה ורמיה ומרמה, האונאה אין בו שפת שקר, רק מוכר לחברו דבר שוה זהב בשתים, אבל רמיה משקר בגוף הדבר, מוכר בדיל בכסף ונחשת בזהב. ובתלמוד שת"ז: רַמַּי Betrüger, ובס"ר: רַמָּאִים.

מִרְמָה שמ"נ מזה או ת"הפ: מִרְמָה אחזיהו (מ"ב ט' כ"ג) Betrug, Arglist: בא אחיך בְּמִרְמָה (בראשית כ"ז ל"ה) Hinterlist, שרמה אותו לומר עליו שהוא עשו, וכל מרמה יש בה גניבות דעת ודברי שקר: וּמִרְמוֹת ותוך (תהלים י' ז').

תַּרְמִית גכ"מ: החזיקו בְּתַרְמִית (ירמיה ח' ה') Betrug: כי שקר תַּרְמִיתָם (תהלים קי"ט קי"ח). ומ"א: אל אבימלך בְּתָרְמָה (שופטים ט' ל"א) Hinterlist. וי"א כי הוא שם מקום, כמו: בָּארוּמָה (שם שם מ"א).

רמז בשרש רום.

רמח

רֹמַח שם כלי דקירה כמו דקר ושפוד: ויקח רמח בידו (במדבר כ"ה ז') Spieß, Speer, Lanze: מרקו הָרְמָחִים (ירמיה מ"ו ד'): רָמְחֵיהֶם וקשתותיהם (נחמיה ד' ז').

רמך

רַמָּכִים שם מין סוס נקבה: האחשתרנים בני הָרַמָּכִים (אסתר ח' י') Dromedare.

רמם

רָמַם פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל ב' הוראות בו, א) יש ענינו כמו רום: ראש כוכבים כי־רָמּוּ (איוב כ"ב י"ב) hoch, erhaben: רֹמּוּ מעט ואיננו (שם כ"ד כ"ד). ב) ויש ענינו רחישת תולעים: וַיָּרֻם תולעים ויבאש (שמות ט"ז כ') das Kriechen der Würmer, wurmig werden: כְּרֻם זלות לבני אדם (תהלים י"ב ט') לפי העתקת הרמבמ"ן ז"ל.

הנפעל מע"א: הֵרֹמּוּ מתוך העדה (במדבר י"ז י') ל' הבדלה והפרשה, וע' שרש רום יתר בנינו.

רִמָּה שת"נ לתולעים: וְרִמָּה לא־היתה בו (שמות ט"ז כ"ד) Gewürm היוצאין מן רקבון דבר: כי־אנוש רִמָּה (איוב כ"ה ו') ע"ש סופו.

רוֹמַמְתִּי עֶזֶר שע"פ (ד"ה כ"ה ד', ל"א).

רמן

רִמּוֹן שם פרי: ותאנה וְרִמּוֹן (דברי' ח' ח') Granatapfel: מעסים רִמֹּנִי (ש"ה ח' ב'), ויש תאר לציורים בכפתרים כדמות רמון: פעמון זהב וְרִמּוֹן (שמות כ"ח ל"ד): וְהָרִמּוֹנִים מאתים טורים (מ"א ז' כ'): רִמֹּנֵי תכלת וארגמן (שמות כ"ח ל"ג) ואשר הוא מענין הראשון, בס"ר: ומן־הָרִמֹּנִים (במדבר י"ג כ"ג).

רמס רמש

רָמַס, העתיד יִרְמֹס (יִרְמֹשׂ), פ"י, בב"ב. הקל ענינו דריכה ובעיטה: אם־עבר וְרָמַס (מיכה ה' ז') zertreten: תמו רֹמֵס מן־הארץ (ישעיה ט"ז ד').

(בראשית ל"ג י"ג) בטבע מפני ילדותם. וע"א: וְרַךְ הלבב (דברים כ' ח') zaghaft, kleinmüthig, כי הגבור יקרא אמיץ לב: ולשון רַכָּה תשבר־גרם (משלי כ"ה ט"ו) כמו מענה רך: אם ידבר אליך רַכּוֹת (איוב מ' כ"ז) דברים תחנונים מרככים הלב. וע"א: ועיני לאה רַכּוֹת (בראשית כ"ט י"ז) trüb, blöde, כהות מכהות רוח.

מֹרֶךְ שמ"ז ענינו רך לבב מפחד: והבאתי מֹרֶךְ בלבבם (ויקרא כ"ו ל"ו) Feigheit.

רכל

רָכִיל ת"הפ מדובק לפעל הלך תמיד. וענינו הולך מאיש לאיש ומביא מלשינות ולשון הרע מזה לזה: לא תלך רָכִיל בעמך (ויקרא י"ט ט"ז) verleumden, שמספר לזה מה ששמע מזה. ורכיל כמו רגיל, החוקר ותר: הולך רָכִיל מגלה־סוד (משלי י"א י"ג) והוא כרוכל עושה מהורה בלשונו מספר לרעהו סדר בית שכנו ומעשהו ועסקיו, וע"י הרגלו באלה מגלה סוד.

רוֹכֵל שת"ז למוכר בושם שמנהגו לעבור בו ממקום למקום: מכל אבקת רוֹכֵל (ש"ה ג' ו') Gewürzkrämer, ובתל' אמו תנא כי רוכלא ליחשב וליזיל: הָרֹכְלִים ומכרי כל ממכר (נחמיה י"ג כ') ומשאל לשאר מיני סוחרים: ומסחר הָרֹכְלִים (מ"א י' ט"ו) Krämer: רֹכְלֵי שבא (יחזקאל כ"ז כ"ג): המה רֹכְלַיִךְ (שם שם י"ג): רֹכֶלֶת העמים (שם שם ג'): דדן רֹכַלְתֵּךְ (שם כ"ח ג'). ומ"א שמ"נ: ברב רְכֻלָּתְךָ (שם כ"ח ט"ז). ומ"א: וארזים בְּמַרְכֻּלְתֵּךְ (שם כ"ז כ"ד) Handel: בעול רְכֻלָּתְךָ (שם כ"ח י"ח).

רָכָל (מל' רכולה Handel) שם עיר בנחלת מטה יהודה (ש"א ל' כ"ט).

רכס

רָכַס פעל יוצא בנינו קל ענינו חבור וקשור ועניבה: וַיִּרְכְּסוּ את החשן (שמות כ"ח כ"ח) zusammen binden, anschnüren. ורד"ק פי' לשון הגבהה.

רֹכֶס שמ"ז וענינו חבור וקשור, אגודה: מֵרֻכְסֵי איש (תהלים ל"א כ"א) Verbindung, Zusammenrottung. ורד"ק פי' מנאות וגבהות. ונכון שענינו פחים וקשורים, Schlingen, Fallstricke, שהם קשורים ע"ד וירכסו את החשן. ומ"א: וְהָרְכָסִים לבקעה (ישעיה מ' ד') steile Berge, הרים גבוהים וקשורים יחד.

רכש

רָכַשׁ פעל יוצא, בנינו קל, ענינו קנות הון: אשר רָכַשׁ בפדן ארם (בראשית ל"א י"ח) erwerben: את כל רכושם אשר רָכָשׁוּ (שם י"ב ה') נופל במקנה וכסף וזהב.

רְכוּשׁ שם ת"ז למקנה וקנין ונכסים: וְהָרְכֻשׁ קח לך (שם י"ד כ"א) Vermögen: יצאו בִּרְכֻשׁ גדול (שם ט"ו י"ד): ואת־כל־רְכוּשָׁם (שם י"ב ה') Reichthum: מקניהם ואת רְכוּשָׁם (שם ט"ו ו').

רֶכֶשׁ שם ת"ז למין סוס או גמל מהיר המרוצה: רכבי הָרֶכֶשׁ (אסתר ח' י') schnellfüßige Rosse: לסוסים וְלָרֶכֶשׁ (מ"א ה' ח'). וי"א שהם Maulthiere: ובלשון סוריא רַכְשָׁא הוא סוס Pferd, Zuchthengst, וכן תרגום כל רֶכֶשׁ, רִיכְשָׁא.

רמה

רָמָה פעל יוצא, בב"ב. הקל ענינו זריקה מהירה ויריה: סוס ורוכבו רָמָה בים (שמות ט"ו א') schleudern, כמורה חץ בקלות: פרש וְרֹמֵה קשת (ירמיה ד' כ"ט) Schleuderer: נשקי רוֹמֵי־קשת (תהלים ע"ח ט').

הפיעל ענינו ערמה והונות את זולתו בדברי כחש: כן איש רִמָּה את־רעהו (משלי כ"ו י"ט) betrügen, והר"ר יהודא ליב ייטלש ז"ל מפרש המקרא הזה, כי רִמָּה הוראתו כהוראתו בקל, והכוונה על המפיל אדם לארץ zu Boden werfen, ואומר כי משחק הוא, והוא מקביל אל הדלת הראשון בפסוק הקודם בירית זיקים והצים, והמשל נמשל בענינו ובלשונו כדרך לשון נופל על לשון, והוא מיופי המליצה, ותכלית המשל לצייר עסק אדם הבטל ממלאכה ולא ידע מה לעשות, ולמען עשות דבר מה יורה דברים מזיקים וכו'. והפעל הזה נופל לרוב במאנה את זולתו בדברי שקר ועי"ז יזיק לו: עבדי רִמָּנִי (ש"ב י"ט כ"ז): ולמה רִמִּיתָנִי (בראשית כ"ט כ"ה).

רְמָה, רְמָא ענינו בארמית א) לשון השלכה (דניאל ג' כ"א, כ"ד ו' י"ז) werfen. ב) לשון הנחה ובידה (דניאל ז' ט') setzen, legen. ג) שימת מס

במרכבתו וסוסים שוטפים לפניו, ובידו שרביט שלש־השנים, Dreizack, Tribent, למחוץ בו רהב משברי ים, וכהנה רבות עם העמים הקדמונים ההם ללא אלהים אמת. אמנם משורינו הקדושים, שמו כל דמיוני מליצות כאלה הַמְיַפִּים את השיר לאל אחד קונה שמים וארץ, אשר עשה את הים ואת היבשה. והיה ברצות המליץ לספר דרדת אלהים משמים להושיע חסידיו ולהוכיח אויביו, ישים דמיונו רוכב על כרוב, וברקיו בזרוע קדשו; וּבְסַפֵּר המליץ נפלאות השם בים, ידמהו כיושב במרכבות ישועה והדרות אבירים לפניו, ועתה תבין כוונת המליצות: דרכת בים סוסיך (שם ג' ט"ו) כי תרכב על סוסיך (שם שם כ"ח), וכדומה, (תהלים י"ח) דברי מה"לן: וַיִּרְכַּב על כרוב (ש"ב כ"ב י"א).

ההפעיל יוצא לב' פעולים: וְהִרְכַּבְתֶּם את שלמה בני (מ"א א' ל"ג) reiten lassen, führen: הַרְכֵּב ידך על־הקשת (מ"ב י"ג ט"ז) ansetzen, fest aufdrücken: וַיַּרְכִּבוּ את־ארון האלהים אל־עגלה חדשה (ש"ב ו' ג') aufsetzen, führen: וַיַּרְכִּיבוּ אתו ברכבו (מ"ב י' ט"ז). ועצ"הם: יַרְכִּבֵהוּ על־במתי ארץ (דברים ל"ב י"ג) לשון הגבהה: הִרְכַּבְתָּ אנוש לראשנו (תהלים ס"ו י"ב) לשון ממשלה: אַרְכִּיב אפרים (הושע י' י"א): תשאני אל רוח תַּרְכִּיבֵנִי (איוב ל' כ"ב) ע"ש מוג. ענין הרכבת גוף ונפש.

רֶכֶב שת"ז לעגלה אסורה בסוסים: רֶכֶב ופרשים (מ"א א' ה') Wagen: רֶכֶב צמד פרשים (ישעיה כ"א ז') תאר לרוכב סוס, Ritter: ונפצתי בך רֶכֶב ורוכבו (ירמיה נ"א כ"א): רֶכֶב בַּרְזֶל (יהושע י"ז י"ח): ערי הָרֶכֶב (דברי הימים ב' א' י"ד, ח' ו', ט' כ"ה) המה המקומות אשר שם הכינו למשמרת כל כלי הרכב לעת מלחמה: שני רֶכֶב סוסים (מ"ב ז' י"ד) zwei Gespann Pferde. וע"א: פלח רֶכֶב (שופטים ט' נ"ג) Mühlstein, תאר לאבן העליונה מב' אבני הרחים, והתחתונה נקראת פלח תחתית. והרבוי: בְּרִכְבֵי פרעה (ש"ה א' ט') Gespann. ומ"א: קח רַכָּב ושלח לקראתם (מ"ב ט' י"ז) Reiter, Eilbote: ויאמר לְרַכָּבוֹ הפוך ידך (מ"א כ"ב ל"ד) Wagen-Lenker. ומ"א: השם עבים רְכוּבוֹ (תהלים ק"ד ו') Wagen, Reitpferd. העבים המושב וכנפי הרוח מוליכים את העגלה.

מֶרְכָּב תאר לכלי הרכיבה שהרוכב יושב עליו: וכל הַמֶּרְכָּב אשר ירכב עליו (ויקרא ט"ו ט'): מֶרְכָּבוֹ ארגמן (ש"ה ג' י') Polster.

מֶרְכָּבָה שת"נ לרכב או לסוסי': וּמֶרְכָּבָה מרקדה (נחום ג' ב') Kriegswagen: ויאסור יוסף מֶרְכַּבְתּוֹ (בראשית מ"ו כ"ט) Staatswagen: ארבעים אלף ארות סוסים לְמֶרְכָּבוֹ (מ"א ה' ו') בלי ה"א: בְּמִרְכֶּבֶת המשנה (בראשית מ"א מ"ג), בחיר"ק. והרבוי בפת"ח: מַרְכְּבֹת פרעה (שמות ט"ו ד'). ואמרו כי סתם מרכבה ד' סוסים: ותצא מֶרְכָּבָה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה (מ"א י' כ"ט) הרי ד' למרכבה: ולתבנית הַמֶּרְכָּבָה הכרובים זהב (ד"ה א' כ"ח י"ח) הם תבנית ארבע החיות: את אפן מַרְכְּבֹתָיו (שמות י"ד כ"ה): פעמי מַרְכְּבוֹתָיו (שופטים ה' כ"ח): וכסופה מַרְכְּבֹתָיו (ישעיה ס"ו ט"ו): מַרְכְּבֹתֶיךָ ישועה (חבקוק ג' ח') עיין אשר העירותי בראש שרש רכב על הפסוק הזה.

רֵכָב שם אבי בני הָרֵכָבִים אשר צוה להם אביהם לְהִנָּזֵר מתענוגות חלד ולבלתי שְׁתוֹת יין (ירמיה ל"ה ב', מ"א י' ט"ו כ"ג).

רֵכָה שם עצם פרטי למקום בלתי נודע איהו (דברי הימים א' ד' י"ב).

רכך

רָכַךְ פעל עומד ויוצא דב"ב. הקל ענינו רך היפך קשה והזק: יען רַךְ־לבבך (מ"ב כ"ב י"ט) sich demüthigen, רכות הלב מפני הכנעה היפך קשה לב, רַכּוּ דבריו משמן (תהלים נ"ה כ"ב) erweichen lassen, weich, sanft.

הנפעל: אל יֵרַךְ לבבכם (דברים כ' ג') verzagt sein, kleinmüthig, רכות לב ממורא ופחד.

הפועל: ולא רֻכְּכָה בשמן (ישעיה א' ו') weich, gelinde machen.

ההפעיל: ואל הֵרַךְ לבי (איוב כ"ג ט"ז) Gott hat mein Herz zaghaft gemacht.

רֹךְ שמ"ז: מהתענג וּמֵרֹךְ (דברים כ"ח כ"ו) Weichlichkeit, Zartheit, שגדולו בְּרַכּוּת וענג.

רַךְ ת"הש: בן בקר רַךְ וטוב (בראשית י"ח ז') zart, jung: רַךְ ויחיד לפני אמי (משלי ד' ג') מעודן בענג: מענה רַךְ (משלי ט"ו א') sanfte Erwiderung, נעימות וענוה: הָרַךְ בך והענג (דברים כ"ח נ"ד) בגדול, וכן: הָרַכָּה בך (שם שם נ"ו): הילדים רַכִּים

ריח שמ"ז: וירח יי את־ריח הניחוח (בראשית ח' כ"א) Geruch. ועצ"ה: וריח נור (דניאל ג' כ"ז): מריח מים יפריח (איוב י"ד ט'): הבאשתם את ריחנו (שמות ה' כ"א) verhaßt machen, הגנות לשון לעורר שנאה, עכ"נ בעיני פרעה, כי ריח ניחוח מורה קבלה ורצוי ואהבה, והבאשת ריח הוא שנאה:

ריח בארמית כמו בעברית: וריח נור לא עדת בהון (דניאל ג' כ"ז) des versengenden Feuers Spur, (Geruch).

ריפת שם משפחת עם: ריפת ותוגרמה (בראשית י' ג').

ריק

הריק פעל יוצא בב"ב. ההפעיל א) יש ענינו יציקה והערת דבר ממקום שהוא כנוס בו: והריקתי לכם ברכה (מלאכי ג' י') ausschütten, leeren: והריקתי אחריכם חרב (ויקרא כ"ו ל"ג) ausziehen, שליפה: הם מריקים שקיהם (בראשית מ"ב ל"ה) ausleeren. כי הפעל נופל על הכלי ועל הכנוס בו: וכליו יריקו (ירמיה מ"ח י"ב): על־הארץ יריקו (קהלת י"א ג') יציקו: להריק נפש רעב (ישעיה ל"ב ו') darben lassen, להשאיר רעב בנפש ריקה, ובא: כטיט חוצות אריקם (תהלים י"ח מ"ג) aus-schütten: ר"ל אשפכם ואשליכם כמריק טיט ואשפה טביתו החוצה, ע"ש רקק. ובמזמור הזה הנמצא בשמואל ב' נכתב: אדיקם בדל"ת, ר"ל אדיק אותם עד אשר דק לעפר. ב) ויש ענינו זיון: וירק את־חניכיו (בראשית י"ד י"ד) bewaffnen. כמ"ש שרש חלץ לענין שליפה וזיון.

ההפעל מע"א: ולא הורק מכלי אל כלי (ירמיה מ"ח י"א) er wurde von einem Gefäß ins andere nicht ausgeleert, משל להולכים בגולה מארץ מולדת אל ארץ אחרת.

ריק או ריק שמ"ז או ת"הש או ת"הפ: והבור רק (בראשית ל"ז כ"ד) leer: וככה יהיה נעור ורק (נחמיה ה' י"ג): וכדים ריקים (שופטים ז' י"ז): והקיץ וריקה נפשו (ישעיה כ"ט ח'): השבלים הרקות (בראשית מ"א כ"ז) ע"ש רקק. ורבו משתמש לענין הבל ושוא ללא יועיל: ותם לריק כחכם (ויקרא כ"ו כ') vergebens, unnütz: אך־ריק זכיתי לבבי (תהלים ע"ג י"ג): תאהבון ריק (שם ד' ג') Schand: כי לא־דבר רק הוא מכם (דברים ל"ב מ"ז) unbedeutendes, unnützes Wesen: ויגעו עמים בדי־ריק (ירמיה נ"א נ"ח): הבל וריק יעזרו (ישעיה ל' ז'): ומרדף ריקים חסר־לב (משלי י"ב י"א) דברים ריקים. ויש תאר לאנשים מנוערים מממון ופחותי המדות: ומרדף ריקים ישבע־ריש (שם כ"ח י"ט): אנשים ריקים ופחזים (שופטים ט' ד'): כגלות אחד הרקים (שמואל ב' ו' כ"א).

ריקם ת"הפ: כי עתה ריקם שלחתני (בראשית ל"א מ"ב) leer, כמו חנם: ואחלצה צוררי ריקם (תהלים ז' ה') י"מ ריקם חנם בלא עול unver-schuldet: יבושו הבגדים ריקם (שם כ"ה ג') zwecklos, unverrichteter Sache.

ריר

רר פעל עומד בנינו קל ענינו משיכת לחה עבה כריר ממקום נזילתו: רר בשרו את־זובו (ויקרא ט"ו ג') fließen.

ריר שם רוק העב הנמשך: אם יש טעם בריר חלמות (איוב ו' ו') Kohl-Schleim, ראה פירוש נכון על הפסוק הזה בשרש חלם: ויורד רירו על־זקנו (שמואל א' כ"א י"ד).

רכב

רכב, העתיד ירכב, פע"ו בב"ב. הקל ענינו רכיבת בהמה: אשר רכב עליו המלך (אסתר ו' ח') reiten: הבהמה אשר אני רכב בה (נחמיה ב' י"ב). ועצ"הם: רוכב שמים בעזרך (דברים ל"ג כ"ו) dirigiren, מטה השפעתם לעזרך. כרוכב מטה סוסו ימין ושמאל: סלו לרכב בערבות (תהלים ס"ח ה'): לרכב בשמי שמי־קדם (שם שם ל"ד) בבי"ת שאינו רכיב' ממש: כי תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה (הבקוק ג' ח'): [והנה ראוי להעירך, קורא נעים אשר עיני ראו לי במליצה הזאת ולא אמנעהו בתוך הכי, למען יהיה לך לעינים, בדרשך מעל ספרי קדשנו. המשוררים הקדמונים הדורשים אל האלילים, שמו להם אל עליון קונה שמים, ושמו Jupiter, Zeus, והוא רוכב על כרוב על חוג שמים, ועל עב קל, ובידו חצים וברקים. ומושל אחר שמו להם בים, הוא יושב

עתיד ורחוק: אשא דעי לְמֵרָחוֹק (איוב ל"ו ג') ג"כ מדברים קדמונים, או דברים מפלגים ויקרים. כמו: וְרָחֹק מפנינים מכרה (משלי ל"א י') theuer, sehr selten, kostbar, כי הדבר היקר רחוק בהזדמנות: ולא רְחֹקָה היא (דברים ל' י"א): והיא רְחוֹקָה ממני (קהלת ז' כ"ג) unbegreiflich, מהשיג. ור"ז: הקרבים וְהָרְחוֹקִים (אסתר ט' כ'): הָרְחֹקוֹת והקרבות (ירמיה מ"ח כ"ד): ולעתים רְחוֹקוֹת הוא נבא (יחזקאל י"ב כ"ז): כי הנה רְחֵקֶיךָ יאבדו (תהלים ע"ג כ"ג) במחשבה, הסרים מעל יי.

מֶרְחָק ת"הש: ושמועה טובה מארץ מֶרְחָק (משלי כ"ה כ"ה) eine angenehme Nachricht aus fernem Lande, כי כל עוד ירחק המקום אשר יבואו משם שמחה וגיל והצלחה אל האדם כן יוסיף משוש אתה, כידוע לחכמי הנפש: מארץ מֶרְחַקִּים (ירמיה ה' י"ט): כל מֶרְחַקֵּי־ארץ (ישעיה ח' ט') היושבים.

רחש

רָחַשׁ פעל יוצא בנינו קל, ענינו תנועת מחשבה להוציא דבור: רָחַשׁ לבי דבר טוב (תהלים מ"ה ב') mein Herz beginnt ein angenhmes Wort, תואר אל השיר אשר ישיר המשורר הקדוש לכבוד המלך. ותרגום של ישרצו יַרְחֲשׁוּן. וכמו שיאמר שרץ בטבעי על תנועות דבר ועל יציאתו ע"ש שרץ, כן רחש במוסרי תנועת הלב ויציאת מחשבה: ולפי שהיה השיר הזה התנדבות רוח המשורר למנחה ויקר לכבוד המלך ביום חתונתו, לכן נהגו האחרונים לכנות כל מכתב נעשה לכבוד איש יקר ומתנדב לו לכבודו רָחוּשׁ ־רָחַשׁ לב Widmung, Dedikation, ואולי מזה מתת יד החתן הנודב מלבו לתת לדיינים וסופרים ושמשים ביום חתונתו נקרא רחש, והרבה שמות עתיקים מורגלים בפומא דאינשי לא ידעו להם שרש, ויסמכום על רמזים.

מַרְחֶשֶׁת שם כלי טגון: ואם מנחת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ (ויקרא ב' ז') Bratpfanne: וכל נעשה בַמַּרְחֶשֶׁת (שם ז' ט'). רחת ש' רוח.

רטב

רָטֹב, העתיד יִרְטַב, יִרְטְבוּ ובהפסק טעם: יִרְטָבוּ פ"ע בנינו קל ענינו להות: רָטֹב הוא לפני שמש (איוב ח' ט"ז) naß, feucht, frisch, saftig: מזרם הרים יִרְטָבוּ (שם כ"ד ח') durchnäßt werden. נהפך לשדי: תרגום רוֹטְבִי, ומזה שם רוֹטֶב בתלמוד.

רטה

רָטָה פעל יוצא בנינו קל ענינו בערבי הפלה והטיה לארץ: ועל ידי רשעים יִרְטֵנִי (איוב ט"ז י"א) niederwerfen, zu Boden drücken. ורש"י פי' בחלוף טי"ת כצ"די כמו ירצני וג"ז איננו רחוק, והמפרשים מלשון רטיה רחוק.

רטט

רֶטֶט שמ"ז ענינו רתת: וְרֶטֶט החזיקה (ירמיה מ"ט כ"ד) Zittern Schrecken.

רֻטֲפַשׁ פ"י בנינו פיעל ענינו עדון בשר מרטיבות הלחות: רֻטֲפַשׁ בשרו מנער (איוב ל"ג כ"ה) fett, saftig werden, מרכב מן רטב ומן טפש כהלב, ר"ל לח ושמן.

רטש

רִטֵּשׁ פעל יוצא בב"ב. הפיעל ענינו רחיפה ורציצה: ועלליהם תְּרַטֵּשׁ (מלכים ב' ח' י"ב) niederstoßen: וקשתות נערים תְּרַטַּשְׁנָה (ישעיה י"ג י"ח) durchbohren.

הפיעל: אם על־בנים רֻטָּשָׁה (הושע י' י"ד) aufgeschlitzt werden: עלליהם יְרֻטָּשׁוּ (שם י"ד א') zerschmettert werden.

ריח

הֵרִיחַ פעל עומד ויוצא, בנינו הפיעל ענינו חוש הריח: לְהָרִיחַ בה (שמות ל' ל"ח) riechen: אף להם ולא־יְרִיחוּן (תהלים קט"ו ו'): ולא אָרִיחַ בריח ניחוחכם (ויקרא כ"ו ל"א): ומרחוק יָרִיחַ מלחמה (איוב ל"ט כ"ה) spüren, fühlen, empfinden. ועצ"הש: פתיל־הנערת בַּהֲרִיחוֹ אש (שופטים ט"ז ט'). והיוצא: וַהֲרִיחוֹ ביראת יי (ישעיה י"א ג'), וכוונת המליצה, כי חוש הראות והשמע כוזבים, כי יראה הרואה לפעמים דבר שאינו כן, וישמע דבר שאינו אמת, אבל הריח לא יריח כי אם מהות הדבר. וז"א לא למראה עיניו ישפוט וגו'.

רֵר (ירמיה כ"ה י') das Klappern einer Mühle, כי הוא סימן ששם עיר מושב חברת בני אדם.

רְחוּם שם ע"פ למשנה נציב מלך פרס בשומרון (עזרא ד' ח'): ונזכר עוד שם איש ששמו רְחוּם (עזרא ב' ב', נחמיה ג' י"ז, י' כ"ו ושם ז' ז' כתוב נְחוּם, ושם שם ט"ו ז' מ"ב חָרִם).

רַחֲמִין בארמית ענינו כמו רחמים בעברית (דניאל ב' י"ח).

רחף

רָחַף פעל עומד בב"ב. הקל ענינו נדנוד ורעדה: רָחֲפוּ כל־עצמתי (ירמיה כ"ג ט') schaudern, zittern:

הפיעל: על־גוזליו יְרַחֵף (דברים ל"ב י"א) zitternde Bewegung mit den Flügeln machen, schweben: ורוח אלהים מְרַחֶפֶת (בראשית א' ב') כי הרחיפה הוא עופפות קלה מעל לדבר בתנועה רעדית, נוגע ואינו נוגע.

רחץ

רָחַץ, העתיד יִרְחַץ, פ"י גב"ב. הקל ענינו נקוי נופל בבשר מה שכבוס נופל בבגדים: כי אם־רָחַץ בשרו (ויקרא כ"ב ו') baden, abwaschen, והרחיצה או מטמאה או מלכלוך: ואת הכרעים רָחַץ במים (שם ה' כ"א): רָחַצְתִּי את־רגלי (ש"ה ה' ג'): והזנות רָחֲצוּ (מ"א כ"ב ל"ח) ע"ש כבם: אשה רֹחֶצֶת (ש"ב י"א ב'): רֹחֲצוֹת בחלב (ש"ה ה' י"ב) על דרך המליצה: כי המה לְבָנִים וזכים, כאלו המה רוחצות בחלב: בִּרְחֹץ הליכי בחמה (איוב כ"ט ו'). ועצ"הם: כי אם רָחַץ יי את צאת בנות ציון (ישעיה ד' ד'): אֶרְחַץ בנקיון כפי (תהלים כ"ו ו') רַחֲצוּ הזכו (ישעיה א' ט"ז).

הפועל: ומצאתו לא רֻחָץ (משלי ל"ב י"ב).

ההתפעל: אם הִתְרַחַצְתִּי במי־שלג (איוב ט' ל') wenn ich mich auch in Schneewasser badete, ע"ד הגוזמא אם גם אטבול בלובן וטהר השלג, ואת ידי הזכותי בבור, לא אטהר ולא אוכל נקיון, כי אתה בשחת תטבלני ותתעבני.

רַחַץ ת"הש: מואב סיר רַחְצִי (תהלים ס' י') Waschbecken. ובס"נ: שעלו מִן־הָרַחְצָה (ש"ה ד' ב') Bad. ובתלמוד שם מרחץ ידוע.

רְחַץ ענינו בארמית הבטחה על דבר מה, בנינו אתפעל בקשור מלות על: ושזיב לעבדוהי די הִתְרְחִצוּ עלוהי (דניאל ג' כ"ח) und errettete seine Diener, welche auf ihn vertrauet haben.

רחק

רָחַק, העתיד יִרְחַק, פע"ו ממאמר האנה, גב"ב. הקל ענינו היפך קרוב במקום בזמן ובמחשבה: כי רָחַק ממני מנחם (איכה א' ט"ז) fern sein, כי סר: ועצת רשעים רָחֲקָה מני (איוב כ"ב י"ח) לא אחפץ בה: תעבוני רָחֲקוּ מני (שם ל' י') sich entfernen, כמו סרו: כי רָחֲקוּ מעלי (ירמיה ב' ה') במחשבה: מתורתך רָחָקוּ (תהלים קי"ט ק"ג): מדבר שקר תִּרְחָק (שמות כ"ג ז') תשמר: אל תִּרְחַק ממני (תהלים כ"ב י"ב) מהושיע: יִרְחֲקוּ בניו מישע (איוב ה' ה') אחר עם ירחק ישע מבניו, נמנע: כי יִרְחַק ממך המקום (דברים י"ב כ"א) weit sein: קרבתי צדקתי לא תִּרְחָק (ישעיה מ"ו י"ג) בזמן.

הפיעל יוצא: ולבו רִחַק ממני (שם כ"ט י"ג) במחשבה: וְרִחַק יי את האדם (שם ו' י"ב) entfernen, במקום: רִחַקְתָּ כל קצוי־ארץ (שם כ"ו ט"ו) מסך: יְרַחֲקוּ את־זנותם (יחזקאל מ"ג ט') יסירו מהם.

ההפעיל: הִרְחִיק ממנו את פשעינו (תהלים ק"ג י"ב): הַרְחִיק אתכם מעל אדמתכם (ירמיה כ"ז י') גרוש: הִרְחַקְתִּים בגוים (יחזקאל י"א ט"ז). ולזות שפתים הַרְחֵק ממך (משלי ד' כ"ד): אם־און בידך הַרְחִיקֵהוּ (איוב י"א י"ד). ודומה לעומד כשהוא מצטרף על פעל יצא הלך, להגביל בו כמות ההליכה במקום ת"הפ: רק הַרְחֵק לא־תַרְחִיקוּ (שמות ח' כ"ד) ללכת: אל־תַּרְחִיקוּ מן־העיר (יהושע ח' ד') כמו אל תלכו רחוק הרבה: הם יצאו את־העיר לא הִרְחִיקוּ, ללכת (בראשית מ"ד ד') לא הרבו.

רָחוֹק ת"הש או ת"הפ: רָחוֹק יהיה ביניכם וביניו (יהושע ג' ד') Raum, Entfernung: שלום לָרָחוֹק ולקרוב (ישעיה נ"ז י"ט): רָחוֹק מה־שהיה (קהלת ז' כ"ד) בזמן, וכן: אנוש יביט מֵרָחוֹק (איוב ל"ו כ"ה): בנתה לרעי מֵרָחוֹק (תהלים קל"ט ב'): אל בית עבדך לְמֵרָחוֹק (שמואל ב' ז' י"ט) die Zukunft, זמן רחוק בעתיד: הלא־שמעת לְמֵרָחוֹק (ישעיה ל"ז כ"ו) schon längst vergangen, זמן רחוק בעבר. ונופל שם על דבר והפכו, כי ביום הייעוד היה עוד לזמן

(בראשית י"ט ב') במרחב ולא בבית, im freien Raum: בשוקים וּבָרְחֹבוֹת (ש"ה ג' ב'): ואין צוחה בִּרְחֹבֹתֵינוּ (תהלים קמ"ד י"ד). גם נמצא רְחוֹב למקום ידוע: ונבנתה רְחוֹב (דניאל ט' כ"ה), ובס"ר: רְחֹבוֹת (בראשית י"ט ב' שופטים י"ט כ'): רְחוֹב בית האלהים (עזרא י' ט'), הוא המקום אשר שם ישבו כסאות למשפט לעיני השמש בערי ארץ קדם.

רְחֹבוֹת שם ע"פ. א) לבאר אשר חפרו עבדי יצחק (בראשית כ"ו כ"ב). ב) רְחֹבוֹת עִיר, שם עיר בארץ אשור (שם י' י"א): רְחֹבוֹת הַנָּהָר (שם ל"ו ל"ז) עיר על שפת נהר פרת.

רְחַבְיָהוּ שם ע"פ (ד"הי א' כ"ג י"ז, כ"ד כ"א).

רְחַבְעָם שם בן שלמה מלך ישראל. הוא היה הראשון למלכי יהודה אשר נוסדה בימיו ממלכת יהודה לבדה (מלכים א' י"א מ"ג).

מֶרְחָב שמ"ז לאויר המרחק הפנוי והחפשי: ככבש בַּמֶּרְחָב (הושע ד' ט"ז) freier Platz, העמדת בַמֶּרְחָב weites Feld, geräumige Weide: רגלי (תהלים ל"א ט') weiter Raum. שיהיה להם מקום להתפשט ולעמוד חזק: ענני בַמֶּרְחָב יה (שם קי"ח ה') ר"ל ענני יה במרחב, ר"ל זאת היתה המענה אשר ענני, כי גזר אמר להוציאני מן המצר אל המרחב: לְמֶרְחֲבֵי ארץ (חבקוק א' ו') כמו למרחקי ארץ.

רחל

רָחֵל שם מין צאן נקבה: וּכְרָחֵל לפני גוזזיה נאלמה (ישעיה נ"ג ז') Schaaf: רְחֵלִים מאתים (בראשית ל"ב ט"ו): שניך כעדר הָרְחֵלִים (ש"ה ו' ו'), ובכנוי: רְחֵלֶיךָ ועזיך לא שכלו (בראשית ל"א ל"ח):

רָחֵל שם אשת יעקב האהובה בת לבן הארמי (בראשית כ"ט ל') ובא שם זה גם על כללות האומה: רָחֵל מְבַכָּה על בניה (ירמיה ל"א ט"ו).

רחם

רָחַם, העתיד יִרְחַם, פ"י גב"ב. הקל ענינו אהבה: אֶרְחָמְךָ יי חזקי (תהלים י"ח ב') lieben, ויאהב יצחק ת' ורחים.

הפיעל ענינו חמלה וחנינה וקשורו לרוב במלת את: וְרִחַם אתכם (ירמי' מ"ב י"ב) erbarmen: וְרִחַמְתִּי את־אשר אֲרַחֵם (שמות ל"ג י"ט): כְּרַחֵם אב על־בנים רִחַם יי על־יראיו (תהלים ק"ג י"ג). וי"ל, כי במלת על ענינו הגנה ושמירה שלא יגעו בהם כל נזק, schonen, ובמלת את, חמלה להושיעו מצרה, bemitleiden: וישב אל־יי וִירַחֲמֵהוּ (ישעיה נ"ה ז'): ישב יְרַחֲמֵנוּ (מיכה ז' י"ט): תְּרַחֵם ציון (תהלים ק"ב י"ד) sich annehmen, רחם להושיע הדבר להושיבו על מעלתו.

הפועל: אשר בך יְרֻחַם יתום (הושע י"ד ד'): ומודה ועוזב יְרֻחָם (משלי כ"ח י"ג): ורחמתי את־לא רֻחָמָה (הושע ב' כ"ה).

רָחָם שם עוף טמא: ואת הקאת ואת הָרָחָם (ויקרא י"א י"ח) Grünspecht: ובסמן נקבה: ואת הָרָחָמָה (דברים י"ד י"ז).

רַחַם שם ת"נ לנקבה דרך גנאי: רַחַם רַחֲמָתַיִם לראש גבר (שופטים ה' ל') Mädchen, והרמב"מן תרגם הפסוק הזה, ein, zwo Liebchen zum Lohne, מן ארחמך. ויש שת"נ לאבר ההולדה באשה: הנשאים מני רָחַם (ישעיה מ"ו ג') Mutterleib, Gebärmutter: שאול ועצר רָחַם (משלי ל' ט"ז): ברכת שדים וָרָחַם (בראשית מ"ט כ"ה).

רֶחֶם גכ"מ: בעד כל־רָחֶם (שם כ' י"ח) Gebärmutter: ויפתח את רַחְמָהּ (שם כ"ט ל"א). ועצ"הש: בגיחו מֵרֶחֶם יצא (איוב ל"ח ח'): מֵרֶחֶם משחר לך (תהלים ק"י ג') תאר לבקיעת השחר ע' באור.

רַחוּם שת"ז: אל רַחוּם וחנון (שמות ל"ד ו') mitleidig, barmherzig, ולא יתואר בו זולתי השי"ת.

רַחֲמִים שמ"ז: חסד וְרַחֲמִים עשו (זכריה ז' ט') Barmherzigkeit: וְרַחֲמֵי רשעים אכזרי (משלי י"ב י'): זכר רַחֲמֶיךָ יי (תהלים כ"ה ו'). וי"ם כי היחיד: ברגז רַחֵם תזכור (חבקוק ג' ב'). וי"א כי הוא המקור.

רַחֲמָן שת"ז לבעל מדת הרחמים והזכר איננו במקרא, כ"א שת"נ: ידי נשים רַחֲמָנִיּוֹת (איכה ד' י') weich, zärtlich, barmherzig, mitleidsvoll.

רֵחַיִם ש"זג לאבנים חטוחנים קמח: והנראה מן המקרא כי הוא טוחן־יד, Handmühle: קחי רֵחַיִם וטחני קמח (ישעיה מ"ז ב') Mühle: ונמצא במובן אבן פלח תחתית: לא־יחבל רֵחַיִם ורכב (דברים כ"ד ו') unterer Mühlstein: קול רֵחַיִם ואור

רָזוֹן בנפשם (תהלים ק״ו ט״ו) חסרון ומעוט בתאותם. וע׳ תרגום אשכנזי ובאורו: ואיפת רָזוֹן זעומה (מיכה ו׳ י׳) עצ״המ, מדה כחושה וחסרה: ובאפס לאם מחתת רָזוֹן (משלי י״ד כ״ח) תרגום הרא״א כמו רוזן: ונכון הוא לענין.

רזח

מַרְזֵחַ ת״הש לאבל: אל־תבוא בית מַרְזֵחַ (ירמיה ט״ז ה׳) Klagender. ומ״ז הפכו: וסר מִרְזַח סרוחים (עמוס ו׳ ז׳) Freudengeschrei. כי בערבי רזח מרזיח בעל קול חזק ובעל קול חלש.

רזם

רָזַם פעל יוצא בנינו קל: ענינו קריצת עין: ומה־יִּרְזְמוּן עיניך (איוב ט״ו י״ב) winken, blinzeln. והוא אחד עם רָמַז. קורץ עין תרגום רמיז עינוהי: שלח אצבע, מְרַמֵּז באצבע, ובתלמוד ירוּמז וְנִרְמַז, deuten, zeigen, winken, Zeichen geben. והשם ממנו רמז, Deutung, Wink, כל דבר שאיננו מבורר היטיב כ״א בראשי סמנים נקרא רֶמֶז.

רזן

רֹזֵן שת״ז לשר ומושל: האזינו רֹזְנִים (שופטים ה׳ ג׳) Fürsten: וְרוֹזְנִים נוסדו־יחד (תהלים ב׳ ב׳): הנותן רוֹזְנִים לאין (ישעיה מ׳ כ״ג): וְרֹזְנִים משחק לו (חבקוק א׳ י׳) und Fürsten sind ihm ein Spiel. ובא היחיד ממנו עמ״א: באפס לאם מחתת רָזוֹן (משלי י״ד כ״ח) לדעת המתרגם האשכנזי ע״ש.

רְזוֹן שם ע״פ, הוא אשר היה בימי דוד שר ואשר הלך דמשק וימלך שמה (מ״א י״א כ״ד).

רחב

רָחַב פעל עומד ויוצא גב״ב. הקל עומד ענינו הרוחת שעור היפך צר: רָחַב פי על־אויבי (ש״א ב׳ א׳) weit offen sein. כי המצר ודואג נאלם דומיה מבשת אויב, ובהושעו ירחב פיו לדבר: ופחד וְרָחַב לבבך (ישעיה ס׳ ה׳) כי השמחה מרחיבה הלב כאשר יצר ברעה: וְרָחֲבָה ונסבה (יחזקאל מ״א ז׳) sich ausdehnen, weiten Raum haben.

הנפעל שוה לקל: כר נִרְחָב (ישעיה ל׳ כ״ג) weit ausgedehnt.

ההפעיל יוצא: הִרְחַבְתְּ משכבך (שם נ״ז ח׳): וְהִרְחַבְתִּי את־גבולך (שמות ל״ד כ״ד) weit, breit machen: הַרְחִיבִי מקום אהלך (ישעיה נ״ד ב׳) ausbreiten, ausdehnen: כי יַרְחִיב יי אלהיך (דברים י״ב כ׳) erweitern. ועצ״המ: הִרְחִיבָה שאול נפשה (ישעיה ה׳ י״ד) weit aufsperren. על דרך המליצה, כמו הרחיבה פיה, והכוונה כי הרחיבה את תאותה ושאפה לבלוע את המיועד לרדת אליה: הַרְחֶב פיך ואמלאהו (תהלים פ״א י״א). אבל: וַיַּרְחִיבוּ עלי פיהם (שם ל״ה כ״א) בדברי גאוה כמו רחב פי על אויבי, בקל. וכן: תַּרְחִיבוּ פה (ישעיה נ״ז ד׳) כמו רחב פי, וע״א: בצר הִרְחַבְתָּ לי (תהלים ד׳ ב׳) Raum verschaffen, d. h. befreien von Noth, ישועה מצרה: הִרְחִיב יי לנו (בראשית כ״ו כ״ב) נתן לנו רוחה, ולא נוסיף להיות עוד בעשק ומצוקה: תַּרְחִיב צעדי תחתי (תהלים י״ח ל״ז) לעמוד חזק בל ימוט: מתן אדם יַרְחִיב לו (משלי י״ח ט״ז) Platz machen, יפנה לו מקום לבוא לפני כל מי שירצה: כי תַרְחִיב לבי (תהלים קי״ט ל״ב) להשיג.

רָחָב ת״הש: כפרץ רָחָב (איוב ל׳ י״ד) weit, breit: גדול וּרְחַב ידים (תהלים ק״ד כ״ה) weit, breit, ויד כמו מקום, או יד הירדן: יארים רַחֲבֵי ידים (ישעיה ל״ג כ״א): רְחַב־נפש יגרה מדון (משלי כ״ח כ״ה) unersättlich, habsüchtig, להשיג כל תאותו: גבה עינים וּרְחַב לבב (תהלים ק״א ה׳) habsüchtig, בעל תאוה. וכן נוכל לומר רחב פה, מן רחב פי על אויבי, על המדבר גדולות בגאוה ובוז, Prahler, Großsprecher, כי כל מה שבא בפעל נוכל לשמש בו בשם בהרכבה. ובס״נ: ארץ טובה וּרְחָבָה (שמות ג׳ ח׳) geräumig: והארץ רַחֲבַת ידים (בראשית ל״ד כ״א) מקום מוכנת לכל עסק. ומ״א: רַחַב לא מוצק (איוב ל״ו ט״ז) weiter Raum: התבוננת עד־רַחֲבֵי־ארץ (שם ל״ח י״ח) Raum, כל רחב הארץ. ומ״א: רֹחַב הקרש האחד (שם כ״ו ט״ז) die Breite שמ״ז: ואמה וחצי רָחְבּוֹ (שמות כ״ה י׳): כארכן כן רָחְבָּן (יחזקאל מ״ב י״א) כי ג׳ מרחקים לגוף, ארך ורחב ונגבה.

רָחָב שם אשה זונה ביריחו בימי יהושע (יהושע ב׳ א׳, ו׳ י״ז).

רְחוֹב שת״ז לשוק העיר: אל־רְחוֹב העיר (אסתר ד׳ ו׳) Straße, Gasse: כי בִּרְחוֹב נלין

חצצרות, ומשתמש על כל קול המון שמחה ונצחון שמשמיע קול חזק מהמון רב: ותקעתם תְּרוּעָה (בראשית י' ה') Lärm blasen: והחצצרות התְּרוּעָה (שם ל"א ו'): והעברת שופר תְּרוּעָה (ויקרא כ"ה ט'), בכלי: הָרִיעוּ תְרוּעָה גדלה (עזרא ג' י"א) Freuden-geschrei, בפה: ושפתיך תְּרוּעָה (איוב ח' כ"א): פניו בִּתְרוּעָה (שם ל"ג כ"ו) של שמחה, ורש"י פירש תפלה, ואולי הוא לשון רצון מרעיון וריע, ואולי עד"ז: אשרי העם יודעי תְרוּעָה (תהלים פ"ט ט"ז) יודעים לרצות ה' בתפלה וקול רצוי: רעם שרים ותְרוּעָה (איוב ל"ט כ"ה) תרועת מלחמה: ותְרוּעַת מלך בו (במדבר כ"ג כ"א) Freundschaft, gesellschaft-licher Umgang, לשון רעות וחבור. ואולי עד"ז: וירא פניו בִּתְרוּעָה (איוב ל"ג כ"ו) ברעות וחברה.

רוף

תְּרוּפָה שמ"נ או תאר השם וענינו כמו רפואה: ועלהו לִתְרוּפָה (יחזקאל מ"ז י"ב) Heilung.

רופף בשרש רפה, ריפות ש' רפת.

רוץ

רוּץ, העתיד יָרוּץ, פע"ה, גב"ב. הקל ענינו הליכה מהירית: וְרָצוּ לפני מרכבתו (ש"א ח' י"א) laufen: רָץ אברהם (בראשית י"ח ז'): וימי קלו מני-רָץ (איוב ט' כ"ה) Läufer: רָץ לקראת-רָץ (ירמיה נ"א ל"א) Eilbote: הָרָצִים יצאו דחופים (אסתר ג' ט"ו): לכרי וְלָרָצִים (מ"ב י"א ד') והם נקראים כרתי ופלתי בימי דוד, ע"ש פלה: והחיות רָצוֹא ושוב (יחזקאל א' י"ד) אל"ף נוסף: רָץ מצא-נא (ש"א כ' ל"ו): דרך-מצותיך אָרוּץ (תהלים קי"ט ל"ב) אמהר: עד-מהרה יָרוּץ דברו (שם קמ"ז ט"ו): למען יָרוּץ קורא בו (חבקוק ב' ב') geläufig lesen.

הפיעל: כברקים יְרוֹצֵצוּ (נחום ב' ה') schnell hin und her laufen ריצה הנה והנה לפנים ואחור בא בפיעל, ואולי מזה רצוא ושוב כמראה הבזק, ת' רוצץ.

ההפעיל יוצא מסבב לאחר לרוץ: וְהָרֵץ המחנה לאחיך (ש"א י"ז י"ז) eilends überbringen: וַיְרִיצֻהוּ מן-הבור (בראשי' מ"א י"ד) geschwind holen: תָּרִיץ ידיו (תהלים ס"ח ל"ב) schnell ausstrecken: וַיָּרִיצוּ לכל-בני העם (ד"ה ב' ל"ה י"ג) reichen, ובתלמוד יהַפְרִיץ מעות מידו ליד אשה zu zählen, כדרך המונים בסהירות: כי-ארגיעה אֲרִיצֶנּוּ (ירמיה מ"ט י"ט) laufen machen, וראה שרש רגע.

מֵרוּץ שם מ"ז: לא לקלים הַמֵּרוֹץ (קהלת ט' י"א) laufen. ובס"נ: את מְרוּצַת הראשון (ש"ב י"ח כ"ז).

רוש

רוּשׁ פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל ענינו עני ומסכנות: כפירים רָשׁוּ ורעבו (תהלים ל"ד י"א) arm sein, darben, ע"ש ירש.

הפיעל: יְרֹשֵׁשׁ ערי מבצריך (ירמיה ה' י"ז) zertrümmern, verwüsten. ע"ש רשש.

ההתפעל: מִתְרוֹשֵׁשׁ והון רב (משלי י"ג ז') sich arm stellen.

רָשׁ שת"ז לעני: עשיר וָרָשׁ נפגשו (שם כ"ב ב') Armer, Dürftiger: ואחר רָאשׁ (ש"ב י"ב א') באל"ף נחה: עשיר בְּרָשִׁים ימשל (משלי כ"ב ז'): ניר רָאשִׁים (שם י"ג כ"ג).

רֵישׁ שמ"ז: רֵישׁ וקלון פרע מוסר (שם שם י"ח) Armuth, Dürftigkeit: רֵאשׁ ועשר אל-תתן-לי (שם ל' ח'): ובא-מתהלך רֵישֶׁךָ (שם כ"ד ל"ד): וישכח רִישׁוֹ (שם ל"א ז'), ומ"א: ומרדף רקים ישבע-רִישׁ (שם כ"ח י"ט).

רוֹשׁ שם למרה ומרירות: ענבי רוֹשׁ (דברים ל"ב ל"ב) Galle: ראש ולענה (שם כ"ט י"ז): וישקני מי ראש (ירמי' ח' י"ד) Gift, giftiges Kraut, Schierling.

רזה

רָזָה פעל עומד, בב"ב. הקל ענינו חלשת כח וכחישות: רָזָה את-כל אלהי הארץ (צפניה ב' י"א) entkräften.

הנפעל: ומשמן בשרו יֵרָזֶה (ישעיה י"ז ד') ab-gemagert, abgezehrt werden.

רָזֶה תאר לדבר כחוש: השמנה היא אם-רָזָה (במדבר י"ג כ') mager.

רָזִי שם מ"ז ענינו צרה ולחץ בלשון ערב: ואמר רָזִי-לי רָזִי-לי (ישעיה כ"ד ט"ז) Drangsal. אך בארמית רָז כל דבר סתר Geheimniß: וכל רָז לא אנים ליה, בדניאל.

רָזוֹן שמ"ז מענין כחשות: במשמניו רָזוֹן (ישעיה ט"ו ט"ז) Abzehrung, Ausmerglung: וישלח

לעשות מכל (מ״א י״ד ט׳): וירע מכל אשר לפניו (שם ט״ז כ״ה) נכלל בו לעשות: אל־נא אחי תרעו (בראשי׳ י״ט ז׳): ואם־הרע תרעו (ש״א י״ב כ״ה). והיוצא ממש: הרע לעם הזה (שמות ה׳ כ״ג) Böses thun, schlimm verfahren: למה הרעתם לי (בראשי׳ מ״ג ו׳): כי לא־ארע לך עוד (ש״א כ״ו כ״א) רובו בלמ״ד: נרע לך מהם (בראשית י״ט ט׳): וירעו לנו המצרים (במדבר כ׳ ט״ו) וכן: וירעו אותנו המצרים (דברי׳ כ״ו ו׳): לא הרעתי את־אחד מהם (במדבר ט״ז ט״ו) Leibes thun, beleidigen: להרע עמדי (בראשית ל״א ז׳). וע״א: תרע לאמים (תהלים מ״ד ג׳) תרצץ. ומ״ש מענין פיעל: והרעו במלחמה (ש״א י״ז כ׳) Geschrei erheben, Lärm blasen: והרעתם בחצצרת (במדבר י׳ ט׳) blasen: נריעה לצור ישענו (תהלי׳ צ״ה א׳) jauchzen: בזמירות נריעה לו (שם שם ב׳): יריעו עליו כגנב (איוב ל׳ ה׳) nachschreien: ויריעו כל העם ויאמרו (ש״א י׳ כ״ד) Freudengeschrei erheben, וקריאה של שמחה או נצחון בשופר או בפה בקול הזק והמון: למה תריעי רע (מיכה ד׳ ט׳). וי״מ אותו מענין אהבה ורעות. ההפעל בתלמוד *הורע כחו sein Recht mindern, geschwächt sein, mindergiltig.

ההתפעל מ״ש מע״ב: רעה התרעעה הארץ (ישעיה כ״ד י״ט) ומ״ש מע״ג: איש רעים להתרועע (משלי י״ח כ״ד). ומ״ש מענין תרועה: יתרועעו אף ישירו (תהלים ס״ה י״ד): עלי פלשת התרועעי (שם ס׳ י׳).

רָע או רַע שמז״ונ או ת״הש לכל מין רע טבעי או מוסרי: מטוב ועד רע (בראשית ל״א כ״ד) Böses: הגואל אותי מכל־רע (שם מ״ח ט״ז) Uebel, Unglück, Noth: בין טוב ובין רע (ויקרא כ״ז י״ב) schlecht, mager: כי הוציא שם רע (דברים כ״ב י״ט) übler Ruf: ונשמרת מכל דבר רע (שם כ״ג י׳) Unanständiges, Schädliches: ולא תעשה רע בעיני (ש״א כ״ט ז׳) Mißvergnügen verursachen: ולא היה דבר רע בסיר (מ״ב ד׳ מ״א) Schädliches: ויען כל־איש רע (ש״א ל׳ כ״ב) Böse, Ruchlose, Frevler: לעשות רע (נחמיה ט׳ כ״ח): ורע מעללים (ש״א כ״ה ג׳): ועשיתם הרע בעיני ה׳ (דברים ד׳ כ״ה): ויראו אותם ברע (שמות ה׳ י״ט) übler Zustand: כי ברע הוא (שם ל״ב כ״ב) ruchlos: פן אראה ברע (בראשי׳ מ״ד ל״ד) Unglück, Elend: רע עלי המעשה (קהלת ב׳ י״ז) zuwider: רגליהם לרע ירוצו (ישעיה נ״ט ז׳) רשע: רע רע יאמר הקונה (משלי כ׳ י״ד): רק רע כל־היום (בראשי׳ ו׳ ה׳): ומראיהן רע (שם מ״א כ״א) mager: ולא־הייתי רע לפניו (נחמיה ב׳ א׳) schlecht aussehen, oder mißmuthig sein: איש רע עין (משלי כ״ח כ״ב) mißgünstig. ובס״נ: אם תעשה עמנו רעה (בראשית כ״ו כ״ט): חיה רעה (שם ל״ז כ׳) wildes: אם־רעה בעיני אדניה (שמות כ״א ח׳) mißfällig: רוח רעה (שופטי׳ ט׳ כ״ג) Mißhelligkeit, Uneinigkeit, Feindschaft: ובעתתו רוח־רעה (ש״א ט״ז י״ד) üble Laune, Schwermuth, Melancholie: הנני מקים עליך רעה (ש״ב י״ב י״א) Unruhe: ברעה שאלה (בראשית מ״ד כ״ט) Kummer, Sorge: ברעה הוציאם (שמות ל״ב י״ב) böse Absicht: איש מדרכו הרעה (ירמי׳ כ״ו ג׳) העון: וינחם יי על הרעה (שמות ל״ב י״ד) העונש: רבה רעת האדם (בראשי׳ ו׳ ה׳): מפני רעת רעתכם (הושע י׳ ט״ו): השבי רעתי (תהלים ל״ה ד׳) הכנוי על הפעול: כי רעתכם רבה (שמואל ב׳ י״ב י״ז) על הפועל: כי רעתכי אז תעלזי (ירמיה י״א ט״ו), ור״ז: רעים והטאים (בראשית י״ג י״ג) רע לב״א וחטאים ליי: מעט ורעים (בראשית מ״ז ט׳) unglücklich: שחו רעים לפני טובים (משלי י״ד י״ט): מדוע פניך רעים (נחמי׳ ב׳ ב׳) betrübt: והבאתי רעי גוים (יחזקאל ז׳ כ״ד), ור״נ: כי רעות בנות כנען (בראשית כ״ח ח׳): רעות מראה (שם מ״א ג׳): רעות רבות (דברים ל״א י״ז) Unglücksfälle: מצאוני הרעות האלה (שם שם י״ז): מכל רעותיכם (שמואל א׳ י׳ י״ט): ותפלתי ברעותיהם (תהלים קמ״א ה׳) צרה ואסון.

רוֹעַ ש״מ או ת״הש מזה: מפני רע מעלליך (דברי׳ כ״ח כ׳): כי־אם רע לב (נחמי׳ ב׳ ב׳): כי ברע פנים ייטב לב (קהלת ז׳ ג׳): בכל ארץ מצרים לרוע (בראשי׳ מ״א י״ט): לא תאכלנה מרוע (ירמי׳ כ״ד ב׳).

רֵעַ שמ״ז ענינו קול תרועה: למה תריעי רע (מיכה ד׳ ט׳) jauchzen, Juchei: יגיד עליו רעו (איוב ל״ו ל״ג) קול הרעם הבא לפני הברק. ויתר הוראת השם הזה בשרש רעה.

מֵרַע שת״ז לאיש רע מעללים: מרע מקשיב על שפת און (משלי י״ז ד׳) böser Mensch: בקרב עלי מרעים (תהלים כ״ז ב׳) העושים רע לאחרים: אל תתחר במרעים (תהלים ל״ז א׳, משלי כ״ד י״ט).

תְּרוּעָה שם מ״נ עקר ענינו העבר קול שופר או

ההתפעל: וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַדֵּל (שם י"א ל"ו) לתהלה כמו רומם בפיעל: עתה אֵרוֹמָם (ישעיה ל"ג י'): וַיֵּרֹמּוּ הכרובים (יחזקאל י' ט"ו). וע"א: הֵרֹמּוּ מתוך העדה (במדבר י"ז י') כמו הבדלו והתפרשו, כלם בחסרון תי"ו ההתפעל ויתכן שהם מהנפעל.

רָם ת"הש או הפעל: קול רָם (דברים כ"ז י"ד) laut: כסא רָם (ישעיה ו' א') hoch erhaben: בנית רָמָתֵךְ (יחזקאל ט"ז כ"ה) Anhöhen: רָאמוֹת לאויל הכמות (משלי כ"ד ז'). ועיין תרגום וביאור שם: רָאמוֹת וגביש (איוב כ"ח י"ח) edler Stein, מין אבן יקרה וכן דעת החכם הרלב"ג, וכן פרשו המתרגם: סַנְדַּלְךְ sandastrus, ובעבור שלא נמצא סמך לו בפעל רום הורו המדקדקים החדשים ע"פ דברי יוסף אלזארי, שהוראתו כמו Ramia בלשון הודו râmâ, רצונם לומר החביב והנחמד, וכן השם משרש זה כנוי למרגלית ratna.

רוּם תאר השם לגאוה: רום עינים (משלי כ"א ד'): ושח רום אנשים (ישעיה ב' י"א) Hoffart: וְרָם לבו (ירמיה מ"ח כ"ט): שמים לָרוּם (משלי כ"ה ג') במקום. ומ"א: רום ידהו נשא (חבקוק ג' י'), פי' החכם רו"ה ז"ל רום הוא תכלית הגובה היפך תהום תכלית העומק, וידהו מענין תודה ושוה אל נתן תהום קולו ורום ישא קולו בתודה: ולא תלכו רוֹמָה (מיכה ב' ג') hoffärtig. רום בארמית ענינו רוממות כמו בעברית (דניאל ג' א', עזרא ו' ג').

רוֹמֵמָה שמ"נ: ימין יי רוֹמֵמָה (תהלים קי"ח ט"ז) erhaben, siegend, נובבת בכח: רוֹמְמוֹת אל בגרונם (שם קמ"ט ו') Lobeserhebungen תהלה ושבח: מֵרֹמְמֻתֵךְ נפוצו גוים (ישעיה ל"ג ג') רום יד וכח.

מָרוֹם ת"הש לגובה המקום: ותשא מָרוֹם עיניך (מלכים ב' י"ט כ"ב) Höhe: על צבא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם (ישעיה כ"ד כ"א) Himmel: לשום שפלים לְמָרוֹם (איוב ה' י"א) גבה לבד: מְרוֹם הרים (מ"ב י"ט כ"ג): בראש־מְרֹמִים עלי־דרך (משלי ח' ב') erhabene, (שופטי' ה' י"ח) על מְרוֹמֵי שדה Anhöhen: כי רבים לוחמים לי מָרוֹם (תהלים נ"ו ג') wichtige! o Gott מלת הקריאה, ותפס המקום במקום המתקומם, כי כן יבוא השם הזה אם למקום גבוה או לשמים או לשוכנים בם.

תְּרוּמָה שת"נ לנדבה מפרשת לגבוה: ויקחו לי תְּרוּמָה (שמות כ"ה ב') Hebe, Steuer, כי כל נדבה יבוא בלשון נשיאות והגבהה: וּתְרוּמַת ידכם (דברים י"ב י"א): כל תְּרוּמֹת הקדשים (במדבר י"ח י"ט). וע"א: המסכן תְּרוּמָה (ישעיה מ' כ') לשון חשיבות, ע"ש סכן: ושדי תְּרוּמֹת (ש"ב א' כ"א) כמו מרומי שדה, שהקמה רמה בו. וע"א: ואיש תְּרוּמוֹת יהרסנה (משלי כ"ט ד') Stolz, Aufgeblähter, Hochmüthiger. ומ"א תְּרוּמִיָּה מתרומת הארץ (יחזקאל מ"ח י"ב).

רוע

רוֹעַ פעל עומד ויוצא, הב"ב. הקל א) יש עומד וענינו הוית דבר בלתי נאות ומכוון לנושאו מתנגד להפצו היפך טוב: ובעיני משה רָע (במדבר י"א י') böse, mißfällig, verdrüßlich: וְרַע בעיניו (משלי כ"ד י"ח) übel nehmen: אם־רַע בעיניך (במדבר כ"ב ל"ד): אם־רָעָה בעיני אדניה (שמות כ"א ח') mißfallen, כל המחובר לעין בבי"ת בעבר הוא העדר הסכמה לדבר והתנגדות ומאום בו. ובלא בי"ת הוא צרות עין: וְרָעָה עינך (דברים ט"ו ט') mißgünstig sein: וְרָעָה לך זאת (ש"ב י"ט ח') üble Folgen haben, ושאר חלקי הבנין בשרש ירע. ב) ויש ענינו שבר ורציצה, והוא יוצא: וְרָעוּ דליותיו (ירמיה י"א ט"ז) zerbrechen: וְרָעוּ את ארץ אשור (מיכה ה' ה') verwüsten: תְּרֹעֵם בשבט ברזל (תהלים ב' ט') zerschmettern: יָרֹעַ כבירים לא־חקר (איוב ל"ד כ"ד). ג) ויש ענינו התחברות ועצרת: רֹעוּ עמים וחתו (ישעיה ח' ט') sich zusammenrotten, verbinden, vereinigen, וי"מ ג"ז מלשון שבר.

הנפעל: ורעה כסילים יֵרוֹעַ (משלי י"ג כ') verunglückt werden: רע יֵרוֹעַ כי־ערב זר (שם י"א ט"ו).

הפיעל ענינו תרועת קול שמחה: לא ירנן ולא יְרוֹעַע (ישעיה ט"ז י') jauchzen.

ההפעיל מ"ש מע"א בקל, יש עומד: הֵרֵעוּ מאבותיהם (ירמי' ז' כ"ו) böse sein, schlimm handeln: הֲרֵעֹתֶם אשר עשיתם (בראשית מ"ד ה'): מֵרַע מקשיב על שפת און (משלי י"ז ד'): בקרב עלי מְרֵעִים (תהלים כ"ז ב'): לְהָרַע או להיטיב (ויקרא ה' ד') Unangenehmes, לא רע מחלט כ"א דבר שהוא ענוי לעצמו, כי הרע מושג מצטרף, או שהוא מצטרף על פעל עשה להגביל המעשה: וַתָּרַע

רום

רוּם, העתיד יָרוּם, יָרֹם, יָרֻם, פע"ו, וב"ב. הקל עומד ענינו גבהות במקום או עלוי וכבוד ונשיאות והדומה לענינם: ראש כככבים כי־רָמוּ (איוב כ"ב י"ב) hoch ſein: וַתָּרָם מעל הארץ (בראשי' ז' י"ז) ſich erheben: ההרים הָרָמִים (דברים י"ב ב'): וְרָמֵי הקומה (ישעי' י' ל"ג): וְרָם הוא על כל העמים (תהלים ל"ט א') hoch erhaben: קרנו תָּרוּם בכבוד (שם קי"ב ט'): רוּמָה יי בעזך (שם כ"א י"ד) zeige dich erhaben in deiner Macht: אָרוּם בגוים (תהלים מ"ו י"א): וְיָרֹם מאגג מלכו (במדבר כ"ד ז'): וְרָם לבבך (דברי' ח' י"ד) ſich überheben, übermüthig ſein, גאוה: שבעו וַיָּרָם לבם (הושע י"ג ו'), ר"ל בטוב ובימי ההצלחה לא יזכרו את אלהי החסד כי אם ירום לבם, ע"ד שמנת עבית כשית ויטוש אלוה עשהו וכו': ולא־רָמוּ עיני (תהלים קל"א א') גם כן גאוה: ועינים רָמוֹת תשפיל (שם י"ח כ"ח): וזרוע רָמָה תשבר (איוב ל"ח ט"ו) gewaltthätig: פן יאמרו ידינו רָמָה (דברים ל"ב כ"ז) mächtig, eigenmächtig, כמו ידו על העליונה. ומזה: יוצאים ביד רָמָה (שמות י"ד ח') ſieghaft, אך המפרשים פירשו לשון גלוי ופרסום, כמו: אשר תעשה ביד רָמָה (במדבר ט"ו ל') frei, öffentlich, vorſätzlich, והמושגים קרובים במראה כאלו ידו גברה: תָּרוּם ימינך (תהלים פ"ט י"ד): תָּרֹם ידך על צריך (מיכה ה' ח') אצל השם לענש אויב להראות בו רוממות כחו, כהוראת מלת על שמורה התגברות ונצוח: יָרוּם איבי עלי (תהלים י"ג ג') obſiegen: ועתה יָרוּם ראשי על אויבי (שם כ"ז ו'): רָמָה ידך (ישעיה כ"ו י"א) hoch erhaben ſein.

הפיעל יוצא: וַתְּרוֹמֵם גליו (תהלים ק"ז כ"ה). והמוסרי: גדלתי וְרוֹמַמְתִּי (ישעיה א' ב') erhaben, glücklich machen: משפיל אף־מְרוֹמֵם (ש"א ב' ז'): סלסלה ותְרוֹמְמֶךָּ (משלי ד' ח') בכבוד: צדקה תְּרוֹמֵם גוי (שם י"ד ל"ד): לְרוֹמֵם בית אלהינו (עזרא ט' ט') כמו לפאר: רוֹמְמוּ יי אלהינו (תהלים צ"ט ה') בתהלה: אֲרוֹמִמְךָ יי כי דליתני (שם ל' ב') loben, rühmen: וִירֹמְמוּהוּ בקהל עם (שם ק"ז ל"ב): וּמְרוֹמָם על־כל־ברכה (נחמי' ט' ה'). וע"א: ומקמי תְּרוֹמְמֵנִי (ש"ב כ"ב מ"ט) befreien, erretten: מְרוֹמְמִי משערי־מות (שם ט' י"ד) כלם לשון הצלה.

הפועל הוראתו כמו רוֹמֵמוּת: וְרוֹמַם תחת לשוני (תהלים ס"ו י"ז) Lobeserhebung, ע"ד המקרא: רוֹמְמוֹת אל בגרונם (תהלים קמ"ט ו'): תְּרוֹמַמְנָה קרנות צדיק (שם ע"ה י"א).

ההפעיל נרדף עם נשא ענינו הגבהה ונשיאו' והפרשה: הֲרִימֹתִי קולי ואקרא (בראשית ל"ט ט"ו) erheben, laut ſchreien: כשופר הָרֵם קולך (ישעיה נ"ח א'): לְהָרִים־בקול לשמחה (ד"ה א' ט"ו ט"ז): הָרֵם את מטך (שמות י"ד ט"ז) aufheben, in die Höhe heben: הָרִימוּ נס (ישעיה ס"ב י'): וְהָרִימוּ לכם איש (יהושע ד' ה'): הֲרִימוֹתִי בחור מעם (תהלים פ"ט כ') erheben לשון גדולה: ולא ממדבר הָרִים (שם ע"ה ז'): הֲרִימֹתִיךָ מעפר (מ"א י"ד ז'): הֲרִימֹתִי ידי אל־יי (בראשית י"ד כ"ב) סימן לשבועה, ע"ש נשא: לא יָרִים איש את־ידו ואת־רגלו (שם מ"א מ"ד) Etwas unternehmen, הגות הלשון לכל תנועה ועסק: הֵרִים יד במלך (מ"א י"א כ"ז) ſich empören, בקשור בי"ת מורה מרידה, והרמת ראש פעם לגדולה: כבודי וּמֵרִים ראשי (תהלים ג' ד'), ופעם דרך גאוה: על כן יָרִים ראש (שם ק"י ז'): לְהָרִים אלהי פני אליך (עזרא ט' ו') מפני בושה, כמו איך אשא פני: וַיְרִימֶהָ מצבה (בראשית ל"א מ"ה) errichten: הֲרִימוֹתָ ימין צריו (תהלי' פ"ט מ"ג), בכח: וַתָּרֶם כראים קרני (שם צ"ב י"א) בכבוד: וַיָּרֶם את־אדרת אליהו (מ"ב ב' י"ג) aufheben הגבהה ממש. ויש מ"ש הבדלה והסרה: וְהֵרִים את־הדשן (ויקרא ו' ג') abſondern, wegräumen: הָרִימוּ מכשל מדרך עמי (ישעיה נ"ז י"ד): וְהָרֵים העטרה (יחזקאל כ"א ל"א) נרדף עם הסר: הָרִימוּ גרושתיכם (שם מ"ה ט'): חלבו יָרִים ממנו (ויקרא ד' י"ט). ומ"ש הגבהה והפרשה לנדבה או לקדושה: וַהֲרֵמֹתָ מכס ליי (במדבר צ"א כ"ח) aufheben, aufnehmen, גביית נדבה: כל מֵרִים תרומת כסף (שמות ל"ה כ"ד) widmen מפריש בפה: תָּרִימוּ תרומה ליי (במדבר ט"ו י"ט): הקדשים אשר יָרִימוּ (שם י"ח י"ט): וקרוב לזה: וכסילים מֵרִים קלון (משלי ג' ל"ה): מֵרִים אולת (שם י"ד כ"ט) מגביה ומפריש לחלקו, כמו: וַיָּרֶם הטבח את־השוק (ש"א ט' כ"ד).

ההפעל: ואשר הוּרָם (שמות כ"ט כ"ז) הפרש לגבוה: כאשר יוּרַם משור (ויקרא ד' י') הוסר, וכן: הוּרַם התמיד (דניאל ח' י"א).

רֶוַח שם מ"ז כמו הרחבה במקום או בזמן: וְרֶוַח
תשימו בין עדר (בראשית ל"ב י"ז) Raum:
רֶוַח והצלה יעמוד (אסתר ד' י"ד) Befreiung רוחת
רוח מן הצרה: לְרַוְחָתִי לשועתי (איכה ג' נ"ו): כי
היתה הָרְוָחָה (שמות ח' י"א) הצלה ורחבת רוח
מצרה.

רוּחַ שעז"נ, כולל ענינים שונים הנחתו הראשונה
על אויר הנושב המצוי ושאינו מצוי, ועמו כל
דבר רוחני שאינו גוף נראה, ונשימת הבעל חי,
והפץ ורצון ותכונה וכדומה לו מהענינים: ויעבר
אלהים רוּחַ (בראשי' ה' א') Wind, Luft: רוּחַ סערה
עשה דברו (תהלים קמ"ח ח') Sturmwind. וְרוּחַ לֹא־
יבוא ביניהם (איוב מ"א ח') Luft: רוּחַ חיים (בראשי'
ו' ז') Lebenshauch: רוּחִי זרה לאשתי (איוב י"ט י"ז)
Odem: ותחי רוּחַ יעקב (בראשית מ"ה כ"ז) Geist,
Gemüth: איש אשר־רוּחַ בו (במדבר כ"ז י"ח) Geist,
Muth: ולא־קמה עוד רוּחַ (יהושע ב' י"א) Muth,
Fassung: הנני נותן בו רוּחַ (מ"ב י"ט ז') Wille:
ומושל בְּרוּחוֹ (משלי ט"ז ל"ב) Leidenschaft: העיר יי
את רוּחַ כרש (ד"ה ב' ל"ו כ"ב) Gemüth, Wille,
Geist: כל רוּחוֹ יוציא כסיל (משלי כ"ט י"א) Ge=
sinnungen: הקץ לדברי־רוּחַ (איוב ט"ז ג') Nichtiges,
Verfliegendes, Eitles, Unwesentliches: שיעמל לָרוּחַ
(קהלת ה' ט"ו) להבל: רוּחַ איש יכלכל מחלהו
(משלי י"ח י"ד) Muth, Standhaftigkeit: וְרוּחַ אלהים
(בראשית א' ב') göttlicher Geist. וכל רוח המחובר
לאחד משמות הקדש הוא משתמש לכוונות
מיוחדות, אם לרוח נביאים או מלאך, או אומץ
וגבורה, או הכנה ושכל וכדומה: ותצלח עליו רוּחַ
יי (שופטים י"ד ו') es überkam ihn der Geist Gottes,
er ward von Muth beseelt, רוח אמץ וגבורה: איש
אשר רוּחַ אלהים בו (בראשי' מ"א ל"ח) Geistesfähig=
keiten besitzen: וָאמלא אותו רוּחַ אלהים (שמות ל"א
ג'): ותחל רוּחַ יי לפעמו (שופטים י"ג כ"ה) רוח
גבורה: רוּחַ אליהו על־אלישע (מלכים ב' ב' ט"ו)
göttlicher Geist, prophetischer Geist. וכן תפרשהו
בכ"מ לפי ענין המתישב: אם־רוּחַ המושל תעלה
עליך (קהלת י' ד') Zorn, רוח כעס: אל תבהל
בְּרוּחֲךָ לכעס (שם ז' ט'): אז רפתה רוּחָם מעליו
(שופטים ח' ג') Zorn: כי תשיב אל־אֵל רוּחֶךָ (איוב
ט"ו י"ג): וְרוּחַ יי סרה מעם שאול (ש"א ט"ז י"ד)
Tapferkeit, oder Glück: כל אשר היה בָּרוּחַ (ד"ה
א' כ"ח י"ב) Wille, וכן: אביעה לכם רוּחִי (משלי
א' כ"ג): הולכים אחר רוּחָם (יחזקאל י"ג ג') Eigen=
dünkel, וכן הוא משתמש בהרכבה לתכונות שונות:
מֹרַת רוּחַ (בראשית כ"ו ל"ה) Widerwärtigkeit, Herz=
leid: מִקֹּצֶר רוּחַ (שמות ו' ט') Mühseligkeit: רוּחַ־
קִנְאָה (במדבר ה' י"ד) Eifersucht: רוּחַ רָעָה (שופטים
ט' כ"ג) Uneinigkeit, oder Mißmuth: אשה־קְשַׁת־
רוּחַ (שם א' ט"ו) Schwermuth, betrübtes Gemüth,
unglücklich: הקץ לְדִבְרֵי־רוּחַ (איוב ט"ז ג') grund=
lose, unnütze Worte: הַכְּאֵי רוּחַ (תהלים ל"ד י"ט)
betrübtes Gemüth, וכן: רוּחַ נִשְׁבָּרָה (שם נ"א י"ט):
וְרוּחַ נְכֵאָה (משלי י"ז כ"ב): נְכֵה רוּחַ (ישעי' ס"ו ב'):
רוּחַ כֵּהָה (שם ס"א ג'): שְׁפַל־רוּחַ (משלי ט"ז י"ט)
Demüthiger: וְנֶאֱמַן־רוּחַ (שם י"א י"ג) ehrlicher Mann,
Treugesinnter: וּקְצַר רוּחַ (שם י"ד כ"ט) Jähzorniger,
והפכו: אֶרֶךְ־רוּחַ (קהלת ז' ח'): מִגְּבַהּ רוּחַ (שם
שם ח') Stolzer, Hochmüthiger: וְקַר רוּחַ (משלי י"ז
כ"ז) Zurückhaltender: וּרְעוּת־רוּחַ (קהלת א' י"ד):
רַעְיוֹן רוּחַ (שם שם י"ז) Eitles, Windiges, nichtiges
Wesen, וכן הוא משתתף על אחת מהשמות נפש,
נשמה: וְהָרוּחַ תשוב אל־האלהים (קהלת י"ב ז')
Geist, Seele: רוּחוֹ ונשמתו אליו יאסף (איוב ל"ד
י"ד): אלהי הָרוּחֹת לכל בשר (במדבר ט"ז כ"ב).
ויאמר על ארבע פנות העולם: וזריתים לכל רוּחַ
(ירמיה מ"ט ל"ב) Seite, Gegend,: מדד רוּחַ הקדים
(יחזקאל מ"ב ט"ז) Ostseite: רוּחַ הצפון (שם שם י"ח)
Nordseite: רוּחַ הדרום (שם שם י"ח) Südseite: רוּחַ
הים (שם שם י"ט) Westseite: לְרוּחַ היום (בראשית ג'
ח') רוח מזרחית: תשעים וששה רוּחָה (ירמיה נ"ב
כ"ג): ארבע רוחות השמים (זכריה ו' ה'): ותכן
רוחות יי (משלי ט"ז ב') על הכונה והתכלית.

רַחַת שם כלי שזורים בו התבואה ברוח: אשר
זורה בָרַחַת ובמזרה (ישעי' ל' כ"ד) Wurfel,
Schwinge, וע"ש ריח פי' אחר: ודע נא קורא נעים
שלדעת ר"י בן אלעזר בספר השלם קרוב לו
בהוראתו רִיחַ בפסוק והורדתי בְּרִיחִים כלם, והמה
ספינות ההולכות לרוח הנושב בהם, Schwingkahn,
leichter Kahn, וכפי הנראה כן דעת יונתן בן
עוזיאל (מדברי המשכיל ר"י אלזארי).

כי יי יָרִיב רִיבָם (משלי כ"ב כ"ג): richten, sich annehmen: אשר יָרִיב רִיבִי (מיכה ז' ט'): רִיבוּ אלמנה (ישעיה א' י"ז), רִיב אלמנה: אשר יָרִיב לוֹ (שופטים ו' ל"א) רִיב שלו: יָרֶב לוֹ (שם שם ל"א) ולא מצאנו רִיב על מלחמה. ומ"ש: וַיָּרֶב בנחל (ש"א ט"ו ה') ראוי וַיֶּאֱרֹב, וכללתי הקל וההפעיל כאחד, כי בכל גזרות כאלה הספק בהם אם הם מנע"ו או מנחי ע"ן יו"ד, כי אז העתיד בקל שלהם בעתי' בהפעיל בנע"ו.

רִיב שם מ"ז ענינו וכוח וטענה, דין ודברים על דבר: ויהי־רִיב (בראשית י"ג ז'), Streitigkeiten: על־רִיב בני ישראל (שמות י"ז ז') Zänkereien: ולא תענה על־רִב (שם כ"ג ב') murren, hadern: ישקיט רִיב (משלי ט"ו י"ח) Streitsache, Gerichtssache: להרחר־רִיב (שם כ"ו כ"א) Hader, Zwistigkeiten: קרבו רִיבְכֶם (ישעיה מ"א כ"א): משאכם וְרִיבְכֶם (דברים א' י"ב): רִיבֵי נפשי (איכה ג' נ"ח). ובס"ר: דברי רִיבֹת בשעריך (דברי' י"ז ח'): וְרִבוֹת שפתי (איוב י"ג ו'), ובתוספת מ"ם: אל נא תהי מְרִיבָה (בראשית י"ג ח'): בִּמְרִיבַת העדה (במדבר כ"ז י"ד): מי מְרִיבוֹת קדש (יחזקאל מ"ז י"ט).

יָרִיב שם ת"ז למתנגד: ריבה יי את־יְרִיבַי (תהלים ל"ה א') Gegner, Widersacher: ואת יְרִיבֵךְ אנכי אריב (ישעיה מ"ט כ"ה).

רוד

רוּד. פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל ענינו ממשלה: ויהודה עוד רָד עם־אל (הושע י"ב א') herrschen היה לו ניר בהיותו עם אל וקדושיו נאמן: רַדְנוּ לוא־נבוא עוד אליך (ירמיה ב' ל"א) sich selbst beherrschen, כן פי' המפרשים, ויותר נראה כי ענינו מרידה וסרבנות או תלונה והתאוננות ומזה העתיד ע"ד הפעיל: והיה כאשר תָּרִיד (בראשית כ"ז מ') sich beschweren, beklagen: אָרִיד בשיחי ואהימה (תהלים נ"ה ג'), ובא נחי פ"י מזה: וַיְרַדְתִּי על ההרים (שופטים י"א ל"ז): יֹרֵד בבכי (ישעיה ט"ו ג'), כהרבה נפ"י ונע"ו משותפים, והשם: ימי עניה וּמְרוּדֶיהָ (איכה א' ז') leiden, klagen, jammern, ות"הש: ועניים מְרוּדִים תביא בית (ישעיה נ"ח ז') Bedrängte, Beklagenswerthe.

רוה

רָוָה, העתיד יִרְוֶה, נִרְוֶה, פע"ו, נב"ב: הקל ענינו רויה משתיה כמו שבע באכילה: וְרָוְתָה מדמם (ירמיה מ"ו י') getränkt, satt sein, עצ"הש לרטיבות הארץ: לכה נִרְוֶה דודים (משלי ז' י"ח) wir wollen uns berauschen in Liebeslust, כי כן דרך בעל לשון עברית לתאר אכילה ושתיה אל תענוגים רוחניים, כמו ונחל עדניך תשקם, שובע שמחות את פניך, כי חום אהבה כחום צמאון, והדודים משקה האהבה כמים לצמא ורבוי ההתעלסות באהבים משכר את הנפש כמו רבוי שתית היין את החושים, ורויה נופל על רבוי השתיה: יִרְוְיֻן מדשן ביתך (תהלים ל"ו ט').

הפיעל: כי רִוְּתָה בשמים חרבי (ישעיה ל"ד ה') sich satt trinken: תלמיה רַוֵּה נחת (תהלים ס"ה י"א), יוצא: וְרִוְּתָה ארצם מדם (ישעיה ל"ד ז'), tränken, עצ"הש: דדיה יְרַוֻּךָ בכל־עת (משלי ה' י"ט) laben: אֲרַיָּוֶךְ דמעתי (ישעיה ט"ז ט') כמו אֲרַוֵּךְ.

ההפעיל: כי אם הִרְוָה את־הארץ (שם נ"ה י'): הִרְוַנִי לענה (איכה ג' ט"ו): וּמַרְוֶה גם־הוא יוֹרֶא (משלי י"א כ"ה) ראוי יוֹרֶה, משקה אחרים ירוה גם הוא.

רָוֶה תה"ש זכר: והיית כגן רָוֶה (ישעיה נ"ח י"א) getränkt, gewässert, ובס"נ ש"מ: למען ספות הָרָוָה (דברים כ"ט י"ח) Völlerei, Trunkenheit. ראה דברים של טעם על הפסוק הזה בשרש ספה. ומ"א: כוסי רְוָיָה (תהלים כ"ג ה') gefüllt, עצ"הם כאלו הכוס רוה: ותוציאנו לָרְוָיָה (שם ס"ו י"ב). ומ"א: אף־בְּרִי יטריח עב (איוב ל"ז י"א) יכביד עב ברוית מים ורי ת' רוי כמו ני מן נוה ע"ש ברה:

רוח

רָוַח, העתיד יִרְוַח, פע"ו, בב"ב. הקל ענינו הרחבת נפש, כי כמו שיקרא הרעה והעצבות בשם צרה כן יקרא הטוב והשמחה והצלה רוח: וְרָוַח לשאול (ש"א ט"ז כ"ג) heiter werden, Luft bekommen: אדברה וְיִרְוַח־לי (איוב ל"ב כ') leichter Athem holen ich werde mich erleichtern, oder ich werde mir Luft machen.

הפועל: ועליות מְרֻוָּחִים (ירמיה כ"ב י"ד) weit, geräumig.

והמסובבים כמו רוֹדֵף זא״ז, יוֹם רוֹדֵף יוֹם ואדם ההוא כמו נרדף מהבא:

הפיעל: חַטָּאִים תְּרַדֵּף רָעָה (משלי י״ג כ״א) verfolgen. ומ״ש להשיג: וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ (הושע ב׳ ט׳) nachlaufen, folgen: וּמְרַדֵּף צדקה יאהב (משלי ט״ו ט׳): יִרַדֵּף אויב נפשי (תהלי׳ ו׳ ז׳) מרכב מקל ופיעל.

הפועל: וְרֻדַּף כמץ הרים (ישעיה י״ז י״ג).

ההפעיל: כתרו את־בנימין הִרְדִּיפֻהוּ (שופטים כ׳ מ״ג): מֻרְדָּף בלי חשך (ישעיה י״ד ו׳).

רהב

רָהַב, העתיד יִרְהַב, יִרְהֲבוּ, פ״י, בב״ב. הקל הרחבת נפש וגדל לבב: יִרְהֲבוּ הנער בזקן (ישעיה ג׳ ה׳) stolziren, die Obermacht haben, beherrschen, וזה מורה שמוש בי״ת כמו במשל וכמ״ש כן: וּרְהַב רעיך (משלי ו׳ ג׳) פי׳ שירהב רעך בך.

ההפעיל: הסבי עיניך מנגדי שהם הִרְהִיבֻנִי (ש״ה ו׳ ה׳) kühn machen, übermüthig machen, והר״מ העתיק überwältigen, שהם יתחזקו ממני עד שלא יהיה בי כח לסבל אותם מלהט החשק: תַּרְהִבֵנִי בנפשי עז (תהלים קל״ח ג׳) kühnen Muth bekommen, תתחזק בנפשי רוח עז ונצחון, וכבר אמרתי כי הפעלים המורים על מדה מתכונת הנפש בל׳ אחת אין להריק מושגם מלשון ללשון בכוונה אחת.

רַהַב שמ״ז לרחבת נפש וגדל לבב וגאוה ואמוץ רוח: רַהַב הם שבת (ישעיה ל׳ ז׳) Prahler, sind sie im Stillsitzen, ורהב כמו בני רהב, ר״ל המתגאה בפיו בדבר שאינו יכול לקיים. כ״ש ומצרים הבל וריק יעזורו, ועש״ז מתוארים כמה פעמים בתאר הזה: המחצבת רַהַב (שם נ״א ט׳): אזכיר רַהַב ובבל (תהלים פ״ז ד׳): דכאת כחלל רַהַב (תהלים פ״ט י״א): תחתיו שחחו עזרי רַהַב (איוב ט׳ י״ג) die ungestümen Helfer: ולא פנה אל־רְהָבִים (שם מ׳ ה׳) Hoffartspracht, prahlerisches Wesen. ומ״א: וְרָהְבָּם עמל ואון (שם צ׳ י׳) Stolz, Größe, עצמם ותקפם של רבוי השנים.

רָהֲגָה שם ע״פ (ד״ה א׳ ז׳ ל״ד), וכן הוא הקרי והכתיב: רוֹהֲגָה.

רהה

רָהָה, פעל עומד, בנינו קל, ענינו יראה: ואל־תִּרְהוּ (ישעיה מ״ד ח׳) wanken, zweifelhaft sein. ומזה יחול וּרְהוּת בדבב״א. והחכם המוציא לאור ס׳ הקונקרדאנץ מחדש סביא בשרש זה דברים הראוים לאומרם. ותמצות דבריו כי פתרונו לדעת איזה הוקרים כמו רהא בערבית, שענינו שקיטה מיראה, ע״ד ארץ יראה ושקטה (תהלים ע״ו ט׳), וכן באמת שקט בערבית. אולם הנכון הוא שיסודו רַה בעל תנועה אחת, ודומה לו רַע במרכז התנועה והפתרון, ע״ש.

רהט

רָהִיט שת״ז לתהלוכות עשויות כמעקה סביב הבית ע״ש מרוץ כי רהט בארמית רוץ: רְהִיטֵנוּ ברתים (ש״ה א׳ י״ז) Gänge, Gallerie. ולד״ק הם בדי העץ שהרעפים מונחים עליו Latten. ומ״א: מלך אסור בָּרְהָטִים (שם ז׳ ו׳) עיין פרושו שם. וע״ד כמלך מסובב ברצים. וע״א: ותמלאנה את־הָרְהָטִים (שמות ב׳ ט״ז) Tränkrinnen, Kanäle, Wasserröhren, שהמים רצים בהם: אשר פצל בָּרְהָטִים (בראשית ל׳ ל״ח).

רוב

רוֹב, העתיד יָרִיב, יָרֶב, פעל ע״ו, בב״ב. הקל והפיעל ענינם ווכוח דברים על דבר וקטטה ונאצה, וקשורו בבי״ת או במלת עם: הֲרוֹב רָב עם־ישראל (שופטים י״א כ״ה) zanken, habern, streiten, abstreiten: הֲרֹב עם־שדי יסור (איוב מ׳ ב׳) ענין תרעומות: רִיבוּ באמכם (הושע ב׳ ד׳): אל תָּרִיב עם־אדם חנם (משלי ג׳ ל׳): וַיָּרֶב בלבן (בראשית ל״א ל״ו): וַיָּרֶב העם עם (שמות י״ז ב׳) ובמלת את כמו עם: וָאָרִיבָה את ההרים (נחמיה ה׳ ז׳): על־מה־תְּרִיבֵנִי (איוב י׳ ב׳). ובא בקשור אל וענינו תלונה: מדוע אליו רִיבוֹתָ (איוב ל״ג י״ג) murren, klagen: כי אָרִיב אליך (ירמיה י״ב א׳). וכאשר שם הפעולה פעול הנשוא ענינו עזר וסיוע להושיע את אשר עות לו, לעשות משפטו ולנקום נקמתו ממתנגדו: אשר רָב את־ריב חרפתי (ש״ה כ״ה ל״ט) sich annehmen: רִיבְךָ רִיב את־רעך (משלי כ״ה ט׳) vertheidigen: רַבְתָּ אדני ריבי נפשי (איכה ג׳ נ״ח)

מַרְדּוּת הנזכר בתל' שהיו כובשים אותו במכות לסור מטריו, ולהיות נכנע וסר למשמעת השופט: וְיֵרְדְּ מיעקב (במדבר כ"ד י"ח) aus Jakob wird ein Herrscher kommen, ות"א וְיֵחוֹת חד מדבית יעקב. בלשון ירידה, כאלו היה כתוב וְיֵרֵד, ולא ידעתי לכונו על ענין הכתוב. ואולי כונתו על היציאה והתולדה, es wird einer vom Hause Jakob's abstammen: וְיֵרְדְּ מים עד־ים (תהלים ע"ב ח'): שלח אש בעצמתי וַיִּרְדֶּנָּה (איכה א' י"ג) פי' האש רדה בעצמות: בנימין צעיר רֹדֵם (תהלים ס"ח כ"ח) פי' רדה בם. וכתב הרד"ק, והוצרכנו לתקון הזה בעבור כי רוב הענין קשור עם בי"ת וטוב לתקן המעט אחר הרוב, וטוב הוא ללכת אחר הרוב בשמות הלשון. ומה נכונים ונכבדים דבריו אך בכנוי א"צ תיקון, כי כל כנוי מורה תמיד יחס הענין שהפעל נקשר בו, ואיננו תמיד יחס הפעול כאשר עוררתי ע"ז הרבה פעמים ע"פ הספר כלו, ואין זר זולתי ובחזקה רדיתם אותם. ב) ענינו לקיחת דבר מתוך הלל הכנוס בו. מגוית האריה רָדָה הדבש (שופטים י"ד ט') heraus holen: וַיִּרְדֵּהוּ אל־כפיו (שם שם ט') ובתל', הָרוֹדֶה פת מן התנור וי"ל עד"ז וירדנה. הוציא המוח שבחלל העצם. והשם *רְדִיַּת הפת בשבת:

הפיעל: אז יְרַד שריד לאדירים (שופטים ה' י"ג) כבוש. והלמ"ד כמו לכל כליו תעשה נחשת. ובבחינה תמצא כי ירד, רדד, רדה משתתפים בענין מה, ולכן.

ההפעיל: ומלכים יַרְדְּ (ישעיה מ"א ב') unterwürfig machen, ג"ז קרוב לרד לפניו, הרדד עמים, או מוריד עמים.

רַדַּי שם ע"פ (דה"י א' ב' י"ד).

רדם

נִרְדָּם פעל עומד בנינו נפעל ענינו תמהון וטרוף דעת כמו שנה חזקה, לכן בא בנפעל שהוא מתפעל מאיזה סבה מפחד וכדומה שנופל עליו פתאם והוא כמו ישן: והוא נִרְדָּם ויעף (שופטים ד' כ"א) er war betäubt und lag sinnlos da: נִרְדַּמְתִּי על־פני ארצה (דניאל ח' י"ח) מצד פחד: וישכב וַיֵּרָדַם (יונה א' ה') betäubt sein, גם זה התמהון מפחד, כי לא יתן שכל הישר שישן יונה בזעף הים. אבל הוא תמהון וטרוף דעת כישן: נִרְדָּם ורכב וסוס (תהלים ע"ו ז') כאלו כתוב נִרְדְּמוּ רכב וסוס, betäubt: נִרְדָּם בקציר בן מביש (משלי י' ה') עצ"ה. כמו טרוף דעת ושעמום ובטלה.

תַּרְדֵּמָה שמ"נ מזה: ויפל יי אלהים תַּרְדֵּמָה (בראשית ב' כ"א) Betäubung, ועי"ז הגיעו השנה. והחכם מהרנה"ו ז"ל אמר שתרדמה היא שנה חזקה, וא"כ איך יאמר אח"כ ויישן הקל מתרדמה, ולדעתי נכון הוא: רוח תַּרְדֵּמָה (ישעיה כ"ט י'): עצלה תפיל תַּרְדֵּמָה (משלי י"ט ט"ו) שעמום ובטול מחשבה כתמהון.

רֹדָנִים שם אומה (דה"י א' א' ז'), ויפה העירו איזה מפרשים הדשים מקרוב באו כי רוֹדָנִים המה עם יון הנקראים Dardaneer, לכן נקראו בכה"ק פעם רוֹדָנִים ופעם דֹּדָנִים.

רדף

רָדַף, העתיד יִרְדֹּף, פעל יוצא הב"ב. הקל ענינו ריצה אחרי דבר להשיגו, טבעי או מוסרי. הטבעי הוא רדיפת אויב לרעה וקשורו ביח'הפ או במלת אחרי: רָדַף אחרי הרכב (שופטים ד' ט"ז) nachsetzen, verfolgen: וְרָדַף אתם קול עלה נדף (ויקרא כ"ו ל"ו) אין העלה רודף אחרי איש, אך מסבב שיהיו נסים כמפני רודף: וּרְדַפְתֶּם את־אויביכם (שם שם ז') verfolgen, כי במלת את נופל כמבקש רעת שונאו בכל עת ואופן שיוכל להרע לו, וז"ע כאשר תרצו לבקש רעת אויביכם אפילו בלי בואם למולכם למלחמה ונפלו לפניכם לחרב, כמו: שרים רְדָפוּנִי חנם (תהלים קי"ט קס"א) מבקשים רעתי תמיד, ובמוסרי היא לטוב: רֹדֵף צדקה וחסד (משלי כ"א כ"א) nachfolgen, aufsuchen, sich bestreben zu erlangen: צדק צדק תִּרְדֹּף (דברים ט"ז כ'): בקש שלום וְרָדְפֵהוּ (תהלים ל"ד ט"ו): טוב וחסד יִרְדְּפוּנִי (שם כ"ג ו'): נִרְדְּפָה לדעת את־יי (הושע ו' ג') השתדלו' חזקה להשיג: שכר יִרְדֹּפוּ (ישעי' ה' י"א).

הנפעל: על צוארנו נִרְדָּפְנוּ (איכה ה' ה') עיין באור המתרגם, וע"ד המליצה כי כשהרודף רחוק עוד מהנרדף יש לו לנרדף שהות לנוח מעט, ולכן אמר על צוארנו נרדפנו הרודף קרוב על צוארינו ולכן יגענו וגו': והאלהים יבקש את־נִרְדָּף (קהלת ג' ט"ו) die Folge. ר"ל השתלשלות הסבות

רֶגַע תאר לתכלית חלק הרק שבזמן: רֶגַע אחד אעלה (שמות ל"ג ה') ein Augenblick: ישובו יבושו רָגַע (תהלים ו' י"א): חבי כמעט־רֶגַע (ישעיה כ"ו כ'): רֶגַע ימותו (איוב ל"ד כ') כמו מהר: רֶגַע ביום אחד (ישעיה מ"ז ט'): ההפוכה כמו־רָגַע (איכה ד' ו') ונ"ל כי רגע נקרא ע"ש רָגַע הפעל שמורה דבר כלה וימס מהר, ועד"ז ערי רגע וימאס schwinden, ומזה: ואכלה אותם כְּרָגַע (במדבר ט"ז כ"א) כדבר נמס וכלה מהר בהרף עין: כי רֶגַע באפו (תהלים ל' ו') schnelles Schwinden, וברצונו חיים ארוכים: לִרְגָעִים תבחננו (איוב ז' י"ח) כל רגע ורגע בזמן. ומ"ש שם תאר: ועל רִגְעֵי־ארץ (תהלים ל"ה כ') stiller, ruhiger, השקטים ולא יזיקו לאיש. ומ"א: ועד אַרְגִּיעָה לשון שקר (משלי י"ב י"ט) kaum, ein Augenblick, כי שעור רגע הרף עין, ואמר עד שאניע עפעף — ולשון שקר אין.

מַרְגּוֹעַ ת"הש למקום השקט ומרגוע: ומצאו מַרְגּוֹעַ לנפשכם (ירמיה ו' ט"ז) Ruhe, Erholung, ומ"א: וזאת הַמַּרְגֵּעָה (ישעיה כ"ח י"ב) ל' ערבות וענג, Erquickung, Vergnügen, כי בעל הלשון יכלל ב' המושגים המנוחה והערבות בשם אחד כמו נחת. וסימנך וקראת לשבת ענג.

רגש

רָגַשׁ פעל עומד בנינו קל ענינו קול רעש מקבוץ המון רב: למה רָגְשׁוּ גוים (תהלים ב' א') was toben die Heiden, ואני מה"ל כבר כתבתי במקום אחר באחד מחבורי אשר הוצאתי לאור בעוד היותי על אדמתי, ארץ Galizien, כי באור מלת רגשו הוא על התאספות קבוץ גדול המון רב בשאון ומהומה, ואין קול דברים יובן מן ההמון הגדול הזה, ברברם יחד בכעש וקצף, כי אם קול ענות ישמע, והמשורר הקדוש כמתמיה ושואל, בראותו, בנפש, המון לאומים וגוים רבים נאספים וישמע קולם גם יחד, ישאל לאמר למה רגשו, was will das dumpfe Geräusch der sich zusammenrottenden Völker? וקרוב לענין רגזו.

רְגַשׁ בארמית, כמו רגש בעברית בנינו הפעל: הַרְגִּשׁוּ על מלכא (דניאל ו' ז') im Tumult herzueilen.

רֶגֶשׁ ת"הפ או שמ"ז: בית אלהים נהלך בְּרָגֶשׁ (תהלים נ"ה ט"ו) Getös, Lärmen, für Volksmenge, רעש של קבוץ המון רב: מֵרִגְשַׁת פעלי און (שם ס"ד ג') Ungestüm. וי"ל ברגש מענין הַרְגָּשָׁה הנזכר בתלמוד, Gefühl, Empfindung, באמרו כמה לא חלי ולא מַרְגִּישׁ, fühlen, empfinden, וכל קבוץ שהוא במהירות אם לקבל פני גדול או להביא איש לאחד הגדולים יבוא בעברית החריד, ע"ש חרד, ובארמית הרגיש ע' דניאל.

רדד

רָדַד פעל יוצא בב"ב, הקל ענינו רקוע ושטיחה: וַיָּרֶד על־הכרובים (מ"א ו' ל"ב) dünne Platten schlagen, והוא מההפעיל. והקל: הָרֹדֵד עַמִּי תחתי (תהלים קמ"ד ב') unterwürfig machen, מושאל מפעל רדד כאלו ירקע אותם לפניו לכבש אותם. ובמ"א אמר מוריד עמים תחתיו ע"ש ירד והל' הזה נהוג לענין זה, כמו ששח לגוים וינהם, ארקם ארקעם. וירקעו פחי ת' ורדד: לְרַד־לפניו גוים (ישעיה מ"ה א') ע"ש רדה.

ההפעיל ל' שטיחה והרהבה: וַיָּרֶד על הכרובי' (מ"א ו' ל"ב) er breitete (das Gold) aus über die Cherubim.

רָדִיד שם תכשיט כמו צעיף: נשאו את־רְדִידִי מעלי (ש"ה ה' ז') Flor, Schleier: והצניפות וְהָרְדִידִים (ישעיה ג' כ"ג) ותקח הצעיף ת' ונסיבת רדידה. ומ"א: מעשה מֹרָד getriebene Arbeit, ל' רדוד ורקוע.

רדה

רָדָה פעל יוצא גב"ב. הקל ב' הוראות לו.

א) ענינו ממשלה ונגישה ולחיצה בחזקה וקשורו בבי"ת כשאר פעלים מע"ז: וְרָדוּ בכם שנאיכם (ויקרא כ"ו י"ז) eure Feinde werden euch überwältigen, oder werden über euch Gewalt haben: ובחזקה רְדִיתֶם (יחזקאל ל"ד ד'): רֹדֶה באף גוים (ישעיה י"ד ו'): רֹדֶה בכל עבר הנהר (מ"א ה' ל') נאמר בעמים שלא מב"י ל' זה: הָרֹדִים בעם העשים, (שם שם) antreiben zur Arbeit: וּרְדוּ בדגת הים (בראשית א' כ"ח) ללכדם כמו, לא תִרְדֶּה בו בפרך, לכבש אותו למלאכה כבדה בחזק במכות. וכל רדיה במלאכה הוא במקל והכאה, ומזה מכות

רַגְלְךָ (ישעיה נ"ח י"ג) תנועות ועסקים והרבה פעמים שיבוא השם במקום פעל הליכה או על ההולכים אחרי זולתו: לעם אשר בְּרַגְלָי (שופטים ח' ה') Gefolge, ההולכים אתי: בְּרַגְלֵי אדני (ש"א כ"ה כ"ז) ההולכים לרגלו, בכל אשר ילך ילכו אחריו: וכל־העם אשר בְּרַגְלֶיךָ (שמות י"א ח') הרוצים להמשך אחריך: והשקית בְרַגְלְךָ (דברים י"א י') und mit deinen Füßen [gehend] bewässertest du das Land, ר"ל היית צריך להביא מים מן נהר נילוס ברגליך, והחכם Gesenius הביא בספרו, כי בארץ מצרים היו משתמשים בכלי מלאכה, Maschinen, להשקות את הארץ במים, ולפי שהיו מניעים את הכלי ברגליהם להוציא המים השאובים הנמצאים בו לכן יאמר הכתוב ב ר ג ל י ך, ועוד היום נהוג זה בכל ארץ מצרים. ומה שבא ביו"ד היחס תאר להולכי רגל: איש רַגְלִי (ד"ה א' י"ח ד') Fußgänger: שֵׁשׁ מאות אלף רַגְלִי העם (במדבר י"א כ"א): את רַגְלִים רצת וילאוך (בראשית י"ב ה'). ומ"ש הגות לשון עוד: להסך את רַגְלָיִם, Wasser abschlagen, pissen, כנוי להשתנה ונקרא שתן בתלמוד מי רגלים.

רְגַל בארמית כמו רגל בעברית: ובס"ר רַגְלַיָּא (דניאל ב' מ"א, ז' ז').

רֹגְלִים שם מקום בגלעד (ש"ב י"ז כ"ז, י"ט ל"ב).

רְגָלִים ת"הש או הפעל כמו פעמים: שלש רְגָלִים תחוג לי (שמות כ"ג י"ד) Mal: זה שלש רְגָלִים (במדבר כ"ב כ"ח) כי פעם ורגל משתמשים לע"א. ושם *רְגִילוּת או *הֶרְגֵל, Gewohnheit, בתל' ידוע, על מנהג נהוג פעמים רבות על אופן אחד, הֶרְגֵל נעשה טבע. וכן על מהיר בדבר, זקן ורגיל סופר מהיר, תרגום רגיל.

מַרְגְּלֹתָיִם תואר השם היפך מראשתים: ותגל מַרְגְּלֹתָיו (רות ג' ז') Fußgegend: וּמַרְגְּלֹתָיו כעין נחשת (דניאל י' ו') Fußgestell:

רגם

רָגַם פעל יוצא בנינו קל עניננו זריקת אבן: רָגֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כל־העדה (ויקרא כ"ד ט"ז) Steine werfen: באבן יִרְגְּמוּ אותם (שם כ' כ"ז) steinigen: רִגְמָה שם"נ עניננו קהל וקבוץ: שרי יהודה רִגְמָתָם (תהלים ס"ח כ"ח) sammeln, וי"מ מלשון רקמה עיין ת"אש ובאור שם. ומ"א: כצרור אבן בְּמַרְגֵּמָה (משלי כ"ו ח') Steinhaufe, וג"ז י"מ במרקמה, כאבן חול צרור ברקמת משי: ולדעת השבעים עניננו קלע, Schleuder, והפעל תִּרְגֵּם הנמצא ברב"א הוא מל' ארמי וכשדי וערבית ל' העתקה מל' אל לשון.

רֶגֶם שע"פ (דה"י א' ב' מ"ז).

רֶגֶם מֶלֶךְ שע"פ (זכריה ז' ב').

רגן

רָגַן פעל עומד בנינו קל עניננו ריב וסכסוך או תלונה: וְרוֹגְנִים ילמדו לקח (ישעיה כ"ט כ"ד) Zanksüchtige.

הנפעל: וַתֵּרָגְנוּ באהליכם (דברים א' כ"ז) murren, sich empören: וַיֵּרָגְנוּ באהליהם (תהלים ק"ו כ"ה): וְנִרְגָּן מפריד אלוף (משלי ט"ז כ"ח) Ohrenbläser, בל' ערבי הוא המחרחר ריב: דברי נִרְגָּן כמתלהמים (שם י"ח ח').

רגע

רָגַע פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל עניננו שוב דבר למנוחה והשקט אחרי הזעה ורבו יאמר בהשקט גלי הים: רֹגַע הים ויהמו גליו (ישעיה נ"א ט"ו, ירמיה ל"א ל"ה) beruhigen, die Fluthen des Meeres zurückkehren lassen zur Ruhe, ופי' ויהמו אחרי שהמו. ועצ"ה: עורי רָגַע וימאס (איוב ז' ה') ישקט מהמית התלאות במות וימאס.

הנפעל: הֵרָגְעִי ודמי (ירמיה מ"ז ו') sich ruhig verhalten, פי' תשקט אחר ההמיה.

ההפעיל יש עומד ועניננו מצא השקט ומנוחה: ובגוים ההם לא תַרְגִּיעַ (דברים כ"ח ס"ה) ruhig bleiben, Ruhe genießen, auf einen Ort bleiben: שם הִרְגִּיעָה לילית (ישעיה ל"ד י"ד) bleibende Stätte finden, והיוצא: לאור עמים אַרְגִּיעַ (שם נ"א ד') ruhen lassen, Ruhe verschaffen: למען הִרְגִּיעַ את־הארץ (ירמיה נ' ל"ד) השיב לה השקט מרגוע בבבל: הלוך לְהַרְגִּיעוֹ (שם ל"א ב') ומלשון כרגע ובמהירות כהרף עין: כי אַרְגִּיעָה ארוצנו (ירמיה מ"ט י"ט) ich werde winken und ihn laufen machen. וכן: עד אַרְגִּיעָה (משלי י"ב י"ט).

שכחו רִבְצָם (ירמיה נ' ו') על דרך שה אובד ממרעיתו.

מַרְבֵּץ גכ"מ: על משקל מַרְבֵּק, מַצְרֵף, מַרְבֵּץ לחיה (צפניה ב' ט"ו) ומ"א בסמיכות: לְמַרְבַּץ־צאן (יחזקאל כ"ה ה'). ובדברי המחברים נמצא גם כן השמות רְבִיצָה, הַרְבֵּץ, הַרְבָּצָה.

רבק

רָבַק פעל יוצא בארמית ובערבי המראה ופיטום עגלים ומזה השם בעברי: ולאשה עגל־מַרְבֵּק (ש"א כ"ח כ"ד) gemästetes: ועגלים מתוך מַרְבֵּק (עמוס ו' ד') Maststall. ונמצא ג"כ שם התואר: כעגלי מַרְבֵּק (ירמיה מ"ו כ"א).

רגב

רֶגֶב שם צרורות עפר: וּרְגָבִים ידבקו (איוב ל"ח ל"ח): Schrollen, Häuflein, Erdscholle: מתקו־לו רִגְבֵי נחל (איוב כ"א ל"ג) כנוי למנוחת הקבר אחר המות.

רגז

רָגַז, העתיד יִרְגַּז, פע"ו גב"ב. הקל ענינו חרדה ורעידה כמו רגש אם מפחד ובהלה או מקצף: רָגְזָה לך לקראת בואך (ישעיה י"ד ט') aufbeben: ותחתי אֶרְגָּז (חבקוק ג' ט"ז): ומוסדי הרים יִרְגָּזוּ (תהלים י"ח ח'): וְרָגַז ושחק (משלי כ"ט ט') zürnen: וַיִּרְגַּז המלך (ש"ב י"ט א') aufgebracht sein: אל תִּרְגְּזוּ בדרך (בראשית מ"ה כ"ד) hadern, zanken: קטטה על דבר מכירת אחיהם לעבד. ובא יוצא: וַתִּרְגְּזִי־לי בכל־אלה (יחזקאל ט"ז מ"ג) Verdruß machen.

ההפעיל יוצא: הִרְגִּיז ממלכות (ישעיה כ"ג י"א): מַרְגִּיז הארץ (שם י"ד ט"ז) aufschrecken, in heftiger Bewegung setzen: הטיל אימתו עד שרגזה ממנו: ובטחות לְמַרְגִּיזֵי אל (איוב י"ב ו') erzürnen: למה הִרְגַּזְתַּנִי לעלות (ש"א כ"ח ט"ו) כולל שניהם תנועה שמביא חרדה.

ההתפעל: ואת הִתְרַגֶּזְךָ אלי (מ"ב י"ט כ"ז) heftiges Bewegen, toben, lärmen: יען הִתְרַגֶּזְךָ אלי (ישעיה ל"ז כ"ט).

רֹגֶז שמ"ז ענינו כעס וקצף או מרך ופחד: קצר ימים ושבע רֹגֶז (איוב י"ד א') Unruhe, Verdruß: ויבא רֹגֶז (איוב ג' כ"ו): בְּרֹגֶז רחם תזכר (חבקוק ג' ב') בקצף, ועל המסבב: רשעים חדלו רֹגֶז (איוב ג' י"ז) מעשות רגז: מעצבך וּמֵרָגְזֶךָ (ישעיה י"ד ג'): בְּרָגְזָה ובדאגה תשתה (יחזקאל י"ב י"ח) Schrecken, Zittern vor Furcht; והתאר עמ"א: לב רַגָּז (דברים כ"ח ס"ה) unruhiges, zaghaftes Herz. לב הרד ממרך ופחד.

רְגַז ענינו כעס בארמית, בנינו אפעל (עזרא ה' י"ב) zum Zorne reizen.

רְגַז שמ"ז בארמית כמו בעברית (דניאל ג' י"ג) Zorn.

רגל

רָגַל פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו כמו רכל שהוא דבה ולשון הרע: לא רָגַל על לשונו (תהלים ט"ו ג') verleumden, כמו שהתר מרגל ברגליו לחפש מומי הארץ כן מרגל בלשונו לבקש דופי בחברו ונמצא השם מן הקל: עמדים בעין־רֹגֵל (ש"ב י"ז י"ז), ובמקום אחר: עין רֹגְלִים (שם שם י"ט) שם עיר בארץ הגלעד, וי"א שנקרא כן, על שם שהיו כובסים שם.

הפיעל: לְרַגֵּל את־הארץ (יהושע י"ד ז') ausspähen, auskundschaften, לחפש ערותה ממקום שנוח לכבוש: מְרַגְּלִים אתם (בראשית מ"ב ט') Spionen, Kundschafter, ומזה: וַיְרַגֵּל בעבדך (ש"ב י"ט כ"ט) verleumden, falsche Beschuldigungen aufbürden.

ההפעיל: ואנכי תִרְגַּלְתִּי לאפרים (הושע י"א ג') gängeln, gehen lernen, כמו הרגלתי, למדתיו ללכת ברגליו. וי"מ ל' חנוך ורגילות, הנהגתי עמו עד"ז כמה פעמים עד שהיה למוד בו. ובתל' *מַרְגִּילִים את האדם, gewöhnen, verleiten.

רֶגֶל שע"נ לאבר התחתון שבגוף בע"חי היפך ראש: רֶגֶל תחת רָגֶל (שמות כ"א כ"ד) Fuß: אשר־לו ארבע רַגְלַיִם (ויקרא י"א כ"ג): וְרַגְלֶיךָ לא לנחשתים (ש"ב ג' ל"ד). וע"צה והנגות הלשון: לְרֶגֶל המלאכה (בראשית ל"ג י"ד), לפי הלוך ומנהג, nach Art, Gewohnheit, Verhältniß: ויברך יי אותך לְרַגְלִי (שם ל' ל') כמו בגללי. או בבוא רגלי בביתך, לפי שהתנועה ברגל, והתנועה סבת כל מעשה ישמש ברגל על כל עסק תנועה: אם תשיב משבת

פתותי לחם נזיד ברותחין; אולם הנכון einbrühen,
כי נאמר על ערוב דבר בדבר, mengen, mischen
כאשר באמת פעל רבך הוראתו כן בשפת ערב.
ובדברי הפייטן נמצא גם הקל: אמל וְרָבַךְ.

רִבְלָה שם עיר בגבול הצפוני לארץ כנען, קרוב לעיר המת, אשר שם התפשטו הכשדים בצאתם גדודים בארץ יהודה (במדבר ל״ד י״א, מ״ב כ״ג ל״ג, כ״ה ו׳, ירמיה ל״ט ה׳, נ״ב י׳) ואולי הוא המקום Rebla אשר הזכיר החכם הנוסע Buckingham (Travels among the Arab. tribes, London 1825.) והוא מצא העיר הזאת רחוקה כשמונה מיל מן חמת, על נהר Orentes.

רבע

רָבַע פעל עומד ויוצא בב״ב. הקל ענינו כמו רבץ שמורה רביצת הבהמה על רגליה לשכב, וזה משתמש לבעילת בע״חי במקום שכב באדם: אל־כל־בהמה לְרִבְעָה אותה (ויקרא כ׳ ט״ז) -schän den: לְרִבְעָה תבל הוא (שם י״ח כ״ג). ובתל׳ הָרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע.

ההפעיל יוצא לב׳: לא־תַרְבִּיעַ כלאים (שם י״ט י״ט).

רֶבַע שמ״ז נרדף עם רבץ: ארחי וְרִבְעִי זרית (תהלים קל״ט ג׳) Lage, Ruhe, ויש תאר לחלק רביעי מדבר שלם: רֶבַע ההין יין (שמות כ״ח מ׳): רֶבַע שקל כסף (ש״א ט׳ ח׳) ein Viertel. אל ארבעת רִבְעָיו (יחזקאל מ״ג ט״ז) Viereck.

רֹבַע נכ״מ: ומספר את־רֹבַע ישראל der vierte Theil: וְרֹבַע הקב דביונים (מ״ב ו׳ כ״ה).

ומ״א: על שלשים ועל־רִבֵּעִים (שמות כ׳ ה׳) תאר לדור הרביעי, viertes Glied.

רָבוּעַ ת״הפ: רָבוּעַ יהיה (שמות כ״ז א׳) viereckig: מזוזות רְבֻעָה (יחזקאל מ״א כ״א): והמזוזות רְבֻעִים (מ״א ז׳ ה׳).

רְבִיעִי ש״מ סדורי: יום רְבִיעִי (בראשית א׳ י״ט) der Vierte: ודר רְבִיעִי (שם ט״ו ט״ז): בני רְבִעִים ישבו לך (מ״ב י׳ ל׳) ארבע דורות. ובס״נ הוא שמ״ם בבוא עם ה״א הידיעה אחרי המתואר כמו: ובשנה הָרְבִיעִת (ויקרא י״ט כ״ד). וכשבא בלי ה״א לפני המתואר הוא ש״מ חלקיי: רְבִיעִת ההין (שמות כ״ט מ׳): רְבִיעִת היום (נחמיה ט׳ ג׳). כמ״ש בתל״ע (סי׳ קל״ו).

רְבִיעַי, ובל״נ רְבִיעָיָא בל׳ ארמית כמו הרביעי הרביעית בעברית (דניאל ב׳ מ׳, ז׳ כ״ג).

רַבִּית שע״פ לעיר בגבול יששכר (יהושע י״ט כ׳).

אַרְבַּע שמ״ם יסודי לנקבה: אַרְבַּע רוחות (ירמיה מ״ט ל״ו) vier, ולזכר: אַרְבָּעָה מלכים (בראשית י״ד י״ט): אַרְבַּעַת ימים בשנה (שופטים י״א מ׳): והילדים האלה אַרְבַּעְתָּם (דניאל א׳ י״ז): אַרְבָּעִים יום (בראשית ז׳ י״ז) vierzig, שמ״נ לד׳ עשיריות: בשנת הָאַרְבָּעִים (במדבר ל״ג ל״ח) das Vierzigste. סדורי: ישלם אַרְבַּעְתָּיִם (ש״ב י״ב ו׳) vierfach, ד׳ פעמים כפל.

מְרֻבַּע ת״הש לגוף בעל ד׳ צלעות שוות: מְרֻבָּע סביב (יחזקאל מ״ה ב׳) Viereck: מאה אמה מְרֻבַּעַת (שם מ׳ מ״ז) quadrat. ויתר משפטי שמות המספר והמדה תמצא בחלק תל״ע.

רבץ

רָבַץ, העתיד יִרְבַּץ, פע״ו בב״ב. הקל ענינו שכיבת בהמה והיה הכורעים על ד׳ רגליהם תחת גופם לשכוב עליהם בטח וסמנו השאל לאדם כשנרצה לתאר אותו שוכב במנוחה בטח: כרע רָבַץ כאריה (בראשית מ״ט ט׳) sich legen, kauern: וְרָבַצְתָּ ואין מחריד (איוב י״א י״ט): וְרָבְצָה בו כל־האלה (דברים כ״ט י״ט) עצ״ה, להורות שכינת בטח זמן רב: לפתח חטאת רֹבֵץ (בראשית ד׳ ז׳): וַתִּרְבַּץ תחת בלעם (במדבר כ״ב כ״ז): ואביונים לבטח יִרְבָּצוּ (ישעיה י״ד ל׳).

ההפעיל יוצא: איכה תַּרְבִּיץ בצהרים (ש״הש א׳ ז׳) lagern: בנאות דשא יַרְבִּיצֵנִי (תהלים כ״ג ב׳): הנני מַרְבִּיץ בפוך אבניך (ישעיה נ״ד י״א) pflastern: רועים מַרְבִּצִים צאן (ירמיה ל״ג י״ב) auslegen על שם רֵבֶץ בקר, אשר שמה ינהלו הרועים את עדרם, ופה הוא על דרך מליצה על השופטים. ובתל׳ המכבד וְהַמַּרְבֵּץ, זורק מים בארץ להשכיב האבק.

רֵבֶץ ת״הש למקום משכב מנוחה: לְרֵבֶץ בקר (ישעיה ס״ה י׳) Lagerstätte: אל תשדד רִבְצוֹ (משלי כ״ד ט״ו). הכוונה אל תקח עמדתו, ואל תפריע מנוחתו: בנוה תנים רִבְצָהּ (ישעיה ל״ה ז׳):

והשם מרבדים כנוי לכסוי, decken, tapetziren, והפעל כמו רפד. ובתל' שבין Decken, Teppiche, ירוֹבַד לְרוֹבֵד, Schichte, Lage, סדור אבנים כשהם מסודרים ברצפה: רוֹבַד שבהיכל. Pflaster.

רָבִיד שת"ז לענק בצואר: וְרָבִיד על־גרונך (יחזקאל ט"ז י"א) Halskette, וי"מ אותו מעיל Mantel: וְשָׂם רְבִיד הזהב על־צוארו (בראשית מ"א מ"ב).

רבה

רָבָה, העתיד יִרְבֶּה, גם יֶרֶב פע"ו גב"ב. הקל העומד ענינו הוספה בכמות: וחיית וְרָבִיתָ (דברים ל' ט"ז) sich vermehren, zunehmen: ופרו וּרְבוּ (בראשית ח' י"ז): למען רְבוֹת מופתי (שמות י"א ט') vermehren: פן־יִרְבֶּה (שם א' י'): וַיִּרֶב העם (שם כ'): וְתִרְבֶּה הדעת (דניאל י"ב ד'): וַתֵּרֶב חכמת שלמה (מ"א ה' י'), הוית רב כמות. ובא ע"ד רב: כי־יִרְבֶּה אלוה מאנוש (איוב ל"ג י"ב) גדל ורם: וכי יִרְבֶּה ממך הדרך (דברים י"ד כ"ד) רחוק. ומ"ש יוצא ענינו יריית חצים: ויהי רֹבֶה קשת (בראשית כ"א כ') Bogen-Schütze.

הפיעל הוא תאר הפעל הבא בדמות פעל הנכלל בו: ולא רִבִּיתָ במחיריהם (תהלים מ"ד י"ג) viel fordern: רַבֵּה צבאיך (שופטים ט' כ"ט) vermehren, verstärken, ויש ענינו גדול בנים: אשר טפחתי וְרִבִּיתִי (איכה ב' כ"ב) erziehen: רִבְּתָה גוריה (יחזקאל י"ט ב') pflegen, warten, שוה לארמית. אומן את הדסה ת' מרביה. והילד האמון נקרא רַבְיָא, Zögling.

ההפעיל יוצא: אלהיכם הִרְבָּה אתכם (דברים א' י') vermehren, sehr viel sein lassen: הַרְבָּה אַרְבֶּה עצבנך (בראשית ג' ט"ז): לְהַרְבּוֹת לו (משלי כ"ב ט"ז) ורבו יבוא במקום ת"הפ מצטרף על פעל הבא אחריו במקור: הִרְבָּה לעשות הרע (מ"ב כ"א ו'): וְהִרְבָּה להשיב אפו (תהלים ע"ח ל"ח): הִרְבְּתָה להתפלל (ש"א א' י"ב): הֶרֶב כבסני (תהלים נ"א ד') כמו לכבס. ונכלל בו פעל נסתר: ולא העדיף הַמַּרְבֶּה (שמות ט"ז י"ח) ללקט. ובא לענין גדול באיכות: וענותך תַּרְבֵּנִי (תהלים י"ח ל"ו) groß machen.

הַרְבֵּה ת"הש או הפעל: נופל על יחיד ורבים: שכרך הַרְבֵּה מאד (בראשית ט"ו א') groß, viel. ולבי ראה הַרְבֵּה חכמה (קהלת א' ט"ז): וְהַרְבֵּה עמו פדות (תהלים ק"ל ז'): אל־תהי צדיק הַרְבֵּה (קהלת ז' ט"ז): כי יש דברים הַרְבֵּה (שם ו' י"א) אמר אל תהי צדיק בדברים רבים כי זהו הבדל בין הרבה ובין יותר, כי יותר הוא תוספת משעור בענין אחד, והרבה בענינים רבים: מעט מֵהַרְבֵּה (ירמיה מ"ב ב') מעם רב.

מַרְבֶּה שמ"ז או ת"הש: מַרְבֵּה רגלים (ויקרא י"א מ"ב) viel: לְמַרְבֵּה המשרה (ישעיה ט' ו') גדול: עד שלל מַרְבֶּה (שם ל"ג כ"ג). ומ"א: מַרְבָּה להכיל (יחזקאל כ"ג ל"ב). ונמצא עוד: ותבואתה מַרְבָּה למלכים (נחמיה ט' ל"ז): מַרְבִּים העם להביא (שמות ל"ו ה'): מַרְבִּים חרי יהודה (נחמיה ו' ז').

מַרְבִּית ת"הש או שמ"ז: חצי מַרְבִּית חכמתך (ד"ה ב' ט' ו') Menge, וע"א: וּבְמַרְבִּית לא־תתן אכלך (ויקרא כ"ה ל"ז) Ueberschuß, Zinsen. שילוה לו סאה חטין לזרוע, ומה שירבה בצמיחה יתן לו סך מסוים יותר על סאה. וע' באור שם ובשרש נשך. וע"א: וכל מַרְבִּית ביתך ימותו אנשים (שמואל א' ב' ל"ג) Zöglinge, הבנים הנדלים בביתו.

תַּרְבִּית שמ"נ או ת"הש מזה: נשך וְתַרְבִּית (ויקרא כ"ה ל"ו) Wucher, Zinsen, ובתל' נקרא רִבִּית. וער"ז תרגם הר"מ ז"ל: ולא רִבִּיתָ במחירהם (תהלים מ"ד י"ג) ע"ש. ומ"ש מענין גדול, עמ"א: תַּרְבּוּת אנשים חטאים (במדבר ל"ב י"ד) Zucht, ובתל' בני תַּרְבּוּת, gesittet, wohlgezogen, ובהפכו תַּרְבּוּת רעה, zuchtlos, Ungezogenheit, וכן יקראו חיות הביתות הגדלים עם בני אדם בני תרבות zahm, וכן נכון לקרא ידיעות גדול הילדים, תַּרְבּוּת יְלָדִים, Pedagogik, Kindererziehung.

רְבָה ל' גדולה פ"ע בארמית (דניאל ד' ח' י"ט) groß werden, הפעל יוצא (שם ב' מ"ח) groß machen.

רַבָּה שם עיר גדולה בארץ בני עמון (ש"ב י"א א' י"ב כ"ז, יהושע י"ג כ"ה, ירמיה מ"ט ג'): ונקראת גם רַבַּת בני עמון (דברים ג' י"א). גם נמצאת עיר בשם זה בנבול יהודה (יהושע ט"ו ס').

רבך

הֻרְבָּךְ פעל יוצא בנינו הפיעל, ענינו החלטת עיסה ברותחין: סלת מֻרְבֶּכֶת (ויקרא ו' י"ד)

במות ואיכות: כי החל האדם לרב (בראשית ו׳ א׳) viel ſein. ב) ומ״ש יוצא ענינו יריית חצי׳: וברקים רב ויהם (תהלי׳ י״ח ט״ו) ſchießen, ſchleudern: וימררהו ורבו (בראשית מ״ט כ״ג).

רב ת״הש או ת״הפ לתאר רבוי הכמות או במקום או בזמן. או לתאר גדול האיכות והמעלה: גם מספא רב עמנו (שם כ״ד כ״ה) viel, Menge: בין רב למעט (במדבר כ״ו נ״ו): רב ועצום ממנו (שמות א׳ ט׳): רב לכם שבת בהר (דברים א׳ ו׳) בזמן: רב מסך הדרך (מ״א י״ט ז׳) רחוק: רב המקום ביניהם (ש״א כ״ו י״ג) weite Strecke. ובא במקום די או יותר מדי: רב עתה הרף ידך (שם כ״ד ט״ז): רב לכם מעלות ירושלם (מ״א י״ב י״ח) lang genug, וכולל שיפסקו מהפעולה: ורב מהיות קלות (שמות ט׳ כ״ח): רב לכם בני לוי (במדבר ט״ז ז׳) יותר מדי גדולה שבקשתם לכם. ויש בקמץ: יש לי רב (בראשית ל״ג ט׳): ויין מלכות רב (אסתר א׳ ז׳). ובס״נ: רבה רעת האדם (בראשית ו׳ ה׳): ומלאכה רבה (ד״ה ב׳ י״ז י״ג) groß, ſchwer, viel: ורבה היא על האדם (קהלת ו׳ א׳): רבת אוצרות (ירמיה נ״א י״ג): ורבת בנים אמללה (ש״א ב׳ ה׳): רבת שבעה לה (תהלים קכ״ג ד׳) חסר הסמיכות. וביו״ד היחס: העיר רבתי עם רבתי בגוים (איכה א׳ א׳) האחד בכמות, והב׳ באיכות. ור״ז: ימים רבים (בראשית כ״א ל״ד). זמן ארוך: אחרי רבים להטת (שמות כ״ג ב׳): צאן רבות (בראשית ל׳ מ״ג): רבות בנות (משלי ל״א כ״ט). ומ״ש תאר איכות: מושיע ורב (שם י״ט כ׳) großmächtig: קרית מלך רב (תהלים מ״ח ג׳): ורב יעבד צעיר (בראשית כ״ה כ״ג): על כל־רב ביתו (אסתר א׳ ח׳) Meiſter, Verwalter: רב מחולל־כל (משלי כ״ו י׳): רב החובל (יונה א׳ ו׳): רב־טבחים (ירמיה ל״ט י״ג) והוא בל׳ ארמית במקום שר בעברי׳, סרן בצורי, מרן בכשדי: וכל רבי מלך־בבל (שם ל״ט י״ג) Große, Vornehme. ומ״ש מענין רבה קשת: השמיעו אל־בבל רבים (ירמיה נ׳ כ״ט) Bogenſchützen: יסבו עלי רביו (איוב ט״ז י״ג) ſeine Pfeile, מן: וברקים רב ויהמם (תהלים י״ח ט״ו).

רב שמ״ז ענינו לתאר העצם ברבוי וסך גדול: לפי רב השנים (ויקרא כ״ה ט״ז) Menge, Summe: רב־זבחיכם (ישעיה א׳ י״א) die Menge, ואינו תאר מצטרף כמו רב, שהוא רב בערך המעט ממנו, כי רב יאמר על סך גדול בשעורו: ורב בניו (אסתר ה׳ י״א) סך כל בניו: כי ברב חכמה רב כעס (קהלת א׳ י״ח) je mehr: ואני ברב חסדך (תהלים ה׳ ח׳) כמו כגדל: ברב הימים תמצאנו (קהלת י״א א׳) mit der Zeit: כרב רחמיך (תהלים נ״א ג׳). כמו כגדל: לרוב אחיו (אסתר י׳ ג׳) לסך כל אחיו שהם רבים מאד: וברוב חילו לא ימלט (תהלים ל״ג י״ז) בכל חילו הגדול ורב. וער״ז במסדרי התפלה ברב התשבחות, כמו בהמון: ויפרץ לרב (בראשית ל׳ ל׳) in großer Menge: בלו מרב הדרך (יהושע ט׳ י״ג) מרחק: מרב עשות חלב (ישעיה ז׳ כ״ב): ולא ימנו מרב (מ״א ח׳ ה׳): לא מרבכם מכל־העמים (דברים ז׳ ז׳): כרבם כן חטאו־לי (הושע ד׳ ז׳). והרבוי: אכתב־לו רבי תורתי (שם ח׳ י״ב).

רבוא שמס״נ לסך עשרת אלפים: ארבע רבוא (עזרא ב׳ ס״ד) Zehntauſend: משתים־עשרה רבו (יונה ד׳ י״א): שש רבאות (עזרא ב׳ ס״ט): שתי רבות (נחמיה ז׳ ע״א): רכב אלהים רבתים (תהלים ס״ח י״ח).

רבו ובס״ר: רבון בארמית כמו בעברית (דניאל ז׳ י׳) Zehntauſend.

רבו, רבותא ת״הש לרבוי הכמות בארמית כמו בעברית (דניאל ד׳ י״ט ל״ג, ה׳ י״ח).

רבבה שמס״נ מזה: ומאה מכם רבבה ירדפו (ויקרא כ״ו ח׳) Zehntauſend: ורבבה מימינך (תהלים צ״א ז׳). ובא לגוזמא: את היי לאלפי רבבה (בראשית כ״ד ס׳) Menge: רבבה כצמח השדה נתתיך (יחזקאל ט״ז ז׳) zahlreich: רבבות אלפי ישראל (במדבר י׳ ל״ו): ברבבותיו (ש״א י״ח ז׳). ובא ע״ד פעול מכבד: מרבבות בחוצותינו (תהלים קמ״ד י״ג), mirtadenfach ſich mehrend auf unſern Fluren, כמו מאליפות שלפניו הוא הרבוי לאלפים, tauſendfach ſich vervielfältigend.

רביבים שת״ז למטר היורד בזעף כחץ: יתנו רביבים (ירמיה י״ד כ״ב) Platzregen: ברביבים תמגגנה (תהלים ס״ה י״א): כרביבים זרזיף ארץ (שם ע״ב ו׳).

רבד

רבד פעל יוצא בנינו קל ענינו הצעת רצפה או מטה: מרבדים רבדתי ערשי (משלי ז׳ ט״ז)

Anfang, ומ"ש לענין חשיבות במעלה: ראש־לבית אבותיו (במדבר א' ד') Hauptmann, Vornehmer, Befehlshaber: ראש אמות (שם כ"ה ט"ו) ein Völkerfürst: ראש שבטי ישראל (ש"א ט"ו י"ז): והיית לנו לְרֹאשׁ (שופטים י"א ה'): ונתנך יי לְרֹאשׁ (דברים כ"ח י"ג) Oberhaupt, Gebieter: בשמים ראש (שמות ל' כ"ג) edle Spezereien: את ראש מלקוח (במדבר ל"א כ"ו) עצ"הש על היקר והמובחר. והרבוי: והיה לארבעה רָאשִׁים (בראשית ב' י') Haupt, Vornehme, Wichtige: שלשת הָרָאשִׁים (שופטים ז' כ') Hauptleute: ויחצם לשלשה רָאשִׁים (שם ט' מ"ג) Haupttheile, כל דבר המחולק כ"א ראש לעצמו: וּבְרָאשֵׁי חדשיכם (במדבר י' י') התחלת זמן מוגבל: נשא את־ראש (שם ד' ב') Hauptsumme. ומ"ש הגות בלשון: ויי בְּרֹאשָׁם (מיכה ב' י"ג) voran, an der Spitze gehen: ואשב ראש (איוב כ"ט כ"ה), ע"ש נשא: הורידו לארץ רֹאשָׁן (איכה ב' י') סימן אבלות, ובא במקום כנוי גוף החוזר כמו עצם, נפש, לב: דמו בְּרֹאשׁוֹ (יהושע ב' י"ט) Selbstschuld: דמיך על רֹאשֶׁךָ (ש"ב א' ט"ז): דמו בְּרֹאשֵׁנוּ (יהושע ב' י"ט): דמך יהיה בְּרֹאשֶׁךָ (מלכים א' ב' ל"ז): את רעתך בְּרֹאשֶׁךָ (שם שם כ"ד): גמולך ישוב בְּרֹאשֶׁךָ (עובדי' א' ט"ו): אשיב גמולכם בְּרֹאשְׁכֶם (יואל ד' ד'): והשיב יי את־דמו על־רֹאשׁוֹ (מ"א ב' ל"ב): לתת דרכו בְּרֹאשׁוֹ (שם ח' ל"ב), כמו יעזוב רשע דרכו, ר"ל כגמול ידיו יעשה לו: השיב יי בְּרֹאשׁוֹ (ש"א כ"ה ל"ט): דרכם בְּרֹאשָׁם נתתי (יחזקאל כ"ב ל"א): ישוב עמלו בְּרֹאשׁוֹ (תהלים ז' י"ז) die Schuld auf ihn selbst zurückkehren lassen. כלם תשובות גמול לגוף העצם החייב בדבר: ושלם אותו בְּרֹאשׁוֹ (ויקרא ה' כ"ד) die Hauptsumme, הוא הקרן. וכן: את אשמו בְּרֹאשׁוֹ (במדבר ה' ז'), וכן נוכל לומר במי שחייב עצמו באיזה הפסד ממון, אשמו בְּרֹאשׁוֹ die Schuld fällt auf ihn selbst zurück, er hat selbst Schuld an seinen Schaden, כי דמו בראשו נמצא רק בענש מיתה.

רִאשׁוֹן שת"ז אם מספר סדורי: ויצא הָרִאשׁוֹן אדמוני (בראשי' כ"ה כ"ה) der Erste: רִאשׁוֹן הוא לכם (שמות י"ב ב'): אני ראשון (ישעי' מ"ד ו') נ"כ בלא ה"א לטעם שאמרתי בשם עליון. כי ראשון נ"כ תאר מצטרף על שני לו, והש"י ראשון שאין ראשית לו ואין שני לו: רִאשׁוֹן לכל־בית יוסף (ש"ב י"ט כ"א) der Vornehmste, כמו ראש. וכן יבוא על זמן רב קדם: שאל נא לדר־רִישׁוֹן (איוב ח' ח') Vorzeit, Vorfahren: שאל נא לימים רִאשֹׁנִים (דברים ד' ל"ב) Tage der Vorzeit: ברית רִאשֹׁנִים (ויקרא כ"ו מ"ה): אין זכרון לָרִאשֹׁנִים (קהלת א' י"א) כל אלה על הקדם בזמן ולא בהתחלה. ובמ"נ: בשנה הָרִאשֹׁנָה (ד"ה ב' כ"ט ג') das Erste, תאר: זה יצא רִאשֹׁנָה (בראשית ל"ח כ"ח) zuerst תה"פ: רִאשֹׁנָה יסעו (במדבר ב' ט') voran, במקום ובזמן: היושבים רִאשֹׁנָה (אסתר א' י"ד) במקום, obenan: אל־תזכרו רִאשֹׁנוֹת (ישעיה מ"ג י"ח) das Vergangene: דבר ידברו בָרִאשֹׁנָה (ש"ב כ' י"ח) vor Zeiten: נחלה מבהלת בָּרִאשֹׁנָה (משלי כ' כ"א) Anfangs: שפטיך כְּבָרִאשֹׁנָה (ישעיה א' כ"ו) vormals, ehedem: כי לְמִבָּרִאשֹׁנָה (ד"ה א' ט"ו י"ג) ומ"א השנה הָרִאשֹׁנִית (ירמיה כ"ה א').

רֵאשִׁית ת"הש או ת"הפ לתחלה בזמן במקום או במעלה: רֵאשִׁית בכורי אדמתך (שמו' כ"ג י"ט) Erstlinge: ותהי רֵאשִׁית ממלכתו (בראשית י' י'): וְרֵאשִׁית אוני (שם מ"ט ג'): מגיד מֵרֵאשִׁית אחרית (ישעיה מ"ו י') Anfang: בְּרֵאשִׁית ברא אלהים (בראשית א' א') כמו בתחלה: מֵרֵשִׁית השנה (דברים י"א י"ב) חסר הנח: וְרֵאשִׁית שמנים ימשחו (עמוס ו' ו') das Beste, מובחר: והיה רֵאשִׁיתְךָ מצער (איוב ח' ז') das Vergangene: אחרית דבר מֵרֵאשִׁיתוֹ (קהלת ז' ח'): תירש ודגן רֵאשִׁיתָם (במדבר י"ח י"ב) Erstlinge. ומ"א והטיבתי מֵרַאשֹׁתֵיכֶם (יחזקאל ל"ו י"א).

רַאֲשֹׁתַיִם ת"הש לצד הראש בגוף: מְרַאֲשֹׁתֵי שאול (שמואל א' כ"ו י"ב) Kopf-Seite, ובתוספת מ"ם משקל: וישם מְרַאֲשֹׁתָיו (בראשית כ"ח י"א). ומ"א וע"א: כי ירד מַרְאֲשֹׁתֵיכֶם (ירמיה י"ג י"ח) die Würde, das Haupt der Regierung.

רבב

רָב פעל עומד ויוצא בנינו קל. א) מ"ש עומד הוא ת"הפ הבא ברמות פעל והפעל נכלל בו ועניננו לתאר הוית רבוי כמות: היום רַבּוּ עבדים (ש"א כ"ה י') sehr viel sein: מה רַבּוּ צרי (תהלים ג' ב'): מה רַבּוּ מעשיך יי (שם ק"ד כ"ד) groß, כולל

Weissagen, וי"ם בדברי הרואה. וי"ל ג"כ מלשון ושמתיך כראי.

רְאִי תאר השם למראה: טוב רֳאִי (ש"א ט"ז י"ב) Farbe, Gestalt, Aussehen: יכל בשרו מֵרֹאִי (איוב ל"ג כ"א): לא תשורני עין רֹאִי (איוב ז' ח') כמו רואה הרואה אותי, והוא תאר משם רואה: אחרי רֹאִי (בראשי' ט"ז י"ג) ג"כ מזה, המלאך הראה אותי. אבל: אתה אל רֳאִי (שם שם י"ג) ת"הש Sichtbarer, ר"ל אל שנוכל לראות. וע"א: ושמתיך כְּרֹאִי (נחום ג' ו') Unflath, געול וטנוף הוא הנקרא רְעִי בתלמוד, גרף של רְעִי, מטול רְעִי. היו לדמן, תרגום היך רַעְיָא, ומזה: לְרַאֲוָה בך (יחזקאל כ"ח י"ז).

רְאִי שת"ז למראה מלוטש מנחשת קלל: חזקים כִּרְאִי מוצק (איוב ל"ז י"ח) Spiegel.

רְאוֹת שמ"ז למראה נבואה: המבין בִּרְאֹת אלהים (ד"ה ב' כ"ו ה') Erscheinung, כמו להלן במראה אלהים, והוא במובן כמו: הבן להלז את הַמַּרְאֶה (דניאל ח' ט"ז). ומ"א: כ"א רְאוּת עיניו (קה"ת ה' ט"ז) das Anschauen.

מַרְאֶה ת"הש אם למחזה וגון: אשה יפת-מַרְאֶה (בראשית י"ב י"א) Ansehen, Farbe: וטובי מַרְאֶה (דניאל א' ד'): איש מַרְאֶה (ש"ב כ"ג כ"א) גדול למראה: נחמד לְמַרְאֶה (בראשית ב' ט') לראות אותו: גדול לְמַרְאֶה (יהושע כ"ב י') das Ansehen: אל תביט אל-מַרְאֵהוּ (ש"א ט"ז ז'): וּמַרְאֵיהֶן רע (בראשית מ"א כ"א) ויאמר על גון ועין: וּמַרְאֵה הנגע (ויקרא י"ג ג') Schein, Farbe, כי פעמים בא על הדמיון והתמונה, ופעמים על עין וגון: כְּמַרְאֵה הלפידים (יחזקאל א' י"ג) כדמיון: כְּמַרְאֵה אדם (דניאל י' י"ח); וש"מ: מִמַּרְאֵה עיניך (דברים כ"ח ל"ד) das Sehen: לְמַרְאֵה עיניו ישפט (ישעי' י"א ג'): הראני את מַרְאַיִךְ (ש"ה ב' י"ד) הדרת פנים: הגם אל מַרְאָיו יטל (איוב מ"א א') הרואה אותו: כַּמַּרְאֶה אשר הראה (במדבר ח' ד') Modell, Muster: תבנית: ואראה את-הַמַּרְאֶה (שמות ג' ג') Erscheinung, נופל במראה נבואי, וביותר בס"נ: הבן להלז את הַמַּרְאֶה (דניאל ח' ט"ז) die Erscheinung: בַּמַּרְאָה אליו אתודע (במדבר י"ב ו'). ובמשנה נאמר: וּמַרְאֶה ולא בחידות (שם שם ח'), כי ל"ז מורה על גון דבר מציור ורצה להורות בו באור המראה בברור מש"כ מראה בל"נ, שהיא מחזה כתוטה: מַרְאוֹת אלהים (יחזקאל א' א'). וע"א: בְּמַרְאֹת הצבאות (שמות ל"ח ח') Spiegel תאר לכלי הבטה שרואין בו צורת הרואה.

מֹרְאָה תהש"נ למלכלך בטינוף: הוי מֹרְאָה ונגאלה (צפני' ג' א') Besudelte, Unfläthige.

ומזה: והסיר מֻרְאָתוֹ בנוצתה (ויקרא א' ט"ז) Kropf, הזפק שבו לכלוך וטינוף ורעי.

רָאָה שם עוף טמא (דברים י"ד י"ג), ובמקום אחר נקרא בשם דָּאָה (ויקרא י"א י"ד).

רְאוּבֵן שם בן הבכור ליעקב, אשר לקח ממנו משפט בכורתו אחרי חללו את יצוע אביו בדבר בלהה פלגשו. וגבול בני ראובן מעבר לירדן הלא היא כתובה בספר יהושע.

ראם

רְאֵם שם חיה בעל קרנים גדולות: וקרני רְאֵם קרניו (דברים ל"ג י"ז) Waldstier, והוא חזק מאד כי ראם בערבית חזק וקים. וי"מ מזה הפעל: וְרָאֲמָה וישבה תחתיה (זכריה י"ד י') fest stehen, ע"ש רום: היאבה רֵים עבדך (איוב ל"ט ט') ביו"ד ת"א: ומקרני רֵאמִים עניתני (תהלים כ"ב כ"ב) בנוח אל"ף: כמו בן רְאֵמִים (שם כ"ט ו'): רָאמוֹת בשרש רום.

רְאוּמָה שע"פ לפלגש נחור (בראשית כ"ב כ"ד).

רָאמַת נֶגֶב שם עיר בגבול מטה השמעוני (יהושע כ"ט ח'), ובשמואל ל' כ"ז יבוא השם הזה בשנוי מעט: רָמוֹת נֶגֶב.

ראש

רֹאשׁ שם ע"ז עקר ענינו אבר העליון והנכבד שבגובה הגויה בבע"חי: הוא ישופך ראש (בראשית ג' ט"ו) Kopf, Haupt. ועצ"הש בשאר גופים שאינם בע"חי, ולכל דבר שהוא ראש ותחלה במקום בזמן או במעלה: ראש הגבעה (שמות י"ז י') Spitze: ראש ההר (שם י"ט כ'): ראש חדשים (שם י"ב ב') Anfang, התחלה בזמן: מֵראש ועד סוף (קהלת ג' י"א): האבן הָרֹאשָׁה (זכריה ד' ז') הנכבד: בְּרֹאשׁ הקרואים (ש"א ט' כ"ב) an der Spitze der Geladenen [Gäste], והוא הסבה בראש לכבוד כמו: אבחר דרכם ואשב ראש (איוב כ"ט כ"ה): בְּרֹאשׁ המיות (משלי א' כ"א): בְּרֹאשׁ-מרומים (שם ב' ח'): בְּרֹאשׁ כל דרך (יחזקאל ט"ז ל"א). וכענין תחלה: ראש דברך אמת (תהלים קי"ט ק"ס)

וַתֵּרֶא מלכת שבא : betrachten, bedenken, nachdenken את כל חכמת שלמה (מלכים א' י') הבינה ושמה אל לבה כי חכמתו עצומה וגדולה עד מאד, והמפרש שאין לשון ראיה נופל על חכמה, שכח ולא ראה: ולבי רָאָה הרבה חכמה: דע וּרְאֵה מה אשיב (ש"ב כ"ד י"ג): וּרְאוּ ודעו מכל המחבאים (ש"א כ"ג כ"ג) כל ראיה שאחר ידיעה הוא התבוננות : erwägen, überlegen, wohl nachforschen ואבי רְאֵה גַם רְאֵה (ש"א כ"ד י"ב), הב' התבוננות לשפט בשכלו: הביטו וּרְאוּ (איכה א' י"ב) urtheilen : לִרְאוֹת את־הערים (מ"א ט' י"ב) besichtigen, untersuchen : וְרֹאֶה בעבים (קהלת י"א ד') beobachten : ערום רָאָה רעה נסתר (משלי כ"ז י"ב) voraus sehen, ע"ד איזהו חכם הרואה את הנולד. ומ"ש חפץ ורצון בחירה וברירה: אל תֵּרֶא יין כי יתאדם (שם כ"ג ל"א) Gefallen finden, כי הראיה מביאה לחמוד וחמוד ללקיחה: אלהים יִרְאֶה־לו השה (בראשית כ"ב ח') : רָאִיתִי בבניו לי מלך (ש"א ט"ז א') auserſehen, wählen : יֵרֶא פרעה איש נבון (בראשית מ"א ל"ג): הֲרֹאֶה אתה שבה (ש"ב ט"ו כ"ז) הבוחר ורוצה אתה בעצתי, כמו רואה אני את דברי אדמון: אני רֹאֶה את־מרוצת הראשון (ש"ב י"ח כ"ז) scheinen, vorkommen, ועל הזיון ומראה נבואי: אשר אמרו לָרֹאִים לא תִרְאוּ (ישעי' ל' י'): אנכי הָרֹאֶה (ש"א ט' י"ט) ובא במקום מלת הקריאה כמו הנה, לעורר על הכוונה: רְאֵה ריח בני (בראשית כ"ז כ"ז) siehe! : רְאֵה אנכי נותן לפניכם (דברים י"א כ"ו): רְאֵה אלהים עד (בראשית ל"א נ'): רְאֵה קראתי בשם (שמות ל"א ב'): רְאֵה דברך טובים (ש"ב ט"ו ג'): רְאֵה ביתך דוד (מ"א י"ב ט"ז) לאיום.

הנפעל: נִרְאוּ ראשי ההרים (בראשית ח' ה') : וביום הֵרָאוֹת בו (ויקרא י"ג י"ד) sichtbar werden : gesehen werden, sich zeigen ורוב מ"ש קבלת פנים דרך בקור וכבוד לפני הגדולים: וְנִרְאָה את־פני יי (ש"א א' כ"ב) erscheinen : לֵרָאוֹת את פני יי (שמות ל"ד כ"ד): מתי אבוא וְאֵרָאֶה (תהלים מ"ב ג'): יֵרָאֶה כל זכורך (דברים ט"ז ט"ז) ומ"ש גלוי כבוד ה': אל שדי נִרְאָה אלי (בראשית מ"ח ג') sich offenbaren : וַיֵּרָא יי אל אברם (שם י"ב ז'). ובדב"א נִרְאֶה לי es scheint mir, ע"ד הראה אתה בקל דמיון וסברה.

הפועל: ושפו עצמתיו לא רֻאּוּ (איוב ל"ג כ"א) seine Knochen ragen ungestaltet hervor.

ההפעיל יוצא לב' פעולים: הֶרְאָה את פרעה (בראשית מ"א כ"ח) zeigen, sehen lassen : הִרְאַנִי יי אתך מלך (מ"ב ח' י"ג) Gott ließ mich dich als König sehen : הֶרְאֲךָ את אשו (דברים ד' ל"ו). הרגשה: וְהֶרְאָה את־נפשו טוב (קהלת ב' כ"ד) sich gütlich thun : הִרְאִיתָ עמך קשה (תהלים ס' ה') empfinden lassen : הִרְאִיתַנִי צרות רבות (שם ע"א כ'): מי יַרְאֵנוּ טוב (שם ד' ז').

ההפעל: וְהָרְאָה את־הכהן (ויקרא י"ג מ"ט) : אתה הָרְאֵתָ לדעת (דברים ד' ל"ה) gezeigt werden, überzeugt werden, כמו הראה לך, וכבר הראת לדעת הכלל המונח. כי בלשון עברית ישתמש ביחס הפעול אף אם נושא המאמר הוא מקבל הפעולה, כמו יאכל את בשרו, ויושב את משה ואת אהרן, וכן וְהָרְאָה את־הכהן der Priester werde sehen gelassen.

ההתפעל: למה תִּתְרָאוּ (בראשית מ"ב א') sich ein Ansehen geben, welches nicht ist. למה תראו איש באחיו מראה שבע שאיננו? וע' באור. וע"א: לכה נִתְרָאֶה פנים (מ"ב י"ד ח') במלחמה.

רָאוּי ת"הש לדבר מובחר ומברר לענין, אם מצד המשפט או מצד הקביעות: הָרְאֻיוֹת לתת לה (אסתר ב' ט') bestimmt, gebührlich. וי"ל הטובות והמבחרות שבהן, והשם הזה הרבה בתלמוד רָאוּי למלכות fähig, geeignet לדבר העומד ומוכן, ומה שממשפט השכל והיושר מחייב לו. בְּרָאוּי כמחזק, דבר העומד להשיג ולא השיג. חתיכה הָרְאוּיָה להתכבד anſehnlich.

רָאָה ש"נ, והוא מין צפור מעופות הדורסים אשר יעוף לטוש עלי אוכל לחמוס בתרו מן הפגרים: וְהָרָאָה ואת הדיה (דברים י"ד י"ג) Geier, ונקרא כן על שם חדוד חוש הראיה שלו, כאשר אמרו בבראשית רבה, הדן בר הדיא הוא צופה מאכלו משמנה עשרה מיל, וכן אמרו חז"ל למה נקרא שמה ראה שרואה ביותר, ואם כן אין משגה סופרים בתורה חלילה כאשר חשבו מתחכמים החדשים (מדברי יוסף אלזארי).

רָאֶה שמ"ז: שגו בָּרֹאֶה (ישעי' כ"ח ז') das Sehen,

אות ר

אות ר' מלשון ראש; ע"ד השתנות האות הזה בצורתו בכתב פיניקי לראש בעל חי, והוא אות העשרים בסדר האלפא ביתא. ובמספר מאתים יובא בחשבון. — ואות הזה יובלע לפעמים בכמה מלות כמו באות שֶׁ בתשלום דגש באות שלאחריו שהוא תחת מלת היחס אֲשֶׁר; ולפעמים יבוא לנוספה, כמו: דַרְמֶשֶׂק תחת דַּמֶּשֶׂק, כֻּרְסֵא בארמית שענינו כסא, שַׁרְבִיט, שהוראתו שֵׁבֶט בארמית (כדחז"ל כוכבא דִשְׁבִיט) או שבט בעברי'.

ראה

רָאָה, העתיד יִרְאֶה, יֵרֶא, ובהתהפכות מעתיד לעבר וַיַּרְא, וַתֵּרֶא. והמקור רְאוֹ, רָאֹה. ובסמיכות רְאוֹת, פ"י, הב"ב. הקל עקר ענינו הבטת חוש עין, ומשאל על כל הרגשת החושים ועל הידיעה והבחנה והשתכלות ועיון והשגחה ופקידה ובקור ובחירה וכדומה להם: או רָאָה או ידע (ויקרא ה' א') sehen, ansehen, zusehen, schauen: עינים להם ולא יִרְאוּ (תהלים קט"ו ה'): אל אֶרְאֶה במות הילד (בראשית כ"א ט"ז) ansehen, zusehen: פן אֶרְאֶה ברע (שם מ"ד ל"ד): ואל אֶרְאֶה ברעתי (במדבר י"א ט"ו): אֶרְאֶה מה אחריתם (דברים ל"ב כ'): אם אביט אליך ואם אֶרְאֶךָּ (מ"ב ג' י"ד) achten, כי יאמר ראיה לענין חשיבות ולענין בזיון: וּרְאִיתַנִי כתור האדם המעלה (ד"ה א' י"ז י"ז) betrachten, ansehen: כי על כן רָאִיתִי פניך כִּרְאֹת פני אלהים (בראשית ל"ג י') לחשיבות הרואה לנראה: אֶרְאֶה פני המלך (ש"ב י"ד ל"ב) Audienz haben לכבוד: ובא אביך לִרְאוֹתֶךָ (שם י"ג ה') besuchen: ויבוא המלך לִרְאוֹתוֹ (שם י"ג ו') ראית פנים לבקור ולדרש בשלומו, ומ"ש בזיון רבו בקשור בי"ת: המה יביטו יִרְאוּ־בִי (תהלים כ"ב י"ח) verächtlich anschauen: ואל־תֵּרֶא ביום־אחיך (עובדי' א' י"ב) gleichgiltig zuschauen, רואה בבזיון אחיו ואינו חושש: כי רָאוּ בארון יי (ש"א ו' י"ט) דרך קלות: הָרֹאִים בשחק שמשון (שופטים ט"ז כ"ז): עד אשר־יִרְאֶה בצריו (תהלים קי"ב ח') ראית נקמה: ובאויבי רָאֲתָה עיני (שם נ"ד ט'): ואני אֶרְאֶה בשנאי (שם קי"ח ז') נקמה ואבזה: לְרַאֲוָה בך (יחזקאל כ"ח י"ז): את כל גבוה יִרְאֶה (איוב מ"א כ"ו). לד"ק: אל תִּרְאֻנִי שאני שחרחרת (ש"ה א' ו'). ומ"ש הרגשה וידיעה: וכל העם רֹאִים את הקלות (שמות כ' י"ח) empfinden: ולא יִרְאֶה כי־יבוא חם (ירמיה י"ז ח'): וְרָאָה כל העם (שמות ל"ד י') erfahren, gewahr werden: וַיַּרְא יעקב את־פני לבן (בראשית ל"א ב') wahrnehmen, bemerken: וַיַּרְא ישראל את־בני יוסף (שם מ"ח ח') בהרגשה, כי כבדו עיניו מזקן: וַיַּרְא יעקב כי יש־שבר (שם מ"ב א') בשמיעה: וַיַּרְא כי לא יכול לו (שם ל"ב כ"ו) בנסיון: וּרְאִי במה כחו גדול (שופטים ט"ז ה') בבדיקה: לִרְאוֹת הקלו המים (בראשית ח' ט'): רְאֵה את־שלום אחיך (שם ל"ז י"ד) בדרישה: כי אתך רָאִיתִי צדיק (בראשית ז' א') ומ"ש הנאה: ולא־יִרְאֶה בטוב (ירמיה כ"ט ל"ב) genießen: וטובה לא רָאָה (קהלת ו' ה'): אל יֵרֶא בפלגות (איוב כ' י"ז): שנות רָאִינוּ רעה (תהלים צ' ט"ו): שנה בעיניו איננו רֹאֶה (קהלת ח' ט"ז): הסידך לִרְאוֹת שחת (תהלים ט"ז י') ומ"ש השגחה ושימת לב על דבר: אמרת אין רֹאֵנִי (ישעיה מ"ז י') bemerken, acht haben: אין שר בית־הסהר רֹאֶה את־כל־מאומה (בראשית ל"ט כ"ג) nachsehen, aufsehen, sich bekümmern. וכן יאמר ראיה אצל השם רבו להשגחה ולשנות ענין המשגה מרע לטוב, או לענש: רָאֹה רָאִיתִי את־עני עמי (שמות ג' ז'): כי רָאָה יי בעניי (בראשית כ"ט ל"ב): למה צמנו ולא רָאִיתָ (ישעיה נ"ח ג') achten: דרכיו רָאִיתִי (שם נ"ז י"ח) להשיב אותם: יֵרֶא יי עליכם וישפט (שמות ה' כ"א): טהר עינים מֵרְאוֹת רע (חבקוק א' י"ג) לסבל: אדני כמה תִּרְאֶה (תהלים ל"ה י"ז) תסבל ולא תשפט האון zusehen. ומ"ש כוונה: בלא רְאוֹת (במדבר ל"ה כ"ג) unversehens. בלי כוונה: מה רָאִיתָ כי עשית זאת (בראשי' כ' י') Beweggrund: ומה־רָאוּ על ככה (אסתר ט' כ"ו). sein, Absicht haben: ומ"ש השתכלות ועיון: ולבי רָאָה הרבה חכמה (קהלת א' ט"ז) mein Geist hat viel Weisheit: רָאִיתִי את־כל־המעשים (שם שם י"ד) erworben

ל"ג י"ט), כמו שקל כי קשט בערבי שקילה.
קשקש עיין קשה.

קשר

קָשׁר, העתיד יִקְשׁר, פ"י. דב"ב. הקל כשנ"ע יחס הפעול ובא הפעול אחריו ענינו קשירה טבעית כמו חשר: וּקְשַׁרְתֶּם אתם לאות (דברי' י"א י"ח) anbinden, anknüpfen, anheften: הֲתִקְשָׁר־רים בתלם (איוב ל"ט י'): נַתִּקְשֹׁר על ידו שני (בראשית ל"ח כ"ח): וַיִּקְשְׁרוּ כלם יחדו (נחמיה ד' ה'). ועצ"ה: ונפשו קְשׁוּרָה בנפשו (בראשית מ"ג ל'): אולת קְשׁוּרָה בלב־נער (משלי כ"ב ט"ו): קָשְׁרֵם על־לבך (שם ו' כ"א), וכש"נ במלת על בלי פעול אחריו או ששם הפעול' הוא הפעול ענינו התחברות למרידה: וקשרו אשר קָשַׁר (מ"ב ט"ו ט"ו) sich verschwören, rebelliren: קָשַׁר עליך עמוס (עמוס ז' י'): כי קְשַׁרְתֶּם כלכם עלי (ש"א כ"ב ח'): אחיתפל בַּקֹּשְׁרִים (ש"ב ט"ו ל"א): וַיִּקְשְׁרוּ־קשר (מ"ב י"ב כ"א). והנה המליץ הגדול רמ"ה, אשר כל מליצות שיריו נבנו בתבנית שירי כה"ק כתב בשירו הנשגב לישרים תהלה: שָׁוְא תִּקְשְׁרוּ מִסְפַּד מַר עַל־כָּל־אֵבֶל, מנין לו המליצה הזאת, אשר לא כתובה בספרי הנביאים? ואולי כוונתו על אותות האבל בבגד ולבוש, והוא קרובה למליצת וקשרתם לאות על ידך וגו', או: ותקשרים ככלה (ישעיה מ"ט י"ח).

הנפעל: נִקְשְׁרָה בנפש דוד (שמואל א' י"ח א') לאהבה: וַתִּקָּשֵׁר כל־החומה (נחמיה ג' ל"ח) ע"י סתימת הפרצים.

הפיעל: וּתְקַשְּׁרִים ככלה (ישעיה מ"ט י"ח): הַתְקַשֵּׁר מעדנות כימה (איוב ל"ח י"א) ע"ש כמה.

ההתפעל: הִתְקַשְּׁרוּ עליו עבדיו (ד"ה ב' כ"ד כ"ה) sich verschwören: וַיִּתְקַשֵּׁר יהוא בן־יהושפט בן־נמשי אל־יורם (מלכים ב' ט' י"ד).

קֶשֶׁר שם מ"ז לחבור מורדים בהסכמה אחת: ותאמר קֶשֶׁר קֶשֶׁר (מ"ב י"א י"ד) Aufruhr, Verschwörung: ויהי הַקֶּשֶׁר אמיץ (ש"ב ט"ו י"ב).

קִשֻּׁרִים שם תכשיט שתקשר הכלה לעדי: והצעדות וְהַקִּשֻּׁרִים (ישעיה ג' כ'): כלה קִשֻּׁרֶיהָ (ירמיה ב' ל"ב) Stirnband, Halsschmuck, וע"א: והיה הַקְּשֻׁרִים ללבן (בראשי' ל' מ"ב) הממהר להתקשר בצאן זכר או בעבור. ומ"א: הצאן הַמְקֻשָּׁרוֹת (שם ל' מ"א) ממהרים להוליד, כמו פרי בכור, כי הולד לאם כפרי בעץ, וע"ש כמה, ערך, עטף.

קשש

קָשַׁשׁ פעל יוצא, גב"ב. הקל ענינו חפוש בדיקה ועיון: התקששו וָקֹשּׁוּ (צפניה ב' א') untersuchen: ר"ל הטהרו והזכו עצמיכם בשוב רשע מדרכו, ובעזוב איש און מהשבותיו ואחרי כן טהרו והוכיחו אחרים ע"ד המאמר הנודע, קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים. וכן, נִקְשֵׁט גַּרְמִין עַד לָא נִקְשֵׁט אָחֳרָנִין (הרוזי פנינים י"ג א', מאת המשכיל יוסף אלזארי). ולמוכיח בשער יְקשׁוּן (ישעיה כ"ט כ') Fehler aufsuchen. והנה ת' הדגש והנכון כי הוא משרש יקש.

הפיעל ענינו לקיטת קש: וְקֹשְׁשׁוּ להם תבן (שמות ה' ז') Stroh aufsuchen: מְקֹשֵׁשׁ עצים (במדבר ט"ו ל"ב) בא שלא על קש.

ההתפעל מענין הקל: הִתְקוֹשְׁשׁוּ וקשו (צפניה ג' א') sich selbst untersuchen, eigene Fehler aufsuchen כאמרם קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים.

קַשׁ שם ת"ז לתבן דק מן הגבעול הדק הנשאר בארץ אחר הקציר: כְּקַשׁ לפני־רוח (תהלים פ"ג י"ד) Stroh, Stoppeln: כְּקַשׁ נדף קשתו (ישעי' מ"א ב'): ואפיצם כְּקַשׁ עובר (ירמי' י"ג כ"ד) ובארמית נקרא ישיש קשיש, וע' הראב"ע על פסוק התקוששו וקשו.

קשת

קֶשֶׁת שתז"ונ לכלי מורה חצים: קח קֶשֶׁת וחצים (מ"ב י"ג ט"ו) Bogen. כמטחוי קֶשֶׁת (בראשי' כ"א ט"ז): לא יבריחנו בן קֶשֶׁת (איוב מ"א כ') הוא החץ, ורעהו בני אשפתו: וְקַשְׁתִּי בידי תחליף (שם כ"ט כ'): המגנים וְהַקְּשָׁתוֹת (נחמי' ד' י'): וכל קַשְּׁתֹתָיו דרכות (ישעי' ה' כ"ח): רמחיהם וְקַשְּׁתֹתֵיהֶם (נחמיה ד' ז'). וע"א: את קַשְׁתִּי נתתי בענן (בראשי' ט' י"ג) Regenbogen. ומ"א: ויהי רבה קַשָּׁת (שם כ"א כ') Bogenschütz.

קַתְרוֹס (ובקרי קִיתָרֹס) שם כלי זמר נודע (דניאל ג' ה') Zither.

קשה

קָשָׁה, העתיד יִקְשֶׁה, פע"ו, רב"ב. הקל עומד עמנו לתאר כבדות הדבר: כי־קָשְׁתָה ידו עלינו (ש"א ה' ז') hart, schwer והוא ת"הפ והפעל נכלל בו, ר"ל מכה גדולה וכבדה: ועברתם כי קָשָׁתָה (בראשית מ"ט ז'): והדבר אשר יִקְשֶׁה מכם (דברים א' י"ז) מהבין: לא יִקְשֶׁה בעיניך (שם ט"ו י"ח): וַיִּקֶשׁ דבר־איש יהודה (ש"ב י"ט מ"ד).

הנפעל: ועבר בה נִקְשֶׁה ורעב (ישעיה ח' כ"א) Bebrängniß, א׳ כל העובר יהיה נקשה קשה יום.

הפיעל: וַתְּקַשׁ בלדתה (בראשי' ל"ה ט"ז) הלידה היתה קשה לה. ובתלמוד בהמה המקשה לילד.

ההפעיל בא רובו הפעל במקום ת"הפ, ומורה חזוק לב או רוח לסרב: ויהי כי־הִקְשָׁה פרעה לשלחנו (שמות י"ג ט"ו), הקשה לבו לבלתי שלח: הִקְשָׁה את עלנו (מ"א י"ב ד'): מי־הִקְשָׁה אליו (איוב מ' ד') את רוחו: הִקְשִׁיתָ לשאל (מ"ב ב' י'): כי הִקְשׁוּ את־ערפם (ירמיה י"ט ט"ו): וּמַקְשֶׁה לבו (משלי כ"ח י"ד). אך: ויהי בְהַקְשֹׁתָהּ בלדתה (בראשי' ל"ה י"ז) פעולה קשה שלא ברצון, שהיתה לידתה בקשוי גדול ושוה לפיעל.

קָשֶׁה שמ"ז או ת"הש, מבואר בכ"ם לפי ענינו: והאיש קָשֶׁה (ש"א כ"ה ג') hartherzig, בלי חמלה: כי קָשֶׁה אתה (ישעיה מ"ח ד') starrsinnig: קָשִׁים ממני (ש"ב ג' ל"ט): עם־קְשֵׁה־עֹרֶף (שמות ל"ב ט'): והבנים קְשֵׁי פנים (יחזקאל ב' ד') כמו עז פנים: חזקי־מצח וּקְשֵׁי־לב (שם ג' ז'), וע"א: אם לא בכיתי לִקְשֵׁה־יום (איוב ל' כ"ה) Unglücklicher, מי שיומו ומזלו רע. וע"א: הדבר הַקָּשֶׁה (שמות י"ח כ"ו) כבד מהבין. ובס"נ: בעבודה קָשָׁה (שם א' י"ד) schwer, hart, streng: ותהי המלחמה קָשָׁה (ש"ב ב' י"ז): הראית עמך קָשָׁה (תהלים ס' ה') תאר הפעול עמל ויגיעת יסורין: וידבר אתם קָשׁוֹת (בראשית מ"ב ז'). וע"א: אשה קְשַׁת־רוח (ש"א א' ט"ו) betrübten Gemüthes. ומ"א: אל תפן אל קְשִׁי העם הזה (דברים ט' כ"ז) ר"ל קשי ערפם.

מִקְשָׁה ת"הפ ענינו שוה לשרש נקש שמורה הכאה ורדוד: מִקְשָׁה תעשה אותם (שמות כ"ה י"ח) getriebene Arbeit, שלא יחבר הפרקים בהתוך כ"א ברידוד ות"א נְגִיד ענין משיכה aus-gedehnt, כי על ידי רידוד ורקוע נמשך לרוחב, והיותר נכון מענין הכאה, ובתלמוד אלמלא נגדוהי להנניה מישאל ועזריה וכו'. ולדעת הראב"ע והרד"ק ענינו שוה וישר gleichförmig: כתמר מִקְשָׁה (ירמיה י' ה') שוה וישר. ובא בס"ז לע"ז ותחת מעשה מִקְשֶׁה (ישעיה ג' כ"ד) תקון השער בסדור ישר ושוה להדור gelocktes Haar.

קשה

קְשׂוֹת שת"נ לקנים חלולין כמרזב: ואת־הַקְּשָׂוֹת (שמות ל"ז ט"ז) Halbröhren המונחים בין לחם ללחם, שתכנס ביניהם האויר שלא יתעפשו: ואת קְשׂוֹת הנסך (במדבר ד' ז'): וכפתיו וּקְשׂוֹתָיו (שמות כ"ה כ"ט). ובערבי קש"ו ענינו קלוף ומזה השם.

קַשְׂקֶשֶׂת שע"נ לקליפות דגים: סנפיר וְקַשְׂקֶשֶׂת (ויקרא י"א ט') Schuppen, ועצ"הש: ושריון קַשְׂקַשִּׂים (ש"א י"ז ה') Schuppenpanzer, כי גם הם כדמות קשקשת.

קשח

הִקְשִׁיחַ פעל יוצא, בנינו הפעיל, ענינו קשוי לב ואכזריות בלי הרגשה: הִקְשִׁיחַ בניה ללא־לה (איוב ל"ט ט"ז) Gott läßt sie unempfindlich sein gegen ihre Brut, als gehörten sie ihr nicht an; hartherzig sein lassen. פירוש הש"י הקשיח לבה מבניה, לעזוב אותם ללא לה: תַּקְשִׁיחַ לבנו מיראתך (ישעיה ס"ג י"ז) ופי' תעזוב אותו להקשיח.

קשט

קֹשֶׁט שם מ"ז נרדף עם אמת יושר וצדק: מפני קֹשֶׁט סלה (תהלים ס' ו') Wahrheit, Gerechtigkeit. ומ"א: קֹשְׁטְ אמרי אמת (משלי כ"ב כ"א) Gewißheit. וענין קשט בארמית עדי, תעדה כליה תרגום דמתקשטא, ומזה שם תַּכְשִׁיט בתלמוד בחלוף קו"ף בכ"ף. וקשט בהוראת ש"הת אמת, בל' ארמית קוּשְׁטָא.

קִשְׁיוֹן שם מקום בנחלת בני יששכר (יהושע י"ט כ', כ"א כ"ח), ראה שרש קרש.

קשט

קְשִׂיטָה שם מטבע ישנה: איש קְשִׂיטָה אחת (איוב מ"ב י"א) במאה קְשִׂיטָה (בראשית

(יואל ב' י"ג): קָרַע אֶקְרַע את־הממלכה (מ"א י"א י"א) trennen: כי קָרַע ישראל מעל בית דוד (מ"ב י"ז כ"א) sich absondern, losreißen: וְקָרַע לו חלני (ירמיה כ"ב י"ד) ausschneiden, hauen: לוא־קָרַעְתָּ שמים (ישעיה ס"ג י"ט) öffnen, spalten. ועצ"הט: כי תִקְרְעִי בפוך עיניך (ירמיה ד' ל') מרוב כחל (ראה שרש פוך).

הנפעל: והמזבח נִקְרָע (מ"א י"ג ה'): בכנף מעילו וַיִּקָּרַע (ש"א ט"ו כ"ז).

קֶרַע ת"הש: שנים עשר קְרָעִים (מ"א י"א ל'): וּקְרָעִים תלביש נומה (משלי כ"ג כ"א) Risse, Stücke; Lumpen, Fetzen, ר"ל התנומה והעצלות תלביש את העצל קרעים, כי מאנו ידיו לעשות תושיה.

קרץ

קָרַץ פעל יוצא, בב"ב. הקל ענינו רמיזות עין או עקימת השפה ללעג ומרמה: קֹרֵץ בעינו (משלי ו' י"ג) blinzeln, כי קרץ כמו חרץ לשון חתוך כאשר יאמר הלועז Gesichter schneiden: קֹרֵץ שפתיו כלה רעה (שם ט"ז ל') Lippen verzerren: יִקְרְצוּ־עין (תהלים ל"ה י"ט). לא תלך רכיל ת' לא תיכול קורצא. וקרצא בערבי Verleumder.

הפיעל, בתלמוד: הביאו לו התמיד יְקָרְצוּ, schlachten, כי ענינו חתוך.

הפועל: מחמר קֹרַצְתִּי גם־אני (איוב ל"ג ו') herausgeschnitten, geformt werden.

קֶרֶץ ת"הש לגוזר והותך ומשחית: קֶרֶץ מצפון בא (ירמיה מ"ו כ') Schlachter, Vertilger.

קַרְקַע ת"הש לפני האדמה: את־קַרְקַע הבית (מ"א ו' ט"ז) Grund, Boden: בְּקַרְקַע הים (עמוס ט' ג'): ובתלמוד קַרְקָעוֹת ומטלטלים Felder, Grundstücke, unbewegliche Güter. והרבוע במנהג בע"פ רי"ש. (קרקר בשרש קיר).

קרר

קֹר ת"הש לזמן קר: וְקֹר וחם (בראשית ח' כ"ב) Kälte, Frost. ומ"א: מים קָרִים (משלי כ"ה כ"ה). ובס"נ: וממזרים קָרָה (איוב ל"ז ט'): לפני קָרָתוֹ מי יעמד (תהלים קמ"ז י"ז). ובתוספת מ"ם: בעלית הַמְּקֵרָה (שופטים ג' כ'): בחדר הַמְּקֵרָה (שם שם כ"ד) העשוי לקור בימות החם.

קַרְתָּא שת"נ לעיר בארמית, ונמצא זכר לש"ת זה בשמות איזה ערים כמו Cirta ועל מטבעות קדמוניות גזרת העיר רבתי בנוים Karthago בשם קרת חדשה (ר"ל העיר החדשה).

קַרְתָּה שם מקום בגבול זבולון (יהושע כ"א ל"ד).

קרש

קֶרֶשׁ תאר ז' ללוחות עץ מתוקנים לבנין: ארך הַקֶּרֶשׁ (שמות כ"ו ט"ז) Brett: ששה קְרָשִׁים (שם שם כ"ו), ובסמיכות: קַרְשֵׁךְ עשו־שן (יחזקאל כ"ז ו'): קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן (במדבר ג' ל"ו): את־קרסיו ואת־קְרָשָׁיו (שמות ל"ה י"א).

קשא

קִשֻּׁא שם פרי זרעוני גנה: את הַקִּשֻּׁאִים (במדבר י"א ה') Gurken, Melone, ולד"א Kürbiß. ומ"א: כמלונה בְמִקְשָׁה (ישעיה א' ח) Melonengarten, בלשון סוריא קשוא קטא וכן בל' מצרית Kate.

קשב

קָשַׁב, העתיד יִקְשַׁב, פ"י, בב"ב. הקל ענינו נרדף עם הסכת ושמע: ואזני שמעים תִּקְשַׁבְנָה (ישעי' ל"ב ג') vernehmen, aufmerksam sein.

ההפעיל ענינו קבלת דברים והאזנה: הַקְשִׁיבָה בקול תפלתי (תהלים ס"ו י"ט): וְהִקְשִׁיב קשב רב־קשב (ישעיה כ"א ז'): לוא הִקְשַׁבְתָּ למצותי (שם מ"ח י"ח): מַקְשִׁיב על־דבר־שקר (משלי כ"ט י"ב): הַקְשִׁיבוּ ושמעו אמרתי (ישעיה כ"ח כ"ג): וַיַּקְשֵׁב יי וישמע (מלאכי ג' ט"ז), ולפי הענין שנופל עליו יבוא להשתמש ביחס הפעול, או בקשור מלת אֶל, עַל, בבי"ת hören, vernehmen; בלמ"ד היחס gehorchen; בקשור מלת על aufhorchen; וביחס הפעול mit Aufmerksamkeit zuhören, כאשר תחזינה עיניך בהדוגמאות אשר הבאתי למעלה מכתבי הקדש.

קֶשֶׁב שמ"ז: ואין עונה ואין קָשֶׁב (מ"א י"ח כ"ט): והקשיב קֶשֶׁב רב קָשֶׁב (ישעיה כ"א ז').

ומ"א ת"הש: תהי־נא אזנך־קַשֶּׁבֶת (נחמיה א' ו') aufmerksam: ואזניך קַשֻּׁבוֹת לתפלת המקום הזה (ד"ה ב' ו' מ').

בתל׳: ובפת עד שֶׁיִּקְרְמוּ פניה, eine Rinde bekommen: והשם קְרוּם שעלה מחמת מכה, Kruste, ונמצא עוד בתלמוד לתואר אל עור דק מאד: קְרוּם של מוח, Wasserhaut des Gehirns.

קרן

קָרַן פעל עומד בב״ב. הקל ענינו נגזר משם קרן המורה קוי זהר: כי קָרַן עור פניו (שמות ל״ד כ״ט) strahlen, glänzen: קָרַן עור פני משה (שם שם ל״ה).

ההפעיל ענינו הוית קרן: משור מַקְרִין מפרים (תהלים ס״ט ל״ב) gehörnt.

קֶרֶן ש״ע ז״נ עקר ענינו קרן בע״חי: קֶרֶן חזות בין עיניו (דניאל ח׳ ה׳) Horn: בעל הַקְּרָנַיִם (שם שם כ׳): וְקַרְנֵי ראם קַרְנָיו (דברים ל״ג י״ז): את־שתי קְרָנָיו (דניאל ח׳ ז׳). ומשאל לענינים שונים: את־קֶרֶן השמן (ש״א ט״ז י״ג) שהיה נתון בקרן: במשך בְּקֶרֶן היובל (יהושע ו׳ ה׳): בְּקֶרֶן בן־שמן (ישעיה ה׳ א׳) Bergspitze, משאל על גובה ראש כל גוף כקרן: ועשית קַרְנֹתָיו (שמות כ״ז ב׳) Ecken, Spitzen. כל זויות בגוף נקרא קרן, וגם שהיו עשויות חלול כקרן. וכבר אמרתי בשרש יד כי שם המשאל משם עצם משתנה מסי׳ זכר לנקבה כמו ידים ידות. וכן הוא משאל על תקף גדולה וממשלה: וירם קֶרֶן משיחו (ש״א ב׳ י׳) Herrschaft, Macht, Stärke: אל־תרימו קָרֶן (תהלים ע״ה ה׳) Größe, Stolz: אל תרימו למרום קַרְנְכֶם (שם שם ו׳): קַרְנוֹ תרום בכבוד (שם ק״ב ט׳): והנה ארבע קְרָנוֹת (זכריה ב׳ א׳) רומז לארבע מלכיות: קַרְנֵי רשעים אגדע תרוממנה קַרְנוֹת צדיק (תהלים ע״ה י״א). ועל זיו וזהר: ועוללתי בעפר קַרְנִי (איוב ט״ז ט״ו) Glanz, Würde, Ansehen: קַרְנַיִם מידו לו (חבקוק ג׳ ד׳) Lichtstrahlen, כי קוי האור היוצאים מגוף המאיר כקרן. והכוונה ונגה הוא הירח שהיה עד הנה נגה, ולא אור, לפי שאין אורו מעצמו כי אם שאול משמש, ע״ש נגה, תהיה עתה כאור ממש, כי קרני זהרו מידו לו, מעצמו, ולא מתשובות נצוצי השמש.

קֶרֶן הַפּוּךְ (קרן שמשימין בו הפוך לכחול העינים Schminkhorn, Schminkbüchse) שע״פ לבת איוב (איוב מ״ב י״ד).

קַרְנָא בארמית כמו קרן בעברית (דניאל ג׳ ה׳, ז׳ ח׳): ובשם הקבוץ ובס״ר קַרְנַיִן (שם ז׳ ח׳, כ׳ כ״ד).

קרס

קָרַס פעל עומד בנינו קל ענינו כפיפה: קָרְסוּ כרעו יחדו (ישעיה מ״ו ב׳) sich krümmen: קָרַס נבו (שם שם א׳).

קֶרֶס שם כלי עשוי כפוף כמו וו לחבר שפת הבגדים: והבאת את־הַקְּרָסִים (שמות כ״ו י״א) Spangen: אשה אל־אחותה בַּקְּרָסִים (שם שם ו׳) חמשים קַרְסֵי זהב (שם שם ו׳): קְרָסָיו ואת־קרשיו (שם ל״ה י״א).

קַרְסֻלַּיִם תאר לפרקי הרגל בכרעים כאשר יכרע הוא ככרס, והלמ״ד נוסף כהרבה שמות שע״פ שלו רי״ש: ולא מעדי קַרְסֻלָּי, Gelenke. ואני מה״ל אחרי שימי לפניך שרשי קרס, לא אמנע מסך אשר מצאתי במאמר אהד לחכם נודע בשערי׳, על שרשי קשר, קרס, רכס וז״ל: משרש קשר הנאמר על חבור שני דברים נפרדים נגזר בחלוף והפוך האותיות (א) קרס הנאמר על חבור וקשור, כמו שם קְרָסִים הנאמר על הַוָּוִים הקושרים יחד שפתי הבגד, גם מזה שם קַרְסֻלַּיִם, על פרקי הברכים הקושרים ומחברים הרגל עם השוק, כַּקְּרָסִים המחברים שני שולי הבגדים והיו אחד. (ואת אשר יתן אמנה לדבריו, כי גם בל״א נקראו העצבים הקושרים פרקי הברך, Gelenksbänder), (ב) שרש רכס הנאמר ג״כ על ק ש ו ר ועניבה, כמו וְיִרְכְּסוּ את החשן (שמות כ״ח כ״ח) וכן: מֵרֻכְסֵי איש (תהלים ל״א כ״א) ענינו מתחבולות און אשר יצמוד ויקשור איש און במחשבותיו Anzettlungen: גם שם רְכָסִים (ישעיה מ׳ ד׳) ענינו הרים הרבה קשורים ומחוברים יחד כחוליות השרשרת. Kettengebirge, שקול דברים אלה בפלס שכלך, ותמצא כי כנים המה, ועל אשיות חכמת הלשון נוסדו.

קרע

קָרַע, העתיד יִקְרַע, פ״י בב״ב. הקל ענינו בקע וחתוך: למה קָרַעְתָּ בגדיך (מ״ב ה׳ ח׳) zerreißen: וְקָרַע אותו מן הבגד (ויקרא י״ג נ״ו) ausreißen: קָרוּעַ כתנתו (ש״ב ט״ו ל״ב): וְקִרְעוּ לבבכם

(במדבר כ"ב ל"ט): קִרְיַת יְעָרִים (יהושע ט' י"ז, י"ח ט"ו) היא עיר בגבול מטה יהודה; ועם ה"א הידיע': קִרְיַת הַיְעָרִים (ירמיה כ"ו כ') ובקצור: קִרְיַת עָרִים (עזרא ב' כ"ה): קִרְיַת סַנָּה (יהושע ט"ו מ"ט). קְרִיּוֹת שם עיר בגבול יהודה (שם שם כ"ה). גם עיר בארץ מואב נקראת קְרִיּוֹת (ירמיה מ"ח כ"ד מ"א; עמוס ב' ב'). ושם עיר אחרת בחלק מטה בני ראובן קִרְיָתַיִם: ואת־אלעלא ואת קִרְיָתָיִם (במדבר ל"ב ל"ז) ובספר יהושע נקראת שם העיר הזאת קַרְתָּן: ואת־קַרְתָּן ואת־מגרשיה (יהושע כ"א ל"ב).

קֶרִי ת"הפ ענינו לפי כוונת התרגום קושי: ואם תלכו עמי קֶרִי (ויקרא כ"ו כ"א) hartnäckig, ר"ל בכל העונשים והרעות שיעברו עליהם יקשו ערפם לאמר לא מפאת השגחה הם באים ולא יד יי' נגע בהם על רעתם. אך מקרה הוא להם ולא יסורו מחטאתם: עמכם בהמת־קֶרִי (שם שם כ"ה) כאיש המשלח ונעזב לפגעים ולמקרים הרעים. וכן נאמר: אף־אני אֵלֵךְ עמכם בְּקֶרִי (שם שם כ"ד) אצל השם ר"ל בסבת קרי, שיהיו העגשים לא במדה ושעור, כ"א בפגע והזדמנות כאמרו שבע על חטאתיכם. ועיין באור שם כי דרך אחר לו.

מִקְרֶה שמ"ז אם על פגע אחד שיזדמן לו לאדם בלי סבה ידוע. או על כל עניניו בכלל מה שיקרה לו מבלי שידע כמה ואיך ומתי ומדוע: מִקְרֶה הוא היה לנו (ש"א ו' ט') Zufall, רעה שהגיע מצד חיוב התולדה בלי סבה מכוונת למי שיקרה ולא ענין שקדם: ויקר מִקְרֶהָ (רות ב' ג') לפי שלא כוונה אליה: כי אמר מִקְרֶה הוא (ש"א כ' כ"ו) מה שלא בא לא בכוונה היא אך מקרה קרהו ולא חייב בדבר: כי מִקְרֶה בני־האדם (קהלת ג' י"ט) Zufall, כלל לכל מה שיפגע בני אדם מטוב ועד רע: שֶׁמִּקְרֶה אחד יקרה את כלם (שם ב' י"ד) כל סבותיו לא יועילנו כי בכ"ז יפגענו דברים כנגד סבותיו ולא יוכל להסירם מעליו. כי במקום שיפעל הטבע הקבוע לא יועיל השתדלות עמו, וע"א: לא־יהיה טהור מִקְּרֵה לילה (דברים כ"ג י"א) יציאת ש"ז בלא כוונה, והראב"ע אמר כי משקלו קָרֶה, ע"מ שדה והמ"ם שמוש.

קרח

קָרַח פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו מריטת השער, באופן שבמקום אחד חלק וסביביו שער זהו קרח, וכן כוונת קרח השחתת השער שישאר חלק ולא יצמח עוד, ולא ראיתי אחד שמעיר על ב' הכוונות האלה, והכוונה הא' הוצאתי מל' המשנה. קרחת הכרם, שלא נכר הקרה, כ"א מצד גדוליו סביב. והב' מל' המקרא: לא יִקְרְחָה קרחה בראשם (ויקר' כ"א ה') kahle Platte machen, לא אמר לא יגלחו קרחה ולא לא יקרחו שער ראשם, ומורה ע"מ שאמרתי: קָרְחִי וגזי (מיכה א' ט"ז) לאבל.

הנפעל: ולא יִקָּרֵחַ להם (ירמיה ט"ז ו') כמנהג למת.

ההפעיל: וְהִקְרִיחוּ אליך קרחא (יחזקאל כ"ז ל"א): כל־ראש מֻקְרָח (שם כ"ט י"ח).

קֵרֵחַ תאר לממרט שער ראשו: עלה קֵרֵחַ (מ"ב ב' כ"ג) Kahlkopf: קֵרֵחַ הוא (ויקרא י"ג מ') בטבע. וש"מ או ת"הש בס"נ: בכל ראשיו קָרְחָה (ישעיה ט"ו ב') Glatze, לתאר בו אבילות: וּלְקָרְחָה ולחגר שק (שם כ"ב י"ב): הרחיב קָרְחָתֵךְ (מיכה א' ט"ז). ומ"א. וכי־יהיה בַקָּרַחַת (ויקרא י"ג מ"ב): בְּקָרַחְתּוֹ או בגבחתו (שם שם מ"ג) מ"ש קרח מגובה הקדקד ומשפע כלפי אחוריו נקרא קרחת.

קֶרַח שמ"ז לקור החזק ולקפאון: וְקֶרַח בלילה (בראשית ל"א מ') Kälte, Frost: כעין הַקֶּרַח הנורא' (יחזקאל א' כ"ב) Eis: מבטן מי יצא הַקָּרַח (איוב ל"ח כ"ט): משליך קַרְחוֹ כפתים (תהלי' קמ"ז י"ז).

קֹרַח א) שם בנו עשו (בראשית ל"ו ה', י"ד). ב) בן אליפז, אשר על שמו נקראת גם משפחת בני עמו (שם שם ט"ז). ג) שם בן יצהר בן קהת בן לוי, אשר התקומם עם עדתו על משה (במדבר ט"ז א'). ומזה נקראו בני משפחת המשוררים בני קרח, אשר עשרה מזמורים בתהלים נקראים על שמם, (מ"ב עד מ"ט, פ"ד, פ"ה, פ"ז, פ"ח).

קָרְחִי תואר השם, נגזר מן קֹרַח (במדבר כ"ו נ"ח, דה"י א' י"ב ו', ט' י"ט, כ"ו א').

קרם

קָרַם פעל יוצא בנינו קל ענינו נגזר משם קרום שהוא עור דק וקרוב לל' רקם, כי העור כמעשה רקמה: וְקָרַמְתִּי עליכם עור (יחזקאל ל"ז ו') mit Haut überziehen: וַיִּקְרַם עליה עור (שם שם ח') ופעל זה משתמש על עור הנעשה על גוף כמו

(תהלים ס"ב ה'): מקרב עמו (ויקרא י"ז ד'): גוי מקרב גוי (דברים ד' ל"ד): אלהי הנכר מקרבכם (שופטים י' ט"ז).

קְרָב שם"ז כמו מלחמה: ליום קרב ומלחמה (איוב ל"ח כ"ג) Kampf: מכלי קרב (קהלת ט' י"ח): וקרב לבו (תהלים נ"ה כ"ב): קרבות יחפצו (ישעיה ס"ח ל"א) ר"ל אוהבי לריב ולקנתר. ומ"א קרבה: קרבת אלהים לי טוב (תהלים ע"ג כ"ח) Wohlwollen, Liebe: קרבת אלהים יחפצון (ישעיה נ"ח ב') ודעתי בזה מענין קרב ר"ל יחפצון להתווכח עם יי על דרכיו. ע"ש דרך.

קְרֵב בארמית, ענינו כמו בעברית: באדין קרב נבוכדנצר (דניאל ג' כ"ו): באדין קריבו ואמרין (שם ו' י"ג) herannahen. ובבנין פעל יוצא ותקרב המו על מדבחא (עזרא ז' י"ז) darbringen. ובא באפעל: וקדמוהי הקרבוהי (דניאל ז' י"ג) hinzugehen lassen: די להון מהקרבין ניחוחין (עזרא ו' י') darbringen.

קְרָב בארמית ענינו מלחמה (דניאל ז' כ"א).

קָרְבָּן תהש"ז לכל נדבה אשר יובא לגבוה: כי יקריב מכם קרבן (ויקרא א' ב') Opfer: את קרבני לחמי (במדבר כ"ח ב'): להקריב את קרבניהם (ויקרא ז' ל"ח) פעם על המקבל ופעם על הנותן. ובא: על־קרבן העצים (נחמיה י' ל"ה): ולקרבן העצים (שם י"ג ל"א) נדבה שאינו קרב למזבח, Steuer. והשם *תקרבת על מנחה ומתנה, הוא מל' ארמית. והשם *קרבות, על הפיוט המחובר לומר בין ברכות התפלה, ע' הקדמת המחזור להחכם רו"ה ז"ל.

קַרְדֹּם שם כלי חוצב כגרזן: ואת־קרדמו (ש"א י"ג כ') Axt, Beil: ולשלש קלשון ולהקרדמים (שם שם כ"א) ובס"נ: ובקרדמות באו לה (ירמיה מ"ו כ"ב).

קרה

קָרָה, העתיד יקרה, במליצה יקר (בנפעל יקר, יקרה) פ"י דב"ב. הקל ענינו פגיעה לרעה: אשר קרך בדרך (דברים כ"ה י"ח) anfallen, feindlich begegnen, plötzlich überfallen, כי לא היו ישראל נכונים עליו. והה"מ פי' מל' הולך לקראתך: את כל אשר קרהו (אסתר ד' ז'): כי עת ופגע יקרה את־כלם (קהלת ט' י"א) treffen: ויקר מקרה (רות ב' ג') sich von ungefähr ereignen: היקרך דברי (במדבר י"א כ"ג) eintreffen: אם־יקרך עון בדבר הזה (ש"א כ"ח י') widerfahren: את אשר תקרינה (ישעיה מ"א כ"ב) Begebenheiten, die sich ereignen werden: את כל הקורות אותם (בראשית מ"ב כ"ט) ומ"ש באל"ף לע"ז בשרש קרא.

הנפעל: אלהי העבריים נקרה עלינו (שמות ב' י"ח) erscheinen, sich zeigen, offenbaren, בלי הודעה מלפנים: ואנכי אקרה כה (במדבר כ"ג ט"ו) אצא לקראת מחזה: ויקר אלהים אל־בלעם (שם שם ד').

הפיעל ענינו שימת קורות: המה קרוהו (נחמיה ג' ג') Balken decken: המקרה במים עליותיו (תהלים ק"ד ג').

ההפעיל מענין הקל: הקרה־נא לפני היום (בראשית כ"ד י"ב) zufügen, zuschicken, יזדמן שישלח לקראתו אשר יבקש: כי הקרה יי אלהיך (שם כ"ז כ'). ויש פעל נגזר משם קריה מורה בנין קריה: והקריתם לכם ערים (במדבר ל"ה י"א) Städte bauen, וי"מ נ"ז מענין קרה תזמינו ותבחרו לכם, müßt ihr euch geeignete Städte aussuchen, [bestimmen].

קוֹרָה ת"הש לקרשי עץ מכסין בהן תקרת הבית: מפיל הקורה (מ"ב ו' ה') Balken: בצל קורתי (בראשית י"ט ה'): קורות בתינו ארזים (ש"ה א' י"ז), ומ"א: ימך המקרה (קהלת י' י"ח) das Gebälk.

קִרְיָה שת"נ מזה לעיר בתיה מקורה בקרות: לא היתה קריה (דברים ב' ל"ו) Stadt: ותהם הקריה (מ"א א' מ"ה): קרית חנה דוד (ישעיה כ"ט א'): ארמנות הקריות (עמוס כ' ב'). ומ"א: בברכת ישרים תרום קרת (משלי י"א י"א) מציאותו במשלי ואיוב: ובארמי' קרתא, וגם קריא, קוריא. ובתלמוד נמצא: קרתני שקבל שדה ein Städter, כמו בן עיר, בן קריה, ובערוך בן כפר, Landmann, מלשון יון. ונמצא בכתבי קודש שם עיר פרטית נקראת קרית ספר: אשר יכה את־קרית ספר ולכדה (שופטים א' י"ב) גם נמצאו שמות ערים שונות בצרוף שם קריה, כמו: קרית ארבע (בראשית כ"ג ב') ועם ה"א הידיעה: קרית הארבע (נחמיה י"א כ"ה) על שם איש גדול בענקים ששמו ארבע (היא חברון): קרית בעל, שם העיר הנקראת גם כן קרית יערים (יהושע ט"ו ס'): קרית חצות שם עיר בארץ מואב

הפיעל יוצא: וְקָרֵב אותם אחד אל אחד (יחזקאל ל"ז י"ז) nähren: קָרְבוּ ריבכם (ישעיה מ"א כ"א) vorbringen: קֵרַבְתִּי צדקתי (שם מ"ו י"ג) בזמן: כמו נגיד אֲקָרְבֶנּוּ (איוב ל"א ל"ז) aufnehmen, כאשר יקרב אלי אכבדהו ואקבלהו, וכמוהו בתל' שמאל דוחה וימין מקרבת: אשרי תבחר ותְקָרֵב (תהלים ס"ה ה'). וי"מ הא' עומד כמו: כי קֵרְבוּ לבוא (יחזקאל ל"ו ח') וי"ל אקרבנו אקריב לו מתנות, beschenken. או ע"ד קרבו ריבכם, אקרב לפניו כל עסקי ועניני: כי קֵרְבוּ כתנור לבם בארבם (הושע ז' ו') sie nähren in ihren innersten Herzen List, wie der Ofen (seine Glut), כי נראה לי שזה מל' קרב איש, ארבו הטמינו בקרב לבם את תרמיתם, כאשר יטמין וירבה התנור בקרבו את חום האש.

ההפעיל: ויהי כאשר הִקְרִיב לבוא (בראשית י"ב י"א): ופרעה הִקְרִיב (שמות י"ד י') י"א עומדים, וי"ל שהם יוצאים ופי' הקריב דרכו או מחנהו: בספל אדירים הִקְרִיבָה חמאה (שופטים ה' כ"ה) darreichen, ל' נאה לענין תקרובת מתנה דרך כבוד: הַקְרִיבֵהוּ נא לפחתך (מלאכי א' ח'): אשכר יַקְרִיבוּ (תהלים ע"ב י'): וַיַּקְרִיבוּ אותו המוצאים (במדבר ט"ו ל"ג) hinzuführen, למשפט: ואתה הַקְרֵב אליך (שמות כ"ח א') kommen lassen: ואת בניו תַּקְרִיב (שם כ"ט ד') hintreten lassen: וַיַּקְרֵב את ישראל לשבטיו (יהושע ז' ט"ז) auftreten lassen: וַיַּקְרִיבוּ אתו אל־יהושע (יהושע ח' כ"ג): וַיַּקְרֵב משה את־משפטן (במדבר כ"ז ה') vortragen: תַּקְרִיבוּן אלי (דברים א' י"ז) vorbringen: שדה בשדה יַקְרִיבוּ (ישעיה ה' ח') יגישו ויגיעו בהשגת גבול. והרבה מ"ש לענין קרבן: וְהִקְרִיב הכהן (ויקרא א' י"ג) darbringen, opfern, והוא על הכהן כי הוא המקרי' בלי אמצעי. ועצ"הש על הבעלים: אדם כי יַקְרִיב מכם קרבן (שם שם ב') פי' מפריש בהמה להקריב ע"י הכהן. ומ"ש בזמן: וַתַּקְרִיבִי ימיך (יחזקאל כ"ב ד') herbei eilen, beschleunigen, den Untergang befördern. ע"ש יום: כמו הרה תַּקְרִיב ללדת (ישעיה כ"ו י"ז) תקריב ימיה.

קָרוֹב ת"הש לקרוב מקום או זמן או שאר בשר: והיית קָרוֹב אלי (בראשית מ"ה י') nahe, במקום: כי קָרוֹב הוא (שמות י"ג י"ז). ובס"נ: העיר הזאת קְרֹבָה (בראשית י"ט כ'): הַקְּרוֹבִים והרחוקים (אסתר ט' כ'): הַקְּרוֹבוֹת והרחוקות (יחזקאל כ"ב ה'): כי קָרוֹב יום אידם (דברים ל"ב ל"ה) בזמן: אשורנו ולא קָרוֹב (במדבר כ"ד י"ז): כי קָרוֹב יום יי (ישעיה י"ג ו'): קָרוֹב איד־מואב (ירמיה מ"ח ט"ז): חדשים מִקָּרֹב באו (דברים ל"ב י"ז): רננת רשעים מִקָּרוֹב (איוב כ' ה') זמן קצר: האלהי מִקָּרֹב אני (ירמיה כ"ג כ"ג): מִקָּרוֹב אשפך חמתי (יחזקאל ז' ח') bald: כי־צרה קְרוֹבָה (תהלים כ"ב י"ב): כי קְרֹבָה ישועתי (ישעיה נ"ו א'): קָרוֹב לנו האיש (רות ב' כ') der Mann ist uns verwandt, שאר בשר: כי־קָרוֹב המלך אלי (ש"ב י"ט מ"ג): יש גואל קָרוֹב ממני (רות ג' י"ב): חדלו קְרוֹבָי (איוב י"ט י"ד): וּקְרוֹבַי מרחוק עמדו (תהלים ל"ח י"ב): בִּקְרֹבַי אקדש (ויקרא י' ג'): קָרוֹב יי לנשברי־לב (תהלים ל"ד י"ט) ר"ל קרוב וקל להושיע: קָרוֹב יי לכל־קוראיו (שם קמ"ה י"ח). וע"א: אור קָרוֹב מפני־חשך (איוב י"ז י"ב), כמו קצר בזמן, כמו וקרוב לבוא עתה: וְקָרוֹב לשמוע מתת הכסילים זבח (קהלת ד' י"ז) leichter, annehmbarer, כמו קרוב אל השכל ע"ד שהוא קל להבין וכן על דבר שהוא יותר מקובל על הדעת. ור"ל הקב"ה מקבל יותר דברי החכמים ממתת הכסילים והשם המופשט בדברי המחברים: קְרֹבוֹת משפחה, Verwandtschaft, וגם בתלמוד ירושלמי נמצא קרוב בכל מיני קְרֹבוֹת.

קֶרֶב ת"הש לתוך ופנימי כל גוף, בבעח"י הם הבני מעים וכל איברים הפנימים: המכסה את־הַקֶּרֶב (ויקרא ג' ג') Eingeweide: וְקִרְבּוֹ וכרעיו (שם א' ט'): ותבאנה אל־קִרְבֶּנָה (בראשית מ"א כ"א) Bauch, Leib: וכל קְרָבַי את שם קדשו (תהלים ק"ג א') Inneres: וְקֶרֶב איש ולב עמוק (שם ס"ד ז') Inneres: ובשמוש בי"ת מ"ם על כל תוך בין: בְּקֶרֶב הארץ (בראשית מ"ח ט"ז) in: בְּקֶרֶב עמה (במדבר ה' כ"ז) כמו בין, בתוך: בְּקֶרֶב לבי (תהלים ל"ו ב'): בְּקֶרֶב היכלך (שם מ"ח י'): בְּקֶרֶב ביתי (שם ק"א ב'): בְּקֶרֶב צרה (שם קל"ח ז'): בְּקֶרֶב שנים חייהו (חבקוק ג' ב') בזמן קרוב: אין אלהי בְּקִרְבִּי (דברים ל"א י"ז) zwischen, in, כמו בין: היש יי בְּקִרְבֵּנוּ (שמות י"ז ז'): כי יקום בְּקִרְבְּךָ נביא (דברים י"ג ב'): אשר בְּקִרְבְּכֶם (במדבר י"א כ'): אנכי יושב בְּקִרְבּוֹ (בראשית כ"ד ג'): ותצחק שרה בְּקִרְבָּהּ (שם י"ח י"ב) בלבה. כי ג"ז יבוא במקום כנוי נוח חוזר. כמו עצם, עין, נפש, לב: וּבְקִרְבָּם יקללו סלה.

הפירושים ע"ש פירוש, ע"ש פרש. והיה להם יד באומה זמן רב, אך בימי הגאונים הורדו מאד ומעט מזעיר נשאר מהם בארצות תורגמה ומתי מספר בארץ פולוניא ורוסיא (ראה קורות ישראל מהחכם יאסט ובס' המחוכם לקוטי קדמוניות מהח' פינסקער אשר יצא מחדש לאור).

לִקְרַאת ת"הפ משתמש לרוב בפעלים המורים תנועה, כמו הלך, יצא, ירד, עלה, קרב, בשני מתנועעים, שהאחד מתנועע לקרב אל המתנועע בנגדו להקרה אליו ולפגוש אותו: לִקְרַאת־ישראל אביו (בראשית מ"ו כ"ט) entgegen; ויצא משה לִקְרַאת חותנו (שמות י"ח ז'); רדו לִקְרַאת מדין (שופטים ז' כ"ד); ויקרב לִקְרַאת דוד (ש"א י"ז מ"ח); ללכת לִקְרַאת המלך (ש"ב י"ט ט"ז); כי אתה נצב לִקְרָאתִי (במדבר כ"ב ל"ד) gegenüber; וגם הולך לִקְרָאתֶךָ (בראשית ל"ב ז'); ונצבת לִקְרָאתוֹ (שמות ז' ט"ו); והנה אשה לִקְרָאתוֹ (משלי ז' י') נסתר בו הפעל והרבה כמוהו. והרבה שישתמש במלחמה: לִקְרַאת־ישראל למלחמה (יהושע ח' י"ד); פן בחרב אצא לִקְרָאתֶךָ (במדבר כ' י"ח); בהר ההוא לִקְרַאתְכֶם (דברים א' מ"ד) כי מורה קרוב והתנגדות. ובא: ויתן איש־בתרו לִקְרַאת רעהו (בראשית ט"ו י') gegenüber, שלא במקום תנועה, כמו נכח, לעמת. ועצ"הש: לִקְרַאת נחשים (במדבר כ"ד א') כי עקר המלה משרש קרה, לאשר יקרה ויפגע, מן ואנכי אקרה כה, ואומר ויצא לקראת למקום שיקרהו ויפגשהו. וכמוהו שבר על שבר נקרא, נפגש.

קרב

קָרַב. העתיד יִקְרַב, המקור קְרֹב, פע"ו דב"ב. הקל ענינו נגישה ודבוק במקום או בזמן, וקרבות מקום בא בקשור אל: ולא־קָרַב זה אל־זה (שמות י"ד כ') nahe kommen, sich nähern, nahe treten; והזר הַקָּרֵב (במדבר א' נ"א); וְקָרַבְתָּ מול בני עמון (דברים ב' י"ט) למלחמה: כְּקָרָבְכֶם אל המלחמה (שם כ' ב'); תִּקְרַב אל־עיר להלחם (שם שם י'), ובמלת על לרעה: בִּקְרֹב עלי מרעים (תהלים כ"ז ב') מלחמה. והרבה שיאמר בהקרבת קרבן ושרות: בְּקָרְבָתָם אל־המזבח (שמות מ' ל"ב); הַקְּרֵבִים לשרת את־יי (יחזקאל מ"ה ד'); קְרַב אל־המזבח (ויקרא ט' ז'); בְּקָרְבָתָם לפני יי (שם ט"ז א'); לדעת רש"י הוא שם מופשט והנפרד קִרְבָה, der Zutritt, על משקל עָצְמָה, והה"א נשתנה לתי"ו. והחכם הראב"ע אמר שהוא המקור כמו לְקָרְבָה; אולם לא מצינו בכתבי הקדש ה"א נוספת רק בלמ"ד: לְקָרְבָה אל־המלאכה (שמות ל"ו ב') sich an einer Arbeit wagen, unternehmen; בל קְרֹב אליך (תהלים ל"ב ט') zu nahe kommen, להזיק. וכן: לא־יִקְרַב באהליך (שם צ"א י'). וע"א: כי־כן קָרְבוּ אלי (מ"א ב' ז') sich freundlich, gefällig zeigen; והפכו: קָרְבוּ רודפי זמה (תהלים קי"ט ק"נ), מל' קרב. והרבה שישמש לקרבת אשה למשכב: ואבימלך לא קָרַב אליה (בראשית כ' ד') למשכב; וָאֶקְרַב אליה (דברים כ"ב י"ד); אל־אשתו לא תִקְרָב (ויקרא י"ח י"ד) קרוב בשר: לא תִקְרַב לגלות ערותה (שם שם י"ט) וקרבות אצל הש"י הוא להושיע: קָרַבְתָּ ביום אקראך (איכה ג' נ"ז) קרוב לשמוע ולהושיע: תִּקְרַב רנתי לפניך (תהלים קי"ט קס"ט) כמו תבוא ותשמע ותקבל. ומ"ש בזמן: קָרַב קצנו (איכה ד' י"ח); קָרְבָה שנת השבע (דברים ט"ו ט'). ובא מצטרף על פעל אחר: וַיִּקְרְבוּ ימי ישראל למות (בראשית מ"ז כ"ט); הֵן קָרְבוּ ימיך למות (דברים ל"א י"ד); קָרְבוּ פקודות העיר (יחזקאל ט' א'); קָרְבוּ הימים (שם י"ב כ"ג). ומ"ש הגות בלשון לזרוז והזמנה לפעולה שאחריה ע"ש משך: קִרְבוּ לפני יי (שמות ט"ז ט'); קִרְבוּ ויאתיון (ישעיה מ"א ה'); קְרַב אתה ושמע (דברים ה' כ"ד); קִרְבוּ שאו את אחיכם (ויקרא י' ד'); קִרְבוּ שימו את־רגליכם (יהושע י' כ"ד); קִרְבוּ גוים לשמוע (ישעיה ל"ד א'); לא יִקְרַב להקריב (ויקרא כ"א י"ז); וְתִקְרַב ותבואה (ישעיה ה' י"ט). ומ"ש עוד הגות בלשון: יִקְרַב לגברים וגו' יִקְרַב למשפחות (יהושע ז' י"ד) בחלוק גורל: וַתִּקְרַב המלחמה (מ"א כ' כ"ט) על התחלת המלחמה. והיוצא: וַיִּקְרַב המלך על־המזבח (מ"ב ט"ז י"ב) וי"ל כמו אל. ובא: קְרַב אליך אל־תגש בי (ישעיה ס"ה ה') tritt zurück, ר"ל לא תקרב אל מעמדי ומצבי שאני נצב עליו, כי אם מקומך אל תנח, במקום הרחק ממני.

הנפעל: וְנִקְרַב בעל־הבית אל האלהים (שמות כ"ב ז') hintreten, sich darstellen; וְנִקְרַבְתֶּם בבקר (יהושע ז' י"ד) והוציא: בלשון נפעל בקריבה שהיא להפעל לקבל דין ומשפט. וקריבה בקל הוא בעצמו הפועל:

(שם כ"ד ט"ו): אין־קורא בצדק (ישעיה נ"ט ד') ר"ל קורא על איש: וְקָרָאתִי עליו לכל־הרי חרב (יחזקאל ל"ח כ"א) קבוץ לרעה: קָרָא עלי מועד (איכה א' ט"ו): תִּקְרָא כיום מועד (שם ב' כ"ב) לשון אסיפה וקבוץ ע"י הכרזה, לרעה: וּקְרָא עליה את־הקריאה (יונה ג' ב') פורענות. ומ"ש קריאה בספר: וְקָרָא בו כל־ימי חייו (דברים י"ז י"ט) lesen: המגלה אשר־קָרָאתָ בה (ירמיה ל"ו י"ד): בִּקְרֹא ברוך בספר (שם שם י"ג) vorlesen: וַיִּקְרָאֵהוּ שפן (מ"ב כ"ב י'). ומ"ש במקום צווי: וַיִּקְרָא הוציאו כל־איש (בראשית מ"ה א') befehlen. וע"צה: וַיִּקְרָא רעב (תהלים ק"ה ט"ז): כי קָרָא יי לרעב herbei rufen, entstehen lassen (מ"ב ח' א'), וע"א: וּקְרָא שם (רות ד' י"א) berühmt sein, berühmt werden: קָרְאוּ בשמותם עלי־אדמות (תהלים מ"ט י"ב). וי"מ יקראו הבנינים בשמם לזכר עולם, ע"ש שם: קִרְאוּ בשמו (שם ק"ה א') ר"ל הללו גדלו. ויש בא באל"ף כמו בה"א: מדוע קְרָאֻנִי אלה (ירמיה י"ג כ"ב) zukommen: וּקְרָאָהוּ אסון (בראשית מ"ב ל"ח): פן־יִקְרָאֶנּוּ אסון (שם שם ד'): שתים הנה קוֹרְאֹתַיִךְ (ישעיה נ"א י"ט): את אשר־יִקְרָא אתכם (בראשית מ"ט א'). והרא"א מפ' מזה: רב אדם יִקְרָא איש חסדו, ע' ביאורו: כי תִקְרֶאנָה מלחמה (שמות א' י') sich ereignen. ומ"ש כמו לקראת: צדק יִקְרָאֵהוּ לרגלו (ישעיה מ"א ב') entgegen kommen.

הנפעל: כי שם יי נִקְרָא עליך (דברים כ"ח י') genannt werden: כל הַנִּקְרָא בשמי (ישעיה מ"ג ז') sich nennen: וְנִקְרְאָה בשם, (אסתר ב' י"ד) gerufen werden: אשר לא־יִקָּרֵא (שם ד' י"א): ואני לא נִקְרֵאתִי (שם שם י"א): נִקְרָא בספר משה (נחמיה י"ג א') vorgelesen werden: ויהיו נִקְרָאִים לפני המלך (אסתר ו' א'). ומ"ש מענין קרה ופגיעה: שבר על־שבר נִקְרָא (ירמיה ד' כ') כמו נקרה, sich ereignen, erfolgen und begegnen: וַיִּקָּרֵא אבשלום לפני עבדי דוד (ש"ב י"ח ט'): ושם נִקְרָא איש בליעל (שם כ' א'): נִקְרֹא נִקְרֵיתִי בהר הגלבע (שם א' ו'): אשר יִקָּרֵא עליו מלא רעים (ישעיה ל"א ד') וי"ל זה, יתאספו על ידי קריאה: כי יִקָּרֵא קן־צפור (דברים כ"ב ו').

הפיעל: ישראל מְקֹרָאִי (ישעיה מ"ח י"ב): ר"ל נקראים על שם יי, או נבחרי, מן קראתי בשם.

הפועל: ופושע מבטן קֹרָא לך (שם מ"ח ח'), לא־קֹרָא בשמי (שם שם א').

ההפעיל: וַתַּקְרֵא אותם את כל הרעה הזאת (ירמיה ל"ב כ"ג) כמו בה"א, zukommen lassen.

קְרָא גם בארמית ענינו נשיאת קול להבור וקריאה, העתיד יִקְרֵא, יִקְרֵה (דניאל ג' ד', ד' י"א, ה' ז') rufen. ויבוא גם לקריאה בספר ומכתב (שם ה' ח', ט"ז י"ז) lesen.

קוֹרֵא שם עוף מה והוראתו לדעת רש"י העוף ששמו קורא ובלע"ז פר"דיץ שרודף אחרי קני שאר העופות ויושב על ביציהם לחמם אותם. והנה נודע משל הקדמוני אשר נשא על העוף הזה, שהוא מושך אליו אפרוחים שלא ילד, או שהוא רובץ על בצי עוף אחר ומחמם ומבקע אפרוחים לא לו ובנים זרים יולדו לו, ואל משל הזה אף כי איננו בטבע, ירמוז המשורר: קֹרֵא דגר ולא ילד (ירמיה י"ז י"א) וי"א שהוא התרנגל: כאשר ירדף הַקֹּרֵא בהרים (ש"א כ"ו כ').

קָרִיא שת"ז לנכבד מיוחד בעדה נקרא לכל דבר יקר שבעדה: קְרִיאֵי מועד (במדבר ט"ז ב'), או: קְרִיאֵי העדה (שם א' ט"ז) berühmte, vornehme Personen. ובס"נ הוא ש"מ, לענין מה שיכלול: וקרא אליה את־הַקְּרִיאָה (יונה ג' ב') Verkündigung, Ermahnung.

מִקְרָא ת"הש אם לכתבי הקדש: ויבינו בַּמִּקְרָא (נחמיה ח' ח') die heilige Schrift. ובתל' מקרא אני דורש. או ש"מ לקריאת מועדים: שבת שבתון מִקְרָא־קדש (ויקרא כ"ג ג') Benennung, יום נבחר ומיוחד לקדושה. וי"מ ע"ש הודעה בפרסום, Verkündigung: אשר תקראו אותם מִקְרָאֵי קדש (שם שם ב'): חדש ושבת קרא מִקְרָא (ישעיה א' י"ג) feierliche Versammlung. וע"א: ועל מכון הר ציון ועל מִקְרָאֶהָ (שם ד' ה') תאר לקרואים בה. וי"מ למקום מיועד שנאספו קריאת העדה. וע"א: לְמִקְרָא העדה (במדבר י' ב') Zusammenrufung, בא השם במקום המקור.

*קָרָאִים שם כת אחת שהחלה מציאותה בימי בית שני וראשי הכת ההיא צדוק וביתוס, שנבדלו מחכמי הפירושים, והחזיקו בתורה לפי משמעות הקרא כפשוטו, ולא לפי דרש הפירושים, וע"ש זה נקראו קראים כמו שנקרא

ממשלי הקדמונים, לכן אמר לשון קצר על מניעת
כח החיים. ובתלמוד מ"ש להאריך אין רשאי לְקַצֵּר.
ההפעיל מזה: הִקְצַרְתָּ ימי עלומיו (שם פ"ט מ"ה)
verkürzen.

קָצָר ת"הש: קְצַר ימים ושבע־רגז (איוב י"ד א')
kurze Dauer: קְצַר־אפים יעשה אולת (משלי
י"ד י"ז) Jähzorniger. הוא ממהר לכעס על דבר קטן
ואינו יכול לעצר ברוחו, אנשים האלה הם חלשי
הרוח ואינם רעים בטבע. ודומה לו: וּקְצַר־רוח
מרים אולת (שם שם כ"ט) schwacher, empfindsamer
Mensch: ויושביהן קִצְרֵי־יד (מ"ב י"ט כ"ו) unmächtig,
unvermögend. ומ"א: מִקֹּצֶר רוח ומעבודה קשה
(שמות ו' ט') Beschwerlichkeit, תאר למי שנשימתו
קצרה מרוב יגיעה.

קָצִיר יש ת"הש לתבוא' הנקצרת או לזמן קצירה
או לקוצר: כי בשל קָצִיר (יואל ד' י"ג)
Ernte: אין־חריש וְקָצִיר (בראשית מ"ה ו'): ולקט
קְצִירְךָ (ויקרא י"ט ט'): בימי קָצִיר (ש"ב כ"א ט')
Erntezeit: עבר קָצִיר כלה קיץ (ירמיה ח' כ'): אגרה
בַקָּצִיר (משלי ו' ח'): כאסוף קָצִיר קמה (ישעיה י"ז
ה') Schnitter: נד קָצִיר ביום נחלה (שם שם י"א)
ע"ש נוד, נדד. ויש ענינו סעיף: ועשה קָצִיר כמו־
נטע (איוב י"ד ט') Zweig: תשלח קְצִירֶהָ עד־ים
(תהלים פ' ב') Sprößling, כי לא יגדל זמורה בלתי
אם קצר הישנה ע"ש כסח. ועצ"הש: גם יהודה
שת קָצִיר לך (הושע ו' י"א) י"מ כמו נטע זר, וי"מ
קץ וסוף כמו קציר תבואה בבשולה.

קְצָת ובסמיכות קְצַת בארמית, ענינו הכללות:
מן קְצָת (דניאל ב' מ"ב) ein Theil von der Ge-
sammtheit; ויבוא גם להוראת סוף (שם ד' ל"א) Ende.

קרא

קָרָא, העתיד יִקְרָא, פ"י הב"ב. הקל ענינו קריאת
קול ודבור על אופנים שונים, אם קריאת
שם, או קריאת קרבות וקבוץ, או בשורה, הודעה,
זמון והכנה, או תפלה וזעקה, או למוד, או קריאה
בספר. ומ"ש קריאת שם: ולחשך קָרָא לילה
(בראשית א' ה') nennen: הכי קָרָא שמו יעקב (שם
כ"ז ל"ו): וְקָרָא לו אהל מועד (שמות ל"ג ז'). וקשורו
או בשם או בלמ"ד או במלת את, כמו: וַיִּקְרָא את־
שמו שת (בראשית ה' ג') ומ"ש קריאת קרבות לבוא,
כשנ"ע מלת אל הוא קריאה לסמוך לו פנים אל
פנים לקרבו אליו בלשון חבה: וַיִּקְרָא אל משה
(ויקרא א' א') rufen, zurufen: וְקָרָאתָ אליה לשלום
(דברים כ' י') anbieten. וכשנ"ע למ"ד או במלת את,
הוא קריאה לרחוק וע"י אמצעי לבוא: וַיִּקְרָא למשה
ולאהרן לילה (שמות י"ב ל"א) rufen lassen: וַיִּקְרָא
את־עשו בנו (בראשית כ"ז א'). ומ"ש זמון והכנה,
ג"כ בלמ"ד: וַיִּקְרָא לאחיו לאכל להם (שם ל"א נ"ד)
einladen: אני קָרוּא לה (אסתר ה' י"ב): קְרֻאִים
והולכים לתמם (ש"ב ט"ו י"א): הקדיש קְרֻאָיו
(צפניה א' ז'): ולשלמה עבדך לא קָרָא (מ"א א'
י"ט). ומ"ש למוד והודעה ובשורה וקבוץ: וַיִּקְרָא
בשם יי (בראשית י"ב ח') lehren, bekannt machen:
וְקָרָאתָ באזני ירושלים (ירמיה ב' ב') ermahnen, ver-
künden: וּקְרָאתֶם דרור בארץ (ויקרא כ"ה י') aus-
rufen: הודעת דבר בפרסום וגלוי: קִרְאוּ צום (מ"א
כ"א י"ב) לשון אסיפה או בשורה והודעה: אשר
תִּקְרְאוּ אתם מקראי קדש (ויקרא כ"ג ל"ז) verkünden,
עיין באור: חדש ושבת קְרֹא מקרא (ישעיה א' י"ג):
אשר קָרָא בדבר יי (מ"ב י"ג ל"ב). ועמו מ"ש אסיפה:
וַיִּקְרָא יעקב אל בניו (בראשית מ"ט א') zusammen
berufen: וַיִּקְרָא לכל־עבדיו (שם כ' ח') zusammen
kommen lassen. ומ"ש יעוד ובחירה: ראה קָרָאתִי
בשם (שמות ל"א ב') ernennen, bestimmen, erwählen:
קָרָאתִי בשמך לי אתה (ישעיה מ"ג א') benennen:
לכלם בשם יִקְרָא (ישעיה מ' כ"ו) מגביל ומיהר כ"א
בשמו לענינו. וכל קרא בשם הוא התיהדות. אך
כל קרא בשם יי הוא לתפלה: מבטן קְרָאָנִי (ישעיה
מ"ט א'): קֹרֵא הדורות מראש (שם מ"ה א'). ומ"ש
תפלה: זה עני קָרָא ויי שמע (תהלים ל"ד ז') anru-
fen, anbeten: אני־קְרָאתִיךָ כי תענני (שם י"ז ו'):
קום קְרָא אל־אלהיך (יונה א' ו'). ומ"ש הרמת קול:
קול קֹרֵא במדבר (ישעיה מ' ג') laut rufen, schreien:
קְרָא בגרון אל תחשך (שם נ"ח א'): וַתִּקְרָא קשר
קשר (מ"ב י"א י"ד). או לכרוז: ולב כסילים יִקְרָא
אולת (משלי י"ב כ"ג) laut ausrufen: רב אדם יִקְרָא
איש חסדו (שם כ' ו') יפרסם ברבים להתפאר:
וַיִּקְרָא לפניו ככה יעש' לאיש (אסתר ו' י"א). ובקשור
מלת על הוא קבלה וזעקת חמס על איש או איזה
קריאת בשורה לרעה: וְקָרָא עליך אל־יי (דברים
ט"ו ט') schreien, klagen, anklagen: ולא יִקְרָא עליך

קצה, כי קצה הוא תואר לחלק הסוף והגבול, שהוא חלק האחרון מהשלם. וזה שמ"ז לגמר הדבר. ר"ל הפסק זמן הויה: ואין־קץ לעונותיך (איוב כ"ב ה') aufhören: לכל־תכלה ראיתי קץ (תהלים קי"ט צ"ו) ע' קוין: הקץ לדברי־רוח (איוב ט"ז ג'): ולשלום אין־קץ (ישעיה ט' ו') ohne Ende: ואין־קץ לכל עמלו (קהלת ד' ח') כלם Aufhören: לשון הפסק: ויהי מקץ ימים (בראשית ד' ג') nach: מקץ שנתים ימים (שם מ"א א') nach einiger Zeit, לאחר שנגמרו וכלו שנתים, כתרגומו מסוף, והעד ימים. וזהו ההבדל שבין מקצה ובין מקץ, כי מקצה נופל בגוף, והקצה, הוא החלק והגבול בדבר; אבל מקץ נופל רק בזמן כשכלה ועבר הזמן, ולכן מקצה שלש שנים בסוף שנה השלישי': מקץ שבע־שנים תעשה שמטה (דברים ט"ו י') אחר כלות ז' שנים שלמות ולא כדברי הראב"ע שאמר שהוא מראש, כי אין קץ חלק מהשלם כמו קצה, כי לא תוכל לומר מקץ הבית, כ"א מקצה הבית. אבל תאמר מקץ ימים: קרב קצנו מלאו ימינו (איכה ד' י"ח): בא קצך אמת בצעך (ירמיה נ"א י"ג). ויש בענינו לשון קצבה ויעוד לדבר, שיהיה אחרי כלות דבר: קץ שם לחשך (איוב כ"ח ג'): כי לעת־קץ (דניאל ח' י"ז) eine gewisse bestimmte Zeit, מן קוצין מעות: כי עוד קץ למועד (שם י"א כ"ז): עד מתי קץ הפלאות (שם י"ב ו'): ויפח לקץ ולא יכזב (חבקוק ב' ג') ע"ש יפח. ומזה נקרא בדב"א, זמן הגאולה עת קץ: ומה־קצי כי אאריך נפשי (איוב ו' י"א) was für ein [glückliches] Ende habe ich denn zu erwarten, daß ich mir mein Leben zu verlängern wünschen sollte? ר"ל מה יגיע לי לעת קץ הפסק היסורים בזמן מיועד, שאליה אקוה: הודיעני יי קצי (תהלים ל"ט ה') das Ziel. כי גם קץ והפסק נאמר על זמן הקצוב לפסוק. כמו קץ כל בשר וזמן מיועד לפסוק: מרום קצו (ישעיה ל"ז כ"ד) תכלית גבוה מקומות. ובחנת ותדע, כי כ"מ שהקץ מתאר הזמן או גוף, או שיבוא פעל בא הגיע עליו, ענינו הפסק הזמן או כליון הדבר. כמו: בא הקץ אל־עמי ישראל (עמוס ח' ב') וכל שהזמן מתאר הקץ ענינו זמן מיועד ומגבל. (קנצי ע"ש קנץ).

קצץ ענינו גם בארמית כריתה וחתוך (דניאל ד' י"א) abschneiden, abhauen.

קצר

קצר, העתיד יקצר, פע"ו נב"ב. הקל העומד הוא סמאמר האיכות והכמות היפך ארך. וענינו לתאר פחות משעור הראוי בגוף או בזמן: כי קצר המצע מהשתרע (ישעיה כ"ח כ') jede Unterlage [des Bettes] ist zu kurz, um sich darauf auszustrecken: ושנות רשעים תקצרנה (משלי י' כ"ז) abgekürzt werden: ומ"ש הגות בלשון: הקצר קצרה ידי מפדות (ישעיה נ' ב') unmächtig sein, כמ"ש כדי היכלת הגיע ידו השיגה ידו. כן יאמר בהעדר היכלת קצר ידו: היד יי תקצר (במדבר י"א כ"ג). וע"א: ותקצר נפש־העם בדרך (שם כ"א ה') überdrüßig werden, קצה נפשם בטרח הדרך, ולכן קשורו בבי"ת. וכל קצור נפש הוא נשימה קצרה מדבר קשה לסבל: ותקצר נפשו בעמל ישראל (שופטים י' ט"ז) לא היה יכול לסבול עוד ולהתאפק על עמלם: ותקצר נפשי בהם (זכריה י"א ח') קצה נפשי בהם לסבל אותם עוד, ע"ש בחל: ותקצר נפשו למות (שופטים ט"ז ט"ז) הוא קצירת נשימה מלחץ עד שהיה קרוב למות מקצף. או ותקצר נפשו (בחייו ובקש) למות: ואם מדוע לא־תקצר רוחי (איוב כ"א ד') schwermüthig sein, קצירת רוח נשימה מעצב וכעס: הקצר רוח יי (מיכה ב' ז') המפרשים פירשו על הנבואה, ואני אפרש בענין קצר רוח, jähzornig, היפך ארך רוח. או כפירש"י אין רוחו רחבה עליו. והיוצא, נופל רק בקצירת תבואה מן השדה. כי מנהג הלשון לשמש בפעלים נרדפים לענין אחד. וכ"א ואחד לדבר מיוחד, כמו גרע, נופל רק בדבר קשה כמו קרן, זרוע, עץ. קצץ, בפתיל, בבשר, ובשער. וקצר בתבואה. עיין ח"ג: וקצרתם את־קצירה (ויקרא כ"ג י') ernbten: קצרים קציר חטים (ש"א ו' י"ג): וזרעו שבלים יקצור (ישעיה י"ז ה') בחולם. כי פעלי קל שהם עומדים ויוצאים יבאו העומדים בפתח והיוצאים בחולם, ע"כ שנות רשעים תקצרנה צ"ל יוצא. ועצה"ש: עולתה קצרתם (הושע י' י"ג) einernbten: זורע עולה יקצר־און (משלי כ"ב ח'): וזורעי עמל יקצרהו (איוב ד' ח').

הפיעל מע"א יוצא: קצר ימי (תהלים ק"ב כ"ד) er kürzte meine Tage ab, ע"ד שנמשלו ימי חיי האדם לתקות חוט המשוך מידי אורג, כנודע

מפרש ומורם מהמון, או ע״ש פנות העם, פאתי מואב: שמלה לכה קָצִין תהיה־לנו (ישעיה ג׳ ו׳): קְצִינֵי אנשי המלחמה (יהושע י׳ כ״ד): קָצִין עם (ישעיה ג׳ ז׳): כל קְצִינַיִךְ (שם כ״ב ג׳).

קצח

קֶצַח שם מין זרעוני גנה: והפיץ קֶצַח (שם כ״ח כ״ה) Fenchel, schwarzer Kümmel: והרבה ממנו בתלמוד, והביא הרב בעל הערוך קצח דומה לכמון, אלא שהקצח שחור Nigella בלע״ז, וכך הביא החכם Gesenius. (קצין בשרש קצה).

קצע

הִקְצִעַ פעל יוצא בנינו הפעיל, ענינו קליפה: יַקְצִעַ מבית סביב (ויקרא י״ד מ״א) abschälen, abkratzen, abhobeln, יסיר הקליפה, ובא נרדף עם הקצות. וי״א שהוא נרדף עם קטע בארמית ובערבית שענינו התוך. ובתלמוד הַקִּטֵּעַ הוא קצוץ רגל, ויש ענינו עשות זוית: לארבעתם מְהֻקְצָעוֹת (יחזקאל מ״ו כ״ב) winkelförmig.

מַקְצֻעָה שם כלי חרש לקלף הנסרים להיות חלק: יעשהו בַּמַּקְצֻעוֹת (ישעיה מ״ד י״ג) Hobel, Schneidemesser, וי״א שהוא כלי מדת הבנאים לישר הזויות, Winkelmaß, ומ״א.

מִקְצוֹעַ תאר לזוית: בְּמִקְצֹעַ החצר (יחזקאל מ״ו כ״א) Winkel: מִקְצוֹעֵי החצר (שם שם כ״א): לשני הַמִּקְצֹעֹת (שמות כ״ו כ״ד): וּמִקְצֹעֹתָיו לו (יחזקאל מ״א כ״ב) ומ״א: לִמְקְצֹעֹת המשכן (שמות כ״ו כ״ג).

קְצִיעוֹת שם בשם מה: מר ואהלות קְצִיעוֹת (תהלים מ״ה ט׳) Kasia, zimmtähnliche Rinde, wahrscheinlich der wilde Mutterzimmt. ולפי שחסר הוי״ו פי׳ הראב״ע, קציעות כל בגדותיך, מן מקצעות, die Falten.

קצף

קָצַף, העתיד יִקְצֹף, פ״י גב״ב. הקל ענינו רגז ורתיחה כעס גדול, וקשורו לרוב במלת על: פרעה קָצַף על־עבדיו (בראשית מ״א י׳) zürnen, aufgebracht sein: וְקֶצֶף גדול אני קֹצֵף (זכריה א׳ ט״ו). ובכל קצף עשית רושם רעה בנקצף על הרעה שעשה: וַיִּקְצֹף נעמן וילך (מ״ב ה׳ י״א).

ההפעיל: הִקְצַפְתָּ את־יי (דברים ט׳ ז׳) erzürnen: וַיַּקְצִיפוּ על מי מריבה (תהלים ק״ו ל״ב) zum Zorn reizen.

ההתפעל: וְהִתְקַצַּף וקלל במלכו (ישעיה ח׳ כ״א) schäumen vor Wuth.

קֶצֶף שמ״ז נרדף לכעס ורגז ואף וחמה וזעם: ולא יהיה קֶצֶף (במדבר א׳ נ״ג) Zorn, Verdruß, כי הקצף עושה רשם ענש: בְּקִצְפִּי הכיתיך (ישעיה ס׳ י׳): אל בְּקֶצְפְּךָ תוכיחני (תהלים ל״ח ב׳). והנה נקרא אף וחימה בעלותו לגבול גדול קצף, על כי קצף הוראתו בעצם וראשונה אבעבועות העולות מרתיחת מים ודברים לחים שוים, וגם הקוצף מעלה אבעבועות ליח פיו על שפתיו, מִשָּׁם:

קֶצֶף הם האבעבועות שעל פני המים מחוזק השטף ומרתיחה: כְּקֶצֶף על־פני־מים (הושע י׳ ז׳) Schaum, Wasserblasen, וע״א: ותאנתי לִקְצָפָה (יואל א׳ ז׳) Vernichtung. פירשו בו מארה ורש״י פי׳ ענין למפח נפש. ויל״ע לשון שבירה, כי קצף בערבי שבירה Bruchstücke.

קְצַף בארמית, כמו קצף בעברית (דניאל ב׳ י״ב) Zorn.

קצץ

קָצַץ פעל יוצא בב״ב. הקל ענינו נרדף עם קצב קצה שענינו כריתה וחתוך: וְקַצֹּתָה את־כפה (דברים כ״ה י״ב) abhauen: ועל כל־קְצוּצֵי פאה (ירמיה ט׳ כ״ה) מן קץ, השוכנים בסוף הישוב, אך י״ת מקפי פאתא.

הפיעל: בעת ההיא קִצֵּץ חזקיהו (מ״ב י״ח ט״ז) ת״י קלף כמו הקצו: קִצֵּץ עבות רשעים (תהלים קכ״ט ד׳) entzwei schneiden: וְקִצֵּץ פתילים (שמות ל״ט ג׳): וַיְקַצְּצוּ את בהונות ידיו (שופטים א׳ ו׳) abhauen. ובתלמוד פועל: *הַקּוֹצֵץ מעות לחתנו, רבית *קְצוּצָה, שקוצב לו כמה יתן: bestimmen, festsetzen.

קֵץ שמ״ז ענינו סוף וכליון והפסק. כי רובו לתאר הפסק זמן: קֵץ כל בשר (בראשית ו׳ י״ג) Ende, Untergang, גזירה קצובה שיכלה. ואין לדמותו אל

קצב תהש"ז לגבול וסדור ושעור: מדה אחת
קצב אחד (מ"א ז' ל"ז) Bestimmung, Pro-
portion, Schnitt, Form. החתוך והחטיבה על אופן
אחד: לקצבי הרים ירדתי (יונה ב' ז') מקום סוף
וגבול הגוף, ושוה לקצוי, הקצה התחתון שבו
כלה הגוף, ובתלמוד: מזונותיו של אדם קצובין
לו מה' ברוך הוא, bestimmt, zugetheilt. דבר שיש
לו *קצבה, bestimmtes Maß und Gewicht. כל
דבר משוער בכמות מדה ומשקל כמו דבר פסוק
שכולל ג"כ חתוך ושעור.

קצה

קצה פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו שוה כמעט
אל קצץ, מורה לעשות קץ וסוף וכליון
לדבר: קצות עמים רבים (חבקוק ב' י') Ende ma-
chen, Garaus machen, abschneiden.

הפיעל: מקצה רגלים חמס שותה (משלי כ"ו ו')
לשון השחתת חנם. ויש ענינו כמו קוץ: החל יי
לקצות בישראל (מ"ב י' ל"ב) überdrüßig sein.

ההפעיל ענינו לשון הפרשה והבדלה: את
העפר אשר הקצו (ויקרא י"ד מ"א) absondern, weg-
nehmen. ובתלמוד גם הקל מזה *קוצה לה חלה:
ואחרי הקצות את הבית (שם שם מ"ג), הסירו עפר
מן הבית בקצה אחד וי"ת כמו הקציע. ושם *מקצה
בתלמוד ידוע, לדבר מפרש ומבדל לטלטלו בשבת.

קצה שת"ז לפאה גבול ראש או סוף דבר במקום
או בזמן: מן־הקצה אל־הקצה (שמות כ"ו
כ"ח): כל העם מקצה (בראשית י"ט ד') das Ende:
נלכדה עירו מקצה (ירמיה נ"א ל"א): עיר קצה
גבולך (במדבר כ' ט"ז) העיר האחרונה שבגבולו:
אל־קצה ארץ כנען (שמות ט"ז ל"ה) Anfang, כי
פאת כל דבר הוא ראש וסוף בהצטרפות החלק
המקבילו, כי העומד לימין המקום יהיה השמאל
קצהו והעומד לשמאל יהיה ימין קצהו: ולמקצה
השמים ועד קצה השמים (דברים ד' ל"ב) von einem
Ende bis zum andern, oder von Anfang bis zu Ende,
מראש ועד סוף. ועל הזמן: מקצה חמשים ומאת
יום (בראשית ח' ג') ביום שכלים בו ק"נ יום והיום
ק"נ בכלל ע"ש קצץ: מקצה שבעה חדשים
(יחזקאל ל"ט י"ד): מקצה שלש שנים (מ"ב י"ח י')
בסוף שנה השלישית. וכן יאמר על חלק מכל:
ויראו משם קצה העם (במדבר כ"ב כ"א) ein Theil,
ראש המחנה או סופו. וכל אחד הוא קצה: אפס
קצהו תראה (שם כ"ג י"ג): ומקצה אחיו לקח
חמשה (בראשית מ"ז ב'). ואין המ"ם שמוש כ"א
סימן המשקל, כי אין הקו"ף דגושה, ואמרו מן
ההלשים שבהם עיין באור: איש לבצעו מקצהו
(ישעיה נ"ו י"א) von allen Seiten. ומ"א: אין קצה
לאוצרותיו (שם ב' ז') Ziel, שעור גבול וסוף. לא
ישבעו לומר די: ואין קצה לתכונה (נחום ב' י'):
ואין קצה לגויה (שם ג' ג'). ומצרים ואין קצה (שם
שם ט') ובס"נ: כרוב אחד מקצה מזה וכרוב־אחד
מקצה מזה (שמות ל"ז ח').

קצוים שת"ז לפאות וגבולי הגוף: על־קצוי־ארץ
(תהלי' מ"ח י"א) die äußersten Enden: רחקת
כל־קצוי ארץ (ישעיה כ"ו ט"ו). ובס"נ: וייראו יושבי
קצות (תהלים ס"ה ט'): בארבע הקצות (שמות ל"ח
ה'). והסמיכות: משני קצות הכפרת (שם כ"ה י"ח):
מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו (מ"א ו' כ"ד): בורא
קצות הארץ (ישעיה מ' כ"ח): על שני קצותיו (שמות
כ"ה י"ט): על ארבע קצותיו (שם שם ד'): ותקופתו
על־קצותם (תהלים י"ט ז') ע"צ השאלה קרא הרוחות
הנוטות ימין ושמאל קצות. ובא על החלק: הן
אלה קצות דרכו (איוב כ"ו י"ד) ein Anfang, ein
geringer Theil, Etwas, כמו קצה חלק מועט מכל:
ויעש כהנים מקצות העם (מ"א י"ב ל"א) הפחותים:
הקוצים ומפרשים ומוסרים.

מקצת ת"הש לחלק קטן מכל: ומקצת ראשי
האבות (נחמיה ז' ע') ein kleiner Theil:
ולמקצת הימים (דניאל א' י"ח) noch einige Tage:
ומקצתם יעמדו לפני המלך (שם שם ה'): מקצותם
אנשים בני־חיל (שופטים י"ח ב'). ובס"ז: ומקצה
אחיו לקח (בראשית מ"ז ב'): איש אחד מקציהם
(יחזקאל ל"ג ב') משפטו ממקציהם.

קיצונה תהש"נ: שפת היריעה הקיצונה (שמות
ל"ו י"ז) äußere Ende: הקיצונה בחברת
(שם כ"ו י').

קצין שת"ז לנגיד וראש ומנהיג: לראש ולקצין
(שופטים י"א י"א) Verwalter, Herr, Anführer,
Befehlshaber, ובפרט למנהיג עם צבא. כי ראש
וסוף אחד בעברית בשם קצה כמ"ש, ונקרא הראש
קצין, כמו נזיר אצילים מלשון הפרשה, שהוא

ממקום שקבוע בו: מְקַעְקֵעַ כל הבירה, niederreißen, עוקר המריש מן הבירה. יְלַקְעֲקֵעַ את ביצתן, ausreißen.

קַעֲקַע ת"הש ענינו הריתה והקיקה בתוך הגוף: וכתבת קַעֲקַע (ויקרא י"ט כ"ח) eingegrabene Schrift, eingeätztes Mal, דמות אותיות חרותים בעור הבשר ומשוה בצבע שיהיו רשומם נכר וקיים.

קער

קְעָרָה שת"נ לכלי משרת שנותנין בו המאכל הנשפך מן הקדרה לפני האוכלי': הַקְּעָרָה האחת (במדבר ז' פ"ה) Schüssel: קַעֲרַת כסף (שם שם י"ג): את הַקְּעָרֹת (במדבר ד' ז'): את־קְעָרֹתָיו (שמות ל"ז ט"ז). (שקערורות עיין שקע).

קפא

קָפָא פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו קרישת דבר הנגר, או כמו צפה: קָפְאוּ תהומות בלב־ים (שמות ט"ו ח') gefrieren, gerinnen, zusammen laufen, dicht werden: הַקֹּפְאִים על־שמריהם (צפניה א' י"ב) obenauf schwimmen, כיין השוקט ועומד כדבר קפוא וגליד החזק וקבוע על פני המים או כמו צופה, ויצף הברזל, ת' וקפא, כי גב הגליד צף מעל המים.

ההפעיל: כגבינה תַּקְפִּיאֵנִי (איוב י' י') gerinnen lassen:

קִפָּאוֹן שם זכר, הוראתו גליד וקרח, ולדעת רש"י ורד"ק ענינו עב־החשך: אור יקרות וְקִפָּאוֹן (זכריה י"ד ו') Eis, Frost, ולדעת החכמים הנ"ל, Verdichtung, פירוש המקרא הזה, לא יהיה אור יקרות שהוא אור בהיר בשחקים, אף לא אור קפאון שהוא אור עבות אשר קוי השמש מתאבכים בעב הענן, ולא יטו לארץ נגהם בגבורתו.

קפד

קִפֵּד פעל יוצא בנינו פיעל. ענינו קצר ומהירות הזמן. והוא ת"הפ הבא בדמות פעל והפעול' נכללת בו: קִפַּדְתִּי כאורג חיי (ישעיה ל"ח י"ב) schnell, jählings enden, קצרתי חיי במהירות, וי"מ לשון קציצה וכריתת חוט החיים, ככריתת חוט הארג, והמשל ידוע, כמו קלו מני ארג, גז חיש ונעופה, והענין א', ר"ל כאשר יקצר חוט הארג. הקצר קצרה ידי, ת' האתקפדא אִתְקַפְּדִית. ומזה השם בתלמוד, לא יְהַקַּפְּדָן מלמד, קצר רוח ומהיר לכעוס, jähzornig: וכן בא ההפעיל בתלמוד כל הַמַּקְפִּיד עליו חוצץ, שכועס על הדבר בהיותו עליו ואינו יכל לסבלו, וכן כל המדקדק על כל דבר קטן לקצוף עליו נקרא מקפיד. ואמרו כל דקפיד קפדינן בהדיה. והשם: קְפָדָה בא (יחזקאל ז' כ"ה) Vernichtung, יום כריתה, והראב"ע פי' קפדתי כאורג כפלתי, zusammen wickeln. כי הוא הולך לרוב אחר לשון קדר שהוא לשון ערבי, וכן תרגום איתקפל. ויהיה קפדה בא צרה כפולה. כמו הוה על הוה שאהריו.

קִפּוֹד שם שרץ עוף הבר: קאת וְקִפּוֹד (ישעיה ל"ד י"א) Igel. גם־קאת גם קִפֹּד (צפניה ב' י"ד): למורש קִפֹּד (ישעיה י"ד כ"ג) ובזי"ן לע"ז: קננה קִפּוֹז ותמלט (שם שם ט"ו) וי"מ Kauz, Eule, Schildkröte, Stachelschwein. ואין בשמות האלה הכרע.

קפץ

קָפַץ, העתיד יִקְפֹּץ, פ"י גב"ב. הקל ענינו כמו קבץ שהוא אטימה וסגירה: אם־קָפַץ באף רחמיו (תהלים ע"ז י') verschließen, zurückhalten: ועלתה קָפְצָה פיה (איוב ה' ט"ז) zuschließen: ולא תִקְפֹּץ את־ידך (דברים ט"ו ז'): עליו יִקְפְּצוּ מלכים פיהם (ישעיה נ"ב ט"ו).

הנפעל ענינו דלוג במהירות: והמכו ככל יִקָּפְצוּן (איוב כ"ד כ"ד) schnell verfliegen.

הפיעל מזה: מְקַפֵּץ על הגבעות (ש"ה ב' ח') hüpfen, springen, לנתר בהם, תרגום לקפצא. ירקדו, ת' יקפצון. ובתלמוד קָפַץ עליו רוגזו של יוסף; קְפִיצַת הדרך; הדיוט קוֹפֵץ בראש.

קצב

קָצַב, העתיד יִקְצֹב, פ"י בנינו קל ענינו כמו חצב חטב, חתוך דבר על מדה משוערת: וַיִּקְצָב־עץ (מ"ב ו' ו') schneiden, schnitzen, כולל חתוך בשעור וגבול למדת דבר אחד: כעדר הַקְּצוּבוֹת (ש"ה ד' ב') in Reihen geordnet. ואמרו בתלמוד לִקְצֹב עליו בשר כי הבשר מחותך במשקל ושעור.

שם צפרים יְקַנֵּנוּ (תהלים ק״ד י״ז): מְקֻנַּנְתְּ בארזים (ירמיה כ״ב כ״ג).

קֵן שת״ז למדור עוף: ודרור קן לה (תהלים פ״ד ד׳) Nest. ועצ״הש למדור אדם: עם־קני אגוע (איוב כ״ט י״ח): קנים תעשה את־התבה (בראשית ו׳ י״ד) Zellen, חדרים מחולקים כקנים ליונים. ובא על האפרוחים שבקן: ותמצא כקן ידי (ישעיה י׳ י״ד) Vogelnest: כי יקרא קן־צפור (דברים כ״ב ו׳): כנשר יעיר קנו (שם ל״ב י״א): ובתלמוד קני זבים וזבות וקני יולדות, ר״ל פרידה.

קנץ

קִנְצֵי שמ״ז. ענינו לדעת המפרשים כמו קץ: עד אנה תשימון קנצי למלין (איוב י״ח ב׳) Ende, ועד אנה במקום מתי, והוא רחוק. והנכון כי ענינו לבוט דברי הבל. ואמר אל איוב עד אנה ת׳ש׳ים למלי׳ לבוט שפתים ללא יועיל, לאמר שהם בלי דעת ותאמר אלינו תבינו ואחר נדבר, ובב׳ הפסוקים בא הרבים ליחיד והתרגום נראה קרוב לע״ז שתרגם הרפתקי. וי״ל wie lange noch werdet ihr an meinen Worten mißfallen finden? והמלה באופן משקלה ושרשה תורה שמוצאה ארמית, כי הרבה שרשים מגזרת הכפולים בעברית ותהפך הכפל לנו״ן כמו אֲנְבִּיה מן אבב. — וי״ל עוד מל׳ קנט, שהוא כעס וקצף. כי ט׳ וצ׳ מצאנו בחלוף, וכבר אמרתי כי נקט וקנט קרובים, בלשון כעס והקצפה וקוץ ברבה, עד אנה תנקיט ותקוץ בדברינו?

קְנָת שם עיר אשר לכד יאיר בן מנשה ויקראה ואת בנותיה נבח בשמו (במדבר ל״ב מ״ב) והעיר הזאת נקראת עד היום הזה Kanuat.

קסם

קָסַם, העתיד יִקְסֹם, פ״י בנינו קל, ענינו הגדת העתידות בלהט החרטמים: קסם קסמים (דברים י״ח י׳) wahrsagen. הפעל והשם ממנו לא יפול רק על מגידי העתידות, בהשבעת המתים, כי קשם בערבי חתוך גזר והשבעה. ובזה תבין דברי הראב״ע: בִּקְסָם־לך כזב (יחזקאל כ״א ל״ד): לִקְסָם־קסם (שם שם כ״ו): קָסֳמִי־נא לי באוב (ש״א כ״ח ח׳): ונביאיה בכסף יִקְסֹמוּ (מיכה ג׳ י״א): וְקֹסֵם וזקן (ישעיה ג׳ ב׳): וחפרו הקֹּסְמִים (מיכה ג׳ ז׳): אל־נביאיכם ואל קסמיכם (ירמיה כ״ז ט׳) כולם על מגידי עתידות.

קֶסֶם שמ״ז: ולא־קסם בישראל (במדבר כ״ג כ״ג) Zauberspruch, Wahrsagerei durch Zauberkunst: קסם על־שפתי־מלך (משלי ט״ז י׳) ע״ש מעל: וְקֶסֶם כזב (יחזקאל י״ג ו׳): קסם קסמים (דברים י״ח י׳): וּקְסָמִים בידם (במדבר כ״ב ז׳) כלי קסם. ומ״א: וּמִקְסַם כזב (יחזקאל י״ג ז׳): חזון שוא ומקסם חלק (שם י״ב כ״ד).

קסס

קוֹסֵס פעל יוצא בנינו פיעל, ענינו קטיפה: ואת־פריה יְקוֹסֵס (יחזקאל י״ז ט׳) abpflücken, כמו יקוצץ לדעת רד״ק. ולה״א כמו *יְקוֹשֵׁשׁ, ablösen, sammeln. כי כן בערבי ענינו לקיטה ואכילה, ובתל׳ ע״א לו׳ יין שֶׁקּוֹסֵס.

קסת

קֶסֶת שת״נ לכלי הכתיבה: וְקֶסֶת הסופר במתניו (יחזקאל ט׳ ב׳) Schreibzeug. וי״א שהוא כלי הדיו, כי מנהג הקדמונים לתלות כלי הכתיבה בחגורה אשר במתניהם: אשר הַקֶּסֶת במתניו (שם שם י״א). ומנחם בן סרוק הביא ז״ל ואת קשות הנסך וקשותיו, ויתכן להיות מגזרתו וקסת הסופר במתניו ע״כ. הכוונה שהוא כלי כמו אלה שכתובים בשי״ן שמאלית, Schreib-Gefäß. ובערוך ג״כ: „וקסת הסופר שהוא כלי של דיו.“

קְעִילָה שם עיר בגבול יהודה (יהושע ט״ו מ״ד, ש״א כ״ג א׳, דה״י ד׳ י״ט).

קעע

נָקַע פעל יוצא בב״ב. הנפעל ענינו נסיחה ועקירה והעתקה ממקומו: פן־תֵּקַע נפשי ממך (ירמיה ו׳ ח׳) fortspringen, verrücken. תעקר ותסור מהם: וַתֵּקַע כף־ירך יעקב (בראשית ל״ב כ״ו) נפרדה וסרה ממקומה ויתורגם da ward das Hüftgelenk Jakob's verrenkt, ר״ל חלק הבולט מרכסי הירך יצא חוץ לחלק השקוע, ולכן היה צולע: ביד אשר־נָקְעָה נפשך מהם (יחזקאל כ״ג כ״ח).

הפיעל בתלמוד, ענינו חטיטת ועקירת הדבר

bringen: הר־זה קָנְתָה ימינו (תהלים ע״ח נ״ד): יי קָנָנִי ראשית דרכו (משלי ח׳ כ״ב): כי אתה קָנִיתָ כליותי (תהלים קל״ט י״ג) בריאה: עם־זו קָנִיתָ (שמות ט״ו ט״ז): קֹנֵה שמים וארץ (בראשית י״ד י״ט): קְנֹה־חכמה מה־טוב (משלי ט״ז ט״ז): וַיִּקֶן את־חלקת השדה (בראשית ל״ג י״ט): תחבלות יִקְנֶה (משלי א׳ ה׳): קֹנֶה־לב אוהב נפשו (שם י״ט ח׳) gewinnen, יודע לקנות לב זולתו לאהבה.

הנפעל: וְנִקְנָה השדה (ירמיה ל״ב מ״ג): עוד יִקָּנוּ בתים (שם שם ט״ו).

ההפעיל ענינו מנוי לרעות מקנה: אדם הִקְנַנִי מנעֻרי (זכריה י״ג ה׳) zum Viehhirt setzen, oder zum Handelsmann machen.

קִנְיָן שם או תאר לכל אשר ברשות העצם ומיוחס לו אם במחיר או בהשגה: עשה מקנה וְקִנְיָן (יחזקאל ל״ח י״ב) Gut, Eigenthum, Habe, Vermögen, Erwerb: קִנְיַן כספו (שמות כ״ב י״א) Erkauftes: ואת כל־קִנְיָנוֹ (בראשית ל״ו ו׳): מקנהם וְקִנְיָנָם (שם ל״ד כ״ג): ובכל קִנְיָנְךָ קנה בינה (משלי ד׳ ז׳) בכל הון שלך: מלאה הארץ קִנְיָנֶךָ (תהלים ק״ד כ״ד) כי היצורים קנה השם. ובדב״א נקראו כל מעלות ותארים שישיג האדם בהכנות ולמוד, ״קִנְיָנִים״, Eigenschaften.

קָנֶה א) יש שם לשבלי קש, והגדלים בסוף, ומטה, וכל העשוים בדמות קנה: קָנֶה וסוף קמלו (ישעיה י״ט ו׳) Rohr, Schilf: קָנֶה רצוץ לא ישבר (שם מ״ב ג׳): משענת הַקָּנֶה הרצוץ (מ״ב י״ח כ״א) Stab: עלות בְּקָנֶה אחד (בראשית מ״א ה׳) Rohr, Halm. ב) ויש שם לעצם בר הזרוע העגול: ואזרעי מִקָּנָהּ תשבר (איוב ל״א כ״ב) Armbein, ולדעתי הכוונה, אזרועי חלק התחתון מן הזרוע, מקנה שלה, ר״ל מחלק העליון שלה, שהוא קנה אחד, תשבר ותפרד ממנו, וזה הוא מפיק ה״א. ומזה עצ״ה: משקדים בְּקָנֶה אחד (שמות ל״ז י״ט) Arm, בד עגול היוצא מצד המנורה כקנה בזרוע: לששת הַקָּנִים (שמות כ״ה ל״ג): שלשה קְנֵי מנורה (שם שם ל״ב): ירכה וְקָנָהּ (שם שם ל״ב). ובס״נ: כפתריהם וּקְנֹתָם (שם שם ל״ו), ויש קנה שם מדה: וכסף בַּקָּנֶה ישקלו (ישעיה מ״ו ו׳) Schnellwage. וי״א שהוא זרוע המאזנים: קְנֵה חמדה (יחזקאל מ׳ ה׳) Ruthe, Maßstab: מלו הַקָּנֶה (שם מ״א ח׳).

ג) ויש מין בשם בדמות קנה: וְקָנֶה הטוב מארץ מרחק (ירמיה ו׳ כ׳) Gewürz-Rohr, Kasia: וּקְנֵה־בשם (שמות ל׳ כ״ג): קדה וְקָנֶה (יחזקאל כ״ז י״ט).

מִקְנֶה שת״ז לקנין בקר וצאן: וּמִקְנֶה רב היה (במדבר ל״ב א׳) Viehzucht: רעי מִקְנֵה־אברם (בראשית י״ג ז׳): מִקְנֵה־צאן וּמִקְנֵה בקר (שם כ״ו י״ד): מִקְנֵה קנינו (שם ל״א י״ח): ואת־מִקְנַי בצמא (שמות י״ז ג׳): וגם־מִקְנֵנוּ ילך עמנו (שם י׳ כ״ו): ירעה מִקְנֶיךָ (ישעיה ל׳ כ״ג): לְמִקְנֵיהֶם ולקנינם (יהושע י״ד ד׳). וע״א: מִקְנֶה אף על־עולה (איוב ל״ו ל״ג) ת׳ מקנא ע״ש קנא, וי״א כי המקנה ידעו מתי יעלה רעם.

מִקְנָה שם״נ או ת״הש כמו קנין: לאברהם לְמִקְנָה (בראשי׳ כ״ג י״ח) Ankauf, Besitz, Eigenthum: בספר הַמִּקְנָה (ירמיה ל״ב י״ב) Kaufbrief: וּמִקְנַת כסף (בראשית י״ז י״ב) gekauftes Gut: תרבה מִקְנָתוֹ (ויקרא כ״ה ט״ז) ר״ל כסף מקנתו: מכסף מִקְנָתוֹ (שם שם נ״א). ופ״א בל״ז: מִקְנֵה השדה והמערה (בראשית מ״ט ל״ב).

קָנָה שם ע״פ שם נחל בגבול אפרים ומנשה (יהושע ט״ז ה׳, י״ז ט׳) גם שם עיר בנחלת שבט אשר (שם י״ט כ״ח).

קְנַז נין ונכד לעשו, אשר על שמו נקרא אדמת מושבו (בראשית ל״ו י״א, ט״ו מ״ב). גם הוא שם אבי עתניאל, אחי כלב בן יפנה מצד האם (שם ט״ו י״ג, שופטים א׳ י״ג, דה״י א׳ ד׳ י״ג) גם נכד כָּלֵב נקרא בשם קְנַז (שם א׳ ד׳ ט״ו).

קְנִזִּי שם משפחת עם בארץ כנען (בראשית ט״ו י״ט) גם יבוא לתואר השם: נגזר מן קְנַז (במדבר ל״ב ל״ג, יהושע י״ד ו׳).

קנם

קִנָּמוֹן שם עץ בשם: מר אהלים וְקִנָּמוֹן (משלי ז׳ י״ז): וקנה וְקִנָּמוֹן (ש״ה ד׳ י״ד) Gewürz-Rohr, Zinnamomus, Zimmt. וְקִנְּמָן־בשם (שמות ל׳ כ״ג).

קנן

קִנֵּן פעל יוצא בנינו פיעל ענינו נגזר משם קֵן, הוא הדר העופות: קִנְנוּ כל־עוף השמים (יחזקאל ל״א ו׳) nisten: כיונה תְּקַנֵּן (ירמיה מ״ח כ״ח):

יותר מהם: יְקַנֵּא את־יהודה (ישעיה י"א י"ג). וימצא הפרש מעט בין יחס הפעול ובין הבא בבי"ת, כי ביחס הפעול יעשה הקנאה רושם פעולה רעה בזולתו כמו זה, וכמו: וְקִנֵּא את אשתו (במדבר ה' י"ד) קצף על מעילתה באהבתו לתתו לאחר מבלעדי אישה. ובי"ת הוא צרת עין בלבד וכן יבוא בבי"ת לענין חמדה שבאה מקנא: אל תְּקַנֵּא בעשי עולה (תהלים ל"ז א') בראותו הצלחת עושי עול, והוא צדיק ירע לו זאת ויתעורר כעסו, וזה ממה שיביאהו לאחז דרכו: כי קִנֵּאתִי בהוללים (שם ע"ג ג') צרת עין וכעס על שלותם. וכל שהוא בבי"ת יורה רק כעס המקנא ולא יפול פעולה במקונא. וכל שקשורו בלמ"ד ענינו התעוררות רוח גבורה בנפש לנקם נקמת דבר בעד המעול ולהציל כבודו: אשר קִנֵּא לאלהיו (במדבר כ"ה י"ג) sich ereifern, eine Beleidigung rächen: הַמְקַנֵּא אתה לי (שם י"א כ"ט) הנותן לב לנקום עבור כבוד זולתו: קַנֹּא קִנֵּאתִי ליי (מ"א י"ט י') נוקם נקמת יי בעובדי פסל והציל כבוד הש"י. וכן בא נרדף עם נקמה: וחמה גדולה קִנֵּאתִי לה' (זכריה ח' ב'): וַיְקַנֵּא יי לארצו (יואל ב' י"ח) ינקום בשביל הרפת ארצו ובא פ"א בל' כמו בבי"ת: וַיְקַנְאוּ למשה במחנה (תהלים ק"ו ט"ז) שענינו קנאו בו על גדולתו במהלוקת קרח. ובא לענין פעל סבה: הם קִנְאוּנִי בלא־אל (דברים ל"ב כ"א) reitzen, eifersüchtig machen: וַיְקַנְאוּ אותו מכל (מ"א י"ד כ"ב). ובא פ"א לטוב: וַיְקַנְאֻהוּ כל־עצי־עדן (יחזקאל ל"א ט') beneiden.

ההפעיל נ"כ: יַקְנִיאֻהוּ בזרים (דברים ל"ב ט"ז) reitzen: ואני אַקְנִיאֵם בלא עם (שם שם כ"א) Verdruß machen, אסבב להם קנאה וכעס כי ענינו גם כן הקנטה: ובפסיליהם יַקְנִיאוּהוּ (תהלי' ע"ח נ"ח): סמל הקנאה הַמַּקְנֶה (יחזקאל ח' ג') בה"א ת"א. המקניט:

קַנָּא ת"הש: אל קַנָּא (שמות כ' ה') Eiferer, בהש"י ראוי המדה הזאת לפי שבשהוא מודיע כבודו לעם הם ימירו כבודו בע"ז. לכן ראוי לו לקנא על כבודו אשר יתן אותו לפסילים ע"כ תמצאנו רק בע"א. ורק בן אנוש קנוא בדמיון אבל השם קנא באמת אשר לו הכבוד באמת. ע"כ אמר: אנכי יי אלהיך אל קַנָּא (דברים ה' ט'), והבן. ומ"א: קַנּוֹא ונוקם יי (נחום א' ב') קנוא במחשבה חם על כבודו ונוקם בפועל: אל־קַנּוֹא הוא (יהושע כ"ד י"ט). ובתלמוד קַנָּאִים פוגעין בו Religionseiferer.

קִנְאָה שמ"נ: ועבר עליו רוח־קִנְאָה (דברים ה' י"ד) Eifersucht, קנאת איש באשתו, שתתן כבודו לאחר: כי־קִנְאָה חמת־גבר (משלי ו' ל"ד), כי יש קנאה בסבה, ויש רק השד: קשה כשאול קִנְאָה (ש"ה ח' ו'), כי כאשר האהבה עזה אז הקנאה קשה, וכל מעופת עין מעוררת קנאה, וזה בקנאת נשים. ומין הב' קנאת־איש מרעהו: כי היא קִנְאַת איש מרעהו (קהלת ד' ד') Neid, Nacheifer, כשרואה אדם יתרון ומעלה בזולתו הומד להדמות אליו בו. ויהיה ממנו לטוב, כאמרם קִנְאַת סופרים תרבה הכמה Nacheifer: ופותה תמית קִנְאָה (איוב ה' ב') של כעס: ורקב עצמות קִנְאָה (משלי י"ד ל') ההומד ואין לו הכשרון להשיג המעלה שהוא מתקנא בה, ע"כ אמרו הקנאה והתאוה והכבוד וכו': יחזו ויבושו קִנְאַת עם (ישעיה כ"ו י"א) der Eifer für das Volk: ויעט כמעיל קִנְאָה (ישעיה מ"ט י"ז) Eifer, הוא התלהבות רוח גבורה לנקום על דבר יושר להציל עשוק מעושקו: קִנְאַת ביתך אכלתני (תהלי' ס"ט י') הכעס על העול ופחיתות הכבוד והמחולל: גם־שנאתם גם־קִנְאָתָם (קהלת ט' ו') כי השם הזה יתפרש בכ"מ לפי ענינו פעם לטוב ופעם לרע, פעם במחשבה ופעם בפעל נקמה, ובפרט בש"מ ענינו אם על המקנא זולתו לרעה או על המקנא בעבור כבוד זולתו לטוב, וכולל התעוררות רוח חמה ונקמה וכעס: סמל הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה (יחזקאל ח' ג') das Bild der Eifersucht, der Zorneifer Erregenden. והרבוי: מנחת קְנָאוֹת (במדבר ה' ט"ו) Eifersucht: זאת תורת הַקְּנָאוֹת (שם שם כ"ט).

קְנָא בארמית ענינו קנין כמו קנה בעברית (עזרא ז' י"ז).

מִקְנֶה שם מ"ז כמו מקנא: מִקְנֶה אף על עולה (איוב ל"ו ל"ג) כמו סמל קנאה המקנה, ר"ל האף מוסת ומתגרה בעבור העולה gereitzter Zorn, וע"ש עול.

קנה

קָנָה, העתיד יִקְנֶה, יִקֶן, פ"י, גב"ב. הקל ענינו השגת חפץ היות שלו או במחיר או בפעולה: אשר קָנָה אברהם (בראשי' כ"ה י') kaufen, erwerben, anschaffen, sich eigen machen, in Besitz nehmen, hervor-

(מ"ב ג' כ"ה) Schleuderer. ויש שם למעשי פקעים המחוטבים: מסב קָלַע (מ"א ו' כ"ט) Schnitzwerk. ויש שת"ז ליריעות מסך: קְלָעִים להצר (שמות כ"ז ט') Vorhang: את קַלְעֵי החצר (שם ל"ה י"ז). ויש שב נרדף עם צלע: ושני קְלָעִים הדלת (מ"א ו' ל"ד) Thürflügel: והצד"י וקו"ף מתחלפים, והראיה: שני צְלָעִים הדלת (שם שם ל"ד) בפסוק הזה בעצמו.

מִקְלַעַת תהש"נ לפטורי צצים: מִקְלַעַת פקעים (מ"א ו' י"ח) Skulpturarbeit: וגם על פיה מִקְלָעוֹת (שם ז' ל"א): מִקְלְעוֹת כרובים (שם ו' ל"ט) Schnitzwerk.

קלש

קִלְּשׁוֹן שם כלי מזלג בעל שלש שנים שמסלקין בו החציר: ולשלש קִלְּשׁוֹן (ש"א י"ג כ"א) Heugabel.

קמח

קֶמַח שק"ז לדגן הנטחן: ותקח קֶמַח ותלש (ש"א כ"ה כ"ד) Mehl: שלש סאים קֶמַח סלת (בראשית י"ח ו') feines Mehl, הוא הקמח הנטחן הדק היטב ברחים, ובד"א קְמִיחַ על דבר הנמרח היטב בקמח mit Mehl vermengt: צמח בלי יעשה קֶמַח (הושע ח' ז'): מאכל־קֶמַח (ד"ה א' י"ב מ').

קמט

קָמַט פעל יוצא, בב"ב. הקל ענינו קפול עור הבשר וכווץ עד שנעשו בו סדקים: וַתִּקְמְטֵנִי לעד היה (איוב ט"ז ח') Runzeln, Falten machen, ר"ל קמטי עורו עד על רזון שלו, אך בערבי קמט עקירת הרגלים.

הפועל: אשר־קֻמְּטוּ ולא־עת (שם כ"ב ט"ז) עשו קמטי זקנה לפני עת. ובתלמוד בית הקמטים כמו בית השחי, ובין ותחת דדי האש' שעור מתקפל שם.

קמל

קְמוּאֵל שע"פ לבן נחור (בראשית כ"ב כ"א), גם נזכרו אנשים אחרים בשם זה (במדבר ל"ד כ"ד, ד"ה א' כ"ז י"ז).

קָמוֹן שם כברת ארץ בגלעד (שופטים י' ה').

קָמַל פעל עומד בנינו קל, ענינו כמישה: לבנון קָמַל (ישעיה ל"ג ט') welken: קנה וסוף קָמֵלוּ (שם י"ט ו').

קמץ

קָמַץ פעל עומד, בנינו קל, ענינו לקיחת מלא קמץ: וְקָמַץ משם מלא קמצו (ויקרא ב' ב') Handvoll nehmen (ע"ש חפן).

קֹמֶץ ת"הש למלא פיסת יד: מלא קֻמְצוֹ (שם שם ב') Handvoll: והרים ממנו בְּקֻמְצוֹ (ויקרא ו' ח'). ובתלמוד אין הַקֹּמֶץ משביע את הארי, ומזה: בשבע שני השבע לִקְמָצִים (בראשית מ"א מ"ז), פי' מלא קמץ לכל גרגיר. והרמב"ן פי' קמצים תאר לחפירות שבקרקע שאוצרים שם התבואה כמו גומץ בנימ"ל, והחילוף הזה מצוי, הפחת הגדול תרגום קמצא רבא. ושם קָמְצָן בתלמוד תאר לכילי הקומץ ומאמץ וקופץ ידו מלתת היפך נדיב שידו פתוחה, כי יש בכלל קמץ לשון סגירה ועצירה. ויתכן לקמצים לצבור ולאסוף ולא להוציא.

קמש

קִמּוֹשׁ שם מין עשב זר: קִמּוֹשׁ וחוח (ישעיה ל"ג י"ד) Unkraut, wildes Gras: עלה כלה קִמְּשׂנִים (משלי כ"ד ל"א): קִימּוֹשׁ יירשם חוח באהליהם (הושע ט' ו') Nesseln werden sie einnehmen, Dornen in ihren Zelten sein. וי"מ כי קימוש מין היה, ע"ש קמש בערבי לשון קבוץ וגריפה zusammen scharren, והנה ת"י קרסלין, והוח, חתולין מיני היה, והוא מְעֻוָּת, כי הֲתוּלִין הוא טעות סופר, והראוי הֲרוּלִין, כאשר העיר בצדק המשכיל יוסף אלזארי.

קנא

קַנֵּא, העתיד יְקַנֵּא. פ"י, בב"ב. הפיעל עיקר ענינו הפעליות תכונת הנפש ומתחרה בסבת זולתו לעשות מעשה לטוב או לרע על ענינים שונים לפי מה שהוא בא בקישור. ובשנ"ע מלת את או בבי"ת הוא לרעה, התעוררות רוח קצף ורעה עינו בטוב זולתו: וַיְקַנְאוּ אותו פלשתים (בראשית כ"ו י"ד) beneiden, eifersüchtig sein. וכל שהוא ממין הזה הוא שהמקנא חושב בלבו שהטובה והיתרון שיש לזולתו ראוי לו יותר וכאלו נשללה ממנו, או שעכ"פ גם הוא ראוי אליה, ע"כ נופל לרוב בשני עצמים דומים בערך ומעלה: וַתְּקַנֵּא רחל באחותה (בראשית ל' א') על היתרון שלה: וַיְקַנְאוּ־בו אחיו (שם ל"ז י"א) למה שאהב אביהם אותו

המקום: לא אֹסִף לְקַלֵּל עוד את־האדמה (בראשית ח' כ"א), כי בכלל קללה מארה ומגערת: וַיְקַלֵּל את יומו (איוב ג' א') verwünschen. ומ"ש על דרך מרובעים, ענינו זכוך ולטוש מענין נחשת קלל: קִלְקַל בחצים (יחזקאל כ"א כ"ו) schleifen, poliren. כי ע"י מריטת החץ היה הקוסם רואה בו: והוא לא־פנים קִלְקַל (קהלת י' י'). וי"מ מענין השחתה, וכמוהו בתלמוד, מְקַלְקֵל הדרכים verderben.

הפועל מע"א בפיעל: הנער בן מאה שנה יְקֻלָּל (ישעי' ס"ה כ') geflucht werden, ר"ל כי האנשים יהיו אז כל כך זמן רב, עד אשר ברצון איש לקלל את החוטא יאמר, לא יהיה רק מאה שנה! כי עת כזאת תהיה אז זמן מועט, בערך הימים אשר יאריכו אנשים צדיקים (דברי מה"ל): תְּקֻלַּל חלקתם בארץ (איוב כ"ד י"ח) מענין קלות.

ההפעיל כ"ש בקשור מ"ם ענינו פריקת משא: לְהָקֵל מעליהם (יונה א' ה') leichter machen: הָקֵל מן־העל (מ"א י"ב ט'): וְהָקֵל מעליך (שמות י"ח כ"ב). וביחס שאליו ענינו בזיון: אב ואם הֵקַלּוּ בך (יחזקאל כ"ב ז') verachten, geringschätzen, beschimpfen: ומדוע הֱקִלֹּתַנִי (ש"ב י"ט מ"ד). ובתלמוד, לא יָקֵל אדם את ראשו: sich leichtsinnig betragen.

ההתפעל ענינו השחתה: והגבעות הִתְקַלְקָלוּ (ירמיה ד' כ"ד) verderben, zu Schanden werden. וי"מ לשון קלות שרעשו כדבר קל, ועד"ז יאמר קלקל בחצים, משליך כדבר קל schleudern.

קַל תאר למהיר התנועה: קַל ברגליו (ש"ב ב' י"ח) leicht, schnell im Laufen: אל ינוס הַקַּל (ירמיה מ"ו ו'): לכו מלאכים קַלִּים (ישעיה י"ח ב'): לא לַקַּלִּים המרוץ (קהלת ט' י"א): בכרה קַלָּה (ירמיה ב' כ"ג). ובתלמוד הוי קַל לראש, באיכות. והשם קַלּוּת ראש leichtsinniges Betragen, מן לא יָקֵל את ראשו, כי הוא נוהג מנהג בזיון בעצמו או בזולתו. והמון עם טעו והחליפו גלות ראש בקלות ראש, ואם יחשב כסוי הראש או גלויו קלות תלוי במנהג המדינה, ואין זה לא דין ודת.

קָלָל ת"הש לזכוך ומריטת המתכת שהוא מבהיק ומבריק: כעין נחשת קָלָל (יחזקאל א' ז', דניאל י' ו') polirt, glänzend.

קְלָלָה שמ"נ ענינו חסרון ומגערת היפך ברכה: ברכה וּקְלָלָה (דברים י"א כ"ו) Fluch: קְלָלָה נמרצת (מ"א ב' ח'): וקללת אדם בדברים וקללת השם בפעל ונמצא על דרך מליצה: וילבש קְלָלָה כמדו (תהלים ק"ט י"ח): קִלְלַת חִנָּם לא תבא (משלי כ"ו ב'): כל הַקְּלָלוֹת האלה (דברים כ"ח ט"ו): כי קִלְלַת אלהים תלוי (שם כ"א כ"ג) י"מ מי שקלל השם, וי"מ מלשון בזיון, כי האדם בצלם האלהים ע"כ הוא גנאי למקום שיהי' תלוי Geringschätzung.

קְלֹקֵל ת"הש לענין קלות דבר ובזויו: לחם הַקְּלֹקֵל (במדבר כ"א ה') verächtlich, ekelhaft. וי"מ ע"ש קלותו לאכל ולהתעכל, והם רגילים במאכלים גסים שומים ובצלים.

קלס

קָלַס פעל עומד ויוצא, בב"ב. הפיעל ענינו דבור תהלה והתפארות וגם הוללות, כשרש הלל ג"כ לדבר והפכו: כזונה לְקַלֵּס אתנן (יחזקאל ט"ז ל"א) sich rühmen, prahlen. וגם בלשון ארמית קלס הלול. ויהללוה ת' ויקלסון. ומזה, לעלה ולְקַלֵּס בתפלה.

ההתפעל ענינו רק לעג ובזיון: וַיִּתְקַלְּסוּ בו (מ"ב ב' כ"ג) spotten, verhöhnen: והוא במלכים יִתְקַלָּס (חבקוק א' י') ונמצא רק ביחס שבו: והרחקות ממך יִתְקַלְּסוּ בך (יחזקאל כ"ב ה').

קֶלֶס שמ"ז נרדף עם לעג: לעג וָקֶלֶס לסביבותינו (תהלי' מ"ד י"ד) Spott, Hohn: לחרפה וּלְקֶלֶס כל־היום (ירמיה כ' ח'). ומ"א: וְקַלָּסָה לכל־הארצות (יחזקאל כ"ב ד').

קלע

קָלַע פעל יוצא, בב"ב. הקל א) יש ענינו זריקה, או ירית החץ או אבן אל מטרה: קֹלֵעַ באבן (שופטים כ' ט"ז) schleudern: הנני קוֹלֵעַ את־יושבי הארץ (ירמיה י' י"ח). ב) ויש ענינו הקיקה וחציבת ציורים בעץ, על דרך פתוחה באבן: וְקָלַע עליהם מקלעות (מ"א ו' ל"ב) schnitzen, קלע ציורים בולטים.

הפיעל מע"א: ויקח משם אבן וַיְקַלַּע (שמואל י"ז מ"ט) Schleuder: וִיקַלְּעֶנָּה בתוך כף הקלע (שם כ"ה כ"ט).

קֶלַע שת"ז אם לכלי שמשליכים בו: אבני קֶלַע (איוב מ"א כ') Schleuder: כַּף הַקָּלַע (ש"א כ"ה כ"ט): וְקַלְעוֹ בידו (שם י"ז מ'): ולאבני קְלָעִים (ד"ה ב' כ"ו י"ד). והתאר עמ"א: ויסבו הַקַּלָּעִים

קלה

קָלָה פעל יוצא, גב"ב. הקל ענינו כמו צלה, ובארמית שרפה: אשר קָלָם מלך־בבל באש (ירמיה כ"ט כ"ב) brennen, braten, rösten im Feuer: מצות וְקָלוּי (יהושע ה' י"א) geröstet: אביב קָלוּי באש (ויקרא ב' י"ד).

הנפעל מ"ש מענין הקל: כי כסלי מלאו נִקְלֶה (תהלים ל"ח ח'), ויש ענינו קלון מענין קלל: וְנִקְלָה כבוד מואב (ישעיה ט"ז י"ד) gering geachtet sein, verachtet sein: וְנִקְלָה אחיך לעיניך (דברים כ"ה ג'): טוב נִקְלֶה ועבד לו (משלי י"ב ט'): כי קל הוא הפך כבד טבעי ומוסרי: וְהַנִּקְלֶה בנכבד (ישעיה ג' ה').

ההפעיל: ארור מַקְלֶה אביו ואמו (דברים כ"ז ט"ז) verachten, geringschätzen.

קָלוֹן שמ"ז כמו בזיון: שבעת קָלוֹן מכבוד (חבקוק ב' ט"ז) Schande Geringschätzung, Verachtung: כבודם בְּקָלוֹן אמיר (הושע ד' ז'): ונראה קְלוֹנֵךְ (ירמיה י"ג כ"ו): קְלוֹן בית אדניך (ישעיה כ"ב י"ח): וְקִיקָלוֹן על כבודך (חבקוק ב' ט"ז) (ע"ש קוא).

קָלִי ת"הש לגרגרים צלוים: ולחם וְקָלִי וכרמל (ויקרא כ"ג י"ד) geröstete Aehren: ויצבט־לה קָלִי (רות ב' י"ד): איפת הַקָּלִיא (שמואל א' י"ז י"ז), ובתלמוד קְלָיוֹת ואגוזים.

קלח

קַלַּחַת שם כלי יורה או קדרה: בַּקַּלַּחַת או בפרור (ש"א ב' י"ד) Kessel: וכבשר בתוך קַלָּחַת (מיכה ג' ג'), והוא שוה אל צלחת, כמו קלי צלי.

קלט

קָלַט פעל יוצא, הפעל איננו במקרא כי אם בתלמוד, וענינו תפיסת דבר בדבר והדבק בו, כמו הצבע בבגד וכדומה: אמרו עד *שֶׁיִּקְלֹט את הצבע annehmen: כל שאינה קֹלֶטֶת הזרע לג' ימים שוב אינו קוֹלֵט fangen, fassen, halten: יִקְלֹט הזרע Wurzel fassen, קוֹלֵט אדם מים מן הקלוח auffangen, ומזה קְלוּטָה כמי שהונחה, הוטף כלי מאויר בזריקתו. ונ"ל כי וימהרו וַיַּחְלְטוּ הממנו מזה בחלוף קו"ף לחי"ת בנמצא הרבה, קלטו דבריו לקיים אותו בהם auffangen. והשם ממנו במקרא: ערי מִקְלָט (במדבר ל"ה י"א) Aufnahme; Freistädte, ת"הש לעיר שהיתה קולטת הרוצח להיות אחוז ונדבק בה לבלתי צאת ממנה, ולפי שהיה נס שמה נופל עליו לשון זה שהיתה חוטפת אותו במרוצתו כמו קולט מים מן הקלוח, ובסמיכות: אל־עיר מִקְלָטוֹ (שם שם כ"ה), ובלי השם עיר ומוסב למעלה: והיו לכם לְמִקְלָט (יהושע כ' ג'). וע"א: שרוע וְקָלוּט (ויקרא כ"ב כ"ג) eingeschrumpfen, כמו קלץ בערבי שענינו כווץ וצמיקה, שנכווץ רגלו וקצר מחבירו.

קְלִיטָא (גם קְלָיָה) שם איש מבני הלוים (עזרא י' כ"ג, נחמיה ח' ז', י' י"א).

קַלַּי שע"פ (נחמיה י"ב כ').

קלל

קָלַל, העתיד יֵקַל, פע"ו, וב"ב. הקל יש ענינו קל היפך כבד בטבעי ר"ל בכמות. או שפלות ובזיון היפך כבוד במוסרי ר"ל באיכות. הטבעי: כי קַלּוּ המים (בראשית ח' י"א) gering, wenig, leicht sein, נאמר על הרבה שנתמעט, כי הרב כבד והמעט קל: מנשרים קַלּוּ (ש"ב א' כ"ג), נכלל הפעל בת"הפ קלים לעוף, וכן על מהירת המרוצה והגבורה: וְקַלּוּ מנמרים סוסיו (חבקוק א' ח'), או על ההילוך ומהירות ההעברה: ימי קַלּוּ מני־ארג (איוב ז' ו'). והמוסרי: הן קַלּוֹתִי מה אשיבך (איוב מ' ד') sich gering, unwerth, unwürdig wissen: אשים קברך כי קַלּוֹתָ (נחום א' י"ד) נקלה ונבזה. ויל"ז יוצא.

הנפעל: ודעת לנבון נָקָל (משלי י"ד ו') leicht: וְנָקֵל זאת בעיני (ש"ב ו' י"ג) wenig sein: נָקֵל לצל לנטות עשר מעלות (מ"ב כ' י'): יִקַּלּוּ רודפיכם (ישעיה ל' ט"ז) schnell, leichtfüßig sein, קל בפעולה, או מהירות. ובע"ב: וּנְקַלֹּתִי עוד מזאת (ש"ב ו' כ"ב) sich gering schätzen, בעצמו: וָאֵקַל בעיניה (בראשית ט"ז ה') gering geachtet sein, בזיון מאחרים: ובזי יֵקָלּוּ (ש"א ב' ל'), כי דרך הנפעל להורות פעם פעל חוזר ופעם נפעל מזולתו.

הפיעל יוצא עב"מ. ע"ד השלמים ענינו או הבזות דבר או גדוף וקללה: אביו ואמו קִלֵּל (ויקרא כ' ט') verachten, beschimpfen, fluchen: כלה מְקַלְלַוְנִי (ירמיה ט"ו י'): וּמְקַלֶּלְךָ אאר (בראשית י"ב ג'): כי מְקַלְלִים להם בניו (ש"א ג' י"ג) שהיו מקילים בכבוד

מזבחים וּמְקַטְּרִים (שם כ"ב כ"ד): כל הַמְּקַטְּרוֹת הסירו (ד"ה ב' ל' י"ד), וכל מה שנמצא מפעל זה בפיעל יבוא בקיטור לע"ז. זולתי המקור: קַטֵּר יקטירון (ש"א ב' ט"ז), ופ"א: מְקֻטֶּרֶת מר ולבונה (ש"ה ג' ו') dampfen, duften, וג"ז אינו לשמים.

ההפעיל: הִקְטִיר המזבחה (ויקרא ט' י'): לְהַקְטִיר קטרת (ש"א ב' כ"ח): מֻקְטָר מגש לשמי (מלאכי א' י"א) לשם שמורה אלוה ואם הציור זולתו הכוונה טובה (ע' שם).

ההפעל: כליל תָּקְטָר (ויקרא ו' ט"ו).

קִטֵּר שמ"ז או ת"הש: הלא את־הַקִּטֵּר (ירמיה מ"ד כ"א). ומ"א: עלה קִיטֹר הארץ (בראשית י"ט כ"ח) Rauch, Dampf, Nebel: שלג וְקִיטוֹר (תהלי' קמ"ח ח'): כנאד בְּקִיטוֹר (שם קי"ט פ"ג) כשלפחית נעשן ליבש: ובתלמוד היתא דְקִטְרָא סברית וקבלית.

קְטֹרָה ת"הש לסמים נעשנים: ישימו קְטוֹרָה באפך (דברי' ל"ג י') Räucherwerk. ובסנ"א: קְטֹרֶת סמים (שמות ל' ז'): ושמני וּקְטָרְתִּי (יחזקאל ט"ז י"ח). ומ"א: מזבח מִקְטַר קטרת (שמות ל' א'). ומ"א תאר לכלי שמקטירין בו: ובידו מְקַטֶּרֶת (ד"ה ב' כ"ד י"ט) Rauchpfanne: ואיש מִקְטַרְתּוֹ בידו (יחזקאל ח' י"א). וע"א: חצרות קְטֻרוֹת (שם מ"ו כ"ב) ohne Obdach, כאמרם אין קטורות אלא שאינן מקורות. וכן בארמית בֵּתָא קְטִירָא Haus ohne Obdach, אך בכשדי קטר כמו קשר (קיא בשרש קוא. קים בש' קום. קין ש' קון).

קְטוּרָה שע"פ לאשת אברהם השנית (בראשית כ"ה א', ד"ה א' א' ל"ב).

קְטַר, בל"ר קִטְרִין, ענינו קשורים וקשורי אברים (דניאל ה' ו') Gelenke, והושאל גם על דברים הקשים להבין ולפתור קשוריהם (שם ה' י"ב ט"ז) schwierige Aufgaben.

קִטְרוֹן שם מקום בנחלת מטה זבלון (שופטים א' ל') ולא נזכר ביהושע י"ט ט"ו.

קַיִט בארמית ענינו כמו קיץ בעברית (דניאל ב' ל"ה) Sommer.

קְיָם לשון מצוה ופקידה בארמית (דניאל ו' ח') Gebot, Edikt.

קַיָּם בארמית דבר העומד ימים רבים (שם ד' כ"ג) bleibend.

קַיִן שם הבכור לאדם הראשון אשר הרג את הבל אחיו (בראשית ד' א'), גם שם משפחתו נקרא כן (במדבר כ"ד כ"ב) Keniter. גם נמצאת עיר בשם זה בגבול חלק יהודה עם ה"א הידיעה (יהושע ט"ו ל"ז).

קֵינִי ש"הת לאומה (שופטים ד' י"א, י"ז); קֵנִי (ש"ב כ"ז י'); קִינִי (ד"ה א' ב' נ"ה), והאומה הזאת ישבה בין העמלקים. ולפי הכתוב (בשופטי' א' ט"ז, ד' י"א) תוצאות משפחתם מבני חובב חותן משה.

קֵינָן שם ע"פ לאחד מנדיבי ארץ לפני המבול (בראשית ה' ט', ד"ה א' א' ב').

קיק

קִיקָיוֹן שם מין דלעת: וימן יי אלהים קִיקָיוֹן (יונה ד' ו') Kürbißgewächs, Epheu: ותך את־הַקִּיקָיוֹן וייבש (שם ד' ז'): אתה חסת על־הַקִּיקָיוֹן (שם שם י'). (קיקלון בשרש קיא).

קיר

קִיר שת"ז לכותל: על־קִיר המזבח (ויקרא א' ט"ו) Seitenwand: אל־מושב הַקִּיר (ש"א כ' כ"ה): ביתה בְּקִיר החומה (יהושע ב' ט"ו) בצר. ובא במקום תקרה או קירה: מן־הקרקע עד־הַקִּירוֹת (מ"א ו' ט"ז) Gebälk: עלית קִיר קטנה (ש"ב ד' י') הדר על הקורה, ועצ"הש: קִירוֹת לבי הומה לי (ירמיה ד' י"ט). ובא פיעל משם: וְקַרְקַר כל־בני־שת (במדבר כ"ד י"ז) zertrümmern: מְקַרְקַר קר (ישעיה כ"ב ה') הריסת קיר, והוא קול חומה נופלת: קִיר מואב (ישעיה ט"ו א') לשון מצודה, ותרגומו כְּרַכָּא דְמוֹאָב, עיר בצורה לפנים בארץ מואב Festung. ובתל' ובתרגם משמש פעל קרקר לכל קול בע"חי משמיע קול הברה מה, כמו בר אווזא מְקַרְקַר וכן לעורב, ולתרנגול, ולצפרדעים.

קִירֹס שע"פ (נחמי' ז' מ"ז), ובעזרא ב' מ"ד: קֵרֹס.

קִישׁ שם אבי שאול (ש"א ט' א', י"ד נ"א), ונזכרו עוד אנשים בשם זה בכה"ק.

קִישׁוֹן שם נחל קדומים אשר מקורו בהר תבור וישתפך ללשון ים עכו (שופטים ד' ז', ה' כ"א, מ"א י"ח מ', תהלים פ"ג י').

קטב

קֶטֶב שם חולי ארסי ממיתה: וְקֶטֶב מרירי (דברים ל"ב כ"ד) Pest, giftige Seuche: מִקֶּטֶב יָשׁוּד צהרים (תהלים צ"א ו'): שער קֶטֶב (ישעיה כ"ח ב'). ומ"א: קָטָבְךָ שאול (הושע י"ג י"ד) מהנפרד קטב, לשון כריתה, כמו חטב, schneiden, Untergang לחטב עצים תרגום למקטב קסמין, ורש"י פירש קטב כמו קצב, אשר שוה ג"כ לחצב, כי ח' ק' וט' צ' מתחלפים ושרשם שוים במובנם, ומזה נהגו בעלי השעור לכנות השעור המודד את הגוף בעוביו בשם קֹטֶב Durchmesser.

קטט

קָטַט פעל עומד ויוצא, הקל הבאתי בשרש קוט. והנפעל מה שנמצא ברגש: וְנָקֹטּוּ בפניהם (יחזקאל ו' ט'). י"מ כמו קטטה בתלמוד. וכמוהו ההפעיל שם: על מנת לְמַקֵּט necken, ärgern. וההתפעל: ובתקוממיך אֶתְקוֹטָט (תהלים קל"ט כ"א) zanken, hadern, necken (והשאר בש' קוט ברחבה; והשם כמעט קַט בשרש קטן).

קטל

קָטַל פעל יוצא, בנינו קל, ענינו הריגה וכריתה: אם־תִּקְטֹל אלוה רשע (תהלים קל"ט י"ט) tödten, umbringen: יִקְטָל־עני ואביון (איוב כ"ד י"ד): הן־יִקְטְלֵנִי לו איחל (איוב י"ג ט"ו) והשם:

קֶטֶל שם מ"ז: מהר עשו מִקֶּטֶל (עובדיה א' ט') Schlacht, הריגת מלחמה.

קְטַל בארמית ענינו ג"כ הריגה וכריתה, פע"ו (דניאל ה' י"ט, ה' ל', ז' י"א). הַפַּעֵל גם כן במובן הריגת רבים (שם ב' י"ד, ג' כ"ב). האתפעל (שם ב' י"ג).

קטן

קָטֹן פעל עומד, בב"ב. הקל ענינו לתאר איכות הנושא שהוא קל באיכות או מעט בכמות: קָטֹנְתִּי מכל החסדים (בראשית ל"ב י"א) gering sein, בערך החסדים אני קל ואיני כדאי: וַתִּקְטַן עוד זאת בעיניך (שמואל ב' ז' י"ט) wenig sein, gering geachtet sein.

ההפעיל בא ת"הפ במקום הפעל שהוא נכלל בו: לְהַקְטִין איפה (עמוס ח' ה') verkleinern, d. h. kleines Maaß geben, שענינו למדד באיפה קטנה.

קָטָן שתז"נ למעט השנים או הכמות או הערך: בנו הַקָּטָן (בראשית ט' כ"ד) kleiner, jüngerer; עוד שאר הַקָּטָן (שמואל א' ט"ז י"א) פחות בשנים ובגידול: למגדול ועד קָטָן (אסתר א' ה') במעלה וערך: לְמִקְטַנָּם ועד גדולם (ירמיה ל"א ל"ד), עכ"פ: עבדי אדני הַקְּטַנִּים (מ"ב י"ח כ"ד) בערך gering: הם קְטַנֵּי־ארץ (משלי ל' כ"ד): מִקְּטַנֵּי שבטי ישראל (ש"א ט' כ"א), פחותים: נערה קְטַנָּה (מ"ב ה' ב') jüngere. וש"מ: לעשות קְטַנָּה או גדולה (במדבר כ"ב י"ח) etwas Geringes, Unbedeutendes: היות קְטַנּוֹת (תהלים ק"ד כ"ה): בז ליום קְטַנּוֹת (זכריה ד' י') wer auch gering achtete den Tag unbedeutender [That] ת"הש.

קָטֹן גכ"מ ת"הש: ומעיל קָטֹן (ש"א ב' י"ט) klein: אם קָטֹן אתה בעיניך (שם ט"ו י"ז) gering geachtet: המאור הַקָּטֹן (בראשית א' ט"ז) בערך הגדול: kleiner: קָטֹן בנין (ד"ה ב' כ"א י"ז) jüngster.

קֹטֶן ת"הש לאבר הקטן שבגוף: קָטְנִּי עבה ממתני אבי (מ"א י"ב י') das kleinste Glied, והבוחר יבחר. ובא פ"א בחסרון נו"ן: כמעט קַט (יחזקאל ט"ז מ"ז) kleinwinzig. (קטע בשרש קצע).

יָקְטָן שע"פ (בראשית י' כ"ה).

קטף

קָטַף, העתיד יִקְטֹף, פ"י, בב"ב. הקל ענינו נתיקה ותלישה נופל רק בצמחים בשבלים מגבעול ופרי מענף: ראש יניקותיו קָטָף (יחזקאל י"ז ד') abpflücken: וְקָטַפְתָּ מלילות (דברים כ"ג כ"ו) abrupfen: הַקֹּטְפִים מלוח (איוב ל' ד'): רך אֶקְטֹף (יחזקאל י"ז כ"ב) ואיננו רחוק משרש חטף, ביד. הנפעל: עודנו באבו לא יִקָּטֵף (איוב ח' י"ב) טרם יקטף.

קטר

קָטַר פעל עומד ויוצא, דב"ב. הקל ענינו קשור סגירה ואגודה כמו בארמית: חצרות קְטֻרוֹת (יחזקאל מ"ו כ"ב) verschlossene Höfe. הפיעל ענינו עישון הנופל בקרבן: אשר קִטְּרוּ שמה (מ"ב כ"ג ח') räuchern, eigentlich opfern. כי עיקר הקרבה שריפת הקרבן והעלות ריחו ועשנו:

כי הדמעה אצל נשים מצויות וקולם יותר מעורר עצב, ע"כ היו הנשים נהוגות לקונן: וַיְקֹנֵן דוד את־הקינה הזאת (ש"ב א' י"ז): וַיְקֹנֵן המלך אל־אבנר (שמואל ב' ג' ל"ג) כמו ויקונן על אבנר.

קִינָה ת"הש לשיר אבל: שא קִינָה אל נשיאי ישראל (יחזקאל י"ט א') Klaglied: וכל־שיריכם לְקִינָה (עמוס ח' י'): קִנִים והגה והי (יחזקאל ב' י'): כתובים על־הַקִּינוֹת (ד"ה ב' ל"ה כ"ה): בְּקִינוֹתֵיהֶם על יאשיהו (שם שם כ"ה).

קַיִן או **קֵין** שת"ז לבית יד הרומח או חנית: ומשקל קֵינוֹ (ש"ב כ"א ט"ז) Speer, ואם נלמד הסתום מן המפורש, יהי קין להבת החנית, כמ"ש ולהבת חניתו שש מאות שקל ברזל בגלית.

קוף

קוֹף שם חיה דומה לצורת אדם: שנהבים וְקֹפִים (מ"א י' כ"ב) Affe. תקופת ע' שרש יקף.

קוץ

קוּץ, העתיד יָקוּץ, אָקוּץ, פע"ו בב"ב. הקל יש ענינו געול ותעוב ומאוס בדבר, וקשורו בבי"ת: ונפשנו קָצָה בלחם הקלקל (במדבר כ"א ה') Eckel, Widerwillen haben; überdrüßig sein: קַצְתִּי בחיי (בראשית כ"ז מ"ו): האדמה אשר אתה קָץ מפני (ישעיה ז' ט"ז): וָאָקֻץ בם (ויקרא כ' כ"ג): ואל־תָּקֹץ בתוכחתו (משלי ג' י"א): וַיָּקֻצוּ מפני בני ישראל (שמות א' י"ב) חסר בהיידם. ויש רוצים לחלק, כי כל שקשור בבי"ת ענינו מואס בדבר מפני גיעולו, כאדם קץ במאכל ואינו יכול לסבול שיעמוד לפניו, והקשור במ"ם, ענינו שחיין מציקים לו ממורא, כמו ויקצו מפני בני ישראל: וַיָּקָץ מואב מפני העם (במדבר כ"ב ג') מורא ומצוק, עיין הראב"ע. ויש ענינו נגזר משם קיץ, ומורה הנייה זמן קיץ: וְקָץ עליו העיט (ישעיה י"ח ו') den Sommer bleiben.

ההפעיל יש ענינו סבב, געול ומצוק: נעלה ביהודה וּנְקִיצֶנָּה (שם ז' ו') כמו הפוך ונציקנה, zusetzen, beunruhigen. עד שיקוצו מפנינו. ויש מ"ש התעוררות משנה כמו יקץ: לא הֵקִיץ הנער (מ"ב ד' ל"א) erwachen: וַהֲקִיצוֹתָ היא תשיחך (משלי ו' כ"ב): בְּהָקִיץ תמונתך (תהלים י"ז ט"ו): הוי אמר לעץ הָקִיצָה (חבקוק ב' י"ט): מתי אָקִיץ (משלי כ"ג ל"ה): בא הקץ הֵקִיץ אליך (יחזקאל ז' ו') ע"ש קצץ.

קוֹץ שם מין אילן סרק: וְקוֹץ ודרדר (בראשית ג' י"ח) Dorn: ומצאה קֹצִים (שמות כ"ב ה'): קוֹצֵי המדבר (שופטים ח' ז').

קֵץ שמ"ז ענינו געול: לכל תכלה ראיתי קֵץ (תהלים קי"ט צ"ו) Ueberdruß, ע"ש כלה.

קְוֻצָּה שת"נ לפאות השער הקלועים: קְוֻצּוֹתַי רסיסי לילה (ש"ה ה' ב') Haarlocken: קְוֻצּוֹתָיו תלתלים (שם שם י"ב) ונמצא כי קוץ וקצץ אחד. ואולי הוא הפוך קצוות. (ע"ש קצה).

קַיִץ שת"ז לימי החום: וְקַיִץ וחרף (בראשית ח' כ"ב) Sommer: על־בית הַקָּיִץ (עמוס ג' ט"ו). ויש שת"ז לתאנים יבשים שנתיבשו בחרבוני קיץ: כלוב קָיִץ (שם ח' א') dürre Feigen: כי על קֵיצֵךְ ועל קצירך (ישעיה ט"ז ט') פרי הקיץ ופרי הבציר. ובארמית נקרא קַיִט כמו עיטא מן עצה. (וע"ש קוט).

קור

קוּר פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו חפירה למצוא מקור המים: אני קַרְתִּי ושתיתי מים (מ"ב י"ט כ"ד, ישעיה ל"ז כ"ה) einer Quelle nachgraben.

ההפעיל ענינו הזלת מים מן המקור: כְּהָקִיר ביר מימיה (ירמיה ו' ז') fließen lassen: כן הֵקֵרָה רעתה (שם שם ז').

קוּרָה ת"הש לארג שממית: וְקוּרֵי עכבש יארגו (ישעיה נ"ט ה') Gewebe: קוּרֵיהֶם לא־יהיו לבגד (שם שם ו').

מָקוֹר שת"ז למוצא כל דבר נגר: מָקוֹר נפתח לבית דויד (זכריה י"ג א') Quelle, Ursprung: מְקוֹר מים חיים (ירמיה ב' י"ג): מְקוֹר דמיה (ויקרא כ' י"ח): מְקוֹר חכמה (משלי י"ח ד'): מְקוֹר דמעה (ירמיה ח' כ"ג): מְקוֹר חיים (משלי ט"ז כ"ב) עצ"ה: מְקֹרָהּ הערה (ויקרא כ' י"ח). והפעלים אשר יצורפו אל מקור בכ"הק המה: יהי מְקוֹרְךָ ברוך (משלי ה' י"ח): ויבוש מְקוֹרוֹ (הושע י"ג ט"ו): וּמְקוֹר משחת (משלי כ"ה כ"ו). (קוש בשרש קשש).

קוּשָׁיָה שם עצם פרטי (דברי הימים א' ט"ו י"ז) ובמקום אחר (בד"ה ו' כ"ט) נתחלף שם זה בשם קִישִׁי.

stellen, aufhören lassen. כמו שאמר עיניו קמו בקל. ואין צרך לרחק הראב"ע, ע"ש.

ההפעל: הוּקַם המשכן (שמות מ' י"ז) aufgestellt werden: הוּקַם את דברי יהונדב (ירמיה ל"ה י"ד): bestätigt werden, gehalten, vollzogen, erfüllt werden: הגבר הֻקַם עָל (ש"ב כ"ג א') הורם לגדולה.

ההתפעל ענינו אויב: וּמִתְקוֹמְמִי כעול (איוב כ"ז ז'): Gegner, Widersacher, Nachsteller: מִמִּתְקוֹמְמִים בימינך (תהלים י"ז ז') וחסר המ"ם: וּבִתְקוֹמְמֶיךָ אתקוטט (שם קל"ט כ"א), חסר מ"ם, והוא כמו וּבְמִתְקוֹמְמֶיךָ: וארץ מִתְקוֹמָמָה (איוב כ' כ"ז) die Erde richtet sich gegen ihn [zum feindlichen Zeugen] auf, כמו יגלו שמים עונו בפסוק הזה. והוא ע"ד מליצה, כמו כי אבן מקיר תזעק, ורבים כמוהם.

קָמָה שת"נ לתבואת בשלה בקנים ועומדת לקצור: מגדיש ועד־קָמָה (שופטים ט"ו ה') stehendes Getreide: בְּקָמַת רעך (דברים כ"ג כ"ו): בְּקָמוֹת פלשתים (שופטים ט"ו ה').

קוֹמָה יש שמ"נ או ת"הש לגובה הגוף: וְקֹמָה חמש אמות (שמות כ"ז י"ח) die Höhe: קוֹמַת הכרוב האחד (מ"א ו' כ"ו): קוֹמָתֵךְ דמתה לתמר (שה"ש ז' ה'). ות"הש: ורמי הַקּוֹמָה גדועים (ישעיה י' ל"ג): שפלת קוֹמָה (יחזקאל י"ז ו') Statur: וגבה קוֹמָה (שם ל"א ג'): גבהת בְּקוֹמָה (שם שם י'): ויפל מלא־קוֹמָתוֹ ארצה (ש"א כ"ח כ') שהיה גבה קומה. ויש שת"נ לכל הולך בקומה זקופה: על־ראש כל־קוֹמָה (יחזקאל י"ג י"ח) aufrechtstehendes Wesen. ומזה בתפלה, וכל קוֹמָה לפניך תשתחוה. ובא עמ"א לענין ת"הפ: ואוליך אתכם קוֹמְמִיּוּת (ויקרא כ"ו י"ג) aufrecht, ר"ל חפשי בקומה זקופה, והוא מ"ש יצאו ביד רמה.

קִים תהש"ז: אם־לא נכחד קִימָנוּ (איוב כ"ב כ') י"מ אותו כמו יקום, feste, bestehende, וי"מ אותו כמו קום קוֹמֵם אויב ויתורגם, Widersacherschaft. וכנוי נוּ עיין רש"י. ובס"נ הוא ש"מ: שבתם וְקִימָתָם (איכה ג' ס"ג) aufstehen. ומ"א חי וְקַיָּם fest, sicher, בתפלה. חיים וְקַיָּמִים Immerdauernder. וש"מ *קִיּוּם בתל' ידוע. ומ"א: וּמָחִיתִי את כל הַיְקוּם (בראשית ז' ד') lebendiges Wesen. תאר לכל בעל חי שיש לו קימה: ואת כל־הַיְקוּם אשר ברגליהם (דברים י"א ו'). ומ"א: ומלך אַלְקוּם עמו (משלי ל' ל"א) פי' הרא' ז"ל ומלך שאיש אל יקום כנגדו. ע"ש אל. וי"מ, כי קום עָם בערבי, ואל כמו ה"א הידיעה בעברית, ור"ל מלך אשר עַמּוֹ אתו וכן יתכן, כי כל היקום ג"כ עם, והיו"ד נוסף.

מָקוֹם שת"ז למרחב מיוחד שהגוף שוכן בו: אל מָקוֹם אחד, (בראשית א' ט') Ort: מָקוֹם לנו ללון, (שם כ"ד כ"ג) Platz, Raum. וכל מרחב שהעצם שממנו הדבור נמצא בו נקרא מקום: אל מָקוֹם אחר (במדבר כ"ג י"ג) Ort, Stelle: ויתן להם מָקוֹם (ש"א ט' כ"ב), Sitz: ושמתי מָקוֹם לעמי (ש"ב ז' י'), ruhige, bleibende Stelle, קיום ומנוחה: ויתנו איש־ישראל מָקוֹם (שופטים כ' ל"ו), Raum, Gelegenheit: ואל־יהי מָקוֹם לזעקתי (איוב ט"ז י"ח), מיוחד אלא יתפשט בכל למען יהי נשמע: הכל הולך אל־מָקוֹם אחד (קהלת ג' כ'), אין זה מקום מיוחד, אבל מקום בכלל: ותצא מִן־הַמָּקוֹם (רות א' ז') עיר: רב הַמָּקוֹם ביניהם (ש"א כ"ו י"ג) Raum: והניף ידו על־הַמָּקוֹם (מ"ב ה' י"א) הלק מיוחד בגוף: מִמָּקוֹם אחר (אסתר ד' י"ד) אופן וסבה: עד מְקוֹם שכם (בראשית י"ב ו'): ויפקד מְקוֹם דוד (ש"א כ' כ"ה), כי המתקומם ממלא מקומו, ובהעדר כאלו נעדר המקום: וזה מְקוֹם לא־ידע אל (איוב י"ח כ"א) אחריתו ומשכנו, והסר אשר, כי דרך מקום לבוא בסמיכות על אשר: מְקוֹמְךָ אל־תנח (קהלת י' ד') Posten, נקרא הפקודה והתמנות שאדם ספקד עליו מקום: על־מְקֹמוֹ יבוא בשלום (שמות י"ח כ"ג), מנוחתו. ומזה מנהג לומר מלא את מְקוֹמוֹ, כמו: הסר המלכים איש מִמְּקֹמוֹ (מ"א כ' כ"ד), ממעלתו במערכת: ברוך כבוד־יי מִמְּקוֹמוֹ (יחזקאל ג' י"ב) ממעלתו הנשגבה. והרבוי: בכל מְקֹמוֹת ממשלתו (תהלים ק"ג כ"ב): בכל מְקוֹמֹתֵיכֶם (עמוס ד' ו'): מכל מְקוֹמֹתָם להביאם (נחמיה י"ב כ"ז): למשפחתם לִמְקֹמֹתָם (בראשית ל"ו מ').

תְּקוּמָה שמ"נ, ענינו קיום מנפילה: ולא־תהיה לכם תְּקוּמָה (ויקרא כ"ו ל"ז) Aufkommen.

קון

קוֹנֵן פעל יוצא בנינו פיעל, ענינו נגון של אבל והספד בדברי מליצה ושיר: וְקוֹנְנוּ עליך (יחזקאל כ"ז ל"ב) Klaglieder anstimmen, וכל קינה בקוראים ועונים: וקראו לַמְקוֹנְנוֹת (ירמיה ט' ט"ז),

(ש״ב כ״ב מ״ט): לשמצה בְּקָמֵיהֶם (שמות ל״ב כ״ה): אם תָּקוּם עלי מלחמה (תהלים כ״ז ג׳): בְּקוּם עלינו אדם (שם קכ״ד ב׳). ובמלת אל: לָקוּם אלי לארב (ש״א כ״ב י״ג): לָקוּם אל־שאול (שם כ״ד ח׳). ומ״ש מרידה: בת קָמָה באמה (מיכה ז׳ ו׳), sich empören, widerspenstig sein. וכן יבוא בעדות לרעה בבי״ת: כי קָמוּ־בי עדי־שקר (תהלים כ״ז י״ב) להעיד עלי עדות שקר. ובל׳: ליום קוּמִי לעד (צפניה ג׳ ח׳). ובא עצ״הש לענין הרמה והתנשאות: בְּקוּם רשעים יסתר אדם (משלי כ״ח כ״ח), emporkommen, יעלו לגדולה ושררה: ולא־תוסיף קוּם (ישעיה כ״ד כ׳). עצ״הש לשוב למעלתה: בידי לא־אוכל קוּם (איכה א׳ י״ד): בל יָקֻמוּ וירשו ארץ (ישעיה י״ד כ״א): ומשנאיו מן־יְקוּמוּן (דברים ל״ג י״א). ובא על תחיה ממות: נבלתי יְקוּמוּן (ישעיה כ״ו י״ט) auferstehen: ואמחצם ולא יְקוּמוּן (ש״ב כ״ב ל״ט).

הפיעל מ״ש ע״ד השלמים ענינו חזוק דבור ע״י המעשה: לְקַיֵּם כל־דבר (רות ד׳ ז׳), bestätigen: נשבעתי וָאֲקַיֵּמָה (תהלים קי״ט ק״ו) festsetzen, vollziehen: כשנעשה המעשה, הדבור מקוים ומאומת, ועמו מ״ש לתת לדבר העמדה והמשך לזמן רב: לְקַיֵּם את־ימי הפורים (אסתר ט׳ ל״א), halten, לדורו׳: כאשר קִיְּמוּ עליהם (שם שם ל״א), החזיקו ועשו מה שדברו: קִיְּמוּ וקבלו (שם שם כ״ז). וראוי קבלו וקימו, לכן דרשו בתל׳ קימו מה שקבלו כבר, ולפי פשוטו קימו להיות קיים לדורות וקבלו עליהם מיד, ועד״ז בא בתל׳ יְמַקַיֵּם השטר בחותמיו, bekräftigen, bewähren, bestätigen: ויחלו לְקַיֵּם דבר (יחזקאל י״ג ו׳), מבטיחים בתוחלת לקים בפעל מה שדברו, Wort halten, וכמוהו בתלמוד *מְקַיֵּם תנאי מְקַיֵּם פסק. וע״א: קַיְּמֵנִי כדבריך (תהלים קי״ט כ״ה) erhalten. ומ״ש ע״ד המרובעים, ענינו הקמת דבר חרב ונופל על קיומו הראשון: והרבותיה אֲקוֹמֵם (ישעיה מ״ד כ״ו) aufrichten, wieder herstellen. וע״א: ואת מול עמי לאויב יְקוֹמֵם (מיכה ב׳ ח׳) als Feind ansehen, יחשבהו לקם ואויב. ע״ש מול, והרד״ק אמר שהוא עומד.

ההפעיל מ״ש העמדה והצבה: הֵקִים יהושע (יהושע ד׳ ט׳) aufstellen, errichten: האחר יָקִים את־חברו (קהלת ד׳ י׳): הֵקִים מכסאותם (ישעיה י״ד ט׳) erheben, סבב להיות עומדים: מי יְקִימֶנּוּ (במדבר כ״ד ט׳) bewegen aufzustehen. כי יאמר על העמדה ביד או בסבה: וַיָּקֶם משה את־המשכן (שמות מ׳ י״ח) aufstellen, zusammen stellen: אָקִים את־סכת דויד (עמוס ט׳ י״א) wieder herstellen: הָקֵם תָּקִים עמו (דברים כ״ב ד׳). ועצה״ש: כושל יְקִימוּן מליך (איוב ד׳ ד׳) aufrichten, Muth machen: מֵקִים מעפר דל (ש״א ב׳ ח׳) הרמה והתנשאות: וְהֵקִים יי לו מלך (מ״א י״ד י״ד) errichten. כי הרבה ישתמש הפעל הזה להרמת גדולה. ויש כמו הערכת מלחמה: וְהֵקִים עליך צנה (יחזקאל כ״ו ח׳), ר״ל כלי זין של האויב הצורר אותך: הֵקִים לנו יי נביאים (ירמיה כ״ט ט״ו): וַהֲקִימוֹתִי לי כהן נאמן (ש״א ב׳ ל״ה) bestellen: יְקִימְךָ יי לו לעם קדוש (דברים כ״ח ט׳): מי הֵקִים כל־אפסי־ארץ (משלי ל׳ ד׳) entstehen lassen, וי״ל קיום. ויבוא לענין עשיית ברית או קיומו: וַהֲקִמֹתִי את־בריתי (בראשית ו׳ י״ח) errichten. או קיום ושמירה הבטחה או מצוה: הֲקִימוֹתִי את־דבר יי (ש״א ט״ו י״ג) halten, vollziehen: ודבר ולא יְקִימֶנָּה (במדבר כ״ג י״ט), halten: וַהֲקִימוֹתִי את כסא ממלכתך (מ״א ט׳ ה׳) ausführen: הֵקִים אותם (במדבר ל׳ ט״ו) bestätigen, dauerhaft machen, bestätigen, bekräftigen, חזוק ותוקף לאמת דבר, כי כן יאמר על קיום דברי זולת לאמת אותם, או למלאת במעשה דבר בטחון ומצוה: הָקֵים תָּקִימְנָה את נדריכם (ירמיה מ״ד כ״ה): ועד־הֲקִימוֹ (שם כ״ג כ׳): אך יָקֵם יי את־דברו (ש״א א׳ כ״ג) כלם כמו קים בפיעל: וַתָּקֶם את־דבריך (נחמיה ט׳ ח׳). וע״א: לְהָקִים לאחיו שם (דברים כ״ה ז׳) fortpflanzen, erhalten, dauerhaft machen: וְהָקֵם זרע לאחיך (בראשית ל״ח ח׳). וע״א: ולא הֲקֵמֹתוֹ במלחמה (תהלים פ״ט מ״ד) aufkommen lassen, beistehen, helfen. וכן יבוא בהפעיל הקמת אויב לרעה בקשור מלת על: הנני מֵקִים עליך רעה (ש״ב י״ב י״א): אנכי מֵקִים רעה בארץ (זכריה י״א ט״ז). והרבה שיאמר לרעה למלחמה ולאויב ל׳ הזה: כי הֵקִים בני את־עבדי (ש״א כ״ב ח׳) aufreizen: הנני מֵקִים את־הכשדים (חבקוק א׳ ו׳) empören, helfen, aufwiegeln: מעירם לקמים. וַיָּקֶם אלהים לו שטן (מ״א י״א כ״ג) כולם קימה לרעה. ומ״ש הפסיק: יָקֵם סערה לדממה (תהלים ק״ז כ״ט) ein-

(שם ל"ו ו') השמעת כרוז: אין קול ענות גבורה
(שם ל"ב י"ח) Siegesgeschrei, תרועת ניצוח במלחמ':
ואין קול ענות חלושה (שם שם י"ח) Geheul der
Besiegten, קול ויליל מרפיון כח: קול ענות אנכי
שומע (שם שם י"ח) blos die Stimme eines Wett-
gesanges vernehm' ich: ושמעו לקולך (שם ג' י"ח)
ר"ל קול מצותיך. וכל שמיעת קול בבי"ת או
בלמ"ד ענינו הקשבה, עיין שמע. ונתינת קול או
נשיאות קול הוא צעקה, ע' נתן, נשא. והרבוי
נקבה: ויי נתן קֹלֹת וברד (שם ט' כ"ג) Donner-
schall: ויהי קֹלֹת וברקים (שם י"ט ט"ז): מִקֹּלוֹת
מים רבים (תהלים צ"ג ד') Getöse, Brausen. ובתל'
מוציאין *בְּקוֹלֵי. קולות, הסמיכות הזה להורות
הפלגת שאגה. וכן ישמשו בתאר, אשה קוֹלָנִית
Schreierin. וי"א משמעת קול נחירה בשעת מעשה.
קוֹלָיָה (מן קול יה) שם ע"פ (ירמיה כ"ט כ"א,
נחמיה י"א ז').

קום

קוּם, העתיד יָקוּם, פע"ו הב"ב. הקל עומד עקר
ענינו עמידה מישיבה ושכיבה. ועמו מ"ש
קיום, והמשך והתמדה במציאות, במקום ובזמן.
ועמו מ"ש מרידה, גם מ"ש מציאות דבר חדש, או
הפסק דבר ובטולו, וכדומה לו מהענינים: ויהי־
הוא קָם לילה (מ"ב ח' כ"א) aufstehen: יפל צדיק
וָקָם (משלי כ"ד ט"ז): והמלך קָם בחמתו (אסתר ז'
ז'): מפני שיבה תָּקוּם (ויקרא י"ט ל"ב): וַיָּקָם פרעה
לילה (שמות י"ב ל'): כי נפלתי קָמְתִּי (מיכה ז' ח'):
וַיָּקָם העם כל היום (במדבר י"א ל"ב). ומ"ש קיום
וחזוק והמשך והשארה והתמדה במקום או בזמן:
ומי יָקוּם בחרון אפו (נחום א' ו') bestehen: דבר־מי
יָקוּם ממני ומהם (ירמיה מ"ד כ"ח) wessen Wort
(Beschluß) bestehen wird, das von mir, oder das
von ihnen: ולא קָמָה עוד רוח (יהושע ב' י"א) השאר
בקיומו: וְקָמָה בידך ממלכת (ש"א כ"ד כ"א) dauern,
bleiben, Bestand haben: ואחרון על־עפר יָקוּם (איוב
י"ט כ"ה): ממלכתך לא תָקוּם (ש"א י"ג י"ד): וְקָם
הבית אשר־בעיר (ויקרא כ"ה ל') für beständig
bleiben: וַיָּקָם השדה והמערה (בראשית כ"ג כ'):
וְקָמוּ כל־נדריה (במדבר ל' י"ב) gelten, יתקיים
המעשה לפי הדבור: ותגזר אמר וְיָקָם לך (איוב
כ"ב כ"ה) erfüllet werden: קָמָה על בבל מחשבות
יי (ירמיה נ"א כ"ט): כי קום יָקוּמוּ דברי (שם מ"ד
כ"ט): ועצת יי היא תָקוּם (משלי י"ט כ"א): לא יָקוּם
עד אחד באיש לכל־עון (דברים י"ט ט"ו) gültig sein,
לא יהיו דבריו נחשבים לקיים אותם. ומנהג הלשון
לבוא קם בעדות: וַיָּקָם בי כחשי בפני יענה (איוב
ט"ז ח'). ומ"ש ענין מציאות דבר חדש: וְקָם שבט
מישראל (במדבר כ"ד י"ז) entstehen: וְקָאם שאון
בעמיך (הושע י' י"ד) באל"ף ת' אות הנעלם: וְקָמוּ
שבע שני רעב (בראשית מ"א ל') קימה בזמן הבא:
ולא קָם נביא עוד (דברים ל"ד י'): לא תָקוּם פעמים
צרה (נחום א' ט'). ויש שבא לפני פעל אחר לענין
הכנה וזרוז והתחלת פעולה, כמו הבה, לכה, ע"ש
משך: וְקַמְתָּ ועלית (דברים י"ז ח') sich aufmachen:
קום התהלך בארץ (בראשית י"ג י"ז) auf: קום קח
את־אשתך (שם י"ט ט"ו): קום עשה־לנו אלהים
(שמות ל"ב א') wohlauf: קומו וְנָקוּמָה עליה (עובדי'
א' א'): קוּמָה ואשלחך (ש"א ט' כ"ו): וַתָּקָם אסתר
ותעמד (אסתר ח' ד'): קוּמָה יי למנוחתך (תהלים
קל"ב ח') ר"ל קומה ושובה ובאה, כי בפעלים כאלה
נסתר הפעל לפעמים ומובן בענין. כמו: וַיָּקָם
לקראתם (בראשית י"ט א'): וַיָּקֻמוּ ממדין (מ"א י"א
י"ח): קוּמָה עזרתה לנו (תהלים מ"ד כ"ז): קֹמְנָה
שמענה קולי (ישעיה ל"ב ט') וכן ישמש על בוא
דבר תחת דבר: והנה קַמְתֶּם תחת אבותיכם
(במדבר ל"ב י"ד) die Stelle vertreten: וָאָקֻם תחת
דוד אבי (ד"ה ב' ו' י'): יָקוּם על־שם אחיו (דברים
כ"ה ו'): וַיָּקָם מלך־חדש (שמות א' ח') תחת המת.
או לפי שבענין גדולה ומנוי ופקידות נופל ל' קם,
כמו בנביא ובמלך. כמו, וְקָם שבט, כי יָקוּם בקרבך
נביא. ומ"ש עמידה והפסק דבר: ועיניו קָמָה ולא
יכול לראות (ש"א ד' ט"ו) starr werden, aufhören
zu sehen: כי קָמוּ עיניו משיבו (מלכים א' י"ד ד').
ומ"ש התקוממות לרעה לצרר באיבה ולרדוף או
לענש. וקשורו במלת על או בבית: וארב לו וְקָם
עליו (דברים י"ט י"א) über einen herfallen: וְקָם על
בית מרעים (ישעיה ל"א ב'): וְקַמְתִּי עליהם (שם י"ד
כ"ב): וכל אשר־קָמוּ עליך (ש"ב י"ח ל"ב) nachstellen,
Feindseligkeit ausüben: רבים קָמִים עלי (תהלים ג'
ב'): הַקּוֹמִים עליו (מ"ב ט"ז ז'): תכריע קָמַי (תהלים
י"ח מ') Feinde, der Widersacher: וּמִקָּמַי תרוממני

ומאריך להשיג מה שמבקש עד שישיג: קויתי לעשות ענבים (ישעיה ה׳ ד׳) in Erwartung sein: זה היום שקוינהו (איכה ב׳ ט״ז) wünschen: הליכת שבא קוו־למו (איוב ו׳ י״ט) schmachten: וכשכיר יקוה פעלו (שם ז׳ ב׳): נוראות לו נקוה (ישעיה ס״ד ב׳) erwarten, vermuthen, sich einbilden, vorstellen. כי התקוה קשורה בדמיון, ומה שחפץ האדם ואהב מדמה להיות כן, והבן: יקו לאור ואין (איוב ג׳ ט׳): ויקו לעשות ענבים (ישעיה ה׳ ב׳): ויקו למשפט (שם שם ז׳). ומ״ש מע״ב: כי לי איים יקוו (ישעיה ס׳ ט׳) יקבצו, כמו יקוו, ואין לדמותו אל: כי אלי איים יקוו (שם נ״א ה׳) שהוא נרדף עם ייחלון, וע״א: אם אקוה שאול ביתי (איוב י״ז י״ד) ausbreiten, כמו נטה קו, ונרדף עם בשאול רפדתי יצועי, אבל תרגום סבה.

קו שת״ז לחוט חבל מדה: מי־נטה עליה קו (איוב ל״ח ה׳) Meßschnur: וקו שלשים (ד״ה ב׳ ד׳ ב׳) מדת קו: משפט לקו (ישעיה כ״ח י״ז) Richtschnur: את קו שמרון (מ״ב כ״א י״ג): קו־תהו ואבני־בהו (ישעיה ל״ד י״א): גוי קו־קו ומבוסה (שם י״ח ב׳ י״א) שהוא כפל מן קאה, והוא מלה אחת, unflätig, וי״א שם אומה בארץ אפריקא: קו לקו קו לקו (שם כ״ח י׳) ע״ש צוה: בכל־הארץ יצא קום (תהלים י״ט ה׳) Saite, קוי המיתר, ול״נ כי קום כמו חום הקודם, ועד״ז קו לקו.

מקוה ת״הש לעצם שאליו הבטחון והייחול: מקוה ישראל (ירמיה י״ד ח׳) die Hoffnung, Zuversicht, Schutzgott: ומקוה אבותיהם יי (שם נ׳ ז׳) וש״מ: יש מקוה לישראל על זאת (עזרא י׳ ב׳) Hoffnung. ובס״נ ת״הש לאסיפת מים: ומקוה עשיתם בין ההומותים (ישעיה כ״ב י״א) ein Wasserbehälter, Kanal, והסמיכות בל״ז: ועל כל־מקוה מימיהם (שמות ז׳ י״ט) המכונס בידי אדם, לעת צרך: מעין ובור מקוה מים (ויקרא י״א ל״ו) בור שבו מתכנסין המים, וכל מקוה הוא מכונס ממקום אחד. וע״א: ומקוה [א] סחרי המלך (מ״א י׳ כ״ח, ד״ה ב׳ א׳ ט״ז) Handlungskompagnie, ר״ל אסיפת סוחרים, אשר למלך שלמה, לקחו מקוה שלם במחיר, ועל ידם היו הסוסים נמכרים לשאר מלכים, כי לשלמה לבד נתן רשות להוציא סוסים ממצרים. וי״א מקוה הוא ממקום ששמו קוי Kaua' kawa, אשר בארץ אפריקא. כלומת מוצא הסוסים היו ממצרים ומקוא, כי בד״ה כתוב באל״ף.

תקוה יש שמ״נ לתוחלת וצפוי: יש־לי תקוה (רות א׳ י״ב) Hoffnung, Aussicht: ותקות חנף תאבד (איוב ח׳ י״ג) Wunsch: ותקותי יתן אלוה (שם ו׳ ח׳) ויש ענינו חוט קו: את תקות חוט השני (יהושע ב׳ י״ח) ר״ל קו שזור מחוט שני, וימ״מ: ויכלו באפס תקוה (איוב ז׳ ו׳) חוט הערב אשר בארג, ועיין באור תהלים צ׳ פסוק כי גז חיש ונעופה.

קוח

קוח פעל יוצא בנינו קל ענינו כמו לקח: קח על מים רבים (יחזקאל י״ז ה׳) ע׳ לקח. וע״א: ולאסירים פקח־קוח (ישעיה ס״א א׳) Kerker. ע׳ פקח.

קוט

קוט, העתיד אקוט, יקט, פע״ו גב״ב. הקל ענינו מאס ותעב בדבר כמו קוץ: אקוט בדור (תהלים צ״ה י׳) Eckel, Widerwillen haben, verwerfen, überdrüßig sein, קצתי בהם, לכן קשורו בבי״ת. וע״א: אשר־יקוט כסלו (איוב ח׳ י״ד) שהוא ל׳ קציצה כמו יקוץ, יכרת ויפסק. ול״נ כי יקט במקום הזה הוא מן: כמעט קט (יחזקאל ט״ז מ״ז) ר״ל מעט וקטן תקותו, ויהיה נרדף עם ובית עכביש מבטחו:

הנפעל: ונקטו בפניהם (יחזקאל ו׳ ט׳) für sich selbst eckeln, והוא בדגש: ונקטתם בפניכם (שם כ׳ מ״ג) לדר״ק בלי דגש: נקטה נפשי בחיי (איוב י׳ א׳) ראוי נקוטה, Eckel, Widerwillen haben. כמו נקוצה ובארמית תוגיון נפשי, ת׳ תנקטון וכן קנט מע״ז. וע״ש קנץ. כי ט׳ וצ׳ מתחלפים בארמית ובערבי׳.

ההתפעל: ובתקוממיך אתקוטט (תהלים קל״ט כ״א): ראיתי בגדים ואתקוטטה (שם קי״ט קנ״ח) (ע״ש קטט).

קול

קול שע״ז לרוח הנשמע אם בדבור או בזעקה ורעש וכדומה: הקל קול יעקב (בראשית כ״ז כ״ב) Stimme, Schall: קול דמי אחיך (שם ד׳ י׳) עצ״הם: קול הנער (שם כ״א י״ז) בבייתו: קול אחד (שמות כ״ד ג׳) einstimmig, הסכמה: קול במחנה

קָהָל ת"הש לקבוץ המון עם רב: קְהַל גדול (כ"א ה' ס"ה) Versammlung: את־כל־הַקָּהָל (שמות ט"ז ג'), כי לפעמים נקרא כל האומה בשם קהל, ולפעמי' נקרא קבוץ רב מכלל העם בהסכמת מחשבה לענין אחד גם בהיותם בלתי מקובצים יחד נקראו כן: ונעלם דבר מעיני הַקָּהָל (ויקרא ד' י"ג) Gemeinde, כלל האנשים אשר משותפים בחברה: הנפש ההוא מתוך הַקָּהָל (במדבר י"ט כ') הנה קהל כמו עם. וזהו ההבדל שבינו ובין עדה כי עדה יאמר רק על חלק מהקהל המקובץ למכוון ענין אחד. ויאמר על הרבוי: גוי וּקְהַל גוים (בראשית ל"ה י"א) Menge: קָהָל גדול ישובו הנה (ירמיה ל"א ח'): והיית לִקְהַל עמים (בראשית כ"ח ג'). ועד"ז יאמר על הרבוי והגלוי והפרסום: בתוך קָהָל ועדה (משלי ה' י"ד) frei vor der Welt: תגלה רעתו בְקָהָל (שם כ"ו כ"ו) öffentlich: קמתי בַקָּהָל אשוע (איוב ל' כ"ח), י"ל מלשון ערבי ענינו Undankbare, Unhöfliche: וכן יאמר קהל כאשר ירצה לכנות המוני עם: ובעד־כל קְהַל ישראל (ויקרא ט"ז י"ז). וכן יאמר קהל לענין מיוחד: בִּקְהַל קדשים (תהלי' פ"ט ו'): בִּקְהַל רפאים ינוח (משלי כ"א ט"ז): קְהָלֶךָ הנקהלים עליך (יחזקאל ל"ח ז') Rotte, Haufe לגנאי: וּבִקְהָלָם אל־תחד כבודי (בראשית מ"ט ו') נצב לעומת בסודם, וענינו בהקהלם למרידה.

קְהִלָּה יש שם מ"נ: ואתן עליהם קְהִלָּה גדולה (נחמי' ה' ז') Rathsversammlung, Zusammenkunft. ויש ת"הש: מורשה קְהִלַּת יעקב (דברים ל"ג ד') Gemeinde.

מַקְהֵלִים תואר השם רבוי עם ובגלוי ובפרסום: בְּמַקְהֵלִים אברך יי (תהלים כ"ו י"ב) öffentliche Versammlungen. ובס"נ: בְּמַקְהֵלוֹת ברכו אלהים (שם ס"ח כ"ז) כולל שניהם רבוי קבוצי עם והוא במקום. גלוי שדרכם להקבץ שם עם רב.

קָהַת אך בעתיד, ענינו קבוץ ואסיפה: ולו יִקְּהַת עמים (בראשית מ"ט י') versammeln; ומשרש זה שע"פ תְּקֳהַת.

קְהָת שע"פ לבן לוי בן יעקב (בראשית מ"ו י"א, שמות ו' ט"ז), ומזה: משפחת הַקְּהָתִי (במדבר ג' כ"ז, יהושע כ"א ד').

קוא

קוֹא פעל יוצא, בב"ב. הקל ענינו פליטת דבר הבלוע onomatopaeon, לפי הכרת המפליט: כאשר קָאָה את־הגוי (ויקרא י"ח כ"ח) speien, auswerfen, כי הקאה נופל בדבר מגעל: ושכרו וּקְיוּ (ירמי' כ"ה כ"ז) ת' וְקוֹאוּ erbrechen. וי"א כי שרש המלה קאה מגל"ה.

ההפעיל: פן־תשבענו וַהֲקֵאתוֹ (משלי כ"ה ט"ז): פתך אכלת תְּקִיאֶנָּה (שם כ"ג ח'): וַיָּקֵא את־יונה אל היבשה (יונה ב' י"א) ausspeien: חיל בלע וַיְקִאֶנּוּ (איוב כ' ט"ו) ולא תָקִיא אתכם הארץ (ויקרא כ' כ"ב) עצ"הש:

קִיא ת"הש לדבר הנפלט: מלאו קִיא צואה (ישעי' כ"ח ח') Gespei, מעלה ומטה: כהתעות שכור בְּקִיאוֹ (שם י"ט י"ד) בהקיא: ככלב שב על־קֵאוֹ (משלי כ"ו י"א): וספק מואב בְּקִיאוֹ (ירמיה מ"ח כ"ו), והמרכב: וְקִיקָלוֹן על־כבודך (חבקוק ב' ט"ז) schändlicher Unflath מן קיא קלון, כמו עב טיט. וי"מ משרש זה: דברי אגור בִּן יָקֶה (משלי ל' ב') הפך קהלת. וחיר"ק הבית יורה שהוא תאר כמו בן הכות הרשע, בן לילה. ובא: גוי קַו־קָו (ישעיה י"ח ב'). י"א שהוא מן קאה. קיבה בש' קבב.

קוה

קָוָה פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל ענינו נרדף עם דום, יחל, צפה, כי ג' המושגים נקשרים שתיקה ואריכת רוח ואמונה ובטחון: וְקוֵֹי יי יחליפו כח (ישעיה מ' ל"א) harren, hoffen, vertrauen, erwarten: לא יבושו קֹוָי (שם מ"ט כ"ג): קֹוֶיךָ לא יבושו (תהלים כ"ה ג'): טוב יי לְקֹוָו (איכה ג' כ"ה).

הנפעל ענינו אסיפה והתחברות אל דבר: וְנִקְווּ אליה כל־הגוים (ירמיה ג' י"ז) sich versammeln, zusammenfließen, vereinigen, sich verbinden. אמר ונקוו ולא נאספו, נקבצו, נקהלו, כי הם מורים גם כן לרעה והתנגדות אבל נקוו, הוא התאחדות והתחברות עם הדבר שנקוו אליו: יִקָּווּ המים אל מקום אחד (בראשית א' ט') יתחברו.

הפיעל: מ"ש מענין הקל: קִוִּיתִי יי קִוְּתָה נפשי (תהלים ק"ל ה') hoffen, harren, erwarten: כאשר קִוּוּ נפשי (שם נ"ו ז') auflauern, nachstellen: לי קִוּוּ רשעים (שם קי"ט צ"ה), כי האורב ממתין ומצפה

קָדְשִׁי (שם פ"ט כ"א) : ורוח קָדְשְׁךָ אל־תקח ממני (שם נ"א י"ג) : ועשית בגדי־קֹדֶשׁ (שמות כ"ח ד') פי' רש"י מתרומה המקודשת לשמי', ורצה בזה, שאין הכוונה כמו ועשית בגדי קֹדֶשׁ (דלעיל פ' ד') כלומר בגדים המקודשים heilige Kleider, כי אם כאן קדש איננו תאר להבגדים וענינו מן הקדש von dem als heilig Gespendeten, והעירותי על זה, אחרי רואי טעות בעל הכורם על רש"י, ומתעלם ממנו כוונתו : בבואו אל־הַקֹּדֶשׁ (שם כ"ה כ"ט) Heiligthum : נאדר בַּקֹּדֶשׁ (שם ט"ו י"א) : לא־יאכל קֹדֶשׁ (ויקרא כ"ב י') כל דבר המקודש ממקום וכלי וקרבן נקרא קדש : קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוא (ויקרא ו' י') Allerheiligstes, לפי שיש מדרגות בקדושה : מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים ומן הַקֳּדָשִׁים (שם כ"א כ"ב) : רק קָדָשֶׁיךָ (דברים י"ב כ"ו) כל דבר שהקדיש : באכלם את־קָדְשֵׁיהֶם (ויקרא כ"ב ט"ז) בכל־קָדְשֵׁיכֶם (יחזקאל כ' מ').

מִקְדָּשׁ שת"ז למקום קדוש ומזומן לקרבן ולכל קדשי נדבות : ועשו לי מִקְדָּשׁ (שמות כ"ה ח') heiliger Ort, geweihter Tempel, קרוב לענין אהל מועד : ואל הַמִּקְדָּשׁ לא תבוא (ויקרא י"ב ד'), ויש תאר לקדש : את מִקְדְּשׁוֹ ממנו (במדבר י"ח כ"ט) der geweihte Theil, הנבדל ונפרש לקדושה : ולא יחלל את־מִקְדָּשַׁי (ויקרא כ"א כ"ג) דרך כלל הקודש והמקדש : והטף אל־־מִקְדָּשִׁים (יחזקאל כ"א ז') : שלחו באש מִקְדָּשֶׁךָ (תהלים ע"ד ז'). וכן נקרא ארמון המלך מקדש : מִקְדַּשׁ־מלך הוא (עמוס ז' י"ג) שהוא מובדל ומופרש שלא יכנסו בו כי אם הקרואים ומזומנים : ובא אל־־מִקְדָּשׁוֹ להתפלל (ישעיה ט"ז י"ב) קדש כל איש לפי דרכו. וע"א : והיה לְמִקְדָּשׁ ולאבן נגף (שם ח' י"ד), י"מ מזומן לאבן נגף, וי"מ כמו משגב. וע"ד נקרא האבן שמשימין בפנות הבתים אבן מקדש, שהוא מרחק ומפריש העוברים והשבים ברחוב בעגלה וקרון לדחוף בפנת הבית. וכל העובר עליו נדחף בו לאחור והבית לא ינזק. והוא שוה לאבן נגף ולצור מכשל. ושם *קְדוֹשִׁים ידוע, והוא על המנהג הנהוג באומה בקבלה שעל ידו יקנה איש אשה להיות מיוחדת לו לבדו ומפרשת ואסורה על כל אדם. ואם אין שם זה מפורש בתורה תעמוד הקבלה לנו במקומה, וגם הנוצרים יחשבו עוד היום הנשואים אחד מז' דברי קדש.

קָדֵשׁ שם מקום (בראשית י"ד ז'), ובשלימות קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ (במדבר ל"ד ד', דברים א' ב'), ומזה כברת ארץ : מִדְבַּר קָדֵשׁ (תהלים כ"ט ח') והוא מקום במדבר בין אדום ומצרים ממול כנען.

קֶדֶשׁ שם עיר בגבול שבט יהודה (יהושע ט"ו כ"ג) גם עיר בחלק מטה נפתלי (שם י"ב כ"ב, י"ט ל"ז). עם ה"א בסופו תחת למ"ד בתחלתה : קִדְשָׁה (שופטים ד' ט') גם היא שם עיר אשר בגבול מטה יששכר (ד"ה א' ו' נ"ז), אשר נקראה גם בשם קִשְׁיוֹן (יהושע י"ט כ', כ"א כ"ח).

קהה

קָהָה פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל ענינו כיהות שנים מחדודם, או בברזל : ושני בנים תִּקְהֶינָה (ירמיה ל"א כ"ט).

הפיעל : אם־קֵהָה הברזל (קהלת י' י') ג"כ עומד. וההפעיל בתל' אף אתה *הַקְהֵה את שניו stumpf machen. והשם נִקָּיוֹן שנים ע"ש נקה, כהרבה כפולים וחפ"נ שהם נרדפים.

קהל

קָהַל פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל ענינו אסוף וקבוץ, ולא נמצא ממנו כי אם בינוני תאר : דברי קֹהֶלֶת בן דוד (קהלת א' א') Sammler, Prediger : אמר הַקּוֹהֶלֶת (שם י"ב ח').

הנפעל פעל משותף, נופל רק ברבוי או בקבוץ עם ועדה : נִקְהֲלוּ לעמק ברכה (ד"ה ב' כ' כ"ו) sich versammeln : וַתִּקָּהֵל העדה כאיש אחד (שופטים כ' א') : וַיִּקָּהֲלוּ אל־המלך (מ"א ח' ב'), וכל שהוא בקשור על, הוא למרידה : וַיִּקָּהֵל העם על־אהרן (שמות ל"ב א') sich zusammenrotten : וַיִּקָּהֲלוּ על־משה (במדבר ט"ז ג') למרוד.

ההפעיל : וְהִקְהַלְתָּ את־כל־עדת בני ישראל (שם ח' ט') zusammenrufen : אז יַקְהֵל שלמה (מ"א ח' א') במצוה. וַיַּקְהִלוּ משה ואהרן (במדבר כ' י') : וַיַּקְהֵל עליהם קרח (שם ט"ז י"ט) למרידה : וְיַקְהִיל ומי ישיבנו (איוב י"א י'), כתב הראב"ע הוא היפך, ר"ל היפך ויחלף, ולא מצאנו קהל כ"א באנשים. ע"ש קבץ, וי"ל זה ע"ד אחר תאסף מרים, שהיא קבלה לחברה ג"כ אחר סגירה.

מטומאה וקדוש לשמוש עבודת קדש: וְקִדַּשְׁתִּי את־שמי (יחזקאל ל"ו כ"ג) sich heilig zeigen, אגלה בו קדושת שמי: אשר לא־קִדַּשְׁתֶּם אותי (דברים ל"ב נ"א): וְקִדַּשְׁתֶּם את־שנת החמשים (ויקרא כ"ה י') heilig halten, erklären: אני יי מְקַדִּשְׁכֶם (שם כ' ח') מבדיל ומרומם אותם מזולתם על ידי הבדלות והפרשות מענייני פחותי הערך, ע"כ בא במאכלות האסורות ובפחותי המדות, כי על ידי הבדל מהם האדם הוא קדוש: ויברך אלהים את יום השביעי וַיְקַדֵּשׁ אותו (בראשית ב' ג') הבדילו והפרישו ממלאכת חול. ויש ענינו זמון והכנה בדבור או בפעולה: וְקִדְּשׁוּ עליו מלחמה (מיכה ג' ה') verkündigen, veranstalten, bestimmen: קַדְּשׁוּ עליה מלחמה (ירמי' ו' ד'): קַדְּשׁוּ־צום (יואל א' י"ד) כל פעולה נכבדת שנעשה בהתעוררות כוונה נופל עליה פעל זה feierlich verkündigen, וכן: קַדְּשׁוּ עצרה לבעל (מ"ב י' כ'): קַדְּשׁוּ קהל (יואל ב' ט"ז): ואת־שבתותי קַדֵּשׁוּ (יחזקאל כ' כ'): וַיְקַדֵּשׁ את־העם (שמות י"ט י"ד) er heiligte das Volk, והכוונה כי נשמרו אך מאשה במצות ה' עליהם, אל תגשו אל אשה, כי כן מצאנוהו על הפרשה מדבר, או אל דבר מיוחד. ובתל' ישתמש הפעל הזה עוד על נשואי אשה: *הַמְקַדֵּשׁ את האשה, והוא שמפריש ומיחד אותה לו לבדו ומפרישה ואוסרה על זולתו היפך קדשה בקל.

ההפעיל מע"א: יי צבאות אותו תַקְדִּישׁוּ (ישעי' ח' י"ג): לא האמנתם בי לְהַקְדִּישֵׁנִי (במדבר כ' י"ב): גם אתם הִקְדִּישׁ (ש"ב ח' י"א) הזמנה לקדושה: כי־יַקְדִּשׁ את־ביתו (ויקרא כ"ז י"ד). ומע"ב: הִקְדִּישׁ קרואיו (צפני' א' ז'): וְהַקְדִּשֵׁם ליום הרגה (ירמיה י"ב ג') הפרישם אל דבר מיוחד.

ההתפעל: והתגדלתי וְהִתְקַדִּשְׁתִּי (יחזקאל ל"ח כ"ג) sich heilig zeigen. ובאדם יבוא ההתפעל במה שיעשה פעולות להיות ע"י קדוש: וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם והייתם קדושים (ויקרא י"א מ"ד). ויש מ"ש הפרש': והיא מִתְקַדֶּשֶׁת מטמאתה (ש"ב י"א ד') שהיתה מתפרשת מטמאת משכב שלא כדת, כי כן נמצא ונסתרה והיא נטמאה על בעילה אסורה, לפי שלא מצאנו קדש נצב לעומת טמא כ"א במשכב אשה, ונמצא התקדש על הפרש והבדל מדבר: גם הכהנים הנגשים אל ה' יִתְקַדָּשׁוּ (שמות י"ט כ"ב), יפרישו עצמם ויתרחקו מקרב כי לקדושת הגוף א"צ אזהרה וכי בשביל שהם נגשים בקרוב יותר לא יהיו קדשים ומאי גם? ועד"ז בקל, כי קדשתיך, נבדל ורחוק אתה ממני. ומ"ש הזמנ' והגבלה: הִתְקַדְּשׁוּ למחר (במדבר י"א י"ח) sich bereit halten: הִתְקַדְּשׁוּ ובאתם אתי (ש"א ט"ז ה') הבדלו והפנו מעסקיכם להיות מזומן. ובא ג"כ דרך מרומה: הַמִּתְקַדְּשִׁים והמטהרים (ישעיה ס"ו י"ז) sich entheiligen.

קָדוֹשׁ שת"ז או ת"הש: וגוי קָדוֹשׁ (שמות י"ט ו') heilig: במקום קָדוֹשׁ (שם כ"ט ל"א): אין קָדוֹשׁ כיי (ש"א ב' ב') נשגב ומרומם מכל היצורים, כי אין בלתך: קָדוֹשׁ יאמר לו (ישעיה ד' ג') טהור: את קְדוֹשׁ ישראל (שם א' ד'): לִקְדוֹשׁ יי (שם נ"ח י"ג): והייתם קְדֹשִׁים (ויקרא י"א מ"ד): הן בִּקְדֹשָׁיו לא יאמין (איוב ט"ו ט"ו).

קָדֵשׁ שת"ז למזומן ומובדל לדבר מיוחד לגנאי: ולא יהיה קָדֵשׁ מבני ישראל (דברים כ"ג י"ח) איש מוכן לזמה. וכתב הראב"ע בפי' חגי כי המצרים חלשים בתולדה מפני לחות היאור, וכשיגיעו לארבעים או קרוב, לא יוכלו לבעול עוד בתולה עד שיביאו נער וישכב עמה מעט עד שיפתח הפתח והוא נקרא קדש. ולנקבה: איה הַקְּדֵשָׁה (בראשי' ל"ח כ"א) bestimmte Beischläferin, אשה מיוחדת לזנות. ואם נשפט מנקבה על זכר, יהי' קדש ג"כ הנשכב, הנהוג בארץ קדם בנערים זכרים, וכן אמת כי לעשתרת הוקדשו, ר"ל הוזמנו והוכנו, נערים ונערות לזנות, וְנֵדֶה אשר נתנו שכר בתזנוניהם היו קודש להאלילה וכהניה. ראה אשר כתב על ענין הזה הספר הקדמון Herodotus (א' קצ"ט): תמות בנער נפשם וחיתם בַּקְּדֵשִׁים (איוב ל"ו י"ד), נצב חיה לעומת נפש וקדשים לעמת נער, ויהיה נוער כמו נער. וז"ש ראב"ע מענין הכפל תתברר זאת המלה: ועם הַקְּדֵשׁוֹת יזבחו (הושע ד' י"ד) והבדל בינה ובין זונה, כי הזונה מעשיה בסתר וזאת בגלוי.

קֹדֶשׁ ת"הש: אדמת קֹדֶשׁ (שמות ג' ה') heilig: מִקְרָא־קֹדֶשׁ (שם י"ב ט"ז): שבת קֹדֶשׁ (שם ט"ז כ"ג): ואנשי קֹדֶשׁ (שם כ"ב ל'). וכן בא על הרוב השם במקום התואר כמשפט לשוננו הקדושה: שם קָדְשִׁי (ויקרא כ' ג') mein heiliger Name, געד"ז: הר קָדְשִׁי (תהלים ב' ו'): בשם

קַדְמִיאֵל (מל': העומד קדם אל) שע"פ (עזרא ב' י', ג' ט', נחמיה ז' מ"ג, ועוד איזה פעמים).

קַדְמֹנִי ת"הש ע"ב פנים האלה: הים הַקַּדְמֹנִי (יואל ב' כ') Ostsee; שער בית יי הַקַּדְמֹנִי (יחזקאל י' י"ט) במקום קדם: משל הַקַּדְמֹנִי (ש"א כ"ד י"ד) das alte Sprichwort; כימים קַדְמֹנִים (יחזקאל ל"ח י"ז) וְקַדְמֹנִים אחזו שער (איוב י"ח כ') זקנים. ובמ"נ: וכשנים קַדְמֹנִיּוֹת (מלאכי ג' ד') alte Zeiten; וְקַדְמֹנִיּוֹת אל-תתבוננו (ישעיה מ"ג י"ח) alte verjährte Thaten. ומ"א: אל הגלילה הַקַּדְמוֹנָה (יחזקאל מ"ז ח'), ובדב"א נקרא הקב"ה קַדְמוֹן, שהוא מעולם מאין ראשית. וכן בא שם קְדִימָה Vorzug, במעלה. כי ג' קדימות הן: בזמן, במקום, במעלה. ונקרא הפתיחה שלפני חבור הַקְדָּמָה Vorrede.

קדר

קָדַר פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל עקר ענינו שחרות והשכה, ומכונה בו צרה ואבל: וְקָדַר עליהם היום (מיכה ג' ו') sich verfinstern; שמש וירח קָדָרוּ (יואל ב' י') verdunkeln; השברתי קָדַרְתִּי (ירמיה ח' כ"א) düster, traurig sein, ועמו מ"ש שחיחה והשפלה לארץ: קָדְרוּ לארץ (שם י"ד ב') פי' שוחחו ונמוכו niedergebeugt sein, וי"מ כן קדרתי: קֹדֵר שחתי (תהלים ל"ה י"ד): קֹדֵר הלכתי (שם ל"ח ז'): וְקֹדְרִים שגבו ישע (איוב ה' י"א) נרדף עם שפלים: הַקֹּדְרִים מני-קרח (שם ו' ט"ז) trüb aussehen; למה-קֹדֵר אלך (תהלים מ"ב י') gebeugt.

ההפעיל: וְהִקְדַּרְתִּי את-כככביהם (יחזקאל ל"ב ז') verdunkeln.

ההתפעל: והשמים הִתְקַדְּרוּ בעבים (מ"א י"ח מ"ה) sich verdunkeln, התעטפו קדרות עבים.

קֵדָר ת"הש לאנשים שחורים והם באים מקדר בן ישמעאל (בראשית כ"ה י"ג): עם--אהלי קֵדָר (תהלים ק"כ ה') Kaderaner, Nomaden, schwarze Menschen. ומזה: חצרים תשב קֵדָר (ישעיה מ"ב י"א). ומ"א: אלביש שמים קַדְרוּת (שם נ' ג') Dunkelheit ש"מ. ומ"א: וכי הלכנו קְדֹרַנִּית (מלאכי ג' י"ד) betrübt, düsteren Gemüthes, gebeugt, בנמיכת רוח והוא על משקל אחרנית.

קִדְרוֹן (מל' קדרות ודלות המים) הוא שם נהר הנטוי בנחל קדרון, בין ירושלי' והר הזיתים, ותוצאותיו אל הים המלח (ש"ב ט"ו כ"ג, מ"א ב' כ"ז, ט"ו י"ג, מ"ב כ"ג ד', ירמיה ל"א מ').

קדש

קָדַשׁ, העתיד יִקְדַּשׁ, פ"י, הב"ב. הקל עקר ענינו לתאר תכונת דבר שהוא נבדל ונפרש מזולתו אם מצד מעלתו להיותו נשגב ומרומם מכל או מצד פחיתותו הוא נבדל ונפרש מכל: וְקָדַשׁ הוא ובגדיו (שמות כ"ט כ"א) heilig sein; קרב אליך אל-תגש-בי כי קְדַשְׁתִּיךָ (ישעי' ס"ה ה') heilig halten. פי' אתה בעיני קדוש ולא אחפוץ בקדוש, או נבדל ומרוחק אתה בעיני, ע' התפעל: זרה הלאה כי קָדֵשׁוּ (במדבר י"ז ב') נעשו לדבר קדש: כל הנגע במזבח יִקְדָּשׁ (שמות כ"ט ל"ז), צריך שיהיה קדוש בתחלה, כן פי' רשב"ם, והמפרשים פי' יהיה קדש soll als heilig betrachtet werden. ותרגום אונקלוס יִתְקַדַּשׁ בבנין אתפעל לכוונה הזאת. ועל פירוש הרשב"ם כל הנוגע בהם יקדש, יהיה טהור soll er rein sein, קם החכם המבאר והשיג עליו כי לא נמצא בכל המקרא יקדש על טומאת הגוף: ואל-כל-מאכל הֲיִקְדָּשׁ (חגי ב' י"ב) פירשו בו היטמא, יהיה מרוחק מקדשתו. וי"ל כמשמעו, היקדש אחד מן הדברים האלה שנגע בבשר קדש, וע"ז הפוך השאלה, וכן דעת הראב"ע: פן-תִּקְדַּשׁ המלאה הזרע (דברים כ"ב ט') יהיה נבדל ונאסר לך כקדש, כי כל קדושת דבר גשמי כקרבנות ומיני מאכל ענינו הבדל ורחוק מאכילת זר משא"כ קדוש רוחני.

הנפעל: נִקְדָּשׁ בצדקה (ישעיה ה' ט"ז) מתעלה ומתרומם ausgezeichnet sein, נרדף עם ויגבה: בקרבי אֶקָּדֵשׁ (ויקרא י' ג') חפץ אני להיות מרומם ומפרש שלא יקרבו קרובי אלי בקלות, כי קדושת הרוחני הוא ערכו ורוממותו, ע"כ אמר כי המקורבים יותר אל הש"י בהשגה ראוי להם לשמור יותר קדושתו ועל מעט קט שפגעו בקדושתו ראוי להם להענש: וַיִּקָּדֵשׁ בם (במדבר כ' י"ג), גלה בענשו אותם במי מריבה כי קדוש הוא, והיה להם לשמור קדושתו.

הפיעל יש מ"ש יוצא מקל: ביום ההוא קִדֵּשׁ המלך (מ"א ח' ס"ד) heiligen, einweihen zum Heiligthum; וטהרו וְקִדְּשׁוֹ (ויקרא ט"ז י"ט) הטהרה

שיבוא להרע: נְקַדְּמָה פניו בתודה (שם צ"ה ב') נבוא לקראת פניו, כי לקראת, נגד, לפני תרגום קדם: תפלתי תְּקַדְּמֶךָּ (שם פ"ח י"ד) תקדם לבוא: במה אֲקַדֵּם יי (מיכה ו' ו') אבוא לפניו: אשר לא־קִדְּמוּ אתכם בלחם (דברים כ"ג ה') מלת אתכם קשה, אך כאשר יקצר בעל הלשון לא ישמור היחס והכנוי, ואולי חסר לסמך. והנכון כי הוראות קדם הוא קבלת פנים אשר יסמן הלועז האשכנזי במלת empfangen, entgegenkommen, ולא יקשה יחס הפעול כי בא אל נכון, וכן הכוונה: בלחמו קִדְּמוּ נודד (ישעיה כ"א י"ד) הביאו לקראת: קִדְּמוּנִי ברכים (איוב ג' י"ב) קבלוני: קִדְּמֻנִי ימי עני (שם ל' כ"ז) umgeben, סבוב ונפילה פתאם בטרם יבין: קִדְּמוּנִי מוקשי מות (תהלים י"ח ו'): תְּקַדְּמֶנּוּ ברכת טוב (שם כ"א ד') קודם שישאל.

ההפעיל: לא־תגיש וְתַקְדִּים בעדנו הרעה (עמוס ט' י') לבוא מהר בשביל מעשינו: מי הִקְדִּימַנִי ואשלם (איוב מ"א ב') הפך במה אקדם, פירוש מי הקדים להיטיב לי כדי שאשלם לו.

קֶדֶם ת"הש לפאת הפנים בגוף או לפאת מזרח שהוא קודם במקום או לימים שעברו שהם קודם בזמן: אחור וָקֶדֶם צרתני (תהלים קל"ט ה') vorn: ארם מִקֶּדֶם (ישעיה ט' י"א) מלפנים, והתאר לפאת מזרח העולם ביישוב: ארץ קֶדֶם (בראשית כ"ה ו') Morgenland, והוא הרן ואור כשדים כנזכר במקרא, ואותן ארצות נקראות סתם ארץ קדם או ארץ בני קדם: גן בעדן מִקֶּדֶם (שם ב' ח'): כירחי־קֶדֶם (איוב כ"ט ב') Vorzeit, לפנים בזמן: חדש ימינו כְּקֶדֶם (איכה ה' כ"א) vormals, vor Alters: אלהי קֶדֶם (דברים ל"ג כ"ז) לפני כל זמן: וישב קֶדֶם (תהלים נ"ה כ') ewig, מעולם: בשמי שמי־קֶדֶם (שם ס"ח ל"ד) uralt, מהתחלת הזמן. ועד"ז: קֶדֶם מפעליו מאז (משלי ח' כ"ב) ע' ראב"ע. ובתוספת ה"א: ימה וָקֵדְמָה (בראשי' כ"ח י"ד): קֵדְמָה מזרחה (שמות כ"ז י"ג) לתוספת באור: קִדְמַת אשור (בראשית ב' י"ד) במקום: שֶׁקַּדְמַת שלף (תהלים קכ"ט ו') bevor, טרם, בודד בענין זה: מימי קדם קַדְמָתָהּ (ישעיה כ"ג ז') uralte Zeit: תשבנה לְקַדְמָתָן (יחזקאל ט"ז נ"ה) in ihren vorigen Zustand. על ענין שהיו בזמן קדם, והלשון קצרה מה שאין בל' אחרת להגות כן: כְּקַדְמוֹתֵיכֶם (שם ל"ו י"א) ובר"ז: מראש מִקַּדְמֵי ארץ (משלי ח' כ"ג) כמו ראשית, כי אין קדם לפני ראשית הזמן.

קָדִים ת"הש לפאת מזרח: מפאת קָדִים (יחזקאל מ"ח ב') Ost, Morgenseite: מגמת פניהם קָדִימָה (חבקוק א' ט'), וכן הוא ת"הש לרוב לרוח מזרחית: הפונה קָדִים (יחזקאל מ"ז ב') das östliche Thor, ונמצא לרוב בספר יחזקאל, ועל המעט בספרים אחרים של כ"הק: רוח קָדִים (שמות י' י"ג) ובלא רוח: שדופות קָדִים (בראשית מ"א כ"ג) Ost-wind הרוח הזה נשתמש לרע תמיד ולפרענות: כרוח־קָדִים אפיצם (ירמיה י"ח י"ז): ברוחו הקשה ביום קָדִים (ישעי' כ"ז ח') ביום שמנשב בו רוח קדים עזה, כי עזה הוא והוא מיבש: ורוח הַקָּדִים הוביש פריה (יחזקאל י"ט י"ב). ומה שבא: רוח קָדִים הרישית (יונה ד' ה') ענינו שהיה חזק כ"כ עד שתתחרש אזני האנשים מנשיבתו heftig betäubender Wind, כן פירשו כל המפרשים. ואני לא ידעתי אם כן למה שנה לשונו ולא כתב עזה? וגם זה היפך הטבע, כי ברוח חזק אין תגברת חצי השמש כ"כ מרגשת, ע"כ נ"ל כי חרישית כמו חרש ובתרגומו שתיקתא. ועי"ז שהיה רוח חרישית היה חום השמש גובר, והיה זה הדוש ממעשי השם ממה שצריך להודיעו, וכן תרגמתיו בשם חרישית: יָפִיץ קָדִים עלי־ארץ (איוב ל"ח כ"ד) Morgenröthe, תאר לעמוד השחר. וכ"כ הלוצאטי ז"ל: כצאת אדום מַקְדִּים שמש (לישרים תהלה). ומ"א: נחל קְדוּמִים (שופטים ה' כ"א) uralter Strom, כפי העתקת הרמבמ"ן, מימי קדם:

קֳדָם, קְדָם, מלת היחס בל' ארמית ביחס המקום או הזמן (דניאל ז' ז') ובכנוי מִן־קֳדָם, קָדָמוֹהִי, קָדָמַי, כמו בעברית מלות מאת, מעם, מפני, vor.

קַדְמָה בארמית ענינו בימי קדם, מן־קַדְמַת דנה (דניאל ו' י"א) מִקַּדְמַת־דנה (עזרא ה' י"א) frühere Zeit, zuvor.

קֵדְמָה שע"פ לזכר (בראשית כ"ה ט"ו).

קְדֵמוֹת שם עיר בגבול הראובני (יהושע י"ג י"ח, כ"א ל"ז). ונמצא גם מדבר בת"הש קְדֵמוֹת (דברים ב' כ"ו).

קַדְמַי בארמית ענינו: הראשון, בס"ר (דניאל ז' ד') ובס"נ קַדְמָיְתָא (שם ז' ד').

אוצרות שקבץ. וכן יקרא האסיפה נדבת מתות שאוספים אחת אחת יִקְבּוּץ, Kollekte, והמחזיר על הפתחים לאסוף אגורת כסף אחת אחת קַבְּצָן.

קִבְצַיִם (שני קבוצים) שם עיר בגבול אפרים (יהושע כ"א כ"ב).

קבר

קָבַר, העתיד יִקְבֹּר, פ"י דב"ב. הקל ענינו הטמנת גוף המת בארץ: קָבַר אברהם את שרה אשתו (בראשית כ"ג י"ט): כי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ (דברים כ"א כ"ג) begraben.

הנפעל: תִּקָּבֵר בשיבה טובה (בראשית ט"ו ט"ו): קבורת חמור יִקָּבֵר (ירמי' כ"ב י"ט) begraben werden.

הפיעל: לְקַבֵּר את ההללים (מ"א י"א ט"ו): ואין מְקַבֵּר להמה (ירמיה י"ד ט"ז): קברו אותי המְקַבְּרִים (יחזקאל ל"ט ט"ו).

הפועל: שמה קֻבַּר אברהם ושרה (בראשי' כ"ה י').

קֶבֶר ת"הש: מקום שם קֶבֶר (יחזקאל ל"ט י"א) Grab: המבלי אין קְבָרִים (שמות י"ד י"א): קְבָרִים לי (איוב י"ז א') Gräber sind mein Loos. ובס"נ: והוא לִקְבָרוֹת יובל (איוב כ"א ל"ב): בית קִבְרוֹת אבותי (נחמיה ב' ג'): ומזה יקרא עוד היום המקום אשר שם קבורות המתים: בֵּית הַקְּבָרוֹת, Gottesacker.

קְבוּרָה שמ"נ: וגם קְבוּרָה לא היתה לו (קהלת ו' ג') Begräbniß: קְבֻרַת־רחל (בראשית ל"ה כ'): וקברתני בִּקְבֻרָתָם (שם מ"ז ל') תאר.

קִבְרוֹת הַתַּאֲוָה, שם מקום במדבר, ונקרא כן על אשר קברו שם העם המתאוים (במדבר י"א ל"ד) ואתה שוה הכתובים נגדך (שם ל"ג ט"ז, דברים ט' כ"ב).

קדד

קָדַד פעל יוצא בנינו קל ענינו כפיפת קדקד להכנעה: וַיִּקֹּד האיש וישתחו (בראשית כ"ד כ"ו) sich neigen, eine Verbeugung machen. וכל מציאותו תמיד לפני השתחויה, ואמרו כי קידה הוא רק כפיפת קדקד לארץ, והשתחויה הוא שטיחת כל גופו בארץ. וכן הוא נסמך אל הפנים: וַיִּקֹּד אפים ארצה וישתחו (ש"א כ"ח י"ד): וַיִּקֹּד וישתחו לאפיו (במדבר כ"ב ל"א).

קָדְקֹד שם גלגלת הראש: וּלְקָדְקֹד נזיר אחיו (בראשית מ"ט כ"ו) Scheitel: ימחץ ראש אויביו קָדְקֹד שער מתהלך באשמיו (תהלים ס"ח כ"ב) der haarbewachsene Scheitel: כמו ראש פַּרְעוֹת אויב (דברים ל"ב מ"ב) (ראה שרש פרע). והוא הנקודה שממנו יתחלקו השער לפנים ולאחור לימי ולשמאל. ועד קָדְקֳדֶךָ (דברים כ"ח ל"ה).

קִדָּה שם מין בשם מה: וְקִדָּה חמש מאות (שמות ל' כ"ד) Kassia: קִדָּה וקנה (שם כ"ז י"ט) ובל' ארמית ובתל' קציעה קרוב לל' רומי ואשכנזי. ולדעת ר' סעדיה גאון היא קשט.

קדח

קָדַח פעל עומד ויוצא בנינו קל. ענינו חום שריפת אש: כי אש קָדְחָה באפי (דברים ל"ב כ"ב) brennen, glimmen: כי אש קְדַחְתֶּם באפי (ירמיה י"ז ד') יוצא: כלכם קֹדְחֵי אש (ישעיה נ' י"א): כִּקְדֹחַ אש המסים (שם פ"ד א') ענינו קרות המסים באש, ועקר ענין קדח בערבית הפיפת ב' עצים זה בזה עד שיצא מהם אש. וההפעיל בתל' אפילו הִקְדִּיחָה תבשילו anbrennen lassen.

קַדַּחַת שם חולי החום: השחפת ואת־הַקַּדַּחַת (ויקרא כ"ו ט"ז) hitziges Fieber: בשחפת וּבַקַּדַּחַת (דברים כ"ח כ"ב).

אֶקְדָּח שם אבן יקרה: ושעריך לאבני אֶקְדָּח (ישעיה נ"ד י"ב) Karfunkel. ובתל' נקרא אבן שמוציאין ממנו אש, אקדה. ומה שנקרא בדב"א כלי שנוקבין בו מַקְדֵּחַ Bohrer, הוא מל' ארמית. ובחבל תשקיע לשונה תרגם ובאשלא תקדה לשניה.

קדם

קָדַם פעל עומד ויוצא בב"ב. הפיעל הוא ת"הפ הבא בדמות פעל להורות קדימת זמן הפעולה. כשיבוא הפעל אחריו במקור, או שהפעל נכלל בו: קִדַּמְתִּי בנשף ואשועה (תהלים קי"ט קמ"ז) sich früh aufmachen, ר"ל קדמתי לקום: על כן קִדַּמְתִּי לברוח תרשישה (יונה ד' ב') zuvorkommen, הקדימה היא בהצטרפות על פעולה אחרת. הקדים מעשה הבריחה כדי להמלט משליחות נבואה: קַדְּמָה פניו הכריעהו (תהלים י"ז י"ג) קדם.

קֹבְעִים אֹתִי (מלאכי ג׳ ח׳) betrügen, hintergehen, vorenthalten. והראב״ע פי׳ מעכבים וממשכנים וכמו יחבל: ואמרתם במה קְבַעֲנוּךָ (שם שם ח׳).

קוֹבַע שת״ז נרדף עם כובע וע״ש מגבעת, והוא כעין גביע של נחשת על ראש הלוחמים למגן: ונתן קוֹבַע נחשת על־ראשו (ש״א י״ז ל״ח): צנה מגן וְקוֹבַע (יחזקאל כ״ג כ״ד). Helm, Hut.

קֻבַּעַת ת״הש לשמרים אשר ביסוד הכלי: את קֻבַּעַת כוס התרעלה (ישעיה נ״א י״ז) Bodensatz: קֻבַּעַת כוס חמתי (שם שם כ״ב) וי״א כמו כוס קובע, Kelch, Becher. ובתל׳ ישתמש ש׳ קבע עוד לענין יחוד והזמנה. הַקּוֹבֵעַ מקום לתפלתו, העושה תפלתו קֶבַע; כל קָבוּעַ bestimmen, festsetzen כמחצה על מחצה נאמר על מגבל במקום. ואולי הוא מן קבעת כוס. שהשמרים קבועים ביסוד הכלי, ויתקעה בבטנו תרג׳ קבעהי.

קָבַץ, העתיד יִקְבֹּץ, ובסמיכות יְקַבֵּץ, פ״י דב״ב. הקל ענינו נרדף עם אסף קהל ונופל בין בכמות המתדבק ובין בכמות המתפרד: קְבֹץ את־כל־חילו (מ״א כ׳ א׳) versammeln, zusammen nehmen: הנני קֹבֵץ אתכם (יחזקאל כ״ב י״ט): וכל־נערי קְבוּצִים שם (נחמיה ה׳ ט״ז): שלח קְבֹץ אלי (מ״א י״ח י״ט): וָאֶקְבְּצָה את־החורים (נחמיה ז׳ ה׳): וַיִּקְבֹּץ את־כל־אכל (בראשית מ״א מ״ח), הוא האוסף אחת אחת להיות הרבה. וכן: וְקֹבֵץ על יד ירבה (משלי י״ג י״א). אין זה קהלת מפוזרים אבל מוסיף דבר על דבר מעט מעט, sammeln. וכן: לבו יִקְבָּץ־און לו (תהלים מ״א ז׳), כי כן דרך אנשי תרמית אשר יסתירו עמל ואון בקרבם ויארובו לעת מצוא להפיל ברשתם אנשי תום, ובטרם בוא העת אשר יוכלו להרע יקבצו בקרבם את נכליהם לבל יראו החוצה והנארב מהם יוכל להשמר. וזהו ההבדל שבינו ובין לקט, כי לקט יאמר לרוב על דבר הנגבה מארץ אחת אחת ונלקח מהנמצא, אבל קבץ נופל ג״כ על דבר בלתי נמצא בעין אך הוא מתאמץ להשיג בהשתדלות מה שאין לו. וההפרש שבינו ובין צבר, כי בתחלת אסיפה יאמר ויקבץ אבל, אחת אחת, עד שהיה הרבה ביחד, ואז יצבר אותם חמרים, ע״ש צבר. ומ״ש הפרש בינו ובין קהל, כי קהל איננו נופל רק בעם ובעדה, אבל קבץ נופל על כל דבר אף בלתי בע״חי.

הנפעל: כי נִקְבְּצוּ אלינו (יהושע י׳ ו׳) sich versammeln, כמו עלינו לרעה. ע״ש קהל: בְּהִקָּבֵץ עמים יחדו (תהלים ק״ב כ״ג) אלה פעל חוזר: לא תאסף ולא תִקָּבֵץ (יחזקאל כ״ט ה׳) נפעל ממש: כל צאן קדר יִקָּבְצוּ לך (ישעיה ס׳ ז׳) כלומר יבואו לך להשיגם: הִקָּבְצוּ ושמעו בני יעקב (בראשית מ״ט ב׳), אף שהיו אסופים הנות הלשון לפתוח דבור יקר לרבים כמו קרבו קבוצים ושמעו: עוד אקבץ עליו לְנִקְבָּצָיו (ישעיה נ״ו ח׳).

הפיעל: וְקִבֶּצְךָ מכל־העמים (דברים ל׳ ג׳) המפוזרים: וְקִבַּצְתִּי אתם עליך לרעה (יחזקאל ט״ז ל״ז) מְקַבֵּץ נדחי ישראל (ישעיה נ״ו ח׳): עוד אֲקַבֵּץ עליו לנקבציו (שם שם ח׳), anwerben, קבוץ זה הוא קנין ותוספת, שילכו אליו מעמים אחרים ולא קבוץ מפוזר. וכן: כי מאתנן זונה קִבָּצָה (מיכה א׳ ז׳) erwerben, השיגה אחת הנה ואחת הנה, כמו קובץ על יד, וע״א: וַתְּקַבְּצוּ את מי הברכה (ישעיה כ״ב ט׳) zurückhalten, עצר שלא יזוב להוץ, ועי״ז היה מוסיף והולך. כי בכמות המתדבק לא יפול קבוץ כ״א עד״ז. וע״א: כל פנים קִבְּצוּ פארור (יואל ב׳ ו׳, נחום ב׳ י״א) קבצו כמו קיצו או כוצו שענינו קמיטה משחרות. ע״ש פאר, פרר, ומה שפירש הראב״ע קבצו פארור כמו אספו נגהם, יפה תפש עליו הרד״ק כי רק אסף יאמר על סור והפסק, ולא קבץ. אך בעיקר הוראת קבץ לא כיון אל נכון, במ״ש כי קבוץ נופל רק על המפוזר.

ההתפעל: הִתְקַבְּצוּ ובאו עליה (ירמיה מ״ט י״ד) כמו הנפעל: וַיִּתְקַבְּצוּ אליו כל־איש מצוק (ש״א כ״ב ב׳): וַיִּתְקַבְּצוּ יחדו להלחם (יהושע ט׳ ב׳).

קְבֻצָה ת״הש לערוב דברים שונים: קְבֻצַת כסף ונחשת (יחזקאל כ״ב כ׳) Sammlung. ובדברי המחברים נמצא שם מופשט *קִבּוּץ, וכן שם קֹבֶץ או קֹבֶץ מן קבוץ ספרים, Sammlung Bücher, או על כתב יד אשר באו בו מקובצים ומחוברים דברים שונים. ד״מ: מצאתי בְּקֹבֶץ ישן Kodex. וכן כתב החכם בעל אפודי בהקדמתו, עשירים בכל דור השתדלו בכתיבת הַקֹּבָצִים היפים. וכן קבוץ (ֻ) שם תנועה בדקדוק. (מדברי יוסף אזארי).

קִבּוּץ ת״הש לקהל רב: בזעקך יצילוך קִבּוּצַיִךְ (ישעיה נ״ז י״ג) Menge. המונים שאספתם לך ע״ד ל׳ ערבי נקרא המון רב קבוץ. וי״ל קבוציך

קבל

קִבֵּל, העתיד יְקַבֵּל, פ"י בב"ב. הפיעל ענינו קבלה בלב שהוא רצון והסכמה לעשות דבר או הסברת פנים: ולא קִבֵּל (אסתר ד' ד') annehmen. פי' לא אבה לדבריה: וְקִבֵּל היהודים (שם ט' כ"ג) einwilligen, auf sich nehmen: קַבֶּל־לָךְ (ד"ה א' כ"א י"א) wähle dir, מן הדברים אשר אשים כה לפניך, ובחר לך איזה שתרצה: וְקַבֵּל מוסר (משלי י"ט כ') כמו שמע, ועשה לפיהו: וַיְקַבְּלֵם דוד (ד"ה א' י"ב י"ח) wohl aufnehmen, וכמוהו בתל' הוי מְקַבֵּל את כל אדם בספ"י aufnehmen, empfangen: חייב לְקַבֵּל פני רבו ברגל, לבוא להראות לעמוד קבל פניו: גם את־הטוב נְקַבֵּל מאת האלהים ואת־הרע לא נְקַבֵּל (איוב ב' י') רצון והסכמה, העל טוב שהשגנו נרצה ונסכים, והרעה נמאן? וכן לרוב פעל קבל רק על הסכמה ורצון לדבר ולא לקיחה ממש. וכן המתרגם תרגם לרוב שמע בל' קבלה, כי שמעת לקול אשתך, ארי קבלתא לקל. אם שמע תשמע, אם קבלה תקבלון שהוא רצון לעשות לפיהו. ואמרו משה קִבֵּל תורה מסיני, קבלת דברים ומצוה לבד, כי הכתיבה היה ע"י משה, כמ"ש ויכתוב משה את דברי התורה, ורוב לשון לקח, נשא מתורגם ארמית קבל, והמלה הזאת נמצאת רק בספרי הקדש האחרונים שנכתבו אחרי תום יפיה ויפעתה, וכבודה בשפת זרים הסירה, והורגלו בלשון ארמית, וזה לעד כי מקורו ארמית. ועל המעט שנמצא במקרא קבלה בידים: וַיְקַבְּלוּ הכהנים את הדם (ד"ה ב' כ"ט כ"ב) empfangen, ועב"ז לא שוה אל לקח, כי לקח נאמר ג"כ על הלוקח דבר מעצמו מבלתי שיתן לו אחר, אבל קבל עד"ז רק מה שיתן לו אחר.

ההפעיל ענינו נגזר משם קבל שענינו נכח נגד, לעומת. והוא ת"הפ בא בדמות פעל והפעל נכלל בו כמנהג: מַקְבִּילֹת הלולאות (שמות כ"ו ה') gerade gegenüber sein, שיהיו עשויות מכוון זו קבל זו, זו נכח זו.

קֳבָל ת"הפ נרדף עם נכח, נגד, לעיני: ויכהו קֳבָל־עם (מ"ב ט"ו א') in Gegenwart, והוא מלה ארמית, נגד ההר, תרגם קֳבֵל טוראי, לנכח אשתו, ת' לקבל אתתיה. וכן בדניאל כל קבל דנא כמו כל עמת בעברית: ומחי קֳבָלוֹ יתן בחמותיך (יחזקאל כ"ו ט') Sturm-Bock, כלי מחאה שמשימין נגד החומה להפילה. ולדעת התלמוד כאשר מביא את השם הזה בחסרון מ"ם ההתחלה: חי־קבל (פסחים קי"א א') הוא אבן יד, Schleuderer. ובא עוד ל' יקוּבל אנו עליכם פרושים anklagen, protestiren. כמו צועק ומתרעם, כי שמע אשמע צעקתו תרגם קביל אקבל קבילתי' ולדעתי הוא טעינת משא והעמסה במובן המוסרי, כי נשא בתרגום ארמית קבל, ויתורגם, ich lege euch dieses zur Last.

קְבֵל בארמית ענינו כמו בעברית (דניאל ב' ו', ו' א', ז' י"ח) empfangen, ומזה.

קֳבֵל גם קֳבָל, כמו נגד: לָקֳבֵל (דניאל ב' ל"א, ג' ג') vor. ובסמיכות: לָקָבְלָךְ (שם ב' ל"א): כל קֳבֵל די (עזרא ו' י"ג) eben deßhalb, weil; וכן: כל קֳבֵל דנה (דניאל ב' י').

*קַבָּלָה שם בתלמוד ובדב"א לג' ענינים. א) שם הפעולה קבלה ולקיחה. ב) שם לכל המצות והדינין והמנהגים המסורים ע"פי הבאים במשנה ובתלמוד, שאינם כתובים בפירוש בתורה. ג) שם ידיעה ולמוד סודות ותעלומות במה שלמעלה מטבע, במציאות האל ית' ובשלמותו, ותאריו, והנהגתו, לפי דעת הראשונים, מה שקראו ג"כ מעשה בראשית ומעשה מרכבה, אך האחרונים הרכיבו בחכמת הקבלה ענינים לא שערום אבותיה', והמה מתארים האלהות בהצר בית המלך, היושב על כסא מלכותו, והמלאכים לאלפים ולרבבות משמשים לפניו. וידיעת סדורי מדרגותם וכחותם ופעולתם ושמות הקדש הרומזים עליהם וצרופם, כי בהם נתלים עולמות אין מספר, אשר היודע לכוין בהם בונה עולמות, והפוגם בהם מחריב עולמות העליונים. והרבה עוד מסודות הנעלמות והנשגבות האלה אשר למעלה משכל האנושי מהשיג הוא מה שיכנו בשם חכמת הקבלה, וחכמת מה להם? —

קבע

קָבַע פעל יוצא בנינו קל ענינו שלילה וסרה מזולתו לתת מה שראוי לו כמו עשק. ועמו מה שהוא רמיה כמו עקב: וְקָבַע את קֹבְעֵיהֶם נפש (משלי כ"ב כ"ג) berauben, entreißen: כי אתם

צְרוֹר עון אפרים (שם י"ג י"ב): נפש אדני צְרוּרָה בצרור החיים (ש"א כ"ה כ"ט): צְרֹרֹת בשמלתם (שמות י"ב ל"ד). ועל ב' ענינים האלה תמצא ג"כ שרש צור: ותהיינה צְרֻרוֹת (ש"ב כ' ג') קשורות וכרכות במשמר.

הפיעל מע"ב: מבקעים וּמְצֹרָרִים (יהושע ט' ד') verbunden, zugebunden, eingewickelt. ורש"י פירש מלשון בקוע.

ההפעיל: וַהֲצֵרֹתִי לאדם (צפניה א' י"ז): וַהֲצֵרוֹתִי להם (ירמיה י' י"ח) והשאר עיין בשרש צור.

צַר שת"ז לאויב המתקנא בזולתו, ר"ל שמצד הקנאה שונא אותו: והבטת צר מעון (ש"א ב' ל"ב) Nebenbuhler, כשתראה כהן אחר בא על מקומך תתקנא בו: יבעתהו צר ומצוקה (איוב ט"ו כ"ד) ועד"ז יותר באשה את רעותה נשי איש אחד: וכעסתה צָרָתָהּ גם־כעס (ש"א א' ט"ז) Nebenbuhlerin. כי אשה מתקנא בירך חברתה. והאשה שבעלה מסביר לה פנים יותר, חברתה צרה לה, ובכן היתה פנינה צרת חנה, מקנאתה בה כי את חנה אהב. ואמר גם כעס, לא די שהיתה עקרה ומצטערת היתה צרתה מכעיסה ג"כ. והשאר תמצא בשרש צור. אך כל מ"ש צר צָרָה צָרִים אויבים מצד קנאה מש' צרר. וכן צר המחובר לעין הוא קנאה Neid, Mißgunst. ונמצא פעם אחת: צר ואור חשך בעריפיה (ישעיה ה' ל') והוא לדעת המפרשים ובתוכם גם הרד"ק ובעל הפרחון כמו סַהַר, Mond.

צֵר שם עיר בגבול מטה נפתלי (יהושע י"ט ל"ה).

צֹר שם ע"פ כמו צור (יחזקאל ג' ט'): ויש שענינו כמו חרבות צֻרִים (שמות ד' כ"ה).

צְרוֹר ת"הש לתכריך שקושרים בו דבר: צְרוֹר הכסף (משלי ז' כ') Bündel, Beutel: צְרוֹר נקוב (חגי א' ו'): צְרוֹר המר דודי לי (ש"ה א' י"ג): התום בִּצְרוֹר פשעי (איוב י"ד י"ז): והיתה נפש אדני צרורה בִּצְרוֹר החיים (שמואל א' כ"ה כ"ט): צְרוֹרוֹת כספיהם (בראשית מ"ב ל"ה) וכן נקרא דבר מדובק מחלקים פרדים: לא־נמצא שם גם־צְרוֹר (שמואל ב' י"ז י"ג) Scholle: ולא־יפול צְרוֹר ארץ (עמוס ט' ט') והוא פסולת הגס בקמה, Klümpchen.

אות ק

אות ק הוא האות תשעה עשרה בסדר האלפ"א בי"ת, ובמספר הוא ציון למאה.

קאת

קָאָה בשרש קוא.

קָאַת שם עוף טמא ולפי דעת איזה מדקדקים, כמו בן גנאח, יסוד השרש השם הזה הוא קאה (ש' קוא) והוא צפור עובר ארחות ים, או שוכן במדבר המקיא דברים בלתי מעוכלים, שבלע בעת רעבונו: את־הַקָּאָת ואת־הרחם (ויקרא י"א י"ח) Pelikan, ובסמיכות: דמיתי לִקְאַת מדבר (תהלים ק"ב ז').

קָבַב פעל יוצא בנינו קל ענינו קרוב לשרש נקב: לא קַבֹּה אל (במדבר כ"ג ח') fluchen: וְקָבְנוֹ לִי משם (שם שם כ"ז): גם קב לא תִקֳּבֶנּוּ (שם שם כ"ה): מה אֶקֹּב (שם שם ח').

קַב שם מדת היבש: ורבע הַקַּב דביונים (מ"ב ו' כ"ה) והיא ששית הסאה. ולפי שהיא הפחות שבמדות אמרו בתל' משנת ראב"י קַב ונקי ר"ל מדה קטנה, ein Mäßchen והרבוי קַבִּים.

קֻבָה ת"הש לחלל הבטן ובני מעים: ואת־האשה אל־קֳבָתָהּ (במדבר כ"ה ח') Bauch. וי"א שהוא שם בית הרחם, Vagina, weibliche Geschlechtstheile, והוא נרדף על פי חקי הלשון עם נקבה. וכבר אמרתי כי הפ"נ וכפולים מכוונה הזאת משותפים.

קֵבָה שם האסטומכא: והלחיים וְהַקֵּבָה (דברים י"ח ג') Magen. וי"א כי זה ושלפניו מנע"ו.

קֻבָּה שם ת"נ לאהל זונות או לחדר משכב: איש־ישראל אל־הַקֻּבָּה (במדבר כ"ה ח') Hütte, Schlafgemach. ובערבי נקרא החדר הפנימי שבו המטות אל־קבה. וממנו בל"א Alkove, ובתלמוד: ועל בתו שלא לישב בקובה, פירוש אוהל שמושיבין בו זונות.

ובתלמוד כגון דא צְרִיכָא, etwas Erhebliches zu wissen, Nothwendiges.

צרם

*צָרַם פעל יוצא, בנינו קל נמצא בתלמוד ענינו שריטה: צָרַם אזן הפרה, ritzen, ולפי שאינו בארמית, ע״כ נראה להיות עברית.

צרע

צָרוּעַ תהש״ז למדובק שחין: איש־צָרוּעַ הוא (ויקרא י״ג מ״ד) Aussätziger. מן השם צרעת. כי שאת ספחת בהרת מיני נגעים הם והקשה מכלם כשיולד מהם מין החולי הנקרא צרעת והיא קשה ומטמא, כי היא מתפשטת ועוברת מגוף לגוף. ותאר אחר: זאת תהיה תורת הַמְּצֹרָע (ויקרא י״ד ב׳): והנה ידו מְצֹרַעַת (שמות ד׳ ו׳): ויבואו הַמְּצֹרָעִים (ש״ב ז׳ ה׳).

צָרַעַת שת״נ ע״מ אדרת צמרת ונקמץ לתשלום הדג״ש כמו אצל קדחת, הוראתו נגע וספחת: וְצָרַעַת נעמן תדבק בך (מ״ב ה׳ כ״ז) Aussatz, ובא בחבור עם נגע: לנגע צָרָעַת (ויקרא י״ג ב׳), והמכה הזאת הויה בארצות הקדם גם בבגד ובבתים: וּלְצָרַעַת הבגד ולבית (שם י״ד נ״ה). והפעל אשר בא לרוב לרפואת הנגע הזה, הוא אסף: אז יאסף אתו מִצָּרַעְתּוֹ (מלכים ב׳ ה׳ ג׳).

צִרְעָה שם מין דבורה ארסיי: ושלחתי את־הַצִּרְעָה (שמות כ״ג כ״ח) Wespe, Hornisse, והחכם ראב״ע פי׳ מענין צרעת.

צָרְעָה שם עיר בעמק מטה יהודה, אשר תחשב לנחלת שבט הדני (יהושע ט״ו ל״ג, י״ט מ״א, שופטים י״ג ב׳): ומזה השם התואר צָרְעִי (דה״י ב׳ נ״ד): גם צָרְעָתִי (שם שם נ״ג, ד׳ ג׳).

צרף

צָרַף פעל יוצא גב״ב. הקל ענינו כולל התכה וזקוק: לשוא צָרַף צָרוֹף (ירמיה ו׳ כ״ט) schmelzen, läutern: הַצֹּרְפִים והרכלים (נחמיה ג׳ ל״ג), Goldschmied, תאר לאמן שהוא מצרף המתכת כשיעשה ממנו כלי: כסף צָרוּף (תהלים י״ב ז׳) geläutertes: וְאֶצְרֹף כבר סיגיך (ישעיה א׳ כ״ה). יאמר על הסרת הסיגים מכסף: וְאֶצְרְפֶנּוּ לך שם (שופטים ז׳ ד׳) להסיר הבלתי ראוים מהראוים. ועצה״ש יאמר במובן מוסרי, על ברור דבר ובחינתו להיות נקי וטהר ואמת: אמרת יי צְרָפָתְהוּ (תהלים ק״ה י״ט) bewährt machen. ע״י פתרון החלומות נתבררו דבריו לאמת: צְרַפְתַּנִי בל־תמצא (שם י״ז ג׳) בחינה בבקור ונסיון: אמרת יי צְרוּפָה (שם י״ח ל״א) ברורה ואמת ונקי מכל שוא.

הנפעל: ויתלבנו וְיִצָּרְפוּ (דניאל י״ב י׳).

הפיעל: מְצָרֵף ומטהר כסף (מלאכי ג׳ ג׳).

והשם: מַצְרֵף לכסף (משלי י״ז ג׳) Schmelztügel. ומה שנמצא בתלמוד צֵרַף, מצטרף לענין חבור ודבוק והתיחסות חלק על חלק להחשב יחד, הוא מלשון ארמית.

צֹרְפִי שם ע״פ עם ה״א הידיעה (נחמיה ג׳ ל״א).

צָרְפַת היא שם עיר צורי בין צור ובין צידון: לך צָרְפָתָה (מ״א י״ז ט׳ י׳, עובדיה כ׳) ונקראת אצל העמים Sarepta; ובימינו נקראת Sarfend. והסופרים המאוחרים יקראו למדינת Frankreich צרפת, ולמדינת Spanien סְפָרַד, ולא נודע על מה ישענו.

צרר

צָרַר פעל יוצא גב״ב. הקל ב׳ הוראות לו. א) יש ענינו גרוי והסתת איבה ולחיצה ודחיקה והרע לזולתו: רבת צְרָרוּנִי (תהלים קכ״ט א׳) bedrängen: וְצָרְרוּ אתכם (במדבר ל״ג נ״ה): צֹרֵר היהודים (אסתר ג׳ י׳) verfolgen: על הצר הַצֹּרֵר אתכם (במדבר י׳ ט׳), על המתחיל איבה מריבה ורודף מאין מנוח: צָרוֹר את־המדינים (שם כ״ה י״ז) beleidigen, יתנו מקום לאיבה כדי שילחמו בם: ואשה אל אחותה לא תקח לִצְרֹר (ויקרא י״ח י״ח) את הראשונה, כי לפי המנהג כשיקח הצעירה אחר הבכירה לפי שהיא נערה ויפה ממנה הנה זה מעורר איבה אצל הבכירה. כי כל סתם ב׳ נשים לאיש אחד צרות זו לזו, אך אין לקיחתן מעשה מוכיח לצרר רק בב׳ אחיות, שהאחת עכ״פ צעירה מהשנית. וכפי שיראה מהלשון צרר הוא שנאה תתעורר מקנאה. ועד״ז: כי צֹרְרִים הם לכם (במדבר כ״ה י״ח) מצד קנאתם בהם נכלו להתעותם בזנות. ב) ויש ענינו כריכה: מי צָרַר־מים בשמלה (משלי ל׳ ד׳) einbinden, עצ״ה: צָרַר רוח אותה בכנפיה (הושע ד׳ י״ט):

והנה צְפִיר־הָעִזִּים (שם שם ה׳)׃ צְפִירֵי חַטָּאת (עזרא ח׳ ל״ה).

צְפִירָה שמ״ז לאור הבקר׃ באה הַצְּפִירָה עליך (יחזקאל ז׳ ז׳) Morgenröthe, בארמית בקר צפרא, ע״ש מראהו צהוב. ואמר אחד מחכמי הנוצרים, כי עש״ז כרכם, Safran׃ יצאה הַצְּפִירָה (שם שם י׳) וי״א שענינו סבוב והשלמת זמן, bestimmter Zeitpunkt. וע״א׃ וְלִצְפִירַת תפארה (ישעיה כ״ח ה׳) Bund, הוא המטפחת שסביב המצנפת וכובע הישמעאלים והוא צהוב.

צִפֹּרֶן שם טופרא בארמית׃ בְּצִפֹּרֶן שמיר (ירמיה י״ז א׳) Nagel, Klaue, והרבוי. צִפָּרְנַיִם׃ ועשתה את־צִפָּרְנֶיהָ (דברים כ״א י״ב) Nägel. ואמר צפרן שמיר, הוא עט עשוי מברזל חד בדמות צפרן לחקק ולהטט, Griffel.

צְפַרְדֵּעַ שם מין שרץ׃ ותעל הַצְּפַרְדֵּעַ (שמות ח׳ ב׳) Frosch. וי״א שהוא מין תנין נמצא סביב נילוס, Krokodil. והרבוי צְפַרְדְּעִים׃ ושרץ היאר צְפַרְדְּעִים (שמות ז׳ כ״ח) וי״א שהוא רחש מתרבה בגוף האדם ובמיעים ומכלה כלי זרע והוא נקרא צפרדע והשם ידוע.

צִפֹּרָה שם ע״פ לבת יתרו, אשת משה (שמות ב׳ כ״א, ד׳ כ״ה, י״ח ב׳).

צְפַת שם עיר בארץ כנען, אשר נקראה אחרי כן הרמה (שופטים א׳ י״ז).

צְפָתָה שם גיא בחלק יהודה׃ ויערכו מלחמה בגיא צְפָתָה למרשה (דה״י ב׳ י״ד ט׳).

צקל

צִקְלוֹן שם כלי, בית קבול, כמו עקל בארמית ובתלמוד שהוא כפיפה שמשימין בו פירות׃ וכרמל בְּצִקְלוֹנוֹ (מ״ב ד׳ מ״ב) Körbchen.

צרב

נִצְרַב פעל עומד, בנינו נפעל ענינו קמיטת העור ממכות חום אש׃ וְנִצְרְבוּ־בָהּ כל־פנים (יחזקאל כ״א ג׳) versengt, abgebrannt werden. ולדעת רש״י מזה׃ בעת יְזֹרְבוּ נצמתו (איוב ו׳ י״ז) זי״ן תמורת צ׳, ימסו מחום השמש.

צָרֶבֶת ת״הש לחום שרפה׃ ועל שפתיו כאש צָרָבֶת (משלי ט״ז כ״ז) brennend, zehrend׃ צָרֶבֶת השחין הוא (ויקרא י״ג כ״ג) Hitze, Brand, Entzündung׃ כי צָרֶבֶת המכוה היא (שם שם כ״ח). והר״מ ז״ל העתיקו עפ״י פירש״י, Narbe, כווץ קרום העור מן הצרעת.

צְרֵדָה שם עיר בגבול מנשה (מ״א י״א כ״ו, דה״י ב׳ ד׳ י״ז)׃ ובמקום אחר נזכרת העיר הזאת בשם צְרֵרָה (שופטים ז׳ כ״ב)׃ וקרוב הוא כי זה המקו׳ הוא גם צָרְתָן (יהושע ג׳ ט״ז, מ״א ד׳ י״ב, ז׳ מ״ו).

צרה

צֳרִי שם מין שרף מריח וטוב לרפואה׃ ושמן וָצֳרִי (יחזקאל כ״ז י״ז) Balsam. ובק״ה׃ הַצֳרִי אין בגלעד (ירמיה ח׳ כ״ב). ובשו״א׃ נכאת וּצְרִי (בראשי׳ ל״ז כ״ה) והוא הבאלסאמ״ו המפאר הגדל ביריחו, ונוטף מקליפת העץ ומפאר במלאכת הרפואה.

צרח

צָרַח פעל יוצא בב״ב. הקל ענינו גניחת קול שבר׃ יום יי מר צֹרֵחַ (צפניה א׳ י״ד) schreien. ההפעיל׃ יריע אף יַצְרִיחַ (ישעיה מ״ב י״ג), ein Feldgeschrei erheben, כמו תרועת מלחמה.

צְרִיחַ שת״ז לבנין גבוהה׃ אל צְרִיחַ בית־אל (שופטים ט׳ מ״ו) Thurm. וע״א׃ וּבַצְּרִיחִים ובברות (ש״א י״ג ו׳) Höhlen. וי״מ Bergschloß.

צְרוּיָה, או צְרֻיָה הוא שם בת ישי (ש״א כ״ו ו׳, ש״ב ב׳ י״ג, דה״י ב׳ ט״ז).

צְרוּעָה שע״פ לאם ירבעם בן נבט (מ״א י״א כ״ו).

צרך

צָרַךְ פעל יוצא הפעל איננו במקרא כ״א בתלמוד ענינו חפץ לדבר שהכרח לו׃ צָרַךְ לו, bedürfen. והשם במקרא׃ בכל צָרְכְּךָ (ד״ה ב׳ ב׳ ט״ו)׃ מהנפרד צֹרֶךְ, Bedürfniß. ובמלכים בא במקומו הפצך. ובתלמוד שמושו הרבה נִצְרַךְ לבריות, צָרִיךְ לו. הַנִּצְרַךְ לנקביו. עשה צְרָכָיו וראתה דם, שעשו צָרְכֵיהֶם בספל א׳. כל חפצי אדם ומעשיו שסדורים לו לעשות בטבע, או שמכרח אליהם לקיומו נקרא צְרָכִים, ומזה השני בתפלה שעשה לי כל צָרְכִּי. והנה נראה כי המלה מקורה היא לשון ארמית, כי הרבה פעמים מתורגם חָפֵץ צָרוֹךְ. ולאביונך ת״י לְצָרְכַיָא; עני וְאֶבְיוֹן, צְרִיכָא,

גנוזים: כל־חשך טמון לִצְפוּנָיו (איוב כ׳ כ״ו) גנזיו ומסתריו.

הנפעל: ולא־נִצְפַּן עונם (ירמיה ט״ז י״ז) נעלם מידיעה: משדי לא נִצְפְּנוּ עתים (איוב כ״ד א׳) (ראה שרש עת) אבל: נִצְפְּנוּ לעריץ (שם ט״ו כ׳) מזומנים ומגבלים.

ההפעיל: ולא יכלה עוד הַצְּפִינוֹ (שמות ב׳ ג׳).

צָפוֹן שם פאת השמאלית מד׳ רוחות התבל: וסובב אל־צָפוֹן (קהלת א׳ ו׳) Nord, mitternächtliche Seite, ואולי נקרא כן, כי החלק הזה היותר צפון ונעלם מב״א למעוט היישוב בו מרוב קור ומעוט אור היום בו: צָפוֹנָה ונגבה (בראשית י״ג י״ד): ממלכות צָפוֹנָה (ירמיה א׳ ט״ו): אל הַצָּפוֹנָה (יחזקאל ח׳ י״ד) לַצָּפוֹנָה (דה״י א׳ כ״ו י״ז): מפני צָפוֹנָה (ירמיה א׳ כ״ג).

צָפוֹן שם עיר בחלק הגדי (יהושע י״ג כ״ז).

צְפוֹן שם עצם פרטי: לִצְפוֹן משפחת הַצְּפוֹנִי (במדבר כ״ו ט״ו) אך: וחללו את צְפוּנִי (יחזקאל ז׳ כ״ב) הוראתו, כמו מטמון ודבר טוב הגנוז ושמור, כנוי לב״המ, או קדש פנימה: ואת הַצְּפוֹנִי ארחיק (יואל ב׳ כ׳) הוא הארבה הבא מצפון.

מַצְפּוּן ת״הש כמו מטמון: נבעו מַצְפֻּנָיו (עובדיה א׳ ו׳) verborgene Schätze.

צְפַנְיָה שם ע״פ. א) להנביא הנודע אשר לו שם בתרי עש״ר (צפניה א׳ א׳). ב) שם כהן אחד בימי ירמיהו (ירמיה כ״א א׳, כ״ט כ״ה): ונזכר גם בשם צְפַנְיָהוּ (שם ל״ז ג׳, נ״ב כ״ה), ונמצא שם זה גם (בזכריה ו׳ י׳, י״ד, דה״י א׳ ו׳ כ״א, ושם ו׳ ט׳) בא במקומו אוּרִיאֵל.

צָפְנַת הוא שע״פ אשר נתן פרעה ליוסף: שם יוסף צָפְנַת פענח (בראשית מ״א מ״ה). כבר הובא השם הזה ואת אשר יש להעיר עליו בשרש פענח (עיין שם) ופה יש להוסיף כי החכם הראב״ע כתב עליו, וז״ל: אם זאת המלה היא מצרית, לא ידענו פירושה ואם היא מתורגמת לא ידענו שם יוסף. — אכן אם המלה היא מצרית הלא ידענו כעת שבשפה גפטית היא Psot-em-phench והוראתה ישועת העולם, Rettung der Welt, וכ משמע בהעתק היוני.

צפע

צֶפַע שם מין נחש שרף: משרש נהש יצא צֶפַע (ישעיה י״ד כ״ט) Otter, Basilisk, ובא בתוספת נו״ן: וּכְצִפְעֹנִי יפרש (משלי כ״ג ל״ב): נחשים צִפְעֹנִים (ירמיה ח׳ י״ז).

צְפִיעִים תאר לגללי צואה: את צְפִיעֵי הבקר (יחזקאל ד׳ ט״ו) Exfremente, וע״א: הצאצאים וְהַצְּפִיעוֹת (ישעיה כ״ב כ״ד) prächtige Turbane, והתרגום אמר בניא ובני בניא, תאר ליוצאי חלצים, Nachkommenschaft.

צפף

צִפְצֵף פעל יוצא, פיעל ענינו קול הברות העופו׳, onomatopaeon: כסוס עגור כן אֲצַפְצֵף (ישעיה ל״ח י״ד) zwitschern: אמרתך תְּצַפְצֵף (שם כ״ט ד׳): הַמְצַפְצְפִים והמהגים (שם ח׳ י״ט): ופצה פה וּמְצַפְצֵף (שם י׳ י״ד).

צַפְצָפָה שם מין ערבה: צַפְצָפָה שמו (יחזקאל י״ז ה׳) eine Art Waide, וי״א בארץ להלוחית מים מן צוף, הציף, wasserreicher Boden.

צפר

צָפַר, אך בעתיד יִצְפֹּר, פ״ע, בנינו קל ענינו ת״הפ בא במקום פעל, מורה בריחה במהירות כצפור: וְיִצְפֹּר מהר הגלעד (שופטים ז׳ ג׳) schleunig sich wegbegeben: וי״א ישוב בצפרא, sich früh wegbegeben. כדי שלא יראו העם ויפול מורך בלבם. ובתלמוד נמצא מאמר: הקופה משיעשה לה בה שתי צְפִירוֹת (כלים י״ז) ענין הסיבוב, פירש הערוך מענין יצפור, שהוא סבוב הליכה. וכן הביא הרד״ק.

צִפּוֹר שם ע״ז לכלל מין עוף טהור: כל צִפּוֹר כל־כנף (בראשית ז׳ י״ד) reiner Vogel: שתי צִפֳּרִים חיות (ויקרא י״ד ד׳). והרד״ק מביא שלפעמים יבוא צפור למין פרטי: גם צִפּוֹר מצאה בית ודרור קן לה (תהלים פ״ד ד׳) Sperling. כי אחר שהאחרון הנזכר בפסוק פרט, הראשון בהכרח ג״כ פרט, וכן נמצא עוד פעם: כַּצִּפּוֹר לנוד כדרור לעוף (משלי כ״ו ב׳).

צָפִיר שת״ז לשעיר: וְהַצְּפִיר (דניאל ח׳ ה׳) Bock:

כל כך המבוכה והבהלה אשר ישים הנביא נגד עינינו בפסוק ג' וד' של הפרשה הזאת! לכן נראה כי פסוק ה' כולל דבר והפכו, ר"ל אתם תערכו השלחן? — טוב היה לכם יותר להעמיד המצפה! — אתם אוכלים ושותים? — טוב היה מזה, כי השרים ימשחו מגניהם ולהכון למלחמה! ועוד נמצאו בזה דברים טובים ונכוחים במאמר הנ"ל ואתה הקורא תוכל לעיין עליו בספר ההוא, כי פה לא נוכל להאריך יותר מדי].

הפיעל מ"ש מענין הקל: צַפֵּה־דרך (נחום ב' ב') schauen, Acht haben, aufpassen: וַאֲצַפֶּה לראות (חבקוק ב' א'): יד דרך מְצַפֶּה (ש"א ד' י"ג): העמד הַמְצַפֶּה (ישעיה כ"א ו'), ועמו מה שהוא תקוה: בצפיתנו צִפִּינוּ (איכה ד' י"ז) hoffen, harren, warten: ואני ביי אֲצַפֶּה (מיכה ז' ז'): אערך־לך וַאֲצַפֶּה (תהלים ה' ד'), ויש מ"ש חפוי וכסוי ואחיזה: צִפָּה זהב (שמות ל"ו ל"ד) auslegen, belegen: מבית ומחוץ תְּצַפֶּנּוּ (שם כ"ה י"א): מְצֻפִּים זהב (שם כ"ו ל"ב): וַיְצַף אתם זהב (שם ל"ז ד'): כסף סיגים מְצֻפֶּה על חרש (משלי כ"ו כ"ג) כי הזהב פעול מהחרש, לכן בא גם החופה על ד"א בפעול.

צִפּוּי ת"הש למכסה על דבר: צִפּוּי למזבח (במדבר י"ז ד') Bedeckung, Belegung: צִפּוּי פסילי כספך (ישעיה ל' כ"ב) die Belege deiner silber-nen Bilder, ר"ל צִפּוּי הכסף אשר על פסיליך, אשר עשית לך מעץ או נחשת, וכרם המקרא כאלו כתוב צפוי כסף פסיליך: רקעי פחים צִפּוּי (דברים י"ז ג').

צִפִּיָּה שמ"נ ענינו השקפה לתקוה ובטחון: בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ (איכה ד' י"ז) Hoffnung:

צָפִית ת"הש למצפה וצופה: צפה הַצָּפִית (ישעיה כ"א ה') Wache oder Warte, ולדעת רש"י שם מנורה. (ראה שרש צָפה).

צֶפֶת ת"הש לכותרת המכסה ראש עמוד: וְהַצֶּפֶת אשר־על־ראשו (ד"ה ב' ג' ט"ו) Krone. אך: צָפָתֵךְ מדמך (יחזקאל ל"ב ו') ע"ש צוף.

מִצְפֶּה ת"הש למקום גבוה שעליו הצופה עומר: ויקרא אריה על־מִצְפֶּה (ישעיה כ"א ב') und er rief auf der Warte: siehe, ein Löwe, כמו: ויקרא על מצפה אריה! והוא שם התואר להאויב הבא לצור על העיר ולהחרימה. ובס"נ: ויהודה בא על הַמִּצְפֶּה (דברי הימים ב' כ' כ"ד) והשאר ש"פ לעיר.

צְפוֹן שם ע"פ (בראשית ל"ו י"א, ט"ו, ובד"ה א' א' ל"ו) נמצא תחת צפו השם צְפִי.

צפח

צַפַּחַת שם כלי שתיה: ואת צַפַּחַת המים (ש"א כ"ו י"א) Krug, Trinkgeschirr für Reisende: וְצַפַּחַת השמן לא תחסר (מ"א י"ז י"ד) ומ"א וע"א: כְּצַפִּיחִת בדבש (שמות ט"ז ל"א) Kuchen, שם רקיק.

צֹפַח, או צוֹפַח שם ע"פ (דה"י א' ז' ל"ה, ל"ו).

צפן

צָפַן, העתיד יִצְפֹּן, פ"י גב"ב. הקל ענינו נרדף עם גנז, טמן, ספן: מה רב טובך אשר־צָפַנְתָּ ליראיך (תהלים ל"א כ') aufbewahren. גניזה לשמור לזמן מיועד: דודי צָפַנְתִּי לך (ש"ה ז' י"ד): וְצָפוּן לצדיק חיל חוטא (משלי י"ג כ"ב) שמור וגנוז. וזה כוונת הפעל הזה בקשור למ"ד, שמירת הדבר והעלמתו מזולתו ולגלות רק לאשר שמר בשבילו, ועד"ז: יִצְפֹּן לישרים תושיה (משלי ב' ז') יגלה להם עצות גדולות, ע"ד אליך כסיתי, עיין ש' כסה. ולרעה: יִצְפֹּן לבניו אונו (איוב כ"א י"ט): בלבי צָפַנְתִּי אמרתיך (תהלים קי"ט י"א) לזכור ולקיים: ומצותי תִּצְפֹּן אתך (משלי ב' א'). ומ"ש גנון והסת' ביחס הפעול: כי יִצְפְּנֵנִי בסכה (תהלים כ"ז ה') להגן: וַתִּצְפְּנֵהוּ שלשה ירחים (שמות ב' ב') geheim halten: שני האנשים וַתִּצְפְּנוֹ (יהושע ב' ד') ver-stecken: צֹפְנֶיהָ צָפַן־רוח (משלי כ"ז ט"ז) einsperren, vertuschen. ומ"ש הטמנה לארוב: עיניו להלכה יִצְפֹּנוּ (תהלים י' ח') auflauern: יִצְפְּנוּ לנפשותם (משלי א' י"ח) כי בעל הלשון יתפוש פעולה שקדמ' לפעולה אחרת להבין אותה ממנו, והאורב יטמן עצמו בסתר, וכן צפה. כי הנטמן רואה ואינו נראה. ומ"ש העלמה: כי־לבם צָפַנְתָּ משכל (איוב י"ז ד') versagen, entziehen, ר"ל צפנת שכל מלבם וזהו ההבדל שבין שמוש למ"ד למ"ם, ולפי שפעל צפן סתמי בלתי מוגבל הכוונה צריך שיובן מענין על איזה כוונה: צְפוּנָה חטאתו (הושע י"ג י"ב) שמורה לענש: וּצְפוּנְךָ תמלא בטנם (תהלים י"ז י"ד) טוב העולם: ויתיעצו על־צְפוּנֶיךָ (שם פ"ג ד') Geschützte,

ההפעיל, אסיפה: וַיַּצְעֵק שמואל את העם
(ש"א י' י"ז) zuſammen rufen laſſen.

צְעָקָה שמ"נ: צְעָקָה גדולה ומרה (בראשית כ"ז
ל"ד) Geſchrei: צַעֲקַת בני־ישראל (שמות
ג' ט'): ואת־צַעֲקָתָם שמעתי (שם שם ז').

צער

צָעַר פעל עומד בנינו קל ענינו כמו זער ר"ל
מעט בכמות: והכבדתים ולא יִצְעָרוּ (ירמיה
ל' י"ט) wenig ſein, klein ſein, gering geachtet ſein:
וְיִצְעֲרוּ ולא־יבין למו (איוב י"ד י"א) ſich vermindern.
יהיו מצער, במספר או בגדולה.

צֹעֵר תאר לפחות ונבזה: והשבתי ידי על־־
הַצֹּעֲרִים (זכריה י"ג ז') Unterdrückter, Leidender
ת' בעצב תלדי, בצער, כי המעט נבזה.

צָעִיר שת"ז מצטרף למעט בשנים בערך רב ממנו
בשנים: ורב יעבד צָעִיר (בראשית כ"ה כ"ג)
Jüngere: וּבִצְעִירוֹ יציב דלתיה (יהושע ו' כ"ו)
Jüngſter: צְעִירִים ממנו לימים (איוב ל' א'): צְעִירֵי
הצאן (ירמיה מ"ט כ') klein, ſchlecht, gering geachtet:
לתת הַצְּעִירָה לפני הבכירה (בראשית כ"ט כ"ו):
שלחו צְעִירֵיהֶם (ירמיה י"ד ג') ילדים. וש"מ: וְהַצָּעִיר
כִּצְעִרָתוֹ (בראשית מ"ג ל"ג) nach ſeiner Jugend.

מִצְעָר ת"הש למעט וקטן, ושפל ופחות הערך:
הלא מִצְעָר הוא (שם י"ט כ') klein, winzig:
והיה ראשיתך מִצְעָר (איוב ח' ז') unbedeutend:
לְמִצְעָר ירשו עם־־קדשך (ישעיה ס"ג י"ח) לזמן
מועט. וי"ל מלשון צער ועצב ריש וקלון, תרגום
צערא. ומ"א: קרן אחת מִצְּעִירָה (דניאל ח' ט')
ר"ל מצער ומהרף.

צֹעַר, או צוֹעַר שם עיר מצער בתוצאות ים המלח
נגבה (בראשית י"ג י', י"ט כ"ב ל', ישעיה ט"ו
ה', ירמיה מ"ח ל"ד). שם העיר צוער לפנים בֶּלַע.

צפד

צָפַד פעל עומד בנינו קל ענינו כווץ והצטמק:
צָפַד עורם על־־עצמם (איכה ד' ח') ein-
ſchrumpfen, Runzeln. ויש רוצים להשוות צפד
עם צבט, ויצבט לה קלי, הרך לה כרמל, rösten,
ונתיבש ונעשה קלי וכן צפד, חרך ונתיבש מחום
הרעב. ובתלמוד שהומין צופדן, zuſammen ziehen.

צפה

צָפֹה פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו ראי' והשקפה
טבעית או מוסרית. הטבעי הוא בעין ראיה
והשגחה ורובו למקום רחוק, והמוסרי עיון שכלי
והתבוננות והשקפה לזמן רחוק: יִצֶף יי ביני
וביניך (בראשית ל"א מ"ט) ſchauen, beobachten, be-
merken, Acht haben: צוֹפֶה פני דמשק (ש"ה ז' ה')
hin ſchauen, die Ausſicht haben: עיניו בגוים תִּצְפֶּינָה
(תהלים ס"ו ז') השגחה והשקפה על מעשיהם לגמול
ולענש: צוֹפִיָּה הליכות ביתה (משלי ל"א כ"ז) be-
merken, durchſchauen, תשים לבה על מעשי אנשי
ביתה: וְצָפוּ הוא אלי־חרב (איוב ט"ו כ"ב) ſich für
beſtimmt halten, erwarten, כענינו בל"ע שמור כמו
צָפוּי, כאשר בא על נכון במשנה: הכל צָפוּי,
beſtimmt, vorhergeſehen, הכל מסודר ומשגח מאתו
ית' ווודע סדור הענינים כפי מה שיבואו בעתיד
כי זה נכלל בפעל זה צפיה בעתיד: צוֹפֶה רשע
לצדיק (תהלים ל"ז ל"ב) lauern, aufpaſſen. כי כן בל'
ארמית אורב עלי עקב, ע"ש צפן: וילך הַצֹּפֶה
אל־גג השער (ש"ב י"ח כ"ד) Thurmwächter, הוא
העומד על המגדל ורואה למרחוק: ויראו הַצֹּפִים
לשאול (ש"א י"ד ט"ז) Vorpoſten. המשמר העמד
בראש המחנה ורואים מרחוק. ועד"ז נקרא הנביא
צופה, כמו רואה, חוזה, לפי שהוא רואה בנבואה
דברים למרחוק, וכן הוא כצופה עומד ומזהיר לעם:
צֹפֶה נתתיך לבית ישראל (יחזקאל ג' י"ז): והקמותי
עליכם צֹפִים (ירמיה ו' י"ז): צֹפָו עורים כלם (ישעיה
נ"ו י') ובא: צָפֹה הַצָּפִית (שם כ"א ה'). תרגום
ואקימו סכוין. ולד"ק ענינו כמו כסין בפיעל, נופל
על הכנת המאכל הסוככים השלחן. ולדעת רש"י
נקרא מנורה צפית. וכן בערבית ענינו האיר
והזהיר, hell, glänzend machen: [והנה החכם שד"ל
העיר במאמרו אשר כתב בלשון צרפת, משותף
לבאור על ישעיה אשר כתב החכם Rosenmüller,
בלשון רומי: כי פה יתאר הנביא ברוח קדשו את
האד והשבר בא פתאום בלי דעת אותו לפנים מלך
בבל, אשר יביאנו להאמין כי אנשי העיר היו
שוקטים ובוטחים בלילה ההיא; וכן היה באמת,
כאשר על ספר דברי הימים כתבו הסופרים
הקדמונים, הערֹאדֹאטוס וקסענאָפֿאָן. ואם היה
עומד הצופה על המצפה ועל משמרתו, לא גדלה

auftreten: ודרך ביתה יצעד (משלי ז׳ ה׳): כי־לא יצעדו (ירמיה י׳ ה׳).

ההפעיל: ותצעידהו למלך בלהות (איוב י״ח י״ד) hintreten lassen, יוצא.

צעד שמ״ז למדת פסיעה: מיטיבי צעד (משלי ל׳ כ״ט) Schritt: ששה צעדים (ש״ב ו׳ י״ג): את־קול צעדה (שם ה׳ כ״ד): ויי יכין צעדו (משלי ט״ז ט׳) משאלת לכל פרטי מעשי אדם שהם סדורים ומגבלים: וכל־צעדיו יראה (איוב ל״ד כ״א) כנוי להשגחה פרטית, וכן כשיאמר: לא יצר צעדך (משלי ד׳ י״ב): תרחיב צעדי תחתי (תהלים י״ח ל״ז), הכוונה רחבת ידים וקיום וחזוק במעשיו, והפכו: יצרו צעדי אונו (איוב י״ח ז׳) ובתוספות מ״ם: מיי מצעדי גבר (תהלים ל״ז כ״ג) ג״כ מנהגי מעשיו, כי הוא התכלית מה שיכלול הכל, כל פסיעה ופסיעה ספור בהשגחה.

צעדה שם מן תכשיט: אצעדה וצמיד (במדבר ל״א נ׳) Schrittkettchen, כי כן היה נהוג בארצות המזרח להיות קשורה הצעדה אל העכסים למען תצעדנה נשי החן לאט לאט ולתפארת. מראש היה צמוד רק על הרגל: הפארים והצעדות (ישעיה ג׳ כ׳) Knie-Bänder. ואחר עשוי על דמותו קשור בזרוע בא בצרוף זרוע: ואצעדה אשר על־זרועו (ש״ב א׳ י׳) Armband, כעין תכשיט הנשים אשר בימינו שקורין Bracelette.

צעה

צעה פעל יוצא בב״ב. הקל ענינו חגירת כלי זין: צעה ברב כחו (ישעיה ס״ג א׳) gegürtet, gerüstet: מהר צעה להפתח (שם נ״א י״ט) הקשור והעצור. ואולי הוא הבינוני מן הפועל: את צעה זונה (ירמיה ב׳ כ׳) umgeben. וי״מ אותו מענין יצע ומצע, ausbetten, bereiten. וע״א: ושלחתי־לו צעים (שם מ״ח י״ב) Plünderer, בוזזים מריקים.

הפיעל ג״כ מזה: ושלחתי לו צעים וצעהו וכליו יריקו (שם שם י״ב) ausplündern. וי״ל ג״כ חגורי כלי מלחמה ויסירו מהם כלי מלחמתם, או ע״ד צעי הנזכר בתלמוד, שתין צעי, ס׳ מיני קדרה קערות מלאות מיני מאכל. ועד״ז צעים וצעהו, ופי׳ יבואו אוכלי ארוחות ויבוזו ארוחתם, Schüssel-lecker, ר״ל רעבתנים האוכלים הרבה ומלחכים פינכא, Fresser. והרד״ק פי׳ הכל מענין גלות וטלטול ופזור. ואמר את צעה זנה, herumschweifen, צעים וצעהו, גולי המגלים ומטלטלים, והבוחר יבחר.

צעצעים ת״הש לציורים נאים ומהודרים במלאכ׳ חרש: מעשה צעצעים (ד״ה ב׳ ג׳ י׳) künstliche Figuren. וי״מ צורות נערות.

צען

צען פעל עומד בנינו קל ענינו נסיחה והעתקה: אהל בל־יצען (ישעיה ל״ג כ׳) verrückt, von der Stelle rücken; wandern, reisen.

צען שם עיר קדמוניה בארץ מצרים הנמוכה, והיא לפי התרגום השבעים העיר Tanis, בחוף נחל מצרים אשר יקרא על שמה tanischer Nielarm: וחברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים (במדבר י״ג כ״ב) ונזכרה עוד (בישעיה י״ט י״א י״ג, ל׳ ד׳, יחזקאל ל׳ י״ד).

צעננים שם עיר הקיני בחלק מטה נפתלי (יהושע י״ט ל״ג, שופטים ד׳ י״א).

צעף

צעיף שם עטוף נשים על הפנים: ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כ״ד ס״ה) Schleier, Flor: ותלך ותסר צעיפה (שם ל״ח י״ט).

צעק

צעק, העתיד יצעק, פ״י דב״ב. הקל ענינו כמו זעק, והוא הרמת קול קריאה ויללה ותפלה: צעק אל־המלך (מ״א כ׳ ל״ט) schreien, klagen, laut rufen: צעק לבם אל־אדני (איכה ב׳ י״ח) um Hülfe beten: אשר לא־צעקה (דברים כ״ב כ״ד) rufen: צעק יצעק אלי (שמות כ״ב כ״ב): וצעקי מעברים (ירמיה כ״ב כ׳) zusammen rufen, לקבוץ: ויצעק צעקה גדולה (בראשית כ״ז ל״ד).

הנפעל ענינו קריאה לקבוץ: ויצעק איש ישראל (שופטים ז׳ כ״ג) sich versammeln: ויצעקו בני עמון (שם י׳ י״ז): ויצעקו מכל חגר חגורה (מלכים ב׳ ג׳ כ״א).

הפיעל: והוא מצעק אבי אבי (מ״ב ב׳ י״ב) laut schreien.

צְנֻמוֹת דַקּוֹת (בראשית מ"א כ"ג) dürre, trocken; ובתלמוד פת הַצְנוּמָה בקערה, geröstet. וי"א שהוא מן צונמא, סלע קשה.

*צַנֵּן פעל יוצא בנינו פיעל איננו במקרא כ"א בתלמוד ענינו קידור: צַנֵּן לו הגיהנם, kalt machen, והשם במקרא.

צִנָּה א) שם"ז לקרירות איזה גוף: כְּצִנַּת־שלג ביום קציר (משלי כ"ה י"ג) Kälte. קר מתאר זמן הצנה וצנה מתאר גוף צונן. ב) ויש ענינו מגן לאנשי מלחמה: החזק מגן וְצִנָּה (תהלים ל"ה ב'): צִנּוֹת ורמחים (ד"ה ב' י"א י"ב) Harnisch. ג) ויש תאר לדוגות קטנות עשויות כסל נצרים: ונשא אתכם בַּצִּנּוֹת (עמוס ד' ב') Kähne, המה סירות ואניות קטנות, אולי על שם תוארם כמו צִנָּא בתלמוד, Korb, באמרם צִנָּא מלא ספרא. ואולי מזה השם: קח צִנְצֶנֶת אחת (שמות ט"ז ל"ג) ein Korb, סל קלוע מנצרים. והפ"א כפול. ותרגומו צלחית. ויהיה כלי חרס.

צְנִינִים שם מין קוצים דוקרים: וְלִצְנִינִם בצדיכם (במדבר ל"ג נ"ה) Stacheln: וְלִצְנִינִים בעיניכם (יהושע כ"ג י"ג). ובא בדגש ת' נון הכפל: צִנִּים פחים בדרך עקש (משלי כ"ב ה') וי"מ שהם עשויים מעץ כדמות חוחים והם טמונים בארץ לשמור מפני הגנבים. Fußangel: ואל־מִצִּנִּים יקחהו (איוב ה' ה') הגנבים אשר נשמרו מִצִּנִּים, וי"מ אל נושאי צנה ורומח. והנכון כי אל־מצנים מלה ערבית שבל' ערב אל כמו ה"א הידיעה בעברית, ואל מצנים תאר לשודדים מזוינים, כתרגום פולמסין במאני זיינא.

צנע

צָנַע פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו סתר והשאי וענוה: ואת־צְנוּעִים חכמה (משלי י"א ב') bescheiden, geräuschlos. הוא אשר דבריו ומעשיו בנחת ובלאט מבלי לשון מדברת גדולות מנפשו, ומבלי התפאר במעשיו. ובתלמוד, הוי צָנוּעַ ושפל רוח, bescheiden. כי הצניעות הוא ממדת הענוה. והפכו עזות חוצפא והתפארות על לא דבר.

ההפעיל: וְהַצְנֵעַ לכת עם־אלהיך (מיכה ו' ח') הפעל במקום ת"הפ כמנהגו ישעשה מה שיעשה מן הטוב לכבוד השם ולא להתפאר, ובתלמוד בא במובן טבעי הַמַּצְנִיעַ לזרע, verwahren, והשם *צְנִיעוּת, דברים שֶׁבִּצְנִעָה, Keuschheit, Anstand, על תשמיש, שבמעשה הזה צריך להיות צנוע, ידועים.

צנף

צָנַף, העתיד יִצְנֹף, פ"י בנינו קל ענינו נגזר משם מצנפת והוא עטיפה וכריכת מטפחת המצנפת סביב הראש: ובמצנפת בד יִצְנֹף (ויקרא ט"ז ד') umwinden. והמבאר פי' יצנף יניח וישים כדעת רש"י ע"ש. אבל: צָנוֹף יִצְנָפְךָ צְנֵפָה (ישעיה כ"ב י"ח) er wickelt dich wie ein Knäul zusammen, הוא גלגול ועטיפה וסבוב כמטפחת המצנפת. וצְנֵפָה הוא שם הפעולה.

צָנִיף שם מלבוש וכובע שעל הראש: צָנִיף טהור על־ראשו (זכריה ג' ה') Bund, Turban: כמעיל וְצָנִיף משפטי (איוב כ"ט י"ד): וּצְנִיף מלוכה (ישעיה ס"ב ג'): וְהַצְּנִיפוֹת והרדידים (שם ג' כ"ג). ובתוספת מ"ם עמ"א: מִצְנֶפֶת ואבנט (שמות כ"ח ד') Bund, Turban. והשם מצנפת נמצא רק בבגדי כהונה לכבוד ולתפארת.

צִנְצֶנֶת בשרש צנן.

צנק

צִינוֹק תהש"ז למאסר וכבלים: המהפכת ואל־הַצִּינֹק (ירמיה כ"ט כ"ו) Fußeisen, Fesseln.

צנר

צִנּוֹר ת"הש למרזב וקילוח מים: ויגע בַּצִּנּוֹר (ש"ב ה' ח') Rinne, Kanal, Röhre, Wasserleitung ובארמית צִנּוֹרָא: לקול צִנּוֹרֶיךָ (תהלים מ"ב ח') Wasserfall; ובתוספת תי"ו כמנהג בשרש שבו רי"ש: שני צַנְתְּרוֹת הזהב (זכריה ד' י"ב) Röhre. וי"א שהיא מרכב מן צנור נתר, שהוא קלוח וזחילה בארמית.

צעד

צָעַד, העתיד יִצְעַד, פע"ו בב"ב. הקל ענינו דריכה והליכה: בנות צָעֲדָה עלי־שור (בראשית מ"ט כ"ב) treten, schreiten: צָעֲדוּ נשאי ארון־יי (שמואל ב' ו' י"ג): בְּצַעְדְּךָ משדה אדום (שופטים ה' ד'): בזעם תִּצְעַד־ארץ (חבקוק ג' י"ב)

לְצַמָּתֵךְ (ש"ה ד' א') הוא הצעיף המעלים ומכסה השער, וכן פירש"י השבכה המצמצם את השער. אך הר"מ ע"פ הרד"ק פי' והעתיק צמתך Haarlocken, ועפ"ז העתיק: עצמו מַצְמִיתַי שנאי שקר fester als gewundene Locken, כאלו כתוב מִצַּמָּתַי. והפי' נעים אבל דחוק ואינו מכוון אל האמת. (ע"ש צמת).

צַמִּים שת"ז לשודדים המכוסים ונעלמים: ושאף צַמִּים חילם (איוב ה' ה') vermummte Frevler, raubgierige Menschen: יחזק עליו צַמִּים (שם י"ח ט'), וי"א לפי שהשודדים היו מגדלים שערות ראשם להיותם ארוכות ומקולעות ובהם מתעלמי' ומטילין אימה על האנשים.

צמק

צָמַק פעל עומד, בנינו קל, ענינו כווץ ויובש הגוף מחום האש ומהעדר הלחות: ושדים צֹמְקִים (הושע ט' י"ד) verdorren, zusammenschrumpfen. ובתלמוד: המצניע לאכילה וְצָמְקָה einkochen, vertrocknen. ומזה השם: דבלים וְצִמּוּקִים (ד"ה א' י"ב מ') Rosinen, ענבים יבשים.

צמר

צֶמֶר שע"ז לשער הרחלים: בבגד צֶמֶר (ויקרא י"ג מ"ז) Wolle: צַמְרִי ופשתי (הושע ב' ז'). ומ"א וע"א: צַמֶּרֶת הארץ (יחזקאל י"ז ג') hohe, zarte, hervorragende Zweige, תאר לענפים דקים גבוהים: ולא־יתנו את־צַמַּרְתָּם (שם ל"א י"ד).

צְמָרִי שם לאומה ידועה בארץ כנען, נזכרת רק פ"א (בראשית י' י"ח), והנה עיר נודעת בשם Simyra אשר הרבותיה ראה החכם Shaw ברגל הר לבנון למערבה.

צְמָרַיִם שם עיר בחלק בנימין (יהושע י"ח כ"ב, ד"ה ב' י"ג ד').

צמת

צָמַת פעל יוצא, גב"ב. הקל לפירש"י ענינו קשירה ואסור ודבוק, קרוב אל צמד בדלי"ת: צָמְתוּ בבור חיי (איכה ג' נ"ג) binden, fesseln. וי"מ מלשון כריתה פי' רצו להכרית. וע"ד הוא ת"הפ בא ברמות פעל, והפעל נכלל בו, וענינו תמיד עולמית, והפי' כלו חיי בבור להיות הולך וכלה שם לעולם hinschwinden lassen.

הנפעל: כִּי לֹא נִצְמַתִּי מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ (איוב כ"ג י"ז) רש"י פי' לשון כווץ ורד"ק פי' לשון כריתה vernichtet werden: בעת יזרבו נִצְמָתוּ (שם ו' י"ז) נפסקו וכלים לעולם. ולד"א יזרבו יתקפאו ונצמתו נכווצו ונתקשרו ונצמדו. וער"ז בתלמוד צָמְתָה ידו starr werden, נתקשה כאלו אסורה; *צוֹמֶת הגידין.

הפיעל: צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי (תהלים קי"ט קל"ט) aufreiben, כמעט כליתי חיי לעולם, מפני קנאתי. ומנהג הל' לתפוש פעל על פעולה שהיה קרוב להיות, וכן צמתו בקל, והתי"ו נוסף: בעותיך צִמְּתוּתֻנִי (שם פ"ח י"ז) כלוני, וי"ל ג"ז מל' קשוי starr machen. כי הנבעת תסמר שערת בשרו.

ההפעיל: הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ (שם ע"ג כ"ז) הכרת: עצמו מַצְמִיתַי (שם ס"ט ה') מבקשים לכלות אותי כליון עולמית ע"ש צמם. וי"א אל תקרא מצמיתי אלא מִצַּמָּתַי, ר"ל משערות ראשי (ראה למעלה צַמָּה): אותו אַצְמִית (שם ק"א ה'): וברעתם יַצְמִיתֵם (שם צ"ד כ"ג).

צְמִיתֻת ת"הפ ענינו הפסק עולמית: והארץ לא תמכר לִצְמִיתֻת (ויקרא כ"ה כ"ג) auf ewig verfallen bleiben, לחלוטין.

צַמָּת ת"הש לרד"ק וענינו קווצת השער הקשורים ואדוקים יחד: מבעד לְצַמָּתֵךְ (ש"ה ד' א') גלי צַמָּתֵךְ (ישעיה מ"ז ב') Haarlocken, Zopf: סמן לאבל ונגאי כמו ראשה יהיה פרוע. (ע' צמם).

צנח

צָנַח, העתיד יִצְנַח, פ"ע, בנינו קל, ענינו השמטת דבר ממקומו במקרה: וַתִּצְנַח מעל החמור (יהושע ט"ו י"ח, שופטים א' י"ד) sich herabsenken, ausgleiten, עשתה עצמה כאלו נשמטה במקרה ממושב' מעל החמור כדי שתמצא סבה לדבר עם אביה: וַתִּצְנַח בארץ (שם ד' כ"א) hineinfahren, שהיתד היה נתחב ונעוץ בחוזק בארץ, אחרי חלף ומחץ את רקתו. ויצא ראש היתד מעבר השני והיה נעוץ בקרקע, der Nagel drang in die Erde.

צנם

צָנַם פעל עומד בנינו קל ענינו יובש מרטיבות:

צָמָא שמ"ז: ולא צָמָא למים (עמוס ח' י"א) Durst: ברעב ובְצָמָא (דברים כ"ח מ"ח): וְלִצְמָאִי ישקוני חמץ (תהלים ס"ט כ"ב). ובס"נ: וגרונך מִצִּמְאָה (ירמיה ב' כ"ה). ומ"א: וְצִמָּאוֹן אשר אין־מים (דברים ח' ט"ו) Dürre: וְצִמָּאוֹן למבועי מים (ישעיה ל"ה ז') dürre Gegend. ושת"ז: כל צָמֵא לכו למים (ישעיה נ"ה א'). ובס"נ: ספות הרוה את הַצְּמֵאָה (דברים כ"ט י"ח) ראה פירוש נכון על הפסוק הזה הקשה להבין, אשר הבאתי בשם חכם אחד בשרש ספה. הרבוי: רעבים גם־צְמֵאִים (תהלים ק"ז ה').

צמד

נִצְמַד, העתיד יִצָּמֵד, פ"י, גב"ב. הנפעל ענינו דבוק וחבור והרכבה ווזוג: הַנִּצְמָדִים לבעל פעור (במדבר כ"ה ה') verbinden, anhängen, נדבקו בו ע"י הזנות: וַיִּצָּמְדוּ לבעל פעור (תהלים ק"ו כ"ח).

הפיעל: חגור חרב מְצֻמֶּדֶת על מתניו (ש"ב כ' ח') anbinden, anheften.

ההפעיל: ולשונך תַּצְמִיד מרמה (תהלים נ' י"ט) תרכם מזמות רמיה בתחבלות שונות ומרכיב לדבק אותם להיות אחד.

צָמִיד יש ת"הש לכסוי מדובק לכלי בפתיל: אשר אין צָמִיד פתיל עליו (במדבר י"ט ט"ו) angehefteter Deckel. ויש שם תכשיט: אצעדה וְצָמִיד (במדבר ל"א נ') Armbänder: ושני צְמִידִים על ידיה (בראשית כ"ד כ"ב).

צֶמֶד יש ת"הש לז"וג בקר להרישה או שאר זוג למלאכה אחת: צֶמֶד המורים חבושים (שופטים י"ט י') Gespann, Paar: צֶמֶד בקר (ש"א י"א ז') ein Joch Ochsen: צֶמֶד־פרדים (מ"ב ה' י"ז): צֶמֶד פרשים (ישעיה כ"א ז'): אכר וְצִמְדּוֹ (ירמיה נ"א כ"ג): שנים־עשר צְמָדִים (מ"א י"ט י"ט). ות"הפ: רוכבים צְמָדִים (מ"ב ט' כ"ה) beisammen, zusammen, paarweise. וכן יקרא שעור חרישת צמד בקר ביום אחד: כבחצי מענה צֶמֶד שדה (ש"א י"ד י"ד) eine Strecke Landes, welche von einem Joch Ochsen in Einem Tage gepflügt werden kann: כי עשרת צִמְדֵּי־כרם (ישעיה ה' י') זוגי הכרם. או כדי שעור עבודת צמד בקר ביום.

צמח

צָמַח, העתיד יִצְמַח, פע"ו, גב"ב. הקל ענינו גדול וגלוי דבר ורבויו כירק ושער: ושער שחר צָמַח־בו (ויקרא י"ג ל"ז) wachsen, hervorkeimen, sprossen. כי ג' פעלים אלה, זרח, פרח, צמח, יבואו על התגלות דבר בגדול: כל־העץ הַצֹּמֵחַ לכם (שמות י' ה'): צֹמְחוֹת אחריהן (בראשית מ"א ו'): עשב השדה טרם יִצְמָח (שם ב' ה'). ועצ"הש: וּמֵאֲדָמָה לא־יִצְמַח עמל (איוב ה' ו'): אמת מארץ תִּצְמָח (תהלים פ"ה י"ב): וארכתך מהרה תִצְמָח (ישעיה נ"ח ח'): בטרם תִּצְמַחְנָה (שם מ"ב ט') erscheinen.

הפיעל שוה לקל: ושערך צִמֵּחַ (יחזקאל ט"ז ז'): עד יְצַמַּח זקנכם (ש"א י' ה').

ההפעיל יוצא: והולידה וְהִצְמִיחָהּ (ישעיה נ"ה י') wachsen machen: וַיַּצְמַח יי אלהים מן־האדמה (בראשית ב' ט') hervorwachsen lassen. ועצ"הש: שם אַצְמִיחַ קרן לדוד (תהלים קל"ב י"ז): יַצְמִיחַ צדקה ותהלה (ישעיה ס"א י"א).

צֶמַח תהש"ז: כְּצֶמַח השדה נתתיך (יחזקאל ט"ז ז') Gewächs: צֶמַח בלי יעשה־קמח (הושע ח' ז'), ועצה"מ: צֶמַח צדיק (ירמיה כ"ג ה'): צֶמַח צדקה (שם ל"ג ט"ו): צֶמַח ה' (ישעיה ד' ב') תואר לפרי הארץ אשר יצמיח ה' בארץ הקדושה ויגיד עליו רעו לעמתו: פְּרִי הָאָרֶץ.

צמם

*צִמְצֵם פעל יוצא, בנינו פיעל איננו במקרא כי אם בארמית ובתלמוד, וענינו על מובנים שונים, יש ענינו כסוי והעלמה. כי כסתה פניה, תרגום ארי צמצמה אפהא verhüllen, vermummen. ובתלמוד כשעמדו ישראל בהר סיני היו מְצַמְצְמִים עצמם ככלה. והמובן הב' על התקמץ עצם מתפשט להתוות גופו במרחק קטן, צִמְצֵם שכינתו einschränken. וכן יאמר על האדם המקמץ בהוצאה מסתפק בְּצִמְצוּם kärglich, genau, eingezogen leben. ועד"ז אי אפשר לְצַמְצֵם genau bestimmen, להגביל ולהגדיר הדבר בשעור מכוון כחוט השערה. והשם ממנו במקרא על המובן הראשון.

צַמָּה ת"הש למקומות המכוסים בגוף: גלי צַמָּתֵךְ (ישעיה מ"ז ב') bedeckte Stellen, ופירש"י הזרועים והשוקים שהם קשורים ומכוסים: מבעד

שם צֶלֶב בְּצֶלֶם, ואותו תלה, תרגום ויתיה צליב; ותלה אותו על עץ ת' צליבא, והעץ שתלו עליו בימי הבית היה עשוי כדמות שתי וערב Kreuz, אך מפני איזה מנהג הבל לא היו כותבים השם צלב בשלמות וכתבו צל', ונפל הטעות בפי ההמון לדמות ששמו בשלמות צלם. ונכון הוא להעביר את עם ישראל מדמיונות כוזבות, ולברר להם אמתת כל דבר כפי מה שהוא, והמלה והשם מה שיורה עליו, וקשט בדמות כזב המר בל ימירו (ע"ש שלב).

צְלֶלְפּוֹנִי שע"פ עם ה"א הידיעה (ד"ה א' ד' ג').

צַלְמוֹן שע"פ להר שומרון, קרוב לשכם (שופטים ט' מ"ח), ומזה השתמש במליצה להר המכוסה בשלג: תשלג בְּצַלְמוֹן (תהלים ס"ח ט"ו). גם אחד משרי צבא המלך דוד נקרא בשם זה (ש"ב כ"ג כ"ח).

צַלְמוֹנָה שם מקום תחנות בני ישראל במדבר (במדבר ל"ג מ"א).

צלע

צָלַע פעל עומד בנינו קל ענינו נגזר משם צלע צד ומורה, פסח והולך על א' מב' צדדיו: והוא צוֹלֵעַ על ירכו (בראשית ל"ב ל"א) hinken: אספה הַצֹּלֵעָה (מיכה ד' ו').

צֵלָע א) שתז"נ לצד ועבר שבגוף Seite: ויבן יי אלהים את־הַצֵּלָע (בראשית ב' כ"ב) Rippe, הצלעות מסודרות בצד הגוף, ולד"ק כל הצד הוא הצלע, כי דו פרצופין נברא, וכן: וּלְצֶלַע המשכן (שמות כ"ו כ') Seitenwand, בסמיכות, כי לכל גוף בעל צלם וצורה יש לו ו' מרחקים, מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל, והלשון יכנה כל הצורות לדמות אדם. המעלה בכל גוף נקרא ראש והמטה רגל, ומה שלפנים הרחב פנים ושכנגדו אחור, וב' צדדיו הקצרים ימין ושמאל צלע. וזה ההבדל שבין ג' שמות האלה, עבר, צד, צלע. עבר יאמר רק על ב' מרחקי פנים ואחור אם על שטח הגוף עצמו כמו משני עבריהם, או על הגבול שלעמתם כמו אל עבר פניו. צד יאמר על ב' מרחקי ימין ושמאל לרוב על המקום שלעמתם, ע"ש צדד. וצלע יאמר על החלק הגוף בעצמו שבב' צדדיו: לקרשי צֶלַע־המשכן (שם כ"ו כ"ו): בְּצֶלַע ההר (ש"ב ט"ז י"ג). פעם זכר ופעם נקבה והצרויות מלרע ובסגו"ל מלעיל. וכן הרבוי: שני צְלָעִים הדלת (מ"א ו' ל"ד) Thürflegel, ובפ"ב נאמר קלעים, או שיבוא ק' ת' צ' או הפכו ע"ש צלח. ועיי' פירש"י: ויעש צְלָעוֹת סביב (שם שם ה') Seiten-gebäude, קורא כן היציע. וי"א שהיציע הוא כנוי לשטח התחתון Gallerie, והדפנות נקראו צלעות Geländer, לפי שבו פרקים וחוליות כמו צלעות, וכן: בְּצַלְעוֹת ארזים (שם שם ט"ו) Tafelwerk: וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אל־צֵלָע (יחזקאל מ"א ו'): בית צְלָעוֹת אשר לבית (שם שם ט') הוא המקום לחדרים אלה אשר בין שתי חומות ההיכל: ורוחב הַצֵּלָע ארבע אמות (שם שם ה') כלם שם קורות, כי הקורות לבית כצלעות לגוף. ב) ויש ענינו צרה ושבר: כי אני לְצֶלַע נכון (תהלים ל"ח י"ח) hinken, wanken, gleiten, כמנהג הלשון שיכנה השלוה בעמוד הרגל במישור, כן יכנה התהלת האיד ושבר בצליעה ובמוט הרגל. ועוד נראה לי לפרש אני לצלע נכון כאדם האומר אנכי מיועד ונכון לצרה ושבר ich bin leider schon zum Unglück bestimmt. ונמצא כעין המליצה הזאת על מכוון וסדר אחר: ואיד נכון לְצַלְעוֹ (איוב י"ח י"ב), לעת נתקל רגלו, וי"א צלעו אשתו ורחוק הוא בעיני: אנשי שלמי שמרי צַלְעִי (ירמיה כ' י') Sturz, Fall, וי"מ כמו המה עקבי ישמרו, והמכוון אחד. ונמצא בשם צֵלַע עיר בחלק מטה בנימין, מקום שם קבר שאול המלך (יהושע י"ח כ"ח, שמואל ב' כ"א י"ד).

צָלָף שע"פ (נחמיה ג' ל').

צְלָפְחָד שע"פ (במדבר כ"ו ל"ג, כ"ז א').

צֶלְצַח (מן צֵל צח) שם מקום בגבול בנימין (שמואל א' י' ב').

צֶלֶק העמוני שם לאחד משרי הצבא אשר למלך דוד (ש"ב כ"ג ל"ז, ד"ה א' י"א ל"ט).

צִלְּתַי שם ע"פ (ד"ה ה' כ', י"ב כ').

צמא

צָמֵא, העתיד יִצְמָא, פ"ע, בנינו קל, ענינו שוקק לשתות: כי צָמֵתִי (שופטים ד' י"ט) חסר אל"ף Durst haben: וַיִּצְמָא שם העם (שמות י"ז ג'): וְצָמִת והלכת אל הכלים (רות ב' ט') ע"ד נל"ה, ועצ"הש: צָמְאָה נפשי לאלהים (תהלי' מ"ב ג') תאב.

ויתלונן בצל שדי, כמנהג עד היום הזה בהזכירנו איש קדוש אשר כבר הלך לעולמו, לאמר זכר צדיק לברכה. ודברי פ' צ"א יתחילו באמת בפסוק אומר לה' מחסי, והמעתיקים המאוחרים כתבו בראש שיר צ' רק תפלה למשה וכו' ולא יותר. וכאשר כלו להעתיק שיר צ' דמו כי התחלת פרשה צ"א הוא יושב בסתר וכו' והבן: כי בְּצֵל החכמה בְּצֵל הכסף (קהלת ז' י"ב) הכמה מגינה וכסף מגין, ויתרון הכמה שתחיה את בעליה, בכל אופן. אבל עשר יש שמור לרעתו: יי צִלְּךָ על־יד ימינך (תהלים קכ"א ה'): סר צִלָּם מעליהם (בראשית י"ד ט') הגנות בלשון לכנות המחסה בשם צל:

צְלָל ג"ב מזה: יסכהו צאלים צִלְלוֹ (איוב מ' כ"ב): וס"ר ונסו הַצְּלָלִים (ש"ה ב' י"ז): כי ינטו צִלְלֵי ערב (ירמיה ו' ד').

צְלִיל שמ"ז לקול רעש וצלצול: צְלִיל לחם שערים (שופטים ז' י"ג) Geräusch, לר"ק, (וע' צלה).

צִלְצַל שמ"ז מזה: ארץ צִלְצַל כנפים (ישעיה י"ח א') Geräusch, לר"ק כי בארץ כוש מתרגשת חום השמש ביותר. ולר"א מענין צל, Schattenreich, אולי ע"ש היערות. וע"א: במנענעים וּבְצֶלְצְלִים (ש"ב ו' ה') Kastagnetten. בדלוסקמות מקישות זו בזו בשני ידים והוא כלי זמר משמיע קול רעש ורעדה: בְּצִלְצְלֵי־שמע (תהלי' ק"נ ה') וע"א: וּבְצִלְצַל דגים ראשו (איוב מ' ל"א) י"א שהוא אגמון לצוד בו הדג, Wurfeisen. וי"א שהוא כמו רשת. וע"א ומ"א: יירש הַצְּלָצַל (דברים כ"ח מ"ב) Ungeziefer, Heuschrecken, Raupen.

מְצִלָּה ת"הש לפעמנים מקשקשים שתולים בצוארי הסוס: יהיה על־מְצִלּוֹת הסוס קדש (זכריה י"ד כ') Glöcklein, Schellen. ומ"א: כסיר מְצֻלָּה (איוב מ"א כ"ג) Tiefe, מן צללו כעפרת, וע' צול. ומ"א: מְצִלְתַּיִם שם כלי זמר כמו צלצל: וכנורת וּמְצִלְתַּיִם (ד"ה א' ט"ו ט"ז) וי"א שהוא כלי שתלוים בו זגים רבים ומשמיע קול רעש.

צלם

צֶלֶם ת"הש לדבר פרטי נעשה דוגמת עצם נמצא לעורר עליו: בצלמו בְּצֶלֶם אלהים (בראשית א' כ"ז) Ebenbild, ולפי' רש"י דפוס עשוי לחקק בו הצורה על תבנית מיוחדת Form, והסמיכות מורה על הפעולה, ר"ל צלם מיוחד שעשה לו אלהים, אדם: ואת כל־צַלְמֵי מסכתם (במדבר ל"ג נ"ב): צַלְמֵי זכר (יחזקאל ט"ז י"ז): בדמותו כְּצַלְמוֹ (בראשית ה' ג') Ebenbild, ש"מ כצל דומה לגופו: את מזבחתיו ואת צְלָמָיו (מ"ב י"א י"ח) כמו פסל ואליל. כמו שיקרא פסל ע"ז אליל מלשון אל ואין, כן יקרא צלם מלשון צל הבל: ואת כיון צַלְמֵיכֶם (עמוס ה' כ"ו). כמו פסיליכם ההבל. וכן בא השם הזה לרמז על הבל לבד: אך בְּצֶלֶם יתהלך־איש (תהלים ל"ט ז') Schattenriß, Chimäre, כמו שהצל הוא צלם הגוף ונאצל ממנו והוא דבר ריק ואין בו ממש: בעיר צַלְמָם תבזה (שם ע"ג כ') תרגם הרב ז"ל בעיר מלשון הקיץ, das wachend zu Mähr und Spott wird. ופי' צלמם הזיונות ליל וצלמים שיראה חולם חלום, וכשיקוץ הם אין ואפס, ובמחילת כבוד המבאר לא באר שם דברי המתרגם לפי כוונתו. ובתוספות נו"ן: תשלג בְּצַלְמוֹן (שם ס"ח ט"ו) Düster, Finsterniß. כי ג' תכונות לצלם, ר"ל לצל הגוף. הא' שהוא דמות צורת גוף העושה הצל; הב' שהוא תמונה נראה, ואין בו ממש; והג' שהוא נראה שחור, ושחור מתאר החשך. ועל א' מג' הכונות האלה משתמש במליצה. ולדעת מנחם בן סרוק תשלג בצלמון הוא שם מקום. ונמצא גם שם הר לא נודע לנו גבולו בשם צַלְמוֹן: ויעל אבימלך הר־צַלְמוֹן (שופטים ט' מ"ח) ורש"י כתב יער היה שם, ונכונים מאד דבריו. דברי פי חכם חן, אשר על כן נראה כי הר צלמון הוא כמו: הרי נֶשֶׁף (ירמיה י"ג ט"ז).

צַלְמָוֶת מלה מליצי מרכב מן צל מָוֶת ונרדף עם חשך והוא שם תואר למקום תהו ובהו בלי סדר: צַלְמָוֶת ולא־סדרים (איוב י' כ"ב) Chaos, Todesschatten: יגאלהו חשך וְצַלְמָוֶת (איוב ג' ה') Todesschatten Finsterniß, כי צלם בערבי חשך: אין־חשך ואין צַלְמָוֶת (שם ל"ד כ"ב): יושבי חשך וְצַלְמָוֶת (תהלים ק"ז י'): והפך לבקר צַלְמָוֶת (עמוס ה' ח'): כי־אלך בגיא צַלְמָוֶת (תהלים כ"ג ד'): ותכס עלינו בְצַלְמָוֶת (שם מ"ד כ'), כלם ענינם חשך ואפילה, והם משאלים על צרה המכונה בהם, ושם צֶלֶם השגור בפי ההמון לכנות בו עץ שתי וערב טעות הוא בפיהם, ובשיטפא דלישנא החליפו

דרכו. ואשר לא ידע הסבות הנצרכות וה' מזמין לו הסבות הנכונות ה' מצליח דרכו.

צְלַח בארמית כמו צלח בעברית האַפְעֵל יוצא (דניאל ג' ל') beglücken, sein Glück befördern, (ובעזרא ו' י"ד): Etwas glücklich ausführen. ונמצא גם בפ"ע (דניאל ו' כ"ט) sich im Glück befinden, gedeihen (עזרא ה' ח') והיציאה מכח אל הפעל לטוב (von einer Unternehmung).

צְלֹחִית שת"נ לכלי זכוכית: קחו־לי צְלֹחִית חדשה (מ"ב ב' כ') Flasche, והוא תרגומו של צנצנת. ובערבי' שם קערה גדולה וְלֹחִית. ומ"א: כאשר־ימחה את־הַצַּלַּחַת (שם כ"א י"ג) Schüssel. וקרוב אל קלחת, כי כבר מצאנו קו"ף וצד"י בשם לע"א. ומ"א: בסירות ובדודים וּבַצְּלָחוֹת (ד"ה ב' ל"ה י"ג). ומ"א וע"א: טמן עצל ידו בַּצַּלַּחַת (משלי י"ט כ"ד) Schlitz, הוא חיק בקוע הבגד שבו שומן העצל ידו, כן פי' המפרשי'. אך אין הציור שלם ומסכים אל נלאה להשיבו אל פיו. לכן י"ל כי בצלחת דומה בהוראתו לחביריו הנזכרים במקרא, ר"ל בקערה. כלומר תוחב ידו לתוך הקערה לאכול הוא עצל ונלאה להשיבה אל פיו. וזה תכלית מדת העצל אשר גם לאכל עצל. אמנם לפי זה פעל טמן איננו מתישב אל נכון, על התחיבה בקערה, לכן נאות יותר לבאר, אל חיק הבגד.

צלל

צָלַל פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל א) יש ענינו שקיעה מלמעלה למטה: כאשר צָלֲלוּ שערי ירושלים (נחמיה י"ג י"ט) herunter gelassen werden, sich hinunter senken, כמנה: בשערי המבצר שהם עולים ויורדים בו: צָלֲלוּ כעפרת במים אדירים (שמות ט"ו י') נופל רק ע"ד שוקע בארץ מחמת כבדו [ובתלמוד משתמש לענין דבר זך וטהור, יין צלול ומים צְלוּלים (שבת ק"ט), כי כאשר ישתקעו החלקים המעורבים במשקים מטה מטה בכלי, יטהרו המשקים, ויזדכו, rein, lauter sein, והפכו עכור, trüb, וכן במובן המוסרי, שמעתתא בעי צלותא, Heiterkeit.] ב) ויש ענינו השמעת קול תנועה רעדית: לקול צָלֲלוּ שפתי (חבקוק ג' ט"ז) zittern, beben. השקת שפתים מהרדה משמיעות קול צלצל ורעדה: תְּצִלֶּינָה שתי אזניו (ש"א ג' י"א) gellen, והחירק תחת שורק. וי"א שהוא מהפעיל: תְּצִלֶּנָה שתי אזניו (מ"ב כ"א י"ב) וי"א שהוא מהנפעל. ולא ידעתי איך יבוא ג' פעלים שונים לע"א.

ההפעיל יוצא. ענינו עשית צל: וחרש מֵצַל (יחזקאל ל"א ג') schattiges Gebüsch.

צֵל שר"ז: כי צל ימינו (איוב ח' ט') Schatten, לענין מהירות עברה: כְּעֶבֶד יִשְׁאַף צֵל (איוב ז' ב') wie ein Arbeiter sich nach Schatten sehnt, הכוונה ישאף העת שבו נטה היום לערוב, וינפש מכל מלאכתו אשר עבד בה כל היום: את־צל המעלות (ישעיה ל"ח ח') Sonnenuhr. על דבר אשר המורה השעות, Zeiger, יֵרָאֶה בצלו על השעה משעות היום, כפי עמידת השמש בשמים, כנודע. ובא הרבה לענין הגנה ומחסה כצל מחורב: על־כן באו בְּצֵל קורתי (בראשית י"ט ח') Schutz, ר"ל קורתי צל מחסה להם, כי הכנסת אורחים בארצות ההם היה דבר יקר ונכבד מאד בעיניהם, והארח הבא בבית האכסנאי היה גוף קדוש לשמור אותו מכל נזק: בְּצֵל כנפיך תסתירני (תהלים י"ז ח'). ובא צל תואר למחסה ומסתור: בְּצֵל ידו החביאני (ישעיה מ"ט ב') Schutz: בְּצֵל שדי יתלונן (תהלים צ"א א'). [והנה אערכה נא לעיניך, הקורא! את אשר עיני ראו לי אני מה"ל בסדר הפסוק הזה. כי כל מעין יראה כי התחלת השירה הזאת התפלה השנית של משה עבד ה' ראויה להיות מפסוק אומר לה' מחסי וכו'. אשר בחבור עם הפסוק שלפניו לא יסודר היטב ע"פ סדר הלשון גם אם נאמר כי יושב בסתר עליון וכו' תוארים להשי"ת, הוא דבר קשה להולמו, וצריך לדחוק ולפרשו. לכן נראה לי כי יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן הוא דברי המסדר את שירי תהלים וסדר את שני שירי משה אשר מספר פסוקיהם כמעט שוה על עמוד וצד אחד, מזה אחד ומזה אחד ובראשם שם השירים ושם מחברם בסדר כזה: תפלה למשה איש האלהים יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן, והיה נכתב ע"פ מקרה באופן שדברים אלה נחלקו לשנים, תפלה למשה איש האלהים בראש פרשה צ' ומלות יושב בסתר עליון בראש פרשה צ"א, וכוונתו תפלת משה איש האלהים, הוא האיש משה אשר יושב בס"ר עליון

לברר מלה נכרית וזרה אשר הוראתה איננה מבוררת, לענינו כדי שיבינו עמא דבר שבימיו את הדבר אל נכון, והם כמו פתילים תלוים בשפת הבגד. ובמ"א אמר גדילים. כי הציצה כנוי לחוטים האחדים כשהם מקובצים בענף כמו ציצת הראש, ואח"כ כשהם קשורים בראש הכנף בפתיל תכלת הם גדילים מעשה שרשרת. וע' ביאור. (ציר בשרש צור).

צִיקְלַג, או צִקְלַג, שם עיר בנחלת מטה השמעוני, ולפעמים סרה למשמעת פלשתי' (יהושע ט"ו ל"א, ש"א ל' א', ש"ב א' א').

צית

הָצֵית בנינו הפעיל ענינו כמו יצת. ר"ל שריפה: אֲצִיתֶנָּה יחד (ישעיה כ"ז ד') ich werde sie allesammt verbrennen, anzünden. ובתלמוד נמצא מזה: עד שֶׁיָּצֵת האור ברובן. וע"ד י"ל זה מל' כליון וגמירה וסוף, כי בארמית צית שמיא, סוף:

צָלֹה, העתיד יִצְלֶה, פ"י בנינו קל ענינו טוית בשר באש: בשר לִצְלוֹת לכהן (ש"א ב' ט"ו) braten: אֶצְלֶה בשר (ישעיה מ"ד י"ט): יִצְלֶה צלי וישבע (שם שם ט"ז).

צָלִי ת"השׁ לבשר טווי: יצלה צָלִי (שם שם ט"ז) braten: כי אם צְלִי־אש (שמות י"ב ט') ובא בהכפל העי"ן: צְלִיל לחם שעורים (שופטים ז' י"ג) geröstet. ובא הלמ"ד על למ"ד לחם ע"מ הגיג. (ע' צלל).

צְלָא בארמית ל' תפלה, בנינו פַּעֵל (דניאל ו' י"א, עזרא ו' י').

צִלָּה (מלשון צל) שם אחת מנשי למך: עדה וְצִלָּה שמען קולי (בראשית ד' י"ט, כ"ב).

צלח

צָלֹחַ, העתיד יִצְלַח, פע"ו בב"ב. הקל על מובנים שונים ועקר ענינו בקיעה ופליחה: וְצָלְחוּ הירדן לפני המלך (ש"ב י"ט י"ח) trennen, spalten, ויבקע עצי עולה תרגום וצלח. והכוונה מרבוי האנשים שעברו במעברות נדמה כאלו נבקע הירדן: פן יִצְלַח כאש בית יוסף (עמוס ה' ו') eindringen. ומזה יאמר על כל מעשה שילהוץ העושה בתוך כל הדברים הקשים המשטינים במעשהו ויבקע אותם וישלים חפצו צלח: והיא לא תִצְלָח (במדבר י"ד מ"א) durchsetzen, ausführen, d. h. gelingen, zu Stande kommen: דרך רשעים צָלֵחָה (ירמיה י"ב א') glücklich, ungehindert durchsetzend: צְלַח רכב (תהלים מ"ה ה') רכב בלי שטנה. וכן יאמר על המצא הכנה וכשרון לדבר: לא יִצְלַח לכל מלאכה (ירמיה י"ג י') tüchtig, geschickt, tauglich, fähig sein: כל כלי יוצר עליך לא יִצְלָח (ישעיה נ"ד י"ז): הֲיִצְלַח למלאכה (יחזקאל ט"ו ד') כל מה שנגמר בכוונה ובתכלית מה שמכוון בו יצלה. ומ"ש הגות בלשון, לומר על התעוררות איזה כח חזק באדם לדבר מן הדברים שאין בטבעו הפשוט להיות לו הכנה וכשרון לדבר ההוא לאמר, צלה רוח יי או רוח אלהים עליו: וְצָלְחָה עליך רוח יי (ש"א י' ו') begeistert werden, Muth fassen. כי כל מ"ש הגות בלשון אין להעתיק המלות כ"א הכוונה: וַתִּצְלַח עליו רוח אלהים (שם שם י'): וַתִּצְלַח רוח־יי אל דוד (שם ט"ז י"ג): וַתִּצְלַח רוח אלהים רעה (שם י"ח י') אף כי אין הצלחה בה, וזה ממה שיורה כי אין שרש צלה מה שנקרא בל"א, Glück. כי אם הוראתו על גמר פעולה כפי מה שיכוין העושה.

ההפעיל: וְהִצְלִיחַ אשר שלחתיו (ישעיה נ"ה י"א) er vollziehet glücklich, wozu ich ihn gesandt: בְּמַצְלִיחַ דרכו (תהלים ל"ז ז') משלים כוונתו: ויי הִצְלִיחַ דרכי (בראשית כ"ד נ"ו) גמר והשלים כוונת דרכי: וכל אשר־יעשה יַצְלִיחַ (תהלים א' ג') aus- führen: ויבנו וַיַּצְלִיחוּ (ד"ה ב' י"ד ו') כי אין הצלחה מושג עומד בפ"ע כ"א בהצטרפות על איזה מעשה ופעל אם נשלמה זו היא הצלחה: אנא יי הַצְלִיחָה נא (תהלים קי"ח כ"ה) גמור הישועה בשלמות: ולא תַצְלִיחַ את־דרכיך (דברים כ"ח כ"ט) תשלים ותגמור: כי־אז תַּצְלִיחַ את־דרכיך (יהושע א' ח') תגמור: מכסה פשעיו לא יַצְלִיחַ (משלי כ"ח י"ג) לא יקיים ויגמור מחשבתו להנצל מענש, כי סוף סוף יתגלה ויענש. אבל מודה ועוזב טרם הודע חטאו ירוחם: ולא תַצְלִיחִי להם (ירמיה ב' כ"ז) gedeihen: יי מַצְלִיחַ בידו (בראשית ל"ט ג') משלים לפי הכוונה. כן נ"ל באור הוראת הפעל הזה בכ"מ יוצא. ואין צורך לדחק המפרשים כי תמיד הוא יוצא, כי אין מעשה נעשה במקרה בלתי הכנות וסבות. והחכם אשר לו כשרון ודעת להכין סבות כל מעשיו הוא מצליח

ג') Dürre, Wüste: בארץ־צִיָּה ועיף (תהלים ס"ג ב'): בַּצִּיּוֹת נהר (שם ק"ה מ"א). ומ"א: כחרב בְּצָיוֹן (ישעיה כ"ה ה'): כפלגי מים בְּצָיוֹן (שם ל"ב ב'). ויש שהוא תאר לשוכני ציה ומדבר, אם בני אדם פראים או חיות: מאכל לעם לְצִיִּים (תהלים ע"ד י"ד) Bewohner der Wüsten, wilde Völker. והלמ"ד כל' לאדני לעשו: לפניו יכרעו צִיִּים (שם ע"ב ט') Barbaren: ורבצו־שם צִיִּים (ישעיה י"ג כ"א) חיות ציה כמו פרא שנופל על חיה ואדם הדומה לו: ופגשו צִיִּים את־איים (שם ל"ד י"ד).

צִי שת"ז לאניה גדולה: וְצִי אדיר לא יעברנו (שם ל"ג כ"א) großes Schiff: וְצִים מיד כתים (במדבר כ"ד כ"ד) ראוי וְצִיִּים ונחסר יו"ד הרבוי כמו פִּים תחת פִּיִּים. וי"א כי המ"ם שרש. וענינו הזקים ונוצחים כמו צמים. וצים בערבי כובש. והנראה לי קרוב לאמת, כי צים הוא שם הקבוץ לאניות רבות משרש צִי, ויתורגם בל"א, Flotte, ואין צורך לדחוק ולומר כי צים כמו צִיים כי לא ראי שם הקבוץ כראי סמן הרבים. והרב המליץ רנה"ו אמר באחד משיריו אל מלך ארצות ים „הָפֵיךְ מָלְאוּ צִים," ר"ל הופיב שלך מלאי אניות, הבאים לערוב מערבך.

צין

צִיּוּן תהש"ז לבנין עשוי לאות סימן ולזכרון: ובנה אצלו צִיּוּן (יחזקאל ל"ט ט"ו) Denkmal, Monument: מה הַצִּיּוּן הלז (מ"ב כ"ג י"ז) על קבר: הציבי לך צִיֻּנִים (ירמיה ל"א כ"א) Wegweiser, סימן להולכי דרך. ובתלמוד הפעל ממנו, מְצַיֵּן מרעתא. פי' בנה סימן על הקברים. שערים הַמְצֻיָּנִים בהלכה, ausgezeichnet. מלמד שהיו ישראל מְצֻיָּנִים שם, ניכרים בהבדל וסימן לאומה בפ"ע.

צִיּוֹן שם עיר האלהים גבעת ירושלים בדרומית מזרחית, אשר עליה המצודה והחלק הגבוה מן העיר, ונקראת גם עיר דוד, כי המלך הזה לכדה (דה"י ב' ה' ב'). אצל הנביאים והמשוררים נזכרת עיר ציון לְעֻמַּת ירושלים כתאומי צביה; גם יבוא השם הזה במקום יושבי העיר הזאת (ישעיה א' כ"ז, מ"ט י"ד, נ"ב א'; תהלים צ"ז ח'; צפניה ג' ט"ז). גם תבוא במליצה בשתוף בַּת (ישעיה א' ח', י' ל"ב, ס"ב י"א) אולם: בנות צִיּוֹן (ישעיה ג' ט"ז י"ז, ד' ג') ר"ל היושבות בעיר הזאת, Zionitten. ונזכרה ציון זאת גם על יושביה לפנים אשר הלכו בגולה (ישעיה ס' ט') ויבוא שם זה ביחס המצטרף (Genitiv): צִיּוֹן קדוש ישראל (ישעיה ס' י"ד) Zion des Heiligen in Israel, ר"ל עיר ציון אשר היא נחלת אלהים קדוש ישראל.

ציץ

צִץ, העתיד יָצִיץ, פ"ע בב"ב. הקל ענינו צמיחת פרח: צָץ המטה (יחזקאל ז' י') blühen, ausschlagen, נרדף עם פרח: בבקר יָצִיץ וחלף (תהלים צ' ו') aufblühen: יָצִיץ ופרח ישראל (ישעיה כ"ז ו'): וַיָּצֵץ ציץ (במדבר י"ז כ"ג): וְיָצִיצוּ מעיר כעשב הארץ (תהלים ע"ב ט"ז): וַיָּצִיצוּ כל־פעלי און (שם צ"ב ח'): ועליו יָצִיץ נזרו (שם קל"ב י"ח) blühen, ובחר במלת ויצץ, אשר הונח בעצם רק על הנטעים ויבול האדמה לרמוז בזה כי תקום ממלכתו, ולא תכרת מזרעו אחריו, ויאמר ועליו יציץ נזרו יוציא פרח ולא ימל קצירו בבוא יומו למות, כי אם תקום עדי עד לו ולזרעו אחריו. ולד"א מענין נוצץ, וי"א כי בחר בפעל הזה משם ציץ הזהב.

ההפעיל ענינו השקפה: מֵצִיץ־מן־החרכים (ש"ה ב' ט') hervorblicken. המגלה מקצתו ממקום נסתר נופל בו הפעל הזה כציץ מפרחיו. וימ"מ ועליו יציץ נזרו.

צִיץ שם ת"ז יש ענינו נרדף עם פרח: ויצץ צִיץ (במדבר י"ז כ"ג) Blüthe: ופטרי צִצִּים (מ"א ו' י"ח) ציורים בדמות ציצים. ובס"נ: צִיצַת נובל צבי תפארתו (ישעיה כ"ח ד'). ויש ענינו פח זהב: ועשית צִיץ זהב (שמות כ"ח ל"ו) Stirn-Blech: ונקרא כן שנתון במקום גלוי על המצח והכל מציצים בו. ויש ענינו פתיל וכנף בבגד או כל פאה בגוף: תנו צִיץ למואב (ירמיה מ"ח ט') Fliegel, פי' כנף מוצה לעוף בו. כי הכנף בעוף כמו קווצות ותלאי. והרבוי: ויקחני בְּצִיצִת ראשי (יחזקאל ח' ג') herunterhängende Locken, כי הפאות התלויות בראש כציצית בבגד, ומזה השם: ועשו להם צִיצִת על כנפי בגדיהם (במדבר ט"ו ל"ח) Quasten, Troddeln, Schaufäden, Zipfel. והחכם הרמב"מן העתיק, ות"א כרוספדין פי' הערוך כי הוא בלשון יוני שפת הבגד, Saum, Ende, כי כן דרך האונקלס תמיד

מורנייתא. וברק חנית תרגום צחצוחה מורנין, והוא קרוב לדודי צח ואדום, צחו מחלב. כי הדשן והשמן מבריק ומאיר ומזהיר הפנים, כן דעתי, ובתלמוד שמן דק ומְצַחְצְחוֹ, zart, weiß machen. והנה לדעת רש"י והרד"ק צחצחות היא עת בצורת וצמאון, עת האדמה יבשה אין כל להצמיח תנובות שדי, וכן דעת החכם הראב"ע, והוא הפך הרויה. ולדעת הכמים חדשים מקרוב באו, צחצחות הוא כמו ארץ צחיחה ור"ל ישימון. והבאתי הדעות האלה הנה, בלי להכריע, לאהבת השלמות היותר אפשרית, אשר שמתי ליסוד מוסד למלאכת עבודתי, ועל הקורא המבין לשפוט משרים.

צחן

צַחֲנָה שמ"נ ועניננו סרחון: ותעל צַחֲנָתוֹ (יואל ב' כ') Unflath, Gestank, כתרגום סורחיה, וכן באמת הוראת השרש הזה בשפה ישמעאלית, כי שרש שָׂנָה עניננו באישה ונתינת ריח רע.

צחק

צָחַק, העתיד יִצְחַק, פ"ע בב"ב. הקל עניננו איחוכא ושחוק לשמחה או ללעג, והפעל מקול הברת השוחק כמו גְחַק בשפת ארמית הדומה לו כמעט בהברתו: צָחֲקָה שרה (בראשית י"ח י"ב): כי צָחָקְתְּ (שם שם ט"ו): lachen, verlachen לא צָחַקְתִּי (שם שם ט"ו): וַתִּצְחַק שרה בקרבה (שם שם י"ב) כי השחוק שבלב ובקרב הוא לעג. ושחוק שבפה הוא לשמחה, ושלא נזכר אחד משניהם יתבאר לפי הענין: יִצְחַק לי (שם כ"א ו') lachen, vor Staunen.

הפיעל: כִּמְצַחֵק בעיני חתניו (שם י"ט י"ד): scherzen, Spott machen: ותרא שרה את־בן־הגר המצרית אשר־ילדה לאברהם מְצַחֵק (שם כ"א ט') spotten, לגלג, עיין המפרשים. אך מה ותרא? וע"ד מצחק הזה כמו: והנה יצחק מְצַחֵק את רבקה אשתו (שם כ"ו ח') כנוי דרך הצנע לתשמיש כי אחרי ראותה אותו החל לפרץ בזנות, אז אמרה לא יירש וגו': איש עברי לְצַחֶק בנו (שם ל"ט י"ד): ויקמו לְצַחֵק (שמות ל"ב ו') והר"מ ז"ל העתיק ויקמו לצחק, Muthwillen zu treiben: וִיצַחֶק לפניהם (שופטים ט"ז כ"ה) belustigen, Kurzweil treiben, Gaukleien zum Besten geben, כי כל פעולה אשר אין תכליתה רק לבלות הזמן או לשמחה, או ללעג נופל בו צחק.

צְחֹק שמ"ז: לִצְחֹק וללעג (יחזקאל כ"ג ל"ב) Gelächter, Freude, Scherz, Spott, Schimpf Spiel: צחק עשה לי אלהים (בראשית כ"א ו') השם הזה יפתר בב"מ לפי מה שנופל בו הענין, כמו בפעל:

צחר

צָחַר שמ"ז עניננו חיור היפך שחר: וצמר צָחַר (יחזקאל כ"ז י"ח) weiß, aschgrau: רוכבי אתונות צְחֹרוֹת (שופטים ה' י') weiße Maulthiere [Eselinnen], הוא הגוון היקר בסוסים ובדומה.

צֹחַר שע"פ לבן שמעון (בראשית מ"ו י', שמות ו' ט"ו), ובמקומו נזכר שם הקרוב לו בהוראתו: זֶרַח (במדבר כ"ו י"ג) גם נזכר עוד שם זה (בראשית כ"ג ח', כ"ה ט', ד"הי א' ד' ז').

צִיבָא שם ע"פ: ולבית שאול עבד ושמו צִיבָא (ש"ב ט' ב').

צִידוֹן (מן צֵיד נון, Fischfang) היא העיר המהוללה רבת המרכולת במדינת צור, ונודעה לשם ולתפארת לא לבד אצל הסופרים הקדמונים, כי אם גם בספרי קדשנו, בשם צִידוֹן רַבָּה (יהושע י"א ח', י"ט כ"ח, גם בשופטים א' ל"א, ג' ג', י"ח ז'). לכן הוסב שם העיר רבתי עם הזאת גם על העם היושב בסביבותיה אשר קראו לה היונים בשם צידונים Phönizier ר"ל היושבים בא"י Phönizien על יד הר הלבנון מצפון לארץ כנען. ובעבור זה נקרא אתבעל מלך צידונים, תחת אשר היה ראוי להקרא מלך צור (מ"א ט"ז ל"א); גם על מטבעות צור נמצא לצר אם צדנם, von Tirus der Mutterstadt der Sidonier, ועל מטבעות צדון נזכר לצדנם, לצדן, von Sidon, von den Sidoniern. ועתה במקום צידון הרבה עוד נשאר כפר קטן בשם Saida עד היום הזה.

צִידֹנִי (לנקבה צִידֹנִית) (מ"א י"א א') Sidonier.

ציה

צִיָּה ת"הש לארץ צמאון ויבשה. כי צחה צוי בערבי יובש וצמאון: הערקים צִיָּה (איוב ל'

כי נהפכו עליה צִרֶיהָ (ש"א ד' י"ט). אך המפרשים פירשו ציריה הבלי לידה מע"ב. ורש"י פירש ע"פ התלמוד צירי דלתי בית הרחם כי יש צירים לאשה כצירים לדלת שהם נפתחים ונסגרים. ד) ויש ענינו שליח כמו מלאך לדבר נכבד. צִיר נאמן לשלחיו (משלי כ"ה י"ג) Bote, Abgeordneter: וְצִיר בגוים שָׁלוּח (ירמיה מ"ט י"ד) Herold, Abgesandter, Legatus: השולה בים צִירִים (ישעיה י"ח ב'): ותשלחי צִירַיִךְ (שם נ"ז ט'). ומזה ההתפעל: וילכו וַיִּצְטַיָּרוּ (יהושע ט' ד') sich für Abgesadnte ausgeben, כדרך התפעל להורות פעל מדומה.

מָצוֹר שת"ז נופל על עיר בצורה ומבצר, ועל הדיק שעושים הצרים עליה: מי יובילני עיר מָצוֹר (תהלים ס' י"א) feste Stadt: ובנית מָצוֹר על העיר (דברים כ' כ') Bollwerk: ערי מָצוֹר חומות דלתים ובריח (ד"ה ב' ח' ה') מבצר: כמלאת ימי הַמָּצוֹר (יהזקאל ה' ב') Belagerung. ש"ם: בְּמָצוֹר ובמצוק (דברים כ"ח נ"ג): ואל מְצוֹר ירושלם (יהזקאל ד' ז'): ימי מְצוּרֵךְ (שם שם ח'). ובם"נ: ערי מְצוּרָה ביהודה (ד"ה ב' י"ד ה'): נצור מְצוּרָה (נהום ב' ב'): ערי מְצוּרוֹת (ד"ה ב' כ"א ג'): והקמתי עליך מְצֻרֹת (ישעיה כ"ט ג') ג"כ פעם על המבצר, ופעם על המצורה.

מֵצַר שמ"ז לעת צרה: מן הַמֵּצַר קראתי יה (תהלים קי"ח ה') Angst, Noth, Enge, Bedräng-niß: וּמְצָרֵי שאול מצאוני (שם קי"ז ג'): בין הַמְּצָרִים (איכה א' ג') ר"ל במקום צר גדר מזה וגדר מזה ואין דרך לנטות אנה ואנה, enger, eingeschlossener Weg. אך בתלמוד ישתמש לגבול ותחום המפסיק בין ב' גבולי מדינות עיירות ושדות. דינא דבר מיצרא. ויתכן מזה: ויחזק את הַמְּצוּרוֹת (ד"ה ב' י"א י"א) Grenz-Festungen. כי רוב המבצרים בגבולי המדינה, וכן יתכן מפרש בין המצרים, טרם יוכלו להמלט במבצרים.

צחה

צִחֶה שמ"ז פעל בודד, ומובנו בעצם וראשונה צחיחה והרירה, קדיחה ולהוט, צריבה ויקידה, glühen, brennen, ומזה יבוא על צד השאלה יבישה והרירה, dürr, trocken sein, ואשר בא ממנו בכתבי קדש פעם אחת ענינו נרדף עם צמא: והמונו צִחֵה צמא (ישעיה ה' י"ג) lechzen, שוה לארמית. ויצמא שם העם תרגום וצחא תמן; כי צמאתי, ארי צחי אנא, מאן דנפח בכסי לא צחי, בתלמוד מבן סירא.

צִחָא שם ע"פ (עזרא ב' מ"ג, נחמיה ז' מ"ו, י"א כ"א) והוא מן צחה.

צחח

צָחַח פעל עומד בנינו קל ענינו זכוך והברקה ובהירות (הבא מרוב מחרירה ויובש ולכן זה השרש מובנו בתמצותו כמו צָהָה עמיתו): צַחוּ מהלב (איכה ד' ז') glänzen, lauter, rein, klar sein, נרדף עם זכו.

צַח ת"הש לבריקה ובהירות: דודי צַח ואדום (ש"ה ה' י') klar, weiß, והוא הקלוס האמתי שמקלסין הדרת פני' חיור ואדום, צח כחלב ואדום כדם, כאשר יאמר בלע"ז, Milch und Blut: כחם צַח עלי־אור (ישעיה י"ח ד') lauter, heiter. בהיר klar, rein, כי אחר הגשם האויר זך ובהיר: רוח צַח שפים (ירמיה ד' י"א) כי בהר נושב אויר בהיר מבעמק. ועל פי ההבנה העיקרית אשר הנחנו לשרש הזה, נרדף רוח צַח עם רוח זלעפות, ein trockner, sengender Wind, כמו רוח הסיראָקאָ, בארצות החמים. וע"א: יבין לדבר צָחוֹת (ישעיה ל"ב ד') rein, fertig, זהיר ובהיר היפך עלג, וענינו לשון זכה ונקי. וע"ז סמכתי להבר בשירי על תל"ע ביחיד, מליצת עטם צֶחָה, בהפוך הפת"ח לסגו"ל לפני אות גרונית קמוצה כמשפט.

צְחִיחַ שם למקום קרח וגלוי וריק כמצה או שעיעות: על צְחִיחַ סלע (יחזקאל כ"ד ז') kahl, glatt. והוא שן הסלע בגובהו שהוא קרה: וסחיתי עפרה ממנה ונתתי אותה לִצְחִיחַ סלע (שם כ"ו ד') כתרגום לשעיעות חלק וקרח. ותדע ותבין כי פנים שמנים ג"כ חלק ושיעע: אך סוררים שכנו צְחִיחָה (תהלים ס"ח ז') kahle Felsen. ונכלל המתואר בתאר: מאחרי לחומה בַּצְּחִיחִים (נחמיה ד' ז'), סלעי צחיחים.

צַחְצָחוֹת ת"הפ ענינו זיו וזהר ובהירות: והשביע בְּצַחְצָחוֹת נפשך (ישעיה נ"ח י"א) Heiter-keit, Glanz, בדברים המעדנים ומפנקים. והוא מלשון ארמית מרקו הרמחים תרגום צַחְצַחוּ

(ישעיה מ"ט כ') Noth, bedrängte Zeit: צַר־לִי הַמָּקוֹם enge: צַר כחכה (משלי כ"ד י'): צַר וסביב הארץ (עמוס ג' י"א) כתרגום עקא: צָרִי ילטוש עיניו לי (איוב ט"ז ט') Gegner, Verfolger: ראוה צָרִים (איכה א' ז'): צָרֵי יהודה (עזרא ד' א'): מה רבו צָרָי (תהלים ג' ב'): מגן צָרֶיךָ (בראשית י"ד כ'): פן־ינכרו צָרֵימו (דברים ל"ב כ"ז). וש"מ: צַר לי עליך (ש"ב א' כ"ו): צַר ומצוקה (איוב ט"ו כ"ד), Drangsal. ב) יש ענינו סלע: כְּצַר נחשבו (ישעיה ה' כ"ח) Fels; ג) יש כנוי לאור שמש: צַר ואור חשך בעריפיה (שם שם ל') לר"ק ג"ז בחביריו, מענין צרה ולהץ: בְּצַר רוחי (איוב ו' י"א) Noth, Angst: בַּצָּר הרחבת לי (תהלים ד' ב'): בַּצַּר פקדוך (ישעיה כ"ו ט"ז). ובס"נ: ויצילני מכל צָרָה (ש"א כ"ו כ"ד) Noth, Angst, Drangsal, Unglücksfall: יום־צָרָה ותוכחה (מ"ב י"ט ג') לעתות בַּצָּרָה (תהלים ט' א'): צָרַת נפשו (בראשית מ"ב כ"א): ביום צָרָתִי (בראשית ל"ה ג'): בשש צָרוֹת יצילך (איוב ה' י"ט): ומכל צָרוֹתָם הצילם (תהלים ל"ד י"ח).

צוּר או צֹר שת"ז לסלע קשה: הכה צור ויזובו מים (תהלים ע"ח כ') Fels: וּבְצוּר נחלים (איוב כ"ב כ"ד): על הַצּוּר בחורב (שמות י"ז ו'): וּלְצוּר מכשל (ישעיה ח' י"ד). ורובו משתמש בל' למחסה ומעוז כמו מצור שהוא מחסה ליושבים בו: צוּר ילדך תשי (דברים ל"ב י"ח) Schutzgott: צוּר חסיו בו (שם שם ל"ז): הַצּוּר תמים פעלו (שם שם ד') והתאר הזה על כמה מושגים, א' שהוא הזק ותקיף, ב' שהוא קיים לעולם, והג' שהוא מחסה לחוסים בו. ויש לכלל בו עוד מל' יצירה. יוצר וצר כל צורה: ואין צוּר כאלהינו (ש"א ב' ב'): צוּר ישעי (ש"ב כ"ב מ"ז): צוּר ישראל (שם כ"ג ג'): צוּר־עזי (תהלים ס"ב ח'): צוּר לבבי (שם ע"ג כ"ו) מחסה ובטחון: צוּר עולמים (ישעיה כ"ו ד'): צוּרִי אחסה (ש"ב כ"ב ג'): כְּצוּרֵנוּ צוּרָם (דברים ל"ב ל"א): מראש צֻרִים אראנו (במדבר כ"ג ט'). ובחולם ענינו חדוד: ותקח צפרה צֹר (שמות ד' כ"ה) ein scharfes Messer, דבר חד: עשה לך הרבת צֻרִים (יהושע ה' ב') חריפים: השיב צוּר הרבו (תהלים פ"ט מ"ד). אבל: כשמיר חזק מִצֹּר (יחזקאל ג' ט'), סלע חזק. ובס"נ: בַּצּוּרוֹת יארים בקע (איוב כ"ח י') Felsen.

צוּרִיאֵל (אל הוא סלעי וצורי) שם עצם פרטי (במדבר ג' ל"ה).

צוּרִי שַׁדָּי (שדי הוא צורי) שם עצם פרטי (שם א' ו', ב' י"ב).

צוּרָה שמ"נ ענינו תבנית: צוּרַת הבית ותכונתו (יחזקאל מ"ג י"א) das Modell: ומובאיו וכל צוּרֹתָו (שם שם י"א). וכמו בתלמוד עד שיפסד צוּרָתוֹ, das Bild, מראיתו החיצונה. אבל: וְצוּרָם לבלות שאול (תהלים מ"ט ט"ו) הוא עצמית אדם וגדרו ר"ל הנפש, כפי מה שנשתמש בבעלי הגיון חומר וצורה, (עיין באור שם).

צַוָּאר שם אבר בע"הי ידוע: עד צַוָּאר יגיע (ישעיה ה' ח') Hals: עד צַוָּאר יחצה (שם ל' כ"ח): עלו על־צַוָּארִי (איכה א' י"ד): על צַוָּארֵנוּ נרדפנו (שם ה' ה'): עולו מעל צַוָּארֶךָ (בראשית כ"ז מ'): לא הביאו צַוָּרָם (נחמיה ג' ה'). ונמצא ע"ד השאלה לגובה בנין: ערות יסוד עד־צַוָּאר סלה (חבקוק ג' י"ג) כמו ראש ההר, ר"ל תהריב הבנין מן היסוד עד מרומיו; או יש לפרש, ערות היסוד עד כי עד צואר יחצה האיש העומד במקום עומק היסוד. ונמצא גם בסמן הרבים: על־צַוְּארֵי בנימין (בראשית מ"ה י"ד): בְּצַוְּארֵי גמליהם (שופטים ח' כ"א): את צַוְּארֵיכֶם (ירמיה כ"ז י"ב): ועל חלקת צַוָּארָיו (בראשית כ"ז ט"ז): על צַוְּארֵיהֶם (הושע י' כ"ד): משם צַוְּארֹתֵיכֶם (מיכה ב' ג'): באחד ענק מִצַּוְּרֹנָיִךְ (ש"ה ד' ט'). ויפה העיר חכם אחד כי ־ון בסוף הוא סימן ההקטנה, ליופי והן וחבה, ר"ל צואר קטן Hälschen, כמו אִישׁוֹן מן איש, יְשֻׁרוּן מישראל, אשר לפי דעת החכם Gesenius הוא הקצור מן ישראלון (ראה שרש ישר).

צִיר א) יש שת"ז ליתד הקבוע בפתח שבתי הברזל הקבועים בדלת סובבים עליו: הדלת תסוב על צִירָהּ (משלי כ"ו י"ד) Angel. ב) ויש ענינו כאב וחבלים: צִירִים אחזוני כְּצִירֵי יולדה (ישעיה כ"א ג') Schmerz, כי צירים וצרה מע"א. ג) ויש שת"ז לצִיר חוקק צורות: חרשי צִירִים (שם מ"ה ט"ז) Bildhauer. כמו שנמצא שם יחיד צַיָּר, Maler, Bildhauer, ובתלמוד הפעל אדם צָר צורה, וכן מְצַיֵּר הדבר. והשם צִיּוּר. ובא ש"מ מזה: נהפכו צִירַי עליו (דניאל י' ט"ז) Gestalt, Farbe, כי נשתנה צורתו, ועי"ז והודי נהפך למשחית. ויתכן מזה:

צַפְצָפָה ת"הש: צַפְצָפָה שָׂמוֹ (יחזקאל י"ז ה') Wasserreich, (ועיין ש' צפף).

צוֹף שע"פ הוא בן אלקנה (ש"א א' א', ד"ה א' ו' כ', גם נזכר שם שם י"א בשם צוֹפַי).

צוֹפַר (נגזר מן צִפּוֹר) שם אחד משלשת רֵעֵי איוב הנקרא בש"הת הנעמתי (איוב ב' י"א, י"א א').

צוּץ ענינו הבטה והשקפה, בנינו הפעיל: מֵצִיץ מן החרכים (שיר השירים ב' ט'). ומה שהוראתו התנוסס: ועליו יָצִיץ נזרו (תהלים קל"ב י"ח). ומה שענינו פריחה (במדבר י"ז כ"ג, תהלים צ' ו') ובשאר מקומות בתנ"ך. (ועיין שרש ציץ).

צוק

הֵצִיק, העתיד יָצִיק, פ"י, בנינו הפעיל, ענינו נרדף עם העיק. ובערבי ובארמית ענינו צרה ולחץ ודוחק במקום צר ובעברית הצר ורוב קשורו בלמ"ד: ויהי כי הֵצִיקָה לו (שופטים ט"ז ט"ז) quälen: כי הֱצִיקַתְהוּ (שם י"ד י"ז) ברבוי דברים: הֱצִיקַתְנִי רוח בטני (איוב ל"ב י"ח) drängen, צרה ודוחק מרב מלים: וַהֲצִיקוֹתִי לאריאל (ישעיה כ"ט ב') ängstigen, in die Enge treiben, drücken, beklemmen: וְהַמְּצִיקִים לה (שם שם ז'): אשר יָצִיק לך אויבך (דברים כ"ח נ"ג): רחב לא־מוּצָק תחתיה (איוב ל"ו ט"ז): רחב היפך מוצק וע"ש יצק פ"א: לאשר מוּצָק לה (ישעיה ח' כ"ג).

צוֹק שמ"ז: וּבְצוֹק העתים (דניאל ט' כ"ה) Drangsal. ובמ"נ: צרה וְצוּקָה (משלי א' כ"ז): מעוף צוּקָה (ישעיה ח' כ"ב).

מָצוֹק ת"הש מזה: כל־איש מָצוֹק (ש"א כ"ב ב') gedrückt, geplagt. וש"מ: צר וּמָצוֹק (תהלים קי"ט קמ"ג): במצור וּבְמָצוֹק (דברים כ"ח נ"ג). ובמ"נ: צר וּמְצוּקָה (איוב ט"ו כ"ד): יום צרה וּמְצוּקָה (צפניה א' ט"ו): מִמְּצוּקוֹתַי הוציאני (תהלים כ"ה י"ז): מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יושיעם (שם ק"ז י"ג) וע"א ומ"א; מָצוּק מצפון (שמואל א' י"ד ה') ע"ש שהוא מצר ועולה בשפוע: ליי מְצֻקֵי ארץ (ש"א ב' ח'), שני קטבי הצפון והדרום, Pole.

צור

צוּר, העתיד יָצוּר, יָצַר, פ"י, דב"ב. הקל ג' הוראות לו. א) יש ענינו נרדף עם שרש יצר: אחור וקדם צַרְתָּנִי (תהלים קל"ט ה') bilden, formen: וַיָּצַר את־שני העמודים (מ"א ז' ט"ו): וַיָּצַר אותו בחרט (שמות ל"ב ד'): וַיָּצֻרוּ וימנו (מ"ב י"ב י"א) לרד"ק, חוקקים הכסף בחרט לתת לו צורת מטבע, münzen. ב) ויש ענינו נרדף עם שרש צרר, מ"ש כריכה וקשירה: וְצַרְתָּ הכסף בידך (דברים י"ד כ"ה) einbinden, zusammenbinden, נופל בשם הקבוץ אסיפת חלקיו בכריכה: וַיָּצַר ככרים כסף (מ"ב ה' כ"ג). וי"מ מזה: וַיָּצֻרוּ וימנו (שם י"ב י"א) אחרי שמנו: צוֹר תעודה (ישעיה ח' ט"ז). ג) ויש מ"ש ג"כ מענין צור המורה איבה וסגירת אויב במצור ותגרת מלחמה ועמו לחץ וצרה: וְצַרְתִּי את־צורריך (שמות כ"ג כ"ב) anfeinden, feindselig behandeln: אל־תָּצַר את־מואב (דברים ב' ט') ומ"ש הניה על מצור ללכדה, נקשר לרב במלת על: וְצַרְתָּ עליה (שם כ' י"ב) belagern, umschließen: וכל ישראל צָרִים על גבתון (מ"א ט"ו כ"ז): לָצוּר אל־דוד (ש"א כ"ג ח'): כי־תָצוּר אל־עיר (דברים כ' י"ט): וַיָּצֻרוּ על־רבה (ש"ב י"א א'): וְצַרְתִּי עליך מצב (ישעיה כ"ט ג') ich dränge Posten gegen dich, lasse sie andrängen gegen dich: נָצוּר עליה לוח ארז (ש"ה ח' ט'). ומ"ש לחץ ודחק והעדר מקום להתפשט: צָרָה כהתכנס (ישעיה כ"ח כ') eng sein: לא־יֵצַר צעדך (משלי ד' י"ב): עתה תֵּצְרִי מיושב (ישעיה מ"ט י"ט). ובמוסרי קצירת רוח מפחד וצער ומורא: ראה ה' כי־צַר־לי (איכה א' כ') Leid, bange sein: וַיֵּצֶר לו ויירא יעקב מאד (בראשית ל"ב ח') וקצת הביאו זה בשרש יצר, אך הגזרות האלה נחי פ"י, ע"ו וכפולים משתתפים לע"א, ובאו פעמים בגזרה זו ופעמים בגזרה זו.

הנפעל מע"ג: וְהַנָּצוּר ברעב ימות (יחזקאל ו' י"ב),

ההפעיל מע"ז: וְהֵצַר לך (דברים כ"ח נ"ב) ängstigen: וַהֲצֵרֹתִי להם (ירמיה י' י"ח): כלב אשה מְצֵרָה (שם מ"ח מ"א): וַיָּצֵרוּ להם (נחמיה ט' כ"ז). מהם עומדים ומהם יוצאים.

צָר או צַר שת"ז או ת"הש. א) יש ענינו אויב: ומלטוני מיד צָר (איוב ו' כ"ג) Feind, Bedrücker: יחרף צָר (תהלים ע"ד י') Verfolger: כי אין הַצָּר שוה (אסתר ז' ד'): איש צַר ואויב (שם שם ו'). ויש ת"הש ענינו לחץ ודוחק: ויעמד במקום צָר (במדבר כ"ב כ"ו) enge: חשבתי לעת צָר (איוב ל"ח כ"ג)

על רעה הבאה לאדם, ע"כ הוא מתרגם הפעל צוח צעקה מהשגת מקרה רעה, ולא חש לקמחיה, כי הפסוק מראש הרים יצוחו, צוח על פתרונו! —

צול

צוּלָה שמ"נ או ת"הש, ענינו עומק מים: האומר לַצּוּלָה חרבי (ישעי' מ"ד כ"ז) Tiefe, והכוונה שם על מצולת נהר פרת, ההולך דרך עיר בבל, וכשהצר כורש על העיר הסיע המים לדרך אחר ועי"ז נכנסו חיילותיו לעיר דרך התעלה בלילה, עיין באורי שם. והמתרגם האשכנזי שם הלך בדרך למרחוק. ובספרי המחברים נמצא גם יצול בל"ז והוראתו כמו מצולה, ובדברי הפייטן אויה לי כי גרתי צול.

מְצוּלָה ת"הש למעמקי מים או לעמק בארץ: ירתיח כסיר מְצוּלָה (איוב מ"א כ"ג) Tiefe, grund- (תהלים ס"ט ג') טבעתי ביון מְצוּלָה: Fluthen: ואל תבלעני מְצוּלָה (שם שם ט"ז) lose Tiefe: ההדסים אשר בַּמְּצֻלָה (זכריה א' ח'), כנוי לבבל שהיא בעמק: ותשליך בִּמְצֻלוֹת ים (מיכה ז' י"ט): כל מְצֻלוֹת יאור (זכריה י' י"א). ומ"א: ירדו בִמְצֻלוֹת (שמות ט"ו ה') versanken in die Tiefen, כאלו כתוב ירדו במצולות ים. ונמצא לתאר עמוק ושחת גרידא: במחשכים בִּמְצֹלוֹת (תהלים פ"ח ז'), וע"ש צלל כי ב' גזרות האלה משותפים בענין אחד.

צום

צוֹם, העתיד יָצוּם, פ"י, בנינו קל, ענינו ענוי נפשו במניעת מאכל ומשתה יום שלם, ושם הפעולה הוא הפעול כמנהג בפעלים כאלה: וַיָּצָם דוד צוֹם (ש"ב י"ב ט"ז) fasten: למה צַּמְנוּ ולא ראית (ישעיה נ"ח ג'): בעבור הילד חי צַמְתָּ (ש"ב י"ב כ"א) וְצוּמוּ עלי (אסתר ד' ט"ז): אָצוּם כן (שם שם ט"ז): הֲצוֹם צַמְתֻּנִי אני (זכריה ז' ה') הבעבורי צמתם? ואם יש לי הנאה מזה? וַיָּצוּמוּ ביום ההוא עד הערב (שופטים כ' כ"ו) וַיָּצֻמוּ שבעת ימים (שמואל א' ל"א י"ג).

צוֹם שמ"ז או ת"הש: ויצם דוד צום (ש"ב י"ב ט"ז) ר"ל יום צום: הכזה יהיה צום אבחרהו (ישעיה נ"ח ה') Fasten: וְצוֹם ובכי ומספד (אסתר ד' ג'): הלא ביום צֹמְכֶם תמצאו חפץ (ישעיה נ"ח ג'), כי יום צום יום מקודש לעם ע"כ נאמר בו: קראו צום (מלכים א' כ"א ט') קדשו־צום (יואל א' י"ד) בו נאספים קריאי העדה לפקח על קלקול המדות ולתקון עוות המעשים בתשובה, והיו נעצרים מעשיית מלאכה, וע"ז הוכיחם הנביא ביום צום הזה תמצאו ר"ל תבקשו חפציכם ועסקיכם, ולא עוד עצביכם תנגשו מן עצבון ידינו כל מלאכות הכבדות המיגעים עובדיהם תאיצו ותלחצו, ע"ש עצב, ואח"כ מפרש עקר כוונת הצום. פתח חרצבות רשע וגו'. ועד"ז פירש מורנו הר"מ ז"ל בספרו ירושלים: כה אמר יי צבאות צוֹם הרביעי וְצוֹם החמישי וְצוֹם השביעי וְצוֹם העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו (זכריה ח' י"ט) כלומר טוב לי, יהיה לעמי לששון ולשמחה הצומות האלה, רק האמת והשלום אהבו. ראה דברי הרמבמ"ן בספרו הנ"ל על ענין זה, כי מתקו דבריו מדבש ונופת צופים. והרד"ק אמר כי יש צום ענינו קבוץ ואסיפה, מענין צומת הגידין בתלמוד, ומזה קראו צום דנבות. וכן: בית יי ביום צום (ירמיה ל"ו ו') יום קבוץ. והרבוי: דברי הַצּוֹמוֹת וזעקתם (אסתר ט' ל"א) (עיין צמם).

צוּעָר שע"פ (במדבר א' ח', ב' ה').

צוף

צוּף, פעל עומד ויוצא, בב"ב, הקל עומד ענינו שפיכה ושטיפת דבר נגר: צָפוּ מים על־ראשי (איכה ג' נ"ד) strömen, fließen, המים ששטפו ועברו על ראשי. ובתלמוד גלגלת אחת צָפָה על פני המים schwimmen, כי מים צופה על גוף או גוף צופה עליו: ארץ צָפְתָּךְ מדמך (יחזקאל ל"ב ו'), רבוי הדם יסבב שתהיה צפה בדם על הרים, דרך גוזמא.

ההפעיל יוצא: אשר הֵצִיף את־מי ים־סוף עליהם (דברים י"א ד') strömen lassen: וַיָּצֶף הברזל (מ"ב ו' ו') in die Höhe schwimmen, עומד; או הנביא הציפו.

צוּף ת"הש להלך דבש הנגר ושוטף: צוּף דבש (משלי ט"ז כ"ד) Honigseim: ונפת צוּפִים (תהלי' י"ט י"א).

א' י"ט): תורה צִוָּה־לנו משה (דברים ל"ג ד'), אך: אני צִוֵּיתִי למקדשי (ישעיה י"ג ג') קריאה לבוא, המצווים בעצמם. וע"א: לְצַוּת אתי נגיד (ש"ב ו' כ"א): נגיד וּמְצַוֵּה לאמים (ישעיה נ"ה ד'). וע"א: צַו לביתך (מ"ב כ' א') Testament machen. וכל שהוא בקשור על הוא אזהרה ומניעת פעולה: אבינו צִוָּה עלינו (ירמיה ל"ה ו') verbieten: ועל העבים אֲצַוֶּה מהמטיר (ישעיה ה' ו'): ויצו יי אלהים על־האדם (בראשית ב' ט"ז): כי מרדכי צִוָּה עליה (אסתר ב' י'). ויש על בשבילו: וַיְצַו עליו פרעה אנשים (בראשית י"ב כ'): ואני אֲצַוֶּה עליך (ש"ב י"ד ח'): על בני ועל־פעל ידי תְּצַוֻּנִי (ישעיה מ"ה י"א) בשבילם, ועל דרך זה נמצא בנוסח התפלה: וְצִוָּנוּ עַל בעור חמץ, על מקרא מגלה: וַתְּצַוֵּהוּ אל מרדכי (אסתר ד' י') sie beauftragte ihn, כמו על. ובחבור את כמו עם: יְצַו יי אתך את הברכה (דברים כ"ח ח'). ובא: כאשר צִוַּנִי יי אלהי (שם ד' ה'). ע"י אמצעי. כמ"ש: אשר צִוָּה יי את משה אל־בני ישראל (ויקרא כ"ז ל"ד).

הפועל: ואני צֻוֵּיתִי ביי (במדבר ל"ו ב') den Auftrag erhalten: ואתה צֻוֵּיתָה (בראשית מ"ה י"ט): את־כל אשר יְצֻוֶּה (שמות ל"ד ל"ד), כי בפעל צוה יש ב' פעולים. ענין המצוה וגוף שיעשה דבר המצוה. וְהַפֻּעַל נופל על הגוף המצוה.

צַו שם מ"ז: הואיל הלך אחרי־צָו (הושע ה' י"א) fremde, unerlaubte Gesetze, נכלל בו מצות זרה: כי צַו לָצָו צַו לָצָו קו לקו (ישעיה כ"ח י') וצו כמו חבור כמו של"ז הרבה בתלמוד לצות לזה. (והוא מיפי המליצה ונועם השיר שתפס הנביא בשם היוצא מן המנהג במשקלו, לכוון בו את הזרות שהוא שלא כדת ומשפט, וגם לרמוז אל זרות לשונם, כי בלעגי שפה ידברו). כלומר חבור אל חבור וקו אל קו כבתחלת למוד הילדים, בקריאה ובכתיבה: ושם *צַוָּאָה ידוע, Testament.

מִצְוָה שת"נ מתאר הדבור ופתגם הגדול המושל אשר יתן על הסר למשמעתו לעשות לו דבר או להזהיר מעשות דבר. וזה על ב' פנים, אם מצד שהוא מועיל או מזיק למצוה, או שהוא מועיל או מזיק למצוה. ומע"א מצות המלך על עמו, ומצות האדון על עבדו. ומע"ב מצות האב על הבן ומצות השם על יצוריו: כי־מִצְוַת המלך היא (מ"ב י"ח ל"ו) Befehl, Gebot, Verbot, Verordnung: את מִצְוַת המלך (אסתר ג' ג'): כי מִצְוַת המלך עליהם (נחמיה י"א כ"ג) בשבילם לתת להם ארוחה: נצר בני מִצְוַת אביך (משלי ו' כ'): שמר מִצְוָה שמר נפשו (שם י"ט ט"ז), העושה כחוב מצות המצוה יצא ידי חובתו, כי אין למצווה להשגיח על טעם המצוה ועל תכליתה. ועד"ז: שמר מִצְוָה לא ידע דבר רע (קהלת ח' ה') ועת ומשפט ידע לב חכם, באופן שלא יצא ממנו דבר רע. אך למבאר שם דרך אחר לו: כי נר מִצְוָה ותורה אור (משלי ו' כ"ג) למוד התורה מאירה טעם המצוה וטובה כאור מאיר הנר: את כל־הַמִּצְוָה והחקים (דברים ה' כ"ח): מִצְוֹת יי (ויקרא ד' ב'): משמרתי מִצְוֹתַי חקותי ותורתי (בראשית כ"ו ה'), כי יש בכלל מצות מה שאין בהם התלות בטוב ורע, באמת או שקר, ביושר או בעול, כ"א שיעשה הנכנע מה שיצוה המושל לעשות באופן זה ובזמן זה כמו הליכת אברם מחרן לארץ כנען במצות השם, ועולת בנו וגרישת האמה, ובבחינה הזאת כל מה שבא ברת משה מחיוב בקום ועשה או מאזהרה בשב ואל תעשה נקראו מצות בכלל, ובבחינת פרטי מיניהם מתחלקים לעדות, חקים, משפטים ותורות, כמבואר בשרש עוד. וזה ההבדל שבין מצוה לחק, כי מצוה נופל ג"כ על דבר א' מצוה רק לשעתו בין נגלה הכוונה בה כמו לך לך מארצך ואעשך שם וגו', ובין בלתי נגלה הכוונה בהן. אבל חק נופל על ענין קבוע, נמשך בזמן, ומסדר על סדר אחר, בלי השקיף על כוונת מכוון בה כמ"ש בשרש חקק, (וע"ע שרש שפט).

צוח

צָוַח פעל יוצא, בנינו קל, ענינו קריאת קול גדול לשמחה או לצער: מראש הרים יִצְוָחוּ (ישעיה מ"ב י"א) schreien, קריאת קול רנה, ותרגום ירימון קלהון, ובשם התרגום שוה לעברית.

צְוָחָה שמ"נ מזה: ואין צְוָחָה ברחובותינו (תהלים קמ"ד י"ד) Klagegeschrei: וְצִוְחַת ירושלם עלתה (ירמי' י"ד ב'): וְצִוְחָתֵךְ מלאה הארץ (שם מ"ו י"ב). ורוב לשון צעקה מתורגם צוחה: צְוָחָה על־היין בחוצות (ישעיה כ"ד י"א), ובעל שפת אמת ראה בקמחי שמבאר כל שם צוחה צעקת שבר

מתישב מאד ואל אמה תכלינה מלמעלה. [והפי' הנכון הקרוב מאד, הוא חלון לאור יומם, ויגיד עליו רעו: ויפתח נח את חלון התבה אשר עשה (שם ח' ו')].

צָהֳרָיִם תה"ש זכר לזמן הצי היום: ערב ובקר וצהרים (תהלים נ"ה י"ח) Mittag. ובא עמ"ז כי הוא נקודת אמצעית שבין הלקי היום סוף חלק תגברת האור וראש הלק התמעט האור: מהבקר ועד הַצָּהֳרָיִם (מ"א י"ח כ"ו).

יִצְהָר שת"ז לשמן הבא מבית הבד: דגן תירוש וְיִצְהָר (דברים כ"ח נ"א) Öl: ארץ זית יִצְהָר ודבש (מ"ב י"ח ל"ב): ותירשך וְיִצְהָרֶךָ (דברים י"א י"ד): שני בני־הַיִּצְהָר (זכריה ד' י"ד) זרובבל ויהושע שנמשחו זה לכהונה וזה למלכות. ובספר המכלול בחלק דקדוק השמות הביא החכם הרד"ק משקלו על משקל: יִפְעָל, יִגְאָל, יִפְתָּח.

צוא

צוֹא ת"הש לטינוף ולכלוך: לבוש בגדים צוֹאִים (זכרי' ג' ד') schmutzig, unrein, befleckt. ובס"נ: מלאו קיא צֹאָה (ישעיה כ"ח ח') Unrath, Unflath: את צֹאַת בנות־ציון (שם ד' ד'): מִצֹּאָתוֹ לא רחץ (משלי ל' י"ב) עצ"הש למעשים מגונים. והשאר עיין שרש יצא.

צוֹבָה או צוֹבָא שם למדינה בארץ סוריא ובמלואה נקראת אֲרַם צוֹבָה (תהלי' ס' ב', ש"ב י' ו'): ומלך צוֹבָה ערך מלחמה עם שאול (ש"א י"ד מ"ז) ועם דוד מלך ישראל (שמואל ב' ח' ג', י', י"ד, מ"ז). ונראה כי היתה קרוב לעיר דמשק: חמת צוֹבָה (ד"ה ב' ח' ח').

צוד

צוּד, העתיד יָצוּד, פ"ו, גב"ב. הקל ענינו רדיפת ציד: הַצָּד־צַיִד (בראשית כ"ז ל"ג) jagen, fangen: וְצוּדָה לִי צַיִד (שם שם ג'): צוד צָדוּנִי כצפור (איכה ג' נ"ב): אשר יָצוּד ציד חיה (ויקרא י"ז י"ג) רובו מקרה הפעולה הוא הפעול: יָצוּדוּ חרם (מיכה ז' ב'). ובמוסרי: נפש יקרה תָּצוּד (משלי ו' כ"ו) die treue Gattin aber fesselt die edle Seele, לפי תרגום הרא"א ז"ל אשת איש אחד תאגד נפש בעלה בה באהבה האמתית באמונה לא בעד אתנן כאשה זונה, ע"ש.

הפיעל: לְצוֹדֵד נפשות (יחזקאל י"ג י"ח) fangen, והוא קרוב לענין צדה, כי כל ציד צודה ואורב איכה יצוד צידה בערמה: מְצוֹדְדוֹת שם את־הנפשות (יחזקאל י"ג כ') תְּצוֹדֵדְנָה לעמי (שם שם י"ח).

ההתפעל מענין מזון וצדה לדרך: חם הִצְטַיַּדְנוּ אותו (יהושע ט' י"ב) sich mit Mundvorrath auf einer Reise versehen.

צַיִד שת"ז או ת"הש. שת"ז לצודה: לרבים צַיָּדִים וצדום (ירמיה ט"ז ט"ז) Fischer, Fischfänger. ות"הש או לדבר הניצד: גבור צַיִד (בראשית י' ט') Jagd: איש יודע צַיִד (שם כ"ה כ"ז): כי־צַיִד בפיו (שם כ"ו כ"ה) gejagtes Wildpret: לצוד צָיִד (שם כ"ז ה'): אשר יצוד צֵיד חיה (ויקרא י"ז י"ג): ואכלה מִצֵּידִי (בראשית כ"ז כ"ז): לא־יחרך רמיה צֵידוֹ (משלי י"ב כ"ז), או: למזון מוכן לדרך: וכל לחם צֵידָם יבש (יהושע ט' ה') Mundvorrath, ועל כל מזון בכלל: צֵידָהּ ברך אברך (תהלי' קל"ב ט"ו) Speise. ובס"נ: ולתת להם צֵדָה לדרך (בראשי' מ"ב כ"ה) Zehrung: וגם־צֵדָה לא עשו להם (שמות י"ב ל"ט), וכל צדה הוא לא ליומו כ"א לימים הבאים לעת שיצטרך במקום ובזמן שלא ימצאנו מוכן: ביום מכרם צָיִד (נחמיה י"ג ט"ו), כי בני הכפרים מספיקים מזון לבני כרכים לכמה ימים, ממה שלא ימצא בכרכים.

מָצוֹד שת"ז לרשת: וּמְצוּדוֹ עלי הקיף (איוב י"ט ו') Netz, Falle: מְצוֹדִים והרמים (קהלת ז' כ"ו). ובס"נ: שנאחזים בִּמְצוֹדָה (שם ט' י"ב): ונתפש בִּמְצוּדָתִי (יחזקאל י"ב י"ג) בחולם או בשורק והענין א' (וע"ש מצד).

צוה

צִוָּה, העתיד יְצַוֶּה, פ"י, בב"ב. הפיעל ענינו אמירה לזולתו לעשות דבר או אזהרה ומניעה שלא לעשות. ואשר הוא בקום ועשה בא נקשר לרוב ביחס הפעול את: כאשר צִוָּה אלהים את־נח (בראשית ז' ט') gebieten, befehlen, verordnen: וְצִוִּיתִי את־ברכתי (ויקרא כ"ה כ"א) verordnen, עצ"הש. נתינה ושליחה כי כן יאמר על סדור דבר בגזרה להיות נמצא כן: וְצִוְּךָ אלהים (שמות י"ח כ"ג) geheißen. ובא ביחס למ"ד או אל למי שהצווי למענו ולתכליתו: יי צִוָּה אל־כנען (ישעי' כ"ג י"א) verhängen, beschließen: צִוָּה יי ליעקב סביביו צריו (איכה

צֶדֶק (שם א' ט"ז) לפי הדת הכתוב: מאזני צֶדֶק (ויקרא י"ט ל"ו) מדה ישרה מכוון לשעור המסכם: שמעה יי צֶדֶק (תהלים י"ז א') טענתי שהיא צדק, כי עקרו נופל על המשפט: שקר מדבר צֶדֶק (שם נ"ב ה') אמת. וכן תמצאהו לרב, על המשפט, ועל הגמול הראוי, ועל האמת: שם יזבחו זבחי צֶדֶק (תהלים ל"ג י"ט) הקרבנות אשר יקריבו לאלהים, לא יהיו על חטאות אשר יחטא האדם לאלהיו, כי אם זבחי שלמים ותודות: מי העיר ממזרח צֶדֶק יקראהו לרגלו (ישעיה מ"א ב'), י"מ ישועה והצלחה נקראים לרגליו, ע"ד ביי יצדקו, וי"ל צדק לעשות משפט וגמול הוא לרגלו יקראהו. וכן: קראתיך בְצֶדֶק (שם מ"ב ו'): העירתהו בְצֶדֶק (שם מ"ה י"ג) בשביל עשות משפט, וזה על כרש. וכן: אף תמכתיך בימין צִדְקִי (שם מ"א י'). ובס"נ: ויחשבה לו צְדָקָה (בראשית ט"ו ו') השם חשב לו לגמול במה שאמר לו שכרך הרבה מאד, וכן: ותחשב לו לִצְדָקָה (תהלי' ק"ו ל"א) Verdienst: טוב מעט בִּצְדָקָה (משלי ט"ז ה'). ויש מחלקים בין צדק לצדקה, כי הצדק הוא מה שמחייב שורת הדין, והצדקה הוא מצד החנינה והנדיבות: ולך תהיה צְדָקָה (דברים כ"ד י"ג) eine Wohlthat: וּצְדָקָה תהיה לנו (שם ו' כ"ה). ומזה שם צְדָקָה לעניים בתלמוד Almosen, סלע זו לצדקה. אבל אין ענינו כן תמיד: וּצְדָקָה תציל ממות (משלי י"א ד') Unschuld, reines Gewissen: קו למשפט וּצְדָקָה למשקלת (ישעיה כ"ח י"ז) לשקל ענש במדת מעשיהם מכוונים מכ"מ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לעולם (תהלים קי"ט קמ"ב) הראשון חסדים טובים, והשני אמת: ומה־יש לי־עוד צְדָקָה (ש"ב י"ט כ"ט) איזה טענה צדקה לזעוק בעבורה: צְדָקוֹת אהב (תהלים י"א ז'): צִדְקוֹת יי (שופטים ה' י"א): כל צִדְקוֹתֵינוּ (ישעיה כ"ד ה').

צד

צָדוֹק שע"פ לחותן המלך יאשיהו (מ"ב ט"ו ל"ג, ד"הי ב' כ"ז א') ושם אחד הכהנים (ש"ב ח' י"ז, ט"ו כ"ד), ועוד בכמה מקומות (בנחמיה וד"ה):

צִדִּים עם ה"א הידיעה, שם עיר בשבט נפתלי (יהושע י"ט ל"ה):

צִדְקָה שמ"נ בארמית כמו צְדָקָה בעברית (דניאל ד' כ"ד):

צִדְקִיָּהוּ שם מלך יהודה, ושמו לפנים מַתַּנְיָה (מ"ב כ"ד י"ז, ד"ה א' ג' ט"ו, ירמיה א' ג').

גם נזכר בשם זה וגם בשם צִדְקִיָּה אחד מנביאי השקר בימי המלך אחאב (מ"א כ"ב כ"ד, ד"ה ב' י"ח י'):

צהב

צָהֹב פעל עומד בב"ב. הקל ענינו מראה זהב ונוטה לאדמימות: שער צָהֹב דק (ויקרא י"ג ל') goldgelb: ולא־היה בו שער צָהֹב (שם שם ל"ב):

ההפעיל: וכלי נחשת מֻצְהָב (עזרא ח' כ"ז) glänzend wie Gold.

צהל

צָהַל, העתיד יִצְהַל, יִצְהֲלוּ, ובהפסק טעם יִצְהָלוּ, פע"ו, בב"ב. הקל יש ענינו המית קול עליזות ושמחה: והעיר שושן צָהֲלָה ושמחה (אסתר ח' ט"ו) jauchzen: צַהֲלִי ורני יושבת ציון (ישעיה י"ב ו'): צַהֲלִי קולך (שם י' ל') הרמת קול לבד: וְתִצְהֲלוּ כאבירים (ירמי' נ' י"א) wiehern, הוא הרמת קול הסוסים, ואבירים היא פה תאר לסוסים, כמו מקול מִצְהֲלוֹת אביריו (ירמיה ח' ט"ז): איש אל אשת רעהו יִצְהָלוּ (שם ה' ח') פעל נעירת הסוס בערבי wiehern, וכ"כ הלוצאטי, צַהֲלַת סוס אחד (לישרים תהלה חלק ג'):

ההפעיל ענינו קרוב להצהיר: לְהַצְהִיל פנים משמן (תהלים ק"ד ט"ו) aufheitern.

מִצְהֲלוֹת שמ"נ מע"א: מקול מִצְהֲלוֹת אביריו (ירמיה ח' ט"ז) wiehern, נ"כ על הסוס: נאפיך וּמִצְהֲלוֹתַיִךְ (ירמי' י"ג כ"ז): ובלוצאטי כתוב: וּבְמִצְהֲלוֹת חפה אתה שמח (ל"ת שם).

צהר

הִצְהִיר פעל יוצא, בנינו הפעיל, ענינו נגזר משם יצהר ומורה בחיטת השמן מזית: בין שורותם יַצְהִירוּ (איוב כ"ד י"א) Oel pressen.

צֹהַר התש"ז למקום הלול בבנין בו יכנס זהר אור יומם: צֹהַר תעשה לתבה (בראשית ו' ט"ז) Beleuchtung. וי"מ אותו כמו צהרה בערבי שענינו שפוע ועולה בהר. וע"ז יעשה שפוע למטה בתיבה כעין שפוע אניה eine Abdachung. וע"ז

ב' הם ד' הוא אמת. המוכר באמה כפי המוסכם להיות ארך מדת האמה הוא צדק. וכן המעניש את הרשע מדה במדה, לפי החק הכתוב מפרש ברת על העון הזה הוא צדק. והנה דרכי יי ומדות משפטו לבני אדם בגמול וענש נעלמים מדעתנו ע"כ בראותנו ב' אנשים הולכים בדרך אחד ועשו עבירה אחת ופגעם אריה זה נטרף וזה נצל הנה נראה התנגדות במשפט, לז"א אמת צדקו יחדו, כי באמת אין התנגדות. ויתכן לפרשו על פי הבאור הנחמד של הרמב"מן בפסוק וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ה"ל אעפ"י שנמצאות בעולם סתירות המשפטים בפרטי הדברים, ונראים מצד קוצר שכלנו כדברים הפכיים לעינינו, מה שראוי לטוב הוא רע, ומה שראוי לרע הוא טוב, עכ"ז בכללם יחד כלם טובים וישרים וצדיקים אין בהם נפתל ועקש: seine Rechte sind ewige Wahrheit, zusammengenommen alle gerecht. למען תצדק בדברך (תהלים נ"א ו') יען ידעתי כי מנהגך צדק לכן פשעי אני אודה: יתנו עדיהם ויצדקו (ישעיה מ"ג ט') יוכיחו שהוא אמת. ויש ענינו הצלחה: ביי יצדקו ויתהללו (שם מ"ה כ"ה) יצלחו. ובא: תצדקנה ממך (יחזקאל ט"ז נ"ב) minder strafbar, בערך רשע ממנו.

הנפעל: ונצדק קדש (דניאל א' י"ד) wieder hergestellt werden, ישוב צדק אל הקדש.

הפיעל: צדקה נפשה (ירמיה ג' י"א) sie rechtfertigte [entschuldigte] sich, והכוונה כי בערך יהודה נראה ישראל כצדיק: כמו תצדקנה ממך (יחזקאל ט"ז נ"ב): צדקה ממני (בראשית ל"ח כ"ו): וכן הוראתו בחבור מלת נפש: על־צדקו נפשו מאלהים (איוב ל"ב ב'): בצדקתך אחיותך (יחזקאל ט"ז נ"ב) בהצטרפות אליך, רשעתה צדק.

ההפעיל נכלל הפעל בת"הפ: ריב־ומשפט והצדקתיו (ש"ב ט"ו ד') gerecht richten, אשפטו בצדק. והרד"ק פי' על הצועק חמס כי לו הריב והמשפט ואותו ראוי להצדיק: והצדיקו את־הצדיק (דברים כ"ה א') unschuldig erklären: לא אצדיק רשע (שמות כ"ג ז') als gerecht behandeln, d. h. ungestraft lassen: עני ורש הצדיקו (תהלים פ"ב ג') vertheidigen, Recht verschaffen: קרוב מצדיקי (ישעיה נ' ח') Richter, Vertheidiger: מצדיקי רשע עקב שחד (שם ה' כ"ג) Recht geben: ומצדיקי הרבים (דניאל י"ב ג') מורים אותם להיות צדיקים.

ההתפעל: ומה־נצטדק (בראשית מ"ד ט"ז) womit können wir uns rechtfertigen?, כי הנאשם בדבר הוא רשע, וכאשר יתן אמתלא לדבריו יצדיק נפשו.

צַדִּיק שת"ז לאיש עושה מעשיו על פי משפט הדת והמצוה אשר נצטוה עליו או שומר המצוה כפי משפט סדור המדיני המפורסם באומה: נח איש צדיק תמים (בראשית ו' ט') gerecht, fromm, tugendhaft, צדיק במעשים ותמים במחשבה, וכן כשנרצה לתאר איש שאינו חייב בדבר שמאשימים אותו בו להענישו עליו: הגוי גם צדיק תהרג (שם כ' ד') unschuldig, צדיק באותו דבר: להמית צדיק עם רשע (שם י"ח כ"ה): צדיק אתה ממני (ש"א כ"ד י"ח) בדבר הזה, כי הוא בכ"מ תאר מצטרף על הענין שהוא מדבר בו, ומזה תבין הדרש צדיק תמים היה בדורותיו, ר"ל בהצטרפות מעשי דורו הוא צדיק, ע"ד בצדקתך את אחיותך: ונקי וצדיק אל־תהרג (שמות כ"ג ז'), הנקי הוא בבחינת עצמו זכאי, והצדיק הוא שגזר המשפט שהוא צדיק, עיין באור שם: אל־תהי צדיק הרבה (קהלת ז' ט"ז) ולא נאמר ישר הרבה, והבן: כי אדם אין צדיק בארץ (שם שם כ'): ואתה צדיק על כל־הבא עלינו (נחמיה ט' ל"ג) המעניש לפי הגמול הראוי: ומלפנים ונאמר צדיק (ישעיה מ"א כ"ו), אמת דבר, דבר הבא מסכים למה שדבר מלפנים: ואם שבי צדיק ימלט (שם מ"ט כ"ד), פי' הרד"ק שבי אשר לקח בצדק. וי"ל שבי צדיק Vertheidiger, חזק המתאמץ להתחזק על נפשו שלא לקחת ממנו דבר בחזקה ע"ד צדיק הראשון בריבו, כמו שישתמש במוסרי להיות גובר בישרו על זולתו כן בטבעי גובר בכחו והמאמר כלה משל נודע היה בפי המון: צדיק וישר הוא (דברים ל"ב ד') נופל בהשם שני התארים כי כל דרכי מנהגו צדיקים וישרים בעצמם ולא בהצטרפו'. והרבוי: חמשים צדיקים (בראשית י"ח כ"ד) Unschuldige. ות"הש: חקים ומשפטים צדיקים (דברים ד' ח') שהם מכוונים לאמת ויושר.

צֶדֶק שמ"ז או ת"הש למעשה הנעשה על צד האמת והיושר המכוון בה אל ענין מה: צדק צדק תרדף (דברים ט"ז כ') Gerechtigkeit: ושפטתם

צבר

צָבַר פעל יוצא בנינו קל ענינו קבוץ וכניסה, נופל רק בשם הקבוץ כמו עפר, בר, אשר פרטיהם בלתי מגבלים במספר כ"א במדה ובמשקל, ומורה ג"כ רק צבירה דבר על דבר במקום אחד עד שנעשה תל גבוה, ונרדף עם כנס. אבל אסף, קבץ, קהל, נאמר ג"כ על שם עצם ועל אסיפת דברים מפוזרים במקום רחב אל מקום אחד: אם יִצְבֹּר כעפר כסף (איוב כ"ז ט"ז) häufen, aufschütten, אף שהוא דבר שבמנין יבוא הפעל הזה להורות הרבוי עד כי חדל לספר. וכן: וַיִּצְבֹּר יוסף בר (בראשית מ"א מ"ט) מורה רבוי ולא קבוץ: וַיִּצְבְּרוּ אותם חמרים (שמות ח' י'): וַיִּצְבֹּר עָפר (חבקוק א' י') לעשות נד וגל: יִצְבֹּר ולא־ידע מי אספם (תהלים ל"ט ז') הוא צובר חמרים חמרים, כמו המטמין דבר לעת הצרך; ולא ידע מי אספם יכנים אותו לביתו להשתמש בו לצרכו. (ע"ש אסף).

צִבֻּר שת"ז נרדף עם המר וגל: שני צִבֻּרִים פתח השער (מ"ב י' ח') Haufen.

צבת

צֶבֶת שת"ז לאגדת עמרים: של תשלו לה מן הַצְּבָתִים (רות ב' ט"ז) Garbenhaufen, ע"ש צבט. ובתלמוד מצאן צְבוּתִין zusammen gebunden. אמא בברתא מְצַטַּבְתָּא. אורחן רחיקא וּצְבָתָן בסיסא, חברותא. ובתלמוד עוד שם כלי: יִצְבַת בִּצְבַת עשויה, Zange, לשון ארמית מלקחיה ת' צַבְתָהָא, שני חלקים מחוברים.

צד

צַד ת"הש לעבר הגוף ימין ושמאל, כי ב' העברים השניים נקראו פנים ואחור: על צד תנשאו (ישעיה ס"ו י"ב) Seite: על צד תאמנה (שם ס' ד') כדרך האומנות לשאת את הילדים על הצד ועל זרועותיהן: וחרבו בְּצַד רעהו (ש"ב ב' ט"ז): מִצַּד ארון ברית־יי (דברים ל"א כ"ו) כמו אצל צד: ותשב מִצַּד הקוצרים (רות ב' י"ד) סמוך להם: וישב אבנר מִצַּד שאול (ש"א כ' כ"ה). וכל מצד סמוך, אבל בבי"ת מורה בגוף הצד עצמו: ופתח התבה בְּצִדָּהּ תשים (בראשית ו' ט"ז): החצים צִדָּה אורה (ש"א כ' כ'): על־צִדֵּי המשכן (שמות כ"ו י"ד): ולצנינים בְּצִדֵּיכֶם (במדבר ל"ג נ"ה) כקוץ תחוב בצד, כי כן מנהג הלשון לשמש בדקירה בצד, כמו חרב בצד רעהו וכן: ולשוטט בְּצִדֵּיכֶם (יהושע כ"ג י"ג) als Stachel an eurer Seite: והיו לכם לְצִדִּים (שופטים ב' ג') נכלל המתואר בתאר, כמו לצניני צדים וכן הרבה.

צְדָא בל' ארמית ענינו צדיה: הַצְדָא (דניאל ג' י"ד) ist es Vorsatz, Absicht?

צְדָד (עם ה"א המקומית בסופו צְדָדָה) שם מקום בגבול הצפוני לכנען (במדבר ל"ד ח', יחזקאל מ"ז ט"ו):

צדה

צָדָה פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו כוונת ערמה בסתר והעלמה להרע לזולתו. והוא תאר הפעל אשר הפעל נכלל בו: ואשר לא צָדָה (שמות כ"א י"ג) auf eine verborgene Art, oder hinterlistiger Weise Einen umbringen, כלומר לא צדה להמיתו, או לא המיתו בצדיה: ואתה צוֹדֶה את נפשי לקחתה (ש"א כ"ד י"ב) ר"ל צודה בכוונה וערמה להמית נפשי: צָדוּ צעדינו (איכה ד' י"ח) אורבים בסתר:

הנפעל ענינו שממון: נִצְדּוּ עריהם (צפניה ג' ו') verwüstet werden, שממה תרגם צדיא, תוהו ובוהו תרגם צדיא.

צְדִיָּה ת"הפ להורות פעולה נעשה בכוונה נעלמה ובערמה: כל־כלי בלא צְדִיָּה (במדבר ל"ה כ"ב) absichtliche Nachstellung: או השליך עליו בִּצְדִיָּה (שם שם כ').

צדק

צָדַק, העתיד יִצְדַּק, פע"ו הב"ב. הקל עומד עקר ענינו אמת, ר"ל דבר דברי אמת, או עשות מעשה מסכים אל האמת ואל הישר והראוי: צָדְקָה ממני (בראשית ל"ח כ"ו) gerecht, wahr, את אשר דברה הוא אמת מסכים למעשה, וגם היה לה סבה נכונה לעשות כן: כי אמר איוב צָדַקְתִּי (איוב ל"ד ה') יש לו סבה להתרעם על יסוריו: משפטי יי אמת צָדְקוּ יחדו (תהלים י"ט י') אמת נופל במושכלות אשר הפכו שקר, צדק נופל במוסכמות או גם במקבלות. והפכו עול, ד"מ ב"פ

נפוח. וממרת החלי הזה, Wassersucht, שמדלדלת הבשר לכן אמר ונפלה ירכה.

ההפעיל יוצא: לַצְבּוֹת בטן ולנפיל ירך (שם שם כ"ב) aufschwellen lassen; והשם: בטנך צָבָה (שם שם כ"א).

צְבוּ ענינו בארמית רצון והכנה לדבר (דניאל ו' י"ח) Wille, Vorhaben.

צְבִי א) יש שם מין חיה טהורה: איל צְבִי ויחמור (דברים י"ד ה') Hirsch. ובס"נ: תאמי צְבִיָּה (ש"ה ד' ה') Hirschkuh, Reh. והרבוי: כאחד הַצְּבָיִם (ש"ב ב' י"ח); וְכִצְבָאִים על־ההרים (ד"ה א' י"ב ח'). ובס"נ: בִּצְבָאוֹת או באילות (ש"ה ב' ז'). ב) ויש ענינו הדור ויקר ותפארת וקשוט והוא ת"הש או ש"מ: נאון כל־צְבִי (ישעיה כ"ג ט') Pracht, Herrlichkeit, Zierde, מן צבה בארמית, שענינו רצון וחמדה, לכן נקרא כל דבר יקר וחמדה שהאדם נכסף לו צְבִי: צְבִי תפארתו (שם כ"ח ה'): לִצְבִי ולכבוד (שם ד' ב'): צְבִי ממלכות (שם י"ג י"ט) Zierde, Vornehme, דבר חשוב ונשגב מכל שבמינו: וּצְבִי עדיו (יחזקאל ז' כ'): צְבִי היא לכל־הארצות (שם כ' ו') כנוי לארץ ישראל וכמוהו: ובא בארץ הַצְּבִי (דניאל י"א ט"ז): נחלת צְבִי צִבְאוֹת גוים (ירמיה ג' י"ט) על ב' טעמים, חמדה ורבוי צבאות. או שניהם מע"א כלם חומדים לה: הר צְבִי קדש (דניאל י"א מ"ה) Berg der heiligen Zier, כנוי להר בת ציון גבעת ירושלים: ונתתי צְבִי בארץ חיים (יחזקאל כ"ו כ'): הַצְּבִי ישראל (ש"א א' י"ט) o Herrlichkeit!

צבט

צָבַט פעל יוצא בנינו קל ענינו הושטה: וַיִּצְבָּט־לה קלי (רות ב' י"ד) reichen. ונ"ל כי ויצבט כמו ויצבת, שהיה אוגד לה אגודות קטנות, ובתוך כך ותאכל היא ותשבע מן הפת שטבלה בחומץ, ועפי"ז יתישב מ"ש אח"כ וגם של תשלו לה מן הצבתים בה"א הידיעה והנה גם הרב ר' יוסף קמחי הספרדי מביא ראיה מלשון ערב (וכן הוא באמת ולא מטעמו) כי צבט בלשון ערבית הוראתו אחיזה. ובתלמוד ג"כ צביטה או הַצְבָּטָה ענינו אחיזה. (וע"ש צפר).

צבע

צָבַע פעל יוצא, בנינו קל ענינו בארמית ובערבית טבילה וטביעה, וממנו בעברית טבילת מראות: העיט צָבוּעַ נחלתי לי (ירמיה י"ב ט') gefärbt, ר"ל הנחלתי לי כעיט טבול בדם חללים. ובתלמוד צְבָעוֹ תכלת, färben. וטבלתם בדם, תרגום ותצבעון בדמא.

צֶבַע שת"ז או ת"הש לדבר צבוע גוונים שונים: צֶבַע רקמתים (שופטים ה' ל') gestickter Zeug: שלל צְבָעִים לסיסרא (שם ה' ל') von bunten Farben: שלל צְבָעִים רקמה (שם שם) ולולי דבריהם היה נל"ל, כי צבע תאר לחלל טבוע בדם, ר"ל של חללים צבועים בדם. ועד"ז העיט צבוע, הכעיט על חלל צבוע בדם? ויש שם חיה: גי הַצְּבֹעִים (ש"א י"ג י"ח) Hyäne.

צְבַע בארמית במשקל פַּעֵל, ענינו הרטבה (דניאל ד' כ"ב) benetzen, האתפעל: אִצְטַבַּע (שם ד' י"ב, כ' ל'), ובל' ערבי וסוריא ענינו צביעה, färben.

צִבְעוֹן שם אחד מבני שעיר, ואלוף החורים (בראשית ל"ו ב', כ' כ"ד כ"ט).

צְבֹעִים (גֵּי הַצְּבֹעִים), שם עמק בנחלת שבט בנימין (ש"א י"ג י"ח); ובלי גי שֵׁם מקום (נחמיה י"א ל"ד).

אֶצְבַּע שת"ז נאמר בכלל וביחוד, ר"ל על כל ה' אצבעות היד בכלל, ועל אחד בפרט: וטבל אֶצְבָּעוֹ בדם (ויקרא ט' ט') Finger: ארבע אֶצְבָּעוֹת (ירמיה נ"ב כ"א); וְאֶצְבְּעוֹת ידיו וְאֶצְבְּעוֹת רגליו (ש"ב כ"א כ'): מרה בְּאֶצְבְּעֹתָיו (משלי ו' י"ג). ובפרט קבלו בתלמוד ה' שמות לה' פרקי היד, א) גֹּדֶל Daumen. ב) אֶצְבַּע, Zeigefinger. ג) אַמָּה, Mittelfinger. ד) קְמִיצָה, Goldfinger. ה) זֶרֶת, kleiner Finger: אֶצְבַּע אלהים הוא (שמות ח' ט"ו) פירשו בו כמו יד אלהים מכה הבאה בסבה מאת השם לענש ולא במקרה. וא"א כי ירמז בו ע"ד: שלח אֶצְבַּע ודבר און (ישעיה נ"ח ט') Drohzeichen, כאשר ירצה לאיים זולתו מורה בפרק זה הנקרא אצבע: כתובים בְּאֶצְבַּע אלהים (שמות ל"א י"ח) ר"ל בחפצו ולא במקרה. ובתלמוד הַצְבִּיעוּ, הרמת אצבע למנין.

הַצֹּבְאִים עַל־אֲרִיאֵל (שם כ"ט ז'): וכל צֹבֶיהָ (שם ז') הכל בענין מצודת העיר בסדור מלחמה: כל־הבא לִצְבֹא צבא (במדבר ד' כ"ג). לעבוד שרות קביעות: כל־בא לִצְבֹא (שם ד' ג'). וזהו ההבדל שבין צבא המשתמש אצל מלחמה, ובין צבא עבודה. במלחמה אם שיבוא בקשור מלת על, או כשבא השם צבא לבד יתחבר על פעל יוצא, ובצבא עבודה יבוא שם הפעולה אחריו לצבא צבא. והפעל המתחבר עליו הוא בא.

ההפעיל: ואת הסופר שר הצבא הַמַּצְבִּא את עם־הארץ (מ"ב כ"ה י"ט) שהיה סופר מספר האנשים להריסם לצאת בצבא המלחמה.

צָבָא שמ"ז או ת"הש. עקר ענינו לעבודת המלחמ' העשויה בקביעות מערכת וסדור: כל־יוצא צָבָא בישראל (במדבר א' ג') Dienstverrichtung, Kriegsdienst. ויוצא מורה צבא עבודת מלחמ': הבא לצבא צָבָא (שם ד' כ"ג) Verrichtung, Geschäfte, הבא מורה שרות קבוע במקדש: אנשי צָבָא למלחמה (ד"ה א' י"ב ח') reguläre Truppen: חיל צָבָא (ד"ה ב' כ"ו י"ג): עם הַצָּבָא (במדבר ל"א ל"ב): חלוצי הַצָּבָא (שם ל"א ג') והתאר: ויואב וכל הַצָּבָא (ש"ב ג' כ"ג) Heer, gemustertes Volk: שר צָבָא (מ"א ט"ז ט"ז), שר ממונה על הערוכים למלחמה, Feldherr: המבשרות צָבָא רב (תהלים ס"ח י"ב) ע' באור: והניתי לביתי מִצָּבָה (זכריה ט' ח') בה"א תחת אל"ף. והסמיכות: ועל צְבָא מטה בני שמעון (במדבר י' י"ט), סדור מערכתם: ועל צְבָאוֹ נחשון (שם שם י"ד): רבה צְבָאֲךָ וצאה (שופטים ט' כ"ט): כי נתן לִצְבָאֲךָ לחם (שם ח' ו'), והרבוי: כל צְבָאָיו (תהלים ק"ג כ"א). ורבו בל"נ: לכל שרי הַצְּבָאוֹת (ד"ה א' כ"ז ג'): הוצאתי את־צִבְאֹתֵיכֶם (שמות י"ב י"ז). ועצה"ש כל צאצאי ארץ ושמים היוצאים בטבע בסדור הקבוע להם לעשות מלאכתם מלאכת הטבע במערכת סדרים ולא ישנו תפקידם נקראו צבא או צבאות: השמים והארץ וכל־צְבָאָם (בראשית ב' א') Ordnung, Heere, ויתכן כי צבאם מוסב על מערכת המזלות בשמים כי בצאצאי הארץ לבדה לא מצאנו צבאה, כמו בשמים, לפי שסדור מערכות השמים אינם נופלים תחת השנוי בהויה והפסד כמו צאצאי הארץ התבונן מה שהתפלל נחמיה: אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צְבָאָם (נחמיה ט' ו') הפריד השמים והארץ, ואמר צבאם רק על השמים: ותפל ארצה מן־הַצָּבָא ומן־הכוכבים ותרמסם (דניאל ח' י') הזכיר בכלל הצבא בפרט הכוכבים כאלו הם אינם בכלל הצבא גופים בפני עצמם שאינם נמנים בצבא השמים, ואולי זה מיופי המליצה: כל צְבָא השמים (דברים ד' י"ט): וברוח פיו כל צְבָאָם (תהלים ל"ג ו'): המוציא במספר צְבָאָם (ישעיה מ' כ"ו): ברכו יי כל צְבָאָיו (תהלים ק"ג כ"א). כי רק על חיל קבוע ומסודר במערכת לפעול על ענין מסודר נופל צבא, ואין כח צאצאי הארץ ההוים ונפסדים ונפעלים מצבא השמים הצבאים עליהם. כי בצבא נכלל ענין ממשלה כמו שתמצא בשרש צבא, והבן. וגם המלאכים הרוחנים נכללים בכלל צבא, כי משמרתם קבוע. ועי"ז מתאר הש"י: יי צְבָאוֹת (ש"א א' י"א) Gott der Heerschaaren, der Gestirne und der Geister, כי הוא המצביא לכל מערכות הכוכבים ומונה להם מספר.

צָבָא שמ"ז לזמן קצוב ומוגבל הנתן לעצם אם להיות או לסבל: הלא צָבָא לאנוש (איוב ז' א') eine festgesetzte Zeit von Leiden, ור"ל עוד הלא צבא של עבודה, eine Bestimmung: כל־ימי צְבָאִי איחל עד בא חליפתי (איוב י"ד י"ד) זמן הקבוע להיים עד בא זמן חלף והלך לו: חליפות וְצָבָא עמי (שם י' י"ז) מהם מן הנגעים מתחלפים ומהם צבא זמן מהם לעמוד. ע"ש חלף: כי מלאה צְבָאָהּ (ישעיה מ' ב') festgesetzte Zeit zum Leiden, ונכלל המתואר בתאר ר"ל צבא ענשה: וְצָבָא תנתן על־התמיד (דניאל ח' י"ב) צבא זמן ענש כהוראת על בפעל נתן. אבל: וצבא מרמס (שם שם י"ג) י"ל מענין צבי תפארת: וְצָבָא גדול (שם י' א').

צְבֹאִים שע"פ (הושע י"א ח') והוא בלי ספק העיר צְבֹיִים, אשר בעמק השדים כי נצבה פה לעמת אַדְמָה, שתים מארבע הערים אשר נטבעו יחד ביום אף ה' בים המלח.

הַצֹּבֵבָה שם ע"פ (דה"י א' ד' ח').

צבה

צָבָה פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו נפוח: וְצָבְתָה בטנה (במדבר ה' כ"ז) aufschwellen, ויתכן שהוא מענין צבי שבטן הצפרדע כאלו

ובאור חלום או חידה כמו פשר בארמית: כחלמו פָּתַר (בראשית מ"א י"ב) deuten, erklären, auslegen: ופֹתֵר אין אותו (שם מ' ח'): חלם לִפְתֹּר אֹתוֹ (שם מ"א ט"ו): וַיִּפְתָּר־לָנוּ את־חלמותינו (שם שם י"ב).

פִּתְרוֹן שמ"ז: איש כְּפִתְרוֹן חלומו (שם מ' ה') Bedeutung, Erklärung, Auslegung: לאלהים פִּתְרֹנִים (שם שם ה'). ובמ"א בא שברו (שופטים ז' ט"ו). פַּתְשֶׁגֶן (עיין פרשגן).

פַּתְרוֹס שם עצם פרטי למצרים הדרומי וארץ זאת נפרדה ממצרים בכלל (יחזקאל כ"ט י"ד, ראה ישעיה י"א י"א, ירמיה מ"ד א', ט"ו, יחזקאל ל' י"ד).

פתת

פָּתַת פעל יוצא בנינו קל ענינו שבירה ופריסת לחם לפרוסות גסות: פָּתוֹת אותה פתים (ויקרא ב' ו') in Stücken zerbrocken, אך החתוך הוא בכלי ופתות שבירה בלי כלי כי אם בידו:

פַּת שת"ז לפרוסת לחם: ואקחה פַת־לחם (בראשית י"ח ה') in abgebrochenen Stücken: ואכל פִּתִּי לבדי (איוב ל"א י"ז): מִפִּתּוֹ תאכל (ש"ב י"ב ג'): פתות אותה פִּתִּים (ויקרא ב' ו') ובס"נ: וּבִפְתוֹתֵי לחם (יחזקאל י"ג י"ט). ועצה"ש: משליך קרחו כְפִתִּים (תהלים קמ"ז י"ז) ובהרכבה: מִפַּת בַּג המלך (דניאל א' ה') königliches Gebäck: ואכלי פַתְבָּגוֹ (שם י"א כ"ו): נשא את פַּתְבָּגָם (שם א' ט"ז) (ע"ש בג).

אות צ

אות צ הוא אות השמונה עשרה בסדר האלפ"א בית"א, ולסימן המספר: תשעים. לפעמים יתחלף האות הזה. א) עם אות ט, כמו נָטַר־נָצַר, טָהַר־צָהַר, בעל צָפוֹן (טִיפוֹן). ב) עם ס, כמו עָלַץ־עָלַס, נָתַץ־נָתַס, צָחַק־שָׂחַק, ובדומה.

צאל

צֶאֱלִים שם מין עץ: תחת צֶאֱלִים ישכב, (איוב מ' כ"א) בערבית ציאל Steinklee oder Zirgelbaum: יסכהו צֶאֱלִים צללו (שם שם כ"ב), ויש מפרשים צאלים כמו צללים.

צאן

צֹאן שתז"ונ לכלל מין בהמה דקה: ויהי־לו צֹאן־ובקר (בראשית י"ט ט"ז) Kleinvieh, Schaafe, ובערבי צאן, wolltragende Thiere: ויחמו הַצֹּאן (שם ל' ל"ט): ותלדן הַצֹּאן (שם שם ל"ט): ארבע צֹאן (שמות כ"א ל"ז): צֹנֶה ואלפים כלם (תהלים ח' ח'). בחס' אל"ף וה"א נוספת: וְהַצֹּאן צֹאנִי (בראשית ל"א מ"ג): צֹאנְכֶם ובקרכם יצג (שמות י' כ"ד): וגדרות לְצֹנַאֲכֶם (במדבר ל"ב כ"ד) בהפוך אותיות.

צַאֲנָן שע"פ (מיכה א' י"א) ואולי היא העיר בנחלת מטה יהודה הנזכרת (יהושע ט"ו ל"ז).

צב

צָב יש שם מין שרץ האדמה: וְהַצָּב למינהו (ויקרא י"א כ"ט) Laubfrosch oder Schildkröte. ויש שת"ז לעגלה מקורה מלמעלה: שש־עגלות צב (במדבר ז' ג') bedeckt: וּבַצַּבִּים ובפרדים (ישעיה ס"ו כ') Sänfte, שידות אהוזות בכרים לנשא בהם בני אדם. וי"ל עגלות צב, prächtig geziert, מן צבי היא לכל הארצות ע"כ בא בקמץ, וּבַצַּבִּים הם מיני חיות מהירי המרוצה.

צבא

צָבָא, העתיד יִצְבָּא, פע"ו, בב"ב. הקל עקר ענינו ת"הפ להורות סדור וקביעות בכל פעולה שנעשה במערכת הסדור, ובא בתמונת פעל, כהרבה ת"הפ שבאו כן וגוף הפעל נכלל בו: במראות הַצֹּבְאֹת אשר צָבְאוּ פתח אהל מועד (שמות ל"ח ח') aufwarten, bedienen, מן הנשים אשר צבאו בעבודתן בקביעות: את הנשים הַצֹּבְאוֹת פתח אהל מועד (ש"א ב' כ"ב) והמפ' פי' מלשון אסיפת צבא, וע"ש צבא פ"א: מן האנשים הַצֹּבְאִים (במדבר ל"א מ"ב) ג"כ נכלל הפעל בתה"פ, ההולכים במערכת מסודר למלחמה: וַיִּצְבְּאוּ על־מדין (שם ל"א ז') ג"כ מזה: לִצְבֹּא על־הר־ציון (ישעיה ל"א ד'):

מַפְתֵּחַ שת"ז לכלי שפותחים המסגרת: ויקחו את־הַמַּפְתֵּחַ (שופטים ג' כ"ה) Schlüssel. וע"מ: והם על־הַמַּפְתֵּחַ (ד"ה א' ט' כ"ז) לדעת רד"ק ש"מ על פתיחת השערים. ומ"א: וּמִפְתַּח שפתי מישרים (משלי ח' ו') Oeffnung, Anfang des Redens, Eingang.

פְּתִיגִיל שם תכשיט מלבוש מעיל דק, שבו מתעטפות הנשים: ותחת פְּתִיגִיל מחגרת שק (ישעיה ג' א') feine Hülle, והנכון שהוא חגורה, Gürtel, מרכב מן פתיל גיל.

פְּתוֹר שם מקום בארם נהרים על נהר פרת, עיר בלעם הקוסם (במדבר כ"ב ה', דברים כ"ג ה').

פְּתַח בארמית ענינו פתיחה כמו בערבית (דניאל ו' י"א, ז' י').

פְּתַחְיָה שם ע"פ (דה"י א' כ"ד ט"ז, עזרא י' כ"ג, נחמיה י"א כ"ד).

פְּתָי ענינו אריכה והרחבה: פְּתָיֵהּ אמין שת (דניאל ג' א') Breite.

פתל

נִפְתַּל פעל עומד ויוצא בב"ב. הנפעל ענינו התאמץ הנושא בכל יכלתו אם בכח או בתחבולה וערמה נגד זולתו, להשוות לו במה שהיה לזולתו יתרון עליו, או להתנהג עמו עפ"י מדתו, אם בטוב או ברע: נַפְתּוּלֵי אלהים נִפְתַּלְתִּי עם אחותי (בראשית ל' ח') wetteifern, השם המפשט בפעולה במקום ת"הפ, כאלו אמרה נפתלתי בנפתולי אלהים ר"ל בסבות גדולות והזקות, להשוות עם אחותי: אין בהם נִפְתָּל ועקש (משלי ח' ח') verdrehte, hinterlistige Kunstgriffe, והתאר: ועצת נִפְתָּלִים נמהרה (איוב ה' י"ג) perfid, hinterlistig. נמהרה כעצה נמהרה.

ההתפעל: ועם עקש תִּתְפַּתָּל (תהלים י"ח כ"ז) Kunstgriffe brauchen. תדמה אליו בהנהגתו עמו עפ"י מדותיו להשוות על ערמימותו, ובא בהסרון תי"ו ע"פ: ועם עקש תִּתַּפָּל (ש"ב כ"ב כ"ז) ואין לתמוה על דבור נתקן בלשון מבלתי לשון.

פְּתַלְתֹּל תהש"ז, ענינו תהפוכות מזומות עקשות: דור עקש וּפְתַלְתֹּל (דברים ל"ב ה') widersinnig, verdreht, tückevoll.

פָּתִיל שת"ז לחוט שזור ועבות: על ציצית הכנף פְּתִיל תכלת (במדבר ט"ו ל"ח) Schnur; וקצץ פְּתִילִים (שמות ל"ט ג'): וּפְתִיל־פשתים בידו (יחזקאל מ' ג') Meßschnur, קו המדה: כאשר ינתק פְּתִיל־הנערת (שופטים ט"ז ט') Docht, וכמו בתלמוד שתי פתילות בנר אחד. וע"א: אין־צמיד פָּתִיל עליו (במדבר י"ט ט"ו) Tuch, Lappen, כסוי עור או חתיכת בגד: חותמך וּפְתִילֶךָ (בראשית ל"ח י"ח) Tuch, Binde, אמרו שהוא המטפחת שכורכים הישמעאלים סביב התכריך. ואם הוא כן ז"ל עד"ז מפשילים כליו לאחוריו בתלמוד בשי"ן תחת תי"ו (כמו פתר בעברית פשר בארמית) שענינו קפול וכריכת הבגדים לשומם מאחוריו: למי החתמת וְהַפְּתִילִים (שם שם כ"ה) ולא ידעתי מה ענין הרבוי בזה. ועפ"י טעם מצות ציצית בבאור הרמבמ"ן בפ' במדבר נ"ל לבאר פתילך אצל יהודה, כי היו הפתילים שלא במקום מצוה לזכור בו עניניו, ולכן בקשה ג' הפצים האלה מה שיזכר האדם בהם תמיד.

פִּתֹם שם עיר בארץ מצרים הנמוכה, ממזרח נחל מצרים (שמות א' י"א).

פתן

פֶּתֶן שם מין נחש קטן ארסי מאד: כמו־פֶתֶן חרש (תהלים נ"ח ה') Otter; על־חר פֶּתֶן (ישעיה י"א ח'): וראש פְּתָנִים אכזר (דברים ל"ב ל"ג).

מִפְתָּן שת"ז נרדף עם סף: אל־מִפְתַּן הבית (יחזקאל ט' ג') Schwelle: מתחת מִפְתַּן הבית (שם מ"ז א'): על־מִפְתַּן דגון (ש"א ה' ה'), כמו על מפתן היכל דגון: כל־הדולג על־הַמִּפְתָּן (צפניה א' ט') נראה כי ירמוז הנביא על מנהג דורשי אלילים לדלג על המפתן, וייש ראיה וזכר לדבר: וַיְפַסְּחוּ על המזבח (מ"א י"ח כ"ו).

פתע

פֶּתַע ת"הפ מתאר פעולה נעשה במהירות מאד: פֶּתַע ישבר (משלי ו' ט"ו) plötzlich, schnell ונמצא מחובר עם פתאם לחזק: בְּפֶתַע פתאם (במדבר ו' ט') ולהפך: פתאם לְפֶתַע יבא שברה (ישעיה ל' י"ג) (ע"ש פתה).

פתר

פָּתַר, העתיד יִפְתֹּר, פ"י בנינו קל ענינו פרוש

להגיד צדקתך. והכלל כל שאינו יכול לדבר בטבע, או שאינו רשאי לדבר, יאמר פתח פי על ב' אלה. כאלו הוא אסור ועתה נפתח. ובא על הוצאת חרב: הרב פָּתְחוּ רשעים (תהלים ל"ז י"ד) ziehen; פְּתוּחָה לטבח (יחזקאל כ"א ל"ג) gezückt, zücken; גלויה. וכן: שרשי פָּתוּחַ אלי־מים (איוב כ"ט י"ט). ועל פתיחת מאסר: אסיריו לא־פָתַח ביתה (ישעיה י"ד י"ז) befreien. ועל ספר: וַיִּפְתַּח עזרא הספר (נחמיה ח' ה') וברחם: וַיִּפְתַּח את־רחמה (בראשית כ"ט ל"א) הגות הלשון על נתינת כח הריון ולידה באשה.

הנפעל: נִפְתְּחוּ שערי ארצך (נחום ג' י"ג), ועל התרת מאסר קשר ואזור: ולא נִפְתַּח אזור חלציו (ישעיה ה' כ"ז): מהר צעה לְהִפָּתֵחַ (שם נ"א י"ד), הנאמר יותר להפשי: יסגר על איש ולא יִפָּתֵחַ (איוב י"ב י"ד): וַיִּפָּתַח פי (יחזקאל ל"ג כ"ב) רשות לדבר שלא היה יכול מלפנים: ואזני חרשים תִּפָּתַחְנָה (ישעיה ל"ה ה'). ובא על ההתחלה: מצפון תִּפָּתַח הרעה (ירמיה א' י"ד) entspringen, den Anfang nehmen, beginnen.

הפיעל: וּפִתְּחוּ שעריך תמיד (ישעיה ס' י"א) offen stehen deine Thore, עומד היפך מנהג הפיעל נגד הקל, ולדעת אחרים שב אל בני הנכר, והוא יוצא כדרכו, ואולי זה נכון. וי"א שהוא כמו פֻּתְּחוּ, וכן: לא־פִתְּחָה אזנך (שם מ"ח ח') וכן: פִּתַּח הסמדר (ש"ה ז' י"ג) נפתח הפרח לצאת הענב. והשאר יוצא: פַּתֵּחַ הרצבות רשע (ישעיה נ"ח ו') loslösen; מוסר מלכים פִּתֵּחַ (איוב י"ב י"ח): הנה פִּתַּחְתִּיךָ היום (ירמיה מ' ד') befreien, los machen; ומתני מלכים אֲפַתֵּחַ (ישעיה מ"ה א') אזירת מתנים כנוי לגבורה, והתרתה מורה רפיון וחולשה: לְפַתֵּחַ בני תמותה (תהלים ק"ב כ"א) ממות: חוגר כִּמְפַתֵּחַ (מ"א כ' י"א) הגורת מלחמה ממנו: וַיְפַתַּח הגמלים (בראשית כ"ד ל"ב) abfatteln, מן האוכף והמחבוש שבפיהם. ובא על הפירה בקרקע, ועל חקיקה ושריטה באבן: יְפַתַּח וישדד אדמתו (ישעיה כ"ח כ"ד) umgraben, locker machen, ועל חקיקה ושריטה באבן: וּפִתַּחְתָּ עליהם שמות (שמות כ"ט ט') eingraben, graviren, פתוח חקיקה שקועית: מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ (זכריה ג' ט').

ההתפעל מענין התרת אסור: הִתְפַּתְּחִי מוסרי צוארך (ישעיה נ"ב ב') sich los machen, von sich werfen.

פֶּתַח שת"ז לחלל המבוא בבית ובכלי לבוא ולצאת, או המבוא עצמו וכל ההקיף שסביב הדלת מחוץ: פֶּתַח האהל (בראשית י"ח א') Eingang. ובא על הדלת: מבוא פְּתָחִים תרנה (משלי ח' ג') Thüre, Pforte: מגביה פִתְחוֹ (שם י"ז י"ט). ועצה"מ: לְפֶתַח תקוה (הושע ב' י"ז): בְּפֶתַח עינים (בראשית ל"ח י"ד) הגות הלשון לדבר גלוי כמו איש שעיניו פתוחות, frei, öffentlich. וי"מ שהוא כנוי להתחלת פרשת הדרך לדרכים שונים: שמר פִּתְחֵי פיך (מיכה ז' ה') כנוי לשפתים: פֵּתַח־דבריך יאיר (תהלים קי"ט ק"ל) Anfang, Eingang, התחלת הדבור. ועש"ז נקרא הקדמה והתחלה כמבוא להבור בשם פְּתִיחָה.

פִּתּוּחַ ת"הש לחקיקות משוקעות וציורים העשוי' בבתים ובכלים: ולפתח כל פִּתּוּחַ (ד"ה ב' ב' י"ג) Graveurarbeit: לפתח פִּתּוּחִים (שם שם ו'): פִּתּוּחֵי חותם (שמות כ"ח י"א): ועתה פִּתּוּחֶיהָ יחד (תהלים ע"ד ו') Schnitzwerk. ויש מ"ש מאסר: הנני מפתח פִּתֻּחָהּ (זכריה ג' ט') Banden, Fesseln, ע"ד טחני קמה, כי ימות מת. וי"מ ג"ז מענין פתוחי חותם.

פְּתִיחוֹת ת"הש לחרב פתוחה: והמה פְתִיחוֹת (תהלים נ"ה כ"ב) gezückte Schwerter.

ומ"א: ואת ארץ נמרד בִּפְתָחֶיהָ (מיכה ה' ה').

פִּתְחוֹן שמ"ז מחובר לפה מורה התחלת דבור והכח לדבר, ומורה פעם תרעמות על זולת ובקשת התנצלות עצמו, וזה כשהוא מחובר לפעל היה: ולא יהיה לך עוד פִּתְחוֹן פה (יחזקאל ט"ז ס"ג) Zutritt haben, sich über etwas beschwören, sich vertheidigen, rechtfertigen, עד עתה היה לך פתחון פה להתרעם על הרעה הנעשה לך, והוא ע"ד פתח פיך לאלם. וכשהוא מחובר על פעל נתן שמורה אחר נותן פתחון פה ענינו נתינת כח לזולתו לדבר בחפשיות רוח: ולך אתן פִּתְחוֹן־פה בתוכם (שם כ"ט כ"א) Freimuth zu sprechen. ועד"ז בתפלה: ופתחון פה למוחלים לך. ע"ד יי שפתי תפתח. וכן יתכן שיאמר לגנאי כדי שלא יתן פִּתְחוֹן פה לשונאיו Gelegenheit zu spotten, schimpfen סבה וענין לדבר בגנות.

Leichtsinn, Albernheit: שומר פְּתָאִים יי (תהלים קט"ז ו') Einfältige, כי הפתי איננו רע בטבע, אבל בקלות דעתו מבלי שים השקפה על מעשיו יכול להתפתות ע"כ אמר כי השם שומר אותם נעדרי הערמימות שלא יבואו לידי רע: הבינו פְתָאִים ערמה (משלי ח' ה') הבינו פשוטי לב וקלי הדעת על בחינה והתבוננות: מבין פְּתָיִים (תהלים קי"ט ק"ל) Einfältige, פעם באל"ף ת"ה ופעם ביו"ד ת"ה. וש"מ: עזבו פְתָאִים והיו (שם א' ו') Uebereilung, Unbesonnenheit: כי משובת פְּתָיִם תהרגם, (משלי א' ל"ב) שובבותו בקלות דעת, וע"ש שוב פ"א. וכן תפרש השם הזה בכ"מ לפי מקומו. ובס"נ: פְּתַיּוּת ובל ידעה מה (שם ט' י"ג) überredend, אף שבל ידעה מה. וי"ל פְּתַיּוּת, אִוֶּלֶת.

פִּתְאֹם ת"הפ לפעלה בא על האדם טרם יכין אותם לפניה ומבלי הבינו אליה: פִּתְאֹם אל־משה (במדבר י"ב ד') unvermuthet, plötzlich: הולך אחריה פִּתְאֹם (משלי ז' כ"ב) unbesonnen, unüberlegt. כי אין פתאם מורה תמיד מהירות אבל מורה על בלי דעת הפועל בעשותו הפעולה או הפעול בבואה עליו. וי"מ מזה: שומר פְּתָאִים יי אותם שלא דמו ולא עלתה על לבם שהוא שומרם: ואקב נוהו פִּתְאֹם (איוב ה' ג') בלי צורך עיון רב והקירה, אמר מה אחריתו: אם־שוט ימית פִּתְאֹם (שם ט' כ"ג) לא על המהירות, כי אם בלי הבחנה. ופתאם על הפועל: כשתפול עליהם פִּתְאֹם (קהלת ט' י"ב) על הפועל. ובא נרדף עם פתע: פִּתְאֹם יבוא אידו פתע ישבר (משלי ו' ט"ו) פתאם על בלי הבנה ודעת מקדם, ופתע על מהירות השבירה: מת עליו בפתע פִּתְאֹם (במדבר ו' ט') פתע על מהירות מיתה חטופה. ופתאם על העלמת ידיעתו לנזיר לפניו. וכל פתאם לרעה, זולתי: וּפִתְאֹם יבוא אל־היכלו (מלאכי ג' א') unvermuthet: פִּתְאֹם עָשִׂיתִי ותבאנה (ישעיה מ"ח ג'): כי בְּפִתְאֹם היה הדבר (דברי הימים ב' כ"ט ל"ו) überraschend, über alle Erwartung, שמחה הבאה לאדם בשפעת רב טוב יותר ממה שדמה. או לפי שכשנשלם דבר טוב בזמן יותר מהיר ממה שידמה הרב השמחה.

פְּתוּאֵל שם ע"פ (יואל א' א').

פתח

פָּתַח, העתיד יִפְתַּח, פ"י דב"ב. הקל ענינו פתיחת דבר סתום וסגור או פקיחה או התרת מאסר. או הוצאת דבר מנרתיקו, או התחלה: פָּתַח את־דלתות בית יי (ד"ה ב' כ"ט ג') öffnen: וּפָתַחְתָּ הדלת (מ"ב ט' ג'): סגרו ואין פּוֹתֵחַ (ירמיה י"ג י"ט): וכל כלי פָּתוּחַ (במדבר י"ט ט"ו): ואגרת פְּתוּחָה (נחמיה ו' ה'): אֶפְתַּח לכם את־ארבות (מלאכי ג' י'): וכי־יִפְתַּח איש בור (שמות כ"א ל"ג): כי פָתֹחַ תִּפְתַּח את ידך (דברים ט"ו ח') לתת: פּוֹתֵחַ את ידך ומשביע (תהלים קמ"ה ט"ז): תִּפְתַּח ידך ישבעון טוב (שם ק"ד כ"ח). וכל פתיחת יד להשפעת טוב, ועצה"מ: פָּתַח צור ויזובו מים (שם ק"ה מ"א): תִּפְתַּח ארץ ויפרו ישע (ישעיה מ"ה ח'): ודלתי שמים פָּתָח (תהלים ע"ח כ"ג). ופתיחה באזן, הוא פקיחה: יי פָּתַח־לי אזן (ישעיה נ' ה'). ואצל העין ענינו השגחה: להיות עיניך פְּתֻחוֹת (מ"א ח' כ"ט) תחת פקחות. ואצל פה ענינו הקדמה והתהלה לדבור כהרבה פעלים שיבואו כעין הכנה והקדמה, ע"ש משך: פָּתַח איוב את פיהו ויקלל את־יומו (איוב ג' א') כמו וישא עיניו וירא, ויקם וילך, וישא קולו ויבך, וכל פתיחת פה לדבור יקר: פיה פָּתְחָה בחכמה (משלי ל"א כ"ו) sie öffnete ihren Mund mit Weisheit, הכוונה כי רגע תפתח פיה לדבר יכירו השומעים כי דברי הכמה תדבר: הנה־נא פָּתַחְתִּי פי (איוב ל"ג ב') beginnen, anfangen: וְיִפְתַּח שפתיו עמך (שם י"א ה') sich in Gespräch einlassen, יפתח שפתיו לדבר עמך: ופי־מרמה עלי פָּתָחוּ (תהלים ק"ט ב'): אֶפְתְּחָה במשל פי (שם ע"ח ב') אחל לדבר דברים יקרים: פְּתַח־פיך לאלם (משלי ל"א ח') להיות לעזר ולמליץ לו, ומזה שם פתחון פה: אֶפְתַּח בכנור חדתי (תהלים מ"ט ה') עצ"הם, יאמר על פתיחת התחלת קול זולת פה, וכן: וּכְפִתְחוֹ עמדו כל־העם (נחמיה ח' ה') als er anfing [wörtlich: seine Rede eröffnete], פתח לדבר, וכן בתלמוד פָּתַח בכד וסיים בחבית, אבל הפותח פה אחר, ענינו נתינת כח והכנה לדבר: וַיִּפְתַּח יי את־פי האתון (במדבר כ"ב כ"ח) Sprache geben: יי שפתי תִּפְתָּח (תהלים נ"א י"ז) Herr, öffne meine Lippen, רצונו לומר, למד לשוני לדבר צדקותיך, או תעשה לי דבר שיהיה לי בו פתחון פה וסבה

לערך (דניאל ב׳ ד׳, ד׳ ד׳), ויהיה פשר פרש אחד כמו כבש כשב וכן כתב הראב״ע „ויתכן היות פשר הפוך סופו בתוכו מן לא פרשי״ ועיין באור קהלת. ובתלמוד ישתמש לענין מצוע והשואה בין ב׳ מתנגדים. פֶּשֶׁר או פְּשָׁרָה, Vergleich, Vermittlung, לעשות השואה בין ב׳ מדינים, לאחוז דרך ממוצע קרוב לזה כמו לזה.

פשת

פִּשְׁתָּה שת״נ והוא שם צמח ידוע: וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל (שמות ט׳ ל״א) Flachs: בצמר או בַּפִּשְׁתִּים (ויקרא י״ג נ״ב) הוא הבגד העשוי ממנו Leinen: בְּפִשְׁתֵּי העץ (יהושע ב׳ ו׳) והוא נקרא בארמית כתן כתנא, ועש״ז נקרא החלוק התחתון, בעברי כְּתֹנֶת על שעשוי מכתנא. ובא: ופתיל־פִּשְׁתִּים בידו (יחזקאל מ׳ ג׳) Meßschnur, ג״כ על שֶׁהַקָּו המדה ממנו.

פִּתְגָּם תאר למאמר גמר דין צווי דת גזרה או אזהרה שיצא מפי השליט לקיום דבר: ונשמע פִּתְגָם המלך (אסתר א׳ כ׳) Ausspruch, Vollziehungs-Decret, כי הפתגם הוא הכתב הכולל פסק דין ענש אשר נעשה לעובר על הדת והמשפט. ועל אופן הזה תמצאנו בדניאל ובעזרא: אשר אין־נעשה פִּתְגָם מעשה הרעה (קהלת ח׳ א׳) ר״ל אין נגמר ומקויים הענש החרוץ ועומד על מעשה הרע מהרה, כי ענשי האדם על מעשיהם הרעים קצובים ועומדים בגזרת השופט כל הארץ.

פתה

פָּתָה פעל עומד ויוצא הב״ב, הקל עקר ענינו בארמית פתיחה והרחבה, ומשתמש בעברי׳ פתיחת הלב בלי הבחנה לקבל דעה או מחשבה מן המסית אותו ברבוי דברים לעשות, מבלי הבחין על הרע המגיע ממנו, ולכן הוא מחובר לרוב על לב: פן יִפְתֶּה לבבכם וסרתם (דברים י״א ט״ז) leichtsinnig sein, unbesonnen sein. וע״י פתוי הלב וקלות דעת לבלתי הבחין בדבר באו לידי וסרתם: וַיִּפְתְּ בסתר לבי (איוב ל״א כ״ז). ומ״ש בלא לב ענינו מהירות לבה, כי זה תכונת חסר דעת נמהר במחשבתו ובמעשיו ובפחזותו יעשה אולת: וּפֹתָה תמית קנאה (שם ה׳ ב׳) Unbesonnener, כי קנאת נמהר ופחז מות היא לו: וּלְפֹתֶה שפתיו (משלי כ׳ י״ט) נמהר בשפתיו, מבלי הבנה הידבר או לא, Schwätzer. ומכנה מרבה דברים ברחב שפתים: כיונה פוֹתָה אין לב (הושע ז׳ י״א) einfältig. וי״מ על המית היונה, girren, הומיה לבת זוגה כה וכה, כן הם מצרים קראו אשור הלכו.

הנפעל שוה לקל: אם נִפְתָּה לבי על־אשה (איוב ל״א ט׳) gereizt werden, verführt werden, נפתה מיצר תאותו: פתיתני יי וָאֶפָּת (ירמיה כ׳ ז׳) sich überreden lassen.

הפיעל נופל על המסית ברבוי דברים: פִּתִּיתַנִי יי (שם שם ז׳) בהפצרת דברים: וַהֲפִתִּיתָ בשפתיך (משלי כ״ד כ״ח) täuschen, heucheln: כי לְפַתּוֹתְךָ בא (ש״ב ג׳ כ״ה) irre machen: אם־יְפַתּוּךָ חטאים (משלי א׳ י׳) verleiten: וכי־יְפַתֶּה איש בתולה (שמות כ״ב ט״ו) verführen, כלם להטעות לרעה. ויש פתוי רצוי ופיוס לטוב: אנכי מְפַתֶּיהָ (הושע ב׳ ט״ז) zureden, משדל בדברים להעבירה ממחשבה רעה לטובה. כי הנטיות נטועות בלב לטוב ולרעה, והרבוי בדברים מכריע אחת מהנטיות להתרחב בו ולהתגבר על חברתה: וַיְפַתּוּהוּ בפיהם (תהלים ע״ח ל״ו) schöne Worte geben, כפי דמיונם, ולא כפי האמת: פִּתְּךָ אכלת (משלי כ״ג ה׳) schmeicheln, פתה אותך בדברים ואכלת אצלו, איש חמס יְפַתֶּה רעהו (שם ט״ז כ״ט) schön thun.

הפועל: בארך אפים יְפֻתֶּה קצין (שם כ״ה ט״ו) besänftigen. כי אריכת אפים כמו שדול דברים מפתה אותו ומרצה כעסו: אולי יְפֻתֶּה ונוכלה לו (ירמיה כ׳ י׳) leichtsinnig sein, sich überreden lassen.

ההפעיל ענינו הרחבת גבול: יַפְתְּ אלהים ליפת (בראשית ט׳ כ״ז) ausbreiten; כי ירחיב יי את גבולך תרגם ארי יפתי, ובתלמוד ופותיה כמה הוי.

פֶּתִי שת״ז לחסר דעת ונמהר במעשיו בלי בחינה על כל המושגים שזכרתי: מי־פֶתִי יסור הנה (משלי ט׳ ד׳) נרדף עם חסר לב: פֶּתִי יאמין לכל דבר (שם י״ד ט״ו) Unbesonnener, Leichtsinniger, Einfältiger: לץ תכה ופֶתִי יערם (שם י״ט כ״ה) יעור מקלות דעתו לחשוב ולהתבונן על מעשיו. וש״מ: פְּתָיִם תאהבו פֶתִי (שם א׳ כ״ב) הא׳ תואר והב׳ שם,

על כל פנים שיהיה בוגד בדת ומעות משפט בזדון, ובא בקשור מלת על להתנגדות ולסרבנות: ועל־תורתי פָּשָׁעוּ (הושע ח' א') übertreten, י"ל כמו פסעו כפוסע ובועט בדבר בבזיון, קרב לעברו בריתי.

הנפעל: אח־נִפְשָׁע מקרית־עז (משלי י"ח י"ט) beleidigt werden, כמו שתגדל אהבה בב' אחים מטבע, יותר תגדל השנאה כשימצא אח בוגד בו אחיו, וקשה לרצותו מכבוש קרית עז.

פֶּשַׁע שמ"ז לכל בגידה שיבגוד לאשר ראוי לשמור לו אמונה אם מטבע או מבטחון: שא־נא פֶּשַׁע אחיך (בראשית נ' י"ז) Treulosigkeit. כי אין בגידה גדולה מזה, אם אחים מכרו אחיהם: על־כל־דבר פֶּשַׁע (שמות כ"ב ח') veruntreute Sache, חברו מוסר לו דבר באמונתו והוא שולח בו יד בזדון ומאבדו. או שמקל במצות המצוה ולא יחוש לדבריו וע"י"ז אבד הדבר שמסר לו ואפילו שלא ברצונו נקרא ג"כ פושע, כי מצד הקלו במצות שומרו אירע לו דבר זה, כי הפשיעה היה במה שלא חש למצות המפקיד: נאם פֶּשַׁע לרשע (תהלים ל"ו ב') Leichtsinn. כי זה עקר ענינו, מקל בדברי מי שראוי להיש לדברו: ברב דברים לא יחדל־פָּשַׁע (משלי י' י"ט) bei vielem Gerede entgeht man Versehen nicht, ע"ד המליצה היקרה: חיים ומות ביד הלשון, שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו; פושק שפתיו מחתה לו, כי המרבה דברים מורה שאינו מתבונן על ענינו וקל דעת: בְּפֶשַׁע שפתים (שם י"ב י"ג) Unvorsichtigkeit: בְּפֶשַׁע ארץ רבים שריה (שם כ"ח ב') Verwahrlosung, Nachlässigkeit, למושל מרפה שרים רבים. וי"מ מרד, מן ויפשע אדום. והרבוי: ועל כל פְּשָׁעִים תכסה אהבה (שם י' י"ב) Vergehungen, כי הוא כולל כל אופני חטא ומעילה ובגידה. אבל עקרו על פריקות עול המושל מעליו, וסור מהבין על מצותיו לדעת לעשות את אשר מצוה, ולזה יקדם לרב לפני החטא: ומפִּשְׁעֵיהֶם לכל חטאתם (ויקרא ט"ז ט"ז) כי שגגת תלמוד עולה זדון, ע"י שפשעו בתורת ה' ולא למדו מה שמצוה ומה שהזהיר, ע"י"ז יבוא לעשות חטא ואף שהחטא מדי עשותו לא ידע שחטא אבל מצד פשיעתו בלמוד ושמיעה שגרם לו החטא הוא זדון: ואת־כל־פִּשְׁעֵיהֶם לכל־חטאתם (שם שם כ"א).

פשע

פָּשַׂע פעל יוצא בנינו קל ענינו רמיסה: אֶפְשְׂעָה בה אציתנה (ישעיה כ"ז ד') zertreten, הוא רמיסת רגל בבזיון ובארמית בסמ"ך. ובתלמוד אל יִפְסַע אדם פסיעה גסה. יפסעים בראשי עם קדש, ר"ל דרך בזיון.

פֶּשַׂע שמ"ז: כְּפֶשַׂע ביני ובין המות (ש"א כ' ג') einen Schritt weit. וע"א עמ"א: עד־המִפְשָׂעָה וישלחם (ד"ה א' י"ט ד') Hüftbein, נרדף עם שְׁתוֹתֵיהֶם (ש"ב י' ד'). וכאן מזכיר מקום התחלת פרק הירך שמתנועע בפסיעה. ושם מזכיר מקום הערוה, ושניהם במקום אחד. כי מעל לשת מתחיל פרק עצם הירך ושם נכר תנועתו בפסיעה.

פשק

פָּשַׂק פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו פשוט ב' חלקי זוגי להפרידם זה מזה פתיחה רחבה עד גבול קשורם: פֹּשֵׂק שפתיו מחתה לו (משלי י"ג ג') wer die Lippen aufreißt [unbesonnene Reden führt] dem drohet Gefahr, כי ב' חלקי השפה דבוקים, ובדבור יפרדו מעט, ופושק מורה רבוי הדבור הוא פותח תמיד שפתיו לדבר.

הפיעל: וַתְּפַשְּׂקִי את־רגליך לכל עובר (יחזקאל ט"ז כ"ה) ג"כ מורה פרוד ב' חלקי זוגי הרגל פתיחה תמידית, יהיה למי שיהיה מבלי הבחנה, כי הוא כולל ב' ענינים. פשוט ומתיחה עד גבול חבורם, וכולל תמידות הפשוק לכל. אבל פסק בסמ"ך בתלמוד ענינו חדל בארמית, כי חדל להיות תרגום פסק. וישבת המן, ופסק מנא. וכן בא בו לענין חריצה וגזרה וייעוד דבר. אתה חרצת, תרגום דינך פסקת. גזרו את הילד ת' פסקו. ומזה שם פסק דין בתלמוד. הפוסק מעות להתנו. ובן השמות הנגזרים מהם. ואף שהוא קרוב אל פשק בעברית אינו מענינו. כי פשק לא יפול רק בחלקי זוגי המחוברים בעקרם ואם לא יפרדו לא יבדלו להיות כ"א לבדו, משא"כ פסק.

פשר

פֵּשֶׁר שמ"ז ענינו קרוב אל פתר: ומי יודע פֵּשֶׁר דבר (קהלת ח' א') Auslegung, Bedeutung, כי טוב פתר, תרגם יאות פשר, ובדניאל וּפִשְׁרָה

מנהר עדן, והוא הנהר הרביעי: והנהר הרביעי הוא פְרָת (בראשית ב' י"ד) וכל מקום שנזכר בכתבי קדש נהר סתם הכוונה נהר פרת. (ע"ש נהר).

פַּרְתְּמִם שת"ז לשר והשוב, ובלשון פרס פרדומים, ודומה לו בלשון יון ונזכר רק בספרים המאוחרים שבכתובים: חיל פרס ומדי הַפַּרְתְּמִים (אסתר א' ג'): ומן הַפַּרְתְּמִים (דניאל א' ג') die Vornehmen; Aelteste: פַּשׁ בשרש פוש.

פשה

פָּשָׂה פעל עומד בנינו קל, ענינו גדול דבר קטן ורבויו ועי"ז הוא מתרחב במקומו: לא־פָשָׂה הנגע בעור (ויקרא י"ג ה') sich vergrößern, sich ausbreiten. וכל דבר מתרחב מאמצעו על צדדיו סביב נקרא פשה. והוא קרוב לענין פוש המורה על דבר מתרבה מעצמו ומתרחב בכמותו במקומו. וכל מציאותו רק בנגע וצרעת.

פשח

פִּשַּׁח, העתיד יְפַשַּׁח, פעל יוצא בנינו פיעל, ענינו בקוע וחתוך: דרכי סורר וַיְפַשְּׁחֵנִי (איכה ג' י"א) zerfleischen. ובתלמוד אילן שֶׁנִּפְשַׁח, האי מאן דְפָשַׁח דיקלא, לשון פצול והבדלה.

פשט

פָּשַׁט, העתיד יִפְשֹׁט, פע"ו גב"ב. הקל יש ענינו חליצת בגד: וּפָשַׁט את בגדיו (ויקרא ו' ד') ausziehen, על בגד נופל פשט, על כובע הסיר, ועל נעל חלץ, שלף, נשל: פָּשַׁטְתִּי את־כתנתי (ש"ה ה' ג'): פְּשֹׁטָה וערה (ישעיה ל"ב י"א): בגדי רקמתם יִפְשֹׁטוּ (יחזקאל כ"ו ט"ז): אין־אנחנו פֹּשְׁטִים (נחמיה ד' י"ז): וַיִּפְשַׁט גם־הוא בגדיו (ש"א י"ט כ"ד). ויש ענינו התרחב קבוץ גדוד או חיל, לא לענין פזור ונפיצה, כי אם לשלל שלל. כי החיל ההולך ממקום למקום, כששלל מקום זה הוא פושט את המקום ובא במקום אחר, ואף בקבוץ החיל ולא יתפרדו איש מאיש נופל הפשוט על לכתם ממקום למקום: פָּשַׁט גדוד בחוץ (הושע ז' א') umherstreifen: ילק פָּשַׁט ויעף (נחום ג' ט"ז): וּפָשְׁטָה על העיר (שופטים ט' ל"ג) אף שבאו ביחיד נופל על הקבוץ, כי החיל בלכתם ילכו באסיפה ולעת הצורך יתרחבו שורותיהם: אל פְּשַׁטְתֶּם היום (ש"א כ"ז י') plündern, כי בפשוט נכלל השלילה.

הפיעל מע"א: לְפַשֵּׁט את־החללים (ש"א ל"א ח') כולל פשיטת הבגדים לבוז אותם: ישבו אחריו אך לְפַשֵּׁט (ש"ב כ"ג י') לחלוץ בגדי החללים.

ההפעיל מורה פשיטת בגד זולתו שלא ישוב ללבשו עוד או שלקחו ממנו בחזקה. ועמו הפשטת עור: וְהִפְשִׁיטוּ אותך בגדיך (יחזקאל ט"ז ל"ט) ausziehen, פשיטה ושלילה: פן־אַפְשִׁיטֶנָּה ערומה (הושע ב' ה'): ובגדי ערומים תַּפְשִׁיט (איוב כ"ב ו') ausziehen, wegnehmen, berauben: כבודי מעלי הִפְשִׁיט (שם י"ט ט') מאני מכבודתא: וְהַפְשֵׁט את־אהרן (במדבר כ' כ"ו) שלא ילבשם עוד: וְהִפְשִׁיט את העלה (ויקרא א' ו') das Fell abziehen: ועורם מעליהם הִפְשִׁיטוּ (מיכה ג' ג').

ההתפעל: וַיִּתְפַּשֵּׁט יהונתן (ש"א י"ח ד') sich entkleiden. בא בְהִתְפַּעֵל להבדילו מקל המורה רק פשוט לשעתו, אבל ההתפעל כמו פיעל מורה שלא לבש אותם עוד כי נתנם לדוד לחלוטין, והבן.

פשע

פָּשַׁע, העתיד יִפְשַׁע, פ"י בב"ב, הקל ענינו בגידה באמונת זולתו לעשות היפך רצונו ממה שהבטיח לו באמונה לעשות; או בוגד בדבר שמסר בידו לשמרו באמונתו. ורוב קשורו בבי"ת כמו בגד, מרד: מלך מואב פָּשַׁע בי (מ"ב ג' ז') der König von Moab ist von mir abgefallen; הסיר הכנעה מעליו: כי ביי אלהיך פָּשָׁעַתְּ (ירמיה ג' י"ג) treulos sein, abfallen, סור סמצותיו במזיד אשר קבלו לשמרם: בנים גדלתי ורוממתי והם פָּשְׁעוּ בי (ישעיה א' ב') כי הבן מחויב לשמוע ולשמור מצות אב: ומליציך פָּשְׁעוּ בי (שם מ"ג כ"ז): אלמדה פֹשְׁעִים דרכיך (תהלים נ"א ט"ו): וּפֹשְׁעִים יכשלו בם (הושע י"ד י'): פָּשֹׁעַ וכחש ביי (ישעיה נ"ט י"ג) ובא: וַיִּפְשַׁע אדום מתחת יד יהודה (מ"ב ח' כ"ב) סור ממשמעת ממשלתו: וַיִּפְשְׁעוּ ישראל בבית דוד (מלכים א' י"ב י"ט), כלם סור במזיד, ובא: ועל־פת־לחם יִפְשַׁע־גבר (משלי כ"ח כ"א) treulos handeln. יעשה דבר פשע ולא באמונה:

כי הבדל יאמר בין על הנכבד הנבדל משפל, ובין הפכו. כמו להבדיל בין הקדש ובין החל ובין הטמא והטהור. אך הפלה יאמר רק על הנכבד המפלא ומפלג במעלה וערך מזולתו. פרץ פזור פרד משותפים שהוא פרוד והרחקה במקום, אך פרוד נופל גם בשם עצם אחר שהוא מרחק נפשו מזולתו. או שהוא בעצמו מתחלק ומתפשט בחלקיו במקום. פוץ נופל רק בעצם המקובץ במלאכות, כמו עם, מחנה, עדה, שאיננו מקובץ בטבע. כאשר יתפשטו פרטיו. פזור נופל רק על שם הקבוץ בטבע, כמו הכחות בגוף אחד ועצמותיו וכל דבר המקובץ כקמח דגן. פרט פרש משותפי', אך פרט נופל להוציא דבר פרטי בפעל הדבור ליחדו בענינו מכלל, ופרש נופל ג"כ על דבר מדובר לבאר אותו בהבנה היטיב.

פָּרַשׁ ענינו בארמית כמו בעברית, בנינו פַּעֵל:

מְפָרַשׁ (עזרא ד' י"ח) genau oder wörtlich.

פַּרְשַׁנְדָּתָא, שם אחד מעשרת בני המן (אסתר ט' ה'). ואיזה מפרשי' יקראו לרש"י ע"ד מליצה פרשנדתא, ר"ל מפרש הדת.

פרש

פָּרַשׂ, העתיד יִפְרֹשׂ, פ"י גב"ב. הקל עקר ענינו פשיטה ומתיחת דבר אחד במקומו להציעו. או פשיטת חלק מהגוף: הן פָּרַשׂ עליו אורו (איוב ל"ו ל') verbreiten: פָּרַשׂ רשת לרגלי (איכה א' י"ג) ausbreiten: בל־פָּרְשׂוּ נס (ישעיה ל"ג כ"ג): וַיִּפְרֹשׂ את האהל (במדבר מ' י"ט) er breitete [spannte] das Zelt aus: וּפָרְשׂוּ עליהם בגד (שם ד' ח'): וַיִּפְרְשׂוּ את השמלה (שופטים ח' כ"ה): ידו פָּרַשׂ צר (איכה א' י') ausstrecken, נטה ידו להמום בהוראת על: וּפָרַשׂ כפיו אל־הבית (מ"א ח' ל"ח) פשוט ידים לתפלה בהוראת אל: וכפיו פְּרֻשׂוֹת השמים (שם שם נ"ד): כשחר פָּרֻשׂ על־ההרים (יואל ב' ב') עצה"מ לפי שנאמר כנפי שחר: כפה פָּרְשָׂה לעני (משלי ל"א כ'): פֹּרְשֵׂי כנפים (שמות כ"ה כ'): וּפָרַשְׂתָּ כנפיך על אמתך (רות ג' ט') להגן: וּפָרַשְׂתָּ אליו כפיך (איוב י"א י"ג) wenn du zu ihm deine Hände ausbreitest, כדרך המתפלל, לפשוט את אצבעות ידיו ולהניח כפיו יד ליד: יִפְרֹשׂ כנפיו יקחהו (דברים ל"ב י"א) ג"כ להגן: וּפָרַשׂ כנפיו אל־מואב (נחמיה מ"ח מ') לרעה. וכן: וְיִפְרֹשׂ כנפיו על־בצרה (שם מ"ט כ"ב). ועצ"הש: וכסיל יִפְרֹשׂ אולת (משלי י"ג ט"ז) der Thor verbreitet Thorheit, יגלה ויפרסם. (הוא הדבר שדברתי בשרש פרס כי פעל פִּרְסֵם ראוי להיות בשי"ן ולא בסמ"ך אם הוא עברית). והדמיון לפי ששטיחת דבר מגלה מה שבו, כן בעשות האויל מעשים נגלה כוונתם לכל, והוא פורש בגלוי דעת בפרהסיא. ויש ענינו שבירה והפרשה: וּפָרְשׂוּ כאשר בסיר (מיכה ג' ג') brechen, או יתורגם wühlen, כמו: וּפֵרַשׂ ידיו בקרבו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כ"ה י"א) כמו בסמך לדעת קצת: פֹּרֵשׂ אין להם (איכה ד' ד') או ע"ד כפה פרשה לעני, ע"ש פרס, כי אין פרש פעל מיוחד פרטי, אך הוא סמן והקדמה לאיזה פעולה כמו נטה, משך, שלח, קם, ע"כ יפרש בכל מקום לפי הענין שיזדמן עליו.

הנפעל: לכל־רוח יִפָּרֵשׂוּ (יחזקאל י"ז כ"א) zerstreuet werden, כמו נפזרו. ואין דומה לו בקל.

הפיעל מע"א בקל: פֵּרַשְׂתִּי ידי אליך (תהלים קמ"ג ו') לתפלה: וּבְפָרֶשְׂכֶם כפיכם (ישעיה א' ט"ו) וע"א: פֵּרַשְׂתִּי ידי היום אל גוי (שם ס"ה ב') לקבל אותם להגן עליהם. וע"א: תְּפָרֵשׂ כפיה (ירמיה ד' ל"א) ringen, הוא פרישת ידי המצר על צרה ומוליך אותם אילך ואילך פעם חובק אותם ופעם פורש אותם, ומזה: פֵּרְשָׂה ציון בידיה (איכה א' י"ז) וזה הוראת הבי"ת שאינה שטיחה אל דבר או על דבר, כי אם תנועת הידים בעצמה מצרה, וכן: וּפֵרַשׂ ידיו בקרבו, כאשר יְפָרֵשׂ השוחה לשחות (ישעיה כ"ה י"א) und er breitete seine Hände darin aus, wie sie der Schwimmer ausbreitet, um zu schwimmen, מעביר ידיו אילך ואילך פעם שוטחם ופעם מהזירם כן פרש ידיו מצרה. ומ"ש מענין נפעל: כי כארבע רוחות השמים פֵּרַשְׂתִּי אתכם (זכריה ב' י') zerstreuen.

מִפְרָשׂ שמ"ז לשטיחה ומתיחה: שש ברקמה ממצרים היה מִפְרָשֵׂךְ (יחזקאל כ"ז ז'): אם־יבין מִפְרְשֵׂי־עב (איוב ל"ו כ"ט) Ausdehnung ובמ"א מִפְלְשֵׂי, והוא אחד.

פרת

פְּרָת שם נהר מיוחד בכל המקרא ההולך במדינת בבל והוא אחד מארבעה ראשים היוצאים

הפועל: בתורת אלהים מְפֹרָשׁ (נחמיה ח' ח') bestimmen, erklären. והפעל הזה הרבה בתלמוד, פָּרֵשׁ דבריך.

הפועל: כי לא פֹרַשׁ מה־יעשה לו (במדבר ט"ו ל"ד) es ist noch nicht bestimmt worden, was ihm geschehen soll.

ההפעיל ענינו נשיכה ועקיצה: וכצפעני יַפְרִשׁ (משלי כ"ג ל"ב) stechen, [אולי על כי על ידי הנשיכה יפרד ונפרש העור והבשר ואיננו שלם כאשר היה טרם הנשיכה, וחכמת מניחי הלשון יאיר לכל מבין בתעלומותיהם.]

פָּרָשׁ שת"ז לסוס ורוכבו: פָּרָשׁ ורמה קשת (ירמיה ד' כ"ט) Reiter. ונקרא כן שהוא דוקר הסוס בדרבן: גם־רכב גם־פָּרָשִׁים (בראשית נ' ט'): רכב צמד פָּרָשִׁים (ישעיה כ"א ז') Reiterei, Paare von Reitern auf Rossen: בעלי פָּרָשִׁים (ש"ב א' ו'), Besitzer von Reitpferden, [anstatt kurzweg Reiter]. רכב פרעה ופָרָשָׁיו (שמות י"ד ט'), במלמד הבקר, תרגום בְּפַרַשׁ תוריא, Stachel. ומזה: ופָרָשָׁיו לא ידוקנו (ישעיה כ"ה כ"ח) השנים אשר במורג חרוץ, Spitzen, Stacheln.

פֶּרֶשׁ שת"ז לגללי צואה כמו רפש: וזרתי פֶרֶשׁ על־פניכם (מלאכי ב' ג') Koth: ואת־עורו ואת־פִּרְשׁוֹ (שמות כ"ט י"ד); ויצא הַפַּרְשְׁדֹנָה (שופטים ג' כ"ב) רעי המעים וטעם הוספת דנה לא פורש עדיין.

פָּרָשָׁה שמ"נ ענינו הפלאה והפלגה: ואת פָּרָשַׁת הכסף (אסתר ד' ז') ungeheuere Summe; ופָרָשַׁת גדלת מרדכי (שם י' ב') außerordentliche Größe, בא על כל דבר נפלא ומפלג בענינו שוה לארמית. הפלה יי חסיד, תרגום פְּרִישׁ יי; ומפליא לעשות, ומְפָרֵשׁ למעבד; עשה פלא, עבד פְּרִישִׁין; וכן אשר הורם תרגום די אפרש. ועש"ז נקרא שם הויה המיוחד שם הַמְפֹרָשׁ, erhabener Namen, לפי שהוא מובדל ומורם להפלאה והפלגת הקדושה משאר שמות. או לפי שהוא מורה על הנצחיות, הלנצח תאכל חרב, תרגום הלאפרש תאכל חרבא. [והנכון הוא, כי שם הוי"ה נקרא שם המפורש, לפי שהכהן הגדול הגה את השם באותיותיו בבית הבחירה, כי תרגום וַיִּקֹּב את ה', וּפָרִישׁ], וי"מ פָּרָשַׁת הכסף מענין נקובת סך מסוים, das Bestimmte. ורגילים לקרא פרק במקרא פָּרָשָׁה, כמו פָּרָשַׁת בראשית. שעור ענין מוגבל ונפרד מענין שאחריו. וכן נזכר בתלמוד פָּרָשַׁת דרכים, במקום שהדרכים נבדלות ונפרדות זו מזו. ג"כ מלשון ארמי שמתרגם, בדל, הפלה, פרה, פרק, גזר, כלם בלשון הפרשה. ושמות אחרים בתלמוד ובדב"א משרש זה, פֵּרוּשׁ, Auslegung, Erklärung, Kommentar, כמו באור. והמבאר נקרא מְפָרֵשׁ. ושם אחר פּוֹרֵשׁ או פָּרוּשׁ, תאר לנבדל מדרכי עולם ותאותיה כאמרם פורש מן האשה. וקרוב להורבן בית שני היה כת אחד נקראים בשם פְּרוּשִׁים, Pharisäer, והם בעלי המשנה והקבלה, כי נחלקו האומה בימים ההם לג' כתות, צדוקים, פרושים, ונזירים. הצדוקים היו חכמי העולם, והחזיקו רק בפשטי המקרא לפי משמעות הלשון, ע"ש קרא. הפרושים הם אשר סמכו דיני הדת על הקבלה והדרש, ועפי"ז היו מפרשי המקרא, Schriftausleger, והנזירים היו מתבודדים מחברת האנשים, וע' סוטה (כ"ב ע"ב), כמה מיני פרושים. ובחבור ד"ה לבית ישראל מהחכם Jost, נתבארו ג' הכתות.

פַּרְשֵׁז פ"י ענינו מתיחה ופשוט דבר אחד והוא לדעת איזה חכמים מדקדקי הלשון פעל מרובע מבנין הכבד: פַּרְשֵׁז עליו עננו (איוב כ"ו ט') er breitete das Gewölk um ihn aus. והוא זרה. א' כי אין פרש בשין, נופל על פשוט ומתיחה, גם בארמית כ"א בשין; והב' הזי"ן הנוספת. וכבר אמרתי כי דוגמתו הרבה בעברי להוסיף אות בשרש שע"פ רי"ש ע' פרם, וי"א כי פרש, בעברית מתיחה, ופרז בערבי הבדלה, ומשניהם מרכב המלה.

פַּרְשֶׁגֶן שם כמו פרוש, באור או תרגום: וזה פַּרְשֶׁגֶן הנשתון (עזרא ז' י"א) Erklärung, Bedeutung, Auslegung, Uebersetzung, ובעברית בא: פַּתְשֶׁגֶן הכתב (אסתר ג' י"ד). והוא אחד, לפי שהיה כתוב בלשון פרס והכותב מספר בלה"ק אמר העתקת הכתב ותרגומו הוא.

ונמצא ז' שרשים נרדפים לע"א, בדל, פלה, פוץ, פזר, פרד, פרט, פרש. ואבאר נדרם. הבדל הפלה משותפים, אך שניהם יאמרו רק על הרחקת גבול במעלה ובמדרגה, ולא במקום, ויתכן שיהיו מקובצים ויש הבדל והפלאה ביניהם,

ענינו הורדה: ופָרַקְתָּ עלו מעל צוארך (בראשית כ"ז מ') ,ablaben, entledigen. ופריקה איננה בבת אחת כי אם בזה אח"ז. וגם מורה פריקה בחזקה ואונס אף שלא ברצון הזולת השם העול: פֹּרֵק ואין מציל (תהלים ז' ג') פורק עצמותי מגוף בחזקה. וכאשר הוא נופל על נושא המשא ענינו הצלה: פֹּרֵק אין מידם (איכה ה' ח') ,befreien, retten. פורק הממשלה מנכנע ויהיה הפשי: וַיִּפְרְקֵנוּ מצרינו (תהלים קל"ו כ"ד) וג"ז בחזקה. אך בארמית בא על פדות: וחטיך בצדקה פְּרֻק (דניאל ד' כ"ד):

הפיעל מע"א: מְפָרֵק הרים (מ"ב י"ט י"א) בכח חזק, כי ההר נדמה למשא נטען על הארץ, והרוח מפרק אותם מעליה: ופרסיהן יְפָרֵק (זכריה י"א ט"ז) יסיר מרגל: פָּרְקוּ נזמי הזהב (שמות ל"ב ב'), הסירו. יורידו אותו הלוים, תרגום יתפרקון, וע' פֶּרֶק.

ההתפעל: וַיִּתְפָּרְקוּ כל העם (שם שם ג') entledigten sich, ע"ד ויתנצלו שהפועל פועל פעולה בעצמו.

פֶּרֶק יש שמ"ז לגזילה ולקיחה בחזק שהגזלן פורק כל אשר על הנגזל: כלה כחש פֶּרֶק מלאה (נחום ג' א') plündern, entreißen. כי פרק מורה הסרת החפץ מהנושא בחזקה אעפ"י שאיננו חפץ ועד"ז ופרקת עלו, פרקו נזמי זהב, באונס אעפ"י שהנשים לא יאבו לתת נזמיהם אשר באזניהם, ועפ"ז תבין פירש"י שם, וכן פרק ואין מציל. ויש ענינו גבול ב' חלקים: ואל-תעמוד על-הַפֶּרֶק (עובדי' א' י"ד) Scheideweg, גבול שבו דרך אחד מתחלק לכמה חוליות ואברים. וכן נקרא בתלמוד גבול קשרי האברים פִּרְקֵי היד. וכן נקרא פסוק גבול שחולק ענין אחד לשנים פֶּרֶק, Abschnitt. וכן בזמן, בארבעה פְּרָקִים בשנה, כי גבול שבין זמן לזמן הוא פרק. וכן אמר קטן שהגיע לְפִרְקוֹ, גבול זמן שבין ילדות לבחרות. כי פרק מסמן ב' קצוי הגבול שבין ב' ענינים דבוקים במקום שמשם יתחילו להפרד, קצה אצל קצה.

פְּרַק בארמית הוצאה מעבדות לחרות (דניאל ד' כ"ד) befreien, loskaufen.

מַפְרֶקֶת שת"נ לעצם שאחורי הצואר העשוי חוליות: ותשבר מַפְרַקְתּוֹ (ש"א ד' י"ח) Genick, Halswirbel. ובתלמוד בא פְּרַקְדָן בחלוף תי"ו לדלי"ת והנו"ן נוסף, כמנהג בע"פ רי"ש.

פרר

פָּרַר פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל עומד ענינו רציצה והתפוצצות חלקי עצם מרובק לחלקים קטנים: פֹּר הִתְפּוֹרְרָה הארץ (ישעיה כ"ד י"ט) in Stücken zerfallen, וישאר הבנינים עיין בשרש פור, כי הספק בהם אם הם מנע"ו או מכפולים; אך מהתלמוד נראה שהוא מהכפולים באמרם פיעל, מְפָרֵר וזורה לרוח.

פַּר שעז"נ נרדף עם בקר, אך בקר הוא שם הקבוץ, וזה ש"ע: לקח פַּר אחד (שמות כ"ט א') Ochs, Stier. ואף שהוא דומה לשור, הנה שור יאמר על הזקן, ופר נאמר על הרך בן ג' שנים, מאז נפלו לו שִׁנֵּי החלב. ע"כ נאמר בו: פַּר בן בקר (במדבר כ"ט ב') וכן שערו חכמים שהוא בן ג'; פַּר ואיל (שם כ"ג ב'). והרבוי: שנים עשר פָּרִים (שם ז' פ"ח), ולנקבה: פָּרָה אדומה (שם י"ט ב') Kuh; פָּרוֹת ארבעים (בראשית ל"ב ט"ז): פָּרוֹת הבשן (עמוס ד' א') עצ"הש: ושבע פָּרוֹת הרקות (שם מ"א כ"ז) die magern Kühe: וישרנה הַפָּרוֹת (ש"א ו' י"ב):

פָּרוּר שת"ז לקדרה שרופה ושחורה: ובשלו בַּפָּרוּר (במדבר י"א ח') Topf. וי"מ מזה: כל פנים קבצו פָארוּר (יואל ב' ו') schwarz, שחרות וקדרות כקדרה, ע"ש פאר. כי לדעתי קבצו כמו קווצו או כוצו בתלמוד, שענינו צמיתה וקמוט, וחלוף וי"ו ובי"ת כמו פַּרְוַר פַּרְבָּר. ופרור, כמו פְּרוּרִים ופרפור, כי הקמטים מדמים כמו פורר הפנים לשברים. ושם פְּרוּרִים וּפַרְפְּרָאוֹת במשנה ידועים.

פרש

פָּרַשׁ פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו באור פרטי איזה ענין איכה יעשה עד שלא ישאר ספק בו: לִפְרֹשׁ להם על-פי יי (ויקרא כ"ד י"ב) bescheiden, erklären, bestimmen.

הנפעל: בתוך-צאנו נִפְרָשׁוֹת (יחזקאל ל"ד י"ב) bestimmt werden, יפורש להם מה יעשה איזה לשחיטה ואיזה למרעה. והמפרש נפרשות נפוצות ונפרדות, מפרש אחרי לשון ארמית.

כלומר סתירת דבר הגודר בפניו ולוחץ אם מפנימי להיצון אם להיפך, טבעי או מוסרי, לטוב או לרע. הטבעי: וּפָרַץ חומת אבניהם (נחמיה ג' ל"ה) einbrechen, niederreißen: עת לִפְרוֹץ (קהלת ג' ג'): וּפָרַץ גדר (שם י' ח'): פָּרֹץ גדרו (ישעיה ה' ה'): פָּרַץ יי את־מעשיך (ד"ה ב' כ' ל"ז) zerstören, ויאמר על מכה רבה בנפול עם רב פתאם: פָּרַץ יי את אויבי (ש"ב ה' כ') hinstrecken, eine große Niederlage anrichten: פן יִפְרָץ בהם יי (שמות י"ט כ"ב) sich vergreifen, נופל על הריגת גדולים וחשובי העם, והטעם מדה כנגד מדה, אם הם יהרסו לעלות, יפרץ בהם ה'. ועד"ז: פָּרַץ יי פרץ בעזא (ש"ב ו' ח') לפי שהרס לאחז בקדש, פרץ הקדש בו: עיר פְּרוּצָה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ"ה כ"ח) eine Stadt mit niedergerissener Mauer. ואין חומה כמו ויצאה חנם אין כסף. ודמה המליץ את השתיקה לבלתי הוציא איש את כל רוחו, לחומה שנברא לעצור בעד פה ולשון, כמו חומת העיר לעצור היוצאים ממנה והבאים בה. והאדם הורס אותה אם לא יעצור ברוחו, לדבר בלי דעת ובלי בחינה את דבריו ולא יכלכלם במשפט: יִפְרְצֵנִי פרץ על־פני־פרץ (איוב ט"ז י"ד): זנחתנו פְּרַצְתָּנוּ (תהלים ס' ג'): פָּרַץ נחל מעם גר (איוב כ"ח ד') כותר גבולו לצאת: מה פָּרַצְתָּ (בראשית ל"ח כ"ט) hervorbringen, לוחץ לצאת מפנימי לפני זולתו: וגנוב ונאף פָּרָצוּ (הושע ד' ב') עזות וחוצפה בכל מעשה. או הוא כמו: הזנו ולא יִפְרֹצוּ (שם שם י') sich vermehren. כי כן נמצא על הרבוי וההתפשטות א: בבנים או בעשר וכדומה: נִפְרְצָה נשלחה על־אחינו (ד"ה א' י"ג ב') פי' נתרבה במספר ויהיה הכוונה אחת עם ויוסף דוד בש"ב. עיין עליו. die Macht, die Anzahl, verstärken, vermehren, ausbreiten, ausdehnen. וכן נמצא לרוב על רבוי וולדות: ומקנהו פָּרַץ בארץ (איוב א' י'): כן ירבה וכן יִפְרֹץ (שמות א' י"ב): וַיִּפְרֹץ לרב (בראשית ל' ל') כלם על רבוי הולדה: וּפָרַצְתָּ ימה וקדמה (שם כ"ח י"ד) על והיה זרעך: ותירש יקביך יִפְרֹצוּ (משלי ג' י') רבוי פרי: וְכִפְרֹץ הדבר (ד"ה ב' ל"א ה') הרבו להביאם. ויש מ"ש פצר: וַיִּפְרָץ בו (ש"ב ה' כ"ג) bringend anhalten: וַיִּפְרְצוּ־בו עבדיו (ש"א כ"ח כ"ג) כמו יפצרו.

הנפעל: אין חזון נִפְרָץ (ש"א ג' א') offenbart, allgemein sein.

הפיעל: וחומת ירושלים מְפֹרָצֶת (נחמיה א' ג').

ההתפעל: רבים עבדים הַמִּתְפָּרְצִים איש מפני אדוניו (ש"א כ"ה י') sich losreißen, sich auflehnen gegen ihre Herren, ע"ד פרץ נחל.

פָּרִיץ ת"הש לאיש סורר ושובב במעשיו פורץ גדר מוסר: והוליד בן־פָּרִיץ (יחזקאל י"ח י') בן שהוא פָּרִיץ, wild, ausgelassen: ארחות פָּרִיץ שמרתי דרכי (תהלים י"ז ד') מארחות פריץ: וּפְרִיץ חיות (ישעיה ל"ה ט') verwegen, vermessen. ובאו־בה פָּרִיצִים (יחזק' ז' כ"ב), העזות נמשך אחר הגבורה: המערת פָּרִיצִים היה הבית הזה (ירמיה ז' י"א) אנשי חמס המסכנים נפשם בגזל ורצוח. וכן נקראו שלשת גבורים בימי בית שני יוחנן שמעון ואלעזר פָּרִיצִים, ע"ש גבורתם והתאכזרותם מאד, ועשו מעשי גבורות בסכנות נפשות, כמ"ש בחבור דברי הימים לבית ישראל בעת החשמנאים.

פֶּרֶץ שמ"ז לשבירה בחומה וגדר: ולא נותר בה פָּרֶץ (נחמיה ו' א') Bruch, Riß, Lücke: פֶּרֶץ על־פני־פָרֶץ (איוב ט"ז י"ד): עשה ה' פֶּרֶץ (שופטים כ"א ט"ו) Niederlage: פֶּרֶץ בעזא (ש"ב ו' ח') מיתה חטופה: ועומד בַּפֶּרֶץ (יחזקאל כ"ב ל') עצ"המ, שלא ירבה הפרץ: כְּפֶרֶץ מים (ש"ב ה' כ') הרץ מהר: כְּפֶרֶץ נופל (ישעיה ל' י"ג) כפרץ בחומה, ועי"ז נופל: וּפְרָצִים תצאנה (עמוס ד' ג') חסר בי"ת: וגדרת את־פִּרְצֵיהֶן (שם ט' י"א). ובר"נ: לא עליתן בַּפְּרָצוֹת (יחזקאל י"ג ה').

פֶּרֶץ שם ע"פ לבן יהודה אשר ילדה לו תמר (בראשית ל"ח כ"ט).

מִפְרָצִים ת"הש לערים פתוחות כמו פרוזים: ועל מִפְרָצָיו ישכן (שופטים ה' י"ז) offene Plätze. והר"מ מפרש אותו כמו חוף ים, שהוא פרץ רחב לבוא בו אניות. והוא גבול הארץ שבו סותר הים גדר היבשה.

פרק

פָּרַק פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו נצילה ומובן ע"ב ענינים כמוהו, ר"ל כמו נצל שיבוא על הורדה והסרת משא מגופו בטבעי, ועל הסרת עול והצלה במוסרי. וזה כשהוא נופל על הנושא

wild wachsen lassen. כי שער בלתי מגולה מעורבב בלי סדור: וראשו יהיה פָרוּעַ (שם י"ג מ"ה): וּפָרַע את ראש האשה (במדבר ה' י"ח) und er binde der Frau das Haupthaar los, entblöße ihren Kopf. כי גלוי ראש האשה גנאי הוא לה, ר"ל סתירת קליעת השער. וי"א שכל אלה פרע ראש ענינו גלוי, entblößen. ואפשר להביא ראיה כי אבל הלך בגלוי ראש ממ"ש פארך חבוש עליך, והוא מחלוקת חכמי התלמוד וזה האחרון דעת ר' עקיבא. ובמוסרי סתירת סדור מנהג ישר: כי פָרֻעַ הוא כי פְּרָעֹה אהרן (שמות ל"ב כ"ה) verwildert sein, verwildern, zerrütten, כמו פרא: ריש וקלון פּוֹרֵעַ מוסר (משלי י"ג י"ח) lösen. כי המוסר כמו מאסר מהזיק אדם ברסן המדות, והבוזה סותר המוסר ופורע: פּוֹרֵעַ מוסר מואס נפשו (שם ט"ו ל"ב) כמו מסיר או סר: פְּרָעֵהוּ אל־תעבר־בו (שם ד' ט"ו) ausweichen, ג"כ כמו סור: בִּפְרֹעַ פְּרָעוֹת בישראל (שופטים ה' ב') Zerrüttung war in Israel, תרגם הרב רבינו משה בן מנחם, ר"ל בימי הרעה בטרם בוא התשועה בני ישראל תעו וסרו מני דרך ופרעו מוסר וישיגם רע. וי"א שהוא מלשון פרענות ותשלומים גמול רע ונקמה. ואשלמה להם, תרגם ואפרע להון, vergelten, והרבה מזה בתלמוד שטר *פָּרוּעַ הוא: אין אדם פּוֹרֵעַ חובו תוך זמנו, ויש ענינו נסיגה מאחור לפנים: שמעו הכמים מוסר ואל־תִּפְרָעוּ (משלי ח' ל"ג) die Ordnung umkehren, ע"ד כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, כמו הקורא למפרע בתלמוד: לא־אֶפְרַע ולא־אחוס (יחזקאל כ"ד י"ד) rückwärts gehen, לא אסוג אחור. וי"מ לא תפרעו הנופל על מוסר, לא תסורו, ולא אפרע, לא אסור ממחשבתי, abstehen, nachlassen; וַתִּפְרְעוּ כל־עצתי (משלי א' כ"ה) ablassen, rückgängig machen, Hindernisse in den Weg legen.

הנפעל מע"א: באין חזון יִפָּרַע עם (שם כ"ט י"ח) verwildert, zerrüttet, ausgelassen, הריסת סדור מדיני.

ההפעיל: למה תַּפְרִיעוּ את־העם ממעשיו (שמו' ה' ד') stören, hindern, unterbrechen, תבטלום מסדור הנהוג במלאכתם: כי הִפְרִיעַ ביהודה (ד"ה ב' כ"ח י"ט) Zerrüttung veranlassen, Unordnung stiften.

פֶּרַע ת"הש לשער סתורות מסדרן: גדל פֶּרַע שער ראשו (במדבר ו' ה') wild: וּפֶרַע לא ישלחו (יחזקאל מ"ד כ') שער הגדל בערבובא. ובמוסרי: פְּרָעוֹת בישראל (שופטים ה' ב') Zerrüttung, Wildheit, Ausgelassenheit. וי"מ פורענות גמול ונקמה. וכן תרגום: מראש פַּרְעוֹת אויב (דברים ל"ב מ"ב) [ידוע הוא כי דרך המליצים ברצותם לדבר מדבר שנוא ונבזה, יתארוהו בכל מני תוארים המרבים גנותו, למען יוחק דמיון הדבר וקלונו בנפש השומע, והנה גם פה ברצות המליץ הקדוש לדבר מן הניצוח על האויב, לא יסתפק לומר: אשכיר חצי מדם וכו' מראש אויב, כי אם יתאר את ראש האויב איך הוא נורא ונבזה כי גדל פרע שערו, ויתורגם, vom wildverwachsenen Haupte des Feindes, ופרעות הוא שם התואר, ואל יקשה בעיניך סמיכות התואר הזה ראש פרעות, כי כן מצאנו: אך אלהים ימחץ ראש איביו קָדְקֹד שֵׂעָר (תהלים ס"ח כ"ב) כמעט על מתכונת הזאת]. אך בתלמוד נמצא פרע על גלוי והשיפה: *וּפָרַע להם בית השחיטה, aufdecken, entblößen, ומזה פְּרִיעָה במילה גלוי ראש העטרה, וי"א כי מראש פרעות מושל ושליט בלשון מצרי פַּרְעֹה, שם התואר לכל מלכי מצרים עד כבישת מצרים ע"י מלכי פרס, König der Könige, נקרא כל מלך מצרים פַּרְעֹה (בראשית מ' מ"א מ"ז, שמות א' י'), ולרוב נמצא: פַּרְעֹה מלך מצרים, בלי הזכיר את שמו, ומה מעט נזכר גם שמו באיזה מקומות, כמו פַּרְעֹה נְכוֹ (מ"ב י"ז ז', י"ח כ"א): פַּרְעֹה חָפְרַע (ירמי' מ"ד ל'): ברכבי פַרְעֹה (שיר השירים א' ט') pharaonische egyptische Streitwagen.

פַּרְעֹשׁ שם מין רחש ידוע: אחרי פַּרְעֹשׁ אחד (ש"א כ"ד ט"ו) ein Floh, ואמר כלב מת שלא יוכל להזיק לך, ואחרי פרעש אחד המנתר מהר ולא תוכל להשיגו: כי יצא מלך ישראל לבקש את־פַּרְעֹשׁ אחד (שם כ"ו כ') ואיפא ימצא המבקש פרעש אחד והוא קטן ומנתר מהר? ואל תתיגע חנם.

פִּרְעָתוֹן שם עיר בנחלת מטה אפרים (שופטים י"ב ט"ו) ושה"ת מזה פִּרְעָתֹנִי (שם י"ב, י"ג ט"ו).

פרץ

פָּרַץ, העתיד יִפְרֹץ, פע"ו דב"ב. הקל אחד בענינו ומסתעף במובנו. עקר ענינו הריסה וסתירה

הַפָּרֹכֶת (שם ל' ו'). והוא שם מתהפך עם כַּפֹּרֶת, אך כפרת מעל הדבר לכסוי, ופרכת בין ב' דברים.

פרם

פָּרַם פעל יוצא בנינו קל ענינו קריעת בגד: ובגדיו לא יִפְרֹם (ויקרא כ"א י') zerreißen: בגדיו יהיו פְרֻמִים (שם י"ג מ"ה), כדרך הקורע על מתו ומה שמחלק הרד"ק בין קריעה לפרימה, שהפרימה היא רק במקום התפר, אין בו משמעות הכתוב, אבל פרימה היא רק חתיכה קטנה לסימן צער, משא"כ קריעה שהיה מקצה לקצה להבדיל. (ע"ש קרע).

פַּרְמַשְׁתָּא שם אחד מעשרת בני המן (אסתר ט' ט').

פַּרְנָךְ שע"פ: אליצפן בן פַּרְנָךְ (במדבר ל"ד כ"ה).

פרס

פָּרַס פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו חלוק ע"י שבירה או התוך לשבור מקצת מדבר שלם. ועמו מ"ש כמו פרש בשי"ן: הלא פָרֹס לרעב לחמך (ישעיה נ"ח ז') abbrechen, mittheilen: ולא־יִפְרְסוּ לחם (ירמיה ט"ז ז'), פירשו פורסין לחם לאבל בסעודת הבראה כמנהג: שאלו לחם פֹּרֵשׂ אין להם (איכה ד' ד'), בשי"ן כמו בסמ"ך. ולפי שלא מצאנוה כ"א אצל אכילה היה דעתי נוטה לומר, שענינו הזנה כמו פַּרְנֵס בארמית ובתלמוד. ואין תימה מתוספת אות כי תמצא דמותו פרשז מן פרש, סנפירין בארץ מן ספיר. אך בתלמוד ובארמית תמצא ענינים הרבה על שבירה וחלוקה לחצאין, פְּרִיס מלכותך בדניאל, בִּפְרַס הפסח, בפלג הפסח. אין פּוֹרְסִין על שמע, לחלק אותו ולומר חציו. לא יִפְרוֹס אדם פְּרוּסָה. ויתכן מליצת פרס לרעב לחמך, mittheilen. אף אם אין לך כ"א מזון סעודה אחת, פלגהו ובקעהו ותן חציו לרעב.

ההפעיל עומד ובא פעל במקום תא"הפ לענין סדיקת הפרסה: ופרסה לא הִפְרִיסָה (ויקרא י"א ו') getheilte Klauen haben. כן פי' כל המפרשים והנכון לדעתי כי שרש פרס אין ענינו בקוע בל' עברית כ"א בארמית, אך בקל ענינו פרנס כמ"ש. ובהפעיל הפעל נגזר משם פרסה, ופרסה הוא שם טלפים שיש ברגלי הבע"חי החופה את כל כף הרגל כמנעל והוא נקרא פרסה, אבל בעלי אצבעות וצפורן לא נקרא פרסה, ואשר פרסת רגלו סדוקה לב' חלקי' נקראת שוסעת הפרסות, ושעור הכתוב: כל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה (שם שם ג') was Hufe hat, ושסעת שסע פְּרָסֹת (שם שם ג') dessen Klauen gespalten, so daß sie zwei Hufen scheinen: וּפַרְסָה איננו מַפְרִיס (שם שם ד'), שלא יהיה לו טלפים במנעלים כ"א צפרנים באצבעו', וזהו דעת הרשב"ם והוא הנכון. ושם פרסה רבו נקבה ופ"א ר"ז: וּפַרְסֵיהֶן יפרק (זכריה י"א ט"ז): וּפַרְסֹתַיִךְ אשים נחשה (מיכה ד' י"ג).

פֶּרֶס שם עוף מה טמא: ואת הַפֶּרֶס ואת העזניה (ויקרא י"א י"ג) Beinbrecher, שובר עצמות מן פרש בשי"ן. ושם ע"מ לקבל *פְּרָס הנמצא במשנה הוא מל' ארמית, מנחה. נשאי מנחה ת"י נטלין פְּרָס. ושם פְּרָסָה בתלמוד עיין ח"ג שם, Meile.

פָּרָס שם המדינה הגדולה הנודעה בשם Persien (דה"י ב' ל"ו, כ' כ"ב, עזרא ד' ה' וגו').

פְּרֵס ענינו חלוקה וקריעה בארמית (דניאל ה' כ"ה — כ"ח) theilen.

פַּרְסִי שה"ת לאיש מארץ פרס: ובמלכות כורש פַּרְסָיָא (דניאל ו' כ"ט) Perser.

*פַּרְסֵם פעל מרבע נמצא בתלמוד ענינו גלוי דבר בפומבי לרבים. צריך לפרסם הדבר, öffentlich bekannt machen, משום פַּרְסְמֵי ניסא: הַמְפֻרְסָם אין צריך ראיה allgemein bekannt, berühmt. והקרוב אצלי שהוא לשון עברית מן פרש בשי"ן. שענינו התפשטות והמ"ם בו נוסף כמ"ם כרסם מן כרם, וכלמ"ד בכרבל, וזי"ן בפרשז, וכבי"ת בחרצב, וכנו"ן בפרנס. כי בהשרשים שע"פ רי"ש שאינה עלולה לקבל דגש בפיעל, יבוא אות נוסף בשרש תחתיו. והמחזיק אצלי דבר זה, כי פעל ושם הנמצא בתלמוד דומה לבניני לשון עברית ואינו בארמית, ודאי עברים הוא. אלא שיותר נכון היה בעברית פִּרְשֵׁם בשי"ן ת' סמך.

פרע

פָּרַע, העתיד יִפְרַע, פ"י בב"ב. הקל ענינו שביתה והריסת סדור הדבר, טבעי או מוסרי. וקרוב לענין פרא באל"ף: ראשיכם אל תִּפְרָעוּ (ויקרא י' ו')

ההפעיל מ"ש מע"א: וּבבקר זרעך תַּפְרִיחִי (ישעיה י"ז י"א) des Morgens treibst du Blüthe: מריח מים יַפְרִיחַ (איוב י"ד ט') vom Duft des Wassers [erfrischt] blühet er wieder auf, והוא עומד מוסב על עץ אשר יש לו תקוה, אם יכרת יונקתו לא תחדל: ואהל ישרים יַפְרִיחַ (משלי י"ד י"א) בהצלחה. והיוצא: וְהִפְרַחְתִּי עץ יבש (יחזקאל י"ז כ"ד) blühend machen. ובתלמוד מַפְרִיחֵי יונים, סע"ב.

פֶּרַח שת"ז: ויצא פֶּרַח (במדבר י"ז כ"ג) Blüthe, Blume: וּפִרְחָם כאבק יעלה (ישעיה ה' כ"ד): כפתר וָפָרַח (שמות כ"ה ל"ג), ציור מעשה פרח: כפתריה וּפְרָחֶיהָ (שם שם ל"א).

פִּרְחָח שת"ז לצעירי הימים בילדים שהם בימי פריחתם לגדול: על ימין פִּרְחָח יקומו (איוב ל' י"ב) junge Brut. ומזה בתל' *פִּרְחֵי כהונה, junge angehende Priester. קטן פּוֹרֵחַ מזמנין עליו, בין י"ב לי"ג דומה לעץ פורח שלא נגמר בשולו לבוא לימי האנשים. ור"ח פי' תחלת צמיחת שערותיו במקום שנכר האישות בו. וע"א בתלמוד ארחי פִּרְחֵי דלים שפלים פורחים ממקום למקום, Ambulante, Landstreicher.

אֶפְרֹחַ שת"ז לצפרים רכים, בהולדם: אֶפְרֹחִים או ביצים (דברים כ"ב ו') Küchelchen: וְאֶפְרֹחָיו יעלעו־דם (איוב ל"ט ל') junge Vögelchen, ובתלמוד: הרוצה להלבין בתו יאכילנה *פְּרָחִים, פירוש אפרוחים, junge Vögel.

פרט

פָּרַט פעל יוצא בנינו קל ענינו שוה אל פרד, אך פרד מורה פרידה בגבול ומקום, או שנוי בדעת. ופרט בטי"ת מורה להפריד בדבור להפריש בין חלקי האחרים אשר בכלל שלם להכיר כל אחד לבדו: הַפֹּרְטִים על־פי הנבל (עמוס ו' ה') musikalische Töne nach gehöriger Ordnung hörbar machen. פי' השמעת קולות הנגון בערכים שונים במדות משערות, להוציא נגון מסודר על מיתרי הנבל שהם שונים במדרגות קולם. ומזה בתלמוד: עד *שֶׁיִּפְרֹט לך הכתוב כדרך שֶׁפָּרַט, individuel Jedes ins besondere bestimmen. לְפָרְטָם אי אפשר, aussprechen. להוציא דבר אחד מכלל שלם בדבור. או כל אחד ואחד בפני עצמו מן הכלל. וכן י"ל הפורטים בדבור מלות השיר, על פי מערכת הנגון בנבל, בחבור והבדל. ויש מפרשים הפורטים על פי הנבל, לוית הברות וקולות אחדים להנעים את השיר אשר יזמרו בפה, mit einzelnen Akkorden ein Lied begleiten, ויכוון היטיב עם הוראת שם פֶּרֶט.

פֶּרֶט ת"הש לגרגיר אחד בדבר המקובץ, ר"ל בשם הקבוץ שפרטיו אינם עצמים חשובים לעמוד כל אחד בפ"ע: וּפֶרֶט כרמך לא תלקט (ויקרא י"ט י') einzelne Beeren: כי הכלל הוא האשכול והגרגיר היחיד הוא ענב, וכשנפרד אחד או שנים ענבים מכל האשכל נקרא פרט. ושערו שנים הם פרט ג' אינם פרט, כי הוא מספר. ומזה שם כלל *וּפְרָט בתלמוד, דבר אחר שנבדל בדבור מן הכלל, ומזה שם עצם פְּרָטִי מתאר עצם אחד מיוחד הכלל המין. ומזה שם: *פְּרוּטָה הנמצא בתל', Scheide-Münze. שהמטבע הקטנה היא פרט והלק נבדל מכלל הנכלל במטבע גדולה. החכם רומאנילו יפרש מזה הַפֹּרְטִים וכו', הנותנים פרוטה למשורר. ומזה הַפּוֹרֵט מעות אצל החנוני, שמחליף כלל כסף אחד לקחת פרטיו, הנכללים בו במטבעי' קטנות. וכן יש להם, שם *פְּרַטְרֵט, deutlich, umständlich, ת"הפ להגביל דבור בכל פרטי עניניו המשיגים אותו והכל סומך על ל' ערבית.

פרך

פֶּרֶךְ ת"הפ ענינו קשוי העבודה: אשר־עבדו בהם בְּפָרֶךְ (שמות א' י"ד) harte, strenge, schwere Arbeit, בעבודה קשה שמפרכת הגוף, ובא בפעל רדה להגדיל העבודה: לא תרדה בו בְּפָרֶךְ (ויקרא כ"ה מ"ג): רדיתם אותם וּבְפָרֶךְ (יחזקאל ל"ד ד'). ובתל' מְפָרְכִים את האגוזים, aufschlagen, שבור ופצוע. ומזה *פְּרִיךְ בתלמוד כמו תברא, שבירה וסתירה.

פָּרֹכֶת שת"נ לוילון עשויה להיות מחיצה מבדל': ועשית פָּרֹכֶת (שמות כ"ו ל"א) Vorhang, Scheidewand: והבדילה הַפָּרֹכֶת לכם בין הקדש (שם שם ל"ג), ומה שלצד הקדש נקרא מחוץ לפרכת: השלחן מחוץ לַפָּרֹכֶת (שמות כ"ו ל"ג), ומה שלצד נקרא מבית לפרכת: שמה מבית לַפָּרֹכֶת (שם כ"ו ל"ג), ובא גם: ונתתה אותו לפני

והוא בין אחים יַפְרִיא (הושע י"ג ט"ו), באל"ף ת' ה"א.

פֻּרָה שם נער משרת גדעון: רד אתה וּפֻרָה נערך אל המחנה (שופטים ז' י' י"א).

פְּרוּדָא, או פְּרִידָא שם ע"פ (עזרא ב' נ"ה, נחמיה ז' נ"ז).

פָּרוּחַ שע"פ (מ"א ד' י"ז).

פְּרִי שת"ז ושם קבוץ לכל מה שגדל ונולד מצמח ובע"חי, ומשאל על כל שכר ומעשה ידי אדם המביאה לו תועלת והוספה כפרי: ועשה פְּרִי (ישעיה ל"ז ל"א) Frucht: פְּרִי עֵץ (בראשית א' כ"ט): וּפְרִי אדמתך (דברים ז' י"ג): וּפְרִי־בטן (ישעיה י"ג י"ח): ועצ"הש: כִּפְרִי מעלליו (ירמיה י"ז י'): וּפְרִי־צדקה (עמוס ו' י"ב): מִפְּרִי דרכם (משלי א' ל"א): מִפְּרִי ידיה (שם ל"א ל"א): מִפְּרִי פִי־איש (שם י"ב י"ד): טוב פִּרְיִי מחרוץ (שם ח' י"ט): וּפֶרְיְכֶם תשאו (יחזקאל ל"ו ח'): פִּרְיָמוֹ מארץ תאבד (תהלים כ"א י"א): ואכלו את־פִּרְיָהֶן (ירמיה כ"ט כ"ח): ואכלו את־פִּרְיָן (שם כ"ט ה').

אַפִּרְיוֹן שת"ז מיוחד למטה המיועד לחתן וכלה ביום חתונתם לקיים בו מצות פרה ורבה: אַפִּרְיוֹן עשה לו המלך שלמה (ש"ה ג' ט') Braut-Bett, ושם פריון מן פרה כמו דמיון, והאל"ף נוסף, ור"ל מטת אפריון. ועש"ז נקרא יום הנשואים יום אַפִּרְיוֹן, Hochzeits-Tag, כי הלשונות יתארו הענינים לפי מושגיהם. ולפי דעת הרד"ק אפריון היא המטה או הכסא שיושבים בו בהסבה, שנושאים בו את הכלה בארצות הקדם.

פַּרְוָר שת"ז למגרשי העיר: הסרים אשר בַּפַּרְוָרִים (מ"ב כ"ג י"א) Vorstädte. ושדה מגרש עריהם, תרגום פַּרְוָרֵי קרויהן, ובד"ה כתוב בבי"ת ת' וי"ו: לַפַּרְבָּר למערב ארבעה (ד"ה א' כ"ו י"ח). ואמרו שהוא מרכב מן פַּר צד חלק בל' ארמית, ומן בַּר חוץ.

פרז

פְּרָזוֹן ת"הש לעיר פתוחה בלי חומה סביב: חדלו פְרָזוֹן בישראל (שופטים ה' ז') frei, offen, Ebne, תאר לבתי חצרים וכפרים העומדים במישור בלי חומה ובלי הרים סביב, כי בערבי נקרא מישור פרז. והטעם חדלו יושבי פרזון. וביו"ד היחס: לבד מערי הַפְּרָזִי (דברים ג' ה'), בלי חומה. ובסר"ז: היהודים הַפְּרָזִים (אסתר ט' י"ט), ת"הש, ופירושו בצדו: היושבים בערי הַפְּרָזוֹת (שם שם י"ט) וע"א: נקבת במטיו ראש פְּרָזָיו (חבקוק ג' י"ד) כמו פריציו ר"ל רוזנים הפריצים וחפשים במעשיהם, uneingeschränkte Beherrscher: צדקת פִּרְזוֹנוֹ בישראל (שופטים ה' י"א) Freimuth. ובא מזה פעל בתלמוד *שֶׁהִפְרִיז על מדותיו, ausdehnen, פי' הרחיק והרחיב הזמן בעיר פרזות, וסיג שעשו לפניו. ומזה שם *פְּרָזְבָּל, שטר הרחבת זמן גביל שמיטה ויותר נכון כי מל' יון הוא מרכב פרוז לפני בול, vor der Verfallzeit, כמו פרוזדור. ע' ערוך.

פְּרִזִּי שם התואר למשפח' עמי כנען, אשר הורישו בני יהודה ואפרים (יהושע י"א ג', י"ז ט"ו; שופטים א' ד' ה') והוא נפרד מן הכנעני, כדכתיב: והכנעני וְהַפְּרִזִּי אז ישב בארץ (בראשית י"ג ז').

פַּרְזֶל בארמית ענינו כמו ברזל בעברית: שקוהי די פַרְזֶל וגו' (דניאל ב' ל"ג) seine Schenkel (waren) von Eisen.

פרח

פָּרַח, העתיד יִפְרַח, פע"ו בב"ב. הקל יש ענינו ציץ תחלת הצמיחה, אך ציץ יאמר על צאת הנצה, ופרח בהתגלות הציץ בתחלתו: אם־פָּרְחָה הגפן (ש"ה ז' י"ג) blühen: יִפְרַח כשושנה (הושע י"ד ו'): והיא כְפֹרַחַת עלתה נצה (בראשית מ' י'), כאשר פרחה ואח"כ עלתה נצה. ונ"ל כי פרח פעל נופל על עץ המוציא, ונצה פעל נופל על הציץ בצאתו. ע"כ: יציץ וּפָרַח ישראל (ישעיה כ"ז ו'). וע"כ נופל בשחין: פֹּרֵחַ אבעבעות (שמות ט' ט') hervorbrechen. חום השחין יוציא אבעבעות, כמ"ש גם כן והצרעת זרחה במצחו על התגלותו: הנגע וּפָרַח בבית (ויקרא י"ד מ"ג). ועצה"ש: פָּרַח הזדון (יחזקאל ז' י') gedeihen. כי מה שיפרח יגדל: וּפָרַח כראש משפט (הושע י' ד'), וכן הוא כנוי להצלחה: בִּפְרֹחַ רשעים כמו עשב (תהלים צ"ב ח'): פָּרֹחַ תִּפְרַח ותגל (ישעיה ל"ה ב'): יִפְרַח־בימיו צדיק (תהלים ע"ב ז'). ויש ענינו עופפות מל' ארמית: את הנפשות לְפֹרְחוֹת (יחזקאל י"ג כ') fliegen. יעופף ת' יפרח. ובתלמוד עורבא פָּרַח. כפי מ"ש ברח בבעלי רגלים, כן פרח בבעלי כנף.

פרד

פָּרַד פעל עוסר ויוצא הב"ב. הקל ענינו הבדל והתרחק דבר מדבר במקום: וכנפיהם פְּרֻדוֹת (יחזקאל א' י"א) getrennt von einander. כי בהתפשטות הכנפים נפרדים זה מזה במקום: עבשו פְרֻדוֹת תחת מגרפותיהם (יואל א' י"ז), והוא שם ת"נ, לגרגרי הזרע כי בזריעה נפרד גרגר מחברו.

הנפעל: הִפָּרֶד נא מעלי (בראשית י"ג ט') sich trennen, התרחק במקום, עכ"פ אם שתלך ואני אעמוד או שתעמוד ואני אלך: ומשם יִפָּרֵד (שם ב' י'): ומאלה נִפְרְדוּ הגוים (שם י' ל"ב), להיות שונים זה מזה במנהג ולשון, כי כן ימצא על המרוחק ושונה במחשבה מכלל חברת בני אדם: לתאוה יבקש נִפְרָד (משלי י"ח א') Sonderling. הוא הנפרד ושונה מדעת הישרה, ר"ל מי שיתאוה וירצה, יבקש נפרד איזה שיהיה, וימצאנו כי בכל תושיה יתגלע. ויתכן עוד כי שובבות ופראות נקרא בל' ארמית פרידתא. סוררת היא, ת' פרידתא היא ואמר השובב והסורר יבקש תמיד תאוה לכן בכל תושיה יתגלע: ודל מרעהו יִפָּרֵד (שם י"ט ד'), מרוחק מאהבתו וכזר יחשבנו: ממעיך יִפָּרֵדוּ (בראשית כ"ה כ"ג) ויהיו כזרים: ובמותם לא נִפְרָדוּ (ש"ב א' כ"ג), הלבבות לא נפרדו מרוב אהבה, ע"ד המליצה.

הפיעל: מפזר וּמְפֹרָד (אסתר ג' ח'), ע' פזר. או זולת מה שאם פזורים במקום הם נפרדים זמ"ז בדעת. וע"א: עם־הזונות יְפָרֵדוּ (הושע ד' י"ד), עושים מעשים שונים, schwelgen, כמ"ש בנפעל. או ירמז על מעשה פרה, שבא מאינו במין, כן הם שלא בדרך ארץ בענין שלא יולידו.

ההפעיל: והכשבים הִפְרִיד יעקב (בראשית ל' מ') trennen. הרחיק משאר. ומה שהשכיל הרי"ם בשפת אמת שלא להבדיל בין פזר ופרד איננו שפת אמת, כי אם פזר יאמר רק בשם הקבוץ, שנפזרו חלקיו, כמו עם, עדה, צאן, מים וכו'; אבל פרוד יאמר ג"כ על שם עצם, ולא יתכן לומר והכשבים פזר יעקב, כי זה הוא פזור פרטיו, אבל הפריד מצטרף על השאר שנתרחקו מהם, ע"כ הוא נופל ג"כ על עצם פרטי אחד, משא"כ פזר. ע"ש פרש. וכן נופל הפריד על הרחקה בדעת לשנוא: ונרגן מַפְרִיד אלוף (משלי ט"ז כ"ח) מרחיק. והפכו: ובין עצומים יַפְרִיד (שם י"ח י"ח) entscheiden. כי הסכסוך מערב זה בזה, והגורל כמו גדר מפריד ביניהם, שלא יהיה לזה על זה דבר, וזה הוראת בין, כמו: וַיַּפְרִידוּ בין שניהם (ש"ב ב' י"א), ולפי הקרבות תהיה הוראת פעל הפריד: כי המות יַפְרִיד ביני ובינך (רות א' י"ז), ואלו אמרת בל' אחר היה נראה כפורטת מי ימות קודם: בְּהַפְרִידוֹ בני אדם (דברים ל"ב ח'). בהעדר הסכמה בלשון ובמנהג בדור הפלגה.

ההתפעל: וְהִתְפָּרְדוּ כל־עצמתי (תהלים כ"ב ט"ו) aufgelöst, כי החזוק בקבוץ חלקיו, ועצה"מ כאלו נפרד אחד מחברו. וכן: יִתְפָּרְדוּ כל פעלי און (שם צ"ב י'), ר"ל יתפרדו מהיות חבורה אשר נקל אז להם להרע כי כל עת היותם חברים כאיש אחד עצומים המה ויכול יוכלו לעשות און, וכן: ובני לביא יִתְפָּרָדוּ (איוב ד' י"א): יתלכדו ולא יִתְפָּרָדוּ (שם מ"א ט').

פֶּרֶד שתז"נ למין הנולד מסוס וחמור: סוס וָפֶרֶד (מ"א י"ח ה') Maulesel, Maulthier. ובס"נ: על־הַפִּרְדָּה אשר־לי (מ"א א' ל"ג) והרבוי: סוסים וּפְרָדִים (שם י' כ"ה), ואולי נקרא כן, לפי שהוא נפרד במין ולא יוליד בדומה.

פַּרְדֵּס שת"נ לגן נחמד לטיול: פַּרְדֵּס רמונים (ש"ה ד' י"ג) Lustgarten. והוא שם פרסי Park והלועז האשכנזי מעתיקו Paradies, בכלל תאר לגן עדן: אל אסף שמר הַפַּרְדֵּס (נחמיה ב' ח'): ובסמן הרבים: עשיתי לי גנות וּפַרְדֵּסִים (קהלת ב' ה').

פרה

פָּרָה, העתיד יִפְרֶה, יִפְרוּ, פ"י בב"ב. הקל ענינו עשות פרי בצמח או בב"חי: ובני ישראל פָּרוּ (שמות א' ז') fruchtbar sein: וּפְרִינוּ בארץ (בראשית כ"ו כ"ב): שרש פֹּרֶה ראש (דברים כ"ט י"ז): כגפן פֹּרִיָּה (תהלים קכ"ח ג'): בן־פֹּרָת יוסף (בראשית מ"ט כ"ב), ענף נושא פרי. וע"ש פאר: ונצר משרשיו יִפְרֶה (ישעיה י"א א'): וַיִּפְרוּ־ישע (שם מ"ה ח') עצ"הש.

ההפעיל יוצא לשני: כי הִפְרַנִי אלהים (בראשית מ"א נ"ב) fruchtbar machen: יברך אותך וְיַפְרְךָ (שם כ"ח ג'): וַיֶּפֶר את־עמו מאד (תהלים ק"ה כ"ד) וימ"מ:

פקח

פָּקַח, העתיד יִפְקַח, פ"י בב"ב. הקל ענינו פתיחת העין או האזן לראות או לשמוע, ורובו ראיה ושמיעה בהשתכלות והבנה והשגחה על מה שיראה או שישמע: עיניו פָּקַח ואיננו (איוב כ"ז י"ט) öffnen. לעת יפתח עיניו משינה: על־זה פָּקַחְתָּ עיניך (שם י"ד ג') aufmerksam sein, השגחה ושימת עין על דרכיו: אשר עיניך פְּקֻחוֹת (ירמיה ל"ב י"ט) ומזה: וַיִּפְקַח אלהים את־עיניה (בראשית כ"א י"ט) aufmerksam machen, ולא היו עיניה סתומות, אבל נופל על גלוי דבר מכוסה. ומזה בתל' לִפְקֹחַ עליו את הגל: פְּקַח־נא את־עיניו ויראה וַיִּפְקַח ה' את עיני הנער (מ"ב ו' י"ז), דבר שלא יראה זולתו: פְּקַח עיניך שבע לחם (משלי כ' י"ג) offen halten. והוא נצב לעמת שנה: פְּקַח ה' עיניך וראה (מ"ב י"ט ט"ז): פָּקוֹחַ אזנים ולא ישמע (ישעיה מ"ב כ'). ובא פ"א על פתיחת מאסר: ולאסורים פְּקַח־קוֹחַ (שם ס"א א') Entlassung. וי"א שהוא מלה אחת בכפילת עי"ן ולמ"ד ע"מ סהרחר. וי"ל שלפי שבא אצל קריאה בקול גדול, והברה האחרונה הוא מתשובת בת קול ההוזר מקול קריאה של שמחה. [ולדעתי קוֹחַ הוא השם לכבל, ומלת פקח הוא כמו פתח הרצובות רשע, ויהיה מוקבל היטיב לחלק המקרא שלפניו, לקרוא לשבויים דרור, והפעל לקרוא מושך גם אחר עמו, ר"ל לקרוא פקח קוח, löset die Fessel, וע"ד המליצה הזאת כתבתי אני המתקן בס' שלום אסתר, שיר בשלשה חלקים, הנדפס בפראג תר"ג: אֵל נוֹתֵן כֹּחַ, קוּם וּפְקַח קוֹחַ!

הנפעל: וְנִפְקְחוּ עיניכם (בראשית ג' ה'), על הרגשה יתירה מלפנים: וַתִּפָּקַחְנָה עיני שניהם (שם שם ז').

פִּקֵּחַ שת"ז לחד הראות ומבין: או פִקֵּחַ או עִוֵּר (שמות ד' י"א) Sehender: יעור עיני פִקְחִים (שם כ"ג ח'), להרגיש בדבר שראוי להרגיש, scharfsichtig, klug, vorsichtig.

פקע

פְּקָעִים שם מין פרי אדמה: פְּקָעִים ופטרי צצים (מ"א ו' י"ח) Kolokwinten. ר"ל צורות במיני פקעים, וכן פטרי, וי"ל ג"כ מין פרי ממין פקעים שהם ממיני כמהין, כנזכר בתלמוד כמהין ופטריות. ורקיק מצה ת' וספוגא פטירתא, Schwammartig: שנים טורים הַפְּקָעִים (שם ז' כ"ד) ובס"נ: וילקט ממנו פַּקֻּעֹת שדה (מ"ב ד' ל"ט) eine Art wilde Schwammen. והפרי גדל בחלק Asien ובפרטות בארץ Sirien, נחמד למראה עינים, אבל כל אוכליו יאשמו, ותבוא עליהם רעה כי הוא כמו סם המות, ועל כן צעק הנביא לאלישע מות בסיר. ובתלמוד נמצא שם מין שמן העשוי מפרים הנקרא שמן פַקועות. ופירוש הערוך אבטיחים קטנים מהם מרים ועושים מהן שמן, וי"מ דילועי מדבריות. Kürbiße, wilde Gurken, ולד"א, Kolokwinten, כנ"ל והוא סם משלשל מאד. ואם תהזר על הוראות ב' שרשים האלה בפעל ר"ל פטר, פקע, ענינים ג"כ שוה, לשון פתיחה, ומזה בתלמוד בן פְּקוּעַ, כמו בקוע אלא שזה לאחר מיתה בבקיעת הכרס, ופטר רחם בלידה מהיים.

פרא

פֶּרֶא ת"הש לשובב רוח והזק: פֶּרֶא אדם (בראשי' י"ו י"ב) wild, ausgelassen. כי בפרא נכלל בע"חי הסר דעת בלי מדות ומוסר. ומזה: ועיר פֶּרֶא אדם יולד (איוב א' י"ב), ר"ל פרא אדם, roher Mensch, אשר הוא חסר דעת כעיר רך ביום הולדו; או אדם שהוא חסר דעת כעיר פרא בהולדו גם הוא ילבב ויבין זאת. וגם נופל בו החוזק כחית הבר. ומזה והוא יהיה פרא אדם יושב מדבר. והוא תאר ג"כ לחמור הבר: פֶּרֶה למד מדבר (ירמיה ב' כ"ג) Waldesel, בה"א תחת אל"ף. ועש"ז נקראו כן אנשים יושבי מדברות, ורש"י הביא בלע"ז קוליי"ן, Kulan, wilder Waldesel, משכנו בימים הקדמונים בארץ Sirien, ועתה הוא נמצא בטארטארייא הגדולה: הן פְּרָאִים במדבר (איוב כ"ד ה') wilde Menschen: ישברו פְרָאִים צמאם (תהלים ק"ד י"א), ומזה הפעל: כי הוא בין אחים יַפְרִיא (הושע י"ג ט"ו) wild sein. וי"מ כמו יפריד, הוא ירבעם הפריד בין השבטים במלכו, ותמצא שם פרד נרדף לשם פרא, לפי שהפרא בודד מחברה. וע"ש אחה; פַּרְבָּר ע' פרור.

פִּרְאָם שע"פ, והוא שם מלך ירמות בארץ כנען (יהושע י' ג').

ההפעיל מע"א: וְהִפְקַדְתִּי עליכם בהלה (ויקרא כ"ו ט"ז) אפקד על עונותיכם בבהלה, וי"א שהוא מע"נ, וכן: מאז הִפְקִיד אותו על ביתו (בראשית ל"ט ה') zum Verwalter einsetzen: אשר הִפְקַדְתּוֹ שם (ש"א כ"ט ד') להיות פקיד על המקום: וְיַפְקֵד פקידים על־הארץ (בראשית מ"א ל"ד): וַיַּפְקֵד אותו לכל־סבל (מ"א י"א כ"ח): הַפְקֵד עליו רשע (תהלים ק"ט ו') מנה עליו שופט רשע: הַמֻּפְקָדִים בית יי (מ"ב י"ב י"ב) Verwalter. ומ"ש מע"ד: וְהִפְקִיד על־יד שרי הרצים (ד"ה ב' י"ב י') zur Verwahrung geben: בידך אַפְקִיד רוחי (תהלים ל"א ו') empfehlen, anvertrauen: וַיַּפְקִדוּ את ירמיה (ירמיה ל"ז כ"א) bewahren, aufbewahren.

ההפעל מע"א: היא העיר הָפְקַד כלה (שם ו' ו') באה פקדת עונה. ומע"ד: אשר הָפְקַד אתו (ויקרא ה' כ"ג) Zur Verwahrung gegeben werden.

ההתפעל מע"ב: ואיש ישראל הִתְפָּקְדוּ (שופטים כ' י"ז) gemustert werden: וַיִּתְפַּקֵד העם (במדבר כ"א ט') י"מ מע"א, untersuchen, בקרו וחפשו בקרבם. ובא ע"ד הֻתְפְּעַל: לא הָתְפָּקְדוּ בתוך בני ישראל (במדבר כ"ו ס"ב) sich zählen lassen. ע' תל"ע (סי' רמ"ד): ובני ישראל הָתְפָּקְדוּ (מ"א כ' כ"ז).

פָּקִיד שת"ז מע"א: פָּקִיד על־אנשי המלחמה (ירמיה נ"ב כ"א) Aufseher, המשגיח על צרכיהם: וזבול פְּקִידוֹ (שופטים ט' כ"ח) Verwalter, ראש ממונה: וּפְקִיד כהן הראש (ד"ה ב' כ"ד י"א): וּפְקִיד הלוים בירושלים (נחמיה י"א כ"ב): ויפקד פְּקִידִים על־הארץ (בראשית מ"א ל"ד) Aufseher, ממונה על אוצרות.

פְּקֻדָּה שמ"נ יש תה"ש מע"א לזמן פקידת עון לענש: ומה תעשי ליום פְּקֻדָּה (ישעיה י' ג') Ahndungszeit, Strafzeit: באו ימי הַפְּקֻדָּה (הושע ט' ז') die Tage der Ahndung sind gekommen, ימי הזמן לשלם לכם כִּגמול ידיכם, וסיפא דקרא לראיה: באו ימי הַשִּׁלֻּם: ובא על עת מוכן בטבע לכליה: וּפְקֻדַּת כל־האדם (במדבר ט"ז כ"ט) כי יום המות נקרא יום פקודה, שבו נפקד מעשיו או שהוא יום גזרתו הקבועה לו למות או שבו יפקד מן העולם וכל עת קץ לדבר נקרא כן: בעת פְּקֻדָּתָם יאבדו (ירמיה י' ט"ו): שנת פְּקֻדָּתָם (שם מ"ה ט"ד): קרבו פְּקֻדּוֹת העיר (יחזקאל ט' א').

וע"א: פְּקֻדָּתוֹ יקח אחר (תהלים ק"ט ח') Nachlaß, הנכסים שיעזוב ביום פקדתו, או מה שיקפיד ויצוה עליו ביום מותו להטמין לבניו. כי המושגים משולבים וכוללים יחד, וכן יתכן שיקרא אשתו פקודתו כמבואר בקל. ויש מ"ש מע"ג ש"מ: וּפְקֻדַּת אלעזר (במדבר ד' ט"ז) Amt, Aufsicht, Verwaltung: אל פְּקֻדַּת המלך (ד"ה ב' כ"ד י"א), ע"ד שם קבוץ, לפקידים: לִפְקֻדָּה אחת (ד"ה ב' כ"ג י"א) Verwalter-Amt: פְּקֻדּוֹת אל־שערי הבית (יחזקאל מ"ד י"א): וּפְקֻדָּתְךָ שמרה רוחי (איוב י' י"ב) תאר לטבע, שהיא שומרת קיום רוחי, כי הטבע הקבוע הוא פקיד היוצר להשגיח על יצוריו: ושמתי פְּקֻדָּתֵךְ שלום (ישעיה ס' י"ז) Befehlshaberin, Aufseherin. ומע"ד: וּפְקֻדָּתָם על נחל ערבים (שם ט"ו ז') aufbewahrte Schätze, ועד"ז ופקדתו יקח אחר: ויתנהו בבית הַפְּקֻדּוֹת (ירמיה נ"ב י"א) בית משמר. ומ"א: ושם בעל פְּקִדֻת (שם ל"ז י"ג) Aufpaßer, ממונה לשמר שלא יצא איש.

פִּקּוּדִים שת"ז למצות: פִּקּוּדֵי יי ישרים (תהלים י"ט ט') Befehle, Verordnungen: נאמנים כל־פִּקּוּדָיו (שם קי"א ז') כי פקדי יי נקראו כל מערכות שסדר, בין בטבעי היצורים ובין בעניני המעשים והמצוה, ובין בעניני מנהגו בגמול וענש. כ"א פעמים במזמור אשרי תמימי דרך (תהלים קי"ט).

פִּקָּדוֹן שת"ז לחפץ הנתן למשמר ביד זולתו להשיבו בעת שידרש מעמו: או את־הַפִּקָּדוֹן (ויקרא ה' כ"ג) verwahrtes Gut: והיה האכל לְפִקָּדוֹן (בראשית מ"א ל"ו) Verwahrung.

מִפְקָד שם מ"ז אם למנין: את מספר מִפְקַד העם (ש"ב כ"ד ט') Zählung, Musterung, או למצוה: בְּמִפְקַד יחזקיהו (ד"ה ב' ל"א י"ג) Befehl: ושרפו בְּמִפְקַד הבית (יחזקאל מ"ג כ"א) Verordnung.

פְּקוֹד שם עיר בבל ע"ד המליצה והמשל כי נפקד עליה עונה: ואל יושבי פְּקוֹד וגו' (ירמיה נ' כ"א).

פֶּקַח שם מלך שומרון בן רמליהו, אשר הי בימי ישעיהו בן אמוץ (מ"ב ט"ו כ"ה, ישעיה ז' א', דה"י ב' ל"ח ו').

פְּקַחְיָה שם מלך שומרון אשר מלך לפני מלוך פקח (מ"ב ט"ו כ"ב).

לרעה אם לשלום ענש כשהוא מחובר אצל עון שיהיה העון נזכר ומבוקר לענש עליו, או על החוטא בקשור מלת על המורה לרעה: פֹּקֵד עון אבות על בנים (שמות כ׳ ה׳) ahnden, gedenken, beobachten, כמו פקיד שומר הדבר: לִפְקֹד עון ישב־הארץ (ישעיה כ״ו כ״א) ahnden, strafen: פָּקַד עונך בת־אדום (איכה ד׳ כ״ב): וּפָקַדְתִּי בשבט פשעם (תהלים פ״ט ל״ג): וּפָקַדְתִּי את־דמי יזרעאל (הושע א׳ ד׳): ביום פָּקְדִי פשעי ישראל (עמוס ג׳ י״ד). ובקשור על: וּפָקַדְתִּי על־תבל רעה (ישעיה י״ג י״א) verordnen: וּפָקַדְתִּי עליכם (ירמיה כ״א י״ד): הנני פֹקֵד עליהם (שם י״א כ״ב): וְלִפְקֹד על יעקב כדרכיו (הושע י״ב ג׳): אֶפְקֹד על פרי גדל לבב (ישעיה י׳ י״ב): לא אֶפְקֹד על־בנתיכם (הושע ד׳ י״ד). על כן אֶפְקֹד עליכם (עמוס ג׳ ב׳): וַתִּפְקֹד עלי עון האשה (ש״ב ג׳ ח׳) beschuldigen: יִפְקֹד יי על צבא המרום במרום (ישעיה כ״ד כ״א) כלם לרעה לענש. ב) ויש מ״ש מנין ומספר ועמו סדור מערכת הצבא: אשר פָּקַד משה (במדבר א׳ מ״ד) welche Moses gemustert hat: לִפְקֹד את־העם (ש״ב כ״ד ד׳): ובשמות תִּפְקְדוּ את־כלי משמרת משאם (במדבר ד׳ ל״ב): כל העבר על הַפְּקֻדִים (שמות ל׳ י״ג): אלה פְקוּדֵי המשכן (שם ל״ח כ״א) Berechnungen, סכום מנין. ג) ויש מ״ש צווי ומנוי לשרות ושררות וגזברות להיות מצוה ושומר דבר: והוא פָקַד עלי לבנות בית (עזרא א׳ ב׳) anbefehlen, einem auftragen. והוא כולל כאחד מצוה על העשיה והשגחה על המעשה, וכל שהוא בקשור על הפקוד הוא המצוה: מי־פָקַד עליו ארצה (איוב ל״ד י״ג), מי צוהו על בריאות ארץ: מי־פָקַד עליו דרכו (שם ל״ו כ״ג) וי״ל זה מע״א, מי בקר על דרכו ולאמר פעלת עולה: וּפָקְדוּ שרי צבאות (דברים כ׳ ט׳) befehligen, צווי במערכה. ובקשור מלת את הפוקד מְמַנֶּה את הפעול להיות הוא מצוה ומשגיח ושומר על דבר: וַיִּפְקֹד שר הטבחים את יוסף (בראשית מ׳ ד׳) לא יתכן לפרש ויפקוד, עשהו לפקיד ומושל, כי לא יכוון עם חלק שני מן פסוק הזה, כי וישרת אותם נאמר רק על הפחות לגדול ממנו, לכן הפשוט כתרגום הרמב״מן, er trug ihm auf, bei ihnen zu sein: יִפְקֹד יי אלהי הרוחות לכל־בשר איש על העדה (במדבר כ״ז ט״ז) יפקד להיות פקיד: על פְּקֻדֵי החיל (שם ל״א י״ד) הממונים. ד) ויש מ״ש גניזה והטמנה: וַיִּפְקֹד בבית (מ״ב ה׳ כ״ד) verwahren, aufbewahren. ה) ויש מ״ש חסרון והעדר: ולא פָקַדְנוּ מאומה (ש״א כ״ה ט״ו) wir vermißten nicht das Mindeste, והוא הגות בלשון לתאר שלילה והסרון בפעל מחייב. והנה לא פקדנו כמו לא חסרנו, שענינו חסר לנו, כן פקד לנו אך חסר נופל על חסרון הצרכים ממאכל ומלבוש, ופקד נופל על שיש לו ממספר הדברים שישנם נמצאים ושמורים בידו.

הנפעל מ״ש מע״א: מחר חדש וְנִפְקַדְתָּ (ש״א כ׳ י״ח) erwähnt werden, תזכר בשמך ויבקרו אותך: כי יִפָּקֵד מושבך (שם שם י״ח) יהיה נזכר מי ישב עליו: ולא יִפָּקֵדוּ (ירמיה כ״ג ד׳) geahndet werden: ומרב ימים יִפָּקֵדוּ (ישעיה כ״ד כ״ב) יבקרו מעשיהם שמרוב ימים להענש עליהם. וי״מ פקידה לטובה: מימים רבים תִּפָּקֵד (יחזקאל ל״ח ח׳) ג״כ מפרשיה חלוקים: מעם יי צבאות תִּפָּקֵד (ישעיה כ״ט ו׳) ג״כ לרעה. ומ״ש מע״ג: וּפקודת כל אדם יִפָּקֵד עליהם (במדבר ט״ז כ״ט) verhängt werden, גזרה הכוללת יגזר עליהם: וַיִּפָּקְדוּ השוערים (נחמיה ז׳ א׳) in ein Amt eingesetzt werden. ומ״ש מע״ה חסר דבר מהמספר: ולא־נִפְקַד ממנו איש (במדבר ל״א מ״ט) vermißt werden, fehlen von der Zahl, wegkommen: לְהִפָּקֵד היום מישראל (שופטי׳ כ״א ג׳) חסר ממספר: איש אל־יִפָּקֵד (מ״ב י׳ י״ט) wegbleiben: וַיִּפָּקֵד מקום דוד (ש״א כ׳ כ״ה) לפי שאחר ישב במקומו ולא נשאר מקום לדוד: בל יִפָּקֵד רע (משלי י״ט כ״ג) לפי דעת המתרגם האשכנזי, ע״ש לון. אבל לא נמצא נפקד לע״ד כי אם על דבר יש שהיה ונחסר, לכן נכון כמשמעו, נפשו בטוב תלין ולא נפקד מראה מע״א.

הפיעל מע״ג: מְפַקֵּד צבא מלחמה (ישעיה י״ג ד׳) mustern, bestimmen, anordnen, befehlen, או הוא בעצמו יהיה פקיד עליהם. ע״ד ופקדו שרי צבאות בראש העם anführen.

הפועל מע״ב: אשר פֻּקַּד על־פי משה (שמות ל״ח כ״א) gezählt werden. מע״ה: פֻּקַּדְתִּי יתר שנותי (ישעיה ל״ח י׳) vermißt werden, ואתה ראה נא בשרש יתר פירוש נכון וקרוב לאמת על הפסוק הזה. וי״מ מע״א, נפקדתי לטוב ונגזר עלי מותר שנים.

פצם

פָּצַם פעל יוצא בנינו פיעל ענינו בקיעה וסדיקה בדבר שלם לא להבדיל חלקיו, כ״א לעשות בו קרע וחריץ ושבירות: הרעשת ארץ פְּצַמְתָּהּ (תהלים ס׳ ד׳) hast die Erde erschüttert und gespalten. כי ברעש תבקע הארץ. ובתרגום וקרע לו חלני פצים לי חרכין, durchbrechen: ובתלמוד בין פְּצִים לחבירו Spalte, Riß.

פצע

פָּצַע, בנינו קל ענינו כמו בצע בקוע וחתוך ע״י הכאה שנפתח מקום בבשר: הכוני פְּצָעוּנִי (ש״ה ה׳ ז׳) verwunden, מכה פתוחה בבשר. ויבקע תרגום ופצע. ובתלמוד *לִפְצַע אגוזים: פְּצוּעַ־דַּכָּה (דברים כ״ג ב׳) בקוע בצים או מרוח בצים.

פֶּצַע תה״ש למכה: פֶּצַע תחת פָּצַע (שמות כ״א כ״ה) offene Wunde: חברות פֶּצַע (משלי כ׳ ל׳) שנפצע בשר ויוצא דם אחרי כן וליהה: למי פְּצָעִים חִנָּם (שם כ״ג כ״ט): פִּצְעֵי אוהב (שם כ״ז ו׳): פֶּצַע וחבורה ומכה טריה (ישעיה א׳ ו׳) ונאמר רק על מכה הנסבה ע״י הכאה חצונית בכלי, ולא על מכה מכאב פנימי, וסרהון הליכות בגוף, eine durch äußere Verletzung hervorgebrachte Wunde, keineswegs aber ein Geschwür.

פצר

פָּצַר, דעתיד יִפְצַר, פ״י בב״ב. הקל ענינו שוה לשרש פרץ, אך פרץ משתמש בטבעי פורץ והורס גדר מבדיל ולוחץ בו מבית לחוץ או מחוץ לפנים, ופצר במוסרי פורץ בדברים ולוחץ בדעת זולתו לעשות לו חפצו, וכל קשורו בבי״ת: וַיִּפְצַר־בָּם מאד (בראשית י״ט ג׳) dringend anhalten, לוחץ בם בפגיעת בקשה ורבוי דברים עד שירצה לחפצו: וַיִּפְצְרוּ באיש בלוט (שם שם ט׳), זה י״ל לחיצה והדיקה בגוף, שהיו דוחקים אותו מן הדלת, לפי שלא רצה להתרחק מן הדלת: וַיִּפְצְרוּ־בוֹ עד־בוֹשׁ (מ״ב ב׳ י״ז) בדברים.

ההפעיל: ואון ותרפים הַפְצַר (ש״א ט״ו כ״ג) Starrsinn ist gleich dem Götzendienste, כמו שהמרי כחטאת קסם, כן לעמתו המפציר ומרבה מדתו לעשות יותר ממה שיצטוה, הוא כאון תרפים.

פְּצִירָה־פִּים שם כלי חרוץ בעל פיפיות: והיתה הַפְּצִירָה פִים (ש״א י״ג כ״א) Haspel, Feile. וי״מ מענין פגימה, Scharten, Stumpfheit, ות״י והוא להון שופינא לחריפא בית פְּגִימַת כל מאן דפרזל, wenn Scharten waren in den Schneiden der Pflugscharen.

פקד

פָּקַד, העתיד יִפְקֹד, פ״י וב״ב, הקל עניניו רבים.

א) יש ענינו זכירה ושימת השגחה על דבר להשקיף על ענינו לטוב או לרע לו, ר״ל לסדר ענינו כפי מה שיחייבהו אחרי שיבקר מעשיו, ע״כ נכלל בו ג״כ גמול וענש. כפקיד ממונה על איש לשלם לו כפי מפעליו. וכל שהוא בקשור את יחס הפעול הוא לטוב: ויי פָּקַד את שרה (בראשית כ״א א׳) bedenken, כי רובו נופל על השב וניחם על מה שנעשה לנפקד, ומבקש להיטיב ענינו: וישמעו כי־פָקַד יי (שמות ד׳ ל״א) wieder bedenken: כי פָקַד יי את־עמו (רות א׳ ו׳) daß der Ewige sein Volk wieder bedacht: פָּקֹד פָּקַדְתִּי אתכם (שמות ג׳ ט״ז) בקרתי והשבתי בעיון על דרכיכם ועל העשוי לכם אם ראוים אתם לענש או להגאל, untersuchen: וּפָקַדְתָּ נוך ולא תחטא (איוב ה׳ כ״ד) besuchen, untersuchen, תבקר ותעיין על ענינו ולא תחסר: פִּקְדוּ־נא וראו (ש״א י״ד י״ז) untersuchen: יי בצר פְּקָדוּךָ (ישעיה כ״ו ט״ז), suchen, forschen: ובן אדם כי־תִפְקְדֶנּוּ (תהלים ח׳ ה׳), תשגיח על מעשיו Aufsicht haben: וַתִּפְקְדֶנּוּ לבקרים (איוב ז׳ י״ח) ihn jeden Morgen untersuchst: וכי־יִפְקֹד מה אשיבנו (שם ל״א י״ד). כי הכל אחד על איזה פנים שתהיה ההשגחה והבקור במעשים לשפוט על פיהם: ואת אחיך תִּפְקֹד לשלום (ש״א י״ז י״ח) תדרש ותבקר אחרי שלומם, sich erkundigen: וַיִּפְקֹד שמשון את־אשתו (שופטים ט״ו א׳) wieder besuchen, bedenken, heimsuchen, אחרי ששכח אותה, והרבה כמוהו. ויתכן שנופל באשה על פקידת בעילה שהיא עת פקודתה. וע״א: פִּקְדוּ־נא את־הארורה הזאת (מ״ב ט׳ ל״ד) bedenken, כלומר הנחמו ושימו לבבכם עליה לטובה כי בת מלך היא: אם־פָּקֹד יִפְקְדֵנִי אביך (ש״א כ׳ ו׳) ידרש אחרי מציאותי לשאל איפה אני. ויש פקידה שהיא

כ"ד א') wie sonst, כמנהג לפני: ויקרא כְּפַעַם־בְּפַעַם (ש"א ג' י') wie vorhin: כְּפַעַם בְּפַעַם אל־מושב הקיר (שם כ' כ"ה) wie gewöhnlich, כי כשאינו בא על כפילת מעשה מורה על מנהג הרגיל וידוע. והזוגי: ויעקבני זה פַעֲמַיִם (בראשית כ"ז ל"ו) zwei-mal: אלף שנים פַּעֲמַיִם (קהלת ו' ו') ולא אמר אלפים, לומר בו שמקץ אלף שנים ישוב לימי עלומיו, ויהיה שנית אלף, כי פעמים שני כראשון כנ"ל, ודעת בן עזרא לא ידעתי לכוין, ע"ש. והרבוי: שלש פְּעָמִים בשנה (שמות כ"ג י"ז) זמנים ידועים, נרדף עם רגלים, כי פעמים בארמית זמנין: שבע פְּעָמִים (ויקרא ד' ו') על השנות הפעולה בטבילה: כהם וכהם מאה פְּעָמִים (ש"ב כ"ד ג') על השעור והמספר, כמו מונים: עד כמה פְּעָמִים אני משביעך (מ"ב י"ח ט"ו): כי גם־פְּעָמִים רבות (קהלת ז' כ"ב) wie oft.

פַּעְנֵחַ שת"ז למגלה דבר נסתר: צפנת פַּעְנֵחַ (בראשית מ"א מ"ה) Entdecker. וראיתי בספר אחד מחכמי הנוצרים כי מצאפנאת, מציל, פענח, דור הזמן, בלשון מצרי, Retter des Zeitalters, der Welt, והוא נכון. כי לדעת המפרשים ראוי להיות ספענח צפנת.

פער

פָּעַר פעל יוצא, בנינו קל, ענינו פתיחת פה פתיחה רחבה בתאוה לשאף ולבלע דבר: וּפָעֲרָה פיה לבלי־חק (ישעיה ה' י"ד) gierig den Mund aufsperren: פָּעֲרוּ עלו בפיהם (איוב ט"ז י'): ופיהם פָּעֲרוּ למלקוש (שם כ"ט כ"ג) כפותח פיו ומקוה לבלע דבר: פי פָּעַרְתִּי ואשאפה (תהלים קי"ט קל"א). והשם: ויצמד ישראל לבעל פְּעוֹר (במדבר כ"ה ג') לפי דעת חכמי התל' יבוא פער בלשון פתיחה לדבר והפכו, ר"ל לקבלה והוצאה, כי פי שלמטה היפך שלמעלה (ראה שרש פעה).

פַּעֲרַי, שם ע"פ לשר צבא המלך דוד (ש"ב כ"ג ל"ה) ובהשנות השם הזה (בד"ה א' י"א ל"ז) הוסב שמו וזכרו לשם: נַעֲרַי.

פצה

פָּצָה, העתיד יִפְצֶה, פ"י בנינו קל ענינו התחלת פתיחת פה לדבור או לקבל, ועמו מ"ש פתיחה להצלה: אשר פָּצְתָה את־פיה (בראשית ד' י"א) die ihren Mund geöffnet, ע"ד מליצה, כי נמצא פעמים רבות פי מיוחס אל האדמה. פָּצִיתָה את־פיך אל־יי (שופטים י"א ל"ו) לנדר, בלי כוונה: אשר־פָּצוּ שפתי (תהלים ס"ו י"ד) ג"כ לנדר, לרצות בו: פְּצֵה פיך ואכל (יחזקאל ב' ח'): הבל יִפְצֶה פיהו (איוב ל"ה ט"ז): ופֹצֶה פה ומצפצף (ישעיה י' י"ד). ובקשור מלת על לרעה: פָּצוּ עליך פיהם (איכה ב' ט"ז) לבזות ולחרף: פָּצוּ עלי פיהם (תהלים כ"ב י"ד) לבלוע. ומ"ש הצלה ופתיחה מרע נקשר ביחס הפעול: הַפּוֹצֶה את־דוד עבדו מחרב רעה (שם קמ"ד י') befreien, retten: פְּצֵנִי והצילני (שם שם י"א) והוא לשון ארמית, חלצה נפשי תרגם פְּצָה נפשי, ומזה בתלמוד: דִמְפַצֵּי ליה מיניה הצוי והליצה והצלה. ומזה שטר *פִּצּוּי Sicherheit-Stellungs-Schrift, המוכר שדהו לאחר וירא לוקח פן יבוא ב"ח לגבותו ממנו, יתן לו כתב רצוי שירצה ב"ח או אותו שלא יפסיד.

פצח

פָּצַח, העתיד יִפְצַח, יִפְצְחוּ, פ"י בב"ב. הקל ענינו פתיחת פה בקול רנה וצוחה: פִּצְחוּ רנה (ישעיה י"ד ז') Freudengeschrei erheben: פִּצְחוּ ורננו וזמרו (תהלים צ"ה ד') aus vollem Halse schreien, כי בערבית ענינו הוצאת דבר ממקום חלול. ומזה:

הפיעל ענינו הלול המוח שבעצמות: ואת־עצמתיהם פִּצֵּחוּ (מיכה ג' ג') aushöhlen, das Mark herausnehmen, ובארמית פצח כמו פיתוח, פרזות תשב תרגם פְּצִיחָן. הבמחנים אם במבצרים, תרגם הבפצחין אם בכרכין, פצח הפך כרך.

פצל

פִּצֵּל, העתיד יְפַצֵּל, פ"י בנינו פיעל וענינו הסרת קליפה החיצונה בעץ, כמו פסל בסמ"ך הסרת קליפה באבן להחליקה: וַיְפַצֵּל בהן פצלות (בראשית ל' ל"ז) Einschnitte machen, schälen, והפעל נגזר משם: פְּצָלוֹת לבנות (שם שם ל"ז) Streifen, Schnitte, Kärbe, כי פצל בארמית קליפה והסרה והתוך.

Verrichtungen, מעשים לתכלית נפלא: וראו מִפְעֲלוֹת אלהים (שם ס"ו ה') sehet die Wunderwerke Gottes! התבוננות על תכלית טוב נורא ונפלא היוצא ממעשיו, כי כל פעל, פעלה, מפעל, רומז על תכלית הנשגב היוצא ממעשה לטוב או לרע, ע"כ צריך התבוננות.

פְּעֻלְּתַי, שם ע"פ (ד"ה א' כ"ו ה').

פעם

נִפְעַם פעל עומד ויוצא גב"ב. הנפעל ענינו נדנוד הרוח וטרדות המחשבה ותמהון לב ממחשבה מעוררה דאגה: נִפְעַמְתִּי ולא אדבר (תהלים ע"ז ה') heftige Bewegungen des Gemüths, Unruhe des Gewissens: וַתִּפָּעֶם רוחו (בראשית מ"א ח') sein Gemüth ward beunruhigt, רוחו מטורפת מבקשת לדעת מה החלום, ובא בנפעל שהרוח נטרף מהחלום אשר הציקתהו לדעת ענינו.

הפיעל: ותחל רוח יי לְפַעֲמוֹ (שופטים י"ג כ"ה) שם הקדוש במקום זה לעורר על חזוק ההתפעליות, כמו תרדמת אלהים, הררי אל, eine heftige Leidenschaft fing ihn an zu beunruhigen, ומה הוא הרוח? מפורש מיד בפרשה שאחריו, זיל קרי ביה, וכן חברו מנחם עם נפעמתי ולא אדבר ותפעם רוחו, לענין אחד. ורש"י פי' כי הפעל נכלל בת"פ החל לבוא בקרבו לפעמים. ואנכי לא ידעתי איזה דרך עבר רוח יי בו? ורד"ק עפ"י התרגום פי' רוח גבורה החל להזקו, וזה אפשר לסבל.

ההתפעל: וַתִּתְפָּעֶם רוחו (דניאל ב' א') ע"ד הנפעל, ומ"ש ע"ד פעל הוזר אפשר לפי ששכח גם החלום ע"כ היה ההתעוררות לטריפת רוח מצד עצמו, משא"כ בפרעה שהיה נטרף מהחלום שהיה זוכר, וזה מתישב לדעת חכמי התלמוד, עיין רש"י. ומ"ש אחריו וַתִּפָּעֶם רוחי לפי שידע שהחלום מטרפהו ואין מקום לתפיסת ב"ע. ויל"ע כי מצד טריפות רוחו בלילה חלם חלומות ושנתו נהייתה עליו, כי הישן במנוחת רוח אין לו חלומות מבהילות. והוי"ו כטעם לפי והרבה כמוהו. ודבר קרוב הוא כי הכותב ספר דניאל, אשר כתוב לרוב בלשון ארמית, תפס גם פה לשון אִתְפְּעֵל ותתפעם רוחו, הקרוב במובנו לבנין נפעל.

פַּעַם שם בן ד' הוראות. א) יש שת"ז לכלי אומנות כמו קורנס: את הולם פָּעַם (ישעיה מ"א ז') Hammer. או הוא ש"ם לקול הברת המכה, Hammerschlag. ומזה בתוספת נו"ן הוא שם תאר לכלי צלצול משמיע בקשקוש, Pamman: פַּעֲמֹן זהב ורמן (שמות כ"ח ל"ד) Glocke, Schelle: את־הַפַּעֲמֹנִים (שם ל"ט כ"ה). ב) ויש ענינו צעד: רגלי עני פַּעֲמֵי דלים (ישעיה כ"ו ו') Schritte, קול פסיעת רגל כהולם פעם: מדוע אחרו פַּעֲמֵי מרכבותיו (שופטים ה' כ"ח): בכף־פְּעָמַי (שם ל"ז כ"ה): וישם לדרך פְּעָמָיו (תהלים פ"ה י"ד). ג) ויש ענינו זוית: על ארבע פַּעֲמֹתָיו (שמות כ"ה י"ב) Ecke, Winkel, ועמ"ש הבאור שם בשם הרמב"ן. ד) ויש ענינו תה"פ להגביל הכמות בפעולה במספר ובזמן: פַּעַם ושתים (נחמיה י"ג כ') Einmal: פַּעַם אחת (יהושע י' מ"ב), ר"ל הקפה אחת ולא יותר: פַּעַם חמישית (נחמיה ו' ה') וכן חברו מנחם עם נפעמתי ולא אדבר, ותפעם רוחו, לענין אחד: פַּעַם אחת (ישעיה ס"ו ח') auf Einmal, hintereinander. אינו להגביל המספר, כי אם הזמן, בזמן אחד, בלי הפסק בינתים, כמו בבת אחת: פַּעַם בחוץ פַּעַם ברחובות (משלי ז' י"ב) ג"כ אינן להגביל המספר, כ"א שנוי המקומות בשנוי הזמן, bald hier bald dort. וכן יבוא על כוונת עתה: זאת הַפַּעַם עצם מעצמי (בראשית ב' כ"ג) או שיאמר ע"ד הולם פעם, dieser Schlag. ר"ל הלימות פעמה וצורתה מורה כי היא עצם וגו' כי לולי זה לא ידעתי לכוין מלת פעם לכאן [והאמת כי כוונת זאת הפעם לפי שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו, שלא ראה בין כל מיני החיים עצם מסכים ומתאים לתאותו והפצו ונאות לטבעו, לכן אמר זאת הפעם הוא עצם מעצמי שהוא דומה לי בתמונת תאר מכל וכל, עיין הבאור שם]: אמותה הַפָּעַם (בראשית מ"ו ל') nunmehr, jetzt, כמו עתה: חטאתי הַפָּעַם (שמות ט' כ"ז) עתה אני מודה. ובאו שניהם: עתה הַפַּעַם ילוה אישי אלי (בראשית כ"ט ל"ד), ע"ד עתה הפעם האחרונה שנלוה אישי אלי לפי שיש לי ג' בנים. ובכן הר': הַפַּעַם אודה את־יי (שם שם ל"ה) לא אבקש יותר: גם בַּפַּעַם ההיא (דברים ט' י"ט) Damals, לשעבר: כי בַּפַּעַם הזאת (שמות ט' י"ד) להבא, אם לא תשמע לעתיד: כְּפַעַם בְּפַעַם (במדבר

ובהכנה למעשה ולמחשבה לעשות הכל כראוי לתכליתו, ein Mann von großen Verdiensten.

פְּעֻלָּה שמ"נ מזה: פְּעֻלַּת צדיק לחיים (משלי י' ט"ז) Thun und Lassen, Handel und Wandel, ר"ל כל ענינו ועסקיו התכלית היוצא מהם לחיים. וי"מ שכר פעלתו רק לכדי חייו: לא־תלין פְּעֻלַּת שכיר (ויקרא י"ט י"ג) verdienter Lohn. כי עבודתו ויגיע כפו בעבור השכר: וּפְעֻלָּתוֹ לפניו (ישעיה מ' י'): ונתתי פְּעֻלָּתָם (שם ס"א ח'): זאת פְּעֻלַּת שטני מאת יי (תהלים ק"ט כ') נסמך על הפועל, זאת דברי שוטני ומחשבתם ותכלית חפצם ותקותם שיעשה לי מאת יי, עיין תרגום הר"מ ז"ל שם והביאור. וגם לפי דבריו יתכן שהשם נסמך על מקבל השכר, והכוונה במה שיסיים זאת ראוי שתהיה שכר שטני: והחכם Luther מעתיק: so geschehe Denen vom Herrn, die mir zuwider sind: לִפְעֻלּוֹת אדם בדבר שפתיך (תהלים י"ז ד') לשכר אשר לאדם בשמרו דבר שפתיך. ואבאר הגדר והבדל שיש בין ד' שמות הנרדפים ר"ל, מלאכה, עבודה, מעשה, פעולה. מלאכה שם מורה פעולות שיעשה רושם ושנוי בגוף הפעול, ונכלל בו כל אומניות שמשנה הפועל חומר פשוט לתקנו לאיזה צורך ותועלת, כמו הבנין, והציור, והכתיבה, והתפירה וכדומה, בין שהיא מלאכת יגיעה ובין בלי יגיעה, כי השם יצייר רק ההומר הנעשה בתקון אומנות מסודר לצרך תועלת מה, ע"כ נאמר בבריאה מכל מלאכתו אשר ברא אלהים. כי הבריאה היתה רק רושם מוחש ושנוי בחומרים, מבלי יגיעת פועלם. העבודה שם מורה בעצם ע"ב פנים. א) פעולת יגיעות וכבדות. כחרישה וזריעה ובנין, אף שאין בו מלאכת אומנות וידיעת תחבולה, ולא שנוי ורושם מוחש בחומרים, כנשיאות משאות ממקום למקום, וכריצה, לכן אמר, תכבד העבודה על האנשים, הם ילכו וקוששו להם קש. היא יגיעה בלי אומנות ותחבולות ובלי שנוי ורשם מוחש. ב) או נקרא עבודה, שירות, שיעשה הפועל איזה עסק וענין ואם היא קלה לא לצרך עצמו כי אם לזולתו, ובמצותו. ועד"ז נקרא ג"כ תפלה וכל המצות שיעשה האדם לכבוד השם ובמצותו עבודת ה'. וכל הסר למשמעת זולתו נקרא עובד עבודתו, ע"כ ימצא מלאכה, שאינה עבודה, ועבודה שאינה מלאכה. לכן יבואו לפעמים מחוברים לתאר אחד את חבירו, כל מלאכת עבודה לא תעשה, עבודה מתאר שם מלאכה, להורות בו מלאכה שהיא עבודה, ויגיעת הגוף, או שאינו לצורך עצמו כי אם לזולתו, ומלאכה מתאר ג"כ שם עבודה, כי אלו אמר כל עבודה לא תעשה, היה מובן בו ג"כ עבודת המצות, אבל מלאכה מתאר עבודה שהיא להוצאת תועלת וצורך בחפץ. שם מעשה הוא שם כולל כל ענין מסודר מעבודה ומלאכה, וכל עסק וענין בשנוי ובתנועה בחומר, כמנהג בדבור ובמחשבה, במועיל ובמזיק, בנאה ובמגונה, בצדק ועול, בטוב וברע נקרא מעשה. ושם פעולה שוה לו בכל הענינים האלה, זולתי ששם מעשה יאמר ג"כ על ספור הדברים, כפי מה שהיו והם ויהיו מבלי השקיף על התכלית המגיע מהם. ושם פעולה יורה רק על תכלית היוצא מן המעשה לתועלת או לנזק. ומעתה עמוד והתבונן, כאשר אמר, כי בו שבת מכל מלאכתו אשר עשה, ירצה בו שנוי והתחדשות הנמצאים ורושמי המוחשים בחומרים. וכאשר יאמר את מעשי יי, ירצה בו ספור הדברים ההוים ונעשים זה עם זה וזה אחר זה, וכאשר יאמר את פֹּעַל יי לא יביטו, ירצה, הכוונה הנפלאה והתכלית הטוב והחכמה הנכללי' במעשי ה' וביצוריו. אבל עבודת ה' בבחינת פעולה נסמך לפועל לא יתכן, כי אין במעשה ה' יגיעה ולא עבודה לזולתו. ותמצא לא תעשה כל מלאכה, כל מלאכת עבודה לא תעשה, לפי שהן מורות אומניות לחפצי האדם ולתועלתו, אבל לא יתכן לומר לא תעשה כל מעשה או כל פעולה לא תפעל, שלא יהיה משמע כל דבור ומחשבה מדברים העיונים מטוב ורע, שגם עליהם נופל מעשה ופעולה וזה לא יתכן. ובמקום שיאמר מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי יתכן לומר ג"כ פעלות לא יעשו. אבל לא יתכן לומר מלאכות לא יעשו או עבודות לא יעבדו, והבן. והרב ר' הירץ וויזל נ"ע רומז קצת על הבדלים האלה בויקרא כ"ג פ"ג. ע"ש, ואנכי באתי אחריו ומלאתי אחריו, ואולי כוונתי לדבריו.

מִפְעָל שמ"ז: קדם מִפְעָלָיו מאז (משלי ח' כ"ב) Thaten, Handlungen, Wirkungen, כולל הבריאה. ובסג"ר: חזו מִפְעֲלוֹת יי (תהלים מ"ו ט')

שמוציאה נשימתה מחולשה וכאב. ובא על המילדת: ושם השנית פּוּעָה (שמות א' ט"ו) אולי הוא שם תואר. ופעל פעפע בתלמוד ע"ש בעה; אפעה בשרש אפע.

פָּעוּ, שם עיר בארץ אדום, הנקראת גם פָּעִי (בראשית ל"ו ל"ט).

פְּעוֹר, שם הר בארץ מואב (במדבר כ"ג כ"ח). ומזה: בַּעַל פְּעוֹר (שם כ"ה ג'), והוא שם אליל, אשר לכבודו ולעבדהו שפכו בנות מואב את תזנותן באתנן לכל עובר.

פעל

פָּעַל, העתיד יִפְעַל, פ"י, בנינו קל ענינו כולל כל מעשה ועבודה ומלאכה להביאה לגמר תכליתו. ולא יאמר כ"א על מעשה שהגיעה לתכליתה: מה־פָּעַל אל (במדבר כ"ג כ"ג) auswirken, verrichten, thun, zu Stande bringen, ausführen, verursachen: ולא ה' פָּעַל כל־זאת (דברים ל"ב כ"ז) verursachen, כי גם הסבה הגורם והמסבב לדבר נקרא פועל, כי מושגו כולל ונופל על כל ענין שיצא לתכלית מה: כל פָּעַל ה' למענהו (משלי ט"ז ד') einrichten, bestimmen. ע"ש ענה: מי־פָעַל עשה (ישעיה מ"א ד'), פעל על הסבה והתחלה, ועשה על גמר הפעולה והשלמתה לתכלית הפעולה: וּפָעַל בפחם (שם מ"ד י"ב) wirken, ע"י אמצעים המסבבים לעשות: אַף־יִפְעַל־אֵל (שם שם ט"ו) מעשה ממש: מכון לשבתך פָּעַלְתָּ ה' (שמות ט"ו י"ז) einrichten, ר"ל הסבות ותקנת, וכן: עוזה אלהים זו פָּעַלְתָּ לנו (תהלים ס"ח כ"ט) stiften: אם־עול פָּעַלְתִּי (איוב ל"ד ל"ב) בין במעשה ובין בדבור ובין במחשבה: אַף לא־פָעֲלוּ עולה (תהלים קי"ט ג') ג"כ עד"ז: אשר משפטו פָּעָלוּ (צפניה ב' ג') aus-üben: אֶפְעַל ומי ישיבנה (ישעי' מ"ג י"ג) beschließen: הן־כל־אלה יִפְעַל־אל (איוב ל"ג כ"ט) versuchen, probiren, verfahren: חטאתי מה אֶפְעַל לך (שם ז' כ') sündigte ich, was that ich dir? d. h. was konnte ich dir damit schaden, איזה תכלית תועלת או נזק יגיע לך מזה? גבהי שמים מה־תִּפְעָל (שם י"א ח') Einfluß haben: ומה־יִפְעַל שדי למו (שם כ"ב י"ז) Wirkung machen, Einfluß haben, Gutes oder Böses thun. וכן: אם־חטאת מה תִּפְעָל־בו (שם ל"ה ו') ורובו לרעה: צדיק מה פָּעָל (תהלים י"א ג') was hat der Fromme verschuldet? לפרש"י, ע"כ הוא מחובר לרוב עם און: והרבה בתהלים ובאיוב: כל־פֹּעֲלֵי און (תהלים ה' ה') Uebelthäter, Stifter, כי מושגו כולל כל אופן און בין במעשה ובין בדבור ובין במחשבה, בין בעצם ובין בגרם או בסבה, והבן. ע"כ הוא שב שם תאר מרכב פעל און, על איש רע באיזה אופן שיהיה שתצא בסבתו רעה לזולתו. וז"ע: אַף לא פָעֲלוּ עולה (שם קי"ט ג') באיזה אופן שיהיה. ולפי שמושגו כולל יותר מפעל עבר, עשה, לכן שמשו בו המדקדקים לכנות בו כל מלה ממהות הדבור המורה שנוי ותנועה בשם פעל. Zeitwort. וכן הוא בא על תשלום גמול מעשה ורובו עונש: כל־מעשינו פָּעַלְתָּ לנו (ישעיה כ"ו י"ב) vergelten. ועל גמול הטוב: פָּעַלְתָּ לחוסים בך (תהלים ל"א כ') Lohn bestimmen, כמו מכון לשבתך פעלת, המורה הזמנה והגבלה, וכן: צדיק מה פָּעָל (שם י"א ג') Loos, Lohn, לדעת הר"מ. והוא הדבר שאמרתי כי פעל יאמר על הכוונה והתכלית המגיע מן המעשים.

פֹּעַל שמ"ז נאמר על גמר מעשים גדולים ועל שכר המעשה: כי פֹעַל פעלת בימיהם (תהלים מ"ד ב') große Verrichtungen: ואת פֹּעַל יי לא יביטו (ישעיה ה' י"ב): אם זך אם־ישר פָּעֳלוֹ (משלי כ' י"א) מן המעשים שהוא עושה נכר כוונתו ותכליתו ומחשבתו. ר"ל גם הנער יתנכר ע"י מעשיו בפעל, אם זך או ישר מחשבתו וכוונתו ותכליתו בפעולה ההיא, אעפ"י שנדמה שבלא כוונה הוא עשה. ואצ"ל גדול שנכר פעלו ממעשיו. ר"ל הכוונה והתכלית והתועלת מה שיכוין. ע"ש נכר פי אחר: יצא אדם לְפָעֳלוֹ (תהלים ק"ד כ"ג) Geschäft, Verrichtung, Gewerb: פֹּעַל אוצרות בלשון שקר (משלי כ"א ו') der Schätze erwirbt mit falscher Zunge, ויאמר על קנין ורכוש הנקנים בעול שלא ביושר רק בשקר ותרמית. וכן בא על הגמול והשכר והענש: כי פֹעַל אדם ישלם־לו (איוב ל"ד י"א) Verdienst. כי פעל מורה השווי מה ששוה פעולתו כמוהו שכרו: ישלם יי פָּעֳלֵךְ (רות ב' י"ב): וכשכיר יקוה פָעֳלוֹ (איוב ז' ב'): מתהפך בתחבלותיו לְפָעֳלָם (שם ל"ז י"ב) Entzweck, תכלית הנרצה בפעולה, והרבוי: רב פְּעָלִים (ש"ב כ"ג כ') גדול בהכשר

פסח

פָּסַח פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל יש ענינו דלוג וקפיצה מדבר על דבר לקפוץ מעל הדבר שביניהם: וּפָסַח ה' עַל־הפתח (שמות י"ב כ"ג) überhüpfen, überschreiten, מענין פיסח שהוא קופץ פעם על רגל זה ופעם על השניה ע"ש סעף. ויש ענינו חוס והגנה: פָּסוֹחַ והמליט (ישעיה ל"א ה') schonen. והמליצה בעבור שאמר כצפרים עפות. שהוא מרחף על גוזליו ומנתר עליהם להצילם, ומזה לדעתי: וּפָסַחְתִּי עליכם (שמות י"ב י"ג) ich werde schonend an euch vorüber- gehen, האמור במצרים, ל' הגנה והצלה כתרגם ואיחוס. וכאמרו ואת בתינו הציל.

הנפעל ענינו חיגרות: ויפל וַיִּפָּסֵחַ (ש"ב ד' ד') hinkend werden, לבלתי יכול לכת ישר כי אם צולע.

הפיעל: וַיְפַסְּחוּ על המזבח (מ"א י"ח כ"ו) תפס על הדלוג פסח בל' גנאי.

פֶּסַח שת"ז לקרבן הנעשה בחג שנקרא כן: ושחטו הַפָּסַח (שמות י"ב כ"א) Verschonungs- opfer: זבח חג הַפָּסַח (שם ל"ד כ"ה) Verschonungsfest, ולא נראה בעיני מה שתר' הר"מ ז"ל Ueberschrei- tungsfest, כי אין שם פסח אלא מל' הגנה והצלה: על־שחיטת הַפְּסָחִים (ד"ה ב' ל' י"ז).

פִּסֵּחַ שת"ז לצולע ונכה רגלים: עור או פִסֵּחַ (ויקרא כ"א י"ח) hinkend, אפי' באחת מרגליו: והוא פִּסֵּחַ שתי רגליו (ש"ב ט' י"ג): העורים וְהַפִּסְחִים (שם ה' ו') המה לדעתי מני צלמים אשר עמדו שם, כדרך אשר תארו קדמוני יון אליל אחד ושמו Vulcan כאיש פסח, ואלהי האהבה Cupido כילד אשר עורת בעיניו.

פָּסֵחַ, שם ע"פ (ד"ה א' ד' י"ב, נחמיה ג' ו', עזרא ב' מ"ט, נחמיה ז' ל"א). ואולי השם הנהוג בבני ישראל פֶּסַח, צריך לקרוא פָּסֵחַ, כי הוא שם הקדש, ונ"מ לדינא לענין גט.

פסל

פָּסַל, העתיד יִפְסֹל, פעל יוצא בנינו קל ענינו גזירה וחתוך וחציבה בעץ ובאבן לתת לו צורת דבר מה: כי פְסָלוֹ יוצרו (חבקוק ב' י"ח) aus- hauen, ausschneiden: פְּסָל לך (שמות ל"ד א'), גזירה לעשות האבן חלק ויושר: וַיִּפְסְלוּ בוני שלמה (מ"א ה' ל"ב), קרוב לל' פצל, להסיר הקליפה ולהחליק השטח.

פֶּסֶל שת"ז לכל חומר עשוי על צורה מה: לא־תעשה לך־פֶסֶל (שמות כ' ד') Bild, geschnitz- tes, gehauenes, gegoßenes Bild: וּפֶסֶל נסך (ישעיה מ"ד י') das der Bildner gegoßen, אם הוא של מתכות; ואם הוא של אבנים, יאמר ausgehauen: כי ארץ פְּסִלִים היא (ירמיה נ' ל"ח) Götzendiener: פְּסִילֵי אלהיהם (דברים ז' כ"ה).

פְּסִילִים, שם מקום: והוא שב מן הַפְּסִילִים (שופטי' ג' י"ט) Steinbruch, מקום שפוסלי' האבנים, וע"ש סמל ההבדל שבינו ובין השמות הנרדפים עליו.

פְּסַנְטֵרִין (דניאל ד' ז') גם פְּסַנְתֵּרִין בת' (שם ג' ה', י' ט"ו), הוא כלי זמר השוה בתוארו לקתרום Zither.

פסס

פָּסַס פעל עומד בנינו קל, ענינו כמו אפס, המורה כלה והעדר: כי־פַסּוּ אמונים מבני אדם (תהלים י"ב ב') aufhören, fehlen, dahin sein, נרדף עם גמר.

פַּס ת"הש לרוחב מקום כמלא רחב יד: כתנת פַּסִּים (בראשית ל"ז ג') bunter Rock, כן העתיק הרמבמ"ן, נכלל התאר במתואר, שכל פס יד מצבע אחר. ובדניאל פַּס ידא. והוא המקום החלול שבכף, ככף איש ת"י כפיסת ידא. ובתלמוד עושין פַּסִּין לביראות, Latten, שהן רחבים כפס יד ונמצא בתלמוד פַּסְיוֹן בסמך (נגעים ל"ב) Ausbreitung, מענין זה, ועיין ערוך. ויש מפרשים מזה: יהי פִסַּת בר בארץ (תהלים ע"ב ט"ז) Händevoll, ע"ד ותעש הארץ וגו' לקמצים. וי"מ אותו כמו פשה בשי"ן, Ueberfluß, ראה שרש פסה כי שם מקומו. (פסע, בשרש פשע; פסק, בשרש פשק.)

פִּסְפָּה, שע"פ (ד"ה א' ז' ל"ח).

פעה

פָּעָה פעל יוצא בנינו קל ענינו זעקת קול חזק בלילה: כיולדה אֶפְעֶה (ישעיה מ"ב י"ד) schreien, ächzen, winseln, הזועקת מחבליה, והוא מתדמה לקול אנחת היולדה קולה כחולה מְצֵרָה,

ילכו לְפָנֵינוּ (שמות ל"ב א׳): ואת יהודה שלח לְפָנָיו (בראשית מ"ו כ"ח): הארץ אשר לִפְנֵיכֶם (ויקרא י"ח כ"ז) בזמן: ההלך לִפְנֵיכֶם (דברים א׳ ל׳) במקום. וכן יבוא לענין הערך: אל תתן את אמתך לִפְנֵי בת־בליעל (ש"א ח׳ ט"ז) ,für Etwas halten (והנה כזה לדעתי, אני מה"ל, גם המקרא: כי לִפְנֵי לחמי אנחתי תבוא (איוב ג׳ כ"ד), ואיננו כדעת המפרשים בטרם יבוא לחמי תבא אנחתי, כי אם תחת ובמקום לחמי תבוא אנחתי, כאלו האנחה הוא הלחם העצבים אשר הוא אוכל, ויתורגם, anstatt Brodes ist mein Seufzen mir, וסיפא דקרא נ"כ על הדרך זה ויתכו כמים שאגותי, ר"ל שאגותי כמים המה אשר אני שותה ולא מים ממש, אלא ע"ד מליצת ישתה לעג כמים, בספר הזה): כנמרד גבור ציד לִפְנֵי ה׳ (בראשית י׳ ט׳), שהיה חושב אותו במעלה שהוא גבור בציד לפני ה׳. ומה שהוא חשיבות ממש: ויהיו לאחור ולא לְפָנִים (ירמיה ז׳ כ"ד) geachtet sein. כמו הפעל אל תפן אל מנחתם. והתבונן היטיב שליבות המושגים וכונן כל מושג אל מכונו. ב) ויש תה"ש או הפעל לתאר חתוך היפך חיצון: ופטורי צצים מִלִּפְנִים ולחיצון (מ"א ו׳ כ"ט) ,innerhalb, von Innen, inwendig. ובה"א הנקבה: אל־הקדש פְּנִימָה (ויקרא י׳ י"ח), והמ"ם בו כמ"ם מים: לִפְנִימָה ולהיצון (מ"א ז׳ ל׳). וביו"ד היחס: בית ה׳ הַפְּנִימִית (שם ז׳ י"ב): וחדריו הַפְּנִימִים (ד"ה א׳ כ"ח י"א): החצר הַפְּנִימִית (אסתר ד׳ י"א): דלתותיו הַפְּנִימִיּוֹת (ד"ה ב׳ ד׳ כ"ב) וכל אלה תה"ש אבל: כבודה בת־מלך פְּנִימָה (תהלים מ"ה י"ד) ,innerlich, ש"מ, וההא נוספת.

*פְּנָי שמ"ז נמצא בתלמוד ובדב"א לענין זמן ריק נפנה מעסקים. כשיש לו פְּנָי לעשות, Muße, Gelegenheit. ויתן משקל שם זה בעברית ע"מ הֳוָי. וימ"ם: לכשאפנה אשנה וכבר בארתיו. נקי יהיה לביתו, תרגם פְּנָי, befreiet von Geschäften. ומזה שם אחד בתלמוד פְּנוּי הבא על הַפְּנוּיָה, תאר לנקי מאשה. וכן ימצא שם אחד *פְּנִיָּה, Nebenansicht, כשעושה העושה מעשה שיתן לו פנים בשביל דבר זה הוא עושה, ובלבו כוונה אחרת שאליו פונה בקרבו, והכל סובב על ענין פנים שהוא משתמש לפנים רבים. כאמרם בתלמוד מ"ט פָּנִים לתורה, Auslegung, Bedeutung. וכן יאמרו על כל פָּנִים. Art und Weise.

פְּנוּאֵל, שם מקום בעבר לירדן (בראשית ל"ב ל"ב, שופטים ח׳ ח׳) גם נזכר המקום הזה בשם פְּנִיאֵל (בראשית ל"ב ל"א; ובד"ה א׳ ח׳ כ"ה) הקרי פְּנִיאֵל.

פנן

פְּנִינִים שם אבן יקרה ממראה אדום: אדמו עצם מִפְּנִינִים (איכה ד׳ ז׳), יש מעתיקים Perlen, כנהוג בין המחברים, ושכחו כי אדמו! והנכון כי המה Korallen: יש זהב ורב־פְּנִינִים (משלי כ׳ ט"ו).

פְּנִנָּה תחת פְּנִינָה, שם אשת אלקנה, צרת חנה אם שמואל הנביא (ש"א א׳ ב׳ ד׳).

פנק

פִּנֵּק פעל יוצא, בנינו פעל ענינו עדון ותענוג: מְפַנֵּק מנער עבדו (שם כ"ט כ"א) wer seinen Sklaven in der Jugend verzärtelt. מעדני מלך, תרגם תַּפְנוּקֵי מלכא. (פס ראה שרש פסם).

פסג

פַּסֵּג פעל יוצא, בנינו פיעל ענינו העלאה והרמה: פַּסְּגוּ ארמנותיה (תהלים מ"ח י"ד) thürmet hoch ihre Paläste, מלשון פסגה, שיגביהו הארמנות בבנין, כן פי׳ רש"י. והר"מ מעתיקו, besteigen, והוא עומד מענין עלה הפסגה, ובארמית וערבית ענינו חלוק, ויבתר תרגם ופסיג. תנתח תרגם תפסג, כמו פסק בקו"ף. ומפרשים קצת שיחלקו שלל הארמונות, או שיחלקו איש איש להשגיח על עסקי ארמון.

פִּסְגָּה שת"נ לגבעה: ראש הַפִּסְגָּה (במדבר כ"א כ׳) Anhöhe, Hügel: תחת אשדת הַפִּסְגָּה (דברים ג׳ י"ז).

פסה

פִּסָּה שם ת"נ על משקל פִּנָּה, הוראתו פסיון תוספות ורבוי כדעת רש"י ובא על שפע יבול האדמה: יהי פִסַּת בר בארץ (תהלים ע"ב ט"ז) Ueberfluß.

(מלאכי א׳ ט׳) wird er Jemand von euch gut aufnehmen? : לא תכיר פָּנִים (דברים י״ו י״ט) das Ansehen achten : ונשא פָנִים (מ״ב ה׳ א׳) ansehnlich, achtungswerth : ומשא פָנִים (ד״ה ב׳ י״ט ז׳), ע״ש נשא : וסתר פָּנִים ישים (איוב כ״ד ט״ו) : הכרת פְּנֵיהֶם (ישעיה ג׳ ט׳), מראה החיצונה : והוא לא־פָנִים קלקל (קהלת י׳ י׳), שלא הדר פניה למראה וזהר. והוראתו בקשור פעל תמצא כל מקום בפעל שלו כמו : חלה את־פְּנֵי ה׳ (ד״ה ב׳ ל״ג י״ב) : מבקשים את־פְּנֵי שלמה (שם ט׳ כ״ג), הוא למצוא רצון : קדמה פָנָיו (תהלים י״ז י״ג), komm' ihm zuvor, ר״ל לבוא לפני מלאת רצונו. והפכו : נקדמה פָנָיו בתודה (שם צ״ה ב׳), נבקש רצונו : אל תשב פְּנֵי משיחך (שם קל״ב י׳), חסרת רצון. כי נשא פנים הוא מלוא רצון. והשבת פנים הוא מניעת רצון אשר יקרא הלועז Widerwillen. והרבה מספור בקשור פעל, ר״ל שיתהפך ענינו לפי פעל המחובר עליו. ב) וכן יאמר על הכעס כעל הרצון, כי הפנים הם האות שבה נכר רצון וכעס, לכן בא על ב׳ ענינים הפכים האלה, לפי ענין חבורו בפעל. ועמו מה שהוא השגחה ושימת העין לטוב או לרע, ר״ל להראות פנים מסבירות לטוב ופנים רעים לענש : פְּנֵי ה׳ בעשי רע (תהלים ל״ד י״ז) Zorn : פָּנַי ילכו (שמות ל״ג י״ד) Zorn, Unwillen : וּפָנֶיהָ לא־היו־לה עוד (ש״א א׳ י״ח) : לוא־אפיל פָּנַי בכם (ירמיה ג׳ י״ב) : אעזבה פָנַי (איוב ט׳ כ״ז) : אכפרה פָנָיו (בראשית ל״ב כ״א) : ונתתי פָנַי באיש ההוא (ויקרא י״ז י׳), שימת השגחה לענש : מגערת פָּנֶיךָ (תהלים פ׳ י״ז). וכל נתינת פנים לרעה. וכן שימה : הנני שם פָּנַי בכם (ירמיה מ״ד י״א). ואצל הסתרה מורה פני השגחה : הסתרת פָנֶיךָ הייתי נבהל (תהלים ל׳ ח׳) : והסבותי פָנַי מהם (יחזקאל ז׳ כ״ב), פני השגחה, כמו בהפכו : יאר ה׳ פָּנָיו אליך (במדבר ו׳ כ״ה) : ישא ה׳ פָּנָיו אליך (שם שם כ״ו). ובחבור אותיות בכל״ם : בִּפְנֵי הגדרת (יחזקאל מ״ב י״ב) vor : בְּפָנַי יענה (איוב י״ו ח׳) ממש : לא יתיצב איש בְּפָנֶיךָ (דברים ז׳ כ״ד), אחד עם לפניך, מפניך : ונקטתם בִּפְנֵיכֶם (יחזקאל כ׳ מ״ג) : וענה גאון־ישראל בְּפָנָיו (הושע ה׳ ה׳). י״מ ל׳ עדות, פניו מעיד על גאונו, וי״ל ענה עניות, בפניו בכעס הקדוש ב״ה. ובלמ״ד הוא מלת היחס : לִפְנֵי האלהים (בראשית ו׳ י״א) vor, in Gegenwart : לִפְנֵי אדני (שם מ״ז י״ח) כאשר אדני רואה. וכל לפני אצל פעולה מורה שהפעולה נעשה לעיניו : בא לְפָנַי (שם ו׳ י״ג) : התהלך לְפָנַי (שם י״ז א׳) : ונפלו לִפְנֵיכֶם לחרב (ויקרא כ״ו ז׳) : וישבו לְפָנָיו (בראשית מ״ג ל״ג) : נתן ה׳ אלהינו לְפָנֵינוּ (דברים ב׳ ל״ו) : ויתן לִפְנֵיהֶם (בראשית י״ח ה׳), ומ״ש קדימה במקום או בזמן, בשם לפנים. וכל הענינים הולכים וסובבים אל עקר ענין פנים, ורק המשך ישתנה לפי הפעל שיודבק בו, כמו הפעלים שום, הכין : שום תשימון פְּנֵיכֶם לבוא (ירמיה מ״ב ט״ו) wenn ihr euch wendet nach Egypten. וכדומה ובשמוש מ״ם, ענינו סבה : מִפְּנֵי ה׳ אלהים (בראשית ג׳ ח׳) vor, wegen, aus Ursache : מִפְּנֵי מי המבול (שם ז׳ ז׳), ולכן יבוא לרוב בפעל רחוק מקום בסבת איזה דבר : ויברח משה מִפְּנֵי פרעה (שמות ב׳ ט״ו) : ויקצו מִפְּנֵי בני ישראל (שם א׳ י״ב) בסבת : מִפְּנֵי רוע מעלליך (דברים כ״ח כ׳) בשביל : לענות מִפָּנָי (שמות י׳ ג׳) : נטתה מִפָּנַי (במדבר כ״ב ל״ג), (וההבדל שבינו ובין לפני הקודם ע״ש נטה) : וּמִפָּנֶיךָ אסתר (בראשית ד׳ י״ד), וכן יבוא כטעם יען, בעבור : מִפְּנֵי אשר ירד עליו (שמות י״ט י״ח) weil. ובבא אותיות השמוש : ויצא קין מִלִּפְנֵי ה׳ (בראשית ד׳ ט״ז) von vor der Gegenwart, המ״ם מורה הרחוק, והלמ״ד מורה התכלית במקום ר״ל המקום שהוא לפני העצם : מִלְּפָנֶיךָ משפטי יצא (תהלים י״ז ב׳) : מִלִּפְנֵי ה׳ הוא בורח (יונה א׳ ג׳), כמו מפני לבד והרבה כמוהו.

לְפָנִים א) יש תה״פ מורה קדימה בזמן או במקום : האימים לְפָנִים ישבו בה (דברים ב׳ י׳) vorhin, בזמן : לְפָנִים בישראל (רות ד׳ ז׳) vor Alters, vor Zeiten : לְפָנִים הארץ יסדת (תהלים ק״ב כ״ו), והוא בראש זמן הבריאה : לִפְנֵי שחת ה׳ (בראשית י״ג י׳) vorher, ehe : וְלִפְנֵי מזה (נחמיה י״ג ד׳) ehedem : על כל־אשר היה לְפָנַי (קהלת א׳ ט״ז), לפי שהוא נופל על קודם בזמן, כמו אחרי כן מן אחור מה שמאוחר בזמן : הצעירה לִפְנֵי הבכירה (בראשית כ״ט כ״ו) früher : לִפְנֵי מותי (שם כ״ז ז׳) vor. ומ״ש קדימה במקום : יעבר־נא אדני לִפְנֵי עבדו (שם ל״ג י״ד) voraus : לִפְנֵי העם (שמות י״ג כ״ב) : לִפְנֵי מחנה ישראל (שם י״ד י״ט) vorn an : במנחה ההולכת לְפָנָיו (בראשית ל״ב כ״א) : אשר

בבית בפנת השוק, מפני רבוי עוברים ושבים כמו בפתח העינים, במקום שיתקבצו עוברים ושבים מצדדים רבים: ואצל כל־פִּנָּה תארוב (שם שם י"ב) והרבוי: בארבע פִּנּוֹת הבית (איוב א' י"ט): אל ארבע פִּנֹּתָיו (שמות כ"ז ב'), כי רק המקום שבו פונה המקום מצד לצד נקרא פנה, והראשונים מסופקים בשם הזה בשרשו ולא פנו לבם, כי שם פִּנָּה מן פָּנָה. וע"א: היתה לראש פִּנָּה (תהלים קי"ח כ"ב) Schluß-Stein, ידוע הוא כי כפה הולך ומשפע למעלה עד אמצעיתו ומשם הוא פונה והולך למטה מצד האחר, והשורה האמצעית בין שתי הנטיות, סוגרת כל הכיפה ומחזקת אותה וזה נקרא ראש פנה, כי הוא בראש ומשם הולך הכפה ומשפע ופונה לשני צדדין לכאן ומכאן, כמו פנה בבית: טוב לשבת על־פִּנַּת גג (משלי כ"א ט') die Spitze, Schärfe, כי חוד הגג המשופע לכאן ולכאן הוא כמו אבן פנה, ופנת הבית. ועצ"הש והמליצה נקראו ראשי העם פִּנּוֹת: ויתיצבו פִּנּוֹת כל העם (שופטים כ' ב') Oberen, Vornehme, כי הם בקהל כראש פנה בבנין, המחזק אסיפת האבנים: פִּנַּת שבטיה (ישעיה י"ט י"ג) die Häupter seiner Stämme; כמו פנות כל העם, ומזה: נשמו פִּנּוֹתָם (צפניה ג' ו'), וכן נקרא ביסוד הבנין אבן הזוית אבן הראש פנה: פִּנַּת יקרת מוסד (ישעיה כ"ח ט"ז) Eckstein, ידוע בחכמת הבנין כי הוא מחזק היסוד: ממנו פִּנָּה (זכריה י' ד') עצ"הם: מי־ירה אבן־פִּנָּתָהּ (איוב ל"ח ו'): ולא־יקחו ממך אבן לְפִנָּה (ירמיה נ"א כ"ו), כי גם בזוית ישימו אבנים גדולות, לכן שורת האבנים בראש הכפה נקרא ראש פנה.

פָּנִים שע"נ עקר ענינו לשטח החיצון הנראה בגוף והחשוב בו. היפך צד האחור. א) הוא נרדף עם אפים, המורה פרצוף הפנים הנגלים בראשונה בבע"חי והנותן לו הדור: להצהיל פָּנִים משמן (תהלים ק"ד ט"ו) Angesicht: ערף ולא פָנִים (ירמיה ב' כ"ז), וכן על שאר דברים בבע"חי ובלתי בע"חי: ושנים פָּנִים לכרוב (יחזקאל מ"א י"ח): כמים הַפָּנִים לַפָּנִים (משלי כ"ז י"ט): פָּנִים ואחור, vorne: מִפָּנִים ומאחור (ד"ה א' י"ט י'): פָּנִים אל פָּנִים (בראשית ל"ב ל"א), כמו עין בעין. וכן: פָּנִים בְּפָנִים (דברים ה' ד') unmittelbar, ואמר הרד"ק פנים בעבור שהוא פונה לכל צד, ואין צורך, כי כל דבר גלוי ונראה והדרת העצם נקרא פנים. ולכן יבוא על שטח החיצון שבכל גוף: על־פְּנֵי תהום (בראשית א' ב') die Oberfläche: על פְּנֵי כל־הארץ (שם שם כ"ט). וכן יבוא במקום בבחינת הצד שהוא כמו פנים לגוף: על־פְּנֵי סדום (שם י"ט כ"ח) vor, die Seite: על־פְּנֵי ממרא (שם כ"ה ט'): על־פְּנֵי מצרים (שם כ"ה י"ח): את פְּנֵי העיר (שם ל"ג י"ח): אל־מול פְּנֵי־המצנפת (שמות כ"ח ל"ז). וכן יבוא על העצם בפניו ובחייו, ר"ל אם במקום או בזמן מציאותו: משרת את־פְּנֵי ה' (ש"א ב' י"ח) vor, in Gegenwart: ועל־פְּנֵי כל־העם אכבד (ויקרא י' ג') בפרהסיה: על־פְּנֵי תרח אביו (בראשית י"א כ"ח) während dem Leben, בימי חייו: על־פְּנֵי אהרן (במדבר ג' ד'), מוסב על וימת: לִפְנֵי שמש ינון שמו (תהלים ע"ב י"ז), כל עוד שהוא קים: וְלִפְנֵי ירח דור דורים (שם שם ה') so lange der Mond dauern wird, durch viele Geschlechter: אלהים אחרים על־פָּנָי (שמות כ' ג') בקיומי. והנכון שהוא נופל על דבר מתנגד לרצון הרואה, כהוראת מלת על לרעה: אם־לא על־פָּנֶיךָ יברכך (איוב א' י"א): המכעיסים אותי על פָּנַי תמיד (ישעיה ס"ה ג') zum Widerwillen, zum Trotz, כי פנים מורה ג"כ הרצון ועל הוא התנגדות לרצון: ועל־פְּנֵיכֶם אם־אכזב (איוב ו' כ"ח) ob ich in eurer Gegenwart [wörtlich in euer Gesicht] es ableugnen würde, וכן יבוא במקום העצם כמו עין, יד, נפש, לב, רוח: ויוציאך בְּפָנָיו (דברים ד' ל"ז) selbst, בעצמו: אל־פָּנָיו ישלם־לו (שם ז' י'), כמו אליו בעצמו: סבב את־פְּנֵי הדבר (ש"ב י"ד כ') die Sache so zu wenden, es zu verursachen, והכוונה של המליצה הזאת, עקר הענין שהוא הפנים: פְּנֵי המלחמה (ד"ה א' י"ט י'), עקר המלחמה: ידוע תדע פְּנֵי צאנך (משלי כ"ז כ"ג) den Zustand: פרץ על־פְּנֵי־פרץ (איוב י"ו י"ד), בעוד שפני פרץ אחד קיים, להורות תכיפות הענין. ב) יאמר פנים על המראה וההדור: את־לחם הַפָּנִים (שמות ל"ה י"ג) ansehnlich, או יתורגם, durchsichtig, כי כן היו אפויים כנודע כמין חומה, ועיין הבאור על הפסוק הזה, וכן יאמר בתלמוד הם לא עשו אלא לְפָנִים, zum Schein, zum Ansehen: ומזה הרבה הגות ל' בפנים: הנה נשאתי פָּנֶיךָ (בראשית י"ט כ"א) das Ansehen achten: הישא מכם פָּנִים

פנה לבוא, כי מה שנופל במקום נופל בזמן: לִפְנוֹת ערב (בראשית כ"ד ס"ג). ובמובן המוסרי ענינו נטיית המחשבה והרצון, לבקש דבר להשגיח עליו, לקבל אותו בפנים של רצון או מאון בדבר וסור מטוב וכדומה: כי פָּנָה אל־אלהים אחרים (דברים ל"א י"ח) sich kehern, wenden, zugethan sein, Neigung haben, lieben u. s. w.: ולא־פָנָה אל־רהבים (תהלים מ' ה'): אשר לבבו פוֹנֶה היום מעם ה' (דברים כ"ט י"ז), לסור ממצותיו. כי נטה, סור, פנה, שעה יבואו לענין זה: פְּנוֹת אל־המנחה (מלאכי ב' י"ג) achten, genehmigen, annehmen: אל־תֵּפֶן אל־מנחתם (במדבר ט"ז ט"ו): וּפָנִיתָ אל־תפלת עבדך (מ"א ח' כ"ה), השגחה וקבלתה ברצון: וּפָנִיתִי אליכם ונעבדתם (יחזקאל ל"ו ט'): אל תֵּפֶן אל־קשי העם הזה (דברים ט' כ"ז), לחשוב אותו ליסרו, kehre dich nicht an die Hartnäckigkeit des Volkes: אל תֵּפֶן אל און (איוב ל"ו כ"א), במחשבה: וּפָנִיתִי אני בכל מעשי (קהלת ב' י"א) umsehen, nach-denken: וּפָנִיתִי אני לראות חכמה (שם שם י"ב), פירוש סור ממחשבה לראות: כי פָּנִיתָ אל־הכלב המת (ש"ב ט' ה') Aufmerksamkeit verwenden, beküm-mern, לטובה: וּפָנִיתִי אליכם (ויקרא כ"ו ט'), אתן פני השגחתי בכם לטובה. כי פניית הנכבד לקטון ממנו אם להטיב לו או לענוש אותו, ופנית הקטן אל הנכבד אם לשמוע בקולו, בקשור מה שאליו, או סור ממצותיו בקשור מה שממנו: פְּנֵה אלי וחנני (תהלים כ"ה ט"ז): פָּנָה אל תפלת הערער (שם ק"ב י"ח), הנכבד לשפל: פְּנוּ אלי והושעו (ישעיה מ"ה כ"ב), השפל לנכבד: הואילו פְנוּ־בי (איוב ו' כ"ח), שום השגחה על דבריו, ולא אמר אלי כמדבר גדול לשפל לשמוע דבריו, אבל אמר בי בעבורי ובדברי, אבל: פְּנוּ־אלי והשמו (שם כ"א ה'), התבוננות על ענינו, וכן יבוא על ל' תקוה: פָּנֹה אל־הרבה (חגי א' ט') hoffen, warten, יקוה להרבה.

הפיעל יוצא ענינו מסבב שיפנו הדברים ממקום למקום: ואנכי פִּנִּיתִי הבית (בראשית כ"ד ל"א) ich habe das Haus geräumt [d. h. in Bereitschaft gesetzt dich aufzunehmen], הסירותי הדברים שבבית למען תוכל לסור שמה, לשבת שאנן בצל קורתי. ומנהג הלשון לתפוס המקום ת' העומד בתוכו, לכן נופל יחס הפעול על הבית: וּפִנָּה דרך לפני (מלאכי ג' א'): פַּנּוּ דרך ה' (ישעיה מ' ג'), הסיר המכשלים מדרך, ובא ג"כ על דבר הנפנה: פִּנִּיתָ לפניה (תהלים פ' י') wegräumen, fortschaffen, ר"ל האויבים, וכן: פִּנָּה אויבך מלך ישראל (צפניה ג' ט"ו) Er räumte weg deinen Feind, o König Israels! כתרגום ופלי. ובתלמוד אין מְפַנִּין תבואה, וכן ישמש בארמית על הערה והרקה, ותער כדה, תרגם ופניאת קולתה; מריקים שקיהם, ופנון. ומזה בתלמוד הַנִּפְנֶה בדרך פעל חוזר מריק גופו מצואה. ולע"א אל תאמר לִכְשֶׁאִפָּנֶה אשנה, שמא לא תִפָּנֶה, sich seiner Geschäfte entledigen, לפרוק מעליו עסקיו.

ההפעיל יוצא מענין הקל: איך הִפְנָה־עֹרֶף מואב (ירמיה מ"ח ל"ט) wie wandte doch Moab den Nacken! כאיש המשתומם בראותו את האויב גם במלחמה, ועורף ולא פנים יראה אל הדולקים אחריו, כי כן כשינוס הנס יפנה ערפו אל הרודף: לא הִפְנוּ אבות אל בנים (שם מ"ז ג') sich umwenden: כְּהַפְנֹתוֹ שכמו ללכת (ש"א י' ט') um-, wegwenden, drehen: וַיֶּפֶן זנב אל־זנב (שופטים ט"ו ד') wenden: אשר מָפְנָה צפונה (יחזקאל ט' ב') die Aussicht haben, mit dem Gesicht gerichtet sein nach Süden.

ההפעל: נסו הָפְנוּ (ירמיה מ"ט ח') fliehet, kehret den Rücken. ורד"ק כתב, כי הוא לשון עבר, כאשר אמר להם נסו, הם הפנו עורף ויברחו למו. ולעיל מיניה: הָפְנוּ נסו (שם מ"ו כ"א), ורש"י פי' כדי שתעברו מן המקום. והוא נכון לפירושו, כי הפנו נסו הוא כמו ויפן וינס שיפנה אדם כשרוצה לנוס. אבל הפנה בא אחר נסו. כי ע"י ניסה נבער המקום מהם והם מהמקום.

פִּנָּה שת"נ לזוית, לפי שבו פונה הסובב מצד לצד אחר: מזבחות בכל־פִּנָּה (ד"ה ב' כ"ח כ"ד) Ecke, Winkel, כי המקומות האלה מיוחדות לעורר לב העוברים עליהם, כי כל עוד שהדרך בקו ישר לא ישים לב, אבל כשצריך לפנות לצד יעיר לבו עליו: עובר בשוק אצל פִּנָּהּ (משלי ו' ח'), (והשם הזה איננו מן פָּנָה, כי אז היה ראוי לבוא פה פִּנָּתָהּ; כי אם מן פֵּן אשר הוראתו כמו פִּנָּה ויבוא במשקל זכר, והרבים מזה פִּנִּים (זכריה ט"ו י') ופי' עובר בשוק אצל פנה שיש עוברים מב' צדדים. וההא במפיק, לפי שדרך הזונות לשבת

מִפְלָשׂ שמ"ז בשי"ן כמו בסמ"ך. התדע על־מִפְלְשֵׂי־עָב (איוב ל"ז ט"ז) Maaßstab, Gewicht, ר"ל ההפרש במשקליהם הכבדים והקלים, כי בעלי גשם כבדים, והיבשים קלים. וי"מ Verbreitung, Ausdehnung, התפשטות ומפרשיהם, ועד"ז בארתי חמס ידיכם תפלסון. ורש"י פי' ל' גלוי כמו מבוי מִפְלָשׁ בתלמוד.

פלץ

הִתְפַּלֵּץ פעל חוזר בנינו התפעל. ענינו חיל ורעדה: ועמודיה יִתְפַּלָּצוּן (איוב ט' ו') daß seine Säulen erzittern, erbeben.

פַּלָּצוּת שמ"נ להיל ורעדה: ואחז בשרי פַּלָּצוּת (שם כ"א ו'): ותכסני פַּלָּצוּת (תהלים נ"ה ו'): פַּלָּצוּת בעתתני (ישעיה כ"א ד').

מִפְלֶצֶת שת"נ לתמונה ידוע: עשתה מִפְלֶצֶת לאשרה (מ"א ט"ו י"ג) ein schändliches Götzenbild. וכפי דעת הכמי התלמוד זמה היא לא תגלה ערותה. ובתי"ו בראש: תִּפְלַצְתְּךָ השיא אתך (ירמיה מ"ט ט"ז), ע"ד שיקראו הפסילים אימים.

פלש

הִתְפַּלֵּשׁ פעל חוזר בנינו התפעל ענינו התגולל באפר: וְהִתְפַּלְּשִׁי באפר (ירמיה ו' כ') wälze dich in Staub, תואר לאבילות ואנינות: באפר יִתְפַּלָּשׁוּ (יחזקאל כ"ז ל'), ע"ד שק ואפר יציע. מִפְלָשׂ ע' פלס.

פְּלֶשֶׁת שם ארץ פלשתים, בדרומית מזרחית לארץ כנען (בראשית י' י"ד, שמות ט"ו י"ד, ישעיה י"ד כ"ט): שם התואר פְּלִשְׁתִּי, וברבים פְּלִשְׁתִּים ופ"א פְּלִשְׁתִּיִּים (עמוס ט' ז').

פֶּלֶת שע"פ (במדבר ט"ז א', דה"י א' ב' ל"ג).

פְּלֵתִי שם תואר להרצים בדבר המלך, אשר ילוו עם המלך בצאתו ובבואו ויארחו לחברה עם הַכְּרֵתִי המה הממונים להוציא מצות דבר המלך לפעולת אדם, (ש"ב ח' י"ח, ט"ו י"ח, ועוד בכמה מקומות) königliche Eilboten. עיין שרש פלה.

פנג

פַּנַּג שם מקום. בחטי מנית וּפַנַּג (יחזקאל כ"ז י"ז) Fenizien. ולדעת Josefus Flavius הוא שמן אפרסמון, Balsam, הגדל בירחו ואותו מכרו לצור, ולדעת קצת חכמים הוא אחד עם פנק בחילוף אותיות גיכ"ק, וענינו עדן ותענוג תואר למאכל מעשה מאפה תנור אשר יטעם לחיך האוכל, süßes Backwerk:

פנה

פָּנָה, העתיד יִפֶן, יִפְנֶה, פע"ו דב"ב. הקל יש עומד וענינו נטית פני העצם ממה שממנו או למה שאליו, ועמו סור הדבר והעברה אם טבעי או מוסרי. הטבעי כשהוא בלי קשור מורה סור ועברה: כי פָנָה היום (ירמיה ו' ד') sich wenden, fortgehen, verstreichen, כי מן חצות היום ואילך נוטה המה למערב למקום בואה ורחקה מיושבי הארץ: אנה פָּנָה דודך (ש"ה ו' א'): כל ימינו פָּנוּ בעברתך (תהלים צ' ט') dahinschwinden. או נטית פנים לראות הנה והנה: וַיִּפֶן כה וכה (שמות ב' י"ב). ובקשור מקום או מלת היחס מורה הפניה למה שממנו או למה שאליו: וַיִּפֶן אחריו (מ"ב ב' כ"ד) sich umsehen, hinter sich sehen: וְאֶפְנֶה על ימין (בראשית כ"ד מ"ט): וּפָנָה למעלה (ישעיה ח' כ"א): איש לדרכו פָּנִינוּ (שם נ"ג ו'): וּפָנִיתָ לך קדמה (מ"א י"ז ל'). ויש שבא בהכנה והזמנה לפעולה תנועית הבא אחריו, כמו, הבה, בוא, קום, נשא, ע"ש משך: וּפָנִיתָ בבקר והלכת (דברים ט"ז ז'): וַיִּפֶן ויצא (שמות י' ו'): וַיִּפְנוּ ויעלו ההרה (דברים א' כ"ד): וָאֵפֶן וארד (שם ט' ט"ו): פְּנוּ וסעו לכם (במדבר י"ד כ"ה): וַיִּפֶן פרעה ויבוא (שמות ז' כ"ג): וַנֵּפֶן ונעבור (דברים ב' ח'): וַיִּפְנוּ וינוסו (שופטים כ' מ"ה), כי בכל תנועה יש בו פניה מהמקום שהוא בו לצד אחר, לימין, לשמאל או לאחור וגם יבוא עם מלת לך: פְּנוּ לכם וסעו המדברה (דברים א' מ'): פְּנוּ ולכו לכם (יהושע כ"ב ד'), והוא ע"ד הגשם חלף הלך לו. וכן יאמר על התפשטות לצד מקום: פֹּנֶה אל־הגלגל (שם ט"ו ז') sich erstrecken, lenken, מצד נטיתו מקו הישר: פֹּנֶה דרך הקדים (יחזקאל מ"ג א'), פניו מוסב לאותו צד: שלשה פֹּנִים צפונה (מ"א ז' כ"ה) wenden sich gegen Norden, כי לא יפול הבינוני בפעל הזה המורה תנועה וסור, אבל הכוונה, פניהם עומד לצד צפון. וכן יבוא על הזמן לבד: לִפְנוֹת בקר (שמות י"ד כ"ז) gegen, ר"ל בזמן שהבוקר

וּפִלְלוֹ אלהים (ש״א ב׳ כ״ה): Strafgericht üben
או הכנוי על מי שנעשה לו עול, Recht strafen.
אשר פִּלַּלְתְּ לאחותך (יחזקאל י״ו נ״ב): verschaffen
verurtheilen, zudenken, פי׳ שפטת חריצת העונש
הזה לאחותך. ומזה יבוא על שפיטת השכל בדבר
לפי המסבות אם יהיה או לא יהיה: ראה פניך
לא פִלָּלְתִּי (בראשית מ״ח י״א) ich habe nicht gedacht
[gehofft] dein Angesicht wieder zu sehen, כשחשבתי
הדברים לפי ענינם שפטתי שלא אוכל לראות עוד
את פניך. אחרי אשר טורף בעיניו. וי״ג נפעל
מזה: וְנִפְלַל חלל בתוכה (יחזקאל כ״ח כ״ג), אשר
בתוכה יהיה נשפט משפט חלל.

ההתפעל ענינו בקשה ותחנה: אל־הנער הזה
הִתְפַּלָּלְתִּי (ש״א א׳ כ״ז): Beten, Flehen: כי אליך
אֶתְפַּלָּל (תהלים ה׳ ג׳): לְהִתְפַּלֵּל בעדכם (ש״א י״ב
כ״ג): ואיוב עבדי יִתְפַּלֵּל עליכם (איוב מ״ב ח׳)
eine Fürbitte einlegen. וע״א: מי יִתְפַּלֶּל־לו (ש״א
ב׳ כ״ה), להיות דין פליל לשפוט משפט אחר.

פְּלִילָה שמ״נ ענינו עצה ומחשבה בשפיטת
הדברים לגזור עליהם כפי כח משפט
השכל: עשו פְלִילָה (ישעיה ט״ז ג׳) Ueberlegung,
Urtheil, גמר מחשבה היוצאת ע״י משפט השכל.
ובא ביו״ד ת׳ ה״א: גם הוא־עון פְּלִילִי (איוב ל״א
כ״ח), ת״הש עון הראוי להענש בפלילים. ובשתיהן:
פקו פְּלִילִיָּה (ישעיה כ״ח ז׳), מע״א. כשלו בגזרת
שפיטת שכלם להחליט משפט מעוקל. ובר״ז:
עון פְּלִילִים (איוב ל״א י״א), להענש בשופטים, ר״ל
שופטי המדיני, הממונים על כל עול בין איש
לרעהו, וכן: ונתן בִּפְלִלִים (שמות כ״א כ״ב), פי׳
הרמב״ן הקנס שישית יתן לפי ראות עיני הדינים
בכח משפט שלא ירבה עליו מחק הראוי: ואויבינו
פְּלִילִים (דברים ל״ב ל״א), ה׳ מכרם וגוזר עליהם
הרעה, והאויב רק משלים ומקיים חריצות המשפט
בפעל, Vollstrecker, Vollzieher des Urtheils. כנ״ל.
וכן י״ל ונתן בפלילים, מקיימי הדין בכפיה כשאין
רוצה לתת. והר״מ פי׳ האויב בעצמו ישפט ויגזר
בשכלו ויודה שהוא כן, unsere Feinde selbst mögen
Richter sein. ומזה נמצא שם *פִּלְפֵּל בתלמוד, אהדר
ליה בפלפליה, ברברי וכוח טענות וחריצות
השכל Scharfsinn, eigenes Urtheil, ואיש נבוב ילבב,
ת׳ ובר אינש מפלפל ודייק. ועכשו פקו פליליה
ועשו הפלפל חוב אל הלמוד, אף במקום שאין
לפלפל בו, ושב הפלפול בלבול כמ״ש ע״ז בשם
עשק.

תְּפִלָּה שת״נ נרדף לתחנה ובקשה: כל־תְּפִלָּה
כל תחנה (מ״א ח׳ ל״ח): Gebet: ונשאת
תְּפִלָּה (מ״ב י״ט ד׳): לבקש תְּפִלָּה (דניאל ט׳ ג׳):
בית תְּפִלָּה (ישעיה נ״ו ז׳): ואל תשא בעדם רנה
וּתְפִלָּה (ירמיה ז׳ ט״ז): מדבר בִּתְפִלָּה (דניאל ט׳ כ״א):
יהודה לִתְפִלָּה (נחמיה י״א י״ז): פנה אל תְּפִלַּת
הערער (תהלים ק״ב י״ח): ה׳ תְּפִלָּתִי יקח (שם ו׳ י׳):
אשר לא־הסיר תְּפִלָּתִי וחסדו מאתי (שם ס״ו כ׳):
שתם תְּפִלָּתִי (איכה ג׳ ח׳), ר״ל נסתם המקום אשר
תעלה התפלה אל אלהי השמים, והוא ע״ד
מליצה: וּתְפִלָּתוֹ תהיה לחטאה (תהלים ק״ט ז׳).

פָּלָל שע״פ (נחמיה ג׳ כ״ח).

פְּלַלְיָה (איש אשר שפטו יה בפלילים) שע״פ
(נחמיה י״א י״ב).

פלס

פִּלֵּס פעל יוצא בנינו פיעל ענינו משקל אם בכלי
או בשכל: וכל מעגלותיו מְפַלֵּס (משלי ה׳
כ״א) abwiegen, מדה כנגד מדה, זכות נגד זכות
וענש נגד עון: פַּלֵּס מעגל רגליך (שם ד׳ כ״ו), ישקל
בשכל אם הוא לכף טוב או לכף רעה: ארח חיים
פן תְּפַלֵּס (שם ה׳ ו׳), תירגמו הרא״א ע״ד תסלף,
ע״ש. (ועיין מ״ש בשרש נוע). וי״ל עוד כי במעגלי
אדם יש משקל לשער איזה טוב ואיזה רע, אבל
ארח חיים הידוע אין לשכל האדם הכרעה בו,
ע״כ אם יפלס בו לבחור בו דבר מדבר בהשערת
שכלו נקל לו לטעות, כי נסתרות המה, והבן:
מעגל צדיק תְּפַלֵּס (ישעיה כ״ו ז׳), יש מפרשים כמו
יישר, והענין א׳ כי ישקול במשקל להיות דרכו
ישר: יְפַלֵּס נתיב לאפו (תהלים ע״ח נ׳), במשקל
צדק ישלח גזרותיו: חמס ידיכם תְּפַלֵּסוּן (שם נ״ח
ג׳), ע׳ פירוש המפרשים, וע״ד ענין זה ל׳ פשוט
והרחבה, verbreiten, כמ״ש עוד.

פֶּלֶס שת״ז לכלי משקל: פֶּלֶס ומאזני משפט
(משלי י״ו א׳) Waage, י״א שהוא הלשון
שבמאזנים שבו נודע יושר משקל הכפות. זה לע״ז,
כי פלס ענינו ישר: וי״א שהוא הכלי שקורים,
Schnellwaage: ושקל בַּפֶּלֶס הרים (ישעיה מ׳ י״ב).

הרחם, פטר רחם ת"י פלחי ולדי. כמ"ש גם פעל פקע לע"ז ובקעה ודגרה בצלה, ע"ש בקע.

פֶּלַח שת"נ לחלק ומחצה מדבר שלם, או חלק אחר מדבר זוגי: פֶּלַח רכב (שופטים ט' נ"ג) oberer Mühlstein, האבן העליונה ונקראת פלח שהוא חצי הזוג, ועל האבן חצי השני נאמר: ויצוק כְּפֶלַח תחתית (איוב מ"א ט"ז), כי הוא עומד חזק, והעליונה סובב, ונמצא: ויתנו־לו פֶּלַח דבלה (ש"א ל' י"ב), על קבוצת תאנים יחד בהתדבקות אפשרי, ein Klumpen Feigen, ויש פותרין עוגה נעשה מתאנים, Feigen-Kuchen, והראשון יותר נכון לדעתי: כְּפֶלַח הרמון רקתך (ש"ה ד' ג'), הָרַקָּה דומה לחצי רמון, צד אחד בולט והשני ישר, וי"מ כמו חריץ הרמון ואין צורך לזה. וי"מ כי הוא כנוי לבקיעת פרח כרמון.

פְּלַח בארמית ענינו עבודת אלהות: לאלהך לא פָלְחִין (דניאל ג' י"ב), dienen (der Gottheit). ומזה השם: לְפָלְחַן בית אלהך (עזרא ז' י"ט), Gottesdienst.

פִּלְחָא שם ע"פ (נחמיה י' כ"ה).

פלט

פָּלַט פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל עומד ענינו יציאה מצרה והחלץ ממנה ע"י ניסה: וּפָלְטוּ פליטיהם (יחזקאל ז' ט"ז) sich flüchten.

הפיעל יוצא: פַּלְּטָה נפשי מרשע (תהלים י"ז י"ג) erretten, befreien: על און פַּלֶּט למו (תהלים נ"ו ח'), פי' הרד"ק השלכה, wegen ihrer Tücke verwerfe sie. ופלט הוא צווי. וחכם אחר העתיק מלשון הצלה, umsonst sei ihr Flüchten: וַאֲפַלְּטָה לנצח משפטי (איוב כ"ג ז'), אציל נפשי לנצח ע"י ווכוח משפטי, וע"ד אגיד ואפליט דברי משפטי, ע"ד: תְּפַלֵּט פרתו ולא תשכל (שם כ"א י'), הנופל על הלידה כמו המליט: ואשר תְּפַלֵּט לחרב אתן (מיכה ו' י"ד), ויקא את יונה, ת' ופליט. ובתלמוד כבולעו כך *פּוֹלְטוֹ, von sich geben, ר"ל ישיב השמנונית והליחות אשר בלע עת בישולו או עת הכיבוש אצל דבר מלוח.

ההפעיל מע"א: ויאחז טרף וְיַפְלִיט (ישעיה ה' כ"ט) entlassen, כדרך חיה דורסת לאחוז בטרף ותרף מעט ממנו, לתתו לברוח כרגע: ותסג ולא תַפְלִיט (מיכה ו' י"ד), י"ל על האיש הפולט, וי"ל סבב שתפלט האשה ולד.

פָּלִיט שת"ז לנס ונמלט מצרה: ויבא הַפָּלִיט (בראשית י"ד י"ג) Flüchtling, דבר הכתוב בהוה, כי לא ימלט שלא ינצל אחד מן המערכה, וע"ז נופל ה"א הידיעה: נתן בניו פְּלֵטִים (במדבר כ"א כ"ט). ויש ענינו דבר נבזה ונפלט ממקומו: כי אמרו פְּלִיטֵי אפרים (שופטים י"ב ד') Verachtete, Ausgestoßene aus dem Gebiet, אנשים נבזים שהקיא אפרים אותם מגבולם לפחיתותם, וקרוב לענין בולט היוצא מהוץ לגבולו.

פְּלֵיטָה שת"נ לחלק הנשאר משאר האבד: את יתר הַפְּלֵיטָה (שמות י' ה') Gerettete, Verschonte: ולהחיות לכם לִפְלֵיטָה (בראשית מ"ה ז') Erhaltung, שארית להשאר ממתים ברעב, ובסמיכות: פְּלֵיטַת בית־יהודה (מ"ב י"ט ל'): לִפְלֵיטַת ישראל (ישעיה ד' ב') zur Rettung Israels.

מִפְלָט שמ"ז: אחישה מִפְלָט לי (תהלים נ"ה ט') Rettung, או ת"הש, Zufluchtsort.

פֶּלֶט שע"פ (דה"י א' ב' מ"ז, שם י"ב ג').

פַּלְטִי (קצור מן פַּלְטִיָּה), שע"פ (במדבר י"ג ט', ש"א כ"ה מ"ד, ובמקומו נזכר בש"ב ג' ט"ו): פַּלְטִיאֵל.

פִּלְטַי שם ע"פ (נחמיה י"ב י"ז).

פְּלַטְיָה שע"פ (דה"י א' ג' כ"א, ד' מ"ב):

פְּלַטְיָהוּ שם ע"פ (יחזקאל י"א א' ג').

פְּלָיָה (במקום פְּלָאיָה) שע"פ (דה"י א' ג' כ"ד).

פלך

פֶּלֶךְ יש שת"ז למשענת: ומחזיק בַּפָּלֶךְ (ש"ב ג' כ"ט) Stab, Krücke, הנשען על מקלו מחולי רגלים. ויש ש"ת למטוה: וכפיה תמכו פָלֶךְ (משלי ל"א י"ט), Spindel, ואולי ג"ז פלך החלש. ויש שת"ז למחוז: חצי פֶּלֶךְ ירושלים (נחמיה ג' ט'), Kreis, Bezirk, קעילה לְפִלְכּוֹ (שם שם י"ז), הבל או נוף, תרגם פלכא.

פלל

פִּלֵּל פעל יוצא בב"ב, הפיעל ענינו משפט, ענש ונקמה: ויעמד פינחס וַיְפַלֵּל (תהלים ק"ו ל')

בתלמוד פלגש פלג אשה. ומנהג הלשון לעשות שם מורכב מזה כמו פַּלְגּוּם בארמית פלג שה, שה שיצא מכלל כבש: ותעגבה על פִּלַגְשֵׁיהֶם (יחזקאל כ"ג כ') המפרשים הפכו בכאן הנקבות לזכרים, ר"ל העבדים אשר בשר חמורים בשרם. ובדבר זמה אין לרחק מה שהשכל מרחק, כי זמה היא, ומהפכים הסדר.

פלד

פְּלָדָה שת"נ מן השמות המתהפכים והוא אחד עם לפיד: באש־פְּלָדֹת הרכב (נחום ב' ד') Flamme. ובל' סוריא וערבי פְּלָדָה, ענינו ברזל: פִּלְדָּשׁ שע"פ (בראשית כ"ב כ"ב).

פלה

נִפְלָה פעל יוצא בב"ב. הנפעל ענינו הבדלה והפרשה בין דבר לדבר באיזה קנין או מעשה שיהיה הדבר הנבדל מזולתו מרומם לעלוי: וְנִפְלִינוּ אני ועמך (שמות ל"ג ט"ז), ausgezeichnet werden, vorgezogen werden, sich unterscheiden durch ein vorzügliches Recht, ויש הוראה אחרת: נוראות נִפְלֵיתִי (תהלים קל"ט י"ד) יש פותרים נִפְלֵיתִי כי נעשיתי בפלא ע"י נוראות נפלאותיך daß ich so wundervoll ausgezeichnet bin; ויש מבארים נפליתי כמו אתפלא ואשתומם על נוראות ימינך, והבוחר יבחר.

ההפעיל יש ענינו הפרשה והבדל אם על מי שנפרש ונבדל לעלוי: כי־הִפְלָה יי חסיד לו (תהלים ד' ד') absondern, vorziehen: הַפְלֵה חסדיך (שם י"ז ז') auszeichnen: כמו הַפְלֵא באל"ף, offenbare deine Gnade, wunderbar: וְהִפְלָה יי בין מקנה ישראל (שמות ט' ד'): וְהִפְלֵיתִי ביום ההוא (שם ח' י"ח) אלה לעלוי: אשר יַפְלֶה יי בין מצרים (שם י"א ז') Unterschied machen, הבדלה בחשיבות. ובתלמוד לא יַפְלֶה אדם את כליו aussuchen, einen Unterschied machen, פי' יחפש הטובים מן הרעים; וי"מ יַפְלֶה על בעור הכנים מן הבגדים להפרישם. אבל אין זה לפי עברית, כי אם לפי הארמית בערתי הקדש, תרגום ופליתי. כי בעברית יורה הפעל הזה רק הבדל במעלה. ובא: וְהִפְלָא יי את מכותך (דברים כ"ח נ"ט) הפרשה לרעה, ואל"ף תחת ה"א כאשר יורה הנקוד. והנה המבאר יגדר כי פלא והבדלה לענין אחד ולדעתי ההבדל נוטה מצד מה, כי פלא באל"ף הוא הפרשה לטובה ולרעה, ופלה בה"א נמצא רק לטובה ולרוב לחשיבות.

פְּלֵתִי שם דבק תמיד אל כרתי. כי שני שמות האלה היו תאר לאנשי צבא אשר לדוד והם שומרים לראשו. (ועיין מ"ש בשם כרתי). והיותר נכון כי שם פלתי תאר לרצים. כי פלת בערבי מהיר ברגליו. וגם כרתי תאר לקלי המרוץ כמו שנקראו הגמלים קלי המרוץ כרכרות, ע"ש כרר, והתי"ו נוסף בשם כרתי ואולי כדי לזווג המלות עם פלתי לכן תמצא: על הכרתי ועל הַפְּלֵתִי (ש"ב כ' כ"ג), לפי הכתיב. וזה השם כרתי ופלתי לא נזכר כי אם בימי דוד כי אז הוסר צבא המשמר הזה. אך אחרי כן הוסב שמם לעברית: לַכָּרִי ולרצים (מ"ב י"א ד'), ושניהם תוארים למהירי מרוצה, אך הכרים הם ברגלים, והרצים הם בסוסים. ומין פקודת הצבא הזה ר"ל הכרתי והפלתי בימי דוד, ובמוסבות שם כרים ורצים, היו ממונים לשמור ראש המלך, Leibwache, Trabanten, להיות עמו בצאתו ובבואו, והראש עליהם היה רב הטבחים, כמנהג מלכי הקדם, להמית חייב מיתה למלך (ע"ש טבח), וממעשה בניהו בן יהוידע במלכים א' ב' שהוא היה ראש הכרתי והפלתי, תמצא אמתת הענין כי כן הוא, וכי הכרתי והפלתי הם הכרי והרצים שנזכרו בימים שאחרי דוד.

פלח

פָּלַח פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו התוך ובקוע וחטיטה: כמו פֹּלֵחַ ובוקע בארץ (תהלים קמ"א ז') eindringen, wühlen, ונופל ג"כ לשון פלה על עבודת השדה, כי בערבית ובארמית נופל פלה על עבודת איש השדה, die Arbeit des Landmannes, der im harten Boden wühlt.

הפיעל: יְפַלַּח כליותי (איוב ט"ז י"ג) durchbohren, וע"א: וַיְפַלַּח אל־סיר הנזיד (מ"ב ד' ל"ט) כמו בתור, einbrocken, חתוך לפלחים: ילדיהן תְּפַלַּחְנָה (איוב ל"ט ג'), נופל על המלטת הולד בפטר בית

למלאך שם כי אם לפי השליחות למה שיצווה שיעשה, כן שמו. ומ"א: פְּלִיאָה דעת ממני (תהלים קל"ט ו') zu wunderbar, zu erhaben.

פְּלֹנִי שת"ז לתאר עצם שאין רוצים להזכיר שמו הפרטי: סורה שבה פה פְּלֹנִי אלמני (רות ד' א') Ungenannter, ואף שידע שמו היה מכנהו כן דרך בזיון, איש אין שם לו. Namenloser, על אשר לא רצה להקים שם המת. ותמיד מזכירו בשם גואל ולא בשמו הפרטי. וי"ל עוד, כי כנראה מהספור לא שלה אחריו ביחוד כ"א הוא עובר במקרה, ויצו לשליח לקרוא אותו מהרה לעלות השער, והשליח לא ידע שמו כי יצא נדחף ע"כ קראו בסתם, כמרגל לקרוא איש שלא יקרא שמו. והשליח אמר סורה שבה פה וגו' כי לא ידעו: אל־מקום פְּלֹנִי אלמני (ש"א כ"א ג'), שלא רצה לגלותו כי היה סוד לפי דבריו: כאמרם בתלמוד פְּלֹנִי מהו לעה"ב, ר"ל שלמה. ובא מרכב: לַפַּלְמֹנִי המדבר (דניאל ח' י"ג) מרכב מן פלני ע"ש פלי, אלמוני ע"ש עלם. והנכון הוא כמו שפותרו הרד"ק, כי האיש אשר שמו מכוסה או נשכח אצל המדבר אתו או ממנו, ואף על פי שהוא ידוע אצל המכיר אותו, ואינו רוצה לקרותו בשמו יאמר עליו פלוני, והלועז האשכנזי יאמר על איש ידוע מצד שמו ומקום מושבו, ein Gewisser, ein Sicherer.

נִפְלָאִים ת"הש למעשים גדולים שהם בעיני רואיהם נפלא, ע"כ יבואו בנפעל: נִפְלָאִים מעשיך (תהלים קל"ט י"ד) bewunternswerth. ובס"נ: נִפְלָאוֹת עד אין מספר (איוב ה' ט'): נִפְלָאוֹת ממני (שם מ"ב ג') נעלם: ועל אל אלים ידבר נִפְלָאוֹת (דניאל י"א ל"ו) דברים מפליאים מתנגדים לשכל, ועיין הראב"ע שם ותמצא נפלאו': וְנִפְלָאוֹת ישהית (שם ח' כ"ד): בגדולות וּבְנִפְלָאוֹת ממני (תהלים קל"א א') erhabene, mir unfaßliche Dinge. ע"ד: בְּמֻפְלָא ממך בל תדרוש במכוסה ממך בל תחקר (בן סירא ג'). והרבוי: מִפְלְאוֹת תמים דעים (איוב ל"ז ט"ז): נִפְלְאוֹת אל (שם שם י"ד): ואשיחה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ (תהלים קי"ט כ"ז) פעם יורה דברי מופתים, ופעם דברים נעלמים ונשגבים.

פְּלָאיָה שם ע"פ (נחמיה ח' ז', י' י"א).

פַּלּוּא שע"פ לבן ראובן בן יעקב (בראשית מ"ו ט', שמות ו' י"ד): ולשה"ת פַּלֻּאִי (במדבר כ"ו ה').

פלג

נִפְלַג פעל יוצא בב"ב הנפעל ענינו פרוד ורחוק חלקי המקובץ להשתנות בענין מה זה מזה: כי בימיו נִפְלְגָה הארץ (בראשית י' כ"ה) denn in seinen Tagen ist die Erde getheilt worden, נפרדו יושבי הארץ ע"י בלבול לשונותם, ושנוי לשון יסבב שנוי דעות, כי הלשון ציור הרעיון. וזהו ההבדל שבין נחלק ובין נפלג, הא' מורה רק חלוק בכמות והב' יורה הבדל ושנוי דעות:

הפיעל: בלע יי' פַּלַּג לשונם (תהלים נ"ה י') Zwiespalt, Streit hervorbringen, ג"כ יורה על קטטה ודעות מתנגדות זה לזה, כשמושו בתלמוד, פַּלִּיג עליה, widersprechen, anderer, entgegengesetzter Meinung sein, פַּלִּיגוּ בה רב ושמואל, getheilter Meinung sein: מי־פִלַּג לשטף תעלה (איוב ל"ח כ"ה) פי' לשטף מים היוצאים בפלגים רבים. מי הבדיל לכל אחד תעלה שלו.

פֶּלֶג שת"ז לשבולת קטן מים הנפרד ויוצא מנהר גדול: פֶּלֶג אלהים מלא מים (תהלים ס"ה י'): פְּלָגִים יבלי־מים (ישעיה ל' כ"ה) Arm, Bächlein, Kanal: פַּלְגֵי שמן (איוב כ"ט ו'): פַּלְגֵי מים תרד עיני (איכה ג' מ"ח) על המדעות: נהר פְּלָגָיו (תהלים מ"ו ה').

פְּלַגּוֹת שמ"נ לפרישה והפרדה בדעות: לִפְלַגּוֹת ראובן גדולים חקרי־לב (שופטים ה' ט"ז) Absonderung, שהיו שונים לבלתי בוא אתנו במלחמה. ובתלמוד יפרשו מענין הפלגה ושבח גדולים חקרי לבם והפליגם בחכמה. ומ"ש מענין פלג: בִּפְלַגּוֹת נהרי נחלי דבש (איוב כ' י"ז) ומ"א: לִפְלֻגּוֹת בית האבות (ד"ה ב' ל"ה ה') כמו מחלקות, Abtheilungen. ומ"א: לתתם לְמִפְלַגּוֹת (שם שם י"ב), נכ"מ.

פְּלַג ענינו בארמית כמו בעברית פרוד בין חלקי המקובץ (דניאל ב' מ"א) theilen.

פְּלַג שם התואר לחצי ההלק (דניאל ז' כ"ה) Hälfte.

פִּלֶגֶשׁ שת"נ לאשה מיוחדת לאיש למשכב בלא נשואים והופה וקידושים: פִּילֶגֶשׁ אביו (בראשית ל"ה כ"ב) Kebsweib, Konkubine, Beischläferin: ולבני הַפִּלַגְשִׁים נתן מתנות (שם כ"ה ו') ובשלמות: אשה פִּלֶגֶשׁ (שופטים י"ט א', ש"ב ט"ו י"ז), ובלשון ארמית פַּלַּקְתָּא, פִּילַקְתָּא. ואמרו

הנהר Ganges בהודו; ולדעת השומרונים הוא נחל מצרים, Nilus.

פֹּכֶרֶת הַצְּבָיִים שם ע"פ (עזרא ב' נ"ז, נחמיה ז' נ"ט) והוא על משקל קֹהֶלֶת, סֹפֶרֶת.

פכה

פִּכָּה פעל עומד בנינו פיעל ענינו נביעה ונזילה: והנה־מים מְפַכִּים (יחזקאל מ"ז ב') heraus-gehen, fließen, תרגם נפקין.

פַּךְ שת"ז לכלי שמן: את פַּךְ השמן (ש"א י' א') Flasche, Krug.

פלא

נִפְלָא פעל עומד ויוצא דב"ב. הנפעל ענינו לתאר הפלגת איכות הפעולה או התאר לשבח או לגנאי או לחוזק, ועמו מ"ש העלמה מידיעה ורחוק מיכלת לעשות: נִפְלָאת בעינינו (תהלים קי"ח כ"ג) wunderbar: נִפְלְאַתָה אהבתך לי (ש"ב א' כ"ו) außerordentlich: לא נִפְלֵאת היא ממך (דברים ל' י"א) רחוקה ונעלמה: כי יִפָּלֵא ממך דבר (שם י"ז י"ח) נבדל ומכוסה ונעלם מידיעה: הֲיִפָּלֵא מיי דבר (בראשית י"ח י"ד) כולל ב' כוונות העלמת ידיעה, והעדר היכלת, כי על שניהם בא הנפעל: וַיִּפָּלֵא בעיני אמנון (ש"ב י"ג ב') כי גם העדר היכלת מב' פנים אם מצד קושי הדבר בעצמו להפליא יותר מכדי יכלתו, או מצד העדר ידיעה מצוא סבה לעשות, וע"ז יורה השמוש בעיניו, ר"ל בעיניו היה רק הדבר קשה. וימ"מ: וַיִּפְּלוּ מאד בעיניהם (נחמיה ו' ט"ז) תחת וַיִּפָּלְאוּ, קשה בעיניהם לעשות להם דבר, וכבר הבאתיו בשרש נפל:

הפיעל יבוא מחובר על נדר: לְפַלֵּא נדר או לנדבה (ויקרא כ"ב כ"א). המפרשים פירשו יפלא ויפרש בדבור, ועיין מ"ש המבאר לספר ויקרא שם ובפר' כ"ז. וע"ד כוונת הפעל, לפי מה שבארתי ההבדל שבין נדר ונדבה בב' ענינים. הא' הנדר הוא אם לתשלום גמול טובה שקדם או שנודר בעת צרה למען ימלט ממנה, ונדבה הוא מרצון טוב. והב' נדר הוא סתם, שאינו מפרט השעור מה יתן, כי אם בכלל. והנדבה הוא מפרט זה הדבר אשר ינדב. ועל ענין הב' הזה אמר לפלא נדר, להורות בו שהפריש וייחד מה שיתן לנדר. ועכ"ז הוא נדר, לפי שאינו מנדיבת לב, כי אם לתקוה מה שיקוה בה. לכן הוא מחובר לרוב אצל נדבה, שניהם מפורטים מה יהיה הקרבן שיביא. אך זה מנדר וזה מנדבה. והכלל בכ"מ שידבר הכתוב בנודר בעת שמיחד מה שיתן יאמר לפלא נדר, כי בתחלת נדרו לא ייחד.

ההפעיל בא מצטרף על פעל אחר, הבא אחריו במקור, במקום תאר הפעל כמשפט הלשון להגביל בו הפלגת הפעולה דרך פלא, או על שם במקום ת"הש, והפעל נסתר בו: וּמַפְלִא לעשות (שופטים י"ג י"ט) עשה פלא בהוצאת האש: עשה עמכם לְהַפְלִיא (יואל ב' כ"ו): יוסיף לְהַפְלִיא את־העם הזה הַפְלֵא ופלא (ישעיה כ"ט י"ד) Erstaunliches vollbringen, וזה לרעה מעשים מביאים לידי השתוממות. וכן: וְהִפְלָא יי את מכותך (דברים כ"ח נ"ט) ג"כ לרעה, השתוממות. ובא באל"ף וע"ד נהי ל"ה (ע"ש פלה): הִפְלִא עצה (ישעיה כ"ח כ"ט) לעשות עצה: כי הִפְלִיא חסדו לי (תהלים ל"א כ"ב) חסדי פלא. וע"א: כי יַפְלִא לנדור נדר (במדבר ו' ב') פירושו ישגיב עצמו להתרומם משאר אנשים, וע"ד הכוונה יפרש מה הוא הנדר. וכן: איש כי יַפְלִא נדר בערכך נפשות (ויקרא כ"ז ב') ייחד נדרו לתת ערך נפשות וזה יחול רק בנדר, כי אין זה משפט נדיבות להתנדב בזה, שהיא מהרחבת הלב.

ההתפעל: ותשוב תִּתְפַּלָּא בי (איוב י' ט"ז) sich berühmt machen, פי' יגאה כאלו תצוד שחל, ותשוב תחדש רעות לי להיות נראה עשה פלאות ליסר אותי כאלו הייתי דבר חזק וצריך אמץ רב לרדותו.

פֶּלֶא שמ"ז או ת"הש למעשה מפלא, מעורר תמהון והשתוממות מצד גדל ערכה והעדר ידיעתה: עֹשֵׂה־פֶלֶא (שמות ט"ו י"א) Wunder: הפלא וָפֶלֶא (ישעיה כ"ט י"ד) erstaunlich, לרעה: היודע בחשך פִּלְאֶךָ (תהלים פ"ט ו') וכן: אזכרה מקדם פִּלְאֶךָ (שם ע"ז י"ב) נסים ונפלאות: ותרד פְּלָאִים (איכה א' ט') sonderbar, לרעה, יוצא מחוק המציאות הרגיל: פְּלָאוֹת עדותיך (תהלים קי"ט קכ"ט) נשגבות ורוממות מידיעה: קץ הַפְּלָאוֹת (דניאל י"ב ו') על ב' הכוונות, נעלם ונפלא. ומ"א: והוא פֶּלְאִי (שופטים י"ג י"ח) unbekannt, נעלם מידיעה, כי השם מגדיר העצם לפי משיגי מקרי הגופים, ע"כ אין

פחת

*פָּחֹת פעל עומד ויוצא, הפעל איננו במקרא כ"א בתלמוד וענינו כמו המעט: פּוֹחֵת והולך abnehmen, vermindern, הַפּוֹחֵת לא יִפְחוֹת וכן הנפעל בתלמוד כתוב וְנִפְחַת (ביצה ל"א) והשם:

פְּחֶתֶת שמ"נ להסרון ומארה: פְּחֶתֶת היא בקרחתו (ויקרא י"ג נ"ה) Zehrung, ומנחם בן סרוק פתר פְּחֶתֶת ענין עמוק, וגם רש"י פירש פחתת היא משוקע.

פַּחַת שתז"נ להפירה עמוקה או מערה: אל הַפַּחַת הגדול (ש"ב י"ח י"ז) tiefer Graben: אל אחת הַפְּחָתִים (שם י"ז ט') Höhle. וכן: בעברי פִי־פָחַת (ירמיה מ"ח כ"ח).

פַּחַת מואב, שם ע"פ (עזרא ב' ו', ח' ד', נחמיה ג' י"א, ז' י"א).

פטד

פִּטְדָה שם אבן יקרה: אדם פִּטְדָה וּברקת (שמות כ"ח י"ז): פִּטְדַת־כוש (איוב כ"ח י"ט) Topas.

פטר

פָּטֹר פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו פתיחה לצאת דבר ממקום שהוא עצור, וכן התרה ונתינת רשות לסור, או סור ופניה מעצמו: כי לא־פָטַר יְהוֹיָדָע הכהן (ד"ה ב' כ"ג ח') erlassen, Erlaubniß geben fortzugehen, verabschieden: פּוֹטֵר מים ראשית מדון (משלי י"ז י"ד) eine Oeffnung machen, עושה פתח צר לצאת משם מים מכונסים במקום א'. וי"א שהוא שם לבקע המים: בלשכת פְּטוּרִים (ד"ה ה' ט' ל"ג) ממלאכה. ומזה יִפּוֹטֵר בתלמוד, befreien, von einer Schuld. פָּטוּר frei sein von Schuld. וכל לשון שלוה לחפשי מתרגם פטור, פָּטַר וכדומה. ובא על נטיה וסור לא' הצדדין להמלט ממכה: וַיִּפְטַר מפני שאול (ש"א י"ט י') einem Streiche ausweichen. ובתלמוד: אל יִפָּטֵר אדם מחבירו, ובא לשון זה כי הנפרד מחבירו יטול ממנו רשות, sich beurlauben.

ההפעיל: יַפְטִירוּ בשפה (תהלי' כ"ב ח') הכוונה בזה פתיחה קלה בשפתים למשכב הנה והנה כדרך המלעיגים, verziehen, verzerren.

פֶּטֶר ת"הש לפתיחה קטנה במקום צר: פֶּטֶר כל־רחם (שמות י"ג ב') erste Oeffnung, כי ביציאת הנולד הראשון בית הרחם עוד צר. ובסי"נ: פִּטְרַת כל־רחם (במדבר ח' ט"ז). ובסיר"ז: וּפְטוּרֵי צצים (מ"א ו' י"ח) כי פטר פתח ע"א. לכן יבוא פטורי כמו שיבוא פתוחי חותם, gravirt, eingegraben, או פְּטֻרֵי כמו פקעים שניהם שם פרי ממיני הכמהים, וכנמצא בתלמוד כמהין ופטריות. (ע"ש פקע).

פטש

פַּטִּישׁ שת"ז לכלי המרדד ומכה בקורנס: מחליק פַּטִּישׁ (ישעיה מ"א ז') Hammer: וּכְפַטִּישׁ יפוצץ סלע (ירמיה כ"ג כ"ט).

פיד

פִּיד שמ"ז לאיד ואסון הבא לאדם פתאום במקרה לענש: וּפִיד שניהם מי יודע (משלי כ"ד כ"ב) Unglück, Strafe, ענש: אם אשמח בְּפִיד משנאי (איוב ל"א כ"ט) Unfall, נסמך על הפעול: אם־בְּפִידוֹ להן שוע (שם ל' כ"ד) אם בעת שישלח פיד ענשו להם ישועו אליו, לא ישלח ידו בחזק רוחו ע"ש בעה ושרש עיה. וי"מ מזה: לְפִיד בוז (שם י"ב ה') הלמ"ד שמוש לשם פיד, למי שיבוא עליו איד ענש וצרה אותו יבוזוהו גם האנשים, שהם בעשתנות שאננות, ולמועדי רגל יכוהו לפול, (וע"ש כון ושרש לפיד, פירושי בזה, כי דברי הספר מליצותיו חידות, ע"כ פותריו רבים, והרבה שיהיו חלום תחת פתרון).

פים

פִּים שת"נ לקמטים הנעשה בבשר שמן כשהוא מתקפא מחמת עביו: ויעש פִּימָה עלי כסל (שם ט"ו כ"ז) Runzeln, Falten, ועקר ענינו עובי הבטן, Wanst, Schmerbauch. כי בערבי, שם פים שומן. ומזה: הלבמו סגרו פִּימוֹ (תהלים י"ז י') וע"א: הפצירה פִּים (ש"א י"ג כ"א) (ע"ש פצר), והוא מן פום בארמית.

פִּישׁוֹן שם אחד מארבעה ראשי הנהר היוצא מעדן, הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב (בראשית ב' י"א). ולדעת Josephus הוא

ממי אֶפְחָד (שם כ"ז א') ובא לענין מהירות השתדלות לעשות פעולה כמו שכתב בשרש חרד: וּפָחֲדוּ אל יי ואל טובו (הושע ה' ג') sie werden zum Ewigen und dessen Güte ehrfurchtsvoll verharren, כאדם המקוה דבר מאחר, ויירא ויצר לו, פן לא יתן לו שאלתו, ותאות לבבו ימנע ממנו; כי דבר שמתאוה אדם יקוה מהירותו ומפחד אולי לא תבוא, ועד שהשיגה לא נח לבו.

הפיעל: וַתְּפַחֵד תמיד כל־היום מפני חמת המציק (ישעיה נ"א י"ג) וע"א: אשרי אדם מְפַחֵד תמיד (משלי כ"ח י"ד) vorsichtig, bedenklich sein, הושב מלפנים לראות את הנולד לבלתי בוא עליו פחד פתאם. והפעל נכלל בתה"פ, אשרי העושה מעשיו בהתבוננות להשמר מנזק ופחד.

ההפעיל: ורוב עצמותי הִפְחִיד (איוב ד' י"ד) und erschütterte all mein Gebein.

פַּחַד שמ"ז: פחד ופחת ופח (ישעיה כ"ד י"ז) Angst, Furcht, Schrecken: פַּחַד פתאם (איוב כ"ב י') ורבו מצטרף על מי שמסבב הפחד: ויפל פַּחַד־יי על־העם (ש"א י"א ז'): כי נפל פַּחַד־מרדכי עליהם (אסתר ט' ג') וע"א: וּפַחַד יצחק (בראשית ל"א מ"ב) תאר להשי"ת. או הוא ש"מ וירמז על מסירתו לעקידה שהיה לו פחד. או ע"ד: המשל וָפַחַד עמו (איוב כ"ה ב') ועל הפועל: מְפַחֵד לבבך (דברים כ"ח ס"ז): פַּחְדְּכֶם ומוראכם (שם י"א כ"ה) על המסבב: בבוא פַּחְדְּכֶם (משלי א' כ"ו) על המפחד, והרבוי: קול־פְּחָדִים באזניו (איוב ט"ו כ"א) Schreckensstimme, והרבוי יבוא פה על מיני בהלות אשר יבואו עליו לפתע פתאום. ובס"נ: ולא פַחְדָּתִי אליך (ירמיה ב' י"ט). ויש שת"ז לביצי אשך: גידי פַּחֲדָיו ישרגו (איוב מ' י"ז) Hoden, גידיו הם עבים כשריגי זמורה. מרוח אשך תרגם מרים פחדין, והוא חבר למ"ש בשרש חפץ. כי בבעח"י שאין להם זנב מאחוריהם יבנוהו במקומו. ויש מנקדים פַּחְדָיו [?].

פחה

פֶּחָה שת"ז לשר ומנהיג ממונה על מדינה או על חיל צבא בלשון ארמית וערבית, ומשאל בעברית: ובימי נחמיה הַפֶּחָה (נחמיה י"ב כ"ו) Pascha, Pacha, Statthalter: וראוי פַּחָה אך מפני קמ"ץ באות גרונית נשתנה הפת"ח לסג"ל, ואין זה ממנהג לשון עברית לבוא בקמ"ץ וה"א אחריו לזכר, לולא שאול הוא: להם הַפֶּחָה לא אכלתי (שם ה' י"ד) מס הראוי לנציב פלך לתת לו במזון בלחם ויין. עיין פרש"י שכוון אל נכון, ואולי דעת בן עזרא כן. וכן אמר אחריו: לחם הַפֶּחָה לא בקשתי (שם שם י"ח): את פני פַּחַת אחד עבדי אדני (מ"ב י"ח כ"ד) שר צבא: הקריבהו נא לְפֶחָתֶךָ (מלאכי א' ח') Statthalter, שנוהגים לתת לו מתנות ומס: להיות פֶּחָם בארץ יהודה (נחמיה ה' י"ד) הם"ם כמו אמנם אמנה, ריקה ריקם. וי"א שהוא כנוי, אף שראוי פֶּחָתָם, אך השם שאול ואינו נוטה על משקל עברית: ושית פַּחוֹת תחתיהם (מ"א כ' כ"ד): וּפַחוֹת הארץ (שם י' ט"ו, ד"ה ב' ט' י"ד) כלם נציבים: וְהַפַּחוֹת הראשונים אשר לפני (נחמיה ה' ט"ו): אל־פַּחֲוֹת עבר הנהר (שם ב' ט'): פַּחוֹתֶיהָ וסגניה (ירמיה נ"א נ"ז).

פחז

פּוֹחֵז שת"ז לקל דעת נמהר ומבהל שיעשה מעשיו בלי דעת והתבוננות: אנשים ריקים וּפֹחֲזִים (שופטים ט' ד') übereilig, rasch, leichtsinnig. והוא תאר בכלל אל אנשים פחותי המעלות והמדות המפקירים נפשם על נקלה: נביאיה פֹּחֲזִים (צפניה ג' ד') leichtfertige, falschgesinnte Profeten.

פַּחַז שמ"ז נרדף עם הפז, מורה מהירות פעולה בלי ישוב הדעת: פַּחַז כמים אל־תותר (בראשי' מ"ט ד') Uebereilung, rasch, schnell, Leichtsinn, והפעל בכח השם פחזת בתאותך: ובתלמוד פְּחַז עלי יצרי, קופץ עליו וממהרו אל הפעולה בלי השקפה שכלית אל התכלית. ושמ"נ: בשקריהם וּבְפַחֲזוּתָם (ירמי' כ"ג ל"ב) Leichtsinn, Leichtgläubigkeit.

פחם

פֶּחָם שת"ז לגחלים: פֶּחָם לגחלים (משלי כ"ו כ"א) Kohlen: נופח באש פֶּחָם (ישעיה נ"ד ט"ז) ונ"ל כי פחם הם העוממות, וגחלים, הבוערות. ונקראו פחם ע"ש שחרותם. וכאמרם בתלמוד מכותלי ביתך ניכר שֶׁפַּחָמִי אתה; נִתְפַּחֲמוּ פני הנשים מהשמש, schwarz sein. ובערבי נקרא עור פַּחְרָה.

ותדע תרגם פִּשְׁפַּשְׁתְּנִי. ויחפש תרגם וּפִשְׁפֵּשׁ, ופי' כי יחפש ויחקור מעשי האדם, והבן. ולדעת השבעים זקנים פַּשׁ הוא השם הקצר מן פֶּשַׁע, ולא תקל הבנת המקרא בזה.

פות

פּוֹתָה שת"נ י"מ שם צירי הדלת: וְהַפֹּתוֹת לדלתות (מ"א ז' נ') Angeln. אך למה שנה שמן? ויותר היה נ"ל לפתרו לפי ענינו שהן בית יד העשוין בדלת לאחוז בהן לפתוח ולסגור, der Griff. (פתהן יערה (ישעיה ג' י"ז) ע"ש פאה).

פזז

פָּזַז פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל ענינו מהירות וקלות בתנועת איברים לכל חפץ: וַיָּפֹזּוּ זרעי ידיו (בראשית מ"ט כ"ד) gelenkig, regsam, behend, כל דבר הנעשה במהירות תנועה ובקלות נופל בו פזז.

הפיעל: ודוד מְפַזֵּז ומכרכר (ש"ב ו' ט"ז) hüpfen, ג"כ קלות תנועה כי ריקוד נעשה במהירות. וי"מ מפזז ביד לנגן, מכרכר ברגל לרקוד. כי הנגון נעשה במהירות תנועת היד. והשם בתלמוד, אמר האי מינא אתון עמא פְּזִיזָא, leichtsinnig, voreilig, דקדמיתו פומייכו לאודנייכו.

ההפעיל נגזר משם פז שמתאר זהב טוב והשוב מאד: זהב מוּפָז (מ"א י' י"ח) feinstes Gold.

פָּז שת"ז לזהב המשבח: כתם פָּז (ש"ה ה' י"א) fein: אוקיר אנוש מִפָּז (ישעיה י"ג י"א): מזהב וּמִפָּז (משלי י"ט י"א). ובתוספ' אל"ף: בכתם אוּפָז (דניאל י' ה') יש מפרשים כי הוא שם מקום; אמנם לא נודע לנו גבולו באחד מן המקראות שבכתבי הקדש. וזהב מֵאוּפָז (ירמיה י' ט') (עיין שרש אופז).

פזר

פָּזַר פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו נפיצה ופרוד חלקי המקובץ והמכונס במקום: שה פְזוּרָה ישראל (ירמיה נ' י"ז) zerstreuet.

הנפעל: נִפְזְרוּ עצמינו לפי שאול (תהלים קמ"א ז'), unser [zerfallenes] Gebein ist zur Gruft zerstreuet.

הפיעל: פִּזַּר עצמות חֹנָךְ (תהלים נ"ג ו'). פרוד קבוץ: פִּזַּרְתָּ אויביך (שם פ"ט י"א) במנוס זה בכה וזה בכה: כאפר יְפַזֵּר (שם קמ"ז ט"ז) מְפֻזָּר ומפרד (אסתר ג' ח') מפוזר מחברתם וקבוצם, ומפרד, כל אחד נפרד מחברת שאר עמים במנהג. נגד הא' אמר בין העמים ונגד הב' אמר ודתיהם שונות. ובא על המרחיב ופורז דבר מהשעור במדות המוסר: וַתְּפַזְּרִי את־דרכיך (ירמיה ג' י"ג) verschwenden, ausschweifen, פזור הכחות וכלוים. ודרך כנוי לשטף זמה (ע"ש דרך): פִּזַּר נתן לאביונים (תהלים קי"ב ט') in Uebermaß spenden. כי פזר תאר פעל נתן כמו תרבו תדברו, ובתלמוד נמצא גם השם מזה פִּזּוּר, פזור נפש, Zerstreuung, ובדברי המחברים נמצא שם הַפִּזָּרָה, Uebermaß: יש מְפַזֵּר ונוסף עוד (משלי י"א כ"ד), מפזר לתת יותר מדאי. וההבדל שבין פוץ ופזר. פוץ יאמר רק בבחינת התפשטות המצומצם בשטח המקום, וכולל פעם פזור ופעם הרחבה ורבוי שפע, ופזור הוא רק התפשטות המכונס מקבוצו. ונופל רק בכמות המקובץ בפרטים, ולא על דבר אחר, ובזה הוא נבדל מפעל פרד, הנופל ג"כ על דבר אחר (עיין שרש פרש).

פחד

פָּחַד פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל ענינו מורא יראה חזקה ודואג מפני רעה שתבוא עליו או נזק: וחרד וּפָחַד (ישעיה י"ט ט"ז) fürchten, befürchten, sich ängstigen: וּפָחַד ורחב לבך (שם ס' ה') כי גם בשמחה יפחד הלב וירגז מחרדת תנועות הדם בהפעליות פתאומית. ועד"ז: וּפָחֲדוּ ורגזו על כל הטובה (ירמיה ל"ג ט') וּפָחַדְתָּ לילה ויומם (דברים כ"ו ס"ה) sorgen, fürchten, erschrecken, zittern, in steter Bangigkeit, in Beklemmung des Herzens sein, u. d. g. והכלל כל פעולה המורה תכונה בנפש מושגיה רבות ומשלבות, וכן זה כולל דאגה, רגזה, חרדה, בהלה, מגור וכדומה. כי אין לשער איכות הפעליות הנפש אשר תסובבנה אחת מחברתה כ"א לפי המסבב התכונה ההיא. ופעול הפעולה הוא שם המקרה: כי פַחַד פָּחַדְתִּי ויאתיני (איוב ג' כ"ה): שם פָּחֲדוּ־פחד (תהלים י"ד ה') או שבא על דבר שהפחד ממנו בקשור מ"ם:

נמס ופיק ברכים (נחום ב׳ י״א) wankend. (אפיק ע״ש אפק).

פור

פּוּר פעל יוצא, הב״ב הקל ענינו שבירה ורציצה:
פּוּר התפוררה ארץ (ישעיה כ״ד י״ט) zer= malmt werden. ולא ימצא מקל זולת זה, ולפי שקשה על בעל הלשון לכפול המקור על העבר מהתפעל שמש בקל.

הפיעל: אתה פוררת בעזך ים (תהלים ע״ד י״ג) zerschmettern, [כמו פרורים ומזה יספרר וזורה לרוח (בתלמוד פסחים) והשם מזה: מעבירין מעל גבי השלחן פירורין, Brosamen, ואין צורך לדברי המוספיא שהוא מלשון רומי. — ומענין הזה פרפרת הפת (ברכות מ״ה) על שם העיסה שהוא מגולגלת. והתפרדו כל עצמותי, תרגום ארמי ואתפרפרן כלהון גרמי] ומרובע אחר: שלו הייתי ויפרפרני (איוב ט״ז י״ב) er zerschmetterte mich, ע״ד המליצה, כאלו עשה מעצמיו ובדי עורו פירורין פירורין.

ההפעיל נופל על השבתת דבור והריסות מחשבה ובטול מקיום מעשה: הפר ברית (ישעיה ל״ג ח׳) zerstören, brechen: ואת מצותי הפר (במדבר ט״ו ל״א) אחרי שקיים אותם חדל ולא עשה: הפיר עצת גוים (תהלים ל״ג י׳): ואם הפר יפר אותם (במדבר ל׳ ט״ו) (עי׳ שרש נוא) מפר מחשבות ערומים (איוב ה׳ י״ב) vereiteln: הפר מחשבות באין סוד (משלי ט״ו כ״ב). פ״א הריסת דבר מגעת אל קיומו טרם החלם: להפר את־האחוה (יחזקאל י״א י״ד) brechen, לבטל דבר שהיה, כי במחשבה נופל הפר, משבית שלא תצא אל המציאות, ובדבר שהיה כבר נופל הפר, כשהדל מעשות הפעולה הזאת. וכן מורה על הפסק תמידית: להפר בריתי אתם (ויקרא כ״ו מ״ד) ganz vernichten, כי אם יופר במקצת ע״י היסורים בעבור ענשם ישוב לקיומו: וחסדי לא אפיר מעמו (תהלים פ״ט ל״ד) מכל וכל: והפר כעסך (שם פ״ה ה׳): אף אתה תפר יראה (איוב ט״ו ד׳) vernichten: ותפר האביונה (קהלת י״ב ה׳) הברית אשר כרתה (ראה שרש אבה פירוש נכון על המקרא הזה). וכבר עוררתי ע״ז כי הרבה פעלים בעברית מורים פעם בטול לשעתו ופעם בטול עולמית. (ע״ש נקה, סור).

הפועל: עצו עצה ותפר (ישעיה ח׳ י׳).
ההתפעל: פור התפוררה ארץ (שם כ״ד י״ט).

פּוּר שם פרסי נרדף עם גורל בעברית: הפיל פור (אסתר ג׳ ז׳) Los: קראו לימים האלה פורים (שם ט׳ כ״ו): אגרת הפרים הזאת (שם ט׳ כ״ט): קים דברי הפרים (שם שם ל״ב) ר״ל הנהגת יום התשועה הזה, ולעשותו משתה שמחה ויום טוב.

פּוּרָה שת״נ לגת שפוררים בה ענבים בדריכה: פורה דרכתי לבדי (ישעיה ס״ג ג׳) Kelter, ולא ישתנה בסמן הרבים: לחשף חמשים פורה (חגי ב׳ ט״ז).

פּוֹרָתָא, שם אחד מעשרת בני המן (אסתר ט׳ ח׳).

פוש

פּוּשׁ פעל עומד ויוצא בב״ב. הקל ענינו רבוי והתפשטות, ר״ל דבר המתרבה מעצמו ונתוסף בכמותו: ופשו פרשיו (חבקוק א׳ ח׳) viel sein, פרה ורבה, תרגם פשו. כי הפרני, ארי אפשני, וכן נפיש בארמית לשון הרבה, וכן בתלמוד נפישי גמלא סבא כו׳ מפיש אי מפיש חייא ומסגי. והראב״ע פירשו התפשט, sich ausbreiten, שוה לשרש פשה. וכ״כ שם אם לא פשה כענין נפיש, השוה השמאל לימין, והופכו פירש״י מידעי מחשך: ופשתם בעגלי מרבק (מלאכי ג׳ כ׳) zunehmen an: תפושו כעגלה דשה (ירמיה נ׳ י״א) Fette beleibt werden. כמו פשה דבר העומד ומתגדל ומתרבה בכמותו (עיין שרש פשה).

הנפעל: נפשו עמך על ההרים (נחום ג׳ י״ח) zerstreuet sein. כמו נפוצו השי״ן תחת צד״י, כמו נטש, נתץ.

פַּשׁ תה״ש ענינו שיור הנשאר מן הכל: ולא ידע בפש מאד (איוב ל״ה ט״ו) Rest, רש״י פירש אשר פקד עליו באפו כאין נגד מה שנשאר עוד הרבה יותר. וע״ד ועתה אך אדם אין אשר ימנה ויגבול דרך אפו בעבר, וכן לא ידע איש להגביל דרך אפו בפש ר״ל בנשאר במה שיבוא. וכן בתלמוד פש להו חדא übrig bleiben, ואחרים אומרים, פש הוא אולת ורפיון רוח בערבי, schwach am Gemüthe, ועוד י״ל עוד בפש לשון חפוש וחקירה, כמו שימצא הפיעל עד״מ בארמית חקרתני

ה׳ ט״ז) sich ausdehnen, ausbreiten: תְּפוּצֶנָה עָרַי מִטּוֹב (זכריה א׳ י״ז) שיתרחבו מרוב יישוב: עתרי בת פּוּצַי (צפניה ג׳ י׳) מן פּוּצִים, die Zerstreuten, כמו נדחים.

הנפעל: וכל מרעיתם נָפוֹצָה (ירמיה י׳ כ״א) zerstreuet werden, נתפזרה לרעה: וכל חילו נָפֹצוּ מעליו (שם נ״ב ח׳): נָפֹצוּ משפחות הכנעני (בראשית י׳ י״ח) abstammen, ausbreiten, ושרש נפץ, פוץ ענין אחד: ותהי שם המלחמה נָפֹצֶת (ש״ב י״ח ח׳) נופל על התפשטות במלחמה, כמו ותעלה: אשר נְפוֹצוֹתֶם בם (יחזקאל כ׳ ל״ד).

הפיעל: וכפטיש יְפוֹצֵץ סלע (ירמיה כ״ג כ״ט) zerschmettern, כמו ינפץ כי ע״י הנפוץ והרצוץ יתפזרו החלקים. ומרובע אחר: אחז בערפי וַיְפַצְפְּצֵנִי (איוב ט״ז י״ב).

ההפעיל: וְהֵפִיץ קצה (ישעיה כ״ח כ״ה) ausverbreiten, (איוב ל״ז י״א): יָפִיץ ענן אורו: streuen ausbreiten: יָפֵץ קדים עלי־ארץ (שם ל״ח כ״ד): וְהֵפִיץ יי אתכם בעמים (דברים ד׳ כ״ז) zerstreuen: אשר הֱפִיצוֹתִיךָ שם (ירמיה ל׳ י״א): וַאֲפִיצֵם בישראל (בראשית מ״ט ז׳): יסערו לַהֲפִיצֵנִי (חבקוק ג׳ י״ד) zerschmettern, כמו לפצפץ: וֶהֱפִיצֻהוּ לרגליו (איוב י״ח י״א): וישלח חצים וַיְפִיצֵם (ש״ב כ״ב ט״ו) umherschleudern: ברוק ברק וּתְפִיצֵם (שם קמ״ד ו׳) schleudere Blitze und zerschmettere sie, והחכם הרמבמ״ן מתרגם streue sie hin: מֵפִיץ וחרב וחץ שנון (משלי כ״ה י״ח) Streithammer, כלי תותח המפוצץ ומשבר והיה לקדמונים כן בכלי מלחמה: הָפֵץ עברות אפך (איוב מ׳ י״א) הרק ופזר.

ההתפעל: וַיִּתְפֹּצְצוּ הררי עד (חבקוק ג׳ ו׳) zertrümmert werden.

תְּפוּצוֹת שמ״נ: וּתְפוֹצוֹתִיכֶם ונפלתם (ירמיה כ״ה ל״ד) Zerstreuung: וראוי תְּפוּצוֹת ע״מ תבונות ובא כן לזווג התנועות. ולרד״ק יש בו עוד זרות כי הם קוראים וּתְפוֹצוֹתִיכֶם, בחיר״ק התי״ו. ובאמת לא נמצא בשום ספר מוגה וּתְפוֹצוֹתֵיכֶם, בציר״י, וגם לא במקראות גדולות, זולתי בהתנ״ך המפואר אשר אין על עפר משלו דפוס אמשטרדם משנת 1705, אשר יצא לאור ע״י Van der Hoogth, נמצא בציר״י, ועל צדו בהגליון כתוב: נ״א וּתְפוֹצוֹתִיכֶם בחיר״ק.

פוק

פוק פעל עומד ויוצא גב״ב. הקל ענינו נטיה ונדנוד, אם ברגלים כאדם כושל ונודד ונוטה לפול, ואם בדעת מסתפק ונוטה במחשבתו כה וכה: פָּקוּ פליליה (ישעי׳ כ״ח ז׳) wanken, schwanken.

*הפיעל איננו במקרא כ״א בתלמוד. מְפַקְפֵּק ונוטל אחת, תנועה, ונדנוד מחשב׳: schütteln, rütteln, שֶׁפִּקְפֵּק בנט״י, zweifeln, wankend sein in seiner Meinung.

ההפעיל. א) יש מ״ש מענין הקל: יחזקום ולא יָפִיק (ירמיה י׳ ד׳) wanken, ואולי הוא מנחי ע״י וגם זה מהקל. ויש ב) יוצא, מציאה והמצאה והשלמה מכח לפעל: מְפִיקִים מזן אל־זן (תהלים קמ״ד י״ג) hinreichend sein. ממציאים ומספיקים משנה לשנה: וְתָפֵק לרעב נפשך (ירמיה נ״ח י׳) verschaffen, hinlänglich versehen, befriedigen. ונפש כמו רצון, ולפי שהכנוי לנכח, ענינו תראה לו הסברת פנים ורצון טוב: זממו אל־תָּפֵק (תהלים ק״מ ט׳) in Erfüllung bringen, befriedigen. אל תתן שיפיק זממו וישלים בפעל. וכן נופל על המוצא ומשיג דבר: ואדם יָפִיק תבונה (משלי ג׳ י״ג) erlangen: יָפִיק נרדף עם מצא כמה פעמים: טוב יָפִיק רצון מיי (שם י״ב ב׳) ימצא: וַיָּפֶק רצון מיי (שם י״ח כ״ב) יבטח כי יי רצה את מעשיו, וכל הפקת רצון יורה הרצאת פנים והסכמה. זהו עקר הוראת הפיק מציאה והשגה, ולא הוצאה כמ״ש בעל ש״א, ושלא כדין נקד המבאר למחזור ביום שני של פסח: אָפִיק רנן ושירים תחת אַפִּיק, משרש נפק, ואם הוא ארמית, כי אַפִּיק השגה, וְאַפִּיק הוצאה.

פּוּקָה שמ״נ ענינו כמו נדנוד וספק: ולא תהיה לך זאת לְפוּקָה ולמכשול (ש״א כ״ה ל״א) Vorwurf, Beunruhigung des Gewissens, כי כאשר יעשה אדם מעשה והוא מסופק בו שמא עול הוא, אין רוחו נח בו, ונפשו עגמה עליו, וקרוב לענין מכשול, כי יעבור במחשבתו על מעשיו שעברו ומצא רע שעשה הוא נכשל בו; אך פוקה נופל על בטול מנוחת הנפש, ומכשול שתהיה לו כשלון מלמשול ולמלך בעתיד.

פִּיק ת״הש לנדנוד הברכים מחלשה ופחד: לב

הַפּוּךְ הוא האבן היקרה הנקראת Lapislazuli, ועושין ממנו כעין טפול incrustatio, שמדבקים על הכתלים לנוי, וזה טעם הנה אנכי מרביץ בַּפּוּךְ אבניך; ועושים ממנה ג"כ צבע יקר מאד שצובעים בו תכלת יפה מכל מיני תכלת, והוא הנקרא azzuro altremarino, ובלשון צרפת Bleu, d'outrener, ובארצות המזרח הנשים החשובות צובעות עיניהן בו, וזה טעם ותשם בַּפּוּךְ עיניה, כי תקרעי בַפּוּךְ עיניך, וכן: קרן הַפּוּךְ (איוב מ"ב י"ד) שע"פ על שם הַפּוּךְ, וטעמו שהיו עיניה יפות בלא צביעה (כענין דלא כחל ולא שרק) כאלו היא עצמה היתה קרן מלא פוך, וכל זה נראה אמת ונכון (מדברי החכם שד"ל, כ"ח ח"ד).

פול

פּוֹל שם מין ממיני זרעוני גנה: וּפוֹל ועדשים (ש"ב י"ז כ"ח) Erbsen, Bohnen.

פּוּל, א) שם משפחה וכברת ארץ באפריקא (ישעיה ס"ו י"ט), ונזכר אצל לוד, ואצלו נמצא לרוב פּוּט. ב) שם מלך אשור אחד (מ"ב ט"ו י"ט).

פון

פּוּן פעל עומד בנינו קל ענינו נגזר מן פן המורה החשש דבר וספק שתגיע אל המציאות מה שאיננו טוב לו ואין חפץ בו: נשאתי אימיך אָפוּנָה (תהלים פ"ח ט"ז) ich leide deine Schrecken, verzweifle schier, ופתרון מנחם בן סרוק ענין הפך וסבוב, מלשון פנה, קרוב לענין זה המסתפק בדבר, ובמחשבתו פונה כה וכה, ויתורגם לפ"ז, ich schwanke, ich winde mich. פי' נשאתי אימה מדאגה פן תגיע לי רעה.

פֶּן מלה תה"פ. ענינו אם חשש ודאגה. שהנושא מסופק בדבר שאין בידו להכריעו על שני חלקי האיפשר בעתיד, וחושש שמא תגיע אל המציאות הדבר אשר איננו חפץ, כי הוא לרעתו, או שהוא אזהרה שמזהיר הנושא את זולתו על דבר שלא יעשנה ואם יעבור תגיע לו רעה. ע"כ לא יתחבר כי אם על פעל עתיד, כי מה שעבר ויצא אל המציאות אין ספק בו, ולא יפול עליו אזהרה ומניעה. וכן לא יתחבר על מלת לא כי הוא בעצמו שלילה, ומ"ש מע"א דאגה וחשש: פֶּן־ישלח ידו (בראשית ג' כ"ב) vielleicht, es könnte, damit nicht: פֶּן־נפוץ (שם י"א י"ד): פֶּן־ינחם העם (שמות י"ג י"ז): פֶּן נהיה לבוז (בראשית ל"ח כ"ג): פֶּן אראה ברע (שם מ"ד ל"ד) כלם על חשש ודאגה שמא תהיה בעתיד מה שהפץ שלא יהיה. ומ"ש אזהרה: פֶּן־תמותון (בראשית ג' ג') damit nicht. ואין זה ספק אבל אזהרה למען לא תמותון, כי אם תעברו, וודאי תמותון: פֶּן תשיב את בני (שם כ"ד ו') שלא תשיב: פֶּן־יפרץ בהם יי (שמות י"ט כ"ב) שלא יפרץ: פֶּן בחרב אצא לקראתך (במדבר כ' י"ח) שלא אצא, אזהרה: ארח חיים פֶּן־תפלס (משלי ה' ו') השמר שלא תפלס, כי נעו מעגלתיה, וכן אמרו רז"ל: השמר פן לא תעשה: פֶּן יפקד עליה (ישעיה כ"ז ג'), למען לא יפקד עליה ויפלו. ואין להחליפו במלת אולי המורה לפעמים ספק לבד, אולי לא תאבה, אף שהוא הפך שתאבה, ע"כ בא במלת לא. אולי יחנן, והלואי שיחנן. ואלו אמר פן יחנן היה משמעו שדואג על הדבר וחפץ שלא יחונן.

פּוּנֶה, שע"פ לשער אחד בירושלים (ד"ה כ"ה כ"ג, ובמ"ב י"ד י"ג) נזכר השער הזה בשם יותר נכון לו: שער הַפִּנָּה, Eckthor.

פּוּנִי, שע"פ (במדבר כ"ו כ"ג).

פּוּנֹן, שם עיר באדום בין סלע ובין צער (במדבר ל"ג מ"ב). — פִּינֹן, שע"פ למשפחה באדום (בראשית ל"ו מ"א).

פּוּעָה, שם ע"פ לאחת המילדות אשר לבני ישראל במצרים (שמות א' ט"ו).

פוץ

פּוּץ רק בעתיד ומקור, פע"ו, הב"ב. הקל ענינו פשוט ושטוח בכמות מתדבק, ופיזור ונפיצה בכמות המתפרד: פן נָפוּץ על פני כל הארץ (בראשית י"א ד') sich ausbreiten, zerstreuen: קומה יי יָפוּצוּ אויביו (תהלים ס"ח ב') ע"י ניסה זה בכה וזה בכה: פֻּצוּ בעם (ש"ב י"ד ל"ד) התפזרו זה בכה וזה בכה: לא יָפֻצוּ עמי איש מאחזתו (יחזקאל מ"ו י"ח) sich entfernen, trennen: וַיָּפֻצוּ מעל העיר (ש"ב כ' כ"ב) ומ"ש פשוט: יָפֻצוּ מעינתיך חוצה (משלי

פִּינְחָס שמן (ש"א א' ג', ב' ל"ד) גם (בעזרא ח' ג"ג) נזכר שם פִּינְחָס.

פֹּה מלת תה"פ להורות הוה במקום: שבו־לכם פה (בראשית כ"ב ה') hier. ובאל"ף תחת ה"א: ופֹא־ישית בגאון גליך (איוב ל"ח י"א): האין פה נביא (מ"א כ"ב ז') in dieser Gegend, כי יש פה איננו מצמצם במקום מסומן כ"א בגבול סביב מקרוב: שלשה מִפֹּה ושלשה מִפֹּה (יחזקאל מ' י') ר"ל צד בהצטרפות המקום, eine und die andere Seite: שש־אמות מִפֹּה ושש אמות מִפּוֹ (שם שם י"ב) בוי"ו תחת ה"א. (ובחובר מלת אי לפניו, עיין שרש אי, ושרש איף).

פוג

פּוּג פעל עומד בב"ב. הקל עניננו בטול תנועה ושוממות ורפיון כח הדבר: וַיָּפָג לבו (בראשית מ"ה כ"ו) wanken: ונ"ל כי וַיָּפָג כמו ויפק מן פוק המורה נדנוד מחשבה להסתפק בדבר, וכבר מצאנו ב' שרשים מאותיות דומות במוצא משותפים לע"א בכלל ונפרדים במובנם במקצת ההבדל בין טבעי ומוסרי. כמ"ש הרבה פעמים בשרשים בחסרי פ"נ ונע"ו. ע"ש נטש נתש: על־כן תָּפוּג תורה (חבקוק א' ד') darum wankt das Gesetz, תמעד ונוטה בלי קיום משפט, והנמשך ממנו בטול והשבתה: נגרה ולא תָפוּג (תהלים ע"ז ג') aufhören, הפסק תנועה לבד. וריחו לא נמר תרגם לא פָג לא רפה כח מהתפשט הריח.

הנפעל: נְפוּגוֹתִי ונדכיתי (תהלים ל"ח ט') נפוגותי, כמו נדכיתי נודדתי ופקו כהותי מרפיון.

פּוּגָה שמ"נ נרדף עם דומיה והפסק תנועה ונזילה: אל תתני פוּגַת לך (איכה ב' י"ח) aufhören. ובה"א נוספת בראש: מאין הֲפֻגוֹת (שם ג' מ"ט) unterlassen, aufhören, einhalten כולם על הפסק נגור.

פוח

פּוּחַ פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל עומד עניננו נשיבת האויר ושאיפת הרוח ועמו נכלל ענין נפוח ועברה: עד שֶׁיָּפוּחַ היום (ש"ה ב' י"ז) verwehen, fortscheuchen, verhauchen, verfliegen, ועקר עניננו מקול הברת הנפיחה שמשמיע קול, בדומה.

ההפעיל. א) יש יוצא מקל: הָפִיחִי גני יזלו בשמיו (שם ד' ט"ז) anfachen, durchwehen, ונכלל בו הפצת הריח ע"י נשיבה. ומזה נופל ג"כ על דבור הבל וכזב: יָפִיחַ כזבים עד שקר (משלי ו' י"ט) verbreiten, ausstreuen, כולל הפחת הרוח בדבור מפיץ הכזב בהבל פיו כרוח מפיץ ריח הבשם: אנשי לצון יָפִיחוּ קריה (שם כ"ט ח') ר"ל יפיחו אף, האמור בסוגר מוסב גם על הדלת, והאף כאש הנבער ומתפוצץ: צורריו יָפִיחַ בהם (תהלים י' ה') fortblasen, והמושגים קרובים, blasen, anblasen, anfachen, fortblasen, verscheuchen, verbreiten, ע"ש יפח, ותמצא כי ג' הגזרות יפח, נפח, פוח, קרובים. ב) ויש עניננו נגזר מן פח המורה שטיחת פח ללכוד: הָפֵחַ בחורים כלם (ישעיה מ"ב כ"ב) Netze legen.

פַּח א) יש שת"ז לרשת: כמהר צפור אל פָּח (משלי ז' כ"ג) Netz, Schlinge. ובמוכרת: טמנו פַח לי (תהלים קמ"ב ד'): צנים פַּחִים (משלי כ"ב ה'): סביבותיך פַּחִים (איוב כ"ב י'). אך: ימטר על־רשעים פַּחִים (תהלים י"א ו') פירש"י פחמים. ועד"ז אמרו בתלמוד צנים פחים. ב) ויש שת"ז לטס רקוע ומרודד דק: רקוע פַּחִים (במדבר י"ז ג') Blech:

פִּיחַ שת"ז לאפר השחור הנשאר מן הגחלים ואש: פִּיחַ כבשן (שמות ט' ח') Ruß, שהוא קל, לפוח.

פּוּט, שם אחת ממשפחות מצרים (בראשית י' ו' ירמיה מ"ו ט', יחזקאל כ"ז י', ל"ה ה', נחום ג' ט').

פּוּטִיאֵל, שע"פ (שמות ו' כ"ה).

פּוֹטִי פֶרַע, שם הותן יוסף במצרים (בראשית מ"א מ"ה, מ"ו כ').

פּוֹטִיפַר (הקצור מן פוטי־פרע), סרים פרעה ושר הטבחים אשר לפרעה (בראשית ל"ט א').

פוך

פּוּךְ יש שם אבן יקרה: אבני־פוך ורקמה (ד"ה א' כ"ט ב'): מרביץ בַּפּוּךְ אבניך (ישעיה נ"ד י"א) וי"ל עם נפך. ויש שם מין כחל עין: ותשם בַּפּוּךְ עיניה (מ"ב ט' ל') Schminke: כי תקרעי בַפּוּךְ עיניך (ירמיה ד' ל') והנה תבונת הַפּוּךְ בלתי ידוע, יען וביען מצאנו הפוך הזה משמש ליפות הנשים וגם לייפות הכתלים, ונדחקו בזה מאד גדולי המפרשים. והחכם ר' יהודה חיים שלום אומר כי

חכמה (תהלים ל"ז ל') ועצ"ה: על־פִּי הבאר (בראשית כ"ט ב') Oeffnung, על־פִּי יאור (ישעי' י"ט ז') Mündung, שפה: וּפִי המעיל (שמות ל"ט כ"ג) Rand, Saum, כל מפתח לענינו הוא פה: לְפִי הרב (בראשית ל"ד כ"ו) על חודה של חרב: לְפִי־קרת (משלי ח' ג') מבוא הקריה שהכל נכנסים ויוצאים בו. וגם בכנוי מד"ב יבוא ביו"ד אחת: כי פִּי המדבר אליכם (בראשית מ"ה י"ב) תחת פִּי: אם תוציא יקר מזולל כְּפִי תהיה (ירמיה ט"ו י"ט) כרצוני והפצי, כי כן יבוא על החפץ והרצון והצווי: על פִּי יי יחנו (במדבר ט' כ"ג) nach Befehl, Verordnung: על־פִּי פרעה (בראשית מ"ה כ"א) כמו על יד: כל אשר־ימרה את־פִּיך (יהושע א' י"ח): אני פִּי מלך שמור (קהלת ח' ב') מצותו: מִפִּי עוללים ויונקים (תהלים ח' ג') על ידי. ולא אוכל למנוע ממך דבר אשר עיני ראו לי בבאור הכתוב הזה, ואיך עין המשורר הקדוש, אשר אלהיו נתן מהודו עליו, ידעה לחדר עד קרב איש ולב עמוק לשית לו שמה מסלות העולות אל אלהים, וכוונתו: כי להג הילד אשר לא ידע עוד לבטא בשפתיו אמרים ודברים, ועודנו דבריו לעו ואך הגה בלי אומר מפיו יצא, הלהג הזה יוסד ויעיד על עז אלהים. ומלבד זאת עוד רעיון נשגב מזה כמוס בכתוב הזה לאמר: גם דברים פשוטים בלי תבונה רבה אשר יהגו וידברו עוללים ייסדו עוז, וירוממוך על כל, למרות עיני כל אויב ומתנקם אשר לבם סרו מאלהי השמים. והמשורר המפואר לעם אשכנזים ישורר מגדולת הבורא במליצה כדומה לזה באמרו: und was kein Verstand des Verständigen sieht, das übet in Einfalt ein kindlich Gemüth. ושים נא לבך על המליצה הנשגבה הזאת: — איפא פִּיךָ אשר תאמר (שופטים ט' ל"ח): חלקו מחמאות פִּיו (תהלים נ"ה כ"ב) אמרי פיו: כי־פִיהוּ מריתי (איכה א' י"ח): ועל־פִּיהֶם יהיה (דברים כ"א ה'): וכל עולה קפצה פִּיהָ (תהלים ק"ז מ"ב) והרבוי: ולה שני פִּיּוֹת (שופטים ג' ט"ז) Schneide, חודה של חרב: כחרב פִּיּוֹת (משלי ה' ד') ומ"א: בעל פִּיפִיּוֹת (ישעיה מ"א ט"ו) vielschneidig: והרב פִּיפִיּוֹת (תהלים קמ"ט ו') ומ"א: והיה הפצירה פים (ש"א י"ג כ"א) Feile, בעל פיפיות רבות, כי בארמית נקרא פה פים. וי"א כי פים תחת פיים בנפילת יו"ד כמו צים ע' ציה.

פִּי שם משמש במקום מלה להורות שעור וערך וסבה ואמצעית והתיחסות: לתת לו פִּי שנים (דברים כ"א י"ז) zweifach, כלומר שעור שני חלקים מכלל המספר: ויהי נא פִּי־שנים ברוחך אלי (מ"ב ב' ט') ר"ל ההבדל שבינו ובין משנה, כי משנה הוא כפל דבר שלם, אבל פי שנים הם ב' חלקים מהשעור הנמצא. לתת לו פי שנים, אם יש שני מאות כסף והם ג' אחין יחלק הכסף לארבעה חלקים, ויטול הבכור מאה כסף פי שנים ממה שיקחו הב' אחין כל אחד. ועד"ז פי שנים ברוחך אלי, ב' חלקים בערך מה שאצלת על שאר נביאים, ולא כפל כל שעור מעלתו, והבן; וע' רלב"ג שם: על־פִּי הדברים (בראשית מ"ג ז') nach Inhalt, nach Verhältniß der Dinge: על־פִּי אשר תשיג (ויקרא כ"ז ח') לפי ערך: חנוך לנער על־פִּי דרכו (משלי כ"ב ו') לפי מדת שכלו ומדת ימיו: איש לְפִי־אכלו (שמות ט"ז י"ח) nach Verhältniß, לפי שעור אכילתו: לְפִי רב השנים (ויקרא כ"ה ט"ז) כמספר: כְּפִי אשר אינכם שומרים (מלאכי ב' ט') well, סבה: הן־אני כְפִיךָ לאל (איוב ל"ג ו') כחפצך שידבר אל עמך כן אדבר עמך בעד האל: לחם לְפִי הטף (בראשית מ"ז י"ב) nach Anzahl: לְפִי שכלו יהלל־איש (משלי י"ב ח') שעור איכות: וּלְפִי העלות הענן (במדבר ט' י"ז) je nachdem, לפי מדת הזמן: לְפִי מלאת לבבל (ירמיה כ"ט י'), לפי שעור הזמן: לְפִיהֶן ישיב גאלתו (ויקרא כ"ה נ"א) שעור בשעור.

פִּי־בֶסֶת, שם עיר בארץ מצרים תחתית (Unter-Egypten) הנקראת אצל העמים Bubastis או Bubastus, והיא על יד תוצאות נהר מצרים למזרח שמש שוכנת, ונזכרת (ביחזקאל ל' י"ז). ומשואות העיר הזאת נשארו עד היום הזה.

פִּי הַחִירֹת, שם עיר במצרים לפני בעל צפון נכח הים סוף (שמות י"ד ב'). גם נמצא הַחִירֹת בלי מלת פי (במדבר ל"ג ח'). ושם המקום קרוב לשם הדומה לו בל' מצרים, כי מלת פי החירות ענינו: מקום אשר סוף סביב לו, Piachiroth.

פִּיכֹל, שם ע"פ לשר צבא אבימלך מלך פלשתים (בראשית כ"א כ"ב, כ"ו כ"ו).

פִּינְחָס, שם בן אלעזר בן אהרן הכהן (שמות ו' כ"ה, במדבר כ"ה ז'). גם בן עלי הכהן

על קרוב גואל אחוזת אחיו וקרובו לעצמו; אבל פדה נופל על הפוטר הנפדה מחוב מה להיות נקי וחפשי, הנותן כסף מחיר שדהו שמכר או של קרובו להיות שלו הוא גואל, einlösen, an sich kaufen. והנותן כסף מחיר עבד שנמכר לצאת לחירות הוא פודהו, auslösen, frei machen; ומ"ש: ופָדָה בערכך (ויקרא כ"ז כ"ז) בערך אל הכהן להיות נפטר מחוב הכהן, ואמר אחריו ואם לא יגאל, כי אחרי הפדיון יש לבעלים יד בו, ובערב' נופל עליו גאולה להיות שלו: ופטר חמור תִּפְדֶּה (שמות ל"ד כ') die Erstgeburt des Esels sollst du gegen ein Schaaf vertauschen.

פְּדַהְאֵל שע"פ (במדבר ל"ד כ"ח).

פְּדָהצוּר שע"פ (במדבר א' י', ב' כ').

פָּדוֹן שע"פ (עזרא ב' מ"ד, נחמיה ז' מ"ז).

פְּדָיָה שע"פ, שם הותן יאשיהו המלך (מ"ב כ"ג ל"ו) ועוד נזכר שם זה בד"ה ג' י"ח, נחמיה ג' כ"ה, ועוד איזה פעמים.

פְּדָיָהוּ שע"פ (דה"י א' כ"ז כ').

הנפעל: והפדה לא נִפְדָּתָה (ויקרא י"ט כ') losgekauft werden; לא יִפָּדֶה (שם כ"ז כ"ט): ציון במשפט תִּפָּדֶה (ישעיה א' כ"ז).

ההפעיל: אשר לא יעדה וְהֶפְדָּהּ (שמות כ"א ח') zur Loskaufung verhelfen, האדון יסבב שתפדה נפשה.

ההפעל: וְהָפְדֵּה לא נפדתה (ויקרא י"ט כ').

פְּדוּיִם שם תאר זוגי ע"מ: נְעוּרִים, זְקוּנִים: פְּדוּיֵי השלשה (במדבר ג' מ"ט) das Lösegeld. ואונקלס תרגם פֻּרְקָן, עיין החכם המבאר שטוען שם על הראב"ע, ואין אני מסכים עמו.

פְּדֻת שמ"נ: פְּדוּת שלח לעמו (תהלים קי"א ט') Rettung, Befreiung; ושמתי פְדֻת (שמות ח' י"ט) Unterschied, לשון הפרש והבדלה.

פִּדְיוֹן ת"הש לכפר נפש לפדותו: ונתן פִּדְיֹן נפשו (שם כ"א ל') Lösegeld. ובמ"ם תחת נו"ן: הַפִּדְיוֹם מאת העדפים (במדבר ג' מ"ט).

פדן

פַּדָּן שת"ז לדבר זוגי במספר בעל שני חלקים דומים: פַּדַּן ארם (בראשית ל"א י"ח) Paar, כי צמד בלשון ארמי פדן: קום לך פַּדֶּנָה ארם (בראשית כ"ח ב') ולפי שיש ב' ארם ארם נהרים וארם צובה, וע"ש נהרים שמונה בין ב' נהרות נקרא פדן, וי"מ פדן כמו שדה בלשון ערב.

אַפֶּדֶן (עיין שרש אפד).

פדע

פָּדַע פעל יוצא בנינו קל עניננו בערבית פניה והסרה: פְּדָעֵהוּ מרדת שחת (איוב ל"ג כ"ד) wegwenden, ורש"י כתב פדעהו כמו פדאהו, אל"ף מתחלפת בעי"ן, וכוונת רש"י לדעתי — אחרי שאנחנו לא נמצא פדא באל"ף — שמלת פדעהו הוא כמו פְּדָהֵהוּ משרש פדה, אשר להקל על המבטא היה נכון להתהפך אל פדאהו כדרך הלשון, כמו הצילהו.

פדר

פֶּדֶר שת"ז למין חלב דק המפריד בין הקרבים. את הראש ואת הַפָּדֶר (ויקרא א' ח') Fett:

פה

פֶּה שע"ז הנחתו הראשונה למפתח השפה בבע"חי: מי שם פֶּה לאדם (שמות ד' י"א) Mund; כבד־פֶּה וכבד לשון (שם שם י') תאר לקשה דבור, והגות הלשון בו: פֶּה אל־פֶּה אדבר בו (במדבר י"ב ח'), כמו פנים אל פנים: פֶּה אחד (מ"א כ"ב י"ב) einstimmig, הסכמת רצון רבי' לענין אחד: ושימו יד על־פֶּה (איוב כ"א ה'): זמות יד לְפֶה (משלי ל' ל"ב) schweigen, verschweigen; עקשות פֶּה (שם ד' כ"ד) Uebles nachreden; וּפֶה חלק (שם כ"ו כ"ח) Heuchler, Schmeichler, וכן: בְּפֶה חנף (שם י"א ט'); לפתח פֶּה (יחזקאל כ"א כ"ז) Einwendung. וע"א: ולך אתן פתחון־פֶּה (שם כ"ט כ"א) Freimuth zu sprechen. ובתלמוד נמצא כדי שלא ליתן פתחון פֶּה, Gelegenheit, Anlaß, Ausrede. ומשאל על כל מפתח דבר בכלי ובגד ובית: וימלא בית הבעל פֶּה לָפֶה (מ"ב י' כ"א) מפתח מבוא ועד פתח צאתו. וי"א שהיו עומדים לחוצים פה אל פה, והוא הגות הלשון. ויותר נוהג השמוש בסמיכות. ואז יבוא יו"ד תחת ה"א.

פִּי שם הנסמך מן פה בעצם וראשונה: כי פִּי יי דבר (ישעיה א' כ') פה ממש: פִּי צדיק יהגה

והלמ"ד במקום כ"ף, והוא ע"ד ולא יפגעו בך בשדה אחר. והוא מתיישב למ"ש חטאתי מה אפעל לך.

פַּגְעִיאֵל שם. ע"פ נשיא לבני אשר (במדבר א' י"ג, ב' כ"ז).

פגר

פִּגֵּר פעל עומד בנינו פיעל ענינו עייפות ורפיון כח מרוב יגיעה ולבוט וטרח הדרך: אשר פִּגְּרוּ מלכת אחרי דוד (ש"א ל' כ"א) abstehen, ermübet, entkräftet sein. פִּגְּרוּ מעבר את־נחל הבשור (שם שם י') ואם נפרשהו עפ"י לשון ארמית שמתרגם הרס פגר, והרס נאמר על ההורס מקום מצבו ללכת או לפניו או לשוב לאחוריו, כמו אל יהרסו לעלות— כן כאן הרסו מערכת הצבא ושבו לאחור, zurück weichen, ועל ב' הפנים מורה אות השמוש, הרסו לעלות בלמ"ד הקרוב, פגרו מלכת במ"ם הרחוק. ובתלמוד: יומי דְמִפַּגְרֵי ביה רבנן (שבת כ"ט) פירוש הערוך יום שהיו מתחלשין ויגיעין ועייפין בו רבנן ע"כ. ונראה כי שרש פגר נאמר בכלל על בטול והשבתה, אם בטול כח הגוף או בטול מלאכה ותלמוד, müßig sein, ומזה השם על בטול והשבתת כח החיים:

פֶּגֶר שת"ז לגוית מת בלי רוח חיים והוא ש"ק ורובו על מתים בהריגה בדבר באדם, ובהתוך ועריפה בבהמה: ונתתי פֶּגֶר (ש"א י"ז מ"ו) Leiche, באדם: כְּפֶגֶר מובס (ישעיה י"ד י"ט) וכן: וירד העיט על־הַפְּגָרִים (בראשית ט"ו י"א) Aeser: כלם פְּגָרִים מתים (מ"ב י"ט ל"ה). בדבר: את פִּגְרֵיכֶם על פִּגְרֵי גלוליכם (ויקרא כ"ו ל') עצה"מ. וכמ"ש בשם נבלה מה שלא נקבר במותו כראוי נקרא נבלה פגר, וכן: וראו בְּפִגְרֵי האנשים הפשעים בי (ישעיה ס"ו כ"ד) לפי שאינם נקברים: יפלו פִּגְרֵיכֶם (במדבר י"ד כ"ט) בלי קבורה. והשם ע"ש סופו ע"ד כי יסות מת. ונמצא שם פגר כולל המת שלא כדרכו וטבעו והוא איננו נקבר בראוי לו. (ע"ש נבל).

פגש

פָּגַשׁ, העתיד יִפְגֹּשׁ, פ"י גב"ב. הקל ענינו נרדף עם פגע מה שיורה קרבת גוף אל גוף הבא לקראתו וגם הוא קשור בבי"ת וביחס הפעול: המחנה הזה אשר פָּגָשְׁתִּי (בראשית ל"ג ח') begegnen, ופָגְשׁוּ ציים את־איים (ישעיה ל"ד י"ד) antreffen: und Steppen-Thiere treffen dort mit Hyänen zusammen: ויהי כִּפְגֹשׁ אותם (ירמיה מ"א ו'): כי יִפְגָּשְׁךָ עשו (בראשית ל"ב י"ח): וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בהר האלהים (שמות ד' כ"ז). ומ"ש בקשור בי"ת לרעה כמו פגע: פָּגוֹשׁ דב שכול באיש (משלי י"ז י"ב) anfallen: אֶפְגְּשֵׁם כדב שכול (הושע י"ג ח'): וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יי (שמות ד' כ"ד) פגע בו בענש וייסורין.

הנפעל: עשיר ורש נִפְגָּשׁוּ (משלי כ"ב ב') zusammen treffen. כי פעל פגש נופל בב' מתנועעים זה פוגש ונפגש וזה פוגש ונפגש, כמו נדברו, כלומר כל אחד נפגש מחבירו בעזר, כמשפט פעל משתף שלא יבוא ביחיד, והענין שיסכימו זע"ז לענין אחד: חסד־ואמת נִפְגָּשׁוּ (תהלים פ"ה י"א) עצה"מ.

הפיעל: יומם יְפַגְּשׁוּ־חשך (איוב ה' י"ד) ר"ל כמו בחשך יגששו, כי בדבר אשר האדם נוגע בו הוא פוגש בו. והכוונה, שיהיו נדחפים בדברים כארם הנדחף בחבירו בפגשו בחשך, anstoßen, וזה הוראת הפיעל חוזק הפגישה ודחיפה.

פדה

פָּדָה, העתיד יִפְדֶּה, פ"י דב"ב. הקל ענינו פטור דבר מחוב שעליו, אם עשותו חפשי משעבוד, או נקוהו מתשלומין או מרעה או מענש: אשר־פָּדָה את־נפשי (ש"ב ד' ט', מ"א א' כ"ט) befreien, erretten, הצלה מרעה: פָּדָה נפשי מעבור בשחת (איוב ל"ג כ"ח) frei machen. הצלה ממות: פְּדְךָ ממות (שם ה' כ'): פְּדָם מני־צר (תהלים ע"ח מ"ב): ומבית עבדים פְּדִיתִיךָ (מיכה ו' ג') erlösen, befreien, משעבוד: וְהַפֹּדְךָ מבית עבדים (דברים י"ג ו'): ופְדוּיֵי יי (ישעיה ל"ה י'): פְּדֵה אלהים את ישראל (תהלים כ"ה כ"ב) נקייה מעון: וַיִּפְדּוּ העם את יונתן (ש"א י"ד מ"ה) lossprechen, מענש מיתה: פְּדֵנִי מעשק אדם (שם קי"ט קל"ד): ויש ענינו תת מחיר כסף בעד דבר כפר נפשו מחוב המוטל עליו: אך פָּדֹה תִפְדֶּה (במדבר י"ח ט"ו) loskaufen: אח לא־פָדֹה יִפְדֶּה איש (תהלים מ"ט ח') כפר ממון auslösen. וזהו ההבדל שבינו ובין גאולה, כי גאל נופל רק על דבר הפודה לעצמו, einlösen, ונופל

זכל שהוא יתרון במעלה על זולתו התפארת לו, ע"ד התפאר עלי.

פג

פַּגִּים שת"ז לתאנים בתחל' גדולם אחר החניטה: התאנה חנטה פַגֶּיהָ (ש"ה ב' י"ג) unreife Feigen. ובתלמוד נמצא שם הזה בסמן נקבה פַּגָּה (סנהדרין ק"ז) ע"מ גַּנָּה.

פגל

פִּגּוּל שת"ז לדבר הנתעב, מצד ששנה העושה מחשבת הנושא אשר בקש לעשות לו הדבר ההוא לרצונו: פִּגּוּל הוא לא ירצה (ויקרא י"ט ז') verworfen, לפי ששנה רצון השם בו: ולא בא בפי בשר פִּגּוּל (יחזקאל ד' י"ד) Verunreinigendes, Besudelndes: ומרק פִּגֻּלִים כליהם (ישעיה ס"ה ד') כל דבר שהוא נגד הרצון הוא פגול.

פגע

פָּגַע, העתיד יִפְגַּע, פע"ו בב"ב. הקל א) יש ענינו פגישת מקום במקרה וקשורו בבי"ת: וַיִּפְגַּע במקום (בראשית כ"ח י"א) anlangen, נגיעה ודבוק, שקרב אל מקום מן המקומות במקרה: וּפָגַע ביריחו (יהושע ט"ז ז') כמו נגע, anstoßen, erreichen, berühren, ובקשור אל לע"ז: וּפָגַע אל הנחל (שם י"ט י"א) anstoßen, anlangen. ובא ג"כ על פגישת ב' גופים מתנועעים זה לעומת זה: וּפְגָעוֹ הדב (עמוס ה' י"ט) begegnen, entgegen kommen: וּפָגַעְתָּ חבל נביאים (ש"א י' ה') begegnen, antreffen: כי תִפְגַּע שור אויבך (שמות כ"ג ד') von ungefähr antreffen, begegnen, ובא ביחס הפעול: וַיִּפְגְּעוּ את משה (שם ה' כ') וכן בבי"ת: וַיִּפְגְּעוּ בו מלאכי אלהים (בראשית ל"ב ב'). ב) ויש ענינו כמו נגע לרעה בהכאה או בדבור: אשר פָּגַע בשני־אנשים צדיקים (מ"א ב' ל"ב) anfallen, Leides thun, beleidigen: פן־יִפְגָּעֵנוּ בדבר (שמות ה' ג') כמו ינגענו ויענישנו, כי נכלל בענינו קיום משפט ענש בפעל, eine Bestrafung vollziehen: גש פְּגַע־בו (ש"ב א' ט"ו): וּפָגַע בכהנים (ש"א כ"ב י"ח) לקיים בהם משפט ענש מות על הכעיסם אותי: קום אתה וּפְגַע בנו (שופטים ח' כ"א) קיים בנו משפט מות שחרצת. ויש מ"ש פגיעה בדברים קשים: ולא יִפְגְּעוּ־בך בשדה אחר (רות ב' כ"ב) schlecht begegnen, anfahren, unanständig behandeln. ויש ענינו הפצרת בקשה ותפלה: אל־תִּפְגְּעִי־בִי (שם א' ט"ז) dringend, anhaltend bitten, הפצרה לסור לקולו: ומה־נועיל כי נִפְגַּע־בו (איוב כ"א ט"ו): וּפִגְעוּ לי בעפרון (בראשית כ"ג ח') anhalten, eine Fürbitte thun: ואל־תִּפְגַּע־בי כי אינני שומע (ירמיה ז' ט"ז) ומ"ש קרוב לזה ענינו נשיאות פנים ע"י תפלה: ולא אֶפְגַּע אדם (ישעיה מ"ז ג') schonen, Rücksicht nehmen, ופי' לא ארצה בפגיעת אדם. ועד"ז: פָּגַעְתָּ את שש ועושה צדק (שם ס"ד ד') du nimmst dich dessen an, der Recht thut, רצית פגיעת איש עושה צדק, בדרכיך יזכרוך, כאשר הזכיר שמך להתפלל אליך בעת דרכיך, ר"ל משפטיך כי משפטי השם נקראו דרכים, ע"ש דרך, ויזכרוך הוא זכירה ליקר. ובתלמוד: קנאים פוגעין בו. (ע"ש שכח ושרש קצף).

ההפעיל מ"ש מע"ב: הִפְגִּיעַ בו את עון כלנו (שם נ"ג ו') vollziehen, קיים בו ענש עוננו, כאשר אמרתי כי הוא נופל על קיום חריצת משפט ענש יסורין או מות, ובא בהפעיל לפי שהשם היה מסבב שיפגעו בו: ולפשעים יַפְגִּיעַ (שם שם י"ב) בעבור חטא הפשעים. ומע"ג: כי־אין מַפְגִּיעַ (שם נ"ט ט"ז) מעתיר: ויצו עליה בְמַפְגִּיעַ (איוב ל"ו ל"ב).

פֶּגַע שמ"ז לקירות רעות מזדמנות לאדם: אין שטן ואין פֶּגַע רע (מ"א ה' י"ח) Anstoß, Unglücksfall: עת וָפֶגַע יקרה את כלם (קהלת ט' י"א) Zufall. וכל מה שיקרה לאדם מבלי הבינו סבותיו הוא פגע (ע"ש עת). והוא שוה ונרדף לשם מקרה, אך בזה נכלל עוד מושג ענין מורה שהמקרה הוא לרעה, כאמרם פגיעתן רעה.

מִפְגָּע שמ"ז מזה, לדבר שהוא פגע רע ומכשל לאדם: למה שמתני לְמִפְגָּע לך (איוב ז' כ') Gegenstand des Anstoßes, כאדם הכועס ובעת כעסו יפגע בו איש לדבר אתו, או לדבר חפץ זולתו, ובשטף אף ישפיך עליו רגזו לשכך בו חמתו, והוא ישוב העצם שבו נעשה ונגמר הענש שהיה רוצה לקיים במכעיס אותו, כאשר בארתי כי פגע בקל הוא קיום הענש בפעל בחוטא המכעיס, ויתורגם, zur Vollziehung des Zorns strafen. או למה שמתני כאלו הייתי פוגע בכבודך והזקתי לך בחטאי

כי הראש איננו ענול בתמונתו, לכן נקראו הפאות השער אשר בשני צדדי האזנים, אבל השער שלפניו ושלאחריו אינם בכלל: פְּאַת מואב (ירמיה מ"ח מ"ה): ומחץ פַּאֲתֵי מואב (במדבר כ"ד י"ז), תאר לראשי העם, כמו שנקראים פנות, ע"ש פנה. וים"מ: וה' פָּתְהֵן יערה (ישעיה ג' י"ז), ר"ל פאת ראשן, ע"ש ערה, וע"ש פות.

פאר

פֵּאֵר פעל יוצא בב"ב. הפיעל, א) יש ענינו נגזר משם פארה, המורה קציצת הפירות והענף: לא תְפַאֵר אחריך (דברים כ"ד כ') nachpflücken, לחפש הפירות מה שנשאר בהן ולא נפלו בנדנוד. ב) ויש ענינו הדור ונוי: לְפָאֵר מקום מקדשי (ישעיה ס' י"ג) zieren, verherrlichen, ſchmücken: יְפָאֵר ענוים בישועה (תהלים קמ"ט ד') krönen, Ruhm verſchaffen: ולקדוש ישראל כי פֵאֲרָךְ (ישעיה נ"ה ה').

ההתפעל מע"ז: מעשה ידי לְהִתְפָּאֵר (שם ס' כ"א) ſich rühmen, verherrlichen: מטע ה' לְהִתְפָּאֵר (שם ס"א ג') Ruhm. ויש שהוא התגברות והתגדלות על זולתו ביתרון ויבוא בקשור מלת על: הִתְפָּאֵר עלי (שמות ח' ה') ſtolzieren, triumphiren, ſich einen Vorzug geben, וזה הוראת מלת על, השתבח שתגדל ממני. וגם הוא להתגאה בדבר מדומה שאין בו: פן יִתְפָּאֵר עלי ישראל (שופטים ז' ב') ſich einen Ruhm oder Vorzug zueignen, welcher nicht wahr iſt: הֲיִתְפָּאֵר הגרזן על החוצב בו (ישעיה י' ט"ו), נרדף עם יתגדל, היחשוב שהוא גדול, משא"כ בקשור בי"ת הוא תפארת כבוד: אשר בך אֶתְפָּאֵר (שם מ"ט ג').

פְּאֵר שת"ז לעדי כמו נזר המפאר את הראש: לתת להם פְּאֵר (שם ס"א ג') Kranz: כחתן יכהן פְּאֵר (שם שם י'), נ"כ פאר לראש. ואמר יכהן, לפי שהכהנים היו נושאים הכובעים לכבוד ולתפארת: ואת פַּאֲרֵי המגבעות שש (שמות ל"ט כ"ח), הבאור שם באר ע"פי רש"י שהוא מקרה, ולא זכר: פְּאֵרְךָ חבוש עליך (יחזקאל כ"ד י"ז), כי היה כהן: פַּאֲרֵי פשתים (שם מ"ד י"ח): וּפְאֵרֵכֶם על ראשיכם (שם כ"ד כ"ג): הַפְּאֵרִים והצעדות (ישעיה ג' כ'), והם כלם תארים לעדי הראש. ונ"ל כי הוא מן השמות המתחלפים כמו שמלה שלמה, ופאר וַאֲפֵר אחד הם, והאפר הוא הצעיף ומטפחת שכורכים הירושלמים סביב המגבעות, ואז ישוב אפר לפאר. ומ"ש ויתחפש בַּאֲפֵר, ר"ל בצעיף שעל המגבעת כסה פניו.

פֻּארָה שת"ז נרדף עם סעיף: מסעף פֻּארָה במערצה (ישעיה י' ל"ג) Zweige: ותשלח פֹּארֹת (יחזקאל י"ז ו'): ותארכנה פֹּארֹתָיו (שם ל"א ה') große Zweige: ואל פֹּארֹתָיו היו כל חית השדה (שם שם י"ג) ויתכן שהוא נרדף בכלל עם פאר, על כי הענפים והפארות המה תפארת לעץ השדה, der Schmuck der Bäume; וגם הלועז האשכנזי ישמש במליצה בדומה לזה, die Blätterkrone.

פָּארוּר שת"ז מענין פאר בכפילת הרי"ש: כל פנים קבצו פָארוּר (יואל ב' ו'): קבצו פָארוּר (נחום ב' י"א) Schönheit, ע"ד אספו נגהם ורד"ק דחה הפי' הזה, כי אין קבוץ מענין אסיפה, כי רק אסיפה יאמר על העדר החלקים להכנים אותם ולהסירם ולא קבוץ ודבריו נכונים, ואולי קִבְּצוּ כמו כווצו בחלוף אותיות המוצא. ופי' נכווץ ונקמט מפאר שלהם (וע"ש פרר).

פָּארָן שע"פ לכברת ארץ לא פוריה אשר בין חצי האי סיני כנען ואדום (בראשית כ"א כ"א, במדבר י' י"ב, י"ג ג') ומזה: הר פָּארָן (חבקוק ג' ג'): הופיע מהר פָּארָן (דברים ל"ג ב'): איל פָּארָן אשר על המדבר (בראשית י"ד ו').

תִּפְאָרָה ת"הש להדור ונוי וקשוט: ולצפירת תִּפְאָרָה (ישעיה כ"ח ה') Pracht, Herrlichkeit, Ruhm. ובסנ"א: לכבוד וּלְתִפְאָרֶת (שמות כ"א ב') Zierlichkeit: והגדלה וְהַתִּפְאֶרֶת (ד"ה א' כ"ט י"א) Ruhm, Würde. כי הוא תאר מצטרף על הענין שהוא מתאר, או מלבוש או תכשיט שיתן תפארת ללובשו כמו: עטרת תִּפְאֶרֶת (משלי ד' ט'): תִּפְאֶרֶת העכסים (ישעיה ג' ח'): בגדי תִּפְאַרְתֵּךְ (שם נ"ב א'): כלי תִּפְאַרְתֵּךְ (יחזקאל ט"ז י"ז), או מעשה שהיא תפארת לעשיה: כי תִּפְאֶרֶת עזמו אתה (תהלים פ"ט י"ח) Ruhm, Glorie: תִּפְאֶרֶת בחורים כחם (משלי כ' כ"ט): שם תִּפְאָרֶת (ישעיה ס"ג י"ד): וְתִפְאַרְתּוֹ עבור על־פשע (משלי י"ט י"א): כי לא תהיה תִּפְאַרְתְּךָ (שופטים ד' ט') Ehre. ועל מקום נבחר: ובית תִּפְאַרְתִּי אפאר (ישעיה ס' ז')

יציב דלתותיו. וסיום דברי הראב"ע, ולא אוכל לברר אחד מני אלף מטעיות הפיוטים, והטוב בעיני שלא נתפלל בהם וגם רבי דעמא בימינו חוסמים פיהם בסתר שלא לאמרם. והניחום לעמא דבר, שיספיק להם מלות בלי כוונה, ולא תעלה ארוכה למליצותנו עד יערה רוח ממרום עלינו ויהפוך לנו שפה ברורה ולשון עלגים תמהר לדבר צחות. [והנה בימינו אלה עמד ידידי הרב החכם הגדול מו"ה שי"ר והציל את כבוד הפיוטים, ובפרט פיוטי הקליר, ואם לא מצד צחות לשון, הנה יקרים המה בעבור הפעולה והרושם אשר פעלו ועשו בלב בני ישראל, והפיוטים הם כמליצים ואמצעים בינם ובין אלהים אשר עשה עמם נסים ונפלאות כהיום הזה, (ראה תולדות ר"א הקליר בבכורי העתים, והקדמת ס' שארית יהודה להנ"ל.) והאמת כי החכמים מחברי הפיוט שהיו שרי תורה ויודעי לשון, לא היה כוונתם בחברם הפיוט, שיאמרום בבתי הכנסיות, כי אם כל אחד חבר בפני עצמו מיראת ה' התמימה לספר תהלת ה' עוזו ונפלאותיו, ולהראות כח ידם במליצת הלשון הקדושה בערך הזמנים הקדומים האלה, ועל הדרך שהיה נהוג בעת ההיא. ובזמנים הקדמונים לא היו הפיוטים ביד המון העם, כי אם לשרידים אשר אל ה' קוראים, המבינים אל מה ירומזון מליהם הנסתרים והלוטים במדרשים ואגדות שעליהם נוסדו הפיוטים, ולא אמרום כלל בבתי התפלה, עד הימים האחרונים מצאו תחבולה להשלים אריכת היום, ובפרט בר"ה ויוה"כ, לאמור הפיוטים האלה, והקלקול והתקנה באמירתם אחוזי יד ילכו יחדו, ולא יתפרדו].

עֶתָךְ שם ע"פ לעיר בנחלת השמעוני (יהושע ט"ו מ"ב, י"ט ז').

אות פ

אות פ הוא האות שבע עשרה בסדר האלפ"א בית"א, ובמספר הוא שמונים. שם האות הזה יאות לו ולתוארו, כי הוא כמו פה פתוח.

פא

פא נזכר פעם אחת באיוב ל"ח י"א במובן פה בה"א: ופא ישית בגאון גליך.

פאה

הַפְאֵה פעל יוצא בנינו הפעיל נגזר משם פאה, וענינו כענין פעל הנגזר מן השם שמורה הפך הפעולה והסרתו: אמרתי אַפְאֵיהֶם (דברים ל"ב כ"ו) vollends vernichten, gänzlich vertilgen, כמו שיאמר מן דשן וְדִשְּׁנוּ שהוא הסרת הדשן כן מן פאה אַפְאֵיהֶם, ר"ל גם יתר הפאה המעט הנשאר מכל אכרית.

פֵּאָה שת"ז לקצה הגוף, ותחלקם לְפֵאָה (נחמיה ט' כ"ב) das Ende, כלומר לקצוי הארץ: לַפֵּאָה האחת (שמות כ"ז ט') Ende, לקרן הצד שהוא בעבר אחד בגוף שבו כלה: לא תכלה פְּאַת שדך (ויקרא י"ט ט') das Ende, התבואה העומדת בקצה השדה בסופו: לא תקיפו פְּאַת ראשכם (שם שם כ"ז) השערות הגדולות בצדדי הראש, שהם כמו סוף לגוף: ולא תשחית פְּאַת זקנך (שם שם), ולדעת קצת יבא ג"כ על כל הצד ועבר מד' הרוחות: את פְּאַת קדמה אלפים באמה (במדבר ל"ה ה') Seite. ולדעת הרמב"ן הענין כמשמעו קרן החיצון, Ecke, שימדדו את פאת המזרח מקרן מזרחית דרומית עד קרן מזרחית צפונית אלפים אמה וכן השאר, וא"כ אינו סותר למה שאמר אלף אמה סביב, וכן כל פאת הוא רק הסוף והקרן בגוף: לִפְאַת ים (שמות כ"ז י"ב): לִפְאַת צפון (שם כ"ו כ'), ר"ל במקום שיכלה המשכן ברוח ים וברוח צפון, ופאת בבחינת סוף מרחב המשכן, והמבאר שם מפרש כל הרוח נקרא פאה, ולא ידעתי מה החקו לזה, כי לא תמצא שם פאה כי אם בגבול גוף שיכלה שם וצ"ע. ועמ"ש המבאר לס' ויקרא על פאת שדך. והרבוי: על ארבע הַפֵּאוֹת (שם ל"ז י"ג), הם הפנות והמקצועות. כי בדבר המרובע נקרא רק הפנה והמקצוע פאה, ולא השטח בארך וברוחב, ומזה תבין פאת ראשכם

הכתב לכתב אחר בלשון אחת, או מלשון ללשון אחרת נקרא מַעְתִּיק, Uebersetzer.

עַתִּיק בארמית: וְעַתִּיק יומין יתיב (דניאל ז׳ ט׳, י״ג כ״ב) רב ועצום בימים, ישן נושן תרגם עתיקא. כי נושן אינו מורה זקנה ושיבה, כ״א דבר חזק קיים ימים רבים. לכן אמר עתיק יומין, כי לא יפול זקנה אצל השם אבל נושן כי קיומו לאין תכלית.

עתר

עָתֹר פעל יוצא גב״ב. הקל ענינו בקשה ורבוי הפצרה בדברים להפוך רצון זולתו מרעה לטובה: יֶעְתַּר אל־אלוה וירצהו (איוב ל״ג כ״ו) inbrünstig, anhaltend flehen: וַיֶּעְתַּר יצחק לה׳ (בראשית כ״ה כ״א), כפירש״י הרבה הפציר בתפלה: ומזה: עֲתָרַי בת־פוצי יובילון מנחתי (צפניה ג׳ י׳), איננו שם עצם פרטי, כי אם תואר לכנסת ישראל שהם מתפללים ומעתירים לשם אלהים.

הנפעל נופל על המתרצה על ידי התפלה: וְנֶעְתַּר להם ורפאם (ישעיה י״ט כ״ב) sich erbötig zeigen: וַיֵּעָתֶר לו ה׳ (בראשית כ״ה כ״א): וַיֵּעָתֵר אלהים לארץ (ש״ב כ״א י״ד), נתרצה לה. ולפי שכולל ג״כ הפצרה לכן בא לע״ז גם שלא במקום תפלה: וְנַעְתָּרוֹת נשיקות שונא (משלי כ״ז ו׳) übertrieben, lästig, zudringlich, כמו שיבוא ש׳ פצר ג״כ לענין המרבה בבקשה ופגיעה ויפצר, ולענין מפליג בדברים יותר מדאי עד שהם לטרח ולמשא וקשה לסבול, ע״ש פצר, וז״כ גם פצעי האוהב נאמנים ורצוים, לכן הם טובים. ונשיקות שונא הם כבדים כמשא וקשה לסבול, בשפתיו יפציר לנשק ולבו בל עמו. וי״ל ונעתרות מנשיקות שונא, בהעלמת מ״ם השמוש. ובא בס״נ בעבור נשיקות, כמו שתוכחת מגולה טובה מאהבה מסתרת כן נאמנים כו׳ ונעתרות יותר ורצוים מנשיקות שונא.

ההפעיל: * וְהַעְתַּרְתִּי אל ה׳ (שמות ח׳ כ״ה) flehen, כי במקום שאין סבה למתפלל לבקש תחנה בעד מי שיתפלל בעדו כי אין לו זכות, נופל לשון העתרה: תַּעְתִּיר אליו וישמעך (איוב כ״ב כ״ז). ומ״ש הפצרה ורבוי דברים של טרח ומשא: הַעְתַּרְתֶּם עלי דבריכם (יחזקאל ל״ה י״ג) belästigen, überhäufen, aufbringen, zudringlich sein. וזה הוראת מלת על לרעה.

עָתָר תהש״ז לרבוי עשן וכבד: וַעֲתַר ענן הקטרת (שם ח׳ י״א) dicker, schwerer Rauch, ובס״נ ענינו רצוי ופיוס: וגליתי להם עֲתֶרֶת שלום ואמת (ירמיה ל״ג ו׳) gewünschten Frieden. או רבוי häufig, Ueberfluß, וכתב הרד״ק ז״ל, וזה דבריו: ואני תמה על מה שנהגו בנתינת שלום במוצאי י״הכ איש לרעהו לאמר תֵּעָנֶה וְתֵעָתֵר וכן אמר הפייט תזכו לשנים רבות תֵּעָנוּ וְתֵעָתֵרוּ, ואין זה ע״ד הלשון, כי המקבל התפלה הוא הנעתר. ואין לדמותו לפעל נענה שבא על הנשמע בתפלתו ועל השומע התפלה, אמנם זה, לפי שפעל ענה נופל על המשיב לקורא ועל התחלת הדבור, ע״ש ענה, אבל בזה לא יתכן כו׳ ולא נמצא במקרה, והלשון קצרה אצלינו וטוב הוא להרחיבה בדמיון הנמצא, אך שלא נצא מדרך לשון המקרא, כמו שעשו קצת בני עמינו הנקראים בשם פייטים בקרובות אשר חברו, והוא חטא גדול עליהם, והמתפלל בהם, מזכיר עונם ומהדש עון לעצמו, המקום יצילנו ממכשול הלשון לבלתי נכשיל בו שוגגים עכ״ד. ואין דבריו כי אם דברי אמת וצדק: וגם החכם הראב״ע בפי׳ קהלת פסוק כי אלהים בשמים וגו׳ קורא תגר על הפיוטים האלה, והאשימם בג׳ דברים, הא׳ שהם רובם חידות ומשלים, ועל כל מלה ומלה עמוסים תלי תילין וקופות של אגדות ודרשות, ואיה שוקל ואיה סופר למצוא חדותיו ורמיזותיו, וגם הדרשות הם כפטיש יפוצץ סלע ופעם יתפוס רמז זה ופעם אחר, ע״כ כל פיוטיו חידה ולא מליצה לו. והב׳ שהפיוטים יוצאים בלולים מערוב לשונות, ואם תהיה תפלתנו לשון הקדש, תהיה נקיה ולא בלולה בלשונות הנכריות. והג׳ שהלשון ביד הפיוט עיר פרוצה אין חומה, שיעשה זכרים לנקבות והיפך הדבר, ויבנה בנינים ויעשה משקלי׳ שלא על הענין כאשר הם נמצאים בכתוב, ותחת להקל הענין בלשון הוא מכביד עלינו במלות רחוקות וזרות, ולא די שהענין בעצמו שמכוין עליו זר ורחוק, וצריך עיון לעמוד עליו, הוא מכביד אותו יותר במה שתפס מלות קשות וזרות, במקום שהיו מצוי׳ לו מלות קלות ומבוארות. ומוסיף עוד הלחץ והדחק כאשר בשמו ייסד הבית ובחרוז

ואנכי הצגתיו במקום שיהיה נוח למצוא אותו בלי ספק.

עֵת קָצִין, שם עיר בנחלת מטה זבולון (יהושע י"ט י"ג).

עַתַּי, שם ע"פ (ד"ה א' ב' ל"א, י"ב י"א).

עֲתָיָה, שם ע"פ (נחמיה י"א ד').

עתד

עָתֵד פעל יוצא בב"ב. הפיעל ענינו הכנה וזמון לעתיד: וְעַתְּדָהּ בשדה לך (משלי כ"ד כ"ז) bereiten, ordnen, bestimmen.

ההתפעל: אשר הִתְעַתְּדוּ לגלים (איוב ט"ו כ"ח) עומדים לנפול ולהיות גל.

עָתִיד תה"ש: כמלך עָתִיד לכידור (שם שם כ"ד) ע"ש כדר: עֲתִידִים ליום הזה (אסתר ג' י"ד) bereit sein: הָעֲתִידִים עורר לויתן (איוב ג' ח'), ואין בעתיד הוראת הכנה בידים, כ"א העומד' מצד עצמם מצד המקרה: וחש עֲתִדֹת למו (דברי' ל"ב ל"ה) zukünftige Dinge: וַעֲתִידֹתֵיהֶם שושתי (ישעי' י' י"ג), הויותם בעתיד; וי"מ האוצרות אשר אצרו לעתיד.

עַתּוּדִים שת"ז לתישים הגדולים מנהיגי הצאן: והנה הָעַתֻּדִים העלים על הצאן (בראשית ל"א י') Böcke: כְּעַתּוּדִים לפני־צאן (ירמיה נ' ח'). ועש"ז נקראו האצילים והגדולים מנהיגי העם עתודים כמו שנקראו ג"כ כרים ואילים: ועל־הָעַתּוּדִים אפקוד (זכריה י' י"ג): כל־עַתּוּדֵי ארץ (ישעיה י"ד ט') Große, Reiche, Könige, וי"מ מזה וַעֲתוּדוֹתֵיהֶם שושתי (שם י' י"ג).

עֲתִיד בארמית, כמו עָתִיד בעברית (דניאל ג' ט"ו).

עֶתֶךְ, שם עיר בנחלת מטה יהודה (ש"א ל' ל').

עַתְלַי, שם ע"פ (עזרא י' כ"ח).

עֲתַלְיָה, שם אשת יורם ובת עמרי מלך יהודה אשר מלכה בחזקה ביהודה (מ"ב י"א א'), גם נזכרת בשם עֲתַלְיָהוּ (שם ח' כ"ו, י"א ב'), ונמצא עוד אשה אחרת בשם זה (ד"ה א' ח' כ"ו).

עתם

נֶעְתַּם פעל עומד בנינו נפעל ענינו עלטה עבה מעשן וענן: נֶעְתַּם ארץ (ישעיה ט' י"ח) dampfen, והכם אחד יפרש, ויתן עדיו מלשון ערבית, כי עתם הוראתו חרירה וחמום, glühen, brennen, sengen, וכן באמת המתרגם תרגם חֲרוּכַת ארעא, וכן תרגמו התרגום המיוחס לשבעים זקנים.

עתק

עָתַק, העתיד יֶעְתַּק, פע"ו בב"ב. הקל יש עומד, ענינו זקנה רבה: עָתְקָה בכל־צוררי (תהלי' ו' ח') altern: עָתְקוּ גם גברו חיל (איוב כ"א ז'), אף כי זקנו עוד גברו כח. ויש ענינו עקירה ונסוח ונתיקה: וצור יֶעְתַּק ממקומו (שם י"ד י"ח) verrückt werden.

ההפעיל ג"כ יש עומד בקל: הֶעְתִּיקוּ מהם מלים (שם ל"ב ט"ו) verlassen, הדבור נסתלק מהם. ויש יוצא: הַמַּעְתִּיק הרים ולא ידעו (איוב ט' ה'): וַיַּעְתֵּק משם ההרה (בראשית י"ב ח') fortrücken, העתיק אהלו ממקומו. או שהוא עומד כמו העתיקו מהם מלים, ולפי שפעל העתק מורה על עקירת דבר מיסודו והנחתו במקום אחר, לכן נשתמש על המעתיק דברים מגוף הספר של הכותבם אל ספר אחר: אשר הֶעְתִּיקוּ אנשי חזקיה (משלי כ"ה א') welche die Männer Hiskijah's zusammen getragen, geordnet, שהוציאו אותם מגוף הכתבים שכתב ש"הם, וסדרום הנה. כי לפניהם היו עוד הסר מהספר.

עָתָק תה"ש עקר ענינו נושן חזק, ומסתעף לכמה מושגים לפי הענין שהוא מתאר: יצא עָתָק מפיכם (ש"א ב' ג') trotzige, stolze, übermüthige Reden: הדברות על־צדיק עָתָק (תהלים ל"א י"ט), נסמך לגאוה ובוז, דברים קשים: תדברו בצואר עָתָק (שם ע"ה ו'), בקשי ערף. ומ"א: הון עָתֵק וצדקה (משלי ח' י"ח) רב וחזק.

עָתִיק תה"פ מ"ש חזק ועצום: ולמכסה עָתִיק (ישעיה כ"ג י"ח) stark, mächtig, וענינו רב וחשוב וכדי הצורך והוא בינוני פיעל על דרך הארמית, כמו קָטִין, מְסִיר, ולדעתי אינו תואר לבגד, כי אם תאר לאיש הלובש אותו שהוא מפואר וחשוב, Gewand des Vornehmen. וכן הוא עתק, ansehnlich, reichlich. ומ"ש ישן: והדברים עַתִּיקִים (ד"ה א' ד' כ"ב) alt, antik. ומ"ש הפרדה וסורו מדבר: עַתִּיקֵי משדים (ישעיה כ"ח ט') entzogen, שנעתקו ונפרדו משדי אמם, וימ"מ: והדברים עַתִּיקִים, נעתקו מגוף ספר אחר, ומזה שם הַעְתָּקָה Copie, Abschrift, Uebersetzung, והמעתיק דברים מגוף

עִתּוֹתָי, כי רובו על קורות רעות: מדוע משדי לא־נצפנו עִתִּים ויודעיו לא חזו ימיו (איוב כ"ד א') נתוח המקרא הזה לדעתי, מדוע משדי (אשר) לא נצפנו עתים (לו), קורות ופגעים, כי הוא אחד פשוט, וגם יודעיו לא חזו ימיו מדת ימיו וסופו, כי הוא בב"ת, והוא מאמר מוסגר. ומדוע מוסב על גבולות ישיגו. והפירוש היותר נכון נראה לי: מדוע יודעיו, יודעי ה' לא יחזו הימים ימי המשפט אשר הכין ה' להעניש לרעים ולהשיבם כגמול ידיהם, הלא משדי לא נצפנו ולא נסתרו העתים והזמנים! — ויתורגם: Warum — vor dem Allmächtigen sind die Geschicke ja nicht verborgen — warum sehen die ihn kennen nicht seine Rachetage? ובא: לְעִתִּים מזמנים (עזרא י' ד', נחמיה י' ל"ה): וּבְעִתִּים ההם (ד"ה ב' ט"ו ה') בתאר זכר: יודעי בינה לְעִתִּים, (דברי הימי' א' י"ב ל"ב) תאר לחושבי העתים לקבוע בהם סדור הזמנים: יודעי הָעִתִּים (אסתר א' י"ג), פירשו בו קורות העתים ודברי הימים, או אנשים מנוסים וידועים, Erfahrene, ובחבור אות שמוש: בָּעֵת ההיא (בראשית כ"א כ"ב) יש לשעבר: ואצוה אתכם בָּעֵת ההִוא (דברים א' ט') damals. ויש בהוה בקרב הימים. ויהי בָּעֵת ההיא (בראשית ל"ח א') um diese Zeit, לפי שהוא מצטרף על מעשה שקדם, ויהי בעת ההוא וירד יהודה, לפי דעת ס"ע בעת הזאת ממש, אבל לדעת הראב"ע זמן רב לפניו lang vorher, וכן: בָּעֵת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי (דברי' י' ח'). ויש מ"ש לעתיד: בָּעֵת ההיא יאמר (ירמיה ד' י"א) dereinst, ובכ"ף: כָּעֵת מחר (ש"א ט' ט"ז) um diese Zeit, ר"ל כשיהיה מחר כעת הזאת. והוא יום שלם מע"ל: וְכָעֵת לא השמיענו כזאת (שופטים י"ג כ"ג), ר"ל אתמול בעת הזאת, כי זה היה ביום שני. והמלאך השמיעה אתמול, כמבואר שם בפרשה בפסוק אשר בא ביום אלי ע"ש: כָּעֵת חיה (בראשית י"ח י'), כולל סבוב שנה שלמה מעת לעת, über das Jahr um diese Zeit, כי כל סבוב שלם נקרא מעת לעת, תקופת יום או תקופת שנה. וחיים של שנה נקרא בסתם חיה או חָי, כמו כה לֶחָי: לְעֵת ערב (שם ח' י"א) קרוב זמן, ungefähr gegen Abend.

עַתָּה תה"פ אם לזמן הוה: כי עַתָּה ידעתי (שם כ"ב י"ב) itzt: ואחר עד־עָתָּה (שם ל"ב ה') jetzt: כי עַתָּה תתן (ש"א ב' ט"ז) sogleich. ויש להורות המשך זמן בעתיד היפך עבר: כי עַתָּה יאהבני אישי (בראשית כ"ט ל"ב) nunmehr, in der Folge: לא־עַתָּה יבוש יעקב (ישעי' כ"ט כ"ב) לעתיד: עַתָּה תראה אשר אעשה (שמות ו' א'): כי לא באתם עד עָתָּה (דברים י"ב ט') noch, ע"ש עד. ורובו בא לשמש במקום מלת הטעם והענין, בשני משפטים המתיחסים זע"ז כאשר המשפט השני נמשך מהקודם אם לחיוב או לשלילה: הן האדם היה וגו' וְעַתָּה פן ישלח ידו (בראשית ג' כ"ב): וזה החלם לעשות וְעַתָּה לא יבצר מהם (שם י"א ו') nunmehr, folglich, כמו אלא מעתה; לפי זה בתלמ', demnach. מה יהיה הנמשך מזה: וְעַתָּה כל אשר אמר אלהים (שם י"א ט"ז) also, schließlich: עַתָּה אספה יום אחד ביד שאול (ש"א כ"ז א'), שעורו איפשר אספה. עתה אין לי טוב, mithin, כטעם על כן: וְעַתָּה ארור אתה (שם ד' י"א) daher, כנתינת טעם על הקודם, וכן לשלול הקודם: וְעַתָּה הלך הלכת (בראשית ל"א ל') indessen. וכן להורות איזה תנאי בדבר: וְעַתָּה כי אמנם גואל אנכי (רות ג' י"ב) dem ungeachtet, ובחבורו אל מלת כי יבוא בשני משפטים המצטרפים זע"ז בבחינת סבה ומסובב, בחיוב או בשלילה, אם במשפט המתאחר שהיה היפך מה שהוא בחיוב, או בשלילה בהיות משפט הקודם: לולא אלהי אבי — כי־עַתָּה ריקם שלחתני (בראשית ל"א מ"ב) so hätte: לולא התמהמהנו — כי עַתָּה שבנו זה פעמים (שם מ"ג י') wäre nicht — so wären wir: לו יש חרב בידי כי עַתָּה הרגתיך (במדבר כ"ב כ"ט), והרבה כדומה. ובמשפט הקודם: עַתָּה שלחתי את־ידי (שמות ט' ט"ו) hätte ich wollen; wenn ich wollte. והנמשך ואולם בעבור זאת: כִּי עַתָּה הכין ה' ממלכתך (ש"א י"ג י"ג) sonst hätte, והנמשך: וְעַתָּה ממלכתך לא תקום (שם שם י"ד) so aber, וכבר בארתיו די באר בחלק תל"ע סי' שנ"ט.

עִתִּי תהש"ז לאיש מזומן לדבר ידוע בזמן ידוע: ביד איש עִתִּי (ויקרא ט"ז כ"א) ein Bestimmter. ובימינו המציאו הסופרים לקרוא למכתב היוצא לאור לעתים מְזֻמנים: מכתב עִתִּי (Zeitschrift). ונחלקו בשרש השם, לדעת הרד"ק הוא מנע"ו עות, ולדעת הראב"ע מש' ענת, ע"ם כף בת,

הוא כמו אסתרה [אסתר] בארמי, ומקורו בפרסי, והמובן אח"כ נוגה, Venus. ועבודת נוגה היא עבודת צדק. — ולדעת הרד"ק העשתרות הם צלמים בדמות נקבות הצאן, או לסמן תולדות עדרי צאן בכלל, והנה השם הזה מחובר לרוב לצאן ומורה עשירות הצאן: וַעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ (דברים כ"ח ד') reiche Heerden, והיו לצידונים אלילים בדמות צאן. ועש"ז: הבעלים ואת הָעַשְׁתָּרוֹת (שופטים י' ו') והארמים קורים לאליל Venus, עסתרותא כנ"ל. ונמצא השם הזה גם בסמיכות מקום: בְּעַשְׁתְּרֹת קרנים (בראשית י"ד ה'), ונמצא גם לשם התואר: עזיה הָעַשְׁתְּרָתִי (ד"ה א' י"א מ"ד).

עת

עֵת שע"נ. נרדף עם זמן, עונה, מועד. וארבעתם להורות גבול שעור ויעוד והזמנה לפעולה או למקרה מה שיתהוה, כי אין לזמן מציאות בבחינת עצמו כי אם מצד השנויים, המשוערים בגבול וייעוד. ד"מ אם לא היה סביב הגלגל משתנה וגולל מאור לחשך ומחשך לאור לא היה אפשר לשער מדת הזמן, רק ע"י השנויים מהפך אל היפך ישוער מדות הזמן. וכן ישוער ע"י פעולה מוכנת ומגבלת לעשות בשעור זמן הזה, לכן נופל עת וזמן על המשך הויה ומציאות התמידית בלי שעור זמן מיוחד, ועל שעור זמן מגבל ומיוחד במדה כזמן. ומ"ש מע"א: את־העם בכל־עֵת (שמות י"ח כ"ב) Zeit, בלי הבדל: בכל־עֵת אשר אני רואה (אסתר ה' י"ג), אין בו הגבלה וייעוד, וע"ז יורה התאר בכל, אבל: לא־עֵת האסף המקנה (בראשי' כ"ט ז') bestimmte Zeit, מורה יחוד זמן מן הזמנים מה שמוגבל וקבוע בו לאסוף מקנה: מהבקר ועד־עֵת מוֹעֵד (ש"ב כ"ד ט"ו), פירוש גבול זמן ידוע. ועד"ז: אני ה' בְּעִתָּהּ אחישנה (ישעיה ס' כ"ב), בעת הראוי לו מצד השכל והמשפט הראוי, ואין בזה שום התנגרות, בעת פקודת הגאולה, כי הוא מצטרף על זמן נזכר לפנים או ראוי מצד עצמה: כי־עֵת לחננה (תהלים ק"ב י"ד), ופירושו בצדו, כי בא מועד. וכן הן הי"ז עתים בקהלת ג', זמן מצד ענינו הגזור ביצורים בסבת יוצר כל: בלא עֶת־נדתה (ויקרא ט"ו כ"ה), זמן הקבוע ורגיל: לא עֶת בא עֶת בית ה' להבנות (חגי א' ב'), לא עתה זמן בא עת הראוי לבוא: וְעֵת ומשפט ידע לב חכם (קהלת ח' ה'), כי דבר נעשה בזמנו הוא משפט חכם. כי יש דבר רק בעבור שהוא נעשה בעת הראוי לו, הוא טוב: כי־עֵת ופגע יקרה את־כלם (שם ט' י"א) Beſtimmung, בא דבר והפכו במקום אחד, ושניהם נכונים, כי יש דבר קיומו נתלה בזמן ידוע וכאשר לא ידע אדם אתו הנכון לא יועילנו השתדלותו, כי לא ידע מה שמזומן עליו בעתיד במעשיו. ומה שיקרה אח"כ אם טוב ואם רעה הוא רק פגע בעיניו כאשר לא ידע סבותיו, מדוע קרהו כך? ומקרה הוא בעיניו. וכן בא על עת קץ ויום המות, כמו שבא יום סתם לע"ז: גם לא ידע האדם את־עִתּוֹ (שם שם י"ב) ſein Ende, Sterbetag, וזהו בחבורו אל הכנוי המורה על עת ידוע המיוחדת לו בלי שנוי, וכן או יומו יבוא. ע"ש יום. וכן בסמיכות: עד בוא עֵת ארצו גם־הוא (ירמיה כ"ז ז') Ende, Untergang: בא הָעֵת קרוב היום (יחזקאל ז' ז'): וקרוב לבוא עִתָּהּ וימיה לא ימשכו (ישעיה י"ג כ"ב) כאשר יאמר הלועז ſeine Zeit iſt gekommen, ר"ל קצו וסופו: אשר־קֻמְּטוּ ולא עֵת (איוב כ"ב ט"ז), לפני הגיע עתם למות בטבע ומנהג: למה תמות בלא עִתֶּךָ (קהלת ז' י"ז), עת קץ שהם ע' שנה, כמו: לא ידע האדם את־עִתּוֹ (שם ט' נ"ב) למות. וכן יאמר עת לא על זמן מיוחד ומוגבל מלפנים, כ"א בהצטרפות על הענין לפי זמן הנכון וראוי לדבר מצד החכמה: ודבר בְּעִתּוֹ מה־טוב (משלי ט"ו כ"ג) die ſchickliche Zeit, כי הדבר הנעשה בעת שמחייבו השכל הוא זמנו הקבוע לו: הכל עשה יפה בְעִתּוֹ (קהלת ג' י"א) מֵעֵת אל עֵת (ד"ה א' ט' כ"ה), מזמן משוער עד נקודת שוב הזמן ההוא ושם הוא סבוב מז' ימים לז"י. וסתם מע"ל כ"ד שעות, שהוא זמן מיועד לסבוב שלם מן השמש: מֵעֵת עד־עֵת תאכלנו (יחזקאל ד' י') פעם אחת בכ"ד שעות. וכן בא עת על מקרה העת אם במקרה טוב או ברע: ויהי עִתָּם לעולם (תהלים פ"א ט"ז) Wohlſtand: וְהָעִתִּים אשר עברו עליו (ד"ה א' כ"ט ל') Schickſal, allerhand Zu-fälle, Begebenheiten, gute oder ſchlechte: משגב לְעִתּוֹת בצרה (תהלים ט' י'): בידך עִתֹּתָי (שם ל"א ט"ז) Schickſal. תפס הזמן במקום הקורות, כי הם נקשרות בה, כמ"ש הבדרשי: ובחפשי אמתחות

קמ"ד ט') ר"ל בנבל אשר לו נימין עשרה, eine zehnsaitige Leier.

עִשָּׂרוֹן שת"ז למדה שהיא חלק עשירי מן איפה: וְעִשָּׂרוֹן סלת (שמות כ"ט מ') ein Zehntel, והרבוי: ושלשה עֶשְׂרֹנִים סלת (ויקרא י"ד י').

עֲשִׂירִי שם מספר סדורי בכמות המתפרד לזכר. ויקדם העצם המתואר למספר שהוא תאר: עד החדש הָעֲשִׂירִי (בראשית ח' ה') der Zehnte; הָעֲשִׂירִי יהיה קדש (במדבר כ"ז ל"ב). ולנקבה: בשנה הָעֲשִׂרִית (ירמיה ל"ב א'), ובכמות המתדבק הוא מספר מדותי, ר"ל חלק עשירי מכל. ויקדם המספר שהוא תאר להעצם שהוא מתואר בו ונסמך עליו: עֲשִׂירִית האיפה (שמות ט"ז ל"ו) ein Zehntheil. ומ"א: ועוד בה עֲשִׂירִיָּה (ישעיה ו' י"ג).

מַעֲשֵׂר תהש"ז לנדבה ניתנה עשירי מכל: ויתן לו מַעֲשֵׂר (בראשית י"ד כ') das Zehnte; איש מִמַּעַשְׂרוֹ (ויקרא כ"ז ל"א): לראשית וְלַמַּעַשְׂרוֹת (נחמיה י"ב מ"ד): מכל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם (במדבר י"ח כ"ח).

עֲשַׂר ובל"נ עַשְׂרָה בל' ארמית כמו בעברית שם מספר (דניאל ז' ז', כ' כ"ד) zehn; ובל"ר עֶשְׂרִין (דניאל ו' ב') zwanzig.

עשש

עָשֵׁשׁ פ"ע בנינו קל ענינו בלוי ורקבון: עָשְׁשָׁה מכעס עיני (תהלים ו' ח') verfallen, schwinden, verderben, sich verzehren, הולך והסר מצרה וכעס: ועצמי עָשֵׁשׁוּ (שם ל"א י"א) zernagt, כרקב מעש.

עָשׁ שת"ז לתולעת הבגד הרוחש בו ברקבון ומכלה אותו: כבגד אכלו עָשׁ (איוב י"ג כ"ח) Motte; עָשׁ יאכלם (ישעיה נ' ט'), נרדף עם סס: ידכאום לפני־עָשׁ (איוב ד' י"ט), כי הוא כולל כל מיני תולעים הרוחשים מגוף רקב אם מבשר ואם מבגד: ותמס כָּעָשׁ חמודו (תהלים ל"ט י"ב), כנרקב ונאכל מעש: בנה כָּעָשׁ ביתו (איוב כ"ז י"ח), כולל הרפיון והבליה כאחד, ונמצא עוד עש מקביל על רקב: ואני כָעָשׁ לאפרים וכרקב לבית יהודה (הושע ה' י"ב), ויתר הוראתו בשרש עוש.

עשת

עָשֹׁת פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו זיו וזהר פנים מרוב שומן: שמנו עָשְׁתוּ (ירמיה ה' כ"ח) glänzen.

ההתפעל ענינו השתנות מחשבתו מרעה לרצון: אולי יִתְעַשֵּׁת אלהים לנו (יונה א' ו') sich bedenken, sich einer Sache annehmen, ישיב מחשבתו בעבורך מן הרעה אשר דמה לנו. חרשתם רשע, תרגם אִתְעַשְׁתְּתוּן. ובדניאל ומלכא עֲשִׁית sich überlegen.

עָשׁוֹת תה"ש מענין הקל: ברזל עָשׁוֹת (יחזקאל כ"ז י"ט) glänzend. ומ"א: מעיו עֶשֶׁת שן (ש"ה ה' י"ד).

עַשְׁתּוֹת, שע"פ (ד"ה א' ז' ל"ג).

עַשְׁתּוּת שמ"נ מע"ז: לְעַשְׁתּוּת שאנן (איוב י"ב ה'), וכבר פירשתיו בשרש לפיד, והמליצה, נגד לפיד בא עשתות ונגד בוז בא שאנן, ר"ל מה שהיה לפיד כבה ונבזה, יזהר ויברוק, ותחת היותו נבזה שב ויהי שאנן ושלו בכבוד והדור, ובשם עשת נכלל ג"כ מושג חזוק. (ועיין עוד פירש יקר קרוב לאמת, אשר הבאתי אני המתקן ג"כ בשרש לפיד).

עֶשְׁתֹּנוֹת שמ"נ למחשבה ותחבולה: אבדו עֶשְׁתֹּנֹתָיו (תהלים קמ"ו ד') Gedanken, Entwürfe, Anschläge, כל המחשבות עצות ותחבלות שיתהפך בהם האדם כל ימי היו להגיע אל חפצו, כי לא יפלו כ"א על מחשבות שיקוה החושב המזמות להוציא בהם כל הפצו לפועל.

עֲשִׁית או עֲשִׁת, פעל יוצא למחשבה (דניאל ו' ד') denken.

עַשְׁתֵּי שם מספר בא רק מחובר אל שם עשר או עשרה לסמן מספר אחד ועשר: עַשְׁתֵּי עשר יום (במדבר ז' ע"ב): עַשְׁתֵּי עשרה יריעות (שמות כ"ו ז') eilf. ומה שהשבו הקדמונים על עשתי, אבדו עשתונותם.

עַשְׁתָּרוֹת ש"נ, ובו יכונה שם אלילה אשר עבדו בני כנען ופלשתים, ונראה כי היתה נקראת גם כן בשם אֲשֵׁרָה, ודרך עבודתה עבודת זנונים והתעלסות באהבים וְקָדֵשׁ וּקְדֵשָׁה עמדו לפניה לכהן לה. ועוד נשארו זכרונות לה על מצבות אבן הנשארים מימות עולם, ובין הציונים אשר הציבו לה שם למשמרת, נמצא גם מלת עַבְדַּעַשְׁתָּרֶת, Abdastartus. הוראת השם הזה בעצם

עת לכל חפץ ת' עִסְקָא, Geschäft, ובתלמוד אין לי עֵסֶק עמך, Etwas zu thun haben: ואין לך עֵסֶק בנסתרות (בן סירא ג'), sich einlassen: ובתלמוד הוי ממעט בעסק, Weltgeschäfte, ועסוק בתורה, sich beschäftigen, ומזה יסדו בברכה: לַעֲסוֹק בדברי תורה, כי אין דברי תורה נקנים אלא בטענה ומענה וקושיה ותירוץ, וזהו עסק תורה כ"ז שהוא לברר בו האמת, ולא הלומדים לקנטור, ויהפכו עסק לעשק.

עשר

עָשַׁר, העתיד יֶעְשַׁר, פע"ו ממאמר האיכות והכמות, גב"ב. הקל ענינו קנין הון רב: אך עָשַׁרְתִּי (הושע י"ב ט') reich sein: לא יֶעְשַׁר ולא יקום חילו (איוב ט"ו כ"ט) reich bleiben, נעדר עשרו.

ההפעיל: אל תיגע לְהַעֲשִׁיר (משלי כ"ג ד') להשיג עשר: כי־יַעֲשִׁר איש (תהלי' מ"ט י"ז): ברוך ה' וַאעְשִׁר (זכריה י"א ה') reich sein. והיוצא: אני הֶעֱשַׁרְתִּי את־אברם (בראשית י"ד כ"ג) reich machen: יַעְשְׁרֶנּוּ המלך עשר גדול (ש"א י"ז כ"ה): רבת תַּעְשְׁרֶנָּה (תהלים ס"ה י') reichlich segnen, על רבוי המון מים.

ההתפעל פעל הוזר ומדומה: יש מִתְעַשֵּׁר ואין כל (משלי י"ג ז') sich reich stellen, או יש מתעשר באמת ואף אם אין כל, ע"ד איזה עשיר השמח בחלקו.

עָשִׁיר שת"ז למשפע בהון: אם־דל ואם־עָשִׁיר (רות ג' י') Reicher. עָשִׁיר ישכב ולא יאסף (איוב כ"ז י"ט), כעשיר. ומשתמש עצה"ש לתאר הרשע: ואת־עָשִׁיר במותיו (ישעיה נ"ג ט'), כמו רשע, כי הוא אותיותיו, וגם בל' ערבי נקרא עשיר פושע. וכן יבוא להפך בכל אשר יפנה ירשיע, במקום יעשיר ויצליח. וע"א: וַעֲשִׁירִים בשפל ישבו (קהלת י' ו'). תאר לאנשים החכמים ראוים לגדולה: עֲשִׁירֵי עם (תהלים מ"ה י"ג) קצינים: עֲשִׁירֶיהָ מלאו חמס (מיכה ו' י"ב), רצה לומר מלאו בתיהם חמס.

עֹשֶׁר שמ"ז: גם־עֹשֶׁר גם־כבוד (מ"א ג' י"ג) Reichthum: נבחר שם מֵעֹשֶׁר רב (משלי כ"ב א'): עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ (ירמיה ט' כ"ב): עטרת חכמים עָשְׁרָם (משלי י"ד כ"ד).

עשר

עִשֵּׂר פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו לקיחת מעשר: וכרמכם יַעְשֹׂר (ש"א ח' ט"ו) Zehnten nehmen.

הפיעל ענינו הפרשת מעשר: עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לך (בראשית כ"ח כ"ב) verzehnten: עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר את כל תבואת זרעך (דברים י"ד כ"ב).

ההפעיל: כי תכלה לַעְשֵׂר (שם כ"ו י"ב) ענינו בעור המעשר abtragen [die Zehnten] die im Hause sind. והראוי לְהַעְשֵׂר, וחסרה ה"א הבנין, כמו לַאֲדִיב, שהוא כמו להאדיב, וכן: בַּעְשֵׂר הלוים (נחמיה י' ל"ט). ורש"י כתב לשון בַּעְשׂוֹר. ולא הבינותי כי אם כוונתו שהוא כמו הקל תמוה הוא, כי הלא בקל הוראתו על לקיחת המעשר ופה ענינו הפרשת המעשר, לכן נאמר בהפעיל?

עָשָׂר שם מספרי יסודי מחוב' למספר האחדים שהם יותר מעשר בזכרים: אחד עָשָׂר, שנים עָשָׂר, שלשה עָשָׂר, ארבעה עָשָׂר, וגו' עד עשרים: בשבעה־עָשָׂר יום (בראשית ז' י"א): לשנים עָשָׂר שבט (שמות ל"ט י"ד).

עֶשֶׂר שם מספר יסודי לכמותו בנקבות: עֶשֶׂר נשים פלגשים (ש"ב כ' ג'): עֶשֶׂר שנים (בראשית ט"ז ג'): עֶשֶׂר פעמים (במדבר י"ד כ"ב).

עֲשָׂרָה שמ"י לכמותו בזכרים: עֲשָׂרָה זהב (בראשית כ"ד כ"ב): עֲשָׂרָה ימים (במדבר י"א י"ט), ובבוא למנות האחדים שיותר מעשר הוא מספר נקבה: עשתי עֶשְׂרֵה יריעות (שמות כ"ו ז') וכן להלאה: שתים עֶשְׂרֵה, שלש עֶשְׂרֵה, ארבע עֶשְׂרֵה וגו', עד עֶשְׂרִים. ועשרה בסמיכות: עֲשֶׂרֶת אלפים בחדש חליפות (מ"א ה' כ"ח). וַעֲשֶׂרֶת הדברים (ד"ה ב' ל"ו ט'), וסדר המנין עיין תל"ע סי' קל"א.

עֶשְׂרִים שמ"י למנינו, משותף לז"ונ: עֶשְׂרִים שנה (בראשית ל"ה ל"ח): ואילים עֶשְׂרִים (שם ל"ב ט"ו).

עָשׂוֹר יש ש"ם יסודי כמו עשרה לזכרים: ימים או עָשׂוֹר (שם כ"ד נ"ה). ר"ל עשרה חדשים שהוא פחות מימים. ויש שת"ז לחלק העשירי במספר סדורי: בֶּעָשׂוֹר לחדש (שמות י"ב ג') der Zehnte. ויש שת"ז לכלי זמר בבית המקדש: בנבל עָשׂוֹר (תהלים ל"ג ב'): בנבל עָשׂוֹר אזמרה לך (שם

עָשֵׁן ת״הש: ואת־ההר עָשֵׁן (שמות כ׳ י״ח) rauchend: האודים הָעֲשֵׁנִים (ישעיה ז׳ ד׳) בעלות מהם עשן:

עֶשֶׁן שמ״ז מורה פעולת העשן: כְּעֶשֶׁן הכבשן (שמות י״ט י״ח) das Rauchen.

עשק

עָשַׁק, העתיד יַעֲשֹׁק, פ״י בב״ב. הקל ענינו אנס החזק את החלש בעול ומנע ממנו מה שראוי לו, כי ענינו קרוב לפעל עתק ע״ש שענינו חזק, אשר מצד עוצם ידו וכחו, אנס את זולתו לעשות לו דבר או ימנע ממנו מה שמגיע לו משכר וזולתו מה שנתן בידו. או שיעלים ויחזיק בידו ממה שנתן לו בלתי ידיעתו: או עָשַׁק את־עמיתו (ויקרא ה׳ כ״א) vorenthalten, unterdrücken: לא תַעֲשֹׁק את רעך (שם י״ט י״ג) Unrecht thun, לא תחזיק בידך ממה שמגיע לו, לא תפחות משכרו או תעכבו יותר מזמנו, כי בכלל עשק עול ואנס, יעבוד ברעהו חנם, או גורע לו משכר הקצוב, או מעכבו מלתתו לו בעתו, או יושב בבית רעהו ואינו מעלה לו שכר, או חברו הפקיד בידו כסף ושכח המספר והוא משיב לו פחות ממה שנתן לו. ואולי כיון הראב״ע בזה מה שאמר עשק בסתר, ובמקום שנאמר עשק את סתם, כולל כל מיני עשק, ולפעמים הוא מוסב רק על אחד מהדרכים: לא תַעֲשֹׁק שכיר עני ואביון (דברים כ״ד י״ד) פי׳ לא תעכב יותר מזמנם: את העשק אשר עָשָׁק (ויקרא ה׳ כ״ג) הפעול הוא העשק: ואת־מי עָשַׁקְתִּי (ש״א י״ב ג׳) בגוף או בממון: עֹשֵׁק דל להרבות לו (משלי כ״ב ט״ז): לא־הניח אדם לְעָשְׁקָם (תהלים ק״ה י״ד) בגופם: הטוב לך כי־תַעֲשֹׁק (איוב י׳ ג׳) לעות משפטי לכבוש דיני לבלתי הוציא לאור צדקי: יי עָשְׁקָה לי ערבני (ישעיה ל״ח י״ד) ע״ש ערב והרד״ק פי׳ זה מלשון הנזכר בתלמוד עֲשִׁיק לגביך ושוי לכרסך, שפי׳ וותר ממונך על בגדיך, ומה שצריך למאכל לא תתן יותר מכדי שויו, ופי׳ וותרת לי שנות חיים יותר משעור הקצוב לי וזה ערב לי, והוא רחוק. והנכון, כי הוא אחד עם: ערב עבדך לטוב אל יַעַשְׁקֻנִי זדים (תהלים קי״ט קכ״ב). וכאמרו: בל תנחני לְעֹשְׁקָי (שם שם קכ״א), כי המציק חנם נקרא עשק, ואמר החלי או המות מציק לי חנם היה אתה ערב ומבטיח בעדי שלא אמות. ובמ״נ: הָעֹשְׁקוֹת דלים (עמוס ד׳ א׳): הן יַעֲשֹׁק נהר לא יחפוז (איוב מ׳ כ״ג) רבים פירשו הנהר הוא הפועל כי ישטוף ויחטף הכל בשטיפתו, והוא לא יחפז לנוס ורש״י פי׳ הבהמות הוא העושק את הנהר וישתה אותו ולא יתקשה בטנו בו, כי עוד יבטח להגיח ירדן אל פיו. וע״ד סתם נהר הוא נהר פרת ע״ש נהר, ואמר יעשק יעכב את מרוצת הנהר ולא יחפז מענין פחז כמים, שלא יכול הנהר לחפז בהליכתו, וישכן בטח גם אם נמשך הירדן אל פיו, וי״ל עוד כי עשק בערבי נזילה ושטיפה ואמר הן יזל הנהר וישטף עליו ולא יחפז ויחרד מפניו: גבר רש וְעֹשֵׁק דלים (משלי כ״ח ג׳) גביר רש ומעיק עמו בחזקה ברבוי מסים: ומיד עֹשְׁקֵיהֶם כח (קהלת ד׳ א׳): דמעות הָעֲשֻׁקִים (שם שם א׳) כי נדחקים חנם. אך: אדם עָשֻׁק ברם־נפש (משלי כ״ה י״ז) הוא תאר לעושק, והכוונה שרוחו עשקו על הרע שעשה.

הפיעל: הַמְעֻשָּׁקָה בתולת בת צידון (ישעיה כ״ג י״ב).

עָשׁוֹק שת״ז: גזול מיד עָשׁוֹק (ירמיה כ״ב ג׳) Unterdrücker, כי כל גוזל עושק ואף שאין כל עושק גוזל.

עֹשֶׁק שמ״ז: אב־עֹשֶׁק רש (קהלת ה׳ ז׳) Bedrückung. נסמך על הפעול: מֵעֹשֶׁק אדם (תהלים קי״ט קל״ד) על הפועל: כי הָעֹשֶׁק יהולל חכם (קהלת ז׳ ז׳) (ראה שרש אבד) אך: בְּעֹשֶׁק ונלוז (ישעיה ל׳ י״ב) ענינו כמו בעקש, ע״ש עקש, ומ״א: ורב מַעֲשַׁקּוֹת (משלי כ״ח ט״ז) Bedrückungen: בבצע מַעֲשַׁקּוֹת (ישעיה ל״ג ט״ו).

עשק

הִתְעַשֵּׂק פ״ה בנינו התפעל וענינו ערעור וריב לטעון על מה שביד זולתו לאמר שהוא שלו: כי הִתְעַשְּׂקוּ עמו (בראשית כ״ו כ׳) Händel haben, abstreiten, טענו עמו בוכוח לאמר לנו המים מצד הדין. והתאר מזה בתלמוד, שדה שיצא עליה עֲשִׂיקִין בעברית עֲשִׂיקִים, הם העוררים על השדה שמוחזק זולתם בו לאמר לנו הוא.

עֵשֶׂק תה״ש מע״ז. ויקרא לו עֵשֶׂק (שם שם כ׳) Haber-Brunnen. כלומר באר של ווכוח, ובארמית עֵסֶק ענינו טרדות והשתדלות.

מַעֲשִׂים אשר לא יעשו (בראשית כ' ט') Dinge, Handlungen, Verfahren: הגדלתי מַעֲשָׂי (קהלת ב' ד'), כלל כל מעשה הענג והרוחה ר"ל כל אשר עשיתי הן בבנינים, הן בפעלים אחרים הגדלתי אותם: גל אל יי מַעֲשֶׂיךָ (משלי ט"ז ג') Geschäfte, חפצים ועסקים וצרכים: ואמר מה מַעֲשֵׂיכֶם (בראשית מ"ו ל"ג) Thun, Beschäftigung, Amt, Gewerb, Handwerk, וכן יבוא על חלף וגמול ושכר המעשה: גם־כל־מַעֲשֵׂינוּ פעלת לנו (ישעיה כ"ו י"ב) גמול הפעולות הרעות, Verdienst. כי ג' שמות מעשה, עבודה, פעולה, ישמשו על הפעולה ועל שכר פעולה אם טוב ואם רע: והיה מַעֲשֵׂה הצדקה שלום (שם ל"ב י"ז) Lohn, Verdienst: אשר מגיע להם כְּמַעֲשֵׂה הרשעים (קהלת ח' י"ד) Schicksal, Verdienst: כְּמַעֲשֵׂה הצדיקים (שם שם י"ד) פי' מקרה הראוי לפי מעשה: כי אין מַעֲשֶׂה וחשבון בשאול (שם ט' י'), ר"ל גמול, כי אם אין חשבון אין גמול ואם תאמר מעשה ממש צ"ל חשבון מחשבה והבן. וכן נקרא ספור דברים מעשה: אמר אני מַעֲשַׂי למלך (תהלים מ"ה ב') ich weihe meine Arbeit dem König. ר"ל מעשי עט סופר והגיון לבבי לכבוד המלך, כי לו אשירה, וכוונתו על השיר שחבר. ועד"ז בא השם הזה בתלמוד על ספור מעשה: מַעֲשֶׂה ברבי אליעזר, Geschichte, Erzählung, כי בכל ספור יבואו מעשים, ע"כ יבוא על הספור המעשה כמו שיבוא על גמול מעשה: וכל מַעֲשֵׂה תקפו וגבורתו (אסתר י' ב') Geschichte, Begebenheiten. ובאופן זה יבוא היחיד במקום רבים ע"ד ש"ק. וכן יבוא על דבר יקר: המה ראו מַעֲשֵׂי יי (תהלים ק"ז כ"ד) נרדף עם ונפלאותיו Wunderthaten: מה גדלו מַעֲשֶׂיךָ יי (שם צ"ב ו') ובא בתלמוד, חסידים ואנשי מַעֲשֶׂה כלומר זריזים בענינם, מלשון כי עשה מלאכה הוא. והכלל, כל מה שיפול עליו פעל עשה נופל בו שם מעשה. אם על המלאכות הטבעיות, והאומנויות מן המועיל והמזיק, או המוסריות מטוב ורע, והנאה והמגונה, והצדק והעול. נוסף עליו השם שמורה ג"כ ספור דברים. זע"ש פעל ההבדל שבין ד' שמות מלאכה, עבודה, מעשה ופעולה.

עֲשָׂהאֵל (מן עשה אל) שע"פ (ש"ב ב' י"ח, כ"ג כ"ד, דה"י א' כ"ז ז', ובהפסק דה"י א' ב' ט"ז, ועוד באיזה מקומות).

עֵשָׂו שם ע"פ הוא אדום, הוא שעיר, בן יצחק בן אברהם (בראשית כ"ה כ"ה): בני עֵשָׂו (דברים ב' ד'): ובית עֵשָׂו לקש (עובדיה א' י'): הר עֵשָׂו (שם שם ה' ט' י"ט).

עֲשִׂיאֵל שע"פ (דברי הימים א' ד' ל"ה).

עֲשָׂיָה שם ע"פ (מ"ב כ"ב י"ב, ד"ה ב' ל"ד כ', ועוד בכמה מקומות).

עשן

עָשַׁן, העתיד יֶעְשַׁן, פ"ע נגזר משם עשן, בנינו קל עקר ענינו עלית עשן או מציאות העשן במקום: והר סיני עָשַׁן כלו (שמות י"ט י"ח) rauchen, ענינו כסהו עשן. אבל לא צאת עשן מן ההר כי אם מן האש אשר ירד עליו. וכן יאמר הבית עָשֵׁן הכוונה ימצא בו עשן מן התנור. ולפי שהעשן דבר כלה מהר אמר: יגע בהרים וְיֶעֱשָׁנוּ (תהלים ק"ד ל"ב) verrauchen, יכלו מהר כעשן, ע"ד השמים כעשן נמלחו. והנכון כי ירמוז המשורר הקדוש במליצה הזאת על המראה הנפלאה בטבע, כי הרים ירוקו וישטפו אש ונפרית ואבנים מקרבם ברוב רעש ושאון, כמו עוד בימינו ההר Vesuv במדינת נאפולי, ואולי שם המקום הר געש ביהושע נקרא כן על דבר אשר נגע בו האלהים בימים הקדמונים, ויעשן ויגעש ויהי לחרדת אלהים, ועוד נמצא עיר בשם כדומה לו: כור עָשָׁן (ש"א ל' ל'). וע"א: אז יֶעְשַׁן אף יי וקנאתו באיש ההוא (דברים כ"ט י"ט) כמו יחרה, כי באף הבוער מתחמם הגוף ומעלה הבל אש ועשן, והמליצה שהאף יהיה גדול כ"כ שיעשה רושם מוחש כעשן, ודבוק הבי"ת מורה לרעה: יֶעְשַׁן אפך בצאן מרעיתך (תהלים ע"ד א'): עָשַׁנְתָּ בתפלת עמך (שם פ' ה') ר"ל יעשן מאש.

עָשָׁן שר"ז לענן יוצא מאש: והבית ימלא עָשָׁן (ישעיה ו' ד') Rauch. ועל כל הבל: מנחיריו יצא עָשָׁן (איוב מ"א י"ב) Dampf: עלה עֲשַׁן העיר (יהושע ח' כ"א): עֲשָׁנוֹ כעשן הכבשן (שמות י"ט י"ח) ועל חמימות האף: עלה עָשָׁן באפו (ש"ב כ"ב ט'): כלו בְעָשָׁן כלו (תהלים ל"ז כ') על יקר כרים שלפניו כחלב הנמס באש ועשן: כלו בְעָשָׁן ימי (שם ק"ב ד') כדבר נשרף ועולה בעשן, כי העשן באש הוא מכליון גוף הנשרף ופרוד חלקיו.

משמוש ומעוך שעשוע. וקרוב לע"ז והוא דומה בהוראתו לבנין פיעל, עיין עליו: כאשר תַּעֲשֶׂינָה הדבורים (דברים א' מ"ד) עקיצת עוקץ:

הנפעל: ידע את־כל־אשר נַעֲשָׂה (אסתר ד' א') geschehen, vorgefallen, לא־נַעֲשָׂה עמו דבר (שם ו' ג') גמול: ישועות בל־נַעֲשָׂה ארץ (ישעיה כ"ו י"ח) erfolgen: אשר אין נַעֲשָׂה פתגם (קהלת ח' י"א) על ענש והשבת גמול מעשה שקדם: ככה יֵעָשֶׂה לאיש (דברים כ"ה ט') widerfahren, vergolten werden: כי לא פרש מה־יֵּעָשֶׂה לו (במדבר ט"ו ל"ד) לענש: מה־יֵּעָשֶׂה לאיש אשר יכה (ש"א י"ז כ"ו) שכר: כי לא נֶעֶשְׂתָה עצתו (ש"ב י"ז ל"ג): עד חצי המלכות וְתֵעָשׂ (אסתר ה' ו') befolgt werden: לְהֵעָשׂוֹת כן (שם ט' י"ד): אדבר דבר וְיֵעָשֶׂה (יחזקאל י"ב כ"ה) ausgeführt werden: נזכרים וְנַעֲשִׂים (אסתר ט' כ"ח) in Ausübung gebracht werden, או נעשו לדורות: ואשר היה נַעֲשֶׂה ליום אחד (נחמיה ה' י"ח) zubereitet werden, ע"י בשול ואפיה: נֶעֶשְׂתָה המלאכה הזאת (שם ו' ט') vollendet, נגמרה: הַנַּעֲשׂוֹת בתוכה (יחזקאל ט' ד') verübt werden: לא יֵעָשֶׂה כן במקומנו (בראשית כ"ט כ"ו) üblich, schicklich: ששת ימים יֵעָשֶׂה מלאכה (שמות ל"א ט"ו) erlaubt sein: מעשים אשר לא־יֵעָשׂוּ (בראשית כ' ט') unerlaubt: מה־יֵּעָשֶׂה לו (שמו' ב' ד') ergehen, widerfahren: כמשפט הזה יֵעָשֶׂה לו (שם כ"א ל"א) behandelt werden: אשר יֵעָשֶׂה מגפן היין (במדבר ו' ד') entstehen, erwachsen: לא־נַעֲשָׂה בהם מלאכה (שופטים ט"ז י"א) gebraucht werden: ומה שֶׁנַּעֲשָׂה הוא שֶׁיֵּעָשֶׂה (קהלת א' ט') geschehen, vorgehen, כולל הוית כל הדברים וסבובם והשתלשלותם.

הפיעל מע"ב בקל ענינו מעוך וכתישה וסחיטה: עִשּׂוּ דדי בתוליהן (יחזקאל כ"ג ג') dort drückten sie ihre Brüste, תאר לזנות כדרך הנואפים להחזיק בדדים ולמעך אותם מרוב חשקם, כי כן פירשו בו מענין סחיטה וכתישה:

הפועל: אשר עֻשֵּׂיתִי בסתר (תהלים קל"ט ט"ו) פי' הרד"ק פעול מן עשו דדיהן, והוא דוחק, ולא ידעתי מה דחקו לזה, והוא פשוט מענין מעשה.

מַעֲשֶׂה שמ"ז או ת"הש. כולל עסק וענין בפעולה או בדבור או במנהג. ונאמר בפרט ובכלל. בפרט: מה הַמַּעֲשֶׂה הזה (בראשית מ"ד ט"ו) That, Handlung, ובכלל כדרך ש"ק: לכל־מַעֲשֶׂה אשר נעשה (קהלת ח' ט') Begebenheiten, Weltlauf: כי רע עלי הַמַּעֲשֶׂה (שם ב' י"ז): ואת כל־כשרון הַמַּעֲשֶׂה (שם ד' ד'). ועל המנהג בצווי ואזהרה: ואת הַמַּעֲשֶׂה אשר יעשון (שמות י"ח כ'): ועל כל־הַמַּעֲשֶׂה שם (קהלת ג' י"ז), Wandel, Aufführung בטוב ורע. ונופל על הפועל ועל הפעול, כמשפט ש"מ. ר"ל אם שהוא מתיחס על פועל המעשה כאלה, או שיכוין על הפעולה הנעשה: כְּמַעֲשֶׂה הזה היה (מ"א ז' ח') Arbeit: ביום הַמַּעֲשֶׂה (ש"א כ' י"ט) Tag der Arbeit, Werktag, והוא שם נגד יום החדש אשר הוא כיום החג לשמוח בו ולהנפש מעמלו ועבודתו: היאמר מַעֲשֶׂה לעשהו (ישעיה כ"ט י"ו) das Werk, החומר הפעול. וכן בכנוים: זה ינחמנו מִמַּעֲשֵׂינוּ (בראשית ה' כ"ט) עבודת האדם ויגיעתו, Arbeit: בא מן מַעֲשֵׂהוּ (שופטים י"ט ט"ז) עבודת האדמה: וּמַעֲשֵׂהוּ בכרמל (ש"א כ"ה ב') עבודת מרעה וגיזת צאן: ויצלח יחזקיהו בכל־מַעֲשֵׂהוּ (ד"ה ב' ל"ב ל') Unternehmen: תשלם לאיש כְּמַעֲשֵׂהוּ (תהלים ס"ב י"ג) Verdienst, בטוב וברע. והכנוי בכל אלה על הפועל: משפט הנער וּמַעֲשֵׂהוּ (שופטים י"ג י"ב) Behandlung, הכנוי על הפעול מה שיעשה בו: כְּמַעֲשֵׂהוּ ממנו (שמות כ"ח ח') כאשר נעשה, Art und Weise. והרבה שיבוא מעשה להורות על אופן וענין ודמיון: מַעֲשֵׂה חושב (שמות כ"ח ט"ו): מַעֲשֵׂה רשת (שם כ"ז ד') nach Art: מַעֲשֵׂה מורד (מ"א ז' כ"ט) או להורות כשרון מעשה: מרקחת מַעֲשֵׂה רוקח (שמות ל' כ"ה): מַעֲשֵׂה רקם (שם כ"ו ל"ו): מַעֲשֵׂה ידי אמן (ש"ה ז' ב') ומ"ש ת"הש: וכל מַעֲשֵׂה עזים (במדבר כ"א כ') Werkzeug, שנעשה מגיזת עזים: ביום הַמַּעֲשֶׂה (ש"א כ' י"ט) Werktag, נקרא יום חול יום מעשה נגד שבת וחדש ומועד שנמנע ממלאכה, כנ"ל: ששת ימי הַמַּעֲשֶׂה (יחזקאל מ"ו א'): כשרון הַמַּעֲשֶׂה (קהלת ד' ד') Kunst, Geschicklichkeit: מַעֲשֵׂה ידיך (דברים י"ד כ"ט) תאר לרוב לכל משלח יד אדם, Gewerb. ופעמים לגנאי כשנזכר אצל ע"ז: מַעֲשֵׂה ידי אדם עץ ואבן (שם ד' כ"ח): מַעֲשֵׂה ידי יוצר (איכה ד' ב'), לגנאי: בְּמַעֲשֵׂה ידיכם (ירמיה כ"ה ו') פעולות טוב ורע. ושאר ענינים: כְּמַעֲשֵׂה ארץ־מצרים (ויקרא י"ח ג') Art und Weise. והרבוי:

halten, befolgen, ausführen: לא עָשׂוּ תורתך (נחמיה
ט' ל"ד): לא עָשְׂתָה את־מאמר המלך (אסתר א' ט"ו).
ועד"ז גם מניעת פעולה נקרא מעשה: לַעֲשׂוֹת את
השבת (שמות ל"א ט"ז) halten, בין בעשיית כבוד
ובין במניעת פעולה ומלאכה. וי"מ זה ליקרו:
מדוע עֲשִׂיתֶן הדבר הזה (שם א' י"ח) לבלתי המית:
ואת דתי המלך אינם עֹשִׂים (אסתר ג' ח'): רוח
סערה עֹשָׂה דברו (תהלים קמ"ח ח') befolgen. או
קיום וגמר פעולה שהתחיל או מה שחשב או
שדבר: מי פעל וְעָשָׂה (ישעיה מ"א ד') ausführen:
אך בימיך לא אֶעֱשֶׂנָּה (מ"א י"א י"ב): עָשָׂה יי אשר
זמם (איכה ב' י"ז) vollziehen: למען עֲשֹׂה כיום הזה
(בראשית נ' כ'): עד־עֲשׂוֹתוֹ ועד־הקימו (ירמיה כ"ג
כ'): לא תוכל עֲשׂהוּ לבדך (שמות י"ח י"ח) bestrei-
ten: ברא אלהים לַעֲשׂוֹת (בראשית ב' ג') להשלים
חפצו בבריאה, כי כל היצורים עשים רצון קונם:
עָשׂה נַעֲשֶׂה את־נדרינו אשר נדרנו (ירמיה מ"ד כ"ה)
vollziehen, erfüllen: ולא־עָשִׂיתָ חרון־אפו (ש"א כ"ח
י"א). ובא על השואת דבר לדבר בפעולה ולנהוג
בו כמשפט דבר אחר: כמשפט הבנות יַעֲשֶׂה־לה
(שמות כ"א ט') behandeln, verfahren: הכזונה יַעֲשֶׂה
את אחותינו (בראשית ל"ד ל"א): וְעָשָׂה את דמו
כאשר עָשָׂה (ויקרא ט"ז ט"ו): וַעֲשָׂהוּ חטאת (שם
שם ט') ובא על הצרך והשמוש: וְעָשָׂה למלאכתו
(ש"א ח' ט"ז) verwenden, gebrauchen. ובא על ההפוך
והשתנות למעלה או לגריעות: כתהו עָשָׂה (ישעיה
מ' כ"ג) werden lassen: לדם אֶעֶשְׂךָ (יחזקאל ל"ה ו'):
וְאֶעֶשְׂךָ לגוי גדול (בראשית י"ב ב'): ומשפטו לא
עֲשִׂיתֶם (יחזקאל י"א י"ב): וַעֲשׂוּ לכם לב חדש (שם
י"ח ל"א) umschaffen, וכן מושגיו רבים משיפרטו
כלם כי הוא מתיחס על כל הענינים והעסקים
וההשתדלות מי שיפלו על האדם. ובא על מלחמה:
עָשׂוּ מלחמה (בראשית י"ד ב'). ועל הכנת משתה:
עָשָׂה משתה (אסתר א' ג') או זה: עתה תַּעֲשֶׂה
מלוכה (מ"א כ"א ז') תתחיל לעשות: מה יתרון
הָעֹשֶׂה (קהלת ג' ט') Thätiger, Fleißiger, זהיר
במלאכתו והרוץ: על ידי עֹשֵׂי המלאכה (אסתר ג'
ט') ע"ש לאך: ואת הֶעָשׂוּי לכם (שמות ג' ט"ז)
geschehen, widerfahren, behandeln, gehalten werden:
כל־הזהב הֶעָשׂוּי (שם ל"ח כ"ד) verwendet, ver-
braucht, gebraucht werden. ויש מפרשים מזה:

הֶעָשׂוּ לבלי־חת (איוב מ"א כ"ד) der gemacht [geformt]
ist, furchtlos zu sein: כמו הֶעָשׂוּי ביו"ד: וחמש צאן
עֲשׂוּיוֹת (ש"א כ"ה י"ח) zubereitet, תקון בישול. וכן
בא על אסיפה וקנין רכוש: הנפש אשר עָשׂוּ בחרן
(בראשית י"ב ה') erwerben, schaffen: עָשָׂה לי את־
החיל הזה (דברים י"ח ז') verschaffen: עָשָׂה את כל־
הכבוד הזה (בראשית ל"א א'): עֹשֶׂה מקנה וקנין
(יחזקאל ל"ח י"ב) Handel treiben: וַתַּעַשׂ זהב וכסף
(שם כ"ח ד') sammeln: עֲשׂוֹת בזהב (שמות ל"א ד')
הוא מלאכת הצורף: עֹשֶׂה עשר ולא במשפט
(ירמיה י"ז י"א): אנה עָשִׂית (רות ב' י"ט): האיש
אשר עָשִׂיתִי עמו (שם שם י"ט). וכן יבוא על נשיאות
פרי וגדול וצמיחה: וְעָשָׂה פרי למעלה (מ"ב י"ט ל')
tragen, wachsen: עץ פרי עֹשֶׂה פרי (בראשית א' י"א):
לַעֲשׂוֹת ענבים (ישעיה ה' ד'). ועצה"ש: מרב עֲשׂוֹת
חלב (שם ז' כ"ב) hervorbringen: לא עָשָׂה אכל
(חבקוק ג' י"ז): וַתַּעַשׂ הארץ וגו' לקמצים (בראשית
מ"א מ"ז): וְעָשָׂת את התבואה (ויקרא כ"ה כ"א) כלם
לשון הוצאה וגדול. וי"ט: וְעָשְׂתָה את־צפרניה
(דברים כ"א י"ב) תגדלם. ומ"ש תקון: ולא עָשָׂה
רגליו ולא עָשָׂה שפמו (ש"ב י"ט כ"ה) und hatte
seinen Bart nicht geputzt [zurecht gemacht]. לא היטיב
שערו, ברחיצה וגלוח. וי"מ מזה: כי אינם יודעים
לַעֲשׂוֹת רע (קהלת ד' י"ז) verbessern, לתקן הרע.
וי"מ ועשתה צפרניה, קציצה. ושאר הגות בלשון:
עבדך עֹשֶׂה הנה והנה (מ"א כ' מ') sich beschäftiget
haben, hin und wieder beschäftigt sein. ובא מחובר
לשם לתאר מתמיד בעִנין ההוא: עֹשֵׂה רמיה
(תהלים נ"ב ד'): עֹשֶׂה שקר (ירמיה ו' י"ג): עֹשֵׂה
נפלאות (תהלים ע"ב י"ח): עֹשֵׂה מלאכה הוא (מ"א
י"א כ"ח) ein Mann, der sein Geschäft gut versteht
oder Fleißiger, Thätiger: עֹשֵׂה מלחמה (שם י"ב כ"א)
geübter Krieger: עֹשֵׂה גאוה (תהלים ל"א כ"ד) ר"ל
איש גאוה. ועם המקור: עֲשׂוֹת חסד (תהלי' ק"ט ט"ז):
עֲשׂוֹת זמה (משלי י' כ"ג): עֲשׂוֹת ספרים (קהלת י"ב
י"ב): כה יַעֲשֶׂה יי לי וכה יוסיף (רות א' י"ז) לשון
שבועה מורה ענש, כהרבה פעל עשה לרע. ב) ויש
ענינו מעיכה וכחיטה: הנני עֹשֶׂה את מעניך (צפניה
ג' י"ט) zerdrücken, ואין צורך לזה. אך ענינו עושה
כלה, כהרבה אשר הבאתי שחסר בהם השם הזה:
בַּעֲשׂוֹת ממצרים דדיך (יחזקאל כ"ג כ"א) drücken lassen,

קוברם. והוא טעם אחד עם ערער שהוא נעזב מאין עוזר ומשגיח עליו.

ערש

עֶרֶשׂ שת״נ נרדף למטה: הנה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ ברזל (דברים ג׳ י״א) Bettgestell: על עֶרֶשׂ דוי (תהלים מ״א ד׳): עֶרֶשׂ יצועי (שם קל״ב ג׳): אף עַרְשֵׂנוּ רעננה (ש״ה א׳ ט״ז): ובסה״ר עֲרָשׂוֹת: וסרחים על עַרְשׂוֹתָם (עמוס ו׳ ד׳) ראש המטה, תרגם ריש עַרְסָא. ובתלמוד תינוק המוטל בַּעֲרִיסָה, Wiege.

עשב

עֵשֶׂב שק״ז נרדף לירק. והוא הירק שמצמיח זרע למאכל בהמה ואדם: עֵשֶׂב מזריע זרע (בראשית א׳ י״ז) Kraut: את־כל־ירק עֵשֶׂב (שם שם ל׳) ירק שהוא עשב לאכלה: וכל עֶשְׂבָּם אוביש (ישעיה מ״ב ט״ו): ונאספו עִשְּׂבוֹת הרים (משלי כ״ז כ״ה). ובדברי בעלי אסופות נמצא *עֲשָׂבִים, Kräuter.

עֲשַׂב עִשְׂבָּא, בארמית כמו עֵשֶׂב בעברית: וְעִשְׂבָּא כתורין לך יטעמון (דניאל ד׳ כ״ב) und Gras, gleich den Stieren, wird man dich essen lassen.

עשה

עָשׂה, העתיד יַעֲשֶׂה, יַעַשׂ. פ״י דב״ב. הקל ב׳ הוראות לו. א) ענינו כולל כל פעולה, בריאה התחדשות ושנוי דבר לדבר, ואומנות והכנות, וכל מנהג מה שיתנהג האדם בו במדות בטוב או ברע. ועמו רצוי פעולה לגמרה בפעל כפי המחשבה או כפי המצוה והאזהרה או בגמול, ועמו קנין רכוש, ואסיפה וצמיחה וגדול, וכל מה שנכלל תחת מאמר השנוי והתנועה, erschaffen, thun, machen, zurichten, wirken, veranstalten, veranlassen, vollziehen, folgen, befolgen, ausführen, handeln, behandeln, verfahren, üben, verüben, ausüben, erzeigen, anschaffen, erwerben u. s. w.: עָשָׂה יי את־השמים (שמות ל״א י״ז) machen, erschaffen: וַיַּעַשׂ אלהים את הרקיע (בראשית א׳ ז׳) verfertigen, zubereiten, תקנו על מכונו: הוא עָשְׂךָ ויכוננך (דברים ל״ב ו׳): וְעָשִׂיתָ כל מלאכתך (שם ה׳ י״ג) verrichten, besorgen, כל עסק וענין מאיזה מין שיהיה: כי כחמר עֲשִׂיתָנִי (איוב י׳ ט׳) formen, bilden: וַיַּעַשׂ הרע בעיני יי (מ״ב י״ג ב׳) thun, handeln, ausüben, כולל כל מנהגים בין בפועל בין במחשבה: וַיַּעַשׂ הישר (שם י״ד ג׳): וְעֹשֶׂה חסד לאלפים (שמות כ׳ ו׳) der Gnade erzeigt über das tausendste Geschlecht: וכבוד עָשׂוּ־לו במותו (ד״ה ב׳ ל״ב ל״ג) anthun: ולא־עָשׂוּ לו עמו שריפה (שם כ״א י״ט), על הסבה והמקרה: מה זאת עָשָׂה אלהים (בראשית מ״ב כ״ח): ואם ככה את־עֹשֶׂה לי (במדבר י״א ט״ו) zuschicken, wenn du solches über mich verhängst, ר״ל אם בחימה שפוכה גזרת עלי כי כל עמלי ויגיעתי בגלל עמי אשר אהב יהיו לחטאה, הרגני נא: לימים אשר אני עֹשֶׂה אותך (יחזקאל כ״ב י״ד) גזרתי רעה, או חסר מלת כלה ובא על ענין גדול: אשר עָשָׂה יי במצרים (שמות י״ד ל״א) verüben, ירצה מעשים גדולים: עָשָׂה עמכם להפליא (יואל ב׳ כ״ו): גאות עָשָׂה (ישעיה י״ב ה׳). וכולל מעשה רע ואשמה: מה עָשִׂיתִי לך (מיכה ו׳ ג׳) verschulden, Leides zufügen: מה עָשָׂה לך העם הזה (שמות ל״ב כ״א): ואלה הצאן מה עָשׂוּ (ש״ב כ״ד י״ז): וְעָשָׂה רע (ש״ב י״ב י״ח) בגופו: ורבו פשעיך מה תַּעֲשֶׂה לו (איוב ל״ה ו׳) schaden: ולשמחה מה זו עֹשָׂה (קהלת ב׳ ב׳) nützen, תועיל על תכלית המגיע בפעולה, כי בא על התכלית היוצא מן הפעולה אם טוב ואם רע: או עָשִׂיתִי בנפשי שקר (ש״ב י״ח י״ג) treulos wider Gewissen handeln. ובא על הסבה: ומעלליך עָשׂוּ אלה לך (ירמיה ד׳ י״ח) verursachen. ובא על תקון וקביעות ופקידות: עָשָׂה ירח למועדים (תהלים ק״ד י״ט) bestimmen, festsetzen: עָשָׂה את־משה (ש״א י״ב ו׳) פקדו לנביא: ואשר עָשָׂה לו בית (מ״א ב׳ כ״ד): וְעָשִׂיתִי לך שם גדול (ש״ב ז׳ ט׳) verschaffen. ובא אצל ענש: וְעָשִׂיתִי בך שפטים (יחזקאל ה׳ י׳) על הנענש: עֹשֶׂה משפט לעשוקים (תהלים קמ״ו ז׳). בשביל העשוק, Recht verschaffen, וכן: מתי תַּעֲשֶׂה ברודפי משפט (שם קי״ט פ״ח) גמול: וְעָשָׂה משפט (ירמיה כ״ב ט״ו) בשבילי ינקום: בעת אפך עֲשֵׂה בהם (ירמיה י״א כ״ג) כי בא אצל גמול וענש: לא כחטאינו עָשָׂה לנו (תהלים ק״ג י׳) נרדף עם גמול, ובא על קיום דבר מצוה ומעשה לפי צווי ואזהרה: כאשר צוה אותו אלהים כן עָשָׂה (בראשית ו׳ כ״ב)

ערץ

עָרַץ, העתיד יַעֲרֹץ, פע"ו גב"ב. הקל עומד ויוצא, ומורה שבירה וחתת. וכשהוא עומד ענינו שבירת הלב ממרך ופחד: כי אֶעֱרוֹץ המון רבה (איוב ל"א ל"ד) sich fürchten, erschrecken. פי' ערץ לבי מפחד המון: לא תַעֲרוֹץ מפניהם (דברים ז' כ"א) פי' לבך: לא־תַעַרְצוּן ולא־תיראון (שם א' כ"ט) כי תחלת המורא שבירת הלב ע"כ יקדם למורא: אל־תַּעֲרֹץ ואל־תחת (יהושע א' ט'). וכאשר הוא יוצא על הזולת ענינו שבירת דבר או פחד לב זולתו: העלה נדף תַּעֲרוֹץ (איוב י"ג כ"ה) zerbrechen, zerknicken: לַעֲרוֹץ אנוש מן־הארץ (תהלים י' י"ח) לפרוץ באכזריות תקפו, tyrannisiren: לַעֲרֹץ הארץ (ישעיה ב' י"ט) לשבר רוח יושבי הארץ ממוראו: והוא מן השרשים המתהפכים כמו תִּרְעַץ אויב ע"ש. כי הוא כולל תמיד שבירה בחוק ותקף. ויש מ"ש פרוץ בגבורה: אולי תַּעֲרוֹצִי (ישעיה מ"ז י"ב) Widerstand leisten. להתחזק בגבורה. אבל הנכון הוא כי תערוצי יוצא על הרעה, unterdrücken, להשפילה ולהכניעה. כמו העלה נדף תערץ. וי"ם עד"ז: כי אֶעֱרוֹץ המון רבה, יוצא מלפנים.

הנפעל נופל על הירוא, וכמו שנאמר נורא מן ירא כן נאמר נערץ מן ערץ: אל נַעֲרָץ בסוד־־ קדושים (תהלים פ"ט ח') gefürchtet werden, נרדף עם נורא. וי"ם לשון תוקף וחזק, mächtig.

ההפעיל ענינו החלטת כח לדבר לירא מפניו: לא תיראו ולא תַעֲרִיצוּ (ישעיה ח' י"ב) תחזיקו תקפו להיות ירא מפניו: והוא מוראכם והוא מַעֲרִיצְכֶם (שם שם י"ג) התקיף מכם שתיראו מפניו: ואת אלהי ישראל יַעֲרִיצוּ (שם כ"ט כ"ג) יחלטו תקפו, ויכירו כי ראוי לירא מפניו. ועד"ז: נַעֲרִיצְךָ ונקדישך בתפלה. ורש"י פי' ההפעיל ג"כ מלשון תקף והזק, לומר שהוא חזק ומחזיק.

עֲרוּץ תהש"ז כמו חרוץ: בַּעֲרוּץ נחלים לשכון (איוב ל' ו') hohle Wege.

עָרִיץ שת"ז לתקיף ופריץ: וה' אותי כגבור עָרִיץ (ירמיה כ' י"א) Held, Tapferer: וְעָרִיצִים יתמכו־עשר (משלי י"א ט"ז) לשבת, עיין באור שם. ומ"ש גבר אלם ואכזר: רשע עָרִיץ (תהלים ל"ז ל"ה) stark, mächtig: וְעָרִיצִים בקשו נפשי (שם נ"ד ה') Gewaltthätige, Unterdrücker.

מַעֲרָצָה ת"הפ לשון תקף והזק: מסעף פֻּארה בְּמַעֲרָצָה (ישעיה י' ל"ג) gewaltsam, mit Macht.

ערק

עָרַק פעל עומד בנינו קל ענינו מהירת מרוצה תמידית: הָעֹרְקִים ציה (איוב ל' ג') herum rennen, sich herum treiben, והוא לשון ארמית. והשם ממנו: וְעֹרְקַי לא ישכבון (שם שם י"ז) Verfolger. וי"מ שהוא תאר לגידים הדופקים באדם ומריצים הדם בסבוב, Pulsadern. וי"מ עורקי מלשון נקור ומציצה מלשון ערב, nagen.

עַרְקִי שה"ת ליושבי העיר עַרְקִי בסוריא, רחוק איזה מילין מן העיר Tripolis: ואת הָעַרְקִי (בראשית י' י"ז). קורות העיר הזאת ומשואותיה הנשארות עד היום הזה, ראה בספר המסעות להמשכיל Burghardt, 520.

ערר

עַרְעֵר פעל עומד בב"ב. הפיעל וההתפעל ענינם הרבן ושממה: עַרְעֵר תִּתְעַרְעָר (ירמיה נ"א נ"ח) wüst sein, zerstört werden. וכתבתיה ג"כ בשרש עור, ערה.

עַרְעָר שת"ז לעץ בודד במדבר: כְּעַרְעָר בערבה (ירמיה י"ז ו') Einsamer. ומ"א: כַּעֲרֹעֵר במדבר (שם מ"ח ו') והנכר שהוא תאר לאיש נעזב בודד: פנה אל תפלת הָעַרְעָר (תהלים ק"ב י"ח) verlaßner Mann, נעזב בלי עוזר. וי"מ מלשון צעקה על חמס הנעשה לו, winseln, klagen, מן: העתידים עֹרֵר לויתן (איוב ג' ח') ובתלמוד שדה שיצא עליו עוררין. או לשון טרוף דעת כמו מערערין אותה.

עֲרִירִי ת"הש או ת"הפ לאיש בודד ומת בלא בנים: ואנכי הולך עֲרִירִי (בראשית ט"ו ב') kinderlos. ומ"ש הולך, הכוונה הולך למות, כי רק המת בלא בנים נקרא ערירי, כי נעדר כח לידה נקרא עקר, אבל המת בלא בנים, אף שהיו לו בחייו ומתו נקרא ערירי, וכן: עֲרִירִים ימותו (ויקרא כ' כ') נופל רק על שעת מיתה למות בלא יורש ואנקלוס תרגם בְּלָא וְלָד לכוונה הזאת, ועיין הש"י פרשת לך לך ונמצא גם בלי מיתה: עֲרִירִים יהיו (ויקרא כ' כ"א) וכן אמרו בתלמוד היו לו בנים

ערמה שמ"נ להתחכמות: לתת לפתאים ערמה (משלי א' ד') Vorsicht, תחבולות להכין בהן מעשיהם שלא יבטלו: הבינו פתאים ערמה (שם ח' ה') תחבולות מהשבה להכנת המעשים באופן נאות: אני חכמה שכנתי ערמה (שם שם י"ב) כי חכמה מושג כולל ידיעות ולמודים באמת ושקר. אבל ערמה מתיחס רק על הכנת המעשים בתחבולות נכונות בטוב ורב. ולז"א עם החכמה תשכון ג"כ הערמה, להשיג בה לדעת גם זה, כי יש בערמה תשיה דבר מצד עצמה איסור וע"י תחבולה תשוב היתר כאמרם מערים אדם ואוכל, והבן זה. ועד"ז תרגם אונקלוס בא אחיך במרמה, בחוכמא. ויש לגנאי: ויעשו גם־המה בערמה (יהושע ט' ד') Hinterlist: להרגו בערמה (שמות כ"א י"ד) בהעלמת מעשה שלא יודע כי בכיון עשה זאת. ומ"א: לוכד חכמים בערמם (איוב ה' י"ג) בלי ה"א.

ערמה שת"נ כמו עמר: בקצה הערמה (רות ג' ז') Haufe, צבור בר: ערמת חטים (ש"ה ז' ג') סלוה כמו ערמים (ירמיה נ"ח כ"ו): החלו הערמות ליסד (ד"ה ב' ל"א ז'): מערמות העפר (נחמיה ג' ל"ד).

ערמון שם עץ פרי: ולוז וערמן (בראשית ל' ל"ז) Kastanien-Baum: וערמנים לא־היו כפארתיו (יחזקאל ל"א ח').

ערן, שם ע"פ: לערן משפחת הערני (במדבר כ"ו ל"ו).

ערס

עריסה שת"נ לבצק: ראשית עריסתיכם (במדבר ט"ו כ') Teig, מראשית עריסתיכם (שם ט"ו כ"א) (ע"ש עסס).

ערף

ערף, העתיד יערף, פע"ז בנינו קל. א) יש ענינו נזילה: יערף כמטר לקחי (דברים ל"ב ב') triefen: אף־שמיו יערפו־טל (שם ל"ג כ"ח) ירידת טיפות בנחת ושמיו יערפו, כמו הרים תלכנה מים. וע"ש רעף כי הוא מהשרשים המתהפכים לע"א.

ב) יש ענינו כריתת ערף: ואם־לא תפדה וערפתו (שמות י"ג י"ג): וערפו־שם את־העגלה (דברים כ"א ד') das Genick brechen. ועצ"הש: יערוף מזבחותם (הושע י' ב') zerstören.

ערף שם אחורי הצואר: פנו אלי ערף ולא פנים (ירמיה ג"ח י"ז) Nacken, Genick: עם קשה ערף (שמות ל"ג ג') Hartnäckig, halsstarrig, הגות בלשון לתאר בו לעומד במרדו, ואינו משיב פנים למוכיחו אך יפנה לו ערף: ערף יפנו לפני אויביהם (יהושע ז' י"ב) סימן לניסה ממלחמה: ידך בערף אויביך (בראשית מ"ט ח') סימן לרדיפה אחרי אויב: ואחז בערפי ויפצפצני (איוב ט"ז י"ב): וגיד ברזל ערפך (ישעיה מ"ח ד'): ואת ערפך הקשה (דברים ל"א כ"ז) לב קשה מאן לסור מרעתו.

עריפים שת"ז לקרני אור ונגה של שמש וירח: צר ואור חשך בעריפיה (ישעיה ה' ל') und das Licht [der Sonne] verdunkelt in seinen Ausströmungen, [ר"ל מדי יערוף השמש רביבי אורו הדקים מאד יחשך ולא יגיה אורו, ועל המליצה הזאת נשענתי, לבנות ממנה משל בדומה לה, בהשיר אשר כתבתי בראש ספרי גזע ישי (Wien, 1835) בשׂומי דברי לאלהי עולם, וז"ל: כוכבי אור במסלותם באור פניך יהלכון וכו', כי ממרום תשפיל לראות עלי דק ינדף רוח, ועלי עש באבקת שמש תופיע הוד חיים. ואבקת שמש תארתי את אור החמה בעריפיה המפיצים אור על מלוא האויר הנראים כאבק לעין רואה]. וי"מ מל' הריסה מן יערף מזבחותם.

ערפה, שם ע"פ, גיסתו של רות, וכלתו של נעמי (רות א' ד', י"ד).

ערפל שת"ז לאיד העולה מן הארץ המכהה זהר: יום ענן וערפל (במדבר ד' י"א) Nebel, Düster. וערפל ישוב לענן וענן לעב: ה' אמר לשכן בערפל (מ"א ח' י"ב) אחר שנתמלא הבית עשן, כי נאמר כי בענן אראה. ונאמר: וערפל תחת רגליו (ש"ב כ"ב י'): ענן וערפל סביביו (תהלים צ"ז ב'): האש הענן והערפל (דברים ה' י"ט): ושית לערפל (ירמיה י"ג ט"ז). ומזה בא הרבוי בתפלה: ונגלית עליהם בערפלי טהר. ואולי שם זה מרכב מן אור ואפל. והמנהג הזה ידוע לתאר מראות הרוחניים בערפל זהר.

והכונה בעץ ישאירהו בלי קציצה וקטיפת פירות: וַעֲרַלְתֶּם ערלתו את פריו (ויקרא י"ט כ"ג) unbeschnitten sein, als unbeschnitten betrachten, יהיה אטום וסתום לך.

הנפעל: שתה גם־אתה וְהֵעָרֵל (חבקוק ב' ט"ז) sich entblößen, ענינו הסרת הכסוי וגלוי ערוה שהוא גנאי וכעור לאדם. וי"ל שיהיה בוזה ונמאס ויהיה לחרפה כמ"ש בשם ערל. והנכון הוא כי והערל הוא כמו וְהֵרָעֵל, werde vergiftet, ר"ל שתה גם אתה כוס החמה מיד ה' ויהיו לסרורות רוש בקרבך. (ראה רעל).

עָרֵל שת"ז הוראתו הראשונה כסוי הגיד בעור שעליה טרם יחתך: וכל־עָרֵל לא־יאכל בו (שמות י"ב מ"ח) Unbeschnittener, ועצה"ש: לבבם הֶעָרֵל (ויקרא כ"ו מ"א) verstockt, אטום ומכוסה בטפשות. וג"ל כי נכלל בתאר הזה שם בזיון וכעור. ועד"ז: מי הפלשתי הֶעָרֵל (ש"א י"ז כ"ו) der Verachtete, Schändliche, לפי שערלה גנאי וחרפה לאומה, כמ"ש אחרי מול יהושע את ישראל, היום גלותי חרפת מצרים, כי הערלה חרפה למצרים כנודע מתוך ספרי דברי הימים. רק הפלשתים לא נהגו מנהג מילה, וע"כ היו בזוים, וגם בני יעקב אמרו לאיש אשר לו ערלה, כי חרפה היא לנו ר"ל הערלה, ע"כ ישמשו בו על מגונה ומתועב. ועוד ע"ד המליצה: עֲרַל שפתים (שמות ו' י"ב, ל'): מותי עֲרֵלִים תמות (יחזקאל כ"ח י') מחורפים ומתועבים, Schändliche: בתוך עֲרֵלִים תשכב (שם ל"א י"ח) וכל ערלים דיחזקאל ודפלשתים עד"ז. ובס"נ: הנה עֲרֵלָה אזנם (ירמיה ו' י') אטום וקשה. והחכם הרו"ה ז"ל פי' חרפת מצרי', שהיו המצריים מקנטרים לישראל לאמר הלא לא הבטיח הקב"ה לאביכם הזקן ירושת הארץ כי אם בקיום ברית המילה ואתם ערלים, וא"כ אין אמת בדבריכם שתירשו את הארץ, וג"ז נכון.

עָרְלָה שת"נ לבשר החופה את הגיד: ונמלתם את בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם (בראשית י"ז י"א — כ"ד) Vorhaut, membrum praeputiatum: לאיש אשר־לו עָרְלָה (בראשית ל"ד י"ד): עָרְלוֹת פלשתים (ש"א י"ח כ"ה), וע"ד המליצה: ומלתם את עָרְלַת לבבכם (דברים י' ט"ז). ומ"א: עֶרֶל לב וְעֶרֶל בשר (יחזקאל מ"ד ט') תה"ש.

ערם

עָרַם פעל עומד ויוצא גב"ב. הקל ענינו התחכמות בתחבולות נסתרות מזולתו: כי עָרוֹם יערם הוא (ש"א כ"ג כ"ב) listig sein, היודע תחבולות להסתיר כוונת מחשבתו ופעולתו מזולתו.

הנפעל ענינו צבירה ואסיפת דבר כמו ערמת דגן: נֶעֶרְמוּ מים (שמות ט"ו ח') sich häufen, aufthürmen.

ההפעיל שוה לקל: ערם יַעְרִם הוא (ש"א כ"ג כ"ב): ושומר תוכחת יַעְרִם (משלי ט"ו ה'): ופתי יַעְרִם (שם י"ט כ"ה) יתעורר ע"י זה להשמר מרעה: על עמך יַעֲרִימוּ סוד (תהלים פ"ג ד') sie fassen listige Anschläge, נוסדים עצה בסתר הערמה שלא ידע להזהר ממנו, והפעל במקום תה"פ וההפעיל יוצא על הרעה שתסובב לאחרים.

עָרוּם שת"ז לאיש יודע להעלים תחבולותיו שלא יבינם זולתו טרם צאתם לפועל, ומשתמש לרע ולטוב: והנחש היה עָרוּם (בראשית ג' א'): listig, schlau: מפר מחשבות עֲרוּמִים (איוב ה' י"ב) המתנכלים על זולתם להרע להם: ותבחר לשון עֲרוּמִים (שם ט"ו ה') כל אלה לרעה: כל עָרוּם יעשה בדעת (משלי י"ג ט"ז) vorsichtiger kluger Mann, יודע להעלים תחבולותיו שלא יגיע לו בהם הפסד, ולעמתו כסיל יפרש אולת ולא ידע להעלים: חכמת עָרוּם הבין דרכו (שם י"ד ח') הערום החכם ערמתו להעלים דבר רק לצורך טובתו שלא יגיע בדרכו הטוב הפסד ולא לרע זולתו. ואויל ערום הוא העלמה למרמה לרמות זולתו: אדם עָרוּם כוסה דעת (שם י"ב כ"ג) וכן תמצאנו לרוב אצל כסוי: וַעֲרוּמִים יכתירו דעת (שם י"ד י"ח) יעכבוה, מן כתר לי זער.

עָרֹם תה"ש למשולל לבוש: עָרֹם יצאתי (איוב א' כ"א) nackt: פן אפשיטנה עֲרֻמָּה (הושע ב' ה') ועצ"הם: עָרוֹם שאול נגדו (איוב כ"ו ו') גלוי וידוע: שניהם עֲרוּמִּים (בראשית ב' כ"ה).

עֵירֹם תה"ש מזה: ואת עֵרֹם ועריה (יחזקאל ט"ז ז'). nackt. כי עֵירֹם אנכי (בראשית ג' י'): ובצמא ובְעֵירֹם (דברים כ"ח מ"ח) Blöße. ש"מ: כי עֵירֻמִּם הם (בראשית ג' ז'). ובתוספת מ"ם: וכל מַעֲרֻמֵּיהֶם הלבישו (ד"ה ב' כ"ח ט"ו) וכל ערומי לבוש דגושים.

המליצים היודעים לסדר חטענות לצדקם. וי"מ מזה: אין עֲרֹךְ אליך (תהלים מ' ו') לערוך אותם ולספר שבחך לפי מה שהוא: אֶעֶרְכָה לפניו משפט (איוב כ"ג ד') ובא בלא משפט לעניני: בעותי אלהי יַעַרְכוּנִי (שם ו' ד') ישימוני כמטרה להם: וְאֶעֶרְכָה לעיניך (תהלים נ' כ"א) אסדר וכוחי: ויגידה וְיַעְרְכֶהָ לי (ישעיה מ"ד ז') יוכיח הדברים ביושר סדורם: בקר אֶעֱרָךְ־לָךְ (תהלים ה' ד') Gebet vortragen, כי תפלה צריכה כוונה וסדור דברי'. ומ"ש סדור חלקים ונתחים במערכת ישר ושוה: וְעָרַךְ הכהן אותם (ויקרא א' י"ב) in Ordnung legen: אף עָרְכָה שלחנה (משלי ט' י"ב) die Tafel hat sie geordnet, angerichtet. כי הוא צריך הכנה וסדור: תַּעֲרֹךְ לפני שלחן (תהלים כ"ג ה'): עָרַכְתִּי נר למשיחי (שם קל"ב י"ז) zubereiten, כי היעוד בכלל הזמנה וסדור: עָרוּךְ מאתמול תפתה (ישעי' ל' ל"ג) מוכן ומזומן: עֲרוּכָה בכל ושמורה (ש"ב כ"ג ה') bestimmt: בעותי אלהי יַעַרְכוּנִי (איוב ו' ד') לרד"ק מערכות שלהני, שוה למ"ש חמתם שותה רוחי. וי"מ עריכת מלחמה: הָעֲרוּכוֹת לה על־הגג (יהושע ב' ו') ausgebreitet, נאמר על דבר שטוח בסדור. והרבה שיאמר על מלחמה, כי העיקר במלחמה משטר סדרים וההכנות הצריכות לה הכל בזמנה: ויסיפו לַעֲרֹךְ מלחמה (שופטים כ' כ"ב) sich rüsten: וַיַּעֲרֹךְ לקראת ארם (ש"ב י' ט'): וַיַּעַרְכוּ אתם מלחמה (בראשית י"ד ח'): עֹרְכֵי מלחמה (ד"ה א' י"ב ל"ג): עֲרוּךְ מלחמה (יואל ב' ה'). ובאמת ב' הענינים משותפים במושג ההשואה אך הענין הא' מורה השואה דבר לדבר באיכות, והענין הב' מורה סדור חלקי העצם במצב שוה במקום.

ההפעיל מע"א: וְהֶעֱרִיךְ אתו הכהן (ויקרא כ"ז ח') schätzen, bestimmen: כי הוא משוה ערך הכסף על שווי הדבר הניתן, או הוא משער השגת יד הנודר כפי כחו ויכלתו: אך הֶעֱרִיךְ את הארץ (מ"ב כ"ג ל"ה) שם שעור לתת המרבה והממעיט לפי השגת ידו.

עֵרֶךְ שמ"ז או ת"הש לסדור ושעור והזמנה: ויערך עליו עֵרֶךְ להם (שמות מ' כ"ג) Ordnung: וערכת את־עֶרְכּוֹ (שם שם ד'): וְעֵרֶךְ בגדים (שופטי' י"ז י') כפי שעור צרכו לשנה. ומ"ש שווי ודמיון: ואתה אנוש כְּעֶרְכִּי (תהלים נ"ה י"ד) חשוב בערך המעלה ודומה שוה בשוה: איש כְּעֶרְכּוֹ (מ"ב כ"ג ל"ה) Schätzung, לפי שעור עשרו והונו אשר משוער ונערך: נפשות עֶרְכּוֹ (שם י"ב ה') שווי: לא־ידע אנוש עֶרְכָּהּ (איוב כ"ח י"ג) Werth, מגדל חשיבותו ויקרו: וחין עֶרְכּוֹ (שם מ"א ד') hoher Werth, ובא: בְּעֶרְכְּךָ כסף שקלים (ויקרא ה' ט"ו) Theures, Schätzbares. הכ"ף הנוסף לדעתי, להורות הקרוב בלי שעור מצמצם, כב"ף כמשלש חדשים, einen Werth von einigen Schekel. כן הוא דעת הרב המבאר לספר נתיבות השלום, אבל רחוק הוא כי כ"ף הדמיון לא תבוא בסוף. ולי נראה יותר שיטת הרב ר' אברהם בן עזרא כי הכ"ף לנכח הכהן ואונקלס תרגם כפי הענין בְּפוּרְסָן בְּפוּרְסָנֵיהּ.

מַעֲרָכָה תהש"נ לדבר מסודר: נרות הַמַּעֲרָכָה (שמות ל"ט ל"ז) Ordnung. ובתי"ו: שש הַמַּעֲרָכֶת (ויקרא כ"ד ו') Schichte: שתים מַעֲרָכוֹת (שם שם ו') ורבו יאמר במלחמה, כי אנשי חיל עומדים במערכה וסדור: מַעֲרָכָה לקראת מַעֲרָכָה (ש"א י"ז כ"א) Reihe, Ordnung, Armee. את מַעַרְכוֹת ישראל (שם שם ח') ובסו"ר: לאדם מַעַרְכֵי־לב (משלי ט"ז א'), סדרי הרעיונים, ומה' המענה והרצוי במתק לשונו. כן העתיק הרא"א ז"ל. ונ"ל כי לב ולשון במקום זה הם רק כפל ענין במלות שונות, וזה כי ההבדל בין מערכה, מע:ה. מערכה הוא על המסדר ומכין ההצעות והאמצעים שע"י יגיע לתכלית מה, והמענה הוא התכלית המוגבל היוצא, וזה שעור הכתוב, לאדם מערכי לב, הסדור בדברים והצעות. אבל לא ידע אם העריכות האלה יביאנו לתכליתו, כהיל העורכים למלחמה ולא ידעו אם יצליחו, אבל המענה גמר הפעולה המיועד והמוגבל לתכלית אמתי יבוא מיי die Zubereitung ist des Menschen Pflicht, der Erfolg aber kommt von Gott, אם יסכים רצון ה' למערכיו. ע"ד כי יי מענה בשמחת לבו. וג' פסוקים הבאים הרחבת באור המאמר הזה, דוק ותמצא. והנראה לי נכון הוא כפירש"י שם, ויתורגם der Mensch beschließt im Herzen, der Ewige bestimmt den Vortrag.

ערל

עָרֵל פעל עומד בב"ב. בהקל נגזר הפעל משם ערל וענינו החלט הנשוא בבחינת דבר ערל,

לאברי המשגל בלשון, כי אם דרך כנוי ותאר. ולא יקרא ערוה כי אם בהיותה מגולה, וכ"ז שהיא מכוסה איננה ערוה: לגלות עֶרְוָה (ויקרא י"ח ו') Blöße, Schaamglied: את עֶרְוַת אביהם (בראשית ט' כ"ג) שהיתה מגולה: לא תגלה עֶרְוָתְךָ עליו (שמות כ' כ"ו) וכל משכב הקרובים האסורים מצד הדת הגלוי הזאת תקרא ערוה, גלוי של הרפה. ועצ"הש: עֶרְוַת הארץ באתם לראות (בראשית מ"ב י"ב) גלויה של הרפה, כי המקום שהיא נוחה משם לכבוש צריך לכסות מפני האויב, והמגלים את המקום הוא גלוי ערוה לארץ וחרפה. וכל ערוה נקרא כן ע"ש סופה כשהוא מגולה, ולא תעשה המעשה בלתי אם בגלוי, ע"כ נאמר בביאות האסורות לא תגלה: ולבשת עֶרְוַת אמך (ש"א כ' ל') כי עי"ז יהיה שכיבתי באמך חרפה וגלוי לבשת: כי מצא בה עֶרְוַת דבר (דברים כ"ד א') גלוי דבר של גנאי כשתגלה תהיה גנאי: ולא־יראה בך עֶרְוַת דבר (שם כ"ג ט"ו) אבר שהוא מגונה והרפה כשהוא מגולה, ונכלל בשם ערוה ג' המושגים גלוי הבור והרקה.

עַרְוָה, ל' חרפה בארמית כמו בעברית: וְעַרְוַת מלכא לא אריך לנא למהזא (עזרא ד' י"ד) und die Schmach des Königs geziemt uns nicht zu sehen.

עֲרוֹעֵר או **עַרְעָר** (מן ערר, על משקל קְלוֹקֵל מן קלל) א) כמו עַרְעָר: ותהיינה כַּעֲרוֹעֵר במדבר (ירמי' מ"ח ו') Tamariske (Vulg. Chal. myrica). ב) שם עצם פרטי לערים שונות, האחת מצפון נחל ארנון (דברים י"ב ב', י"ג ט"ז) והוא גבול הדרומי של מואב ואמורי, או נחלת בני גד ובני ראובן (שופטים י"א כ"ו); (ובירמיה מ"ח י"ט) נזכרת ערוער לעיר מואב. Burkhardt הנוסע הנודע לתהלה מצא משואות העיר, הזאת על שפת ארנון, בשם Arair. ועוד עיר בשם זה: עד עֲרוֹעֵר אשר על פני רבה (יהושע י"ג כ"ה): עָרֵי עֲרוֹעֵר (ישעיה י"ז ב'). גם נמצא עיר בשם עֲרוֹעֵר בנחלת מטה יהודה (ש"א ל' כ"ח) ותואר השם עֲרוֹעֵרִי (ד"ה א' י"א מ"ד).

עֶרְיָה שת"נ או שמ"נ לגלוי של ערוה שהיא חרפה: ואת עֵרֹם וְעֶרְיָה (יחזקאל ט"ז ז') entblößt, ערום בכל הגוף שאין גלוי חרפה כי רכו פעמים לגלות, ועריה באברי הבשת: עֶרְיָה־בשת (מיכה א' י"א) גלוי איברי הבושה: עֶרְיָה תעור קשתך (חבקוק ג' ט') כמו הריק תורק, כמ"ש בנפעל.

מַעַר שמ"ז ועניגו דבוק וחבור: כְּמַעַר־איש ולויות (מ"א ז' ל"ו) Verbindung, ע"ש לוה. וכולל ג"כ ענין חבור איש ואיש, במקום חבורם ושם האבר שמשם הדבוק: והראיתי גוים מַעְרֵךְ (נחום ג' ה') Blöße, Schaam: למען הביט אל מְעוֹרֵיהֶם (חבקוק ב' ט"ו) ע"ש עור. וע"א: מִמַּעֲרֵה גבע (שופטים כ' ל"ג) שם מקום דשא מתערה בו.

ערך

עָרַךְ, העתיד יַעֲרֹךְ, פע"ו בב"ב. הקל א) יש עומד ממאמר האיכות והכמות, להורות השואה ודמיון הנושא אל דבר אחר באיכות ובמעלה ובא הפעל במקום תה"פ. וקשורו ביהם שאליו: אין עֲרוֹךְ אליך (תהלים מ' ו') Dir gleicht Nichts, כי אלהים יחיד בכל מעלליו ודרכיו ומי ידמה וישוה לו באחד מן הדומיים אשר יעלו על הלב: מי בשחק יַעֲרֹךְ ליי (שם פ"ט ז') ישוה וידמה לו בערך עכ"פ שיהיה: הֲיַעֲרֹךְ שועך לא בצר (איוב ל"ו י"ט) הישוה יקרך ליקרו? לא בהונך ולא בכל כחך תשוה לו. או היחשב כבודך ויקרך? achten, Rücksicht nehmen: לא־יַעַרְכֶנָּה זהב (שם כ"ח י"ז) gleich sein, אין ערך והשיבות זהב שוה בערכה: ומה־דמות תַּעַרְכוּ־לו (ישעיה מ' י"ח) beimessen, שעור, או איזה תמונה תביאו שתהיה שוה לו? vorstellen, vergleichen. כי הוא כולל דמיון הבר לדבר, ויקר והשיבות, וגם פעל שוה כולל ב' מושגים האלה, שעור מדה, ויקר והשיבות, werth sein, gleich sein, geachtet, geschätzt sein; עיין שוה. ויש ב) יוצא, ענינו סדור והכנה: ולא־עָרַךְ אלי מלין (איוב ל"ב י"ד) hätte er seine Worte an mich gerichtet, לכון דבריו לנכח מי שמדבר אתו, או לפי שהמוכח צריך לסדר טענותיו כי נמצא הל' הזה תמיד בסדור דברים לוכוח או לתפלה: עֶרְכָה לפני התיצבה (שם ל"ג ה') סדר דברי ווכוח לפני: הנה נא עָרַכְתִּי משפט (שם י"ג י"ח) ich trage meine Rechtssache nach der Ordnung vor, ר"ל הבר דבור על אפניו, להראות יושר אמרי. ומזה בתלמוד אל תהיו כְּעוֹרְכֵי הדינים Sachwalter, הם

ומלכים שנתנו למושליהם לערבון על בטחון שמירת אמונתם להם: ואת בני התערובות (מ"ב י"ד י"ד) Geißel, ונמצא עוד פעם אחת: בני התערבות (ד"ה ב' כ"ה כ"ד) ודבר נתינת בני הנדיבים לערבון למלך שכנם, היה נהוג בימים הקדמונים גם בין העמים אשר לא מבני ישראל המה.

ערג

עָרַג פעל עומד בנינו קל. ענינו תשוקה והמיה לדבר: כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי תערג אליך (תהלים מ"ב ב') schmachten, lächzen, wünschen, verlangen.

עֲרוּגָה שת"נ לתלם השדה ושורת הגבול: כערוגת הבשם (ש"ה ה' י"ג) das Beet: מערגות מטעה (יחזקאל י"ז ז').

ערד

עָרוֹד שם חמור הבר: ומסרת ערוד מי פתח (איוב ל"ט ה') Onager, wilder Esel, Waldesel, ובתלמוד, כדי שיכיר בין חמור לערוד, וכל פרא, תרגם ערודא.

עֲרוֹד בארמית כמו ערוד בעברית (דניאל ה' כ"א).

ערה

עָרָה פעל עומד, הב"ב. הקל ענינו גלוי וחשיפה והרקה: פשטה וערה (ישעיה ל"ב י"א) nackt, bloß sein, גלוי ערוה.

הנפעל ענינו התגלות דבר ע"י יציקה ושפיכה ממקום שהוא כנוס בו: עד יערה עלינו רוח ממרום (שם שם ט"ו) ausgeschüttet werden, כמו ישפך עליהם רוח חן. ובא ג"כ לענין גלוי עמ"א: עריה תעור קשתך (חבקוק ג' ט') entblößt werden.

הפיעל מ"ש מענין הקל: כי ארזה ערה (צפניה ב' י"ד) entblößen: פתהן יערה (ישעיה ג' י"ז), ומ"ש מענין נפעל: ותער כדה (בראשית כ"ד כ') ausleeren: ובתלמוד *מערה בכלי שני מקדרה: וקיר ערה מגן (ישעיה כ"ב ו') entblößen, כי גלוי, חשיפה ושפיכה קרובים במושגם: ויערו את־הארון (ד"ה ב' כ"ד י"א) ausleeren: אל תער נפשי (תהלים קמ"א ח') ר"ל אל תשפוך נפשי. כי הנפש בתוך הגוף ונופל בה הרקה. והכלל כאשר דבק הפעל על הכלי המחזיק והמכסה נופל בו לשון הרקה מה שבתוכו, וכאשר דבק על הדבר הממולא והמכוסה נופל בו לשון גלוי והוצאה מתוך ומזה כתבתי במליצת שלום אסתר: מי יקום לי ויער נפשו למות. ויש ענין ג' לו והוא הריסה וחרבן: ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז ז') verwüsten, verheeren, ונופל רק על עקירת דבר מיסודו ושרשו: ערות יסוד עד־צואר (חבקוק ג' י"ג). וי"מ מזה פתהן יערה, בלבול קליעות שערותיהן, ופתהן כמו פאותיהן. ועמ"א: חמות בבל הרחבה ערער תתערער (ירמיה נ"א נ"ח) zerstört sein, הריסת הסדור. ובתלמוד *מעהערין את האשה, טרוף. ויש מיחסים לו עוד הוראה ד' ענין דבוק והבור: וקיר ערה מגן (ישעיה כ"ב ו') anschließen, anschnallen. ובתלמוד ביצה מערה בגידין, verbunden, וכן ת"י ידבקו תריסין. ומזה יתכן: ערות על־יאור (ישעיה י"ט ז') דבק ומחובר בגדול.

ההפעיל מ"ש מענין הרקה: אשר הערה למות נפשו (שם נ"ג י"ב) der Todesgefahr sich bloßstellen, sein Leben aufopfern, preisgeben, כאלו הריק נפשו. וכבר בארתי כי ד' הלשונות אלו, חרף נפשו למות, השליך נפשו מנגד, שם נפשו בכפו, והערה למות נפשו, מורים הסתכנות הנפש, אך זה הקשה מכולם, יודע בודאי כי בנפשו הוא ויפקיד נפשו וימסור חייו על הדבר, והשאר מורים רק סכנה, mit Lebensgefahr eine Sache wagen: את מקורה הערה (ויקרא כ' י"ח) פירש"י גלוי, וכבר פירשו בו ג"כ ענין הערׂאת זרע כמו המערה מכלי אל כלי.

ההפעל מ"ש מענין הרקה והקאה: תשכרי ותתערי (איכה ד' כ"א) sich erbrechen, וי"מ ע"ד וישכר ויתגל, sich entblößen. ומ"ש דבק וחזק בצמיחה ושרש: ומתערה כאזרח רענן (תהלים ל"ז ל"ה) einwurzeln, דבק וחזק בשרשיו, כי כבר מצאנו פעלים מורים בפיעל היפך הפעולה, ובהתפעל חזוק הפעול כמו תבואתי תשרש עקירת השרש וכן ערות עד היסוד. ובהתפעל חזוק ומשתרש היטיב. וע"א: ערער תתערער (ירמיה נ"א נ"ח) הריסה ושביתה. וי"א שהוא הברת קול חומה נופל' משמעת קול Errer, כמו קרקר קיר.

עֶרְוָה שת"נ למקום המכוסה אשר גלויה חרפה בין בזכר ובין בנקבה, כי אין שם מיוחד

וסמוך לשקיעת חמה נקרא: לעת עֶרֶב (בראשית כ"ד י"א) gegen Abend: לפנות עֶרֶב (דברים כ"ג י"ב) ומעת נטות החמה צלה ועד לילה נקרא: בין הָעַרְבָּיִם (שמות י"ב ו'). וכל בין הערבים זמנו מחצות היום והלאה מן נקודת נטות השמש לצד מערב ועד נקודת זמן שקיעתה בלילה. ושם הזוגי כי מחצי היום ואילך הוא ערב יום. ומשקיעתה עד חשך הוא ערב לילה שהיא ראית הכוכבים. ועיין הראב"ע על פסוק זה, ופירושו עד"א. ובא במקום לילה: ויהי עֶרֶב ויהי בקר יום אחד (בראשית א' ה'): ויהי בָעֶרֶב ויקח את לאה (שם כ"ט כ"ג): מֵעֶרֶב עד עֶרֶב תשבתו (ויקרא כ"ג ל"ב) כלומר מהתחלת ערב שהוא שקיעת החמה עד סוף ערב של יום שני שהוא צאת הכוכבים. כי עד ועד בכלל, ומזה דרשו חכמי התלמוד תוספת מחול על הקדש. ובא וכל־מלכי הָעֶרֶב (מ"א י' ט"ו) ארץ ערב, Arabien: ואת־כל מלכי הָעֶרֶב השוכנים במדבר (ירמיה כ"ה כ"ד): והדו מזאבי עֶרֶב (הבקוק א' ח') השוכנים בערבה, וי"מ ע"ש שיוצאים בערב: ואת כל הָעֶרֶב (ירמיה כ"ה כ') תערובות בני אדם, ורש"י פי' סומבוותהא, Garantie.

עֲרָב שם מדינה: וכל־מלכי עֲרָב (ד"ה ב' ט' י"ד) Arabien, לפי ששוכנים באהלים במדבר: כַּעֲרָבִי במדבר (שם ג' ב'): ולא יהל שם עֲרָבִי (ישעיה י"ג כ').

עֲרַב בלשון ארמית ענינו עריבת דבר בדבר אחר, נמצא אך בבנין אתפעל: מִתְעָרְבִין להון בזרע אנשא (דניאל ב' מ"ג) vermischen: עַרְבָתִי תה"ש מן עֲרָבָה (ש"ב כ"ג ל"א).

עוֹרֵב שם עוף טמא מראהו שחור: ואת כל עֹרֵב למינו (דברים י"ד י"ד) Raabe: שחרות כָּעוֹרֵב (ש"ה ה' י"א): וְהָעֹרְבִים מביאים לו לחם (מ"א י"ז ו') י"א שהם הערביים שהם שחורים כערב, וי"א סוחרים: יקרהו עֹרְבֵי־נחל (משלי ל' י"ז).

עֲרָבָה שת"נ למקום חרבה ושממון: ארץ ציה וַעֲרָבָה (ירמיה נ"א מ"ג) Wüste, Einöde, מלשון וערבה כל שמחה: שמתי עֲרָבָה ביתו (איוב ל"ט ו'): במדבר בָּעֲרָבָה (דברים א' א'): ישרו בָּעֲרָבָה מסלה (ישעיה מ' ג'). וכן הוא תאר לארץ מישור: מדרך הָעֲרָבָה (דברים ב' ח') Ebene, Gefilde. והכנוי: וְעַרְבָתָהּ כגן־יי (ישעיה נ"א ג') והרבוי: זאב עֲרָבוֹת ישדדם (ירמיה ה' ו'): אל־עַרְבוֹת מואב (במדבר ל"א י"ב): עַרְבוֹת יריחו (יהושע ד' י"ג) כתרגום מישר, כי כל מגרשי העיר הסמוכות סביב לעיר נקראו ערבות. וכן נקרא כל המרחב הגדול אשר כדורי השמים נכללים בו ערבות: סלו לרוכב בָּעֲרָבוֹת (תהלים ס"ח ה') der ungeheure Raum, Aether, שהם כלם ערבות סמוכות למקום כבודו לאין חקר, כמישור גדול הולך ומתפשט לארך ולרחב סביב העיר. או ע"ש פנוי וריק המרחב כערבה, ואיפשר שהוא כולל ערבות וענג, elisäischen Felter, בדברי המליצים.

עֲרֻבָּה שמ"נ לענין ערבון: ערב עֲרֻבָּה לפני רעהו (משלי י"ז י"ח) Bürgschaft: ואת־עֲרֻבָּתָם תקח (ש"א י"ז י"ח) פי' המפרשי' רחוק. והנכון כת"י וית טיבהון כלומר ערבות קיומם ומעמדם das Wohlbefinden. כי מעמד האיש וענינו אם הם מסודרים לו לפי חפצו יערב עליו וינעם לו, וזה מתישב על תפקד לשלום.

עֵרָבוֹן שת"ז לחפץ שנותן המבטיח דבר לזולתו לעבוט שיקיים דברו: אם תתן עֵרָבוֹן (בראשית ל"ח י"ז) Pfand, Bürgschaft: מה הָעֵרָבוֹן (שם ל"ח י"ח) והבדל שבינו ובין עבוט, כי העבוט הוא על דבר חוב שמחויב הלוה לשלם הלואתו, וערבון הוא בטחון על מתנת חנם שאינו חוב, או המתנדב להיות ערב בדבר על חוב זולתו, ומזה בתלמוד שם *עָרֵב, Bürge, שאם לא ישלם הלוה ישלם הוא שאינו חוב עליו. כל ישראל עֲרֵבִים זה בזה, להכנס איש תחת חבירו לענש אם לא ישוב בעצמו.

עֲרָבִים שת"ז לענפי עץ רטוב גדל אצל נחל: כַּעֲרָבִים על יבלי מים (ישעיה מ"ד ד') Weidenbaum: וְעַרְבֵי נחל (ויקרא כ"ג מ'), והפכו: על נחל הָעֲרָבִים ישאום (ישעיה ט"ו ז').

מַעֲרָב שת"ז לפאת ערוב השמש: מזרח מִמַּעֲרָב (תהלים ק"ג י"ב) Abendseite, West, ובה"א נוספת: מעבר לירדן מַעֲרָבָה (ד"ה א' כ"ו ל'): ובתלמוד ש"ם *מַעֲרָבִית. ויש שת"ז לסחורה: נתנו מַעֲרָבֵךְ (יחזקאל כ"ז י"ג) Handelschaft, Waare, נרדף עם עזבון הון, ז"פ שם: ברב הוניך וּמַעֲרָבַיִךְ (שם שם ל"ג).

תַּעֲרוּבוֹת ת"הש נקבה כמו ערבון לבני שרים

angenehm sein, (ונכון השיג הראב"ע על האומרים בתפלה ותערב לפניך עתירתנו, כי איננו מנהג הלשון וגם לא בא בנפעל במקרא ואנו אין לנו כ"א לשון מקרא ע"כ ראוי וְתֶעֱרַב עליך עתירתנו): תאוה נהיה תֶּעֱרַב לנפש (משלי י"ג י"ט), ומי שפירש נהיה מלשון שבירה פי' ע"ד מוסר. ב) ויש ענינו התחזק אצל לב: מי הוא זה עָרַב את לבו לגשת אלי (ירמיה ל' כ"א) trauen, wagen, sich unterstehen כמו מלאו לבו, ותרגום יתרעי יתרצה, מי הוא בטח את לבו. וער"ז ג) הוא ערבון ובטחון לקיים דבר: כי עבדך עָרַב את הנער (בראשית מ"ד ל"ב) Bürgschaft leisten, פי' הבטיח לקיים דבר להשיבו: אם עָרַבְתָּ לרעך (משלי ו' א'), ומזה פירש"י: עֲרֹב עבדך לטוב (תהלים קי"ט קי"ב) garantiren, gutstehen, versichern, הבטח לי קיום חוב, ואל יעשקוני זדים. ולפי פירוש זה תרגם הרב החכם הרמב"מן, vertritt du deinen Knecht, כי הנותן ערבון בשביל חברו, כאלו עומד תחתיו במקומו, ומתישב מאד על פתרון המלה וגוף הענין, כדרך המתרגם המשכיל הזה בכל העתקותיו. וער"ז י"ל: עשקה־לי עָרְבֵנִי (ישעי' ל"ח י"ד) הבטח לי קיום מעשק הנעשה לי וע' תרגם ובאור שם פי' אחר: עֹרֵב ערבה לפני רעהו (משלי י"ז י"ח) gutstehen, Bürgschaft leisten: ובתינו אנחנו עֹרְבִים (נחמיה ה' ג') verpfänden, נותנים לבטחון לקיים הדבר: בַּעֹרְבִים משאות (משלי כ"ב כ"ו) מבטיחים לקיים התשלומים: לַעֲרֹב מערבך (יחזקאל כ"ז ט') כי הסוחרים נותנים ולוקחים בערבון: שימה נא עָרְבֵנִי עמך (איוב י"ז ג') הערבון שאני רוצה לתת לקיים דברי ולאמת מה שאמרתי כלומר התערב עמי לבקש ממני ערבון: אנכי אֶעֶרְבֶנּוּ (בראשית מ"ג ט') אהיה ערב ומבטיח בעדו להשיבו, כי אנכי נכנס תחתיו כשלא אשיבנו. ד) ויש ענינו ערב יום והשך ותערובות והשבתה ובטול: רפה היום לַעֲרוֹב (שופטים י"ט ט') Abend werden, נוטה להיות ערב: עָרְבָה כל שמחה (ישעיה כ"ד י"א) verdüstert ist alle Freude, כמו חשבה כי מנהג הלשון לקרוא לשמחה אור ולצרה חשך.

הפיעל איננו במקרא כ"א בתלמוד *מְעָרְבִים זה בזה vermischen. ויוצא מהתפעל והשם הנמצא ממנו.

ההפעיל מע"ד עומד: השכם וְהַעֲרֵב (ש"א י"ז ט"ז) ת"הפ ברמות פעל והפעל נכלל בו ר"ל עמד לעת ערב. ובמיסרי התפלה יוצא מַעֲרִיב עֲרָבִים. ומע"א יוצא: *וְהַעֲרֶב נא יי אלהינו, lieblich, angenehm sein lassen, וע"ד מענין בטחון וקיום, פי' יהיו מקוימים בפינו ובפי צאצאינו.

ההתפעל, מ"ש מע"ג: ועתה הִתְעָרֶב נא (מ"ב י"ח כ"ג) eine Wette wagen, וערבות כזה הוא נתינת ידו ליד רעהו לבטחון לקיים דבר, ונכלל בו ג"כ מן ערב את לבו, כי התערב כזה בוטח בלבו לקיים הדבר. והקרוב לענינו: ולפותה שפתיו לא תִתְעָרַב (משלי כ' י"ט) sich einlassen, לא תבטח בו להתעסק עמו, וכן: עם שונים אל־תִּתְעָרָב (שם כ"ד כ"א) sich verlassen, einlassen, לא תבטח נפשך בערבון עם מעשיהם, כי אין קיום ואמונה בדבריהם, ע"כ לא תתן נפשך ערבון להם ולא תתעסק עמהם. ומ"ש קרוב לענינו: וַיִּתְעָרְבוּ בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים ק"ו ל"ה) sich vermischen, Umgang haben, כי התערבות הזאת התעסקות במעשים: ובשמחתו לא־יִתְעָרַב זר (משלי י"ד י') Antheil nehmen: וְהִתְעָרְבוּ זרע הקדש (עזרא ב' ט') sich vermengen, תערובות כמשמעו, ומזה הוצאתי הפיעל לטעם שאמרתי כבר כמה פעמים.

עָרֵב ת"הש לנעימות: כי קולך עָרֵב (ש"ה ב' י"ד) angenehm. ויבוא לפעמים תחת מתוק, והוא לחיך האוכל: עָרֵב לאיש לחם שקר (משלי כ' י"ז).

עָרֹב ת"הש לערבוב חיות שונות: ויבא עָרֹב כבד (שמות ח' כ') vermischte Gattungen Thiere; וי"מ ע"ש ששוכנים בערבה, Gewild.

עֵרֶב ש"הת לתערובות אנשים מעמים שונים: וגם עֵרֶב רב עלה אתם (שם י"ב ל"ה) eine Menge verschiedener Nationen. וכנראה מדעת התרגום ערב רב מלה אחת עֲרַבְרַב ע"מ סחרחר, כי והאספסוף תרגום וַעֲרַבְרְבוּן. ובתלמוד עַרְבּוּבְיָא alles durcheinander: ויבדילו כל־עֵרֶב מישראל (נחמיה י"ג ג') ע"ד והתערבו בגוים. וע"א: השתי או את־הָעֵרֶב (ויקרא י"ג נ"ב) Einschlag, הוא החוט העובר ברוחב האריגה ומתערב בין כל החוטים אשר בארך.

עֶרֶב שת"ז לנשף יום, והתחלתו מזמן שקיעת חמה: עֶרֶב ובקר וצהרים (תהלים נ"ה י"ח) Abend, ונקרא כן ע"ש ערבוב המראות בו וצורות המוחשים, היפך בקר שיבוקרו בו המראות והצורות,

בכלל העץ. וְשֹׁרֶשׁ דבר נמצא, תרגום וְעִקַּר דבר, Hauptsache: ברם עִקַּר שרשוהי (דניאל ד׳ י״ב) ובתל׳ כל שהוא עִקָּר ועמו טפל Hauptsache, Wesentliches, Wichtiges, כי בהצטרפות אל הטפל יקרא הנכבד ממנו עקר ויסוד. ושם עקירה והנהה ידוע.

עַקְרָב שם מין נחש: שרף וְעַקְרָב (דברים ח׳ ט״ו) Skorpion. ויש מין קוץ עוקץ כעקרב: ואני איסר אתכם בְּעַקְרַבִּים (מ״א י״ב י״א) Brenn-nesseln: וי״א שהוא נקרא, Skorpion-Dorn, וכן: ואל עַקְרַבִּים אתה יושב (יחזקאל ב׳ ו׳).

עֶקְרוֹן שע״פ (מן ל׳ עקירה): וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר (צפני׳ ב׳ ד׳) עיר מן חמשת ערי פלשת, אשר נפלה בחלק יהודה (יהושע ט״ו מ״ה) ואחרי כן הוסבה לשבט הדני (שם י״ט מ״ג). ובא לתאר: עֶקְרֹנִי (שם י״ג ג׳, ש״א ה׳ י׳).

עקש

עָקַשׁ פעל יוצא גב״ב. הקל עוות ועקול הישר: תם־אני וַיַּעְקְשֵׁנִי (איוב ט׳ כ׳) מוסב על פי שלפניו, פי יחליט אותי לעקש des Unrechts anklagen.

הנפעל: וְנֶעְקַשׁ דרכים יפול באחת (משלי כ״ח י״ח) הזוגי יורה כי העקש יבקש דרכים הפכים ומתנגדים היפך הולך תמים הולך דרך ישר אחד.

הפיעל: נתיבותיהם עִקְּשׁוּ להם (ישעיה נ״ט ח׳): וּמְעַקֵּשׁ דרכיו יודע (משלי י׳ ט׳) krumme Wege gehen: ואת כל־הישרה יְעַקֵּשׁוּ (מיכה ג׳ ט׳) מהפך יושר לעול.

עִקֵּשׁ ת״הש למהופך בדעותיו: דור עִקֵּשׁ ופתלתל (דברים ל״ב ה׳) tückisch, verkehrter Art, schiefe Urtheilskraft: לבב עִקֵּשׁ יסור ממני (תהלים ק״א ד׳): עִקֶּשׁ לב לא־ימצא טוב (משלי י״ז כ׳) כי הוא שופט הכל במשפט מעקל: אין בהם נפתל וְעִקֵּשׁ (שם ח׳ ח׳) נוטה משכל הישר: מְעִקֵּשׁ דרכים והוא עשיר (משלי כ״ח ו׳), מרבה הונו בערמה: מְעִקֵּשׁ שפתיו והוא כסיל (שם י״ט א׳) כי עקש דרך עקש פה, מהפך דבריו בלשונו לפי הענין שירצה, וכסיל במקום הזה עשיר בוטח בעשרו, ע״ד אם שמתי זהב כסלי, עיין באור. ולזה השכיל המתרגם האשכנזי לתרגם כסיל, der sich viel einbildet. וזה מהכמת המעתיק המשכיל לבקש בלשונו מליצה דומה ומתישב׳ על גוף הענין שמעתיק שע״י ההעתקה יובן ג״כ עקר המלות העבריות ובאורן, ולא תשחת כוונת מלה העברית בעבור מליצה נאותה בהעתקה, וכן נהגו כל מעתיקים הראשונים אשר הלכו בעקבות מורידם ראש המעתיקים הרמב״מן ז״ל, זולתי קצתם כל אשא שמותם על שפתי מתקו להם מליצת הלשון האשכנזית ויחפאו דברי׳ בהעתקתם רחוקים מלשון העברים, והעתקות האלה מסירה שפה לנאמנים עם שפת לשון עברים וגם שריד כמעט הנשאר ממנה נשכח ע״י העתקות האלה: תועבת יי עִקְּשֵׁי־לב (משלי י״א כ׳) רובו נצב לעמת תם. ובא פ״א: ותבטחו בְּעֹשֶׁק ונלוז (ישעיה ל׳ י״ב) ת׳ עקש, (ע״ש לוז).

עִקְּשׁוּת שמ״נ מזה: הסר ממך עִקְּשׁוּת פה (משלי ד׳ כ״ד) Verzerrung des Mundes, d. h. üble Nachrede. הכוונה בזה שלא יעשה מעשה שתוכל להביא אותו לידי חשד בעיני הרואה, אשר לא ידע סבתה וכוונתה. ודרך המרננים והרוגנים לעקם שפתיהם, דרך לעג ובזיון, ואמר הסר אם נכשלת בה לבוא לידי חשד חשוב תחבולות להסירם ממך: הולך עִקְּשׁוּת פה (שם ו׳ י״ב) מנהג הלשון לשמש בפעל הלך אצל רכילות.

מַעֲקַשִּׁים תהש״ז לעקוב דרך: וּמַעֲקַשִּׁים למישור (ישעיה מ״ב ט״ז) krumme Wege.

עָר שרש קדמון להוראת שם עיר, ונשאר זכר לו בסה״ר עָרִים: ואשד הנחלים אשר נטה לשבת עָר (במדבר כ״א ט״ו): נתתי את עָר ירשה (דברים ב׳ ט׳) וּבִשְׁלֵמוּת: אוי לך עָר־מואב (במדבר ל״א כ״ח, יהושע ט״ו א׳): עָר היא שם עיר בארץ מואב בחוף נחל ארנון בדרום. — ויש להוראת אויב (ש״א כ״ח ט״ז) ובסמן הרבים (תהלים ט׳ ז׳, קל״ט כ׳).

עֵר שם לבן יהודה (בראשית ל״ח ג׳, מ״ו י״ב) ועוד (בדה״י א׳ ד׳ כ״א).

ערב

עָרֵב פעל עומד ויוצא גב״ב. הקל א) יש עניני ענג ונעימות נפש וקשורו עם ל׳ או במלת על: ושנתי עָרְבָה לי (ירמיה ל״א כ״ו) angenehm sein: וזבחיכם לא־עָרְבוּ לי (שם ו׳ כ׳) לעשות נחת רוח: וְעָרְבָה ליי מנחת יהודה (מלאכי ג׳ ד׳) lieblich sein, wohl aufnehmen: יֶעֱרַב עליו שיחי (תהלים ק״ד ל״ד)

עקד

עָקַד, העתיד יַעֲקֹד, פ"י בנינו קל ענינו קשור יד ורגל: וַיַּעֲקֹד את יצחק בנו (בראשית כ"ב ט') binden.

עָקֹד ת"הש לצאן מנומר ברגליו מן העקוד: פני הצאן אל־עָקֹד (שם ל' מ') Fußgezeichnete: עֲקֻדִּים (שם שם ל"ט): ות"א רְגוֹלַיָּא ויב"ע דְסִימָנָא בְרַגְלָא, geringelte Füße, durch einen Streif einer andern Farbe, ונראה לעין כאלו נעקדים וקשורים הרגלים.

עֵקֶד תה"ש לאגדה אסיפת הרועים: בית עֵקֶד הרועים (מ"ב י' י"ב) Versammlungshaus, תרגום בית כנשתא. וי"מ ע"ש עקידת הצאן שם. וכתב בעל מאור עינים כי שם, Akademie ברומי נגזר משם זה עֲקַד הכמיא. ובלשון עברית עֵקֶד החכמה. ואחד האחרונים קרא בית קבוץ ספרים רבים בית עֵקֶד הספרים, Bibliothek.

עקה

מַעֲקֶה שת"ז ליציע שעושים סביב הגג לשמור מנפילה: ועשית מַעֲקֶה לגגך (דברים כ"ב ח') Altan. כי גגות בתי בני קדם אינם משופעים כשלנו אבל שטוחים להלוך עליהם.

עֲקָן שם ע"פ (בראשית ל"ו כ"ז), ובמקומו נמצא בס' (במדבר ל"ג ל"א, דברים י' ו' ובדה"י א' א' מ"ב): יַעֲקָן.

עקל

עָקַל פעל יוצא בנינו פעל ענינו עוות ועקום: על כן יצא משפט מְעֻקָּל (חבקוק א' ד') verdrehen Unrecht thun ומעקש דרכיו תרגום וּדְמַעֲקַל ארחוהי.

עֲקַלָּתוֹן תה"ש: נחש עֲקַלָּתוֹן (ישעיה כ"ז א') Krümmung, כתאר נחש מלא עקולים.

עֲקַלְקַלּוֹת שמ"נ מזה: ארחות עֲקַלְקַלּוֹת (שופטי' ה' ו') krumm, schief, היפך דרך ישר. ובמוסרי: והמטים עֲקַלְקַלּוֹתָם (תהלים קכ"ה ה') ועקל בעברית נקרא עקם בארמית ובתלמוד דופן עֲקוּמָה, עֲקִימוּת שפתים. (עקם בשרש עקב).

עקץ

*עָקַץ פעל יוצא בנינו קל ענינו דקירה ותחיבה קוץ מחט ושל דבורה ונחש וכדומה, מציאותו בתלמוד: מאן דְעָקֵץ עֲקַצְתֵּיהּ stechen. והשם שֶׁעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עקרב, Stich: לא מֵעֻקְצָךְ ולא מדובשך: מחט שנטל עֻקְצָהּ, Spitze: עֻקְצֵי תאנים, Stengel. וכלל הוא אצלי שם או פעל הנמצא בתלמוד דומה לעברית ואיננו בארמית, אין זה כי אם לשון עברית ע"כ העליתיהו בשרשים: והנה הרבה מלות זרות נמצאות בתלמוד שאינן לא עברית ולא ארמית, כי אם לקוחות מלשונות נכרית כמו פרסי, ערבי, יוני ורומי, ולפעמים מה שהמציאו החכמים מעצמם, ע"י חקירתם בלשונות. ומסור בידינו כלל גדול: לשון חכמים לעצמם, rabbinische Sprache, והחכם Julius Fürst ומרעהו המשכיל Delitzsch יקראו השפה עִבְרָנִית, ולא ידעתי על מה תמכו יתדותיהם.

עקר

עָקַר פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו תלישת דבר משרשו: ועת לַעֲקוֹר נטוע (קהלת ג' ב') ausreißen. כי עקר הוא השרש והפעל מורה הסרת העיקר. ובתלמוד עוֹקֵר נדר מעיקרו, בטל אותו שלא ישאר בו שרש, עוֹקֵר חפץ ממקומו.

הנפעל: ועקרון תֵּעָקֵר (צפניה ב' ד') entwurzelt werden, עצה"ש נעקר ממקומו: לשון נופל על לשון.

הפיעל: את־סוסיהם תְּעַקֵּר (יהושע י"א ט') lähmen, עקירת עָקֵב שהוא שרש הרגל ויסודו: עִקְּרוּ־שׁוֹר (בראשית מ"ט ו'): וַיְעַקֵּר דוד את־כל־הרכב (ש"ב ח' ד').

עָקָר שתז"נ לנעדר כח הלידה, כי נצר משרשיו יפרה, ונשאר העקר בלי פרי: עָקָר וַעֲקָרָה (דברים ז' י"ד) Unfruchtbare: עֲקֶרֶת הבית (תהלים קי"ג ט') ועקר כמו עצר. ועוררתיך על החלוף הזה במקום אחר. אך עקר נעדר כח לדה בטבע. ונעצר שבטבעו להוליד אך נעצר בסבה:

עֵקֶר שת"ז לאיש עוקר ממקומו ושרשו אשר גודל בו, וגם בארץ אחרת איננו תושב כי אם כגר למסחר: או לְעֵקֶר משפחת גר (ויקרא כ"ה מ"ז) Ausländer:

עֲקַר בארמית, בבנין אתפעל: אֶתְעֲקַרוּ מן קדמה (דניאל ז' ח') ausreißen.

*עִקַּר שת"ז נרדף לשרש בלשון ארמית, והושאל לכל הנכבד בכלל הענין כשרש הנכבד

זה ידוע בעם לא בארו הכתוב. ולפי שכולל ב׳ מושגים, אסיפה וקרבן, יבוא לפעמים משאל על אסיפה לבדה: עֲצֶרֶת בוגדים (ירמיה ט׳ א׳) Versammlung, ופעמים על הקרבן לבד: ולא אריח בַּעַצְרֹתֵיכֶם (עמוס ה׳ כ״א) קרבן עצרת. כמו אסרו חג, קרבן. וי״ל עוד כי נקרא יום שמיני של סוכות וז׳ של פסח עצרת לשון סוגר וסיום החג, Beschlußfest. ועפי״ז יתכן לומר בנוסח התפלה, את יום השמיני, עצרת החג הזה.

מַעְצָר שמ״ז ענינו מניעה ועכוב: אין מַעְצָר לרוחו (משלי כ״ה כ״ח) Einhalt, כי עצר יאמר על עכוב באמצע הפעולה ועל סגירה ומניעת התחלת הפעולה, וכאן ענינו סגור מהשבה בלבו או לדבר במקום שאין לו לדבר. ע״ד ועצר במלים. ומ״א: כי אין ליי מַעְצוֹר (ש״א י״ד ו׳) aufhalten, versagen, hindern, למנוע ולהשבית חפצו. ובארמית נקרא עצר סחיטה, ובית הבד של שמן נקרא מעצר, Oehl=Presse.

עקב

עָקֹב, העתיד יַעֲקֹב, פ״י בב״ב. הקל יש ענינו אחיזה בעקב: בבטן עָקַב את אחיו (הושע י״ב ג׳) im Mutterleibe hielt er seines Bruders Ferse. ויש מ״ש מרמה: עָקוֹב יַעְקֹב (ירמיה ט׳ ג׳) betrügen, hintergehen: וַיַּעְקְבֵנִי זה פעמים (בראשית כ״ז ל״ו) פעולה שראשו טוב ועקב אחריתו מרמה.

הפיעל כמו עכב בכ״ף בתלמוד: ולא יְעַקְּבֵם כי ישמע קולו (איוב ל״ז ד׳) nichts hemmt seiner Stimme Schall. וכן תרגום יעכבינון. והרד״ק פי׳ לא יאחר הרעם לבוא אחר הברק. כי בהשמע קולו מיד אחר הברק הוא סימן שלא ירחק החץ. או לא יודע עקבו מהלך חצי הברק גם כי ישמע קולו. ועכ״פ עקב כמו עכב. וההלוף הזה נמצא כמה פעמים כמו קובע כובע וכדומה. וכן י״ל בבטן עקב את אחיו עכבו מלצאת באחיזתו: ונמצא בתלמוד עוֹקֶבֶת המקרא (סוטה ט״ז) בקוף, והוראתו לשון עכוב, כמו לא יעקבם כי ישמע קולו.

עָקֵב שת״ז לאחורי הרגל בסופו: ואתה תשופנו עָקֵב (בראשית ג׳ ט״ו) Ferse: הגדיל עלי עָקֵב (תהלים מ״א י׳) בועט בו לבזיון. ויאמר על הסוף בזמן עצ״הש: והוא יגד עָקֵב (בראשית מ״ט י״ט) am Ende. ועל החלק הקצה במקום: ואת עֲקֵבוֹ מים לעיר (יהושע ה׳ י״ג) Nachtrupp, ר״ל סוף המחנה כמו שיקרא ג״כ זנב. והסמיכות: וידו אחזת בַּעֲקֵב עשו (בראשית כ״ה כ״ו). והרבוי: הנשך עִקְּבֵי־סוס (שם מ״ט י״ז). ועל דריסת עקב: צאי לך בְּעִקְבֵי הצאן (ש״ה א׳ ה׳) Tritte: עֲקֵבַי ישמרו (תהלים נ״ו ז׳): עון עֲקֵבַי יסבני (שם מ״ט ו׳) ג״כ ישמרו ויארבו על עקבי בשביל עוני, ורד״ק פי׳ מענין ענש אחרית: נחמסו עֲקֵבָיִךְ (ירמיה י״ג כ״ב) נחשפו רגליך, דרך בזיון. ובס״נ: וְעִקְּבוֹתֶיךָ לא נודעו (תהלים ע״ז כ׳) Tritte, Fußstapfen, Spur: אשר חרפו עִקְּבוֹת משיחך (שם פ״ט נ״ב) מהלכו ודרכו. וי״ל לשון עכוב.

עָקֹב ת״הש לעוות ועקום טבעי או מוסרי: והיה הֶעָקֹב למישור (ישעיה מ׳ ד׳) Krümmung. וי״ל כמו בקעה ועמק. והמוסרי: עָקֹב הלב מכל (ירמיה י״ז ט׳) ערמה ומרמה בלבו. ומ״א ת״הפ: ויהוא עשה בְּעָקְבָּה (מ״ב י׳ י״ט) בסתר מרמה, Hinterlist. ובתלמוד עוֹקֵב אחר המנאף, dem Ehebrecher nachstellen, וכן בא בפ״א ת׳ הבי״ת. בא עלי בַּעֲקֵפִין, בעקמומיות תואנות מרמה לצוד. ומ״א: עֲקֻבָּה מדם, (הושע ו׳ ח׳) ר״ל דם עקובה ומרמה.

עֵקֶב שמ״ז ענינו סוף ותכלית המעשה שהוא הגמול. ובא על הסבה ועל התכלית: עֵקֶב אשר שמעת בקולי (בראשית כ״ב י״ח) weil, כמו יען או בעבור: עֵקֶב היתה רוח אחרת (במדבר י״ד כ״ד): עֵקֶב שחד (ישעיה ה׳ כ״ג) wegen: עֵקֶב כי בזיתני (ש״ב י״ב י׳) כפול: והיה עֵקֶב תשמעון (דברים ז׳ י״ב) der Erfolg, Belohnung: עֵקֶב לא תשמעון (דברים ח׳ כ׳) על אשר לא שמעתם: בשמרם עֵקֶב רב (תהלים י״ט י״ב) שכר רב: ישמו על עֵקֶב בשתם (שם מ׳ ט״ז) בשביל, על אודות בשתם: ואצרנה עֵקֶב (שם קי״ט ל״ג) לעולם בכל צעד העקב. והפכו: לעולם עֵקֶב (שם שם קי״ב) Zeit, Folge: עֵקֶב ענוה יראת ה׳ (משלי כ״ב ד׳) Folge, כי ענינו תמיד Erfolg, Folge.

עַקּוּב שע״פ (דה״י א׳ ג׳ כ״ד, עזרא ב׳ מ״ב, נחמיה ז׳ מ״ה).

בבטן המלאה (קהלת י"א ה') Fetus, Frucht im Mutterleibe, כנוי לעובר במעי אמו.

עֹצֶם שמ"ז לתקף וכח: כחי וְעֹצֶם ידי (דברים ח' י"ז) Macht, Stärke: בְּעֹצֶם ידך תשטמני (איוב ל' כ"א) du verfolgst mich mit der Macht deiner Hand, ר"ל ברב כחך וחזק ידך תרדפני ותמוגגני מכה רבה. וע"א: לא־נכחד עָצְמִי ממך (תהלים קל"ט ט"ו) inneres Wesen. בתוספת ה"א: עָצְמָה ירבה (ישעיה מ' כ"ט) Macht, Stärke. בְּעָצְמַת חבריך (שם מ"ז ט') Menge. ומ"א: עז וְתַעֲצֻמוֹת (תהלים ס"ח ל"ו) Macht, Kräfte.

עַצְמוֹן שם עיר בגבול הצפוני בארץ כנען (במדבר ל"ד ד' ה', יהושע ט"ו ד').

עֲצֶן אולי הוא שם מקום אשר נתאר בו אחד משלישי המלך דוד: הוא עדינו הָעֶצְנִי (ש"ב כ"ג ח').

עצר

עָצַר, העתיד יַעְצֹר, יַעֲצֹר פ"י בב"ב. הקל ענינו מניעה ועכוב מפעולה, או סגירה מצאת דבר מתוך דבר. וקשורו ביחס הפעול את או במלת בעד או במ"ם או בלמ"ד, לפי מה שיורה הענין: וְעָצַר את־השמים (דברים י"א י"ז) verhalten, verschließen, מנע מעצם מה שבטבעו ומנהגו לעשות להוציא או לתת: הנה נא עֲצָרַנִי יי מלדת (בראשית ט"ז ב') versagen, enthalten, verweigern, verschließen, אמרה הלשון הזה כאלו היה בטבעה ללדת, אך ה' מעכב בידה: כי עָצֹר עָצַר יי בעד כל רחם (שם כ' י"ח) כי בטבעם ללדת ומנע בענש: אם־תַּעְצְרֵנִי לא־אכל בלחמך (שופטים י"ג ט"ז) aufhalten, מאחר ומעכב בזמן מלכת, וכן: נַעְצְרָה־נא אותך (שם שם ט"ו) מלכת: אל־תַּעֲצָר־לי לרכב (ש"ב ד' כ"ד) מלרכב, abhalten, מניעת פעולה, וי"מ זה כמו הפסק בתוך הפעולה, anhalten: ולא יַעַצָרְכָה הגשם (מ"א י"ח י"ד) abhalten: שרים עָצְרוּ במלים (איוב כ"ט ט') sich enthalten, מהתחיל לדבר: וַעְצֹר במלין מי יוכל (שם ד' ב') שלא לדבר: הן יַעְצֹר במים (שם י"ב ט"ו) Einhalt thun, הפסק מרוצתם: ולא עָצַרְתִּי כח (דניאל י' ח') aushalten, פי' לא הספקתי די כח: ולא עָצְרוּ ללכת (ד"ה ב' כ' ל"ז) ג"כ כמו לא עָצְרוּ כח: ומי יַעֲצָר כח לבנות (שם ב' ה') וכל עצירת כח הוא יכלת: כי אם אשה עֲצֻרָה לנו (ש"א כ"א ו') entfernt, abgehalten sein, רחוקה ונמנעה ממנו: עָצוּר בעצמתי (ירמי' כ' ט') verschlossen. כמו אצור אטור: עָצוּר בחצר המטרה (שם ל"ג א') eingesperrt: ואפס עָצוּר וְעָזוּב (דברים ל"ב ל"ו) einhalten, פי' אין נעצר במעשיו, כי אין מונע, אך איש הישר בעיניו יעשה. וי"מ עצור, כמו אצור וסגור. וע"ש עזב, ועפ"י הפי' הראשון: זה יַעְצֹר בעמי (ש"א ט' י"ז) regieren, המושל נקרא עוצר, והעם נקרא עצור: אל יַעֲצֹר עמך אנוש (ד"ה ב' י"ד י') למשל אתך, או זה סע"א אל יעצר אנוש כח להשוות לך.

הנפעל: והמגפה נֶעֱצָרָה (במדבר י"ז ט"ו) hörte auf [wörtlich: wurde aufgehalten], כי המגפה היא כמו שטף מים במרוצה. ע"כ נופל בה עצרה הפסק ומניעה באמצע פעולתה: בְּהֵעָצֵר שמים (מ"א ח' ל"ה) verlassen werden: נֶעְצָר לפני יי (ש"א כ"א ח') der sich aufhielt vor dem Ewigen, נתעכב להקריב קרבן, והלשון הזה נופל בו כמו עצרה עצרת להלן.

עֹצֶר שמ"ז או ת"הש: שאל וְעֹצֶר רחם (משלי ל' ט"ז) verschlossen. ומע"ב: מֵעֹצֶר רעה (תהלים ק"ז ל"ט) Verwaltung, Regierung: כמו מֵעֹצֶר וממשפט לקח (ישעיה נ"ג ח'). ומ"א יבוא:

עֶצֶר ש"ז, הוראתו ממשלה ומשרה, כהוראת הפעל, זה יעצר בעמי, והבכור למלוכה נקרא: יורש עֶצֶר (שופטים י"ח ז') Kronerbe.

עֲצָרָה ת"הש לאסיפת עם בחג קבוע להקרבה. או ביום צום לתשובה וכדומה: קדשו עֲצָרָה (מ"ב י' כ') feierliche Versammlung, והוא הגות בלשון העברית מיוחדת, לכנות יום האסף העם לבית האלהים לקרבן יום עצרה. כמו: לא־אוכל און וַעֲצָרָה (ישעיה א' י"ג) ר"ל האון אשר עם העצרה, והוא בחדש ושבת: קדשו צום קראו עֲצָרָה (יואל א' י"ד) הומז ג"כ לקרבן לבקש רצון על הצרה. ובסג"א: אשה ליי עֲצֶרֶת היא (ויקרא כ"ג ל"ו) ר"ל מקרא קדש הנזכר היא אסיפת קרבן שמחה, לא היה לו תאר אחר זולת מקרא קדש של עצרת קרבן, כמו בחדש ושבת לשמחה: ביום השמיני עֲצֶרֶת תהיה לכם (במדבר כ"ט ל"ה) feierliche Opfer-Versammlung, ולפי שהיה מין קרבן

תנועתו: מתאוה ואין נפשו עָצֵל (שם י"ג ד'): כן הֶעָצֵל לשלחיו (שם י' כ"ו) Schwerfällige, שכל תנועותיו ועסקיו בכבדות. והפעל ממנו: אל תֵּעָצְלוּ ללכת (שופטים י"ח ט') אל תאחרו כאלו אתם עצלים.

עַצְלָה שמ"נ: עַצְלָה תפיל תרדמה (משלי י"ט ט"ו) Faulheit, Trägheit. ומ"א ת"הש: ולחם עַצְלוּת לא תאכל (שם ל"א כ"ז) לחם חנם בלי עשית פעולה, ושב על משרתי הבית. ועמ"ז: בַּעֲצַלְתַּיִם ימך המקרה (קהלת י' י"ח) Nachlässigkeit. והזוגי על הידיב, או מורה על השנות וההמשך והתמידות כמו המור חמורתים.

עצם

עָצַם פעל עומד ויוצא ממאמר האיכות והכמות.

גב"ב. הקל א) יש עומד, ענינו רב בכח או במספר: וְעָצַם כחו (דניאל ח' כ"ד) stark, mächtig: כי עָצַמְתָּ ממנו (בראשית כ"ו ט"ז) mächtiger sein: בעשר: עָצְמוּ מספר (תהלים מ' ו') ברבוי: כי עָצְמוּ משובותיהם (ירמיה ה' ו') יתגברו לרב ופורצים המנהג, viel, zahlreich: וירבו וַיַּעַצְמוּ (שמות א' ז') מהירות הרבוי הוא עצום. ב) ויש יוצא ענינו כבישות עין: וְעֹצֵם עיניו מראות ברע (ישעיה ל"ג ט"ו) zudrücken, כי העין רואה והלב חומד, ור"ל ראיה שמביאה לידי רע, ע"ד ברית כרתי לעיני וגו'. וכן: מִשְּׁמֹעַ דמים (שם), דברי מלשינות המביאה לידי דמים, או מראות ברעה לבחור, כמו רואה אני את דברי אדמון בתלמוד. ע"ש ראה, וכן מתמוך בשחד, ולזה מסכים שמוש בי"ת.

הפיעל מע"ב: וַיְעַצֵּם את־עיניכם (שם כ"ט י') verschließen, עיני השכל. ויש ענינו שבירת עצם: וזה האחרון עִצְּמוֹ (ירמיה נ' י"ז) zermalmen.

ההפעיל מע"א בקל יוצא: וַיַּעֲצִמֵהוּ מצריו (תהלים ק"ה כ"ד) mächtiger, zahlreicher sein lassen.

עָצוּם ת"הש יש לענין חזק ותקף: לגוי־עָצוּם ורב ממנו (דברים ט' י"ד) mächtig: מלכים עֲצוּמִים (תהלים קל"ה י'): וַעֲצֻמִים כל־הרוגיה (משלי ז' כ"ו) mächtig, viel הרבה במספר: ויש שם תאר לבעלי ריב וטענות כאמרם בתלמוד: שנים *שֶׁנִּתְעַצְּמוּ בדין שכל אחד מבעלי הריב יבקש להיות גובר על בעל דינו: ובין עֲצוּמִים יפריד (משלי י"ח י"ח) streitende Parteien. נרדף עם מדנים, או הוא שם מפשט, heftiger Streit. ומזה:

עַצֻמוֹת שם תאר נקבה, הוראתו כמו התנצלות בלשון ערבית, ר"ל טענות אשר עליהן יסמכו בעלי הדין: הגישו עֲצֻמוֹתֵיכֶם (ישעיה מ"א כ"א) kräftige Beweise, Ansprüche, נרדף עם ריב, והמבאר ומת"א שם חסר הכוונה, והראי' שהביא מהראב"ע מתנגד לו, ומוכיח כן.

עֲצוּמִים ש"ז ברבוי, והוא שם הקבוץ כיחיד מופשט, על משקל עִלּוּמִים, נְעוּרִים, והוראתו כח ועצמה: ונפל בַּעֲצֻמָיו חלכאים (תהלים י' י') es fallen schwache Wanderer in seine Gewalt, בגבורתו שנתעצם עליהם.

עֶצְיוֹן גֶּבֶר, שם עיר גדולה באדום השוכנת על שפת ים סוף (במדבר ל"ג ל"ה, דברים ב' ח' מ"א ט' כ"ו): כי נשברו אניות בְּעֶצְיוֹן גָּבֶר (שם כ"ב מ"ט).

עֶצֶם שם זכר ונקבה נרדף לגרם לפי שהעצמות חוזק הגוף ותקפו: וְעֶצֶם לא־תשברו־בו (שמות י"ב מ"ו) Bein, Knochen: תדשן־עָצֶם (משלי ט"ו ל'): ובבשרי דבקה עַצְמִי (איוב י"ט כ') Gebein, כי הוא שק"נ: דוד הָעֲצָמִים (יחזקאל כ"ד ה'): עצם מֵעֲצָמַי (בראשית ב' כ"ג): כי נבהלו עֲצָמָי (תהלים ו' ג'): נפזרו עֲצָמֵינוּ (שם קמ"א ז'). ובמ"נ: וּבַעֲצָמוֹת וגידים (איוב י' י"א): וְעַצְמֹתֵיהֶם יגרם (במדבר כ"ד ח'). ובא עֶצֶם עצה"ש לעיקר כל דבר: בְּעֶצֶם היום הזה (בראשית ז' י"ג) an demselben בגופו ותקפו של יום: עד עֶצֶם היום הזה (ויקרא כ"ג י"ד) עד גופו ועקרו של יום מערב עד ערב. עיין באור שם: זה ימות בְּעֶצֶם תומו (איוב כ"א כ"ג) בשלמות כחו והזקו, בעת גבורת הכחות. ובא על מראה וגוון: וּכְעֶצֶם השמים לטהר (שמות כ"ד י') Farbe, Schein, Gestalt: אדמו עֶצֶם מפנינים (איכה ד' ז') ובא במקום כלל הגוף: וגע אל־עַצְמוֹ ואל־בשרו (איוב ב' ה') sein Selbst, ר"ל גופו. וכן: עַצְמִי ובשרי אתה (בראשית כ"ט י"ד) הכוונה קרוב לגופי: מות מֵעַצְמוֹתָי (איוב ז' ט"ו) ר"ל מגופי, ומאלי אמית עצמי. וכמוהו בדב"א הוא בכבודו ובעצמו, כמו בנפשו, בגופו, במקום כנוי גוף החוזר בשאר לשונות. וכן יקרא בע"ז שם עֶצֶם, wesentlich, oder Benennung der selbständigen Dinge. ובא: כַּעֲצָמִים

בבית נכרי (משלי ה' י'). ההון שהשגת אות־ ביגיעה ועצב. ולמטה עוד לו פי' אחר: וכל עַצְּבֵיכֶם תנגשו (ישעיה נ"ח ג'). תאר ללוה העצב על החוב שחייב ואין לו לשלם. והנכון כי הוא נרדף עם מצא חפץ, שענינו רדיפת השגת חיל. וזה חזק ממנו כמשפט בכפל ענין כמ"ש, ואמר כל מעשי עצבון ידיכם תאיצו להשלים ביום צום הזה alle eure Arbeiten fördert ihr; וע"ש צום. ועמ"ש החכם רו"ה בבאור ההפטרה ליום הכפורי' במחזור שלו. ואין לשם ולא לפעל דוגמא על ההוראה הזאת. ועוד יתכן לפרשו, מענין וְעִצְּבוּ את רוח קדשו, ר"ל שגם ביום הקדוש הזה תביאו דברי ריבות וקנטור על ריעיכם להכעיסם ולהכאיב את רוחם, תחת אשר היה ראוי לכם להשכיח הריב והמצה ביום הרצוי הלזה, והפירוש הזה מכוון להמשך הפסוק הסמוך, הן לריב ומצה תצומו וכו' ויתורגם alle eure Streitigkeiten bringt ihr hervor, והוא ע"ד הגישו עצומותיכם לד"ק. ויש ענינו ציור שלם ודמות: הָעֶצֶב נבזה נפוץ (ירמיה כ"ב כ"ח) Bild, Form, Figur, פסל. והרבוי: חבור עֲצַבִּים אפרים (הושע ד' י"ז) Bilder, Götzen-bilder. וע"ד ענינו כנוי למיתרי הגוף Nerven, שהם חוזק הגוף ומעמדו. ואמר כי כפרה סוררה וגו' מרוב טוב ודשן, וגם חבור וחזק הוא בעצביו ומיתריו, nervig, כי הונח לו ולא התיגע עוד בצרה. ומע"ז רפי: וַעֲצָבֶיךָ בבית נכרי (משלי ה' י'). כי המשגל מרפה העצבים ועי"ז יחלש הגוף: עֲצַבֵּי הגוים כסף וזהב (תהלים קל"ה ט"ו) Götzen, כולו יאמר על פסלי אליל: וכל עֲצַבֶּיהָ אשים שממה (מיכה א' ז').

עֹצֶב ג"כ מזה: אם־דרך עֹצֶב־בי (תהלים קל"ט כ"ד) etwas Bereuungswürdiges, והפשוט כהעתקת הרמבמ"ן, ein Weg des Jammers. ועיין הביאור שם. וי"ל עוד כי בש' עצב נכלל הנחמה וההרטה: כי ילדתי בְעֹצֶב (ד"ה א' ד' ט') Schmerzen: מֵעָצְבְּךָ ומרגזך ומן העבודה הקשה (ישעיה י"ד ג').

עִצָּבוֹן שמ"ז מזה: בְּעִצָּבוֹן תאכלנה (בראשית ג' י"ז) schwere Arbeit. עד"ש וכל עצביכם: וּמֵעִצְּבוֹן ידינו (בראשית ה' כ"ט) עמל: ארבה עִצְּבוֹנֵךְ (שם ג' ט"ז) צער הבלי לידה.

עַצֶּבֶת שמ"ז מזה: קרץ עין יתן עַצָּבֶת (משלי י' י') Verdruß: וּבְעַצְּבַת־לב רוח נכאה (שם ט"ו י"ג) betrübt, נופל על עצב מצד תכונת הלב, Niedergeschlagenheit, Melancholie: יגרתי כל־עַצְּבֹתָי (איוב ט' כ"ח) Leiden, ע"ש יגר: ומחבש לְעַצְּבוֹתָם (תהלים קמ"ז ג') עצ"הש. ומ"א: לְמַעֲצֵבָה תשכבון (ישעיה נ' י"א) Trübsal. הכלל העולה עצב יכלל דאגה צער תוגה ונכה רוח אם על דבר שעבר, שסבב לו הצער הזה, ע"כ רוחו תודה בו, בדרך נחמה והרטה; או צער עמל ומכאוב מצד יגיעה ועבודה, או מצד היסורים הנוגעים בו.

עֲצַב בארמית, שמ"ז כמו עֶצֶב בעברית (דניאל ו' כ"א).

עצד

מַעֲצָד שם כלי אומנות לנגרים או לנפחים: חרש ברזל מַעֲצָד (ישעיה מ"ד י"ב) מעשה ידי חרש בְּמַעֲצָד (ירמיה י' ג') ואומרים שהוא כלי שקורים, Hobel, ובלשון ערבי הוא כלי שגוזרים בו Beil, Axt: ובתלמוד המכה בפטיש וּבְמַעְצָד (שבת ק"ב) פירש הערוך קופיץ קטן המשוה בו הנסכים וקוצץ בו חתיכות קטנות מעשה ידי חרש במעצד, ולפי פירושו יתורגם, Hobel, Säge, Hacke.

עצה

עָצָה פעל יוצא בנינו קל ענינו קריצת עין: עֹצֶה עיניו לחשב תהפוכות (משלי ט"ז ל') winken, blinken, blinzeln, כי ברמיזות עינים ניכר ערמת הלב. והתמים עיניו לנכח יביטו ועפעפיו יישירו. ומי שעצה בעיניו סימן לחושב תהפוכות. וי"מ עצה כמו עוצם, כי בעצימת עין תכון המחשבה יותר.

עָצֶה שם חלק ידוע משדרה: לעמת הֶעָצֶה (ויקרא ג' ט') Rückgrad, שהוא כעץ וענפים יוצאים ממנו.

עצל

עָצֵל שת"ז לכבד התנועה ומאריך ומתרפה במלאכתו היפך חרוץ: לך אל נמלה עָצֵל (משלי ו' ו') faul, träg, nachläßig, saumselig. וסמניו אוהב שינה ותנומה ומרבה לשכב על מטתו: דרך עָצֵל כמשוכת חדק (שם ט"ו י"ט) מפני כבדות.

עֹפֶרֶת שק"נ לאחד משש מיני המתכות: בעט־ברזל וְעֹפָרֶת (איוב י"ט כ"ד) Blei: צללו כַּעוֹפֶרֶת (שמות ט"ו י'), לרוב כובדה במשא: אבן הָעֹפָרֶת (זכריה ה' ח'), כמו מעפרת. (עפש בשרש עבש).

עץ

עֵץ שק"ז אם על הומר עץ בכלל או על אילן, אם עושה פרי או אילן סרק: עֵץ פרי עשה פרי (בראשית א' י"א) Fruchtbaum, ויש עץ כתם על החמר העצי: עֵץ ואבן (דברים כ"ח ל"ו) Holz: ובחרשת עֵץ (שמות ל"א ה'): מכל־כלי־עֵץ (ויקרא י"א ל"ב): וערכו עֵצים על האש (שם א' ז'): כי עֵץ נשא פריו (יואל ב' כ"ב) Baum. וע"א: יעשו עֵץ (אסתר ה' י"ד) Galgen. ועצ"הש: והיו לך לְעֵץ אחד (יחזקאל ל"ז י"ז) Stammbaum: וְעֵץ חניתו (ש"ב כ' ה') תאר לקתא, Griff: וּבָעֵצִים ובאבנים (שמות ז' י"ט) כלי עץ: עמי בְּעֵצוֹ ישאל (הושע ד' י"ב), כנוי לפסל עץ. ובא בס"נ: כרתו עֵצָה (ירמיה ו' ו'): עֲצֵי אלמגים (מ"א י' י"א): מחטב עֵצֶיךָ (דברים כ"ט י'): ואת־עֵצָיו ואת־אבניו (זכריה ה' ד') hölzerne Geräthe: וי"מ Bäume, ר"ל כי הקללה תתפשט גם על עצי פרי שלא יתנו יבולם, ע"ד והאדמה לא תתן את יבולה.

עצב

עָצַב פעל יוצא, גב"ב. הקל ענינו דאגה וכהות רוח וצער: ולא עֲצָבוֹ אביו מימיו (מ"א א' ו') Verweis geben, ר"ל לא כהה רוחו לגעור בו, כמו: לא כִהָה בם (ש"א ג' י"ג), כי הנמנע מעשות חפצו נכאה רוחו: לבלתי עָצְבִּי (ד"ה א' ד' י') sich grämen, Verdruß, Kummer haben, נראה שהוא עומד. וגם עצבו י"ל התעצב בו, eine traurige Miene machen: וַעֲצוּבַת רוח (ישעיה נ"ד ו') betrübtes Gemüth.

הנפעל: כי נֶעֱצַב המלך על בנו (ש"ב י"ט ג') sich grämen, דואג ומתחרט על מה שנעשה לו. והנעצב עוד למטה ממדרגת כעס, כי הכועס יחם רוחו בקרבו ויתקצף, אבל הנעצב כהה רוחו מתאבל ומתאונן: כי נֶעֱצַב אל־דוד (ש"א כ' ל"ד) traurig, betrübt sein, בשבילו דאג ומתחרט וירע לו: אל־תֵּעָצְבוּ (בראשית מ"ה ה') sich betrüben, grämen, צער אדם התוהה ומתחרט על הראשונות: מסיע אבנים יֵעָצֵב בהם (קהלת י' ט'), איפשר שיארע לו צער, ע"ש סכן.

הפיעל ג' הוראות לו. א) מענין קל יוצא: מרו וְעִצְּבוּ את־רוח קדשו (ישעיה ס"ג י') betrüben, הכאיבו רוחו. כי אם ירע אויב לאדם יכעיס רוחו וכאשר ירע לו אוהבו יעציב רוחו, לפי שיכאב לבו שיהיה ליסרו. ב) ויש מה שמורה חקירה ותור ואריבה: כל היום דברי יְעַצֵּבוּ (תהלים נ"ו ו') auflauern, ידרשו ויתורו על עניני ועסקי לצוד אותי בהם, כן תרגמו הר"מ ז"ל עפ"י ל' ערב. ג) ענין יצירת דמות: ידיך עִצְּבוּנִי ויעשוני (איוב י' ח') bilden, formen, והוא נתינת צורה החיצונה.

ההפעיל מ"ש מע"א: יַעֲצִיבוּהוּ בישימון (תהלי' ע"ח מ') kränken, Verdruß machen. ומ"ש מע"ג: עשינו לה כונים לְהַעֲצִבָה (ירמיה מ"ד י"ט) formen, bilden, eine Figur machen.

ההתפעל מע"א כמו בנפעל: וַיִּתְעַצֵּב אל־לבו (בראשית ו' ו'), כאדם אשר לו געגועים על בנו, והוא מקלקל מעשיו, לא יכעס אבל יצר לו כי יצטרך להלקותו: וַיִּתְעַצְּבוּ האנשים (שם ל"ד ז'), המדה הזאת מהתפעליות הנפש איננה עושה רושם בזולתו כ"א בגוף הנושא ואיננה מדה פחותה, ואינה דומה אל כעס ואף לא אל חרון וקצף שהוא גדול משניהם. וגם השלם במדותיו לא יחשב לו למדה מגונה כשיתעצב, כאשר יחשב לו לגנאי כשיכעס, כי כעס בחיק כסילים ינוח והנעצב אינו אלא הרגשת צער על המעשה הנעשה שלא ביושר, ע"כ תמצא פעל עצב אצל השי"ת ולא פעל כעס. וכל כעס הנמצא אצל השי"ת מיוחס אל ב"א המסבבים הכעס.

עֶצֶב שמ"ז, יש ענינו עמל ויגיעה ודאגה הנותן עצבות רוח וצער לאדם: ולא יוסיף עֶצֶב עמה (משלי י' כ"ב) Beschwerlichkeit, Kummer, Schmerz, Mühseligkeit, Plage, u. d. gl.: בכל עֶצֶב יהיה מותר (שם י"ד כ"ג) Anstrengung, Mühe, Arbeit, Bestreben: בְּעֶצֶב תלדי בנים (בראשית ג' ט"ז) Schmerzen, צער חבלי לידה, וגם אח"כ בגדולם עצב רב: אכלי לחם הָעֲצָבִים (תהלים קכ"ז ב') kümmerlich, תה"ש, ר"ל שנקנה בעצב: וַעֲצָבֶיךָ

ישכרון (ישעיה מ"ט כ"ו): מֵעֲסִים רמני (ש"ה ח' ב'). ושם עִפָּה הנזכר בתלמוד, ע"ש ערם. עסק בש' עשק.

עפא

עֳפָאִים שת"ז לענפים ועלים נגזר מארמית: מבין עֳפָאִים יתנו־קול (תהלים ק"ד י"ב), Laub, Zweigen, Blätter. ומזה עֳפִי גם בארמית: עָפְיֵהּ שפיר (דניאל ד' ט').

עפה

עָפָה פ"ע, בנינו קל ענינו חבור ודבוק: וְעָפוּ בכתף פלשתים (ישעיה י"א י"ד) sich vereinigen, verbinden, וע"ש עיף. ויותר נראה כי שרשו עפה ופירוש יכפילו כתף איש על כתף רעהו ויתחברו. והשם: מגלה עָפָה (זכריה ה' א'), וי"א כי כתף פי' בצד, וע"ש שכם.

עפל

הֶעְפִּל פ"ע, בנינו הפעיל ענינו הזוק. ובא תה"פ בדמות פעל מצטרף על הפעל הבא אחריו במקור עם למ"ד, להגביל בו איכות הפעולה בחזוק מחשבה וקשיות ערף: וַיַּעְפִּלוּ לעלות אל־ראש ההר (במדבר י"ד מ"ד) fest auf eine Sache beharren. וי"מ אותו מל' גבהות עפל. הגביהו לעלות בגובה ההר. וי"ל אותו מל' מהירות, ungeduldig, voreilig, ממהר ואץ לפעולה לפני הזמן בלי צווי.

עֹפֶל שת"ז למגדל חזק או מבצר: עֹפֶל ובחן היה (ישעיה ל"ב י"ד) fester Thurm, Citadelle: עֹפֶל בת־ציון (מיכה ד' ח'): ויבוא אל־הָעֹפֶל (מ"ב ה' כ"ד), ראש ההר ועליו בית. ובא: הנה עֻפְּלָה לא־ישרה נפשו בו (חבקוק ב' ד'), ואמרו הרשע יסתר בעפל. ואני ידעתי כי עפל בערבי ספק ונבוך, ואמר המסופק ונבוך במועד הקץ לא תישר נפשו ותנוה בו והצדיק באמונתו יחיה שָׁלֵו, ולא יתמה על ההפץ ואם יאריך יחכה לו. וי"ל עפלה מל' ויעפילו, הממהר לדבר דבר ולא יוכל לחכות העת המוגבל, der Voreilige, ואם לא יגיע מהר מה שיקוה הוא מסתפק בדבר, וזה לא ישרה נפשו בו.

עֳפָלִים שם מכה בתחתוניות: בשחין מצרים ובעפלים (דברים כ"ח כ"ז) Feuchtwarzen, והקרי בטחורים, ואמרו שהוא כנוי למקום מכוסה.

עָפְנִי, ש"ת לכפר ידוע בחלק בנימין, נזכר רק פעם אחת: כְּפַר הָעָפְנִי (יהושע י"ח כ"ד).

עפר

עִפֵּר פעל יוצא, בנינו פיעל, ענינו השלכת עפר על איש לבזותו ולקללו, או למעלה עפר ברגלו לבזיון: וְעִפַּר בעפר (ש"ב ט"ז י"ג) mit Staub bewerfen.

עָפָר שק"ז לחמר האדמה ואבק וחול: עָפָר מן האדמה (בראשית ב' ז'), Erde, Staub, אדמה שם יסוד הארץ בכלל, ועפר היא חלקי הומרה: היודך עָפָר (תהלים ל' י') עצ"הם: עד אשר־דק לְעָפָר (דברים ט' כ"א) ונסמך לארץ: והך את־עֲפַר הארץ (שמות ח' י"ב), בסמיכות החלק על הכל. ובהפך: מישני אדמת־עָפָר (דניאל י"ב ב'), סמיכות עצם על חמרו, ר"ל אדמה שהיא עפר: מי מנה עֲפַר יעקב (במדבר כ"ג י') על הרבוי: ואת כל־עֲפַר הבית (ויקרא י"ד מ"ה) Schutt, החמר והול מנתיצת חומה: ואת עֲפָרָהּ יחוננו (תהלים ק"ב ט"ו), עפר הבית. ובא במקום אפר: מֵעֲפַר שרפת החטאת (במדבר י"ט י"ז) Asche, לפי שהעפר הוא חלק העפר הנשאר מבע"חי המורכב מיסודות רבים: ואנכי עָפָר ואפר (בראשית י"ח כ"ז), עפר ע"ד כי עפר אתה, ואפר אחרי המות כשיתפרדו חלקיו. והרבוי: וראש עַפְרוֹת תבל (משלי ח' כ"ו): וְעַפְרֹת זהב לו (איוב כ"ח ו') Goldstaub, ויש אשר יבארו עפרות זהב כי הוא כנוי להאבן הנזכרת אשר עליה מתנוצצים כעין עפרות זהב, Goldstäubchen-Pünktchen.

עֹפֶר שת"ז לצבי רך או בן איל: לְעֹפֶר האילים (ש"ה ב' ט') junger Hirsch: כשני עֳפָרִים (שם ד' ה') junges Reh.

עֵפֶר, שע"פ לאחד מבני מדין (בראשית כ"ה ד') ונזכרו עוד אנשים אחרים בשם זה (דה"א ד' י"ז, ה' כ"ד).

עֶפְרוֹן א) שם איש ממשפחת חת, אשר ממנו קנה אברהם את מערת המכפלה לאחוזת קבר (בראשית כ"ג ח', כ"ה ט'). ב) שם עיר בגבול מטה בנימין (ד"ה ב' י"ג י"ט), והקרי עֶפְרַיִן. ג) שם הר בגבול יהודה ובנימין (יהושע ט"ו ט').

ענק שת"ז לעדי שעל הצואר: באחד ענק מצורניך (ש"ה ד' ט') :Halsbinde, Schmuck ‏ וענקים לגרגרתיך (משלי א' ט'), ובס"נ: ולבד מן־הענקות (שופטים ח' כ"ו), כדי להבדילו מענק אדם. כי זה מנהג הלשון לשנות השם מזכר לנקבה להבדיל בין שם משאל לשם העצם, כמו ידים, ידות. ויש שת"ז לאנשים גבוהי הקומה נרדף עם נפילים: ילידי הענק (במדבר י"ג כ"ב) :Riese ‏ בני ענק (שם שם ל"ג), לפי שגבהם מעל צוארם ומעלה מכל האנשים. או הוא שם פרטי ששמו ענק והיה גבה קומה ועל שמו נקראו כל בעלי קומה גבוהים וכן תרגם הרב החכם הרמב"מן כשם עצם פרטי, die Söhne Aanak's, ותרגום אונקלוס גם כן מסכים לזה: האדם הגדול בענקים (יהושע י"ד ט"ו): ורם כענקים (דברים י"ב י') (ראה שרש נפל).

ענר, א) שם איש כנעני אחד מבעלי ברית אברם (בראשית י"ד י"ג, כ"ד). ב) שם עיר הלוים בהלק מנשה, הנקרא גם תענך (ד"ה א' ז' כ"ט) ואולי נכתב ענר תחת ענך בשוטפא דקולמסא, כי אות ר' נקל להתהלף במכתב עם ך', הדומים כמעט בצורתם.

ענש

ענש, העתיד יענש, המקור ענש, בסמיכות ענש, פ"י, בב"ב. הקל ענינו שימת ערך קנס בכסף על איש מזיק שלא בכונה, להיות לו אזהרה: וענשו אותו מאה כסף (דברים כ"ב י"ט) :eine Strafe an Geld auflegen ‏ ענש יענש (שמות כ"א כ"ב), בממון, בדבר שאין לשער מדת הנזק, יקרא הכסף שמשלם המזיק ענש, ר"ל קנס, על המזיק בדבר שכיון להזיק אך לא בכמות גדול כ"כ כאשר נעשה אח"כ, כמו בזה שהכו את האשה שכוונו רק להכאה אבל לא להמית ילדיה: גם ענש לצדיק לא־טוב (משלי י"ז כ"ו), אין לצדיק ראוי שיעשה מעשה שיהיה חייב עליו קנס. ר"ל שהיה תהלתו פשיעה וסופו שגגה: בענש לץ יחכם־פתי (שם כ"א י"א). אם הוא כפל ענין של לץ תכה ופתי יערים, נופל ענש על הכאה: ויין ענושים ישתו (עמוס ב' ח'), ההושם על איש קנס בלא פשע, והוא עול, כי אין ראוי להחליף ענש עם גמול, כי גמול הוא תשלום מדה כ"מ וענש הוא קנס יותר על שורת הדין לאזהרה. ובעזרא: הן לענש נכסין (עזרא ז' כ"ו), כי סתם ענש ממון. ובתלמוד: אין עונשין אלא מזהירין, עונש ממון ועונש הגוף בעניני מלקות ויסורין.

הנפעל: ענש יענש (שמות כ"א כ"ב) soll bestraft werden: ופתיים עברו ונענשו (משלי כ"ב ג'), נקנסו לא על זדונם, כ"א על העדר השגחתם על דבר, ומנזק קטן יצא אח"כ נזק גדול מה שלא כוונו, וזה מתישב על דלת המאמר והבן.

ענש שמ"ז לע"ז קנס ממון: ויתן־ענש על־הארץ (מ"א כ"ג ל"ג) Schätzung, Geldbuße, ערך ממון לפי מה שיעלה על רוח המעניש בלי שעור משפט: גדול חמה נשא ענש (משלי י"ט י"ט), כי בעל חימה ממהר להרע אף שלא במתכוין, ע"כ צריך הוא שיקנס הרבה, כי אם תצילהו מענש ותחוס עליו, הלא עוד יוסיף להרע, כי חזק חמתו לא יתנהו להשמר. ואם הוא מתכוין בתחלתו לנזק קטן, בשטף חמתו יבוא אח"כ להזיק היזק יותר גדול ממה שכיון. ועל פעולות כאלה נופל תמיד שם ענש.

ענש בארמית כמו ענש בעברית (עזרא ז' כ"ו) Geldstrafe.

ענת, שם ע"פ: שמגר בן ענת (שופטים ג' ל"א, ה' ו').

ענתות, שם עיר הלוים בנחלת שבט בנימין, מקום הלדת ירמיה הנביא (הושע כ"א י"ח, ירמיה א' א'). ומזה תה"ש ענתתי (ש"ב כ"ג כ"ז). — ענתתיה, שע"פ (ד"ה א' ח' כ"ב).

עסם

עסם פעל יוצא בנינו פיעל ענינו דריסה ורמיסה ההיקה וכתישה וסחיטה: ועסותם רשעים כי־יהיו אפר (מלאכי ג' כ"א) und ihr werdet die Frevler zermalmen, ונמצא מלשון ארמית, כי חרק עלי שנימו (תהלים ל"ה ט"ז), ת"א מעסן, knirschen, וקרוב לש' עשה.

עסים שת"ז למשקה הזב מענבים ע"י דריכה ורמיסה, נסחט וזב: על־עסים כי־נכרת מפיכם (יואל א' ה') ausgedrückter Saft, כי המשקה אינו יוצא מענביו כ"א ע"י דריכה וסחיטה: יטפו ההרים עסים (שם ד' י"ח) עצ"הש: וכעסים דמם

(שם ה' ב') ungereimte, verworrene Gedanken. הרהורים משתנים בלי סדור וכוונה, כי מושג השם הזה כולל, לכן הוא משתנה ונופל על ענינים שונים. ואין לשם הזה מציאות זולתי בספר הזה המדבר מהבל עסקי האדם וזה ענינו, וכן ישתמשו בו ב"א לכל מושג סתמי להגיד בו מה תוכו ואיכותו, Inhalt, Bedeutung, Meinung, Vorhaben, וכדומה לו מהמושגים:

מַעֲנֶה שמ"ז, יש מ"ש תשובה: על אשר לא־מצאו מַעֲנֶה (איוב ל"ב ג') Antwort, רצונו לומר, לא מענה ממש, כי המה ענוהו ברוב דברים; רק הכוונה, לא היתה בפיהם מענה המתקבל על הלב, אשר יהרוס משגבי הספקות ובניני השאלות של איוב, ויתורגם ע"פ הכוונה, gründliche Widerlegung: מַעֲנֶה־רַךְ יָשִׁיב חֵמָה (משלי ט"ו א'). ועל קבלת דברים: כי יבין ואין מַעֲנֶה (שם כ"ט י"ט) Beifall, Gehör geben, ר"ל הסכמה והודאה להודות על מה שמיסרי' אותו, או לא יענה ויכנע בדברים: ומה' מַעֲנֵה לשון (שם ט"ז א') Bestimmung oder Beifall, תכלית המכוון ר"ל הענין שיסבב הלשון בדבור לפעולת הסכמה ורצון מזולתו לעשות מבוקשו (כמו עונה בקל, שומע דברי המבקש ונכנם לאזניו למלאות חפצו) זה תלוי בהשי"ת. וע' שרש ערך פי' אחר: כל פעל ה' לַמַּעֲנֵהוּ (שם שם ד') Bestimmung, Pflicht. יש לו תכלית מוגבל על מה שהוא נמצא בעבורו על פי המחשבה הכוללת בפועלו הבב"ת אם לטוב או לרע, כפי התכלית המכוון מאתו יתעלה, אשר כל פרטי לו כוונה מיוחדת לתכלית הכלל שהוא טוב, כי הדבר אשר לו יעוד מכוון ממכוון חכם הוא טוב כי רק הנעשה במקרה בלי כוונה לא טוב הוא, וכוונת הכתוב לומר כי הכל מסודר מאתו ית' על תכלית טוב וגם רשע ליום רע יש בו סדור טוב בכלל. ובא בלי מ"ם ג"כ לענין יעוד ועונה וחוב קצוב. כי ענה ועון תמצא משתתפים בענין מה: וְעֹנָתָהּ לא יגרע (שמות כ"א י') Pflicht, שהיא עת מוגבל לאשה לעשות לה חובה. וע"ש עת.

מַעֲנָה שת"נ להריץ שבין התלמים: כבחצי מַעֲנָה צמד בקר (ש"א י"ד י"ד) Furche. ועמ"א: האריכו לְמַעֲנִיתָם (תהלים קכ"ט ג') ובלי מ"ם: לשתי עֹנֹתָם (הושע י' י').

תַּעֲנִית שמ"נ לענוי נפש בצום: קמתי מִתַּעֲנִיתִי (עזרא ט' ה') Fasten, והרבוי בתלמוד סדר *תַּעֲנִיּוֹת.

ענן

עַנֵּן פעל יוצא, בנינו פיעל ענינו נגזר משם ענן: בְּעַנְנִי ענן על הארץ (בראשית ט' י"ד) wolkig machen, die Wolken verbreiten. ובתלמוד יום *מְעֻנָּן, (עונן ע"ש עון) wolkiger Tag.

עָנָן שת"ז, נרדף לעב ונשיאים: נתתי בֶּעָנָן (בראשית ט' י"ג) Wolke: בַּעֲנָנִים יעלה (ירמיה ד' י"ג) ובס"נ: תשכן־עליו עֲנָנָה (איוב ג' ה') Gewölk, וגם העשן נקרא ענן: לשרת מפני הֶעָנָן (מ"א ח' י"א): וכסה עֲנַן הקטרת (ויקרא ט"ז י"ג) Rauch: בעמוד ענן (שמות י"ג כ"א), נברא לשעתו כעמוד עשן וענן: עָנָן יומם ועשן (ישעיה ד' ה'), כי מה שהוא ביום עשן הוא בלילה אש: בעמוד אש וענן (שמות י"ד כ"ד) וע"ש עוב.

עֲנָן בארמית שת"ז כמו בעברית, בס"ר בסמיכות עֲנָנֵי (דניאל ז' י"ג) Wolke.

עֲנָנִי, שע"פ (ד"ה ג' כ"ג) — ומזה בשלימות: **עֲנַנְיָה**, א) שם איש (נחמיה ג' כ"ג). ב) שם מקום בחלק בנימין (נחמיה י"א ל"ב).

ענף

עָנָף שם נקבה לסעיף: לעשות עָנָף (יחזקאל י"ז ח') Zweig: וַעֲנַף עֵץ־עָבֹת (ויקרא כ"ג מ'): עַנְפְּכֶם תתנו (יחזקאל ל"ו ח'): וַעֲנָפֶיהָ ארזי אל (תהלים פ' י"א). והתאר: פֹּרִיָּה וַעֲנֵפָה (יחזקאל י"ט י') zweigenreich.

עֲנַף, שת"נ לסעיף עץ, כמו ענף בעברית (דניאל ד' י"ח) Zweig.

ענק

עָנַק פעל יוצא, בב"ב, הקל נגזר משם ענק ענינו קשירת ענק: לכן עֲנָקַתְמוֹ גאוה (תהלים ע"ג ו') umbinden, יקשור ענק גאוה בצוארו. ההפעיל: הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לו מצאנך ומגרנך (דברים ט"ו י"ד) anbinden, aufladen: והוציאו הכתוב בל' יפה, לרמוז שיהיה תתו לו בחן ופנים מסבירות בעדי Angebinde.

עָנִי בעניו (איוב ל״ו ט״ו) Leidender, Bedrückter: זה עָנִי קרא (תהלים ל״ד ז׳) Bedrängter, Hülfloser: ואני עָנִי וכואב (שם ס״ט ל׳): יעשה ה׳ דין עָנִי (שם ק״מ י״ג), ובא במקום ענו: אל עָנִי ונכה רוח (ישעי׳ ס״ו ב׳): עָנִי ורוכב על־החמור (זכריה ט׳ ט׳) bescheiden, demüthig, herablassend. וס״נ: שמעי־נא זאת עֲנִיָּה (ישעיה נ״א כ״א) Bedrängte: עֲנִיָּה סערה (שם נ״ד י״א), והרבוי: וצעקת עֲנִיִּים ישמע (איוב ל״ד כ״ח) Bedrängte: וַעֲנִיִּים מרודים (ישעיה נ״ח ז׳): עֲנִיֵּי עמי (שם י׳ ב׳): חית עֲנִיֶּיךָ אל־תשכח לנצח (תהלים ע״ד י״ט): וַעֲנִיָּו ירחם (ישעיה מ״ט י״ג).

עֻנִּי, שע״פ (ד״ה א׳ ט״ו י״ח, נחמיה י״ב ט׳).

עֲנָיָה, שע״פ (נחמיה ח׳ ד׳).

עָנִים, שם עיר בחלק יהודה (יהושע ט״ו נ׳).

עָנֵם, שם מקום בנחלת בני יששכר (ד״ה א׳ ו׳ נ״ח) ולעומתו (ביהושע י״ט כ״א, כ״א כ״ט) נזכר עֵין גַּנִּים.

עֲנָמִים, שם אומה בלתי ידועה (בראשית י׳ י״ג).

עֲנַמֶּלֶךְ, שם אליל להספרוים: שורפי׳ את בניהם באש לאדרמלך וַעֲנַמֶּלֶךְ אלהי ספרוים (מ״ב י״ז ל״א).

עָנָיו שת״ז לשפל רוח עונה לכל שואל כערכו וסובלן ומעביר על מדותיו: והאיש משה עָנָיו מאד (במדבר י״ב ג׳) bescheiden, demüthig: טוב שפל־רוח את עֲנָוִים (משלי ט״ז י״ט), לעמת גאים: וְלַעֲנָוִים יתן־חן (שם ג׳ ל״ד), לעמת לץ. והאמת כי הרבה מדות טובות נכללות במדות העניו. וכן בא על הנחלץ: תאות עֲנָוִים שמעת ה׳ (תהלים י׳ י״ז): להושיע כל עַנְוֵי־ארץ (שם ע״ו י׳).

עֲנָוָה מש״נ לע״ז: ולפני כבוד עֲנָוָה (משלי ט״ו ל״ג) Demuth, Bescheidenheit: וְעַנְוָתְךָ תרבני (תהלים י״ח ל״ו), פי׳ השפלת כבודך להגדיל אותי. וע״ד הוא ש״ם לעני וסבל, והכנוי על הפועל כמנהג בש״ם, ר״ל העינויים והרדויים שסבלתי מידך בימי שאול היו סבה לרבות אותי. ושוה עם: וַעֲנֹתְךָ תרבני (ש״ב כ״ב ל״ו), כי העינויים סבה גדולה לחזק רוח האדם ולצרף אותו. ובא פ״א עמ״א: וְעַנְוָה־צדק (תהלים מ״ה ד׳), תרגם הר״ם die geplagte Unschuld, וי״ל ג״כ מענין ענוה, die bescheidene Tugend; ובא פ״א על מ״א: כי לא בזה ולא שקץ עֱנוּת עני (תהלים כ״ב כ״ה) die Noth des Leidenden. י״ל מל׳ צעקה וקריאה לתשועה, schreien, beten, anrufen um Hülfe. כמו: כי שמע ה׳ אל עניך.

עֳנִי או עֳנִי שמ״ז או תה״ש לסבל צרה ולחץ ודלות ושפלות ומחוסר והדומה לו: יאחזוני ימי־עֹנִי (איוב ל׳ ט״ז) Leiden, Tage der Noth: לחם עֹנִי (דברים ט״ז ג׳), שאכלו בימי ענים: כל־בני עֹנִי (משלי ל״א ה׳) Leidende, Bedrückte: את עֳנִי עמי (שמות ג׳ ז׳) Elend, Bedrückung, Leiden: בָּעֳנִי אמתך (ש״א א׳ י״א): מֵעֳנִי מצרים (שמות ג׳ י״ז). על הפועל: כי שמע ה׳ אל־עָנְיֵךְ (בראשית ט״ז י״א) צעקה ושמע לעד: וישגב אביון מֵעוֹנִי (תהלים ק״ז מ״א), י״ל שהוא תאר למענה ולחץ, Bedrücker: כי על־זה בחרת מֵעֹנִי (איוב ל״ו כ״א), גם מהמענה אותך בקשת זאת. וי״מ כי זה הדרך בחרת לך לומר און נעשה לך מאז אתה מעונה: את־עָנְיִי ואת יגיע כפי (בראשית ל״א מ״ב) Kummer, Plage, mühselige Arbeit: עָנְיִי ועמלי (תהלים כ״ה י״ח): עָנְיִי ומרודי (איכה ג׳ י״ט): ראה ה׳ בְּעָנְיִי (בראשית כ״ט ל״ב), צער ודאגה ובוז: בְּעָנְיִי הכינותי (ד״ה א׳ כ״ב י״ד), גם בימי עניי ולחצי משאול: וירא את־עָנְיֵנוּ (דברים כ״ו ז׳) Bedrückung: יחלץ עני בְעָנְיוֹ (איוב ל״ו ט״ו), בקראו אליו בצעקה לתשועה. או בהכנעו לפניו וישוב אל ה׳ וירחמהו. וי״ל עוד יחלץ כמו יזרז, ע״ש חלץ. ר״ל יחזק אותו ע״י היסורין להיות חזק ובהון, כי הנבחן בלחץ והחק יתאמץ רוחו, כמ״ש למען ענתך ולמען נסותך (ע״ש נסה), שהמנוסה ביסורין יתישר רוחו להיות חזק לכל הפגעים בל ימוט. כמו: כי זהב באש יבחן ובן אדם בכור עֹנִי (בן סירא ב׳). ובתלמוד נמצא ש״מ מזה עֲנִיּוּת, Armuth.

עִנְיָן שמ״ז כולל עסק האדם והשתדלותו במחשב׳ ובפעולה ותאותו ויגיעתו להשיג חפציות מפעל לענות בה: הוא עִנְיַן רע (קהלת א׳ י״ג) Trieb, Verlangen, Bestreben, Geschäft, Art, Weise, Zustand: ולחוטא נתן עִנְיָן (שם ב׳ כ״ו), חפץ ורצון פנימי: וְעִנְיָן רע הוא (שם ד׳ ח׳), עסק ללא יועיל: ראיתי את־הָעִנְיָן (שם ג׳ י׳) Beschäftigung: ולראות את־הָעִנְיָן (שם ח׳ ט״ז) Bestreben, העסקים והמעשים בעיון ובפעולה: בְּעִנְיַן רע (שם ה׳ י״ג) Art, בעסקים שאינם מכוונים לתכלית המבוקש: וכעס עִנְיָנוֹ (שם ב׳ כ״ג) Zustand: כי בא החלום ברב עִנְיָן

נעניתי לך שאול בין קיש! ענין הסכמה, ich gestehe dir zu. וע"א: נַעֲנֵיתִי עד מאד (תהלים קי"ט ק"ז) gebeugt, gedemüthiget: מאנת לֵעָנֹות מפני (שמות י' ג') sich demüthigen, nachgiebig zeigen: נגש והוא נַעֲנֶה (ישעיה נ"ג ז') unterdrückt: ונפש נַעֲנָה תשביע (שם נ"ח י') הוא הרעב וצמא כמו בפיעל.

הפיעל מ"ש מע"ב: קול עַנּוֹת אנכי שומע (שמות ל"ב י"ח) Freudengeschrei, שאינו נצחון ולא חולשה, אבל שמחה בלבד, והרמב"ן תרגם, Spott-Wettgesang, עיין הבאור, ות"א קל דמחייכין, geschrei, ואין לכון על המלה, ורש"י כתב קול חרופין וגידופין המענין את הנפש: כרם חמר עַנּוּ לה (ישעיה כ"ז ב') Wettgesang singen, קול מקהלות זה פותח וזה עונה: על מחלת לְעַנּוֹת (תהלים פ"ח א') ומ"ש מע"ה: עִנָּה בדרך כחי (שם ק"ב כ"ד) schwächen, demüthigen, plagen: שמחנו כימות עִנִּיתָנוּ (שם צ' ט"ו): עִנּוּ בכבל רגלו (שם ק"ה י"ח): ועבדום וְעִנּוּ אותם (בראשית ט"ו י"ג) ועמו מ"ש כבוש בחזקת כח לעול זולתו: אם עַנֵּה תְעַנֶּה אותו (שמות כ"ב כ"ב) quälen, plagen, Gewalt anthun, unterdrücken: תאסר לְעַנּוֹתֶךָ (שופטים י"ו ו'): למען עַנֹּתוֹ בסבלותם (שמות א' י"א) demüthigen, beugen: למען עַנֹּתְךָ (דברים ח' ב'), ואולי זה מענין עדות, überzeugen, כמו לנסתך, אך השאר אינם מסכימים לו: וַיְעַנְּךָ וירעיבך (שם שם ג'), עוני וחסר לחם: ובן־עולה לא יְעַנֶּנּוּ (תהלים פ"ט כ"ג) Unrecht thun, Gewalt anthun, Ungerechtigkit ausüben. ומזה: ורב־צדקה לא יְעַנֶּה (איוב ל"ז כ"ג) gewaltthätig, unrecht verfahren. ובא על מאנס אשה וכובש אותה לשכיבה: אשר עִנָּה את־אשת רעהו (דברי' כ"ב כ"ד) nothzüchtigen, gewaltsamer Weise beschlafen: תחת אשר עִנִּיתָהּ (שם כ"א י"ד), פירשו בביאה הראשונה, ומי הבטיח להם כי היא בתולה? והנכון לפי שהיתה שלא ברצונה כי הביאה שלא מאהבה, כ"א למלאת נפשו בה תחשב לה עינוי, כמו: נשים בציון עִנּוּ (איכה ה' י"א): וישכב אותה וַיְעַנֶּהָ (בראשית ל"ד ב'), עיין באור שם: אל־אחי אל־תְּעַנֵּנִי (ש"ב י"ג י"ב), כלם על שלא ברצון: אם־תְּעַנֶּה את־בנותי (בראשית ל"א נ'), פי' רש"י בהיפך, וכן אמרו וענתה לא יגרע דבר שהעדרו ענוי לה, והנכון כמשמעו כמו: וַתְּעַנֶּהָ שרי (שם ט"ז ו'), ע"י עבדות קשה ודברי נאצות. ובא מחבר לנפש להמנע מזון והכנעת רוח: תְּעַנּוּ את־נפשתיכם (ויקרא ט"ז כ"ט) kasteien, fasten, כבישת כח הנפש המתאוה בהמנע המאכל שבה נכנעת: עִנִּינוּ נפשנו (ישעיה נ"ח ג'), והוא נרדף עם צמנו ולא ראית, ולפי הכלל המונח, שכל כפל ענין במלות שונות השני חזק מן הראשון, והיה ענוי נפש חזק מצום, ובתל' העמידו על ה' מינים: ומטעם זה העתיק הרמבמ"ן: וְעִנִּיתֶם את נפשותיכם (במדבר כ"ט ז') und sollt euch kasteien, הכוונה על כל חמשה עינוים ביום הזה, ומזה תראה השגחת עין המתרגם הנעלה על כל מלה לפי הענין. וכן בא על כל חסרון שמחסר מנפשו דבר שירגיל בו שמסבב לו צער: לְעַנֹּת נפש (במדבר ל' י"ד), ובא: וכל משבריך עִנִּיתָ סלה (תהלים פ"ח ח') ausleeren; פי' ערוי בל' ערב, ורש"י פירש ענית אותי תמיד, bedrückst du mich, והכוונה תְּעַנֶּה אותי עם משברי חמת אפך, אשר יעברו עלי ראשי כמשא כבד, ובתלמוד נשים מְעַנּוֹת אבל לא מטפחות, אבל והספד.

הפועל: אשר לא־תְעֻנֶּה (ויקרא כ"ג כ"ט), במניעת המאכל: טוב־לי כי־עֻנֵּיתִי (תהלים קי"ט ע"א) gedemüthigt, Leiden ausstehen: את כל־עֻנּוֹתוֹ (שם קל"ב א'), צער טרח ועמל ויגיעה לדבר, bestreben.

ההפעיל מע"ג מורה הסכמה ורצון: כי האלהים מַעֲנֶה בשמחת לבו (קהלת ה' י"ט) beistimmen, einstimmen, entsprechen, ומע"א יוצא לב"פ: ורוח מבינתי יַעֲנֵנִי (איוב כ' ג'), יכריחני לענות, לרד"ק. ובתלמוד נמצא גם ההפעיל: היה עשיר וְהֶעֱנִי, verarmte.

ההתפעל: וכי התְעַנִּיתָ בכל אשר־התְעַנָּה אבי (מ"א ב' כ"ו) sich strapazieren: וְהִתְעַנִּי תחת ידיה (בראשית ט"ז ט') sich demüthigen lassen: לְהִתְעַנּוֹת לפני אלהינו (עזרא ח' כ"א) fasten, ענות נפש.

עֲנָה, שע"פ א) לבן שעיר, גם שם משפחה אשר יצא ממנו (בראשית ל"ו כ', כ"ט). ב) בת צבעון החתי ונכד עשו הוא אדום (שם שם ב').

עָנוּב, שע"פ (ד"ה א' ד' ח').

עָנִי שת"ז לדל וחסר לחם: ואם־איש עָנִי הוא (דברים כ"ד י"ב) Armer, או לסובל לחץ: יחלץ

(איוב מ' ב'). יענה ויודה לאמר צדקת. ובא עצ"הש: אֶעֱנֶה את־השמים והם יַעֲנוּ את הארץ והארץ תַּעֲנֶה את הדגן (הושע ב' כ"ג) ענין כלם הסכמה והשואה לעשות כל אחד פעולתו הראוי לו להשלים חפץ ותכלית מה שאחריו, entsprechen. ובא דבר והפכו במקום אחד: אל־תַּעַן כסיל כאולתו פן־תשוה לו גם־אתה (משלי כ"ו ד'): עֲנֵה כסיל כאולתו פן־יהיה חכם בעיניו (שם שם ה'), כי המענה לפי השאלה, והיא תברר דברי השואל לאמת או לסתור, ואמר אל תען באופן שתשוה לו: אבל ענה באופן שלא יהיה הכסיל חכם בעיניו. ויתכן היות אל תען, einstimmen: *עֲנֵה כסיל, widerlegen. ב) ויש ענינו התחלת דבור בהרמת קול אם בשמחה או בשיר או באבל: וְעָנִיתָ ואמרת (דברים כ"ו ה') und du sollst laut deine Rede anstimmen, ות"א תָתֵב. מענין תשובת דבר על שאלת הכהנים: וְעָנוּ הלוים ואמרו (שם כ"ז י"ד): אני עָנִיתִי מאד (תהלים קט"ז י'): עלי באר עֱנוּ לה (במדבר כ"א י"ז) singen: עֱנוּ לה' בתודה (תהלים קמ"ז ד'): לזה יַעֲנוּ במחלות (ש"א כ"א י"ב): הידד כדורכים יַעֲנֶה (ירמיה כ"ה ל') Freudengeschrei anstimmen: וַיַּעַן איוב ויאמר (איוב ג' א') kläglich seine Stimme erheben: וְעָנָה איים באלמנותיו (ישעיה י"ג כ"ב) heulen, לד"ק: אין קול עֲנוֹת גבורה ואין קול עֲנוֹת חלושה (שמות ל"ב י"ח) הראשון קול נצחון ושמחה והשני קול יללה: וְעָנוּ עליך הידד (ירמיה נ"א י"ד). ג) ויש ענינו עדות והוות דעת וגלוי רצון ותוכחת ווכוח; zeigen, anzeigen, bezeugen, überzeugen, ורוב קשורו בבי"ת: שקר עָנָה באחיו (דברים י"ט י"ח) zeugen, aussagen, angeben: כי פיך עָנָה בך (ש"ב א' ט"ז): הכרת פניהם עָנְתָה בם (ישעיה ג' ט'): כחשי בפני יַעֲנֶה (איוב ט"ז ח'): וְעָנְתָה־בי צדקתי (בראשית ל' ל"ג): עונינו עָנוּ בנו (ירמיה י"ד ז'): איש עֹנֶה ברעהו (משלי כ"ה י"ח): לַעֲנוֹת בו סרה (דברים י"ט ט"ז). ומ"ש הוכחת ווכוח: אף כי־אנכי אֶעֱנֶנּוּ (איוב ט' י"ד) בווכוח טענה ומענה, in Wortwechsel sich einlassen: אשר יַעֲנֶה באש (מ"א י"ח כ"ד) überzeugen, מוכיח ומברר האמת. וי"ל כן: החכם יַעֲנֶה דעת רוח (איוב ט"ו ב') überzeugen; וי"מ עד"ז: ורוח מבינתי יַעֲנֵנִי (שם כ' ג') überzeugen, אם אמרי רוח יוכיחנו יותר מבינתי. וי"א שהוא מהפעיל. ורוב ענה באיוב הוא ווכוח וטענות וסתירות ובירור דברים, ומ"ש קרוב לענינו: אֶעֱנֶה אף אני חלקי (שם ל"ב כ') anzeigen, כמו אחוה דעתי: ויי' עָנָהוּ (ש"א ט' י"ז) anzeigen, andeuten.

ד) ויש ענינו מעון ודירה: וְעָנְתָה שמה כימי נעוריה (הושע ב' י"ז) wohnen. ויהיה עון ענה לע"א: וְעָנָה איים באלמנותיו (ישעיה י"ג כ"ב). לד"ק: ער וְעֹנֶה (מלאכי ב' י"ב). ה) ויש ענינו ענוי ודלות והכנעה: וְעָנָה גאון ישראל בפניו (הושע ה' ה') verarmen, gedemüthiget sein. והנכון שזה ענינו עדות וע"ז יורה הבי"ת, כמו הכרת פניהם ענתה בם, לרעה: ומהמונם לא יַעֲנֶה (ישעיה ל"א ד') sich demüthigen: מחטאתם ישובון כי תַעֲנֵם (ד"ה ב' ו' כ"ו) יוצא ואולי הוא מהפעיל: יַעֲנוּ כי אין רעה (זכריה י' ב') ידלו. וי"מ מזה: אני עָנִיתִי מאד (תהלים קט"ז י') עומד: אודך כי עֲנִיתָנִי (שם קי"ח כ"א) יוצא: ישמע אל וְיַעֲנֵם (שם נ"ה כ') יוצא שלא כמשפט הקל: טרם אֶעֱנֶה אני שוגג (שם קי"ט ס"ז) ת"י לא אסתגיף: ויי' עָנָה בי (רות א' כ"א) אך הבי"ת והבנין מתנגדים לפי' זה. ו) ויש ענינו עסק והשתדלות במחשבה בעיון בלמוד ובמעשה: נתן אלהים לבני אדם לַעֲנוֹת בו (קהלת א' י"ג) sich beschäftigen, nachdenken. וי"לו עד"ז: תַּעַן לשוני אמרתך (תהלים קי"ט קע"ב) בחסרון בי"ת: טרם אֶעֱנֶה אני שוגג (שם שם ס"ז) קודם העיון ויהיה עין וענה ע"א: והכסף יַעֲנֶה את הכל (קהלת י' י"ט) beschäftigen, in Thätigkeit setzen. וי"מ כמו ומציא, verschaffen, ואין להכריע אם הוא מקל או מהפעיל:

הנפעל: אצעק חמס ולא אֵעָנֶה (איוב י"ט ז') erhört werden: יקרא ולא יֵעָנֶה (משלי כ"א י"ג): הרב דברים לא יֵעָנֶה (איוב י"א ב') solchem Geschwätze soll nicht widersprochen werden? ר"ל האם לא אמצא תשובה נצחת, לשים לאין את דברי ההבל אשר הרבית נגד ה'? ומ"ש מע"ה: אני יי' נַעֲנֵיתִי לו בא ברוב גלוליו (יחזקאל י"ד ד') sich willfährig zeigen, sich nachgiebig zeigen. ר"ל הראיתי כביכול הכנעה וענוה והארכתי אפי להם, והמלה קשה לפרשו ע"ד אחר. וי"מ מענין מענה, הסבותי עצמי לענות לנביא. ורש"י הביא בלע"ז שוי"ש רפונ"דיץ (והוא sois reponde) ihm widerlegen, entgegnen. ובתלמוד משתמש על הדרך הראשון

לְעֻמָּתוֹ (שם שם י"ג). נגד פניו: לְעֻמּוֹת אחד החלקים (יחזקאל מ"ה ז'), כמו לעמת.

ענב

עֵנָב שם גרגרי הגפן: ודם־עֵנָב תשתה־חמר (דברים ל"ב י"ד) Traube: אין עֲנָבִים בגפן (ירמיה ח' י"ג): עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי רוש (דברים ל"ב ל"ב): והנה נמצא השם ענבים עוד בסמיכות אלה הפעלים, התוארים והשמות: הבשילו אשכלותיה עֲנָבִים (בראשית מ' י'): מִשְׁרַת עֲנָבִים לא ישתה (במדבר ו' ג'): יין עֲנָבִים ותאנים (נחמיה י"ג ט"ו): מדוע קויתי לעשות עֲנָבִים ויעש באושים (ישעיה ה' ד'): ואהבי אשישי עֲנָבִים (הושע ג' א'): ואת עִנְּבֵי נזירך (ויקרא כ"ה ה').

ענג

עָנַג פעל יוצא בב"ב. הפיעל עניגו הרגל במאכלי תפנוקים וחיים מרגועים וערבים: הנוה וְהַמְּעֻנָּגָה (ירמיה ו' ב') zart, in Vergnügen und Ueberfluß leben.

ההתפעל: וְתִתְעַנַּג בדשן נפשכם (ישעיה נ"ה ב') sich ergötzen, vergnügen: מֵהִתְעַנֵּג ומרך (דברים כ"ח נ"ו): וְהִתְעַנַּג על־יי (תהלים ל"ז ד') sich belusti-gen, sich ergötzen. אם־על־שדי יִתְעַנָּג (איוב כ"ז י') ihm vertrauen, seine Zuversicht setzen. וכמ"ש מלת על הוא שמחה של בטחון: אז על־שדי תִּתְעַנָּג (שם כ"ב כ"ו): אז תִּתְעַנַּג על יי (ישעיה נ"ח י"ד) כל אלה מנוחה ומרגוע מצד בטחון שישיג חפצו. וכן י"ל על מי תתענגו, pochen, vertrauen, מה הבטחון שעליו בטחתם כי תרחיבו פה וגו' כמו על מי בטחת כי מרדת בי, כן נראה לי כי כל מה שהוא בקשור על עניגו כמו בטחון על דבר ויעז בו להתגדל ולדבר גבוהות, אם לשבח או לגנאי, וכמ"ש על יי הוא לבטחון.

עָנֹג תהש"ז: הרך בך וְהֶעָנֹג (דברים כ"ח נ"ד) verzärtelt, weichlich Erzogener: ובס"נ: הרכה בך וְהָעֲנֻגָּה (שם שם נ"ו).

עֹנֶג מזה: וקראת לשבת עֹנֶג (ישעיה נ"ח י"ג) Vergnügen, שעשוע ותפנוק. או ע"ד בטחון שלא תעשה בו מלאכת חפצך: ותנים בהיכלי עֹנֶג (שם י"ג כ"ב) ר"ל היכלים שמתענגים בו.

תַּעֲנוּג שמ"ז: לא־נאוה לכסיל תַּעֲנוּג (משלי י"ט י') Ergötzung, Lustbarkeit. כי לא ידע להשתמש בו על אופן נאות ו"מ"ז מלשון ממשלה וגדולה: אהבה בַּתַּעֲנוּגִים (ש"ה ז' ז') נעמה האהבה מכל התענוגים: בני תַּעֲנוּגָיִךְ (מיכה א' ט"ז) תה"ש מגודלים בענג: וְתַעֲנֻגוֹת בני אדם (קהלת ב' ח') כל מותר שאינו הכרחי לחיי האדם כי אם לשעשוע ונחת רוח, Ergötzlichkeiten, Vergnügungen.

ענד

עָנַד פעל יוצא בנינו קל עניגו קשור תכשיט: עָנְדֵם על גרגרתיך (משלי ו' כ"א) knüpfen, binden: אֶעֶנְדֶנּוּ עטרות לי (איוב ל"א ל"ו) (ע"ש עדן).

ענה

עָנָה, העתיד יַעֲנֶה, פ"י וב"ב. הקל עומד ויוצא לעניגים שונים, א) יש עניגו תשובה על דברים שקדמו, הן או לאו. הסכמה או הפך והתנגדות, וקשורו ביחס הפעול: עָנָה דודי ואמר לי (ש"ה ב' י') antworten: ומה־עָנָה אותו בלעם (מיכה ו' ה'): קראתיו ולא עָנָנִי (ש"ה ה' ו'): דרשתי את יי וְעָנָנִי (תהלים ל"ד ה') erhören, נכלל בו קבלת התפלה לעשות חפצו: על־יי ולא עָנָם (שם י"ח מ"ב): הָעֹנֶה אתי ביום צרתי (בראשית ל"ה ג') שומע ומציל: ומקרני ראמים עֲנִיתָנִי (תהלים כ"ב כ"ב) ומ"ש סתירת דברי זולתו: עָנָה אמריו מכם (איוב ל"ב י"ב) widerlegen, Einwendung machen: אם־צדקתי לא אֶעֱנֶה (שם ט' ט"ו) widersprechen: חכמות שרותיה תַּעֲנֶינָּה (שופטים ה' כ"ט). וכן יאמר על השואת קול אל קול: וכפיס מעץ יַעֲנֶנָּה (חבקוק ב' י"א) beistimmen. ומזה: וַתַּעַן להם מרים (שמות ט"ו כ"א), השותה שירתה לשירת משה, einstimmen, או הסכמה לרצון זולתו, אם לעשות מה שחפץ: אלהים יַעֲנֶה את שלום פרעה (בראשית מ"א ט"ז) beistimmen, או לעשות מצותיו: תַּעַן לשוני אמרתך (תהלים קי"ט קע"ב) befolgen. או הוראה להצדיק דברי זולתו להסכים עמו בדעתו: ולא תַעֲנֶה על ריב (שמות כ"ג ב') du sollst nicht beistim-men in einer streitbaren Sache: מוכיח אלוה יַעֲנֶנָּה

(ירמיה מ"ט ד׳): וַעֲמָקִים יעטפו־בר (תהלים ס"ה י"ד),
ואלה העמוקות אשר יבואו בכה"ק בסמיכות שם
עמק: עֵמֶק הָאֵלָה (ש"א י"ז ב׳ י"ט, כ"א י׳) קרוב
לבית לחם, das Terebintenthal: עֵמֶק בְּרָכָה (דה"י
ב׳ כ׳ כ"ו) קרוב לעין גדי, Segensthal: עֵמֶק הַמֶּלֶךְ
(בראשית י"ד י"ז, ש"ב י"ח י"ח) קרוב לים המלח,
das Königsthal: עֵמֶק רְפָאִים (יהושע ט"ו ח׳, י"ח ט"ז)
בצפונית מזרחית לירושלים, הנטוי אל פני בית
לחם וארץ פלשתים, das Riesenthal: עֵמֶק הַשִּׂדִּים
(בראשית י"ד י׳) על שם בארות חמר אשר שם:
עֵמֶק קְצִיץ (יהושע י"ח כ"א) שם עיר בנחלת בנימין.
ונמצא עמקים תחת יושבי העמקים: ויבריחו את
כל הָעֲמָקִים (דה"י א׳ י"ב ט"ו) וי"א: אל תקרא
הָעֲמָקִים אלא הָעֲנָקִים, נגד המסורה!

מַעֲמַקִּים ת"הש למצולה: מִמַּעֲמַקִּים קראתיך
(שם ק"ל א׳) כנוי מליצי לאויבים וצרות
הסובבים: מַעֲמַקֵּי ים (ישעיה נ"א י׳).

עמר

עָמַר פעל יוצא בב"ב. הפיעל ענינו אגודת
עמרים: וחצנו מְעַמֵּר (תהלים קכ"ט ז׳) Garben
binden, המעמר לא ימלא חצנו מהם.
ההתפעל ענינו התחזק בדבר לשמש בו לפי
צרכו: לֹא תִתְעַמֵּר בה (דברים כ"א י"ד) sich wider-
rechtlicher Weise über jemand zum Herrn machen,
sich eine Herrschaft anmaßen: וְהִתְעַמֶּר־בּוֹ וּמְכָרוֹ
(שם כ"ד ז׳) ב"פ נאמר אצל מכירה שלא יתחזק
בנפש שאין לו משפט עליו למשול בו למכרו.
וי"ל עמר כמו ערם:

עֹמֶר יש שת"ז למדה מה: וְהָעֹמֶר עשירית האיפה
(שמות ט"ז ל"ו) ein gewisses Maaß. ויש ת"ז
לאלמה נרדף עם ערמה: ושכחת עֹמֶר בשדה
(דברים כ"ד י"ט) Garbe: גם בין הָעֳמָרִים תלקט (רות
ב׳ ט"ו):

עֲמַר ענינו צמר בל׳ ארמית (דניאל ז׳ ט׳) Wolle.

עֲמֹרָה שם אחת מארבע הערים בעמק השדים
ההפוכות כמו רגע בדבר ה׳ אל ים
המלח, ויבוא לרוב שם עמורה עם שם סדום
צמדים יחד (בראשית י׳ י"ט, י"ג י׳) וע"ד משל לשרי
ירושלים החוטאים בנפשותם: שמעו דבר ה׳
קציני סדם, האזינו תורת אלהינו עם עֲמֹרָה
(ישעיה א׳ י׳).

עָמְרִי שע"פ למלך ישראל, אשר בנה העיר
שומרון לעיר ממלכתו (מ"א ט"ז ט"ז וגו׳,
מ"ב ח׳ כ"ו, מיכה ו׳ ט"ז). גם נזכר עוד איש אחר
בשם זה (דה"י א׳ ז׳ ח׳, ט׳ ד׳, כ"ז י"ח).

עַמְרָם (מן עם רם) שם אבי משה אדון הנביאים
(שמות ו׳ י"ח כ׳, במדבר ג׳ י"ט). ומזה:
משפחת הַעַמְרָמִי (במדבר ג׳ כ"ז).

עֲמָשָׂא שע"פ (ש"ב י"ז כ"ה) ובשאר מקומות (שם
ובדה"י):

עֲמָשַׂי שם ע"פ (דה"י ו׳ י׳): עֲמַשְׁסַי, שע"פ נזכר
(בנחמיה י"א י"ג).

עָמִיר גב"מ: המלאה לה עָמִיר (עמוס ב׳ י"ג):
וּכְעָמִיר מאחרי הקוצר (ירמיה ט׳ כ"א) עמיר
ששכח. (עמש בשרש עמס).

עמת

עֲמִית שת"ז מצטרף על אדם שהוא רֵעַ וחבר
לאדם אחר שהוא עמו ואתו, וכחש בַּעֲמִיתוֹ
(ויקרא ה׳ כ"א) Nebenmensch, יהיה מי שיהיה: ואל
אשת עֲמִיתְךָ (שם י"ח כ׳): בצדק תשפט עֲמִיתֶךָ
(שם י"ט ט"ו): הוכח תוכיח את־עֲמִיתֶךָ (שם שם י"ז)
כל אלה לעורר שהוא דומה לך, ובא: ועל גבר
עֲמִיתִי (זכריה י"ג ז׳) עצ"הש מדמה בלבו שהוא
רועה כמוני בדומה לי.

עֻמַּת ת"הפ, ענינו כמו נגד, נכח, או שעור וערך
כב׳ חלקים זה נערך נגד זה: כל־עֻמַּת
שבא כן ילך (קהלת ה׳ ט"ו) so wie; in der Art.
ואף שנפרד לב׳ מלות ענינו כמלה אחת כל עמת
כאופן וענין, כמ"ש לפניו כשבא, כאשר בא. וזולת
זה לא יפרד שמוש הלמ"ד ממנו: לְעֻמַּת המסגרת
(שמות כ"ה כ"ז) gegen die Gegend: לְעֻמַּת העצה
(ויקרא ג׳ ט׳) לקביל, במקום שכנגד מקום: משמר
לְעֻמַּת משמר (נחמיה י"ב כ"ד) נופל על ערך וזמן:
גם את־זה לְעֻמַּת־זה (קהלת ז׳ י"ד) entgegengesetzt,
נופל בב׳ דברים הפכים זה לזה, טוב לעמת רע.
כמו נגד בב׳ דברים מתנגדים זה לזה: ממעל
מִלְּעֻמַּת הבטן (מ"א ז׳ כ׳) המקום שהוא לעמת
הבטן: לְעֻמָּתוֹ הלוך וקלל (ש"ב ט"ז י"ג) בב׳
צלעות ההר צלע לעמת צלע: ויסקל באבנים

לבבך (דברים ח׳ ה׳) mit, וכטעם אל: ידבר עִמָּנוּ (הושע י״ב ה׳) כמו אלינו: לעשות עִמָּכֶם רע (בראשית ל״א כ״ט) כמו לכם. וכטעם בי״ת הענין: אם הלכתי עִם שוא (איוב ל״א ה׳) כמו בשוא. וכטעם כ״ף ההשואה: עִם מלכים ויועצי אָרץ (שם ג׳ י״ד) ר״ל כמלכים וגו׳, כאמרו או כנפל: וְעִם־אדם לא ינגעו (תהלים ע״ג ה׳) כטעם כמו. וכטעם וי״ו העטוף: ואדמני עִם־יפה מראה (ש״א י״ז מ״ה) und, auch: תאנים עִם בכורים (נחום ג׳ י״ב) ſowohl—als. ובא על המשך: ייראוך עִם שמש (תהלים ע״ב ה׳) während, ſo lange כל ימי מציאותו. ובכנוי: יהי יי׳ אלהינו עִמָּנוּ (מ״א ח׳ נ״ז): וְעִמָּכֶם תמות חכמה (איוב י״ב ב׳). ובשמוש מ״ם ענינו כמו מן: מֵעִם פרעה (שמות ח׳ ח׳): מֵעִם ברכיו (בראשית מ״ה י״ב): מֵעִם השלחן (ש״א כ׳ ל״ד) von: הֲמֵעִמְּךָ ישלמנה (איוב ל״ד ל״ג), היקח עצה מעמך. עִמָּדִי (בשרש עמד).

עִם בארמית הוראתו כמו בעברית: עִם ענני שמיא (דניאל ז׳ י״ג) mit den Wolken des Himmels. ויש על המשך זמן: עִם ליליא (דניאל ז׳ ב׳) bei Nacht: עִם דר ודר (שם ג׳ ל״ג, ד׳ ל״א) ſo lange Geſchlechter (Menſchenalter) ſind.

עֲמָלֵק שם ע״פ לעם ראשית גוים (במדבר כ״ד כ׳), אשר בא ראשונה להלחם בבני ישראל: ויבא עֲמָלֵק וילחם עם ישראל ברפידם (שמות י״ז ח׳). ואיתן מושבו בדרומית מזרחית בארץ כנען מחוילה בואך שור אשר על פני מצרים (ש״א ט״ו ז׳) ובארץ אפרים נמצא הר בשם הר הָעֲמָלֵקִי (שופט׳ י״ב ט״ו). עמלק היה נכד עשו (בראשית ל״ו י״ב): עֲמָלֵקִי תה״ש גם עם ה״א הידועה (בראשית י״ד ז׳, שופטים י״ב ט״ו).

עִמָּנוּאֵל שם משל בדבר הנביא, בן ישעיהו בן אמוץ, אשר נולד לו אחרי עזבו צרי בית דוד את האדמה (ישעיה ז׳ י״ד, ח׳ ח׳).

עמס

עָמַס פעל יוצא בב״ב. הקל ענינו טעינת משא: וַיַּעֲמֹס איש על־חמורו (בראשית מ״ד י״ג) und jeder lud die Laſt auf ſeinen Eſel. הפעול הוא המשא, ע״ש טען: בסבל עֹמְשִׂים (נחמיה ד׳ י״א) בשי״ן ת׳ סמך: כל עֹמְסֶיהָ שרט ישרטו (זכריה י״ב ג׳): הָעֲמֻסִים מני־בטן (ישעיה מ״ו ג׳) כמו נשואים, ר״ל עמוסים עלי: יום יוֹם יַעֲמָס־לנו (תהלים ס״ח כ׳) כמו הענק לטוב.

ההפעיל: הֶעֱמִיס עליכם על כבד (מ״א י״ב י״א) belaſten, aufbürden.

מַעֲמָסָה ת״הש: אבן מַעֲמָסָה (זכריה י״ב ג׳) Laſt, שמנסים כח הגבורים מי יכול לשאתה.

עֲמַסְיָה (איש אשר יה יעמס אותו) שע״פ (דברי הימים ב׳ י״ז ט״ז).

עַמְעָד (מן עַם־עַד) שם עיר בנחלת מטה בני אשר (יהושע י״ט כ״ו).

עמק

עָמַק פעל עומד ויוצא, הקל ענינו הפך רום, ובא לענין דבר נסתר מלהשיגו מעמק המושג: מאד, עָמְקוּ מחשבתיך (תהלים צ״ב ו׳) tief unergründlich, דמה הידיעה הנעלמה מהשיג במים עמוקים שאין לבוא עד יסוד קרקעיתם:

ההפעיל בא מצטרף על פעל אחר במקום ת״הפ, להגביל בפעולה הסתרה והעלמה: הֶעֱמִיקוּ סרה (ישעיה ל״א ו׳) להפלגה: הֶעֱמִיקוּ שחתו (הושע ט׳ ט׳). ומ״ש עמק במקום: הֶעֱמִיק הרחיב מדורתה (ישעיה ל׳ ל״ג): הַעֲמֵק שאלה (שם ז׳ י״א): הֶעֱמִיקוּ לשבת (ירמיה מ״ט ח׳) במקום נמוך שהוא נסתר: הַמַּעֲמִיקִים מיי לסתיר עצה (ישעיה כ״ט ט״ו) מיי.

עָמֹק ת״הש או ת״הפ: וְעָמֹק עָמֹק מי ימצאנו (קהלת ז׳ כ״ד) tief verborgen, והכפל לחזק: ולב עָמֹק (תהלים כ״ד ז׳) טמון ומכוסה: ומראה עָמֹק מן העור (ויקרא י״ג כ״ה) tiefer, לפי הדמיון: מים עֲמֻקִּים (משלי י״ח ד׳): שוחה עֲמוּקָה (שם כ״ד י״ד): עֲמֻקָּה משאול (איוב י״א ח׳): מגלה עֲמֻקוֹת מני־חשך (שם י״ב כ״ב) נסתרות, והשך כנוי לצפון. ומ״א: עִמְקֵי שפה (ישעיה ל״ג י״ט) נסתרה שפתם מהבין: בְּעִמְקֵי שאול (משלי ט׳ י״ח) ומ״א: וארץ לָעֹמֶק (שם כ״ה ג׳).

עֵמֶק ת״הש לארץ בקעה ועמוקה מסביב לה: וְעֵמֶק השדים (בראשית י״ד י׳) Thal, Grube: בְּעֵמֶק הָאֵלָה (ש״א י״ז ב׳) das Terebintenthal, נקרא כן על שם אלה אחת ישנה מפורסמת שעמדה שמה, או על שהיו שם נטועים אלים ואלונים רבים: זב עִמְקֵךְ

האומה, כי הם עם מיוחד להלחם. והכלל, כי גוי לאם יכלל כלל האומר בממשלתה ומלכותה ומושליה, die Nation, das Reich, אבל עַם יאמר גם על הכל וגם על חלק מן הכל, ומובן בכל מקום מתוך הענין, כמו: עַם־גדול ורם (דברים ט׳ ב׳) כלל האומה והרבה זולתו. ומ״ש חלק ממנו אם על יושבי עיר או קבוץ ואסיפת המון, או על אנשי צבא וכדומה: את כל עַם המלחמה (יהושע ח׳ א׳) ולא יאמר גוי המלחמה או לאם המלחמה, כי השמות האלה נופלים רק על הכלל: ויחץ את־הָעָם אשר־אתו (בראשית ל״ב ח׳) sein Hausgesind, ר״ל נשיו ילדיו ועבדיו המקובצים לענינו: וימליכו עַם־הארץ (ד״ה ב׳ ל״ג כ״ה) המון העם. ורוב עם הארץ הם הפחותים במדרגות שבמערכות סדרי האנשים המסודרים בקבוץ המדיני, שהם המלך, והמשנים ופקידים ונגידים ותושבים וכדומה, Pöbel, niedriges Gesindel: וכן יבוא עם סתם על אנשי החיל למלחמה: בסוס וברכב ובפרשים וקהל וְעַם רב (יחזקאל כ״ו ז׳) Kriegsvolk, Soldaten: עַם רב ועצום (יואל ב׳ ב׳): אין־קץ לכל־הָעָם (קהלת ד׳ ט״ז) ירמוז על קבוץ מין האנושי בכלל: אכן הציר הָעָם (ישעיה מ׳ ז׳) נרדף עם כל בשר. וכן נאמר על קבוץ רב בבע״חי זולת האדם: הנמלים עַם לא־עז (משלי ל׳ כ״ה): שפנים עַם לא־עצום (שם שם כ״ו) ובא: אמנם כי אתם עָם (איוב י״ב ב׳) ולא ידעתי לכוונו אם לא ע״ד: לְעַם נכרי לא ימשל (שמות כ״א ח׳) תרגום גבר אוחרן. ובכנוי: בן עַמִּי (בראשית י״ט ל״ח): אני נאסף אל עַמִּי (שם מ״ט כ״ט) כנוי למיתה: עַמֵּךְ עַמִּי (רות א׳ ט״ז) על הדת: והכרתי אותה מקרב עַמָּהּ (ויקרא י״ז י׳) הוא הפך יאסף אל עמיו, ואם האחת מורה השארת הנפש מורה השני הפכו ונמצא להוראת עם כללי על דרך המליצה: בני עַמֶּךָ (ויקרא י״ט י״ח) die Söhne deines Volkes: בת עַמִּי (איכה ג׳ מ״ח). באה רק בספרי השירים והחזיונות בכתבי הקדש. והרבוי: מלכי עַמִּים ממנה יהיו (בראשית י״ז ט״ז): שמעו עַמִּים כלם (מ״א כ״ב כ״ה) גוזמא, כלומר לו ישמעו כל העמים אומר אני שהוא כן, ובא בשלמות: ממלכות וַעֲמָמִים (נחמיה ט׳ כ״ב): עַמְמֵי הארץ (שם שם כ״ד): בנימין בַּעֲמָמֶיךָ (שופטים ה׳ י״ד).

עַמּוֹן, שם ע״פ לאומה על שם בֶּן עַמִּי אשר ילדה בת לוט הצעירה (בראשית י״ט ל״ח), ולרוב נמצא במקרא בני עַמּוֹן (במקום ארץ בני עמון) (במדבר כ״א כ״ד, דברים ב׳ ל״ז, ג׳ ט״ז, יחזקאל כ״ה ב׳ — ה׳), תאר השם משם הזה עַמּוֹנִי, עַמּוֹנִית (מ״א י״א א׳).

עָמוֹס, שם הנביא הנודע, אחד מתרי עשר הנביאים (עמוס א׳ א׳).

עָמוֹק, שע״פ (נחמיה כ״ב ז׳ כ׳).

עַמִּיאֵל, שע״פ (במדבר י״ג י״ב, ש״ב ט׳ ד׳, ה׳, י״ז, כ״ז) גם (בד״ה א׳ ג׳ ה׳) נזכר שם זה, אמנם לעומתו נמצא (בש״ב י״א ג׳) תחת עַמִּיאֵל: אֱלִיעָם.

עַמִּיזָבָד, שע״פ (ד״ה א׳ כ״ז ו׳).

עַמִּיהוּד, שע״פ (במדבר י״ג ב׳, ש״ב י״ג כ״ז) בקרי, ועוד פעמים רבות.

עַמִּיחוּר, שע״פ נזכר אך פעם אחת (ש״ב י״ג ל״ז) בכתיב, במקום עַמִּיהוּד.

עַמִּינָדָב, שע״פ (שמות ו׳ כ״ג, במדבר א׳ ז׳, רות ד׳ י״ט, ד״ה א׳ ב׳ י׳) ועוד איזה פעמים.

עֲמִיק בארמית, דבר קשה לחקרו עד תכלית, ע״ד עמוק עמוק מי ימצאנה, עמוקה משאול מה תדע: הוא גלא עֲמִיקָתָא (דניאל ב׳ כ״ב).

עַמִּישַׁדָּי, שע״פ (במדבר א׳ י״ב, ב׳ כ״ה).

עִם מלת היחס להגביל השם הדבק ומחובר ונוסף על הפועל או על הפעול: התלכי עִם האיש הזה (בראשית כ״ד כ״ח) mit, הוא הולך התלך גם אתה, כמו את הדגוש ושניהם פועלים: להמית צדיק עִם רשע (בראשית י״ח כ״ה) הרשע תמית התמית גם צדיק: יהי יי אלהיך עִמְּךָ (יהושע י״א י״ז) לסיוע ולהורות ולהצליח: אנכי ארד עִמְּךָ מצרימה (בראשית מ״ו ד׳) דבוק השגה, ודרשת חכמינו ז״ל על הפסוק הזה ידוע, כי הוא על דרך עמו אנכי בצרה: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עִמּוֹ (ש״א י״ח י״ד) הצליח מעשיו. ובא כטעם אצל או סמוך: והעם אשר עִמּוֹ (שם י״ד ב׳) bei: אשר עִם־שכם (בראשית ל״ה ד׳) bei: עִם אשר תמצא (שם ל״א ל״ב): bei wem du findest, עִם מי אשר תמצא, ר״ל האיש אשר תמצא עמו את אלהיך: עִם לבן גרתי (שם ל״ב ה׳): אשר עִם בית און (יהושע ז׳ ב׳). וכטעם בית בתוך: וידעת עִם

בשם עון, כן יכנה העון בשם העונש, כי העמל הוא ענש על העון: והבט אל עָמָל לא תוכל (חבקוק א׳ י״ג) העול שיעשה איש לזולתו, או העול שנעשה לאדם לא כמשפט הוא עמל לו, כי ש״מ נופל על הפועל ועל הפעול; על הפעול כאלה, ועל הפועל כמו: יוצר עָמָל עלי־חק (תהלים צ״ד כ׳) Unheil, Betrug, נראה עמל כמו מעל: תחת לשונו עמל ואון (שם י׳ ז׳) וכתב הראב״ע כל עמל שאצל און הוא כמוהו. ואין הדברים מכוונים כי מה יאמר על: ורהבם עָמָל ואון (שם צ׳ י׳) שהוא ממין ב׳ שאזכור? ועוד כי בא לבדו ג״כ לע״ז. ויש מ״ש צער ויגון וכעס ומכאוב וסבל צרה וכדומה: אדם לְעָמָל יולד (איוב ה׳ ז׳) Ungemach leiden, Trübsal, Sorge, Kummer: ויסתר עָמָל מעיני (איוב ג׳ י׳): ויכנע בֶּעָמָל לבם (תהלים ק״ז י״ב): עניי וַעֲמָלִי (שם כ״ה י״ח): את־עֲמָלֵנוּ ואת־לחצנו (דברים כ״ו ז׳): בַּעֲמַל אנוש אינימו (תהלים ע״ג ה׳). הפגעים הרעים והתמורות שיחולו באדם בכלל: נשני אלהים את־כל־עֲמָלִי (בראשית מ״א נ״א). ובא על מעשה ודבור שלא יועיל ומיגע רוח האדם הנם ולא ישא פרי: מנחמי עָמָל כלכם (איוב ט״ז ב׳) vergeblich: עָמָל היא בעיני (תהלים ע״ג ט״ז) vergebliches Anstrengen. ויאמר לתה״ש על עבודה ויגיעה הנושאת פרי ר״ל הקנין שהשיג האדם ביגיעה רבה: ממלא חפנים עָמָל ורעות רוח (קהלת ד׳ ו׳) durch Mühe erworbenes Gut, die Frucht der Arbeit, פרי יגיע האדם ועמלו בתבל ארצה: וַעֲמַל לאמים יירשו (תהלים ק״ה מ״ד): מֵעֲמַל נפשו יראה ישבע (ישעיה נ״ג י״א): שכר טוב בַּעֲמָלָם (קהלת ד׳ ט׳), ועל היגיעה לבדה להשיג: עֲמַל הכסילים תיגענו (שם י׳ ט״ו) die Mühe, das Bestreben: כל־עֲמַל אדם לפיהו (שם ו׳ ז׳): חלקי מכל עֲמָלִי (שם ב׳ י׳): שֶׁעֲמָלוֹ בחכמה (שם ב׳ כ״א) Arbeit, angestrengter Fleiß.

עמם

עָמֵם פעל עומד ויוצא, בב״ב. הקל עקר ענינו כהות אור ומראה, כי כהה הנגע תרגום עַמֵּי מכתא. ומזה השאל על סתימת דבר והעלמת דעת: כל סתום לא עֲמָמוּךָ (יחזקאל כ״ח ג׳) alles Verborgene ist dir nicht unbekannt, לא היתה כהה וחשוך ממך. כי אור השכל כאור העין, ובכהות האור לא יראה העין, ודבר נעלם כהה לאור השכל. והיוצא: ארזים לא־עֲמָמֻהוּ (שם ל״א ח׳) verdunkeln: לא הכהו זהר חשיבותו, כי דבר גאה כהה תארו וזהרו בהמצא דבר אחר גאה ממנו: ובתלמוד גחלים יעוֹמְמוֹת שכבו וכהה מראה אורם. ובא ג״כ הפיעל בתלמוד אם עִמְעֵם עליה, verheimlichen, vertuschen, כסוי והעלמת טעם וסבה או מעשה. ועיניו השע, תרגום ועינוהי עַמְעֵם. ובירושלמי עִמְעֲמוּ עליה והתירו פת של כותים, העלימו עין מאיסורו.

הפועל: איכה יוּעַם זהב (איכה ד׳ א׳) verdunkelt werden, seinen Glanz verlieren, כהה זהרו.

עָם שק״ז, נרדף עם גוי לאום, נופל על קבוץ המון רב בני אדם משתתפים בשפה ודת ונימוס וסדור: הן־עָם לבדד ישכון (במדבר כ״ג ט׳) Volk: הן עַם אחד (בראשית י״א ו׳) והפעל והתאר יבוא עליו בל״י ורבים בכל שם הקבוץ. והוא המדרגה הפחותה שבשמות המשותפים לע״ז, לפי שלא יתאר כי אם קבוץ המון רב להיות איש עם איש לענין אחד: לפני עַם הארץ (שם כ״ג י״ב) על הקבוץ שמאותו העיר: רבים עתה עַם הארץ (שמות ה׳ ה׳) gemeines Volk, כי לא יאמר תמיד על כלל האומה כי אם ג״כ על כל מקצת: עם הארץ ירגמהו (ויקרא כ׳ ב׳), כל פרטי ופרטי זולת מנהיג, וכן כ״מ שירצה לרמוז על האנשים ההמונים מן המנהיגים והמושלים והממונים יכנה בשם עָם: ואם נפש אחת תחטא בשגגה מֵעַם הארץ (שם ד׳ כ״ז) כל שאינו משלש אלה המושלים בעם בזמן ההוא, כהן הגדול, בית דין הגדול, והמלך, נקרא עם הארץ אפילו כהנים לויים ושרי הצבאות וכיוצא. (ראה ס׳ המלחמות להרלב״ג). וע״פ זה העתיק פה הרמב״מן aus dem Volke, ולא כבשאר מקומות gemeines Volk. ובתלמוד משתמש שם עם הארץ ליחיד הריק והנבער מדעת והוא גרוע במדות ואינו מן היישוב, pöbelhafter Mensch, ותמיד הוזכר לעומת חָבֵר, שהוא ההפך ממנו: ועל־כל־עַם הקהל יכַפֵּר (ויקרא ט״ז ל״ג) אחר שהזכיר כהנים יאמר עם שהם המון העם, וכן קָהָל נסמך לעם: וירוממהו בקהל עָם (תהלים ק״ז ל״ב) בקבוץ רב: וימת עַם־רב (במדבר כ״א ו׳) מספר רב: עַם הצבא (שם כ״א ל״ב) הם אנשי המלחמה מתוך

(משלי כ"ט ד'): לְהַעֲמִיד חזון (דניאל י"א י"ד) er-rathen. או לחזק: ועל במותי יַעֲמִדֵנִי (ש"ב כ"ב ל"ד): וַיַּעֲמִידֶהָ ליעקב לחק (תהלים ק"ה י'): feststellen: dauerhaft machen: וַיַּעֲמִידוּ דבר (ד"ה ב' ל' ה') be-stimmen, unter sich ausmachen, eine Verordnung ausstellen. חזקו חק קבוע וחזק: אשר הֶעֱמַדְתִּי לאבותיכם (ד"ה ב' ל"ג ח') bestimmen, versprechen, fest setzen, zustellen, verschaffen: וַיַּעֲמֵד אחרים תחתם (איוב ל"ד כ"ד): וַיַּעֲמֵד רוח סערה (תהלים ק"ז כ"ה): entstehen lassen: וַיַּעֲמֵד את פניו (מ"ב ה' י"א) sich enthalten, den Zorn bändigen. וי"מ העמדת ראיית העינים ומַבָּטָם אל מקום אחד בלי פנות אנה ואנה כדרך המחשב מחשבות אשר רבו בקרבו ולא יסיח דעתו מהן אל מחשבה אחרת, ויתורגם: er sah starr vor sich hin. או, התעכב והתאפק לגלות כעסו, כאשר יאמר על גלוי כעס ויפלו פניו, כן יאמר על הסתרת הכעס ועצירה ויעמד פניו: והמלך היה מָעֳמָד (מ"א כ"ב ל"ה) sich aufrecht halten: ואין מָעֳמָד (תהלים ס"ט ג') fester Grund, Stelle, worauf man stehen kann.

ההפעל: יָעֳמַד־חי (ויקרא ט"ז י') hingestellt werden.

עַמּוּד שת"ז לסמיכות בנין שהוא עומד חזק עליו: קומת הָעַמּוּד האחד (מ"א ז' ט"ו): וּלְעַמּוּד ברזל (ירמיה א' י"ח) Säule: עַמּוּדִים שנים (מ"א ז' מ"א): עַמּוּדֵי שטים (שמות כ"ו ל"ב) עַמּוּדֵי שש (ש"ה ה' ט"ו). ועצ"המ: עַמּוּדֵי שמים ירופפו (איוב כ"ו י"א), ר"ל קיומם וחזקם: חצבה עַמּוּדֶיהָ שבעה (משלי ט' א'): עַמּוּד הענן יומם וְעַמּוּד האש לילה (שמות י"ג כ"ב) ענן ועשן עולים ביושר כמו עמוד: המלך עומד על הָעַמּוּד (מ"ב י"א י"ד) Kateder, Kanzel, מקום גבוה באמצע הבית, והיום בב"הכ: עומד על־עַמּוּדוֹ (ד"ה ב' כ"ג י"ג). וכעת נקרא מעמד ש"ץ בב"הכ עַמּוּד. — ומ"א וע"א: שבה עִמָּדִי (בראשית כ"ט י"ט) bei mir: אשר נתת עִמָּדִי (שם ג' י"ב) להיות עומד לפני לשמשני: משמרת אתה עִמָּדִי (ש"א כ"ב כ"ג) עם המעמד שאני בו: בעוד שדי עִמָּדִי (איוב כ"ט ה') unter-stützen. ובא בכתבי הקודש רק בכנוי מדבר בעדו לבד לא בשאר כנויי הגוף, (עיין עם).

עֶמְדָּה שמ"נ ענין עמידת הדבר וקיומו: יקח מכם עֶמְדָּתוֹ (מיכה א' י"א) Stütze, Sicher-heit, Bestand, Wohlstand. וי"מ כמו חמדתו בחלוף אהח"ע.

מַעֲמָד שמ"ז או ת"הש: וּמַעֲמַד משרתיו (מ"א י' ה') Stand, Ordnung, Zustand, Verhältniß: כי מַעֲמָדָם ליד בני־אהרן (ד"ה א' כ"ג כ"ח) Ort, Stelle, Amt: וּמִמַּעֲמָדְךָ יהרסך (ישעיה כ"ב י"ט) Amt, hohe Stelle, Verwaltung.

עמל

עָמַל פעל יוצא בנינו קל ענינו היגיעה הכבדה שיתיגע האדם תמיד להשיג צרכו: בכל עמלו שֶׁיַּעֲמֹל (קהלת א' ג') bemühen, bestreben: על כל העמל שֶׁעָמַלְתִּי (שם ב' כ') כולל עסקי האדם ויגיעותיו לרוץ ולעשות חיל: אשר לא עָמַלְתָּ בו (יונה ד' י'). וקשורו בבית לטובה, ויש ענינו יגיעה ועבודה לרעה. ובא בלמ"ד: נפש עמל עָמְלָה לו (משלי ט"ז כ"ו) tückisches Gemüth bringt sich selbst ins Unglück. ואחרים מפרשים הפסוק הזה כנודע, כי טובת האיש אשר ביד חרוצים יעשה מעשהו ולא יהיה בעצלתים, הוא למענו, ein thätiges Wesen erwirbt [bemüht sich] für sich.

עָמֵל שת"ז לאיש רוע מקרהו, אשר מזלו לא יאבה צלוח לו, ולכל אשר יבקש צריך יגיעות רבות והיו היי צער: למה יתן לְעָמֵל אור (איוב ג' כ') Unglücklicher: כל־יד עָמֵל תבואנו (שם כ' כ"ב) כל מין רע שיקרה לעמל תבואנו: נפש עָמֵל עמלה לו (משלי ט"ז כ"ו) י"מ מי שהוא עמל גבר לא יצלח במעשיו, לא ישאר בלי יגיעה ותמיד יש לו להתיגע עד שישיג רק למלאת נפשו, ותה"ש לכבדות היגיעה: וברעיון לבו שהוא עָמֵל (קהלת ב' כ"ב) sich plagen, quälen, anstrengen. ותאר לעיף: וִימִינָהּ להלמות עֲמֵלִים (שופטים ה' כ"ו) müde, או נקרא סיסרא עמל, להיות נגזר עליו למות מות מר ע"ש סופו, ובא לכן בל"ר שהוא כאחד העמלים. או לפי שהוא איש עמל ואון, Elender.

עָמָל שמ"ז ע"ב פנים, אם לענין עול ואון: ולא־ראה עָמָל בישראל (במדבר כ"ג כ"א) Unrecht, כי כמו שיבוא הסבה במקום התכלית, כן יבוא התכלית במקום הסבה, ר"ל כמו שיכנה הענש

והחכם הרמבמ"ן העתיק . seines Zorns widerstand
עפ"י הרד"ק: wo nicht Mose sein Geliebter sich in
ע"ד המליצה כי פרץ , dem Riß gestellt vor ihm
כנוי לשערורית הבאה מחמת העברה, והמשכיל
יבין: לא עָמַד איש בפניהם (יהושע כ"ג ט') וי"ל
מזה: אל תַּעֲמֹד בדבר רע (קהלת ח' ג') אל תתנגד
לדבר רע של מלך כי כל אשר יחפץ יעשה, וכן
בלמ"ד מחובר לפנים לענין זה: לא עָמְדוּ לפניו
ואיך נַעֲמוֹד אנחנו (מ"ב י' ד'): השנים יַעַמְדוּ נגדו
(קהלת ד' י"ב) וע"א: וַתַּעֲמֹד בהל (ש"ב כ' ט"ו) ענין
הויה על אופן מה. ובשמוש מ"ם עניני הפסק
פעולה ועצירתה: וַתַּעֲמֹד מלדת (בראשית כ"ט כ"ה)
לזמן מועט, וזהו ההבדל שבינו ובין einhalten,
שמוש בי"ת ושמוש למ"ד, בבי"ת מורה עצירת
הפועל בפעולתו והתנגדות לעשות הפכו כמו עמד
בפרץ, ובלמ"ד לא עמדו לפניו, ובמ"ם מורה הפסק
לבד: ויך שלש־פעמים וַיַּעֲמֹד (מ"ב י"ג י"ח) und
מהכות: hörte auf [zu schlagen] וַיַּעֲמֹד הים מזעפו
(יונה א' ט"ו): וַיַּעֲמֹד השמן (מ"ב ד' ו') מלצוק:
וכפתחו עָמְדוּ כל העם (נחמיה ח' ה') שתקו מדבר:
עָמְדוּ לא־ענו עוד (איוב ל"ב ט"ז). ומ"ש התחדשות
דבר וצאת אל המציאות: וְעָמַד מנצר שרשיה
(דניאל י"א ז') entstehen, hervorkommen: מגוי יַעֲמֹדְנָה
(שם ח' כ"ב): רוח והצלה יַעֲמוֹד (אסתר ד' י"ד):
הוא צוה וַיַּעֲמֹד (תהלים ל"ג ט'): וַתַּעֲמֹד מלחמה
(ד"ה א' כ' ד') sich ereignen, entstehen. ומ"ש בקשור
מלת על יש לרעה: וַיַּעֲמֹד שטן על ישראל (שם
כ"א א'): ועל שר־שרים יַעֲמֹד (דניאל ח' כ"ה):
יַעַמְדוּ על מלך הנגב (שם י"א י"ד). וזה לפי מה
שיורה מלת על, ע"ש קום. אך בקשור מלת על
נפשו, ענינו להתחזק בעד קיום נפשו: וְלַעֲמֹד על
נפשם (אסתר ח' י"א) sich vertheidigen, נגד האויב:
וְעָמֹד על נפשם (שם ט' ט"ז): לא תַעֲמֹד על־דם
רעך (ויקרא י"ט ט"ז) ענינו לא תעמוד מנגד בסכנת
דם ריעך. וכל מה שבקשור מנגד לע"ז הרחקה
מעזור: ביום עֲמָדְךָ מנגד (עובדיה א' י"א), לבלתי
עזור: מִנֶּגֶד נגעי יַעֲמֹדוּ (תהלים ל"ח י"ב): קרובי
מרחק עָמָדוּ (שם ל"ח י"ב): עֲמַדְתֶּם על חרבכם
(יחזקאל ל"ג כ"ו) sich verlassen, vertrauen, ענינו
בטחון. ומ"ש לענין פקידות והתמנות ושמוש
ושרות: הָעֹמְדִים על הפקדים (במדבר ז' ב') welche
ואלה הָעֹמְדִים: bei der Musterung angestellt sind
ובניהם (ד"ה א' ו' י"ח), ובפרט בחבור מלת לפני:
וְעָמְדָה לפני המלך (מ"א א' ב') bedienen, aufwarten,
לשרתו: אשר עָמַדְתִּי לפניו (שם י"ח ט"ו) לעבדו:
וְעָמְדוּ לפני להקריב (יחזקאל מ"ד ט"ו): עֹמֵד לפניו
בימים ההם (שופטים כ' כ"ח), לכהונה: אשר היו
עֹמְדִים לפני שלמה (מ"א י"ב ו') לשמוש: יַעַמְדוּ
לפני המלך (דניאל א' ה'). וגם בלא לפני: והוא
עֹמֵד עליהם (בראשית י"ח ה'). ובא כעין הקדמה
והכנה וזמון לפעל אחר כמו קום, הבה, ע"ש
משך: עָמַד וימדד ארץ (חבקוק ג' ה') sich auf-
machen: וְעָמַד ואמר (דברים כ"ה ח') (עיין תוספות
יבמות ק"ג א'): וְעֹמֵד לדין עמים (ישעי' ג' י"ג):
עֲמָד־נא עלי ומתתני (ש"ב א' ט'). ובתלמוד עָמַד
ונשא, עָמַד וקדש, ולע"א. כל הָעוֹמֵד לגבות, im
Stande sein, fähig sein, bereit sein , מוכן בלי
עכוב. כל שֶׁעָמַד עליו באסור, חול והויה. ולמען
יחוקו היטיב בזכרון ההוגה בדברי קדשנו כמבין
בתלמוד אציגה נא עמך כל ההוראות של השרש
הזה בל"א, להקל על המעיין, aufrecht stehen,
aufstehen, sich aufstellen, sich aufmachen, stehen blei-
ben, sich hinstellen, (beten oder vor's Gericht) bei-
stehen, abstehen, müde sein, anstehen, zaudern,
bestehen, beharren auf einer Meinung, Bestand
haben, unterstehen, wagen, widerstehen, entstehen,
vorstehen einem Amte, bedienen, harren, warten, dau-
ern, weilen, säumen, aufhören, einhalten u. d. g.

ההפעיל יוצא: הֶעֱמַדְתָּה להררי עז (תהלים ל'
ח') stellen: וְהֶעֱמִיד את־האשה (במדבר ה' ל') hin-
stellen, hintreten lassen: דלתות לא־הֶעֱמַדְתִּי (נחמיה
ו' א') aufstellen: אשר הֶעֱמִיד לפניה (אסתר ד' ה')
zur Bedienung geben: וַיַּעֲמִדֵהוּ לפני פרעה (בראשי'
מ"ז ז') präsentiren: וְהַעֲמֵיד משמרות (נחמיה ז' ג')
und die Wachen anzuordnen: וגם נביאים הֶעֱמַדְתְּ
(שם ו' ז'): וַיַּעֲמֵד שופטים (ד"ה ב' י"ט ה') anstellen:
לְהַעֲמִידוֹ לעולם (שם ט' ח') um es ewig aufrecht
zu erhalten: וְהֶעֱמַדְנוּ עלינו מצות (נחמיה י' ל"ג)
auf sich nehmen: הַעֲמֵד המצפה (ישעיה כ"א ו')
שומרים על החומה: וּלְהַעֲמִיד את־חרבותיו (עזרא
ט' ט') wieder herstellen: בעבור זאת הֶעֱמַדְתִּיךָ
(שמות ט' ט"ז) erhalten: מלך במשפט יַעֲמִיד ארץ

תשבע כי מה שמוצצת מריקה. כרם זלת תרגום כעלוקה דמוצצת המיהון דבני נשא. ובתלמוד מפני סכנת עֲלוּקָה. וחכם אחד אמר כי כן נקרא שרץ מים הזה גם בלשון ערב. כאשר פירוש אלקמוס אל־עול מן עול יניקה, ומזה הושאלה על־מין לילית המוצצת דם הילדים, אשר אליו ירזום מאמר התלמוד: מפני סכנת עלוקה. (עם בשרש עמם).

עמד

עָמַד, העתיד יַעֲמֹד, פע"ו גב"ב. הקל עקר ענינו קימת הגוף במצב הישר, ונקשרו בו מושגים שונים מצד חבורו וקשורו, לענין קיום והשארה, ועכוב ואיחור והפסק, ושמוש ועזר, והצלת נפשו או זולתו ויציאת דבר הדש, וכדומה לו מהענינים כי כל הפעלים, שהם ממאמר המצב והאנה, המורים תנועה או הפסק תנועה, כמו, בוא, הלך, יצא, ישב, עלה, ירד, קום, עמד, שכב, נפל, וכו' הם הסתעפים אל מושגים רבים כאלה, וכן בשאר לשונות בהרכבת השמושים: והמן עָמַד (אסתר ז' ז') aufstehen: עֲמֹד על רגלך (יחזקאל ב' א') מישיבה: והנותרים עָמָדוּ (ש"א ל' ט') stehen bleiben, מהליכה: וירח עָמָד (יהושע י' י"ג) מתנועה: וְעָמַד פתח האהל (שמות ל"ג ט') sich hinstellen: במקום גדולים אל־תַּעֲמוֹד (משלי כ"ה ו'): עצי שטים עֹמְדִים (שמות כ"ה ט"ו) בקומה זקופה. ומ"ש הניה ושכינה זמן רב: אשר עמי עוֹמֵד עליה (שם ח' י"ה) ruhen, wohnen: עוֹמֵד על־שנים עשר בקר (ד"ה ב' ד' ד'): ומ"ש השארה על ענינו במקום או בזמן או בשאר ענין: קמו עָמָדוּ (איוב כ"ט ח') aufstehen, כי כן דרך המכבד את אדם גדול ממנו, לקום ממושבו ולעמוד: ואתה פה עֲמֹד (דברים ה' כ"ח) hier bleiben, אחרי שובך. ובמקום: ולא עָמַד איש אתו (בראשית מ"ה א'): ולא תוספון לַעֲמֹד (שמות ט' כ"ח) בזמן, להאריך ולהתעכב. ועמו מ"ש המשך וקיום והתמדה וחזוק: למען יַעַמְדוּ ימים רבים (ירמיה ל"ב י"ד) dauern, haften, sich halten: והארץ לעלם עוֹמָדֶת (קהלת א' ד'): בין הָעֹמְדִים האלה (זכריה ג' ז') המלאכים הקיָמים: הנגע עָמַד בעיניו (ויקרא י"ג ה') בלי שנוי: ואם־תחתיה תַּעֲמֹד הבהרת (שם שם כ"ג) בלי פשוי: על כן עָמַד טעמו בו (ירמיה מ"ח י"א). ומ"ש המתנה ואיחור ועכוב וכדומה: עִמְדוּ ואשמעה (במדבר ט' ח') harren, warten: רדה אלי אל תַּעֲמֹד (בראשית מ"ה ט') säumen, weilen, Anstand nehmen, ומ"ש התחזק על דבר: הֲיַעֲמֹד לבך (יחזקאל כ"ב י"ד) Muth haben, וענינו היתקיים על מחשבתו בלי שנוי: עָמְדוּ על־זאת (עזרא י' ט"ו) beharren: כאמרם בתלמוד: עוֹמֵד על דעתו, עוֹמֵד בדבורו: הֲיַעַמְדוּ דברי מרדכי (אסתר ג' ד') היעמוד על דבריו, או יהיו להם קיום (וטעם, כי הגיד וגו' ע"ד, כי המלך גדל את המן על כל שריו ועבדיו אשר במלכותו ותחת ממשלתו, והיהודים בימי המעשה ההוא, אחר רשיום כרש לעלות, והבנין החל ובטל מכותבי שטנה, לא היו חושבים עצמם עוד כעבדים לממלכה הזאת אך כבני חורין נהשבו ולא כוון עליהם המלך להיות כורעים ומשתחוים, ואף לא עליהם חל המצוה אשר תחול על שרים ועבדים במדינות פרס, וא"כ לא עבר את מצות המלך, וזה אמרו אשר הוא יהודי, בן ארץ אחרת ולא תחול עליו המצוה, כי לא כיון המלך במצותו על עם אחר, ובעבור זה היתה שנאת המן על כלל האומה ולכן אמר ואת דתי המלך אינם עושים כנ"ל). ובא אצל משפט: למשפטיך עָמְדוּ היום (תהלים קי"ט צ"ט): נַעַמְדָה יחד (ישעיה נ' ח') hintreten, auftreten, ר"ל נגש למשפט: עִמְדִי נא בחבריך, כלומר קרבי והשתדלי להראית מה שתוכלי לעשות: מי עָמַד בסוד יי (ירמיה כ"ג י"ח) הויה ומציאות לבד: ואם־עָמְדוּ בסודי (שם שם כ"ב) כי בדבר יקר נופל עמידה: אנכי עוֹמֵד בין־יי וביניכם (דברים ה' ה') als Mittelperson sein, נקשר בו מושג מול ואמצעי: ואברהם עדנו עֹמֵד (בראשית י"ח כ"ב) לתפלה: וַיַּעֲמֹד כל העם בברית (מ"ב כ"ג ג') הכנסה לעשות פעולה. וע"א: ויכלת עֲמֹד (שמות י"ח כ"ג) bestehen, ausführen: ואין כה לַעֲמֹד (דניאל י"א ט"ו) aushalten, וע"א: עָמְדוּ מכח נסים (ירמיה מ"ח מ"ה) sie standen still aus Mangel an Kraft, ומכח הוא כמו מחסרון כח, רפיון. ובשמוש למ"ד ענינו עזר: אף חכמתי עָמְדָה לי (קהלת ב' ט') beistehen, helfen: יַעֲמוֹד לימין אביון (תהלים ק"ט ל"א): עָמְדִי למחזיק (דניאל י"א א'). ובשמוש בי"ת: עָמַד בפרץ לפניו (תהלים ק"ו כ"ג) dem Ausbruche

תַּעֲלוּמָה שמ"נ נרדף עם סתר, מצפון: וְתַעֲלֻמָה יצא אור (איוב כ"ח י"א) Geheimnisse, תַּעֲלוּמוֹת לב (תהלים מ"ד כ"ב): verborgene Dinge, geheimste Gedanken, המחשבות הטמונות בקרב לב איש, אשר לא ידען אנוש זולתו: תַּעֲלֻמוֹת חכמה (איוב י"א ו') die Geheimnisse der Weisheit.

עֲלָמוֹת שם כלי שיר לא נודע צורתה וקולה: על עֲלָמוֹת שיר (תהלים מ"ו א'). ומ"א וע"א: ינהגנו עַל־מוּת (שם מ"ח ט"ו) שני מלות, עַל מוּת יתרגם הארמי על מִיתְתָא דגברא די נפיק מִבֵּינֵי מַשִּׁירְיָתָא, כוונתו על נפילת גלית איש הבינים. וי"מ כמו לעולם. וע"ד יתכן כי שם עלמות במ"ז היה רק סימן כלי שיר, ור"ל עד כאן היה הנגון בשיר על כלי עלמות.

עַלְמוֹן, שע"פ א) מקום בנחלת שבט בנימין (יהושע כ"א י"ח) ולעומתו (דה"א ו' מ"ה): עָלֶמֶת. ב) תחנות בני ישראל במדבר עַלְמֹן דבלתימה (במדבר ל"ג מ"ו).

עֵלָמִי, ובס"ר עַלְמָיֵא, ענינו בלשון ארמית יושבי עילם (עזרא ד' ט') Elamiter.

עָלֶמֶת, שע"פ (ד"ה א' ז' ח', ח' ל"ו, ט' מ"ב).

עלס

עָלַס, העתיד יַעֲלֹס, פע"ו גב"ב: הקל ענינו כמו עלז: כחיל תמורתו ולא יַעֲלֹס (איוב כ' י"ח) sich freuen. כחיל כן תמורתו לא יעלוז בה. וע"ד יעלס כמו ילעס, kauen, ובטלו הטחנות תרגום ובטלין כבי פומך דלא יוכלו למלעס. ובתלמוד לא יִלְעַס אדם חטין. ולעס ועלס אחד כמו לעב עלב. ועפי"ז הוא נרדף עם ולא יבלע שלפניו, וכן בערבי עלש, טחינת המאכל.

הנפעל: כנף רננים נֶעֱלָסָה (איוב ל"ט י"ג) gelobt, berühmt werden, העוף הנעלס ומשובח ברנניו.

ההתפעל: נִתְעַלְּסָה באהבים (משלי ז' י"ח) der Liebe fröhnen (עלע בשרש לוע).

עֲלַע, שת"ז בארמית כמו צלע בעברית: ותלת עִלְעִין בפמה בין שִׁנַּהּ (דניאל ז' ה') Rippe.

עלף

עַלֵּף פעל יוצא, גב"ב. הפיעל ענינו נרדף בכל מושגיו לפעל עטף, מה שענינו צפוי וחפוי וכרוך סביב: מְעֻלֶּפֶת ספירים (ש"ה ה' י"ד) bedeckt, belegt.

הפועל מה שענינו חולשה: בָּנַיִךְ עֻלְּפוּ שכבו בראש כל חוצות (ישעיה נ"א כ') kraftlos, schmachtend, ובלמוד הזה נאמר בעטף יונק ברחובות קריה, רפיון כח מהעדר מאכל, שקרוב לצאת נפשם.

ההתפעל מ"ש מע"א: ותתכס בצעיף וַתִּתְעַלָּף (בראשית ל"ח י"ד) sich ganz verhüllen, umwinden, vermummen, כי עיטוף ועילוף נאמר רק בראש. ברבקה נאמר רק ותתכס, שכסתה עיניה מפני הבושה והצניעות, והיא התעלפה היטיב שלא יכירוה. ומע"ב: על ראש יונה וַיִּתְעַלָּף (יונה ד' ח') verschmachten, מפני חום שמש: תִּתְעַלַּפְנָה הבתולות (עמוס ח' י"ג) מחום הצמא. ובתלמוד שמא יִתְעַלֵּף vor Schrecken in Ohnmacht fallen, Zuckungen bekommen, zittern.

עֻלְפֶּה ת"הש לעיפות וחולשה מיובש הליחות: וכל עצי השדה עליו עֻלְפֶּה (יחזקאל ל"א ט"ו) verschmachten, עצ"הש מהעדר הלחלוחית.

עלץ

עָלַץ, העתיד יַעֲלֹץ, פ"ע בנינו קל ענינו נרדף עם עלז: עָלַץ לבי ביי (ש"א ב' א') sich freuen, frohlocken, ופעל עלף גדל משמחה וגיל והוא שמחה של נצחון על ישועה: וְאֶעֶלְצָה בך (תהלים ט' ג') רנה של ישועה, ורובו בבי"ת המורה סבה, כי כל שמחה שהפעל הזה ופעל עלז מורים עליו, ענינם או שמחה של נצחון ותשועה, או של נקמה באויב. וממין הב' הזה: אל יַעַלְצוּ אויבי לי (שם כ"ה ב') frohlocken, triumphiren. בקשור למ"ד. ועצ"הש: יַעֲלֹץ השדה וכל־אשר בו (ד"ה א' ט"ז ל"ב) ובתהלים במקומו יעלז.

עֲלִיצוּת שמ"נ: עֲלִיצֻתָם כמו־לאכל עני במסתר (חבקוק ג' י"ד) שמחת נקמתם היתה זאת.

עלק

עֲלוּקָה שם שרץ המים מוצץ הדם: לַעֲלוּקָה שתי בנות הב הב (משלי ל' ט"ו) Blutegel, וכנו המליצים בשם הזה המות ושאול ואבדון בנותיה המכלות הכל, והדמיון לעלוקה שלא

בהם עוֹלָם ונושעה (שם ס״ד ד׳) von jeher: לנתבות עוֹלָם (ירמיה ו׳ ט״ז) uralte Zeiten: כימי עוֹלָם (מיכה ז׳ י״ד): מקדם מימי עוֹלָם (שם ה׳ א׳). ומ״ש על זמן עתיד: עד עוֹלָם אכין זרעך (תהלים פ״ט ה׳) ewig werde ich deinen Saamen [deine Nachkommen] bestehen lassen: מֵעוֹלָם ועד־עוֹלָם (שם ק״ג י״ז), לפנים ולאחריו. מעתה ועד־עוֹלָם (שם קי״ג ב׳) ובא מחובר אל ועד לכפל והזוק: יי מלך עוֹלָם ועד (שם י׳ ט״ז), בלי ראשית ותכלית: בל תמוט עוֹלָם ועד (שם ק״ד ה׳) אף שיש לה תכלית לפי הקבלה: ואברכה שמך לְעוֹלָם ועד (שם קמ״ה ב׳) ואינו נצחיי. ובשמוש למ״ד והענין אחד: והארץ לְעוֹלָם עומדת (קהלת א׳ ד׳): ויעמידם לעד לְעוֹלָם (תהלים קמ״ח ו׳) כמו עולם ועד: לא יקרא לְעוֹלָם (ישעיה י״ד כ׳), וכל בלמ״ד על העתיד זמן משוער או בלי הפסק כמו עולם כאשר במ״ם על זמן העבר: מֵעוֹלָם אנשי השם (בראשית ו׳ ד׳): מֵעוֹלָם אתה (תהלים צ״ג ב׳): מֵעוֹלָם נסכתי (משלי ח׳ כ״ג): החשיתי מֵעוֹלָם (ישעיה מ״ב י״ד) פעם בלי הפסק ופעם זמן רב. והוא הדבר מה שאמרתי כי הוא שם מצטרף, ומושגו לפי השם שהוא מצטרף עליו אם נצחי או זמני, בבע״ת. ובא בה״א הידיעה: מֵהָעוֹלָם ועד הָעוֹלָם (תהלים מ״א י״ד): ונשאם עד הָעוֹלָם (שם כ״ה ט׳): וישבע בחי הָעוֹלָם (דניאל י״ב ז׳) החי לעולם. ובכנוי: כי הולך אדם אל־בית עוֹלָמוֹ (קהלת י״ב ה׳) מקום שישאר שם לעולם, והוא הקבר, ומזה נקרא חצר מות בֵּית עוֹלָמִים: כמתי עוֹלָם (איכה ג׳ ו׳): יורדי בור אל עם עוֹלָם (יחזקאל כ״ו כ׳) עולם המות. והרבוי: לשבתך עוֹלָמִים (מ״א ח׳ י״ג) כי הזמן מרכב מן חלקים רבים עבר הוה עתיד, והוא עתיד: שנות עוֹלָמִים (תהלים מ״ז ו׳) עבר: מלכות כל עוֹלָמִים (שם קמ״ה י״ג): צור עוֹלָמִים (ישעיה כ״ו ד׳): תשועת עוֹלָמִים (שם מ״ה י״ז): דורות עוֹלָמִים (שם נ״א ט׳), כלם לשעבר: ולא־תכלמו עד־עוֹלְמֵי עד (שם מ״ה י״ז) לעתיד, כמו לעולם ועד: כבר היה לְעוֹלָמִים (קהלת א׳ י׳) עבר: הַלְעוֹלָמִים יזנח אדני (תהלים ע״ז ח׳) עתיד. והנה הראב״ע גזר אומר כי אין עולם במקרא מה שיורה על כלל המציאות, Welt, כי יפרש כלם על הזמן. ובכ״ז ימצא ב״פ לע״ז: גם את הָעוֹלָם נתן בלבם (קהלת ג׳ י״א) Weltgeschäfte, תאות עולם: הליכות עוֹלָם לו (חבקוק ג׳ ה׳). ובאמת הענין אחד כי המציאות נקשר בזמן, והזמן הוא ענין בהצטרפות אל המציאות, ואם אין מציאות אין זמן. ובתרגום ארמית משתמש עַלְמָא לְמושג עולם המציאות, וכן בתלמוד, הרבה לענין זה ויקראו חיי הזמנים עוֹלָם הַזֶּה, וחיי הנצחיים עוֹלָם הַבָּא. וע״ד נקרא הזמן עולם מן העלמה, כי הזמן דבק לתנועה ואין לך מציאות קיים כמאמר החכם „הזמן ענין אלהי לא יושג אמתתו“. כי העבר אין והעתיד לא בא עדיין, ונקודת ההוה אין דבר אשר יאמר עליו כי הוא זה. ובא פ״א ע״מ אחר:

עֵילוֹם, הוראתו נצח ועד: אשים את שמי לְעֵילוֹם (ד״ה ב׳ ל״ג ז׳) כמו לעולם.

עָלַם, עָלְמָא, תאר השם זכר מורה המשך וזמן רב, כמו בעברית (דניאל ד׳ ל״ג, ד׳ ל״א). גם לזמן רב עבר (עזרא ד׳ ט״ו), ומזה מן עָלְמָא ועד עָלְמָא, (דניאל ב׳ כ׳): von Ewigkeit zu Ewigkeit.

עֶלֶם שתז״נ לנער בחור בימים באדם: בן־מי־זה הָעָלֶם (ש״א י״ז נ״ו) junger Mann, יאמר על בחור חיל באבו וכחו והעולם שלו אז. ולנקבה: והיה הָעַלְמָה היצאת (בראשית כ״ד מ״ג): הנה הָעַלְמָה הרה (ישעיה ז׳ י״ד) Frauenzimmer: junge Frau, גם הנשואה והיא צעירה בימים נקראת עלמה: ודרך גבר בְּעַלְמָה (משלי ל׳ י״ט) **לעד**: ותלך הָעַלְמָה (שמות ב׳ ח׳) אצל מעשה **זריזות** נזכר שם זה הנצב לעמת גבר בזכר: וַעֲלָמוֹת אין מספר (ש״ה ו׳ ח׳) ותרגום נער עוּלֵם, **נערה** עוּלֵמְתָּא. ואולם שם עלם עלמא על האדם שבין ולדות לימי אישות, הוא עוד כמו דבר **נעלם**, unbestimmt.

עֲלֻמִים ת״הש זכר ולא יתפרד כמו נערים, ונרדף לו בכוונה: ישוב לימי עֲלֻמָיו (איוב ל״ג כ״ה) Jugend-Kräfte: עצמותיו מלאו עֲלוּמָיו (שם כ׳ י״א) או כמו מלאו ימיו בעצם יומו, ע׳ **מלא**: וכן הקצרת ימי עֲלוּמָיו (תהלים פ״ט מ״ו) **כאלו אמר** מלאת ימיו בעלומיו: בשת עֲלוּמַיִךְ (ישעיה נ״ד ד׳), מעשי נעורים: עֲלֻמֵנוּ למאור פניך (תהלים צ׳ ח׳) נרדף עם עונותינו לכן פירשו כתר **חטאינו**, **או** תאר לשגגות החטאת שנעלם ממנו **העברה**, verborgene, unbewußte Sünden. וכבר **אמרתי** כי מנהג המליצה לתפוס מלות כוללות ב׳ כוונות.

will ich auch begehren ihren Tand, נרדף עם שקוציהם, ר"ל אבחר לענש אותם ענש געול ותעוב, כמו עוללת כה.

עֲלִיל שם כלי שצורפים בו מתכת: בַּעֲלִיל לארץ (תהלים י"ב ז') Schmelztiegel. והר"מ העתיקו מן עלל, לפי דעת המפרשים פעולה בכלל, Werk-statt. אך ב"א ישמשו בשם *עִלָּה במקום סבה, Ursache, Urheber, ויכנו השם עִלַּת כל הָעִלּוֹת וסבת כל הסבות.

עלם

נַעֲלָם פעל יוצא גב"ב. הנפעל ענינו הסתר ידיעת דבר או פעולה: וְנֶעְלַם דבר מעיני הקהל (ויקרא ד' י"ג) verborgen, verhohlen sein, העדר ידיעת משפט דבר משגגת למוד ועושה מעשה שאינו יודע שאסור לעשות: וְנֶעְלַם מעיני אישה (במדבר ה' י"ג) שהוא מספק בברור אמתת הדבר: וְנֶעֶלְמָה מעיני כל־חי (איוב כ"ח כ"א) מקוצר השגת המשיג: לא היה דבר נֶעְלָם מן המלך (מ"א י' ג') קשה להשיג כמו יפלא ממך דבר: יבוא במשפט על־כל נֶעְלָם (קהלת י"ב י"ד) מעשה סתר. והמתרגם פי' ישפוט מעשה הנראה לפי הכוונה בסתר. ויש שת"ז לאנשי מרמה אשר פיהם דבר טוב ולבם לב שקר, כי מצפינים הנכלים הרעים בקרבם: ועם נַעֲלָמִים לא אבא (תהלים כ"ו ד') נרדף עם מתי שוא, Heimtückische. וע"א: תשכרי תהי נַעֲלָמָה (נחום ג' י"א) betäubt, חסר דעת משכרות, ונעלם דעת מה לעשות.

ההפעיל: ויי הֶעְלִים ממני (מ"ב ד' כ"ז) verhehlen, כסה הדבר מגלותו לידיעתי. ויש מה שהוא הסרת השגחה ופנית מחשבה מדבר לבלתי עשותו או לבלתי הושיע, ומחובר לעין: ואם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עם הארץ את עיניהם (ויקרא כ' ד') רואים ועושים כאלו לא ראו ואינם מענישים עליה: וְאַעְלִים עיני בו (ש"א י"ב ג') בו, הוא הסבה ע"י כפר העלמתי עיני ממנו: וּמַעְלִים עיניו (משלי כ"ח כ"ז) מראות עניו כדי לתת לו: אַעְלִים עיני מכם (ישעיה א' ט"ו) כמו אסתיר פני מראות תפלתכם: אל־תַּעְלֵם אזנך (איכה ג' נ"ז) תפנה ותסתיר מהקשיב: מי זה מַעְלִים עצה (איוב מ"ב ב') מסתיר ומכהה עצת ה' אשר לעולמי עד תקום, ואגודתה על ארץ יסדה, wer ist es, der Gottes Rathschluß verdunkelt? והחכם המתרגם ר"א וו"ז הסב הדבור אל אלהים. ראה בביאורו.

ההתפעל יש ענינו כמו ההפעיל מסתיר עיניו בכוון מאין פנות על דבר שמוטל עליו: וְהִתְעַלַּמְתָּ מהם (דברים כ"ב א') sich wegwenden, sich entziehen: ואל־תִּתְעַלַּם מתחנתי (תהלים נ"ה ב'): ומבשרך לא תִתְעַלָּם (ישעיה נ"ח ז'), לא תמנע מעזור לו. ויש ענינו נגזר משם עולם: עלימו יִתְעַלֶּם שלג (איוב ו' ט"ז) ישכון בם לעולם. וי"מ ג"ז מענין כסוי, והראשון הנכון שמעתי מידידי התורני והרבני החכם השלם מ' ברוך בן יונה ז"ל.

עוֹלָם תהש"ז מורה זמן רב מאד או נצחי, ר"ל מושגו הוא שם מצטרף על הענין שהוא נופל עליו, אם נצחיות, או זמן בלתי משוער בעבר, או זמן בלתי משוער בעתיד, או כל זמן מציאות האדם, כי משך זמן חייו הוא עולמו, או כל זמן משך מציאות הדבר שהשם עולם מצטרף עליו, כי הזמן והמציאות קשורים ומצטרפים זע"ז. אבל הנצחיי, וההעדר והאפס לא יפלו תחת הזמן: אל עוֹלָם (בראשית כ"א ל"ג) Ewigkeit, וכל עולם אצל השם בלי תחלה ותכלית: עד תאות גבעות עוֹלָם (בראשית מ"ט כ"ו) הקיימים זמן רב: ולבניך עד עוֹלָם (שמות י"ב כ"ד) immer fort, כל משך קיומם בסדור הזה מבלי שירמז בו שלא יפסק, כי הוא מצטרף: גאלת עוֹלָם תהיה ללוים (ויקרא כ"ה ל"ב) אין בו משך קיום, אבל תמיד בכל זמן שירצו: והיה לך עבד עוֹלָם (דברים ט"ו י"ז) והוא זמן קצוב היובל לפי הקבלה, ואין כן: לְעֹלָם בהם תעבדו (ויקרא כ"ה מ"ו) כל ימי חייו: וישב שם עד־עֹלָם (ש"א א' כ"ב) עד שיגדל: לא תסור חרב מביתך עַד־עוֹלָם (ש"ב י"ב י') עולם הייו: ושלוי עוֹלָם (תהלים ע"ג י"ב) תמיד בלי הפסק בהייהם: חרפת עוֹלָם (שם ע"ח ס"ו): עוֹלָם חסד יבנה (שם פ"ט ג') כמו עד עולם, ומ"ש על זמן עבר: זכור ימות עוֹלָם (דברים ל"ב ז') Vorzeit, ימים מקדם: הארח עוֹלָם תשמור (איוב כ"ב ט"ו): כמתי עוֹלָם (תהלים קמ"ג ב'): אל תסג גבול עוֹלָם (משלי כ"ב כ"ח) ר"ל הזקנים שכבר מתו. וזהו שדרשו במשנה א"ת עולם אלא עולים, מן כעלות גדיש בעתו: ובנו ממך חרבות עוֹלָם (ישעיה נ"ח י"ב): ויזכר ימי עוֹלָם (שם ס"ג י"א):

וכל שעבוד מלכות מכנה המקרא על, והסרת השעבוד פריקת על מעל הצואר, או שבירת על. ובא: כי ישא על בנעריו, (איכה ג' כ"ז) על הפגעים והתמורות.

עוֹלֵל שת"ז לילד רך: עוֹלֵל ויונק (דברים ל"ב ז') Kind: עוֹלְלִים ויונקים (תהלים ה' ג') וראוי בשרש עול. ובקמץ: שפוך על עוֹלָל (ירמיה ו' י"א): עוֹלָלִים שאלו לחם (איכה ד' ד'). והבאתים ג"כ בשרש עול.

עוֹלֵלוֹת בסר"נ, שת"נ לענבים הנשארים בגפן אחר הבציר: ונשאר בו עֹלֵלוֹת (ישעיה י"ז ו'): כְּעֹלְלֹת בציר (מיכה ז' א'). ושם מעולל בשרש עול.

עֲלִילָה שמ"נ או ת"הש לסבות הפעולות אם לשבח או לגנאי. ומ"ש שבח, נופל על השי"ת שהוא מסבב פעולות גדולות ונכבדות בעצמן, ויקרות בתכליתן שמכוין בהן: נורא עֲלִילָה על־בני אדם (תהלים ס"ו ה') Handlung, Wirkung: ולו נתכנו עֲלִילוֹת (ש"א ב' ג') Handlungen, Ursache und Wirkung, השתלשלות הסבוב והמסובב מהם: הגדו בעמים עֲלִילוֹתָיו (תהלים ט' י"ב): וישכחו עֲלִילוֹתָיו (שם ע"ח י"א): לבני ישראל עֲלִילוֹתָיו (שם ק"ג ז'). וכל מ"ש אצל אדם לגנאי: השחיתו התעיבו עֲלִילָה (שם י"ד א') böse Handlung begehen: להתעולל עֲלִילוֹת ברשע (שם קמ"א ד') בנכלי מזמות מפלגות: וְכַעֲלִילוֹתָם שפטתים (יחזקאל ל"ו י"ט), כן דעת הראשונים. וע"ד כל עלילה איננה לטובה כי אם לרעה. אך הנסמך לאדם מורה מעשים רעים, ואשר נסמך אצל השי"י נופל על משפטיו ועונשיו לשלם גמול רע בהפלגת עונשין, כמו התעללתי במצרים. דוק ותמצא שכל מציאות השם הזה נזכר תמיד אצל משפטי השם. ולכן בא נרדף עם דרך: יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עֲלִילוֹתָיו (תהלים ק"ג ז'). ע"ש דרך. ובא עמ"א לע"ז: ורב הָעֲלִילִיָּה (ירמיה ל"ב י"ט) Vergeltung, Strafgericht, כאמרו אח"כ לתת לאיש כדרכיו וגו', והוא על דרך עושה גדולות לבדו. [ולדעתי שעור הכתוב גדול העצה (ר"ל מחשבותיך ה' רחבות מני ים, וגדולים מאוד חקרי לבבך כביכול) ורב העליליה (ר"ל לא לבד מחשבותך אל, עמוקות ונשגבות מעל כל שכל אנושי, כי גם עשה תעשה וגם יכול תוכל להוציא מחשבותך אלה מן הכח אל הפועל).] זולת זה לא יפול שם עלילה אצל השי"ה, ומ"ש: ולו נתכנו עֲלִילוֹת (ש"א ב' ג') פי' למ"ש אל תדברו גבוהה להתעלל כי ליי' נתכנו עלילות הרשע לענש עליהם: ונוקם על עֲלִילוֹתָם (תהלים צ"ט ח') הכנוי נופל על הפעול שהשם נוקם על עלילות רשע שנעשו להם. ע"ש נקם. ובא: ושם לה עֲלִילוֹת דברים (דברים כ"ב י"ד) falsche Beschuldigungen, פירשו בו סבות תואנות ושקר להעליל כתרגם תסקופא, וכמוהו בדניאל הוו בעין *עִלָּא, Gelegenheit, Schikane, falsche Beschuldigung. וע"ד הכל סובב על ענין אחד ועלילות דברים שם עליה חוב התעללות זנות, כמו ויתעללו בה כל הלילה. ועפי"ז תבין הטעם שלא שתפתי שם עלילה בין שמות הנרדפים, מלאכה, עבודה, מעשה, פעולה, (ע"ש פעל).

מַעֲלָלִים תה"ש גכ"מ: ורע מַעֲלָלִים (ש"א כ"ה ג') niederträchtig Denken und Handeln: מפני רע מַעֲלָלֶיךָ (דברים כ"ח־כ'): דרכיך וּמַעֲלָלַיִךְ עשו (ירמיה ד' י"ח) הדרכים הם המחשבות ומעללים הם היוצאים לפעל לרע. ע"כ בא: כפרי מַעֲלָלָיו (שם י"ז י'): אמרו לצדיק כי־טוב כי־פרי מַעַלְלֵיהֶם יאכלו (ישעיה ג' י') נאמר על מעשים הטובים, אשר פרי צדקם יתנו בעתם בחיים הזמניים והנצחיים. ובתלמוד (ר"ה כ"א) בין שנראה בַּעֲלִיל פירוש הערוך לשנא דמגלי, öffentlich, offenbar. ואצל השם עד"ש: אזכר מַעַלְלֵי־יה (תהלים ע"ז י"ב) השפטים הגדולים שעשה להצילני. ובא: גם בְּמַעֲלָלָיו יתנכר־נער (משלי כ' י"א) על הפעולות שיעשה במזמת דעת להוציא בם מכוון מה. ואו זה יוצא מגדר חבריו, ונגזר מן עולל ויונק, ויאמר גם במנהג מעשי נערות שלו נכר אם זך וישר יהיה פעלו בימי גדלו, tändeln, spielen. וכן העתיקו החכם ר"א ז"ל ואמר כי עולל ע"ש מעשי נערות.

תַּעֲלוּלִים שת"ז לעוללים דרך גנאי: וְתַעֲלוּלִים ימשלו בם (ישעיה ג' ה') unerfahrene Buben. וי"מ מזה: עמי נוגשיו מְעוֹלֵל (שם שם י"ב), ר"ל מעשי הנוגשים ודרכיהם כעוללים, ואין מעולל במקום זה שם תאר כ"א ת"הש, kindisch, bubenmäßig, ע"כ בא בל"י. וכן יבוא שמ"ז ממשקל הזה: גם אני אבחר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם (שם ס"ו ד') so

triumphiren, בשיר נצחון לנקמה, וכן: פן תַּעֲלֹזְנָה בנות הערלים (ש"ב א' כ') ג"כ מזה. ועצה"ש: וְתַעֲלֹזְנָה כליותי (משלי כ"ג ט"ז) שמחה לבדה: יַעֲלֹז שדי (תהלים נ"ו י"ב) ולד"א. ענינו ריקוד, hüpfen vor Freude.

עָלֵז ת"הש למרנן מתוך שמחה: שאונה וְעָלֵז בה (ישעיה ה' י"ד) frohlockend, ומ"א: חדל שאון עַלִּיזִים (שם כ"ד ח') ע"כ נסמך על שאון, המורה המית קול רנת השמחים: עַלִּיזֵי גאותי (שם י"ג ג') מרבים שאון רון שמחה, ונצחון היא גאוה, ובס"נ: קריה עַלִּיזָה (שם כ"ב ב') (עיין עלץ).

עלט

עֲלָטָה תהש"נ לכהות ועממות חשך אפלה: וַעֲלָטָה היה (בראשית ט"ו י"ז) Dunkel, Finsterniß. וי"ל עלטה כמו לעטה, מכוסה. ומע"ז: בָּעֲלָטָה תוציא פניך (יחזקאל י"ב ו') כי מ"ש בחשך הוא נסתר ומכוסה, ועלטה היה, כ"ש החשך יכסה ארץ.

עלל

עוֹלֵל, העתיד יְעוֹלֵל, פ"י גב"ב, הפיעל א) עיקר ענינו מעשה ופעולת גמול לטוב או לרע, ולרוב סבה לפעול וזה כשהוא נופל אצל השם ב"ה שהוא מסבב לכל הפעולות, וכל מציאותו בעלילות שפטים וגמול וענש, כי בה נכרו דרכי השם כי הוא מסבב כל הפעולות: וְעוֹלֵל למו כאשר עוֹלַלְתָּ לי (איכה א' כ"ב) vergelten, hart bestrafen: למי עוֹלַלְתָּ כה (שם ב' כ') משפטים קשים כּפֹעַל: ב) ויש ענינו געול ולכלוך: וְעֹלַלְתִּי בעפר קרני (איוב ט"ז ט"ו) und besudelte mit Staub [Asche] mein Haupt, כנוי לאבל וצער. וימצא עומד: עיני עוֹלְלָה לנפשי מכל בנות עירי (איכה ג' נ"א) מלכלך בבכי וצרות, כי עד הנה התאונן על צרת הכלל, ומכאן ועד סוף הפרשה, התעורר על צרת עצמו שהם גדולים ממה שהגיע לכלל העם. צוד צדוני וגו' צמתו וגו', המבואר בירמיה. וי"מ ג"ז מלשון פעולה שתתפעל הנפש, Wirkung machen, עיין באור. ג) ויש ענינו נגזר משם עוללות וענינו לקיטת העוללות אחר הבציר: וכרמך לא תְעוֹלֵל (ויקרא י"ט י') Nachlese halten, ועיין טעם המפרשים, וע"ד נקראו העוללות הגרועים אחר עקר הבציר, שיעזבם לפי שאינם חשובים, עולל: יְעוֹלְלוּ כגפן (ירמיה ו' ט'), עצ"הש: וַיְעֹלְלֻהוּ במסלות (שופטים כ' מ"ה) לקיטה בתר לקיטה אחד אחד להרוג.

הפועל מענין א': אשר עוֹלַל לי (איכה א' י"ב) תשלום גמול שנגמל לי:

ההתפעל מ"ש זלזול ובזיון: כי הִתְעַלַּלְתְּ בי (במדבר כ"ב כ"ט) höhnen, spotten, verachten: וְהִתְעַלְּלוּ בי (ירמיה ל"ח י"ט) verhöhnen, verspotten וכן על פועל פעולות בזויות: וַיִּתְעַלְּלוּ־בה (שופטים י"ט כ"ה) schändlich behandeln. ועמ"א: לְהִתְעוֹלֵל עלילות ברשע (תהלים קמ"א ד') (עיין עלילה): ויש ענינו הפלגת עלילות וסבות למעשים יקרים ונכבדים לדעת מקצת המפרשים: את אשר הִתְעַלַּלְתִּי במצרים (שמות י' ב') Wunderdinge, erstaunliche Wirkungen ausüben, והנכון כי הוא מע"א, verächtlich behandeln, כי הוא נופל רק על עלילות פעולות שפטים ועונשים: הלא כאשר הִתְעַלֵּל בהם (ש"א ו' ו') zum Hohn und Spott machen, וזהו טעם למה שלא יכבידו את לבם פן יהיו לבוז ולחרפה, כי הסרב מבלי דעת ראוי לאזהרה ועונש, אך הנענש ועוד מקשה לבו ראוי לבוז והתול. והנכון שהראה להם ע"י פעולותיו הנפלאות, כי הוא האלהים אשר עיניו פקוחות על מעללי בני האדם, והגומל לרשע כרשעתו.

עֲלַל ל' בוא והליכה אל — אדין עָלִין (הכתיב עָלְלִין) כל חכימי בבל (דניאל ה' ח') לבית משתיה עָלַּת (הכתיב עַלְלַת) (שם שם י') hinein-gehen. ולביאת השמש (שם ו' ט"ו). — האפעל הַנְעֵל (דניאל ב' כ"ה' ו' י"ט): הָעֵל (שם ב' כ"ד) הָעֲלָה (ה' ז') גם הַנְעָלָה (שם ד' ג') הפעל: הֻעַל, עומד (שם ה' י"ג, ט"ו).

עֹל שת"ז, עקר ענינו על כלי עץ במוסרות עור שמשימין על צואר הבהמה המושכת בעגלה במשא: אשר לא עלה עליה עֹל (במדבר י"ט ב') Joch: אשר לא משכה בְּעֹל (דברים כ"א ג'), ובא על כל מה שהוא משא ומעמס כבד לנשוא: העמים עליכם עֹל כבד (מ"א י"ב י"א): כי את עֹל סבלו (ישעיה ט' ג'): וחבל עֹל מפני־שמן (שם י' כ"ז) מפני שמנות הצואר לא יעלה עליה העל וישחת.

לו, או ממעל לשליו: וּמִמַּעַל ימל קצירו (איוב י"ח ט"ז): ועל השלבים בן מִמַּעַל (מ"א ז' כ"ט).

מַעֲלֶה ת"הש יש ענינו עלית מקום גבוהה: בְּמַעֲלֵה לחומה (נחמיה י"ב ל"ז) Aufgang, die Höhe: כי מַעֲלֵה הלוחית (ישעיה ט"ו ה'): בְּמַעֲלֵה העיר (ש"א ט' י"א) על־מַעֲלֵה הלוים (נחמיה ט' ד') Stufe. וע"א: בְּמַעֲלֵה קברי בני דוד (ד"ה ב' ל"ב ל"ג) vornehmer Platz. והרבוי מע"א: וּמעלות שמונה מַעֲלָיו (יחזקאל מ' ל"א) Stufen, מדרגות.

מַעֲלָה שמ"נ או ת"הש לכל הפנים הנזכרים: הוא יסד הַמַּעֲלָה מבבל (עזרא ז' ט') Zug, ש"מ, נושא על אופן העליה מבבל, או יסד נאמר על התחלת הפעולה ביסוד ראשית הבנין, ר"ל בא' להדיש הוא התחלת העליה ובא על העולה במחשבה: וּמַעֲלוֹת רוחבם (יחזקאל י"א ה') בהחלה לעלות כלומר בראשיתה. ויש שם מדרגות: שש מַעֲלוֹת לכסה (מ"א י' י"ט) Staffeln, Stufen, מדרגות: ולא תעלה בְּמַעֲלֹת (שמות כ' כ"ו): שיר הַמַּעֲלוֹת (תהלים ק"כ א') על המדרגות שהיו ללוים, וי"מ מענין נועם מעלות הקולות או מדרגת השיר באופן הדלתות המקבילות. Metrum, oder Tonleiter. וע"א: הבונה בשמים מַעֲלוֹתָיו (עמוס ט' ו') כמו עֲלִיּוֹת. וע"א: אל גרם הַמַּעֲלוֹת (מ"ב ט' י"ג) י"מ המדרגה העליונה. ורש"י פי' על דרגה שעיה, Stundenzeiger, Sonnenuhr, מקום גבוה שבו סמני השעות רשומים, ומזה: את צל הַמַּעֲלוֹת (ישעיה ל"ח ח') Grad, כי העתקת הצל מרשם לרשם נקרא מעלה והנכון כנ"ל כי צל המעלות, Sonnenuhr. וע"א: בתור אדם הַמַּעֲלָה (ד"ה א' י"ז י"ז) Eigenschaften, Vorzüge, נאמר על מתאר במדות רמות וחשיבות. או ר"ל אדם גדול וחשוב, hoher Rang, ונהגו לקרות קניני מדות ומושכלות "מַעֲלוֹת" וכמו שיאמר מעלה על היתרון בקניני המשכלות כן יאמר על היתרון בקניני העשר והכבוד: יעלה עליך מַעְלָה מָּעְלָה (דברים כ"ח מ"ג) בעשר והשיבות והוא תא"הפ. וכן יבוא לענין יותר על מספר הנקוב: ששים שנה וָמַעְלָה (ויקרא כ"ז ז') weiter, darüber, כל מה שירבה במספר על המספר הנקוב נקרא מעלה, מן מעל והה"א נוסף: מבן עשרים שנה וָמַעְלָה (במדבר א' ג'). וכמו והלאה: ויהי מיום ההוא וָמַעְלָה (ש"א ל' כ"ה) von nun an weiter, ferner. וכן לענין מדרגות המצבים ומנוים: מכל חוגר חגורה וָמַעְלָה (מ"ב ג' כ"א). וכן בגבהות קומה: משכמו וָמַעְלָה (ש"א ט' ב'): מהסלע וָמַעְלָה (שופטים א' ל"ו) weiter hinauf: מבית לכתרת וָמַעְלָה (מ"א ז' ל"א) über, ובשמוש למ"ד, על הגבוה במקום, או בחשיבות, או בחזק כמות ואיכות: פורשי כנפים לְמַעְלָה (שמות כ"ה כ') oberhalb: ופנה לְמַעְלָה (ישעיה ח' כ"א) hinauf: אשר לְמַעְלָה מעליהם (ד"ה ב' ל"ד ד'): והיית רק לְמַעְלָה (דברים כ"ח י"ג) בחשיבות: ארח חיים לְמַעְלָה למשכיל (משלי ט"ו כ"ד) להעלותו למעלה: נשאת לְמַעְלָה מלכותו (ד"ה א' י"ד ב') ein großes Ansehen erlangen: לְמַעְלָה מכל־הבינותי (שם כ"ט ג') außerordentlich viel, überaus viel: רב מכל שעור: רבו לְמָעְלָה (שם כ"ג י"ז) ממספר הנהוג: עד לְמַעְלָה חליו: (ד"ה ב' ט"ז י"ב) משיסבול: בקול גדול לְמָעְלָה (שם כ' י"ט) כלם ענינם מאד מאד, über alle Vorstellungen. ובשמוש מ"ם על למ"ד: תכלנה מִלְמַעְלָה (בראשית ו' ט"ז) oberhalb: המים היורדים מִלְמַעְלָה (יהושע ג' י"ג).

תְּעָלָה שמ"נ לרפואה: רפאות תְּעָלָה אין לך (ירמיה ל' י"ג) Heilung: תְּעָלָה אין לך (שם מ"ו י"א) ויש ת"נ להפירה שבו מים מכונסים: תְּעָלַת הברכה (ישעיה ז' ג') Graben: מי פלג לשטף תְּעָלָה (איוב ל"ח כ"ה) Kanal: תְּעָלֹתֶיהָ שלחה (יחזקאל ל"א ד').

עלז

עָלַז, העתיד יַעֲלֹז, יַעֲלְזוּ, פ"ע, בנינו קל ענינו כמו עלס, עליץ. שמחה וגיל חזק: לא תוסיפי עוד לַעֲלוֹז (ישעיה כ"ג י"ב) frohlocken, sich freuen, בשמחת נצחון על זולתו: וְעִלְזוּ לפניו (תהלים ס"ח ה'), בשיר נצחון: בקדשו אֶעֱלֹזָה (שם ס' ח'), שמחה על תענוג ושיר נצחון: בסוד משחקים וָאֶעְלֹז (ירמיה ט"ו י"ז) שמחה של הוללות: וַיַּעֲלֹז לבי (תהלים כ"ח ז') על התשועה בשיר: יַעְלְזוּ חסידים בכבוד (שם קמ"ט ה'): והשכרתים לְמַעַן יַעֲלֹזוּ (ירמיה נ"א ל"ט) כמנהג השכור לשיר מחדוה. וי"מ זה ענינו חרדה ורעדה, Zuckungen bekommen, מלשון ערב: עד מתי רשעים יַעֲלֹזוּ (תהלים צ"ד ג').

והכלל בכל פעלי עברית ובפרט אותם המורים תנועה ממקום למקום, כמו בוא, חנה, נוה, נחה, נטה, נשא, סור, יצא, ירד, עלה, הניף, הרים, שות, שום, וכדומה, צריך שתשקיף בהם מאד על מלת קשורם, ובפרט על מלת על, כי סגולתו לרוב להסב הפעל מכוונתו העצמית לרעה.

עָלֶה שת"ז לטרפי עץ העולים בענפים: עָלֶה נדף (ויקרא כ"ו ל"ו) Blatt: וְכֶעָלֶה צדיקים יפרחו (משלי י"א כ"ח) Laub: עֲלֵה תאנה (בראשית ג' ז'): עֲלֵה זית (שם ח' י"א): עֲלֵי זית (נחמיה ח' ט"ו): נבלת עָלֶיהָ (ישעיה א' ל'): מלוח עֲלֵי שיח (איוב ל' ד'): פן יפקד עָלֶיהָ (ישעיה כ"ז ג'), לרד"ק.

עוֹלָה שת"נ אם לקרבן מיוחד שעולה כלו באש, כליל: עוֹלֹת וזבחים (שמות י"ח י"ב) Brand-, Ganz-Opfer: עֹלַת תמיד (שם כ"ט מ"ב): זבחים וְעֹלוֹת (שם י' כ"ה) ויש ענינו מדרגה: וְעֹלָתוֹ אשר יעלה (מ"א י' ה') Gang לרד"ק, והעד עליו בדה"י: ומעלות שבעה עֹלָתוֹ (יחזקאל מ' כ"ו) Stufen, ובא פ"א בל"ז: מחוצה לָעֹלָה (שם שם מ').

עֲלָה עֲלָתָה, שת"נ לקרבן עולה ובס"ר עֲלָוָן (עזרא ו' ט').

עַלְוָה א) שת"נ כמו עַוְלָה: מלחמה על בני עַלְוָה (הושע י' ט'). ב) שם עצם פרטי לשבט אדומי: אלוף עַלְוָה (בראשית ל"ו מ', דה"י א' א' נ"א), ושם הכתיב עַלְיָה.

עַלְוָן שם ע"פ לנכד שעיר החורי: ואלה בני שובל: עַלְוָן ומנחת וגו' (בראשית ל"ו כ"ג ובדה"י א' א' מ': עַלְיָן.

עֱלִי שם כלי כתישה: בתוך הריפות בַּעֱלִי (משלי כ"ז כ"ב) Stampfe. וי"א שהוא הבוכנא. ומ"א: וְהָעֱלוֹת וכפות (ד"ה ב' כ"ד י"ד). ובתלמוד מזה: אין נוטלין את הָעֱלִי לקצוב עליו בשר (ביצה י"א) רק מלת עָלָיו בלתי מבואר שם, כי מן הראוי היה עמו, ואולי המליצה ע"ד אם על הבנים.

עֵלִי שם הכהן הגדול אומן את שמואל הנביא בהיכל ה' (ש"א א' ג').

עִלַּי ענינו בארמית כמו עליון: אלהא עִלָּאָה (דניאל ג' כ"ו, ל"ב, ה' י"ח כ"א).

עֲלִיָּה שת"נ לחדרים שעל שטח התחתון שיעלו בו במדרגות: ויעלהו אל הָעֲלִיָּה (מ"א י"ז י"ט) Bodenzimmer: ויסר אל־הָעֲלִיָּה (מ"ב ד' י"א): עֲלִיַּת קיר קטנה (שם שם י'): עֲלִיַּת השער (ש"ב י"ט א'): וַעֲלִיּוֹת מרוחים (ירמיה כ"ב י"ד) Stockwerk: המקרה במים עֲלִיּוֹתָיו (תהלים ק"ד ג') Gewölb, Söller: בַּעֲלִיַּת המקרה (שופטים ג' כ'): וַעֲלִיּוֹתָיו בלא משפט (ירמיה כ"ב י"ג). וע"א: וַעֲלִיָּתוֹ אשר יעלה (ד"ה ב' ט' ב') Gänge: וְהָעֲלִיּוֹת חפה זהב (שם ג' ט').

עִלִּית תה"ש למקום גבוה: את גלות עִלִּית (שופטים א' ט"ו) die von oben herabströmen- den Quellen: את גלות עִלִּיּוֹת (יהושע ט"ו י"ט), וי"מ משבחות וכמוה בתלמוד: ישלם מן הָעִלִּיָּה, das Beste.

עֶלְיוֹן שת"ז או ת"הש למרומם במעלה וחשיבות על כל, או על מינו: אל עֶלְיוֹן (בראשית י"ד כ') das höchste Wesen, מיוחס התאר הזה להשי"י הנשגב מכל ותה"ש: ולתתך עֶלְיוֹן על כל הגוים (דברים כ"ו י"ט) vorzüglich sein, die höchste Würde haben: והבית הזה יהיה עֶלְיוֹן (מ"א ט' ח'), וי"מ זה מלשון בריתה ואבוד: ובסל הָעֶלְיוֹן (בראשית מ' י"ז) oberster, גבוה במקום. ולא ימצא שם עליון בה"א הידיעה על השם המיוחד, כי אם בשאר דברים שמתארים בשם זה, לפי שכל עליון זולתו הוא שם מצטרף על מה שלמטה ממנו, לכן יבואו או בהצטרפות או בה"א הידיעה, אבל עליון על כל אין לו הצטרפות לכן לא יבוא לא בהצטרפות ולא בה"א הידיעה, דוק ותשכח והבן. והבא בפיוט: הָעֶלְיוֹן ועינו אל יראיו, צ"ל ה"א הקריאה. ובס"נ: הברכה הָעֶלְיוֹנָה (מ"ב י"ח י"ז): והלשכות הָעֶלְיוֹנוֹת (יחזקאל מ"ב ה').

מַעַל ת"הפ להגבהה והרמה: בְּמַעַל ידיהם (נחמיה ח' ו') das Emporheben der Hände, כמו בהרמת ידיהם.

מַעַל ת"הפ, כל קשורו במ"ם השמוש וענינו על גבי: בשמים מִמַּעַל (שמות כ' ח') oben: פריו מִמַּעַל (עמוס ב' ט'). וכשבא בסמיכות נקשר הנסמך בלמ"ד, וענינו מאשר על גבי: מִמַּעַל לעצים (בראשית כ"ב ט'): מִמַּעַל לחשב (שמות כ"ח כ"ז) über: מִמַּעַל לכוכבי־אל (ישעיה י"ד י"ג) höher: מִמַּעַל לכסא המלכים (ירמיה נ"ב ל"ב) בחשיבות: אך: שרפים עומדים מִמַּעַל לו (ישעיה ו' ב') סמוך

כמו בנחונך וכן: עַל משענתו (שמות כ"א י"ד)
הכלי: וְעַל־חרבך תחיה (בראשית כ"ז מ') durch,
mit, vermittelst, וכל אלה ביחס המקום. ובא על
הכוונה, ר"ל מחובר לשם שעליו כוונת הפעולה:
ותכרו עַל־ריעכם (איוב ו' כ"ז): חשב עַל־היהודים
(אסתר ח' ג') ולענין זה הוא סגולה מיוחדת ללשון
בהרבה פעלים כאשר יבוא הפעול בקשור מלת
על, מורה כוונת הפעולה לרעה, כמו בא, ירד, נטה
הניף, נשא. הרים, עלה, ועוד הרבה מאוד, כאשר
רמזתי עליהם איש איש במקומו: נסבו עַל הבית
(בראשית י"ט ד') להפילו. ובא ג"כ להורות על עסק
וענין: עַל־כל־דבר־פשע עַל שור וגו' אשר יאמר
כי הוא זה (שמות כ"ב ח'): וְעַל השנות החלום
(בראשית מ"א ל"ב): in Betref. וכן בפעל נתן, שום,
שית בא למנוי ופקידות: תשים עָלֶיךָ מלך (דברים
י"ז ט"ו): ונתון אותו עַל כל ארץ מצרים (בראשית
מ"א מ"א): ויפקדהו עַל־־ביתו (שם ל"ט ד') ובא
כטעם בעבור, ר"ל סבה גורמת: אל ירע בעיניך
עַל הנער (שם כ"א י"ב) wegen: עַל־הברכה אשר
ברכו (שם כ"ז מ"א) עַל־עזבם את־תורתי (ירמיה ט'
י"ב): המלט עַל־נפשך (בראשית י"ט י"ז) בעבור:
עַל בלי הגיד לו (שם ל"א כ') weil, כמו יען. ובא
כטעם לפי מספר: עַל צבאותם (שמות ו' כ"ו) nach
der Zahl: תפתח את שתי האבנים עַל שמות בני
ישראל (שם כ"ח י"א) לפי מספר שמות. וכטעם
למען: עַל תשובות באנשי־און (איוב ל"ד כ"ו) וע"ש
נצח. כי המלה הזאת ישמש סבה כוונה ותכלית
אצל הפעולה שמתיחס על השם. כי מנהג הלשון
לקצר וסומך להוציא המכוון מתוך הענין: עַל־
אפי וְעַל־חמתי היתה לי העיר הזאת (ירמי' ל"ב ל"א),
כלומר היה לסבב לי אף וחמה: עָלַי היו כלנה
(בראשית מ"ב ל"ו) לרעתי: וְעָלַי יבוא כל איש אשר
לו ריב (ש"ב ט"ו ד') שיהיה ריבו להרשיע אותי.
ושמושו באותיות: כְּעַל גמולות כְּעַל ישלם (ישעיה
נ"ט י"ח) ר"ל כענין המנהג אצל גמולות וכמנהג
אצל עסק תשלומים כן ישלם: כְּעַל כל אשר־
גמלנו (שם ס"ג ז'), כי אצל גמול יבוא על כמו: כי
גמל עָלָי (תהלים י"ג ו'): עַל שפת הים (בראשית י"ד ל').
ובמ"ם: מֵעַל פני האדמה (שמות ל"ב י"ב): סורו נא
מֵעַל אהלי האנשים הרשעים (במדבר ט"ז כ"ו): איש
מֵעַל אחיו (בראשית י"ג י"א), רחוק וסור מן. ועם

שמוש בי"ת לא נמצא במקרא כ"א בתלמוד. בְּעַל
פה, mündlich, וחבורו לשם או למלה: עַל אודות
באר המים (בראשית כ"א ה') wegen, in Betref: עַל
אשר מריתם (במדבר כ' כ"ד). ג"כ כמו על אודות,
אשר שענינו כמו יען: עַל דִּבְרַת בני האדם (קהלת
ג' י"ח) כמו על אודות. וכן: עַל דְּבַר שרי (בראשית
י"ב י"ז) עַל יַד כמו ביד, durch, או אצל, neben, bei.
וע"א: וקובץ עַל יַד ירבה (משלי י"ג י"א) הכוונה
מעט מעט: תנה אותו עַל־יָדָי (בראשית מ"ב ל"ז)
כמו ברשותי וע"ש יד: עַל כִּי אין אלהי בקרבי
(דברים ל"א י"ז) כמו על אשר, ר"ל הסבה בזה, כי
אין אלהי בקרבי: על כֵּן יעזב־איש את־אביו
ואת־אמו ודבק באשתו (בראשית ב' כ"ד) כמו לכן,
ע"ש כון: כִּי עַל־כֵּן לא־נתתיה (שם ל"ח כ"ו) וי"ל
כן במקום הזה כוונה, כי על כונה הזאת עברתם,
כלומר שהסב בכוון, כי על כוונה שלא נתתיה,
עַל לא דָבָר, בסבת לא דבר: עַל פִּי (במדבר ג' נ"א)
כמו על יד ביד, כלי ואמצעי, או במצות, עַל פִּי יי
יחנו, ע"ש פה: עַל פִּי הדברים האלה (שמות ל"ד
כ"ז) כמו בעבור ענין: עַל מָה, עיין ש' מה: עַל
פְּנֵי, מורה שטח העליון, Oberfläche: עַל פְּנֵי תהום
(בראשית א' ב') die Oberfläche, או לפני, בעוד: עַל
פְּנֵי תרח (שם י"א כ"ח) in Gegenwart, weil noch:
עַל פְּנֵי רקיע השמים (שם א' כ') עצ"הש בשטח
גובה האויר, ובא בתוספת יו"ד כדרך הרבוי: נחש
עֲלֵי דרך (שם מ"ט ט"ז): עֲלֵי עשור וַעֲלֵי נבל
(תהלים צ"ב ד'): אודה עֲלֵי פשעי (שם ל"ב ה'):
מבליגיתי עֲלֵי יגון (ירמיה ח' י"ח) ובהבור הכנויים
יבוא תמיד בל"ר: עלות עָלָי (בראשית ל"ג י"ג):
הוציאו כל־איש מֵעָלַי (שם מ"ה א'): עיני כל־ישראל
עָלֶיךָ (מ"א א' כ'): והקל מֵעָלֶיךָ (שמות י"ח כ"ב):
ויצו עָלָיו פרעה (בראשית י"ב כ') כמו בעבורו, עַל
אודותיו, ע"ש צוה: גמל עָלָיְכִי (תהלים קט"ז ז'): פן
אמות עָלֶיהָ (בראשית כ"ז ט') בעבורה, על אודותיה
בסבתה: את השוק וְהֶעָלֶיהָ (ש"א ט' כ"ד) כמו
ואשר עליה במקום: עובר עָלֵינוּ תמיד (מ"ב ד' ט')
כמו לפני, אצל, על פני: והפקדתי עֲלֵיכֶם (ויקרא
כ"ו ט"ז) לבוא עליכם לרעה: נלחם אבי עֲלֵיכֶם
(שופטים ט' י"ז) לטובה: עֲלֵיהֶם עוף השמים ישכן
(תהלים ק"ד י"ב): עָלֵימוֹ יתעלם שלג (איוב ו' ט"ז)
במקום: ותהום כל־העיר עֲלֵיהֶן (רות א' י"ט) בסבה.

anzünden, לפי שהלהב עולה: לְהַעֲלֹת נר תמיד (שמות כ"ז כ') שיהיה אור עולה מנר, ות"א לְאַדְלָקָה ומנחם פתרו ענינו תבערה, וחבר עמו: ואף אלהים עָלָה בעם, אם תַּעֲלֶה חמת המלך, entbrennen, ועל העלות הנרות נמצא בספרים המאוחרים בכ"ק: לְבָעֲרָם כמשפט (ד"ה ב' ד' כ') ומ"ש למלחמה: וְהַעֲלֵיתִי עליך גוים רבים (יחזקאל כ"ו ג'): וַיַּעַל עליהם את־מלך כשדים (ד"ה ב' ל"ו י"ז): יַעֲלֵם יי עליך (דברים כ"ח ס"א). ובלבישה: וְהַעֲלֵיתִי על־כל־מתנים שק (עמוס ח' י'): הַמַּעֲלֶה עדי זהב על לבושכן (ש"ב א' כ"ד), וי"ל כמו הַמַּעֲלֶה, erhöhen verschönern. ועל הצמיחה: וְהַעֲלֵיתִי עליכם בשר (יחזקאל ל"ז ו') bewachsen lassen: וַתַּעַל אחד מגוריה (שם י"ט ג') groß ziehen, לד"ק מהפעיל. ועל הרפואה: מַעֲלֶה לה ארוכה (שם ל"ג ו') verschaffen, oder gedeihen lassen. ועל הלכידה: כלה בחכה הַעֲלָה (חבקוק א' ט"ו) על דמיון השולה דבר מסים. וע"א: מַעֲלָה גרה (ויקרא י"א ד') מחזיר לפה מה שירד בקיבה: יַעֲלֶה את־גלוליו על לבו (יחזקאל י"ד ד'). במחשבה: אם לא אַעֲלֶה את ירושלים על ראש שמחתי (תהלים קל"ז ו') בזכרון: הַעֲלוּ כסוס בילק (ירמיה נ"א כ"ז) רבוי והתפשטות. ומ"ש הסרה והעדר: אל תַּעֲלֵנִי בחצי ימי (תהלים ק"ב כ"ה) nimm mich in der Hälfte meiner Jahre nicht weg, להפך מאשר נאמר אנשי דמים ומרמה לא יֶחֱצוּ ימיהם, סלק מן העולם, כי ענינו כריתה. ולרוב הוא לפני זמנו, זולתי כעלות גדיש בעתו, וגם מלא יאמר ע"ב מושגים האלה. וזה כשלא נזכר בו המקום, ענינו הסרה מן העולם, אבל כשנזכר בו המקום יתכן שיורה הפכו כמו ותעל משחת חיי.

ההפעל: הֹעֲלָה על־המזבח הבנוי (שופטים ו' כ"ח) aufgebracht, geopfert werden: הֹעֲלָה על ספר מלכי ישראל (ד"ה ב' כ' ל"ד) angeführt, eingeschrieben werden, נאמר על המחשבות הנזכרות בספר. וכן יתכן שיאמר בהפעיל הֶעֱלָה בספריו על הכתב: והצב גלתה הֹעֲלָתָה (נחום ב' ח') כמו פסקה ונכרתה.

ההתפעל פעל חוזר ומדומה כדרכו: ואל־יִתְעַל בסריונו (ירמיה נ"א ג') sich brüsten, prahlen, rühmen, sich zu gut thun, großthun, verlassen, פי' לא יתעלה ויקלם והוא מענין פיעל שהבאתי, כי כבר אמרתי מה שבפיעל יוצא בהתפעל חוזר, ורש"י פי' ירפא, נראה שמפרש מענין תועלת ורפאות תעלה.

עָל שם התואר או תואר הפעל: יש ענינו מעלה והתרוממות: הגבר הוקם עָל (ש"ב כ"ג א') obenan: ואל עַל יקראהו (הושע י"א ז') ענינו עזר ותעלה, Hilfe. וי"מ הנביאים ומורי העם יקראו את הקהל לשוב אל האלהים היושב מרום בסתר עליון. וכן: ישובו לא עָל (שם ז' ט"ז) והוא תאר מרכב שולל, unnütz, וסרס המקרא. ובמקום: ברכות שמים מֵעָל (בראשית מ"ט כ"ה) oben.

עַל מלת היחס מחובר לשם תמיד להגביל ענינו במשפט המאמר ר"ל השם שבו תחול הפעולה במקום, אם על גבו או תוכו, או בכונה וסבה, לפי ענין הפעל. ועקר הוראתו שטח החיצון שבגוף: עַל הארץ (בראשית א' כ"ו) auf: להאיר עַל הארץ (שם שם ט"ו), מקום שבו תיוחס הפעולה: עַל העצים אשר על האש (ויקרא א' ח'): יעופף עַל הארץ (בראשית א' כ') über, השטח שמעל הגוף: כימי השמים עַל הארץ (דברים י"א כ"א), ויש כטעם עם: והכני אם עַל בנים (בראשית ל"ב י"ב) mit, sammt: עַל־הכבד על־הכליות יסירנה (ויקרא ג' ד'). וי"מ זה כמו לבד מלבד, außer. וכן: עַל העלה (שם שם ה') אבל עַל־עולת התמיד (במדבר כ"א ט"ו): עַל כרעיו וְעַל קרבו (שמות י"ב ט') ענינו עם: האנשים עַל הנשים (שם ל"ה כ"ב). ובטעם אצל או סמוך: ולא שתם עַל צאן לבן (בראשית ל' מ') bei: עַל־עין המים (שם כ"ד י"ג): וְעַל צבאו (במדבר י' כ"ה) bei, neben. והרבה שתמצא כן שתצרך לפרשם אצל צדו או סמוך לו. וכטעם לִפְנֵי: עברתם עַל־עבדכם (בראשית י"ח ה'): ותעבור המנחה עַל פניו (בראשית ל"ב כ"ב) vor: אלהים אחרים עַל־פני (שמות כ' ב') וְעַל־פניכם אם־אכזב (איוב ו' כ"ח): עַל־פני אהרן אביהם (במדבר ג' ד') על פעולה הנעשה לפני הרואה וכטעם אל או לצד: ואפנה עַל־ימין או עַל־שמאל (בראשית כ"ד מ"ט) zur: ויעל עַל גוזזי צאנו (שם ל"ח י"ב) er zog hinauf zu seiner Schaafschur [eigentlich: zu den Scheerern seiner Schaafe]: הרמתה עַל־ביתו (ש"א ב' י"א) nach: עלתה עֲלֵיהֶם (יהושע ב' ח') וכטעם בתוך: ואם מנחה עַל־המחבת (ויקרא ב' ה') in: עַל־סל אחד (שמות כ"ט ג') וע"א: עַל־גחנך תלך (בראשית ג' י"ד)

עָלָה קֶרַח (מ"ב ב׳ כ"ג). וי"מ כל עלות השחר. סלוק ורחוק, והוא רחוק [והענינים קרובים, כי הסלוק והעליה באים כאחד, ואין אחד נפרד מחברו, רק שהסלוק ממקום זה והעליה למקום אחר ודומה לפעל סור שכולל גם כן הרחקה, וקרוב במושג זה, שחסרה ממקומו שהיה עומד בו סבת הקרבות למקום שמתקרב לשם. מדברי החכם ר׳ יהודה ייטליש זכרונו לברכה]. ויש בענינו סלוק והעדר ואבוד: שודד מואב ועריה עָלָה (ירמיה מ"ח ט"ו) daraufgehen, verschwinden, vernichtet werden: כַּעֲלוֹת גדיש בעתו (איוב ה׳ כ"ו): יַעֲלוּ בתהו ויאבדו (שם ו׳ י"ח): לַעֲלוֹת עמים תחתם (שם ל"ו כ׳), וי"מ מזה: לַעֲלוֹת לעם יגודנו (חבקוק ג׳ ט"ז): אז חללת יצועי עָלָה (בראשית מ"ט ד׳) הפסק. וכמוהו בתלמוד מקצר וְעוֹלֶה, פוסק. ובא לענין פשוט ומתוח: וְעָלָה הגבול (יהושע ט"ו ו׳) ausdehnen, erstrecken: ההר החלק הָעוֹלֶה שעירה (שם י"א י"ז): וַתַּעֲלֶה המלחמה (מ"א כ"ב ל"ה) sich ausdehnen, erweitern, כמו ותטש המלחמה, והמלחמה עברה. ואיפשר לחלק בלשונות, כי עברה מורה התפשטות מקצה המערכה ועד קצהו, ועלה מורה חמימות הלוחמים בחמת אף: מים עולים מצפון (ירמיה מ"ז ב׳) ואין מים עולה, אבל מתפשט ומתגבר. ובא לענין זווג ותשמיש: העתדים הָעֹלִים על הצאן (בראשית ל׳ י׳). וים"מ: כי עָלִיתָ משכבי אביך (שם מ"ט ד׳). ומ"ש במובן המוסרי התרוממות במעלה: עָלָה אלהים בתרועה (תהלים מ"ז ו׳) erhaben sein: כתרגום יתעלה: יַעֲלֶה עליך מעלה מעלה (דברים כ"ח מ"ג) בגדולה וחשיבות: ואת עָלִית על־כלנה (משלי ל"א כ"ט) sich hervor thun, den Vorzug haben: וְעָלְתָה ידו על יד־רעהו (זכריה י"ד י"ג), התגברות בכח mächtiger sein, ובתלמודו ידו על העליונה bevorrechtet sein.

הנפעל: נַעֲלָה מעל הכרוב (יחזקאל ט׳ ג׳) sich entfernen, erheben, סלוק: כי אז מהבקר נַעֲלָה העם (ש"ב ב׳ כ"ז): הֵעָלוּ מסביב למשכן (במדבר ט"ז כ"ד) הרחקה כמו הבדלו: ולפי הֵעָלוֹת הענן (במדבר ט׳ י"ז) sich erheben, הגבהה וסלוק: עם הֵעָלוֹת הגולה (עזרא א׳ י"א) עליה מבבל: בְּהֵעָלוֹת חיל כשדים מעל ירושלים (ירמיה ל"ז י"א) abziehen. ובא מנפעל לפי שהיה מברח מפני חיל פרעה: וַתֵּעָלוּ על שפת לשון (יחזקאל ל"ו ג׳) ihr werdet auf die Zunge [zum Gespräche, oder zur üblen Nachrede] gebracht, תהיו עולים לדבה בכל העמים והשו"א ת׳ קמץ. ומ"ש עלוי ורוממות מעלה: מגני־ארץ מאד נַעֲלָה (תהלים מ"ז י׳) berühmt, erhaben: מאד נַעֲלֵיתָ על־כל־אלהים (שם ל"ז ט׳).

הפיעל איננו במקרא, כ"א במיסדי התפלה וענינו רוממות ועלוי ותהלה: *לְעַלֵּה ולקלס, loben, erheben, mit Lob. ובתלמוד *מְעֻלֶּה שבנכסים, Beste, Vorzüglichste, כי הטוב והמבחר הוא נעלה מכל כיוצא בו. וכן ימצא פיעל ע"ד המרובעים משם *עָלֶה הרוח שֶׁעִלְעֲלָה את הגפנים entblättern, כמנהג פיעל הבא משם שמורה הסרה. והמשקל ע"ד רפרף מן רפה שעשע מן שעה.

ההפעיל יוצא מקל: והיא הֶעֱלָתַם הגגה (יהושע ב׳ ו׳) sie ließ sie hinaufbringen, הכוונה הסבה שיעלו הגגה, או פירושו היא הוליכתם שמה. וְהַעַל אותם הר ההר (במדבר כ׳ כ"ה): לְהַעֲלוֹתָם משאת העשן (שופטים כ׳ ל"ח) daß sie einen starken Rauchdampf aufsteigen lassen: וְאַעֲלֶה באש מחניכם (עמוס ד׳ י׳): וַיַּעֲלוּ עפר על ראשם (יהושע ז׳ ו׳): כל־אשר יַעֲלֶה המזלג (ש"א ב׳ י"ד) מן הקדרה: וַיַּעֲלֵם שלמה למס (מ"א ט׳ כ"א) ענינו העלה עליהם מס, auferlegen: וזה דבר המס אשר הֶעֱלָה (שם שם ט"ו) aufnehmen, כמו הרים הניף הנופל בהגבהת מכס ונדבה: ודבר־עצב יַעֲלֶה־אף (משלי ט"ו א׳) יסבב ויגבר לעלות אף: לְהַעֲלוֹת חמה (יחזקאל כ"ד ח׳), וע"א לשער כמות הנקה לדבר: שלשת מנים זהב יַעֲלֶה על המגן האחת (מ"א י׳ י"ז) לר"ק הוא מהפעיל, verthun, verwenden. והנכון שהוא מהקל, כי הוא מורה כמות מה שצריך להמר הדבר, daraufgehen. וע"א: וַיַּעַל עליו כרובים (ד"ה ב׳ ג׳ י"ד) anbringen, עשה עליו מחוץ: וַיַּעַל עליו תמרים ושרשרים (שם שם ה׳): וְהַעֲלִי לי את אשר אמר אליך (ש"א כ"ח ה׳) לפי מה שמדמים להעלות מת מקבר: הֶעֱלִיתָ מן־שאול נפשי (תהלים ל׳ ד׳) befreien, erretten: וכן וַתַּעַל משחת חיי (יונה ב׳ ז׳) סלוק והסרה: וְהֶעֱלָה אתכם מן הארץ (בראשית נ׳ כ"ד) ג"כ הצלה ופדות. והרב׳ מה שבא לקרבן עולה: וְהֶעֱלָה עלות (איוב א׳ ה׳) opfern: הֶעֱלִית מנחה (ישעיה נ"ז ו׳) והרבה מה שבא בהדלקת נר: הֶעֱלָה נרותיה (במדבר ח׳ ג׳)

besteigen: יצועי עָלָה (בראשית מ"ט ד') ובא על הליכת איש נכבד: איש עָלָה לקראתנו (מ"ב א' ו') והוא יושב בהר. וכן על ההולך אל מקום נכבד בא עליה דרך כבוד: ובועז עָלָה השער (רות ד' א'): וקמת וְעָלִיתָ אל המקום (דברים י"ז ח'): וְעָלָה האיש ההוא מעירו (ש"א א' ג'): בטרם יַעֲלֶה הבמתה (שם ט' י"ג), לכבוד המקום בא עליה. וכן יבוא בקרבן עליה שהיא עולה באש כליל: לא יַעֲלוּ לריח ניחח (ויקרא ב' י"ב): בבקר כַּעֲלוֹת המנחה (מ"ב ג' כ'): עד לַעֲלוֹת המנחה (שם י"ח כ"ט): היא הָעֹלָה על מוקדה (ויקרא ו' ב'), שעולה כליל באש, וכן: עָלָה כליל־העיר השמימה (שופטים כ' מ') כל דבר הנשרף כליל. ועל הליכה לבית גדולים: ושאול עָלָה אל ביתו (ש"א ט"ו ל"ד). ומ"ש הגות בלשון: אשר עָלָה עליו הגורל (ויקרא ט"ז ט') מתוך הקלפה, וענינו עלה וחונה עליו. וכן: אשר לא עָלָה עליה על (במדבר י"ט ב') עלה על וחונה עליו: מורה לא־עָלָה על־ראשי (שופטים ט"ז י"ז), עלה ועבר. ובמאזנים: לַעֲלוֹת המה מהבל (תהלים ס"ב י'), הכף עולה נגד כף יורד. ובא על התעכב והניה: כי לא אֶעֱלֶה בקרבך (שמות ל"ג ג') bleiben, חוח עָלָה ביד שכור (משלי כ"ו ט'). והנכון כי עלה במקום זה כמו תכלית, העולה מן המכוון בפעולה, וכאשר יאמר כלל העולה מדברי, ויאמר ירד במים אדירים לפנינים ועלה בידו חספא. והכוונה בשבור הטה ידו ללקט שושנים ועלה בידו חוח, כן המשל ישאר בפי כסילים, והנמשל שהוא עקר יעזב וכן פי' החכם מהרנ"ו ז"ל. וקרוב עד"ז בא אצל מספר: ולא עָלָה המספר (ד"ה א' כ"ז כ"ד) herauskommen, zutreffen, לא היה מכוון מספר אחד, או לא היה מספיק: יַעֲלֶה על־המגן האחת (מ"א י' י"ז) לשער המספר והכמות שנשתמש לדבר שלם, darauf-gehen, כאשר יאמר מאה לטרות יעלו על ככר. וי"מ ולא עלה המספר כמו כלה לא גמר המספר. ובא על המחשבה: ולא עָלְתָה על־־לבי (ירמיה ז' ל"א): לא יַעֲלֶה על־לב (שם ג' ט"ז): אשר יַעֲלֶה על לב־איש (מ"ב י"ב ה'): יַעֲלוּ דברים על לבבך (יחזקאל ל"ח י'). וכל עלה שאצל מלך או עם, בקשור מלת על, אם על איש או עיר, ארץ, עם, הוא למלחמה: עָלָה עליו חיל ארם (ד"ה ב' כ"ד כ"ג): עליו עָלָה שלמנאסר (שם י"ז ג'): עָלָה עליה גוי

מצפון (ירמיה נ' ג'): לַעֲלוֹת עליהם בצבא (יהושע כ"ב י"ב): וְעָלוּ עליו (שופטים ו' ג'): למה עֲלִיתֶם עלינו (שם ט"ו י'): מלך ארם עוֹלֶה עליך (מ"א כ' כ"ב) כי ג' פעלים הפכיים, ר"ל יצא, ירד, עלה, ישמשו הרבה במלחמה. ע"ש יצא, ירד. וכפי הנראה יבוא עלה על הצר המסבב המלחמה וירד על המסובב להלחם עם אשר התגר בו. וכן בלשון לפעמים: לַעֲלוֹת לעם יגודנו (חבקוק ג' ט"ז) וכן במלת אל: יאמרו עֲלוּ אלינו (ש"א י"ד י"ב): ויאמרו עֲלוּ עלינו וְעָלִינוּ (שם שם י') וכשתדקדק תבין למה יונתן אמר בלשון על לרעה, והפלשתים בלשון אל שהיא לטובה לפעמים. כמו: עֲלֵה אלינו מהרה (יהושע י' ו') שהוא לתשועה: מי יַעֲלֶה־לנו בתחלה להלחם (שופטים כ' י"ח): עֲלֵה אתי בגורלי (שם א' ג') ועצה"מ: לא יַעֲלֶה הכורת עלינו (ישעיה י"ד ח') ג"כ לרעה, כמנהג מלת על, בבוא קשור על פעלי בוא, יצא, ירד, עלה, להורות לרעה, ושמור זה הכלל. ועצה"מ: עָלָה מות בחלוננו (ירמיה ט' כ'). ובא על צמיחה וגדול בצמחים או שער ונוצה בבע"חי או על לבישה: עָלָה כלה קמשונים (משלי כ"ד ל"א) wachsen: כפרחת עָלְתָה נצה (בראשית מ' י'): בתחלת עֲלוֹת הלקש (עמוס ז' א'): וְעָלְתָה ארמנותיה סירים (ישעיה ל"ד י"ג): וְעָלָה שמיר ושית (שם ה' ו'): עֹלוֹת בקנה אחד (בראשית מ"א כ"ב): ולא יַעֲלֶה בה כל־עשב (דברים כ"ט כ"ב): תחת הנעצוץ יַעֲלֶה ברוש ותחת הסרפד יַעֲלֶה הדס (ישעיה נ"ה ג'): ובשר עָלָה (יחזקאל ל"ז ח') על דבר שגדל מן הגוף או מענין לבישה ועטוף, כמו: שעטנז לא יַעֲלֶה עליך (ויקרא י"ט י"ט): ולא־יַעֲלֶה עליהם צמר (יחזקאל מ"ד י"ז): יַעֲלוּ אבר כנשרים (ישעיה מ' ל"א). ובא על הגדול בכמות: וַתַּעַל אחד מגוריה (יחזקאל י"ט ג') heranwachsen. ובא על הרפואה בחבור שם ארוכה: כי עָלְתָה ארוכה לחומת (נחמיה ד' א') Gedeihen: לא עָלְתָה ארוכת בת־־עמי (ירמיה ח' כ"ב): וַתַּעַל ארוכה למלאכה (ד"ה ב' כ"ד י"ג). ובא על סלוק והרחקה בקשור מ"ם: וְעָלָה מן הארץ (שמות א' י') fort-ziehen, abziehen: וַיַּעֲלֶה מעלי (מ"ב ט"ו י"ט): וַיַּעַל מעליו אלהים (בראשית ל"ה י"ג): מטרף בני עָלִיתָ (שם מ"ט ט') לפירש"י סלקת עצמך: כי מאתי גלית ותעלי (ישעיה נ"ז ח'). ובלי מ"ם: עֲלֵה קרח

לאסור: וברגליהם תְּעַכַּסְנָה (ישעיה ג' ט"ז) binden mit Kettlein, כי בערבי עכש קשור והשלשלת נקראה עכאש.

עֶכֶס שם ת"ז למאסר שלשלאות: וּכְעֶכֶס אֶל־מוסר אויל (משלי ז' כ"ב) ר"ל כאויל הולך אל מאסר העכס מבלי דעת שהם לו למאסר. ולפי שמהם לנוי ג"כ כמו: תפארת הָעֲכָסִים (ישעיה ג' י"ח) שלשלאות של נוי, לכן מתאר זה עכס בשם מוסר, ומוסר כמו מאסר מן מוסר מלכים פתח (ע"ש יסר.) ועיין פי' הפסוק במקומו בבאור המתרגם האשכנזי.

עַכְסָה שם ע"פ לבת כָּלֵב בן יפונה (יהושע ט"ו ט"ז, שופטים א' י"ב):

עכר

עָכַר פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו סבב קלקול הפסד והשחתה וצער וקצף וכדומה: עָכַר אבי את־הארץ (ש"א י"ד כ"ט) eine Zerrüttung, Miß-vergnügen verursachen, בלבל צהלת נצחונם והקרה להם קלקול. כי עכר בערבי דלוח מים צלולים, trüben: עֲכַרְתֶּם אותי (בראשית ל"ד ל') הייתי שפוי וצלול ביושבי ארץ ועתה אני מקלקל בעיניהם והפסדתם שלותי לגרום לי שנאה או קטטה: מה עֲכַרְתָּנוּ יַעְכָּרְךָ יי (יהושע ז' כ"ה) גרמת לנו קלקול שמחה של נצחון, להיות נגף לפני האויב: האתה זה עֹכֵר ישראל (מ"א י"א י"ז) גורם צער להם: עֹכֵר ביתו ינחל־רוח (משלי י"א כ"ט) מקלקל סדור שלום בית והנהגתו: וְעֹכֵר שארו אכזרי (שם שם י"ז) מציק ומצער גופו בלי חמלה: ואת היית בְּעֹכְרָי (שופטים י"א ל"ה) המעביר ומקלקל שמחתי.

הנפעל: וכאבי נֶעְכָּר (תהלים ל"ט ג') כאב אכזרי: ובתבואות רשע נֶעְכָּרֶת (משלי ט"ו ו') הריסת סדור. והרבה שרשים בעברית אחד מהם יכלול מושגי' שונים לפי המקום והענין, ואם שהכוונה ידועה אין בלשון אחרת מלה אחת מיוחדת להמליץ אותם בה יחד.

עָכְרָן שם ע"פ פגעיאל בן עָכְרָן (דברים א' י"ג, ב' כ"ז).

עַכְשׁוּב שם מין נחש ארסי מאד: חמת עַכְשׁוּב (תהלים ק"מ ד') Otter. (עלב בשרש לעב).

עלג

עִלֵּג שת"ז לכבד פה: ולשון עִלְּגִים תמהר לדבר צחות (ישעיה ל"ב ד') stottern oder stammeln, (ע"ש לעג).

עלה

עָלָה, העתיד יַעֲלֶה, פע"ו, הב"ב. הקל עקר ענינו תנועה מנמוך לגבוה היפך ירד, וכולל עליה טבעי ומוסרי, ר"ל עליה במקום, או התרוממות במעלה ובחשיבות, ועמו מ"ש גידול וצמיחה. הטבעי: ומשה עָלָה אל־האלהים (שמות י"ט ג'): לַעֲלוֹת אל ראש ההר (במדבר י"ד מ"ד) hinaufsteigen: עֹלִים ויורדים בו (בראשית כ"ח י"ב): ואיד יַעֲלֶה מן־הארץ (שם ב' ו'): וכמו השחר עָלָה (שם י"ט ט"ו), נ"ל הטעם, כי אור השחר מתשובת נצוצי השמש העולים ממטה למעלה והשמש בעצמה תמיד מעל לארץ, ע"כ נופל בשמש עצמה יצא: פריץ היות בל יַעֲלֶנָּה (ישעיה ל"ה ט') besteigen, ואף שהוא עומד בא כנוי וענינו יעלה בה לרמוס שם: עָלָה קיטור הארץ (בראשית י"ט כ"ח) באש ורוח ועשן נופל עליה: עָלָה עשן באפו (ש"ב כ"ב ט') וגם באף והחימה הנדמה להם: עד עֲלוֹת חמת יי בעמו (ד"ה ב' ל"ו ט"ז). ויל"ז מלשון הבערה: אם־תַּעֲלֶה חמת המלך (ש"ב י"א כ'): וגם אף יי עָלָה בישראל (תהלים ע"ה כ"א) בא עליה באחר להורות שעשה בם רושם ותבערה, ורוב קישורו בבי"ת לרעת זולתו. וגם במלת על: מקנה אף על־עוֹלֶה (איוב ל"ו ל"ג) הברק מקנא ומעניש על המסבב להיות אף עולה. וי"מ עולה כמו עולה: אם רוח המושל תַּעֲלֶה עליך (קהלת י' ד') לקצף בך. ועל כל מסבב קצף: שאון קמיך עֹלֶה תמיד (תהלים ע"ד כ"ג): ושאננך עָלָה באזני (מ"ב י"ט כ"ח) והר"מ השכיל לתרגם שאון קמיך עולה ומתגבר. ונאמר עליה על נסיעה ממדינה למדינה בארצות מיוחדות במקום שאחת גבוה' מחברתה, כמו ממצרים ובבל לא"י: עזרא עָלָה מבבל (עזרא ז' ו') לא"י: וגם ערב רב עָלָה אתם (שמות י"ב ל"ח): כי עָלִינוּ אל־עבדך אבי (בראשית מ"ד כ"ד) וכן נאמר עליה ממים וממדבר: עָלוּ מן הירדן (יהושע ד' י"ט): שֶׁעָלוּ מן־הרחצה (ש"ה ד' ב'): עֹלָה מן־המדבר (שם ג' ו'), ועל מטה: המטה אשר עָלִיתָ (מ"ב א' ד')

נ"ה ד׳) Bebrückung. מצור ומצוק תרגם ועקתא, והחלוף הזה נהוג לבוא עי"ן ת׳ צד"י, כמו ער ת׳ צר מל׳ אויב.

מוּעָקָה ת"הש לדבר מציק ומכביר: שמת מוּעָקָה במתנינו (שם ס"ו י"א) Fesseln, drückende Last.

עיר

עִיר שם תאר נקבה לקבוץ בתים רבים למושב אדם: ויהי בונה עיר (בראשית ד׳ י"ז) Stadt, וסתם עיר מוקפת חומה: בית מושב עיר חומה (ויקרא כ"ה כ"ט) לכן דרשו בו שהיתה מוקפת חומה מלפנים. ולא הוקף אח"כ: לא היתה עיר אשר השלימה (יהושע י"א י"ט) תפש המקום תחת יושביה: כי־תצור אל־עיר (דברים כ׳ י׳): ואם אל עיר יאסף (ש"ב י"ז י"ג) כ"ז ראי׳ כי עיר מוקפת חומה: עיר המלוכה (שם י"ב כ"ו) Residenz, וכן: בְּעִיר ממלכה (ישעיה י"ט ב׳): עיר ואם בישראל (ש"ב כ׳ י"ט) Hauptstadt, כמו שיקראו הכפרים בנות: עיר הומיה (ישעיה כ"ב ב׳) volkreiche Stadt: בְּעִיר צלמם תבזה (תהלים ע"ג כ׳) תרגם הר"מ כמו בהעיר וקיצה ע"ש צלם. והרבוי: בנו לכם עָרִים (במדבר ל"ב כ"ד). ומ"א: ושלשים עֲיָרִים להם (שופטים י׳ ד׳) לדר"ק: עָרֵי מסכנות (שמות א׳ י"א): עָרֵי השדה (ש"א כ"ז ה׳). אלו אשר אין להם חומה, כמו: מֵעָרֵי הפרזי (דברים ג׳ ה׳): עִיר אֱלֹהִים (תהלים מ"ו ה׳): עִיר הַקֹּדֶשׁ (נחמיה י"א א׳, ישעיה נ"ב א׳): עִיר יְהוּדָה (דה"י ב׳ כ"ה כ"ח): הָעִיר (יחזקאל ז׳ כ"ג): גם עיר (ישעיה ס"ו ו׳) בשניהם המכוון העיר ירושלים. עִיר נָחוֹר (בראשית כ"ד י׳) ר"ל עיר מולדת נחור, והיא חרן. עיר בֵּית הַבַּעַל (מ"ב י׳ כ"ה) die Stadt des Bel-Tempels, ר"ל כל סביבותיו: עִיר הַמַּיִם (ש"ב י"ב כ"ז) חלק העיר רַבָּה, die Wasser-stadt: ללכת אל עִיר (קהלת י׳ ט"ו). ושמות ע"פ לערים נודעות הלא המה: עִיר הַהֶרֶס (ראה שרש הרס): עִיר הַמֶּלַח במדבר יהודה, קרובה לים המלח (יהושע ט"ו ס"ב): עִיר נָחָשׁ (דה"י א׳ ד׳ י"ב): עִיר שֶׁמֶשׁ בשבט הדני (יהושע י"ט מ"א): עִיר הַתְּמָרִים, היא יריחו, על דבר עצי התומר הגדלים שם (דברים ל"ד ד׳, שופטים א׳ ט"ז, דה"י ב׳ כ"ח ט"ו).

גם נמצא שם ע"פ עִיר בדה"י א׳ ז׳ י"ב. (עִיר שם שונא ע"ש עור).

עִירָא, שם ע"פ, א) כהן לדוד (ש"ב כ׳ כ"ו). ב) אחד משרי הצבא אשר למלך דוד (ש"ב כ"ג כ"ו).

עִירָד, שם בן חנוך, נכד קין (בראשית ד׳ י"ח).

עִירִי, שם ע"פ (דה"י א׳ ז׳ י"ז).

עִירָם, שם אלוף אחד באדום (בראשית ל"ו מ"ג).

עַיִר שת"ז לחמור קטן רך בשנים: עַיִר בֶּן־אתונות (זכריה ט׳ ט׳) Füllen: וְעַיִר פרא אדם יולד (איוב י"א י"ב) ע׳ פרא: אסרי לגפן עִירֹה (בראשית מ"ט י"א): וַעֲיָרִים עשרה (שם ל"ב ט"ז): (עיש בשרש עוש ועשש).

עכב

*__עַכֵּב__ ע"ש עקב.

עַכְבָּר שם שרץ הארץ: החולד וְהָעַכְבָּר (ויקרא י"א כ"ט) Maus: עַכְבְּרֵי זהב (ש"א ו׳ ד׳): וצלמי עַכְבְּרֵיהֶם (ש"א ו׳ ה׳) המכוון, צלמי עכבר שלכם, כי הוא הגות בלשון, לבוא יחוס שמות אצל שם התואר, כנודע.

עַכְבּוֹר א) שם ע"פ (בראשית ל"ו ל"ח) ב) שם אחד משרי המלך יאשיה (מלכים ב׳ כ"ב י"ב, י"ד, ירמיה כ"ו כ"ב, ל"ו י"ב).

עַכָּבִישׁ שם רמש: וקורי עַכָּבִישׁ יארוגו (ישעיה נ"ט ה׳) Spinne: ובית עַכָּבִישׁ מבטחו (איוב ח׳ י"ד) בארמית עכוביתא, בערבי ענכבות.

עַכּוֹ שם עיר לחוף ימים תשכון (שופטים א׳ ל"א) והיא העיר הנקראת Ptolmaïs בימי מסעות הצלבים, ובימינו היא העיר הנודעה בשם Jean d'Acre.

עָכוֹר הוא עמק עָכוֹר אצל יריחו הנזכר (כיהושע ט"ו ז׳, ישעיה ס"ה י׳, הושע ב׳ י"ז).

עָכָן בן כרמי בן זבדי, איש אשר מעל בחרם בימי יהושע ובעבורו נגף ישראל במלחמה (יהושע ז׳ א׳, כ"ב כ׳). ונזכר בדה"י א׳ ב׳ ז׳ בשם עָכָר בלשון נופל על לשון.

עכס

עַכֵּס פעל יוצא בנינו פיעל, ענינו נגזר משם עֶכֶס שהוא תאר לשלשלאות מושמות ברגלים

עַיִן שם ת"ז למבוע מים: בן פורת עלי־עָיִן (בראשי' מ"ט כ"ב) Quelle: על עֵין המים (שם כ"ד י"ג): בדד עֵין יעקב (דברים ל"ג כ"ח), שישראל נמשלו לעין מים חיים, אשר יתן מימיו לברכה, להפריח תנובות שדי, כן הוא פירוש המקרא לר"ק וע"ד הוא מן עונה, ע"ש עון. ובה"א נוספת: ותרד הָעַיְנָה (בראשית כ"ד מ"ה). והרבוי: עֲיָנֹות ותהומות (דברים ח' ז'): עֵינֹות מים (שמות ט"ו כ"ז).

עֵין רֹוגֵל, הוא באר בדרומית מזרחית לעיר ירושלים (ש"ב י"ז י"ז) והוא בור מכבסים ונקרא כן על כי המכבסים ידושו וידרכו בגדי הפשתן והבד ברגלם בעת הכיבוס, להוציא החלאה והזוהמא מהם.

עֵין תַּנִּים, מעין קרוב לירושלים (נחמיה ב' י"ג).

עֵין תַּפּוּחַ (יהושע י"ז ז').

עֵין גֶּדִי (אשר נקרא לפנים חַצְצוֹן־תָּמָר) במדבר יהודה, לא רחוק מים המלח בצד צפון, ועצי תמר לרוב גדלים שם. (יהושע ט"ו ס"ב, ש"א כ"ד א', יחזק' מ"ז י').

עֵין גַּנִּים, בשפלה אשר למטה יהודה (יהושע ט"ו ל"ד) גם עיר הלוים אשר למטה יששכר נזכרת בשם זה (יהושע י"ט כ"א וכ"א כ"ט).

עֵין דֹּאר (תהלים פ"ג י"א) עֵין דֹּור (יהושע י"ז י"א, ש"א כ"ח ז') בנחלת שבט המנשי.

עֵין חַדָּה, בשבט יששכר (יהושע י"ט כ"א).

עֵין חָצוֹר, מקום בשבט נפתלי (יהושע י"ט ל"ז).

עֵין מִשְׁפָּט (הוא קָדֵשׁ) (בראשית י"ד ז', במדבר כ' א' — י"ג).

עֵין אֶגְלַיִם, מקום אצל ים המלח מצפון לתוצאותיו (יחזקאל מ"ז י').

עֵין שֶׁמֶשׁ, שם מקום אצל נחל בגבול יהודה ובנימין (יהושע ט"ו ז').

עַיִן לבד, בלי הוספת ש"ת, שם עיר הלוים בנחלת שבט שמעון (יהושע ט"ו ל"ב, י"ט ז', כ"א ט"ז, דה"י א' ד' ל"ב) (בנחמיה י"א כ"ט נזכר עֵין רִמּוֹן, והוא לקוח מן עַיִן וְרִמּוֹן ביהושע שם).

עֵינָם, שע"פ למקום במטה יהודה (יהושע ט"ו ל"ד).

עֵינָן שע"פ (במדבר א' ט"ו, ב' כ"ט).

מַעְיָן שת"ז מן עין: וכל מַעְיְנֵי־מים תסתמו (מ"ב ג' י"ט): לְמַעְיְנוֹ־מים (תהלים קי"ד ח'): המשלח מַעְיָנִים בנחלים (שם ק"ד י'): מִמַּעַיְנֵי הישועה (ישעיה י"ב ג') עצ"הם. וברו"נ: מַעְיָנוֹת נכבדי־מים (משלי ח' כ"ד): יפוצו מַעְיְנוֹתֶיךָ חוצה (שם ה' ט"ז): ומ"ש מענין עיון: כל־מַעְיָנַי בך (תהלים פ"ז ז') Nachdenken, Betrachtung.

עיף

עָיֵף פעל עומד בנינו קל ענינו נרדף עם יָעֵף ויגע שהוא לאות נאמר על ב' מיני לאות. הא' מרוב מרוצה ויגיע' והתעסקות: והוא נרדם וַיָּעַף (שופטים ד' כ"א) müd gelaufen: וַיָּעַף העם (ש"א י"ד כ"ח) ermüdet sein: והוא עָיֵף (בראשית כ"ה כ"ט), והב' מרוב צמא: והקיץ והנה עָיֵף (ישעיה כ"ט ח') matt, entkräftet מצמא. וכן: ואתה עָיֵף ויגע (דברים כ"ה י"ח) צמא למים: לא מים עָיֵף תשקה (איוב כ"ב ז'): בארץ ציה וְעָיֵף בלי מים (תהלים ס"ג ב') כי הכח בליהות ובהעדרם הוא חלש: נפשי כארץ־עֲיֵפָה (שם קמ"ג ו') ארץ צמאה: כי־עָיְפָה נפשי להרגים (ירמיה ד' ל"א) meine Seele erliegt den Mördern, ר"ל עיפה ותחלש נפשי ממכת פצעים, אשר הכוני והלמוני ההורגים המרצחים. קשה לסבול הצער ועיפה וחלשה כי העיף חלש, ע"כ יבוא זת"ז: עמוסות משא לַעֲיֵפָה (ישעיה מ"ו א') משא עיף או הנושא עיף.

מְעוּף שמ"ז לעיפות מחמת צרה: וחשכה מְעוּף צוקה (ישעיה ח' כ"ב) עיפות מרוב צוקה. ומ"א: כי לא מוּעָף לאשר מוצק לה (שם שם כ"ג) וביארתים ג"כ בש' יעף, עוף.

עֵיפַי, שע"פ (ירמיה מ"ח ה'), לפי הקרי והכתיב עוֹפַי).

עיק

הֵעִיק פעל יוצא בנינו הפעיל ענינו הכבדת משא שיהיה מציק לנושאה: הנה אנכי מֵעִיק תחתיכם כאשר תָּעִיק העגלה המלאה לה עמיר (עמוס ב' י"ג) wie der Wagen gedrückt wird [von der Last] wenn er der Garben voll ist. והפעול הוא הארץ שנדחקת מן העגלה הכבדה, ושעורו הנה אנכי מעמים עליכם משא של צרות אשר תעיק שכמכם תחתיכם.

עָקָה שמ"נ לצוקה ולחץ: מפני עָקַת רשע (תהלים

מחובר על המושגח, ובא בקשור אל. אבל כשהוא מחובר לשם ב"ה יבוא בקשור בי"ת או על, ועניננו השגחה: עֵינֵי ה' אלהיך בה (דברים י"א י"ב), להשגיח ולהיטיב: עֵינַי בנאמני ארץ (תהלים ק"א ו'): עֵינָיו על־דרכי־איש (איוב ל"ד כ"א). ופעם לרעה: עֵינֶיךָ בי ואינני (שם ז' ח'), ובקשור אל לטובה: הנה עֵין יי אל־יראיו (תהלים ל"ג י"ח). ופקיחת עין הוא התבוננות: פקח ה' עֵינֶיךָ וראה (מ"א י"ט ט"ז): ותפקחנה עֵינֵי שניהם (בראשית ג' ז'), השיגו ידיעה ובינה. וכליון עינים הוא תאוה לדבר ולא בא: מכלות עֵינַיִם (דברים כ"ו ט"ז): וְעֵינֶיךָ ראות וכלות (שם שם ל"ב), ע"ש כלה. ויש בא במקום העצם והגוף ר"ל במקום כנוי גוף הוזר: נבזה בְּעֵינָיו (תהלים ט"ו ד'): אם־קטן אתה בְּעֵינֶיךָ (ש"א ט"ו י"ז) bei sich selbst: כי הוא צדיק בְּעֵינָיו (איוב ל"ב א'): הוי הכמים בְּעֵינֵיהֶם (ישעיה ה' כ"א), נופל תמיד על דבר מדמה העצם למראה עיניו שהוא כן: והייתי שפל בְּעֵינָי (ש"ב ו' כ"ב): כי אלף שנים בְּעֵינֶיךָ (תהלים צ' ד'), כלם לשעור וערך כי המשער ערך דבר ייוחס השעור לעינים, ע"כ בא לשער דבר קל חשוב או השוב קל: וייקר דמם בְּעֵינָיו (תהלים ע"ב י"ד). ובא על הגלוי ועל הפרסום: הקדשה היא בָעֵינַיִם (בראשית ל"ח כ"א) öffentlich, ר"ל דרך גלוי בעיני כל רואיה. ורובו בקשור למ"ד עניננו כמו לפני, נגד: לא־ירדנו בפרך לְעֵינֶיךָ (ויקרא כ"ה נ"ג): לְעֵינֵי כל־העם (שמות י"ט י"א) in Gegenwart, frei, öffentlich: לְעֵינֵי בני־חת (בראשית כ"ג י"ח): לְעֵינֵי בני עמם (ויקרא כ' י"ז): עשה משה לְעֵינֵי כל ישראל (דברים ל"ד י"ב): לְעֵינֵי השמש הזאת (ש"ב י"ב י"א) בגלוי. וכן בא על הידיעה: ונעלם דבר מֵעֵינֵי הקהל (ויקרא ד' י"ג), מידיעתם: ונעלמה מֵעֵינֵי כל־חי (איוב כ"ח כ"א) והיא החכמה: אם מֵעֵינֵי העדה נעשתה לשגגה (במדבר ט"ו כ"ד): ויפלא בְּעֵינֵי אמנון (ש"ב י"ג ב'): כי יפלא בְּעֵינֵי (זכריה ח' ו') ובא עצ"הש למורה דרך: והיית לנו לְעֵינַיִם (במדבר י' ל"א) Wegweiser: עֵינַיִם הייתי לעור (איוב כ"ט ט"ו): ותשב בפתח עֵינַיִם (בראשית ל"ח י"ד) öffentliche Heerstraße, ע' באור שם. והגות הלשון: עַיִן בְּעַיִן נראה אתה ה' (במדבר י"ד י"ד) כמו פנים בפנים: כי עַיִן בְּעַיִן יראו (ישעיה נ"ב ח') frei, öffentlich, augenscheinlich, deutlich, כלומר בגלוי עינים בפרסום וברור. ובא על הגוון והמראה: וְעֵינוֹ כְּעֵין הבדלה (במדבר י"א ז') Gestalt, Farbe: וכסה את־עֵין הארץ (שמות י' ה') Schein, כי העין יפול על הרואה ועל המראה הנראה. ר"ל ההארה שבו נתגלה הדבר לעין: כְּעֵין החשמל (יחזקאל א' ד') מראה או דוגמא. ועד"ז בתלמוד: כְּעֵין ששנינו, מֵעֵין י"ח ברכות; nach Art und Weise, כענין כגון ר"ל כְּגַוֶן כי עין וגון לע"א, וכן יאמרו אין מוכרים עַיִן בְּעַיִן שוה בשוה במדה. וכן יאמרו בְּעַיִן על דבר נמצא ונראה לעין, baar. וכמוהו במקרא: טוב מראה עֵינַיִם (קהלת ו' ט'): האדם יראה לַעֵינַיִם (ש"א ט"ז ז') äußerer Schein. המראה הנראה לעינים ואין מראה החיצונה מורה תמיד על הלב ותוך הענין, משל אמרו המראה כוזב: והנה הנגע עמד בְּעֵינָיו (ויקרא י"ג ה') במראהו הראשונה. וי"מ בעיניו כמו בענינו, Verhältniß, בין במראה ובין בשעור, ע' באור שם. ומביאים ראיה מן: אולי יראה יי בְּעֵינִי (ש"ב ט"ז י"ב) כלומר בעניני: בדד עֵין יעקב (דברים ל"ג כ"ח) ע"ש עון, והוא רחוק אולי עניננו מראה כמו: לא־הפך הנגע את־עֵינוֹ (ויקרא י"ג נ"ה) וי"מ מד"ז: כי יתן בכוס עֵינוֹ (משלי כ"ג ל"א) היין נותן מראהו, וג"ז רחוק. אבל יש לפרש עין על ההמדה, כמו: גם עֵינוֹ לא תשבע עשר (קהלת ד' ח') ר"ל עין חמדתו, וכן: וכל אשר שאלו עֵינַי (שם ב' י') אחרי לבבכם ואחרי עֵינֵיכֶם (במדבר ט"ו ל"ט) מן תאוה לעינים: האח ראתה עֵינֵנוּ (תהלים ל"ה כ"א), שאלתנו. וחבורו בהרכבת שם: כְּאִישׁוֹן בַּת־עַיִן (תהלים י"ז ח') Augapfel, Augenbild: עֵינִי עֵינִי יורדה מים (איכה א' ט"ז) גְּבַהּ־עֵינַיִם (תהלים ק"א ה') Stolz, hochmüthig, וכן: רום עֵינַיִם (משלי כ"א ד'): עֵינַיִם רָמוֹת (שם ו' י"ז): טוֹב־עַיִן (שם כ"ב ט') Freigebiger, ובתלמוד עַיִן יָפָה. והפכו: רַע עַיִן (שם כ"ג ו') Mißgünstiger, Geiziger, ובתלמוד צַר עַיִן: כְּסוּת עֵינַיִם (בראשית כ' ט"ז) Ehrenerklärung, Ehrenrettung, ע"ש כסה: וְכִלְיוֹן עֵינַיִם (דברים כ"ח ס"ה) vergebliche Hoffnung, ע"ש כלה: בְּפֶתַח עֵינַיִם (בראשית ל"ח י"ד) öffentliche Straße: קוֹרֵץ עַיִן (משלי י' י') schlauer Mensch, ובתלמוד מַרְאִית עַיִן, Schein, Verdacht, das Ansehen: וְשַׁח עֵינַיִם (איוב כ"ב כ"ט) Demüthiger.

עיז

הֵעֵז פעל יוצא בנינו הפעיל ענינו האסף והקבץ והכנס מחוץ לבית להנים ולהמלט: יושבי הגבים הֵעִיזוּ (ישעיה י' ל"א) sich versammeln zu flüchten: הָעֵז את־מקנך (שמות ט' י"ט), אסוף להנים: הָעִיזוּ אל־תעמדו (ירמיה ד' ו') sich flüchten. ואין זה זרות בלשון לכלול פעל ות"הפ בשרש אחד, כי הרבה ממינהו.

עיט

הָעִיט, העתיד יָעַט, פ"י בנינו הפעיל מהירות פריחה וגרוש: וַיַּעַט העם אל השלל (ש"א י"ד ל"ד) mit Begierde laufen, eilen, schnell nach einer Sache haschen. לפי המנקדים היו"ד בקמץ ע"ש שלל: וַיַּעַט בהם (ש"א כ"ה י"ד) hart anfahren, כעיט טורף פורח בעופות והן רצין ונסין מלפניו. ואולי הוא מקל וענינו הבריחם מעל פניו, verscheuchen, verjagen, ועד"ז י"ל: וְעוֹטְךָ עטה (ישעיה כ"ו י"ז), הראשון מנע"ו. (ראה שרש עטה).

עַיִט שם עוף טורף ותכונתו לעוף ולרדת במהירות על העופות טרם יבינו: וירד הָעַיִט (בראשית ט"ו י"א) Raubvogel, Geier, הוא עוף טורף אשר בארצות החמים והמה לפתע פתאום יעופו ויבואו מתחת השמים, רגע יחושו ויריחו נבלת בהמה חיה ועוף, ועיט האמור פה הוא שם קבוץ למין העוף הזה, והראיה וַיַּשֵּׁב אותם אברם. וכן: עזבו יחדו לְעֵיט הרים (ישעיה י"ח ו'), ואם עוט ענינו עופפות הוא שם כולל לכל בעלי כנף כאמור: לְעֵיט צפור כל־כנף (יחזקאל ל"ט ד') Geflügel, אך: נתיב לא־ידעו עָיִט (איוב כ"ח ז') תרגם הרא"ו, Falk, הרואה מרחוק: הַעַיִט צבוע נחלתי לי (ירמיה י"ב ט'), צבוע נוצה או בדם, ע"ש צבע. ועצ"הש: קורא ממזרח עַיִט (ישעיה מ"ו י"א), כנוי לכורש שבא לשלול מהר שלל. ועש"ז נקרא לדעתי עט סופר הבאה מנוצת עיט.

עין

עָיַן פעל יוצא בנינו קל ענינו הבטה לרעה: ויהי שאול עוֹיֵן את דוד (ש"א י"ח ט') scheel ansehen, והנכון שהיה משקיף ומשגיח על תנועותיו ועסקיו, ein wachsames, beobachtendes Aug haben. וכמוהו הפיעל בתל' יַעַיֵּן עליו, nachsuchen, betrachten, nachsinnen, nachdenken, בית אבנים יחזה תרגם יְעַיֵּין. קַסְעֵין ליה ברישיה, בדיקה וחפוש:

עַיִן שע"נ הנחתו הראשונה לאבר הראות: וְעַיִן ראה (משלי כ' י"ב) Aug: עַיִן שזפתו (איוב כ' ט'): לא תשורני עָיִן (שם כ"ד ט"ו): כל־עַיִן ימין (ש"א י"א ב') והרבוי: עֵינַיִם להם (תהלים קט"ו ה'), ורבו ל' נקבה, ועל המעט בל"ז: יראו עֵינָיו כידו (איוב כ"א י"ט): עֵינֶיךָ לנכח יביטו (משלי ד' כ"ה): שבעה עֵינָיִם (זכריה ג' ט'). והרבה פעולות ומדות מיוחסות לעין בלשון, ורובם בחירה ורצון בדבר, או מאוס וגנות בדבר. וכן שמירה השגחה וכדומה מ"ש הגות בלשון: לא תחוס עֵינְךָ (דברים י"ט י"ג) Mitleid haben, verschonen, חמלה. שימת עין הוא השגחה: ואשימה עֵינִי עליו (בראשית מ"א כ"א) Acht auf einen haben, in Acht nehmen: ושמתי עֵינִי עליהם לטובה (ירמיה כ"ב ו'): ואשים את־עֵינִי עליך (שם מ' ד'), שמירה ולתת לו כל צרכיו. וסתמו לטובה אם לא שנזכר בפי': ושמתי עֵינִי עליהם לרעה ולא לטובה (עמוס ט' ד'), ורע מחובר לעין מורה כילות: ורעה עֵינְךָ (דברים ט"ו ט') mißgünstig sein: תרע עֵינוֹ באחיו (שם כ"ח נ"ד), וזה כשהבית מחובר לשם, אבל כשהוא מחובר לעין ענינו קצף על דבר שנעשה שלא לרצונו: וירע הדבר מאד בְּעֵינֵי אברהם (בראשית כ"א י"א) mißfallen: וירע בְּעֵינֵי ה' (שם ל"ח ז'): וּבְעֵינֵי משה רע (במדבר י"א י') verdrießen: אם רעה בְּעֵינֵי אדוניה (שמות כ"א ח'), העדר מציאות חן ורצון, כי היא המשקפת כל הדברים והעין רואה והלב חומד. והפכו: תיטב בְּעֵינֵי המלך (אסתר א' כ"א): וייטב הדבר בְּעֵינֵי המלך (שם ב' ד') gefallen, gut aufnehmen, Beifall geben, וכן: אולי יישר בְּעֵינֵי אלהים (במדבר כ"ג כ"ז) gefällig sein, für Recht befinden: וישר הדבר בְּעֵינָיו (ש"א י"ח כ'): מצא חן בְּעֵינֵי ה' (בראשית ו' ח'): נשאה חן בְּעֵינָיו (אסתר ה' ב') ונשיאות עין הוא תקוה: אליך נשאתי את־עֵינַי (תהלים קל"ג א') hoffen, ובלא נשא: בלתי אל־המן עֵינֵינוּ (במדבר י"א ו') Hoffen, Zuversicht: כי אליך עֵינֵינוּ (ד"ה ב' כ' י"ב): עֵינֵי כל ישראל עליך (מ"א א' כ'): לה' עֵין אדם (זכריה ט' א'): כְּעֵינֵי עבדים אל יד אדוניהם (תהלים קכ"ג ב'). וזה כשהוא

ורחמים (שם ק"ג ד'): כבוד והדר תְּעַטְּרֵהוּ (שם ח' ו').

ההפעיל יבוא הפעל במקום ת"הפ: צר הַמַּעֲטִירָה (ישעיה כ"ג ח') היא עטרה לכל הערים.

עֲטָרָה שת"נ נרדף עם כתר: בָּעֲטָרָה שעטרה לו אמו (ש"ה ג' י"א) Krone, והסמיכות: עֲטֶרֶת מלכם (ש"ב י"ב ל') והרבוי: ועשית עֲטָרוֹת (זכריה ו' י"א) ומשאל על כל דבר הנותן נוי והדור וגדולה וכבוד: ויסר עֲטֶרֶת ראשי (איוב י"ט ט') Schmuck, Putz: עֲטֶרֶת תפארת שיבה (משלי ט"ז ל"א): אשת חיל עֲטֶרֶת בעלה (שם י"ב ד'): עֲטֶרֶת זקנים בני בנים (שם י"ז ו') Zierde.

עֲטָרָה שע"פ, עֲטָרָה אֵם אונם (ד"הי א' ב' כ"ו).

עֲטָרוֹת, שם ע"פ. א) שם עיר בנחלת בני גד (במדבר ל"ב ג', ל"ד), ב) שם עיר אשר למטה אפרים (יהושע ט"ז ז') אשר תקרא גם בשם עַטְרוֹת אַדָּר (שם ט"ז ה', י"ח י"ג, ג'). ג) עַטְרוֹת בֵּית יוֹאָב (ד"ה א' ב' נ"ד) עיר במטה יהודה. ד) עַטְרוֹת שׁוֹפָן, (במדבר ל"ב ל"ה) עיר בנחלת הגדי.

עטש

עֲטִישָׁה שמ"נ לפעולת הזרירה בבע"חי: עֲטִישׁוֹתָיו תהל אור (איוב מ"א י') Niesen. ותרגם זרירוהי מן ויזורר הנער בעברית. והפעל ממנו בתלמוד יִתְעַטֵּשׁ בתפלתו עב"מ עיטוש מלמעלה ומלמטה, כי הוא נופל על יציאת רוח מגוף בהתעוררות כח רעדה.

עיב

הֵעִיב פעל יוצא בנינו הפעיל ענינו הקדרת אור יום בעבים: איכה יָעִיב באפו (איכה ב' א') verdunkeln, פי' האף הקדיר אור בת ציון, ובמליצה יקרא הצלחה אור והצרה חשך, כלומר האף הסב צרה שהיא חשך.

עָב שת"ז לענן, והוא עב ממנו, כי כל עוד שאיד הארץ מפוזר ונוטה לעלות נקרא ענן דומה לעשן, וכשהגיע בגובה האויר ויתעבו חלקיו בקבוץ נקרא עב: על־במתי עָב (ישעיה י"ד י"ד) dicke Wolke: וראשו לָעָב יגיע (איוב כ' ו'). ובמ"ם שירמז על תכלית גובה הענן יכנהו בשם עב. ולכן יבוא ג"כ תאר לענן: בְּעַב הענן (שמות י"ט ט') dicke Wolke, ויהיה לפי"ז עבה ועיב, נרדפים. והרבוי: השם עָבִים רכובו (תהלים ק"ד ג'): עָבֵי שחקים (שם י"ח י"ב): עָבָיו עברו (שם שם י"ג) ובס"נ: בקר לא עָבוֹת (ש"ב כ"ג ד') ש"מ: זרמו מים עָבוֹת (תהלי' ע"ז י"ח).

עֻבִּים רק בסמן הרבים (ביחזקאל מ"א כ"ו) הוא שה"ת לתקרה ומכסה הקיר בעץ, die Verkleidungen (ישומש בחכמת הבנין).

עיה

עַי שת"ז לתל עשוי מבנין חרב ומפולת ושממה: לְעִי השדה (מיכה א' ו') Schutthaufe, wüster Platz: ירושלים עִיִּים תהיה (ירמיה כ"ו י"ח) הבתים הנתצים ישובו תילי תילים: בְּעִיֵּי העברים (במדבר כ"א י"א) wüste Plätze: ואין עי אלא יישוב שנעשה חורבה, ובתוספת מ"ם: מְעִי למפלה (ישעיה י"ז א') zusammengefallene Ruine. ויש ענינו עַז וקשה וחזק ת"הש: בַּעְיָם רוחו (שם י"א ה') heftig, כמו ברוח עזה והמ"ם נוסף כמ"ם מים. [והחכם שד"ל הורה בהערותיו בלשון צרפת לפירוש ישעיה, אשר הוציא לאור החכם Rosenmüller כי בכתב הנושן של כתב אשורית אות יו"ד ואות צד"י דומים כמעט בתוארם ותמונתם, ולכן קורא בשום שכל תחת בעים רוחו: בעצם רוחו]. וי"מ מזה: אך לא בְּעִי ישלח יד (איוב ל' כ"ד), לא ישלח ידו בחמה עזה. וי"מ אך בעי בקשה מן בעה לא ישלח יד, אם בפידו להם שוע, אם תועיל בקשה לעת פיד. או למבקש ומחלה בער רחמים לא ישלח ידו אם יערכו שוע לא בפידם וע"ש בעה. וי"ל עוד אך בעי (בשובם לקבר למעי מפלה לא ישלח ידו להענישם) אם ערכו שוע לפניו בפידם, לפני מותם.

עַי, שם עיר ממלכה בארץ כנען ממזרח בית אל, בגבול הצפוני לנחלת מטה בנימין (בראשית י"ב ה', י"ג ג', יהושע ז' ב' וג', ובנחמיה י"א ל"א) נזכרת העיר הזאת בשם עַיָּא, (ובישעיה י' כ"ח) עַיַּת.

עֵיבָל, שם ראש ההר מצפונה להר גריזים (דברים י"א כ"ט) והוא שואה ומשואה אשר נתנה עליו הקללה בדבר ה', בהעתקת הרומי Vulg. נקרא בשם Hebal.

כן עטה על הבגד המקיף את הגוף, ועל הנושא הסובב במקום אנה ואנה, וא"כ הכנוי עוטך אינו כנוי הפועל. ולדעת המפרשים ענינו סבוב וכריכה כרדף עם צנף, כמו שכורכין בגד לעטוף אותו סביב הגוף. והמובן ממנו טלטול ורחוק. וע"א: ויעט העם אל השלל (ש"א י"ד ל"ב) nach einer Sache haschen, ענינו תשוקה עזה להשיג דבר: ותעט אל השלל (שם ט"ו י"ט) ויש גזרו אותו מן שם עיט עוף הדורס בתשוקה עזה טרף ושלל, ואף שאין זה מגזרתו, כי אין זה זרות בלשון שנהי ע"ו ול"ה משתתפים, ועד"ז תרגם המתרגם האשכנזי שלמה אהיה כעוטיה, schmachten.

הפיעל: מעטה לטבח (יחזקאל כ"א כ') eingehüllt, ר"ל חפוי' לשמור הדוד' לטבח. וי"ל מעטה כמו מועדה, bestimmet. והמפרשים כמו מריטה לא ידעתי מנין להם החלוף הזה, וי"ל עוד אח בוערת עשויה לתת לה ברק, להיות מעוטה מהירה לטבח כמו ויעט אל השלל מהירות ותשוקה.

ההפעיל: העטית עליו בושה (תהלים פ"ט מ"ו)

והשם: מעטה תהלה (ישעיה ס"א ג') Hülle, שת"ז לבגד.

עטלף שם עוף טמא: ואת העטלף (ויקרא י"א י"ט) Fledermaus: להפרפרות ולעטלפים (ישעיה ב' כ') ולדעת החכם יוסף אלזארי (Julius Fürst) שתמצותו הוא מין שרץ דומה אל עכבר, לכן נמצא בישעיה בחברת חפר־פרות Maulwurf, ושרשו עטלף כמו Talpa בלשון רומית, והעי"ן נוספת בראש.

עטן

עטין שם כלי חלב: עטיניו מלאו חלב (איוב כ"א כ"ד) Milchkrug, והנכון, כי הוא כנוי לגידים ומתרים שבהם ליחה זכה ולבנה וע"ז כיון עטיניו, Milchgefäße, ומתישב על ומה עצמותיו שלאחריו. וכן משמעות רש"י בסוף דבריו.

עטף

עטף, העתיד יעטף, פע"ו דב"ב. הקל יש ענינו עטיה וכריכה וכסוי: ועמקים יעטפו בר (תהלים ס"ה י"ד) sich hüllen: יעטף־שית חמס למו (שם ע"ג ו') ע"ש שות. ויאמר על כסוי והעלמה: יעטף ימין ולא אראה (איוב כ"ג ט') verhüllen, verbergen. ויש ענינו התעלפות וחולשה: תפלה לעני כי יעטף (תהלים ק"ב א') ohnmächtig sein: אקרא בעטף לבי (שם ס"א ג'): כי רוח מלפני יעטף (ישעיה נ"ח ט"ז) יתכסה ויתעלם, ע"ד כי רוח עברה בו ואיננו, כי עקרו לומר רוח האדם חלש מאד, כי יעטף מלפני ויעבר ואיננו, ונשמות הלא אני עשיתי, ע"ש סתר: העטופים ברעב (איכה ב' י"ט) schmachten, והפעול, כי מצד הרעב הגוף כפוף כדבר מעוטף. ושוה לעלף.

הנפעל מע"ב: בעטף עולל ויונק (שם שם י"א) schmachten, schwach sein.

ההפעיל: ובהעטיף הצאן (בראשית ל' מ"ב) spätläufig sein, ר"ל החלשות שלא היה בהם כח לקבל הריון מהר, היפך המקשרות החזקות. ומזה השם: והיה העטופים ללבן (שם שם מ"ב):

ההתפעל: בהתעטפם כחלל (איכה ב' י"ב) sich krümmen, winden, schmachten: נפשם בהם תתעטף (תהלים ק"ז ה') מרעב וצמא: בהתעטף עלי נפשי (יונה ב' ה'): בהתעטף עלי רוחי (תהלים קמ"ב ד').

מעטפה שת"נ למלבוש כמו מעטה: המחלצות והמעטפות (ישעיה ג' כ"ב) Kopfhülle, Schleier, כי מעטה הוא המכסה את הגוף מצואר ולמטה והמעטפה מכסה הראש והפנים עד צואר. ועד"ז יעטף שית חמס למו, יעטוף ראשו בקשוט של חמס. ואמרו בתלמוד כל *עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאל אינה עטיפה והוא מכסה שפמו זקנו וחוטמו. וע"ז נוסדה הברכה *להתעטף בציצית, ותבין מזה על איזה אופן עקר מצותה.

עטר

עטר פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו הקיף דבר מכל צדדיו סביב: עטרים אל־דוד (ש"א כ"ג כ"ו) umzingeln, umringen, הקיפו את ההר לבוא אל דוד: כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה' י"ג) ויתכן כי העוטר הוא השם שיהנה סביבו ברצון, ע"כ בא בקל ואין צורך לרחק הראב"ע.

הפיעל: בעטרה שעטרה־לו אמו (ש"ה ג' י"א) krönen. ועצ"הם: עטרת שנת טובתך (תהלים ס"ה י"ב) הקפת השנה כלה בטוב: המעטרכי חסד

Hülfe, חבר מסייע לכל פעולה ודבר חפץ: מאין יבוא עֶזְרִי (תהלים קכ"א א') ש"מ: עֶזְרֵנוּ ומגננו הוא (שם ל"ג כ') תאר. ובתוספת ה"א: עֶזְרָה בצרות (שם מ"ו ב') ובס"נ אחד: עֶזְרַת מצר (שם ס' י"ג) ובשני ס"נ: קומה עֶזְרָתָה לנו (שם מ"ד כ"ז) והסמוך: לְעֶזְרַת יי (שופטים ה' כ"ג) נופל על הפועל: האם אין עֶזְרָתִי בי ותושיה נדחה ממני, (איוב ו' י"ג) Aussicht, על הפעול, כמנהג ש"מ. כי תושיה כולל ג"כ איזה תקוה שיקוה על ישועת בעתיד. לכן הוא נרדף עם עזרה והרד"ק פי' עזרתי ההכמה והצדקה, ויהיה תושיה, עצה. (ע"ש יש).

עֵזֶר, שם ע"פ (נחמיה י"ב מ"ב, ד"ה א' ז' כ"א).

עַזֻּר או עַזּוּר שם ע"פ (ירמיה כ"ה א', יחזקאל י"א א').

עֶזְרָא, שם ע"פ, א') שם עזרא הכהן והסופר המהיר בדת ה' אשר עלה עם הגולה לירושלים בימי ארתחשסתא מלך פרס (עזרא ז' עד י') גם נמצא עוד אחד מבני הגולה בשם הזה תחת זרובבל (נחמיה י"ב א', ב').

עֲזַרְאֵל, שם ע"פ (ד"ה י"ב ו', כ"ה י"ח. נחמיה י"א י"ג, י"ב ל"ו. עזרא י' מ"א).

עֶזְרִי, שם ע"פ (ד"ה א' כ"ז כ"ו).

עַזְרִיאֵל, שם ע"פ (ד"ה א' ה' כ"ד, כ"ז י"ט. ירמיה ל"ו כ"ו).

עֲזַרְיָה גם עֲזַרְיָהוּ, מלך יהודה, אשר נזכר לרוב בשם עֻזִּיָּה (ראה עזיה).

עַזְרִיקָם (מן עֶזְרִי קָם) שע"פ (ד"ה א' ג' כ"ג, ח' ל"ח, ט', ט' מ"ד).

עֲזָרָה ש"נ ומובנו מקום מוקף, ודומה לו כמעט בהברתו ובהוראתו שם הצר: וְהָעֲזָרָה הגדולה (ד"ה ב' ט' ט'): ודלתות לָעֲזָרָה (שם שם ט'): וְהָעֲזָרָה ארבע עשרה (יחזקאל מ"ג י"ז) והוא בכתבי קדש תמיד שם לחצר בית המקדש ששם נאספים העם להתפלל. וכל מציאות השם הזה מימי יחזקאל ואילך, כי הוא ארמית, רמוס חצרי, תרגם עזרתי.

עט

עֵט שת"ז לכלי שכותבים בו רשמי אותיות. וכפי משמעות הכתובים הוא חרט של ברזל: כתובה בְּעֵט ברזל (ירמיה י"ז א') Griffel: בְּעֵט־ברזל ועפרת (איוב י"ט כ"ד) כלומר הקיקה בברזל ומלוא החקק בעפרת. והושאל גם כן לקולמס הסופרים: לשוני עֵט סופר מהיר (תהלים מ"ה ב') Schreibfeder: עֵט שקר סופרים (ירמיה ה' ח') והוא אמר כותב בספר בדיו, א"כ עט נוצה, ולא הכריעו בו גזרתו. והנה המשורר המפאר בדורנו מוהר"ן הירץ וויזל ז"ל כתב בשירו קול נהי על מות הרב החכם הרמב"מן (המאסף לשנת תקמ"ו) „אם מֵעֶטְךָ על ספר הובלו.” כנראה שהיא מן הכפולים, ואין דעתי מסכמת לו, ונ"ל שהוא מנחי ע"ו. ואולי שמו ע"ש נוצת עוף עיט. וע"ז סמכתי לכתוב בשירי אשר בהקדמת תל"ע „מליצת עֵטָם צחה” וגם הרד"ק אמר שהוא מנע"ו ולא מטעמי.

עֵטָא (מן יָעַט) ענינו עצה בל' ארמית: התיב עֵטָא וטעם לאריוך (דניאל ב' י"ד), Rathschluß, Einsicht.

עטה

עָטָה, העתיד יַעְטֶה (יַעַט), פ"י גב"ב. הקל ענינו עטיפה: וְעָטוּ על־שפם כלם (מיכה ג' ז') einhüllen, umhüllen, verhüllen: ועל שפם יַעְטֶה (ויקרא י"ג מ"ה): ולא תַעְטֶה על־שפם (יחזקאל כ"ו י"ז) לסימן אבילות: והוא עֹטֶה מעיל (ש"א כ"ח י"ד): עֹטֶה אור כשלמה (תהלים ק"ד ב'): כבגד יַעְטֶה (שם ק"ט י"ט): גם ברכות יַעְטֶה מורה (תהלים פ"ד ז') und mit Segen bedeckt es der Frühregen, עצ"הש: וַיַּעַט כמעיל קנאה (ישעיה נ"ט י"ז): יַעֲטוּ חרפה ובלמה (תהלים ע"א י"ג) וְיַעֲטוּ כמעיל בשתם (שם ק"ט כ"ט) פעם לנוי ופעם לבזיון: וְעָטָה את ארץ מצרים כאשר־יַעְטֶה הרעה (ירמיה מ"ג י"ב): שלמה אהיה כְּעֹטְיָה (ש"ה א' ז') כרועה עטופה על שפם ודואגת ומתאבלת. וי"מ אותו מענין שיטה במקום הנה והנה משוטט' למצוא מה שמבקש', hin und her schweifen, אך לפי"ן הוא משרש עיט, ע"ש: וְעֹטְךָ עָטֹה (ישעיה כ"ב י"ז) herumtreiben, fortjagen, herumschweifen lassen, ג"ז כולל הוראת נע"ו ונחי ל"ה. וע"ד נראה כי עטה ישתמש כמו סבב, ר"ל כאשר נאמר סבב על הגוף המסבב הנושא ומקיפו, כמו סבוני, ועל הנושא הסובב את המקום, כמו סובב הולך הרוח,

בכל כחו: תנו עז לאלהים (תהלים ס"ח ל"ה) הדור ונוי ותהלה: עוז־לו בך (שם פ"ד ו') מחסהו. וכן הרבה לפי עניניהם מורי': לבשי עֻזֵּךְ ציון (ישעיה נ"ב א') נוי והדור.

עִזּוּז תה"ש: יי עִזּוּז וגבור (תהלים כ"ד ח'): חיל וְעִזּוּז יחדו (ישעיה מ"ג י"ז) חיל עז. ומ"א: וֶעֱזוּז נוראותיך יאמרו (תהלים קמ"ה ו') ש"מ: וֶעֱזוּזוֹ ונפלאותיו (שם ע"ח ד'): וֶעֱזוּז מלחמה (ישעיה מ"ב כ"ה).

עַזּוֹת שמ"נ ענינו קשוי דברים: ועשיר יענה עַזּוֹת (משלי י"ח כ"ג). והרא"א העתיקו, dreist, וטעמו ונימוקו עמו, ועקר ענינו דברים קשים, כמו העזה פניה, ענינו הקשה.

מָעוֹז שמ"ז או ת"הש לחזוק ומחסה: מְעוֹז חיי (תהלים כ"ז א') Schutz: היה לי לצור מָעוֹז (שם ל"א ג') Veste: על ראש הַמָּעוֹז הזה (שופטים ו' כ"ו) כמו צור מעוז: לעז בְּמָעוֹז פרעה (ישעיה ל' ב'): יי עזי וּמָעֻזִּי (ירמיה ט"ז י"ט): וצור מָעֻזֵּךְ לא זכרת (ישעיה י"ז י'): ערי מָעֻזּוֹ (שם שם ט') כלם לשון מבצר חזק למחסה: ועשה למבצרי מָעֻזִּים (דניאל י"א ל"ט) לְמָעֻזֵּי ארצו (שם שם י"ט): לשמיד מָעֻזְנֶיהָ (ישעיה כ"ג י"א) הנו"ן ת' אות הכפל, והענין ערי מבצר.

עֲזָאזֵל שת"ז להר קשה וחזק: לַעֲזָאזֵל יכבס בגדיו (ויקרא ט"ז כ"ו). וי"א ע"ש עזאזל. ועיין באור מהרנה"ו על פסוק זה.

עָזְנִיָּה שם עוף טמא והוא מין נשר, ונקרא כן על שם חדוד וחריפות חוש הראות שלו, כאשר נאמר באיוב בדומה לו: והפרס וְהָעָזְנִיָּה (דברים י"ד י"ב) schwarzer Habicht. הפרס ואת־ הָעָזְנִיָּה (ויקרא י"א י"ג).

עזק

עִזֵּק פעל יוצא, בנינו פיעל, ענינו חפירה סביב הגפן: וַיְעַזְּקֵהוּ ויסקלהו (ישעיה ה' ב') um-graben, כמו עוזק תחת הזתים בתלמוד.

עִזְקָא שם תואר לטבעת הותם בל' ארמית (דניאל ו' י"ח), Siegelring.

עֲזֵקָה שם עיר בשפלה בנחלת מטה יהודה (יהושע י' י', ט"ו ל"ה, ש"א י"ז א').

עזר

עָזַר, העתיד יַעֲזוֹר, ברב' יַעְזְרוּ, פ"י גב"ב. הקל ענינו סיוע בפעולה, כלומר להוסיף כח זולתו על כח הנושע להושיעו אם לפעול פעולה להשלימו או להצילו מרעה אשר אין בכחו לעשותו לבדו. ורוב קשורו בלמ"ד: היה עֹזֵר לי (תהלים ל' י"א) helfen, beistehen: יַעֲזָר לי (ישעיה נ' ט'): ואין עֹזֵר לישראל (מ"ב י"ד כ"ו): וכשל עוזר ונפל עָזוּר (ישעיה ל"א ג'): וַיַּעֲזָר לו אבישי (ש"ב כ"א י"ז) וביחס הפעול: וַעֲזַרְתֶּם אותם (יהושע א' י"ד) במלחמה: עֹזֵר אותו (מ"א כ' ט"ז) אלה סיוע בפעולה, וכן: איש את רעהו יַעֲזֹרוּ (ישעיה מ"א ו') יסייעו בפעולתו: ויי עֲזָרָנִי (תהלים קי"ח י"ג) תשועה מצרה. ובמלת עם: והמה עֹזְרוּ עם דויד (ד"ה א' י"ב כ"א) סיעוהו להכות, וזהו ההבדל שבינו ובין תשועה, ותועלת, כי תשועה נאמר רק על הצלה מצר, ותועלת יאמר רק על דבר מביאה טובה. וזה נאמר ג"כ על סיוע לבד, ע"כ נאמר: עָזְרוּ איש ברעהו למשחית (ד"ה ב' כ' כ"ג) beitragen, verursachen: וַיַּעַזְרוּ עליהם (ד"ה א' ה' כ'): הלרשע לַעְזֹר ולשונאי ה' (ד"ה ב' י"ט ב'): והמה עָזְרוּ לרעה (זכריה א' ט"ו) הוסיפו כח על כח להרע: עֹזְרֵי המלחמה (ד"ה א' י"ב א') ובא במלת אחרי: וַיַּעַזְרוּ אחרי אדניהו (מ"א א' ז') ר"ל הוסיפו אנשים להטות לבבם אחריו לחזקו במלוכה והיו עוזרים להשלים מחשבתו אשר התחיל.

הנפעל: בו בטח לבי וְנֶעֱזָרְתִּי (תהלים כ"ח ז') geholfen werden, וענינו מציאות עזר לי: וַיֵּעָזְרוּ עליהם (ד"ה א' ה' כ') העקר הסר, ויעזרו מאלהים להתגבר עליהם, ואין הלשון הקצר כזה זרה בספרי עזרא וסיעתו: כי הפליא לְהֵעָזֵר עד כי חזק (ד"ה ב' כ"ו ט"ו) sich Hülfsmittel verschaffen, במקום התפעל, השתדל בפעולות והכנות מסיעות אותו לעשותו ע"י חזק.

ההפעיל: הם מַעְזְרִים אותם (שם כ"ח כ"ג) ת' מַעֲזִירִים.

עֵזֶר ת"הש או שמ"ז: יעזרו עֵזֶר (דניאל י"א ל"ד) Hülfe, Beistand: לא לְעֵזֶר ולא להועיל (ישעיה ל' ה'): וְעֵזֶר מצריו תהיה (דברים ל"ג ז') Helfer, תאר. וכן: עֵזֶר כנגדו (בראשית ב' י"ח) Ge-

טפחי' Schutzmauer; וגזרו זה מפעל ויעזבו ירושלם עד ההומה שפירש"י חזקו בנין היסוד.

עזז

עָזַז, פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל ענינו חזוק וגבורה תקף וחסן: בַּעֲזוֹז עינות תהום (משלי ח' כ"ח) befestigen, נרדף עם באמצו, ונופל על המים שהם עזים ואדירים: לָעוֹז במעוז פרעה (ישעיה ל' ב') נכלל הפעל בת"הפ כמנהג, לבקש עז וחזוק: יבטח בעשרו יָעֹז בהותו (תהלים נ"ב ט') נכלל בו יבקש מעז ובטחון, ע"ש הוה: עוּזָּה אלהים (תהלים ס"ח כ"ט) befestigen, תן לי עז וקיום וחזוק, ואמר על הקיום, כי דבר שהוא חזק הוא קיים: תָּעֹז ידך (שם פ"ט י"ד) תתן עז וכח לידך: החכמה תָּעֹז לחכם (תהלים ז' י"ט) תתן לו עז כח ויכלת: וַתָּעָז יד מדין (שופטים ו' ב') עומד, היתה ידו תקיפה ומושלת, die Oberhand behalten, או שלטה על ישראל בעז ואכזריות חמה. כי כן תמצא תמיד נסתר בו איזה פעל. ויש ענינו עזות וחוצפה וגאוה: קומה יי אל־יָעֹז אנוש (תהלים ט' כ') trotzen, übermüthig sein, frech sein, כי החזק כשידו על העליונה הוא חציף. וכן י"ל: יָעֹז בהותו (תהלים נ"ב ט') אך הבית מורה על בטחון.

הנפעל: את עם נוֹעָז לא תראה (ישעיה ל"ג י"ט) das Barbarenvolk siehst du nicht mehr, ר"ל לא יפהידוך עוד בישבם ממולך להעציבך, במצור ובמצוק, ת' נעוז. ורש"י פירש כמו לועז. (ע' לעז).

ההפעיל ענינו רק חוצפה ומחובר לפנים: הֵעֵז איש רשע בפניו (משלי כ"א כ"ט) trotzig, unverschämt, frech sein: הֵעֵזָה פניה (שם ז' י"ג) כי הבושה לעמת העזות, ושניהם נכרים בפנים, והחציף מחזק פניו מצור. ע"ד ומצח אשה זונה, חזקו פניו מצור. ולפי שהא' כתוב בבי"ת לכן פירש"י בפניו של כעס יעז ולא יודה על האמת. וע"ד מצד שפניו חזקים ובלתי משנה צורתו לא מפני בושה או חמלה עי"ז נסתר כוונתו מה שחפץ לעשות; אבל החכם יבין דרכיו, אף בהעזת פניו. ובתלמוד אין אדם מֵעֵז פניו בפני בע"ח.

עֹז או עֻז ת"הש או ת"הפ: לתקף כח גבורה ונצחון ורובו לגנאי לענין העזה וחוצפה: יתר שאת ויתר עָז (בראשית מ"ט ג') Macht, Stärke: כי עַז העם (במדבר י"ג כ"ח) tapfer, והתאר הזה רובו מצטרף בכמות, כלומר עז ממנו: מאיבי עָז (תהלים י"ח י"ח) עצום ממנו: המבליג שד על־עָז (עמוס ה' ט') ממנו: ארור אפם כי עָז (בראשית מ"ט ז') heftig, נכלל בו עזות והוצפה, והענין כי עז אפם, וכן כל שנסמך לפנים: גוי עַז פנים (דברים כ"ח נ') keck dreist, unverschämt. ע"ד העזה פניה, שפניו חזקים ואינם משתנים מפני בושה חמלה וחנינה. ומ"ש תאר בלי הצטרפות: כי עַז גבול בני עמון (במדבר כ"א כ"ד) fest: הנמלים עם לא עָז (משלי ל' כ"ה) בשלילה מ"ש בחיוב חלש: יכבדוך עם עַז (ישעיה כ"ה ג'): ומלך עַז ימשל־בם (שם י"ט ד') Tiran קשה לב. ובס"נ: ברוח קדים עַזָּה (שמות י"ד כ"א) heftig: כי עַזָּה כמות אהבה (ש"ה ח' ו') שלא ינוצח ויכבשנו כל להסיר פעולתו. והרבוי: ושחד בחיק (ישכך) חמה עַזָּה (משלי כ"א י"ד): במים עַזִּים (נחמיה ט' י"א): והכלבים עַזֵּי נפש (ישעיה נ"ו י"א) החזק התגברות תאות מאכל, Heißhunger.

עֹז שמ"ז או תה"ש והפעל לתקף ונצחון ורב לשבח: ויתן עז למלכו (ש"א ב' י') Macht, Sieg: מכרכר בכל עז (ש"ב ו' י"ד): כבוד וָעֹז (ד"ה א' ט"ז כ"ח): עז ותושיה (איוב י"ב ט"ז): יסדת עז (תהלים ח' ג'): וְעֹז פניו ישנא (קהלת ח' א'): תדרכי נפשי עז (שופטים ה' כ"א) הוסיף ביתר עד בשיר של נצחון. ובתוספ' יו"ד: עָזִּי וזמרת יה (שמות ט"ו ב') ובכנוי: צור עֻזִּי (תהלים ס"ב ח') והשם הזה אצל השם ב"ה הוא לשבח, מורה כח גבורה תקף, עצם, ישועה, נצחון, ומלכות, ונוי והדור. ואצל אדם הוא לגנאי לפעמים: גאון עֻזְּכֶם (ויקרא כ"ו י"ט) והמליץ המפאר מוהר"נ הירץ וויזל נ"ע אמר כי עז בחולם מורה כח שלא ינוצח, עיין ביאורו על פסוק זה שם, וכבוד המתרגם נ"ע אמר כי עוז נאמר על אמוץ הלב לנצח כל המונעים הקמים לנגדו, ואם יעבור גבולו יקרא גאון. והאמת, כי השמות אשר מורים על מדות הנפש לא יונדרו במושגים פרטים אך מסתעפים בהוראתם לפי שמושם במקומם. כי: ומגדל עז (שופטים ט' נ"א) לא יורה רק חזק. ואם נגדור בשמות האלה גדר על הרוב נדבר: מכרכר בכל־עז (ש"ב ו' י"ד)

ה׳) : אֶעֶזְבָה פָנַי (איוב ט׳ כ״ז) ועמו מה שאינו מתיחס על העזוב אם לטוב ואם לרע: על־כן יַעֲזָב־איש את־אביו (בראשית ב׳ כ״ד), שאינו עזיבת השגחה כי אם הרחקה ופרידה לבד, וכן מה שהוא השארת חלק מכל: לא יַעֲזֹב להם שרש וענף (מלאכי ג׳ י״ט) übrig lassen. ויש מה שהוא ענין שימת בטחון על הזולת ובפרט כשבא בקשור על או אל, ובענין הזה שוה לפעל נטש בחבור על, שאין ענינו ג״כ עזיבה למקרה ופגע, כי אם מסירה, מי שישמור הדבר ע״ש: עליך יַעֲזֹב חלכה (תהלים י׳ י״ד) verlassen, überlassen, בוטח לעזור לו, ולשמור ולעשות ענינו לטוב. וכן: תַעֲזֹב אליו יגיעך (איוב ל״ט י״א) anvertrauen, ר״ל תשים משמרת משא יגיעך עליו לכל צרכיך. ועד״ז פירשתי: ויראת שדי יַעֲזֹב (איוב ו׳ י״ד) ע״ש מסם. וכן י״ל עד״ז: משמרים הבלי שוא (על) חסדם יַעֲזֹבוּ (יונה ב׳ ט׳) כלומר יעזבו בטחונם על חסד של הבלי שוא, ע״כ לא תגיע להם תשועה. וחסר על במכתב כמנהג המליצה לקצר. וע״א: אֶעֶזְבָה עלי שיחי (איוב י׳ א׳) sich einer Sache überlassen, אניח שיחי עלי ואשיח בלי הפסק. ויש מ״ש עזר וסיוע ממש, וזה קשור לרוב בלמ״ד או במלת עם: וחדלת מֵעֲזֹב לו (שמות כ״ג ה׳) aufhelfen: עָזֹב תַּעֲזֹב עמו (שם שם ה׳) וראב״ע פי׳ הא׳ מע״א, מעזוב והניח המשא לו לבדו, והב׳ פריקת משא שתעזוב המשא את הבהמה, והראשון יותר נכון. ולפי שמורה דבר והפכו בא בלשון הזה בקשור עם לדרש התל׳: וַיַּעַזְבוּ את־בית ה׳ (ד״ה ב׳ כ״ד י״ח) ג״כ מזה: הֶעֱזְבוּ להם (שם ג׳ ל״ד) כלם יש לפרש מלשון עזר: ואפס עצור וְעָזוּב (דברים ל״ב ל״ו) ר״ל אין המזיק והמריע נעצר ברעתו מיד מושל, ואין הניזק נעזר ע״י מושל, והכוונה בכלל אזלת יד מושל. וי״ל שניהם לשון הזוק ועזר, עיין באור שם. וי״מ עצור העשר הסגור בבית, ועזוב המקנה הנעזב בשדה, והכלל כל מה שהוא הגות בלשון, אין לדקדק על פרטי הוראות המלות לבדן, כי הרבה בלשון שיורו בהרכבה ענין זולת ענין מה שיורו המלות בנפרד. ואין לחטט אחר עמק כוונתו להרוק סגולתה במליצת לי אחר.

הנפעל: צדיק נֶעֱזָב (תהלים ל״ז כ״ה) מעוזר ותומך verlassen. נֶעֱזָב בית־האלהים (נחמיה י״ג י״א) מבאים: משלח וְנֶעֱזָב כמדבר (ישעיה כ״ז י׳) והארץ תֵּעָזֵב מהם (ויקרא כ״ו מ״ג) שממה: הלמענך תֵּעָזַב הארץ (איוב י״ח ד׳) מיושביה ותשם: יֵעָזְבוּ יהדיו לעיט הרים (ישעיה י״ח ו׳) überlassen werden, preisgegeben werden, כדבר הפקר.

הפועל: המון עיר עֻזָּב (ישעיה ל״ב י״ד) מהמון עם ושממה היא: איך לא־עֻזְּבָה עיר תהלה (ירמיה מ״ט כ״ה) י״ל מ״ב, ach wie hülflos, ולמפרשים פי׳ אחר עיין בם.

עִזָּבוֹן שת״ז לסחורה ומרכלת שהיא בטחון אדם: נתנו עִזְבוֹנָיִךְ (יחזקאל כ״ז י״ב) Bedürfnisse, Hülfsmittel, ולדעת האומרים כי עזב תעזב נופל על טעינת משא, יהיה עזבניך, טעינות משא לאניות, Schiffsladung, ובא נרדף עם נתנו מערבך, נתנו הדרך, כללו יפיך. ובא נסמך אל שם הון: הונך וְעִזְבוֹנַיִךְ (שם שם כ״ז) ובתלמוד נקרא עִזָּבוֹן הקנינים שיעזוב האדם חילו לאחר מותו לבניו, Hinterlassenschaft.

עַזְבּוּק שם ע״פ (נחמיה ג׳ ט״ז).

עַזְגָּד (עז בהצלחה) שע״פ (עזרא ב׳ י״ב, ח׳ י״ב, נחמיה ז׳ י״ז, י׳ ט״ז).

עַזָּה הוא עיר גדולה בגבול הדרומי לארץ כנען, אחת מחמש הערים הגדולות אשר לפלשתים (Gasa) והיא נתנה לנחלה למטה יהודה (יהושע ט״ו מ״ז), וממנו שם התואר עַזָּתִי: לָעַזָּתִים לאמר (שופטים ט״ז ב׳), ואתה ראה בספר Reland's Palästina 788—800.

עֲזוּבָה שם אֵם יהושפט (מ״א כ״ב מ״ב) גם שם אֵם כלב עֲזוּבָה (דה״א ב׳ י״ח י״ט) (גם עֻזִּיאֵל, עֻזָּה, עֻזִּיָּהוּ, עֻזִּיָּא שמות ע״פ הם).

עֻזִּיָּה או עֻזִּיָּהוּ, שם ע״פ א) למלך יהודה — 759 811 לפני מספר הנוצרים.) (מ״ב ט״ו י״ג, ל׳ ל״ב, ישעיה א׳ א׳, ו׳ א׳, ז׳ א׳, הושע א׳ א׳) ותחת השם הזה נמצא (במ״ב י״ד כ״א, ט״ו א׳) השם עֲזַרְיָה גם עֲזַרְיָהוּ.

עַזְמָוֶת שם אחד משרי הצבא אשר למלך דוד, (ש״ב כ״ג ל״א). גם נמצא שם מקום: בית עַזְמָוֶת (נחמיה ז׳ כ״ח), ובלי בית (שם י״ב כ״ט).

***מַעֲזִיבָה** ת״הש בתלמוד ליסוד בנין בחומה: צריך שיהיה תחתיו מַעֲזִיבָה שלשה

דעת המפרשים. ועי"ד הוא כמו לעורר ולהחזיק את היעף בדברים, aufmuntern, עיין ביאורי שם. או לעות כמו לעוף כי התי"ו ופ"א פתוחה קרובים במכתב ועניינו לעוף את יעף דבר, dem Vortrag einen fliegenden, erhabenen Schwung zu geben, וגם יעף שם לעופפות בתוספת יו"ד ואת כמו עם, כלומר להגביה עוף בדברי מליצה גבוהים ועופפים. ויש עניינו מרידה: עָוְתָה ושתי המלכה (אסתר א׳ ט"ז) sich empören.

הנפעל מע"ב בקל: בן נַעֲוַת המרדות (ש"א כ׳ ל׳) Widerspenstige, כי נעות ומרדות כפולים לענין אחד לאשה המורדה על בעלה וסרבנית והוא תאר וראוי נעותת ונפלה תי"ו אחת כמו מְשָׁרַת. וי"ת כאלו הוא ש"מ בן סרבנות ומרדות ועכ"פ עניינו סרבנות, כמו בקל עותה ושתי משרש עות. ולכן קשורו במלת על למרד וסרבנות כמו הקל המחובר למלת על.

הפיעל עניינו עול ועקום משפט מוסרי: לְעַוֵּת אדם בריבו (איכה ג׳ ל"ו) Unrecht thun: כי אלוה עִוְּתָנִי (איוב י"ט ו׳): ודרך רשעים יְעַוֵּת (תהלים קמ"ו ט׳) verdrehen: וּלְעַוֵּת מאזני מרמה (עמוס ח׳ ה׳), פירושו לעות מאזני צדק ולעשותם מאזני מרמה, ויתורגם: die Waage fälschlich krum zu machen: מְעֻוָּת לא־יוכל לתקן (קהלת א׳ ט"ו) verkrümmt: את אשר עִוְּתוֹ (שם ז׳ י"ג).

ההתפעל: וְהִתְעַוְּתוּ אנשי החיל (קהלת י"ב ג׳) י"ל מענין הקל לסרבנות ומרידה מלעשות מלאכתם.

עַוָּתָה שמ"נ: ראה ה׳ את עַוָּתָתִי (ירמיה ג׳ נ"ט) Unrecht, unschuldig leiden, (איש עִתִּי בשרש עת).

עז

עֵז שם בהמה דקה ידועה נרדף עם שעיר: כשב או־עֵז (ויקרא י"ז ג׳) Ziege: עִזִּים מאתים (בראשי׳ ל"ב ט"ו): גדיי עִזִּים (שם כ"ז ט׳): שעיר עִזִּים (שם כ"ז ל"א): יריעות עִזִּים (שמות ל"ו י"ד) צמר. וכן: טוו את־הָעִזִּים (שם ל"ה כ"ו) שער. (עזאזל בשרש עזז).

עֻזָּא שם ע"פ (ש"ב ו׳ ג׳) ותחתיו עֻזָּה בה"א (שם ו׳ ז׳) גם נזכר שם זה (בדה"י א׳ ח׳ ז׳, עזרא ב׳ מ"ט; נחמיה ז׳ נ"א).

עזב

עָזַב, העתיד יַעֲזֹב, פ"י, גב"ב. הקל יש עניינו נרדף עם זנח נטש, הניח, המורה הפסק פעולה או מחשבה או נרדף עם סור לענין סור מדבר, מבלי השגיח בו או ממעשה שעשה, או ממצוה, לפי מה שיסבול ענין המאמר שהפעל מתיחס עליו: כי עָזַב בגדו (בראשית ל׳ י"ג) verlassen, zurücklassen, חפץ או מקום מיוחס על הנושא והוא סר נפרד ממנו, ומשאיר אותו באשר הוא: ובקרם עָזְבוּ בארץ גשן (בראשית נ׳ ה׳) zurücklassen: למה זה עֲזַבְתֶּן את האיש (שמות ב׳ כ׳), הניחו אותו במקומו: לעני ולגר תַּעֲזֹב אותם (ויקרא י"ט י׳) überlassen: וַעֲזַבְתֶּם ולקטה (רות ב׳ ט"ז) מקחת: וַיַּעַזְבוּ את העיר פתוחה (הושע ח׳ י"ז) sie überließen die Stadt geöffnet, הניחו המקום כמו שהוא: וַיַּעֲזוֹב את עבדיו ואת מקנהו בשדה (שמות ט׳ כ"א): וְעָזְבוּ לאחרים חילם (תהלים מ"ט י"א) hinterlassen, zurücklassen: עָזַבְתִּי את־ביתי (ירמיה י"ב ז׳) verlassen: אשר לא־עָזַב חסדו (בראשית כ"ד כ"ז) aufhören lassen, הפסק. החסד קנין מיוחד לה׳ שעושה תמיד לאוהביו, ע"כ נופל בו עזב, הפסק פעולה. ומ"ש סור ממצוה: ומשפט אלהיו לא עָזָב (ישעיה נ"ח ב׳) verlassen, מלעשות, וכן: עָזַב את ה׳ אלהי (ד"ה ב׳ כ"א י׳), וכל עזיבה באדם אצל השם, הוא סור ממצותיו: על אשר עָזְבוּ את ה׳ (מ"א ט׳ ט׳), סרו ממצותיו: כי את ה׳ עָזְבוּ לשמר (הושע ד׳ י׳) denn den Ewigen haben sie verlassen, um zu lauern. ועזיבה בשם אצל יצוריו הוא סור השגחתו מהם מלהטיבם ולהושיעם, ועזיבת׳ למקרה ופגעים: אלי אלי למה עֲזַבְתָּנִי (תהלים קכ"ב ב׳): וַעֲזַבְתִּים והסתרתי פני מהם (דברים ל"א י"ז): עָזַב ה׳ את־הארץ (יחזקאל ח׳ י"ב), הסיר השגחתו. ועד"ז: עָזַבְתִּי אתכם ביד שישק (ד"ה ב׳ י"ב ה׳) überlassen, נתינת כח ורשות להרע לכם. ושאר לשונות של עזיבה: עֲזָבַנִי כחי (תהלים ל"ח י"א): ולבי עֲזָבָנִי (שם מ׳ י"ג), סור עצה והעת להושע: וְעֹזֵב תוכחת מתעה (משלי י׳ י"ז), מסיר אזנו משמוע: ומודה וְעֹזֵב ירחם (שם כ"ח י"ג), מסיר החטא, כי הענין אחד אם יסיר החטא או יסיר מחטא: הָעֹזְבִים ארחות יושר (שם ב׳ י"ג) יסורו מתחלה ללכת בה׳: וַעֲזֹב חמה (תהלים ל"ז

תרעומות ורגזה על דבר. ומ״ש חרבן ושממה: ערער תִּתְעַרְעַר (ירמיה נ״א נ״ח) והפעל הזה והשם ממנו כמה פעמים בס׳ זה כמו כערער בערבה כאיש שומם.

עוּר שם תאר זכר בארמית למוץ אשר תדפנו רוח (דניאל ב׳ ל״ה) Spreu.

עָר שת״ז לאויב מעורר רוחו להרע לזולתו: ויהי עָרֶךָ (ש״א כ״ח ט״ז) empfindlicher Feind, Gegner, Widersacher, ולפי דעת ת״י ענינו מן ערו ערו, כלומר והיה עם המבקש לעקור אותך: ומלאו פני תבל עָרִים (ישעיה י״ד כ״א), י״מ אויבים. וע״ד ענינו הרבות ושוממות מן ועוררו את ארמנותיה, ערער תתערער. וע״ז יורה פסוק י״ז שלפניו שם תבל כמדבר ועריו הרס ויהיה ת״הש. והרמ״א השליך חוץ באורו ותרגמו מן המטרה והלאה ופי׳ הרד״ק יותר נכון: ופישריה לְעָרָךְ (דניאל ד׳ ט״ז) ואולי נקראו האויבים כן שהם מערערים ומעוררים על שנואיהם: והשמדתי עָרֶיךָ (מיכה ה׳ י״ג): והכרתי עָרֵי ארצך (שם שם י׳): לשוא עָרֶיךָ (תהלים קל״ט כ׳), ואולי בא כן בחלוף ע׳ בצד״י כמו צר (ע׳ עיק).

עָר שם מקום על נחל ארנון בגבול מואב: ואשד הנחלים אשר נטה לשבת עָר (במדבר כ״א ט״ו).

עִיר גכ״מ: עִיר ובהלות (ירמיה ט״ו ח׳) Feinde, וי״מ קול יללה ושבר, Jammer, Klage, Unglück.

עֵר ת״הש: אני ישנה ולבי עֵר (ש״ה ה׳ ב׳) wachen, wachsam, וע״א: עֵר וְעוֹנֶה מאלהי יעקב (מלאכי ב׳ י״ב), כפי פי׳ המפרשים אדם חריף המעיר כוונתו על דבר לשאל ועונה הוא העונה שאלתו. וי״ת בר ובר בר. וי״מ שומר העיר בלילה.

עוֹר שע״ז ידוע לקרום המכסה הבשר והעצמות: כי יהיה בְעוֹר בשרו (ויקרא י״ג ב׳) Haut: כתנת עוֹר (בראשית ג׳ כ״א) Fell: בְּעֹרִי ובבשרי דבקה עצמי (איוב י״ט כ׳), ה״ל דבק הצרעת, שמעצמה אותי: ואתמלטה בְּעוֹר שני (שם שם כ׳), היא נשארת פנוי מצרעת בכל הגוף, ע״ש מלט: ואת־־עֹרֹת גדיי העזים (בראשית כ״ז ט״ז): את עֹרֹתָם ואת־־בשרם (ויקרא י״ו כ״ז).

עִוֵּר שת״ז לסומא: כאשר ימשש הָעִוֵּר (דברים כ״ח כ״ט) Blinder: ה׳ פקח עִוְרִים (תהלים קמ״ו ח׳): אז תפקחנה עיני עִוְרִים (ישעיה ל״ה ה׳): נגששה כַעִוְרִים קיר (שם נ״ט י׳).

עַוֶּרֶת שת״נ: עַוֶּרֶת או שבור (ויקרא כ״ב כ״ב), והתאר על הענין שהיא נקבה. כלומר עורת עין, וי״א שהוא ש״מ, מי שבו עורת, Blindheit: לפקח עינים עִוְרוֹת (ישעיה מ״ב ז׳) ת״הש.

עִוָּרוֹן שמ״ז: וכל סוס העמים אכה בְּעִוָּרוֹן (זכריה י״ב ד׳) Blindheit: בשגעון ובְעִוָּרוֹן (דברים כ״ח כ״ח).

מְעֹרִים תה״ש לגלוי ערוה. למען הביט על־־מְעוֹרֵיהֶם (חבקוק ב׳ ט״ו) Blöße. (ע״ש ערה.

עַרְעָר שת״ז לצועק בקול התעוררות: פנה אל־תפלת הָעַרְעָר (תהלים ק״ב י״ח) Klagender; מענין שבר יעערו, ונכלל בו המתאונן על דבר: והיה כְּעַרְעָר בערבה (ירמיה י״ז ו׳), יחיד בודד ומוגלה ונעזב ומילל. והמפרשים פי׳ בו עץ, ולא ידעתי איך נופל עליו ל׳ שכן. ע״ש ערר. והשב יְעֹרְעוּר בתל׳ ידוע, שענינו קול ערעור וקבלה ותערומות על עולה. וכן שדה שיצאו עליה עוֹרְרִים מע״ז.

*__הֶעָרָה__ ת״הש נמצא בדב״א ע״מ הֲנָחָה, לענין מאמר מהובר על ענין לעורר על הכוונה, Anmerkung, לפרט הענין ביותר. והרבוי הֶעָרוֹת. וכן שם הִתְעוֹרְרוּת נהוג בלשון מאד, כמו הפעל הִתְעוֹרַרְתָּ, Aufmerksamkeit.

עוש

עוּשׁ פעל עומד, בנינו קל ענינו נרדף עם חוש: עוּשׁוּ ובאו כל הגוים (יואל ד׳ י״א) eilen, וי״מ אותו אסיפה.

עָשׁ שת״ז לקבוץ כוכבים: עושה עָשׁ כסיל וכימה (איוב ט׳ ט׳), ובהראות ע״פ: וְעַיִשׁ על בניה תנחם (שם ל״ח ל״ב), וע״ש עשש.

עות

עות פעל עומד ויוצא, הב״ב, הקל יש ענינו זמון דבר בעתו: לדעת לָעוּת את יעף דבר (ישעיה נ׳ ד׳) bestimmen. לזמן דבר בעתו. כן

ע"ד מרובעים יוצא מענין הקל: עוֹרֵר לך רפאים (ישעיה י"ד ט') aufreißen, התעוררות חזק ורגזה: עוֹרְרָה את גבורתך (תהלים פ' ג'): וְעוֹרַרְתִּי בניך ציון (זכריה ט' י"ג) ויאמר על הרגשות ההפעליות והתגברות איזה כח בנפש: תחת התפוח עוֹרַרְתִּיךָ (ש"ה ח' ה') die Liebe rege machen, die Empfindungen reizen: אם תעירו ואם תְּעוֹרְרוּ את־האהבה (שם ב' ז') וכן יאמר הנגון מְעוֹרֵר על הכוונה, aufmerksam machen: העתידים עוֹרֵר לויתן (איוב ג' ה') לרד"ק: שנאה תְּעוֹרֵר מדנים (משלי י' י"ב) השנאה מעירה ומזרזה ההפעליות בשונא לריב. ומ"ש הרמת דבר בזריזות: והוא עוֹרֵר את־חניתו (ש"ב כ"ג י"ח) הֵרָמָה על אויב בכח והתעוררות גבורה בלי מרך. כלומר שנקשר עם הרמה הזאת התעוררות אמץ בלב המרים mit erregtem Heldenmuth, כי כן נקראו המלאכים גבורי כח בארמית עיר וקדיש, בגזרת עירין: וְעוֹרֵר עליו יי צבאות שוט (ישעיה י' כ"ו) ובא: עוֹרְרוּ את ארמנותיך (שם י"ג י"ג) entblößen, מע"ב בקל גלוי והשיפה: וי"מ אותו מענין: עַרְעֵר תתערער (ירמיה נ"א נ"ח) שהוא הרבן ושממה, בכפל פ"א ולמ"ד ע"ד טלטל. ומע"ז: העתידים עוֹרֵר לויתן (איוב ג' ה') לרד"ק, ע"ש לוה, שענינו יללה, ונכלל בו התעוררות קול יללה, כפי מ"ש שבפעל עורר נכלל בו עוד פעל אחר מה שהתעוררות מצטרף עליו כמו עוררה גבורתך לנקמה, עוררתיך לאהבה, עורר את חניתו להכות, וכן כאן העתידים עורר, קולם לבכות על לויתן, וגם כאשר יילל אדם, יתעוררו בהפעליותיו תחלה כח עצב, כאשר נהגו עמא דבר לקרות לקול מעורר רגשת האדם לעצב ובכי, קול התעוררות. ומע"ז: זעקת שבר יְעֹעֵרוּ (ישעיה ט"ו ה') ת' יעוררו. זעקם מעורר יללה Jammerton. ובתלמוד לא תעורר על בנה יותר מדאי.

ההפעיל נופל לרוב על המעורר הפעליות זולתו, המכונה ברוח, לחפץ ולעשות מעשה: הֵעִיר יי את רוח כרש (עזרא א' א') aufmuntern, anregen, ר"ל הניעהו ונתן בו הרצון לחמול על בני הגולה: מי הֵעִיר ממזרח צדק (ישעיה מ"א ב') anregen, aneifern, עיין ביאורי שם: הנני מְעִירָם מן המקום (יואל ד' ז') רובו על המעיר לבוא, וכן: הַעִירֹתִי מצפון ויאת (ישעיה מ"א כ"ה). ושני הפסוקים

ר"ל מי העיר ממזרח, הערתי מצפון רומזים על מלכי מדי ופרס שהיא צפונית מזרחית לא"י, והמתרגם בבאורו שם לא כיון על נכון: כי עתה יָעִיר עליך (איוב ח' ו') כלומר רוח חנינה כי הוא נופל על התעוררות מדה לטובה או לרעה ובפרט בחבור על: הנני מֵעִיר עליהם את־מדי (ישעיה י"ג י"ז) reizen: וַיָּעַר יי על יהורם (ד"ה ב' כ"א ט"ז): הנני מֵעִיר על בבל (ירמי' נ"א א'): ולא־יָעִיר כל־חמתו (תהלים ע"ח ל"ח) כל אלה לרעה: כאיש מלחמות יָעִיר קנאה (ישעיה מ"ב י"ג) על אוהביו: יָעִיר בבקר בבקר יָעִיר לי אזן (שם נ' ד') aufmerksam machen: וַיָּעַר יי את רוח (חגי א' י"ד): וְיָעֵר כחו ולבבו (דניאל י"א כ"ה) er wird ihm Kraft und Gemüth [Herz] anregen. ומ"ש הקיצה משנה: ישבות מֵעִיר (הושע ז' ד') wachen, עומד: הָעִירָה והקיצה למשפטי (תהלים ל"ה כ"ג): בָּעִיר צלמם תבזה (תהלים ע"ג כ') תרגם הרב כמו בהעיר. והשאר יוצא: כנשר יָעִיר קנו (דברים ל"ב י"א) bewachen, יעיר על קנו לשמור: וַיְעִירֵנִי כאיש אשר יעור משנתו (זכריה א' ד') ואיננו העיר משנה ממש, אבל הדמיון, כי הישן אין לו כוונה והער יש לו כוונה לכן יכנה המעורר את זולתו לכוין אל דבר מעיר משינה: אם תָּעִירוּ (ש"ה ב' ז'): אָעִירָה שחר (תהלים נ"ז ט') עצ"הש ר"ל אקום בטרם יבקע השחר, כאלו יעיר את השחר משנתו. ועכ"פ האלה לא מצאנו העיר על מקיץ משנה ממש אם לא עצ"הש, כי גם ישבות מעיר, י"ל מעורר כוונתו על לישת הבצק.

ההתפעל: מִתְעוֹרֵר להחזיק בך (ישעיה ס"ד ו') sich aufmachen. ermuntern: הִתְעוֹרְרִי קומי (שם נ"א י"ז) sich ermuntern, כי העגומה אין לה אמץ רוח וכח חזק והתעוררות רוח שמחה. וע"א: וְהִתְעֹרַרְתִּי כי מצאו רע (איוב ל"א כ"ט) י"מ התעוררות רוח שמחה של נקמה. וע"ד ענינו להפך, ושעורו ואם לא התעוררתי כי מצאו רע! התעורר רוח הרגשתי לחמול ולהתאונן על אשר מצאו רע. aufmerksam sein: ונקי על־חנף יִתְעֹרָר (איוב י"ז ח') נ"כ ענין המיה וילה והשתוממות על ענין מה שלא ברצון, sich beklagen, entrüstet, aufgebracht sein, כענין קרא עליה ערער. וכן שדה שיצא עליו *עוֹרְרִין בתלמוד, כלם מן עורר לויתן, שענינו

ע"ש הברקה וזיו העין וזהירות שעי"ז מקבלת האור: לְעַפְעַפֵּי תנומה (תהלים קל"ב ד') Augapfel. מלשון התעיף עיניך. ובא ברבוי הזוגי עַפְעַפַּיִם ע"ב בבות: עַפְעַפָּיו יבחנו בני אדם (תהלים י"א ד') Blick: וְעַפְעַפָּיו ינשאו (משלי ל' י"ג) כמו מה רמו עיניו שלפניו מתנשא בהבטת גאוה: ואל תקחך בְּעַפְעַפֶּיהָ (שם ו' כ"ה) sie nehme dich mit ihren Blicken nicht ein, קריצת עין לרמיית האהבה. כמ"ש שהפיעל מסגו עפעף, schnell blicken. ועצ"הם נאמר על זהר השחר: בְּעַפְעַפֵּי־שָׁחַר (איוב ג' ט') Glanz, Schimmer, זיו זהר ברק השחר כי המליצים הקדמונים תארו את השחר בדמות נערה יפה, Aurora, ההולכת לפני השמש. ועל ראשי ההרים והעבים מעגליה ירעפון אור בעריפיה, וגם המליץ הקדוש ידמה השחר כדמות דבר חי מאיר עיני יושבי הארץ: ועיניו כְּעַפְעַפֵּי־שחר (שם מ"א י') ג"כ על זיו והברקה. כל זהר שהוא מתנועע ומעופף נופל עליו לשון זה. כאמרם בתלמוד אין מדליקין בצרי מפני שהוא עף, פורח ומרחף הנה והנה וכן עפעף פותח וסוגר עפעפיו. מהר אור ומהר אפל. וכן עצי הקטף מרפרף, פעם מאיר הרבה ומיד מאפיל, וכן כל שרחפתו כתנועות עפעפים.

מְעוּף: שמ"ז ענינו התעופפות. מְעוּף צוקה (ישעי' ח' כ"ב) צוקה מְעוּף, כמו אפלה מנדה. הצוקה מרחפת הנה והנה והאפלה נדחת. או יעופו בצוקה וידהו באפלה.

מוּעָף: שמ"ז ג"כ מזה: כי לא מוּעָף לאשר מוצק לה (שם שם כ"ג) מלשון: מוּעָף ביעף (דניאל ט' כ"א) לא ישוב לָעוּף על ירושלים. ויש מעתיקים המקרא הזה, kein Ermatten kennt ihr Bedränger, ר"ל העריץ המציק לירושלים לא ייעף ולא ייגע, עדי יבצע מזמות לבבו עליה. וע"ש עיף. (עוץ בשרש יעץ; עוק בשרש עיק).

עור

עוּר פעל עומד ויוצא, הב"ב. הקל עיקר ענינו התעוררות משינה, והשאל ג"כ על התעוררות ממנוחה והזדרז מעצלות ומרפה רוח: עוּרָה למה תישן (תהלים מ"ד כ"ד) erwachen, sich ermuntern: עוּרָה לקראתי וראה (שם נ"ט ה') וג"ז מן הפעלים שיבואו להכנה והזדמנות וזרוז לפני פעולה שיבוא אחריה. וכל פעל שיבוא נוטה מהוראתו העצמית עצ"הש להזדמנות והכנה וזרוז יבוא בתוספת ה"א כמו הבה מן יהב ע"ש משך: עוּרָה כבודי (שם נ"ז ט') auf, sich ermuntern, frisch sein, rasch: עוּרָה הנבל וכנור (שם שם ג') וידעת ידידי הקורא והשבות אל לבבך כי היה דרך המשוררים מימות עולם, גם אלה אשר לא מבני ישראל המה, לקרוא בשם כח אלהי אשר קראו בלשונם Camöne, Muse, להשפיע שפעת ברכה חן ונועם על שיריהם ועל שיח שפתותם למען ייטיבו בלב השומע. ובתפלה כזאת החלו את מליצותיהם או במשך אמרותיהם פנו למעלה ויבקשו עזר כזה. והנה גם דרך המשוררים הקדושים, אשר גבהו דרכיהם ומחשבותיהם מדרך ומחשבות אשר היו אחריהם, הרהיבו לפעמים עוז בנפשם לבל ילאו וייעפו בדברם שיר אלהים חיים, וזה כוונת עורה הנבל וכנור. וכן: עוּרִי עוּרִי דבורה (שופטים ה' י"ב) ועל ענין אחר: עוּרִי עוּרִי לבשי עזך (ישעיה נ"ב י') התקומם משפלות ועצב, כי העגום כמו ישן. והיוצא: וְעוּרָה אלי משפט צוית (תהלים ז' ז') erregen, או ג"ז עומד נרדף עם קומה, הנשא שלפניו אך: לא אכזר כי יְעוּרֶנּוּ (איוב מ"א ב') הוא יוצא, אין אמיץ כח כל כך שיעורר את כעסו, להרגיזו, zum Zorn reizen, ואכזר כאן כנוי לגבור. ויש ענינו גלוי וחשיפה: פשוטה וְעוֹרָה (ישעיה ל"ב י"א) entblößen, (ע"ש ערה).

הנפעל: כי נֵעוֹר ממעון קדשו (זכריה ב' י"ז) aufwachen, sich ermuntern, הקדמה לתנועה שאחרי כן. הנה גם פה נמצא נע"ו וחפ"נ משותפים ע"ש נער: אשר יֵעוֹר משנתו (שם ד' א'): יֵעוֹר מירכתי־ארץ (ירמיה ו' כ"ב) נכלל בו הפעל יבא או יעלה שהוא מצטרף עליו, כמו: יֵעוֹרוּ ויעלו (יואל ד' י"ב) sich aufmachen, וכן בקל: עוּרִי צפון ובואי תימן (ש"ה ד' ט"ז): וסער גדול יֵעוֹר (ירמיה כ"ה ל"ב) ein großer Sturm erwacht, יבוא. ומ"ש מע"ב: עריה תֵעוֹר קשתך (חבקוק ג' ט') entblößt werden, (ע"ש ערה).

הפיעל עב"מ, מ"ש ע"ד שלמים ענינו סמוי עין: ואת עיני צדקיהו עִוֵּר (מ"ב כ"ה ז') blenden: כי השחד יְעַוֵּר (שמות כ"ג ח') verblenden, מחשיך עיני השכל מהביט אל האמת והמשפט. ומ"ש

א׳) מקום מעון. ולדעתי מזה השם התואר מקום
בדברי המחברים האחרונים לתאר בו את השם
הנכבד, באמרם: ברוך המקום, או: הקב״ה
מקומו של עולם ואין העולם מקומו: מִמְּעוֹן קדשך
(דברים כ״ו ט״ו): מעון ביתך (תהלים כ״ו ח׳) ובא:
מְעוֹן תנים (ירמיה ט׳ י׳) bestimmter Aufenthaltsort:
מְעוֹן אריות (נחום ב׳ י״ב). וי״מ מזה, שארה כסותה
וְעֹנָתָהּ מעון שלה, כולל מאכל, לבוש, ודירה
שלשתם בגבול מיועד ואיזה מן המפרשים יבארו
ועונתה, על בעילת מצוה אשר מצוה עליה כל
בעל אשה die eheliche Pflicht, כנ״ל. ויש בענינו
מעוז ומחסה: היה לי לצור מָעוֹן (תהלים ע״א ג׳)
כמו שיבוא במ״א לצור מעוז, וי״ל מזה, מעון אתה
היית: עליון שמת מְעוֹנֶךָ (שם צ״א ט׳) מעוז ומבטח.
והרבוי זכרים: ואת הַמְּעוּנִים אשר נמצאו שמה
(ד״ה א׳ ד׳ מ״א) ובס״נ: מְעֹנָה אלהי קדם (דברים
ל״ג כ״ז) השמים שנזכר לפניו הם מעונה אלהי
קדם, כי מעונה מורה דירה תמידית שיתמיד
היושב בו. וי״ל ג״כ מעונה, מחסה לנו אלהי קדם,
כמו מעון אתה היית לנו, עליון שמת מְעוֹנֶךָ, וע״ז
נופל ויגרש מפניך אויב. ואח״כ מצאתי כי כוונתי
אל דברי הראב״ע נ״ע. ואמר כי המעון למעלה
למחסה הוא אלהי קדם, ומתחת זרועות עולם
שיתמכו אותך. ואוסיף עוד כי מה שאמר אחריו:
בדד עין יעקב (שם שם כ״ח) ג״כ לשון דירה, ר״ל
מעון יעקב יהיה בדד, נרדף עם וישכן ישראל
בטח. ובא בלי מ״ם כמו ועונתה לא יגרע ויו״ד
ת׳ וי״ו: ומעוֹנָתוֹ בציון (תהלים ע״ו ג׳) וזה ממה
שיורה על מעון תמידית ומתמיד הפך סוכתו
שלפניו: ויש תואר למערה ולחורי עפר וכפים,
אף שלא נעשו מידי האדם יודעי מלאכת מחשבת
הבנין: ואל מְעוֹנֹתָם ירבצון (שם ק״ד כ״ב):
מִמְּעוֹנוֹת אריות (ש״ה ד׳ ח׳): ובִמְעוֹנֹתֶיהָ תשבן
(איוב ל״ז ח׳).

עוף

עוּף, העתיד יָעוּף, פע״ו, הב״ב. הקל עקר ענינו
פריחת עוף, ומשאל על כל דבר עובר
במהירות: כדרור לעוף (משלי כ״ו ב׳) fliegen:
כצפרים עפות (ישעיה ל״א ה׳): כנשר יָעוּף (משלי
כ״ג ה׳) וְעָפוּ בכתף פלשתים (ישעיה י״א י״ד) על
מהירות המרוצה: מחץ יָעוּף יומם (תהלים צ״א ה׳):
ובני רשף יגביהו עוף (איוב ה׳ ז׳): כחלום יָעוּף
(שם כ׳ ח׳) verschwinden: אָעוּפָה ואשכנה (תהלים
נ״ה ז׳) laufen: כי־נגז חיש וַנָּעֻפָה (שם צ׳ י׳) על
מהירות ההפסק: כעב תְּעוּפֶינָה (ישעיה ס׳ ח׳)
מהירת המרוצה, ויש ענינו הברקת זיו: תָּעֻפָה
כבקר תהיה (איוב י״א י״ז) glänzen: כמו יפע,
ולכן אמר כבקר שהוא זיו מבהיק פנים ואין
אור ממש.

הפיעל: ועוף יְעוֹפֵף (בראשית א׳ כ׳): שרף
מְעוֹפֵף (ישעיה ל׳ ו׳) fliegender Drache, מין נחש
אשר לא נמצא במציאות, ויזכר רק במליצות
ושירים וגם בזמירות העמים הקדמונים. והם כלם
עומדים ופ״א יוצא: בְּעוֹפְפִי חרבי על פניהם
(יחזקאל ל״ב י׳) schwingen. וי״מ אותו מע״ב בקל,
הברקת זהר החרב והכוונה אחד.

ההפעיל: הֲתָעִיף עיניך בו (משלי כ״ג ה׳)
einen Blick thun, והוא ג״כ יוצא, האדם מעיף
העין בהשקפה מהירית. או הוא מענין תנועת
עפעף, ועד״ז יתכן לבנות פיעל מזה לומר עִפְעֵף בו.

ההתפעל: כעוף יִתְעוֹפֵף כבודם (הושע ט׳ י״א)
על מהירת עברה.

עוֹף שק״ז לכל בעלי כנף: ואת כל עוֹף כנף
(בראשי׳ א׳ כ״א) Geflügel: שרץ הָעוֹף (ויקרא
י״א כ״א) הם בעלי כנף ההולכים יותר מע״ל ב׳
רגלים והרבוי בתלמוד "עופות, על רבוי המינים.

עָפָה תה״ש ענינו כפילה: מגלה עָפָה (זכריה ה׳
א׳) zusammen gerollt, וכפלת. תרגום
וְתָעִיף. אלה עבותה, בוטמא מעפיא, ויהיה עפה
כמו עבה. וי״ל כפשוטו פרחה. וי״מ פשוטה כמו
ועפו בכתף פלשתים.

עֵיפָה ת״הש להברקה וזהירות מע״ב בקל: עשה
שחר עֵיפָה (עמוס ד׳ י״ג) scheinend, schim-
mernd, יפעת זהר מבריק כתנועת עפעף, קרוב
לנחי פ״י יפע, כאשר פי׳ בשרש נהר כי יפע לא
נאמר על אור מאיר כ״א על זיו והברקה: ארץ
עֵיפָתָה כמו־אפל (איוב י׳ כ״ב) גם זיו שלה שחור
כמו אפל שהיא תכלית החשך, כמו שכפל הענין
הזה אחריו ותפע כמו אפל.

עַפְעַף שת״ז לבת עין. על ב׳ המושגים בקל, א׳
ע״ש עופפות ותנועה הנה והנה. והב׳

ל״ד ל״ב): וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו (מלאכי ב׳ ו׳) אפי׳ בחסרון ידיעה במה שהוא מדמה אותה צדק מצד עקום דעתו. ובא מהופך פ״א: על בני עַלְוָה (הושע י׳ ט׳) כמו עולה, ובב׳ סימני נקבות: ולא עַוְלָתָה בו (תהלים צ״ב ט״ו): בְּעַוְלָתָה ידיהם (שם קכ״ה ג׳) ובנוח הוי״ו: וְעֹלָתָה קפצה פיה (איוב ה׳ ט״ז) בנחות הוי״ו. העשק ויד החזקה, כי בעל זרוע יחשב לו למשפט זרוע ידו: אף־בלב עוֹלֹת תפעלון (תהלים נ״ח ג׳) כי כל שנופל על המחשבה יבוא בחבור שרש פעל.

עַוָּל שת״ז: ולא־יודע עַוָּל בשת (צפניה ג׳ ה׳) Gewaltthäter, הבוטח בזרוע כחו ובעשקו לא יבוש. ומ״א: יסגירני אל אל עֲוִיל (איוב ט״ז י״א) Eigenmächtiger, כמ״ש, המעשק בזרוע כחו משפטו ולא ישגיח על המשפט והצדק.

עוּל שת״ז לרך וצעיר בימים: עוּל ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו (ישעיה ס״ה כ׳) zartes, junges Kind, ונכלל בו הכוונה שימות בעלומיו וזה אמרו במקום הזה כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל, ר״ל אם בימי הטובה והברכה האלה ימות איש בן מאה שנה יאמרו הבריות עליו כי הנה מת בנעוריו, ואם יקללו אנשים את איש חוטא יאמרו עליו: לא ירבה ימים ולא יחיה רק מאה שנה כי בימים ההם יהיו מאה שנים זמן מועט, לעמת הימים הרבים אשר יחיו הטובים והישרים: התשכח אשה עוּלָהּ (שם מ״ט ט״ו) אשר נפקד ממנה עול ימים. ובא הרבוי בהנעת וי״ו: גם־עֲוִילִים מאסו בי (איוב י״ט י״ח) Buben, והוא כנוי הרך גנאי: ישלחו כצאן עֲוִילֵיהֶם (שם כ״א י״א) והרד״ק הבנים בזה: נגשיו מְעוֹלֵל (ישעיה ג׳ י״ב) kindisch, או הוא פעל מן עולה, הוא מעול ועושק: עוֹלֵל ויונק (איכה ב׳ י״א): להכרית עוֹלָל (ירמיה ט׳ כ׳) בקמץ: עוֹלָלִים שאלו לחם (איכה ד׳ ד׳): מפי עוֹלְלִים ויונקים (תהלים ה׳ ג׳) וע״ש עלל.

עָלוֹת שת״נ לבהמה הרה או מיניקה: הצאן והבקר עָלוֹת עלי (בראשית ל״ג י״ג) trächtig. ולרד״ק נקראו ההרות עלות, ע״ש העולים העתודים וראוי א״כ בשרש עלה: שתי פרות עָלוֹת (שמואל א׳ ו׳ י׳) säugende, וזה י״ל עלות, כמו עולות רכות: עָלוֹת ינהל (ישעי׳ מ׳ י״א) Junge, Schwächlinge, מצד רכותם או המעוברות והמיניקות ע״ד שאמר עלות עלי. אתנהלה לאטי: מאחר עָלוֹת (תהלים ע״ה ע״ד) בא תואר במקום המתואר, כמו מאחרי הצאן, במקום אחר בכתבי הקדש.

ענן

עוֹנֵן פעל יוצא בנינו פיעל ענינו זמון והגבלה הנופל בעת. כי כאשר בזמן נכלל העת ויעוד זמן בגבול ידוע כן עונן: וְעוֹנֵן ונחש (מ״ב כ״א ו׳) Zeit wählen, bestimmen, תולה מעשיו בזמנים ידועים לטוב או לרע. ואף שעונן בכלל נחש כמו שפרשתי בשרשו, אך לפי שרוב המנחשים שמו הזמן עיקר להתחלת מעשיהם, מצד אמונתם בימים הקדמונים בחבור מערכות המזלות, והזמן משוער מצד המערכה, ע״כ פרט אותו בפני עצמו. כי התולה מעשיו בזמן, ישים העת סבה בהשפעת המזלות על מעשיו אבל המנחש אינו אלא מסמן בלבד, מצד המקרים האלה מבלי היותם סבה: מְעוֹנֵן ומנחש (דברים י״ח י׳) לֹא תנחשו ולא תְעוֹנֵנוּ (ויקרא י״ט כ״ו).

עוֹנָה שת״נ לעת וזמן מוגבל למעשה מיוהדת מזמן לזמן. ומה שנמצא ממנה במקרא הוא על בעילה ותשמיש המטה המיוחדת לאשה לזמן ידוע: שארה כסותה וְעֹנָתָהּ לא יגרע (שמות כ״א י׳) eheliche Pflicht, bestimmte Zeit zum Beischlaf. ואמר בתלמוד עונת ת״ח מליל שבת לליל שבת. כי כן יקרא פקידה, ויפקוד שמשון את אשתו, והיא עת פקודתה והרבה עונות לה בפעולה שהיא בזמן מבלתי זמן, כי כשהיא מתקדשת מטומאתה עונתה להבעל, וכדומה. והרבה שישמשו בתלמוד עונה לזמן מוגבל לפעול דבר, עד שתגיע *לְעוֹנַת המעשר. כי גם שם זמן בעברי כולל העת המזומן. לפי שהגבלת דבר ויעודו נתלה במקום ובשעור העת, לכן נכללו תמיד ב׳ המושגים ר״ל העת והזמון והגבלה בשם אחד, שהם זמן, עונה. ע״ש ענה.

מָעוֹן שת״ז על מקום מוגבל לדור, כי כל מה שנופל בזמן נופל במקום: אשר צויתי מָעוֹן (ש״א ב׳ כ״ט) bestimmter Aufenthaltsort, שוה לשם מועד מן יעד, המורה ג״כ על זמן ומקום מוגבל ומזומן: יי מָעוֹן אתה היית לנו (תהלים צ׳

עוה

עָוָה פעל יוצא דב"ב. הקל ענינו עוות ועקום טבעי או מוסרי: עָוְתָה ושתי המלכה (אסתר א' ט"ז) unrecht handeln, בקשור על ע"ש עות פי' אחר: חָטָאנוּ וְעָוִינוּ והרשענו (דניאל ט' ה') נוטה מדרך הישרה.

הנפעל: נַעֲוֵיתִי שחותי עד־מאד (תהלים ל"ח ז') verkrümmt sein, טבעי: נַעֲוֵיתִי משמוע (ישעיה כ"א ג'): וְנַעֲוֵה לב יהיה לָבוּז (משלי י"ב ח') widersinnig, Schiefkopf, המעוות בדעותיו: בן נַעֲוַת המרדות (ש"א כ' ל'). ע"ש מרד. ועיין ש' עות פי' יותר נכון.

הפיעל: נתיבותי עִוָּה (איכה ג' ט') verdrehen: וְעִוָּה פניה והפיץ יושביה (ישעיה כ"ד א') ver-drehen, verkrümmen, verzerren, verunstalten.

ההפעיל: את אשר הֶעֱוָה עבדך (ש"ב י"ט כ') sündigen, unrecht handeln: כי הֶעֱווּ את דרכם (ירמיה ג' כ"א): כלומר הלכו ארחות עקלקלות, וסרו מדרך הישר: וישר הֶעֱוֵיתִי (איוב ל"ג כ"ז): הַעֲוֵה נלאו (ירמיה ט' ד'): ר"ל הרבוי כל כך לחטוא, עד כמעט נלאו מעונותיהם ומחטאותיהם, כן נראה לי פיר' המקרא הזה: אשר בְּהַעֲוֺתוֹ והוכחתיו (ש"ב ז' י"ד).

עַוָּה שמ"נ להפוך וקלקול: עַוָּה עַוָּה אשימנה (יחזקאל כ"א ל"ב) verdorben, כי מעוות מקלקל. ומ"א: נסך בקרבם רוח עִוְעִים (ישעיה י"ט י"ד) verdrehter Sinn, schiefe Denkungsart, Schwindelgeist.

עַוִּי בסה"ר עַוִּים, א) שם אומה ממשפחות כנען, אשר ישבה בהצרים עד עזה, בטרם השמידום כפתורים, היוצאים מכפתור בארץ פלשתים, וישבו תחתם (דברים ב' כ"ג). ב) שם מקום בנחלת בני ישראל, ואולי נקרא כן על כי העוים ישבו בה לפנים.

עֲוִית, שם עיר בארץ אדום (בראשית ל"ו ל"ה).

עָוֺן שמ"ז נרדף עם חטא אשמה ופשע: נושא עָוֺן (שמות ל"ד ז') Vergehen, Fehltritt: ואם־יש־בי עָוֺן (ש"א כ' ח'): ומצאנו עָוֺן (מ"ב ז' ט') ובא על ענש העון: אותם עֲוֺן אשמה (ויקרא כ"ב ט"ז) Strafe: גדול עֲוֺנִי מנשא (בראשית ד' י"ג): תנה־עָוֺן על־עֲוֺנָם (תהלים ס"ט כ"ט) תנה ענש. והרבוי: מרוב עֲוֺנֶיךָ (יחזקאל כ"ח י"ח): אם עֲוֺנֵינוּ ענו בנו (ירמיה י"ד ז') ובס"נ: כמה לי עֲוֺנוֹת וחטאות (איוב י"ג כ"ג): והוא יפדה את ישראל מכל עֲוֺנֹתָיו (תהלים ק"ל ח') י"ל עֲוֺנָיו: עֲוֺנוֹתָיו ילכדנו את הרשע (משלי ה' כ"ב) עווי דרכיו: ואנחנו עֲוֺנֹתֵיהֶם סבלנו (איכה ה' ז'). (ע"ש סבל ושרש פשע).

עול

עִוֵּל פעל יוצא בנינו פיעל, ענינו קרוב אל עוה, אך עוה נופל על עוות דרכיו עם השם, ועול נופל על המעות מעשיו לעמיתו, ועושקו בזרוע כח בלא משפט: מכף מְעַוֵּל וחומץ (תהלים ע"א ד') Unrecht thun, Gewaltthätigkeit ausüben: כמו עושה עול: בארץ נכחות יְעַוֵּל (ישעיה כ"ו י') verdrehen, מעות הישר.

עָוֶל שמ"ז לעוות משפט הישר: לא־תעשו עָוֶל במשפט (ויקרא י"ט ט"ו) Unrecht, העול הזה הוא בממון מזכה את החייב ולהפך, אפי' יזכה את העני שלא כדין בעבור עניו, הוא עול במשפט. ואמר שנית: לא תעשו עָוֶל במשפט במדה (שם שם ל"ה) על תרמית המדות: אם עָוֶל פעלתי (איוב ל"ד ל"ב) אם יש עָוֶל בכפי (תהלים ז' ד'): תשפטו־עָוֶל (שם פ"ב ב'): מֵעָוֶל ישיב ידו (יחזקאל י"ח ח') נופל על המעשק זולתו שלא כדין: בְּעָוְלוֹ אשר־עשה (שם שם כ"ו). ותה"ש: איש עָוֶל (משלי כ"ט כ"ז): אל אמונה ואין (אל) עָוֶל (דברים ל"ב ד'), לגמול ולענוש שלא במשפט. ובס"נ: עַוְלָה ומשא פנים (ד"ה ב' י"ט ז'): היש־בלשוני עַוְלָה (איוב ו' ל') דבור מעות שלא כמשפט: ואל־תשכן באהליך עַוְלָה (שם י"א י"ד) הון עשוק, ובנחות הו"ו: שונא גזל בְּעוֹלָה (ישעיה ס"א ח'). לד"ק: מקנה אף על עוֹלֶה (איוב ל"ו ל"ג) לד"ק, וע"ש עלה פי' אחר. ות"הש: ובן־עַוְלָה לא יעננו (תהלים פ"ט כ"ג) בעלי זרוע הלוקחים בכח שלא ביושר: כנפול לפני בני עַוְלָה נפלת (ש"ב ג' ל"ד) שעורו, כנפול ישר לפני בני עול בעלי זרוע כה נפלת לפני בני צרויה שהם כן: ולא־יוסיפו בני־עַוְלָה לענותו (שם י"ז ט') נופל תמיד על הנתמכים על כחם לעשוק זולתם בזרוע. ויש עול שיעשה המעול בהערר ידיעתו שהוא עול, וע"ז אמר: אף לא־פעלו עַוְלָה (תהלים קי"ט ג') בלא דעת, כמו: אם־עָוֶל פעלתי (איוב

nochmals: לא אוסיף עוד ראות פניך (שמות י' כ"ט): ולא יספה שוב אליו עוד (בראשית ח' י"ב) וכל עוד המחובר לשלילה מורה לרוב לעולם: לא יאמר לך עוד עזובה (ישעיה ס"ב ד') niemals mehr: עוד כל־ימי הארץ זרע וקציר וקר וחם וקיץ וחרף ויום ולילה לא ישבותו (בראשית ח' כ"ב) עוד נמשך למטה, לא ישבותו עוד לעולם: ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא (מ"ב ו' כ"ג), הענין בגדודים לא באו עוד, אבל במחנה גדולה באו, כאשר יורה הספור, ואם הוא מצטרף על זמן שקדם, הוא גביל זמן: ועמלו לא יזכר עוד (משלי ל"א ז') ר"ל כל עוד שהיין בו: כי לימים עוד שבעה (בראשי' ז' ד') ר"ל לימים, עדיין הם שבעה, es sind nur noch, כמו: עוד שאר הקטן (ש"א ט"ז י"א) ומלת שאר פה (שהוראתו כמו נשאר בנפעל עיין שרש שאר) להגביל הכמות במספר ובזמן. ורש"י פי' לימים עוד זמן אחר זמן נוסף על ק"כ שנה, ואין צורך לזה, כי הלמ"ד מורה סוף ותכלית, ומ"ש על התוספת בכמות: עד מי לך פה (בראשית י"ט כ') ר"ל מי לך פה עוד יותר, noch mehr: ועל הארץ מתחת אין עוד (דברים ד' ל"ט) יותר נוסף על זה, ומ"ש המשך בזמן: הן עוד היום גדול (בראשית כ"ט ז'): כי עד המש שנים (שם מ"ה י"א): עוד זה מדבר (איוב א' ט"ז) העוד אבי חי (בראשית מ"ה ג') noch. המתמיד במציאות בהוה על הענין שהיה בעבר: כי כל־עוד נשמתו בי (איוב כ"ז ג') אף שעודני חי: טוב לי עוד אני שם (ש"ב י"ד ל"ב) וכן עד"ז: אשר לא זכרתם עוד (תהלים פ"ה ו') ר"ל פסקה זכירתך בהם. שולל ההמשך: אין עוד נביא (שם ע"ד ט') nun=mehr, לא נמשך עוד מציאותו. ובכנוי עד"ז: עודך מסתולל בעמי: ועודך מחזיק בם (שמות ט' י"ז) דרך תימה על הממשיך בפעולה שהיה לו להדל: עדך מחזיק בתמתך (איוב ב' ט'): ולא אם עודני חי ולא תעשה (ש"א כ' י"ד) nicht so lange ich am Leben bin u. s. w. ר"ל ואם לא אקיים התנאי הזה, בין אם עוד אני חי, אם אמשיך בחיים, לא תעשה וגו' ואף לא אם אמות לא תעשה וגו': עודם מדברים (אסתר ו' י"ד) היו ממשיכים עוד בדבור: עודינה תכלינה עינינו (איכה ד' י"ז), לא פסקה התוחלת. ובשמוש ב"מ, בבי"ת מורה בתוך הזמן או המקום: בעוד שלשת ימים (בראשית מ' י"ג) בזמן שהוא עוד נמשך ג' ימים לא ג' ימים שלמים אבל במשך ותוך הזמן הזה, כי כל בעוד בבי"ת מורה בתוך משך הזמן או המקום, binnen drei Tage, קודם שיכלו וכן נאמר ויהי ביום השלישי. ותימה על המתרגם האשכנזי שתרגם, noch drei Tage, הרי לא נאמר לימים עוד שלשה, כי הלמ"ד מורה סוף הזמן, ואחרי שנאמר בעוד הוא בתוך כהוראת הבי"ת: בעוד הילד חי (ש"א י"ב כ"ב) כל זמן המשך היות הילד חי: בעוד כברת־ארץ (בראשית מ"ח ז') בהמשך מקום, לא היה יותר מכברת ארץ, es war nur noch כמו: ויהי עוד כברת ארץ (שם ל"ה ט"ז) אף שאינו תוספת, אבל הוא המשך על מקום הנסיעה, כבר נסעו מרחק רב ולא נשאר כ"א כברת ארץ ובתוך השעור הזה: בא שמשה בעוד יומם (ירמיה ט"ו ט') weil noch, בתוך שהיום עוד נמשך: ותקם בעוד לילה (משלי ל"א ט"ו) על פעולה שקדמה להיות על זמן הרגיל: עוד היום (בראשית כ"ט ז') לא פסק עוד היום הזה. וכ"ז לעד כי בתוך שלשת ימים, בתוך יום ג' ולא אחר ג' ימים, ועד"ז בא לענין רבותא בלי שמוש: עוד היום בנוב לעמוד (ישעי' י' ל"ב) noch, ר"ל עוד היום הזה שהוא זמן קודם ע"ד הרגיל, היה רוצה לעמוד בנוב אע"פי שהוא רחוק, ועד"ז: ויהי עוד כברת ארץ (בראשית ל"ה ט"ז) בהפכו, אעפ"י שלא היה עוד כי אם כברת ארץ. וכן באה השמש בעוד, אעפ"י. ועד"ז בא בתלמוד לאיזה תוספ' דבר חדש ולא עוד, להראות דבר חדש נוסף באיכות. ובכנוי: אזמרה לאלהי בעודי (תהלים ק"ד ל"ג) כל ימי משך היותי: בעודה בכפו יבלענה (ישעיה כ"ח ד') בעת שעודה בכפו: הן בעודני חי (דברים ל"א כ"ז) אעפ"י שאני במשך היותי. ובשמוש מ"ם: מעודי עד־היום הזה (בראשי' מ"ח ט"ו) מזמן התחלת משך היות, וע"א: מעודך עד־היום הזה (במדבר כ"ב ל') מיום שהתחלת לרכב עלי. ויש ענינו חזוק והתאמצות בפעולה: ויבך על צואריו עוד (בראשית מ"ו כ"ט) sehr heftig, על רבוי הפעולה, כמו: כי לא על איש ישים עוד (איוב ל"ד כ"ג) תוספות ורבוי על השעור הראוי: עוד יהללוך סלה (תהלים פ"ד ה') immer fort, כמו לעולם ועד.

יעיד, אבל אות וסימן. ובאו שניהם: והיה לאות ולְעֵד (ישעיה י"ט כ'). ומ"ש אזהרה: השירה הזאת לפניו לְעֵד (דברים ל"א י"ט) Warnung, ומ"ש ש"מ עדות: לא תענה ברעך עֵד שקר (שמות כ' ט"ז) Zeugniß: והנה עֵד שקר העד (דברים י"ט ח'): עונה ברעהו עֵד שקר (משלי כ"ה י"ח) ומ"ש תאר עד ממש: לא יומת על פי עֵד אחד (דברים י"ז ו') Zeuge: הנה בשמים עֵדִי (איוב ט"ז י"ט): הן עֵד לאמים נתתיו (ישעיה נ"ה ד') י"א כמו אות ומופת Beweis, ע"ד יביאהו עד, וי"א כמו מזהיר ומתרה, ע"ד השירה הזאת לעד. וי"מ, שר וגדול וכן ת"י הא רב לעממיא מניתי', כי השר והגדול בידו להזהיר ולהתרות, ולכן נרדף עם נגיד ומצוה. וי"מ מזה: עין ראתה וַתְּעִידֵנִי. והרבוי: על פי שנים עֵדִים (דברים י"ז י'), nach dem Ausspruch zweier Zeugen: קמו־בי עֵדֵי־שקר (תהלים כ"ז י"ב): אתם עֵדַי (ישעיה מ"ו ו') וש"מ: יתנו עֵדֵיהֶם ויצדקו (שם שם ט') Beweise: וְעֵדֵיהֶם המה (שם מ"ד ט') תחדש עֵדֶיךָ נגדי (איוב ו' י"ז) ע"ש עדה. ובס"נ: וְעֵדָה המצבה הזאת (בראשית ל"א נ"ב) Zeuge: בעבור תהיה לי לְעֵדָה (שם כ"א ל') והרבוי: מה הָעֵדוֹת וההקים (דברים י' כ') Zeugnisse, Zeichen, Merkmahle. העדות הם המצות הנכללות בתורה שהם כמו עד אות וסמן לרמז על מעשה מה שהיה ולזכור הנס והטובה שנעשה בו לאומה. כמו פסח, מצה, מילה, והגים, וכדומה שמעידים על מעשים שהיו. והקים הם שאין סבה ידועה לעשייתם, ומשפטים על משפטי הדינים שבין שלי ושלך. וגם בם מה שאין השכל מחייב מדת עונשם כך. ועל מדתם ישאל כי על עקר מציאות משפט במדינה אין זה מדרך חכם שישאל: וְעֵדֹתִי זו אלמדם (תהלים קל"ב י"ב) התורה בכלל: עֵדֹתֶיךָ נאמנו מאד (שם ל"ב ה') הסמנים הרומזים עליו ית', או הייעודים שהבטיח לבית ישראל ע"י נביאיו.

עֵדוּת ת"הש מזה: ויקם עֵדוּת ביעקב (שם ע"ט ה') המצות הרומזים על מעשים: עֵדוּת יי נאמנה (שם י"ט ח') פעוליו המורים על שלמות פועלם היא עדות נאמנת. ובא בהולם: וְעֵדוֹתִי זו אלמדם (תהלים קל"ב י"ב) ונקראו הלוחות עדות: ואל הארון תתן את הָעֵדוּת (שמות כ"ה כ"א): שני לחות הָעֵדוּת (שם ל"א י"ח): ואת ארון הָעֵדוּת (שם ל' כ"ו) משכן הָעֵדוּת (שם ל"ח כ"א) ואולי נקרא משכן עדות מן אשר אִוָּעֵד לך שמה. ובא תה"ש לכלי זמר: על שושן עֵדוּת (תהלים ס' א') י"א שהוא מן עדי: עֵדוּת לאסף מזמר (שם פ' א'): את הנזר ואת הָעֵדוּת (מ"ב י"א י"ב) י"מ ספר תורה שנקראה עדות, ועיין עדה. והרבוי: דבקתי בְּעֵדְוֹתֶיךָ (תהלים קי"ט ל"א): ובחקותיו וּבְעֵדְוֹתָיו (ירמיה מ"ד כ"ג), בהפוך אותיות כמו עולה עלוה: ובתלמוד בא הרבוי מזה כמשפט עֵדְיוֹת כמו מן גלות גָּלֻיּוֹת.

תְּעוּדָה תה"ש יש שהוא נרדף עם עדות ותורה: צור תְּעוּדָה חתום תורה בלמדי (ישעיה ח' ט"ז) Binde ein das Zeugniß, versiegle die Lehre bei meinen Jüngern, ר"ל תן בלבב שומעיך את עדותי זה אלמדם, ואת תורתי אשר נתתי לפניהם. וי"א שהוא מתאר ההתראות והיעודים: לתורה וְלִתְעוּדָה (שם שם כ') לשבועה בתורה ובתעודה, וע"א: וזאת הַתְּעוּדָה בישראל (רות ד' ז') Bestätigung, Zeugniß, Beweis. ר"ל אות וראיה לקיום הדבר, בחלפין ותמורות, כאשר שלף האיש נעלו ונתן לרעהו היה הנעל ביד המקבל לראיה, על מה שנתן לנותן הנעל וע"מ שיש לו לקבל עוד ממנו. ועד"ז וישלף נעלו הגואל ונתן לבועז לעד כי מכר לו הגאולה. וחכמי התלמוד נחלקו בדבר מי נתן למי, ופסק הלכה בועז שלף נעלו. ועכ"פ תעודה היא עד וראיה, וכן נקרא היום הכתב שיתן המקבל מעות לנותן לתת לו חליפתו דבר, להיות בידו לראיה עד שיתן לו החפץ תמורת הכסף כתב תעודה, Schein.

עוֹד מלת תה"פ, להגביל בפעל השנות הפעולה ההיא בעצמה. או המשך הפעולה ההיא במשך הזמן, או המשך מציאות העצם על ענינו מה שהיה בעבר ג"כ בהוה. או שישוב להיות בעתיד על ענין מה שהיה בעבר ופסק ואיננו בהוה. או להודיע תוספת בכמות או תוספת בזמן: וידע אדם עוֹד את אשתו (בראשית ד' כ"ו) ferner, abermals: ותרץ עוֹד אל־הבאר (שם כ"ד כ'): ותהר עוֹד (שם כ"ט ל"ג) כלם השנות פעולה, ובא על שנית: וישלח עוֹד שנית (ש"ב י"ד כ"ט) וכן הוא בא הרבה פעמים מחובר על פעל יסף מענינו: לא אוסיף לקלל עוֹד (בראשית ח' כ"א) mehr, ferner,

לדרכם. ולפי בנין השרש הזה נראה יותר להיות מן הכפולים אלא שהוקל מן הדגש והפעל לעד.

מָעוֹג שת"ז מזה: אם־יש־לי מָעוֹג (מ"א י"ז י"ב) דבר שהוא מן עוגה לא פרוסה ולא שלמה. וע"א: בחנפי לעגי מָעוֹג (תהלים ל"ה ט"ז) verzerrter Mund. מעוג הוא עקימת פה הלועג גם בלשון ערב. וי"א שהוא דמיון לחריקת השנים באכילת עוגת רצפים היבשה שמשמיע קול באכילתו כחורק בשניו, וכן תרגם הר"מ, mit den Mund verzerrendem Gespötte. ואין רחוק שיבוא מ"ם תמורת למ"ד כמו שיבוא נו"ן ת' למ"ד כמו נועז מן לעז.

עוד

עִוֵּד, פעל יוצא, דב"ב. הפיעל עב"מ. מ"ש א) ע"ד השלמים ענינו שלילה: חבלי רשעים עִוְּדֻנִי (תהלים קי"ט ס"א) berauben, מן בבקר יאכל יעד. ולפי התרגום סיעת רשעיא אתכנשו עלי, פי' עוד כמו ועד, umgeben, ולפי שנאמר חבלי החי"ת בסג"ל ע"כ חבל ענינו או גורל או צירים והבלים, לפי הכלל המונה בשרש חבל ע"ש (כי טעות נפל בדפוס שם הכתוב בפתח), ע"כ ענינו צירים הראוים לרשעים סבבוני ועדו עלי ע"ד חבלי שאול סבבוני. ומ"ש ב) ע"ד המרובעים ענינו חזוק ואמוץ סעד וזקיפה. מְעוֹדֵד ענוים (תהלים קמ"ז ד') unterstützen, aufrichten, befestigen, מעודד היפך משפיל: יתום ואלמנה יְעוֹדֵד (שם קמ"ו ט') bauerhaft machen, שיהיו קיימים עוד, היפך יעות.

ההפעיל מ"ש מע"ב בפיעל: עין ראתה וַתְּעִידֵנִי (איוב כ"ט י"א) bekräftigen, unterstützen, Beifall geben, תסעדני לקיים דברי נרדף עם ותאשרני: מה אֲעִידֵךְ מה אדמה לך (איכה ב' י"ג) כמו אעודדך, מה אדמה לך שבו אעודדך ואחזקך, כי כשמביאים ללב המצר דמיון מאיש אחר שגם לו עלתה כך תתחזק לבו ויתנחם מעט ע"ד צרות רבות חצי נחמה. והתרגום מסייעני שתרג' מה אסעיד. ויש ענינו סהדא לקיים דבר או אזהרה והתראה. ומ"ש סהדא לקיים, בא בלי קשור ובא מחובר לעדים: וְהָעֵד עדים (ירמיה ל"ב מ"ד) Zeugen nehmen: וְאָעִידָה לי עדים (ישעיה ס' ב') וביחס הפעול: וִיעִדֻהוּ לאמר ברכת ה' (מ"א כ"א י') sie sollen Zeugniß [gegen] ihn ablegen, wie folgt: du hast Gott gelästert, והמכוון במלת ויעדהו, כמו ויעידו עליו, Zeugniß aussagen auf jemand: וַיְעִדֻהוּ אנשי הבליעל (שם שם י"ג) ומ"ש אזהרה והתראה בא בקשור בי"ת: הָעֵד הֵעִיד בנו האיש (בראשית מ"ג ג') warnen: כי אתה הַעֵדֹתָה בנו (שמות י"ט כ"ג): רד הָעֵד בעם (שם שם כ"א) כלם אזהרה ומניעת דבר. ולפעמים כולל שניהם: הַעִדֹתִי בכם היום את השמים (דברים ד' כ"ו), כי המזהיר יקח לו עדים לראיה שהזהיר: הַעִדֹתִי בכם היום כי אבד תאבדון (שם ח' י"ט) bezeugen, voraus bestimmen. ובא לשון זה לענין אזהרה והתראה ויעוד כי המתרה מיעד מה שיהיה בעתיד אם לא ישמע, ויהיה יעד עוד לע"א: כי־הָעֵד תָּעִיד בהם (ש"א ח' ט') ג"כ התראה ויעוד משפט המלך: וָאָעִד ביום מכרם ציד (נחמיה י"ג ט"ו) כתב הראב"ע, ראוי ואעיד בם verbieten, drohen, אזהרה ומניעה, ובעל מ"נ מביא: ומי כמוני ומי יְעִידֶנִּי (ירמיה מ"ט י"ט) בשרש זה, והוא מנחי פ"י. ואולם לפי מה שאמרתי הנה יעד עוד נרדפים בענין. וכמו ששרש עוד יורה ג"כ זמן וייעוד, כן מצאנו יעד מורה ג"כ עדות: ואם למשפט מי יוֹעִידֵנִי (איוב ט' י"ט), יעיד לי. וכבר הבאתיו בשרשו לע"א.

ההפעל: וְהוּעַד בבעליו (שמות כ"א כ"ט) gewarnt werden, הבעלים הוזהרו: ובתלמוד שור הַמּוּעָד, ר"ל המתרה ומוזהר, ודעתם עוד על כוונה שניה, שהוא מוכן ומיועד ומחזק במדה זו לנגוח, וג"ז ראיה כי יעד עוד, משתתפים בהוראה.

ההתפעל מע"ב בפיעל: ואנחנו קמנו וַנִּתְעוֹדָד (תהלים כ' ט') aufrecht stehen bleiben, הפך נפלו. או אחד מחזיק וסועד את רעהו, כי זה מהוראת התפעל כמו נתחכמה.

עֵד שת"ז או תה"ש או שמ"ז לענין ראיה, אות והתראה: הגל הזה עֵד (בראשית ל"א מ"ח) Zeuge, Zeugen, כי כל דבר שמוכיח ומורה על דבר שהותנה נקרא עד: יביאהו עֵד (שמות כ"ב י"ב) Beweis, סימן לדבר שמוכיח שהוא כן נמצא כדרך המליצה הזאת עוד מאמרים שונים, פעמים רבות, במקרא והוא הגות בלשון: כי עֵד הוא בינינו (יהושע כ"ב כ"ז) Zeichen, Merkmal, כי המזבח לא

מַעֲדַנּוֹת כימה (איוב ל"ח ל'), ר"ל קשור מערכות ז' כוכבי כימה המחוברות במערכת בקשור, Ble-jaden-Bund. והפכו ומושכות כסיל, שהוא התפשטות, אמר תפתח. ע"ש כסל.

עדף

עָדַף פעל עומד מסאמר הכמות, בב"ב. הקל ענינו מותר המדה בעצם על המשוער בכמות מה: ואת כל־הָעֹדֵף (שמות ט"ז כ"ג) übrig sein: הָעֹדְפִים על־הלוים (במדבר ג' מ"ו): היריעה הָעֹדֶפֶת (שמות כ"ו י"ב). ובתלמוד ישמשו בו ג"כ על יתרון האיכות ומשובח. חביב עָדַף, besser.

ההפעיל: ולא הֶעְדִּיף המרבה (שמות ט"ז י"ח) übrig haben, הפעל נכלל בתאר הפעל ומובן מענינו, כלומר לא היה לו עודף המרבה ללקוט.

עדר

עָדַר פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל ענינו סדור מערכת הצבא כעדר צאן הקצובות: וְלַעֲדֹר בלא־לב ולב (ד"ה א' י"ב ל"ג) ordnen, sich in Reihe und Glied stellen: עֹדְרֵי מערכה (שם שם ל"ח) כמו עורכי מלחמה, geübte Krieger.

הנפעל יש ענינו הפירה בקרקע סביב הזמורה להסיר העשבים הרעים: לא יזמר ולא יֵעָדֵר (ישעיה ה' ו') umgraben werden: אשר במעדר יֵעָדֵרוּן (שם ז' כ"ה) ויש ענינו שלילה והפקר וחסר: עד אחד לא־נֶעְדָּר (ש"א י"ז כ"ב) vermißt werden, נאמר על דבר נפקד ממי שהוא שלו: איש לא נֶעְדָּר (ישעיה מ' כ"ו) vernichtet werden: ותהי האמת נֶעְדֶּרֶת (שם נ"ט ט"ו) fehlen, mangeln, vernichtet, beraubt werden, כל אלה העדר שאחר הויה: אחת מהנה לא נֶעְדָּרָה (שם ל"ד ט"ז) keine von Allen wurde vermißt. זה העדר מציאות והויה מעיקרו. ושם העדר בב"א לאין ואפס הפך הויה ומציאות, כמ"ש הבדרשי: „בְּהֶעְדֵּר הקודם להיותו.“ כי כל יש ההוה לפני היותו לא היה והוא העדר מעיקרו.

הפיעל מע"ב: איש חדשו לא יְעַדֵּרוּ דבר (מ"א ה' ז') fehlen lassen, auslassen, יחסרו מן הראוי.

עֵדֶר שת"ז לקבוץ מספר צאן קצובות ומסודרות במערכה: עֵדֶר עֵדֶר לבדו (בראשית ל"ב י"ז) Heerde: כְּעֵדֶר הקצובות (ש"ה ד' ב'): כרעה עֶדְרוֹ (ישעיה מ' י"א): וישת לו עֲדָרִים לבדו (בראשית ל' מ'): נבכו עֶדְרֵי בקר (יואל א' י"ח) וע"א: וַעֲדָרִים לאורות (ד"ה ב' ל"ב כ"ח) Reihen, Kammern, חדרים מסודרים במערכה.

מַעְדֵּר שם כלי חפירה לעבודת כרם: אשר בְּמַעְדֵּר יעדרון (ישעיה ז' כ"ה) Jäthhacken.

עֵדֶר שם ע"פ (דה"י א' ח' ט"ו).

עַדְרִיאֵל שם חתן המלך שאול: והיא נתנה לְעַדְרִיאֵל המחלתי (ש"א י"ח י"ט) והנה לעדריאל נתן שאול את בתו הבכירה מֵרַב לאשה (שם י"ח י"ט) ובש"ב כ"א ח' נמצא מפורש: ואת חמשת בני מִיכַל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחולתי (ש"ב כ"א ח')! ומוכרחים אנו לומר: אל תקרא פה מִיכַל אלא מֵרַב!

עדש

עֲדָשִׁים שם מין קטנית: ופול וַעֲדָשִׁים (ש"ב י"ז כ"ח) Linsen, לחם ונזיד עֲדָשִׁים (בראשית כ"ה ל"ד) Linsen-Gerücht. ובתלמוד היחיד עֲדָשָׁה. (עוב בשרש עיב).

עוֹבָל שם אבי משפחת בני יקטן (בראשית י' כ"ח).

עוג

עוּג פעל יוצא, בנינו קל ענינו עשית עוגה: תְּעֻגֶנָּה לעיניהם (יחזקאל ד' י"ב) zum Kuchen machen, או אפה עונה, כי עוגה היא האפויה בגחלים:

עוֹג שם אחד הענקים מלך הבשן (במדבר כ"א ל"ג, דברים ג' א').

עֻגָה שת"נ לחלה רקיקה אפויה: עשי לי משם עֻגָה קטנה (מ"א י"ז י"ג) Aschenkuchen: עֻגַת רצפים (שם י"ט ו') פי' גחלים, כמו עגת רשפים בחלוף אותיות זס"שרץ, והוא מן רשפי אש. כי כל עגה היא חררה על גבי גחלים, וז"ע: היה עֻגָה בלי הפוכה (הושע ז' ח') כי הנאפה בתנור איננו צריך להתהפך, כי נאפה מב' עבריו כאחד. אבל הנאפה ע"ג גחלים אם איננו מתהפך איננו ראוי לאכילה צד אחד שרוף והשני חי: לושי ועשי עֻגוֹת (בראשית י"ח ו') למהר אפייתו כי נחוצים

קל"ב י"ב) : זאת מנוחתי עֲדֵי עַד (שם שם י"ד), זמן רב מאד. וחסר הסומך : ואחריתו עֲדֵי אובד (במדבר כ"ד כ'), כלומר עדי עד. ובא בחבור וי"ו תאר תמיד על שם עולם : ה' ימלך לעולם וָעֶד (שמות ט"ו י"ט) immer und ewig, unaufhörlich, כמו מעולם ועד עולם. ובעבור שהנגינה בעי"ן בא וי"ו קמוצה: ארך ימים עולם וָעֶד (תהלים כ"א ד'), זה יוצא מזולתו והבן : ואברכה שמך לעלם וָעֶד (שם קמ"ה ב').

עַד בל' ארמית, מלת היחס להגביל בפעל גבול מקום או זמן כמו בעברית: א) בבחינת הזמן: עַד יומין תלתין (דניאל ו' ח') während. ב) בבחינת המקום והזמן: עַד כען (עזרא ה' ט"ז) bis jetzt: עַד אחרין (דניאל ד' ה'), bis zuletzt. ג) למטרת תכלית מה: עַד דברת די (דניאל ד' י"ד), zu dem Zwecke, daß — ובמקום אחר במובן זה עַל דברת די (שם ב' ל').

עֲדִיאֵל שע"פ (דה"י א' ד' ל"ו, ט' י"ב, כ"ז כ"ה).

עֲדָיָה שם אבי זקנו של המלך יאשיהו: ושם אמו ידידה בת עֲדָיָה מבצקת (מ"ב כ"ב א'). ועוד אנשים בשם זה (בדה"י א' ט' י"ב, נחמיה י"א י"ב, דה"י א' ח' כ"א, עזרא י' כ"ט, ועוד באיזה מקומות).

עֲדִינָא שע"פ לאחד משרי צבא המלך דוד (דה"י א' י"א מ"ב).

עֲדִיתַיִם שם עיר בנחלת יהודה (יהושע ט"ו ל"ו).

עַדְלַי שם ע"פ (דה"י א' כ"ז כ"ט).

עֲדֻלָּם שם עיר בשפלה אשר בנחלת שבט יהודה (יהושע ט"ו ל"ה). ואצל העיר מערה הנקראת על שם העיר: מערת עֲדֻלָּם (ש"ב כ"ג י"ג). ובא לתואר השם: ויט עד איש עֲדֻלָּמִי (בראשית ל"ח א', י"ב).

עֲדֶן בתוספת נו"ן ענינו עד הנה בזמן או במלת עוד: אשר עֲדֶן לא היה (קהלת ד' ג') noch, אשר לא היה עד הנה. ובתוספת ה"א על נון: אשר המה חיים עֲדֶנָה (שם שם ב'), וי"ל כי הוא מן עִדָּן. אשר לזמן הזה לא היה, אשר המה לעדן הזה, כי עדן זמן בארמית.

עדן

הִתְעַדֵּן פ"ח בנינו התפעל וענינו התענג : וישמינו וַיִּתְעַדְּנוּ (נחמיה ט' כ"ה) sich vergnügen,

ויבאו פה שני השרשים שמן ועדן ביחד כמו כפל ענין במלות שונות, כי מטבע הבשר השמן, שעור בשרו מעודן ביותר, zart.

עַדְנָא שע"פ (עזרא י' ל') גם עוד עַדְנָה שע"פ (דה"י א' י"ב כ', דה"י ב' י"ז י"ד).

עִדָּן שת"ז לזמן בארמית ובסה"ר עִדָּנִין: עד עִדָּן וְעִדָּנִין ופלג עִדָּן (דניאל ז' כ"ה) ein Jahr, Jahre und ein halbes Jahr (mithin viertehalb Jahre). ואתה ראה בס' המלחמות ליוסף בן מתתיהו הכהן א' א'.

עַדְעָדָה שם עיר בדרומה לנחלת מטה יהודה (יהושע ט"ו כ"ב).

עֵדֶן שת"ז למקום דשן ושמן מטע אילנות להתענג בני אדם שם: ויטע ה' אלהים גן בְּעֵדֶן (בראשית ב' ח'), ע"פ הקבלה הוא עדן התחתון, לעומת עדן העליון אשר שמה תשכונה יחד נפשות הצדיקים אחרי צאתן מגויותיהן: כל עצי עֵדֶן (יחזקאל ל"א ט"ז): מדברה כְּעֵדֶן (ישעיה נ"א ג'), והרבוי: המלבישכם שני עם־עֲדָנִים (ש"ב א' כ"ד), ואמרו שחסר, וצ"ל והמאכילכם עדנים, והמליצה תקצר כי אין עדנים נופל על לבוש. והרד"ק אמר, כל מה שתתענג הגוף בו נקרא עדן, וע"ד הוא מן עדי והנו"ן נוסף. ואף שאין משקל דומה לו: ונחל עֲדָנֶיךָ תשקם (תהלים ל"ו ט') והמליצה על השגות המושכלות. ומ"א תאר: עֲדִינָה היושבת לבטח (ישעיה מ"ז ח') Wollüstige, Verzärtelte, המתנהגה בענג ורכות.

עֶדְנָה שת"נ על עידון התענג צחצות הבשר ורוך הנעורים: אחרי בלתי היתה־לי עֶדְנָה (בראשית י"ח י"ב) Jugenblust; או תואר ללידות, Jugendfrische.

מַעֲדַנִּים ת"הש למאכלי ענג ודשנים: האוכלים לְמַעֲדַנִּים (איכה ד' ה') köstliche Speise: והוא יתן מַעֲדַנֵּי־מלך (בראשית מ"ט כ'): מלא כרשו מֵעֲדָנָי (ירמיה נ"א ל"ד): ויתן מַעֲדַנִּים לנפשך (משלי כ"ט י"ז) ענג רוחני.

מַעֲדַנּוֹת ת"הש או תה"פ וענינו קשור: וילך אליו אגג מַעֲדַנֹּת (ש"א ט"ו ל"ב) gebunden, gefesselt, אסור בכבלים וע"ז הבין כי סר מר המות. והוא מן השרשים המתהפכים, ויהי עדן ענד, לענין אחד כמו ערף רעף וכדומה: התקשר

תבא (איוב ל"ח י"א), ונשים עד נפח (במדבר כ"א ל'): עד לשמים הגיע (ד"ה ב' כ"ח ט') וכן: עד הם, עד אליהם, כלם עד במקום, וענינו אל או על כמו: אשר עד מידבה (במדבר כ"א ל'), על. ובכנוי: תגע עדיך ותבהל (איוב ד' ה') er berührt dich, und du geräthst außer dir, ר"ל תבהל על דבר הזה בעצמו אשר בעבורו אמצת פעמים רבות את ברכים הכושלות, ותחזקהו באמרי פיך; ועתה תלאה ותבהל עליו כאלו הוא דבר אשר לא שמת לבך עליו והוא כמו עד אליך, או בך, כי הכנויים האלה מתחלפים זת"ז: עדיך כל בשר יבואו (תהלים ס"ה ג'), כל מלות היחס כאלה בכנוי יבואו ע"ד רבים, כמו אליך: ועדיכם אתבונן (איוב ל"ב י"ב), לד"א: האזינה עדי (במדבר כ"ג י"ח), כלם כמו אל, אך נכלל בו דבר מיוחס לעצם, betreffend, ומה שהוא מחובר לפעל הוא להגביל שעור זמן בפעולה, ומובן במלת כי, אשר, אם, בפעל או בכח: עד כי יבוא שלה (בראשית מ"ט י') bis, עד שעור זמן: עד אם כלו לשתות (שם כ"ד כ"ג): עד אם־דברתי (שם שם): עד שוב חמת אחיך מסך (שם כ"ז מ"ה): עד שבו הרודפים (יהושע ב' כ"ב), חסר אשר, או אם, או כי: עד יצמח זקנכם (ש"ב י' ה'), כי בכל אלה נקשר עמו תנאי בזמן הפעולה. ד"מ עד יצמח זקנכם תשבו ואם יצמח תשובו, וזה עד ועד בכלל, לפי שהפעולה נכללה בזמן המיועד וכן בחבור לשם מפשט: אזין עד תבונותיכם (איוב ל"ב י"א), עד תחקרון מלין לד"ק. והבא מחובר על שם זמן: כי לא באתם עד עתה אל־המנוחה ואל־הנחלה (דברים י"ב ט'), עד ועד בכלל, noch nicht, וגם אחרי כן, כמו עדיין. וכן: לא שמעת עד כה (שמות ז' י"ט): עד כן לא הגדתי (נחמיה ב' ט"ז) bis dahin, כמו עד עתה. ולשאלה ותימה: עד אנה ינאצוני (במדבר י"ד י"א) wie lang noch, נכלל בו ג"כ מלת עוד: עד מתי־לעדה (שם שם כ"ז): עד אן תמלל אלה (איוב ח' ב'). וכל שהוא לשאלה הוא לדעת שעור גבול הזמן ומתי יפסק. ויש עד להפלגה: ויצעק צעקה גדולה ומרה עד־מאד (בראשית כ"ז ל"ד) überaus, שכור עד מאד (ש"א כ"ה ל"ו) außerordentlich: יפה עד מאד (מ"א ח' ד'): אל תעזבנו עד־מאד (תהלים קי"ט ח'): עד מהרה ירוץ דברו (שם קמ"ז ה') sehr: ויחילו עד־בוש (שופטים ג' כ"ה), ויש עד כמו קודם, או טרם: עד בואי אליך (בראשית מ"ה ה') ehe, bevor: עד שיפוח היום (ש"ה ד' ו'), ויש כטעם גם: לא נשאר בהם עד־אחד (שמות י"ד כ"ח), כמו גם אחד. והרבה שיבוא על בלתי או בלי להורות עד סוף ותכלית רב: עד בלתי השאיר להם (יהושע ח' כ"ב): עד בלתי השאיר לו (מ"ב י' י"א): עד־בלי ירח (תהלים ע"ב ז'): עד־בלי־די (מלאכי ג' י') unaufhörlich. ומה שמורה כללות: מטוב עד־רע (בראשית ל"א כ"ט) weder — noch: מקטן ועד־גדול (שם י"ט י"א) sowohl—als: מגדיש ועד־קמה ועד־כרם זית (שופטים ט"ו ה'): ועד קשתו ועד־חגורו (ש"א י"ח ד'): עד ירכה עד פרחה (במדבר ח' ד'). כל אלה והדומה עד ועד בכלל. ויש ענינו המשך זמן: עד־כה ועד כה (מ"א י"ח מ"ה) während der Zeit: עד־גשתו עד־אחיו (בראשית ל"ג ג') indem: עד התמהמהם (שופטים ג' כ"ו): עד זה מדבר (איוב א' י"ח), כמו עוד, בעוד: הלא זה דברי עד היותי על אדמתי (יונה ד' ב') so lang, מדי אז היותי. ויש עד ענינו עולם: שוכן עד (ישעיה נ"ז ט"ו) in Ewigkeit, עד אין סוף. כי כן יאמר עד על דבר שאין לו גבול: עושה גדולות ואין חקר נפלאות עד אין מספר (איוב ה' ט') bis ins Unendliche, כן שוכן עד, עד אין עד: עד אעבור (תהלים קמ"א י'): אבי עד (ישעיה ט' ה'), כמו עד עולם, עד עולמי עד: הררי עד (חבקוק ג' ו'): עד לא שמת אלה (ישעיה מ"ז ז') לשעבר, nie, וכן: מני עד (איוב כ' ד') von jeher, וביותר בשמוש ל': עומדת לעד (תהלים קי"א ג') in Ewigkeit: ואל לעד תזכר עון (ישעיה ס"ד ח') immerfort: אזמרה שמך לעד (תהלים ס"א ט'): ויעמידם לעד לעולם (שם קמ"ח ו'): לעד עד עולם (ישעיה ל' ח'), בן יורה פעמים נצחית ופעמים זמן רב, ופעמים כל ימי משך החיים (עיין עולם). ועם שמוש בי"ת, עיין בעד, ובא סמוך ביו"ד על ב' אופנים האלה. ר"ל אם לשער גבול מקום וזמן: עדי ערב (תהלים ק"ד כ"ג): עדי ארץ (שם קמ"ז ו') וע"א: עדי רגע (איוב כ' ה') כמו: ועד ארגיעה לשון שקר (משלי י"ב י"ט) kaum. ובהסמך על עד ענינו עולמית: בטחו בה' עדי עד (ישעיה כ"ו ד') in aller Ewigkeit: גם בניהם עדי עד (תהלים

בני אדם כשמלמדין אותו הגה ושיח אנושי בלע"ז, gazza Elster, ולדעת אחרים כרוכיא, Kranich.

עדה

עָדֹה, העתיד יַעַד (יַעְדֶּה) תַּעַד, פ"י, בב"ב.

הקל יש ענינו לבישת תכשיט של קשוט: וְעָדִית עדי (יחזקאל כ"ג מ') zieren, schmücken, putzen: עֲדֵה־נא גאון וגובה (איוב מ' י'), oder Schmuck anlegen עצ"הם: וְאֶעְדֵּךְ עדי (יחזקאל ט"ז י"א): כי תַעְדִּי עדי־זהב (ירמיה ד' ל'): וככלה תַּעְדֶּה כליה (ישעיה ס"א י'): וַתַּעַד נזמה (הושע ב' ט"ו): תַּעְדִּי תפיך (ירמיה ל"א ד') du sollst dich mit deinen Pauken schmücken, כי התופים הקטנים הַמֻּכִּים בידה בערך וסדר הנגון המה לא לבד נבונים למלאכת הנגון, כי אם גם לתכשיט הנשים המחוללות, כי המה נצמדים באצבעות ידיהן לנוי ותפארת. ויש ענינו סור ועברה והסרה, ר"ל עומד ויוצא: לא־עָדָה עליו שחל (איוב כ"ח ה') vorbeigehen, vorübergehen, לא עבר עליו. עומד: הן עַד ירח ולא יאהיל (שם כ"ה ה') יוצא, יסיר אור ירח, וחסר הה"א. והוא ל' ארמית עובר ושב תרגם דעדי ותאיב. והענן כה תרגום ועננא עדה. ובדניאל, וריח די נור לא עֲדָת בהון פנה ועבר עליהם.

ההפעיל מע"ב: מַעֲדֶה בגד ביום קרה (משלי כ"ה כ') entkleiden, ablegen, מסיר בגדו. וע"ד מעדה בגד של עדי, עיין להלן.

עֲדָה, עֲדָא, העתיד יֶעְדֶּה, יֶעְדֵּא, בל' ארמית ל' הליכה ודריכה כמו בעברית:

לא עָדָה עליו שחל (איוב כ"ח ה'), בקשור בְּ־ (דניאל ג' כ"ז) an Etwas gehen; ובקשור מלת היחס מִן (שם ד' כ"ח) weggehen; והעזיבה את המלכות (שם ז' י"ד) ומן דת והוק (שם ו' ט', י"ג). האפעל, ענינו לקיחה והסרה (שם ה' כ', ז' כ"ו) והשפלת מלכים ממלכותם (שם ב' כ"א).

עָדָה, שם ע"פ לאשת למך: עָדָה וצלה שמען קולי (בראשית ד' י"ט), גם אחת מנשי עשו עָדָה שמה (שם ל"ו ב', ה').

עִדּוֹ גם עִדּוֹא, שע"פ לנביא אחד: בדברי שמעיה הנביא וְעִדּוֹ החוזה (ד"ה ב' י"ב ט"ו): ודבריו כתובים במדרש הנביא עִדּוֹ (שם י"ג כ"ב). גם אבי זקנו של הנביא זכריה עִדּוֹ שמו (זכריה א' א', עזרא ה' א').

עַד יש שם ת"ז נרדף עם שלל המוסר מזולתו:

בבקר יאכל עַד (בראשית מ"ט כ"ז) Raub: אז חלק עַד שלל (ישעיה ל"ג כ"ג) ליום קומי לְעַד (צפניה ג' ח'), ותרגום שלל עדא. ויש ענינו כמו על או אל: האזינה עָדַי בנו צפור (במדבר כ"ג י"ח), כמו אלי. וי"א שהוא תאר לפה או לדבור: וְעָדֵיכֶם אתבונן (איוב ל"ב י"ב) Worte, וי"ל מל' תשובה והסרה Widerlegung, וכן: אזין עַד תבונותיכם (שם שם י"א) vernünftige Widerlegung, ומ"ש פה: עֶדְיוֹ לבלום (תהלים ל"ב ט'): המשביע בטוב עֶדְיֵךְ (שם ק"ג ה'), פיך. וי"ל מל' בליה ר"ל הזקנה שהגוף כמעדה בגד בלה, das Alter, ומהדש כנשר נעוריכי.

עֵד שת"ז לסמרטוט וקרועי בגדים: וכבגד עִדִּים כל צדקותינו (ישעיה ס"ד ה') zerfetzt, ר"ל בגד רקב ובלה שמסיר האדם. ומפרשים סמרטוטי בגדים שמקנחים בהם טריה, וכמוהו בתלמוד: עַד שהוא נתון תחת הכר, לקנח בה אחר התשמיש. וכן המשמשת בְּעֵדִים. ותרגום של ספחת עדיא וי"ל עד"ז: תחדש עֵדֶיךָ נגדי (איוב י' י"ז), נגעים. וע"ד בגד עדים מל' בליה וזקנה, כמו שפרשתי המשביע בטוב עדיך.

עֶדִי שת"ז לתכשיט וכלי קשוט: ואעדך עֶדִי (יחזקאל י"ו י"א) ich will dich mit Schmuck zieren, והוא כמו ואעדך בעדי: כי תעדי עֲדִי זהב (ירמיה ד' ל') Putz, Schmuck, Geschmeide: המעלה עֲדִי זהב (ש"ב א' כ"ד), ועמ"א: ותבואי בַּעֲדִי עֲדָיִים (יחזקאל י"ו ז'): כי כלם כַּעֲדִי תלבשי (ישעיה מ"ט י"ח): איש עֶדְיוֹ עליו (שמות ל"ג ד'): בתולה עֶדְיָהּ (ירמיה ב' ל"ב): עֶדְיְךָ מעליך (שמות ל"ג ה'). ובא בס"נ אחר. את הַנֵּזֶר ואת הָעֵדוּת (מ"ב י"א י"ב) königlicher Schmuck. וע"ד י"ל מזה: המלבישכם שני עם עֲדָנִים (ש"ב א' כ"ד), בתוס' נו"ן כמנהג בנחי ל"ה, וכן יל"מ מעדה בגד ביום קרה תאר נסמך למתואר, כי בגד עדי הוא קל ולא להחם.

עַד מלת היחס או תה"פ להגביל בפעל גבול מקום או זמן. וכל שהוא מחובר לשם זולת שם זמן, הוא מלת היחס, להגביל גבול המקום: עַד הגבול שלחוך (עובדיה א' ז') bis: עַד פה

כשיר עֲגָבִים (שם שם ל״ב) Erotische Gedichte, Liebes-lieder: ובס״נ עֲגָבָה: ותשחת עַגְבָתָה ממנה (שם ל״ג י״א) Buhlerei, ובתל׳ נקראו עגבות פעמים ב׳ גבי השת, או מקום הגבוה בערוה. ובזכר ע״ש סבל (ענה בשרש עוג).

עגל

עָגֹל תה״ש לעגול וסבוב כדורי: עָגוֹל סביב (מ״א ז׳ כ״ג) rund, zirkelförmig: וראש עָגֹל לכסא (שם י׳ י״ט): מרבעות לא עֲגֻלּוֹת (שם ז׳ ל״ה).

עָגִיל שת״ז לתכשיט כטבעת עגול: עָגִיל וכומז (במדבר ל״א נ׳) Ohrring: וַעֲגִילִים על־אזניך (יחזקאל ט״ז י״ב).

עֵגֶל שת״ז לולד בהמה עד שנה: עֵגֶל בן בקר (ויקרא ט׳ ב׳) Kalb: עֵגֶל־מרבק (ש״א כ״ח כ״ד): בַּעֲגָלִים בני שנה (מיכה ו׳ ו׳): עֶגְלֵי זהב (מ״א י״ב כ״ח), ובס״נ: עֶגְלָה משלשת (בראשית ט״ו ט׳), כלומר ג׳ עגלות כי אין עגל ביותר מבן שנה, א״ל שנאמר בנקבה גבול אחד, כי נאמר: כְּעֶגְלָה דשה (ירמיה נ׳ י״א): ואפרים עֶגְלָה מלמדה (הושע י׳ י״א): לולא הרשתם בְּעֶגְלָתִי (שופטים י״ד י״ח): עֶגְלַת בקר תקח (ש״א ט״ז ב׳): לְעֶגְלוֹת בית און (הושע י׳ ה׳).

עֲגָלָה שם מרכבה: עֲגָלָה הדשה (ש״א ו׳ י״ג) Wagen: והמם גלגל עֶגְלָתוֹ (ישעיה כ״ח כ״ח): וירא את הָעֲגָלוֹת (בראשית מ״ה כ״ז): עֶגְלֹת צב (במדבר ז׳ ג׳) bedeckte Wagen.

מַעְגָּל שם נגזר לנתיב שביל דרך: פרשו רשת ליד מַעְגָּל (תהלים ק״מ ו׳) Weg, Straße, דרך לעגלות. ורובו מוסרי: כל מַעְגַּל טוב (משלי ב׳ ט׳), כמו ארח: בְּמַעְגְּלֵי יושר (שם ד׳ י״א): ומַעְגָּלֶיךָ ירעפון דשן (תהלים ס״ה י״ב), כלומר מדרך כל צעדך ירעף, וי״א שהוא תאר לשמים העגולים. ובס״נ: תמך אשורי בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ (שם י״ז ה׳), בדרכיך אשר הורית. וע״א: ושאול שוכב בַּמַּעְגָּל (ש״א כ״ו ה׳) Kreis, Zirkel, נקרא כן המחנה השוכן סביב למלכם בעגול: ויבוא הַמַּעְגָּלָה (שם י״ז כ׳) die Verschanzung, העגול שעושים סביב למחנה, אם שלא יצא איש שלא ברשות, או מנפילת אויב. והמליץ הגדול רמ״ח ישתמש בשם מַעְגָּל במובן זה גם בס״ר „תבל אהה תבל! איכה הרחבת אך אל דבר כזב את מַעְגָּלֶיךָ!“ die Kreise erweitern.

עֶגְלוֹן א) שע״פ למלך מואב (שופטי׳ ג׳ י״ב). ב) שם עיר בשפלה אשר למטה יהודה, ולפנים עיר ממלכה (יהושע י׳ ג׳, י״ב י״ב, ט״ו ל״ט).

עגם

עָגַם פעל עומד, בנינו קל ענינו הצטער וחוס על דבר: עָגְמָה נפשי לאביון (איוב ל׳ כ״ה) Mitleid haben, ולד״ק שת״ז: אַגְמֵי־נפש (ישעיה י״ט י׳), באלף כמו בעי״ן, כי כל עגמת נפש הוא צער שמגיע לאדם שנשחת דבר מה שקוה עליו. (ע״ש ספד).

עגן

נֶעֱגַן פעל יוצא, בנינו נפעל ענינו העצר והתעכב וקישור בדבר או במקום או איחור ועצירה בזמן: הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה עד אשר יגדלו (רות א׳ י״ג) Wollt ihr Ihrer harren [sich einschließen, ohne zu heirathen] bis daß sie groß werden? so viel als: aufgehalten sein, sich zurückhalten. וסגרו על מסגר תרגום בית עננא. ומצאנו פעל קשור וצרירה באשה שנעצרת מבעל כמו ותהיינה צרורות. ומזה שם עֲגוּנָה בתלמוד. לאשה שהלך בעלה ואינה יודעת החי הוא ואם מת, היא עצורה וקשורה מהדבק אל בעל אחר, וכולל השם הזה עצורה מכל איש, ועודה מקוה לבעלה שישוב והוא ספ׳. ועד״ז תעגנה, ת׳ תֵּעָגֵנָה פי׳ עצורות מכל בעל זולתי מקוות לאלה שאוליד והוא ספק. וכן נמצא שם עֹגֶן או עִגּוּן פעמים בתלמוד: מכר את הנס ואת הָעֹגֶן כו׳ בספינה, והם כמו ווי ברזל כבדים באניה משליכים אותם בים לעצור האניה מלכת, Anker, והוא שוה לל׳ ארמית.

עגר

עָגוּר פ״י, בנינו קל, וענינו המית קול מה לאנחה והתעטף: כסוס עָגוּר כן אצפצף (ישעי׳ ל״ח י״ד) schmachten, וע״ד הוא מן הפעלים המתהפכים ועגר כמו ערג. ויש שם עוף מה: ותור וסיס וְעָגוּר (ירמיה ח׳ ז׳) לדעת יש מפרשים שמביא החכם הרד״ק ובס׳ השרשים, הוא עוף מצפצף כלשון

(בראשית ח׳ כ״א) wegen, בסבתו: בַּעֲבוּר אברהם עבדי (שם כ״ו כ״ד): למען־ייטב לי־בַעֲבוּרֵךְ (שם י״ב י״ג), וכשבא מחובר על פעל מורה סבה תכליתית: בַּעֲבוּר תברכני נפשך (שם כ״ז י״ט) damit: בַּעֲבוּר תשבו בארץ גשן (שם מ״ו ל״ד) damit: בַּעֲבוּר זאת העמדתיך בַּעֲבוּר הראותך את כחי (שמות ט׳ ט״ז) Deßwegen hab ich dich bestehen lassen, um dir zu zeigen meine Stärke, הראשון סבה והשני תכלית. ובא בענין בעוד: בַּעֲבוּר הילד החי (ש״ב י״ב כ״א) so lange das Kind lebte: ואביון בַּעֲבוּר נעלים (עמוס ב׳ ו׳) für, והבי״ת אף שהוא שמוש לא יפרד ממנו כבי״ת בגלל וכלמ״ד למען. ובא ג״כ בשמוש למ״ד וענינו אחד: לְבַעֲבוּר נסות אתכם בא האלהים (שמות כ׳ כ׳): לְבַעֲבוּר סבב את־פני־הדבר (ש״א י״ד כ׳): לְבַעֲבוּר הביא ה׳ (שם י״ז י״ד), ואלה כמו למען ואף שגם הלמ״ד מורה תכלית, תכפל במלות נהוג כבי״ת בתוך בבין. וכאשר תדקדק בעומק מליצת הלשון, יבוא בעבור לא לסבת שכלית מחייבת דבר, כי אם לכוונה ורצון, כמו ייטב לי בעבורך, zu Gefallen, zu Lieb, וכן: לא אשחית בַּעֲבוּר העשרים (בראשית י״ח ל״א) zu Gefallen.

עבש

עָבַשׁ פ״ע, בנינו קל, ענינו רקבון ועפוש ובא רק פעם אחת: עָבְשׁוּ פרודות תחת מגרפותיהם (יואל א׳ י״ז) schimmeln, faulen, הגרגרים הנפרדות אחת אחת בעפר תלמי שדה שגורפו שם יתעפשו. ובתל׳ בא בפ״א תחת בי״ת, פת שֶׁעָפְשָׁה, כמו שיביאו מפעפע ת׳ מבעבע, והרבה בלשונם.

עבת

עִבֵּת, העתיד יְעַבֵּת, פ״י, בנינו פיעל ענינו קליעה: הוא וַיְעַבְּתוּהָ (מיכה ז׳ ג׳) verflechten, verbinden. ולדעת אבי הרד״ק עבות מג׳ חוטים. וכן כאן עצ״הם השר והשופט והגדול שהזכיר, אחד מחזיק ידי רעהו ברעה, כעבות מחוט משלש.

עָבוֹת יש תאר למין עץ משלש בעליו: וענף עץ עָבֹת (ויקרא כ״ג מ׳) Mirthe, ונקרא ג״כ הדס: ובין עֲבֹתִים היתה צמרתו (יחזקאל ל״א ג׳), ת״הש לסבוך עץ בענפים רבים. וכן: כל־אלה עֲבֻתָּה (שם ו׳ י״ג) Zweigenreich, ויש שת״ז לחבל קלוע: וְכַעֲבוֹת העגלה חטאה (ישעיה ה׳ י״ח) Seile, בשנים עֲבֹתִים חדשים (שופטים ט״ו י״ג): קצץ עֲבוֹת רשעים (תהלים קכ״ט ד׳), שאוסרים בו העגלה להרישה. או פירושו כרת חֲבוּר הרשעים אשר קשרו קשר יחד לעשות הרע בעיני ה׳, גם יש לפרש עבות רשעים כמו זיקים וחבלים אשר קשרו ועבתו הרשעים לשים על צוארי הישרים, והעד: ונשליכה ממנו עֲבֹתֵימוֹ (תהלים ב׳ ג׳), הכבלים שקושרים בהם: נתנו עליך עֲבֹתִים (יחזקאל ג׳ כ״ה) Fesseln, מ״א: מעשה עֲבֹת (שמות כ״ח י״ד) geflochtene Arbeit, ש״מ כלומר כמעשה חבל קלוע ולא כשלשלת של חוליות: שרשרת הָעֲבֹתֹת (שם שם י״ד), ועצ״הש: בַּעֲבֹתוֹת אהבה (הושע י״א ד׳), בקשרים וחבלים של האהבה.

עגב

עָגַב, העתיד יַעְגַּב, תַּעְגַּב, פ״י, בנינו קל ענינו חשק אהבת המשגל ויתואר בשרש הזה בספרי הקדש רק התשוקה הגסה להפך מן שרש אהב אשר יתאר לרוב אהבה שאינה תלויה בדבר פחות. והושאל גם על דבר נעים ונחמד בכלל וקשורו במלת על: אשר עָגְבָה עליהם (יחזקאל כ״ג ט׳) heftig lieben, buhlen: וַתַּעְגַּב על־מאהביה (שם שם ה׳) sich verlieben, נופל על השאות חשק תאוה לזנות בזרים, והפרוצה בגודל תאותה, משדלת בדברים לבקש חן ואהבה אצל רבים. ועל הזכר: מאסו־בך עֹגְבִים (ירמיה ד׳ ל׳) Buhler.

עוּגָב שם כלי זמר ואולי נקרא בשם הזה בראש ימות עולם. על אשר נלוו שירי עגבים אשר שרו בנעימות שפתים בקול כלי זמרה הזה, וברבות הימים נשאר השם הזה, אף כי השתמשותו נבדלה מן ההוראה העצמית מראש: הללוהו במנים וְעוּגָב (תהלים ק״נ ד׳): וְעֻגָבִי לקול בוכים (איוב ל׳ ל״א), ומזה נראה שהוא כלי שמשמיע קול ע״י שמנפחים בו, וראיה למ״ש החכם ר״י ברי״ל ז״ל בהקדמה לס׳ תהלים ע״ש.

עֲגָבִים שמ״ז או ת״הש לשירי חשק: כי עֲגָבִים בפיהם (יחזקאל ל״ג ל״א) Buhlreden:

וכאשר ירצה לרמז על צד השני. יסמן בו מקום גבול פאת העולם: הלא המה בְּעֵבֶר הירדן (שם י"ב ו') jenseits, דרך מבוא השמש, כי המה עומדים אז במזרחה, וכן בהיפך: בְּעֵבֶר הירדן מזרחה שמש (שם י"ב א'), לפי שהיו עומדים אז במערבה, וכשבא במ"ם מעבר, אם ירמז על הצד שהוא עומד בו, בא בלי שמוש: ויחנו מֵעֵבֶר ארנון (במדבר כ"א י"ג), כמו: באה מֵעֵבֶר המדבר (איוב א' י"ט), מאותו צד שבו המדבר, וכשירצה לרמז על הצד שכנגדו יבוא המתואר שהשם עבר מצטרף עליו בשמוש למ"ד: כי לא ננחל אתם מֵעֵבֶר לירדן והלאה (במדבר ל"ב י"ט) jenseits, הוא מערבה צד שכנגדו: כי באה נחלתנו אלינו מֵעֵבֶר הירדן מזרחה (שם שם י"ט), בבחינת ארץ כנען שהזכירו לפניו: ולא־מֵעֵבֶר לים היא (דברים ל' י"ג), ובא: ויעבר דוד הָעֵבֶר (ש"א כ"ו י"ג) und David ging auf die gegenüberliegende Seite, כמו אל העבר השני. וכל עבר הנהר הנמצא במקרא יכנה הארצות שהם מצד השני של נהר פרת ע"ש נהר: מלכי עבר הנהר (מ"א ה' ד'): בְּעֵבֶר הנהר ישבו אבותיכם מעולם (יהושע כ"ד ב'), והוא ארם נהרים וארץ כשדים: בְּעֶבְרֵי נהר במלך אשור (ישעיה ז' כ'), ומזה שם היחס עברי. ויגד לאברם הָעִבְרִי (בראשית י"ד י"ג), שבא מעבר הנהר. וכל יוצאי חלציו ג"כ נקראו ע"ש היחס הזה: איש עִבְרִי לצחק בנו (שם ל"ט י"ד): כי תקנה עבד עִבְרִי (שמות כ"א ב'): אנשים עִבְרִים נצים (שם ב' י"ג): אלהי הָעִבְרִיִּים (שם ג' י"ח), בתשלום יו"ד היחס והרבוי: העברי או הָעִבְרִיָּה (דברים ט"ו י"ב): למילדות הָעִבְרִיּוֹת (שמות א' ט"ו), וי"א שנקרא כן על שם עבר מבני שם. וע"א: במחנה הָעִבְרִים (ש"א ד' ו'), נקראו מטה ראובן וגד והצי שבט מנשה בשם זה היושבים מעבר לירדן, בבהינת שאר השבטים היושבים בעבר הירדן בארץ כנען. ועפי"ז תבין הכתוב: וְהָעִבְרִים היו לפלשתים (שם י"ד כ"א).

עָבוּר תה"ש לפרי הארץ ובסמיכות עֲבוּר: ויאכלו מֵעֲבוּר הארץ (יהושע ה' י"ב) Getraide, Ertrag, Früchte. ואולי לפי שהפרי לארץ כעבור לאשה, ונקרא האחד ע"ש חברו. ותרגם של דגן ושבר עִבּוּר. ובתלמוד מה טיבו של עִבּוּר זה, על ולד פרי בטן. וכן נקרא חדש הנוסף על שנה עִבּוּר, והשנה שנת עִבּוּר. ביום ההדש השני תרגם עִבּוּר ירחא תנינא. וי"א כי פרי שנה ההוה נקראה תבואה, ושל שנה העברה נקראה עָבוּר.

עֲבָרָה שת"נ לספינה המעברת האנשים את המים: ועברה הָעֲבָרָה (ש"ב י"ט י"ט) Fähre.

עֶבְרָה שמ"נ או תה"פ לחרון וכעס: עֶבְרָה וזעם (תהלים ע"ח מ"ט) Zorn, Verdruß, Grimm: יום עֶבְרָה (צפניה א' ט"ו): מכה עמים בְּעֶבְרָה (ישעיה י"ד ו'): תקות רשעים עֶבְרָה (משלי י"א כ"ג) לו, לפי שלא בא מה שמקוה. ויש תאר לאיד וצרה שתבוא פתאם: לא־יועיל הון ביום עֶבְרָה (שם שם ד') überraschendes Unglück. ומזה: עושה בְּעֶבְרַת זדון (שם כ"א כ"ד) schnell, unüberlegt, זדון בלי בחינה אך במהירות: ושבט עֶבְרָתוֹ יכלה (שם כ"ב ח'), פי' הרד"ק בשם אביו שבט שחובטין בו התבואה, ושכה כי נמצא: ראה עני בשבט עֶבְרָתוֹ (איכה ג' א'), (שפירושו כי המליץ הקדוש ראה את העני כאלו הוא גוף בע"ה ובידו שבט עברה וזעם להכותו בו), והנכון שבט יסורין יכלה עברתו: ליום עֲבָרוֹת יובלו (איוב כ"א ל'): עֶבְרוֹת אפיך (שם מ' י"א): בְּעַבְרוֹת צררי (תהלים ז' ז'), ושם עֲבֵרָה בתלמוד ידוע מן עברו את בריתי בזמה יביאנו תרגום בעברתא.

מַעֲבָר ת"הש. למקום עשוי לעבור במים ע"י עברה: את מַעֲבַר יבק (בראשית ל"ב כ"ג) die Fuhrt. וכן נקרא דרך צר בין הרים וגבעות: אל מַעֲבַר מכמש (ש"א י"ג כ"ג) Paß. עברו מַעְבָּרָה (ישעיה י' כ"ט), ג"כ על אותו דרך צר למכמש. והרבוי: מַעְבְּרוֹת לארנון (שם ט"ז ב'), דרך הירדן על הַמַּעְבְּרוֹת (יהושע ב' ז'), מקום לעבור המים, ובא: והיה כל מַעֲבַר מטה מוסדה (ישעיה ל' ל"ב), ש"מ על הנסיעה לבד, ר"ל מקום שעובר שם. ושותא דאינשי לומר על דבור שבא אגב ענין אחר, דרך הַעֲבָרָה, im Vorbeigehen.

עֲבוּר מלת היחס ומלת הענין, כי הוא נרדף בענין עם בגלל שהוא מלת היחס, ועם מלת למען שהוא קשור. וכולל סבה גורמת כמו בגלל, וסבה תכליתית כמו למען, וזה כשבא מחובר על שם, מורה סבה גורמת: בַּעֲבוּר האדם

הנפעל: אשר לא יֵעָבֵר (שם מ"ז ה') bereist werden, כי המקום בבחינת העובר פעול. ובתלמוד: תֵּעָבֵר צורתו, תסור זיו פניו.

הפיעל יש ענינו קשור והבריה: וַיְעַבֵּר ברתקות זהב (מ"א ו' כ"א) verbinden, לשון בריחים. ויברח בתוך הקרשים תרגום לְאעברא בגו הפיא. וממושג זה ישתמש לע"ב חבור וזווג והריון: שורו עִבַּר ולא יגעיל (איוב כ"א י') schwängern, befruchten. והנה עִבֵּר הוא על הביאה שדרכה לרוב להביא הריון אל הנקבה: ובתלמוד אשה מְעֻבֶּרֶת. ולא ידעתי אם נוכל לומר הפעל על האשה עִבְּרָה.

ההפעיל מ"ש הסרה: מַעֲבִירִים עם־יי (ש"א ב' כ"ד) vertreiben: וַיַּעֲבֵר הקדשים מן הארץ (מ"א ט"ו י"ב): לְהַעֲבִיר את־רעת המן (אסתר ה' ג') widerrufen, vernichten: הַעֲבֵר חרפתי (תהלים קי"ט ל"ט) wegnehmen, fortschaffen, vernichten: וְהַעֲבַרְתִּי את אויביך (ירמיה ט"ו י"ד): וְהַעֲבֵר רעה מבשרך (קהלת י"א י'): גם־יי הֶעֱבִיר חטאתך (ש"ב י"ב י"ג) verzeihen: הֶעֱבַרְתִּי מעליך עונך (זכריה ג' ד') wegnehmen. ומ"ש פניה למקום אחר: הַעֲבֵר עיני מראות שוא (תהלים קי"ט ל"ז) wegwenden. או ממקום למקום: ואת העם הֶעֱבִיר אותו לערים (בראשית מ"ז כ"א) versetzen, מעיר לעיר: לְהַעֲבִיר הממלכה (ש"ב ג' י') מגוף לגוף: וְהַעֲבַרְתָּ את נחלת אביהן (במדבר כ"ז ז') übertragen, übermachen: וְהַעֲבַרְתֶּם את נחלתו לבתו (שם שם ח') ומ"ש העברה על מים בא בב' פעולים: למה הֶעֱבַרְתָּ הַעֲבֵר (יהושע ז' ז') überführen, את הירדן: וַיַּעֲבֵר את־אשר־לו (בראשית ל"ב כ"ג) ומ"ש בתוך דבר: וְהֶעֱבִיר את־בנו באש (מ"ב כ"א ו') durchführen. ומ"ש על פני: אַעֲבִיר כל־טובי על פניך (שמות ל"ג י"ט): וַיַּעֲבֵר ישי שמה (ש"א ט"ז ט') vorbei führen. ומ"ש על גב דבר: וְהֶעֱבִירוּ תער על־כל־בשרם (במדבר ח' ז') גלוח. ומ"ש הגשה: וְהַעֲבַרְתָּ כל פטר רחם ליי (שמות י"ג י"ב) zuführen, כי כל דבר נקח מבעליו ונתן לאחר נופל בו לשון זה, כמו: אשר הֶעֱבִיר מהמן ויתנה למרדכי. (אסתר ח' ב') ומ"ש עברת גבול ידוע וקבוע: הֶעֱבִיר המועד (ירמיה מ"ו י"ז) überschreiten. יצא חוץ לגבול זמן ידוע. וכן ירה החצי לְהַעֲבִירוֹ (ש"א כ' ל"ו) ר"ל העביר הגבול שקבע לו למטרה, כדי שיוכל לומר לו החצי ממך והלאה, שהוא סימן לדוד. ומ"ש התפשטות ורובו אצל קול הכרזה בהודעת דבר ויש הוראתו כמו: לְהָסֵב לַעֲבִיר את־בית המלך (ש"ב י"ט י"ט): לְהַעֲבִיר קול בכל ישראל (ד"ה ב' ל' ה') ausrufen, bekannt machen, verbreiten: וַיַּעֲבֵר קול בכל מלכותו (שם ל"ו כ"ב): וַיַּעֲבִירוּ קול במחנה (שמות ל"ו ו') תַּעֲבִירוּ שופר בארצכם (ויקרא כ"ה ט') להשמיע קולו. וי"מ מזה: מַעֲבִרִים עם־יי (ש"א ב' כ"ד) מוציאים קול. ein Gerücht verbreiten.

ההתפעל ענינו התקצף: שמע ה' וַיִּתְעַבָּר (תהלים ע"ח כ"א) auffahren in Zorn, aufgebracht sein: וַיִּתְעַבֵּר ה' בי (דברים ג' כ"ו): ובנחלתו הִתְעַבָּר (תהלים ע"ח ס"ב): והתעבר כמו התבער אש חמה: הִתְעַבַּרְתָּ עם־משיחך (שם פ"ט ל"ט), רגז. ויש פעל מדומה. מִתְעַבֵּר על־ריב לא־לו (משלי ט"ו י"ז) sich mengen, מתעבר כמו מתערב, או כפשוטו כועס ועושה כאלו הקציפו. ובא ע"ד יוצא: מִתְעַבְּרוֹ חוטא נפשו (שם כ' ב') wer ihn [den König] erzürnt, der schadet sich selber, מי שמסבב שיתעבר המלך על ידו. או הכנוי על הפעול מי שמתעבר עליו המלך הוא יחטא נפשו יחסר ויחמוס חייו, כי הוא קרוב להמית מי שמטיל עליו עברה, ובא ג"כ מלשון העברה: וכסיל מִתְעַבֵּר ובוטח (שם י"ד ט"ז), ר"ל יעשה רעה ויוסיף עברה, ובוטח בכסלו כי לא יאונה אליו כל רעה באולת דרכו וע"ז זה המליצה בישרים תהלה במאמר הסכלות: הִתְעַבְּרוּ וּבְטָחוּ!

עֵבֶר ת"הש לצד הגוף, בהצטרפות אל הצד שכנגדו: אל עֵבֶר פניה (שמות כ"ה ל"ז) Seite: אל עֵבֶר פניו ילכו (יחזקאל א' ט'), העבר שפניו פונים שם: אתם תהיו לְעֵבֶר אחד (ש"א י"ד מ'): איש לְעֶבְרוֹ תעו (ישעיה מ"ז ט"ו): וצעקו מֵעֲבָרִים (ירמיה כ"ב כ'): בְּעֶבְרֵי פי פחת (שם מ"ח כ"ח) am Rande des Grabes: כתובים משני עֶבְרֵיהֶם (שמות ל"ב ט"ו): ומכל עֲבָרָיו (ירמיה מ"ט ל"ב). ונקראו צדי הנהר ימין ושמאל עבר. וכשירמוז המדבר על הצד שהוא עומד בו יאמר בעבר, או מעבר. וכשבא בעבר, אם ירמוז על הצד שהוא עומד בו יבוא בלי סימן הגבול: בְּעֵבֶר הירדן (דברים א' א') diese Seite des Jordan's, טרם עברם.

כמו אצל, לפני: וַתַּעֲבֹר המנחה על־פניו (שם ל"ב כ"ב): כל עֹבֵר עליו ישם (ירמיה י"ח ט"ז) עֲבֹר עלינו (מ"ב ד' ט'): וָאֶעֱבוֹר עליך (יחזקאל ט"ז ו'): על שדה איש־עצל עָבַרְתִּי (משלי כ"ד ל') או על גב הדבר ממש: עוֹבֵר על־החומה (מ"ב ו' כ"ו): שחי וְנַעֲבוֹרָה (ישעיה נ"א כ"ג) beuge dich, daß wir über dich den Weg nehmen: ותער לא־יַעֲבוֹר על־ראשו (במדבר ו' ה'). או לענין חול דבר ושריה: על־מי לא־עָבְרָה רעתך (נחום ג' י"ט) betreffen, zukommen u. d. gl.: וַיַּעֲבוֹר עלי מה (איוב י"ג י"ג) erfolgen, widerfahren, zukommen: ולא־יַעֲבוֹר עליו לכל־דבר (דברים כ"ד ה') לא יחול עליו חוב כל דבר: עלי עָבְרוּ הרוניך (תהלים פ"ח י"ז) über mich erging dein Zorn, ע"ד המליצה כמו: גם־עליך תַּעֲבָר־כוס (איכה ד' כ"א): וְעָבַר עליו רוח־קנאה (במדבר ה' י"ד) überfallen, כי כן יאמר על התגברות איזה מדה בנפש: וכגבר עֲבָרוֹ יין (ירמיה כ"ג ט') sich bemächtigen, שגבר עליו יין ושכרות: כי עונותי עָבְרוּ ראשי (תהלים ל"ח ה') גברו מעל ראשי. ובא אצל מנין: כל הָעֹבֵר על־הפקדים (שמות ל"ח כ"ו) לפי שצריך שיעבור על פני המונה, כמו תַּעֲבֹרְנָה הצאן על־ידי מונה (ירמיה ל"ג י"ג): כל־אשר יַעֲבוֹר תחת השבט (ויקרא כ"ז ל"ב). ומזה: כסף עוֹבֵר (מ"ב י"ב ה') ענינו עובר על הפקודים. וע"א: עוֹבֵר לסוחר (בראשית כ"ג ט"ז) gangbar, הוא העובר מיד ליד בהוצאה. ובא בלי קשור לענין התפשטות: והמלחמה עָבְרָה (ש"א י"ד כ"ג): שטף וְעָבַר (ישעיה ח' ח') sich ausbreiten, או עברת גבול, כמו: גבול־שמת בל־יַעֲבוֹרוּן (תהלים ק"ד ט') übertreten: ארחי גדר ולא אֶעֱבוֹר (איוב י"ט ח'): זמתי בל־יַעֲבָר־פי (תהלים י"ז ג'). ומ"ש התפשטות ממש: ואצבעתי מר עוֹבֵר (ש"ה ה' ה') durchdringen [vom Geruch] מפזר ריח: וַיַּעֲבֹר הרנה במחנה (מ"א כ"ב ל"ו) התפשטות קול. וכן במלת אל לע"ז: וְעָבַר אל־כתף (יהושע ט"ו י') sich erstrecken, ausdehnen: וְעָבַר אל־גבול (שם ט"ז ב') וע"א: והיתו מֵעֲבוֹר בשלח (איוב ל"ג י"ח) ענינו ממות בחרב: מֵעֲבוֹר בשחת (שם שם כ"ח) וע"א: מֵעֲבוֹר תפלה (איכה ג' מ"ד) durchdringen, כלומר לבלתי תעבור התפלה אליך, לכן סכות בענן לך, להיות הענן מבדיל בין אלהים ובין שופכי שיח, והוא ע"ד המליצה.

ובמובן המוסרי: חק־נתן ולא־יַעֲבוֹר (תהלים קמ"ח ו') übertreten, לא יסור וישנה מגבול המצוה, כמו: חקו עשית ולא יַעֲבֹר (איוב י"ד ה'): זמותי בל־יַעֲבָר־פי (תהלים י"ז ג') לרד"ק: ולא יַעֲבוֹר אשר לא־תבוא (אסתר א' י"ט): ולא יַעֲבוֹר להיות עשים (שם ט' כ"ז). כלם הפרת מצוה וחק ודת: כי־עָבַרְתִּי את־פי־יי (ש"א ט"ו כ"ד) ופתיים עָבְרוּ ונענשו (משלי כ"ב ג'): כי עָבְרוּ תורת (ישעיה כ"ד ה'): גם עָבְרוּ דברי־רע (ירמיה ה' כ"ח): מדוע אתה עוֹבֵר את מצות המלך (אסתר ג' ג'). ובמ"ם לע"ז: לא עָבַרְתִּי ממצותיך (דברים כ"ו י"ג) abweichen, וכל עברת מצות במזיד. ובתלמוד סמכוהו על ש"מ ידי עוֹבְרֵי עברה. ואצל ברית, אם הוא בקשור בי"ת ענינו עשית ברית לשמירתו: לְעָבְרְךָ בברית ה' אלהיך (שם כ"ט י"א) in Bündniß treten, ע"ש ברה. ואם הוא בלי קשור או ביחס הפעול ענינו הפרת ברית: יען עָבְרוּ בריתי (הושע ח' א') übertreten: לַעֲבֹר בריתו (דברים י"ז ב'): כי עָבַר את־ברית יי (יהושע ז' ט"ו). ואצל פשע כש"נ במלת על או ביחס שאליו ענינו סליחת פשע: וְעֹבֵר על פשע (מיכה ז' י"ח) vorübergehen, d. h. verzeihen: עֲבֹר על־פשע (משלי י"ט י"א) לא־אוסיף עוד עֲבוֹר לו (עמוס ז' ח'). והפועל בינוני יאמר על כל אופני מהלך ונסיעה: עוֹבֵר ארחות ימים (תהלים ח' ט') עוֹבֵר ים (ישעיה כ"ג ב') Seefahrer: עוֹבֵר ארח (שם ל"ג ה') Reisender: וכמץ עוֹבֵר (שם כ"ט ה'): כקש עוֹבֵר (ירמיה י"ג כ"ד) verfliegender Spreu: עֹבְרֵי דרך (איוב כ"א כ"ט): ושכר כסיל ושכר עֹבְרִים (משלי כ"ו י') Landstreicher, נקראו כן בטלנים עוברים ממקום למקום: וחסמת היא את־הָעֹבְרִים (יחזקאל ל"ט י"א) פי' הה"ר וואלף היידנהיים ז"ל, כי רבוי הפגרים יחדלו העוברים מלעבור, ותפס על פי מנחם שלא מצאנו חסם על החוטם. ע"ש חסם, וגם שיהיה יוצא לשלישי דחוק. ונכון הוא, אף שגם לפירושו לא יפול חסם על הפה. — ואולי נאמר חסמת היא את העוברים, על המצבה אשר הציבו מקום שם קבר גוג, ר"ל שהמצבה תעצור את העוברים מלעבור עליה, בטרם יקראו את הציון הלז ואת אשר כתוב וחרות עליו; או חוסמת היא מוסב על קדמת הים שלפניו, שהיא קדמת הים תשים גבול אל העוברים לבל יעברונהו.

וחיק, die Höhlung. כי אש בחיקו תרגום בעוביה, חיק נכריה עוביה דאחרייתא. וכאלו אמר בחיק חלול בתוך האדמה יצקם. ומ"א: וְעָבְיוֹ טפח (שם ז׳ כ"ו) die Dicke, ושמ"ז: וְעָבְיוֹ ארבעה אצבעות (ירמיה נ"ב כ"א). ובא מרכב עם שם טיט: ומכביד עליו עַבְטִיט (חבקוק ב׳ ו׳) dichter Koth. תאר מרכב כמו אכזר, צלמות וע׳ עבט (עַבְטִיט) פי׳ אחר. וע"ש עוב יתר הבנינים והמשקלים.

עבט

עָבַט, העתיד יַעֲבוֹט, פ"י, גב"ב. הקל ענינו נגזר משם עבט שהוא ערבון ונופל על הלוקח ערבון ועל הנותן הערבון: לַעֲבֹט עבטו (דברים כ"ד י׳) pfänden: ואתה לא תַעֲבוֹט (שם ט"ו ו׳) Pfand geben, והכוונה הלואה.

הפיעל ענינו עיוות ועיקום: ולא יְעַבְּטוּן אורחותם (יואל ב׳ ז׳) krumme Wege nehmen, הפעל נכלל בת"הפ לא ילכו ארחות עקלקלות וי"מ כמו ילבטון בארחתם, וכ"מ התרגום מענין עכבה וטרח.

ההפעיל מע"א נופל על המלוה על המשכון: וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ די מחסורו (דברים ט"ו ח׳) leihen auf ein Pfand: וְהַעֲבַטְתָּ גוים רבים (שם שם ו׳):

עֲבוֹט שת"ז לערבון: יוציא אליך את־הָעֲבוֹט (שם כ"ד י"א) Pfand: לא תשכב בַּעֲבוֹטוֹ (שם שם י"ב).

***עָבִיט** שם כלי למי רגלים נזכר בתלמוד, עָבִיט של מי רגלים, Urinal, Nachtgeschirr.

עַבְטִיט ת"הש טבנין פיעל: ומכביד עליו עַבְטִיט (חבקוק ב׳ ו׳) טרח וליבוט, והנכון כי עבטיט הוא כמו טיט עב, ר"ל עד מתי יעוז בהותו, הלא עוד מעט יכביד עליו עבטיט, ישכב בקבר ועפר הארץ תכסנו, ותרגום פי׳ חובין כמו עבוט ול"פ כפול.

עבר

עָבַר העתיד יַעֲבֹר, פע"ו, הב"ב. הקל ענינו פניה והסרת העצם ואיננו, או העתק עצם ממקום למקום, במובן טבעי או פניית מחשבה וסור ממצוה במובן מוסרי, וקשורו ביחס את, על, בתוך, בין, וכדומה על אופנים שונים לפי מושגיו: הסתיו עָבָר (ש"ה ב׳ י"א) vorüber gehen, vorbei sein, זמן עבר וכלה: וַיַּעַבְרוּ ימי בכיתו (בראשית נ׳ ד׳): עָבַר קציר (ירמיה ח׳ כ׳): וכעב עָבְרָה ישעתי (איוב ל׳ ט"ו) dahinschwinden, עבר והלך ואיננו: כי רוח עָבְרָה בו ואיננו (תהלים ק"ג ט"ז): ודודי חמק עָבָר (ש"ה ה׳ ו׳) fortgehen, כלם סורה ולא נמצא: ומאלהי משפטי יַעֲבוֹר (ישעיה מ׳ כ"ז) יסור ולא ישגיח: ימיו כצל עוֹבֵר (תהלים קמ"ד ד׳) seine Tage sind wie ein vorübergehender Schatten, כמו הצל אשר לא יעמוד על עמדו, כי אם בפנות הגוף לעזוב את מקומו גם הצל עמו יעבור ויחלוף, כן ימי האדם, ימות ואיננו: והפרד אשר־תחתיו עָבָר (ש"ב י"ח ט׳) חלף והלך לו: ואתן להם יַעַבְרוּם (ירמיה ח׳ י"ג) יכלה מהם. ומ"ש נסיעה ממקום למקום: אם עָבַרְתָּ אתי (שם ט"ו ל"ג) reisen: וְעָבַר יי לנגף (שמות י"ב כ"ג) umherfahren. וכשבא על מקום ההעתק נקשר ביחס שבו: וַיַּעֲבוֹר אברם בארץ (בראשית י"ב ו׳) bereisen, durchreisen, hin und her reisen: ולא־עָבַר זר בתוכם (איוב ט"ו י"ט) מאין עוֹבֵר ושב (יחזקאל ל"ג כ"ח): אשר עָבַר בין הגזרים (בראשית ט"ו י"ז) durchgehen. וכל עברה שאצל מים מעבר לעבר בא ביחס הפעול: עָבַר את־הירדן (ש"ב י"ב כ"ז) עָבַרְנוּ את נחל זרד (דברים ב׳ י"ד): וַיַּעֲבֹר את מעבר יבק (בראשית ל"ב כ"ג) וכן יבוא בעברת עיר או מקום מסומן במלת את, להורות שעבר מצד אל צד השני והרחיק מטנה: כאשר עָבַר את־פנואל (שם ל"ב ל"ב) vorbeireisen, כלומר יצא וסר ממנה והרחיק: והוא עָבַר את־הפסילים (שופטים ג׳ כ"ו): וַיַּעֲבֹר את־הגלעד (שם י"א כ"ט) ומ"ש רחוק קשור במ"ם: אל־נא תַעֲבוֹר מעל עבדך (שם י"ח ג׳) fortgehen, fortreisen, vorübergehen: שטה מעליו וַעֲבוֹר (משלי ד׳ ט"ו): לא תַעֲבוּרִי מזה (רות ב׳ ח׳): כפיו מדוד תַּעֲבֹרְנָה (תהלים פ"א ז׳) ע"צ הרחבת הלשון. וכל מה שקשור במלת לפני ענינו קדימות הליכה: והוא עָבַר לפניהם (בראשית ל"ג ג׳) vorangehen, vorhergehen: ונחזי עָבַר לפניהם (מ"ב ד׳ ל"א) וכן יבוא ביחס הפעול לענין זה, להורות קדימה ומהירות הליכה מזולתו ולא לפניו: וַיַּעֲבֹר את־הכושי (ש"ב י"ח כ"ג) zuvorkommen. וכשהוא בא בקשור על, לענינים שונים. אם לענין אצל וסמוך: כי־על־כן עֲבַרְתֶּם על עבדכם (בראשית י"ח ה׳) vorbeireisen,

עֲבָדִים שמ"ז למעשים ופעולות בכלל: אשר הצדיקים החכמים וַעֲבָדֵיהֶם ביד האלהים (קהלת ט' ה') Handlungen, Thun und Lassen, כי בלשון ארמית נקרא מעשה עובדא. מעשים אשר לא יעשו תרגום עובדין דלא כשרין. ובא בתוספת מ"ם לע"ז: לכן יכיר מַעְבָּדֵיהֶם (איוב ל"ד כ"ה) weil er ihre Thaten [Verdienste] kennt. ונ"ל כי ש"מ עבדים או מעבדים נופל על מעשים ידרש להם גמול, הטובים לשכר והרעים לענש. כי כל עבודה כולל מלאכה שנעשה בשכר, ויהיה עבדיהם מעבדיהם כמו פעולה הנופל על השכר.

עֲבוֹדָה שד"נ עקרו עבודת האדמה: ובכל עֲבוֹדָה בשדה (שמות א' י"ד) Feldarbeit, Ackerbau, ורבו על מלאכות כבדות: בַּעֲבוֹדָה קשה (שם שם י"ד) וע"ז נופל ג"כ על שאר עסקים על העסקים הנעשים לזולתו לתקן לו צרכיו בשכר, וכל שרות נקרא עבידה: לעבד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת משא (במדבר ד' מ"ז) הנה הראשון היה עסק השיר והנגון שהיא עבודה לעבודה אחרת. וע"ד זה נקראה שמירת המצות עבודה: ושמרתם את־הָעֲבוֹדָה הזאת (שמות י"ב כ"ה) Gottesdienst: עֲבֹדַת הקֹדֶש (שם ל"ו א'): וע"ש פעל גדר הוראת השם הזה בפרט. והכנוי נופל בו על הפועל ועל הפעול בכל שם מפשט: והצלתי אתכם מֵעֲבֹדָתָם (שמות ו' ו'): אין נגרע מֵעֲבוֹדַתְכֶם (שם ה' י"א). וע"א: וַעֲבֹדַת הצדקה (ישעיה ל"ב י"ז) כמו מעשה ופעולה, שענינו שכר, der Verdienst: ולעבוד עֲבֹדָתוֹ נכריה עֲבֹדָתוֹ (שם כ"ח כ"א) כפל ענין. כי ג' שמות האלה נופלים על הפעולה ועל שכר הפעולה ע' שם מעשה: כל מלאכת עֲבוֹדָה (ויקרא כ"ג ז') כי מלאכה כולל לרוב מעשה הנעשה לעצמו. וגם מ"ש אומנות אפילו אינו יגיעת כח, כמו הציור והנגון וכדומה. אבל עבודה לזולתו. והוא כולל ג' ענינים א) מעשה שהיא יגיעת כח. ב) עבודה שאינה לעצמו כי אם לזולתו לעשות צרכיו, בשביל השכר, וגם אם היא קלה. ג) או שהיא לצרך עצמו אבל אינה צרך השעה כ"א נמשכת, כמו הרישה זריעה ובנין אשר פעולתם נמשכת וצרכם לאחר זמן. ועל שלשתן אמר מלאכת עבודה, וע"ש פעל. אבל מלאכת עֲבֹדַת הקדש (שמות ל"ו א'), ענינו מעשי חרש וחושב הצריכים לעבודה ושרות בקדש.

עַבְדוּת שמ"נ לכבדות השעבוד והכנע: מעט בְּעַבְדֻתֵנוּ (עזרא ט' ח') Sklaverei, ומזה בברכה: מֵעַבְדוּת לחירות Dienstbarkeit.

עֲבֻדָּה תה"ש: וַעֲבֻדָּה רבה מאד (בראשית כ"ו י"ד, איוב א' ג') Ackerbau, שדה עבודה כי סתם עבודה, היא עבודת השדה. ורש"י פי' אותו שם קבוץ לעסקים רבים, großes Gewerb. והראב"ע פי' עבדים רבים Dienerschaft: ושם *עַבּוּד עורות בתלמוד ידוע (Gärben).

עַבְדוֹן, שם לעיר אשר למטה אשר: את עַבְדוֹן ואת מגרשה (יהושע כ"א ל').

עַבְדִּי, שם ע"פ א): בן עַבְדִּי (ד"ה א' ו' כ"ט). ב) (בד"ה ב' כ"ט י"ב, עזרא י' כ"ו).

עַבְדִּיאֵל, שם ע"פ (ד"ה א' ה' ט"ו).

עֹבַדְיָה או עֹבַדְיָהוּ, שם ע"פ לאנשים שונים, ובראשם הנביא עֹבַדְיָה, אשר ספרו נקרא על שמו (עבדיה א' א'), ומן האנשי' הנודעים נזכרו: (במ"א י"ח ג', ד"ה א' ג' כ"א, ז' ג', ח' ל"ח ועוד בספר זה, ובעזרא ח' ט', ונחמיה י' ט"ו).

עבה

עָבָה פ"ע בנינו קל ענינו גסות חומרי הפך דק: קטני עָבָה ממתני אבי (מ"ב י"ב י') dick sein: שמנת עָבִיתָ (דברים ל"ב ט"ו) עב מצד שמנונית.

עָב יש תה"ש לקורה עבה: וְעָב על פניהם (מ"א ז' ו') dicker Balken, בא התאר במקום המתואר: וְעָב עץ (יחזקאל מ"א כ"ה) באו שניהם: חרב בצל עָב זמיר עריצים יענה (ישעיה כ"ה ה') עב הוראתו פה כמו: וְעָב עץ (יחזקאל מ"א כ"ה) ר"ל צל של קורת סוכה הבנויה להסות בה משרב ושמש, ויתורגם: Wie der Schatten der Hütte die Hitze, so dämpft er der Uebermüthigen Gesang. ויש תאר לענן: בְּעַב הענן (שמות י"ט ט') dichte Wolke: באו בֶּעָבִים (ירמיה ד' כ"ט) dichter Wald, dickes Gebüsch, תאר ליער עב מסובך. ומ"א: בַּעֲבִי גבי מגניו (איוב ט"ו כ"ו) תאר למגן עב: בַּעֲבִי האדמה (ד"ה ב' ד' י"ז) תאר לגוש ארמה. ומ"א במלכים במקומו: בְּמַעֲבֵה האדמה (מ"א ז' מ"ו) וענינם אחד, כי ליציקה צ"ל אדמה גוש חזק עב. וי"ל אלה מלשון תוך

אהל מועד (במדבר ח' ט"ו) כולל מיני שירות ושמוש. ועל שאר מלאכות: עֹבְדֵי פשתים (ישעי' י"ט ט'): עֹבְדֵי האדמה (שם ל' כ"ד): לְעֹבְדֵי העיר (יחזקאל מ"ח י"ח): מְתוּקה שנת העֹבֵד (קהלת ה' י"א) Arbeitsamer, ומן הסתם נופל על עובד האדמה.

הנפעל כלו על עבוד האדמה: מלך לשדה נֶעֱבָד (שם שם ח') ר"ל מי שיש לו שדה נעבדה הוא מלך, זהו הנראה לפי תכונת הלשון. כי כל הנפעל לא ימצא כ"א על עבודת השדה. וע"ש יתר והפי' שכתבתי שם הוא על פי העתקת הרמבמ"ן, והענין נאות אך איננו לפי תכונת הלשון, כי הפעול נופל רק על הגוף שבו נעשה רושם פעולה ובעבור זה לא תמצא פעול בקל לומר האדון עבוד כי לא נעשה בו רושם פעולה, ולכן לא יפול הנפעל ג"כ רק על גוף שבו נעשה רושם מעשה והוא השדה. וי"ל כי מלך לשדה, כמו שנקרא ארונה היבוסי מלך, אף כי לא היו לו ארצות לממשלתו כי אם שדה. והוא היה איש חובט חטים בגרנו, והוראת מלך הוראתו איננה תמיד מושל ארצות, כי אם שר, Herr, König: Gutsbesitzer: אשר לא־יֵעָבֵד בו (דברים כ"א ד') angebauet werden, bearbeitet: והארץ הנשמה תֵּעָבֵד (יחזקאל ל"ו ל"ד) ועצ"הש: וְנֶעֱבַדְתֶּם ונזרעתם (שם שם ט') כשדה נחרש ונזרע.

הפיעל איננו במקרא כ"א בתלמוד. המְעַבֵּד את העורות, ausarbeiten, gärben, על תקון עור כבורסקי.

הפועל: אשר לא־עֻבַּד בה (דברים כ"א ג') עבודת שור שהיא חרישה: אשר עֻבַּד־בך (ישעיה י"ד ג') עבודת אדמה שהיית כלי העבודה, הא' אשר לא עבד שדה בו.

ההפעיל יוצא לג': הֶעֱבִיד את חילו (יחזקאל כ"ט י"ח) סבב שיעבדו לו: וְהֶעֱבַדְתִּיךָ את אויבך (ירמיה י"ז ד') unterwürfig machen, אסבב שתכנע ותעבוד את האויב: לְהַעֲבִיד את העם (דברי הימים ב' כ' י"ז) zur Arbeit antreiben: אשר מצרים מַעֲבִדִים אותם (שמות ו' ה'): וַיַּעֲבִדוּ מצרים את בני ישראל: (שם א' י"ג) לא הֶעֱבַדְתִּיךָ במנחה (ישעיה מ"ג כ"ג) לא סבותי וצויתי שתעבוד אותי במנחה: אך הֶעֱבַדְתַּנִי בחטאתיך (שם שם כ"ד) belästigen, ermüden, כמו הונעתני בעונותיך העומד לעומתו במקרא הזה. אך אתה השאת עלי עבודה שאעבד אותך בכפרת חטאתך, כי עבודה מורה ג"כ עסק תמידי, או תקון עניני זולתו.

ההפעל: לא תָעָבְדֵם (שמות כ' ה') du sollst dich nicht zu ihrem Dienst bewegen lassen. כן הוא לדעת החכם Gesenius.

עֶבֶד שת"ז לכל משרת מה שיפול פעל עבוד עליו בקל: עֶבֶד עֲבָדִים יהיה לאחיו (בראשי' ט' כ"ט) Knecht, Sklave: וכל עֶבֶד איש (שמות י"ב מ"ד) Bedienter: עֶבֶד יי (דברים ל"ד ה') Diener: דוד עֶבֶד שאול (ש"א כ"ט ג') Unterthan oder Staats-diener: עֶבֶד אביך ואני מאז (ש"ב ט"ו ל"ד): תהיה־עֶבֶד לעם (מ"א י"ב ז') folgsam, willfährig, כעבד עושה רצון מושלו: ואתם עֲבָדִים לשאול (ש"א י"ז ח') Unterthanen, Soldaten: ואתה וַעֲבָדֶיךָ (שמות ט' ל') מלבד עַבְדֵיהֶם (עזרא ב' ס"ה) כי השם הזה כולל מראש הטשנים ועד נושא הסבל. ושם עבד בעברית, אם שקנוי לאדון קנין גוף עולמית והוא עבד כנעני, אשר נאמר בו לעולם בהם תעבודו, או שהוא נמכר לאדון לזמן ידוע, והוא עבד עברי, אבל השכיר אין קנוי לזמן כ"א לפעולה מיוחדת, וכן יבוא שם עבד עצה"ש. וכאשר ידבר הקטן עם הנכבד יאמר: הנה עַבְדְּךָ, כמו: אל נא תעבור מעל עַבְדֶּךָ (בראשית י"ח ג') דרך כבוד, והרבה כמוהו דרך כנוי לכבוד. ויש עבד ש"מ: טוב נקלה וְעֶבֶד לוֹ (משלי י"ב ט') Gewerb: כמו עֲבוֹדָה או עֲבָדָה: מבית עֲבָדִים (שמות י"ג י"ד) Arbeits-haus.

עֶבֶד שם ע"פ: געל בן עֶבֶד (שופטים ט' כ"ו, כ"ח) ונמצא עוד לשם איש אחר (בעזרא ח' ו').

עֶבֶד מֶלֶךְ, שם איש כושי בחצר המלך צדקיהו: עֶבֶד מֶלֶךְ הכושי (ירמיה ל"ח ז', ל"ט ט"ז) וגם בערבי נמצא שם כזה במלה אחת עַבְדְּלְמַלִיךְ.

עֲבַד, תואר לְעֶבֶד בלשון ארמית: עֲבַד אלהא (דניאל ג' כ"ו, ו' כ"א) Knecht, Verehrer Gottes.

עַבְדָּא, שם ע"פ (מלכים א' ד' ו', נחמיה י"א י"ז), ותחתיו (בד"ה ט' ט"ז) עֹבַדְיָה.

עַבְדְּאֵל, שם ע"פ, נזכר רק פעם אחת (בירמיה ל"ו כ"ו).

הוי־סֵתֶר למו (ישעיה ט"ז ד'): וְסֵתֶר מים ישטפו (שם כ"ח י"ז) und den Schirm vor den Fluthen schwemmen sie fort, נרדף עם ויעה ברד מחסה: סִתְרִי וּמָגִנִּי אתה (תהלים קי"ט קי"ד). ובס"נ לע"ז: יהי עליכם סִתְרָה (דברים ל"ב ל"ח). וע"א: וְסֵתֶר פנים ישים (איוב כ"ד ט"ו) Hülle, כמו עבים סתר לו. וענינו מכסה פניו בסתר הנקרא Maske. וע"ד ענינו ככל הסתר פנים, שיחשוב, לא תשורני עין ואין איש משגיח אז על מעשי: אם־בַּסֵּתֶר פנים תשאון (שם י"ג י').

סְתוּר, שם ע"פ לנשיא שבט אשר: סְתוּר בן־מיכאל (במדבר י"ג י"ג).

סְתַר, בארמית רק בפעל, ענינו א) צפון והכחיד דבר לאיש אחר: הוא גלא עמיקתא וּמְסַתְּרָתָא (דניאל ב' כ"ב), verbergen. ב) ענינו החריב: וביתה דנה סַתְרֵהּ (עזרא ה' י"ב) und dieses Haus zerstörte er.

סִתְרִי, שם ע"פ (שמות ו' כ"ב).

מִסְתָּר תה"ז: יארב בַּמִּסְתָּר (תהלים י' ט') er lauert im Hinterhalt: אריה בְּמִסְתָּרִים (איכה ג' י'): גליתי את מִסְתָּרָיו (ירמיה מ"ט י') מקום מחבוא: ומטמני מִסְתָּרִים (ישעיה מ"ה ג') ומ"א: ולמחסה וּלְמִסְתּוֹר (שם ד' ו') Schutz, Zufluchtsort.

אות ע

אות ע הוא האות השש עשרה בסדר האלפ"א בית"א והוראתו כדמותו לאברי ההבטה עַיִן; ובמספר יובא בחשבון שבעים:

עבד

עָבַד, העתיד יַעֲבֹד, פ"י דב"ב. הקל ענינו שרות ושמוש ופעולה שיעשה המשרת לאדון. והנושא נופל על העבד ועל האדון. והפעול אם האדון או העבד או הגוף שבו רשם הפעולה או מקרה הפעולה. ואם העבד נושא המאמר יבוא הפעול בקשור את יחס הפעול הוא האדון או העבודה: וַעֲבָדְךָ שש שנים (דברים ט"ו י"ב) dienen, עשות כל עסקיך, וכן חמר הפעול: כי תַעֲבוֹד את־האדמה (בראשית ד' י"ב) bearbeiten. וכן במקרה הפעולה: וְעָבַדְתָּ את־העבודה הזאת (שמות י"ג ה') ואם האדון נושא המאמר והפעול העבד יבוא בקשור בי"ת, לפי שהוא רק כלי העבודה: לא־תַעֲבֹד בו עבודת עבד (ויקרא כ"ה ל"ט): מיד הָעֹבְדִים בהם (יחזקאל ל"ד כ"ז): לבלתי עֲבָד בם (ירמיה ל"ד ט') וכן יבוא בשאר יחוסים לפי מושג העבודה ולפי ההצטרפות: בעבודה אשר תַּעֲבֹד עמדי (בראשית כ"ט כ"ז) והוא שמירת הצאן, כי הוא נופל על פעולות הגסות כעבודת האדמה ושמירת המקנה, ועל שרות ושמוש, ועל הכנעת הנכנע תחת יד מושל ועל כל המנהגים והמעשים והמצות שיעשה העושה במצות השם, וגם התפלה נקראה עבודה: ששת ימים תַּעֲבוֹד ועשית כל מלאכתך (שמות כ' ט'), כולל כל מיני פעולות ומלאכות ועסקים, ותעבוד כמו תתעסק בכל מיני עסק: כרמים תטע וְעָבָדְתָּ (דברים כ"ח ל"ט) bearbeiten: לַעֲבֹד את האדמה (בראשית ב' ה') anbauen: לא תַעֲבֹד בבכור שורך (דברים ט"ו י"ט): וְעָבַדְתָּ את אויביך (שם כ"ח מ"ח) dienstbar sein, מכנע במס וסר למשמעתו: עָבְדוּ את־כדרלעמר (בראשית י"ד ד') היו למס עובד: כאשר עָבְדוּ לכם (ש"א ד' ט') ביחס שאליו, ועל שרות והתמנות: למי אני אֶעֱבוֹד (ש"ב ט"ז י"ט) dienen, in einem Amt sein: כאשר עָבַדְתִּי לפני אביך (שם שם י"ט) ג"כ ביחס שאליו, כי בהתמנות ופקידות איננו נופל לשון את. כי הפעול הם העסקים שיעשה לצרכי המדינה. ועל עבודת השם: וַעֲבַדְתֶּם את יי (שמות כ"ג כ"ה) dienen, סר למשמעתו והתעסקות תמיד במצותיו היא עבודה: וַיַּעֲבֹד ישראל את יי (יהושע כ"ד ל"א): אחאב עָבַד את הבעל (מ"ב י' י"ח): לַעֲבֹד לאלהים אחרים (ירמיה מ"ד ג'): יהוא יַעַבְדֶנּוּ הרבה (מ"ב י' י"ח): לכו עִבְדוּ את יי אלהיכם (שמות י' ח'): דע אלהי אביך וְעָבְדֵהוּ (ד"ה א' כ"ח ט'): אם ישמעו וְיַעֲבֹדוּ (איוב ל"ו י"א): לַעֲבֹד את

הפיעל ענינו ההביא: סַתְּרִי נדחים (ישעיה ט"ז ג') verberge die Flüchtigen, או העלם מקום מצפון הנדחים כמו נודד אל תגלי: מאהבה מְסֻתָּרֶת (משלי כ"ז ה'), פירשתי בשרש יכח. ושעור הכתוב טובה אהבה מגולה ע"י תוכחת, מאהבה שהיא מסותרת מהעדר התוכחת, כי בגלות המוכיח האוהב את תוכחתו תתגלה ג"כ עז אהבתו אליו, כי אוהב נאמן יוכיח לאהובו בהרע דרכו, ע"כ טובה האהבה הזאת, מאהבת האוהב שירא להוכיח את אהובו מדאגה מדבר פן יחרה לבו עליו ויכעס. ועי"ז גם אהבתו גם תוכחתו נסתרת, והוא משולח ומוסיף ברעתו.

ההפעיל: באשפתו הִסְתִּירָנִי (ישעיה מ"ט ב') bergen, schützen, למחסה: יַסְתִּירֵנִי בסתר אהלו (תהלים כ"ז ה'), ר"ל יסוכך עלי, לבלתי קרוב אלי השונאים להרע עמו, והוא ע"ד המליצה כאלו נחבא הוא בסתר האהל אשר לה': תַּסְתִּירֵנִי מסוד מרעים (שם ס"ד ג'): וַתַּסְתִּירֵהוּ יהושבעת (ד"ה ב' כ"ב י"א) verstecken, verborgen halten: וַיַּסְתֵּר משה פניו (שמות ג' ו'), ועמו מה שהוא הסרה: פני לא הִסְתַּרְתִּי מכלמות ורק (ישעיה נ' ו') abhalten, wegwenden: וַיַּסְתֵּר עמל מעיני (איוב ג' ט'), כאלו אמר הסתיר עיני מראות עמל. ומ"ש העלם: כבוד אלהים הַסְתֵּר דבר (משלי כ"ה ב') geheim halten: לַסְתִּיר עצה (ישעיה כ"ט ט"ו), בא במקום תואר הפעל כמנהגם ליעץ עצה בסתר: ומדוע יַסְתִּיר אבי ממני (שמואל א' כ' ב') verhehlen, verheimlichen, וכל הסתרה שאצל פנים הוא הסרת השגחה מהמשגח ועזיבתו אל פגעים רעים: וְהִסְתַּרְתִּי פני מהם והיה לאכל (דברים ל"א י"ז): אַסְתִּירָה פני מהם אראה מה אחריתם (שם ל"ב כ'): הִסְתַּרְתָּ פניך הייתי נבהל (תהלים ל' ח'): תַּסְתִּיר פניך יבהלון (שם ק"ד כ"ט), כי קיום הדברים בהתדבקות השגחה, ובסורה מהם ההעדר כרוך בעקבם: למה פניך תַסְתִּיר (איוב י"ג כ"ד), נגד מה שאמר אז מפניך לא אסתר: הִסְתִּירוּ פנים מכם (ישעיה נ"ט ב'). ובא בחסרון שם פנים במכתב ומובן בענין: בעון בצעו קצפתי ואכהו הַסְתֵּר ואקצוף (ישעיה נ"ז י"ז), כלומר קצפתי והכיתיו והסתרתי פני מהם בקצפי והיה נעזב למקרים, ועי"ז וילך שובב בדרך לבו בסור השגחתי, ואח"כ, דרכיו ראיתי השיבותי פני להם לראות דרכיו השובבים ולהשגיח עליהם לבלתי לכת עוד שובב, והוא מצד התעוררות רחמי השם על ברואיו, ולא כפיר' המפרשי' האחרונים והמתרגמים, דרכיו ראיתי על התשובה, כי מה זה רבותא? אבל הפסוק הזה ושלפניו פרט שאחר הכלל שם פסוק כי לא לעולם אריב וגו' אשר לפני פניו. כי רוח מלפני יעטף ע"ש עטף. והפסוק על ענין הזה, כפול בתהלים ע"ה בשנוי לשון והוא רחום וגו' ויזכור כי בשר וגו' כי רוח עברה בו וגו' עיין שרש שוב: הַסְתֵּר פניך מחטאי (תהלים נ"א י"א) wende dich gnädig ab vom Anblick meiner Sünden, הוא לטובה לבלתי שום השגחתו לחוש להם; ע"ש פנה.

ההתפעל: הלא דוד מִסְתַּתֵּר עמנו (ש"א כ"ג י"ט) sich versteckt halten, נעצר במקום נסתר: אכן אתה אל מִסְתַּתֵּר (ישעיה מ"ה ט"ו) לאשר אין לך חפץ בהם נסתר אתה מהשגיח. וע"ד אל מחסה אתה בך סתר והצלה למסתתר והוסה בך אלהי ישראל מושיע. וע"א: ובינת נבוניו תִּסְתַּתָּר (שם כ"ט י"ד) sich verstecken, תירא לגלות עצת תבונתה. וע"ד הוא מענין סתירה בארמית, scheitern, עצת בינתם נהרסה ולא תקום. או מענין התנגדות, sich widersprechen, כאמרם בתלמוד מפני שדבריו סותרים זה את זה. הדעה האחת הורסת הדעה שלעומתה.

סֵתֶר שמ"ז או ת"הש או הפעל אם לדבר צפון: דבר־סֵתֶר לי אליך (שופטים ג' י"ט) Geheimniß: מלשני בַסֵּתֶר רעהו (תהלים כ"א ט"ו) heimlich, תה"פ וכן: אשר כנפשך בַּסֵּתֶר (דברים י"ג ז'): מכה רעהו בַּסָּתֶר (שם כ"ז כ"ד): אמר אל־גדליהו בַסֵּתֶר (ירמיה מ' ט"ו) in Vertrauen, שלא ישמע ולא יגלה: ויפת בַּסֵּתֶר לבי (איוב ל"א כ"ז): לחם סְתָרִים ינעם, כי הדבר הנעשה בסתר אם מצד טובו, כמו: מתן בַּסֵּתֶר יכפה אף (שם כ"א י"ד), או מצד רעתו ירא לגלותו. ומע"ז להם סתרים הוא כנוי לתאוות הנהיות בסתר, בלי להגלות לעין השמש מבושה מבני האדם, וע"א: עבים סֵתֶר־לו ולא יראה (איוב כ"ב י"ד) Hülle: ויורדת בְּסֵתֶר ההר (ש"א כ"ה כ') במקום נסתר מאין רואה. או למחסה: אתה סֵתֶר לי (תהלים ל"ב ז') Bürge, Schutz, Zuflucht:

וכל מה שענינו מרד, וסרב לשמוע בקול, הוא מנחי ע"ו: ויתנו כתף סוררת (נחמיה ט' כ"ט) Widerspenstigkeit. ורובו מחובר אל מרה: בן סורר ומורה (דברים כ"א י"ח): דור סורר ומורה (תהלים ע"ח ח'). (ע"ש מרה), הוא הסר ממצות המצוה ואיננו שומע בקולו.

סתו

סְתָיו שת"ז לתקופה שאחר החורף: כי הנה הסתיו עבר (ש"א ב' י"א) der Winter, וכן בארמית.

סתם

סָתַם פעל יוצא, גב"ב. הקל ענינו אוטם חלל הכלי שבו דבר יוצא ובא: והוא סתם את־מוצא המים (ד"ה ב' ל"ב ל') verstopfen, verschütten: וכל מעיני־מים תסתמו (מ"ב ג' י"ט), ובמובן המוסרי: סתום הדברים (דניאל י"ב ד') verhehlen, העלימם מגלות ענינם. כי גלוי כונה הנמצא בדבור כדולה מים ממעמקיו, והעלמתם היא סתימתם: כי־סתמים וחתומים (שם שם ט'): ובסתום חכמה תודיעני (תהלים נ"א ח'), הלב שהוא סתום: כל־סתום לא־עממוך (יחזקאל כ"ח ג'), יקרא מאמרי החכמה הנסתרים שלא יבינום הכל סתום: שתם תפלתי (איכה ג' ג') undurchdringend ist mein Gebet, ע"ד המליצה כאלו נסתם המבא בעד התפלה, לבל תוכל לבוא לפני אלהי השמים, סתם מקום שתעלה בו התפלה, והלשון קצרה, ובתלמוד סתם לן תנא, על הסתרת שמו וכן סתום הדבר בלשון קשה וסתום להבין.

הנפעל: החלו הפרצים להסתם (נחמיה ד' א') ausgefüllt werden: ונסתם גי הרי (זכריה י"ד ה'), לפי נוסח קריאת מקצת הספרים. כי ע"י קרבת ההרים זה אצל זה יתמלא הגיא שביניהם. ובתלמוד נסתמו טענותיו שאינו יכול להביע דבריו על הסדר.

הפיעל: סתמום פלשתים (בראשית כ"ו ט"ו): ויסתמום פלשתים (שם שם י"ח). ובתל' יסתם או סתמה על דבר שאין ענינו מבואר היטב לאיזה אופן מב' אופנים או לא נזכר שם האומר. ושותא דאינשא ימסתמא, vermuthlich, בדבר שלא בורר הכוונה בענין על א' מב' חלקי האפשר, וסומך על הענין בעצמו שיורה על החלק הנרצה שהוא יותר קרוב להבין מצד שלא גלה הפכו שאינה קרובה כ"כ.

סתר

סָתַר פעל עומד ויוצא, הב"ב. הקל ענינו טמינה וצפינה לאיזה כוונה שיהיה: ערום ראה רעה ויסתר (משלי כ"ב ג') verbergen, לפי הכתיב לפי שהנסתר הוא להנצל מאיזה רעה, אמר על השמירה שישמר נפשו מרע סתה, ואיפשר עוד על הרעה הכוללת רבים בבואה, והחכם רואה אותה טרם בואה, ועי"כ ימצא תחבולה להסתר ממנה שלא יהיה נתפס עם הכלל.

הנפעל מענין הקל: ערום ראה רעה ונסתר לפי הקרי: ונסתרת בנחל כרית (מ"א י"ז ג') sich verbergen. הוא פעל חוזר: אם־יסתר איש במסתרים (ירמיה כ"ג כ"ד), ויאמר על דבר נעלם מצד עצמו, וקשורו לרוב במ"ם: נסתרה דרכי מה' (ישעיה מ' כ"ז) verhohlen, unbewußt sein: ואנחתי ממך לא־נסתרה (תהלים ל"ח י'), נעלם בלתי ידוע מצד עצמו: לגבר אשר דרכו נסתרה (איוב ג' כ"ג), העלם ידיעת דרך אשר ילך בה: ונסתרה והיא נטמאה (במדבר ה' י"ג), נעלמה המעשה הידיעה אם היא נטמאה: כי נסתר איש מרעהו (בראשית ל"א מ"ט), כאשר יהיו דרכי איש ומעשהו נעלם מרעהו אחרי ההרחקה אז יצף ה': נחם יסתר מעיני (הושע י"ג י"ד), עצה"מ: נעלמה מעיני הרגשת נחמה ורחמים: הנסתרות לה' אלהינו (דברים כ"ט כ"ח) Geheimnisse, verborgene Dinge, ענינים שנעלמה סבתם ותכליתם. ויאמר על הגנה ומחסה: ובשקר נסתרנו (ישעיה כ"ח ט"ו) sich bergen, schützen. נרדף עם מחסני: אולי תסתרו ביום אף ה' (צפניה ב' ג'), תנצלו מרעה, פעול ע"י אחר. והפכו: ומפניך אסתר (בראשית ד' י"ד) kann ich mich vor dir verstecken? או פי' אהיה נעלם מהשגחתך ושמירתך, כי פנים כנוי להשגחה, וכל הסתרה שאצל פנים הענין בן כמבואר בהפעיל: אז מפניך לא אסתר (איוב י"ג כ'), לא יהיה נעלם מהשגחתך דרכי ותשגיח עלי לשמרני, כאלו אמר אז לא תסתיר פניך ממני כאמרו אחריו.

סרח

סָרַח, העתיד יִסְרַח, פ״ע, בב״ב. הקל ענינו פשוט בכסוי העודף על מדת המכוסה: יִהְיֶה סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן (שמות כ״ו י״ג) herunter hängen, תִּסְרַח על אחרי (שם שם י״ב): סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרָאשֵׁיהֶם (יחזקאל כ״ו ט״ו) mit lang herabhängenten Kopfbinden. מפות ארוכות תלויים ממגבעות שבראשיהם. ומ״ש התפשטות לבד: ויהי לגפן סֹרַחַת (שם י״ז ו׳) überhängender Weinstock, מצד פשוט ארכם תולי׳ אשכלתיהם למטה: וּסְרֻחִים על־ערשותם (עמוס ו׳ ד׳) ausgestreckt, או על הבגדים ומצעות הסרוחים ותלויים למטה: וסר מרזח סְרוּחִים (שם שם ז׳), אלו הנזכרים.

הנפעל ענינו באוש והפסד: נִסְרְחָה חכמתם (ירמיה מ״ט ז׳) verderben, עצ״הש ודרך גנאי כדבר סרוח. כמו טפה סְרוּחָה בתל׳ כן תבאש ריח חכמתם ולא תקובל והחכם Gesenius מעתיק נסרהה חכמתם מלשון הרקה ונפילה, ist denn ihre Weisheit verschüttet. (סרך בש׳ שרך: סרט בש׳ שרט).

סָרַךְ בסימן הרבים סָרְכִין, בלשון ארמית ענינו פקידי המלך הממונים על עסקי הנהגת המדינה (דניאל ו׳ ג׳ וגו׳), אות ך׳ בסוף הוא ע״ד לשון פרסי, כמו גִנְזַךְ מן גנז, גנזי; וסרך מן סר (שַׂר).

סרן

סֶרֶן שת״ז וענינו כמו שר בעברית, וכל מציאותו כשרי הפלשתים. קורים לשר סרן, כמו מן מר מָרָן, ומן רב רַבָּן בארמית: חמשת סַרְנֵי פלשתים (יהושע י״ג ג׳) Herren, Fürsten, Befehlshaber: לחמשת הַסְּרָנִים (ש״א ו׳ י״ח): לכם וּלְסַרְנֵיכֶם (שם ו׳ ד׳), וע״א: וְסַרְנֵי נחשת (מ״א ז׳ כ׳) Tafeln, כמו נס״ר, וכ״ה בתרגום נסרין.

סרס

סָרִיס שת״ז לאיש חשוך בנים, אם מצד הפסד באיברי הולדה, או שהוא נטול ביצים. והמין הא׳ נקרא בתלמוד סרים חמה והמין הב׳ סרים אדם: ואל־יאמר הַסָּרִיס הן אני עץ יבש (ישעיה נ״ו ג׳) Kinderloser, Verschnittener, ולפי שרוב משרתי מלכי קדם נטולי ביצים היו, לפי שהיו מפקדים על בית הנשים לכן נקראו משרתיהם סריסים: סְרִיס המלך שומר הנשים (אסתר ב׳ ט״ו) verschnittener Hofbedienter, איש סָרִים: ונשים וטף וְסָרִיסִים (ירמי׳ מ״א ט״ז): שבעת הַסָּרִיסִים (אסתר א׳ י׳), ויש תאר למשרתים לבד הממונים על עבודת בית המלך: והיו סָרִיסִים בהיכל מלך בבל (מ״ב כ׳ י״ח) Hofbediente. ועל ב׳ הענינים בא השם הזה על ב׳ משקלים פעם על משקל הדגושים ולא ישתנה ברבוי ובכנוי ובסמיכות כמו: סָרִיסֵי המלך (אסתר ב׳ כ״א): רב סָרִיסָיו (דניאל א׳ ג׳), ופעם יבוא ע״מ הרפויים וישתנה בסמיכות או בכנוי כמו: סְרִיס המלך (אסתר ב׳ ג׳): סְרִיסֵי פרעה (בראשית מ׳ ז׳). ובתלמוד נמצא הפעל סֵרֵס את הזכר, סֵרֵס המקרא ודרשהו. וכן נמצא שם תאר סַרְסָר, Mäkler, Unterhändler, המשתדל בין המוכר והקונה במכירת הסחורה. ועיקר ענינו לקוח מסרים המלך שהמלך קנה סחורה על ידו: (סרעף בש׳ סעף).

סרף

מְסָרֵף שת״ז לדוד אחי האם: ונשאו דודו וּמְסָרְפוֹ (עמוס ו׳ א׳) Mutter-Bruder; וי״מ זה מענין שריפה כמו וּמְשָׂרְפוֹ.

סִרְפָּד שם עץ סרק: תחת הַסִּרְפָּד יעלה הדס (ישעיה נ״ה י״ג) eine Steppenpflanze; wilder Baum. סרק ע׳ שרק.

סרר

סָרַר פעל עומד, בנינו קל. ענינו שובבות רוח בשרירות הלב: כי כפרה סֹרֵרָה סָרַר ישרא׳ (הושע ד׳ ט״ז) ausgelassen, wild, unbändig sein. מדמה אותם לפרה שהשובבות הוא מצד העדר השכל ובחינה, או מצד שרירות לב מרוב אבילה: המיה היא וְסֹרָרֶת (משלי ז׳ י״א) unruhig ist sie und widerspenstig. וכל שענינו רק שובבות רוח ופראות מעשים הוא מן הכפולים: שריך סוֹרְרִים (ישעיה א׳ כ״ג), אין להם מדה ומוסר אך פראים במעשיהם והעד על כלם: אל־עם סוֹרֵר ההולכים דרך לא־טוב אחר מחשבותיהם (שם ס״ה ב׳), כמו בשרירות לבם: אך סוֹרְרִים שכנו צחיחה (תהלים ס״ח ז׳),

המקום Sipphara אשר בארם נהרים על נהר פרס.

סְפָרֶת, שם ע"פ על משקל קהלת (עזרא ב' נ"ה וג"כ עם ה"א הידיעה: הַסֹּפֶרֶת (נחמי' ז' נ"ז).

סֵפֶר שת"ז לכתב וחבור ואגרת כולל ענינים ועסקים או מצות ודינים או למודים: סֵפֶר נתן לי (ד"ה ב' ל"ד י"ח) eine Schrift, ein Buch: ויכתב דוד סֵפֶר אל־יואב (ש"ב י"א י"ד) Brief: סֵפֶר הַמִּקְנָה (ירמיה ל"ב י"א) Contract: סֵפֶר הַגָּלוּי (שם שם י"ד) Urkunde: סֵפֶר הַיַּחַשׂ (נחמיה ז' ה') Stammbaum. ולפי שנופל על ענינים שונים לכן הוא מתואר מחובר עליו התואר: סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם (בראשית ה' א') Geschlechts-Register: סֵפֶר הַבְּרִית (שמות כ"ד ז') Verbindungsbuch: סֵפֶר הַתּוֹרָה (דברים ל"א כ"ו) Gesetzbuch: סֵפֶר הַיָּשָׁר (יהושע י' י"ג), לא נודע מה הוא, ואחשוב אני שהוא שם ספר רשומים בו חיי גדולים ואנשי שם ומעשיהם, Biographien: סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים (מ"א י"ד י"ט) Geschichtsbuch: ספר הַזִּכְרוֹנוֹת (אסתר ו' א') Denkwürdigkeiten, Chronik: סֵפֶר מִלְחֲמוֹת ה' (במדבר כ"א י"ד) Kriegsgeschichte. ובא שם ספר על הכתיבה: ללמדם סֵפֶר ולשון כשדים (דניאל א' ד') Schreiben und Lesen: ונגלו כַסֵּפֶר השמים (ישעיה ל"ד ד') Rolle, לפי שהיו ספרי הראשונים כמגלה, והרבוי: ותכתב סְפָרִים בשם אחאב (מ"א כ"א ח') Briefe: בינתי בַּסְּפָרִים (דניאל ט' ב') Bücher, Schriften, ובס"נ: הלא בְּסִפְרָתֶךָ (תהלים נ"ו ט'), וי"מ מלשון מנין והגבלה ע' תל"ע.

סַפִּיר שם אבן יקרה: נפך סַפִּיר ויהלום (שמות כ"ח י"ח) Saphir: מקום־סַפִּיר אבניה (איוב כ"ח ו'): כמראה אבן־סַפִּיר (יחזקאל א' כ"ו), לסמן הרבים: מעלפת סַפִּירִים (ש"ה ה' י"ד): ויסדתיך בַּסַּפִּירִים (ישעיה נ"ד י"א).

מִסְפָּר שמ"ז יש מע"א: ויעברו בְּמִסְפָּר (ש"ב ב' ט"ו) Zahl, תה"פ: כי־אין מִסְפָּר (בראשית מ"א מ"ט), לרבויו: מִסְפַּר יהיו (ישעיה י' י"ט), למעוטו, וכן: מתי מִסְפָּר (בראשית ל"ד ל'): וּמִסְפָּר את רובע ישראל (במדבר כ"ג י'): כאלו אמר וּמִי סִפֵּר, ויבוא נכון לעמת מִי מָנָה עפר יעקב שלפניו; אמנם חלילה להוסיף אות אחת בתורה, ומלת ומספר הוא פה ע"ד לשון הארמית, והבן. ומ"ש מע"ב: את־מִסְפַּר החלום (שופטים ז' ט"ו) die Erzählung, והרבוי מע"א: מִסְפְּרֵי ראשי החלוץ (ד"ה א' י"ב כ"ג).

סקל

סָקַל פעל יוצא, דב"ב. הקל ענינו זריקת אבן באדם להמיתו: וּסְקַלְתּוֹ באבנים (דברים י"ג י"א) steinigen: ולא יִסְקְלֻנוּ (שמות ח' כ"ב).

הנפעל: סָקוֹל יִסָּקֵל (שם י"ט י"ג) gesteinigt werden.

הפיעל: וַיְסַקֵּל באבנים את דוד (ש"ב ט"ז ו') Steine werfen. וכשהוא נקשר במ"ם ענינו הסרת האבן: סַקְּלוּ מאבן (ישעיה ס"ב י') wegräumen: ויעזקהו וַיְסַקְּלֵהוּ (שם ה' ב'), ויהיה סקל וסלק בארמית לע"א.

הפועל: סֻקַּל נבות וימות (מ"א כ"א י"ד), ושם *סְקִילָה בתפלה ובתל' ידוע.

סָקַר בשרש שקר.

סרב

סָרַב פעל יוצא מצטרף על פעל אחר להורות בו מאון לעשות הפעולה, הפעל איננו במקרא כ"א בארמית. מאן לשלח את העם, תרג' סָרֵב לשלח ית עמא, sich widersetzen, weigern. שמעו נא המרים, תרגם סָרְבָנַיָּא. והשם ממנו במקרא: כי סָרָבִים וסלונים (יחזקאל ב' ו') Widersetzliche. והרבה ממנו בתלמוד *מְסָרְבִים לקטן ואין מְסָרְבִים לגדול, widerstreben, ואל יהי סָרְבָן באותה שעה.

סַרְבָּלִין, שם התואר לשמיכה אשר ילבשו מעל לבגד, (דניאל ג' כ"א, כ"ז) Mantel, ויש מפרשים כי הוא תואר למכנסים, ואיננו נכון לפרש כן, כי זר הוא, ואין לו יסוד.

סַרְגוֹן (הוראתו ע"פ לשון ערב שר שמש) שם מלך אשור אשר מלך לפני סנחריב, אשר ערך מלחמה עם מצרים (ישעיה כ' א').

סֶרֶד, שם ע"פ: לְסֶרֶד משפחת הַסַּרְדִּי (במדבר כ"ו כ"ו).

סרה

סִרְיוֹן שם ת"ז ללבוש ברזל כמו שִׁרְיוֹן בשי"ן: ואל יתעל בְּסִרְיֹנוֹ (ירמיה נ"א ג') Panzer: לבשו הַסִּרְיֹנוֹת (שם מ"ו ד').

אכל סָפָק לא אכל. ויש קוראים סְפָק ואיננו נכון כי הוא שם ולא תאר. ובתרג' וּמְסַפְּקִים אם אינן קיימין, וי"ל מזה בינינו יִסְפֵּק הוא מסופק בנו ובדברינו אם אמת הם וירב אמריו אֵל אֵל. ושם סִפּוּק ידוע על צדקה הנתנה לעני כדי צרכו, והשם הזה כולל ספוק פסוק וקצוב, מן הפוסק סלע לצדקה.

ספר

סָפַר, העתיד יִסְפֹּר, פ"י, דב"ב. הקל יש ענינו מנין לדעת הכמות: סָפַר את־העם (שמואל ב' כ"ד י') zählen: וְסָפַר לו שבעת ימים (ויקרא ט"ו י"ג): נדי סָפַרְתָּה (תהלים נ"ו ט'): סֹפֵר את־המגדלים (ישעיה ל"ג י"ח): כי־עתה צעדי תִּסְפּוֹר (איוב י"ד ט"ז): על השגחה ועיון לענש עליהם, וי"ל כי מלת לא אשר בסוגר עומד במקום שנים ומוסב ג"כ על הדלת: וכל צעדי יִסְפּוֹר (שם ל"א ד') und alle meine Schritte zählt er, כי כמו שבא על הכמות כן בא על האיכות. ויש ענינו כתיבה: ה' יִסְפּוֹר בכתב עמים (תהלים פ"ז ו') verzeichnen.

הנפעל מענין א': ולא יִסָּפֵר מרב (בראשית ט"ז י') gezählt werden.

הפיעל יש מענין ראשון: עצמו מִסַּפֵּר (תהלים מ' ו'): אֲסַפֵּר כל־עצמותי (שם כ"ב י"ח), מרוב כחשות: מי יְסַפֵּר שחקים בחכמה (איוב ל"ח ל"ז), ישער ויגביל. ויש מה שהוא ספור: אשר סִפְּרוּ לנו אבותינו (שופטים ו' י"ג) erzählen: מְסַפֵּר לרעהו חלום (שם ז' י"ג) סַפֵּר אתה למען תצדק (ישעיה מ"ג כ"ו), נופל לרוב על המציע אריכות דברים בספור מעשה כולל ענינים שונים ממה שראה או שמע או קרה לו: וַיְסַפֵּר העבד ליצחק (בראשי' כ"ד ס"ו): וַיְסַפְּרוּ לו את כל־המוצאות (יהושע ב' כ"ג). וההבדל שבין הגדה לספור, הגדה נופל לרוב על הודעת דברים בפה, בין דברים שעברו ובין דברים שעתידים להיות דרך בשורה אבל ספור איננו נופל רק על מעשה שעברה, מונה המספר השתלשלות הדברים והמשכם זע"ז וזא"ז עיין באור (תהלים מ' ו').

הפועל מע"ב: אשר לא סֻפַּר להם (ישעיה נ"ב ט"ו): לא תאמינו כי־יְסֻפָּר (חבקוק א' ה').

סֵפֶר שמ"ז למנין: אחרי הַסְּפָר (ד"ה ב' ב' ט"ז) Zählung: כי לא ידעתי סְפֹרוֹת (תהלים ע"א ט"ו), ע"מ אחר.

סוֹפֵר שת"ז למהיר במלאכת הכתיבה: ומושכים בשבט סוֹפֵר (שופטים ה' י"ד) Schreibkundiger: וקסת הַסֹּפֵר במתניו (יחזקאל ט' ב'), וכן לממונה על הכתיבה אצל הגדולים הכותבים עניניהם ע"י אחר ממונה לכך. ובא: סוֹפֵר המלך (ד"ה ב' כ"ד י"א) Geheimschreiber, Kanzler: ושבנא הַסּוֹפֵר (מ"ב י"ט ב'): ויקראו סֹפְרֵי המלך (אסתר ג' י"ב), ויש ת"ז לחכם ומבין בספרים ובלמודיהם הנשואים בהם: סוֹפֵר מהיר בתורת ה' (עזרא ז' ו'), Schriftgelehrter, ובתלמוד נקראו החכמים ויודעי התורה סופרים, Schriftgelehrte, ואם אמרו על איזה תיקון שהוא מדברי סופרים מתיחס רק על מה שיסדו עזרא וסיעתו מחברת אנשי כנ"הג, שהמה נקראים סופרים, והתקנות אשר אחרי הפסק כנ"הג נקראו מדרבנן. והטעם נזכר בס' המצות להרמב"ם:

סָפַר ענינו בארמית כמו סופר בעברית ושמשי סָפְרָא (עזרא ד' ח') הוא סופר ספר זכרונות לפני המלך: königlicher Schreiber, ויש לתואר חכם ובעל אסופות בדת אל: לעזרא כהנא סָפַר דתא (שם ז' י"ב) Schriftgelehrter.

סְפָר שם עיר בארץ ערב על אחד מהררי קדם: ויהי מושבם ממשא באכה סְפָרָה הר הקדם (בראשית י' ל').

סְפָרַד שם ארץ בלתי ידועה ימים רבים, נזכר רק פעם אחת (בעובדיה א' כ'): וגלת החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת וגלת ירושלים אשר בִּסְפָרַד. התרגום הרומי יתרגם ספרד Bosphorus; ותרגום ארמית וסוריא ומפרשים רבים מבני ישראל יכוננו יהד אל ארץ שפאניא, והתרים את הארץ חדשים מקרוב באו ויאמרו כי הוא המקום הנקרא עד היום הזה Çparad אשר בין קאפאדאציען ובין יאָניען. ראה המאמר להחכם היהודי אָפערט במכתב עתי הצרפתי: Journal Asiat. IX, 1851, p. 279.

סְפַרְוַיִם שם עיר הסרה למשמעת ממלכת אשור (מ"ב י"ז כ"ד, י"ח ל"ד, ישעיה ל"ו י"ט, ל"ז י"ג) ורבים מיושביה באו לגור בשומרון, אולי הוא

ארזא. וספוני תאר לבתים ספונים משופעים ומצופים בארז. ובא נרדף עם צפון: ושְׂפֻנֵי טמוני חול (דברים ל"ג י"ט), אוצרות המכוסים וצפונים ע"י החול. כי צד"י ושי"ן קרובים במוצא ואולי הוא מל' ספינה לפי שאמר שפע ימים יינקו, וע"י הספינה יביאו הטמונים בחול: כי שם חלקת מחוקק סָפוּן (שם שם כ"א) denn dort ist der Antheil des Gesetzgebers, des Verborgenen, וספון כמו הספון, רומז לקבר משה. ודרך כבוד כנה קברו כאלו הוא בית צפון. והמפרשי' פירשו ספון כמו צפון. והר"מ ז"ל העתיק שניהם מל' השיבות, וראיתו מתלמוד מאן חשיב ספין ופי' שפוני טמוני דברים יקרי ערך הטמונים בחול, אבנים טובות ומרגליות. וכספון אשר הוא חשוב בעיניו. וכן י"ל בבתיכם ספונים, וזה כח מליצת ל' עברית הנשגבה להשתמש בשמות כולל שם א' מושגים רבים נופלים לע"א.

סִפֻּון תהש"ז: עד־קירות הַסִּפֻּן (מ"א ו' ט"ו) die Wölbung.

סְפִינָה שת"נ למקום מכוסה ומשופע למעלה ככפה באניה: אל־ירכתי הַסְּפִינָה (יונה א' ה') Verdeck des Schiffes, ודוק בלישנא, כי עד הנה מזכיר שם אניה שהוא שם הכולל; וכאן על מקום שנסתר יונה תחת מכסה האניה אמר ירכתי הספינה, מקום שמכוסה האניה וספון כתקרה, ולכן אמר ירכתי הספינה שהוא בצד האחרון. ואין צורך לדחק הראב"ע והרד"ק שאמרו אל אחת מן ירכתי, לפי שסברתם שהוא תאר כולל לכל האניה. אבל רומז על מקום הספון ומכוסה. אך בארמית ובתלמוד בא ספינה לכלל האניה.

ספף

הִסְתּוֹפֵף פ"ח בנינו התפעל ענינו חנייה בסף הבית: הִסְתּוֹפֵף בבית אלהי מדור באהלי רשע (תהלים פ"ד י"א), auf der Schwelle stehen, וי"מ אותו מל' מחסה, ואין מחסה לפירושם.

סַף שת"ז יש ענינו מפתן ואסקופת הפתח: את סף השער (יחזקאל מ' ו') Schwelle: וידיה על־הַסַּף (שופטים י"ט כ"ז): משומרי הַסַּף (אסתר ב' כ"א): בְּסַף הבית (מ"א י"ד י"ז): סִפָּם אֶת־סִפִּי (יחזקאל מ"ג ח'): שומרי הַסִּפִּים (ד"ה א' ט' י"ט). וינועו אמות הַסִּפִּים (ישעיה ו' ד'). ולפעמים בא ספים על המזוזות: וירעשו הַסִּפִּים (עמוס ט' א') Pfosten. ויש ענינו כלי אגנות ומזרק: מן־הדם אשר בַּסַּף (שמות י"ב כ"ב) Becken: ואת־הַסִּפִּים ואת המחתות (ירמיה נ"ב י"ט), ובר"נ: סִפּוֹת כסף (מ"ב י"ב י"ד): וְהַסִּפּוֹת והמזמרות (מ"א ז' נ').

ספק

סָפַק, העתיד יִסְפֹּק, פ"י, בנינו קל. א) יש ענינו הכאת ב' גופים זה בזה: תחת רשעים סְפָקָם (איוב ל"ד כ"ו) schlagen, zusammenschlagen: ובתל' בג' ת' קו"ף סופג את הארבעים: וְסָפַק מואב בקיאו (ירמיה מ"ח כ"ו), יתנודד בקיאו משכרות ויתנגף. ורבו יאמר על מחאת כף אל כף, אם לשמחת נקמה, או להשתוממות והרטה: סָפְקוּ עליך כפים (איכה ב' ט"ו) die Hände zusammen schlagen, על המיה והשתוממות: וַיִּסְפֹּק את־כפיו (במדבר כ"ד י'), השתוממות וקצף: יִשְׂפֹּק עלימו לפימו (איוב כ"ז כ"ג). והכאת כף על ירך הוא לחרטה וצער על דבר שעשה: סָפַקְתִּי על־ירך (ירמיה ל"א י"ט): סְפֹק על ירך (יחזקאל כ"א י"ז). ב) יש ענינו ספוק ודי: אם יִשְׂפֹּק עפר שמרון (מ"א כ' י') genug sein, hinreichend sein, על הגעת שעור כדי צרך מדת דבר אחד. וכן יאמר ד"מ לא *יִסְפֹּק ב' אמות לבגד: בינינו יִסְפּוֹק וירב אמריו לאל (איוב ל"ד ל"ז), כלומר די דברים אשר דבר בינינו להענש עליהם וירב עוד אמריו לאל. וי"ל מזה: וספק מואב בקיאו וההפעיל בשם שפק. ובתלמוד שמושו הרבה עד"ז. וגם בהתפעל: *הַמִּסְתַּפֵּק במעט, sich begnügen.

סֶפֶק שמ"ז או ת"הש לדי צרך: במלאת סִפְקוֹ יצר לו (שם כ' כ"ב) hinlängliches Auskommen, גם ביש לו ספוק כל צרכו עוד ידאג פן חסר יבואנו. ויש ענינו ספק מבוכת מחשבה באמתת הדבר: כי חמה פן־יסיתך בְשָׂפֶק (שם ל"ו י"ח) Verzweiflung. ונשען על זה כתבתי מה"ל בשיר תלונות החיים (ס' תופש כנור ועוגב) המליצה: הַשָּׂפֵק נֵעוֹר מִזְּבוּל חֶשְׁכּוֹ וכו', der Zweifel ward aufgeregt aus seiner finstern Behausung, כי השפק בחושך הולך, כי לא ידע נכוחה. ובתל' יִסָפֵק

ואשר יאסף אל העיר יפול בחרב. ראה זה מצאתי שרשי נחי פ"א ופ"י וגע"ו ונחי ל"ה משלבים ומשתתפים. ע"כ זה יש מקומות שאין להכירם ולהבדילם מאיזה גזרה הם.

ההפעיל מע"א בקל: אַסְפֶּה עלימו רעות (דברי' ל"ב כ"ג) häufen, אוסיף עליהם רעה אחר רעה. ויתכן להיות ג"כ מע"ב. אביא עליהם כל הרעות עד סוף הרעות ותומם. ע"ר וחצי אכלה בם, וכולל ג"כ המקרה וההזדמנות הרעות יספו אותם יחד טוב ורע.

ספח

סָפַח פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל ענינו חבור והטפל דבר פחות הערך אל דבר גדול ממנו לחסות בו: סְפָחֵנִי נא אל־אחת הכהונות (ש"א ב' ל"ו) annehmen, anstellen, חבר אותי להיות טפל אל שרות הכהנים להיות לי למחסה.

הנפעל: וְנִסְפְּחוּ על־בית יעקב (ישעיה י"ד א') sich zugesellen, sich verbinden, anschließen. עומד נרדף עם ונלוו. וכלם חבור טפל על העיקר להסות בו.

הפיעל ענינו צרעת מספחת הנדבקת לגוף, כטפל על העיקר: וְשִׂפַּח ה' את קדקד בנות ציון (ישעיה ג' י"ז) grindig machen, geschwüren lassen, בשי"ן כמו בסמ"ך. כמו נתק שהוא נתק מעל מקום חבורו כן ספח שנדבק בבואו ונתק בסורו. וע"א: מְסַפֵּחַ חמתך (חבקוק ב' ט"ו) anheften, מדבק בו חמת יין, מטה לב מלכים להדבק בו וישק אותם יין אף שכר להטפל בו.

הפועל: תחת חרול יְסֻפָּחוּ (איוב ל' ז') sich verbergen. יתחברו לשבת תחת חרלים למצא שם מחסה, כי גם מושג החסות והגנה נכלל בפעל הזה כמו ספחני נא בקל.

ההתפעל: מֵהִסְתַּפֵּחַ בנחלת ה' (ש"א כ"ו י"ט), מהדבק בנחלת ה' להיות לי בו מחסה.

סַפַּחַת שת"נ לשחין דבק בעור: שאת או סַפַּחַת (ויקרא י"ג ב') anklebender Grind, שהוא טפל ודבק מעל לעור. מן ושפח קדקד. ובתום' מ"ם: פשתה המִסְפַּחַת (שם שם ח'). ובלי ס"נ: למשפט והנה מִשְׂפָּח (ישעיה ה' ז'), דבקות וחבור וקרבות דברי טפל Rechtsbruch und Partheilichkeit, מספחים בעלי הדין בעד אגורת כסף, או מלי מהסתפח, שיחפו את הקרב להם בשחד. כי בעבור לשון נופל על לשון השתמש בשם על מושג רחוק. ואם תתבונן תמצא כי ספח, טפל ותפל שוים בכל ענינם, וע"כ באמרו משפח ע"ד טופלי שקר טחי תפל.

סְפִיחַ שת"ז לצמח טפל הצומח מאליו, מן הגרגרים שנפלו מעיקר התבואה בעת הקציר: אכל השנה סָפִיחַ (מ"ב י"ט כ"ט, ישעיה ל"ז ל') Nachwuchs: את סְפִיחַ קצירך (ויקרא כ"ה ה'), שהזרע הזה נספח וטפל אל קציר שנה שעברה. וע"א: תשטוף סְפִיחֶיהָ עפר ארץ (איוב י"ד י"ט), לפי שעקר המאמר בפרשה הזאת להחליט הפסק הויה לאדם במותו, יאמר כי יש לעץ תקוה וגו' בעפר ימות גזעו מריח מים יפריח וגו' ויגוע אדם ואיו? וגו'. וע"ז אמר ואולם הר נופל יבול, ויעדר, אבנים שחקו וגו' תשטוף המים גם ספיח (זרע) מעפר ארץ ואז אין דבר שיצמח, כי הספיח מזרע שנפל בקציר, ואם ישטפם המים מאין יצמח, כן תקות אנוש האבדת. ולפ"ז חסר שם במקרא וכאלו אמר ותבואה תשטף וגו'. וי"מ ספיח, כמו סחיף, מן מטר סוחף, והוא תאר למים. שטף המים ישטוף את עפר ארץ ואבד. (ע"ש סחף).

מִסְפָּחוֹת שת"נ למעטפות הראש: ועשות הַמִּסְפָּחוֹת (יחזקאל י"ג י"ח) Kopfbinden, כמו מטפחות, כי הטי"ת והסמ"ך דומין כמעט בצורתן.

ספל

סֵפֶל שת"ז לכלי כמו אגן: מלא הַסֵּפֶל מים (שופטים ו' ל"ח) Waschbecken: בְּסֵפֶל אדירים הקריבה חמאה (שם ה' כ"ה) Schaale, וישם באגנות ת"י בספלין.

ספן

סָפַן, העתיד יִסְפֹּן, פ"י, בנינו קל ענינו צפוי קרוי וכסוי: וְסָפוּן בארז (ירמיה כ"ב י"ד) belegen, decken: וְסָפֻן בארז מִמעל (מ"א ז' ג') getäfelt: וַיִּסְפֹּן את הבית (שם ו' ט'), נאמר על תקרת הבית שעשוי משופע בספינה שהולך ומשפע ככפה: בבתיכם סְפוּנִים (חגי א' ד'), תרגם מטללי בנסרי

אשר כתר המלכות ושמן המשחה על ראשו), לכן צוה לשריו לעשות כן, והוא היה הולך אחרי המטה, להפך ממנהגו אשר היה נוהג בעת גיל-ושמחה, עת צעדו נושאי ארון ה׳ וגו׳.״ עכ״ל.

מִסְפֵּד שמ״ז: מִסְפֵּד גדול (בראשית נ׳ י׳) Trauer, Leichenzug: מִסְפֵּד מר (יחזקאל כ״ז ל״א): מִסְפַּד תמרורים (ירמיה ו׳ כ״ו): כְּמִסְפֵּד על היחיד (זכריה י״ב י׳), כי בהספד יעשו מעשים רומזים על כבוד המת: הפכת מִסְפְּדִי למחול לי (תהלים ל׳ י״ב), צער של כאב לבד.

ספה

סָפָה פעל עומד ויוצא, גב״ב. הקל א) יש עניננו שוה לנחי פ״י שרש יסף והוא יוצא: לִסְפּוֹת עוד על חרון (במדבר ל״ב י״ד): סְפוּ שנה על שנה (ישעיה כ״ט א׳) häufen: עלתיכם סְפוּ על זבחיכם (ירמיה ז׳ כ״א) hinzuthun, häufen, vermehren. ב) ויש עניננו שוה בהוראתו לנע״ו סוף ואל נחי פ״א אסף בע״א: סָפְתָה בהמות ועוף (שם י״ב ד׳) aufhören, dahin sein: סָפוּ תמו מן־בלהות (תהלים ע״ג י״ט): וְסָפוּ בתים רבים (עמוס ג׳ ט״ו), עומדים: מבקשי נפשי לִסְפּוֹתָהּ (תהלים מ׳ ט״ו) hinwegnehmen, zu Schanden machen, zu Grunde richten, נרדף עם אסף בע״א נופל על השחתת דבר והעבירו ממקומו במקרה שלא כמשפט: שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך למען סְפוֹת הרוה את הצמאה (דברים כ״ט י״ח) [והנה נלאו המפרשים לפרש המקרא הזה על נכון, וידידי החכם המפואר הר״ר יצחק שמואל ריגיו העירני על באור נכון הנמצא בספר שירים שונים מאת המשכיל המשורר הר״ר י״ל Kinderfreund ז״ל, ואני אעתיקם מל״א למענך, קורא נעים: „פירוש המלות הַצְּמֵאָה, הָרָוָה המה שמות מופשטים, Nomina Abstracta, ויתורגמו, Durst, Sättigung, oder Stillung des Durstes, גם השקטת התאוה, Befriedigung der Begierde, Genuß. והפעל סְפוֹת, הוראתו כמו: האף תִּסְפֶּה צדיק עם רשע (בראשית י״ח כ״ג), או: פן תִּסָּפֶה בעון העיר (שם י״ט ט״ו), והוראתו כליה, הסרה והעברת דבר מהיות. והנה המתאוה והחושק הוא במצב פרוע ולא ידע שָׁלֵו, ויאמר בלבו, כי במלאות תאותו ימצא מרגוע, כמו הָרָעֵב וְהַצָּמֵא יסירו כאב בטנם וישקטו אחרי האכילה והשתיה, אשר לא כן הדבר, כי כאשר יוסיף בעל התאוה למלאות תאותיו כן תרבינה וכן תפרוצנה בקרבו; וּכְשָׂבְעָם תרעבנה. ולפי זה, פירוש המקרא בא אל נכון כזה: אל תאמר, שלום יהיה לי, אלך אחרי תאותי ושרירות לבי ואשקיט ואמלא אתהן, וְהָרָוָה תִסְפֶּה וּתְכַלֶּה את הצמאון של התאוה לבל תציקני בתשוקותיה, ויתורגם: es wird mir wohl bekommen, wenn ich den Lüsten meines Herzens folge, dadurch vernichtet der Genuß die Begierde. ומלת למען הוא פה כמו: למען תִּוָּרֵא (תהלים ק״ל ד׳)״]: האף תִּסְפֶּה צדיק עם רשע (בראשית י״ח כ״ג). בכלות אנשי סדום בהסרה והעברה. מבלי השגיה להבדיל ביניהם ע״כ בא: את־הזקן תִּסְפֶּה (ישעיה ז׳ כ׳), העברה והשחתה.

הנפעל מע״ב: פן־תִּסָּפֶה בעון העיר (בראשית י״ט ט״ו), תאסף ותכלל בהעברה בכללות החטאים. וכל הוראת הפעל הזה לפי מקומו יבוא תמיד לענין שיכלל הטוב עם הרע בלי הבדל להשחתה ולהבערה. ע״כ תמצא הל׳ הזה רק בתפלת אברהם כשאמר צדיק עם רשע. ואח״כ פן תספה בעון העיר: פן־תִּסָּפוּ בכל־חטאתם (במדבר י״ו כ״ו), תספו רק בשטף חטאתם. ומזה: ויש נִסְפֶּה בלא משפט (משלי י״ג כ״ג): או במלחמה ירד וְנִסְפָּה (ש״א כ״ו י׳), בשטף מלחמה הפך או יומו יבוא: עתה אֶסָּפֶה יום אחד (שם כ״ז א׳), יקרה בפתע שאפול בידו ואספה בלא משפט, כלו על דבר נשחת במקרה, והזדמנות מצד העדר השמירה והשגחה על הדבר ההוא בפרט להבדילו ולהצילו או להשמר בנפשו: גם־אתם גם־מלככם תִּסָּפוּ (ש״א י״ב כ״ה), כלה והעדר ואובד מבלי שמירה והשגחה גם הטוב גם הרע. והנה נתתי מקום למעיין לעיין על עמק חכמת מליצת הלשון בעברית, כי ימצאו בה פעלים מושגיהם דקי העיון, ואין להם דוגמא בשאר לשונות להמליץ אותם והבן, כי לא העיר עוד אחד מן הראשונים על הוראה זאת. ויש עניננו עוד כמו נאסף, מענין אסיפה והכנס והסתתר: וכל־הַנִּסְפֶּה יפול בחרב (ישעיה י״ג ט״ו) sich verbergen, sich einschließen, ע״ד ונאספתם אל עריכם, תזרח השמש ויאספון, ועניננו

הנפעל: וַיִּסָּעֵר לב מלך־־ארם (מ"ב ו' י"א) unruhig sein. כי הלב הנרדף מתכונת מחשבתו הרעה, כמו ים יסער מרוח. ובשי"ן: וסביביו נִשְׂעֲרָה מאד (תהלים נ' ג').

הפיעל בשי"ן: וִישָׂעֲרֵהוּ ממקומו (איוב כ"ז כ"א) wegstürmen, יגרש אותו במהירות כדחיפת רוח סערה.

הפועל: יְסֹעַר מגרן (הושע י"ג ג') weggetrieben, [vom Wind]. נדחפת במהירות כמוץ מרוח סער: עניה סֹעֲרָה לא נחמה (ישעיה נ"ד י"א), כמו אניה תגורש ותדחף מרוח סער.

ההתפעל בשי"ן ת' סמך: וְיִשְׂתָּעֵר עליו מלך הצפון (דניאל י"א מ') mit Ungestüm anfahren, anstürmen.

סַעַר שם ת"ז לרוח חזק: סַעַר־־גדול בים (יונה א' ד') Sturmwind: תרדפם בְּסַעֲרֶךָ (תהלים פ"ג ט"ז), ובשי"ן: אחזו שַׂעַר (איוב י"ח כ') Entsetzen, מן ויסער לב. ובס"נ: רוח סְעָרָה עושה דברו (תהלים קמ"ח ח'), ובשי"ן: בסופה וּבִשְׂעָרָה דרכו (נחום א' ג'), והוא דומה להברת הרוח החזק ברעש ישמיע קול, Sarr.

ספא

*סָפָא פעל יוצא, בנינו קל, ענינו המראה ופיטום, איננו במקרא כ"א בתל' סְפָא ליה כתורא füttern, mästen, סַפְאֵי לי מכל מינא: סְפָתוּ להו אסורא נאמר תמיד על נתינת מאכל. והשם סמנו במקרא:

מִסְפּוֹא שת"ז למאכל בהמות: לתת מִסְפּוֹא להמורו (בראשית מ"ב כ"ז) Futter: ויתן תבן וּמִסְפּוֹא (שם כ"ד ל"ב). (ספג בש' ספק).

ספד

סָפַד, העתיד יִסְפֹּד, יִסְפְּדוּ, פ"י, בב"ב. הקל ענינו אבל וקינה רובו על המת, ומעוטו יגון וצער על איזה צרה ומקרה רעה. וכל קשורו בלמ"ד או במלת על: וְסָפְדוּ לו כל־־ישראל (מ"א י"ד י"ג) klagen, trauern: וְסָפְדוּ עליו (זכריה י"ב י'): וְסָפְדָה הארץ (שם שם י"ב), עצה"מ: על־־זאת אֶסְפְּדָה ואילילה (מיכה א' ח').

הנפעל: לא־יִסָּפְדוּ ולא יקברו (ירמיה י"ו ד'), כי לפעמים בא הגוף שבעבורו הפעולה במקום הפעול. כי הפעול הוא המספד. וזה לשון החכם המפורסם יוסף אלזארי (J. Fürst) במדרש מלים הקטן שלו: „ספד stechen, stoßen, in etwas schlagen, übertragen, an die Brust schlagen, als Zeichen der Trauer, ספד עַל־־. לְ־־ um Freunde trauern, klagen, selten mit לִפְנֵי construirt. Die Grundbedeutung wird aus על שדים סֹפְדִים (ישעיה ל"ב י"ב) ähnlich dem מתופפות על לבביהן (נחום ב' ח') klar — ". ועיין עוד דברים יקרים על שרש זה ומיצאו מל' סורסי ברחבה במחברת ב' למכתבי אבני נזר אשר הוצאתי לאור, מאת הרב החכם מוהר"ר אליהו איגל ראב"ד בקהל טשערנאוויטץ, ולא אמנע ממך, קורא אהוב את אשר כתב בהוספה במחברת ג' לאבני נזר, וז"ל: „והנה אבא להוסיף על דבריו (של החכם פירשט) הנעימים, כי המליצה על שדים סופדים מורה כי מלת מטפחות שבתלמוד (עיין מ"ק כ"ח, מגלה ז') אין הוראתה דוקא כדעת התוספות על יד או על ירך או על פנים אלא גם כדעת רש"י על לבן כמנהג יושבי מזרח, כי מן על שדים סופדים נלמה, כי שבוש הוא שההכאה על הלב אינה נוהגת אלא בוידוי על החטאים; גם יש ללמוד מן התלמוד שם שהקדמונים השתמשו בלשון אחר כשרצו לרמוז על ההספד בדברים, ר"ל בלשון עינוי, וכן פירש רש"י: נשים מענות, הספד על המת. מדי דברי שנית בענין ספד לא אמנע מלהציג פה דברי ידידי כנפשי, ה"ה החכם השלם, החוקר היקר, המליץ המהולל בלשונות שונות כמוהר"ר מאיר הלוי לעטערים נ"י באגרתו הנחמדה כתובה אלי מחדש אפריל שנת 1853 למנינם וז"ל: „מאמרך על שרש ספד מצא מאד חן בעיני כל חכם לב חוקר עד תכלית לשוננו; ואני אבוא הלום ומלאתי את דבריך הנעימים. הטה אזנך ושמעני: בהביאך הראיה מדוד באמרו וספדו לפני אבנר, היה לך להוסיף בז"הל: כי דוד היה אוהב לכרכר לעת מצוא לשמחה ולכבוד ה' לפני הדבר המכבד כדכתיב: ויהי כי צעדו נושאי ארון ה' וגו' ודוד מכרכר בכל עז לפני ה' (ש"ב ו' י"ג י"ד); ולעת צרה לא היה נכון, כי המלך בעצמו יספוד לפני המטה (ובפרט היות אחד מעבדיו שמת ולא איש כמהו,

כ׳ כ״ה) unterstützen, erhalten: להכין אותה וּלְסַעֲדָהּ (ישעיה ט׳ ו׳), כל סעד לשמור קיום הדבר על מכונו: ומציון יִסְעָדֶךָּ (תהלים כ׳ ג׳): ה׳ יִסְעָדֶנּוּ על־ערש דוי (שם מ״א ד׳), ורבו יאמר על אכילה, כי המזון מחזיק כח הגוף ומקיימו: סְעַד לבך פת־לחם (שופטים י״ט ה׳) erquicken: וְסַעֲדוּ לבכם (בראשית י״ח ה׳): ולחם לבב־אנוש יִסְעָד (תהלים ק״ד ט״ו).

מִסְעָד שת״ז למעקה עשויה להסעד עליה בתהלוכה שלא יפול: מִסְעָד לבית־ה׳ (מ״א י׳ י״ב) Gelender, סמוכות מן הצד לשמור מן הנפילה בעלות במסלות ומעלות מנמוך לגבוה.

***סְעֻדָה** או סְעוּדָה ע״מ תְּעוּדָה שת״נ משתמש בתל׳ ובדב״א על ארוחת משתה עשויה לקרואים רבים. והשם הזה על ב׳ כונות. א׳ ע״ש סעדו לבכם, והב׳ ע״ש שהיו מסובים ונטוים ונסעדים על ימין בעת האכל. משאת המלך, תרגם סעודתא דמלכא.

סעה

סֹעָה שת״נ לרוח נושב בזעף: מרוח סֹעָה מסער (תהלים נ״ה ט׳) sausender Wind, והשם לפי הברת קולו ברעש, sausen, וי״מ אותו מענין ורוח נסע מאת ה׳.

סעף

סָעֵף פעל יוצא. בנינו פיעל, ענינו נגזר משם סעיף, ומורה היפך הפעולה כפעל הנגזר משם: מְסָעֵף פארה במערצה (ישעיה י׳ ל״ג) entzweigen, d. h. die Zweigen abschneiden, ובד״א משתמשים בהתפעל לענין דבר המתחלק ומתפשט לענינים שונים יאמרו *מִסְתָּעֵף לכמה ענינים, abstammen, הגזע אחד אשר ענפיו מתפששים הנה והנה לסעיפים.

סְעָף שת״ז לענף: וכלה סְעִפֶּיהָ (שם כ״ז י׳) Zweigen. וי״א שהוא רפה: בִּסְעִיפֶיהָ פוריה (שם י״ז ו׳), ובס״נ: לא דמו אל־סְעַפֹּתָיו (יחזקאל ל״א ח׳), ועצה״ש, נקרא שן סלע הבולט סעיף: אל סְעִיף סלע עיטם (שופטים ט״ו י״א) Felsen-Kluft. ונ״ל כי כל דבר המתחלק מגזע אחד נקרא סעיף, ונקרא לפי זה חגוי הסלע מקום שמתחלק ומתבקע לחלקים סעיף, Spalte, Riß, כמו ענפים המתחלקים מגזעם האחד: וּבִסְעִפֵי הסלעים (ישעיה ב׳ כ״א), נרדף עם נקרות הצורים. כל דבר המסתעף לחלקים נקרא כן. ועד״ז הוא משאל למחשבות מתחלקות יוצאות משרש אחד ומתחלקים ונוטים לכאן ולכאן. אתם פוסחים על־שתי הַסְּעִפִּים (מ״א י״ח כ״א) wankelmüthig sein, unentschlossen hin und her wanken, כעוף הפוסע מסעיף לסעיף. ויש בענין סעיף מחשבה, כמו: בִּשְׂעִפִּים מחזיונות לילה (איוב ד׳ י״ג), בשי״ן ע״ש שעף, Nachtgedanken, Visionen, והם המראות אשר תבאנה לאיש בחלום לילה. כי המחשבות השונות מסתעפים משרש אחד במות כענפים מגזע. ומזה ש״מ: סֵעֲפִים שנאתי ותורתך אהבתי (תהלים קי״ט קי״ד) Truggedanken, Sofismen, zweifelhafte Gedanken, מחשבות שונות ומסופקות בלתי חזקים בענין אחד אך נוטים ומתחלקים כאן וכאן פעם לצד זה ופעם לצד שכנגדו. כי על ענין זה השאל השם הזה לענין הנבוך וסבוך במחשבותיו ודעותיו כענפים שהם מתחלקים ומסתבכים. וי״מ אותו כאלו הוא תאר, unbeständige, wankelmüthige, הפוסחים על סעיפים שונים והענין אחד. וכן כתב רש״י כשאתה קורא סעיפים הוא שם מחשבה וכשאתה קורא סעפים נופל הל׳ על החושבים ותר׳ דחשבן מחשבן סריקא. והמתרגם האשכנזי תרגם המלה לפי הכוונה, Ausschweifungen, נופל ג״כ על הסתבכות המחשבה ועקמימות הדעות והסברות. ובא פעם אחד בתוספת רי״ש אחר הסמ״ך, לענין ענף: ותרבינה סַרְעַפֹּתָיו (יחזקאל ל״א ה׳) Zweige. והרי״ש נוסף בו כמו, שעיף שרעף. שבט שרביט.

סער

סָעַר, העתיד יִסְעֲרוּ, פע״ו, הב״ב. הקל ענינו נעש ורעש והמיה נופל בעצם וראשונה על שאון הים ברוח סערה: כי הים הולך וְסֹעֵר (יונה א׳ י״א) stürmen, toben, לא ינוח וישקוט אך ירעש וירומם גליו: יִסְעֲרוּ להפיצני (חבקוק ג׳ י״ד) stürmen, mit Ungestüm und Lärm auf eine Sache losgehen, וְאֲסָעֲרֵם על כל־הגוים (זכריה ז׳ י״ד), הפצה ברעש וקצף וסער. ובשי״ן: כמו־חי כמו־חרון יִשְׂעָרֶנּוּ (תהלים נ״ח י׳), ע׳ שער.

לרשום ולציין גבול בדבר אחד: וישם יי׳ לקין אות ת״י סימן. וכן הוא להגביל בין ב׳ דברים במקום אחד, Zeichen, Merkmal. ואחרים אומרים כי נסמן כמו כֻּסְמָן, Spelt, Dünkel (ע׳ שרש כסם).

סמר

סָמַר פ״י בב״ב. הקל ענינו נגזר משם מסמר המורה יתד, ונופל על התקשות העור והשער כיתדות מפחד: סָמַר מפחדך בשרי (תהלים קי״ט ק״כ) ושעורו שער בשרי, emporstarren, ר״ל נשואים ונגבהים זקופים למעלה ראש כמו מסמרות, וע״ד זה יאמר גם הלועז האשכנזי על הפחד die Haare zu Berge stehen: כילק סָמַר (ירמיה נ״א כ״ז) התוהב ודוקר כיתד.

הפיעל: תְּסַמֵּר שערת בשרי (איוב ד׳ ט״ו) יוצא, הרוח אשר יחלוף על פני יגביה מפחד את שערת ראשי, sträubt mir das Haar empor, ג״כ עמדו שערותיו כיתדות מפחד.

מַסְמֵר שת״ז נרדף עם יתד, אך יתד נאמר על התקוע בארץ, ומסמר על התקוע בקיר ובבנין לחזק ולדבק: ויחזקהו בְּמַסְמְרִים (ישעיה מ״א ז׳) Nagel. ובס״נ ובחיר״ק: ומשקל לְמִסְמְרוֹת (ד״ה ב׳ ג׳ ט׳) ובשי״ן ת׳ ס׳: וּכְמַשְׂמְרוֹת נטועים (קהלת י״ב י״א).

סְנָאָה, שם עיר ביהודה (עזרא ב׳ ל״ה), ועם ה״א הידיעה הַסְּנָאָה (נחמיה ג׳ ג׳).

סַנְבַלַּט, שם נציב ופקיד בשומרון (נחמיה ב׳ י׳, ד׳ א׳).

סנה

סְנֶה שת״ז לאילן סרק: והנה הַסְּנֶה בער באש (שמות ג׳ ב׳) Dorn-Busch: ורצון שכני סְנֶה (דברים ל״ג ט״ז), כנוי לאל אשר בחר לשכון בסנה, רם על שפל, בהגלותו למשה עבדו. והנה הסנה הוא מין מזוהר הגדל קרוב להר סיני אשר נקרא על שמו.

סֶנֶּה שם תואר לשון סלע: ושם האחד בוצץ ושם האחד סֶנֶּה (ש״א י״ד ד׳).

סְנוּאָה גם עם ה״א הידיעה הַסְּנוּאָה שם ע״פ (נחמיה י״א ט׳).

*סַנְהֶדְרִין שת״ז לקריאי העדה ואנשי השם המופקדים על ענין האומה בתורה ובהוראה. והוא בכלל ועד חכמים מורי תורה. ובימי בית הראשון בתחלת ימיו היה שמם אנשי כנסת הגדולה, וברוב הימים הוסב שמם סנהדרין. ויש רוצים לדמותם לשם Senatoren ברומי. וגם בימינו, תקס״ו, הורמו אנשי השם בועידת קהל על אודות הדת, בכנוי שם סנהדרין גדולה. והשם הזה הרבה בתרגום ירושלמי ובגמרא.

סַנְוֵרִים תה״ש לעורון, ואינו עורון ממש אבל הוא תמהון ושממות החוש, העין רואה ואינו יודע מה רואה והלב לא ירגיש מה הוא, משממון ותמהון: הכו בַּסַּנְוֵרִים (בראשית י״ט י״א) Taumeln, Betäubung, Blendung; ע״כ אמר וילאו למצא הפתח, ואלו היו עורים ממש איכה יבקשו בעורון, אבל ראו ותמהו בענין שגעון ולא יוכלו להגיע אל הדלת, כי בערבי סן אור, והוא מרכב מן אור ועור, רואה ואין יודע מה רואה.

סַנְחֵרִיב, שע״פ למלך אשור, אשר חי 696 — 714 לפני מספר הנוצרים, ואשר הכוהו אדרמלך ושראצר בניו לפי חרב, בבואו להשתחות בית נסרך אלהיו (מ״ב י״ח י״ג, י״ט ט״ז—ל״ז).

סַנְסִן שת״ז לענפי התמר, המשתלשלים ותלוים: אעלה בתמר אחזה בְּסַנְסִנָּיו (ש״ה ז׳ ט׳) Zweigen.

סַנְסַנָּה שם עיר בדרומה לנחלת מטה יהודה (יהושע ט״ו ל״א).

סְנַפִּיר שת״ז לכנף הדג: אשר לו סְנַפִּיר וקשקשת (ויקרא י״א ט׳) Floßfedern.

סס

סָס שם תולעת רמה בבגדים: כצמר יאכלם סָס (ישעיה נ״א ח׳) Motte, Schaben, נרדף עם עש. וי״מ מזה השם: כִּמְסֹס נֹסֵס (שם י׳ י״ח) Wurm-Fraß, תאר לנסירה דקה שיטחון הסס באכילתו בבגד או בעץ בלה נרקב. (ע״ש מסס).

סִסְמָי, שם ע״פ (ד״ה א׳ ב׳ מ׳).

סעד

סָעַד העתיד יִסְעַד, פ״י, בנינו קל, ענינו השענה וסמיכה וחזוק: וְסָעַד בחסד כסאו (משלי

הנפעל: אשר יִסָּמֵךְ איש עליו (מ"ב י"ח כ"א, ישעיה ל"ו ו') sich anlehnen, נשען עליו בכל כחו: וַיִּסָּמֵךְ עליהם (שופטים ט"ז כ"ט) הטיל כל כחו עליהם, לא לְהִשָּׁעֵן כ"א, להטותם להורידם. ועצ"הש: עליך נִסְמַכְתִּי מבטן (תהלים ע"א ו') sich verlassen, vertrauen, סמיכות בטחון במחשבה: ועל־אלהי ישראל נִסְמָכוּ (ישעיה מ"ח ב').

הפיעל: סַמְּכוּנִי באשישות (ש"ה ב' ה') stärken, laben, erquicken, ע"ד וסעדו לבכם כי ע"י אכילה ותשיה יתחזק הכח. והשם:

*סֶמֶךְ בתלמוד ובדב"א, על כל דבר שהוא עזר וסעד לדבר. כאמרם יש סמך לדבריהם, Beweis, Stütze, בדבר שיפל ספק בו על אמתתו, ויהי' הדבר המברר אותו סומך אמתתו. וש"מ *סְמִיכָה ידוע. וכן נופל על דבור והבטחה שיעשה איש לזולתו והזול' בוטח וסומך דעתו עליו במחשבה ומזה שם *אַסְמַכְתָּה, Muthmaßung, על העושה דבר מסופק בענינו לפול על אחת משני חלקי הסותר, והוא במחשבתו לא יעשנה כ"א בסמיכות דעתו בבטחונו לצאת אל המציאות החלק שמתאוה.

סְמַכְיָהוּ, שם ע"פ (ד"ה א' כ"ו ז').

סמל

סֶמֶל שת"ז לפסל עשוי על צורה מה: פסל תמונת כל־סָמֶל (דברים ד' ט"ז) Bild, Figur, והמשה שמות נרדפים בענין זה פסל, תבנית, דמות, תמונה, סמל. וההבדל שביניהם, שם פסל הוא תא"הש לבד לחומר הדבר הנפסל ונחצב מעץ ואבן על צורת איזה עצם, ein gehautes, geschnitztes Bild. תבנית נקרא ע"ש צורתו וצלמו שהשיגה. ודמות ע"ש הדמיון שבינו ובין הדבר שנדמה לו ונעשה על דמיון צורתו. אבל תמונה יאמר רק על הכוונה והציור הרוחני מה שיכוין המצייר או החרש בצורה ההיא. ר"ל הכח המיוחס לעצם ההוא מה שהצורה הזאת רומזת עליו. ד"מ כאשר ירצה הממשל לצייר מדת האמונה בפעל ויצייר כלב, לרמז בה על מדת האמונה כי המדה הזאת נכרת ביותר בחיה הזאת, הנה הכוונה בציור ההוא נקרא תמונה, die Vorstellung, וע"ש שנחצב מעץ ומאבן נקרא פסל, ובגמר צורתו נקרא תבנית, וע"ש דמיון הצורה לכלב נקרא דמות. ועד"ז יתכן שיצייר המצייר או יחצב החרש פסל מרכב מצלמים רבים אשר כל אחד לבדו יש לו מציאות בפעל אבל המצויר המרכב דבר בלתי נמצא בפעל כמו סוס בעל כנפים, כלב בעל ראשים רבים, לפי שלא ירצה בזה כ"א לרמז ולעורר על כל כח ותכונה אשר לכל אחד מחלקי המרכב לבדו. והכחות השונים האלה המה משולבים בעצם ההוא אשר ירמוז עליו בצורה. והנה על ענין הציור השכלי והכוונה אשר יכוין המצייר בציור המורכב הזה אשר אין לה מציאות על ההרכבה הזאת נקראת תמונה, ואחרי אשר יצא הציור המורכב הזה אל פעל המוחש, נקרא סמל, Figur, ד"מ כאשר יצייר המצייר צורת אשה כסוית עינים בצעיף מחזקת בימינה המאזנים ובשמאלה השלח. הכוונה בה, מדת המשפט שלא למראה עינים ישפוט להכיר פנים, והמאזנים לרמז שקול הדעות במשקל הצדק. וכוונת השלח ליסר ולענש העושה הרע והמסרב לשמע חריצת המשפט, הכוונה המרכבת ההיא בבחינת הדמיון והשכל מה שכון בה נקרא תמונה. ואחרי צאת הצורה ההיא לפעל חושי נקרא סמל. וזה ענין הכתוב ותמונה אינכם רואים זולתי קול, ר"ל לא ראיתם דבר מוחש שהמוחש הזה ירמז על כחותיו אשר לו. ובמשה אמר ותמונת יי יביט, לא ראיה מוחשית אבל השגה שכלית, הכוונה בו כאשר כבר אמרתי בשרש מון, כי העולם בכללו, הוא הסמל והציור המורכב אשר ירמוז על כחות פועלם, ומי שישיג חלקי היצורים והחכמה הנכללת בפרטם ובהרכבתם הוא ישיג על ידם תכונות ממציאם אשר המה רומזים עליו. וזה שעור הכתוב פסל (חצוב ומצויר) תמונת כל סמל. ר"ל צורה מרכבת לענין תמונה מה. ונמצא מורכב: פסל הַסֶּמֶל אשר עשה (ד"ה ל"ג ז').

סמן

נִסְמָן פעל יוצא, בנינו נפעל ענינו ציון ואות לגבול: ושעורה נִסְמָן (ישעי' כ"ה כ"ה) bezeichnet, begrenzt werden. ושם *סִימָן בתלמוד ידוע, אם להכיר דבר מבין דברים הדומים, או

סֶלֶף שמ"ז מזה: וְסֶלֶף בוגדים ישדם (משלי י"א ג') הבוגדים מסלפים מהשבות זולתם לרעה, ואם הם מכוונים בהם לטובה, וזהו היפך תמת ישרים: וְסֶלֶף בה שבר ברוח (שם ט"ו ד') המסלף לשונו בשקר יסבב צרה ושבר אל הרוח ונפש האדם, ר"ל הוה ושבר אשר הוָה לאדם ביד הלשון.

סלת

סֹלֶת שם תאר זכר ונקבה לקמח נקי ודק, ויש אומרים שהוא קמח אשר הוא טחון טחינה גסה (הרד"ק). וראיתי מדברי בעלי המשנה באמרם: נפה שהיא מוציאה את הקמח וקולטת את הסולת. אמנם מן המדרש פרשת ויקרא נראה ההפך, ששם נאמר קמח דקמחית סלת: קמח סלת (בראשית י"ח ו') feines Mehl: סלת חטים (שמות כ"ט ב') Waizen-Mehl: סלת בלולה בשמן (ויקרא ב' ה'): מִסָּלְתָּהּ ומשמנה (שם שם ב'): וְסֹלֶת מרבכת (ויקרא ז' י"ב): סלת בלול (שמות כ"ט מ'). גם בארמית סוּלְתָּא במובן זה, ומזה נבנה הפעל סַלֵּת, לנקות ולְהָבֵר את הסלת, sieben.

סם

סַמִּים שת"ז למיני עשב וצמחים ומהם הנותנים ריח. ומהם בלי טעם וריח ואינם למאכל כמו בשמים כ"א לתרופה: קח-לך סמים (שמות ל' ל"ד) Specereien, Kräuter: קטרת-סמים (ד"ה ב' ב' ג'). ובתלמוד היחיד ממנו כתבו *בְּסַם או בסיקרא. ולפי ת"א נראה שהוא מהכפולים, ומשוח בששר, תרגום ומצוייר בסממנים. ונוהגים לקרות הצמחים הארסיים בשם *סַם סתם, Gift; מן נשחיתה עין בלחמו תרגום סמא דמותא. ובתלמוד *סם המות.

סַמְגַּר נְבוּ, שם לשר צבא המלך בבל (ירמיה ל"ט ג') וע"פ מבטא הערבי יתכן להעתיקו: חרב נבו das Schwert des Nebu, ר"ל הוא מעוז נבוכדנאצר כחרב ביד גבור.

סְמָדַר שת"ז לענבים אחרי הנצם כשהפילו הפרח ונכרו הגרגרים כ"א לבדו: והגפנים סמדר (ש"ה ב' י"ג) junge Beeren. וכשיגדלו טרם בישולם הם בוסר ובגמר בשולם ענבים.

סמך

סָמַךְ, העתיד יִסְמֹךְ, פע"ו גב"ב. הקל יש ענינו קרבות במקום. ויש ענינו שימת יד על דבר לחזק אותו לפקוד ולמנות אותו על דבר. ויש ענינו תמיכה וסעד והשענה. ומ"ש מע"א: סָמַךְ מלך-בבל אל ירושלם (יחזקאל כ"ד ב') sich nähern, קרב נגש ונח, והוא עומד, ובא הל' הזה, כי סמך מורה הנשען בכל כחו על הדבר, וכן בארמית ובתלמוד בא סמך לענין קרבות: סָמוּךְ ונראה, nah sein: עלי סָמְכָה חמתך (תהלים פ"ח ח') drücken, die Macht anwenden, קרבה להפיל כובדה עלי להטילני, וזה הוראת על לרעה. וכל סמיכה שאצל יד ענינו נטית ידו על דבר לע"ב: וְסָמַךְ ידו על ראש העולה (ויקרא א' ד') auflegen, niederdrücken, יטה ידו בכל כחו על הקרבן, והוא סימן להגיח עליו העונות, וע"א: כי סָמַךְ משה את-ידיו עליו (דברים ל"ד ט') היא שימת יד לברכה, ולמנות את הנסמך בהתמנות ושררה: וְסָמַכְתָּ את-ידך עליו (במדבר כ"ז י"ח) ומ"ש מע"ג תמיכה וסעד. וְסָמַךְ ידו על-הקיר (עמוס ה' י"ט) sich anlehnen, עומד: כי יי סומך ידו (תהלים ל"ז כ"ד) unterstützen, יוצא: סומך יי לכל הנופלים (שם קמ"ה י"ד): ונפלו סומכי מצרים (יחזקאל ל' ו'), על העוזרים המשענים שלא יפול: ואשתמם ואין סומך (ישעיה ס"ג ה') נרדף עם עוזר. אך העוזר קודם הנפילה והסומך בעת הנפילה, כמו סומך נופלים אחרי הנפילה מסמיך אותו לעמוד: הקיצותי כי יי יִסְמְכֵנִי (תהלים ג' ו') יקימני ממשכבי: סָמוּךְ לבו לא ייראַ (תהלים קי"ב ח'), עצ"הש הדבר הסמוך על דבר אחר עומד חזק ובטוח מלפול: יֵצֶר סָמוּךְ תצר (ישעיה כ"ו ג') den vertrauenden Sinn hütest du —, ר"ל יֵצֶר לב סמוך בה' תִּצֹּר ותשמור, אתה אלהים: סְמוּכִים לעד לעולם (שם קי"א ח') תפש הל' הזה ג"כ ע"ש הקיום: ותירוש דגן סְמַכְתִּיו (בראשית כ"ז ל"ז) השענתיו והחזקתיו בהם, או י"ל מלשון הראשון קרבתיו, או מלשון השפעת ברכה בסמיכת ידיו עליו לברכה. וע"ז מורה הכנוי. ועצ"הש: וצדקתו היא סְמָכָתְהוּ (ישעיה נ"ט ט"ז) Muth machen: וחמתי היא סְמָכָתְנִי (שם ס"ג ה') aufmuntern. כי המעורר לדבר כמסייע ועוזר ומחזק לעשותו.

מִסְתּוֹלֵל בעמי (שמות ט' י"ז) sich rühmen, prahlen, großthun. ר"ל מסלה נפשך כי לא יקרה לך דבר בזה, ע"כ ממאן אתה לשלחם: וי"ל החפץ שתהיה מסתולל ונרמס ונשפל במכות בעבור עמי, sich treten, drücken lassen.

סֹלְלָה שת"נ לתל גבוה שעושים הצרים על המבצר נגד החומה להשליך ממנה אבנים אל העיר: וישפכו סוללה אל העיר (ש"ב כ' ט"ו) Bollwerk, Schanzen, שפיכת עפר לצבור אותו כתל: הסוללות באו העיר (ירמיה ל"ב כ"ד) תאר לשופכים הסוללות. וי"מ מזה מסתולל sich widersetzen, כסוללה נגד הצרים לכבשה, סַלְסְלֶהָ בשרש סל.

מְסִלָּה שת"נ לדרך כבושה וישרה ע"ש ב' מושגים ע"ש דריכה הרבה כי בה יתחזק ויתישר וע"ש הרמתה משאר הארץ: בַּמְסִלָּה נעלה (במדבר כ' י"ט) gebahnter, ebener Weg, בִּמְסִלַּת שדה כובס (מ"ב י"ח י"ז): בִּמְסִלָּתוֹ ילכון (יואל ב' ח'): וּמְסִלֹּתַי ירומון (ישעיה מ"ט י"א) בהפוך הרמים למסלותי: הכוכבים מִמְּסִלּוֹתָם (שופטים ה' כ') Laufbahn, ההולכים על קו אחד הרשום להם כפעם בפעם נקרא מסלה, vorgezeichnete Bahn. ובמוסרי: מְסִלַּת ישרים סור מרע (משלי ט"ז י"ז): אשרי אדם עוז־לו בך מְסִלּוֹת בלבבם (תהלים פ"ד ו') Heil dem Menschen, der seine Macht hat an dir, die im Herzen die Bahnen tragen, במחשבתם ובלבבם להם מסלות ישרות מצד עז לו בך, ר"ל מצד הבטחון כי ה' ידריכם דרך ישר מבלי כשל: מְסִלּוֹת לבית יי (ד"ה ב' ט' י"א) וי"מ כמו מעלות Stufen.

מַסְלוּל שת"ז מזה: והיה־שם מַסְלוּל והדרך (ישעיה ל"ה ח').

סלם

סֻלָּם שת"ז לכלי עשוי בשלבים לעלות במעלותיו במקום גבוה: והנה סֻלָּם מצב ארצה (בראשית כ"ח י"ב) Leiter. ובתלמוד הרבוי סֻלָּמוֹת.

סלן

סִלּוֹן שם נרדף לקוץ: סִלּוֹן ממאיר (יחזקאל כ"ח כ"ד) Dorn: אל־תירא מהם ומדבריהם אל־תירא כי סרבים וְסַלּוֹנִים אותך ואל עקרבים אתה יושב (יחזקאל ב' ו') Fürchte dich nicht vor ihnen, auch vor ihren Reden zage nicht, obschon Brennnesseln und Dornen mit dir sind, und du bei Skorpionen wohnst. וקרוב לזה הוראת שם סלוא בארמית, שפירושו ג"כ קוץ ודרדר.

סלע

סֶלַע שם נרדף לצור: ודברתם אל הַסֶּלַע (במדבר כ' ח') Fels: על שן סֶלַע (איוב ל"ט כ"ח): על־צחיח סֶלַע (יחזקאל כ"ד ז'): בחגוי סֶלַע (עובדי' א' ג'): בנקיק הַסֶּלַע (ירמיה י"ג ד'). ועצ"הש לדבר חזק ותקיף ומחסה: יי סַלְעִי ומצודתי (תהלים כ"ב ב'): וְסַלְעוֹ ממגור יעבור (ישעיה ל"א ט') Schutz, Fels, והרבוי: מצדות סְלָעִים משגבו (שם ל"ג ט"ז).

סָלְעָם שם מין ארבה: ואת־הַסָּלְעָם למינהו (ויקרא י"א כ"ב) Heuschrecke.

סלף

סִלֵּף, העתיד יְסַלֵּף, פ"י בנינו פיעל ענינו היפוך ועוות דברי ישר: מְסַלֵּף רשעים לרע (משלי כ"א י"ב) verdrehen zum Bösen, כלומר כאשר יבקר הצדיק בית רשע יסלף הרשע הבקור הזה לרעה, לאמר, גם הוא התחבר לנו להיות כמונו, כי כל סלוף נופל על המהפך דבר טוב לכוונה רעה: וִיסַלֵּף דברי צדיקים (שמות כ"ג ח') einen falschen Sinn geben: וַיְסַלֵּף דברי בוגד (משלי כ"ב י"ב) אין הכוונה שהשם מסלף, כ"א הוא עוזב את הבוגד לסלף דבריו ומעשיו ולא נצרהו, כי היודע רוח הלשון הוא ידע כי פעלי לשון עברית יבואו ג"כ על עזיבה ובלתי מונע הדבר כמו שפירשתי בפסוק למה תתענו יי מדרכיך, תניח אותנו להיות תועים. כן יסלף שלא ינצור אותו למנוע מלסלף דבריו ומעשיו: ורשעה תְּסַלֵּף חטאת (שם י"ג ו') כלומר הרשע תסלף דברי איש חטאת לרעה: אולת אדם תְּסַלֵּף דרכו (שם י"ט ג') גם כוונתו הטובה תהפך לרעה באולתו כי לא ידע הסבות הנכונות לדבר ויקלקל תחת לתקן eine schiefe Wendung nehmen. ולא מצאנוהו כ"א במובן מוסרי הפוך דעת ישרה ועוות.

סלה

סָלָה פעל יוצא גב"ב. הקל ענינו בעיטה לארץ והכנעה: סָלִיתָ כל־שוגים מחקיך (תהלים קי"ט קי"ח) niedertreten, unterdrücken.

הפיעל. א) יש מענין הקל: סִלָּה כל־אבירי (איכה א' ט"ו) zertreten. ב) ויש ענינו שימת ערך והשיבות: הַמְסֻלָּאִים בפז (איכה ד' ב') schätzen, achten, ואלף ת' ה"א כמו תלואים מן תלה. ובא ע"ד מרובעים לע"ז: סַלְסְלֶהָ ותרוממך (משלי ד' ח') erheben, loben, hochschätzen, תעריכנה ותיקר אותה תמיד. ואם אתה תכבד אותה תכבד גם היא אותך (וע' סלל).

הפועל מע"ב בפיעל: לא תְסֻלֶּה בכתם אופיר (איוב כ"ח ט"ז) gleichgeschätzt werden, aufgewogen werden, לא תשוה ערכה של כתם אליה.

סֶלָה מלת הקריאה משתמש רק בשירים המנוגנים בכלי שיר לתקון טעם הנגון וסמן ההפסק, Pause. ס"ט פעמים בתהלים, וג"פ בלמנצח דחבקוק. וי"מ סלה כמו נצח ועד, וכתרגום לעלמין ובאמרם בתלמוד כ"מ שנאמר סלה נצח ועד אין לו הפסק. והראב"ע כתב ענינו ככה או כן, ואמת הדבר ונכון הוא. והנכון יותר מ"ש שהוא משיבות קול סימן הפסק הנגון, והתעוררות הכונה. וי"מ סלה לשון השיבות ורוממות וכן העתיק הר"מ: הגיון סֶלָה (תהלים ט' י"ז) des erhabenen Gedanken! וי"מ שהם ר"ת: סֹב לְמעלה הֹשר אי ר"ת: סֹמן לשנות הֹקול; אמנם ציונים וראשי תיבות כאלה זרו אצל הסופרים הקדמונים, אם כי בהרו באחר, להתהיל לפעמים פסוקיהם בסמני אלפ"א ביתא, כמו איזה מזמורי תהלים ומגלת איכה.

סַלּוּ שם ע"פ (נחמיה י"ב ז').

סַלּוּא שע"פ (דה"י א' ט' ז').

סָלוּא שם ע"פ נזכר בתורה (במדבר כ"ה י"ד).

סַלַּי, שע"פ בהחלף סַלּוּ (נחמיה י"א ח', י"ב ה').

סלח

סָלַח, העתיד יִסְלַח, פ"י, בב"ב. הקל ענינו מחילה וכפרה, ונופל על החטא ועל החוטא וקשורו בלמ"ד תמיד: וְסָלַחְתָּ לעונינו (שמות ל"ד ט') verzeihen: הַסֹּלֵחַ לכל־עוניכי (תהלים ק"ג ג') אי לזאת אֶסְלַח־לך (ירמיה ה' ז') ויי יִסְלַח־לה (במדבר ל' ו').

הנפעל: וְנִסְלַח לו (ויקרא ה' ט"ז) verziehen werden, ר"ל החטא.

סַלָּח תה"ש: כי אתה יי טוב וְסַלָּח (תהלים פ"ו ה') ובמיסדי התפלה: כי אתה סולחן לישראל.

סְלִיחָה שמ"נ: כי־עמך הַסְּלִיחָה למען תורא (תהלים ק"ל ד') ע"ש ירא: הרחמים וְהַסְּלִיחוֹת (דניאל ט' ט').

סלל

סָלַל, העתיד יָסֹל, יָסֹלּוּ, פ"י גב"ב. הקל ענינו הישרה והרמה, ונופל רק בדרך: סֹלּוּ סֹלּוּ המסלה (ישעיה ס"ב י') bahnen, ebnen: סֹלּוּ לרוכב בערבות (תהלים ס"ח ה'): וארח ישרים סְלֻלָה (משלי ט"ו י"ט) ישר ונקי מכל מכשל היפך משוכת הדק. כי סלל סלה שניהם לענין אחד, מורה דריכה, כי להישיר דרך להיות כבוש ידרכו אותו פעמים רבות, ועי"ז הוא כבוש. לכן אמר: ללכת נתיבות דרך לא סְלוּלָה (ירמיה י"ח ט"ו) דרך חדש לא נדרך עוד: סְלוּהָ כמו־ערמים (שם נ' כ"ו) treten, בא על דישה ודריכה לבד: וַיָּסֹלּוּ עלי דרכם (איוב י"ט י"ב) ירימו דרכם עלי וידרכו. ועל דרך השאלה והמליצה: וַיָּסֹלּוּ עלי ארחות אידם (איוב ל' י"ב) sie bahnen zu mir ihre heillosen Pfade.

וי"מ סלו לרכב בערבות, רוממות לבד, מן מסלאים, כי לפי מ"ש, כי סלה סלל שניהם לע"א וכוללים ג' מושגים דריכה, או הישרה, או רוממות והלול, אך לפעמים יכללו ג' המושגים יחד ולפעמים ב' מהם, ולפעמים רק מושג אחד לפי הענין.

הפיעל ע"ד מרובעים ענינו הרמה מוסרית לבד: סַלְסְלֶהָ ותרוממך (משלי ד' ח'): סַלְסְלֶהָ ותרוממך ובין נגידים תושיבך (בן סירא ו') erheben, hochschätzen, ולענין זה בתלמוד, שנהגו הכהנים מסלסל בעצמם, Ehrbarkeit, רוממות יקר וחשיבות. ולענין אחר בתלמוד מסלסל בשערה תיקון והישרת השער כמו סלו דרך. ומרובע אחר בתלמוד נשים המסוללות והוא שלא מדרך מוסר לפרשו — עיין ערוך.

ההתפעל מענין הגבהה והתרוממות: עודך

ההמון את אזנם ואת לבם רק לקול איש עשיר אשר יצבור כסף, והכסף יענה את הכל. אמנם איש אביון אחרי כי נבזה הוא בעיני הרואים לעינים, גם אם דבר חכמה בפיהו לא ישית לו באמריו מסלות בלבב שומעיו, כי אבדה חכמת איש רש, ובינת אביונים תסתתר. והמסכן הוא אשר הכנסותיו מעט מכדי צרכו ויאכל לחמו בקמוץ כי אין לו עשר. (ראה הפיעל).

מִסְכֵּנֻת שמ״נ מזה: אשר לא בְמִסְכֵּנֻת תאכל בה לחם (דברים ה׳ ט׳) kümmerlich, כי במקום דלות שם קמצנות, או מלשון סכום ומנין, כי העניים מקפידים במספר ובמדה. ויתכן שידמה ג״כ לל׳ מתכנת בתי״ו. וע״א על מ״א: ויבן ערי מִסְכְּנוֹת לפרעה (שמות א׳ י״א) Behältnisse, Vorrathsstädte, Magazine. כמו שיקרא סוכן הממונה על הוצאות והצרכים, כן יקראו הערים אשר מפקידים בהן צרכי המדינה, משבר ונשק והדומיהם, לשמור אותם לעת הצורך ערי מסכנות. כי בשרש סכן נכלל צרך. ושם מְסֻכָּן, סכנה בתלמוד ידוע. באמרם חולי מְסֻכָּן gefährlich krank. השש מיתה קרובה מן בוקע עצים יסכן בם, וכל פעולה קרובה לסבב מיתה לעושיה נקראת סכנה.

סכר

נִסְכַּר פעל יוצא, בב״ב. הנפעל נרדף עם סגר, המורה סגירה וסתימה: כי יִסָּכֵר פי דוברי־שקר (תהלים ס״ג י״ב) verschlossen werden, יסתמו פיהם ולא יוכלו דבר: וַיִּסָּכְרוּ מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳) נסתמו.

הפיעל: וְסִכַּרְתִּי את־מצרים (ישעיה י״ט ד׳) überliefern, במסירה וסגירה [כמו וְסִגַּרְתִּי בהילוף אותיות גיכ״ק] כי האויב יסגור ביד הנמסר בידו ויגעהו מעשה.

שֶׂכֶר שת״ז לסוגר העשוי לבריכות מים לעצור * במים מבוא בתעלות: כל־עשי שֶׂכֶר אגמי־נפש (ישעיה י״ט י׳) Schleusen, כי כל ארץ מצרים עשויה תעלות וברכות נמשכים בהם מים מנילוס להשקות בהם השדות, כי אין שם מטר, ע״כ עשויות בהם מחיצות בכל תעלה ותעלה לפתוח ולסגור לפי הצורך בעת רבוי המים, לעצור משטף, ורבים היו מתפרנסים ממלאכה הזאת. ולפי שאמר לפני זה ונהר יחרב ויבש, שהוא נילוס ע״כ יהיו עשי שכר אגמי נפש שאין להם במה להתפרנס ושתותיה גם כן משכבי המים (ובשרש אגם תמצא פירוש אחר).

סכת

הִסְכֵּת פעל יוצא, בנינו הפעיל ענינו הקשבה בהבנה והשתכלות: הַסְכֵּת ושמע (דברים כ״ז ט׳) aufmerken. ואולי שרשו סכה והתי״ו ת׳ ה״א, שענינו הבטה והשקפה בארמית. ותבט אשתו תרגום ואסתכי: וישקף אבימלך ת׳ ואסתכי. ובתלמוד שהיו סכים ברוח הקודש. ומזה הנותן לַשֶּׂכְוִי בינה שי״ן ת׳ סמ״ך וי״ו ת׳ ה״א, למשתכל (עיין בשרש שכה).

סל

סַל שם ע״ז, סל כמו כלכלה וטרסקל עשוי מנצרים קלועים: על־סַל אחד (שמות כ״ט ג׳) Korb: שלשת הַסַּלִּים (בראשית מ׳ י״ח): סַלֵּי חורי (שם שם ט״ז).

סַלְסִלּוֹת מזה: השב ידך כבוצר על סַלְסִלּוֹת (ירמיה ו׳ ט׳) laß deine Hand hin- und herfahren, wie der Winzer an den Körben. וי״ל כמו זלזלים, ע״ש זלל כי ע״ד ענינם אחד.

סַלָּא, שם ע״פ למקום בלתי נודע בסביבות ירושלים, ונזכר (מ״ב י״ב כ״א). (הפעל סלא ראה בשרש סלה).

סלד

סִלֵּד פ״ע בנינו פיעל. ענינו הפצרת תפלה: וַאֲסַלְּדָה בחילה (איוב ו׳ י׳) inbrünstig beten, כן פירש״י, מלשון התלמוד שהיד סולדת בהן. והרא״ז פי׳ אתרומם ואתנשא על הכאב, אם לא יחמול עלי ויתר ידו ויבצעני ולא אחוש ותהי זאת נחמתי כי גועתי מבלי כחד אמרי קדוש, ר״ל גועתי נקי מבלי מרד בי״י. וסלד ענינו הגבהה ורוממות. וכן פי׳ הראב״ע בשם הגאון וכן בערבית נקרא צלד, aufhüpfen vor Freude.

סֶלֶד, שם ע״פ: ובני נדב סֶלֶד ואפים (דברי הימים א׳ ב׳ ל׳).

הפיעל יוצא: סַכֶּל־נא את־עצת אחיתופל (ש"ב ט"ו ל"א) vereiteln, באמת היתה חכמה ובקש שיעשה יי' שתהיה נחשבת לסכלות: ודעתם יְסַכֵּל (ישעיה מ"ד כ"ה) שתהא נהפכת לסכלות.

ההפעיל. מצטרף על פעל אחר הבא אחריו במקור להגביל בו את הפעולה במקום תה"פ: הִסְכַּלְתָּ עשו (בראשית ל"א כ"ח) דמית לעשות חכמה ותחבולה ואינה כן.

סָכָל שם משמות המתהפכים, ונרדף עם כסיל אויל, ונבדל מהם בסעיפי מושגיו כי כסיל הוא חסר דעת ונבער. והסכל הוא המתחכם ולא בחכמה, וכל מעשיו ותחבולותיו מתנגדים אל השכל הישר: החכם יהיה או סָכָל (קהלת ב' י"ט) Thor: ואמר לכל סָכָל הוא (שם י' ג'): וְהַסָּכָל ירבה דברים (שם שם י"ד). בנים סְכָלִים המה (ירמיה ד' כ"ב).

סֶכֶל שמ"ז: נתן הַסֶּכֶל במרומים (קהלת י' ו') die Thorheit.

סִכְלוּת שת"נ: יתרון לחכמה מן־הַסִּכְלוּת. (שם ב' י"ג) Thorheit: ולאחוז בְּסִכְלוּת (שם שם ג') תענוגי המעשים שאינם ממעשה החכמה והאושר: ודעת הוללות וְשִׂכְלוּת (שם א' י"ז) בשי"ן שמאלית מעשים שמשתעשעים בהם אוילים ולא יתנו תכלית אמתי כ"א ענג ומרגוע לפי שעה. סכם בשרש סך. הסכים בשרש שכם.

סכן

סָכַן, העתיד יִסְכֹּן, פע"ו גב"ב. הקל א) יש ענינו נרדף עם הועיל וצרך והניה: הוכח בדבר לא יִסְכּוֹן ומלים לא יועיל (איוב ט"ו ג') Nutzen, Vortheil bringen: הלאל יִסְכָּן־גבר כי יִסְכֹּן־עלימו משכיל (שם כ"ב ב') הצורך והניה לאל הוא, כי יסכן עלימו משכיל? הצורך הלא הוא לעצמו: כי אמר לא יִסְכָּן־גבר (שם ל"ד ט'). ב) ויש ענינו חמום: ותהי־לו סֹכֶנֶת (מ"א א' ב') Bettwärmerin, כי ידוע הוא לבעלי חכמת הטבע, כי איש זקן בא בימים יוסיף אומץ וחילים יגבר, אם ישכב עם ילד או ילדה יהי על משכבו, כי החימום אשר בבשר הילד יחמם גם את דמי הזקן המדובקים בקרה ועבורים במרוצתם. וי"מ מע"א, Pflegerin, Wirthschafterin, משגיחה על כל צרכי הבית.

ג) ויש ענינו אסיפה ומנין, מענין סכום בארמית: לך־בא אל־הַסֹּכֵן הזה על־שבנא אשר על־הבית (ישעיה כ"ב ט"ו) Schatzmeister, וי"ל ג"ז מע"א, פקיד ממונה על צרכי הבית ותועלתו, Verpfleger, Hausverwalter, כמו סוכנת. והעד: אשר על הבית, כמו ויפקידהו על ביתו, לאשר על ביתו דיוסף, אשר על פיו ישק כל אנשי הבית. ואולי המפרשים פקיד אוצרות ידמוהו אל תוכן בת"ו, שענינו מספר.

הנפעל: בוקע עצים יִסָּכֶן בם (קהלת י' ט'), י"מ יתחמם בהם ומזה ביארו רבים: ותהי־לו סוכנת מחממת. וי"מ יסתכן בהם להזיק בו. בנפשנו נביא לחמנו תרגום בסכנת נפשנא. Gefahr laufen. וזה המתישב יותר לענין מה שהולך ומונה כל מלאכות הכבדות ומסכנות. חופר גומץ בו יפול ופורץ גדר יסתכן שישכנו נחש, ומסיע אבנים יעצב בם מכבד עבודה, ובוקע עצים יסתכן שלא יפול שביב עליו ויפצענו:

הפיעל: הַמְסֻכָּן תרומה (ישעיה מ' כ') wer arm ist an Hebe-Gaben, פי' מי שהוא מסכן ואביון ואין ידו משגת להביא תרומה נדבה מכסף וזהב, הוא יבחר לו עץ וגו'.

ההפעיל יש ענינו מנוי זמון והגבלה: וכל־דרכי הִסְכַּנְתָּה (תהלים קל"ט ג') bestimmen, כמו הסוכן המגביל כל צרכי הבית וההוצאות וכל עושי המלאכה זה לכך וזה לכך, כן הסכנת העין לראות ואזן לשמוע והחך לטעם. ויש ענינו הרגל בדבר. והוא פעל מצטרף על פעל אחר הבא אחריו במקור עם למ"ד להגביל רגילות הפעולה ומנהג נוהג: הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לעשות לך כה (במדבר כ"ב ל') gewohnt sein. הרגיל ולמוד אני בכך: הַסְכֶּן־נא עמו ושלם (איוב כ"ב כ"א). הסכן נא דרכך ושלם עמו, ולפי שאמר אחריו בהם תבואתך טובה זכר ל' הסכן, כלומר נסה נא, הלא יסכן לך כי תשלם עמו.

מִסְכֵּן שת"ז לעני ואביון, כמו שם אביון מן אבה, כן מסכן מן סכן צורך ותועלת: ילד מִסְכֵּן וחכם (קהלת ד' י"ג) arm, dürftig, חסר צרכי ותועלתו: וחכמת הַמִּסְכֵּן בזויה (שם ט' ט"ז) die Weisheit des Dürftigen ist verachtet, כי בהיות לב כל האדם אדוק בעשר ונכסים, לכן יתנו רוב

יע׳רר, reizen, להתגרות בו מלחמה. והיא באה ע״י סכסוכים ובלבולים שיש בין מלכות למלכות ע״ד מדינות וגבול.

ההפעיל מע״א: וְתָסֵךְ עלימו (תהלים ה׳ י״ב): באברתו יָסֶךְ לך (תהלים צ״א ד׳) decken, schützen מגן. ומ״ש אריגה ועשית גדר ומחיצה: וַיָּסֶךְ אלוה בעדו (איוב ג׳ כ״ג) umzäunen, גדר מבדיל שלא יצא ממנו לרעה. ויתכן שהוא מנע״ו בסמ״ך ת׳ שין. וכן: וַיָּסֶךְ בדלתים ים (שם ל״ח ח׳) einschließen, כי כל מ״ש גדר מחיצה בא בשרש שוך. או לפי שמושגיה קרובים באו בב׳ השרשים. וכן: וַיָּסֶךְ על ארון העדות (שמות מ׳ כ״א) הבדלה כמ״ש בקל, כי הפרכת לא היה מכסה הארן.

ההפעל: אשר יֻסַּךְ בהן (שמות כ״ה כ״ט) bedeckt werden.

סֻכָּה שתז״נ לאהל וכל בנין קל עשוי להגנה ומחסה: ויהי בשלם סֻכּוֹ (תהלים ע״ו ג׳) Hütte, Zelt: כגן סֻכָּה (איכה ב׳ ו׳): יצפנני בְּסֻכֹּה (תהלים כ״ז ה׳) ובס״נ: וְסֻכָּה תהיה לצל־יומם (ישעיה ד׳ ו׳): וּכְסֻכָּה עשה נוצר (איוב כ״ז י״ח): חג הַסֻּכּוֹת שבעת ימים (ויקרא כ״ג ל״ד) Lauber-Hütten-Fest.

סֻכּוֹת, שם עיר בגבול שבט הגדי (יהושע י״ג כ״ז, שופטים ח׳ ה׳, מ״א ז׳ מ״ו) מוצא השם הזה ראה (בראשית ל״ג י״ז): עמק סֻכּוֹת (תהלים ס׳ ח׳, ק״ח ח׳). גם נקראת בשם הזה התחנות הראשונה לבית ישראל בצאתם ממצרים (שמות י״ב ל״ז, י״ג כ׳, במדבר ל״ג ה׳). ועוד נזכר (במ״ב י״ז ל׳): סֻכּוֹת בְּנוֹת, מקום עבודת אלילים לאנשי בבל. ולדעת מפרשים אשר לא מבני ישראל הוא מקום אשר שמה כוננו אהלים וסכות לבנות הזמה להזנותן באתנן המובא להיכל האליל (ראה הסופר היוני Herodot 199. 1.) ולדעת חכם אחד אל תקרא סֻכּוֹת בְּנוֹת, כי אם סֻכּוֹת בָּמוֹת! ויהיה ענינו כמו: בתי הקדשים אשר בבית ה׳ (מ״ב כ״ג ז׳).

סֻכִּיִּים שם אומה הנזכרת רק פעם אחת (בד״ה ב׳ י״ב ג׳), אצל לודים וכושים. ותרגום השבעים ואחריו העתקה הרומית Vulg. יעתיקו סֻכִּיִּים Troglodytae, השוכנים בנקרות צורים ובמחלות עפר, אשר סוככים עליהם מזרם וממטר.

סִכּוּת ש״נ כמו סכה והוא כנוי למין סוכה לע״ז, אשר נשאו בני ישראל בסור לבבם מאחרי ה׳ אלהיהם: ונשאתם את סִכּוּת מלככם (עמוס ה׳ כ״ו), וי״מ שע״פ.

סוֹכֵךְ תאר להפירה שעושים הצרים על מבצר לקרב הליכתם אל ההומה להנצל מן המורים, וסוככים ההלוך בקרשים ועליהם העורות להגן: והוכן הַסֹּכֵךְ (נחום ב׳ ו׳) Laufgraben, verdeckter Gang. ויש מפרשים הסוכך הוא כלי העשוי כמין גג להסך בעד הראש ביום מלחמה, לבל יפגעהו פתאום מחץ פצעי איוב ביום מלחמה, ויתורגם Schilderdach.

***סִכְסֵךְ** שמ״ז ענינו דברי טענות ומבוכות שבין המדיינים שהדברים מערבבים בבבות ומסבבים עד שיתברר במשפט, Händel, Streitigkeiten, נוהג בדב״א.

מָסָךְ שת״ז לכסוי וקרוי ורבו גדר מבדיל: ועשית מָסָךְ לפתח (שמות כ״ו ל״ו) Abscheidung, Scheidewand: ויגל את־מָסַךְ יהודה (ישעיה כ״ב ח׳) כל דבר המגין עליהם: פרש ענן לְמָסָךְ (תהלים ק״ה ל״ט). ומ״א: ואת מוּסַךְ השבת (מ״ב ט״ז י״ח) verdeckter Gang, והכתיב מֵיסַךְ בנין עשוי לאנשי משמר השבת להסות תחתיו.

מַסֶּכֶת תאר נקבה לדבר ארוג: את־היתד הארג ואת־הַמַּסֶּכֶת (שופטים ט״ז י״ד) Gewebe, מן בעצמות וגידים תשוככני, ומן וסכסכתי מצרים. ומזה שם מַסֶּכֶת בתלמוד על הבור שלם ארוג מענינים שונים ע״י טענות וסכסוכים בפלפל ובסברה, ומ״א: כל אבן יקרה מְסֻכָתֶךָ (יחזקאל כ״ח י״ג) כמו הסר מְשׂוּכָּתוֹ (ישעיה ה׳ ה׳) מנהע״ו. כי קרובים הם ומתחלפים או שבא במקום מַשְׂכִּית, רצפה.

סכל

נִסְכַּל פע״ו, גב״ב. הנפעל עומד, ענינו ליחס אולת לאדם במה שחשב או במה שעשה: נִסְכַּלְתָּ לא שמרת (ש״א י״ג י״ג) thöricht denken oder handeln, נופל תמיד על מה שיעשה או יחשב אדם והוא דמה בלבו כי בחכמה הוא עשה, ובאמת היא סכלות. ובא תה״פ ברמות פעל, כי ענינו עשית מעשה סכלות.

סית

הֵסִית פעל יוצא, בנינו הפעיל, יש ענינו גרוי שסוי ופתוי והפצרת דברים ועצה לרעה: אם יי הֱסִיתְךָ בִי (ש"א כ"ו י"ט) ר"ל אם ברצון ה' אשר יחפוץ להרע עמדי קמת לאויב לי, ואתה כמו שבט אפו להוכיחני, reizen. וזה כשהוא נופל על ב' פעולים, הא' הנפתה יבוא בקשור יחס הפעול, והבא העצם שעליו הפתוי קשור ביחס שבו: וַתְּסִיתֵנִי בו לבלעו חנם (איוב ב' ג') נתינת עצה ופתוי דברים להרע לזולתו: וַיָּסֶת את־דוד בהם (ש"ב כ"ד א') ע"י החרון היה נפתה דוד למנות להיות בה פורענות לעם: מַסִּית אותך בנו (ירמיה מ"ג ג') שיהיה ההסתה גורם לנו רעה, ובא ע"ד חפ"נ: כי חמה פן יְסִיתְךָ בספק (איוב ל"ו י"ח) לא יגרום לך החמה, שתהיה מוסת מן החמה בעצה רעה לעשותך מסתפק. ונרדף עם יטה, laß dich nicht zur Verzweiflung hinreißen, וכשהוא נופל על פעול אחר, ענינו פתוי דברים והפצרה לשמוע אל עצתו ודבריו לטוב או לרע: וַתְּסִיתֵהוּ לשאל (יהושע ט"ו י"ח) zureden, bereden, מעוררת בה חפצו כדי לשאול: הִסִּיתוּךָ ויכלו לך (ירמיה ל"ח כ"ב) überreden, הטעוך בדברים: כי־יַסִּית אתכם לאמר (מ"ב י"ח ל"ב) trügliche Hoffnung machen, מפתה בדברים לאמר על רע טוב, כמה פעמים ע"ד חפ"נ בירמיה ישעיה ומלכים: אשר הֵסַתָּה אותו (מ"א כ"א כ"ה) verleiten: כי יְסִיתְךָ אחיך בן אמך (דברים י"ג ז') נתינת עצה לרעה לו ולא לזולתו. ובא: וַיְסִיתֵם אלהים ממנו (ד"ה ב' י"ח ל"א) על רוח רצון בלב איש. והטעם נתן בלבם מחשבה שישובו ממנו. ועד"ז: ואף הֲסִיתְךָ מפי־צר (איוב ל"ו ט"ז) יתן לך רצון שתשוב ותנצל מפי צר, entreißen, entziehen, וע"ז יפול קשור מ"ם, המורה הסתה לסור מדבר רע.

סך

סָךְ שת"ז למספר גדול: כי אעבור בַּסָּךְ (תהלים מ"ב ה') Menge, Gefolge, ובתלמוד יסך הכל Betrag, Summe, ובארמית בא במ"ם בסוף, ותוכן לבנים, תרגום וּסְכוּם bestimmte Anzahl, מונה מספר מני סְכוּם. אך סך בעברית כולל מספר רב.

סכך

סָכַךְ, העתיד יָסֹךְ, פ"י דב"ב. הקל ענינו כסוי והגנה והבדלה, ר"ל הכסוי הוא למעלה על הדבר שלא יראה, וההגנה ג"כ על הדבר, וההבדלה הוא גדר מבדיל בין דבר לדבר, וקשורו בלמ"ד או במלת על: סַכֹּתָה לראשי (תהלים ק"מ ח') bedecken, schützen: סוֹכְכִים בכנפיהם (שמות כ"ה כ'): כרוב ממשח הַסּוֹכֵךְ (יחזקאל כ"ח י"ד): סַכּוֹתָה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג' מ"ד) du umgabst dich mit einer Wolke, daß kein Gebet zu dir dringe ע"ד המליצה כאלו אלהי השמים ישים ערפל חתולתו למען יהיה הענן מבדיל בינו ובין התפלה אשר תעלה השמים, ויאמר שמת הענן משוכתך, לבלתי תעבור תפלה לבוא באזניך; והכל על דרך גוזמא ומליצה, והוראת הדבור הפשוט הוא: לא תחפוץ בתחנונינו ותפלתנו לא תבוא לפניך: סַכּוֹתָה באף (שם שם מ"ג) verhüllen, קרוב לענין שוך ע"ש, ושניהם גדר מבדיל: וְסַכֹּתָ על־הארון את הפרכת (שמות מ' ג'). ולפי שהוא יוצא לב' פעולים, הא' הדבר המסוכך בקשור על, והב' הדבר הסוכך בקשור את, והפועל הוא העושה הסכך. וענינו עשות בו הבדל ומחיצה, מבדלת בין דבר לדבר, כי הפרכת לא כסה את הארון אך מבדיל, כמו סכתה בענן. ובשי"ן ת' סמ"ך: וְשַׂכֹּתִי כפי עליך (שם ל"ג כ"ב) decken, כסוי או עשית מחיצה מבדלת שלא יראה: וַיָּסֹכּוּ הכרובים (מ"א ח' ז') bedecken, כסוי לבד: תְּסֻכֵּנִי בבטן אמי (תהלים קל"ט י"ג) סכתני בעור ובשר. או לענין ארינה: יְסֻכֻּהוּ צאלים צללו (איוב מ' כ"ב) הגנה לבד בצל.

הפיעל עב"מ ועל ב' הוראות. א) ע"ד המרובעים מענין הקל: ובעצמות וגידים תְּשׂוֹכְכֵנִי (איוב י' י"א) umgeben, bedecken, בשי"ן ת' סמ"ך, וענינו סביב. ואמר הלשון הזה לפי שהעצמות וגידים מגינים ומחזקים את הגוף, וי"ל עוד מענין ארינה ומסיכה, durchweben, כי הם נמוגים ומעורבים בתוך הבשר. ב) ומ"א בכפילת הפ"א לענין ערפוד ומבוכה: וְסִכְסַכְתִּי מצרים במצרים (ישעיה י"ט ב') verweben, verwirren, הענין בלבול ומבוכה כארינה הסבוכה: ואת אויביו יְסַכְסֵךְ (שם ט' י') תרגומו

ולקנות: עובר לסוחר (שם כ"ג ט"ו) Kaufmann, Handelsmann: כאניות סוחר (משלי ל"א י"ד) Kauffahrteischiffe: והסוחרים מביאים (ד"ה ב' ט' י"ד) ומזה:

סָחָר שמ"ז או ת"הש, אם למקום מסחר או למכר מערב ורכולה: ותהי סְחַר גוים (ישעיה כ"ג ג') Handelsplatz: יגיע מצרים וּסְחַר כוש (שם מ"ה י"ד) Waare. ומ"א: כי טוב סַחְרָהּ מִסְּחַר־כסף (משלי ג' י"ד) Waare, על הדבר הנקנה בעד דבר. ובס"נ: סְחֹרַת ידך (יחזקאל כ"ז ט"ו) Handelsplatz, מנפרד סחרה. ומ"א: תרשיש סֹחַרְתֵּךְ (שם שם י"ב) ג"כ מקום מסחר. וע"א: ושש ודר וְסֹחָרֶת (אסתר א' ו'). שם אבן יקרה, Porphyr.

מִסְחָר ש"ז, והוראתו מרכולת, כמו סחר בתוספת מ"ם: וּמִסְחַר הרכלים (מ"א י' ט"ו) Handel או מנסיעה והעברה ממקום למקום שנותנים מכס בצאת ובוא:

סֹחֵרָה שת"נ למגן הסוככת ומקיפה את הגוף סביב סביב ותמונתו עגול להצילו מחצים. וְסֹחֵרָה אמתו (תהלים צ"א ד') Harnisch.

סְחַרְחַר תהש"ז לבלבול ותמהון הלב כדבר הסובב בלי ישוב הדעת: לבי סְחַרְחַר (שם ל"ח י"א) taumeln, סובב סחור סחור.

סחש

סָחִישׁ שת"ז לספיח מן הספיח: ובשנה השנית סָחִישׁ (מ"ב י"ט כ"ט) der zweite Nachwachs, והוא מן השמות המתהפכים, כי בישעיה נאמר במקומו: ובשנה השנית שָׁחִיס (ישעיה ל"ז ל') (סיג בשרש סוג).

סיון

סִיוָן שם פרסי או ארמית לחדש השלישי: בחדש השלישי הוא־חדש סִיוָן (אסתר א' ט') ויכוון כמעט למול החדש הנקרא בלע"ז: Junius, (עיין אבה).

סִין א) שם עיר בארץ מצרים בגבול מזרחה, במקום טיט היון, ונקראת אצל העמים Pelusium, ועתה כמעט נבלעה ממי הים: ושפכתי חמתי על סִין מעוז מצרים (יחזקאל ל' ט"ו) חול תחול סִין (שם שם ט"ז). ב) תואר למדבר הקרוב להר סיני: ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סִין (שמות ט"ז א'), ונזכר עוד (שם י"ז א', במדבר ל"ג י"ב).

סִינַי שם הר האלהים, אשר בחר לתת עליו תורת אמת חקים ישרים לעם בחר לנחלה לו: הר סִינַי (שמות ט"ז א', י"ט י"א) ועוד כמה פעמים. שלשה ראשים להר הזה, שם הראש האחד בצפונה מזרחה חֹרֵב (עיין שם). בדרומית מזרחה הראש השני הנקרא בל' ערב Dschebel-Musa, הוא הר משה, והראש השלישי מצפונה מערבה הוא הנקרא היום בשם: Katharinenberg. מדבר סִינַי (שמות י"ט א' ב', ויקרא ז' ל"ח, במדבר א' א', י"ט ט').

סִינִי א) שם אומה בהר הלבנון: ואת הַסִּינִי (בראשית י' י"ז). ב) ארץ סִינִים (ישעיה מ"ט י"ב) הוא ארץ רחוקה מאד מארץ כנען. (ראה Gesenius במדרש מלים שלו, כי שם הביא השערות רחוקות וקרובות איה איפה מקום ארץ סינים; ומה העם היושב עליה?).

סִיסְרָא שם שר צבא יבין מלך הצור (שופטים ד' ב' וגו', תהלים פ"ג י'). ונזכר עוד (בעזרא ב' נ"ג): בני סִיסְרָא, (ובנחמיה ז' נ"ה כ'): בני סִיסְרָא.

סִיעָא שם ע"פ (בנחמיה ז' מ"ז), ולעמתו (בעזרא ב' מ"ד): סִיעֲהָא.

סיר

סִיר שתז"נ ב' הוראות לו. א) יש שם נרדף לקדרה דוד וקלחת: שפות הַסִּיר הגדולה (מ"ב ד' ל"ח) Topf, Kessel: סִיר נפוח אני רואה (ירמיה א' י"ג): מואב סִיר רחצי (תהלים ס' י'). והרבוי: את הַסִּירֹת ואת־היעים (שמות ל"ח ג'): סִירֹתָיו לדשנו (שם כ"ז ג'): בטרם יבינו סִירֹתֵיכֶם אטד (תהלים נ"ח י'). ורגיש האש באטד. והשאל על ספינה קטנה עגולה כסיר: בְּסִירוֹת דוגה (עמוס ד' ב') Nachen. ב) ויש שם נרדף לקוצים: ארמנותיה סִירִים (ישעיה ל"ד י"ד) Dornen: כקול הַסִּירִים תחת הסיר (קהלת ז' ו'). וי"מ מזה: בטרם יבינו סִירֹתֵיכֶם אטד (תהלים נ"ח י') טרם יגדלו הקוצים הרכים לאטד גדול. ויש גוזרים ממנו הפיעל עד"מ: דרכי סוֹרֵר (איכה ג' י"א) סך בקוצים (ע"ש סור).

מדרך רע, מן סור מרע ועשה טוב: שמעו מוּסָר וחכמו (שם ח' ל"ג): הדל בני לשמוע מוּסָר (שם י"ט כ"ז) כמ"ש בשרש יסר ג"כ אזהרה לסור: ראיתי לקחתי מוּסָר (שם כ"ד ל"ב) אזהרה לסור מזה הדרך, וכל לקיחת מוסר היא אזהרה לסור Wahrnungsregel, כמו שהתאר ממנו ירא אלהים וְסָר מרע. ועד"ז כ"מ שתמצא מוסר יש לפרש על אחד מב' פנים מן יסר או מן סור.

סות

סוּת שת"ז נרדף עם כסות: ובדם־ענבים סוּתוֹ (בראשית מ"ט י"א).

סחב

סָחַב, העתיד יִסְחַב, יִסְחֲבוּ, יִסְחָבוּ בהפסק טעם, פ"י בנינו קל ענינו גרירה דרך בזיון (ירמיה ט"ו ג') וכן פירש הרד"ק גרירה ומשיכה בקרקע, ומזה קריעה ושסיפה הנה והנה: ואת־הכלבים לִסְחֹב (ירמיה ט"ו ג') zerren, herumschleppen, schleifen: סָחוֹב והשלך (שם כ"ב י"ט): וְסָחַבְנוּ אותו אל־הנחל (ש"ב י"ז י"ג): יִסְחָבוּם צעירי הצאן (ירמיה מ"ט כ').

סְחָבוֹת שת"נ לסמרטוטים וקרעים מן בגדים הנגררים והנסחבים בקרקע: בלויי סְחָבוֹת (ירמיה ל"ח י"א) Lumpen, Fetzen: בלואי הַסְּחָבוֹת (שם ל"ח י"ב).

סחה

סָחָה, העתיד יִסְחֶה, יִסְחוּ, פ"י, בנינו פיעל ענינו שטוף ושפשוף והסרה: וְסִחֵיתִי עפרה ממנה (יחזקאל כ"ו ד') abspülen, wegfegen, על צור שעומדת על סלע בים שהעלה עפר סביביו, ואמר שירחץ ויסיר את־עפרה, ורחץ בשרו תרגם אַסְחֵיהּ. וי"מ מזה: ובוגדים יִסְחוּ ממנה (משלי ב' כ"ב) weggefegt, בקל אבל אין צורך לזה, אם לא שנאמר כי נסח סחה שניהם לע"א ל' עקירה והסרה כדעת רש"י. אבל מה שיש לדמות לזה: כאשר יפרש הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת (ישעיה כ"ה י"א) כי השוחה רוחץ ושוטף גופו במים.

סְחִי שת"ז למים מאוסים כמו מי שטיפה הנשפכין במדרון: סְחִי ומאוס תשימנו (איכה ג' מ"ה) Sumpfwasser, Spülwasser. ע"ש שחה. ורש"י פי' רוק. והרד"ק פי' אשפה של טאטוא כשמכבדים הבית. והענינים קרובים כי עקר כולם דבר מאוס ונבזה. וי"מ: ותהי נבלתם כַּסּוּחָה (ישעיה ה' כ"ה) בהפוך אותיות כסחי ומאוס והכ"ף שמוש. ותרגום כסחיתא בגו שוקא ר"ל גרף של טיט ואשפה. ורש"י פי' כרוק הניסח מגוף, כי לדעתו נסח סחה לענין אחד. וע"ש כסח. (סחט בשרש שחט).

סחף

סָחַף, פעל יוצא, בב"ב, הקל ענינו דחייה ודחיפה והרפה במרוצה ונופל רק על גשם שוטף. והנה בתרגום הארמית הפעל סְחַף תמורת דחף, או דחה בעברית: מטר סֹחֵף ואין לחם (משלי כ"ח ג') Schlagregen, היורד בזעף ושוטף הכל במהירות. והוות רשעים יהדף תרגום קניני דרשיעא נְסַחֵף, ידחה רשע, ת' אסתחיף.

הנפעל: מדוע נִסְחַף אביריך (ירמיה מ"ו ט"ו) hingerafft werden, schnell verstoßen werden, נהדפו מהר וע"ז אמר כי יי הדפו. ובתלמוד: נִסְתַּחֲפָה שדהו מל' שטיפה, überschwemmt werden, ע"י מטר סוחף, וי"ל ג"כ נסחף כמו נסחב. וכן משמעות התרגום. (וע"ש ספה).

סחר

סָחַר, העתיד יִסְחַר, יִסְחֲרוּ, ובהפסק טעם יִסְחָרוּ, פע"ה, בנינו קל, ענינו סבוב והליכה ממקום למקום ונופל על הסובב והולך לבד והוא עומד: סָחֲרוּ אל־ארץ ולא ידעו (ירמיה י"ד י"ח) herumziehen, סביב סביב, תרגום סחור סחור: herumreisen, וכשהוא מחובר על דבר המסובב הוא יוצא: ואת־הארץ תִּסְחָרוּ (בראשית מ"ב ל"ד) כי דרך אנשי מקנה לנסוע ממקום למקום עד ימצאו שם מרעה: וסחור הוא פעם לארך ופעם לרוחב ופעם בעגול: וְיִסְחֲרוּ אותה (שם ל"ד כ"א) פעם על הקיף מבחוץ, ופעם על סבוב מבפנים הנה והנה:

סוֹחֵר שת"ז לרוכל מוכר כל מכר, הושאל מפעל סחר, כי דרך התגרים בימים ההם להיות עוברים בממכרם ממקום למקום למכור

בשם מוסר ב' השרשים משותפים בענין מוסר, כי מושגיהם קרובים כמ"ש וסור מרע.

הפיעל יוצא: דרכי סורר (איכה ג' י"א) ab-lenken, הטה דרכי שאני הולך בהם למעוות. ורש"י פי' סך אותו בסירים. (ע"ש סיר סרר).

ההפעיל יש עניני העברת דבר ממקום שהוא בו: וְהֵסִיר את־מראתו (ויקרא א' ט"ז) abſondern, ירחיק: להם הפנים המוּסָרים (ש"א כ"א ז') לקוחים ממקומם. וי"א העדר: הֵסִיר את־האובות (ש"א כ"ח ג') abſchaffen, fortſchaffen, zernichten, השבתה ובטול: וַיְסִירוּ אביר לא ביד (איוב ל"ד כ') כליון: וְהֵסִיר חרפה מעל ישראל (ש"א י"ז כ"ו) abwenden, כי הדבר המוסר יתכן שיושם במקום אחר, ויתכן שיעדר לגמרי. וי"א מניעה מבוא: וַהֲסִרֹתִי מחלה מקרבך (שמות כ"ג כ"ה) abhalten, entfernt ſein laſſen מניעה שלא תביא מתחלה: לְהָסִיר אדם מעשה (איוב ל"ג י"ז) כמו להסיר מעשה האדם, ר"ל לשים פעלו לאין ויגיעתו לריק, ולהסיר כמו למנוע: הָסֵר ממך עקשות פה (משלי ד' כ"ד) הזהר שלא יקרב מתחלה. וע"א: לא הֵסִיר דבר (יהושע י"א ט"ו) auslaſſen, כמו לא הפיל דבר לא הניח דבר בלי מלוי: אשר לא־הֵסִיר תפלתי (תהלים ס"ו כ') ver-achten, verwerfen, מאוס בדבר: הֵסִיר משפטי (איוב כ"ז ב') עיוות, או לא שם לבו להשגיח עליו ומנע ממני: הֵסִיר יי משפטיך (צפניה ג' ט"ו) ובהרחבת הלשון: וַהֲסִירֹתָ דמי חנם (מ"א ב' ל"א) סבב שיבטל חוב הדם חנם: יָסִיר את־בנך (דברים ז' ד') verführen, יתעהו מדרך הטוב: הֱסִירָהּ מגבירה (ד"ה ב' ט"ו ט"ז) abſetzen, איננו העברה במקום כ"א בגדולה: הָסֵר המלכים איש ממקומו (מ"א כ' כ"ד): מֵסִיר שפה לנאמנים (איוב י"ב כ') כמו מפר: הָסִירִי את־יינך מעליך (ש"א א' י"ד) כמו הפיג: לא־אָסִיר תמתי (איוב כ"ז ה') כמו הניח ועזוב: וַיָּסַר פרעה את־טבעתו (בראשית מ"א מ"ב) herunternehmen: לְהָסִיר את־ראשי (מ"ב ו' ל"ב) לקצוץ: לְהָסִיר אליו את ארון יי (ש"ב ו' י') כמו להסב, לקרוב: מוּסָר מעיר (ישעיה י"ז א') תשבת ותפסק מהיות.

ההפעל: הוּסַר חלב (ויקרא ד' ל"א) abge-ſondert werden: הוּסַר התמיד (דניאל י"ב י"א) zerſtört.

סַר ת"הש או ת"הפ: סַר וזעף (מ"א כ' מ"ג) zer-ſtört, muthlos, סרת רוח שמחה. וס"נ מזה: מה זה רוחך סָרָה (שם כ"א ה') mißmuthig: וְסָרַת טעם (משלי י"א כ"ב) ſittenlos, כמו הסר טעם, כי כבר אמרתי כי סר יאמר על דבר שלא היה מעולם, ועל דבר שהיה ואבד: מכת בלתי סָרָה (ישעיה י"ד ו') תאר מרכב לשלילה והפסק כמו בלי הפסק או לאין מרפא. וע"א: כי־דבר סָרָה על־יי (דברים י"ג ו') Abfall, לסור ממנו: לענות בו סָרָה (שם י"ט ט"ז) Uebertretung, כי הוא סר מאת יי, וסרה הוא הפעול ולא תה"פ: עוד תוסיפו סָרָה (ישעיה א' ה') Empörung, Ausge-laſſenheit, ענינו מרידה, כי המורד לא ישגיח במכות, ויהיה א"כ מהכפולים ע"מ קרה (ע"ש סרר).

סוּר תה"ש: והשלשית בשער סור (מ"ב י"א ו') שער שהטהורים סרים ממנו כי הוא מבוא טמאים. ובס"נ: גולה וְסוּרָה (ישעיה מ"ט כ"א) Abgeſonderte, פי' סורה ממקומה והוא פעול. ולפי פירש"י מוסרה כי אין פעול בקל עומד. ובסר"ז: וְסוּרַי בארץ יכתבו (ירמיה י"ז י"ג) Abtrünnige, תאר לסוררים: סוּרֵי הגפן נכריה (שם ב' כ"א) wild, aus-geartet, זרים ומגדלים פרא. כנוי לדבר שאינו הולך על דרכו הטבעי:

סוֹרֵר שת"ז למורד במצות המצוה במה שחוב עליו לשמוע: בן סוֹרֵר ומורה (דברים כ"א י"ח) Ungehorſamer: לב סוֹרֵר ומורה (ירמיה ה' כ"ג), ע"ש סרר ההבדל שבינו ובין הכפולים: הומיה היא וְסֹרָרֶת (משלי ז' י"א).

מוּסָר שמ"ז לאזהרה והרחקה לסור מדרכים הרעים: מוּסָר רע לעזב ארח (שם ט"ו י') מי שעזב פעם ארח הטוב רע בעיניו לסור ממנו: לדעת חכמה וּמוּסָר (שם א' ב') Beſſerung, das Böſe meiden. והנה השם הזה הובא כבר בשרש יסר, כי שם מקומו, וע"ז דעתי נוטה כי נכלל בשם הזה ג"כ מושג סור, כמו שנכלל בו ג"כ שרש אסר, כי מי שהדר בעומק הלשון ימצא כי ד' הגזרות הללו, ר"ל נחי ל"א ונחי פ"י ונחי ע"ו וכפולים, ולפעמים ג"כ נחי ל"ה, הם משולבים יחדו ומשתתפים בענין מה בהוראתם. וזה אשר הביאני להביא השם הזה בשרש הזה כי מצאתי בהרבה מקומות שמורה השם הזה אזהרה לסור

לא ישמור המדבר דקדוק הלשון (ע"ש סאן). ויתכן עוד כי הוא על השב לקחת דבר שנתן, כמו אסף אלהים את חרפתי, ואמר אסף מהם מה שנתתי להם מן פרי ענבים ותאנים Hinwegnehmen, וכנוי מ"ם במקום מהם. ואסיפה אפסיק מהם. וזהו ואתן להם יעברום ואשר נתתי להם יעבור מהם. ובשרש ספה תמצא כי אסף, סוף, ספה ענין אחד להם.

סוֹף שמ"ז כמו קץ ותכלית אם במקום או בזמן, כי כ"ש שנופל על המקום נופל על הזמן: וְסֹפוֹ אל הים האחרון (יואל ב' כ') Ende: בְּסוֹף הקהל (ד"ה ב' כ' ט"ז) במקום שהוא פסק: מראש ועד סוֹף (קהלת ג' י"א) בזמן: סוֹף דבר הכל נשמע (שם י"ב י"ג) Schluß, גמר הדבר ותכלית היוצא מכל אלה הטענות. כי התכלית במחשבה כמו סוף המעשה, כי הישיבה בבית הבנוי הוא תכלית המעשה וסופו: סוֹף כל־־האדם (שם ז' ב') Ende, קץ בזמן, ולא בתכלית.

סוּף שת"ז לקנה הגדל בקצה המים: קנה וָסוּף קמלו (ישעיה י"ט ו') Schilf, Rohr: ותשם בַּסּוּף (שמות ב' ג') Röhricht, ש"ק. ועש"ז: ים סוּף (תהלים ק"ו כ"ב) Binsen-See. ויש שם מקום אחר, הנזכר רק פעם אחת: מול סוּף (דברים א' א') סוֹף, סוֹפָא, ענינו בארמית כמו בעברית (דניאל ד' ה', י"ט, ו' כ"ז, ז' כ"ח).

סוּפָה שת"נ לרוח חזק שהוא לא יאריך כ"א כלה מהר: כעבור סוּפָה ואין רשע (משלי י' כ"ה) Sturmwind: וגלגליו כַּסּוּפָה (ישעיה ה' כ"ח) מצייר בו דבר מהר: וְסוּפָתָה יקצרו (הושע ה' ז'): כַּסּוּפוֹת בנגב להלוף (ישעיה כ"א א').

סור

סוּר, העתיד יָסוּר, ועם ו' המהפך מעתיד לעבר וַיָּסַר, פע"ו, הב"ב. הקל עומד עיקר ענינו נטיה ופניה אם רחוק ופרוד ממה שממנו, או קרוב למה שאליו, טבעי או מוסרי; ועמו מ"ש הפסק הדבר לגמרי ומניעה והשבתה ובטול. ומה שממנו נקשר במ"ם: והענן סָר מעל האהל (במדבר י"ב י') sich wegwenden, fortgehen, weichen: במקום: וְסָר הערב מפרעה (שמות ח' כ"ה) aufhören; וְסָר עונך (ישעיה ו' ז'): וְסָר מרזח סרוחים (עמוס ו' ז') הפסק: וְסָרָה קנאת אפרים (ישעיה י"א י"ג): והבמות לא־סָרוּ (מ"א ט"ו, י"ד) לא פסקו: לֹא־יָסוּר שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו (בראשית מ"ט י') der Zepter wird nicht weichen von Jehuda, der Gesetzgeber nicht von seinen Nachkommen, כי אם יבטל בינתים עוד ישוב: וחסדי לא־־יָסוּר ממנו (ש"ב ז' ט"ו) לעת רצון. כי זה נכלל בכח בהוראת הפעל הזה. במלת לא לשלול רק הפסק לגמרי, כי אם יפסק לימים עוד ישוב. ע"ש נקה: ממשפטיך לא סָרְתִּי (תהלים קי"ט ק"ב), נטיה במחשבה: סָרוּ מהר מן־הדרך (שמות ל"ב ח') abweichen, ובהפך: סוּר מרע ועשה־־טוב (תהלים ל"ד ט"ו). והתאר: וְסָר מרע (איוב א' א') ausweichen, מניעה מפנות אליו מתחלה: למען סור משאול מטה (משלי ט"ו כ"ד) הנצל ופטר ממנו מתחלה, befreiet sein: סוּר לך מאחרי (ש"ב ב' כ"ב) הרחק. ובשי"ן: בְּשׂוּרִי מהם (הושע ט' י"ב) עזיבה והרחקת השגחה: למיום סור אפרים מעל יהודה (ישעיה ז' י"ז) abfallen, עזיבת ממשלה. ומ"ש למה שאליו נקשר ביחס אל או בלמ"ד: כי סָר לראות (שמות ג' ד') hinzutreten: וְסָר אל־משמעתך (ש"א כ"ב י"ד) נוטה אזנו: אשה יפה וְסָרַת טעם (משלי י"א כ"א) abgeschmackt: סוּרָה אדני סוּרָה אלי (שופטים ד' י"א) einkehren: אָסֻרָה נא ואראה (שמות ג' ג'). יָסוּר שמה (מ"ב ד' י"א): יָסוּר הנה (משלי ט' ד'): וַיָּסֹרוּ עליו להלחם (מ"א כ"ב ל"ב) ע"ד נסבו עלינו, כדרך על מורה לרעה. ובלי קשור: אכן סָר מר־המות (ש"א ט"ו ל"ב) herannahen, ע"ש עדן. ובא לענין השחתה: סָר סבאם (הושע ד' י"ח) verdorben, כמו זר, verfälscht. ומזה יתכן: וְסָר מרזח סרוחים (עמוס ו' ז'). כי תרגום ובאש היאור וסרי. ויהיה כוונת סר סבאם באש, הסבא נודף מפיהם. וכן י"ל סר מר המות, מזה, שהוא רע ומר: הכל סָר יחדיו נאלחו (תהלים י"ד ג') ע"ש סוג. ויתכן היות ג"ב מענין סרר בכפולים: יתגוררו יָסוּרוּ בי (הושע ז' י"ד) widerspenstig sein, כתרגומו מרדו ע"ש סרר. ושניהם לע"א. וזהו הוראת קשור בי"ת.

הנפעל: הרב עם־־שדי יִסּוֹר (איוב מ' ב') sich wegwenden, וכי בשביל שרבו עמו, יהיה זה סבה שיסור ממה שעשה, וכבר מצאנו נפעל מפעל עומד, וגם הביאותיהו בנהי פ"י, אך לפי מ"ש

ועושים כל מעשיהם בידיעת כלם. במושג הא' גם דבר נגלה נקרא סוד; במושג ב' לא יקרא סוד כי אם מצד העלמו כמאמר החכם הסוד אצל אחד, ואצל שנים איננו סוד; ובמושג הג' מכנה רק החברה המקושר ונאגד להתאחד בכל מעשיהם.

סוֹדִי שע"פ (במדבר כ"א י').

סוה

מַסְוֶה שת"ז למכסה על הפנים להסתירו ויתן על־פניו מַסְוֶה (שמות ל"ד ל"ג) Decke. ותרגום בית אפי Maske, Larve; והשיב משה את־הַמַּסְוֶה (שם שם ל"ה).

סוֹטַי שם עצם פרטי נזכר (בעזרא ב' נ"ה, נחמיה ז' נ"ז).

סוך

סוּךְ פעל יוצא, גב"ב, הקל עניננו משיחה בשמן: וסוֹךְ לא־סָכְתִּי (דניאל י' ג') salben. כי מנהג בני קדם לסוך גופם בשמן לסתום נקבי הזועה מרוב החום: ושמן לא תָסוּךְ (דברים כ"ח מ') כמו בשמן. או הכוונה כמו תואר הפעל, לא תסוך סיכת שמן, וכן: וָאֲסֻכֵךְ שמן (יחזקאל ט"ז ט').

ההפעיל: וירחץ וַיָּסֶךְ (ש"ב י"ב כ'). וע"א: אך מֵסִיךְ הוּא את־רגליו (שופטי' ג' כ"ד) seine Nothdurft verrichten: לְהָסֵךְ את־רגליו (ש"א כ"ד ד'), הגות בלשון לעשיית צרכים.

ההפעל: על־בשר אדם לא יִיסָךְ (שמות ל' ל"ב) (ע"ש נסך).

אָסוּךְ שם הכלי שבו השמן: כי אם־אָסוּךְ שמן (מ"ב ד' ב') Oehlflasche.

סוֹכֵךְ שת"ז לשמן הטוב: כרוב ממשח הַסּוֹכֵךְ (יחזקאל כ"ח י"ד) Salböhl, כן פירשו ר' יונה והרד"ק. והנכון כי כרוב תאר לבעל צורה, ממשח כמו ממתח ר"ל ארוך ורחב במדה, איש מדות תרגום גבר דמשחן. הסוכך, מענין סכך, כי כל דבר אשר שטחו מתפשט בארך וברוחב נופל עליו בעברית מתח ובארמית משח (ע"ש כרב).

סוּמְפֹּנְיָה שם התואר לכלי זמר העשוי משני חלילים אחוזים יחד (Doppelflöte) נזכר (בדניאל ג' ה', י' ט"ו). והכתיב סִיפֹנְיָא בחסרון מ"ם, כמו בלשון יון συμφωνια ועיין בס' שלטי הגבורים המתאר דמות כלי זמר הזה, בטוב טעם ודעת.

סְוֵנֵה שם עיר בגבול דרומי לארץ מצרים: ממגדל סְוֵנֵה ועד גבול כוש (יחזקאל כ"ט י'). לדעת החוקר הגדול שאמפאליאן, בספרו: l'Egypte sous les Phar. 1. 164, מלת Souan בלשון קופטי, עניננו פתיחה, ולפי זה נקראת העיר סְוֵנֵה בשם הזה, על כי היא כמו מפתח לארץ מצרים.

סוס

סוּס שע"ז לבהמה ידועה: תשחק לַסּוּס ולרכבו (איוב ל"ט י"ח) Pferd, ובא במקום שם קבוץ: כי בא סוס פרעה (שמות ט"ו י"ט). הנקבה: לְסֻסָתִי ברכבי פרעה (ש"ה א' ט') והרבוי: לא ירבה לו סוּסִים (דברים י"ז ט"ז): כְּסוּסַי כְּסוּסֶיךָ (מ"א כ"ב ד').

סוּס שם עוף מה, והוא לדעת רש"י כתרגומו כּוּרְכְּיָה בלע"ז, grue, Kranich. והוא לדעת איזה חכמים אחד מעופות־המסע, Zugvögel, ההולכות למסעיהן בעתות הקור לגור במקום אשר יוכלו להתחמם לאור השמש: כְּסוּס עגור כן אצפצף (ישעיה ל"ח י"ד). ובחירק: ותור וְסִיס ועגור (ירמיה ח' ז').

סוּסִי שם ע"פ: גדי בן סוּסִי (במדבר י"ג י"א). והוא אבי אחד משנים עשר ראשי בני ישראל, איש איש למטה אבותיו, אשר שלח משה ממדבר פארן לתור את ארץ כנען.

סוף

סוּף, העתיד יָסוּף, פע"ו, בב"ב. הקל עניננו קץ והפסק וכליון: סָפוּ תמו מן־בלהות (תהלים ע"ג י"ט) verschwinden, יכלו יותר מן בלהות, שהיא תמונה מתעה נדמה ואין. ע"ש ספה: יחדו יָסֻפוּ נאם יי (ישעיה ס"ו י"ז): וזכרם לא יָסוּף מזרעם (אסתר ט' כ"ח) aufhören, דבר שהתחיל לא יהיה לו סוף.

ההפעיל: אסף אֲסִיפֵם נאם יי (ירמיה ח' י"ג) כמו הָסֵף. והרד"ק פי' אסף כמו ואספת את נפשך, ע"ש אסף, וכבר אמרתי כי בעבור זווג המלות

סוּג תה"ש ללב חנף ושקר, מעורב בסיג וזיוף: מדרכיו ישבע סוּג לב (משלי י"ד י"ד) heuch-lerisches, falsches Herz, ע"ד מליצה כאלו מורשי לבב והגיוניו הטובים כסף צרוף המה, וכאשר תבוא בלב האדם מחשבה בלתי טובה והגיון רע המה כמו סיגים המשחיתים ומעכירים טוהר הרעיון והרצון לעשות טוב. ובס"נ: בטנך ערמת חטים סוּגָה בשושנים (ש"ה ז' ג') vermengt, vermischt. וי"מ סוגה כמו סְיָגָה, umzäunt, גדורה ויהיה סוגה ושוכה בשי"ן מע"א כמו מזג מסך. גדר מזה, תרגום סיג. ובתלמוד הנוטע לסוג. ובדב"א נקרא שם המגדיר כמה מינים בגבול הוראת עצמותם שם הַסּוּג, Hauptklasse. ד"מ אדם שם מין אחד, הי שם הסוג גודר ומקיף מין אדם בהמה ועוף, בכלל אחד עצמות החיים המבדילם מצמח. וע"ז בולל סוג ג"כ ערוב מינים שונים: ועפי"ז יהיה שם סָיָג או סִיָג נופל ג"כ בל' עברי.

סִיג שת"ז ענינו ערבוב פסולת בתוך הכסף: היו־לי בית־ישראל לְסִיג (יחזקאל כ"ב י"ח) Schlacken: כספך היה לְסִיגִים (ישעיה א' כ"ב) מערב נחשת בכסף לרמות בו האנשים היא שקר ומרמה שמשוה הנחשת לכסף. וכל העושה שקר וזיוף בין בדבור ובין במחשבה נקרא סוג או סיג: ואצרף כבר סִיגָיִךְ (שם שם כ"ה).

סוד

סוֹד שת"ז או תה"ש. יש ענינו עצה ומחשבה יקרה נסתרה. ר"ל עצה או מחשבה לטוב או לרע, והיא בלב בעליו. אם מחשבה שקודם למעשה, הסבה והתחבולה והכונה אשר יכוין בפעולה שירצה לעשות ועל איזה אופן שיעשנה ולאיזה תכלית, או בפעולה שעשה כבר, אשר ג"כ סבותיו ואופניו ותכליתו נעלמות מזולתו; ויש ענינו קבוץ חבורת אנשים אהובים ואחוזת מרעים להועץ על דבר אשר יתן כל אחד עצתו ודעתו בסתר, ולא יתגלה תעלומתם עד שיצא הדבר לגמר הפעולה. ומ"ש מע"א: סוֹד יי ליראיו (תהלים כ"ה י"ד) Rathschläge סתרי תעלומת עצותיו ומחשבותיו בבריאה וביצורים, או בנתינת המצות, כי סוד יקר אשר נסתר ואינו גלוי לכל, לא יגלה בעליו כי אם לאהובו שבטוח בו שלא ימעל בהם: כי אם־גלה סוֹדוֹ אל עבדיו (עמוס ג' ז') סבה וטעם המעשה קודם צאתו לפועל ולפעמים הוא דבר סתר לבד זולת עצה: מגלה סוד הולך רכיל (משלי י"ד י"ג) Geheimniß, דבר נסתר. שגלה איש לרעהו איזה דבר גנאי שיודע בזולתו והוא נסתר עוד: וְסוֹד אחר אל־תגל (שם כ"ה ט'), דברים נעלמים שבינו לבינך, או בינו לבין עצמו, או בינו לבין זולתו. ולפעמים הוא עצה לבד בלי תעלומה: הפר מחשבות באין סוֹד (שם ט"ו כ"ב) Rathschlag, Ueberlegung, ר"ל באין מושב חכמים וקהל נבונים להמתיק סוד יחד וּלְהִוָּעֵץ בטרם יוציאו דבר מכוח אל הפועל, תופר המחשבה, ולפעלם אין ידים. ולפעמים שניהם: על־עמך יערימו סוֹד (תהלים פ"ג ד') עצה נסתרה לרעה, וזהו הוראת מלת על: אשר יחדו נמתיק סוֹד (שם כ"ה ט"ו) לטובה, כדרך ב' אוהבים שמגלים איש לרעהו כל מחשבותיו ומגמת לבו מה שעשה ומה שקרה לו מטוב ועד רע, מהדבורים אשר אינם מפורסמים לכל, vertrauten Umgang pflegen. ומ"ש מענין ב': בְּסֹדָם אל־תבוא נפשי (בראשית מ"ט ו') נרדף עם בקהלם, בהתחברם להתיעץ על דבר: סוֹד בחורים יחדו (ירמיה ו' י"א) Ver-sammlung: בְּסוֹד־משחקים (שם ט"ו י"ז): מִסּוֹד מרעים (תהלים ס"ד ג') חברת מרעים כלם לרעה: נערץ בְּסוֹד־קדושים (שם פ"ט ח'): בְּסוֹד ישרים ועדה (תהלים קי"א א') ואת־ישרים סוֹדוֹ (משלי ג' ל"ב) חברת אהבתו, vertrauter Umgang: תעבוני כל־מתי סוֹדִי (איוב י"ט י"ט) vertraute Freunde, כלם לטוב. ויתכן מזה הנפעל: בְּהִוָּסְדָם יחד עלי (תהלים ל"א י"ד) sich zusammenrotten, ת' בהסודם כי יסד סוד לענין אחד. ושלשת השרשים, יסד או סוד, יעד, קהל, בבואם בנפעל בחבור מלת על ענינם קשור חברה להועץ לרעה: נוֹסְדוּ יחד על ה' (שם ב' ב') ועד"ז בסדם אל תבוא נפשי כמו בהוסדם על דבר לרעה וכן בהקהלם על דבר, על התאגד בחבורת קשר לרעה. וי"ג מזה ג"כ: הוּסַד שלמה לבנות (ד"ה ב' ג' ג') התחבר עם דוד והתיעץ והסכים עמו על תכונת בנין הבית. זה כלל העולה מהוראת שם זה, שבא על ג' מושגים א) עצה. ב) דבר סתר. ג) חברת נועדים אהובים להועץ ולהסכים על דבר אחד,

(מיכה ז׳ י״ז): ויחגרו ממסגרותם (ש״ב כ״ב מ״ו): ויהרגו ממסגרותיהם (תהלים י״ח מ״ה) החכם ר״מד ז״ל העתיק, feste Schlösser. והנכון כפי׳ רש״י שיהיו חגרים מן הכבלים אשר ברגליהם. ויש שת״ז להרשי ברזל וסגר: ואת־החרש ואת־המסגר (ירמיה כ״ד א׳) Schlossermeister.

מִסְגֶּרֶת ת״הש לבדים העשוים מרגל לרגל בשלחן לחזק אותם: ועשית לו מסגרת (שמות כ״ה כ״ה) Leisten: מסגרות להם (מ״א ז׳ כ״ח): ומסגרותיהם מרבעות (שם שם ל״א).

סְגַר בארמית, ענינו כמו סגר בעברית (דניאל ו׳ כ״ג) verschließen.

סדם

סְדוֹם אחת מארבע הערים בעמק השידים ההפוכו׳ כמ־רגע בעון יושביהם בדבר ה׳ (בראשי׳ י״ח כ׳): כי מגפן סדום גפנם (דברים ל״ב ל״ב) Sodom's Trauben, גם נקראו תפוחי סדום Sodoms-Aepfel, אשר תוך הפרי כדמות עפר ואפר: קציני סדום (ישעיה א׳ י׳) תואר לקציני עם ושופטים ולא במשפט וצדק.

סד

סַד שת״ז לעץ גדול שסוגרים בו הרגלים: ותשם בסד רגלי (איוב י״ג כ״ז) Block: ישם בסד רגלי (שם ל״ג י״א), וקרוב לשרש זה השם סדיא בארמית, וכן סדן משרש זה, ונשאל על כלי אומנות כדמות אבנים (עיין חרוזי פנינים להמשכיל יוסף אלזארי).

סדן

סָדִין שת״ז למלבוש מה עשוי מפשתים, כמו כתנת ומעיל, ולדעת חכם הנ״ל הוא אטון הנדאי: סדין עשתה ותמכר (משלי ל״א כ״ד) feines [indisches] Gewebe, Schleier: שלשים סדינים (שופטים י״ד י״ב), והוא דק מאד מרוב דקות המטוה. ואמרו בתל׳ סדינא בקייטי כרבל בסיתוא. עוטה אור כשלמה, תרגם האיך סדינא. ואמרו עוד בתלמוד, סדנא דארעא חד, שטח החיצון כמו כתנת הלובש אותה.

סדר

***סִדֵּר** פעל יוצא, בנינו פיעל אינגו במקרא. ונמצא בתלמוד מל׳ ארמית. ועניגו ערך הדבר בשיעור ישר ושוה. ולא ערך אלי מלין תרגום ולא סדר, ordnen. ובתלמוד רבי מסדר משניות, והשם ממנו במקרא.

סֵדֶר תה״ש זכר: צלמות ולא־סדרים (איוב י׳ י״ב) Ordnung, ע״ש שדר, ובדברי המחברים ששה סדרי משנה, Theile, Abtheilungen.

מִסְדְּרוֹן שת״ז לאכסדרה מסודרת באבנים וכסאות למושב לפני הבית: ויצא אהוד המסדרונה (שופטים ג׳ כ״ג) Vorhof, Vorhaus; Saal, Flur.

סהר

סֹהַר שם תאר לבית האסור: אל־בית הסהר (בראשית ל״ט כ׳) Gefängniß, ע׳ שהר.

סַהַר תה״ש לעיגול: שררך אגן הסהר (ש״ה ז׳ ג׳) rund. ותרגום ירח סהרא Mond (ע״ש עגול).

סוא

סוֹא שע״פ למלך מצרים אחד בימי הושע בן אלה: וימצאו מלך אשור בהושע קשר אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים (מלכים ב׳ י״ז ד׳). ואולי הוא המלך אשר הזכיר הסופר הקדמון בשם Manetho Sevechus (ראה פי׳ ישעיה להחכם Gesenius).

סוג

סוּג פעל עומד ויוצא, גב״ב. הקל ענינו סור ונזירות ופרישות מדרך טוב לרע: כלו סג יחדו נאלחו (תהלים נ״ג ד׳) weichen, abfallen. ומה שמסכים לפי׳ זה כי בתהלים י״ד בא במקומו הכל סר יחדו. ורש״י פי׳ מענין סיגים, verfälscht: ולא־נסוג ממך (שם פ׳ י״ט) weichen, abfallen.

הנפעל: העתיד יסוג, אחור לא נסוגותי (ישעי׳ נ׳ ה׳) zurücktreten, weichen. ובשי״ן ת׳ סמך: לא נשוג אחור (ש״ב א׳ כ״ב): הנסוגים מאחרי ה׳ (צפניה א׳ ו׳), במחשבה, abfallen: ויסוגו ויבגדו (תהלים ע״ח נ״ז) falsch werden. יסגו אחור ויחפרו (שם ל״ה ד׳). וכבר הבאתי מהם בנפעל מש׳ נסג, כי שניהם לענין אחד, ויפיל הספק בהם איזה מנע״ו ואיזה מחפ״נ. (ע״ש נסג יתר הבנינים).

alte Testament) כי החלק הזה נכר מתוך לשונו כי חובר זמן רב אחרי ישעיה כאלו כתבו אחד מגולי בבל, כי אז ערבו לשונם עם לשון כשדי.

סְגִד, העתיד יִסְגֻּד, ענינו בארמית כמו בעברית vor Götzen niederfallen (דניאל ג' ו'). ולפני אנשים עם יחס הלמ"ד (שם ב' מ"ו).

סגל

סְגֻלָּה שת"נ לדבר יקר מאד ונחמד ואהוב: יש לי סְגֻלָּה זהב וכסף (ד"ה א' כ"ט ג') Schatz, Liebling, Kostbarstes: וּסְגֻלַּת מלכים והמדינות (קהלת ב' ח'): סְגֻלַּת ה' (שמות י"ט ה'): ישראל לִסְגֻלָּתוֹ (תהלים קל"ה ד').

סגן

סְגָן שת"ז לשר ופקיד ממונה על דבר תחת יד גדול ממנו. היחיד איננו במקרא כ"א בתל' סְגַן הכהנים, הוא כהן משנה אחר כה"ג. להיות פקיד בבית ה' תרגום למהוי ממנא סגן כהניא. ובדניאל ורב סגנין. והרבוי במקרא: ויבוא סְגָנִים כמו־חמר (ישעיה מ"א כ"ה) Fürsten, Beamte, Vorsteher, Befehlshaber. ראה פירש יקר על המקרא הזה בשרש בוס: פחותיה וּסְגָנֶיהָ (ירמיה נ"א נ"ז), הסגנים הם משנים לפחות.

סְגַן, שם התואר לנציב מדינה או פחה (דניאל ג' ב', כ"ז ו' ה') ויש לתואר ראש החרטומים: רב סִגְנִין (שם ו' מ"ח) der Oberste der Magier.

סגר

סָגַר, העתיד יִסְגֹּר, פ"י, הב"ב, הקל ענינו נעילה ואטימה וכתימה: והדלת סָגַר אחריו (בראשית י"ט ו') verschließen, zuschließen, נופל על הדבר הסותם את החלל: וה' סָגַר רחמה (ש"א א' ה'): סָגַר את פרץ עיר דוד אביו (מ"א י"א כ"ז) סתימת החלל: חלבמו סָגְרוּ פימו (תהלים י"ז י'): וַיִּסְגֹּר בשר תחתנה (בראשית ב' כ"א): יִסְגֹּר על־איש (איוב י"ב י"ד). או יסגר לאסר אותו, כמו: סָגַר עליהם המדבר (שמות י"ד ג'), וזהו הוראת על: וּסְגֹר לקראת רודפי (תהלים ל"ה ג'). י"ל סגור כמו חגור, או נעול סביב הירך, anschnallen, anschließen.

הנפעל: נִסְגַּר לבוא בעיר דלתים ובריח (ש"א כ"ג ז') sich einschließen, ע"י עצמו: וַתִּסָּגֵר מרים (במדבר י"ב ט"ו) eingesperrt werden, יאמר על הכלוא, וכן: הִסָּגֵר בתוך ביתך (יחזקאל ג' כ"ד). אבל: ושערים לא יִסָּגֵרוּ (ישעיה מ"ה א') zugeschlossen werden, כענינו.

הפיעל נופל לרוב על מסירת דבר ביד זולתו להיות סגור בידו מצאת: אשר סִגַּר את־האנשים (ש"ב י"ח כ"ח) überliefern: אשר סִגְּרַנִי ה' בידך (ש"א כ"ד י"ט): היום הזה יְסַגֶּרְךָ ה' בידי (שם י"ז מ"ו). ומ"ש סגירה ממש: ויריחו סגרת וּמְסֻגֶּרֶת (יהושע ו' א'), סוגרת מבפנים שלא יבואו האויבים מבחוץ, ומסגרת מהאויבים מבחוץ שלא יצאו מן העיר.

הפועל: סֻגַּר כל־בית מבוא (ישעיה כ"ד י') verschlossen: וְסֻגְּרוּ דלתים בשוק (קהלת י"ב ד'): וְסֻגְּרוּ על־מסגר (ישעיה כ"ד כ"ב) eingesperrt werden או ימסרו, ונופל על הנסגר וכלוא.

ההפעיל מ"ש מע"א: וְהִסְגִּיר הכהן את־הנגע (ויקרא י"ג ד') einschließen lassen: אם יחלף וְיַסְגִּיר (איוב י"א י') fesseln, במאסר. ומ"ש מענין מסירה: הִסְגִּיר ביד־אויב (איכה ב' ז') überliefern, preisgeben: לא־תַסְגִּיר עבד אל אדוניו (דברים כ"ג ט"ז): יַסְגִּירֵנִי אֵל אֶל עויל (איוב י"ו י"א) ausliefern, נתינה של הפקר: וַיַּסְגֵּר לברד בעירם (תהלים ע"ח מ"ח) עצ"הש: וַיַּסְגֵּר לחרב עמו (שם שם ס"ב): וחיתם לדבר הִסְגִּיר (שם שם ג') preisgeben.

סְגוֹר שמ"ז לסגירת מקום: ואקרע סְגוֹר לבם (הושע י"ג ח') Schluß, ר"ל לבם הסגור לשמוע. ויש שהוא תאר לזהב משבח: לא־יתן סְגוֹר תחתיה (איוב כ"ח ט"ו). ומ"א: זהב סָגוּר (מ"א ו' כ'), אולי נקרא כן על כי יסגרוהו בארגז ובתיבה לגודל יקרתו וערכו הרב.

סוּגַר שת"ז לבית האסור ויתנהו בַסּוּגַר (יחזקאל י"ט ט'), Verhaft, כמ: משמר, ווי"א כבלים: חכמה לסכל סוּגַר לידיו (בן סירא כ"א).

סַגְרִיר תה"ש: דלף טרד ביום סַגְרִיר (משלי כ"ז ט"ו) regnichter Tag, יום ב"א נסגרים בביתם מגשם.

מַסְגֵּר יש שת"ז לכלא: הוציאה מִמַּסְגֵּר נפשי (תהלים קמ"ב ח') Gefängniß: מִמַּסְגֵּר אסיר (ישעיה מ"ב ז') והרבוי: ירגזו מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם

סַבְּכָא בארמית, כמו שַׂבְּכָא (Sambuca) שה"ת לכלי זמר, הקרוב בתוארו לכנור ויתן קול נעים ועוז בְּנַגֵּן עליו המנגן ביד (דניאל ג' ה', ז', י', ט"ו).

סִבְּכַי שע"פ לאחד משרי הצבא אשר למלך דוד: סִבְּכַי החשתי (ש"ב כ"א י"ח, ד"ה א' י"א כ"ט). (ובשמואל ב' כ"ג כ"ג) נזכר בשנוי השם מְבֻנַּי.

סבל

סָבַל, העתיד יִסְבֹּל, פ"י, גב"ב, הקל ענינו נרדף עם נשא המורה עמום משא טבעי או מוסרי ורובו מוסרי: ויט שכמו לִסְבֹּל (בראשית מ"ט ט"ו) tragen: ומכאבינו סְבָלָם (ישעיה נ"ג ד') leiden, dulden, נשיאות ענש ויסורים: ואנחנו עונותיהם סָבָלְנוּ (איכה ה' ז'), כלומר חטאו ואינם כי תמו בחטאיהם, ואעפ"כ עוד אנחנו סובלים עלינו עונותיהם ולא פרקנו אותם מעלינו כי נשא הוא המעמים עליו דבר מעיקרו, וסבל מורה המשך הנשיאות: ואני אֶסְבֹּל ואמלט (ישעיה מ"ו ד'), ויתכן פירוש ואנחנו עונותיהם סבלנו, כפי מה שפירש הרמבמ"ן. כאשר ישלח ה' ענש כללי על האומה בעבור עונותם הם נושאים ענשם והבנים יסבלו עמם, ע"ד בהדי הוצא לקי כרבא, כי להיות הבנים לקוים מהמכה אשר חלה באבות פלא יוצא מחק הטבעי, ויבוקש זכות גדול. עכ"ד בקצור. וזה נכלל ג"כ בהוראת פעל סבל. האיש אשר יקראהו הכאב הוא נושא והאחר כמצטער עליו הוא סובל.

הפיעל: אלפינו מְסֻבָּלִים (תהלים קמ"ד י"ד) feist, עמוסים בחלב דשן ושמן. או היו מסבלים מעמוסי בטן ולא ישכלו.

ההתפעל: וְיִסְתַּבֵּל החגב (קהלת י"ב ה') sich zur Last fallen, ר"ל הקל כחגב יהיה עליו לסבל משא והוא דחוק. וע"ד חגב כמו עגב, והוא כנוי לביצים. ושעור הכתוב וינאץ השקד כנוי מליצי לאבר המוליד, השוקד על דברו, עבר נצה שלו כי אין לו קשוי עוד. והמבושים כשיגדלו לרוב בזקנה או מאיזה הפסד ישובו לסבל גדול ואמר על שניהם בכלל ותפר האביונה.

סֵבֶל שמ"ז למעמס: הסירותי מִסֵּבֶל שכמו (תהלים פ"א ז'), כמו ותשם בפוך עיניה, die Last, כי מנהג הלשון לסרס אות השמוש. ויש שהוא כולל כל מעמס ומשא וטרח ועסק: לכל סֵבֶל בית יוסף (מ"א י"א כ"ח) Geschäft. ומ"א: עול סֻבֳּלוֹ (ישעיה ט' ג'), ובס"נ: סִבְלוֹת מצרים (שמות ו') Last, schwere Arbeit: לכו לְסִבְלֹתֵיכֶם (שם ה' ד').

סַבָּל תה"ש: נשא סַבָּל (מ"א ה' כ"ט), Last, schwere Steine: כשל כח הַסַּבָּל (נחמיה ד' ד'), כמו נושא סבל: ועל הַסַּבָּלִים ומנצחים (ד"ה ב' ל"ד י"ג), שת"ז. ובד"א שם *סַבְלָן תאר לארך רוח, שישמע נאצות הרבה זמן רב ומאריך רוחו לבלתי התקצף, ein Geduldiger, כי כבר אמרתי כי סבל מורה נשיאות מעמס משך זמן רב, ואולי מזה ג"כ שם מ"נ *סִבְלוֹנוֹת למשאות מהר ומתן שיתן אבי הכלה לחתן, Geschenke. כי המתנות הם כמו משאה שמעמים עליו לתת, וכמ"ש נשא לענין מעמס ומתנה כן סבל. (סבר בשרש שבר).

סְבַל, ענינו נרדף עם נשא ואשוהי מְסוֹבְלִין (עזרא ו' ג') und seine Grundfesten dauerhaft,

*סַבְלָנוּת, שה"ת, אשר עשה לו המשורר הגדול רמח"ל בשירו הנשגב לישרים תהלה, die Geduld, die Duldung.

סִבֹּלֶת, שה"ת לְשִׁבֹּלֶת, כאשר יבטאו בני אפרים את המלה הזאת כי לא יכינו לדבר כן (שופטים י"ב ו') Strom.

סְבַר ענינו בארמית תקוה ושבר: יִסְבַּר להשניה (דניאל ז' כ"ה) Er hofft, zu ändern.

סִבְרַיִם, שם עיר בארץ אשר בין דמשק וחמת נזכרת אך פעם אחת (ביחזקאל מ"ז ט"ז).

סַבְתָּה (בראשית י' ז') או סַבְתָּא (ד"ה א' ט'), שם עם ממשפחות בני כוש, וכן סַבְתְּכָא, גם הוא עם בארץ כוש.

סגד

סָגַד, העתיד יִסְגֹּד, פ"ע בנינו קל ענינו נרדף עם השתחוה: לבול עץ אֶסְגּוֹד (ישעיה מ"ד י"ט) sich bücken, שוה לארמית: ומאן די־לא יפול וְיִסְגֻּד (דניאל ג' ו'): יִסְגְּדוּ אף ישתחוו (ישעיה מ"ו ו'), ד"פ שם. והוא ראיה למ"ש בהקדמה לחלק שני מספר ישעיה (מאשר נלקטה מדברי החכם היקר Eichhorn בספרו הנכבד: Einleitung in das

ובא בלשון הסב׳ שהסב אותו מנגד עיני הרואים העברים במסלה. ובא על שנוי שם: וַיַּסֵּב את־שמו יהויקים (מ"ב כ"ג ל"ד), ואולי הוא שמו אשר לו בראשונה, אותו השיב לו. ומ"ש הקיף וסבוב: וְנָסַב חומה (ד"ה י"ד ו') umringen, הקיף חומה סביב: וַיַּסֵּב ארון ה׳ את העיר (יהושע ו׳ י"א), הליכת היקף סביב: מֻסַבּוֹת משבצות זהב (שמות כ"ט י"ג) rings herum: מֻסַבּוֹת דלתות (יחזקאל מ"א כ"ד) umgeben, ת"י מקפן השין סביב בדלתות: מוּסַב־הבית למעלה (שם שם ז׳), בהליכות סביב: מוּסַבּוֹת שם (במדבר ל"ב ל"ח), שנוי שם, עיין באור שם. ועל ג׳ מובנים האלה יוסב ההפעיל, wenden, zuwenden, umwenden, wegwenden, umringen, einschließen, umändern.

ההפעל: על כמן יוּסַּב (ישעיה כ"ח כ"ז) gewälzt werden, נלגול.

סָבִיב ת"הש או ת"הפ למקום המקיף את המתקומם בכל צדדיו: שכבת הטל סָבִיב (שמות ט"ז י"ג) rings umher: והקפתם על־המלך סָבִיב (מ"א י"א ה׳): וילחם סָבִיב בכל אויביו (ש"א י"ד מ"ז): הרים סָבִיב לה (תהלים קכ"ה ב׳): העלו מִסָּבִיב למשכן (במדבר ט"ז כ"ד): וינח לנו מִסָּבִיב (ד"ה ב׳ י"ד ו׳), נסתר בו שם המתואר, מכל הגוים אשר סביב: ובעד כל־אשר־לו מִסָּבִיב (איוב א׳ י׳): האספו מִסָּבִיב (יחזקאל ל"ט י"ז), מן המקום אשר סביב: צר וּסְבִיב הארץ (עמוס ג׳ י"א), והרבוי: וּבִסְבִיבֵי ירושלם (ירמיה ל"ב מ"ד) die Gegenden umher, המקומות אשר סביב: ונורא על־־כל־־סְבִיבָיו (תהלים פ"ט ה׳) Umgebungen; הסובבים אותו: ואכלה כל־סְבִיבֶיהָ (ירמיה כ"א י"ד), פעם נסתר בו שם מקום ופעם שם המתקומם סביב. ובסמן נקבה: סְבִיבוֹת המחנה (במדבר י"א ל"א), סְבִיבוֹת שניו (איוב מ"א ו׳): לעג וקלס לִסְבִיבוֹתֵינוּ (תהלים מ"ד י"ד), נכלל המתואר בתאר: וכל־סְבִיבוֹתֵיהֶם חזקו (עזרא א׳ ו׳).

סִבָּה שמ"נ למעשה או מחשבה הגורמת לפעולה אחרת: כי היתה סִבָּה מעם ה׳ (מ"א י"ב ט"ו) Fügung, Veranstaltung. ובד"ה בא במקומו בתוספת נו"ן: נְסִבָּה מעם אלהים (ד"ה ב׳ י׳ ט"ו), ובדב"א נקרא כל דבר גורם לדבר אחר שיהיה בדבר משני חלקי איפשר סִבָּה, Ursache. והיא על ג׳ מינים. א) סִבָּה גּוֹרֶמֶת, bewegende Ursache. ב) סִבָּה פּוֹעֶלֶת, wirkende Ursache. ג) סִבָּה תַּכְלִיתִית, End-Ursache, ד"מ המשים מכשול לאיש שיפול, המשים הוא סבה גורמת, והאבן הנגף הוא סבה פועלת וכוונת המשים במה שרצה שיפול הנופל הוא סבה תכליתית. המבעיר אש בעצים לבשל מאכל, המבעיר סבה גורמת לתקון המאכל, העצים והאש סבה פועלת, ומחשבת המבעיר, להכין מאכל, סבה תכליתית.

מֵסַב שת"ז או תה"ש: מֵסַב קלע (מ"א ו׳ כ"ט) umgeben, מוקף: וּמְסִבֵּי ירושלים (מ"ב כ"ה ה׳) Gegenden: עד־שהמלך בִּמְסִבּוֹ (ש"ה א׳ י"ב) während der König in seinem Kreise, gab meine Narde ihren Duft, או הוא תאר אל מקום מאכל בהסבה, כמ"ש בפעל לא נסב פה, ומזה בא בתל׳ הֵסֵבּוּ אחד מברך לכלם. וע"ד יותר ראוי לנקד הֻסַּבּוּ מנפעל, כי רק הבנין הזה מורה פנית הגוף במצב ונטותו לצדדין, לפי מנהג בני קדם שהיו נסמכים מוטה על צד שמאל במטה בעת האכילה. והשם ממנה *הֲסִבָּה. וע"א: ראש מְסִבַּי (תהלים ק"מ י׳) das Haupt derer, die mich umlauern, הסובבים אותי להלחם בי, או הסובבים לבקש אותי. והיותר נכון כי הוא יוצא לשני, המסבבים אותי להיותי נע ונד וסובב ממקום למקום, herum treiben, ע"ד ויסב אלהים את העם. וע"א: והוא מְסִבּוֹת מתהפך בתחבולותיו (איוב ל"ז י"ב) verschiedene Wendungen, שמ"נ.

סבך

סָבַךְ פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל ענינו אחיזה וסכסוך: עד־סירים סְבֻכִים (נחום א׳ י׳) Dornhecke, Gestrüpp.

הפועל: על־גל שרשיו יְסֻבָּכוּ (איוב ח׳ י"ג) sich verwickeln. ושניהם נגזרים מִשֵּׁם:

סְבָךְ שת"ז לקבוץ ענפים רבים סמוכים יהדיו ועבותים אלו באלו וסבוכים: נאחז בַּסְּבַךְ בקרניו (בראשית כ"ב י"ג) Hecke, Gebüsch, ומ"א: שׂוֹבֶךְ האלה (ש"ב י"ח ט׳), בשי"ן כמו בסמ"ך (ע׳ שבך): בִּסְבָךְ־עץ קרדמות (תהלים ע"ד ה׳) dichter Hain: עלה אריה מִסֻּבְּכוֹ (ירמיה ד׳ ז׳) Dickicht, בְּסִבְכֵי היער (ישעיה ט׳ י"ז).

ואל דבר: סַבּוֹתִי אני בלבי (קהלת ז׳ כ״ה) hin und her wenden, ע״ד שיאמר שבתי וראיתי: וְסַבּוֹתִי אני ליאש את לבי (שם ב׳ כ׳). ובא על גרם הפעולה: אנכי סַבֹּתִי בכל־נפש בית אביך (ש״ב כ״ב כ״ב) verursachen, veranlassen.

הנפעל רובו חוזר: תִּסֹּב לאחור (תהלים קי״ד ה׳) sich umwenden, רובו על השבת פנים לאחור, zurückweichen: הדלת תִּסּוֹב על־־צירה ועצל על מטתו (משלי כ״ו י״ד) die Thüre dreht sich um in ihre Angel, und der Träge auf seinem Bette, והוא פה למשל, כמו שהדלת תסוב על צירה כן העצל יסוב ויפנה על מטתו הנה והנה ולא יקום במהרה ובזריזות: יִסֹּב אל־ביתו (ש״ב י״ד כ״ד), יסב פניו וילך וישב: וְתִסֹּב תנחמני (תהלים ע״א כ״א), פניה במחשבה מרעה לרעה: וַיִּסֹּב דוד מפניו (ש״א י״ח י״א) ausweichen, sich wegwenden: נָסַבּוּ על־הבית (בראשית י״ט ד׳), פניהם הפכו ושמו על הבית: נָסַבּוּ את־הבית (שופטים י״ט כ״ב): וְנָסַבּוּ עלינו (יהושע ז׳ ט׳), יסבו פניהם לבוא עלינו כמשפט על להורות לרעה. והפעול: נשברה דלתות העמים נָסֵבָּה אלי (יחזקאל כ״ו ב׳) Ha! zerbrochen ist die Pforte der Völker, sie ist zu mir übergegangen; דלתות העמים הוא פה שם כנוי אשר תכנה צור את ירושלי׳ ומלות נָסֵבָּה אלי נמשכות על ירושלים: וְנָסַבּוּ בתיהם לאחרים (ירמיה ו׳ י״ב) und ihre Häuser gehen über an Fremde, כאלו יסבו הבתים פניהם מבעליהם ויפנו לאחר: וַתִּסֹּב המלוכה (מ״א ב׳ ט״ו): ולא־תִסֹּב נחלה לבני ישראל ממטה אל־מטה (במדבר ל״ו ז׳), כי הנפעל הוא לרוב פניה והטיה ממה שממנו למה שאליו, או השב פנים אחור: לא־יִסַּבּוּ בלכתן (יחזקאל א׳ ט׳), ר״ל פניהם מצד לצד וזהו ההבדל שבין הקל ובין הנפעל, כי הקל אף העומד מורה סבוב המקום, כמו סובב סובב הולך הרוח, מקיף המרחב בעקום הפנות והצדדים. וכן השמש סובב המרחב לבלתי לכת דרך קו ישר ממזרח למערב כ״א בעקום א״כ המקום הוא פעול. אבל הנפעל מורה סבוב המתקומם גופו במקום אחד במצב פנים ואחור. כי נסבו על הבית מורה שכל העומד יסב פניו אל הבית, אבל סובב את הבית הוא הולך סביב סביב הבית מקצה לקצה: וַיִּסֹּב מעליהם וַיֵּבְךְּ (בראשית מ״ב כ״ד) er wendete sich weg von ihnen, und weinte, הסיב פניו אחור: וַיִּסֹּב מאצלו אל מול אחר (ש״א י״ז ל׳): וְנָסַב הגבול (במדבר ל״ד ה׳) sich zurückwenden, כי כאשר לא יתרחב בקו בישר וישוב מעט אחור אל תוך הגבול נופל נפעל נסב לאחור: ורחבה וְנָסְבָה למעלה (יחזקאל מ״א ז׳), בלי דגש שהיה הולך בסבוב.

הפיעל ע״ד המרובעים: וַאֲסֹבְבָה את־מזבחך (תהלים כ״ו ו׳) umringen, הקיף מחוץ: וַאֲסוֹבְבָה בעיר (ש״ה ג׳ ב׳) umher gehen, הנה והנה לבקש: נקבה תְּסוֹבֵב גבר (ישעיה ל״א כ״ב), תסובב הנה והנה לבקש אותו: תְּסוֹבְבֵנִי סלה (תהלים ל״ב ז׳), הקיף לשמירה: יְסֹבְבֶנְהוּ יבוננהו (דברים ל״ב י׳), יסובב אותו לשמור מכל צר, ויבונן הוא השגחה לראות מה שצריך, והכנוי במקום בו, כמו ותתבונן בי: חסד יְסוֹבְבֶנּוּ (תהלים ל״ב י׳): ועדת לאמים תְּסוֹבְבֶךָּ (שם ז׳ ח׳), לבקש ולהתפלל וע״א ע״ד השלמים: לבעבור סַבֵּב את־פני הדבר (ש״ב י״ד כ׳) wenden, כמסבב פניו מפנים לאחור, כן עשה להפוך פני המלך מכעס לרצון. ולפי רש״י הוא לגלגל בסבות, כמ״ש בפעל סבותי.

ההפעיל עקר ענינו פניה והסרת דבר מעבר לעבר או ממקום למקום ממה שממנו או למה שאליו, או מבית לחוץ והפכו: הֵסֵב בית ה׳ (מ״ב ט״ז י״ח) wenden. הפכו מחוץ לבית: וַיַּסֵּבּוּ את ארון אלהי ישראל (ש״א ה׳ ח׳) umwenden lassen, ממה שממנו, השיבו פניו מגת לשוב למקום שבא משם: הֵסַבּוּ אלי את־ארון אלהי ישראל (שם ה׳ י׳), למה שאליו, והמושג נופל על הארון ששב פניו אחור למקומו: וַיַּסֵּב אלהים את־העם (שמות י״ג י״ח), החזירם לאחור: לְהָסֵב אליך את־כל־ישראל (ש״ב ג׳ י״ב) zuwenden, להשיב לבם אל המלך: לְהָסֵב מלכות שאול אליו (ד״ה א׳ י״ב כ״ג): ואתה הֲסִבֹּתָ את־לבם אחורנית (מ״א י״ח ל״ז) rückwärts wenden: הָסֵבִּי עיניך מנגדי (ש״ה ו׳ ד׳) wegwenden: וַיַּסֵּב המלך את־פניו (מ״א ח׳ י״ד), השיב פניו אחור. כלם על דבר שהחוזר מהם בנפעל יוצאים הם בזה: וַיַּסֵּב את עמשא מן המסלה (ש״ב כ׳ י״ב) Er schob den Amascha von der Straße, גללו והדיחו מן המסלה אשר עליה דרכו כל הולכי על דרך, אל השדה מצד המסלה.

יתחלף לפעמים עם שי"ן שמאל, כמו סָכָל, שָׂכָל, כַּעַס, כַּעַשׂ, סַבַּר בארמית עם שָׂבַר בעברית, סָפָה, שָׂפָה וכדומה.

סאה

סְאָה שת"נ למדת היבש: סְאָה־סלת בשקל (מ"ב ז' א') Maaß, והיא שלישית האיפה: שלש סְאִים קמח (בראשית י"ח ו') והזוגי סָאתַיִם שעורים (מ"ב ז' י"ח), ומ"א: בְּסַאסְּאָה בשלחה (ישעיה כ"ז ח'), ר"ל במדות מדות שלמה לה פורענתה, ולר"ק כמו בְּסְאָה סְאָה שתי מלות באחת, ע"ד מַלְּכֶם (במקום מַה־לָּכֶם) (עיין סאן).

סאן

סָאַן פעל עומד בנינו קל, ענינו המיה ושאון מהומה במלחמה: כי כל־סְאוֹן סֹאֵן ברעש (ישעיה ט' ד') Schlachtgetümmel. ואשר היה נ"ל נכון כי הוא משרש סאה, וסאון כמו שאון מן שאה כפי' הראשון של רש"י, עפ"י התלמוד. ואין תימה מהנו"ן במלת סאן שאיננו יסודי, כי במקום שיבוא במליצה לשון נופל על לשון יוצא מדרך דקדוק הלשון כדי לזווג המלות, כמו צאינה ראינה, מוצאך מובאך. ע"כ בא סֹאֵן ת' סְאָה, לזווג המלות. וטעם סאה כמו שאה. המורה על המית קול גדול, קול שאון מעיר, Tumult, Lärm, Getöse. ע' שאון, ומזה לדעתי בסאסאה בשלחה בקול שאון ורעש מלחמה, נרדף עם הגה ברוח הקשה.

סבא

סָבָא פעל יוצא, בנינו קל ענינו שתה שתיה גסה עד שכרות: וְנִסְבְּאָה שכר (ישעיה נ"ו י"ב) zechen, saufen: משתמש רק בל' גנאי: זולל וְסֹבֵא (דברים כ"א כ'), השותה יותר מדאי.

סֶבֶא שת"ז למשקה ג"כ דרך בזיון: סָבְאֵךְ מהול במים (ישעיה א' כ"ב) berauschendes Getränk ע"כ אמר מהול ולא מזוג או מסוך, כי מזיגה בשעור, אך מהול ערוב יותר מדאי: סָר סָבְאָם הזנה הזנו (הושע ד' י"ח) hört ihr Zechen auf, ergeben sie sich der Buhlerei, ר"ל ילכו מחטא אל חטא, ראשונה המה ישתו וישתכרו, ואחרי כן יזנו תזנוניהם: מובאים סָבָאִים (יחזקאל כ"ג מ"ב), [והכתיב סוֹבְאִים] לדעת רש"י הוא מן סבב. ולדעת הרד"ק הוא מן שם עצם פרטי סְבָא (אולי כונתו שהוא כמו: כוש וּסְבָאִים (ישעיה כ"ה א'), והנכון שהוא שם ע"מ חָכָם רָשָׁע, (ע' שרש סבא) והמבין כמו סובא (מדברי יוסף אלזארי).

סְבָא שת"ז לאומה ממלכות שְׁבָא: וסחר־כוש וּסְבָאִים (ישעיה מ"ה י"ד) Sabäer.

סבב

סָבַב, העתיד יָסֹב, יִסֹּב, בס' הרב' יָסֹבּוּ, המקור סְבֹב, סֹב, פע"ו, זב"ב הקל יש ענינו הקף ופניה אם במצב או בכונה. ומ"ש במצב עומד: הולך אל דרום וסובב אל צפון (קהלת א' ו') sich wenden, כי עד צהרים דרך הלוכו לצד דרום ומחצות ואלך פונה לצד צפון: סוֹבֵב סֹבֵב הולך הרוח (שם שם ו') verschiedene Wendungen machen, הרוח אינו מקיף דבר אבל יפנה לצדדים שונים: סֹב התיצב כה (ש"ב י"ח ל') geh zur Seite, stelle dich hieher: סֹב אל־אחרי (מ"ב ט' י"ח), וכן כשהמתקומם הולך בתוך המקום הוא עומד: וְסָבְבוּ בשוק הסופדים (קהלת י"ב ה') umher gehen: השומרים הַסֹּבְבִים בעיר (ש"ה ג' ג'): סֹבּוּ ציון והקיפוה (תהלים מ"ח י"ג), סובו בתוכה והקיפוה מחוצה לה: וְסָבַב בית־אל (ש"א ז' ט"ז) herum reisen, הולך ממקום למקום, verschiedene Wendungen machen, ע"ש עשה. והיוצאים כשמקיף דבר אחר: מלך גדול וְסָבַב אותה (קהלת ט' י"ד) umringen, belagern, הקיף חיילותיו סביב: סַבּוּנִי גם־סְבָבוּנִי (תהלים קי"ח י"א), ולשון הטיב בסבוב: והנה תְסֻבֶּינָה אלמותיכם ותשתחוין לאלמתי (בראשית ל"ז ז') euere Garben neigten sich rings umher. ועצה"מ: חבלי שאול סְבָבֻנִי (ש"ב כ"ב ו'), סְבָבֻנִי בכחש אפרים (הושע י"ב א') umgeben, בכל אשר אפנה: סְבָבוּם מעלליהם (שם ז' ב'), מכל צד: וְסָב את העמוד (מ"א ז' ט"ו): יָסֹבּוּ עלי רביו (איוב ט"ז י"ג): עון עקבי יְסֻבֵּנִי (תהלים מ"ט ו'): כי לא נָסֹב (ש"א ט"ז י"א), שהיו סובבים השלחן באכילה, או בא הל' הזה על הטיית הגוף לאחד הצדדים על מטה לעת האכל, כאמרם בתלמוד הסבה בשמאל, ובא על הטיית המחשבה מדבר

böser Grind. נופל על צרעת במקום שער, שהשער ניתק מחמתו כנ"ל.

אַתִּיק שם ת"ז לחדר ותא: אַתִּיק אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק (יחזקאל מ"ב ג') Kämmerchen: וְהָאַתִּיקִים סביב (שם מ"א ט"ז): וְאַתִּיקֶיהָ מִפּוֹ וּמִפּוֹ (שם שם ט"ו), וי"א מענין זוית.

נתר

נָתַר, העתיד יִתַּר, פע"ו, גב"ב. הקל ענינו קפיצה: על זאת יחרד לבי וְיִתַּר ממקומו (איוב ל"ז א') beben, zittern, עצ"הם, רגזות הלב חרדה.

הפיעל: לְנַתֵּר בהן על־הארץ (ויקרא י"א כ"א) hüpfen.

ההפעיל יש ענינו פשוט מתיחה והרחבה: וַיַּתֵּר גוים (חבקוק ג' ו') ausdehnen, ausbreiten, zerstreuen, נרדף עם וימודד ארץ ונוכל לפ"ז לומר ששרשו יתר שהוא ג"כ ל' פיזור כאמרם, האומר הקב"ה ותרן, ובא ויתר ת' וייתר כמו ויבשהו. או סבב שינתרו ממקומם יקפצו ויפוצו, מענין הוראתו בקל ופעל. והפירוש הנכון הוא: עמד בגאותו ויחריד את הארץ, ראה ממכון שבתו וירגיז גוים, Er trat auf und machte die Erde beben, Er sah hin und machte die Völker zittern. ויש ענינו פתיחת קשר ומאסר: יי מַתִּיר אסורים (תהלים קמ"ו ז') auf-binden, befreien, מתיר מוסרות חבלי האסורים: הַתֵּר אגודות מוטה (ישעיה נ"ח ו') lösen מתיר נופל על קשר ונתק על חוט: שלח מלך וַיַּתִּירֵהוּ (תהלי' ק"ה כ') befreien. יַתֵּר ידו ויבצעני (איוב ו' ט') los-lassen, שלא ימנע לבצעני כאלו ידו אסורה כי הכח ביד, והנמנעה מלעשות, היא כאלו אגודה: וַיַּתֵּר תמים דרכו (ש"ב כ"ב ל"ג) frei machen, ויתכן היות זה ג"כ מענין הרחבה ומתיחה, פי' מרחיב רגלי ללכת דרכי תמים בשוח, שלם בלי פגע. ונמצא בשיר הזה המתוקן מיד המלך נעים זמירות ישראל נוסחא אחרת הנכונה יותר: וַיִּתֵּן תמים דרכי (תהלים י"ח ל"ג) ובתלמוד שמשו בו במובן המוסרי, מַתִּיר היפך אוסר, כי דבר הנמנע לאכל או לעשות מצד אזהרה נקרא אָסוּר, כאלו נקשר מלעשות והדבר אשר נתן הרשות לאכל ולעשות והסיר ממנו אזהרה ומניעה נקרא מֻתָּר erlaubt. (ע"ש פטר).

נֶתֶר שם מן מלח דוסם, Mineral-Salz, המטהר הבגדים, וגם בלשון רומי נקרא כן, וכמעט שוה בהברתו לל"הק (Nitr-um): חֹמֶץ עַל־נָתֶר (משלי כ"ה כ') אם תכבסי בַּנֶּתֶר (ירמיה ב' כ"ב). וי"מ אותו Allaun, וכן הוא גם דעת הרד"ק; ובגמרא נמצא נתר בל"נ: נֶתֶר אלכסנדרנית, אנטיפתרית וכדומה.

נְתַר ענינו בארמית נפילת והסרת העלים או הפרי מן הענפים ובנינו אפעל: אַתַּרוּ עָפְיֵה (דניאל א' י"א), löset ab sein Laub-Gezweig.

נתש

נָתַשׁ, העתיד יִתּשׁ, פ"י, גב"ב. הקל ענינו נרדף עם נטישה רטישה ונתיצה: וְנָתַשׁ את־ישראל (מ"א י"ד ט"ו) verlassen, verstoßen: וערים נָתַשְׁתָּ (תהלים ט' ז') verheeren, כמו נתצת: אשר נטעתי אני נֹתֵשׁ (ירמיה מ"ה ד') ausreißen: וַיִּתְּשֵׁם ה' מעל אדמתם (דברים כ"ט כ"ז) כמו הדיה: ונטעתים ולא אֶתּוֹשׁ (ירמיה כ"ד ו') ich will sie pflanzen und nicht wieder ausrotten.

הנפעל: ולא יִנָּתְשׁוּ עוד (עמוס ט' ט"ו): לֹא־יִנָּתֵשׁ ולא־יהרם (ירמיה ל"א מ'), כמו ינתץ: אם יִנָּתְשׁוּ מים זרים קרים (שם י"ח י"ד) כמו יִנָּטְשׁוּ. והפכו: וְנָטַשְׁתִּי אתכם וגו' מעל פני (שם כ"ג ב'), במקום ונתשתי.

ההפעל: וַתֻּתַּשׁ בחמה לארץ (יחזקאל י"ט י"ב) הורד zur Erde herabgestoßen werden.

אות ס'

אות ס' הוא אות החמש עשרה בסדר האלפ"א בי"ת. הוראת האות הזה הוא ל' משען וְסָמֶךְ, ונכון להקרא כן אם נתבונן בצורת האות בכתב הפיניקי או גם בכתב האשורית, האות הזה

כְּמַתְּנַת יָדוֹ (דברים ט"ז י"ז) כהשגת ידו לתת.
והרבוי: נתן אברהם מַתָּנוֹת (בראשית כ"ה ו') Geschenke, Legate, מנות ונדבות תחת הירושה. ומלבד מַתְּנוֹתֵיכֶם (ויקרא כ"ג ל"ח). ובחסרון נון ל"פ: מַתַּת אלהים היא (קהלת ג' י"ג) Geschenk.

נְתַן, רק בעתיד יִנְתֵּן ובמקור מִתַּן, בארמית, כמו נָתַן בעברית (עזרא ד' י"ג, ז' כ').

נָתָן שע"פ (בקצור מן יוֹנָתָן). א') שם נביא בימי דוד המלך (שמואל ב' ז' ב', י"ב, מלכים א' א' ח', תהלים נ"א ב'). ב') גם בן אחד לדוד המלך נקרא כן (ש"ב ה' י"ד) גם נמצאו עוד אנשים בשם זה: (ש"ב כ"ג ל"ו, מ"א ד' ה', ד"ה א' ב' ל"ו, עזרא ח' ט"ז, י' ל"ט).

נְתַן־מֶלֶךְ, שם ע"פ, לסרים אחד: נְתַן מֶלֶךְ הסרים (מ"ב כ"ג י"א).

נְתַנְאֵל, שם ע"פ (במדבר א' ח', ב' ה'), ועוד שאר אנשים בשם זה (ד"ה א' ב' י"ד, ט"ו כ"ד, עזרא י' כ"ב, נחמיה י"ב כ"א, ל"ו) ועוד באיזה מקומות בספרים האלה.

נְתַנְיָה, שע"פ לבן אסף (ד"ה א' כ"ה ב', י"ב) גם נזכר שם זה (במ"ב כ"ה כ"ג, ירמיה מ' ה', ל"ו י"ד) ובשאר מקומות.

נתס

נָתַס פעל יוצא, בנינו קל, ענינו הריסה ונתיצה: נָתְסוּ נתיבתי (איוב ל' י"ג) zerstören, verwüsten, בודד הוא, וי"ל מל' דחיפה. והכונה נתצו רגלי מנתיבתי, כמו יתצני סביב ואלך, כי סמ"ך וצד"י מתחלפים.

נתץ

נָתַץ, העתיד יִתֹּץ, הב"ב. הקל עקר ענינו הריסת בנין: נָתַץ את־מזבח הבעל (שופטים ו' ל') niederreißen: וְנָתַץ את־הבית (ויקרא י"ד מ"ה): חמות ירושלים נָתָצוּ (ירמיה ל"ח ט'): לנתש וְלִנְתּוֹץ (שם א' י'): אֶתֹּץ את־המגדל הזה (שופטים ח' ט'), ועצ"ה: מלתעות כפירים נְתָץ ה' (תהלים נ"ח ז') ausbrechen: יִתְּצֵנִי סביב ואלך (איוב י"ט י') stoßen, ואלך כמו בכל אשר אלך: גם אל יִתָּצְךָ לנצח (תהלים נ"ב ז') ומזה: נָתְסוּ נתיבתי (איוב ל' י"ג) בחלוף צד"י בסמ"ך.

הנפעל: וכל־עריו נִתְּצוּ (ירמיה ד' כ"ו): והצרים נִתְּצוּ ממנו (נחום א' ו') י"מ כמו נתזו abspringen, מענין הזיה (ע"ש נזה).
הפיעל: וְנִתַּצְתֶּם את־מזבחותם (דברים י"ב ג').
הפועל: והנה נֻתַּץ מזבח הבעל (שופטי' ו' כ"ח).
ההפעל: תנור וכירים יֻתָּץ (ויקרא י"א ל"ה) נופל לרוב על הריסת בנין אבנים.

נתק

נָתַק פעל יוצא הב"ב. הקל ענינו העתק וקריעה ותלישה ופיסוק: וְנָתוּק וכרות (ויקרא כ"ב כ"ד) dem die Hoden abgerissen oder ausgeschnitten sind, שנפסקו חוטי הביצים der Saamen-Strang: וּנְתַקְנוּהוּ מן העיר (שופטים כ' ל"ב) abschneiden. כי ע"י הרחיקה מן העיר יבואו ביניהם ובין העיר ולא יתנום לשוב עוד ויהיו כנתוקים מן העיר. וי"מ אותו מל' הרחקה, weglocken. ומזה: משם אֶתְּקֶנְךָּ (ירמיה כ"ב כ"ד) fortschaffen, verstoßen, במקום אנתקך, והנו"ן נוסף.
הנפעל: ולא נִתַּק שרוך נעליו (ישעיה ה' כ"ז): entzwei reißen: כאשר יִנָּתֵק פתיל הנערת (שופטים ט"ז ט') לא במהרה יִנָּתֵק (קהלת ד' י"ב): וַיִּנָּתְקוּ מִן־העיר (יהושע ח' ט"ז), נעתקו: נִתְּקוּ כפות רגלי (שם ד' י"ח): זמותי נִתְּקוּ מורשי לבבי (איוב י"ז י"א) verrückt werden: יִנָּתֵק מאהלו מבטחו (שם י"ח י"ד) ג"כ נעתק ממקום: ורעים לא נִתָּקוּ (ירמיה ו' כ"ט) נפרשו ונבדלו: ובתלמוד לאו הַנִּתָּק לעשה, נעתק ומוסר מלאו להיות עשה.
הפיעל: נִתַּקְתִּי מוסרתיך (ירמיה ב' כ') zerreißen: וַיְנַתֵּק את־היתרים (שופטים ט"ז ט') וכל מוטה תְּנַתֵּקוּ (ישעי' נ"ח ו'): שרשיה יְנַתֵּק (יחזקאל י"ז ט') ausreißen: ושדיך תְּנַתֵּקִי (שם כ"ג ל"ד).
ההפעיל: עד הַתִּיקֵנוּ אותם מן־העיר (יהושע ה' ו') entlocken, העתק והרחק: הַתִּיקֵם כצאן לטבחה (ירמיה י"ב ג') בתשלומו התיקם ממקומם ותנם כצאן.
ההפעל: הָנְתְּקוּ מן־העיר (שופטים כ' ל"א):

נֶתֶק שם ת"ז למין צרעת במקום שער, ונקרא ע"ש נתיקת השער ותלישתו במקום הנגע, או הוראתו ענין כסוי וסכיכה, כמו שהוא בשפתי ערב, belegen, bedecken: נֶתֶק הוא (ויקרא י"ג ל')

lassen, בעצם מנעו: וְלֹא נְתָנוֹ לשוב (ש"א י"ח ב): על כן לא נְתַתִּיךָ לנגע אליה (בראשית כ' ו'): לבלתי נְתֹן את ישראל עבור (במדבר כ' כ"א): לבלתי תֵּת יוצא ובא (מ"א ט"ו י"ז): לְתִתִּי להלך עמכם (במדבר כ"ב י"ג): ולא יִתֵּן המשחית לבוא (שמות י"ב כ"ג): ולא נָתַן למוט רגלינו (תהלים ס"ו ט') יש מי שפירש כמו ולא נָתַן מוט לרגלינו, ורעהו, יש לאל ידי, והכוונה יש אֵל וכח לידי: בְּתֵת ה' את־ירכך נופלת (במדבר ה' כ"א). ומה שהוא עזיבה ממש: לא יִתְּנוּ מעלליהם (הושע ה' ד') verlassen, ablassen. וע"א: גם אני נָתַתִּי את־דמה (יחזקאל ל"ד כ') lassen, הניח כמו שהוא: גאולה תִּתְּנוּ לארץ (ויקרא כ"ה כ"ד) gestatten. ע"ד ויתנו לה מקום, כי בדבר שאינו מונע הפכו נופל בו נותן, die Gelegenheit lassen und nicht verwehren. ובא נתן מחובר על קול, דבור, אמירה, וזמר. והבא על קול מורה קריאה בקול גדול: וַיִּתְּנוּ־קול ביהודה (ד"ה ב' כ"ד ט') ausrufen: ברחובות תִּתֵּן קולה (משלי א' כ') sie ließ in den Gassen ihre Stimme erschallen. וכדמות הזה ינהג גם הלועז באמרו: einen Ton geben: נָתַן בקולו תמוג ארץ (תהלים מ"ו ז'): וַיִּתְּנוּ את קולם (במדבר י"ד א'): נָתְנָה עלי בקולה (ירמיה י"ב ח'): לתבונה תִּתֵּן קולך (משלי ב' ג') zurufen: עד־יהץ נָתְנוּ קולם (ירמיה מ"ח ל"ד), ר"ל השמיעו: וה' נָתַן קולות (שמות ט' כ"ג): הַנֹּתֵן אמרי שפר (בראשית מ"ט כ"א): יי יִתֶּן אמר (תהלים ס"ח י"ב): שאו־זמרה וּתְנוּ־תף (שם פ"א ג') השמיעו בתף בקול גדול. ונתן המחובר אל פנים ענינו פניית השגחה לענש: וְנָתַתִּי את־פני בנפש ההיא (ויקרא כ' ו') wenden, auslassen: וְנָתַתִּי פני בכם (שם כ"ו י"ז). ובלא קשור בי"ת ענינו שימה לבד: וְנָתַתִּי את ביתך (מ"א ט"ז ג') והמחובר אל יד, ענינו הסכמה ורצון לעשות הדבר: וַיִּתְּנוּ ידם להוציא (עזרא י' י"ט) die Hand bieten zu einer Sache: תְּנוּ־יד לְיי (ד"ה ב' ל' ח'): נָתְנוּ יד תחת שלמה (ד"ה א' כ"ט כ"ד) או כמו שפי' רש"י תקיעת כף לקיום דבר. וע"א: מצרים נָתַנּוּ יד (איכה ה' ו') הוא נטית יד והושטה לבקש עזר. והמחובר אל לב ענינו שימת לב על דבר לחשוב ולעיין: באשר נָתַתִּי את לבי (קהלת ח' ט"ז) überlegen, nachdenken: כל־זה נָתַתִּי אל־לבי (שם ט' א'): וָאֶתְּנָה לבי (שם א' י"ז): והחי יִתֵּן אל לבו (שם ז' ב'): תְּנָה בני לבך לי (משלי כ"ג כ"ו): תְּנוּ לבבכם (ד"ה א' כ"ב י"ט). וע"א: וַתִּתֵּן לבך כלב אלהים (יחזקאל כ"ח ב'), השואה: אלהים נָתַן אל־לבי (נחמיה ב' י"ב) eingeben, והמחובר לעין ענינו תאוה לדבר: כי יִתֵּן בכוס עינו (משלי כ"ג ל"א) ומזה בתלמוד שמא עיניו נָתַן בה כלומר חשק אל הדבר. וי"מ כי יתן בכוס עינו, היין מראה עינים בכוס מענין שימה (ע"ש עין).

הנפעל: כי לא נִתַּן להם נחלה, (במדבר כ"ו ס"ב) gegeben werden: אשר־נִתַּן בשושן (אסתר ד' ה'): נִתַּן הסכל במרומים (קהלת י' ו') gesetzt werden, הושם: בן נִתַּן לנו (ישעיה ט' ה') verliehen werden: נִתַּן שאון קולם (ירמיה נ"א נ"ה) הרמת קול: וְנִתְּנָה העיר הזאת (שם ל"ח י"ח) überliefert werden: תִּנָּתֶן לי נפשי (אסתר ז' ג') geschenkt werden, verschont bleiben: לחמו נִתָּן (ישעיה ל"ג ט"ז) ergiebig werden: כן יִנָּתֶן בו (ויקרא כ"ד כ') ersetzt werden, vergolten werden: לְהִנָּתֵן דת (אסתר ג' י"ד) ertheilt werden: ובן אדם חציר יִנָּתֵן (ישעי' נ"א י"ב) verwandelt werden: כמו יהפך, ע"ד ונתתי שמיכם כברזל, בקל.

ההפעל: וכי יֻתַּן (ויקרא י"א כ"ח) angebracht werden: יֻתַּן את־הארץ (במדבר ל"ב ה') gegeben werden: לא־יֻתַּן סגור תחתיה (איוב כ"ח ט"ו) nicht wird gediegenes Gold für sie gegeben, פי' לא יוקה, אם יותן לא יוקה לקנותה בו: וַיֻּתַּן בין השמים ובין הארץ (ש"ב י"ח ט') hängen bleiben.

נָתִין שת"ז לאנשים מגבעונים, שנאמר בהם ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים, ועש"ז נקראו נְתִינִים: נתינים מאתים (עזרא ח' כ').

מַתָּן שת"ז לדבר הניתן בחנם כמו דורן ותשורה: מַתָּן אדם ירחיב לו (משלי י"ח ט"ז) Geschenk: מהר וּמַתָּן (בראשית ל"ד י"ב): תרומת מַתָּנָם (במדבר י"ח י"א) מה שיתנו להם, על המקבל: וכל הרע לאיש מַתָּן (משלי י"ט ו') Jeder ist der Freund des Freigebigen, הכוונה כי כל איש יתראה כאוהב אל איש נותן מתן, למען יטה אליו חסדו. תואר לנותן מתן. ובס"נ: כי יתן הנשיא מַתָּנָה (יחזקאל מ"ו ט"ז) Geschenk: ויאבד את־לב מַתָּנָה (קהלת ז' ז') לב חכמה שהיא מתת אלהים; ובשרש אבד תמצא עוד פירוש אחר על המקרא הזה: איש

halten: בבן אמך תתן־דפי (תהלים נ' כ') בדבור. כל נתינה בקשור בית לרעה: כי־יתן מום בעמיתו (ויקרא כ"ד י"ט) בהבאה, anbringen, verursachen: ויתן אותנו כמרגלים (בראשית מ"ב ל') halten, ausgeben, דמיון במחשבה מה שאינו: אל תתן את אמתך (ש"א א' ט"ז) halte nicht deine Magd einer Tochter der Ruchlosen gleich, ומלת לפני פה אף כי הוראתה תמיד בל"א vor, פה תורה כמו מלת für, als. ומ"ש שימה אם במקום כמו הנחה והשכנה: ונתתה את־הברכה על הר גרזים (דברי' י"א כ"ט) המקום אשר שם ידבר אותה: ונתן על־קרנת מזבח (ויקרא ד' כ"ה) שימת זריקה למעלה: ונתתה אותה תחת כרכב (שמות כ"ז ה') anbringen שימה מלמטה: תנו את־ארון־הקדש בבית (ד"ה ב' ל"ה ג'), שימה בתוך: לתתן שם את־ארון הברית (מ"א ו' י"ט) או שימה במעלה ומנוי ופקידות: ונתנך ה' אלהיך עליון (דברים כ"ח א'): נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז' א') setzen, bestellen: כי אב־המון גוים נתתיך (בראשית י"ז ה'): ונתון אותו על כל־ארץ מצרים (שם מ"א מ"ג): הליועץ למלך נתנוך (ד"ה ב' כ"ה ט"ז): נתנה ראש (במדבר י"ד ד'): ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים (יהושע ט' כ"ז) ועמו מה שהוא שנוי הויה מדבר לדבר, או נתינת רשות וכח ויכלת מטוב לרע והפכו: ונתתי את־שמיכם כברזל (ויקרא כ"ו י"ט) werden lassen: נתתי אותך עיר נחרבת (יחזקאל כ"ו י"ט): נתתי אתכם נבזים (מלאכי ב' ט'): נתנני שוממה (איכה א' י"ג): איך אתנך אפרים (הושע י"א ח'): wie soll ich dich (שם שם ה') איך אתנך כאדמה gleich machen אדמה: ולא אתן אתכם עוד חרפה (יואל ב' י"ט) כמו לחרפה: ותנהו לרחמים (נחמיה א' י"א): ולתתנו מחיה מעט (עזרא ט' ח'): ותנם לבזה (נחמיה ג' ל"ו): דרכם בראשם נתתי (יחזקאל י"א כ"א) גמול. ושאר הנגות הלשון על איזה אופן שיובן: נתן כשקמים (ד"ה ב' א' ט"ו) gleich machen: ואתנה לו זמן (נחמיה ב' ו') bestimmen, fest setzen, יעוד והגבלה. וע"א: והוא יתן מעדני־מלך (בראשי' מ"ט כ') hervorbringen: לבלתי נתן־זרע לאחיו (שם ל"ח ט') verschaffen: תנו ליי אלהיכם כבוד (ירמיה י"ג ט"ז): תנו לכם מופת (שמות ז' ט'): תנו עז לאלהים (תהלים ס"ח ל"ה) כמו הביאו, הבו: ונתן־לו תודה (יהושע ז' י"ט) ובא על הוצאת פרי: אשר פריו יתן בעתו (תהלים א' ג'): ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (ויקרא כ"ו ד'). ובא: הדודאים נתנו ריח (ש"ה ז' י"ד) von sich geben: נרדי נתן ריחו (שם א' י"ב). ובא: מה־יתן לך ומה־יוסיף (תהלים ק"כ ג') Nutzen verschaffen, לענין תועלת. מי יתן הוא תקוה כמו לו הלואי: מי יתן והיה לבבם (דברים ה' כ"ו) wer wollte: מי־יתן מותי אני תחתיך (ש"ב י"ט א') וכל בקשה: יתן יי לכם ומצאן (רות א' ט') verleihen, bescheeren, בגזרה על פי המסבות. ע"ר: ויתן יי לה הריון (שם ד' י"ג). ושאר הנגות הלשון: ונתת בכסף, (דברים י"ד כ"ה) machen, verwechseln, umsetzen, חלוף: ונתת הכסף בכל אשר תאוה (שם שם כ"ו) verwenden, ausgeben, הוצאה: ולא־נתתי ממנו למת (שם כ"ו י"ד) verwenden. ובא נתינה על פעולה או על שם לפי דרך הלשון להורות איזה מעשה: ויתנו איש־ישראל מקום (שופטים כ' ל"ו) Gelegenheit machen, שימת ידים: נתנו לדוד רבבות (ש"א י"ח ח') zueignen, יחוס בדבור: נתנו משכב לה (יחזקאל ל"ב כ"ה) במקום הפעילה שכב: אשר יתן שכבתו בבהמה (ויקרא כ' ט"ו): ונתתי את־נקמתי באדם (יחזקאל כ"ה י"ד) כמו אנקם: הנותן נקמות לי (ש"ב כ"ב מ"ח): ונתתי קנאתי בך (יחזקאל כ"ג כ"ה): אל־תתן שנה לעיניך (משלי ו' ד'): כמו אל תישן; ואשר יבין חכו יכיר ההבדל שביניהם: אל תתן את־פיך לחטא (קהלת ה' ה'): ולא־נתתי לחטא חכי (איוב ל"א ל'): אל־תתני פוגת לך (איכה ב' י"ח) gönne dir nicht Rast, ר"ל אל תשימי לנפשך מנוחה, ועינך אל תמחי מדמעה: ולא תתנו דמי (ישעיה ס"ב ז') und nicht gönnet ihm Ruhe. המליצה בלשון הזה התאמצות והשתדלות לעשות הפעולה, או לעזוב מכל וכל: קורץ עין יתן עצבת (משלי י' י') wer mit den Augen winkt, veranlaßt Kränkung, ר"ל איש עולה אשר אין אמונה בו, ובקריצת עיניו יהתל באיש הדובר בו, הוא יתן ויסבב עצב לבעליו. וכן בא נתן לפני פעל אחר הב' אחריו במקור עם למ"ד בפעל או בכח. ומורה נתינת כח ורשות ומקום וסבה לעשות, או למנוע: ולא נתנו אלהים להרע עמדי (בראשי' ל"א ז') zugeben,

voran und mit meinem Trank ergossen sich meine Klagen, ר"ל לא יבוא בפי לחם ומים בשלוה, כי תמיד רבו אנחות לבבי. או פירושו כמים הנתכים בכח עז מגבוה לנמוך משמיעים קול הזק ורעש, והפעל כולל התכה והמית קול רעש ע"כ נופל על שאגתי, ולזה נשתמש לרוב על ירידת חמה ואף, בזעף ורעש: וַתִּתַּךְ המתי ואפי (ירמיה מ"ד ו') herunterstürzen, כאשר יאמר שופך חמתו וזה כולל כל החמה ע"ד שיאמר הלועז, seinen Zorn auslassen, וַתִּתַּךְ עלינו האלה (דניאל ט' י"א) כתומה נתכת עלינו בחמה וזעף.

הנפעל שוה לקל, והוא מן הפעלים בחסרי פ"נ שהעבר בא בנפעל והעתיד בקל והרב' כאלה בגזרה זו ע"ש נחת: וּמטר לא נִתַּךְ ארצה (שמות ט' ל"ג) herunterstürzen, כולל ההתוך והיציקה: עד נִתַּךְ־־מים עליהם (ש"ב כ"א י'): כאשר נִתַּךְ אפי (ירמיה מ"ב י"ח): המתו נִתְּכָה כאש (נחום א' ו') zerfließen: נִתֶּכֶת אל־המקום הזה (ירמיה ז' כ'). ובא על ההתוך לבד: וְנִתַּכְתֶּם בתוכה (יחזקאל כ"ב כ"א) zerschmolzen werden, נמס והפרד חלקיו.

ההפעיל ענינו התוך ומסיסה: וְהִתַּכְתִּי אתכם (שם שם כ') schmelzen, וענינו שם זקוק, כמתכת שמזקקים ע"י התוך. אך תרגום פירש ואשיצי יתכון. ל' כליון: הִתִּיכוּ עבדיך את־־הכסף (מ"ב כ"ב ט') schmelzen. וי"מ גם זה מל' כלה, פי' לקחו כולו וי"מ מענין תכן ומניו, zählen: אש לְהַנְתִּיךְ (יחזקאל כ"ב כ'): הלא כחלב תַּתִּיכֵנִי (איוב י' י') gerinnen machen, כחמאה הנתכת ואין שם פעולת התוך דבר, אך יספר הוית חומרו בראשיתו דבר נגר ונצק כהלב והפכו תקפיאני, ר"ל בראשיתי היה חמרי נגר כהלב ונקפא אח"כ:

ההפעיל: כן תֻּתְּכוּ בתוכה (יחזקאל כ"ב כ"ב) zerschmolzen werden.

הִתּוּךְ שמ"ז ענינו יציקה ומסיסה: כְּהִתּוּךְ כסף בתוך כור (שם שם כ"ב) schmelzen, zerlassen.

*מַתֶּכֶת שת"נ לכל ששת מיני המוקצים בכלל: כסף, זהב, נחשת, ברזל, בדיל ועפרת, Metall. איננו במקרא אך ב"א השתמשו בו. נקראו כן על שם ההתוך שלא יזוקקו עד שהם נתכים בכור. וע"ז הם נקראים ג"כ מוצק. מסכה תרגום מתכא.

נתן

נָתַן, העתיד יִתֵּן, יִתֶּן־, פ"י, גב"ב. הקל עקר ענינו נתינת דבר, וממנו מה שהוא, שימה והנחה, והשכנה וגזירה ומסירה. ושנוי הויה וכל הנאצל ומסתעף מהם והנתינה אם ליד או לרשות או בממשלה, בחנם או במחיר: יי נָתַן ויי לקח (איוב א' כ"א) geben, בחנם: היא נָתְנָה לי (בראשית ג' י"ב): נָתַן לכם מטמון (שם מ"ג כ"ג) schenken: הכסף נָתוּן לך (אסתר ג' כ"א) במתנה: כי יִתֵּן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור (שמות כ"ב ו'): ויעקב נָתַן לעשו (בראשית כ"ה כ"ד) במחיר: וְיִתֶּן לי את מערת המכפלה (שם כ"ג ט') verkaufen, במכירה: וכל־יש־לו נָתַן בידו (שם ל"ט ד') übergeben, מסירה ברשותו: כי נָתַן יי בידנו (יהושע ב' כ"ד) überliefern, eingeben, preisgeben, מסירה וכבוש ונצוח. וכל נתינה המחובר אל ביד ענינו כן ברשותו בממשלתו לעשות בו כחפצו, וגם מזה: נְתֻנִים נְתֻנִים המה לי (במדבר ח' ט"ז) מסורים ברשות: הארץ אשר־נָתַן להם (שם ל"ב ז') eingeben, ע"י כבוש מלחמה: לָתֵת הצעירה לפני הבכירה (בראשית כ"ט כ"ו) ausgeben, ע"י נשואים: ומ"ש עשיה, שום, שית, וסבב דבר והרחבה בלשון: נָתַן את־־חן העם (שמות י"ב ל"ו) verschaffen: אשר נָתַן מנוחה (מ"א ח' נ"ו): אשר־־נָתַן היום יושב על־־כסאי (שם א' מ"א): ומשפט עניים יִתֵּן (איוב ל"ו ו') verschaffen: כי מגרעות נָתַן לבית (מ"א ו' ו') anbringen: וְנָתַתִּי נגע צרעת (ויקרא י"ד ל"ד) entstehen lassen, הויה יוצא מחק הטבע: ואויבי תַּתָּה לי ערף (ש"ב כ"ב מ"א) סבבת שיפנו ערף: נָתַן בניו פליטים (במדבר כ"א כ"ט) lassen: וְנָתַתָּ נפש (שמות כ"א כ"ג) מסירה לענש. ובחבור מלת על: מעלו הכבד אשר־־נָתַן עלינו (מ"א י"ב ד') auferlegen: וַיִּתֶּן ענש על־הארץ (מ"ב כ"ג ל"ג). ע"א וְנָתַן עליך דיק סביב (יחזקאל כ"ו ח'): אשר תִּתֵּן עלי אשא (מ"ב י"ח י"ד) שימה בגזרה. וכן יבוא הרבה באמירה צווי וגזרה: כי יי נָתַן לכם השבת (שמות ט"ז כ"ט) befehlen: ואתה לא כן נָתַן לך ה' (דברים י"ח י"ד) bescheiden: וַיִּתְּנוּם לחק על־־ישראל (ד"ה ב' ל"ה כ"ה) machen, fest setzen: נְתַתִּיו לכם על־המזבח (ויקרא י"ז י"א) במצוה: וָאֶתֵּן עליהם קהלה (נחמיה ה' ז') veran

bedeckst mein Haupt am Waffen-Tage, כמו: ביום מלחמה:

נְשִׁיקָה שמ"נ: ונעתרות נְשִׁיקוֹת שונא (משלי כ"ז ו') Küsse.

נשק

נָשַׂק פ"י בב"ב. הנפעל ענינו הבערת אש: ואש נִשְּׂקָה ביעקב (תהלים ע"ח כ"א) sich entzünden.

ההפעיל: ובערו וְהִשִּׂיקוּ בנשק (יחזקאל ל"ט ט') heizen: אף־יַשִּׂיק ואפה לחם (ישעיה מ"ד ט"ו). ובל' ארמית ובתלמוד בסמ"ך הַסָּקָה.

נשר

נֶשֶׁר שם עוף טמא ידוע: את־הַנֶּשֶׁר (ויקרא י"א י"ג) der Adler: כַּנֶּשֶׁר ידאה (ירמיה מ"ח מ'): כְּנֶשֶׁר יטוש עלי־אכל (איוב ט' כ"ו): כַּנֶּשֶׁר יעוף השמים (משלי כ"ג ה') יעלה אבר כַּנְּשָׁרִים (ישעיה מ' ל"א), עיין באורי שם על התרגום האשכנזי: מִנִּשְׁרֵי שמים (איכה ד' י"ט).

נְשַׁר, בארמית כמו נֶשֶׁר בעברית, סמן הרבים: נִשְׁרִין: עד די שערה כְּנִשְׁרִין רבה (דניאל ד' ל') bis ihm sein Haar gleich den Adlern gewachsen.

נשר

נָשַׁר פעל יוצא, בנינו קל ענינו נסירה וגזירת עץ במגרה: וַיָּשַׂר במגרה (ד"ה א' כ' ג') sägen. ראוי וַיָּשַׁר ואולי מזה פעל נשר בתלמוד כמו פירות הַנְּשָׁרִין הנקצצים ונופלים. (ע"ש נשל).

מַשּׂוֹר שם כלי המגרה: אם יתגדל הַמַּשּׂוֹר על מניפו (ישעיה י' ט"ו) Säge וכן בערבי מַנְשָׂרָא בתלמוד וכן בארמית שם נְסָרִים, Bretter ללוחות הנגזרים במשור.

נשת

נָשַׁת פעל עומד, בב"ב. הקל ענינו יובש לחות הדבר והפסד: נָשְׁתָה גבורתם (ירמיה נ"א ל') versiegen, vergehen, vertrocknen, כי הכה הוא בלחות, ע"ד, יבש כחרש כחי: ולשונם בצמא נָשָׁתָּה (ישעיה מ"א י"ז) lechzen, vertrocknen;

הנפעל: וְנִשְּׁתוּ מים מהים (שם י"ט ה') versiegen, חרבו.

נִשְׁתְּוָן שה"ת לאגרת, בעברית ובארמית: וכתב הַנִּשְׁתְּוָן כתוב ארמית (עזרא ד' ז') und die Schrift des Briefes war aramäisch: נִשְׁתְּוָנָא די שלחתון (שם שם י"ח): פרשגן הַנִּשְׁתְּוָן (שם ז' י"א) der Inhalt des Schreibens.

נתב

נָתִיב שתז"נ, נרדף עם דרך ארח שביל, טבעי או מוסרי. הטבעי: ומלכדתו עלי נָתִיב (איוב י"ח י') Weg, Bahn: נָתִיב לא־ידעו עיט (שם כ"ח ז'). והמוסרי: יפלס נָתִיב לאפו (תהלים ע"ח נ'): הדריכני בִּנְתִיב מצותיך (שם קי"ט ל"ה) ובס"נ: ובמים עזים נְתִיבָה (ישעיה מ"ג ט"ז) טבעי: והולכי נְתִיבוֹת (שופטים ה' ו') ומ"ש מנהג והנהגה: מנע רגליך מִנְּתִיבָתָם (משלי א' ט"ו) בתוך: נְתִיבוֹת משפט (שם ח' כ'): וכל נְתִיבוֹתֶיהָ שלום (שם ג' י"ז).

נתז

הַתֵּז פעל יוצא, בנינו הפעיל, ענינו כריתה קרוב ענינו אל נתץ: הסיר הַתֵּז (ישעיה י"ח ה') abhauen, ראוי הַתֵּז. ובמשנה הִתִּיז את ראשו ולדר"ק הוא מהכפולים (ע"ש תזז).

נתח

נַתֵּחַ פעל יוצא, בנינו פיעל ענינו התוך בשר לפי אבריו: נִתַּח לנתחיו (ויקרא ח' כ') zerstücken, zerlegen: ואחז בפלגשי וָאֲנַתְּחֶהָ (שופטים כ' ו'): וַיְנַתְּחֶהָ לעצמיה (שם י"ט כ"ט).

נֶתַח שת"ז לחלק בשר חתוך: כל נֵתַח טוב (יחזקאל כ"ד ד') Stück: לשנים עשר נְתָחִים (שופטים י"ט כ"ט): אסף נְתָחֶיהָ (יחזקאל כ"ד ד') נמצא רק בבשר, ומזה חכמת הַנִּתּוּחַ, Anatomie, Zergliederungs-Kunst במלאכת הרפואה.

נתך

נָתַךְ פעל עומד ויוצא, דב"ב. הקל ענינו יציקת דבר ניגר ממעלה למטה בשפיכה עזה: כי לפני לחמי אנחתי תבא וַיִּתְּכוּ כמים שאגתי (איוב ג' כ"ד) denn meiner Speise ging mein Gestöhn

בנשימה ושאיבת רוח פיו. ומזה בתלמוד צריך לאמרם בִּנְשִׁימָה אחת, Athemzug; שתין נִשְׁמִין. וכן יבוא גם כן שם נפש על נשיבת רוח לבד. (ע"ש נפש).

נִשְׁמָא בארמית כמו רוח ונשמה בעברית: די נִשְׁמְתָךְ בידיה (דניאל ה' כ"ג) in dessen Gewalt dein Lebensgeist ist.

תִּנְשֶׁמֶת יש שם עוף טמא: ואת הַתִּנְשֶׁמֶת (ויקרא י"א י"ח) Fledermaus, אולם לפי המשך הכתובים נראה כי הוא עוף הים, Wasser-Vogel, והשבעים זקנים תרגמוה תרנגלת הים, See-möve; ובוואולגאטע יַרְוְרָא, Schwan. ויש שם שרץ השורץ על הארץ: והחמט וְהַתִּנְשָׁמֶת (שם שם ל') Maulwurf, ולדעת רבינו סעדיה גאון הוא עקרב Eidechse. והמשכיל יוסף אלזארי מצא נכון לתרגמו Camäleon, מין חיה אשר חשבו הקדמונים כי חיותה רק מנשימת האויר.

נשף

נָשַׁף פעל עומד בנינו קל ענינו נשיבה ורחוף: נָשַׁפְתָּ ברוחך כסמו ים (שמות ט"ו י') blasen, wehen, hauchen. נשף קל מנשב, כי נשב יאמר על הפחת רוח, ונשף יאמר על נשימת הפה, לכן ת"א אמרת במימרך: וגם נָשַׁף בהם ויבשו (ישעיה מ' כ"ד).

נֶשֶׁף תה"ש זכר, על שחרות שבין יום ולילה, אם כשיפות היום ונטה הערב, או כשיפות הליל ונוטה האור: בְּנֶשֶׁף־בערב־יום (משלי ז' ט') Abend-dämmerung: מאחרי בַּנֶּשֶׁף (ישעיה ה' י"א) ערב יום: קדמתי בַנֶּשֶׁף ואשועה (תהלי' קי"ט קמ"ז) Morgendämmerung, ואמר בתלמוד נשף יממא ואתא ליליא ונשף ליליא ואתא יממא, כי נשף לדעתם מענין דחיפה וקפיצה כאמרם דְשַׁף מדוכתיה: כשלנו בצהרים כַּנֶּשֶׁף (ישעיה נ"ט י'), ראוי כְּבַנֶּשֶׁף: יחשכו כוכבי נִשְׁפּוֹ (איוב ג' ט') כוכבי לילה, כי הכנוי על הלילה שלפניו, ועל כוכבי בקר אמר ואל יראה בעפעפי שחר, ובא לתאר השם על השחרות והחשך: על־הרי נֶשֶׁף (ירמיה י"ג ט"ז) Finsterniß. וי"מ הפעל מזה: אך חשך יְשׁוּפֵנִי (תהלים קל"ט א') finster machen. ואף שבא ע"מ נע"ו משרש שוף, הנה שני שרשים הם לענין אחד כמו, נמל, מול:

יַנְשׁוּף שם עוף טמא המעופף ומרחף בנשף בערב יום: ואת־הַיַּנְשׁוּף (ויקרא י"א י"ז) Nachteule, ובחולם: וְיַנְשׁוֹף וערב ישכנו בה (ישעי' ל"ד י"א) ואם שם העוף ע"ש הנשף, היה יותר נכון לתרגמו, Fledermaus, כי הוא הפורח בנשף. (אַשָּׁף בשרש אשף).

נשק

נָשַׁק, העתיד יִשַּׁק, יִשַּׁק, פ"י, גב"ב. הקל יש ענינו דבוק גוף אל גוף בפה לסימן חיבה. רוב קשורו בלמ"ד: וְנָשַׁק לו (ש"ב ט"ו ה') küssen: וּשְׁקָה־לִי בני (בראשית כ"ז כ"ו): אֶשֲׁקָה־נא לאבי (מ"א י"ט כ'): יִשָּׁקֵנִי מנשיקות פיהו (ש"ה א' ב'): שפתים יִשָּׁק (משלי כ"ד כ"ו) ראוים לנשיקה: וַיִּשְּׁקוּ איש את רעהו (ש"א כ' מ"א). ובספרי הרד"ק אל, וכן בקונקורדאנץ. ובא: וַתִּשַּׁק ידי לפי (איוב ל"א כ"ז) כי העצם שלא יוכל להגיעו לנשקו בעצם נושק המנשק ידו ומטה אליו, einen Kuß zuwerfen d. h. seine Gunst bezeigen. ובא על הדבוק לבד: צדק ושלום נָשָׁקוּ (תהלים פ"ה י"א) ע"צ המליצה והכוונה צדק ושלום נשקו איש את אחיו. ויש ענינו חגירת כלי נשק: נֹשְׁקֵי רומי־קשת (שם ע"ח ט') sich bewaffnen. ובא: ועל־פיך יִשַּׁק כל־עמי (בראשית מ"א מ') י"מ מענין זיון. ורד"ק פי' נשיקה לכבוד להודות אותו לאדון כמ"ש בפיעל. ורש"י פי' מלשון משק, versorgt werden. (ע"ש שקק).

הפיעל. מע"א: וַיְנַשֵּׁק לבניו ולבנותיו (בראשי' ל"א א'): נַשְּׁקוּ־בר (תהלים י"ב כ') פי' הרמבמ"ן בהעתקתו, dem Sohne huldiget, ובר הוא בני האמור למעלה, כי מנהג אנשי הודו לנשק את מלכם ביום מלכו, ויהיה עד"ז על פיך כל עמי. ורש"י פי' אותו כדרכו מענין נשק.

ההפעיל יאמר על דבוק גוף אל גוף כאלו הם נושקים: מַשִּׁיקוֹת אשה אל אחותה (יחזקאל ג' י"ג) die sich aneinander schlugen, ולענין זה משתמש בתלמוד, ויש מעתיקים, כמו יָשׁוֹקוּ.

נֶשֶׁק או נֵשֶׁק, שת"ז או תה"ש לכלי זיין: ושלמות וָנֶשֶׁק (מ"א י' כ"ה) Waffen: ועיר מבצר וְהַנָּשֶׁק (מ"ב ב' י' י"ב): יברח מִנֵּשֶׁק ברזל (איוב כ' כ"ד): סכותה לראשי ביום נָשֶׁק (תהלים ק"מ ח') am

כסף למסחר להרויח בו. ולו מותר לתת רוח קצוב בשכר הלואה. והשני העני הלוה מעות או אכל בשעת דחקו, וזה אסור ליתן שכר הלואה כלל ובלשון העברית יכלל שם נֶשֶׁךְ רק מין רבית קצובה שזכרתי. כי לא פורש בכתוב בשום מקום רבית מפרזת, ע״ב תפסת מועט תפסת. וככר אמרתי כי ראשית דרכי מהית האומה הישראלית וכל משלה ידם היתה עבודת אדמה ומרעה צאן ובקר (ע״ש כנע, ושרש נכר) ועפי״ז באה הצווי בתורה: לא תַשִּׁיךְ לאחיך נֶשֶׁךְ כסף נֶשֶׁךְ אכל (דברים כ״ג כ׳), האיש הישראלי אשר אין לו מסחר וקנין ולא ילוה ממך הכסף כי אם לדחקו או כור חטים לאכל עד הקציר או בהמה להרישה, כי גם רבית קצובה אסורה. לנכרי תשיך, כי הנכרי הוא הסוחר הבא מארץ מרחק להרויח בכסף כמו שמבואר בשם נכרי בו מותר נשך הקצוב. ולא היתה ביד המחוקק להזהיר על לקיחת רבית הקצוב מיד הסוחר הנכרי באשר הוא רוח שהמוסר מישר אותו. והשנית שהנכרי לא נמנע בחקו מקחת רבית קצוב בזה מאת אשר נשה בו. ומדוע יגרע הישראלי מאיש הנכרי? ומדוע יהדל הישרא׳ מקחת הרבית הקצוב מהנכרי, מה שהוא מותר לו לקחת מאחיו בהיותו עושה מסחר בכספו? ועד״ז הותרה השאלה הזאת שנשאלה לסנהדרי גדולה בעיר Paris כי זאחת מי״ב שאלות.

נִשְׁכָּה שת״נ נרדף עם לִשְׁכָּה: לעשות לו נִשְׁכָּה בחצרי בית האלהים (נחמיה י״ג י׳) Zimmer, Gemach, Verschlag, כי החוצץ בגדר בתוך חדר גדול לעשותו תא בפני עצמו כאלו נשך חלק מכל מרחב החדר או הבית, והגביל לו מקום בפ״ע: נגד נִשְׁכָּתוֹ (שם ג׳ ל׳): עַל־הַנְּשָׁכוֹת (שם י״ב מ״ד).

נשל

נָשַׁל, העתיד יִשַּׁל, פע״ו, בב״ב. הקל ענינו הסרה ושליפה והשמטה אם ממקום למקום: וְנָשַׁל גוים־רבים מפניך (דברים ז׳ א׳) fortschaffen, herauswerfen, השמטה מתוך ארץ אל ארץ אחרת. או ממעלה למטה: שַׁל נעליך מעל רגליך (שמות ג׳ ה׳) abwerfen, השמטה לארץ. אמר של כמו הפיל והשמט שלא יחלצנו ביד, מפני קדושת הגוף. ועמ״ש רעי מהרא״ו בבאור תרגום רות ד׳ על פסוק ושלף איש נעלו. והעומד: וְנָשַׁל הברזל מן־העץ (דברים י״ט ה׳) und es gleitet das Eisen ab von dem Stiele, והלשון הזה, לפי שהברזל על העץ כנעל על הרגל, נשמט הקתא במקרה. וי״מ אותו יוצא הגרזן ישל בקע מן העץ החוצב בו במקרה: כי יִשַּׁל זיתך (דברים כ״ה מ׳) denn dein Oelbaum wird abwerfen [die Frucht], ר״ל יפיל את פריו בטרם בשולו, ויכחש מעשה זיתו יפלו שלא בזמנם. וכן ונשל גוים, כי איש בארצו כפרי בענפו. אבל פרי הנופל בגמר בישולו לא שייך בו נשל.

הפיעל: וַיְנַשֵּׁל את היהודים (ש״ב ט״ז ו׳) ausstoßen, אחרי שהוקבעו שם ועשו פרי בארץ.

ההפעיל: בתלמוד מַשִּׁילִים פרות דרך ארובה, herunter werfen, ואמרו מאן דתנא מַשִּׁילִין לא משתבש ומאן דתני מַשִּׁירִין לא משתבש, כי ענינם אחד ע״ד פירות הנושרים, מַשִּׁיר את השער. וככר מצאנו רי״ש ולמ״ד מתחלפים בשרש לע״א. ואולי אלה הנזכרים בתלמוד ראוים בשי שמאלית ע״ש נשר. ולדעת רש״י, בן עזרא והתרגום מזה: כי יֵשֶׁל אלוה נפשו (איוב כ״ז ח׳) verwerfen, ראוי יַשֵּׁל, כי זרות הלשון ודקדוק בספר הזה אין זר (ע״ש שלה). ולי המתקן נראה כי ישל לשון שליפה, ר״ל ישלוף את הנפש מן הגוף כמו הרב מנדנה, או הרגל מן הנעל, והוא פה לשון מליצה על המות.

נשם

נְשָׁמָה שמ״נ או שת״נ נרדף עם נפש רוח, ומשתמש כמוהם: אשר נְשָׁמָה באפו (ישעיה ב׳ כ״ב) Seele, Hauch: נותן נְשָׁמָה לעם עליה (שם מ״ב ה׳): נר יי נִשְׁמַת אדם (משלי כ׳ כ״ז): וּנְשָׁמוֹת אני עשיתי (ישעיה נ״ז ט״ז) ובא במקום הגוף: לא תחיה כל נְשָׁמָה (דברים כ׳ ט״ז) Person, גוף שבו נשמת חיים. ועיקר ענינו שאיפת רוח: כל אשר נִשְׁמַת רוח חיים באפיו (בראשית ז׳ כ״ב) Odem, Hauch, ומזה בא על נשיבת רוח: נִשְׁמַת יי כנחל גפרית (ישעיה ל׳ ל״ג) blasen, hauchen: מִנִּשְׁמַת רוח אפו (שמואל כ״ב ט״ז): וְנִשְׁמַת־מי יצאה ממך (איוב כ״ו ד׳), על הדבור היוצא

בהעדר הטובה זמן רב יסור נעמה: צור ילדך תֶּשִׁי (דברים ל"ב י"ח) vernachläßigen, verlassen, כי הדבר אשר יעזוב אדם ולא יחוש ישכחהו אח"כ. ובא באל"ף: וְנָשִׁיתִי אתכם נָשֹׁא (ירמיה כ"ג ל"ט) ganz vernachläßigen, verlassen, והמקור שעם פעל בדרך החלטה מורה חזוק וכללות, ע"ש נקה. ב) ויש ענינו הלואה: לא־נָשִׁיתִי ולא־נָשׁוּ־בִי (שם ט"ו י') leihen, נופל על המלוה: וכל איש אשר אתה נֹשֶׁה בו (דברים כ"ד י"א): וכל איש אשר־לו נֹשֶׁא (ש"א כ"ב ב') Schuldherr, באל"ף תחת ה"א: לא־תהיה לו כְּנֹשֶׁה (שמות כ"ב כ"ד), כנשה ברעהו העשיר למשא ומתן. ג) ויש ענינו הסרה וקפיצה: נָשְׁתָה גבורתם (ירמיה נ"א ל') weichen, wegspringen, (ע"ש נשת).

הנפעל מע"א: לא תִנָּשֵׁנִי (ישעיה מ"ד כ"א) du wirst nicht von mir vergessen werden, והכנוי במקום יחס שממנו.

הפיעל יוצא לג': כי נַשַּׁנִי אלהים את־כל־עמלי (בראשית מ"א נ"א) vergessen lassen, בפתח במקום חירק.

ההפעיל מ"ש מע"א: כי־הִשָּׁה אלוה חכמה (איוב ל"ט י"ז) versagen, הסיר ממנה ולא נתן לה חכמה, אך הוא דחוק, גם לפי הוראה הג' שבקל, כי נשה לא נופל כ"א בסור הדבר אחרי שהיה בו, ולא על העדר מעיקרו, לכן נ"ל כי מלת לא שבסוגר עומד במקום שנים: כי לא הִשָּׁה אלוה חכמה ולא חלק וגו', verleihen, מע"ב: כי־יַשֶּׁה לך אלוה מעונך (שם י"א ו') nachlassen, יעזוב ויסיר הרבה מעוניך כמו תשי, שענינו עזיבה שקודם שכחה. כי כפל לשון במלות שונות השני חזק מראשון ושמור זה הכלל, ומע"ב: כי־תַשֶּׁה ברעך (דברים כ"ד י') leihen, וימ"מ: לא יַשִּׁא אויב בו (תהלים פ"ט כ"ג) [והאמת כי הוא מלשון הסתה, anreizen, ולד"ק מזה גם: יַשִּׁי מות עלימו (תהלים נ"ה ט"ז) er reizt den Tod gegen sie]. והתאר: כל בעל מַשֵּׁה ידו (דברים ט"ו ב').

נָשֶׁה ת"הש זכר לקפיצה ממקומו: גיד הַנָּשֶׁה (בראשית ל"ב ב') Spannader, שקפצה ממקומה בהליכה.

נְשִׁי שר"ז לחוב: ושלמי את נְשִׁיֵךְ (מ"ב ד' ז') Schulden.

נְשִׁיָּה ת"הש נקבה לשכחה: וצדקתך בארץ נְשִׁיָּה (תהלים פ"ח י"ג) Land der Vergessenheit, כנוי לקבר, מקום נשכח האדם במותו.

מַשָּׁא שמ"ז להלואה: מַשָּׁא איש באחיו (נחמיה ה' ז') Darlehen; וּמַשָּׁא כל־יד (שם י' ל"ב).

ובס"נ: מַשַּׁאת מאומה (דברים כ"ד י'): בערבים מַשָּׁאוֹת (משלי כ"ב כ"ו).

נָשִׁים (בשרש אנש).

נשך

נָשַׁךְ, העתיד יִשֹּׁךְ, פ"י גב"ב. הקל ענינו נשיכת פה: אם־נָשַׁךְ הנחש (במדבר כ"א ט') beißen: הַנֹּשְׁכִים בשניהם (מיכה ג' ה'): והיה כל־הַנָּשׁוּךְ (במדבר כ"א ח'): כנחש יִשָּׁךְ (משלי כ"ג ל"ב). והושאל על לקיחת רבית הנושך הון הלוה ומחסר אותו: כל־דבר אשר יִשָּׁךְ (דברים כ"ג כ'). מדמה הרבית לנשיכת נחש, שהנשיכה בתחלתה קטנה ומתפשט הארס ואח"כ מבעבע כל הגוף ומכלה אותו, כן הנשך מעט מעט מחסר כל הון הלוה, וכן כל נשך הנמצא הוא להזיק.

הפיעל: וְנִשְּׁכוּ אתכם (ירמיה ח' י"ז) beißen; וַיְנַשְּׁכוּ את־העם (במדבר כ"א ו').

ההפעיל נמצא רק ברבית: לא־תַשִּׁיךְ לאחיך נשך כסף (דברים כ"ג כ'), ובא בהפעיל, לפי שהנושך הוא כסף המלוה את כסף הלוה, והמלוה משיך.

נֶשֶׁךְ שת"ז לרבית: נֶשֶׁךְ כסף נֶשֶׁךְ אכל (דברים כ"ג כ') Zins an Geld, Zins an Speise, וכבר בא הפירוש על מדת המוסר הזה, כי יש הבדל בין נשך לנשך, האחד הוא מה שיקח המלוה ריוח מן הכסף שנתן ללוה למסחר וקנין להרויח בו, בשעור הראוי בְּרֶוַח, כפי חק הקצוב בדת המדינה, וזה נקרא רבית קצובה, Zinsen, Interessen, וְהָרֶוַח הזה אין אסור בו מצד המוסר כי הלוה לא ימוט בו, כי הוא רק כמחלק הריוח שהרויח בכספו. והשני שיבקש המלוה שיתן לו יותר ממדת הקצוב בחקי המדינה, ויפריז על המדה עד שיהיה הנשך מה שיקח בשכר הלואה יותר ממה שירויח הלוה בכספו, והוא רבית מפרזת, הנקרא Wucher, והיא אסורה מכל וכל. וגם בלווים יש ב' מינים, האחד הוא הסוחר הלוה

שִׂיא שמ"ז לגבהות ורוממות: אם יעלה לשמים שִׂיאוֹ (איוב כ' ו') Höhe, Größe.

שְׂאֵת שמ"ז, יש ענינו גבהות ורוממות וגדולה: יתר שְׂאֵת (בראשית מ"ט ג') Würde, Größe, Erhabenheit: הלא שְׂאֵתוֹ תבעת אתכם (איוב י"ג י"א): Höhe: מִשְּׂאֵתוֹ יעצו להדיח (תהלים ס"ב ה'): הלא אם־תיטיב שְׂאֵת (בראשית ד' ז') ענינו נשיאות פנים בישר, וי"מ סליחה ונשיאות עון. ויש שת"נ לסכה ונגע נפוח ונראה גבוה בבשר: שְׂאֵת או ספחת (ויקרא י"ג ב') Geschwür, angeschwollene Stellen. ויש ענינו שאיה ושממה, וע"א: שְׂאֵת פני רשע, (משלי י"ח ה') ehren, Gunst bezeigen נשיאות פנים: שְׂאֵת משלו (איוב כ"ז א'), הרמת קול במליצה, כתבתי בקל: ממנו משפטו ושְׂאֵתוֹ (חבקוק א' ז') י"ל נשיאת חטא הפך משפט: מִשֵּׂתוֹ יגורו אלים (איוב מ"א י"ז) גדולה, בחסרון א'.

נְשׂוּאָה, ש"ת לדבר הנשא: נְשֻׂאֹתֵיכֶם עמוסות משא לעיפה (ישעיה מ"ו א').

נְשָׂא ענינו לקיחה בארמית: אל מאניא שֵׂא וגו' (עזרא ה' ט"ו), ועל ענין נשיאה בתוקף ועוז: וּנְשָׂא המון רוחא (דניאל ב' ל"ה) und der Wind raffte sie weg. האתפעל עם קשור מלת עַל: על מלכין מִתְנַשְּׂאָה (עזרא ד' י"ט).

נשב

נָשַׁב פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל עומד, ענינו נפיחת רוח, נרדף עם נשף: כי רוח יי נָשְׁבָה בו (ישעיה מ' ז') blasen, wehen. וההבדל שבין נשב ונשף, כבין ברח ופרח.

ההפעיל יוצא: יַשֵּׁב רוחו יזלו־מים (תהלים קמ"ז י"ח) wehen lassen: וַיַּשֵּׁב אותם אברם (בראשית ט"ו י"א) verscheuchen [durch Wehen] forttreiben, כאדם הנושב ברוח להפריח דבר ולהבריח.

נשג

הִשִּׂיג, העתיד יַשִּׂיג, פ"י, בנינו הפעיל, ענינו נגיעה ודבוק במקום והארכה] והמשך בזמן ויכלת: וְהִשִּׂיגוּ כי־ירבה הדרך (דברים י"ט ו'): erreichen, einholen: ורדפו וְהִשִּׂיגוּךָ (שם כ"ח מ"ה): ארדף אַשִּׂיג (שמות ט"ו ט') במקום. ויאמר על הגעה בזמן: וְהִשִּׂיג לכם דיש את־בציר (ויקרא כ"ו ה'): ולא הִשִּׂיגוּ את־ימי שני חיי (בראשית מ"ז ט') בכמות הזמן, ועל משיכה והושטה: ואיך מַשִּׂיג ידו אל־פיו (ש"א י"ד כ"ו), נגיעה ודבוק, reichen, langen, ויאמר על חול ענין והמצא בעצם לטוב א' לרע: כל הברכות האלה וְהִשִּׂיגֻךָ (דברים כ"ח ט"ו) treffen, eintreffen, zutreffen, על דבר הבא מאליו בלי יגיעה: ששון ושמחה יַשִּׂיגוּן (ישעיה נ"א י"א): הקללות האלה וְהִשִּׂיגוּךָ (דברים כ"ח ט"ו): והרון אפך יַשִּׂיגֵם (תהלים ס"ט כ"ה): מַשִּׂיגֵהוּ חרב בלי תקום (איוב מ"א י"ח) wer ihn trifft mit dem Schwert — es haftet nicht, ר"ל גם כי תגע החרב אל עצמו, בל תהי נוגעת עד נפש, ולא תקום: תַּשִּׂיגֵהוּ כמים בלהות (שם כ"ז כ') erreichen. והשגה אצל יד ענינו מצא ספוק כח ויכלת בהון, כמו מצא יד, הגיע יד, וזה כשלא נזכר אצלו מקום שתגיע ידו שם ענינו די כח ויכלת: ואין מַשֶּׂגֶת (ויקרא י"ד כ"א) hinreichend: וְהִשִּׂיגָה ידו (שם כ"ה כ"ו): לא תַשִּׂיגֵם בגבעה מלחמה (הושע י' ט'), gelingen, לא השיגה כח ידם לגבור במלחמה. ויש ענינו כמו הסיג בסמ"ך שענינו הרחקה: גבולות יַשִּׂיגוּ (איוב כ"ד ב') verrücken, forträcken, וכן יבוא בסמ"ך על אופן הוראתו בשי"ן: וְתַסֵּג ולא תפליט (מיכה ו' י"ד) erreichen, תשיג ותדבק באשתך, ע"ש נקף. ובדב"א. משתמש במובן מוסרי, על מציאות משכל מה בכח השכל, האדם לא יַשִּׂיג מהות הבב"ת, begreifen, לא תגיע כח השכל להבינו. ומזה שם דבר. *מֻשָּׂג ein Begriff, על רעיון מובן ונמצא ציורו בכח השכל והמדמה, וש"מ: *הַשָּׂגָה Fassungskraft: ושם *הַשָּׂגַת Eingriff גבול ידוע.

שִׂיג שמ"ז ע"מ שיא מן נשיא, וי"מ ענינו רדיפה: כי־שיח וכי־שִׂיג לו (מ"א י"ח כ"ז) er ist wohl in Gedanken [im Gespräch vertieft] oder in Geschäften. ודוחק הוא לומר שיג על רדיפה, וי"ל מל' עסק גדול, wichtiges Geschäft, (משרש שגא).

נשה

נָשָׁה פעל עומד ויוצא, דב"ב. הקל א) יש ענינו שכחה ועזיבה: נָשִׁיתִי טובה (איכה ג' י"ז) vergessen, ואינו דומה לשכחה שהיא מקצר הזכרון, וזה נכלל בו איזה מושג סבת השכחה, אם מצד סור הדבר והעדרו זמן ירב, כמו תזנח שלפניו,

לרוב נבואת פורענות ותוכחות לאומה, מן: ויי
נשא עליו את הַמַּשָּׂא הזה (מ״ב ט׳ כ״ה) Weissagung,
Verhängniß, כי דבור נבואי במליצה, אשר ייעד
השם מלפנים לגזור פורענות על אומה בכלל או
על איש פרטי נקרא משא. ומזה: מַשָּׂא בבל
(ישעיה י״ג א׳) Profezeihung, Verhängniß, Straf-
gericht: מַשָּׂא מואב (שם ט״ז א׳) וכדומה כי
מושגיו רבים. כולל העסקים וענינים שיחילו בו
לרע כמשא כבד. וכולל ענין ומליצה שהיא
נשגבה בלשונה ורוממותה, ולפעמים יכלל כל
המושגים יחד, ולפעמים נופל רק על מושג אחד
פרטי, וכ״ז כשהוא נסמך אל הפעול, אשר עלי
המשא, אבל כשהוא נסמך אל הפועל המבשר
איננו פורענות אך דברי נבואה נשיאה, נמסרים
לנביא, כמו: הַמַּשָּׂא אשר חזה חבקוק (חבקוק א׳
א׳) Vortrag, Auftrag, Profezeihung: מַשָּׂא דבר יי
(מלאכי א׳ א׳). ומצאנו שהנביא ירמיה כעס על
השואלים בל׳ מה משא יי? כונת הענין, כי משא
כולל ענין נבואה נמסרה לנביא דרך כלל, והוא
הנביא באר הענין בסגנון מליצה אשר לו, כפי
דרך לשונו. ע״כ אמר: וכי ישאלך העם הזה
או־הנביא או־כהן לאמר מה־מַּשָּׂא (ירמיה כ״ג ל״ג)
ר״ל כי ישאלך מה משא מה איכותו ואמרת את
מה הוא נבואת משא, ונטשתי אתכם ר״ל:
נבואת משא כולל פורענות. ולפי שמשא מאמר
נאמר בכלל, והנביא מפרש הסגנון בדבריו, ע״כ
בי ישאל איש על נבואות יי יאמר, מה דבר ה׳
ומה ענה? ר״ל על ענין הנבואה ולא על סגנון
הלשון. כי המשא יהיה לאיש דברו, כל איש
יפרש לשון משא לפי חפצו לפי שמושגיו רבים,
ועי״ז יהפכו דברי אלהים חיים. או לְשון משא
לא יהול כ״א לנביא לבד אשר אתו ידבר השם.
[והכמים חדשים מקרוב באו אומרים, אל תקרא
את מה משא, אלא: אַתֶּם הַמַּשָּׂא!] וע״א: וּמַשָּׂא
פנים ומקח־שחד (ד״ה ב׳ י״ט ז׳) Schonung, Nach-
sicht, Partheilichkeit, נשיאות פנים ידוע, ובס״נ:
וכבד מַשָּׂאָה (ישעיה ל׳ כ״ז) Last, וע״א: וּמַשְׂאַת־
בר תקחו (עמוס ה׳ י״א) Abgaben, כמו מס ומכס
ורבית. ואולי הוא היפך ומפל בר נשביר: את
מַשְׂאַת משה עבד אלהים (ד״ה ב׳ כ״ד ט׳) Auf-
lagen, Abgaben, Kopf-Steuer: ראשית מַשְׂאוֹתֵיכֶם
(יחזקאל כ׳ מ׳) כמו תרומה. וע״א: מַשְׂאוֹת שוא
ומדוחים (איכה ב׳ י״ד) Profezeihung, נבואות שקר.
או הוא מענין משא נפשם דברים טובים שאליו
הם נושאים נפשם, חזו לך תקות שוא, falsche
Aussichten, Hoffnungen. ובתלמוד נמצא שם *מַשָּׂא
ומתן, Nehmen und Geben d. h. Handel, Verkehr
כמו מקח וממכר. ומ״א: ויתן מַשְׂאֵת כיד המלך
(אסתר ב׳ י״ח) Geschenke, מן נושאי מנחה: ארחה
וּמַשְׂאֵת (ירמיה מ׳ ה׳): מַשְׂאֵת בנימן (בראשית מ״ג
ל״ד): מַשְׂאֵת המלך (שמואל י״א ח׳): מַשְׂאַת כפי
מנחת־ערב (תהלים קמ״א ב׳) וי״מ נשיאות כפים
לתפלה: והרבוי וישא מַשְׂאֹת מאת פניו (בראשית
מ״ג ל״ב) Theile, Geschenke, Gaben. וע״א: מַשְׂאַת
העשן מן־העיר (שופטים כ׳ ל״ח) Rauchsäule,
הגבהת והעלאת עשן. וי״מ הנפרד מזה: וכבד
מַשָּׂאָה (ישעיה ל׳ כ״ז) Rauchdampf. וְהַמַּשְׂאֵת
החלה לעלות (שופטים כ׳ מ׳). וי״מ: ועל בית
הכרם שאו מַשְׂאֵת (ירמיה ו׳ א׳) Lärm-Stangen.
ע״ש נהר. ומזה במשנה, בראשנה היו מַשִּׂיאִין
מַשּׂוּאוֹת. וע״א: לְמַשְּׂאוֹת אותה משרשיה (יחזקאל
י״ז ט׳) מענין ישאני עשני. וע״א: מַשְׂאֵת עליה
הרפה (צפניה ג׳ י״ח) dulden, leiden, tragen, עמוס
וסבל.

נְשֵׂאת שת״נ למנה: אם נִשֵּׂאת נשא לנו (ש״ב
י״ט מ״ג) Geschenke, ושם *נְשׂוּאִים בתלמוד
ידוע, חתונה.

נָשִׂיא יש שת״ז לאיש נכבד ומרומם במעלה,
והוא ראש ומנהיג לעם או לשבט: נָשִׂיא
אחד ליום (במדבר ז׳ י״א) Fürst, Vorsteher, erhabene
Person: וְנָשִׂיא בעמך (שמות כ״ב כ״ז): נְשִׂיא
אלהים אתה (בראשית כ״ג ו׳) erhabener Fürst, כדרך
לה״ק לחבר מלת אל לדבר נשגב וגדול כמו
הררי אל, שלהבת יה: נְשִׂיא הארץ (שם ל״ד ב׳):
שנים־עשר נְשִׂיאִם יוליד (שם י״ז כ׳): כל נְשִׂיאֵי
העדה (שמות ט״ז כ״ב), ויש ש״ת לעננים: מעלה
נְשִׂאִים מקצה הארץ (תהלים קל״ה ז׳) Wolken:
נְשִׂיאִים ורוח וגשם אין (משלי כ״ה י״ד) קרוב אל
והמשאת החלה לעלות, כי ענן ועשן אחד הן
במראיתם והן בהתנשאם מעל הארץ אל תחת
השמים. וגם נשיא בעם יקרא בשם זה על
התרוממותו מעל דלת העם.

(ירמיה ט׳ ט׳): וְנָשְׂאוּ אליך קינה (יחזקאל כ״ו י״ז), ואולי נופל ג״כ על דברי נבואה לפורענות. ומזה: נָשָׂא עליו את־המשא הזה (מ״ב ט׳ כ״ה, G). ויש ענינו לקיחה וקבלת חפץ ודבור ומחשבה: לא חמור אחד מהם נָשָׂאתִי (במדבר ט״ז ט״ו) nehmen: שָׂא־נא כליך (בראשית כ״ז ג׳): לא יִשָּׂא פני כל־כפר (משלי ו׳ ל״ה). ועל נשואי אשה: ובתים וְנָשָׂאוּ (מיכה ב׳ ב׳) heirathen: וַיִּשְׂאוּ נשים למספרם (שופטים כ״א כ״ג). ומ״ש הגות בלשון: נָשְׂאָה חן בעיניו (אסתר ה׳ ב׳): וַתִּשָּׂא חסד לפניו (שם ב׳ ט׳), כאשר יאמר מצא חן כן יאמר קבל חן: יִשָּׂא ברכה מאת־ה׳ (תהלים כ״ד ה׳) empfangen. כי בענין זה יאמר על הלוקח בעצמו דבר, או המקבל מה שיתן לו אחר מרצונו. ונמצא ע״ד ההשאלה: לא־יִשָּׂא פני כל כפר (משלי ו׳ ל״ה) er sieht kein Lösegeld an, [achtet nicht darauf]. ד) ויש ענינו כליון, נתיצה או שרפה: כמעט יִשָּׂאֵנִי עשני (איוב ל״ב כ״ב) sonst raffte mich mein Schöpfer bald hinweg. ויל״מ: ולא־יִשָּׂא אלהים נפש (ש״ב י״ד י״ד) verdammen: וַתִּשָּׂא הארץ מפניו (נחום א׳ ה׳) verschwinden: וַיִּשָּׂאֵם דוד ואנשיו (ש״ב ה׳ כ״א) zerstören. וי״מ שרפה וכן ותשא הארץ, העלות משאת עשן.

הנפעל: נשא יִנָּשׂוּא (ירמיה י׳ ה׳) getragen werden: על־כתף תִּנָּשֶׂאנָה (ישעיה מ״ט כ״ב): וְנִשָּׂא מגבעות (שם ב׳ ב׳) erhoben sein: עתה ארומם עתה אֶנָּשֵׂא (שם ל״ג י׳): כי נִשֵּׂאת למעלה מלכותו (ד״ה א׳ י״ד ב׳): הִנָּשֵׂא בעברות צוררי (תהלים ז׳ ז׳): כה אמר ה׳ רם וְנִשָּׂא (ישעיה נ״ז ט״ו), רם במקום ונשא במעלה: הרמים וְהַנִּשָּׂאִים (שם ב׳ י״ג). ובתל׳ בתולה ״נִשֵּׂאת, או נִשְׂאֵת, על נשואין.

הפיעל: וְנִשָּׂא אתכם בצנות (עמוס ד׳ ב׳) forttragen: וכי נִשֵּׂא ממלכתו (ש״ב ה׳ י״ב) erheben: אשר נִשְּׂאוֹ על־השרים (אסתר ה׳ י״א), גדלו בכבוד: חירם מלך צר נִשָּׂא את־שלמה (מ״א ט׳ י״א) beschenken, נתינת משאת: מְנַשְּׂאִים את־היהודים (אסתר ט׳ ג׳) במתנות: יְנַשְּׂאוּהוּ אנשי מקומו (עזרא א׳ ד׳), גם כן במשאות כסף וזהב: אם־נשאת נִשָּׂא לנו (ש״ב י״ט מ״ג), הנתן לנו מתנות? וי״ל שהוא מנפעל. וע״א: הם מְנַשְּׂאִים את־נפשם (ירמיה כ״ב כ״ז) Verlangen tragen, wünschen, כמו בקל.

ההפעיל: וְהִשִּׂיאוּ אותם עון אשמה (ויקרא כ״ב ט״ז) auf sich laden, ר״ל מסבבים לנשא עון וענש: וְהִשִּׂיאוּ כל־ישראל (ש״ב י״ז י״ג) aufheben, anbringen.

ההתפעל: מִתְנַשֵּׂא לאמר אני אמלך (מ״א א׳ ה׳), מנשא עצמו בדמיון, sich überheben, prahlen, הוא הרמת עצמו למשול: אם נבלת בְהִתְנַשֵּׂא (משלי ל׳ ל״ב) stolz thun: ומדוע תִּתְנַשְּׂאוּ על קהל ה׳ (במדבר ט״ז ג׳). ומ״ש פ״ח: וכארי יִתְנַשָּׂא (שם כ״ג כ״ד) sich erheben, טבעי: וְהַמִּתְנַשֵּׂא לכל לראש (ד״ה א׳ כ״ט י״א), מוסרי, גדולה: וְתִנַּשֵּׂא מלכותו (במדבר כ״ד ז׳). בחסרון תי״ו הבנין: יִנַּשְּׂאוּ להעמיד חזון (דניאל י״א י״ד), על המשים לבו לעשות דבר גדול. ואחרים חלקו הוראת השרש הזה להלקיב אהרים. ויותר סאלה שזכרתי וערבבו הענינים, ולא שערו כי השתנות הוראתו לפי חבור והרכבה עם השם אשר הוא נסמך אליו, ומה ששערתי נכון.

מַשָּׂא שם״ז או תואר כולל מושגים רבים: מַשָּׂא בני קהת (במדבר ד׳ ט״ו) das Tragen, טעינת מעמס נופל על הפעולה: מַשָּׂא כל־העם הזה עלי (שם י״א י״א) die Last, נופל על הדבר הנשא בטרחה אם מעמס או עסקים: וינצלו להם לאין מַשָּׂא (ד״ה ב׳ כ׳ כ״ה) לא היה לשאת מפני כבד רב: אין־לכם מַשָּׂא בכתף (שם ל״ה ג׳): כְּמַשָּׂא כבד (תהלים ל״ח ה׳) תאר: טרחכם וּמַשַּׂאֲכֶם (דברים א׳ י״ב). וע״א: מִמַּשָּׂא מלך שרים, (הושע ח׳ י׳) Abgaben, כמו מס: נעזבה־נא את־הַמַּשָּׂא הזה (נחמיה ה׳ י׳), נעזוב להם ממשאם ומסם, או נחדל משאת עון. וע״א: השר הַמַּשָּׂא המשוררים (ד״ה א׳ ט״ו כ״ז) המשיא קולו בשיר. וע״א: ואת מַשָּׂא נפשם (יחזקאל כ״ד כ״ה) Wunsch, Verlangen, das Liebste, הנחמד אשר אליהם נושאים נפשם, ע״ש נפש. ויש שם משא נופל על מליצה נשגבה, כאשר נופל עליו פעל וישא משלו: בְּמַשָּׂא יסר בַּמַּשָּׂא (ד״ה א׳ ט״ו כ״ב), שהוא בהרמת קול ובשיר, או על דברי תוכחה: מַשָּׂא אשר־יסרתו אמו (משלי ל״א א׳) Strafrede, כי תוכחת מוסר מתת טובה היא. וע״א: אגור בן יקה הַמַּשָּׂא (שם שם א׳) Vortrag, ואולי הוא תאר שהוא שר המשא למשוררים. ושם משא הנזכר בנבואות ענינו

י״ג), יעלה ראשו במספר. אבל: יִשָּׂא פרעה את
ראשך מעליך (שם שם), מע״נ, הסרה בהוראת
המ״ם: עבדיך נָשְׂאוּ את ראש (במדבר ל״א מ״ט),
וכן יבוא הפעל הזה למספר בלי חבור ראש:
ולא־נָשָׂא דויד מספרם (ד״ה א׳ כ״ז כ״ג): וְשָׂא את
מספר שמותם (במדבר ג׳ מ׳), כי במספר נופל ל׳
העלאה. ועמו מ״ש העלאה ממאסר והשיב איש
על מעלתו הראשונה: נָשָׂא אויל מרודך (ירמיה
נ״ב ל״א), את ראש יהויכן מלך יהודה מבית כלא,
ועד״ז יתכן: יִשָּׂא פרעה את־ראשך (בראשית מ׳
י״ג) wird Pharao dein Haupt erheben שלמעלה
[d. h. dich befreien], כלומר מבית הסהר והשיבך.
ונשא המחובר לפנים, אם הוא בנושא עצמו ענינו
הרמת פניו חפשי מבושה: כי־אז־תִּשָּׂא פניך
ממום (איוב י״א ט״ו) frei emporheben: ואיך אֶשָּׂא
פני אל יואב אחיך (ש״ב ב׳ כ״ב) ר״ל איך אוכל
להביט את פני יואב פנים אל פנים ולא יחורו פני
מרוב בושה: אם־תיטיב שְׂאֵת (בראשית ד׳ ז׳)
היפך ויפלו פניו מפני כלימה. ומ״ש עצ״הם: יִשָּׂא
ה׳ פניו אליך (במדבר ו׳ כ״ו), הרמת פניו להשגחה,
ein freundliches Gesicht zeigen. ואם הוא נשיאות
את פני זולתו ענינו מלא רצון זולתו מצד יקרו
והדרת פניו: אשר לא נָשָׂא פני שרים (איוב ל״ד
י״ט) berücksichtigen. הפנים כנוי להדור ומעלה,
לא ירים מעלתם לעשות בעבור זה רצונם, das
Ansehen achten: הנה נָשָׂאתִי פניך גם לדבר הזה
(בראשית י״ט כ״א) zu Gefallen sein: כי־אם פניו
אֶשָּׂא (איוב מ״ב ח׳) schonen: שמעתי בקולך: וָאֶשָּׂא
פניך (ש״א כ״ה ל״ה), כי כאשר יאמר על הממאן
לעשות חפץ זולתו השיב פנים, כן יאמר בהפכו
נשא פנים: לא תִשָּׂא פני דל (ויקרא י״ט ט״ו),
בבחינת מה שמטה משפטו לטוב לו הוא נותן לו
יתרון והדור בו: אולי יִשָּׂא פני (בראשית ל״ב כ״א)
לתת לי הדר ויקר: שְׂאֵת פני־רשע לא־טוב (משלי
י״ח ה׳) mit Achtung begegnen: וְנֹשְׂאִים פנים בתורה
(מלאכי ב׳ ט׳), נושאים פני הגדולים בענין התורה:
זקן וּנְשׂוּא פנים (ישעיה ג׳ ג׳) ansehnliche Person,
ירום פניו ממום כי הוא איש מכובד. ונשא המחובר
ללב, יש הוראתו לטובה התרוממות רוח נדיבה:
כל איש אשר־נְשָׂאוֹ לבו (שמות ל״ה כ״א Herzens-
trieb, freiwillig Etwas angeloben, ויש ענינו גבהות

הלב וגסות רוח: הכית את־אדום וּנְשָׂאֲךָ לבך
(מ״ב י״ד י׳) übermüthig machen, כמו ורם לבבך:
נִשָּׂא לבבנו אל־כפים (איכה ג׳ מ״א), לתפלה
ותקוה. והמחובר לנפש, אם הוא לנפש נושאו
ענינו תקוה ותאות נפש: ואליו הוא נֹשֵׂא את־
נפשו (דברים כ״ד ט״ו) hoffen, wünschen, Verlangen
tragen: כי אליך נָשָׂאתִי נפשי (תהלים קמ״ג ח׳)
Vertrauen haben: ואל עונם יִשְׂאוּ נפשי (הושע ד׳
ח׳) Verlangen tragen, ועל נפש זולתו ענינו סליחה
בנשיאות פנים: ולא יִשָּׂא אלהים נפש (ש״ב י״ד
י״ד) verschonen, Nachsicht haben, עיין למטה
בהוראה ד׳. והמחובר לעין, יד ורגל וקול, על
ענינים שונים. נשיאות העין, אם לחמדה או
לתקוה ובטחון: וַתִּשָּׂא אשת־אדוניו את עיניה אל
יוסף (בראשית ל״ט ז׳) mit Sehnsucht und Verlangen
anblicken, חשק. ועד״ז בתל׳ שמא עיניו נתן בה:
אליך נָשָׂאתִי את־עיני (תהלים קכ״ג א׳), תקוה:
ואל הגלולים נָשָׂא עיניו (יחזקאל י״ח י״ב), ויש הוא
הגות בלשון כמו הכנה וזרוז לפעולה, ע״ש משך:
וַיִּשָּׂא את־עיניו וירא (בראשית ל״ג ה׳), ועד״ז: וַיִּשָּׂא
יעקב רגליו (שם כ״ט א׳), ע״פ רש״י: וַיִּשָּׂא קולו
ויקרא (שופטים ט׳ ז׳): וַיִּשָּׂא את־קולו ויבך (בראשי׳
כ״ט י״א), והמחובר ליד וכף, יש מורה מרד: נָשָׂא
ידו במלך בדוד (ש״ב כ׳ כ״א) sich empören, וזה
קשורו בבית כמו הרים יד: אשר נָשְׂאוּ את ידם
באדני המלך (שם י״ח כ״ח), יש שהוא לתפלה,
לתשועה, לנצחון, לגבורה, לברכה, להודיה
ולשבועה וכדומה: בְּנָשְׂאִי ידי אל־דביר קדשך
(תהלים כ״ח ב׳) die Hand [zum Gebet] emporheben
לתפלה: שְׂאוּ ידכם קדש וברכו (שם קל״ד ב׳):
שְׂאִי אליו כפיך (איכה ב׳ י״ט): בשמך אֶשָּׂא כפי
(תהלים ס״ג ה׳): כי אֶשָּׂא אל־גוים ידי (ישעי׳ מ״ט כ״ב),
לגבורה נצחון ומלחמה: כי־אֶשָּׂא אל־שמים ידי
(דברים ל״ב מ׳), לשבועה: אשר נָשָׂאתִי את־ידי
(שמות ו׳ ח׳): וַיִּשָּׂא ידו להם (תהלים ק״ו כ״ו), ויאמר
על כל דברים שהם בעניה ובהרמת קול: וְנָשָׂאתָ
תפלה (מ״ב י״ט ד׳), פי׳ נשא קול בתפלה: וְנָשָׂאתָ
המשל הזה (ישעיה י״ד ד׳): וַיִּשָּׂא משלו (במדבר
כ״ג ז׳): עליו משל יִשָּׂאוּ (חבקוק ב׳ ו׳): שְׂאוּ זמרה
(תהלים פ״א ג׳): ואל תִּשָּׂא בעדם רנה (ירמיה ז׳
ט״ז): יִשְׂאוּ על־כתף (ישעיה ל׳ ו׳): אֶשָּׂא בכי ונהי

צ"ו ח'). ועמו מה שהוא סבל דבר קשה: והותי במאזנים יִשְׂאוּ־יחד (איוב ו' ב'), ישל אותם ויסבול המאזנים מכבד משאם, ertragen: ולא נָשָׂא אותם הארץ (בראשית י"ג ו') ertragen: איכה אֶשָּׂא לבדי טרחכם (דברים א' י"ב): ותחת ארבע לא־תוכל שְׂאֵת (משלי ל' כ"א) erdulden: והקל מעליך וְנָשְׂאוּ אתך (שמות י"ח כ"ב): אשר־תתן עלי אֶשָּׂא (מ"ב י"ח י"ד): זעף ה' אֶשָּׂא (מיכה ז' ט') dulden: כי לא אויב יחרפני וְאֶשָּׂא (תהלים נ"ה י"ג): אך זה חלי וְאֶשָּׂאֶנּוּ (ירמיה י' י"ט) geduldig ertragen: אכן חליינו הוא נָשָׂא (ישעיה נ"ג ד') er trägt die uns zugedachten Leiden, ע"ד המליצה אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו: למען תִּשְׂאִי כלמתך (יחזקאל ט"ז נ"ד): נלאתי נְשׂא (ישעיה א' י"ד): נָשָׂאתִי הרפה (תהלים ס"ט ח'), ונשא המחובר אל עון והטא ופשע, אם הוא דבק אצל החוטא, ענינו סבל ענש על העון: נֹשֵׂא ענש (קהלת י"ט י"ט) Strafe leiden: וְנָשָׂא עונו (ויקרא ה' א') leiden, Strafe tragen, büßen. כל עוד שהחוטא נושא העון הוא בלתי מכופר: וְנָשָׂא חטאו (שם כ"ד ט"ו), נשא ענש בעבור חטאו: וְנָשְׂאוּ את־זנותיכם (במדבר י"ד ל"ג): חטא־רבים נָשָׂא (ישעיה נ"ג י"ב) leiden: בן לא־יִשָּׂא בעון האב (יחזקאל י"ח כ'): ולא תִשָּׂא עליו חטא (ויקרא י"ט י"ז), לא תעמוס בעבורו עליך ענש הטא: ולא־תִשְׂאוּ עליו הטא (במדבר י"ח ל"ב): וחרפה לא־נָשָׂא על־קרובו (תהלים ט"ו ג'), לבלתי העניש, אשר יסבב לו בזה על עצמו חרפה: ואוכליו עונו יִשָּׂא (ויקרא י"ט ח'): ולצת לבדך תִּשָּׂא (משלי ט' י"ב), ר"ל הענש. ואם הוא דבק אל מי שחטא לו ענינו כפרת חטא: נוֹשֵׂא עון ועובר על פשע (מיכה ז' י"ח) verzeihen: וְנָשָׂאתִי לכל המקום (בראשית י"ח כ"ו): שָׂא נא לפשע (שם נ' י"ז): אם תִּשָּׂא הטאתם (שמות ל"ב ל"ב): אשרי נְשׂוּי פשע (תהלים ל"ב א'), ביוד ת' אל"ף: נְשֻׂא עון (ישעיה ל"ג כ"ד): גדול עוני מִנְּשׂא (בראשית ד' י"ג), י"מ מלסלוח. אבל הנכון כי מנשא נופל על החוטא, ועון מצאנו שבא על החטא ועל הענש. וי"מ מזה: גדל המה נוֹשֵׂא ענש (משלי י"ט י"ט), דלעיל, אם תסלח לענש בנך ולא תענישנו על חטאו ירבה המה לך, וי"ל מזה: וחרפה לא נָשָׂא על קרובו, לסלוח: כי נָשׂא אֶשָּׂא להם (הושע

א' ו'), כאשר הייתי נושא להם עד עתה אף שלא נזכר אצלו עון, וכמוהו: אל נוֹשֵׂא היית להם (תהלים צ"ט ח'), ע"ש נקם. ומ"ש סבל ואריכות רוה: שְׂאוּנִי ואנכי אדבר (איוב כ"א ג') geduldig anhören: יִשָּׂא בשיחי משכבי (שם ז' י"ג) lindern, erträglich machen: ורוח נכאה מי יִשָּׂאֶנָּה (משלי י"ח י"ד) וע"א: אֶשָּׂא בשרי בשני (איוב י"ג י"ד), הגות בלשון לסבל. על מה אשא ואסבול. וי"ל שהוא נרדף בכוונה עם ונפשי אשים בכפי. כלומר יעבור עלי מה על מה, ואנכי אשא בשרי בשני, mit Lebensgefahr will ich es wagen. ונשא המחובר לאלה ענינו עמיסת שבועה: וְנָשָׂא בו אלה להאלתו (מ"א ח' ל"א) einen Schwur auferlegen. ובפרט כשהוא נסמך אצל שם: לא תִשָּׂא את־שם־ה' אלהיך לשוא (שמות כ' ז') bei ... aussprechen, einem Schwur: יִשָּׂא ביום ההוא (ישעיה ג' ז') schwören, ואולי הוא מהוראה ב': אשר יִשָּׂא את־שמו (שמות כ' ז') כי ממנהג הנשבע לתפוש בשם ה' להזכירו, מן: ובל־אֶשָּׂא את־שמותם על־שפתי (תהלים ט"ז ד'), לקרוא להזכירו: אשר לא־נָשָׂא לשוא נפשי (שם כ"ד ד'), כמו שמי. ויאמר על הטלת ענש ופורענות או גזרה: וה' נָשָׂא עליו את המשא הזה (מ"ב ט' כ"ה) auferlegen, verhängen, כמו נטל שמשמש עמיסה ושימה על זולתו: ב) ויש ענינו הגבהה ורוממות: וְנָשָׂא־נס לגוים (ישעי' ה' כ"ו) aufheben, erheben, in die Höhe heben: כִּנְשׂא נס הרים (שם י"ח ג'): וּבְשֵׂאת הכרובים את כנפיהם (יחזקאל י' ט"ז): בְּשׂוֹא גליו (תהלים פ"ט י'), בנשוא הים גליו: תִּשָּׂאֵנִי אל־רוח (איוב ל' כ"ב), ע"ש מוג פירושו. ומ"ש הרמה לגדולה. רובו מחובר לראש על מובנים שונים, אם הנושא בעצמו נושא ראשו: ומשנאיך נָשְׂאוּ ראש (תהלים פ"ג ג'), בגאוה והעזה: ולא יספו לָשֵׂאת ראשם (שופטים ח' כ"ח), להתגבר להלהם: אך וצדקתי לא־אֶשָּׂא ראשי (איוב י' ט"ו), הפשי בלי בושה, כי ראש ת' פנים: שְׂאוּ שערים ראשיכם (תהלים כ"ד ז'), יגביהו פתחם להכנס בהם, Verlangen tragen, ויש מה שענינו העלאת מספר, כשהוא נופל על ראש זולתו: נָשׂא את ראש בני גרשון (במדבר ד' ב'): כי תִשָּׂא את־ראש בני ישראל (שמות ל' י"ב) aufnehmen, zählen: יִשָּׂא פרעה את־ראשך (בראשית מ'

ג"כ דחיפת רגל המהלך בדבר והיה לו למוקש: בפעל כפיו נוֹקֵשׁ רשע (תהלים ט' י"ז) anstoßen, straucheln, והוא במובן המוסרי.

הנפעל: פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אחריהם (דברים י"ב ל'). תדחה ותפול כשתלך אחריהם, והמתרגם האשכנזי פי' מלשון נקישה, כאדם נקש ברגלו ונכה רגלים ופסח, nachwanken, והוא מפי' רש"י, ע"ש ופיק ברכים תרגום וניקוש רכובין.

הפיעל: יְנַקֵּשׁ נושה לכל אשר לו (תהלים ק"ט י"א) verstricken, Schlingen legen, ינקשו בטענות ועלילות וצדיה ומרמה וע"י רבית ונשך עד שיקח כל אשר לו: וַיְנַקְשׁוּ מבקשי נפשי (שם ל"ח י"ג), והענין יפרשו מוקש.

ההתפעל: ולמה אתה מִתְנַקֵּשׁ בנפשי להמיתני (ש"א כ"ח ט'), מבקש תקלה לנפשי.

נְקַשׁ בארמית ענינו הכאה וקשקוש: וארכבתה דא לדא נָקְשָׁן (דניאל ה' ו') und seine Knie schlugen aneinander. גם בל' סוריא וערב ישתמשו בשרש הזה על קשקוש השנים זה לזה מקור או פחד, גם על מחאת הכפים.

נֵרְגַל שם לאליל החתים; אולי הוא מן ניריג שם כוכב מאדים בל' צאבא. ובסאנסקריט יאמר על איש גבור מנצח במלחמה Nrigal (devarans homines).

נֵרְגַל שַׂרְאֶצֶר, שע"פ לראש החרטומים בחצר נבוכדנאצר מלך בבל (ירמיה ל"ט י"ג) גם שר צבאו נקרא בשם הזה (שם).

נרד

נֵרְדְּ שם מין בשם: נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם (שה"ש ד' י"ד) Narde, ein wohlriechendes Bartgras, והוא גדל בארץ הודו; וגם בלשונם נקרא כן: נִרְדִּי נתן ריחו (שם א' י"ב): כפרים עם־נְרָדִים (שם ד' י"ג).

נשא

נָשָׁא פעל יוצא, בב"ב. הנפעל ענינו הסתה ופתוי והתעות: וְנָשִׁיתִי אתכם נָשֹׁא (ירמיה כ"ג ל"ט): נִשְּׁאוּ שרי נֹף (ישעיה י"ט י"ג) gereizt werden, verführt werden, sich täuschen. והטעם במקום הזה פעל חוזר שהם מתעים עצמם, sich einbilden, für sich eingenommen sein, והמתפתה מעצמו הוא כסיל והאולת משיאותו להתגאה, ולדמות מנפשו יותר ממה שהוא.

ההפעיל: הנחש הִשִּׁיאַנִי (בראשית ג' י"ג) reizen, verführen: אַל יַשִּׁיא לכם חזקיה (מ"ב י"ח כ"ט) überreden: לֹא־יַשִּׁא אויב בו (תהלים פ"ט כ"ג): יַשִּׁי מות עלימו (שם נ"ה ט"ז) reizen: זדון לבך הִשִּׁיאֶךָ (עובדיה א' ג') täuschen, כי המושגים קרובים המפתה מסית מדיח ומתעה לרע, או מבטיח דברים בדברי שוא: אל תַּשִּׁאוּ נפשתיכם (ירמיה ל"ז ט') sich schmeicheln, mit falscher Hoffnung täuschen: אל־יַשִּׁיאוּ לכם נביאכם (שם כ"ט ח') laßt euch eure Profeten nicht täuschen, לפתות אתכם בדברי נחומים של שקר.

שְׁאֵת הוא נרדף עם שבר: פחד ופחת היה לנו הַשֵּׁאת והשבר (איכה ג' מ"ז) Unglück.

מַשָּׁאוֹן שמ"ז: תכסה שנאה בְּמַשָּׁאוֹן (משלי כ"ו כ"ו) täuschende verführende Worte, המכסה שנאה ע"י פתוי דברים רבים ונעימים כנ"ל. (וע"ש שאה).

נשא

נָשָׂא, העתיד יִשָּׂא, המקור שְׂאֵת, שׂוֹא, פ"י, דב"ב. הקל ד' הוראות לו. א) יש ענינו נטילת משא וסבל ועמוס, טבעי או מוסרי, בעצם או עצ"הש. הטבעי: וְנָשָׂא אהרן את־שמותם (שמות כ"ח י"ב) beständig tragen: וְנָשְׂאוּ את־יריעות (במדבר ד' כ"ה): שָׂאֵהוּ בחיקך (שם י"א י"ב): בחורים טחון נָשָׂאוּ (איכה ה' י"ג): וָאֶשָּׂא אתכם על־כנפי נשרים (שמות י"ט ד'): יִשָּׂאֵהוּ על־אברתו (דברים ל"ב י"א): וגמליהם נֹשְׂאִים (בראשית ל"ז כ"ה): נֹשֵׂא כליו (שופטים ט' נ"ד): בכתף יִשָּׂאוּ (במדבר ז' ט'): נָשָׂא את־הארבה (שמות י' י"ג) dahertragen, נשיאות למה שאליו: וּנְשָׂאתַנִי ממצרים (בראשית מ"ז ל') forttragen, ממה שממנו: נֹשֵׂא את־פת בגם (דניאל א' ט"ז) wegnehmen: ואת־כלם יִשָּׂא־רוח (ישעיה נ"ז י"ג) ומה שהוא נופל בלשון: כי עץ נָשָׂא פריו (יואל ב' כ"ב): וְנָשָׂא ענף (יחזקאל י"ז כ"ג): לעשות ענף וְלָשֵׂאת פרי (שם י"ז ח'): נֹשְׂאֵי מנחה (דה"א י"ח ב'), נופל על מתת מנחה ומתנה: וַיִּשָּׂא משאות מאת פניו (בראשית מ"ג ל"ד): שְׂאוּ מנחה ובאו לפניו (תהלים

בתתי את־נְקָמָתִי בם (יחזקאל כ"ה י"ז), על הפועל: הנותן נְקָמוֹת לי (תהלים י"ח מ"ח): עשה לך ה' נְקָמוֹת (שופטים י"א ל"ו) Rache verschaffen: ראיתה כל־נִקְמָתָם (איכה ג' ס'), ר"ל הרעה שעשו לי בקנאת רוח אף ובחמה עזה כדרך מתנקם אף שלא הרעותי להם, כי האויב המצר, אף ללא הרע לו, ידמה בלבבו שמשפט אל הוא עושה ומעניש מצד חטאו ורעתו, ומרבה להרע כמאמר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה (נקע בש' יקע).

נקף

נָקַף פעל יוצא, גב"ב. הקל לד"ק, ענינו קטיפה ושבירה וקצוץ: ספו שנה על שנה הגים יִנְקֹפוּ (ישעיה כ"ט א') abhauen, abschlachten, והגים כמו אסרו חג. וערפתו תר' ותנקפיה. ובא בל' זה עריפת הבהמות להגים. ובתלמוד אין הדם נוקף אצבעו לא יעשה בלי השגחה. וי"ל ינקופו זה מענין הקיף, die Feste mögen nach einander kreisen, ר"ל יסבבו ההגים והזמנים זה אח"ז בתקופות השנה. ויהיה יקף ונקף שניהם לענין אחד. ושתוף הגזרות דבר מצוי בלשון וכמו יקש נקש, יצב נצב.

הפיעל: וְנִקַּף סבכי היער (ישעיה י' ל"ד) abhauen, קציצה וי"מ זה שהוא מנפעל: ואחר עורי נִקְּפוּ זאת (איוב י"ט כ"ו) zerschlagen, וחסר הפועל אחר שינקפו הנוקפים את הגוף, ונקף קרוב לנגף, אך זה נופל בבעה"י וזה בבלתי בעה"י והרבה שרשים כדומה, שהם מתפרדים בצדדי המושג בעבור שנוי אות קרוב לו במוצא ושוים בעיקר המושג: כמו ברה פרה, נשב נשף, המג השג, שאב שאף, וכדומה:

ההפעיל: לא תַקִּיפוּ פאת ראשכם (ויקרא י"ט כ"ז) ihr sollt nicht rings scheeren das Aeußerste eures Hauptes [Haares], והוא לדעת הכם אחד אשר לא מבני עמנו הוא, אזהרה לבלתי לכת בחוקות עמים אשר בערב, כי היה דרכם לגלח את כל פאות הראש סביב סביב ולהניח רק באמצע הגלגולת מחלפות שער. גלוח וקציצה ע"ד גזי נזרך, נרדף עם ולא תשחית פאת זקנך, וכבר כתבתיו בשרש נקף, ויותר נראה, שהוא משרש זה, וכן משמעותו בתל' לחייב את המַקִּיף ואת הנִּקָּף, ולפי שכולל ג"כ הקיף סביב תפס בפאה לשון הזה קציצה וגלות מסביב.

נֹקֶף שמ"ז לפרי הנופל מזית ע"י נדנוד: כְּנֹקֶף זית (ישעיה כ"ט א') Abschlagen der Oliven, המליצה בו כי אחר המסיקה בזתים המבושלים, נשארו עוד מעט שלא בשלו כל צרכן, ולא יפלו כ"א בקטיפה וטרוף. ואמרו בתל' מי שלבו נוקפו ע"ד ותפעם רוחו מסתפק בדבר שמא עות, ואין לבו נוה בו. ומ"א: ותחת חגורה נִקְפָּה (ישעיה ג' כ"ד) Striemen, ואולי היא נרדף עם קרחה, מן לא תקיפו. והחכם שד"ל במאמרו בלשון צרפת הנספה לפירוש ישעיה מהחכם Rosenmüller, מעתיק נקפה Pflaster, emplatre, מלשון הארמית נֵקֶף.

נקק

נָקִיק שד"ז לבקוע וחריץ וחגו: בִּנְקִיק הסלע (ירמיה י"ג ד') Spalte, Ritz, Höhle: וּבִנְקִיקֵי הסלעים (ישעיה ז' י"ט).

נקר

נָקַר, העתיד יִקֹּר, פ"י, גב"ב. הקל ענינו חתירת והטיטת דבר ממקורו בדבר שקוע: בִּנְקוֹר לכם כל עין ימין (ש"א י"א ב') ausstechen, aus-schneiden: יִקְּרוּהָ ערבי־נחל (משלי ל' י"ז) aus-hacken.

הפיעל: לילה עצמי נִקַּר מעלי (איוב ל' י"ז) Nacht's wird mein Gebein durchbohrt, ומזה מְנַקֵּר הבשר. הוטט הגידין ממנו: העיני האנשים ההם תְּנַקֵּר (במדבר ט"ז י"ד): וַיְנַקְּרוּ את־עיניו (שופטים ט"ז כ"א), ומזה בתל' תרנגלים המְנַקְּרִין באשפה.

הפועל: ואל־מקבת בור נֻקַּרְתֶּם (ישעי' נ"א א').

נְקָרָה או נִקְרָה, שד"נ נרדף עם הריץ נקב ונקיק וחגו: ושמתיך בְּנִקְרַת הצור (שמות ל"ג כ"ב) Ritz, Spalte: לבוא בְּנִקְרוֹת הצורים (ישעיה ב' כ"א).

נקש

נָקַשׁ, כמו יָקֹשׁ גם קוֹשׁ, פעל עומד ויוצא, דב"ב. הקל ענינו נרדף עם יקש, ומורה

מחוב: ובעל השור נָקִי (שמות כ"א כ"ח). מענש: דם נָקִי (דברים י"ט י'), כנוי להרג בלי אשמה: מי הוא נָקִי אבד (איוב ד' ז') מחטא, וזה הוא נקי מעיקרו: יהרג נָקִי (תהלים י' ח'): וְנָקִי וצדיק אל־תהרג (שמות כ"ג ז'), הנקי שחל עליו אשם ונפטר ממנו ונעשה נקי, וצדיק מעיקרו שהיה רק בחשד: נָקִי יהיה לביתו (דברים כ"ד ה') frei, פטור מעבודה: אין נָקִי (מ"א ט"ו ה'), נפטר מזה, או שלא יועיל התנצלות לנקות ממנו, ונופל על הזך במעשיו וישר: וְנָקִי על־חנף יתעורר (איוב י"ז ח'): נְקִי כפים ובר־לבב (תהלים כ"ד ד'), זך במעשיו. ובתוספת אל"ף: שפכו דם־נָקִיא (יואל ד' י"ט). והרבוי: למסת נְקִיִּם ילעג (איוב ט' כ"ג): והייתם נְקִיִּם מי"י ומישראל (במדבר ל"ב כ"ב), כי מושגו מצטרף תמיד על הענין שהוא נופל עליו, אם נקי בעצמו מבלי שיחוייב לחול עליו רע או ענש המגיעו, או הפטר נפשו מאיזה חוב או מצוה שנטל עליו.

נִקָּיוֹן שמ"ז: ארחץ בְּנִקָּיוֹן כפי (תהלים כ"ו ו') Unschuld, Reinigkeit, עצ"הם: לא יוכלו נִקָּיֹן (הושע ח' ה'), הסרת האשמה: וּבְנִקְיֹן כפי (בראשית כ' ה'), נקי מעיקרו, לא נדבק במעשה הזאת זהמת אשם: נִקְיוֹן שנים בכל־עריכם (עמוס ד' ו'), מהעדר מאכל. (ע"ש קהה).

מְנַקִּיָּה שת"נ לכלי שומר הנקיות: ואת המְנַקִּיֹּת (במדבר ד' ז') Reinigungsröhren, קנים חלולים שהאויר עובר בהם והיו מחזיקים לחם הפנים נקי מעיפוש. (נקט ע"ש קוט).

נקם

נָקַם פ"י, העתיד יִקֹּם, המקור נְקוֹם, דב"ב. הקל ענינו תשלום פרעניות לעושי רע. וכל מציאותו בקל על עשות נקמה בעבור זולתו: וּנְקָמַנִי ה' ממך (ש"א כ"ד י"ג) Rache ausüben, rächen. והפעול הוא המעוול: נָקֹם ינקם (שמות כ"א כ'): נֹקֵם ה' לצריו (נחום א' ב'), יתן נקמה לפריו: בִּנְקֹם נקם לבית יהודה (יחזקאל כ"ה י"ב), עשו בהם מעשי נקמה: נְקֹם נקמת בני ישראל מאת המדינים (במדבר ל"א ב'): דם־עבדיו יִקּוֹם (דברים ל"ב מ"ג), הדם נקם ע"י הפרענות: לא־תִקֹּם ולא־תטר את בני עמך (ויקרא י"ט י"ח), לפי משמעות הלשון, לא תקום את נקמת איש בבני עמך מאחיו. כי על נקמת עצמו לא הוסד הקל כ"א הנפעל. או היה צ"ל לבני עמך, אם לא צ"ל הכוונה לא תעשה מעשה נקמה עם עמך ואיפשר לומר כי הנקמה במקום הזה, העדר עשית טובה מדה כנגד מדה שמנע ממנו טובה וע"ז נופל יחס הפעול, שהנקום הוא נגמל במדתו. אבל בתשלום רעה למול רעה קדם נופל הנפעל. והראיה החזקה לדעתי כי פעל נקמה בקל לא נאמר רק בנוקם נקמת זולתו: אל נושא היית להם וְנֹקֵם על־עלילותם (תהלים צ"ט ח'), לפי פי' המפרשים קצתו סותר קצתו, אבל לדעתי אל נושא היית להם על הרעה שחטאו לך. ובכל זאת היית נוקם נקמתם מאהרים על הרעה שעשו להם, ר"ל נוקם בשביל עלילות רעות שעשו אחרים להם.

הנפעל: נקם יִנָּקֵם (שמות כ"א כ') gerochen werden, האיש שנעשה לו הרעה ע"י אחר. ורובו ע"י עצמו כהרבה נפעל ענינים פעל חוזר: כי אם־נִקַּמְתִּי בכם (שופטים ט"ו ז') ich werde Rache nehmen: וְאִנָּקְמָה מאויבי (ישעיה א' כ"ד): וְהִנָּקֵם לי מרודפי (ירמיה ט"ו ט"ו), לי כמו בעבורי.

הפיעל: וְנִקַּמְתִּי דמי עבדי (מ"ב ט' ז') rächen: וְנִקַּמְתִּי את־נקמתך (ירמיה נ"א ל"ו).

ההפעל: שבעתים יֻקַּם־קין (בראשית ד' כ"ד), ר"ל דמי קין יוקם מדור שביעי של ההורג אותו: לא יֻקַּם כי כספו הוא (שמות כ"א כ"א), נופל ג"כ על מי שהנקמה בעבורו.

ההתפעל: לא תִתְנַקֵּם נפשי (ירמיה ה' ט') sich rächen: מפני אויב וּמִתְנַקֵּם (תהלים ח' ג') Rachgieriger, נופל על העושה רעה בחמה עזה, כדרך הנוקם שמשיב גמול על רעה שקדם שנפשו מרה בו.

נָקָם שמ"ז, מחובר לפועל או לאשר בא בעבורו: לי נָקָם ושלם (דברים ל"ב ל"ה) Rache, הנקם הוא לרוב יותר ממדת הרעה שקדם, וע"ז אמר לי נקם ושלם מדה כ"מ: נָקָם אקח (ישעיה מ"ז ג'), על הניקם: אשיב נָקָם לצרי (דברים ל"ב מ"א), הנוקם בעבור זולתו: נְקַם־אחת משתי עיני (שופטי' ט"ז כ"ח), על הנקום, וכן: נְקַם ברית (ויקרא כ"ו כ"ה) ובס"נ: לעשות נְקָמָה בגוים (תהלים קמ"ט ז'): נִקְמַת בני ישראל (במדבר ל"א ב'), על הפעול:

(י"ז deutlich, bestimmt werden, benannt werden, כלו מציאותו אצל שם .

נֶקֶב תהש"ז לכלי שיר עשוי נקבים נקבים : תפיך ונקביך (יחזקאל כ"ח י"ג) Pfeifen. ונראה כי נקב יאמר על פתיחה קטנה בדבר הלול ועשויה להסתם, וחור רחב מנקב ופתוח תמיד. ומזה בתל' ובברכות "נקבים נקבים, kleine Oeffnungen, ועשויים להסתם, נפתחים לצורך ויסתמו לצורך.

נְקֵבָה שת"נ למין השני מן הזכר, והתאר ע"ש סימן המין שבו נבדלת מן הזכר כמו זכר ע"ש סימן המין שבו נבדל מנקבה : ואם־נקבה תלד (ויקרא י"ב ה') weibliches Kind : אם זכר אם נקבה (שם ג' ו') . ובתלמוד : זכרים ונקבות .

מַקֶּבֶת שת"נ לסדק : אל מקבת בור נקרתם (ישעיה נ"א א') Spalt, Ritz, Oeffnung . ויש שם כלי שנוקבים בו אבנים : ותשם את־המקבת בידה (שופטים ד' כ"א) Bohrer : ומקבות והגרזן (מ"א ו' ז') .

נקד

נָקֹד שמ"ז לנמרים קטנים : נקד וטלוא (בראשית ל' ל"ב) kleine Flecken, Punkte : עקדים נקדים (שם ל"א י') . ובס"נ : עם נקדות הכסף (ש"ה א' י"א) . ומ"א : יבש היה נקדים (יהושע ט' ה') Schimmlicht, כי העיפוש מעלה נקודות. ויש שם מין מאפה : ונקדים ובקבק דבש (מ"א י"ד ג') Backwerk, ויש שת"ז לסוחר בצאן : ומישע מלך־מואב היה נקד (מ"ב ג' ד') Schaafhändler , ונופל רק בצאן שהם מנומרים : אשר היה בנקדים (עמוס א' א') , כמו אשר היה בין הרועים, כי משם קמו נעימי זמירות ומשוררים בבני ישראל, אולי בעבור ראו תמיד תפארת ה' בהיותם תחת שמי ה' על כר נרחב ונאות שדי, התעורר הגיון לבם וידברו שיר. וגם דוד נעים זמירות ישראל היה רועה צאן, בטרם נמשח לרועה עמו.

נְקוֹדָא שם ע"פ (עזרא ב' מ"ח, נחמיה ז' נ') .

נקה

נָקָה פעל עומד ויוצא, נב"ב. הקל עומד ענינו זכות ופטור במובן המוכרי : נקה תנקה (ירמיה מ"ט י"ב) rein sein, unschuldig sein, befreiet sein, von Schuld und Strafe .

הנפעל : ונקה המכה (שמות כ"א י"ט) rein sein, frei sein, פטור מענש : ונקה האיש מעון (במדבר ה' ל"א) : ונקית משבעתי (בראשית כ"ד ח') losgesprochen sein : לא ינקה כל־הנוגע בה (משלי ו' כ"ט) ungestraft, frei von Sünden bleiben : נקיתי הפעם מפלשתים (שופטים ט"ו ג') frei von Vorwurf, כי כדת אני עושה עמהם רע, כי יש נעשה נקי אחר שלא היה, ויש ענינו השאר נקי כאשר היה : ואץ להעשיר לא ינקה (משלי כ"ח כ') rein bleiben, א"א לו מבלתי עשית עול. ובא במובן טבעי לענין הרקה : ונקתה לארץ תשב (ישעיה ג' כ"ו) leer werden, ריקנית מאנשיה. כאמרם בתל' יצא פלני נקי מנכסיו : כל הגונב מזה כמוה נקה (זכריה ה' ג'), ת"י לקוי מפרש כמו נלקה, ויהיה מחפ"ל כמו לקה, אך לא נמצא לו שרש בעברית .

הפיעל יוצא יש כונתו השאיר פטר מענש : ונקה לא ינקה (שמות ל"ד ז') ganz befreiet von Strafe lassen : ונקיתי דמם לא־נקיתי (יואל ד' כ"א), ריק בלי ענש : ידעתי כי־לא תנקני (איוב ט' כ"ח) für unschuldig erkennen. ויש כונתו הפרה : מנסתרות נקני (תהלים י"ט י"ג) befreien, bewahren, ובטבעי : ונקה לא אנקך (ירמיה ל' י"א) ganz aufreiben, fortschaffen, והענין ונקה מכל וכל לא אסירך, כ"א הפרה במקצת ומעט ישאר שלא ישאר המקום פנוי ונקי כתרגם ושיצאה לא אשצינך. ועד"ה ונקה לא ינקה הענש ממך מכל וכל, אבל מעט מעט. וזה הכלל בלשון כאשר יבוא המקור מחובר על פעל עבר או עתיד לפניו, מורה התמדה ורבוי וכללות. ולכן כאשר בא הפעל בחיוב מורה חיוב כללי, כמו הכה תכה, אבד תאבדו, כלומר תשמיד ותאבל מכל וכל, וכאשר בא על השלילה שולל רק הכללות ונקה לא אנקך בכלל כי אם במקצת, אם ענה תענה את בנותי אפי' במקצת, כי מלת אם שאלה לשלול הדבר. וההבדל הזה תמצא ג"כ בשם כל ע"ש. ושמור הכלל הזה, וכבר רמזתי ע"ז בתל"ע (סי' שמ"ד) וע"ש נשה.

נָקִי שת"ז וגם ת"הש או תה"פ : והיית נקי מאלתי (בראשית כ"ד מ"א) rein, frei, unschuldig, פטור

נָצַל בארמית בבנין אפעל כמו בעברית: די יכל לְהַצָּלָה כדנה (דניאל ג' כ"ט) retten.

נצר

נָצַר העתיד יִצֹּר או יִנְצֹר, יִנְצְרוּ. פ"י, בנינו קל ענינו נרדף עם נטר שמור. אם טבעי או מוסרי, אך רובו מוסרי. לשמירת מצות ומנהגים לעשות כפיהם או לזכירה בלבד. הטבעי: נֹצֵר תאנה יאכל פריה (משלי כ"ז י"ח) hüten, pflegen: ממגדל נוֹצְרִים (מ"ב י"ז ט') Wächter: וכסכה עשה נֹצֵר (איוב כ"ז י"ח): וְהַנָּצוּר ברעב ימות (יחזקאל ו' י"ב) Belagerter, שמור במבצר: שית זונה וּנְצֻרַת לב (משלי ז' י'), רעות שמורות בלבה: וּנְצֻרוֹת ולא ידעתם (ישעיה מ"ח ו') Geheimnisse, דברים יקרים האצורים וגנוזים ליקרם. ובמוסרי: על כן נְצָרָתַם נפשי (תהלים קי"ט קכ"ט) hüten, bewahren, beobachten, שמירה לעשות בהשגחה ובעיון: כי עדותיך נָצָרְתִּי (שם שם כ"ב): נֹצֵר חסד לאלפים (שמות ל"ד ז') aufbewahren, gedenken, שמירה במחשבה לזכר: נֹצֵר פיו שומר נפשו (משלי י"ג ג') in Acht nehmen, נְצֹר לשונך מרע (תהלים ל"ד י"ד): צוֹר תעודה (ישעיה ח' ט"ז), כולל צרירה ונצירה: נִצְּרָה על דל שפתי (תהלים קמ"א ג'): מפחד אויב תִּצֹּר חיי (שם ס"ד ב'), שמירה מנזק: תִּצְּרֶנּוּ מן הדור זו (שם י"ב ח'). קרוב להצילנו, bewahren, כי הוא כולל שמירה וגניזת דבר לקיומו, verwahren, וכולל הצלה והפרשה מדבר רע, bewahren: חסד ואמת מן יִנְצְרֻהוּ (שם ס"א ה') bewachen, ע"ש מנה: נֹצֵר האדם (איוב ז' כ') Beobachter.

נָצוּר ת"הש לחרבה ושממון: כעיר נְצוּרָה (ישעי' א' ח') zerstört, verwüstet, ויש מעתיקים: wie eine belagerte Schaar, וכמו ויצורו על העיר: וּנְצוּרֵי ישראל להשיב (שם מ"ט ו'): וּבַנְּצוּרִים ילינו (שם ס"ה ד'). וי"מ עד"ז: וּנְצֻרַת לב שממת לב משכל ומוסר, wüstes Herz, כמאמר החכם מישבים עולמם בהרבן שבלם. ויל"מ: נֹצְרִים באים מארץ מרחק (ירמיה ד' ט"ז) Zerstörer, וי"מ שהוא שם היחס ע"ש נבוכדנצר:

נֵצֶר שת"ז לחטר וענף: ונצר משרשיו יפרה (ישעיה י"א א') Zweig, Schößling: נֵצֶר מטעי (שם ס' כ"א): כְּנֵצֶר נתעב (שם י"ד י"ט) Ast, שחופר אדם משרשו ומשליכו, ובתל', בסלי *נְצָרִים, Weiden-Korb, קלוע מנצר.

*נָצְרִי שם היחס לכל מאמיני דת ישוע הנולד בעיר הנקרא בשם נָצְרַת, Nazaret, עיר קרובה לירושלם. ובתל' מפני *הַנּוֹצְרִים Katholiken, Christen, והם אינם נכללים בשם גוי נכרי או עובד אלילים הנזכר במקרא ובתל', כי אינם עובדי אלילים כגוים הקדמונים. אבל מאמינים בבורא כל כמונו.

נקב

נָקַב העתיד יִקֹּב או יִנְקֹב, פ"י, בב"ב. הקל בח"ל. א) יש ענינו נקיבת בור: ובא בכפו וּנְקָבָהּ (מ"ב י"ח כ"א) löchern: נָקַבְתָּ במטיו (חבקוק ג' י"ד) du durchbohrtest mit seinen Pfeilern: משתכר אל־צרור נָקוּב (חגי א' ו'): יִנְקָב־אף (איוב מ' כ"ד): וַיִּקֹּב חור בדלתו (מ"ב י"ב י') ein Loch bohren. ב) ויש ענינו פרישה והגבלה ר"ל להגביל בפרט קצב ושעור: נְקֻבֵי ראשית הגוים (עמוס ו' א') bestimmen: נָקְבָה שכרך עלי (בראשית ל' כ"ח), פרש הכמות: אשר פי ה' יִקֳּבֶנּוּ (ישעיה ס"ב ב') aussprechen, דרך כבוד. ומזה על המפרש שם בפרוטרוט לקללה: וְנֹקֵב שם־ה' (ויקרא כ"ד ט"ז) aussprechen, כי המזכיר שם פרטי או שהוא לכבוד או לגנאי. והענין לדעתי הוא כי מאמר נמצא לד"ל בתל' ג' שמות לאדם הא' אשר לו מיום הולדו. והב' אשר יכנוהו האנשים והג' אשר יקנה לו מצד מעשיו ומעלותיו ומדרך המוסר. כאשר ידבר הגדול עם הפחות ממנו אם הוא דרך חיבה יכנהו בשם הפרטי אשר לו מיום הולדו הקולך זה בני דוד. ולגנאי יכנהו בכנויים כמו מדוע לא בא בן ישי. וכאשר ידבר הקטן מן הגדול ממנו הוא בהיפך זה. דרך כבוד יכנהו בתאריו, המיחסים אותו. כמו מלך, קיסר, שר, נגיד, וכדומה. ולגנאי יזכירהו בשמו הפרטי. וז"ע ונוקב שם מורה על שם הויה הפרטי המיוחד לו שפורט אותו והוא דרך בזיון, ע"ש שם: וְאֶקּוֹב נוהו פתאום (איוב ה' ג') fluchen: יִקְּבֻהוּ אררי־יום (שם ג' ח'), (ע"ש קבב).

הנפעל מע"א: אשר נִקְּבוּ בשמות (במדבר א'

ותפס השם הזה לכלול הקיום Beherrscher, והתמידית כי האחד הקיים ומתמיד לעולם לא יחול בו שקר. וש"מ מזה: וְהַנֵּצַח וההוד (ד"ה א' כ"ט י"א) Ewigkeit, ויש מעתיקים נֵצַח פה Sieg. כמו עוז: עד נֵצַח לא יראו אור (תהלים מ"ט כ') ewig. ויש בסנ"ל ת"הפ לזמן רב: עד־־אנה ה' תשכחני נֶצַח (שם י"ג ב') ganz, sehr lange, מורה אריכות זמן, כי על התמידית לא יפול שאלת עד אנה: הֲלָנֶצַח תאכל חרב (ש"ב ב' כ"ו) immer-fort: לא־־לָנֶצַח יריב (תהלים ק"ג ט'), נרדף עם לעולם אשר מורה ג"כ זמן רב מאד, ולכן בדבר הנמצא ענינו כל ימי קיומו: אבי יבחן איוב עד־נֶצַח (איוב ל"ד ל"ו), כל ימי היותו ישאר בבחינת היסורין, וכ"ש מחובר על העדר ענינו העדר עולמית בלי הפסק, ויש מפרשים אוֹבֶה כי יבחן איוב ויצרף במכאובים עדי יתנצח ויודה בפיו ובשפתיו כי על רוב עונותיו באתהו כל הרעה ולא יצטדק עוד מאלהים לאמר חף אני מפשע: מבלי משים לָנֶצַח יאבדו (שם ד' כ') auf ewig, אבל בקיום הוא רק זמן דבר הקיים: תתקפהו לָנֶצַח ויהלוך (שם י"ד כ'), כרסהו: וישיבם לָנֶצַח ויגבהו (שם ל"ו ז'), ענינו קיום: ואיש שמע לָנֶצַח ידבר (משלי כ"א כ"ה), ענינו בכל עת אשר ידבר יכול לדבר, ול' בלי הפסק. ויש ענינו חזוק לבד: ואמר אבד נִצְחִי ותוחלתי (איכה ג' י"ח) Stärke. ומזה: ויז נִצְחָם על בגדי (ישעיה ס"ג ג') Blut, הדם הוא תקף האדם וקיומו: ואוריד לארץ נִצְחָם (שם שם ו') Stärke, Tapferkeit, Siege, ובל"ז נכלל בו ההמשך והקיום, Dauer, Existenz, והרבוי: תחרב לְנֵצַח נְצָחִים (ישעיה ל"ד י').

נְצַח בנינו אתפעל, ענינו בארמית כמו בעברית: הוה מִתְנַצַּח על סרכיא (דניאל ו' ה') siegen.

נְצִיחַ שע"פ (עזרא ב' נ"ד, נחמיה ז' נ"ו).

נצל

נָצַל העתיד יִנָּצֵל, פ"י, הב"ב. הנפעל ענינו אצילות והפרשה מרע והמלט ממנה. ובא מדובק על מה שממנו במ"ם, או למה שאליו בלמ"ד או במל' אל, כמו נוס, המלט: ואמרתם נִצַּלְנוּ (ירמיה ז' י') entgehen, befreiet bleiben, unge-straft bleiben, נהיה מפורשים מהרע: ואתה תִּנָּצֵל (מ"ב י"ט י"א), תנקה, טרם בוא הרע: לְהִנָּצֵל מפני מלך אשור (ישעיה כ' ו') sich retten: עשה זאת איפוא בני וְהִנָּצֵל (משלי ו' ג') sich losmachen, הנקה מרע אשר נמצא בו. ועמ"ש בשרש חלץ, כי הוא כולל הנקה מרע שלא תשיג אותו, וההלץ ממנו אחרי היותו בו: אשר יִנָּצֵל אליך (דברים כ"ג ט"ז) flüchten, ע"י ניסה ובריחה להציל נפשו.

הפיעל יש מ"ש מענין הנפעל: המה בצדקתם יְנַצְּלוּ נפשם (יחזקאל י"ד י"ד) retten, schützen, יגוננו להנקה מרע: וַיְנַצְּלוּ להם לאין משא (ד"ה ב' כ' כ"ה), יוצא. ויש מ"ש הרקה והסרה: וְנִצַּלְתֶּם את־־מצרים (שמות ג' כ"ב) ausleeren, מפרישים ומסירים כל אשר בה: וַיְנַצְּלוּ את־מצרים (שם י"ב ל"ו). כפורק ומאציל חלק מכל.

ההפעיל מ"ש מע"א בפיעל: ואת בתינו הִצִּיל (שם שם כ"ז) schützen, retten, הגין שלא תגיע שם הרעה: ואת־שתי נשיו הִצִּיל (ש"א ל' י"ח) befreien, הלצם משבי: וְהַצֵּל לא־הִצַּלְתָּ את־עמך (שמות ה' כ"ג), ועודם בצרה: ואין מַצִּיל ביניהם (ש"ב י"ד ו'). ויש מלשון אצל: וַיַּצֵּל אלהים את־־מקנה אביכם (בראשית ל"א ט'), כמו וַיָּאצֶל: אוד מֻצָּל מאש (זכרי' ג' ב') ein Feuerbrand, aus dem Feuer gerettet, כמו נשאר ונצל מאש שרף להשאר בקיום מציאתו. ומ"ש מע"ב הסרה ואצילות והפרשת דבר מדבר: אשר הִצִּיל אלהים מאבינו (בראשי' ל"א ט"ז) absondern, חלק מכל: וְהִצַּלְתִּי צמרי ופשתי (הושע ב' י"א) wegnehmen, verfagen: ואל־תַּצֵּל מפי דבר אמת (תהלים קי"ט מ"ג): וְהִצִּיל עינינו (ש"ב כ' ו') מראותו.

ההתפעל מע"ב: וַיִּתְנַצְּלוּ בני־־ישראל (שמות ל"ג ו') entledigen, ablegen, ובא ע"ד פ"ה כמו והתנחלתם והתחזקתם. ומזה משתמש בדב"א פעל זה במובן המוסרי, על המנקה נפשו מחשד בתת אמתלא לדבריו. *הִתְנַצֵּל, sich entschuldigen, sich rechtfertigen, כולל ב' המושגים פריקת עון ואשמה, ומציל נפשו מענש, קרוב לעשה זאת וגו' והנצל, ועד"ז שם *הִתְנַצְּלוּת, Entschuldigung, Rechtfertigung.

הַצָּלָה שמ"נ מע"א: רוח וְהַצָּלָה יעמד ליהודים (אסתר ד' י"ד) Rettung, Befreiung.

מיוחד: ותהי נְצִיב מלח (בראשית י"ט כ"ו) Säule, Statue. והשאל על פקיד העומד ממונה על דבר: וּנְצִיב אחד אשר בארץ (מלכים א' ד' י"ט) Beamter, Besteller, Verwalter. כי השאר היו מחליפים מחדש לחדש ואחד היה קבוע נצב על כלם תמיד: את נְצִיב פלשתים (ש"א י"ג ג'), כל ממונה תחת יד מושל עליו נקרא נציב, והוא משגיח על עסקי המלך. ורובו משתמש על פקידים שהם ממונים מיד מלך להשגיח בארץ אחרת הנכנעה תחת ידו: וישם דוד נְצִבִים בארם דמשק (ש"ב ח' ו') Statthalter, Landpfleger, ונמצא גם: שנים עשר נִצָּבִים (מ"א ד' ז'), והוראתו כמו נְצִיבִים.

נִצָּב גכ"מ: ומלך אין באדום נִצָּב מלך (מ"א כ"ב ה') Statthalter, שר מלך ממונה תחת יד המלך: לנערו הַנִּצָּב על־הקוצרים (רות ב' ה'), ממונה להשגיח עליהם או לכלכל ביתם וע"ש יצב, כי שניהם מע"א. וע"א: ויבוא גם־הַנִּצָּב אחר הלהב (שופטים ג' כ"ב) das Heft, הוא קתא, ובית אחיזה.

נִצְבָּה, נִצְבְּתָא, ל' מקשה: ומן נִצְבְּתָא די פרזלא (דניאל ב' מ"א) von der Härte des Eisens.

נצה

נָצָה, העתיד יִצֶּה תֵּצֶא (בכה"ק באל"ף), פע"ו, גב"ב. הקל בה"ל. א) ענינו עופפות: נָצוּ גם־נעו (איכה ד' ט"ו) wegfliegen, כמו נסו: כי נָצֹא תֵּצֵא (ירמיה מ"ח ט') denn fliegend wird er davon gehen. ראוי נָצֹה תֵּצֶה. ב) ויש ענינו ציה ושממה: עריך תִּצֶּינָה מאין יושב (שם ד' ז') wüst sein.

הנפעל ג"כ מזה. א) מענין חרבן ושממה: גלים נִצִּים ערים בצורות (מ"ב י"ט כ"ה) verwüstet werden, ר"ל הבצורות יחרבו וישובו לגלי אבנים. ב) יש ענינו ריב: שני אנשים עברים נִצִּים (שמות ב' י"ג) hadern, mit einander raufen. ובא בנפעל לפי שכל אחד פועל ופעול: וכי יִנָּצוּ אנשים (שם כ"א כ"ב): כי־יִנָּצוּ אנשים יחדו (דברים כ"ה י"א) zanken, streiten, וכל נצה הוא ריב שעמו הכאה, ע"כ נאמר להציל איש מיד מכהו ולכן תרגמתיו raufen: וַיִּנָּצוּ שניהם בשדה ויכו (ש"ב י"ד ו').

ההפעיל יוצא: אשר הִצּוּ על משה (במדבר כ"ו ט') Hader, Aufruhr erregen: בְּהַצֹּתָם על־ה' (שם שם ט') sich gegen den Ewigen auflehnen: בְּהִצֹּתוֹ את ארם נהרים (תהלים ס' ב') bekriegen.

נוֹצָה שק"נ לנוצי העוף: גדול הכנפים ארך האבר מלא הַנּוֹצָה (יחזקאל י"ז ג') Schwung-federn: גדול כנפים ורב נוֹצָה (שם שם ז'): מראתו בְּנֹצָתָהּ (ויקרא א' ט"ז).

מַצָּה שמ"נ לריב והכאה: רק־בזדון יתן מַצָּה (משלי י"ג י') Händel, Raufereien, יש בזדון לבו אוהב תגרה לבוא לידי הכאה: אוהב פשע אוהב מַצָּה (שם י"ז י"ט). הפושע הוא מתכוין להקניט חברו, ולמה אוהב פשע? כי אוהב מצה והכאה: לריב וּמַצָּה תצומו (ישעיה נ"ח ד'), וכאמרו ולהכות באגרוף, בעלי אגרופים ידועים בתל' חזקי יד הבוטחים בגבורתם ומסבבים קטטות לקחת דבר בחזקה. ומ"א: אנשי מַצֻּתֶךָ (שם מ"א י"ב).

נצח

נָצַח פעל עומד ויוצא, בב"ב. הנפעל ענינו התגברות איזה כח בארם ומכריע בחזקו: משובה נִצַּחַת (ירמי' ח' ה') Starke, Siegende, Ueberhandnehmende, וי"מ תמידית, כי המתמיד הוא חזק והחזק הוא מתמיד מענין נצח.

הפיעל ענינו התגברות בכח לכף דבר לעשות מה: מְנַצְּחִים להעביר את העם (ד"ה ב' ב' י"ז) antreiben, לתקף עליהם: לְנַצֵּחַ על עשה המלאכה (עזרא ג' ט') die Leitung haben, כי המכריח זולתו לדבר, גובר עליו ותקיף ממנו. ומזה בתלמוד *נִצְּחוּנִי בני, meistern, besiegen, die Oberhand behalten, וכל שיגבר מזולתו בכח בגבורה או ביתרון אֲשֶׁר לוֹ בחכמה ובדעת נקרא מנצח. ומזה: לַמְנַצֵּחַ בנגינות (תהלים ד' א') Meister: בכנורות על־השמינית לְנַצֵּחַ (ד"ה א' ט"ו כ"א), כי הנגון יש לו סגולה להגביר בהפעליות הנפש. ובארמית הוא מִתְנַצַּח על סרכיא שהיה מתגבר ביתרון חכמתו, ועי"ז משל ושלט בהם. ובא רעהו וחקרו תרגם ואתא חבריה וְנִצֵּיחַ לִי', מתגבר עליו בטענות ומכריעו.

נֵצַח שת"נ כולל ג' מושגים מושל תקיף וקים: וגם נֵצַח ישראל לא ישקר (ש"א ט"ו כ"ט)

טוב (משלי י"ט ב'), שעורו לדעתי, תאוה ורצון
בלא דעת ותבונה, לא טוב : הרחיב כשאול נַפְשׁוֹ
(חבקוק ב' ה') Begierde : ואכלת ענבים כְּנַפְשְׁךָ
(דברים כ"ג כ"ה) nach Lust : ותפק לרעב נַפְשֶׁךָ
(ישעיה כ"ח י') רצונך. ובקצת ספרים היה כתוב
ותפק לרעב לַחְמֶךָ. ובא על זדון לב : אויבי בְּנֶפֶשׁ
יקיפו עלי (תהלים י"ז ט') Muthwillen Uebermuth,
לא היה סבה אחרת כי אם זדון. וכל נפש המחובר
לפעל נשא ענינו תקוה וחפץ, ע"ש נשא. וע"א :
בְּנַפְשֵׁנוּ נביא לחמנו (איכה ה' ט') mit Lebensgefahr,
בסכנת נפש : בְּנַפְשׁוֹ דבר אדניהו (מ"א ב' כ"ג),
הדבור הזה יקבע חייו : ולא ידע כי־בְנַפְשׁוֹ הוא
(משלי ז' כ"ג), והפכו : ולעמד על־נַפְשָׁם (אסתר ח'
י"א) das Leben vertheidigen : וילך אל־נַפְשׁוֹ (מ"א
י"ט ג'), להצילה וע"א : ותקצר נֶפֶשׁ העם בדרך
(במדבר כ"א ד') überdrüßig sein, d. h. müde, kraftlos,
קצור נשימה מליבוט וטרח : ותקצר נַפְשׁוֹ למות
(שופטים ט"ז ט"ז), קצירת נשימה כנוטה למות
מפני חמת המציקה לו : וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בעמל
ישראל (שם י' ט"ז) und er ward ungeduldig
über das Leiden Israels, לשון מליצה כדי לשבר
את האזן, כביכול לא עצר כח לשאת תלאות
עמו ישראל. קצירת נשימה מצער ועמל ודאבון :
ותקצר נַפְשִׁי בהם (זכריה י"א ה'), מפני הקצף
קצרה הנשימה, והכונה מאוס וגעול. ונמצא פ"א
ש"מ וענינו נשימה : נַפְשׁוֹ גחלים תלהט (איוב מ"א
י"ג) der Hauch, das Blasen, Athem holen, נפשו
כמו נשפו, מן נשפת ברוחך. והראב"ע מפר' עד"ז :
הרחיבה שאול נַפְשָׁהּ (ישעיה ה' י"ד), כי רוח ונפש
יבואו זה תחת זה. ופעל מזה בתלמוד בעומד
לפוש, Athem holen. ושאר הוראתו בהרכבה
והגות הלשון : הערה למות נַפְשׁוֹ (ישעיה נ"ג י"ב)
sein Leben wagen, וכן : עם חרף נַפְשׁוֹ למות (שופטי'
ה' י"ח) : וישלך את־נַפְשׁוֹ מנגד (שם ט' י"ז) : וישם
את־נַפְשׁוֹ בכפו (ש"א י"ט ה'), ארבעתם מורים על
עושה מעשה בסכנת חייו : נַפְשִׁי בכפי תמיד
(תהלים קי"ט ק"ט) Lebensgefahr : בכל־אות נַפְשְׁךָ
(דברים י"ב ט"ו) eigenes Belieben, nach Gefallen :
בַּעַל נֶפֶשׁ (משלי כ"ג ב') ein Wollüstling, leiden-
schaftlich : בְּגֹעַל נַפְשֵׁךְ (יחזקאל ט"ז ה') Ekel, Wider-
willen : וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ (דברים כ"ח ס"ה) Kränkung,
Herzleid : ויש מפרשים הַוַּת נַפְשׁוֹ (מיכה ז' ג')
Eigennutz : מַהֲלָךְ נָפֶשׁ (קהלת ה' ה') Grübeleien,
denken : מַפַּח־נָפֶשׁ (איוב י"א כ') Seelenkränkung :
והיא מרת נָפֶשׁ (ש"א א' י') gekränkten Gemüths,
erbittert und kummervoll : אנשים מרי נָפֶשׁ (שופטי'
י"ח כ"ב) aufbrausend, wild, rasch, feurig, hitzig, roh :
מַשָּׂא נָפֶשׁ (יחזקאל כ"ה ה') das Liebste : מְשִׁיבַת
נָפֶשׁ (תהלים י"ט ח') Labsal, Erquickung : עַזֵּי נֶפֶשׁ
(ישעיה נ"ו י"א) frech, unverschämt : רְחַב נֶפֶשׁ
(משלי כ"ח כ"ה) unersättlich. וכמוהו במשנה : עין
רעה רוח גבוהה ונפש רחבה : תַּאֲוַת נֶפֶשׁ (ישעיה
כ"ו ח') Seelenlust, Vergnügen. ובא בחבור שם
בית לתכשיט : ובתי הַנֶּפֶשׁ (ישעיה ג' כ') Busen-
Tücher, שהוא משכן הלב והנפש. והרבוי ממנו
לרוב בס"נ : ועל הַנְּפָשׁוֹת אשר היו שם (במדבר
י"ט י"ח) : ונירא מאד לְנַפְשֹׁתֵינוּ (יהושע ט' כ"ד)
Statthalter. ובא פ"א בר"ז : מצדדות את־נְפָשִׁים
(יחזקאל י"ג כ'), ובמובן הפסוק הזה נמצא עוד
בסמן נקבה : לצודד נְפָשׁוֹת (שם שם י"ח) : מצדדות
שם את־הַנְּפָשׁוֹת (שם שם כ'). ועל כל הפנים
האלה תמצא שם נפש בכל המקרא. פעם על
הנשמה לבד, ופעם על כללות שניהם בבחינת
העצמות, ופעם על הרצון, והחפץ והתאוה.
ובתלמוד *נֶפֶשׁ המאזנים, הלשון המניעה הכפות
כנפש בחיים. וע"א עושים נְפָשׁוֹת למת, ציוני
הקברים. ונמצא בדברי בעלי אסופות עגמת נפש,
Kränkung, כנוי על מליצת הכתוב : עגמה נַפְשִׁי
לאביון (איוב ל' כ"ה).

נַפְתֻּחִים שם ע"פ למשפחה אחת לעם מצרים,
בלתי נודעה מי היא, ונזכרה בספר
(בראשית י' י"ג; ד"ה א' א' י"א).

נַפְתָּלִי בן יעקב אבינו אשר ילדה לו בלהה
שפחתו, נשיא ראש שבט נפתלי, וגבול
חלקו בארץ כנען רשום בכתב אמת בס' (יהושע
י"ט ל"ב, ל"ט).

נץ

נֵץ שם עוף : ואת הַנֵּץ למינהו (ויקרא י"א א')
Sperber. וי"מ אותו, Geier.

נצב

נְצִיב שת"ז לדבר העומד בקביעות על מקום

שומן העב תלוי מגופו כמו נפל לארץ, Fett-Klumpen.

מַפָּלָה ש"מ או תהש"נ לבית נופל וחרבן. מעי מַפָּלָה (ישעיה י"ז א') Ruine, ובצירה: שמה לְמַפֵּלָה (שם כ"נ י"ג). ומ"א: לראות את מַפֶּלֶת האריה (שופטים י"ד ח') das Aas des gefallenen Löwen, נבלה. וש"מ: וצדיקים בְּמַפַּלְתָּם יראו (משלי כ"ט ט"ז) Sturz, Fall, Unglück.

נְפַל, העתיד יִפֵּל, כמו נפל בעברית: קל מן־שמיא נְפַל (דניאל ד' כ', ד' כ"ה), so fiel eine Stimme vom Himmel, כמו: דבר וגו' וְנָפַל בישרא׳ (ישעיה ט' ז'): די יִפֶּל לך (עזרא ז' כ'), verfallen. נְפַל על אנפוהי (דניאל ב' מ"ו) niederfallen: נְפַלוּ לגוא אתון נורא יקדתה (שם ג' כ"ג) geworfen werden.

נפץ

נָפַץ פעל עומד ויוצא, בב"ב קל ענינו פזור דבר מקובץ ושבירה ורציצ׳ בדבר מדובק בחלקיו: כי־נָפַץ העם מעלי (ש"א י"ג י"א) sich zerstreuen: ומאלה נָפְצָה כל־הארץ (בראשית ט' י"ט) sich ausbreiten, ר"ל יושבי הארץ, וע"ש פוץ: וּנְפוּצוֹת יהודה יקבץ (ישעיה י"א י"ב). ומ"ש רציצה: וְנָפוֹץ הכדים (שופטים ז' י"ט) zerschmettern.

הפיעל: וְנִפַּצְתִּי בך גוים (ירמיה נ"א כ') zerstreuen: וְנִפַּצְתִּים שם (מ"א ה' כ"ג) auseinander nehmen: ככלי יוצר תְּנַפְּצֵם (תהלים ב' ט') zerschmettern: כאבני־גר מְנֻפָּצוֹת (ישעיה כ"ז ט').

נֶפֶץ תה"ש לגשם זעף: נֶפֶץ וזרם ואבן ברד (שם ל' ל') Platzregen, Wolkenbruch, או שם נופל על הברק, Donnerschlag.

מַפֵּץ שת"ז לכלי המשבר ומרצץ: מַפֵּץ אתה לי (ירמיה נ"א כ'): כלי מַפָּצוֹ בידו (יחזקאל ט' ב') Hammer, Mauerbrecher.

נפש

הִנָּפֵשׁ, העתיד יִנָּפֵשׁ, פ"ע בנינו נפעל, ענינו שאיפת רוח לנוח, כי ביגיעה ודאבון וצער נאמר נפחה נפש, ובמנוחה ומרגוע יאמר הִנָּפֵשׁ ר"ל השיב נפש: וְיִנָּפֵשׁ בן־אמתך והגר (שמות כ"ג י"ב) sich ausruhen, erholen: וַיִּנָּפֵשׁ שם (ש"ב ט"ז י"ד): שבת וַיִּנָּפַשׁ (שמות ל"א י"ז), שבת בטול מלאכה, וינפש מנוחה ומרגוע והמתרגם פי' השיג רצונו, sein Ziel erreicht.

נֶפֶשׁ השם מזה לשון מנוחה: כל עשי שכר אגמי נֶפֶשׁ (ישעיה י"ט י').

נֶפֶשׁ שע"נ, הנחתו הראשונה על נפש החיונית והרוחנית, ומשתמש ג"כ על הנשמה ועל הגוף, על החי ועל המת, ועל העצמיות ועל החיים, ועל הרצון, ועל התאוה, ועל המחשבה: אשר בידו נֶפֶשׁ כל־חי (איוב י"ב י') Seele: תוצא הארץ נֶפֶשׁ חיה (בראשית א' כ') beseelte Thiere, חיה שבה נפש חיים: נֶפֶשׁ האדם (שם ט' ה') das Leben: אך בשר בְּנַפְשׁוֹ (שם שם ד'), בחיין שהוא דמו: כי נֶפֶשׁ כל בשר דמו הוא (ויקרא י"ז י"ד), ר"ל חייו: נֶפֶשׁ תחת נָפֶשׁ (שמות כ"א כ"ג) Leben: לא נבנו נֶפֶשׁ (בראשית ל"ו כ"א), ומ"ש על העצם וגוף יבוא בל"ז ובל"נ: וְנֶפֶשׁ כי תחטא (ויקרא ה' א') eine Person: נֶפֶשׁ אשר תגע (שם שם ב'): אחד נֶפֶשׁ (במדבר ל"א כ"ח): נֶפֶשׁ שנים (שם שם ל"ה): כי יקנה נֶפֶשׁ (שם כ"ב י"א): בשבעים נֶפֶשׁ (דברים י' כ"ב): תמות בנער נַפְשָׁם (איוב ל"ד י"ד), ועל גוף חי: חלב ודשן תשבע נַפְשִׁי (תהלים ס"ו ו') Körper. ועל גוף מת: על־כל נַפְשֹׁת מת לא יבוא (ויקרא כ"א י"א) Leiche: לְנֶפֶשׁ לא־יטמא (שם שם א'): ושרט לְנֶפֶשׁ (שם י"ט כ"ט). ובא במקום כנוי גוף החוזר, pronomina reciproca: על צדקו נַפְשׁוֹ מאלהים (איוב ל"ב ב') sich selbst: נשבע ה' צבאות בְּנַפְשׁוֹ (ירמיה נ"א י"ד), בשמו. וכן: אשר לא־נשא לשוא נַפְשִׁי (תהלים כ"ד ד'): אל תדמי בְנַפְשֵׁךְ (אסתר ד' י"ג): וישאל את־נַפְשׁוֹ למות (מ"א י"ט ד'): הרחיבה שאול נַפְשָׁהּ (ישעיה ה' י"ד): ומתק רעהו מעצת־נָפֶשׁ (משלי כ"ז ט'): הות נַפְשׁוֹ (מיכה ז' ג'): דמו בְנַפְשׁוֹ (ויקרא י"ז י"ד) selbst schuld, הוא הסב לו ענש מות, כי דם יאמר על ענש מיתה, דם יחשב. ונופל על הרצון ובא במקום ת"הש או ת"הפ: ושלחתה לְנַפְשָׁהּ (דברים כ"א י"ד) sich selbst überlassen, לרצונה: לאסר שריו בְּנַפְשׁוֹ (תהלים ק"ה ק"ב) nach Belieben: אל תתנני בְּנֶפֶשׁ צרי (שם כ"ז י"ב) nach Willkür: אם־יש את־נַפְשְׁכֶם (בראשית כ"ג ח'), רצונכם: אין נַפְשִׁי אל־העם הזה (ירמיה ט"ו א'): גם בלא־דעת נֶפֶשׁ לא־

ר"ל אל ישפך דמי חנם, כאלו נופל במקרה בלא סבה: אם־יִפֹּל משערת ראשו ארצה (ש"א י"ד מ"ה) הגזמת הלשון להבטיח לבלתי יגיע כל נזק או עול לזולתו. ובא נפילה אצל גורל: וַיִּפֹּל הגורל מזרחה (ד"ה א' כ"ו י"ד): וַיִּפֹּל הגורל על־יונה (יונה א' ז'): חבלים נָפְלוּ לי בַנעימים (תהלים ט"ז ו'). ויש מ"ש שכיבה ושכינה וחנייה והתפשטות: על־פני כל־אחיו נָפָל (בראשית כ"ה י"ח) ruhen, wohnen, sich ausbreiten: וְנָפַל למשכב (שמות כ"א י"ח) והנה נֹפֵל מת (שופטים ד' כ"ב) liegen: וכל־בני־קדם נֹפְלִים (שם ז' י"ב): נֹפֵל בשדה (דברים כ"א א'): למה זה אתה נֹפֵל על־פניך (יהושע ז' י'), ולפירש"י מזה: יִפֹּל מצדך אלף (תהלים צ"א ז') יחנו לשמר: ובעד השלח יִפֹּלוּ (יואל ב' ח') כן יתפרש הפעל הזה בכ"מ לפי ענינו, וגם בל"א מכתעף הוא במושגיו, fallen, umfallen, auffallen, niederfallen, herunter fallen, hinab fallen, hinfallen, einfallen, ausfallen, verfallen, abfallen, zufallen, überfallen, wegfallen, zerfallen, וכדומה.

ההפעיל יוצא: ולא הִפִּיל מכל־דברו (ש"א ג' י"ט) auslassen, unerfüllt lassen: לא הִפִּילוּ ממעלליהם (שופטים ב' י"ט) sie ließen nicht ab von ihrem Thun. לא הפילו דבר ממעשי אבותיהם, כלם ל' עזיבה. וכן: אל־תַּפֵּל דבר (אסתר ו' י'): כי רבים חללים הִפִּילָה (משלי ז' כ"ו) stürzen, werfen, umbringen. נפילת חרב והריגה וסבת רעה איך שיובן: לְהַפִּיל אותו במדבר (תהלים ק"ו כ"ו) umkommen lassen: הִפִּלֻהוּ בחרב (ד"ה ב' ל"ב כ"א) וְהִפִּילוֹ השופט (דברים כ"ה ב') niederwerfen lassen: וְהִפִּילוּ על־האש (ירמיה כ"ב ז') werfen, השלכה: מַפִּיל הקורה (מ"ב ו' ה') fällen: וכל־עץ טוב תַּפִּילוּ (שם ג' י"ט) על כריתת עץ: על־יתום תַּפִּילוּ (איוב כ' ו') ר"ל אם תעצרו כח לדבר קשות עלי כאשר אמרתי, אז יש בכחכם גם כן להתאכזר ולפול גם על יתום ולכרות כרה ושוחה גם על ריעכם, וההפעיל של תפילו פה הוראתו כמו בקל. ומ"ש מסירה: לְהַפִּיל את־דוד (ש"א י"ח כ"ה) überliefern: הִפִּיל פור (אסתר ג' ז') Lose werfen, בגורל לפי שהוא במקרה: וּבְהַפִּילְכֶם את הארץ (יחזקאל מ"ה א') eintheilen durch Lose, כמו ובהפילכם בגורל את הארץ: לְהַפִּיל החומה (ש"ב כ' ט"ו) niederreißen, einreißen: או־שן אמתו יַפִּיל (שמות כ"א כ"ז) ausschlagen: וְהִפַּלְתִּי את־החרב מידו (יחזקאל ל' כ"ב): עצלה תַּפִּיל תרדמה (משלי י"ט ט"ו) verursachen: וְלַנְפִּיל ירך (במדבר ה' כ"ב) schwinden machen: וּלְהַפִּיל זרעם בגוים (תהלים ק"ו כ"ז) zerstreuen, verwerfen: לוא־אַפִּיל פני בכם (ירמיה ג' י"ב) auslassen, אכלא: אנחנו מַפִּילִים תחנונינו לפניך (דניאל ט' י"ח) ausschütten: מַפִּיל־אני תחנתי (ירמי' ל"ח כ"ו) כמו אשפוך שיחי: ואור פני לא יַפִּילוּן (איוב כ"ט ד') beschämen, herabwürdigen, außer Acht lassen, אעפ"י ששחקתי עמהם לא הסירו אור פני מנגד עיניהם לזלזל בכבודי, וכנגדו בקל ויפלו פניו, ויפלו מאד בעיניהם: ובתלמוד "הַמַּפֶּלֶת נֵפֶל, eine unzeitige Frucht zur Welt bringen, הולד הנופל ממעי אמו במקרה שלא בזמנו.

ההתפעל: וּלְהִתְנַפֵּל עלינו (בראשית מ"ג י"ח) herfallen, überfallen: וָאֶתְנַפַּל לפני ה' (דברים ט' י"ח) sich hinwerfen, לתפלה: בכה וּמִתְנַפֵּל (עזרא י' א').

נֵפֶל שת"ז לולד נופל לפני זמנו: טוב ממנו הַנָּפֶל (קהלת ו' ג') unreife Geburt, Fehlgeburt: כְּנֵפֶל טמון (איוב ג' ט"ז): נֵפֶל אשת (תהלים נ"ח ט') עי' פרש"י.

נְפִילִים שת"ז לאנשים בעלי קומה גבוהה: הַנְּפִלִים היו בארץ (בראשית ו' ד'), ונקראו בדבר והפכו: הַנְּפִילִים בני ענק (במדבר י"ג ל"ג), וענק היפך נפל, ויקראו כן שנופלים בעיני הרואה אותם או נופלים מגדר שאר אדם, auffallende Menschen. [והנה אעירך קורא נעים, כי המליצים אשר לעמים הקדמונים נשאו משל בשיריהם מן מלאכי מרום, אשר חטאו לאלהי השמים, נחתך גזר דינם לרדת משמים ארץ ולהתערב בבני האדם, והמה הנפילים הנזכרים בכתבי הקדש וגם בתלמוד ובדברי המחברים האחרונים נזכרו המלאכים הנפילים האלה, וגם שמות יקראו למו, ויתורגם לפי זה הנפילים: die gefallenen Engel]. ויש מפרשים מזה: הר־נֹפֵל יבל (איוב י"ד י"ח) הר גבוה.

מַפָּל שת"נ לפסלת הנופל מתבואה זורה: וּמַפַּל בר נשביר (עמוס ח' ו') Abgefallenes, וע"א: מַפְּלֵי בשרו דבקו (איוב מ"א ט"ו) Falten. וי"א על

נפל

נָפַל, העתיד יִפֹּל, המקור נְפֹל, פיצ"ו. גב"ב הקל ענינו ירידה, ופשוט, טבעי או מוסרי, ברצון או במקרה, על מובנים שונים: כרע נָפָל (שופטים ה' כ"ז) fallen, stürzen, niederfallen: חומת בבל נָפְלָה (ירמיה נ"א מ"ד) einfallen, einstürzen,: נָפְלָה מן־השמים (איוב א' ט"ז) herunter fallen: כי־יִפֹּל הַנֹּפֵל ממנו (דברים כ"ב ח'): וְנָפַל־שמה שור (שמות כ"א ל"ג) hinein fallen: וְנָפְלוּ על־פי האוכל (נחום ג' י"ב). והנפילה ברצון: וַתִּפֹּל שבא ותקחם (איוב א' ט"ו) überfallen, פתאם: וַיִּפֹּל על־פניו (במדבר ט"ז ד') sich hinwerfen: וָאֶפּוֹל על־פני (יחזקאל א' כ"ח): וָאֶפּוֹל אל פני (שם מ"ג ג'): וַיִּפּוֹל לאפיו ארצה (ש"א כ' מ"א) סימן הכנעה: וַיִּפּוֹל על־צואריו (בראשית מ"ו כ"ט) לחבק, סימן חיבה: וַיִּפּוֹל אברהם על־פניו (שם י"ז י"ז) לתפלה: והרב' ל' נפילה שלפני תפלה. וע"א: וַיִּפּוֹל גם־הוא על־חרבו (ש"א ל"א ה') sich stürzen: וַתִּפֹּל מעל הגמל (בראשית כ"ד ס"ו) sich herunterbeugen. ומ"ש הול ושריה: וַתִּפּוֹל עלי שם יד אדני (יחזקאל ח' א') es überfiel mich dort die Macht Gottes. ויש מה שהוא בוא אחת מהתפעליות על האדם פתאם: כי נָפַל פחד־היהודים עליהם (אסתר ח' י"ז): תִּפּוֹל עליהם אימתה (שמות ט"ו ט"ז): ואימות מות נָפְלוּ עלי (תהלים נ"ה ה'): בִּנְפוֹל תרדמה על־אנשים (איוב ד' י"ג): וחרפת חורפיך נָפְלוּ עלי (תהלים ס"ט י'): וְתִפֹּל עליך הוה (ישעיה מ"ז י"א) befallen. וע"א: תִּפָּל־נא תחנתי לפניך (ירמיה ל"ז כ'): אולי תִּפֹּל תחנתם (שם ל"ו ז') Beifall finden, מורה הכנסת תפלה וקבלתה. וְנָפַל על־הכשדים (ירמיה כ"א ט') zufallen, הפרד מחברתו והתחבר עם שונא: אשר נָפְלוּ על המלך (מ"ב כ"ה י"א) sich unterwerfen: מי גר אתך עליך יִפּוֹל (ישעיה נ"ד ט"ו): אל־הכשדים אתה נֹפֵל (ירמיה ל"ז י"ג) zufallen; übergehen. כל אלה על מה שאליו: מיום נָפְלוֹ (ש"א כ"ט ג') abfallen, על מה שממנו. ואולי גם זה מיום נפלו אלינו: מקול נִפְלָם (ירמיה מ"ט כ"א) vom Geräusch seines Falles. ושאר לשונות של נפילה, אם המסר ביד אויב: בִּנְפֹל עמה ביד־צר (איכה א' ז') וביד אדם אל־אֶפֹּלָה (ש"ב כ"ד י"ד), או מיתה בחרב ובמלחמה ובדבר וכדומה: וְנָפַל אשור בחרב (ישעיה ל"א ח'): וְנָפַל ממנו רב (שמות י"ט כ"א) ע"י מגפה: וְנָפְלוּ חללים (ירמיה ל"א ד'): יִפֹּל מצדך אלף (תהלים צ"א ז'). ויש הכנעת השפל אל הנכבד: יִפְּלוּ תחת רגלי (שם י"ח ל"ט) sich unterwürfig machen: עמים תחתיך יִפְּלוּ (שם מ"ה ו') ועל השפלה וירידה מגדולה: נָפְלָה נָפְלָה בבל (ישעיה כ"א ט') ירדה מגדולתה: איך נָפַלְתָּ משמים הילל בן שחר (שם י"ד י"ב) על דרך המליצה, ר"ל אתה המורם והנשא, כאלו תקעת אהלך בשמים בין כוכבי מרום, איך נפלת ממדרגתך! והמליצה לקוחה מן הטבע, אשר יתראה לפעמים באשון חושך ניצוץ נופל במהירות ממרום אל הארץ, והכמי הטבע יקראו למראה הזה, Sternschnuppen: נָפְלָה לא־תוסף קום (עמוס ה' ב') על השבתת סדור מדיני: בִּנְפוֹל אויבך אל תשמח (משלי כ"ד י"ז) in Unglück gerathen: אשר החלות לִנְפּוֹל לפניו לא־תוכל לו כי־נָפוֹל תִּפּוֹל לפניו (אסתר ו' י"ג): בוטח בעשרו הוא יִפֹּל (משלי י"א כ"ח): ונהפך בלשונו יִפּוֹל ברעה (שם י"ז כ'). וע"א: וַיִּפְּלוּ מאד בעיניהם (נחמיה ו' ט"ז) herab-gewürdigt sein. וע"א: לא־נֹפֵל אנכי מכם (איוב י"ב ג') minder sein, ל' מעוט ופחות בערך. ויש ענינו רזון ודלות בשר: את־ירכך נֹפֶלֶת (במדבר ה' כ"א) abfallen, schwinden, abzehren: וַיִּפְּלוּ פניו (בראשית ד' ה'): ולמה נפלו פָנֶיךָ (שם שם ו') ונכון לפרש ויפלו פניו, הטיית פנים כלפי ארץ מבושה, וז"א אם תיטיב שאת, פניך מבושה, כמו אז תשא פניך ממום. וע"א: אל־יִפּוֹל לב אדם עליו (ש"א י"ז ל"ב) entfallen, ונפילת הלב הוא דאגה והרדה. וי"ל נפילת מחשבה על דבר להעלותו על לבו כי זה איפשר verfallen, rathen, או אל יתמה לב אדם עליו auffallen. וע"א: איך יִפֹּל דבר (רות ג' י"ח) ausfallen, איך יזדמן באחת מב' חלקי האיפשר ומה יהי הסוף, כי דבר הנופל הנפילה היא מקרה מבלי דעת אנה יפול. וע"א: לא יִפֹּל מדבר יי ארצה (מ"ב י' י') wegbleiben, ausbleiben, שוב דבר לריק ולא יבוא: לא־נָפַל דבר (יהושע כ"ג י"ד) unerfüllt bleiben: והימים הראשונים יִפְּלוּ (במדבר ו' י"ב) verfallen, wegfallen, ungültig sein, nicht in Anschlag kommen, nicht angerechnet sein. ומ"ש הגות בלשון: אל־יִפֹּל דמי ארצה (ש"א כ"ו כ')

Sklaven in der Jugend verzärtelt, hat einst Kränkung zum Lohn. רטפש בשרו מִנֹּעַר (איוב ל"ג כ"ה) verweichlicht ist sein Körper [Fleisch] von Jugend auf, כי העונג והרוך של אדם נגלה ונראה בעדן בשרו: וגוע מִנֹּעַר (תהלים פ"ח ט"ז): תמת בַּנֹּעַר נפשם (איוב ל"ו י"ד) וי"מ זה מענין וינער פרעה, Bestürzung, Verzweiflung.

נְעוּרִים תה"ש לימי העלומים ולא יתפרד: ואשת נְעוּרִים כי תמאס (ישעיה נ"ד ו') Jugend: כן בני הַנְּעוּרִים (תהלים קכ"ז ד'): מִנְּעֻרַי עד־היום הזה (ש"א י"ב ב'): כנשר נְעוּרָיְכִי (תהלים ק"ג ה') הרע בעיני מִנְּעֻרֹתֵיהֶם (ירמיה ל"ב ל') ברבוי נקבה כמו: בִּנְעוּרֵיהֶן זנו (יחזקאל כ"ג ג'): מגדלים בִּנְעוּרֵיהֶם (תהלים קמ"ד י"ב):

נְעֹרֶת שת"נ לפסלת פשתים המנוער ומנופץ: והיה החסן לִנְעֹרֶת (ישעיה א' ל"א) Werg: ינתק פתיל־הַנְּעֹרֶת (שופטים ט"ז ט').

נפג

נֶפֶג, שע"פ (שמות ו' כ"א; שמואל ב' ה' ט"ו; ד"ה א' ג' ז', י"ד ו').

נפה

נָפַת דּוֹר, שע"פ: להנפה גוים בְּנָפַת שוא (ישעיה ל' כ"ח) תואר לִכְבָרָה Sieb: שלשת הַנָּפֶת (יהושע י"ז י"א).

נְפוּסִים, שע"פ (עזרא ב' נ') והכתיב נְפִיסִים, (ובנחמיה ז' נ"ב) נְפִישְׁסִים.

נפח

נָפֹחַ, העתיד יִפַּח, פ"י גב"ב. הקל עיקר ענינו נשיבת רוח בדבר על איזה כוונה שיהיה: נֹפֵחַ באש פחם (ישעיה נ"ד ט"ז) anfachen, anblasen, להצית אש: לָפַחַת עליו אש (יחזקאל כ"ב כ'): וּפְחִי בהרוגים האלה (שם ל"ז ט') einhauchen, einblasen, נפיחת רוח חיים בגוף: וַיִּפַּח באפיו נשמת חיים (בראשית ב' ז'): כדוד נָפוּחַ (איוב מ"א י"ב) sieden, הרותח מעלה נפוח: סיר נָפוּחַ (ירמיה א' י"ג) וממנו נפיחה להפיץ ולהריק דבר: וְנָפַחְתִּי בו (חגי א' ט') wegblasen, כדבר קל שיעוף מרוח הפה: וְנָפַחְתִּי עליכם (יחזקאל כ"ב כ"א) ועצ"הש: נָפְחָה נפשה (ירמיה ט"ו ט') aushauchen, שנפש הוא התקוה והרצון, ונופל על המקוה לדבר ושב לאל ואין כהבל נדף, sich getäuscht in seiner Hoffnung finden, והוא קרוב לפעל עד שיפוח היום.

הפועל: תאכלהו אש לא־נֻפָּח (איוב כ' כ"ו) anblasen, שאין צריך לנפח בו לבעור. וי"מ שלא יכבה בנפיחה unauslöschlich. כי אש גדול יבער בנפיחה ונר יכבה בנפיחה.

ההפעיל: ונפש בעליה הִפָּחְתִּי (איוב ל"א ל"ט) und quälte die Seele seines [des Ackers] Besitzers, ר"ל, והייתי סבה למרות את רוח הבעלים, עד כמעט נפח נפשו מרוב התלאה אשר הסיבותי לו. ויבוא בכתבי קדש כל נפיחת נפש, על כאב נפש המתאוה לדבר בריק והבל ודברי רוח, ובטלה התקוה שהוא נושא נפשו אליה כמו בקל: וְהִפַּחְתֶּם אותו (מלאכי א' י"ג) mit leerer, luftiger Hoffnung abspeisen, והוא תקון הלשון וראוי והפחתם נפשו.

מַפָּח שמ"נ לבטילת רצון ואבדת תקוה כהבל נדף: ותקותם מַפַּח־נפש (איוב י"א כ') Seelenkränkung, Täuschung, והלשון הזה מרגל בתלמוד יצא בִּפְחֵי נפש, ולאדיב את נפשך תרגום ולאפחא ית נפשך תרגם לפי הכוונה, כי ג' הלשונות, כליון עינים, דאבון נפש, מפח נפש, שוים בענינם.

מַפֻּחַ שם כלי שמפחין בו באש: נחר מַפֻּחַ מאש (ירמיה ו' כ"ט) Blasebalg ובתלמוד שם נַפָּח לשרף גחלים, או לחרש ברזל (על פי התרגום).

נֹפַח, שע"פ לעיר מעבר לירדן בארץ מואב (במדבר כ"א ל'). ולד"ק הוא אחד עם המקום נֹבַח (שופטים ח' י"א).

נָפִישׁ, שע"פ לבן ישמעאל (בראשית כ"ה ט"ו) גם תולדותיו למשפחותיו נקראו כן (דברי הימים ה' י"ט).

נפך

נֹפֶךְ שם מין אבן יקרה: נֹפֶךְ ספיר ויהלום (שמות כ"ח י"ח) Smaragd, ולדעת רש"י איקרבונ"קלא בלע"ז Karfunkel; ולדברי רבינו סעדיה גאון הוא מין אבן יקרה שחורה סהרד"ק יאחז דרכו בזה.

בָּעֳמִי שם חמותה של רות המואביה (רות א' ב').
בַּעֲמָתִי תאר לשם ע"פ בבחינת עיר מולדתו: צופר הַנַּעֲמָתִי (איוב ב' י"א, י"א א') ומקום נעמה הנרמז בזה, איננה העיר בחלק מטה יהודה, כי אם מקום בלתי נודע לנו.
נַעֲמָן תה"ש: ונטעי נַעֲמָנִים (ישעיה י"ז א') כמו נעימים. ויש נַעֲמָן לשע"פ (במדבר כ"ו מ'): וְנַעֲמָן שר צבא מלך ארם (מ"ב ה' א').
מַנְעַמִּים גכ"מ: בל אלחם בְּמַנְעַמֵּיהֶם (תהלי' קמ"א ד') lieblich, kostbar, כמו מטעמים.

נעץ

*נָעַץ פעל יוצא לא נמצא הפעל ממנו במקרא כ"א בתלמוד ובארמית וענינו דקירה, בתלמוד: *נָעַץ קנה בים, einstecken, והניחו מעוכה בארץ ת' נְעִיצַת בארעא. והשם ממנו במקרא: נַעֲצוּץ שם קוץ נועץ ודוקר: תחת הַנַּעֲצוּץ (ישעיה נ"ה י"ג): ובכל הַנַּעֲצוּצִים (שם ז' י"ט).

נער

נָעַר פעל יוצא, דב"ב, הקל יש ענינו נדנוד ותנועה להריק ולהפיל דבר מיד או מכלי: גם חצני נָעַרְתִּי (נחמיה ה' י"ג) ausschütteln: נֹעֵר כפיו מתמך בשחד (ישעיה ל"ג ט"ו) המליצה כי המנער דבר מנקה הכלי מדבר המנוער: וככה יהיה נָעוּר ורק (נחמיה ה' י"ג): וְנֹעֵר בשן וכרמל (ישעיה ל"ג ט') Baschan und Karmel schütteln [ihre Blätter] ab, מריק עליו. ויש ענינו המית קול היה: נָעֲרוּ כגורי אריות (ירמיה נ"א ל"ח) brüllen. ובתלמוד מיהם קול הברה הזה לחמור, חמור *נָעַר (וע"ש נהק).
הנפעל: נִנְעַרְתִּי כארבה (תהלים ק"ט כ"ג) geschleudert werden, אל מקום ישאהו הרוח. (ול"נ שאמר כן על דלות בשרו וריקות כארבה שנראה רזה וכחוש) והוא מתישב לענין: וְיִנָּעֲרוּ רשעים ממנה (איוב ל"ח י"ג) hinunter geschleudert werden, כאמרו לאחוז בכנפות הארץ, להריק: כפעם בפעם וְאִנָּעֵר (שופטים ט"ז כ') sich aufrütteln, כמו איש אשר יעור משנתו ויאסוף כחתיו להתאמץ כבראשונה. וי"מ, להריק החבלים מעל ידיו, (ע"ש עיר).

הפיעל: וְנִעֵר פרעה וחילו (תהלים קל"ו ט"ו) schleudern, rütteln, umrühren, כהופך דבר ממטה למעלה: וַיְנַעֵר יי' את־מצרים (שמות י"ד כ"ז). ומזה בתלמוד: לְנַעֵר בו את הקדירה, מסלק את הטבלא *וּמְנַעֲרָהּ abschütteln.
ההתפעל: הִתְנַעֲרִי מעפר קומי (ישעיה נ"ב ב') sich vom Staub abschütteln.
נַעַר שמ"ז לילד או צעיר רך בשנים, או משרת: והוא נַעַר (בראשית ל"ז ב') Knabe, Jüngling: אי לך ארץ שמלכך נָעַר (קהלת י' ט"ז) jung, verzärtelt: וְהַנַּעַר נָעַר (ש"א א' כ"ד) zarter Knabe, רך: כי עודנו נָעַר (שופטים ח' כ'): נַעַר יהונתן (ש"א כ' ל"ה) Bedienter, Knappe: ציבא נַעַר שאול (ש"ב ט' ט') Hausbedienter: ארבע מאות איש־נַעַר (ש"א ל' י"ז). ועצ"הש: כי נַעַר ישראל ואוהבהו (הושע י"א א'), כנה כלל האומה בראשיתם כאשר בחר בהם יי' על הבחינה הזאת נער. והרבוי: יקומו נא הַנְּעָרִים (ש"ב ב' י"ד): ויהפכו נַעֲרֵי דוד (ש"א כ"ה י"ב): נַעֲרֵי המלך משרתיו (אסתר ו' ג'): נַעֲרֵי שרי המדינות (מ"א כ' י"ט) כי כן תמצאנו פעם לפחיתות ופעם לשבח. וימצא על שאר בע"ח: הַנַּעַר לא יבקש (זכריה י"א ט"ז) zartes, כי נער ורך נרדפים. ובס"נ: כי יהיה נַעֲרָה בתולה (דברים כ"ב כ"ג) Mädchen: ואת שבע הַנְּעָרוֹת (אסתר ב' ט') Kammermädchen: וחק לְנַעֲרֹתֶיהָ (משלי ל"א ט"ו). וכן ישתמש על המנוער וריק מדעת: ורחבעם היה נַעַר (ד"ה ב' י"ג ז') leer, unwissend, לתת לפתאים ערמה לְנַעַר דעת ומזמה (משלי א' ד') Unerfahrner. כי כל תכונות האלה נכללים בנער, צעיר, רך, חסר ידיעה ומשרת, ומין משרת הוא אשר סביב אדוניו, Leibpage. ובאנשי המלחמה היו נושאי כלים, וכדומה.
נַעֲרָה שם עיר בגבול נחלת מטה אפרים (יהושע ט"ז ז') ובמקום אחר הַנִּצָּב לְעֻמָּתוֹ (בדברי הימים א' ז' כ"ח), נמצא במקום נערה נַעֲרָן. גם נמצא עוד שע"פ: ולאשחור אבי תקוע היו שתי נשים חלאה וְנַעֲרָה (שם ד' ה'). (נַעֲרַי ראה פַּעֲרַי):
נְעַרְיָה שע"פ (ד"ה ג' כ"ב כ"ג, שם ד' מ"ב).

נֹעַר שמ"ז לרוך השנים ולימי העלומים: מפנק מִנֹּעַר עבדו (משלי כ"ט כ"א) Wer seinen

(במדבר י' ב') סימן מתי יסעו, ושמ"ז: אלה מַסְעֵי בני־ישראל (שם ל"ג כ"ח) Züge, Reisen, מקום ממנו נסעו ומקום שם חנו ונסעו ממנו, ויש שת"ז לכלי זין: חנית מַסָּע ושריה (איוב מ"א י"ח) Streitaxt.

נסק

נָסַק פעל עומד, בנינו קל ענינו עליה: אם אֶסַּק שמים (תהלים קל"ט ח') hinaufsteigen:

נְסַק ענינו בארמית כמו בעברית: לְהַנְסָקָא מִן־ גבא (דניאל ו' כ"ד) heraufsteigen lassen: וְהֻסַּק דניאל (שם שם כ"ד) במעלה העיר, תרגם בְּמַסְקָנָא דקרתא. והעב' בארמית סליק (עיין מתורגמן).

נִסְרֹךְ שם אליל אשר עבדו לו אנשי נינוה: ויהי הוא משתחוה בית נִסְרֹךְ אלהיו (מ"ב י"ט ל"ז). וחכם אחד יבאר מוצא השם הזה מן נֶשֶׁר בלשון פרס, ונמצאו אלילים בימים הקדמונים בבני קדם, בצלם דמות הנשר.

נעה

נֵעָה שם מקום בנחלת מטה זבולון (יהושע י"ט י"ג).

נֹעָה שם ע"פ לאחת מבנות צלפחד (במדבר כ"ו ל"ג).

נְעִיאֵל (אולי נתחלף עם יְעוּאֵל או יְעִיאֵל) שם ע"פ למקום נודע בנחלת שבט נפתלי (יהושע י"ט כ"ז).

נעל

נָעַל, העתיד אֶנְעַל, פ"י, בב"ב. הקל הוראות לו. א) יש ענינו סגירת מנעול: וְנָעַל הדלת אחריה (שמואל ב' י"ג י"ח) zuschließen: גן נָעוּל אחותי כלה (ש"ה ג' כ"ד): דלתות העליה נְעֻלוֹת (שופטים ג' כ"ד). ב) ויש ענינו לבישת נעל: וָאֶנְעָלֵךְ תחש (יחזקאל ט"ז י') beschuhen.

ההפעיל מע"ב: וילבישום וַיַּנְעִילוּם (ד"ה ב' כ"ח ט"ו).

נַעַל שת"ז לבית הרגל או למעטה יד: מחוט ועד־שרוך־נַעַל (בראשית י"ד כ"ג) Schuh: וחלצה נַעֲלוֹ (דברים כ"ה ט'): של־נְעָלֶיךָ מעל רגליך (יהושע ג' ה'): שלף איש נַעֲלוֹ (רות ד' ז') Handschuh. והרבוי: מה־יפו פעמיך בַּנְּעָלִים (ש"ה ז' ב') והזוגי: ואביון בעבור נַעֲלָיִם (עמוס ב' ו'). ובס"נ: וּנְעָלוֹת בלות (יהושע ט' ה').

מִנְעָל שמ"ז מוה: ברזל ונחשת מִנְעָלֶךָ (דברים ל"ג כ"ה) Schuh, Tritt, מדרך רגלך יהיה על נחשת וברזל: וי"מ מע"א מסגר ומבצר שתהיה ארצו חזקה בתחומיה במבצרי חזק כברזל.

מַנְעוּל שם ת"ז למסגרת: על כפות הַמַּנְעוּל (ש"ה ה' ה') Schloßriegel: מַנְעוּלָיו ובריחיו (נחמיה ג' ג').

נעם

נָעֵם, העתיד יִנְעַם, פ"ע, בנינו קל ענינו ערבות וענג: ואת הארץ כי נָעֵמָה (בראשית מ"ט ט"ו) lieblich, angenehm sein: נָעַמְתָּ לי מאד (ש"ב א' כ"ו): ודעת לנפשך יִנְעָם (משלי ב' י'): ולחם סתרים יִנְעָם (שם ט' י"ז). ובא נהגו לבנות ממנו ההפעיל. כמו *אַנְעִים זמירות, כלומר אזמר זמר נעים.

נֹעַם שמ"ז לערבות ומתיקות צוף דבש אמרי נֹעַם (שם ט"ז כ"ד) lieblich, angenehm: ויהי נֹעַם יי אלהינו עלינו (תהלים צ' י"ז) Freundlichkeit: לחזות בְּנֹעַם יי, (שם כ"ז ד') ענג רוחניי.

נָעִים ת"הש או תה"פ: מה־טוב ומה־נָּעִים (תהלים קל"ג א') angenehm, lieblich: הנך יפה דודי אף נָעִים (ש"ה א' ט"ז) כי יש יופי בלי נעימות, והנעימות בסדור מעשים ומנהגים בדבור: כי־נָעִים כי־תשמרם (משלי כ"ב י"ח) ע"ש נוע: וּנְעִים זמירות ישראל (ש"ב כ"ג א'): הנאהבים וְהַנְּעִימִם (שם א' כ"ג): ושניהם בַּנְּעִימִים (איוב ל"ו י"א). ובס"נ: נְעִמוֹת בימינך נצח (תהלים ט"ז י"א) Seligkeit.

נַעַם שם ע"פ (דברי הימים א' ד' ט"ו).

נַעֲמָה שם עצם פרטי: ואחות תובל קין נַעֲמָה (בראשית ד' כ"ב): גם אם רחבעם מלך יהודה שמה נעמה: ושם אמו נַעֲמָה העמונית (מ"א י"ד כ"א). גם שם עיר בחלק שבט יהודה נקרא כן (יהושע ט"ו מ"א).

נַעֲמִי נגזר מן נעמן: לנעמן משפחת הַנַּעֲמִי (במדבר כ"ו מ').

על אדמתו (זכרי' ט' ט"ז) Edelsteine des Diadems sich erhebend [aufsteigend] in seinem Lande : נם להִתְנוֹסֵס (תהלים ס' ו') נס פלא להרים רגלו בהם, ולדעת רש"י, מענין נסיון, שלחת להם נסיונות קשות להיות מנוסים בהם לגלות בם קשט, ע"ד ויהיו לנס. והנה נסס ונסה משותפים. ע"ש נסה. כי העומד בנסיון יתרשם בו למעלה מזולתו [או פירוש פס' הא' כמו מִתְנוֹצְצוֹת, בחלוף אותיות כנ"ל, ויתורגם : es erglänzen seine Kronensteine].

נֵם עקר ענינו שת"ז לדגל : ונשא־נֵס לגוים (ישעי' ה' כ"ו) Panier, Fahne, עץ ארוך ובראשו וילון ונקרא כן לפי שהוא אות וסימן למחנה ללכת אחריו. ולפי דעת המתרגם אשכנזי פעל מזה : נְסָה עלינו אור פניך (תהלים ד' ז') הרם הנם : כנשא־נֵס הרים תראו (ישעיה י"ח ג') : אל חומת בבל שאו־נֵס (ירמיה נ"א י"ב) סימן להקבץ למלחמה או לברוח, כי על כל פנים שיהיה דגל תקוע לראות אותו מרחוק לדעת מה לעשות נקרא נֵס ר"ל אות וסימן לרואים : בל פרשו נֵס (ישעיה ל"ג כ"ג) הוא המפה אשר בכלונס באניה וכן : להיות לך לְנֵס (יחזקאל כ"ז ז') ועל כלונס בלי וילון : ושים אותו על־נֵס (בראשית כ"א ח') hohe Stange, כמו דגל, למען יראו אותו מרחוק לאות, וממנו הושאל על כל מעשה שהוא אות : נתת ליראיך נֵס להתנוסס (תהלים ס' ו') Zeichen, Versuchung, נסיון והוא ש"מ, וכן : ויהיו לְנֵס (במדבר כ"ו י') Zeichen, Beweis, Exempel ; כמו אות, ותרגם והוו לאת, לדעת ענש הממרים : ויקרא שמו יי נִסִּי ויאמר כי יד על־כֵּס יה (שמות י"ז ט"ו ט"ז) אות ומופת זה מראה לי מה לעשות, כי הכל שב לענין אחד. הדגל הוא אות להולכים אחריו, והמעשה הפלא הוא אות למה שיורה על אמתתו [ואיזה חכמים חדשים מקרוב באו בין העמים אשר שאול ישאלו בינתם וחכמת לבם בגשתם אל מזבח כתבי קדשנו לשרת, קראו תחת כֵּס יה : נֵס־יה בנו"ן. ולנו בני ישראל אין חלק בבאורים כאלה, המשבשים דברי אלהים חיים!] ומזה השם נֵס נִסִּים בתלמוד ובנוסח התפלה, על פעולה יוצאה מחוק הטבע שהיא לאות רומז על מעשה ה' ותשועתו, ואמרו : על הַנִּסִּים ועל הנפלאות כלומר הנפלאות, הם הנסיון והאותות כמ"ש בשרש נסה.

נסע

נָסַע העתיד יִסַּע, יִסְעוּ, יִסָּעוּ, פע"ו, גב"ב. הקל ענינו העתק ועברה אם ממה שממנו או למה שאליו : כי נָסַע מלכיש (מ"ב י"ט ח') abreisen : נָסְעוּ מזה (בראשי' ל"ז י"ז) fortreisen ממה שממנו : נִסְעָה סכתה (שם ל"ג י"ז) reisen : הלוך וְנָסוֹעַ הנגבה (שם י"ב ט') התנועה למה שאליו : וַיִּסַּע לוט מקדם (שם י"ג י"א). והנסיעה תנועה ממקום למקום וחנייה בינתים. ויאמר על התנועה בעצמה : מצרים נֹסֵעַ אחריהם (שמות י"ד י') : כאשר יחנו כן יִסָּעוּ (שם ב' י"ז) סדר הליכה : קומו סְעוּ (דברי' ב' כ"ד). ויאמר על עקירה ממקום לבד ובא לפני יצא הלך : נֹסַע יצא ממקומו (ירמיה ד' ז') aufbrechen : וַיִּסַּע וילך וישב (מ"ב י"ט ל"ו) : נִסְּעָה ונלכה (בראשית ל"ג י"ב) ע"ש משך : בִּנְסֹעַ הארון (במדבר י' ל"ה) : ומזה : בל יִסַּע יתדותיו (ישעיה ל"ג כ') weichen, fortrücken, יעתק ויסור וימיש ממקומו בין מעצמו ובין ע"י אחר. והיוצא ממש : וַיִּסָּעֵם עם־הבריח (שופטים ט"ז ג') ausreißen : וַיִּסַּע את־היתד־הארג (שם שם י"ד). ועצ"הש : ורוח נָסַע מאת יי (במדבר י"א ל"א) כאלו נעקר ממקומו.

הנפעל : הלא־נִסַּע יתרם בם (איוב ד' כ"א) entrückt, entrissen werden, והרא"ז פי' נתק מיתר החיים, ויש מעתיקים : entrissen wird das Herrlichste in ihnen, ר"ל היתרון והחשיבות, ופעל נִסַּע הוא כמו : וַיַּסַּע כעץ תקותי בהפעיל : דורי נִסַּע ונגלה מני (ישעיה ל"ח י"ב) דורי כנוי למשך חיי האדם, נעתק וסר ממני, והעתקת הרא"א ז"ל נכון עפ"י מליצה.

ההפעיל יש יוצא לשני : מַסִּיעַ אבנים (קהלת י' ט') Stein brechen, כולל עקירתם ממקום גדולם ומעתיקם למקום אחר : והמלא תַּסִּיעִי (מ"ב ד' ד') bei Seite setzen : וַיַּסַּע כעץ תקותי (איוב י"ט י') ausreißen, entwurzeln. והיוצא לב' פעולים : וַיַּסַּע משה את־ישראל (במדבר ט"ו כ"ב) aufbrechen lassen.

מַסָּע ת"הש : אבן שלמה מַסָּע נבנה (מ"א ו' ז') כמו שהיו מסיעים אותם מהר בלי פסול : ויש תאר למנהיג במסע : קום לך לְמַסַּע לפני העם (דברים י' י"א) מנהיג הנוסעים, ועד"ז ויסע משה, כי עד הנה היה עמוד הענן הולך לפניהם ומסיעם ועתה משה מסיעם : וּלְמַסַּע את־המחנות

מַסָּח תה"פ לחלוף והעתקה: את משמרת הבית מַסָּח (מ"ב י"א ו') abwechselnd. ומזה שם ינוסח הנט, Styl, נוסחא אחר' העתק. וי"ל מסח כמו ממס', או בל' מסח שלא יסורו ממנו רגע, כי כל נסח הסרה ממקומו ויש מעתקים מסח: zu Rüstung.

נְסַח ענינו הסרה ועקירה בל' ארמית, ונמצא משרש זה רק האתפעל: יִתְנְסַח אָע מן ביתה וזקיף וגו' (עזרא ו' י"א) aus dessen Hause soll ein Holz herausgerissen und aufgerichtet werden.

נסך

נָסַךְ, העתיד יִסֹּךְ, יִסְּכוּ, תִּסְּכוּ, פ"י הב"ב. הקל ע"ג ענינים א) ענינו יציקה שפיכה והתכה: ונסך לא תִסְּכוּ עליו (שמות ל' ט') gießen, fließen lassen; לא יִסְּכוּ לה' יין (הושע ט' ד'), ויש ענינו כמו נתך: הפסל נָסַךְ חרש (ישעי' מ' י"ט) schmelzen, gießen in Form, ממתכת. ב) ענינו כסוי: כי נָסַךְ עליהם יי (שם כ"ט י') bedecken, והמסכה הַנְּסוּכָה (שם כ"ה ז'). ג) ויש ענינו ממשלה: ואני נָסַכְתִּי מלכי (תהלים ב' ו') salben, zum Thron erheben, zum Fürsten machen, משיחת נסיכה בשמן: וְלִנְסֹךְ מסכה ולא רוחי (ישעיה ל' א') מע"א.

הנפעל מע"ג: מעולם נִסַּכְתִּי (משלי ח' כ"ג) zum Herrschen bestimmen.

הפיעל מע"א: וַיְנַסֵּךְ אותם ליי (ד"ה א' י"א י"ח) gießen, opfern, יאמר רק לנסוך קרבן.

ההפעיל מזה: הַסֵּךְ נסך שכר (במדבר כ"ח ז') gießen, opfern: בל־אַסִּיךְ נסכיהם מדם (תהלים ט"ז ד'): וַיַּסִּיכוּ שם את־נסכיהם (יחזקאל כ' כ"ח).

ההפעל מע"ב: אשר יֻסַּךְ בהם (שמות ל"ז ט"ז) bedeckt werden.

נְסַךְ, ענינו שפיכה ויציקה בארמית: ומנחה וניחחין אמר לְנַסָּכָה לה (דניאל ב' מ"ו) ausgießen.

נֶסֶךְ או נֵסֶךְ יש תהש"ז לענין משקים היצוקים לקרבן: וְנֶסֶךְ רביעית ההין יין (שמות כ"ט מ') Trank-Opfer; ויסך עליה נֶסֶךְ (בראשית ל"ה י"ד): מנחה וָנֶסֶךְ ליי (יואל ב' י"ד): והסך נְסָכִים (ירמיה ז' י"ח). ומע"ב: ואת קשות הַנָּסֶךְ (במדבר ד' ז') die Bedeckung. ויש תאר לפסל נסוך ממתכת: ופסלי וְנִסְכֵּי צום (ישעיה מ"ח ה') gegossenes Götzenbild; כי שקר נִסְכּוֹ (ירמיה י' י"ד).

נְסַךְ, נִסְכָּא בארמית כמו נֶסֶךְ בעברית (עזרא ז' י"ז) Trankopfer.

נָסִיךְ תהש"ז מע"א: ישתו יין נְסִיכָם (דברים ל"ב ל"ח) Trankopfer. ויש תאר לנגיד: נְסִיכֵי סיחון (יהושע י"ג כ"א) Fürsten, gekrönte Häupter; כל נְסִיכֵמוֹ (תהלים פ"ג י"ב) מן נסכתי מלכי, הנסוכים בשמן המשחה.

מַסֵּכָה יש תהש"נ לפסל נסוך: עגל מַסֵּכָה (שמו' ל"ב ד') gegossenes Bild; וישתחוו לְמַסֵּכָה (תהלים ק"ו י"ט): מַסֵּכַת זהבך (יהושע ל' כ"ב): צלמי מַסֵּכֹתָם (במדבר ל"ג נ"ב). ויש שת"נ לכסוי: וְהַמַּסֵּכָה צרה כהתכנס (ישעיה כ"ח כ') Decke; וְהַמַּסֵּכָה הנסוכה על כל העמים (שם כ"ה ז') Hülle. ויש מ"ש שמ"נ לממשלה: ולנסוך מַסֵּכָה ולא רוחי (שם ל' א') Herrschaft, וי"מ מענין כסוי והסות, כאמרו ולחסות בצל מצרים, או ענינו כסוי והעלמת מחשבה. ומ"ש המתרגם האשכנזי בזה מענין מעשה ארג הוא קורי עכביש (וע"ש סכך).

נסן

(ראה שרש ניסן).

נסס

נָסַס פעל עומד ויוצא, בב"ב. הפיעל יש ענינו המסה וטחינה דקה: והיה כמסס נֹסֵס (ישעיה י' י"ח) Wurm-Fraß, פי' כדבר הנמסה ונמס מן התולע, הנוסס בעץ רקב, ויש ענינו ענין נס ואות: רוח יי נֹסְסָה בו (שם נ"ט י"ט) auf einer wunderbaren Art erscheinen, כי נסס הוא פה כמו נצץ בחלוף אותיות זסשר"ץ, וע"ד זה והוראה הזאת נמצא בתלמוד נִצְנְצָה בו רוח הקדש. או יתורגם המקרא הזה, der Geist des Ewigen ergießt sich über ihn, כי נמצא רוח בחבור פעל שָׁפַךְ. גם נמצא ברומה לזה: ה' מָסַךְ בקרבה רוח עועים (שם י"ט י"ד). או הפעל משם נס בספינה, הרוה ינוסס הנס, והמליצה רומזת ב' כונות, כרוח המתחזק בנס התורן תמהר האניה הליכתה כמו נוס מהר, wehen, geschwind treiben.

ההתפעל מענין נס ונסיון: אבני נזר מִתְנוֹסְסוֹת

דבר קשה, לא לאמת המנסה דבר מסופק כ"א להוציא במנסה דבר מכח אל הפועל, ולחזק בו איזה מדה ותכונה: לבעבור נַסּוֹת אתכם בא האלהים (שמות כ' כ') überzeugen, המראה הגדולה הזאת פנים אל פנים במוראים גדולים, לאמת במנוסה איפשר מציאות גלוי אלהים לאדם לדבר בו, ולחזק מוראו בלבבם, כי כאשר יבא נסיון לאמת המנסה דבר המסופק במנוסה, כי יבוא נסיון לאמת במנוסה כח פעולה מה. ומזה: והאלהים נִסָּה את־אברהם (בראשית כ"ב א') in Versuchung gerathen lassen, הביא אותו לעשות דבר קשה ונפלא בעיני רואיו, כי גם השלם בתכלית השלמות והיראה בכח, אם בא לידי נסיונות קשות והזקות, והוא מנצח אותם וגובר עליהם בפעל, הנה תגדל מעלתו וערכו, בעבור התאמצות כחותיו בפעל להתגבר עליה, ופעולת העקדה אף שלא הוסיפה ידיעה וברור ספק בעצם המנסה, הלא הוסיפה שלמות וערך במנוסה שהתעצם במדה גדולה הזאת ויגדל שכרו. ובעבור זה באה התפלה: ואל תביאני לא לידי *נִסָּיוֹן. כי גם השלם במדותיו ונקי מתשוקות בצע ועשק ויזדמן לפניו מקרה להשיג הון רב של זולתו באופן ההעלם בתכלית הסתירה הוא נסיון גדול לעמוד בתומו. וההבדל שבין בחינה לנסיון מג' פנים. הא' בחן יאמר ג"כ על הבחנה בחקירה ועיון לבד מבלי שיעשה מעשה, כמו בחן כליות ולב, prüfen, untersuchen, erforschen. והנסיון רק במעשה. והב' מעשה הבחינה הוא רק בבוחן. ומעשה הנסיון במנוסה להוציא בו דבר מכח אל הפועל, ד"מ בוחן זהב באבן אם הוא נקי מסיגים, אין בו יציאת דבר מכח אל הפועל אך מברר האמת כפי מה שהוא, בוחן יין בתחיבת תפוח בו אם נדבק בו לחות אם אין, הוא בחינה, כי אין מעשה בניין להוציא דבר מכח אל פועל. הבודק כמי מזור ע"י מראה וריח וטעם אם הם הנרשמים במגלה ה"א בחינה ואם השקה בם את החולה ועשה הפעולה שכיון בהם אם הרקה או עצירה הוא נסיון, כי יצא מעשיהם מכח אל הפועל, והוא ההבדל בל"א בין untersuchen, prüfen, ובין versuchen, ע"כ אמר מצרף לכסף וגו' ובוחן לבות יי: בחנני נא ונַסֵּנִי (תהלים כ"ו ב') הבחינה בחקירה ועיון על דרכיו. ונסיון במעשה. והג', כי בבחינה המעשה מתיחס על דבר א' פרטי, אבל הנסיון הוא סימן שהוא בלתי מתיחס על הדבר ההוא בעצם, ומאמת בכלל, כי הפיכת מטה לנחש היה סימן כולל לאמת שליחות הנביא בכלל.

מַסָּה שמ"ז: אשר נסיתו בְּמַסָּה (דברים ל"ג ח') Versuchung, Beweis, נופל רק על הנסיון שיעשה המנסה לאמת בו דבר, והוא ממין א' שזכרתי: הַמַּסֹּת הגדלות אשר־ראו עיניך (דברים ז' י"ט) Proben, Beweise, ממין נס ונסיון, לאמת בו דבר, ונרדף עם אות, ומופת, אך מופת נקראה הפעולה בבחינת עצמה שהיא פלא, אבל בבחינת תכלית המכוון בה להיות נסיון לאמת בה דבר נקראה מסה, כי הפיכת מטה לנחש הוא מופת בפ"ע, ומסה וסימן הוא לדבר הנרצה בה להאמין בשליחותו. וכן מעשה גדעון בגזה הוא מסה: בְּמַסֹּת באֹתֹת (שם ד' ל"ד) עיין פרש"י שם: לְמַסַּת נקיים ילעג (איוב ט' כ"ג) er spottet des erprobten Lebenswandels der Unschuldigen, ר"ל הנקיים נסו בנסיונות רבות בחייהם ובכל אשר יאונה להם לא ירעו ולא ישחיתו, ואף גם זאת ילעג עליהם השופט, אשר הארץ נתנה בידו, כן נראה לי נכון. ויש מפרשים שהוא משרש מסס וכתר' מסמסמסין, וכבר הבאתיה שם. כי אין לשם הזה הוראה על יסורין כדעת המפרשים. ויתכן כי שם *נס נִסָּיוֹן הנמצא בתלמוד ובתפלה הם משרש זה. ושם נס הוא סימן פלא לאמר דבר, Zeichen, Beweis, Probe: ושם נִסָּיוֹן הוא דבר קשה בה ינסה לב אדם. עיין פי' רשב"ם על והאלהים נסה את אברהם.

נסח

נָסַח, העתיד יִסַּח, פ"י. בב"ב, קל ענינו הסרה ועקירה: בית גאים יִסַּח יי (משלי ט"ו כ"ה) stürzen, zerstören, ausrotten: וְיִסָּחֲךָ מאהל (תהלים נ"ב ז').

הנפעל: וְנִסַּחְתֶּם מעל האדמה (דברים כ"ח ס"ג): ובוגדים יִסְּחוּ מִמֶּנָּה (משלי ב' כ"ב) die Treulosen werden von ihr [der Erde] weggedrängt. וראוי יִסָּחוּ וע"ש סחה. ובתלמוד ההפעיל: אסור *לְהַסִּיחַ דעתו.

ירבץ (ישעיה י"א ו') כְּנָמֵר עַל־דרך אשור (הושע י"ב ז') ,ich laure [luge] am Wege wie ein Tiger ר"ל צופה אני לטרוף טרף, כנמר הצופה בארבו לחטף ולטרוף חיתו שדה: מהררי נְמֵרִים (ש"ה ד' ח'): וקלו מִנְּמֵרִים סוסיו (חבקוק א' ה'). נקד ושלוא תרגם נְמֹר ורקוע, ומזה פִּעֵל יְמַנְמֵּר בתלמוד.

נְמַר בארמית כמו נָמֵר בעברית (דניאל ז' ו').

נִמְרֹד, שם לאיש גבור ציד בן כוש, אשר יסד את מלכות בבל (בראשית י' ח' ט') ומזה: ארץ נִמְרֹד (מיכה ה' ה') תואר לארץ בבל.

נִמְרָה או נִמְרִים, אחד עם בית נמרה (עיין שרש בית).

נִמְשִׁי, אבי המלך יהוא (מלכים ב' ט' ב').

נסג

נָסַג, העתיד יִסַּג, פע"ו, גב"ב. הקל יש ענינו נזירה לאחור: וְנָסוֹג מאחר אלהינו (ישעיה נ"ט י"ג) abweichen, zurückweichen. ויש ענינו כמו ישיג בשי"ן: לא יִסַּג כלמות (מיכה ב' ו') ,erhalten, erlangen, ונמצא בשי"ן: לא נָשׂוֹג אחור (ש"ב א' כ"ב).

ההפעיל מע"א: לא תַסִּיג גבול רעך (דברים י"ט י"ד) verrücken, zurückrücken. מסיג מצד שדהו אחור בגבול, וע"ז משיג גבולו בגבול רעהו: אל תַּסֵּג גבול עולם (משלי כ"ב כ"ח) überschreiten, לא תעתיק כל גדר וגבול מוסרי. ומע"ב: וְתַסֵּג ולא תפליט (מיכה ו' י"ד) על הזכר, תשיג להדבק באשתך, ולא יהיה לך כח להפליט זרע, ואם תפליט ותעבר ואחר כן תפלט ותלד להרב אתן, כי השגה ודבוק אחד הם (ע"ש נשג).

ההפעל מע"א: וְהֻסַּג אחור משפט (ישעיה נ"ט י"ד) zurückgedrängt werden, ע"ד המליצה כמו איש אשר נשוג אחור ובל יחפוץ לשבת בסוד מרעים, כן המשפט יסוג אחור מפני הַמְּעֻוָּתִים צדק. ושם הַסָּגַת גבול בתלמוד על כל הנכנס לדברי חברו ומהסר לו.

נסה

נִסָּה, העתיד אֲנַסֶּה, פ"י בנינו פיעל ענינו או בחינה או הרגל, הבחינה היא עשות העושה דבר אשר ע"י יודע ברור הענין מה שמסופק בו. והפעולה היא לו אות ונס על אמתת הדבר מה שירצה לברר בה: וַיְנַסּוּ אותי זה עשר פעמים (במדבר י"ד כ"ב) versuchen, auf die Probe stellen, שהיו מבקשים מהשם מעשים לברר בהם יכלתו לפי שהיו מסופקים בה, באמרם, היוכל אל לערך שלחן במדבר. וכדומה: ותבוא לְנַסּוֹתוֹ בחידות (מ"א י' י') כל זה נִסִּיתִי בחכמה (קהלת ז' כ"ג) ע"י נסיונות חכמה: נַס־נא את־עבדיך (דניאל א' י"ב): וַיְנַסֵּם ימים עשרה (שם שם י"ד) כי בנסיון המקצת תעיד על הכלל: אֲנַסֶּה־נא רק־הפעם בגזה (שופטים ו' כ"ט) נסה את המלאך ע"י הגזה. ולפי שהמנסה מנסה בדבר גדול, אשר ידמה פלא בעיני המנוסה, ונמנע לעשותו, אם מהעדר יכולת המנוסה, או מצד כבדות הדבר בעצמו אמר: הֲנִסָּה אלהים לבוא (דברים ד' ל"ד) wagen, etwas Großes unternehmen. ומענין זה בעצמו, בפעולה אשר הנושא לא ערב לבו לעשותו פן לא תצלה לו ולא ישיג בו תועלתו, ובכ"ז הוא מנסה אולי תצלח לו: הֲנִסָּה דבר אליך תלאה (איוב ד' ב') ein Wort wagen, יראתי פן תלאה ולשוא אדבר אך ועצור במלים מי יוכל. ומ"ש הרגל: ויואל ללכת כי לא־נִסָּה (ש"א י"ז ל"ט) ,gewohnt sein, לא עשה נסיון ללכת באלה: כי לא נִסִּיתִי באלה (שם שם ל"ט) כי גם דבר הקשה על האדם לעשותו בפ"א, אם ירגיל נפשו בו תחלה מעט מעט, יקנה לו יכלת, ד"מ תאמר לאדם שלא צם מעולם, שיצום ב' ימים רצופים, ימנע ממנו, כי לא נסה, וזה מצד כבדות הדבר בעצמו, ואם ירגיל נפשו בצום מעט מעט לשעות ולחצי יום וליום, יכול לצום אח"כ ב' ימים רצופים, וז"א כי לא נסיתי, לא הרגלתי בו: אֲנַסְּכָה בשמחה וראה בטוב (קהלת ב' א'). להרגיל במשך התענוגים: למען ענתך ולמען נַסֹּתֶךָ (דברים ח' י'), להרגילך בדברים קשים. לבלתי התרעם על יי כאשר לא יקרך כל חפצך, והמעונה ומנוסה ברדוים מוכן יותר לעבודת יי, וז"א להיטיבך באחריתך: לְמַעַן נַסּוֹת בם את ישראל (שופטים ב' כ"ב) זה כולל ב' ענינים, הא' בסורם מאת ה' ירדה אותם ויביאם לנסיונות קשות ע"י הגוים האלה, והבא להרגילם במלחמה, להוציא בהם היכלת לעשות מלחמה מכח אל הפועל. כי הוא מהוראת הפעל הזה נס ונסיון ע"י

לא תשיך (דברים כ"ג כ"א) הכוון בו סוחר מארץ אחרת, כי בני אומה הישראלית לא ידעו אז ממסחר וקנין, וכל מחיתם היתה עבודת האדמה ומקנה, ע"כ היו קוראין אנשי מסחר נכרי מארץ אחרת כמו שהיו קוראים את הסוחר כנעני, ע"ש כנע. ובסוחר התירו רוח בשעור, ע"ש נשך. ומזה: או מכר לְנָכְרִי (שם י"ד כ"א): לעם נָכְרִי לא ימשל למכרה (שמות כ"א ח') כתרגומו לגבר אוחרן. יראה כי מזכיר מכירה תמיד אצל נכרי העושה מסחר וקנין. ומזה נראה כי אין אלה יחס להם מצד הדת, כ"א מצד המעשה והמנהג: וגם אל־הַנָּכְרִי (מ"א ח' מ"א) ובס"נ: בארץ נָכְרִיָּה (שמות ב' כ"ב): ואנכי נָכְרִיָּה (רות ב' י') Fremde: נָכְרִיּוֹת נחשבנו לו (בראשית ל"א ט"ו). וע"א נאמר על אשה זונה מתנכרת במעשיה מן בשפתיו ינכר שונא, הנופל על המתדמה כאוהב ואינו. וע"ד בני נכר יתכחשו לי, נכרי ומתדמה כאוהב: מִנָּכְרִיָּה אמריה החליקה (משלי ב' ט"ז) Heuchlerin, freche Buhlerin, מראה עצמה אוהבת לכל ונכריה לכל, מתנכרת לבעלה ומכירה הנואף ובהיפך. כי זה ענין השרש הזה מורה דבר והפכו: מחלקת לשון נָכְרִיָּה (שם ו' כ"ד): ותחבק חיק נָכְרִיָּה (שם ה' כ'): ובאר צרה נָכְרִיָּה (שם כ"ג כ"ז). ומזה: ועצביך בבות נָכְרִי (שם ה' י'). ועצ"הש: עבודתו נָכְרִיָּה עבודתו (ישעיה כ"ח כ"א), מענין ונכר לפעלי און, מעשה אכזריות: סורי גפן נָכְרִיָּה (ירמיה ב' כ"א) wild, ausgeartet. כי העץ יוכר מפריו, ואם ישא פרי זר, בלתי ניכר, ובל יוצא מהרגל ומנהגו הראוי הוא נכרי למכירו, ע"ד במעלליו יתנכר נער לפי' הראב"ע.

הַכָּרָה שמ"נ ענינו עזות וחוצפה: הַכָּרַת פניהם ענתה בם (ישעיה ג' ט') Frechheit, והוא מתדמה לאשה זונה נכריה, כי היא העזה גדולה לנכריה מחלקת אמרי אהבה לאיש לא ידעתו מלפנים מאין בושה, והתבונות האלה משתתפות. והראב"ע פי' מלשון צורת הפרצוף וחזות אפים כי כל אשר יהגה האדם בקרב לבו יוכר אם מעט ואם הרבה בתואר ותמונת פניו, וזה נכון. ופעל הכיר נופל על דבר נודע בברור בסמניו. (ע"ש הכר).

מַכָּר שת"ז לאיש מיודע ונודע בדרכיו ובמעשיו: איש מאת מַכָּרוֹ (ש"ב י"ב י') guter Bekannter, שמכיר בו שעושה לו לטובתו: מאת מַכָּרֵיכֶם (מלכים ב' י"ב ח').

נכת

נְכֹאת או נְכֹת שם מין בשם: נכאת וצרי ולט (בראשית ל"ז כ"ה) Gewürz. והנכון כפירוש רש"י שהוא שם כולל לכל מיני בשם, Specereien. ומזה: ויראם את־כל־בית נְכֹתֹה (מלכים ב' כ' י"ג) בית האוצרות: Schatz-Kammer: את־בית נְכֹתֹה (ישעיה ל"ט ב').

נלה

הַנְלֹה פעל יוצא בנינו הפעיל ענינו כלוי והשלמת מעשה: כַּנְּלֹתְךָ לבגד (ישעיה ל"ג א') auf-hören, vollendet haben, כמו כְּהַנְלוֹתְךָ. והמכוון כמו ככלותך ונרדף עם כהתמך.

מִנְלֶה שמ"נ וענינו תכלית: ולא־יטה לארץ מִנְלָם (איוב ט"ו כ"ט) Endzweck, Ende, Ziel. (וע"ש מן).

נְמוּאֵל (אולי קריאה ונוסחא אחרת מן יְמוּאֵל) שם ע"פ (במדבר כ"ו ט') ומזה: משפחת הַנְּמוּאֵלִי (שם שם י"ב).

נמל

נָמַל פעל יוצא בב"ב. הקל נרדף ע"ש מול, וענינו חתיכת ערלת בשר: וּנְמַלְתֶּם את בשר ערלתכם (בראשית י"ז י"א) beschneiden. הנפעל: נִמּוֹל אתו (שם שם כ"ז) beschnitten werden. והשאר ע"ש מלל. והשם: כאשר הם נִמֹּלִים (בראשית ל"ד כ"ב).

נְמָלָה שם רמש ארץ נקבה: לך אל־נְמָלָה (משלי ו' ו') Ameise: הַנְּמָלִים עם לא־עז (שם ל' כ"ה) (ואולי זה שמם ע"ש שמוללים התבואה). *נָמַל ת"הש להוף ים בל' בעלי אסופות Hafen.

נמר

נָמֵר שם חיה שעורו מלא נקודות וחברברות וגונים שונים ומהיר מרוצה: וְנָמֵר חברברתיו (ירמיה י"ג כ"ג) Leopard, Tiger oder Pantherthier, נָמֵר שקד על עריהם (שם ה' ו'): וְנָמֵר עם־גדי

ומכיר אותו, אך יודה שהוא שלו. ולפעמים נכללו ב' המינים יחד: כל רואיהם יַכִּירוּם (ישעיה ס"א ט') ידעו ויודו האמת: ואינם מַכִּירִים לדבר יהודית (נחמיה י"ג כ"ד) können, verstehen. ידעו הלשון מלפנים ושכחוה, ולא יזכרו עוד בה להכירה לדבר אותה. ונופל על הראות אהבה והטית חן וחסד לנכרי כאלו הוא מיודעו ואוהבו: מצאתי חן בעיניך לְהַכִּירֵנִי (רות ב' י') als Freund anerkennen, freundlich sich gegen Jemanden zeigen: יהי מַכִּירֵךְ ברוך (שם שם י"ט) ומזה וַתַּכִּירֵהוּ לעמוד לפניך בתפילת נעילה, הטה חן וחסד לאנוש שפל ונבזה. והפכו: ואת אחיו לא הִכִּיר (דברים ל"ג ט') anerkennen, לא נשא להם פנים והן כמיודעים וחשבם כנכרים וזרים: כן אַכִּיר את־גלות יהודה (ירמיה כ"ד ה') אשים לב עליה להטות לה חסד: כי את־הבכור בן־השנואה יַכִּיר (דברים כ"א י"ז) anerkennen, יכיר ויודה האמת כי הוא הבכור: וכל העם הִכִּירוּ (ש"ב ג' ל"ו) wahrnemen, נוכחו והודעו והודו כי לא מדוד היתה מעשה הריגת אבנר, כולל ידיעה ותודה: ואין־לי מַכִּיר (תהלים קמ"ב ה') אין רוצה להודות שיודע אותי להיטיב עמדי. ומזה מכיר טובה, מודה על אמתת הטובה וגומל עליה. ועצ"הש: ולא יַכִּירֶנּוּ עוד מקומו (איוב ז' י') וכל הכיר המחובר אצל פנים ענינו משוא פנים ויתרון כבוד: לא תַכִּירוּ פנים במשפט (דברים א' י"ז) כי פנים כנוי למכובד איש נשוא פנים, והטעם, אף כי ידעתם כבוד האיש ויתרון מעלתו תעשו כאלו לא הכרתם אותו, וישוה בעיניכם כנכרי. ע"ד לא נכר שוע לפני דל. והטעם כמו את אחיו לא הכיר, nicht kennen wollen. וההפעל בתלמוד: הֻכַּר הגנב, לא הגוף כ"א פועל הגנבה, הטעם נודע מי הגונב: נתערבו ולבסוף הֻכְּרוּ.

ההתפעל מטושג הא', והוא חוזר ופעל מדומה כמשפטו: והיא מִתְנַכֵּרָה (מ"א י"ד ה') sich verstellen, unkennbar machen, השתנה גופה במלבוש להיותה נדמה נכרית: וַיִּתְנַכֵּר אליהם (בראשית מ"ב ז') sich fremd stellen, עשה עצמו נכרי להם. והתרגום כת' וחשב מה דמלל עמהון, והמבאר לנתיבות השלום תמה על התרגום ע"ש. ולדעתו כונתו, כי לפי שנאמר והם לא הכירוהו, א"כ לא היה צריך להתנכר ולהשתנות, כמו באשת אחאב, שהיתה יראה פן יכירוה, ע"כ מפרש ויתנכר ע"ד וינכרו את המקום, שהיה מתאכזר עמהם שלא כמנהג עם נכרים אחרים ודבר אתם קשות ואכזריות. וכמו ונכר לפעלי און להלן והבן: גם במעלליו יִתְנַכֶּר־נער (משלי כ' י"א) sich zu erkennen geben. וזה יוצא בהוראתו מחבריו, כי הוא פעל חוזר מהפעיל הכיר. ובעבור זה נרחק הראב"ע לפ' אם זך ויושר מעשה הנער יתנכר בו שהוא נער ויסברו שהוא גדול:

נֵכָר ת"הש לדבר זר, אם לאיש שאינו מקרוביו ממשפחתו, מעם ומארץ, או לדבר שאינו מקובל על הדעת: בן־נֵכָר (בראשי' י"ז י"ב) Fremdling, Ausländer: אדמת נֵכָר (תהלים קל"ז ד') שאינו ארץ אבותיו ומולדתו: אל נֵכָר (שם פ"א י') Abgott, שאינו מקובל על הדעת, היפך וכל העם הכירו, ושם אל לפי דעת היושבים: בהבלי נֵכָר (ירמיה ח' י"ט), וסמוך: אלהי נֵכַר הארץ (דברים ל"א ט"ז) חסר הנסמך עם ארץ נכר. ומ"א: וְנֵכֶר לפעלי און (איוב ל"א ג') כנוי לצרה ואכזריות Unglück; אשר מרכב מן אך זר. ולזה הוא נרדף עם איד ואולי נקרא יום רעה נֵכֶר, על כי האדם לא ידע נתיבותיו ודרכו חשך לפניו, כאלו נכרי הוא לו, ולא יכירנו מקומו; תחת אשר ימי הטובה כאוהבים ומכירים לגבר. וי"מ מזה: ביום נָכְרוֹ (עובדי' א' י"ב) Unglückstag, כי יום בעצמו מורה יום פרענות ע"ש יום. אע"פ שהוא ע"מ אחר ויהיה שם ולא מקור.

נָכְרִי שם יחס לאיש זר. ומשתתף לאיש שהוא מדת אחר, או מעם אחר, או מארץ אחרת, או ממשפחה אחרת: כי נָכְרִי אתה (ש"ב ט"ו י"ט) Fremder מארץ אחרת: נָכְרִי הייתי בעיניהם (איוב י"ט ט"ו) unbekannt, זר ולא נודע: כי איש נָכְרִי יאכלנו (קהלת ו' ב') הפך קרוב ואף שהוא מדתו: וְנָכְרִי לבני אמי (תהלים ס"ט ט') כל אלה נכרים אשר אין להם יחס במשפחה אף מבעלי דת אחת. וכן: נָכְרִי ואל־שפתיך (משלי כ"ז ב') ein Anderer; היפך אתה. והטעם אחד, אך כאשר ירמוז על נָכְרִי מארץ אחרת יזכיר בו הפכו אחיך: איש נָכְרִי אשר לא אחיך (דברים י"ז ט"ו) ein Ausländer, von fremder Nation: את־הַנָּכְרִי תגש ואשר יהיה לך את אחיך (שם ט"ו ג') לַנָּכְרִי תשיך ולאחיך

בגלוי ויבקשו ערמה שיוכלו להמיתו ולא יודע כי הם הרוצחים, וההתפעל כדרך נתחכמה. וזהו ההבדל שבינו ובין ערם, כי הערמה הוא תחבולה נסתרה שלא ירגיש אותה האיש אשר ירצה לצוד אותו, והתנכלות הוא תחבולה להסתיר מעשה הרע מעיני הרואים זולת המעוול: להתנכל בעבדיו (תהלים ק״ה כ״ה), הפשו ערמה להביאם לעבדות מבלי שיוכר שהם אכזרים.

נְכָלִים שמ״ז מזה: בנכליהם אשר־נכלו לכם (במדבר כ״ה י״ח) hinterlistige Anschläge.

נכס

נְכָסִים שת״ז לכל קניני אדם ועשרו: בנכסים רבים שובו (יהושע כ״ב ח׳) Güter, Vermögen, Reichthum: עשר ונכסים (קהלת ה׳ י״ח).

נְכַס בל׳ רבים נכסין, ענינו בל׳ ארמית כמו בעברית, ומנכסי מלכא (עזרא ו׳ ח׳): לענש נכסין (שם ז׳ כ״ו) Geldbuße. בכל מאדך, תרגום בכל נכסך.

נכר

נָכַר פעל עומד ויוצא, הב״ב. השרש הזה כולל בלשון מושגים דבר והפכו. המושג הא׳ זרות והרוק הבלתי נודע, והב׳ הפכו ידיעה והיכר, ומתחלף על ב׳ המושגים לפי בנין הפעל. הקל ענינו זרות ורחוק: אל תרא את אחיך ביום נכרו (עובדיה א׳ י״ב) fremd sein, נעשה זר ונכרי מארצו ע״י הרחקו.

הנפעל יש ענינו מן המושג הב׳ ידיעה והכרה: לא נכרו בחוצות (איכה ד׳ ח׳) erkannt werden, כי חשך תארם ואבדה הידיעה מיודעיהם מלפנים: בשפתיו ינכר שונא (משלי כ״ו כ״ד) sich unkenntlich machen, [sich verstellen] ר״ל השונא יסתיר את שנאתו בשפתיו ויתראה כאוהב. והוא פעל הוזר ומדומה, עושה עצמו אוהב מכיר ומודע. ורש״י פי׳ כמו יתנכר, כאדם המתחפש ומשתנה בדבריו או במעשיו ובגדיו שלא יכירו מי הוא. ואף שהכונה אחת אך אין הוראת הנפעל בענין זה ע״ד זה. ויש ענינו הכרת יתרון ונשיאות פנים: ולא נכר־שוע לפני־דל (איוב ל״ד י״ט) vorgezogen werden, אף שהוא שוע לא ינתן לו הכרת פנים לכבדו יותר ולשאת לו פניו ביתרון מעלה. ועד״ז כתב המליץ לוצאטו: לא נכרו בחוץ כל מישיר לכת, לא ינתן לו יתרונו הראוי לו מצד ישרו.

הפיעל יש מ״ש מן מושג הא׳ זרות: פן־ינכרו צרימו (דברים ל״ב כ״ז) verkennen, וייחסו הפעולה לזר לא עשהו, וזה שלא בכוון, בדמיון טעות מצד העדר ידיעת הפועל: ואתתם לא תנכרו (איוב כ״א כ״ט) verkennen, שהם ברורים כל כך באמתתם, עד שלא יהיו זרים בעיניכם לדמות שאינם אמת. וכן הטועה במחשבתו ומדמה על אוהבו שהוא אוהבו יאמר: נכר את אוהבו verkennen. ומה שהוא בכוון: וינכרו את המקום הזה (ירמיה י״ט ד׳) sie haben diesen Ort entfremdet, ר״ל בתועבותיהם ובגלוליהם בעבדם אלהים אחרים עשו לי המקום הזה כאדמת נכר, ונפשי בחלה בו, התנהגו בו מנהג נכרי וזרות, שלא כמשפט הידוע לה׳ להתנהג בו, וזה בזדון. ויש ענינו סגירה ומסירה: נכר אותו אלהים בידי (ש״א כ״ג ה׳) überliefern, כמו סגר.

ההפעיל ממושג הב׳ ידיעה על פנים שונים: כי יכיר בלהות צלמות (איוב כ״ד י״ז) kennen, ידיעת הדבר מצד הרגלו בו ידע כל אופניו ולא יחרד מפניו כי הוא מרגל בו: ולא־אכיר מראהו (שם ד׳ ט״ז) לא ידעתי תארו וענינו כי זר הוא לי לא הרגלתי בו: לא־הכירו דרכיו (שם כ״ד י״ג) כמו לא ידעו. ונופל על השב לדעת דבר ידע מלפנים אחרי סור הדבר אשר היה מעלים ידיעתו ממנו: ולא הכירו (בראשית כ״ז כ״ג) erkennen, כי היו ידיו שעירות, לא סר הדבר המעלים מידיעתו אשר ידעו מלפנים: ויכר יוסף את־אחיו (שם מ״ב ח׳) כי השתנותם לא היה, כ״כ שיעלים ידיעתו אותם, ע״כ הזכיר עליהם: והם לא הכירהו (שם שם ה׳) מצד השתנותו נעלם ידיעתם אשר ידעוהו מלפנים; ולא הכירוהו (איוב ב׳ י״ב) השתנה צורתו: בטרם יכיר איש את רעהו (רות ג׳ י״ד) כי בחשך אין הבדל להבדיל בין הנודע לבלתי נודע בסמניו. כלם על דבר יודע אותו בתחלה ונעלם הידיעה מצד איזה סבה, וסרה הסבה וישוב לדעתו נופל בו הכיר, erkennen. ונופל על הודעת דעת והתוודות את האמת: הכר־נא למי החותמת (בראשית ל״ח כ״ה) bekennen, יודע היה

ו ע"א: וְהִכָּה בים חילה (זכריה ט' ד') werfen. השלכה: וְהִכָּה בים גלים (שם י' י"א) על הרמת גלים כאלו יכו גל את חברו, ולפי זה נקראו גם כן משברים, כי נדמה למראה עין כאלו ישברו איש באחיהו, וגם הלועז האשכנזי יאמר על ענין זה מליצה כדומה לה, Wellenschlag: וְהִכֵּיתִי קשתך מיד שמאלך (יחזקאל ל"ט ג') ausschlagen הפלה מיד. וכל הכה לפי חרב, הוא נצחון שלם.

ההפעל: הֻכָּה את־המדינית (במדבר כ"ה י"ד), הֻכָּה אפרים (הושע ט' ט"ז): הֻכְּתָה העיר (יחזקאל ל"ג כ"א): הֻכּוּ בטחרים (ש"א ה' י"ב) נגע: על־מה תֻכּוּ (ישעיה א' ה') וַיֻּכּוּ שטרי בני ישראל (שמות ה' י"ד): הוּכָּה כעשב ויבש לבי (תהלים ק"ב ה') בנח ודגש.

נָכֶה תה"ש למכאוב וחולשה ושבר: בן נְכֵה רגלים (ש"ב ד' ד') lahm, מוכה רגלים: עני ונְכֵה־רוח (ישעיה ס"ו ב') niedergeschlagenes Gemüth, כמו שבר רוח. ומ"א: נאספו עלי נֵכִים (תהלים ל"ה ט"ו). תאר לאנשים פחותים מן נכאו מן הארץ: Elende, Verworfene: לאשישי קיר חרשת תהגו אך נְכָאִים (ישעיה ט"ז ז') um die Grundfesten קיר חרשת, seufzt ihr, tief niedergebeugt, ונכאים כמו מדוכאים, וכמו נכאי לבב (ע"ש כאה וע"ש אשש).

מַכָּה שמ"נ להכאה ונגע ופצעים על איזה אופן שיהיה: ויך יי בעם מַכָּה רבה (במדבר י"א ל"ג) Schlag, Niederlage, מגפה: כל־חלי וכל־מַכָּה (דברים כ"ח ס"א) Plage, ות"הש: וּמַכָּה טריה (ישעיה א' ו') Wunde: וּמַכָּתִי אנושה (ירמיה ט"ו י"ח): וּמַכּוֹת חדרי־בטן (משלי כ' ל') ובסו"ל לע"ז: מן הַמַּכִּים אשר יכוהו (מ"ב ה' כ"ט) Wunden. וע"א: נתתי חטים מַכּוֹת (ד"ה ב' ב' ט') zerstoßen, מן כתת, פי' כתושין. וי"מ כמו מכלת. כ"ב כתוב במלכים במקומו מַכֹּלֶת.

נכח

נֹכַח תה"פ לתאר פעולה הנעשית מעצם העומד במצב קו הישר והשוה נגד עצם אחר לעמתו: ויחנו אלה נֹכַח אלה (מ"א כ' כ"ט) gerade gegenüber: נֹכַח בית המלך (אסתר ה' א') ומזה: נֹכַח עיני ה' דרכי־איש (משלי ה' כ"א) vor Augen haben, המליצה כי דבר מה שהוא בקו ישר יראה הרואה היטיב. והענין, גלוי לפניו: עונו ישים נֹכַח פניו (יחזקאל י"ד ד') beständig vor Augen haben, ובשמוש למ"ד לע"ז והוא אחד, ככל ת"הפ הבאים באות שמוש או זולתו: לְנֹכַח הצאן (בראשית ל' ל"ח): לְנֹכַח אשתו (שם כ"ה כ"א), י"א כמו בעבור: עיניך לְנֹכַח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך (משלי ד' כ"ה) deine Augen seien offen und frei, und deine Blicke gerade hin gerichtet, כי זה האות אם איש טוב וישר בקרב לבו, בראותו פנים אל פנים עת ידבר עם זולתו, כי האדם אשר לבבו לא נכון עמו לא יעצור כח להביט נכחו אל פני עמיתו, כאלו הוא חופש חדרי בטנו. והבן. או המוסר הסתכל רק במה שלפניך בהוה לפיהו תעשה, ולא תתחכם למרחוק במה שלמעלה ממך או במה שתחתיך, במה שלפנים ובמה שלאחרי כן. ובכנוי: נִכְחוֹ תחנו (שמות י"ד ב') ihm gerade gegenüber. ויש מן נָכֹחַ: הולך נְכֹחוֹ (ישעיה נ"ז ב').

נְכֹחָה ת"הש או ת"הפ ליושר ושוה מוסרי: עשות נְכֹחָה נאם יי (עמוס ג' י') gerade, recht: וּנְכֹחָה לא תוכל לבוא (ישעיה נ"ט י"ד): כלם נְכֹחִים למבין (משלי ח' ט') Rechtes, Redlichkeit, einleuchtend, נרדף עם וישרים: בארץ נְכֹחוֹת יעול (ישעיה כ"ו י') יעות הישר והשוה: ולא־תחזו־לנו נְכֹחוֹת (שם ל' י') ואם תעיין תמצא כי ש' נכח יכח משותפים במושג: מה, אך הא' יתורגם בלשון, richtig והב' בלשון, recht.

נכל

נָכַל פעל עומד, גב"ב. הקל ענינו חשב מחשבת ערמה ומרמה לרמות: וארור נוֹכֵל ויש בעדרו זכר (מלאכי א' י"ד) betrügen, Ränke schmieden, hinterlistig sein. מסתיר מחשבה רעה תחת מסוה טובה.

הפיעל מזה: אשר־נִכְּלוּ לכם (במדבר כ"ה י"ח) hinterlistige Anschläge aushecken, הראוי גלויים לבקש אהבתם ובתוכם שמו ארבם להונותם.

ההתפעל מזה: וַיִּתְנַכְּלוּ אתו להמיתו (בראשית ל"ז י"ח) geheime Anschläge fassen, שלא רצו להמיתו

לפי ששם נין מורה שררה וממשלה ומזה לד"ק הנפעל: לפני שמש יִנּוֹן שמו (תהלים ע"ב י"ז) ינוב ויגדל, blühen, groß sein. (נִינָם יחד, בשרש ינה).

מָנוֹן שת"ז מזה: ואחריתו יהיה מָנוֹן (משלי כ"ט כ"א) Herr, Regent, כבן קם תחת אביו לשלט בנכסיו ולהנם דהק הרא"א בהעתקתו: (ניר בשרש נור).

נִינְוֵה העיר הגדולה לאלהים קרית ממלכה למלך אשור הנזכרת בס' (בראשית י' י"א י"ב; ישעיה ל"ז ל"ז; נחום ב' ט'; יונה א' ב', ג' ג'). לדעת מקומה איה, ראה ספרי באכארט, ניבוהר, אשר מצא בלכתו למסעיו שם כפר ששמו Nunia. ובימינו נפלאות עשו במחקריהם הנוסעים המלומדי' באָטטאַ ולאַיארד האנגלי, בהתרם את משואות העיר מימי קדם קדמתה ועמלו להוציאם לאור, ונודע לעין כל כי דברי ספרי קדשנו מקורות העיר וממלחמות מלכי אשור אמת ואמונה, כי נמצאו במעבה האדמה תחת תל עולם אבנים מפותחות פתוחי חותם, ומחוקים עליהם תבנית תמונת כל המדובר בדברי הנביאים. ראו נבונים ותמהו, דורשי ה' ויחי לבבם, בשימם לב כי לא נפל דבר מדברי ה' ארצה משנות דור ודור עד היום הזה. (ראה בס' Monuments of Niniveh, by Layard Lond. 1849).

נִיסָן הוא החדש הראשון לבני ישראל, הנקרא בספרי קדם חדש האביב. ואולי נקרא כן על שם הנצנים אשר נראו בארץ בחדש הזה, ויהיה נִיסָן בהוראתו כמו נִיצָן, נִצָּן. ולד"ק מקורו בל' פרס, כי בה מלת Navaçan שה"ת ליום ראשית השנה (ראה Benfey Monatsnamen S. 131): ויהי בחדש נִיסָן (נחמיה ב' א'): בחדש הראשון הוא חדש נִיסָן (אסתר ג' ז') ע"ש אבה.

נכד

נֶכֶד שת"ז לבן הבן: ולא־נֶכֶד בעמו (איוב י"ח י"ט) לניני ולְנֶכְדִּי (בראשית כ"א כ"ג) Enkel.

נכה

נָכָה פעל יוצא, דב"ב. הנפעל ענינו הכאה: וְנִכָּה ומת (ש"ב י"א ט"ו) geschlagen werden: נִכְּאוּ מִן־הארץ (איוב ל' ח') אל"ף ת' ה"א, heraus gestoßen, geschlagen werden. וי"מ אותו כמו נדכאו, לגריעותם (ע"ש כאה).

הפיעל ענינו מגרע ופוחת מדבר: אולי אוכל נַכֶּה־בו (במדבר כ"ב ו') vermindern, והראוי נכות. וכמוהו בתלמוד מְנַכֶּה לו מן הדמים, abrechnen, מגרע לו.

הפועל: והשערה נֻכָּתָה (שמות ט' ל"א) zer-schlagen werden: והחטה והכסמת לא נֻכּוּ (שם שם ל"ב).

ההפעיל כולל כל מיני הכאה ביד או בחרב לפצע או למיתה, ושלוח נגעים וענשים ומלקות: הִכָּה הברד (שם ט' כ"ה) zerschlagen, השחתה: הִכָּה כל־בכור (שם י"ב כ"ט) schlagen, מכת מות: הִכָּה בחרב (דברים י"א י'): הִכָּה עבדך (ש"א י"ז ל"ו) erlegen: לא נַכֶּנּוּ נפש (בראשית ל"ז כ"א) um-bringen, וכל מכת נפש מיתה: הִכִּיתָה אותם ולא חלו (ירמיה ה' ג') Plagen, יסורים: בחרפה הִכּוּ לחיי (איוב ט"ז י') Ohrfeigen: וכי־יַכֶּה איש את־עין עבדו (שמות כ"א כ"ו) ausschlagen: גוי נתתי לְמַכִּים (ישעיה נ' ו'): וּלְהַכּוֹת באגרוף רשע (שם נ"ח ד'). ועל שלוח נגע ושאר ענשים: הִכֵּיתִי אתכם בשדפון (חגי ב' י"ז): יַכְּכָה יי בשגעון (דברי' כ"ח כ"ח). ועל דחיפה וספוק: וְהַךְ כַּף אל־כַּף (יחזקאל כ"א י"ט) zusammen schlagen, mit den Händen klatschen: וַיַּכּוּ־כָף (מ"א י"א י"ב) לשמחה, כמו ימחאו כף: הַךְ ארצה (מ"ב י"ג י"ח) ירייה חץ: וַיַּכּוּ את־צקלג (ש"א ל' א') הריסה, שהרי לא המיתו איש. וכמוהו: וְהִכִּיתֶם כל־עיר מבצר (מ"ב ג' י"ט): יומם השמש לא־יַכֶּכָּה (תהלים קכ"א ו') quälen, plagen: ולא־יַכֵּם שרב ושמש (ישעיה מ"ט י'): וַתַּךְ השמש על־ראש יונה (יונה ד' ח'). וע"א: וְהִכָּהוּ לשבעה נחלים (ישעיה י"א ט"ו) zer-theilen בקוע: וְהִכָּה בכיור או בדוד (ש"א ב' י"ד) דקירה ותחיבה: לכו וְנַכֵּהוּ בלשון (ירמיה י"ח י"ח) מכת לשון מלשינות: וַיַּךְ לב־דוד אותו (ש"ב כ"ד י') pochen, unruhig sein, הכאת לב ופעימות רוח על המתחרט על מעשה שעשה. ובא על צמיחה וגדול: וַיַּךְ שרשיו כלבנון (הושע י"ד ו') כנוי להרחבת העלים ויכו זה בזה. או נופל הלשון הזה על הרחבה ומתיחה כמו ומחה אל כתף.

באלה משמע גמול ממש, לשמור מטרת הזמן הראוי ונכון לנקום, כי בהש"י נופל ההמתנה על יום מועד עפ"י מסבות הראוי לשלם גמול, ובאדם כאשר לא ימצא לו עת להנקם מהר הוא ממתין לעת מצוא:

מַטָּרָה שת"נ. יש ענינו כמו בית משמר: עצור בחצר הַמַּטָּרָה (ירמיה ל"ט ט"ו) Verhafts-ort, Gefängniß, שבו השבויים נשמרים מלצאת, שוה לל' ארמית. וע"א תא"הש: בשער הַמַּטָּרָה (נחמיה י"ב ל"ט) Wache, מקום מעמד שומרי השער ויש שמ"נ לנקודת המקום שאליו יכונן המורה חץ לפול שם, ואותה הנקודה שומר בעינו לכוין אליה: לשלח־לי לְמַטָּרָה (ש"א כ' כ') das Ziel: כַּמַּטָּרָא לחץ (איכה ג' י"ב) באׄ ת' ה"א: ויקימני לו לְמַטָּרָה (איוב ט"ז י"ב) Zielscheibe.

נְטַר בסמיכות השם בִּלְבָא ל' שמירה בארמית (דניאל ז' כ"ח).

נטש

נָטַשׁ העתיד יִטֹּשׁ, פ"י, גב"ב. הקל יש ענינו עזיבה והסרת השגחה מדבר כמו זנח: נָטַשְׁתִּי את־נחלתי (ירמיה י"ב ז') verlassen, הסיר השגחתו מהם אל המקרים, וע"ש נתש: כי לא־יטש יי עמו (תהלים צ"ד י"ד): ועל־מי נָטַשְׁתָּ מעט הצאן (ש"א י"ז כ"ח) überlassen, כי כאשר נזכר בו אצל מי יעזוב איננו למקרה: וַיִּטֹּשׁ את הצאן על שומר (שם י"ז כ') מסר שמירה ביד אחר: ודמיו עליו יִטּוֹשׁ (הושע י"ב ט"ו) auflegen, ישים עליו ענש הדם לשמור ולענש עליו, וזה הוראת קשור על. אבל: וַיִּטֹּשׁ את־דור עברתו (ירמיה ז' כ"ט) עזיבה ממש אל המקרה, כשאין נזכר על מי נטש: ועתה נְטָשָׁנוּ יי אלהינו (שופטים ו' י"ג) und jetzt hat uns Gott verlassen. ועמו, הסח דעת מדבר: והנה נָטַשׁ אביך את דבר האתונות (ש"א י' ב') הסיח דעתו מלדאוג: תשמטנה וּנְטַשְׁתָּהּ (שמות כ"ג י"א): ואל־תִּטֹּשׁ תורת אמך (משלי א' ח') vernachlässigen, תחדל מלעשות: וַיִּטֹּשׁ אלוה עשהו (דברים ל"ב ט"ו) הדל לעשות דבריו: ולפני התגלע הריב נְטוֹשׁ (משלי י"ז י"ד) ablassen, הסח ידך ממנו. ובא פ"א לענין נתש: וְנָטַשְׁתִּי אתכם נאם ה' (ירמיה כ"ג ל"ג) verstoßen, ע"ש נתש: וּנְטַשְׁתִּיךָ המדברה (יחזקאל כ"ט ה') ich will dich in die Wüste hinwerfen. ולפעמים בא במקום פעל עזר המצטרף על פעל אחר הבא אחריו במקור, להגביל בו שימת הרשות ויכלת וסבה ותת מקום לעשות המעשה: כמו הניח: ולא נְטַשְׁתַּנִי לנשק לבני ולבנותי (בראשית ל"א כ"ח) zulassen. ויש ענינו פזור והתפשט: והנה נְטֻשִׁים על־פני כל־הארץ (ש"א ל' ט"ז) ausgebreitet, zerstreuet. וכולל ג"כ עזיבה, שהיו נעזבים למקרה בלי חשש דבר: וַיִּטֹּשׁ על־המחנה (במדבר י"א ל"ה) sich verbreiten, וי"א שהוא במקום זה עומד. וי"ל מזה: ודמיו עליו יִטֹּשׁ, יתפשט עליו, להחשב לו לענש, כי כסוי בדם מורה העלמת החטא והענש, וגלויו מורה זכרון לענש: מפני חרב נְטוּשָׁה (ישעיה כ"א ט"ו). פשוטה ושלופה מתערה וגלויה, ויש אומרים אל תקרא נטושה כי אם לְטוּשָׁה: וַתִּטֹּשׁ המלחמה (ש"א ד' ב') sich ausdehnen, ג"ז עומד.

הנפעל מע"ב: נִטְּשָׁה על־אדמתה (עמוס ה' ב') zerstreuet werden: נִטְּשׁוּ עברו ים (ישעיה ט"ז ח') sich ausdehnen: נִטְּשׁוּ חבליך (שם ל"ג כ"ג) los werden, כי חבל הנפשט ונמתח הרבה ירפה: וַיִּנָּטְשׁוּ בעמק רפאים (ש"ב ה' י"ח) sich ausbreiten:

הפועל מע"א: כי־ארמון נֻטָּשׁ (ישעיה ל"ב י"ד) verlassen werden, נעזב מיושב וישום.

נְטִישָׁה שת"נ לענפים המתפשטים ומתרחבים הנה והנה: נְטִישׁוֹתֶיהָ עברו ים (ירמיה מ"ח ל"ב) Zweigen: ואת הַנְּטִישׁוֹת הסיר התז (ישעי' י"ח ה') Ranken. נאמר על זמורות הגפן הארוכות, וכן תמצא שרש שלה נאמר על עזיבה, ופשוט ואריכות הענפים. (ניד בשרש נוד).

נֵיבָי שם ע"פ (נחמיה י' כ').

נָיוֹת הכתיב נְוָיוֹת, שם עצם פרטי למקום אצל רמה: בְּנָיוֹת ברמה (ש"א י"ט י"ח, י"ט) ועוד כמה פעמים, והוא נגזר מן נָוֶה, ל' דירה, ויתורגם Wohnungen, כי שם היו משכנות בני הנביאים.

נין

נִין שת"ז לבן: לי וּלְנִינִי ולנכדי (בראשית כ"א כ"ג) Sohn, ונ"ל כי נין יאמר רק על בן המושל במלכות אביו, Thronfolger: שם ושאר וְנִין ונכד (ישעיה י"ד כ"ב) ופי' רש"י בן מושל במלכות אביו.

ובנוסח הברכה: נְטִילַת ידים, על הרחיצה, לפי שצריך להגביה ידיו אחר הרחיצה, וישא יעקב רגליו תרגם ונטל, וכן נקרא ע״ש נשיאות כפים: נְטִילַת לולב, לפי שעקר מצותו הטלטול והנענוע: ובא ג״כ זה נוטל חלקו כלומר לוקח ונושא אתו, כי גם השם נשא נכלל לקיחה ונשיאות.

נְטַל בלשון ארמית ענינו הרמה והגבהה: עיני לשמיא נִטְלֵת (דניאל ד׳ ל״א) ich erhob meine Augen zum Himmel.

נטע

נָטַע, העתיד יִטַּע, המקור נְטוֹעַ, טַעַת, פ״י, בב״ב. הקל עקר ענינו תקיעת שרש בארץ במקום קבוע לצמח ולגדל במקומו: אשר נָטַע כרם (דברים כ׳ ו׳) pflanzen: וְנָטַעְתִּי בהם עץ כל פרי (קהלת ב׳ ה׳): נִטְעוּ נטעים (ירמיה ל״א ה׳): עת לטעת (קהלת ג׳ ב׳): לבנות וְלִנְטֹעַ (ירמיה א׳ י׳): וַיִּטַּע ה׳ אלהים גן (בראשית ב׳ ח׳). ועצה״ש: וְנָטַעְתִּי אתכם (ירמיה מ״ב י׳), להזק היושבים במקום כשרש נטוע קבוע ועשה שרש למטה ופרי למעלה: וּנְטַעְתִּיו ושכן תחתיו (ש״ב ז׳ י׳): תגרש גוים וַתִּטָּעֶהָ (תהלים פ׳ ט׳): וכמשמרות נְטוּעִים (קהלת י״ב י״א), ל׳ חוזק וקבוע: לִנְטֹעַ שמים וליסד ארץ (ישעיה נ״א ט״ז), שניהם קביעות החזקה: וַיִּטַּע אהלי אפדנו (דניאל י״א מ״ה): הֲנֹטַע אזן (תהלים צ״ד ט׳), על מקום נכון, טעם כל אלה הזוק וקביעות וכולל ג״כ הסדור בערך משוער, כמו נטעים מסודרים.

הנפעל: אף בל־נִטָּעוּ (ישעיה מ׳ כ״ד).

נֶטַע שת״ז: ועשה קציר כמו־נָטַע (איוב י״ד ט׳) Pflanze: נֶטַע שעשועיו (ישעיה ה׳ ז׳): ויושבי נְטָעִים (ד״ה א׳ ד׳ כ״ג): נִטְעֵי נעמנים (שם י״ז י׳). ויש שמ״ז: ביום נִטְעֵךְ תשגשגי (שם שם), ומשקלו נֶטַע שם הפעולה. ומ״א: בנינו כִּנְטִעִים (תהלים קמ״ד י״ב) Pflanzen.

מַטָּע תה״ש זכר: מַטַּע ה׳ להתפאר (ישעי׳ ס״א ג׳) Pflanze: מערוגת מַטָּעָהּ (יחזקאל י״ז ז׳): לְמַטָּעֵי כרם (מיכה א׳ ו׳): נצר מַטָּעַי (ישעי׳ ס׳ כ״א) ein Sprößling von mir gepflanzt: כמו וכנה אשר נָטְעָה ימינך (תהלים פ׳ ט״ז).

נטף

נָטַף העתיד יִטֹּף, פ״י, בב״ב. הקל ענינו נזילה ונגור בנחת, ורבו על נטיפת דבר מתוק וערב: שמים נָטָפוּ גם עבים נָטְפוּ מים (שופטי׳ ה׳ ד׳) triefen, tröpfeln, fließen: יִטְּפוּ ההרים עסים (יואל ד׳ י״ח): וידי נָטְפוּ מור (ש״ה ה׳ ה׳). ועצה״ש: ועלימו תִּטֹּף מלתי (איוב כ״ט כ״ב): נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שפתי זרה (משלי ה׳ ג׳), דברים מתוקים.

ההפעיל: וְהִטִּיפוּ ההרים עסים (עמוס ט׳ י״ג) triefen, fließen, הוא ע״ד גוזמא על רוב יבול ותנובת מגד האדמה: וְהַטֵּף אל־דרום (יחזקאל כ״א ב׳), דבור נבואי: והיה מַטִּיף העם הזה (מיכה ב׳ י״א): אל־תַּטִּפוּ יַטִּיפוּן (שם שם ו׳). ישראל יטיפו וידברו לנביאים „אל תטיפו״.

נָטָף יש שת״ז לטיפה: כי יגרע נִטְפֵי־מים (איוב ל״ו כ״ז) Tropfen. ויש שם שרף הנוטף מאילן כעין צרי הנותן ריח טוב: נָטָף ושחלת (שמות ל׳ ל״ד) Balsam.

נְטִיפוֹת שם תכשיט מה: הַנְּטִיפוֹת והשרות (ישעיה ג׳ י״ט) Balsambüchse: השהרנים וְהַנְּטִיפוֹת (שופטים ח׳ כ״ו), כלי שמשימים בו נטף.

נְטֹפָה שם עיר קרוב לבית לחם יהודה: אנשי נְטֹפָה חמשים וששה (עזרא ב׳ כ״ב) ובסמיכות השם: מהרי הַנְּטֹפָתִי (ש״ב כ״ג כ״ח).

נטר

נָטַר, העתיד יִטֹּר, ופעם אחת יִנְטֹר, פ״י, בנינו קל. ענינו כמו נצר המורה שמירה שנכלל בו המתנה, טבעי או מוסרי: כרמי שלי לא נָטָרְתִּי (ש״ה א׳ ו׳) warten, hüten, pflegen: לְנֹטְרִים את פריו (שם ח׳ י״ב). וישמור תר׳ ונטר, והמוסרי נופל על שמירת איבה בלב לזכור בה ולהמתין עד בוא יום להנקם עליה וקשורו בלמ״ד: נוקם הוא לצריו וְנוֹטֵר הוא לאויביו (נחום א׳ ב׳) Haß oder Groll nachtragen: לא תקום ולא־תִטֹּר את־בני עמך (ויקרא י״ט י״ח) grollen. הנקמה מיד והנטירה לזמן מכשר ונכון. והקבלה, כי הנקמה במעשה ונטירה בדברים, שמזכיר עון למי שמטיב לו שהוא לא יגמול לו כפי מעשהו: ולא לעולם יִטּוֹר (תהלים ק״ג ט׳): הֲיִנְטֹר לעולם (ירמיה ג׳ ה׳)

וְאַט אֶת־יָדִי עָלֶיךָ (שם ט"ו ו'), לרעה. ואצל אהל:
וַיַּטּוּ לְאַבְשָׁלוֹם הָאֹהֶל (ש"ב ט"ז כ"ב) ,ausbreiten
יַטּוּ: יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי (ישעיה נ"ד ב') aufschlagen, ausspannen. ומ"ש הורדה והשפלה: הַט שָׁמֶיךָ וְתֵרֵד (תהלים קמ"ד ה'): herunterbeugen: אַל תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ (שם כ"ז ט'), תשפיל. ויש שהוא דחיה: יַטּוּ אֶבְיוֹנִים מִדָּרֶךְ (איוב כ"ד ד'): abführen, verdrängen, verstoßen: וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ (עמוס ב' ז'), דחיה טבעי או מוסרי: וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק (ישעי' כ"ט כ"א), ובמובנו המוסרי ענינו הסתה לסור מטוב: לֵב הוּתַל הִטָּהוּ (שם מ"ד כ'): ein thörichter Sinn hat ihn verleitet: הִטַּתּוּ בְּרֹב לִקְחָהּ (משלי ז' כ"א): וְרָב כֹּפֶר אַל־יַטֶּךָּ (איוב ל"ו י"ח): verleiten, biegsam machen, überreden: וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם (תהלים קכ"ה ה'): נָשָׁיו הִטּוּ אֶת־לְבָבוֹ (מ"א י"א ד'): אַחֲרֵי־רַבִּים לְהַטֹּת (שמות כ"ג ב'), המשפט. פי' כי תענה דעתך על ריב ספק לא תהיה דעתך מוטה אחרי הרבים לרעה להטות המשפט לעול; כי כל הטיה שאצל המשפט הוא עוות המשפט לצד עול, כי המשפט הוא הישר ע"פ שורת הדין: לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ (שם שם ו'): אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט (דברים כ"ז י"ט): עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִטּוּ אֵלֶּה (ירמיה ה' כ"ה), zuwegenbringen, הסבו והמשיכו: וְאַט אֵלָיו אוֹכִיל (הושע י"א ד'), reichen, הקרבה: וְעָלַי הִטָּה־חֶסֶד (עזרא ז' כ"ח), כמו המשיך. ובא עומד גם בהפעיל: דַּרְכּוֹ שָׁמַרְתִּי וְלֹא אָט (איוב כ"ג י"א), weichen, לסור: וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל מִזְבֵּחַ (עמוס ב' ח'), sich anlehnen, ausbreiten, היו מותחים ונשענים עליהם.

מַטֶּה שת"ז, נרדף עם שבט, אשר שניהם ענינם או מקל למשען: וַיֹּאמֶר מַטֶּה (שמות ד' כ') ,ein Stab, לפי שמטה האדם בדרך לכתו: בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם (במדבר י"ז כ"א), ופ"א ברבוי זכרים: נָקַבְתָּ בְמַטָּיו (חבקוק ג' י"ד), או תאר לגזע יחם משפחה אחת: אִישׁ לְמַטֵּה־לְבֵית אֲבוֹתָיו (במדבר א' ב') Stamm: נְשִׂיאֵי הַמַּטּוֹת (שם ז' כ'), ועצ"הם נקרא כל משען אדם מטה: כָּל מַטֵּה לֶחֶם (תהלים ק"ה ט"ז), Stütze, כי לחם לבב אנוש יסעד: מַטֵּה עֻזְּךָ (שם ק"י ב'): שָׁבַר ה' מַטֵּה רְשָׁעִים (שם י"ד ה'). על המכה: כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח (ישעיה כ"ח כ"ז) Dreschflegel: וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם זַעְמִי (שם י' ה'), שבט רודה: כָּל מַעֲבַר מַטֵּה מוּסָדָה (שם ל' ל"ב), ובא

ג"כ במקום מוטה: מַטֵּה שִׁכְמוֹ (שם ט' ג'). ויש: אֶשְׁבֹּר מֹטֵהוּ (נחום א' י"ג) das Joch. ובא פ"א לענין הטית המשפט: צָץ הַמַּטֶּה פָּרַח הַזָּדוֹן (יחזקאל ז' י'), מטה משפט והוא ש"מ כמו מֻטֶּה. לְמַטָּה בש' מטט.

מִטָּה שת"נ לערש משכב, שאדם נטוי בו לילה: מִטָּה שֻׁלְחָן וְכִסֵּא (מ"ב ד' י'): Bettstelle: וְהָמָן נֹפֵל עַל־הַמִּטָּה (אסתר ז' ח'), Soffa, כמנהג אנשי קדם לשבת נוטים בהסבה אצל השלחן: וַיֵּשֶׁב אֶל־הַמִּטָּה (ש"א כ"ח כ"ג): מִטּוֹת זָהָב וָכֶסֶף (אסתר א' ו'), כולן למושב: הֹלֵךְ אַחֲרֵי הַמִּטָּה (ש"ב ג' ל"א) Leichenbahre, מטת המת.

מֻטֶּה שם מ"ז לעוות משפט: וְהָעִיר מָלְאָה מֻטֶּה (יחזקאל ט' ט') Beugung des Rechts; Unrecht, ובס"נ ענינו פשוט ומתיחה: וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב אַרְצְךָ (ישעי' ח' ח') Ausdehnung, Ausbreitung, וכנפיו כנוי להיילות.

נטל

נָטַל, העתיד יִטּוֹל, פ"י, דב"ב. הקל ענינו נשיאת משא ודבר קשה וטלטול: הֵן אִיִּים כַּדַּק יִטּוֹל (ישעיה מ' ט"ו) siehe, wie das Stäubchen hebt er Inseln auf, oder: schleudert er Inseln hin, כמו כי יפול לא יוטל, וכמו במוסרי: כִּי נָטַל עָלָיו (איכה ג' כ"ח) werfen, auferlegen גזר עליו, נשא הארבה תרגם נטל: שָׁלֹשׁ אָנֹכִי נוֹטֵל עָלֶיךָ (ש"ב כ"ד י"ב) auferlegen. (ובד"הי נמצא תחת נוטל מלת נוטה). כי הפורענות קשים לנשא, ע"כ נופל בו ל' נטילה.

הפיעל ענינו נשיאות וסבל: וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם (ישעי' ס"ג ט') erdulden, ertragen, סבל כל טרח מעומסם.

ההפעיל השלכה וטלטול: וְהֵטַלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ (ירמיה ט"ז י"ג) wegwandeln lassen, והנח ת' הרגש. או הוא מנחי עין וי"ו או יו"ד, כי ב' השרשים טול ונטל נרדפים. וכבר הבאתיו בשרש טיל. ובתל' הַמַּטִּיל מים Wasser abschlagen, השתנה.

ההפעל: הֲגַם אֶל מַרְאָיו יֻטָל (איוב מ"א א') וג"ז בש' טיל.

נֵטֶל שמ"ז למשא וכובד מעומס: כֹּבֶד אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל (משלי כ"ז ג') die Last, die Schwere.

נְטִיל ת"הש מזה: כָּל־נְטִילֵי כָסֶף (צפניה א' י"א) belastet, מכבדים בכסף רב. ובא בתלמוד

(שם שם ל"ג), עיין פרושי בשרש מלת אולי, ואלה לרחוק: וכארח נָטָה ללון (ירמיה י"ד ח'), einkehren, נוטה מדרכו אל המלון: וַיֵּט אליה אל־הדרך (בראשי' ל"ח ט"ז) sich lenken: ולא נִטֶּה בשדה (במדבר כ"א כ"ב), לנטות מדרך המלך אל השדה. והיוצא: כי נָטָה אל־אל ידו (איוב ט"ו כ"ה) ausstrecken. לעזות ובגידה: נָטִיתָ ימינך (שמות ט"ו י"ב) du streckst deine Rechte aus, לענוש, וכל נטית יד רובו לענוש, ובפרט בחבור מלת על כמו בפעל הגוף: וְנָטִיתָ את ידי עליך (יחזקאל ל"ה ג'), שלוח יד לענוש: ועוד ידו נטוּיָה (ישעיה ה' כ"ה), וכן: בזרוע נְטוּיָה (שמות ו' ו'), והרבה כמוהו הושטת יד לאיים ולענוש ולהראות כחו בעשות גדולות, אך: נָטִיתִי ידי ואין מקשיב (משלי א' כ"ד) die Hand bieten, לעזור ולסמוך או לרמוז לקרב. וראוי אל, כי רק בחבור על הוא לרעה. ומ"ש מתיחה: נָטָה־לו אהל (ד"ה ב' א' ד') ausbreiten, aufschlagen, שהיריעה נמתחת: ידי נָטוּ שמים (ישעיה מ"ה י"ב) ausspannen, לפי שדימהו לאהל: נוֹטֶה שמים כיריעה (תהלי' ק"ד ב'): בורא שמים וְנוֹטֵיהֶם (ישעי' מ"ב ה'), י"ל על הכוכבים והמזלות שהם נוטים זה מזה בהליכתם, עיין באורי שם: חרש עצים נָטָה קו (שם מ"ד י"ג), ג"כ פשוט ומתיחה. וע"ד המליצה על הכנת הכליון: נָטָה קו (איכה ב' ח'): נְטוּיוֹת גרון (שם ג' ט"ז), ומ"ש הורדה והכנעה ועקום והשפלה: וַיֵּט שמים וירד (תהלים י"ח י') beugen, וַיֵּט שכמו לסבל (בראשית מ"ט ט"ו), heruntersenken: השפיל שכמו למטה לקבל המשא: וַיֵּט בכח ויפל הבית (שופטים ט"ז ל') beugen: כקיר נָטוּי (תהלים ס"ב ד'), עקום לפול: כצל נָטוּי (שם ק"ב י"ב) ein langgestreckter Schatten, לעת ערב אין הצל ישר אבל מתוח וארוך ודומה לעקום, והמליצה, כי לעת ערב ניכר מהירות הליכת הצל לעבור, ע"ד: נְטוֹת היום (שופטים י"ט ח'), והוא עומד, רדת השמש: כמעט נָטָיוּ רגלי (תהלי' ע"ג ב') wanken, ע"ד השלמי'. מצד הסתבכות מחשבה, ומעדו אשוריו ליפול. והפעל טבעי והמובן מוסרי, נטיה מדרך הישר: ולא־יִטֶּה לארץ מנלם (איוב ט"ו כ"ט), כמו יוריד: עיניהם ישיתו לִנְטוֹת בארץ (תהלים י"ז י"א) nieder-drücken, להוריד ולהפיל: שלש אני נוֹטֶה עליך (ד"ה א' כ"א י') drei Dinge verhänge ich über dich, מוריד וממשיך עליך (ובש"ב במקומו נוטל). ומ"ש במובן המוסרי נטית דעת ורצון אל אחת הדעות והמחשבות מב' דעות חלוקות ורובו מורה נטיה מדרך הישר הטוב אל המעקם והמעות הרע: נָטָה אחרי אדניהו ואחרי אבשלום לא נָטָה (מ"א ב' כ"ח) geneigt sein, anhängen, והוראה הזאת בקשור אחרי: לִנְטוֹת אחרי רבים (שמות כ"ג ב'), כמו לא תהיה אחרי רבים לרעה, למשוך הדעת אליה ע' הפעיל: וַיֵּט לבם אחרי אבימלך (שופטים ט' ג'): וַיִּטּוּ אחרי הבצע (ש"א ח' ג'): נָטָה לבבו מעם ה'. (מ"א י"א ט') סור והוק. והפכו: וַיֵּט אלי (תהלי' מ' ב') er wurde mir geneigt, או תרגומו: er neigte sich zu mir nieder, ר"ל ממרום שבתו ישפיל לראות עלי ויט עצמו אלי כאיש יטה אזן לדברי הדובר אתו, לשמוע שועתו, או הוא יוצא כמו: וַיֵּט אליו חסד (בראשית ל"ט כ"א), המשכה וקרוב כמו מושך חסד: נָטִיתִי לבי לעשות (תהלים קי"ט י"ב) geneigt machen: נְטֵה בכידון (יהושע ח' י"ח): נְטֵה לך הנני עמך (שמואל א' י"א ז'): נְטֵה לך על ימינך (שמואל ב' ב' כ"א). וכן יבוא עצ"הש: הנני נֹטֶה אליה כנהר שלום (ישעי' ס"ו י"ב) herbei-zuführen, bringen, המשכה והגעה והשפעה: כי נָטוּ עליך רעה (תהלי' כ"א י"ב), נסתר בו שם, נטו מחשבה רעה עליך.

הנפעל: כנחלים נִטָּיוּ (במדבר כ"ד ו') hingestreckt; נמשכין ונגררין: וקו יִנָּטֶה על־ירושלם (זכרי' א' ט"ז) ausgedehnt, gesenkt werden: כי־יִנָּטוּ צללי־ערב (ירמיה ו' ד'), נטוים וארוכים.

ההפעיל יוצא על כל אופני הוראת הקל: לְהַטֹּתָהּ הדרך (במדבר כ"ב כ"ג) einlenken, להשיבה אל הדרך: וַיַּטֵּהוּ יואב אל־תוך השער (ש"ב ג' כ"ז): הַטּוּ מני־ארח (ישעיה ל' י"א) abweichen, ר"ל רגליכם, כי הוא בא לקרוב או לרחוק לפי אות השמוש: הַטִּי־נא כדך (בראשי' כ"ד י"ד) neigen, הקרבה ועקום לשתות ממנו. ולע"ז יבוא לרוב באזן: הַטֵּה אלהי אזנך ושמע (דניאל ט' י"ח) neigen, והגות הדבור הוא להורות הקשבה ולעשות על פי הדברים: אַטֶּה למשל אזני (תהלים מ"ט ה'): הִטָּה אזנו לי (שם קט"ז ב') zuneigen, לעשות שאלתי: ולא הִטִּיתֶם את־אזנכם (ירמיה כ"ה ד'), לעשות הדבר. ואצל היד: כי אַטֶּה את־ידי (שם ו' י"ב) ausstrecken, כמו בקל:

נְחָשׁ הוראתו בארמית כמו נחשת בעברית (דניאל ב' ל"ב) Kupfer.

נַחְשׁוֹן שע"פ בן עמינדב (שמות ו' כ"ג, במדבר א' ז', רות ד' כ').

נְחֻשְׁתָּא שע"פ לאם המלך יהויכין (מ"ב כ"ד ח').

נְחֻשְׁתָּן שם לנחש הנחשת אשר עשה משה, ואשר עבדו וקטרו לו בני ישראל עד מלוך הזקיה בן אחז מלך יהודה ויכתת אותו (מ"ב י"ח ד').

נָחוּשׁ שת"ז לחוזק ועצם המתכת: אם בשרי נָחוּשׁ (איוב ו' י"ב) Erz, ehern. ובס"נ יש ש"מ או ת"הש: קשת־נְחוּשָׁה (ש"ב כ"ב ל"ה): אפיקי נְחוּשָׁה (איוב מ' י"ח): ומצחך נְחוּשָׁה (ישעי' מ"ח ד'): ואת־ארצכם כַּנְּחֻשָׁה (ויקרא כ"ו י"ט).

נְחֹשֶׁת שם מין מתכת: נְחֹשֶׁת וברזל (בראשית ד' כ"ב) Kupfer: נְחֹשֶׁת קלל (דניאל י' ו'): נְחֹשֶׁת ממרט (מ"א ז' מ"ה): לִנְחֻשְׁתָּם כל הכלים (ירמיה נ"ב כ'): ברזל מצפון וּנְחֹשֶׁת (שם ט"ו י"ב). ז"א שהוא ברזל החזק Stahl. ויש שת"נ לכבלים: הכביד נְחָשְׁתִּי (איכה ג' ז') Fesseln. ובא ברבוי זוגי לב' רגלים: ויאסרהו בַּנְחֻשְׁתַּיִם (שופטים ט"ז כ"א). ויש תאר לתחתית הכלי: וחרה נְחֻשְׁתָּהּ (יחזקאל כ"ד י"א) Boden, ויותר נכון שהוא כנוי לשולי הכלי Rand, שבו מכניסין ושופכים ממנו, ומזה: יען השפך נְחֻשְׁתֵּךְ (שם ט"ז ל"ו), כנוי לשפת הערוה, והשפך כמו הגלה. וכן בתל' נְחֻשְׁתּוֹ של תנור: ויקרא לו נְחֻשְׁתָּן (מ"ב י"ח ד') [נחשת] eine aus Erz gefertigte Schlange, והוא כמו לשון נופל על לשון, דרך בזיון, אינו אלא נחשת, והנו"ן להקטין הענין לגנאי.

נחת

נָחַת, העתיד יִנְחַת, יֵחַת, פ"י, דב"ב. הקל ענינו ירידה ושריה במקום: מי יֵחַת עלינו (ירמיה כ"א י"ג) herabkommen: וַתִּנְחַת עלי ידך (תהלים ל"ח ג') einbringen, Ein-: תֵּחַת גערה במבין (משלי י"ז י') druck machen, והנח ת' הדגש. וי"מ אותו מנפעל חתת.

הנפעל: וְנִחֲתָה קשת־נחושה זרעתי (ש"ב כ"ב ל"ה), ר"ל מזרועותי, gesenkt werden: כי־חציך נִחֲתוּ בי (תהלים ל"ח ג'). ולפי שלא נמצא העבר בקל ולא עתיד בנפעל, ע"כ אמרתי כי שרש תחת ונחת, שניהם משותפים בהוראתם, וכל מה שנמצא בעבר בנו"ן הוא מבנין נפעל משרש נחת (וכן צ"ל לעיל בשרש חתת, נפעל תמורת קל, כי טעות נפל בדברי שם). והעתידים מה שמורה שבירה הוא מהכפולים חתת. ומ"ש ירידה הוא מחפ"נ, כמו: וברגע שאול יֵחָתּוּ (איוב כ"א י"ג), עתיד נפעל משרש נחת: יֵחַתּוּ המה ואל אֵחַתָּה אני (ירמיה י"ז י"ח), הוא עתיד מהקל בכפולים.

הפיעל: נִחֲתָה גדודיה (תהלים ס"ה י"א) senken.

ההפעיל: הַנְחַת ה' גבוריך (יואל ד' י"א) nieder-drücken, beugen, stürzen.

נַחַת שמ"ז: יחד על־עפר נָחַת (איוב י"ז ט"ז), כמו שאול תרדנה. ולר"ק שרשו ינח או נוח, עיין בשרשים: וְנַחַת זרועו יראה (ישעיה ל' ל') Er [der Ewige] läßt schauen seinen herabsenkenden Arm, ונחת הוא מן ותנחת עלי ידך שהוא לשון ירידה, והטעם זרוע ה' אשר יוריד מן השמים להכות את הרשעים מכה רבה (החכם המבאר ספר ישעי') das Herunterfahren. ומ"א: כי־שם ארם נְחִתִּים (מ"ב ו' ט'), יורדים לנוח שם בסתר לארב.

נְחַת ענינו ירידה למטה בארמית: עיר וקדיש מן שמיא נָחִת (דניאל ד' י') ובאפעל בעתיד יַחֵת: שא אזל אֲחֵת המו (עזרא ה' ט"ו) hinabbringen: וְתַחֵת בבית אלהא (שם ו' ה') niederlegen zur Aufbewahrung im Hause Gottes, ובהפעל: הָנְחַת מן כרסא מלכותה (דניאל ה' כ') vom Herrscherthrone herabgestürzt werden.

נטה

נָטָה, העתיד יִטֶּה, יֵט, וַיֵּט, ובסמיכות וַיֶּט־, פע"ו, גב"ב. הקל יש עומד וענינו נטיה ממקום שהוא בו אל אחד הצדדין, אם להתרחק מדבר או להתקרב אל דבר, במובן הטבעי, או נטית הרצון והמחשבה אל אחת הדעות במובן המוסרי. ויש יוצא, המורה פשיטה ומתיחה אם חלק מגופו או דבר אחר, או עיקום והורדה להשפיל דבר או להפילו. הטבעי עומד: ולא־נָטָה ללכת אל הימין (ש"ב ב' י"ט) ausweichen, ר"ל נטה מנוף שכנגדו ללכת בצדדין: אשר אין־דרך לִנְטוֹת (במדבר כ"ב כ"ו): וַתֵּט האתון מן־הדרך (שם שם כ"ג): אולי נָטְתָה מפני (שם שם ל"ג), ולפניו אמר: וַתֵּט לפני

נֹחַם שמ"ז: נֹחַם יסתר מעיני (הושע י"ג י"ד) Mit-leid, Reue, ר"ל אין רחמים שבעבורו אתחרט.

נֶחָמָה שמ"נ: זאת נֶחָמָתִי בעניי (תהלים קי"ט נ') Trost. ומ"א: דברים נִחוּמִים (זכרי' א' י"ג): יחד נכמרו נִחוּמָי (הושע י"א י"ח), רחמים, כי החרטה קשורה ברחמים כלומר כי יכמרו הרחמים יתחרט על הרעה שעשה לו: ואשלם נִחֻמִים לו ולאבליו (ישעיה נ"ז י"ח), תנחמים על אבליו. והמתרגם והמבאר למחזור בהפטרה ליו"הכ ביאר נחומים מענין חרטה, ולא ידעתי מנין לו זה?

תַּנְחוּמִים שמ"ז מזה: כוס תַּנְחוּמִים (ירמיה ט"ז ז'). ובסג"ר: המעט ממך תַּנְחוּמוֹת אל (איוב ט"ו י"א).

נַחוּם שם נביא נודע משנים עשר הנביאים והוא הי' מעיר אלקוש, לכן נקרא נַחוּם האלקושי (נחום א' א').

נִחוּם (ראה רְחוּם).

נַחַם שם ע"פ (ד"ה א' ד' י"ט).

נְחֶמְיָה שם ע"פ א) לסוכן ופקיד ומשקה למלך ארתחשסתא והוא נחמיה בן הכליה הנק' גם בשם התרשתא (נחמיה ח' ט', י' ב'). ב) נְחֶמְיָה בן עזבוק (שם ג' ט"ז). ג) נְחֶמְיָה שריה וגו' (עזרא ב' ב', נחמיה ז' ז').

נַחֲמָנִי גם הוא שע"פ (שם שם).

נחץ

נָחוּץ ת"הש או ת"הפ למהירות וחפזון ואיצה ולחיצה. כי היה דבר המלך נָחוּץ (ש"א כ"א ט') eilig, dringend, ומזה הרגל שם *נְחִיצָה.

נחר

נַחַר שת"ז לנשימת האף בסוס: הוד נַחְרוֹ אימה (שם ל"ט כ') Wihern. ובס"נ: נַחֲרַת סוסיו (ירמיה ח' ט"ז) (ע"ש נהק).

נְחִירַיִם שם נקבי החטם: מִנְּחִירָיו יצא עשן (איוב מ"א י"ב) Nasenlöcher, Nüstern. אף להם, תרגם נחירי להון.

נָחוֹר שם ע"פ, והוא בן תרח אחי אברם: תרח הוליד את אברם את נָחוֹר ואת הרן (בראשי' י"א כ"ז). ונמצא עוד נָחוֹר בן שרוג (שם שם כ"ב).

נחש

נַחֵשׁ העתיד יְנַחֵשׁ, פ"י, בנינו פיעל, ענינו עשות פעולות שהם סמנים ורמזים אם יצלח העושה במעשהו או לא: נִחַשְׁתִּי ויברכני ה' בגללך (בראשית ל' כ"ז) ich ahne, daß der Ewige mich gesegnet um deinetwillen, ר"ל יש לי רמזים וסמנים שבגללך אני מבורך. והמנחש הוא הסומך מעשיו על סמנים שיעשה, ותולה התחלת מעשיו בזמן מן הזמנים או בחיות, או בשאר הזדמנות, לגזור על פיהם היצלח במעשיו אם לא, כאמרם בתלמוד פתו נפלה מפיו, מקלו נפל, צבי הפסיקו, תרנגול קרא, נחש מימינו ושועל משמאלו, וכל כדומה לאלה, שאין הזדמנותם סבה למעשה שיעשה הטוב יהיה או רע, ע"כ ידמו בו כח נסתר בלהט כשוף זהו נקרא נחש. אבל הסומך פעולתו שירצה לעשות על סימנים שיש להם התיחסות מה על הפעולה שיעשה אינו נחש, כמו אליעזר עבד אברהם שאמר: הנער' אשר תאמר שתה וגם גמליך אשקה, הנה הדבור והפעולה, ראיות חזקות שהיא מכבדת אורחים והוא אשר בקש. וכן יונתן, אם יאמרו: דומו עד הגיענו אליכם, הדבור הוא סימן שאין לבם חרדה ואם יאמרו עלו אלינו, הוא סימן יראתם. כנ"ל להבדיל בין נחוש אליעזר ויונתן ובין שאר נחוש שאסרה התורה, ועפי"ז יתישבו ספקות רבות שנפלו בענין זה. ועיין פי' רד"ק ש"א י"ד, ודבריו דחוקים: כי נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בו (בראשית מ"ד ה') ישאל עליו למנחשים ויגידו לו. וי"מ כי ניסה אתכם בו לדעת הגנבים אתם: והאנשים יְנַחֲשׁוּ וימהרו (מ"א כ' ל"ג) לקחו דבריו לסימן טוב, והוא כעין נחוש אליעזר ויונתן כי דבריו היו להם לראיה על מחשבת לבבו לטוב: ויקסמו קסמים וַיְנַחֵשׁוּ (מ"ב י"ז י"ז) י"מ השבעת נחשים.

נַחַשׁ שמ"ז: כי לא נַחַשׁ ביעקב (במדבר כ"ג כ"ג) Ahndungskunst, הנחש הוא סמיכה על הזדמנות בלי עשית מעשה, וקסם הוא פעולת כשפים במעשה: לקראת נְחָשִׁים (שם כ"ד א'), לכוין השעות והמקום:

נָחָשׁ שם חיה זוחלת זכר: נָחָשׁ שרף ועקרב (דברים ח' ט"ו) Schlange: נְחַשׁ נחשת (במדבר כ"א ט'): נְחָשִׁים צפעונים (ירמיה ח' י"ז).

ההתפעל יוצא שלא כדרכו: וְהִתְנַחַלְתֶּם אותם לבניכם (שמות כ"ה מ"ו) vererben. תנחלו בהם להיות אתם מנחילים כמו התחזקתם בה: עד הִתְנַחֵל בני ישראל (במדבר ל"ב י"ח). אוחזים בה להם: למטה אבותיכם תִּתְנָחָלוּ (שם ל"ג נ"ד), תתחלקו לכם. כי כבר נמצאו פעלים בהתפעל שהנושא הוא הסבה והתכלית והפעול אחר, ע"ש חטא.

נַחַל שת"ז לזורם מים: את־נַחַל זרד (דברים ב' י"ג) Bach, Fluß, ע"ש נהר: פרץ נַחַל מעם גר (איוב כ"ח ד') ein Strom bricht hervor aus seinem Bett, מלשון פרץ מים: כל הַנְּחָלִים הולכים אל הים (קהלת א' ז'): ארץ נַחֲלֵי מים (דברים ח' ז'): וְנַחֲלֵי בליעל יבעתוני (תהלים י"ח ה'). עצה"ש לשאול מתחת: ונהפכו נְחָלֶיהָ לזפת (ישעיה ל"ד ט') ובס"נ: נַחֲלָה מצרים (במדבר ל"ד ה'): נַחְלָה עבר על נפשינו (תהלים קכ"ד ד'). ג"כ עצה"ש. ובא ע"מ זוגי: נַחֲלַיִם יהיה (יחזקאל מ"ז ט'). ויש ענינו עמק או בקעה ומישור: אל־נַחַל איתן (דברים כ"א ד') Thal, Ebene: בְּנַחֲלֵי הבתות (ישעי' ז' י"ט).

נַחֲלָה שת"נ לחלק ירושה וקנין עולמית: לא ינחלו נַחֲלָה (במדבר י"ח כ"ג) Erbgut Eigenthum: חבל נַחֲלָתוֹ (דברים ל"ב ט'), קנין, ש"מ: עמך וְנַחֲלָתְךָ (שם ט' כ"ו): נְחָלוֹת שממות (ישעיה מ"ט ח'): אלה הַנְּחָלֹת (יהושע י"ט נ"א).

נְחִילוֹת שם כלי זמר: למנצח על הַנְּחִילוֹת (תהלים ה' א').

מַחֲלָת ג"כ שם כלי זמר: למנצח על מַחֲלַת (שם כ"ג א').

נחם

הִנָּחֵם העתיד יִנָּחֵם, פע"ו, דב"ב. הנפעל עקר ענינו חרטה ושנוי מחשבה ורצון ממדה למדה, אם מטוב לרע והפכו, או מעצב וכעס לרצון. ומ"ש חרטה, אם מטוב לרע, שמתחרט המטיב על הטוב שהקדים בעבור סבה גורמת לו. או מרע לטוב, שמתחרט על הרע שהקדים וישוב להטיב דרכו מצד הכרתו הטוב. או שעשה דבר במהירות ויתחרט: ויי נִחָם כי המליך (ש"א ט"ו ל"ה) bereuen: כי נִחַמְתִּי כי עשיתים (בראשית ו' ז'): וְנִחַמְתִּי על הטובה (ירמיה י"ח י'): פן יִנָּחֵם העם (שמות י"ג י"ז) sich bedenken, כל אלה מטוב לרע: ישוב וְנִחַם אלהים (יונה ב' י"ד): כי נִחַמְתִּי אל הרעה (ירמיה מ"ב י'): והעם נִחָם לבנימין (שופטים כ"א ט"ו): על כן אמאס וְנִחַמְתִּי על־עפר ואפר (איוב מ"ב ו') deshalb verachte [ich mich] und bereue in Staub und Asche: וַיִּנָּחֶם ה' על־הרעה (שמות ל"ב י"ד) seinen Sinn ändern, כלם מרע לטוב: לא ישקר ולא יִנָּחֵם (ש"א ט"ו כ"ט), להתחרט על מהירות מחשבה: כי לא אדם הוא לְהִנָּחֵם (שם שם כ"ט). ומ"ש רצוי מעצבון: כי נִחַם על־אמנון כי־מת (ש"ב י"ג ל"ט) sich trösten. מרוב ימים ישכך הצער כי הוא ללא יועיל: מאנה הִנָּחֵם נפשי (תהלים ע"ז ג'): אֶנָּחֵם מצרי (ישעיה א' כ"ד) ich räche mich an meinen Widersachern, כי ע"י הנקמה יתנחם רוח הנעצב על הרעה שנעשה לו וישקוט: וַיִּנָּחֵם יצחק אחרי אמו (בראשי' כ"ד ס"ז), בהשיג דבר חלף דבר אשר נפקד ממנו.

הפיעל ענינו רק רצוי לרצות ולפיים המצטער, ע"י פתוי דברים, או השיב לו הדבר שנעצב עליו: כי נִחַם ה' עמו (ישעיה מ"ט י"ג) trösten, בהשלים לו מחסורו: לְנַחֵם כל־אבלים (שם ס"א ב'), בדברים: וישלח דוד לְנַחֲמוֹ (ש"ב י' ב'), כי המראה לזולתו כי הוא משתתף עמו בצערו תהי לו לנחמה: מה אשוה־לך וַאֲנַחֲמֵךְ (איכה ב' י"ג), ע"ד צרות רבות חצי נחמות: תְּנַחֲמֵנִי ערשי (איוב ז' י"ג) Zerstreuung, Linderung verschaffen, להפיג מעט הצרה לנוח: זה יְנַחֲמֵנוּ ממעשנו (בראשי' ה' כ"ט) Linderung verschaffen; כי הנחמה היא מנוחת הרוח מיגון ועצב ועמל, ע"כ יאמר ג"כ על מנוחה.

הפועל: עניה סערה לא נֻחָמָה (ישעיה נ"ד י"א), נוח הפך סער: ובירושלם תְּנֻחָמוּ (שם ס"ו י"ג) getröstet werden.

ההתפעל ע"ב ענינים שבנפעל: ובן־אדם וְיִתְנֶחָם (במדבר כ"ג י"ט) sich bedenken, anderes Sinnes werden: והנחתי חמתי בם וְהִנֶּחָמְתִּי (יחזקאל ה' י"ג) sich Genugthuung verschaffen, בחסרון תי"ו: וימאן לְהִתְנַחֵם (בראשית ל"ז ל"ה) sich trösten lassen, על המסבב, והפועל אחר ע"ש בוס: מִתְנַחֵם לך להרגך (שם כ"ז מ"ב) sich trösten, מנחם נפשו בנקמתו בך, או מראה עצמו מנוחה למען תבטח בו ויהרגך.

וכמעט נטוי לבי להטות אחרי דעת בעלי ב׳ אותיות השרש, לולי רבו עלי האחרים, וגם לבלתי הרבות סכסוך בדברים אשר הונהו והוסדו. ויש שת״ז לנושא נזר: זכו נְזִירֶיהָ משלג (איכה ד׳ ז׳) Edle, Vornehme. וי״מ מזה נזיר אחיו, שהיה נושא נזר מלכות במצרים.

מִנְּזָר שת״ז ג״כ לחשוב וגדול רק בס״ר: מִנְּזָרַיִךְ כארבה (נחום ג׳ י״ז) deine Vornehme, Gekrönte, דומה לטפסריך שאחריו.

נַחְבִּי שם ע״פ: נחבי בן ופסי (במדבר י״ג י״ד).

נחה

נָחָה פעל יוצא בב״ב הקל ענינו הנהגה בנחת להורות הדרך: ולא־נָחָם אלהים (שמות י״ג י״ז) leiten, führen: נָחִיתָ בחסדך (שם ט״ו י״ג): נְחֵה את־העם (שם ל״ב ל״ד): נְחֵנִי בצדקתך (תהלי׳ ה׳ ט׳) כל נחה להורות הדרך הטוב בנחת אם טבעי או מוסרי.

ההפעיל, העתיד יַנְחֶה, גכ״מ: הִנְחַנִי בדרך אמת (בראשי׳ כ״ד מ״ח) führte mich den rechten Weg. כי ההפעיל יורה תמיד הנהגה ע״י אמצעי, ובעמוד ענן הִנְחִיתָם (נחמיה ט׳ י״ב): בעצתך תַנְחֵנִי (תהלים ע״ג כ״ד) leiten: יַנְחֵנִי בלק (במדבר כ״ג ז׳) herführen: ולפני גדולים יַנְחֶנּוּ (משלי י״ח ט״ז) Platz verschaffen יביאנו אל הגדולים לתת לו מקום בתוכם: יי בדד יַנְחֶנּוּ (דברים ל״ג י״ב) regieren, הנהגת ממשלה. וכן: ולאמים בארץ תַּנְחֵם (תהלי׳ ס״ז ה׳) תשלט בהם: ומבטן אמי אַנְחֶנָּה (איוב ל״א י״ח) היתומה, כאלו יצאה מבטן אמי, כי בפעל נחה נכלל ג״כ הכנת צורך הגוף אשר מנחה לכל עניניו כמו נהל. ויש בענינו ג״כ לשון מנוחה: וארפאהו וְאַנְחֵהוּ (ישעיה נ״ז י״ח) הניחותי לו מחליו, והשקטתי רוחו: וַיַּנְחֵם את־פני מלך מואב (ש״א כ״ב ד׳) וַיַּנְחֵם בערי הרכב (מ״א י׳ כ״ו): וַיַּנְחֵם בהלח ובחבור (מ״ב י״ח י״א) versetzen, verlegen: שטח לגוים וַיַּנְחֵם (איוב י״ב כ״ג) leiten, היפך משגיא לגוים, בתחלה שטח אותם ואח״כ קבץ אותם למנוחה: וַיַּנְחֵם לבטח (תהלי׳ ע״ח נ״ג) כמו החנה אותם והוא מן השרשים המתהפכים לע״א: גם־שם ידך תַנְחֵנִי (שם קל״ט י׳) auch dort leitete mich deine Hand, כנוי להשגחת השם תחנה אצלי, והקודמים לי לא הביאו הוראה הזאת, והלא מצינו כי הנה, נוח, ונחה, הן משתתפים בענין מה.

נחל

נָחַל העתיד יִנְחַל, פ״י, הב״ב. הקל ענינו ירושה אחוזה וקנין: נָחֲלוּ נחלה בתוך בניו (יהושע י״ז ו׳) erben: לא־תִנְחַל בבית־אבינו (שופטי׳ י״א ב׳), ירושה: וְנָחַלְתָּ את־הארץ (שמות כ״ג ל׳) besetzen, in Besitz nehmen, אחוזה: וְנָחֲלוּ לעולם (שם ל״ב י״ג) besitzen, קנין: נָחַלְתִּי עדותיך לעולם (תהלים קי״ט קי״א). היו לי קנין עולם כנחלת אבות: נָחֲלוּ פתאים אולת (משלי י״ד י״ח) היתה להם קנין עולם: כי־אתה תִנְחַל בכל הגוים (תהלים פ״ב ח׳) Besitzer, כי כלם קניניך: וְנָחַל ה׳ את־יהודה חלקו (זכריה ב׳ ט״ז) als Eigenthum nehmen: ולחטאתינו וּנְחַלְתָּנוּ (שמות ל״ד ט׳), תקח אותנו לחלקך. הזוכה בדבר להיות שלו בלי מחיר נופל עליו נחל, שבא גם כן בלי מחיר, כ״א מצד הצטרפות היחס: עוכר ביתו יִנְחַל רוח (משלי י״א כ״ט), להלקו, ע׳ תא״ש שב. וימצא ג״כ על החולק האחוזה. אשר יִנְחֲלוּ לכם את־הארץ (במדבר ל״ד י״ז) eintheilen: לִנְחֹל את־הארץ לגבולותיה (יהושע י״ט מ״ט).

הפיעל נופל רק על המחלק הנחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר: אשר־נִחַל משה (שם י״ג ל״ב) eintheilen: לְנַחֵל את־בני ישראל (במדבר ל״ד כ״ט): אשר נִחֲלוּ אותם אלעזר הכהן ויהושע בן־נון וראשי אבות המטה לבני ישראל (יהושע י״ד א׳).

ההפעיל יוצא לב׳ פעולים, ונופל על המקנה הנחלה בירושה לאחוזה: אשר הִנְחַלְתִּי את־אבותיכם (ירמיה ג׳ י״ח) zum Erbgut eingegeben: וְהִנְחַלְתֶּם לבניכם אחריכם (ד״ה א׳ כ״ח ח׳) hinterlassen: ביום הַנְחִילוֹ את־בניו (דברים כ״א ט״ז) חלוק נחלה: לְהַנְחִיל אוהבי יש (משלי ח׳ כ״א), לתת להם לקנין: כי אתה תַּנְחִיל את־העם הזה את־הארץ (יהושע א׳ ו׳) erobern, helfen, תירש אותה במלחמה להיות הם אוחזים בה.

ההפעל: כן הָנְחַלְתִּי לי ירחי־שוא (איוב ז׳ ג׳). היו לי לנחלה. ועל הדקוק המלות אין להשגיח בספר הזה.

אחה, והזאה בכח ופיזור, וו"א יזה, יזרה ויפזר אותם או יזה בהפעיל יסבב שיקפצו וידלגו מצד התמהון. כמו שנזה בקל קפיצה, עומד.

נָזַח בשרש זחה.

נזל

נָזַל, העתיד יִזַּל, פע"ו, בב"ב. הקל עומד ענינו נגור ונטיפה, והתכה והמסה: הרים נָזְלוּ מפני ה' (שופטים ה' ה') fließen, zerfließen, התכה: יִזַּל־מים מדליו (במדבר כ"ד ז') fließen, rieseln, triefen. כי הוא יאמר על הניגר בנחת: תִּזַּל כטל אמרתי (דברים ל"ב ב') והיוצא: ועפעפינו יִזְּלוּ־מים (ירמיה ט' י"ז): ושחקים יִזְּלוּ צדק (ישעיה מ"ה ח'). יִזְּלוּ בשמיו (ש"ה ד' ט"ז), הפצת הריח וזילוף כדבר הניתך ושם התואר למים: ויוצא נוֹזְלִים מסלע (תהלים ע"ח ט"ז) fließendes Wasser: וְנוֹזְלִים מתוך בארך (משלי ה' ט"ו): וְנוֹזְלֵיהֶם בל־ישתיון (תהלים ע"ח מ"ד), ועם שם מים: מים זרים קרים נוֹזְלִים (ירמיה י"ח י"ד): הַזָּלִים זהב מכיס (ישעיה מ"ו ה'), לדעת רש"י וע"ש זול.

ההפעיל: מים מצור הִזִּיל למו (שם מ"ח כ"א) fließen-lassen, יוצא לב' פעולים.

מַזָּל שת"ז לכוכבים הנרשמים בגדלם ובתמונתם: ולירח וְלַמַּזָּלוֹת (מ"ב כ"ג ה') Planeten, Himmelszeichen, והיא מלה ארמית. והוא מתרגם גם הון בשם מַזָּל, Glück, ובתל' מַזָּל מעשיר מַזָּל מחכים, Fatum, Schicksal, לפי השפעת המזלות וחבורם. ויש אומרים, כי כוכבים ידועים נקראים מזלות ע"ד המובן: אוזל והולך, Wandelsterne.

נזם

נֶזֶם שם תכשיט אף או באזן: ואתן נֶזֶם על־אפך (יחזקאל ט"ז י"ב) Nasenring: נֶזֶם זהב באף חזיר (משלי י"א כ"ב): ואת הַנְּזָמִים אשר באזניהם (בראשית ל"ה ד') Ohrringe: ובסמיכות נִזְמֵי: וְנִזְמֵי האף (ישעיה ג' כ"א).

נזק

נֵזֶק שמ"ז להפסד: אין הצר שוה בְּנֵזֶק המלך (אסתר ז' ד') Schaden, Verlust, שוה לארמית: ומלכא לא להוי נָזִק. ובתלמוד הפיעל: הִזִּיק המזיק על המסבב. והנפעל הַנִּזָּקִין שמין להם.

נזר

נָזַר פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל ענינו הפרש והבדל עצמו והתרחק: נָזֹרוּ אחור (ישעיה א' ד') weichen, zurücktreten, sich trennen, sich absondern: נָזֹרוּ מעלי (יחזקאל י"ד ה') והגזירות בדעת ובמחשבה.

הנפעל: הִנָּזֵר כאשר עשית (זכריה ז' ג') וַיִּנָּזְרוּ לבשת (הושע ט' י"א): וְיִנָּזְרוּ מקדשי בני־ישראל (ויקרא כ"ב ב') sich enthalten, נאמר על הרחוק מדבר נכבד.

ההפעיל יוצא: וְהִזַּרְתֶּם את־בני־ישראל (שם ט"ו ל"א) abhalten, מדבר טומאה: וְהִזִּיר ליי (במדבר ו' י"ב) הוא מפריש נפשו ממותרות: מיין ושכר יַזִּיר (שם שם ג') sich enthalten.

נֵזֶר יש שמ"ז להפרשה והבדלה ממותרות: כל־ימי נִזְרוֹ (שם שם ד') Enthaltsamkeit, ויש שת"ז לכתר: ואקח הַנֵּזֶר אשר על־ראשו (ש"ב א' י') Diadem. והושאל על הציץ שבראש הכהן במקום נזר: את ציץ נֵזֶר־הקדש (שמות ל"ט ל') das Stirnblech seines heiligen Diadems. ומזה: כי נֵזֶר שמן משחת אלהיו (ויקרא כ"א י"ב) השאל על שמן המשחה שמפריש אותו לגדולה משאר אחיו. וכן הציץ מפריש הכהן לקדושה. וכן הכתר מפריש המלך ומרומם אותו לגדולה: כי נֵזֶר אלהיו על־ראשו (במדבר ו' ז') הושאל על שער נזיר שהן סימן הפרשה, ומזה: גזי נִזְרֵךְ (ירמיה ז' כ"ט): ואם נֵזֶר לדר ודר (משלי כ"ז כ"ד) כנוי לגדולה: ועליו יציץ נִזְרוֹ (תהלים קל"ב י"ח) Krone, כתר מלכות: אבני נֵזֶר (זכריה ט' ט"ז) Krondiamanten (Edelsteine).

נָזִיר יש שת"ז למופרש בנדר ממותרות כמו מן היין: וזאת תורת הַנָּזִיר (במדבר ו' י"ג) Enthaltsame: ותשקו את־הַנְּזִרִים יין (עמוס ב' י"ב). וע"א: ואת־ענבי נְזִירֶךָ לא תבצר (ויקרא כ"ה ה') und die Trauben deiner ungepflegten Weinstöcke sollst du nicht lesen, כנוי לגפנים בלתי נזמרים שענפיהם דומים לנזיר מגודל שער, וי"א ע"ש שהן מופרשים ומבדלים מעבודת בעלים, ומזה: ולקדקד נְזִיר אחיו (בראשית מ"ט כ"ו, דברים ל"ג ט"ז) ע"ד מוזר הייתי לאחי. ויהיה זור ונזר מע"א, כהרבה בעלי ע"י והפ"נ שנרדפים בענין, כי גם זַר וְנֵזֶר שוים.

נמצא בתלמוד. עם *הנץ החמה, Erscheinen,
דמה הגלות אור ניצוצי השמש לפריחה, כי כן
יבוא פעל זרח, לענין זריחה ופריחה ע' זרח.
נִצָּה שת"ז לציץ ופרח: ובסר גמל יהיה נִצָּה
(ישעיה י"ח ה') Blüthe. וישלך כזית נִצָּתוֹ
(איוב ט"ו ל"ג). ובלי ה"א: עלתה נִצָּה (בראשית מ'
י'). והרבוי: הַנִּצָּנִים נראו בארץ (ש"ה ב' י"ב),
בתוספת נו"ן. ובכל אלה דגש ת' הנח. וניץ וציץ
נרדפים.
נִיצוֹץ שת"ז לחלקי אש הדק, הנפרדים מרשף:
ופעלו לְנִיצוֹץ (ישעיה א' ל"א) Feuerfunken
ובתל' בא הנפרד *נֵץ החמה, והוראתו כמו עלות
השחר בכתבי קדש. גם הרבוי *נִיצוֹצוֹת.

נור

נוֹר פעל יוצא, בנינו קל. ענינו חרישה: נִירוּ
לכם ניר (ירמיה ד' ג', הושע י' י"ב) Aeckern
והוא החרישה לשדד השדה לעקר הקוצים,
pflügen, umgraben: ובתל' נָרָה או חכרה. לחרוש
חרישו ת' למינר נירה ולפי"ז נכון יותר שהוא
מנחי ע"י.
נֵר שת"ז לאור מאיר: להעלות נֵר תמיד (שמות
כ"ז כ') Licht, Leuchte ועצה"ש והמליצה:
ולא תכבה את נֵר ישראל (ש"ב כ"א י"ז), כנוי
למלך שהוא אור העם: ערכתי נֵר למשיחי (תהלים
קל"ב י"ז), מלכות: נֵר רשעים ידעך (איוב כ"ד כ'),
כנוי להצלחה: כי נֵר מצוה (משלי ו' כ"ג): כי-
אתה נֵירִי יי (שמואל ב' כ"ב כ"ט), מלא יו"ד: בהלו
נֵרוֹ עלי ראשי (איוב כ"ט ג'). והרבוי: בהטיבו
את הַנֵּרוֹת (שמות ל' ז'): יאירו שבעת הַנֵּרוֹת
(במדבר ח' ב'): וְנֵרֹתֵיהֶם זהב (ד"ה א' כ"ח ט"ו).
על מנורה, כמו מותר שמן שבנר בתלמוד.
נִיר או נֵר, יש תה"ש לאור וממשלה: למען
היות-ניר לדוד עבדי כל-הימים (מ"א י"א ל"ו)
auf daß meinem Knechte David die Leuchte scheine
alle Zeit, וניר פה הוראתו כמו נֵר, כמליצת
ערכתי נֵר למשיחי (תהלים קל"ב י"ז). ובכל מקום
מוצאו מובנו רק שארית ממשלה, ein Schein von
Regierung: וַנִּירָם אבד חשבון עד דיבן (במדבר
כ"א ל'), ת' והנירם, בבנוי וה"א ידיעה. והאמת
כי וַנִּירָם הוא כמו וַנַּפִּיל אותם משרש ירה, werfen,
und wir haben sie niedergeworfen, verloren ויתורגם:
ist Chesbon bis Divon; וי"א כי יבנה ממשלה
ניר מל' עול, תרגם נירא, והענין שיהיה לו ממשל
מה שישים עלו על העם. ויש מ"ש שמ"ז לחרישה:
נירו לכם ניר (ירמיה ד' ג'): רב-אכל ניר ראשים
(משלי י"ג כ"ג) ע"ז ניר שדה בתה, urbar machen,
יבוא רב אכל, ע"ש ספה. וע"א: נִר רשעים חטאת
(שם כ"א ד'), מחשבה, כמו חרש, שיבוא על החרישה
ועל מחשבה רעה.
מְנוֹרָה שת"נ לכלי שבו הנר דולק: וכסא
וּמְנוֹרָה (מ"ב ד' י') Leuchter, והכוונה
במקום הזה מנורה ונר בה: ואת-מְנֹרַת המאור
(שמות ל"ה י"ד): ואת הַמְּנֹרוֹת (מ"א ז' מ"ט).
נוּר, נוּרָא, בל' ארמית להב אש: יתרמא לגוא
אתון נורא יקידתא (דניאל ג' ה').
נֵרִיָּה שע"פ, אבי ברוך הנזכר בירמיה.
נוּשׁ בש' אנש.

נזד

נָזִיד שת"ז לתבשיל, והפעל ממנו בשם זוד:
ויזד יעקב נָזִיד (בראשית כ"ה כ"ט) Gekochtes:
לחם וּנְזִיד עדשים (שם שם ל"ד): כאכלם מֵהַנָּזִיד
(מ"ב ד' מ').

נזה

נָזָה העתיד יִזֶּה, יַזֶּה, פע"ו, בב"ב. הקל ענינו נתיזה
ונפילת דבר לח בקפיצה וזריקה על דבר:
ואשר יִזֶּה מדמה על-הבגד (ויקרא ו' כ') spritzen:
וַיִּז מדמה אל-הקיר (מ"ב ט' ל"ג). קפיצה וזריקה
בכח היוצא בלא כוונה. ובתל' בא הנפעל לענין
זה עד שיהיה נצוצות *נִתָּזִים ממנו, והתי"ו כמנהג
בלשון ארמית.
ההפעיל יוצא וענינו זריקה בכוונה: וְהִזָּה מן
הדם (ויקרא ח' ו') sprengen: וְהִזֵּית על אהרן (שמו'
כ"ט כ"א). והפעול הוא הדם, והמוזה בקשור על:
יַזֶּה שבע פעמים (ויקרא י"ו י"ד): וַיַּז ממנו על-
המזבח (שם ח' י"א). ובציר"ה: וְיֵז נצחם על-
בגדי (ישעיה ס"ג ג'). וי"א שהוא מקל: כן יַזֶּה
גוים רבים (שם נ"ב ט"ו) zersprengen, זריקה ופיזור,
כי הזאה וזריקה אחת הן. אך זריקה בנחת ובמקום

מן הארץ: אֲנִיעָה עליכם במו ראשי (איוב ט"ז ד') ich könnte über euch den Kopf schütteln: הנעת ראש ע"ד בזיון. וש"מ *תְּנוּעָה, Bewegung, ידוע, כי יאמר לכל אופן תנועה היפך מנוחה.

מְנַעַנְעִים שם כלי זמר: וּבִמְנַעַנְעִים ובצלצלים (ש"ב ו' ה') ועיין הקדמת ס' זמירות ישראל לרעי השלם ר"י ברי"ל ז"ל.

נוֹעַדְיָה שם ע"פ נזכר (בעזרא ח' ל"ג, ונחמיה ו' י"ד).

נוף

נוֹף דב"ב. הקל ענינו קטר הבית בנפת ובבשמים: נַפְתִּי משכבי מר (משלי ז' י"ז) räuchern, חסר ע' הפעל.

הפיעל עִנינו הוֹלכה והבאה: יְנוֹפֵף ידו הר בת ציון (ישעיה י' ל"ב) schwingen, schwenken, לרמז שבא להחריבה כי אין הנפה ממטה למעלה כי אם הולכה והבאה.

ההפעל מ"ש מע"א: גֶּשֶׁם נדבות תָּנִיף אלהים (תהלים ס"ח י') träufeln lassen, ל' זלוף והזלה כמו שמזלפים בשמים בנחת. ע"ש נדב. ומ"ש מענין הולכת יד: וְהֵנִיף ידו אל המקום (מ"ב ה' י"א) schwingen, wenden. כדרך מלחשים מעבירים יד על המכה אילך ואילך: המשור על מְנִיפוֹ (ישעיה י' ט"ו) Führer, בהולכה והבאה: כְּהָנִיף שבט את מרימיו (שם שם) als ob der Stock den regierte, der ihn aufhebt! וכן: לַהֲנָפָה גוים בנפת שוא (שם ל' כ"ח), כמניע בכברה: וְהֵנִיף אהרן את הלוים (במדבר ח' י"א) eine Wendung machen, הנפה הזאת להפריש הדבר בסבובו לגבוה ועד"ז יאמר בנבית נדבות לתרומת ה': אשר הֵנִיף תנופת זהב (שמות ל"ט כ"ב) widmen, הפריש אותם לקדש כמו הרים תרומה והנפת יד בחבור מלת על הוא להעה כמו שרש נטה ע"ש: אם הֲנִיפוֹתִי על־יתום ידי (איוב ל"א כ"א) להכות: וְהֵנִיף ידו על־־הנהר (ישעיה י"א ט"ו), והכה. ובלא על איננו לרעה: הָנִיפוּ יד ויבואו פתחי נדיבים (שם י"ג ב') Zeichen geben, רמז ביד לקרב ולבוא, כמו ינופף בפיעל, וכן והניף ידו אל המקום איננו לרעה.

ההפעל: אשר הוּנַף ואשר הורם (שמות כ"ט כ"ז), הונף מוליך ומביא לד' רוחות, והורם מעלה ומוריד וכן פירשו בתל' סוכה ל"ז. ואולי מזה נַפְתִּי משכבי, כי המקטר, מוליך מקטרתו לכל רוחות הבית להפיק הריח.

נוֹף שת"ז לפלך ומחוז: יפה נוֹף (תהלים מ"ח ג') Provinz, Strich Landes, ענף נקרא נוף בארמית, ובתל' שדיא נופה בתר עיקרא, והפלך כמו ענף לעיקר המדינה. ובס"נ: כל־נֹפֶת דאר (מ"א ד' י"א). והרבוי: שלש הַנָּפֶת (יהושע י"ז י"א), ויש שע"פ לעיר במצרים: גם בני נֹף ותחפנחס (ירמיה ב' ט"ז).

נָפָה שם כלי והוא כברה שמניפים אותה הנה והנה: להנפה גוים בְּנָפַת שוא (ישעיה ל' כ"ח) falsches, gelöchertes Sieb:

נֹפֶת ת"הש לדברים ערבים וצוף דבש: וְנֹפֶת אל־־חכך (משלי כ"ד י"ג) Honigseim: נֹפֶת תטפנה (ש"ה ד' י"א): מדבש וְנֹפֶת צופים (תהלים י"ט י"א).

תְּנוּפָה שמ"נ או תה"ש: וינף אתם תְּנוּפָה (ויקרא ח' כ"ז) das Hin- und Herbewegen: מפני תְּנוּפַת יד ה' (ישעיה י"ט ט"ז) Wendung, Schwung. ובא אצל הקרבנות והנדבות לרוב: חזה הַתְּנוּפָה (שמות כ"ט כ"ז), על הנפה לגבוה: זהב הַתְּנוּפָה (שם ל"ח כ"ה) Gewidmetes, Ausgenommenes, ובא: ובמלחמות תְּנוּפָה נלחם־בם (ישעיה ל' ל"ב) aufgezeichnet, נבדלת המלחמה ומפרשת לשם ולתפארת, כדבר המונף ומורם למעלה ולתהלה.

נוץ

הֵנֵיץ פעל עומד ויוצא, בב"ב. הפועל ע"ד מרובעים ענינו הברקה: וְנוֹצְצִים כעין נחשת קלל (יחזקאל א' ז') funkeln, schimmern, glänzen. ובתל' עד"מ אחר *נִצְנְצָה בו רוח הקדש, scheinen, erscheinen, sich zeigen, דמה מראה רוח אלהי להארות אור ניצוצים.

ההפעיל משתמש לענין הארה זריחה ופריחה: הֵנֵצוּ הרמנים (ש"ה ו' י"א) blühen. בא ע"ד כפולים: וְיָנֵאץ השקד (קהלת י"ב ה') verblühen, entblättert werden, היפך הפעולה השלכת הנצה. ורמז בו על כמישה וזקנה. ולדעת רד"ק הוא סימן אל פריחת שערות השבה, הלבנות כפרח שהוא לבן. ופירושי על הפסוק הזה ע"ש סבל. ומ"ש מע"ב

נום

נוּס העתיד יָנוּס, פע"ה, בב"ב. הקל ענינו בריחה וריצה. והבריחה היא אם ממה שממנו או למה שאליו: נָס ברגליו (שופטים ד' י"ז) entfliehen, : מן המערכה נַסְתִּי (ש"א ד' ט"ז) entkommen, entlaufen : אָנוּסָה מפני ישראל (שמות י"ד כ"ה) : וַיָּנָס משה מפניו (שם ד' ג') : וְנַסְנוּ לפניהם (שופטים ח' ה') : נֻסְךָ לפני צרך (ש"ב כ"ד י"ג) כי לפני מורה מלפני. ולמה שאליו: נָס איש לאהליו (ש"ב י"ט ט') : וְנָס שמה רוצח (במדבר ל"ה י"א) וְנַסְתֶּם גיא־הרי (זכריה י"ד ה') ihr fliehet zur Bergschlucht, וְהָרֵי פה הוא כמו חֲלוֹנֵי ואורגים חוֹרָי. וכהמה. ע"ש סתם: לָנוּס אל־עיר מקלטו (במדבר ל"ה ל"ב). ומה שהוא מהירות עברה: וְנָסוּ הצללים (ש"ה ב' י"ז) weichen, schwinden, כי לעת ערב נכר יותר מהירות הליכות הצללים מבצהרים: ומצרים נָסִים לקראתו (שמות י"ד כ"ז) רצים: לא כי על־סוס נָנוּס (ישעיה ל' ט"ז) קלים לרוץ בלי רדיפה: אשר נַסְנוּ שם לעזרה (שם כ' ו') : וְנָסוּ יגון ואנחה (שם ל"ה י') verschwinden, עצ"הם : ולא־נָס ליחה (דברים ל"ד ז') seine Säfte schwanden nicht, ר"ל לא סר רטיבות בשרו אשר היא בעצם תומה בימי הנעורים, כי בימי הזקנה הרך נהפך ליובש, והנגר בגוף האדם יעבר. וי"מ אותו מלשון יובש, כי בערבי נקרא יובש הליחה נא"ס א"ל כוב"ז. וע"ש נסס.

ההפעיל יוצא: הניס את־עבדיו (שמות ט' כ') flüchten, להציל, וכן: לְהָנִים מפני מדין (שופטים ו' י"א) : ושנים יָנִיסוּ רבבה (דברים ל"ב ל') flüchtig machen, יסבבו בריחה.

מָנוֹס שמ"ז או תה"ש אם למקום בטוח והצלה: אבד מָנוֹס ממני (תהלים קמ"ב ה') Rettung, Zufluchtsort, מקום הצלה ופליטה: וּמָנוֹס אבד מנהם (איוב י"א כ') וש"מ הוא, ניסה: ואבד מָנוֹס מקל (עמוס ב' י"ד) das Fliehen : וּמָנוֹס נסו ולא־הפנו (ירמיה מ"ו ה') : משגבי וּמְנוּסִי (ש"ב כ"ב ג') מקום לנוס להנצל. ובס"נ מענין ניסה: וּבִמְנוּסָה לא תלכון (ישעיה נ"ב י"ב) laufen, fliehen : מְנֻסַת־חרב (ויקרא כ"ו ל"ו). וההבדל שבין ניסה ובריחה. הבריחה היא לרוב בהחבא באין רודף, והניסה לרוב ביש רודף. וגם בריחה לא יאמר רק על המרוצה, וניסה יאמר ג"כ על הצלה, ע"כ יקרא מנוס מקום בטוח להנצל, כמו פלט, מלט, ג"כ על הבריחה, ועל פליטה ומקום הצלה.

נוע

נוּעַ, העתיד יָנוּעַ, פעל עומד ויוצא. גב"ב. הקל עומד עיקר ענינו תנועת המצב או תנועת המקום: נָעוּ ולא שכר (ישעיה כ"ט ט') taumeln, wanken : נָעוּ עורים בחוצות (איכה ד' י"ד) : נָע ונד תהיה בארץ (בראשית ד' י"ב) unstet, נע במצב, נד במקום: רק שפתיה נָעוֹת (ש"א א' י"ג) sich bewegen : נוֹעַ תָּנוּעַ ארץ (ישעיה כ"ד כ'). וַיָּנַע לבבו (שם ז' ב') unruhig sein, אלה תנועת המצב: וְנָעוּ מים עד־ים (עמוס ח' י"ב) wandern : וְנוֹעַ יָנוּעוּ בניו (תהלים ק"ט י') sich herum treiben : וירא העם וַיָּנֻעוּ (שמות כ' י"ח) zurück beben : תנועה במקום. ויש בענינו סור והעלמה: דלו מאנוש נָעוּ (איוב כ"ח ד') verschwinden : נָעוּ מעגלתיה לא תדע (משלי ה' ו') es schwanken ihre Geleise, ר"ל עד דרך המוסר, לא מוצק תחתיה, או פי' נמנעה, והראב"ע אמר שהוא יוצא. וי"ל פלס מלשון פלוח, כי פלח דבילה ת' פילם דבילתא וכן בתלמוד ופלסיה לסלא פי' שבר. ואמר פן תפלח ארח חיים שלך חציו לזה וחציו לזה, השמר כי נעו וסרו מעגלותיה טרם תבין ותדע איכה ואנה. וימ"מ: כי נָעִים כי־תשמרם (משלי כ"ב י"ח) (רק) בבטנך מהר יסורו, אך אז יִכּוֹנוּ יחדו נכון ואמיץ, כי תדברם על שפתיך.

הנפעל: כאשר יִנּוֹעַ בכברה (עמוס ט' ט') geschüttelt werden : אם־יִנּוֹעוּ ונפלו (נחום ג' י"ב).

ההפעיל: אחריך ראש הֵנִיעָה (מ"ב י"ט כ"א) schütteln : יָנִיעַ ידו (צפני' ב' ט"ו) : וַהֲנִעוֹתִי בכל הגוים (עמוס ט' ט') wandern lassen : וַיְנִעֵם במדבר (במדבר ל"ב י"ג) herum irren, hin und her wandern lassen : אֲנִיעֵךְ עמנו ללכת (ש"ב ט"ו כ') : הֲנִיעֵמוֹ בחילך (תהלים נ"ט י"ב) in Elend umher treiben, ע"ד ינועו בניו, לבקש לחם ויש כמו הרמה בתנועה את איש נדהם ורפה כח: וַתְּנִיעֵנִי על־ברכי וכפות ידי (דניאל י' י') und bewegte mich [rüttelte mich empor] auf meinen Knieen und Händen, ר"ל הקימני בתנועתו, ומאין כח קמתי ונשענתי בקומי על ברכי ועל כפות ידי, כדרך הנרפים ברצותם לקום

בנחת ושלום, כי טוב המעט במנוחה, מרב בעמל ויגיעה: יחד על־עפר נַחַת (איוב ט"ז ט"ז) ruhen; ורגז ושחק ואין נַחַת (משלי כ"ט ט') Vergnügen, Ruhe. ומזה נחת רוח עשיתי לבעלי, בתלמוד, Beruhigung, למרגועת רוח כי גם שרש רגע נאמר על המנוחה, ועל הערבות ונחת: וְנוּחַ לתשהרת, לעשות לו חפצו, או התהלך בנערים במנוחה ובנעימת דברים. וכבר כתבתי משם זה בשרש ינח, ובא ג"כ בשרש נחת, כי הוא על ג' הגזרות ע"ג ענינים. והא' ע"מ עלת והב' ע"מ פלת והגימ"ל ע"מ פעל.

נִיחֹחַ ת"הש ענינו קבלת נחת ומרגוע בעשיית רצונו: היה נִיחוֹחַ לַיי (ויקרא א' ט') angenehm; Vergnügen; Lieblichkeit, כי המנוחה והמרגוע והערבות קרובים, כי הנפש תמצא מרגוע והשקט בעשות רצונה, כמרגוע הגוף במנוחה מיגיעה, ואמרו בתלמוד נִיחָא ליה לאיניש lieb, angenehm, beruhigend sein. והכנוי: בריח נִיחֹחֲכֶם (ויקרא כ"ו ל"א):

מָנוֹחַ שמ"ז: אבקש־לך מָנוֹחַ (רות ג' א') Ruhe, angenehme Lage; במובן המוסרי ות"הש: ולא־מצאה היונה מָנוֹחַ (בראשית א' ט') Ruhestätte, במובן החומרי. ובס"נ: וירא מְנֻחָה כי טוב (שם מ"ט ט"ו) die Ruhe, או מקום המנוחה: איש מְנוּחָה (ד"ה א' כ"ב ט') friedfertig, אוהב שלום: שר מְנוּחָה (ירמי' נ"א נ"ט), י"מ שר תקרובתא מן מנחה. וי"ל מסדר מנוחה Zeremonienmeister: דבר־אדני המלך לִמְנֻחָה (שמואל ב' י"ד י"ז) להשקיט רוחו מספק Beruhigung: ואי־זה מקום מְנוּחָתִי (ישעיה ס"ו א') Ruheort, ע"ד כבוד, והכוונה לְשַׁכֵּן את שֵׁם אלהים שמה. על־מי מְנוּחוֹת (תהלים כ"ג ב') sanft, angenehm: והיתה מְנֻחָתוֹ כבוד (ישעי' י"א י') ehrenvoll wird seine Ruhe sein, והכוונה כי לא יתן מרגוע לנפשו מרוך לבב ומפחד לערוך מלחמה, כי אם מצד אהבתו את השלום, ומשנאתו לשפוך דם; ומנוחה כזאת כבוד לאיש מושל באדם. שובי נפשי לִמְנוּחָיְכִי (תהלים קט"ז ז') בל"ז. — מָנוֹחַ שע"פ לאיש אחד ממשפחת הדני אבי שמשון הגבור (שופטים י"ג ב').

הֲנָחָה שם מ"נ: וַהֲנָחָה למדינות עשה (אסתר ב' י"ח) Nachlaß, Befreiung von Abgaben, עזב מהם נתינת המס. ויותר נכון שעשה יום מנוחה ושמחה, ופעל עשה לעד, וכן הוא דעת ראב"ע. ובחנת ותדע כי יש הפרש בין שרש ינח ושרש נוח, כי פעל ינח עקר ענינו שימת או השארת הדבר במקום לא לכונת מנוחה, ושרש נוח עקר ענינו מנוחה מיגיעה ושכינה, ע"כ יותר נכון לומר בברכת תפלין לְהָנִיחַ תפלין, מן והנחתו לפני מזבח, שעקר המצוה השימה במקום, ולא לְהָנִיחַ, לפי שאין בו כונת מנוחה, כי המשאיר אותם במקום שהם הוא ג"כ מַנִּיחַ התפלין.

נוט

נוּט פעל עומד, בנינו קל, שוה עם מוט, נוד, נטה: יושב כרובים תָּנוּט הארץ (תהלים צ"ט א') wanken, schwanken, כמו תמוט ותנוד.

נום

נוּם, העתיד יָנוּם, פ"ע בנינו קל, ענינו שינה קלה שהיא תחלת השינה, והשינה החזקה נקראה תרדמה: נָמוּ שנתם (תהלים ע"ו ו') einschlafen, schlummern. ועל העצלות והעדר מעשה המביאה שנה: נָמוּ רעיך מלך אשור (נחום ג' י"ח) es schlummern deine Hirten, König von Aschur; ר"ל ישבתו ויתעצלו מרפיון כח: לא יָנוּם ולא יישן (ישעיה ה' כ"ז):

נוּמָה שמ"נ כולל שינה ועצלות: וקרעים תלביש נוּמָה (משלי כ"ג כ"א) Schläfrigkeit, Faulheit, ובתוספת תי"ו תנומה: וּתְנוּמָה לעפעפיך (שם ו' ד') Schlummer. והרבוי: מעט שנות מעט תְּנוּמוֹת (שם שם י') הולך על סדר מכבד לקל, ע"ד לא זו אף זו.

נון

נוּן פעל יוצא, הוראתו המשכת והארכת דבר בבחינת הזמן: לפני שמש יִנּוֹן שמו (תהלים ע"ב י"ז) so lange die Sonne scheint, wird sein Name dauern; ומזה נון ש"הת לדג על כי ידגו לרוב ולא וכלון עדי עד (עיין שרש נין).

נוּן שם ע"פ לאבי יהושע משרת משה מבחיריו, נזכר בספר (שמות ל"ג י"א, במדבר י"א כ"ח, ופעמים רבות בס' יהושע).

צאן: לקחתיך מן־הַנָּוֶה (ש"ב ז' ח') Schafhürde: לִנְוֵה־צאן (ישעיה ס"ה י'): לִנְוֵה גמלים (יחזקאל כ"ה ה'): נְוֵה תנים (ישעיה ל"ד י"ג): נְוֹת כרות רעים (צפני' ב' ו').

נָוָה ג"כ מזה: הַנָּוָה והמענגה (ירמיה ו' ב') ruhige Bewohnerin, יושבת שקט בנוה: וּנְוַת בית תחלק שלל (תהלים ס"ח י"ג). ושלם נְוַת צדקך (איוב ח' ו') friedliche Wohnung, כמו: נְוֵה צדק הר הקדש יהיה שלם (ירמי' ל"א כ"ג).

נְאוֹת שם ת"נ לעמק עטוף דשא למרבץ צאן: בִּנְאוֹת דשא ירביצני (תהלים כ"ג ב') Aue: דשאו נְאוֹת מדבר (יואל ב' כ"ב). ומ"ש מעון: ונדמו נְאוֹת השלום (ירמי' כ"ה ל"ז) Wohnung.

נוח

נוּחַ, העתיד יָנַח, יָנוּחַ, פע"ו, גב"ב. הקל ענינו או השקט ושביתה ומנוחה מתנועה, או חניה ושכינה במקום, או הול דבר על דבר: נָחָה שקטה כל־הארץ (ישעיה י"ד ז') ruhen, ruhig sein, Ruhe haben: אשר־נָחוּ בהם היהודים (אסתר ט' כ"ב): וּבְנֻחֹה יאמר (במדבר י' ל"ו) feiern, ruhen: למען יָנוּחַ שורך (שמות כ"ג י"ב): וַיָּנַח ביום השביעי (שם כ' י"א): וַתָּנַח התיבה (בראשית ה' ד'): בשם דוד וַיָּנוּחוּ (ש"א כ"ה ט') sich ausruhen: ושם יָנוּחוּ יגיעי כח (איוב ג' י"ז) אלה מנוחה שאחרי תנועה או יגיעה. ומ"ש הניה ושכינה: נָחָה ארם על־אפרים (ישעי' ז' ב') sich lagern, ר"ל חנה ארם אצל אפרים: ובאו וְנָחוּ כלם (שם שם י"ט): וְנַחְנוּ עליו כאשר יפול (ש"ב י"ז י"ב) überfallen: עוף השמים לָנוּחַ עליהם (ש"ב כ"א י'): וַיָּנַח בכל גבול מצרים (שמות י' י"ד) sich niederlassen: כי תָנוּחַ יד יי (ישעיה כ"ה י'): בקהל רפאים יָנוּחַ (משלי כ"א ט"ז) ישכן אף בלי מנוחה: כעס בחיק כסילים יָנוּחַ (קהלת ז' ט') ימצא: לא יָנוּחַ שבט הרשע על גורל הצדיקים (תהלי' קכ"ה ג') וכמ"ש עד"ז בקשור על. ומ"ש חל על דבר: נָחָה רוח אליהו על אלישע (מ"ב ב' ט"ו): כְּנוֹחַ עליהם הרוח (במדבר י"א כ"ה) ruhen, überkommen ג"כ בקשור על: בלב נבון תָּנוּחַ חכמה (משלי י"ד ל"ג), ר"ל תשקט ותרגיע. ומ"ש יוצא נקשר בלמ"ד: וַיָּנַח יי להם מסביב (יהושע כ"א מ"ב) Ruhe verschaffen: גם־שם לא־יָנוּחַ לך (ישעי' כ"ג י"ב) Ruhe lassen: ישנתי אז יָנוּחַ לי (איוב ג' י"ב) dann schliefe ich, hätte ich Ruhe: וּכְנוֹחַ להם ישובו (נחמי' ט' כ"ח):

ההפעיל, כל שקשורו בל' ענינו סבב מנוחה או עשית רצון: הֵנִיחַ יי לישראל (יהושע כ"ג א'): בְּהָנִיחַ יי אלהיך לך (דברים כ"ה י"ט) Ruhe verschaffen: יָנִיחַ יי לאחיכם ככם (שם ג' כ'). ויש לשון הסרת מניעה: הַנִּחוּ לו ויקלל (ש"ב ט"ז י"א) lasset ihn fluchen [lasset ihn, daß er fluche], ר"ל אל תהיו לו לשטן ואל תגערו בו, כי ה' צוה לקללני. ומ"ש עשיית רצון: פני ילכו וַהֲנִיחֹתִי לך (שמות ל"ג י"ד) willfahren, beruhigen, כי בעשות רצון המבקש תנוח דעתו בו: יסר בנך וִינִיחֶךָ (משלי כ"ט י"ז) יעשה רצונך. ויש מ"ש שימה והשכנה: איננו מַנִּיחַ לו לישון (קהלת ה' י"א) die Sättigung läßt ihn nicht ausschlafen: וַהֲנִיחֹתִי המתי בם (יחזקאל ט"ז מ"ב) lassen: לְהָנִיחַ ברכה אל ביתך (שם מ"ד ל') להשרות. וכאשר יָנִיחַ ידו (שמות י"ז י"א) herunter lassen היפך רום: וַיְנִיחֵנִי אל־הר גבוה (יחזקאל מ' ב') nieder lassen: רוח יי תְּנִיחֶנּוּ (ישעי' ס"ג י"ד) leiten, führen, כמו תנחני כי נוח ונחה משתתפים ויבואו זת"ז.

ההפעל: יגענו ולא־הוּנַּח־לנו (איכה ה' ה') לא ניתן לנו לנוה אחרי היגיעה, וכבר הבאתיה בשרש ינח לדעת הרד"ק שמנקד *הֻנַּח בקבוץ, ופירש"י והראב"ע לא הניחו לנו מה שיגענו בשבילו אבל לקחו ממנו, אבל לפי מה שמצאתי בספרים מדויקים הה"א בשורק יותר נכון שהוא מנע"ו וכמו שפירשתי.

נוֹחַ ת"הש זכר למקום מנוחה: קומה יי אלהים לְנוּחֶךָ (ד"ה ב' ו' מ"א) Ruhestätte.

נוֹחָה שע"פ לבנו של בנימין (ד"ה א' ח' ב').

נְוָלוּ ש"הת לאשפתות: וביתה נְוָלוּ יתעבד (עזרא ו' י"א) sein Haus soll zum Misthaufen gemacht werden, ונמצא במובן זה נְוָלִי: ובתיכון נְוָלִי יתשמון (דניאל ב' ה').

נַחַת ת"הש או שם מ"נ למנוחה ומרגוע: דברי חכמים בְּנַחַת נשמעים (קהלת ט' י"ז) sanft, ruhig, gelassen, דבריהם במנוחה ולא ברעש ושאון נשמעים, מקובלים על הדעת לאמת אותם, יותר מזעקת מושל בכסילים, ומושל במ"ז איננו שרהו, כ"א הרוצה למשול בדעתו להיות ידו על העליונה ולהצטדק בזעקתו: טוב מלא כף נַחַת (שם ד' ו') besser eine Handvoll in Ruhe, כמו טוב מלא כף

תְּנוּבָה שת"נ מזה: ומלאו פני־תבל תְּנוּבָה (ישעי' כ"ז ו'): ויאכל תְּנוּבֹת שדי (דברים ל"ב י"ג) Frucht: מִתְּנוּבוֹת שדי (איכה ד' ט').

נוד

נוֹד פעל עומד ויוצא, גב"ב. הקל עקר ענינו נדידה, אם ממקום למקום, או נדנוד במצב הנה והנה, וזה לרוב: נָדוּ הלכו (ירמיה נ' ג') weg-wandern, כמו נדדו הלכו: נע וָנָד תהיה בארץ (בראשית ד' י"ב) נע בתנועה ונד ממקום למקום: נוּדִי הרכם צפור (תהלים י"א א') flüchtig sein: ולא תָנוּד (ירמיה ד' א'): כאשר יָנוּד הקנה במים (מ"א י"ד ט"ו) hin und her wanken. וכבר אמרתי בשרש נדד, כי מ"ש מכפולים היא ממקום למקום ומ"ש מנע"ו הוא נדנוד באותו מקום לרוב. ומזה מה שהוא תנועת הראש להשתוממות בהצר לו על צרת זולתו, ולהשתתף עמו, להצטער בצערו: לָנוּד־לו ולנחמו (איוב ב' י"א) Beileid bezeigen, bedauern: וַיָּנֻדוּ לו וינחמו אותו (שם מ"ב י"א): מי יָנוּד לך (ישעיה נ"א י"ט). ומקדים נוד לנחמה, כי הרוצה לנחם זולתו צריך בתחלה לנוד לו להשתתף עמו בצרתו ולהצטער על צערו bedauern, ועי"ז יוכל לנחמו, כי נחמה בלי נוד לא תקובל. והאומר לחולה כשבא לנחמו לאמר: חליך אינו קשה, או למצטער: צערך אינו גדול, לא יקבל ממנו תנחומין, אבל אם יאמר לו צר לי על חליך, וכאבך לבי על צערך אז ינחמנו.

ההפעיל מ"ש מע"א: לְהָנִיד רגל ישראל (מ"ב כ"א ח') wanken lassen: ויד רשעים אל־תְּנִדֵנִי (תהלי' ל"ו י"ב) ממקומי להפיל: ישם וְיָנִיד בראשו (ירמיה י"ח ט"ז), לשממון וצער mit Bedauern das Haupt schütteln.

ההתפעל מע"ב: שמעתי אפרים מִתְנוֹדֵד (שם ל"א י"ח) bedauern, bereuen, כי המניד לזולתו מורה צער כי צר לו על מקרהו, והמניד על עצמו יצר לו ומצטער על מעשהו ומתחרט, כאמרו להלן אחרי שובי נחמתי, כי כאשר יבוא שרש נחם על תנחומין וחרטה, כן יבוא שרש נוד על ב' מושגים האלה, ר"ל הצר לו על מקרה זולתו או על מעשיו, ועל ההרטה: ויש ענינו נדנוד הגוף מצד השתוממות והפלא: מדי דבריך בו תִּתְנוֹדָד (שם מ"ח כ"ז) sich erschüttern. ע"ד ישם ויניד בראשו: יִתְנוֹדְדוּ כל ראה בם (תהלים ס"ד ט') zusammenfahren, erschüttert werden, ושניהם השתוממות דרך לעג ונקמה, כי התפעליות הנפש כאלה יוכנו בכ"מ לפי ענינם. ומ"ש נדנוד הגוף ותנועה ורפיון: וְהִתְנוֹדְדָה כמלונה (ישעיה כ"ד כ') schwanken, מצד חולשת בנינה.

נוֹד ת"הש מע"א: וישב בארץ נוד (בראשי' ד' ט"ז): נֹדִי ספרת אתה (תהלים נ"ו ט') Leiden, תרגם הר"מ מענין מי ינוד לך. וכן: שימה דמעתי בְנֹאדֶךָ (שם שם ט') ע"ש. ובתוספת מ"ם: מְנוֹד־ראש בלאמים (שם מ"ד ט"ו), הכוונה כי הוא יסבב כי הלאמים ינודו לו בראשם ein Gegenstand des Mitleids [Kopfschüttelns], נדנוד ראש ללעג, כמ"ש בהתפעל כי יש יניד ראש לשוממות צער, ויש ללעג ונקמה. (נאד ראה שרש נאד).

נוּד לשון בריחה וניסה בארמית (דניאל ד' י"א).

נוֹדָב שע"פ לבן ישמעאל (ד"הי א' ה' י"ט).

נִיד שמ"ז לענין נוד נחמה: אאמיצכם במו־פי וְנִיד שפתי יחשך (איוב ט"ז ה') ich aber würde euch Muth einsprechen, und das Beileid meiner Lippen würde [dem Schmerze] Einhalt thun. ושעורו, ע"י ניד שפתי יחשך הכאב או הצער, כי בפעל חשך נסתר לרוב איזה דבר אשר הפעל נמשך עליו ע"ש חשך. ומקרא השני מגלה מה שחסר בו. ובס"נ: על כן לְנִידָה היתה (איכה א' ח') bedauernswerth. וי"מ מזה: נֵד קציר ביום נחלה (ישעי' י"ז י"א) ach wie bedauernswerth. לנוד יהיה הקציר ביום נחלה (ע"ש נד).

נוה

נָוָה, העתיד יִנְוֶה, פע"ו, בב"ב. הקל ענינו נוי והדור מעלה: גבר יהיר ולא יִנְוֶה (חבקוק ב' ה') Anständiges, Zierliches, Rühmliches besitzen, אין לו דבר נוה שיתיהר בו ויש מפרשים ולא ינוה כמו בביתו לא ישכנו רגליו, der rasende Mann, der keine Wohnung kennt.

ההפעיל יוצא: זה אלי וְאַנְוֵהוּ (שמות ט"ו ב') rühmen, נכלל הפעל בת"הפ. אספר נוי ושבח לו. ואחרים פי' שניהם ע"פ ת"א מלשון דירה.

נָוֶה שת"ז למושב דירה מנוחה ושלוה: נָוֶה שאנן (ישעיה ל"ג כ') Wohnung: אל־נְוֵה קדשך (שמות ט"ו י"ג) ופקדת נָוְךָ (איוב ה' כ"ד). ותאר לדיר

אַל־טוּב יי (ירמיה ל"א י"ב). ויש לפרש זה מע"א, יהיו פניהם מצהילות מרוב טוב דשן ושמן, ע"ד לְהַצְהִיל פנים מִשָּׁמֶן, כי נהרה אין אור ממש כי אם זהר מבהיק.

נָהָר שם ע"ז למים נוזלים בשפעת המון רב: וְנָהָר יצא מעדן (בראשית ב' י') Strom: עד הַנָּהָר הגדול נְהַר פרת (דברים א' ז'). והרבוי: בזאו נְהָרִים ארצו (ישעיה י"ח ב'): נַהֲרֵי כוש (שם שם א') die Flüsse Etiopiens: נַהֲרֵי נחלי דבש (איוב כ' י"ז), ובס"נ: מבכי נְהָרוֹת חבש (שם כ"ח י"א): נַהֲרוֹת איתן (תהלים ע"ד ט"ו): ותגח בְּנַהֲרוֹתֶיךָ (יחזקאל ל"ב ב') והנה פלג גדול מתעלה ונחל מפלג ונהר מנחל, ומזה: הייתי לתעלה ומתעלה לנחל ומנחל לְנָהָר וּמִנָּהָר לים (בן סירא כ"ד). וסתם נהר במקרא הוא נהר פרת Eufrat: לכן נאמר: וְהַנָּהָר הרביעי הוא פרת (בראשית ב' י"ד) Eufrat, בה"א הידיעה: ויעבר את־הַנָּהָר (שם ל"א כ"א): בעבר הַנָּהָר ישבו אבותיכם (יהושע כ"ד ב') נקרא ארם וארץ כשדים עבר הנהר, בבחינת א"י. ולפי שיש ב' ארם, בא: ארם נַהֲרַיִם (בראשית כ"ד י') Mesopotamien, לפי שהוא בין ב' נהרות פרת וחידקל Tigris und Eufrat. ובלשון יון מיז"ו תוך, פוטמי"א נהרות; והב' ארם צובה.

נְהָרָה שם ת"נ לזיו זהר מבהיק ואינו מאיר ר"ל דבר מבהיק מצד יפיו והודו: ואל־תופע עליו נְהָרָה (איוב ג' ד') Schimmer, Glanz, כי פעל יפוע איננו נאמר על דבר מאיר אור כ"א מבהיק, הופיע מהר פארן נתגלה בזיו הודו, ואמר אל יהי לו זהר צהלת פנים. ולו"א, ותפע כמו אפל, זיו שלה ג"כ אפל.

נְהוֹר שת"ז לאור בארמית: וּנְהוֹרָא עמה שרא (דניאל ב' כ"ב). הכתיב נְהִירָא כמו בלשון סוריא.

נַהִירוּ שה"ת ע"ה ההשאלה והיא אור השכל (דניאל ה' י"א, י"ד) Erleuchtung, Weisheit.

מִנְהָרָה שם ת"נ למערה: את־הַמִּנְהָרוֹת אשר בהרים (שופטים ו' ב') Höhlen. והיותר נכון שהוא כנוי לבדי עץ ובראשם זפת, תקועים בראשי ההרים, להבעיר אותם בלילה להאיר, כבוא האויב, להודיע למרחוק, לנוס ולהסתר, Lärm- oder Pechstangen.

נוא

הֵנִיא, העתיד יָנִיא או יָנִי, פ"י, בנינו הפעיל ענינו הסרת זולתו ממחשבתו אשר חשב לעשות: ואם־הֵנִיא אביה אותה (במדבר ל' ו') verwehren, abwendig machen: יָנִיא אותה (שם שם ט') יסירה ממחשבתה. הניא יפול על גוף הנודר, להסירו ממחשבתו ולהביאו שיתחרט עליה; והפר נופל על הנדר בעצמו, שלא יהיה לו כח: הפיר עצת גוים הֵנִיא מחשבות עמים (תהלים ל"ג י') zerstören, vernichten. אמר ג"כ הפר על עצה בעצמה והפעולה, והניא על המחשבה שיסורו ממנה: ולמה תְנִיאוּן את לב בני ישראל (במדבר ל"ב ז') להסיר אותם ממחשבתם: שמן ראש אל־יָנִי ראשי (תהלים קמ"א ה') das Salböhl meines Hauptes macht mir meinen Kopf nicht irre [macht mich nicht dünkelhaft], ר"ל שמן משחת ראש המלך אל יניא מחשבת ראשי לסור מטוב ולהתגאה במלכותי.

תְּנוּאָה שמ"נ מזה: וידעתם את תְּנוּאָתִי (במדבר י"ד ל"ד) Entfremdung, ר"ל הסרת מחשבתי מכם והשגחתי. אך: הן תְּנוּאוֹת עלי ימצא (איוב ל"ג י') אף שבא ע"מ זה איננו מהוראתו, אבל הוא בהפוך תֹּאֲנוֹת Vorwand, falsche Beschuldigung, ממציא עלילות דברים לחשבני לאויב, כמו תֹּאֲנָה הוא מבקש böswilliger Anlaß. וכבר אמרתי, כי בקש בכלל מצא, ר"ל בקש למצא.

נוב

נוּב, העתיד יָנוּב, פ"י, בב"ב. הקל עקר ענינו צמיחת פרי: עוד יְנוּבוּן בשיבה (תהלי' צ"ב ט"ו) Frucht tragen, וממנו הושאל על הדבור, שהוא פרי השפה: פי־צדיק יָנוּב חכמה (משלי י' ל"א) reden, יפרה וירבה חכמה בפיו: חיל כי־יָנוּב (תהלי' ס"ב י"א) fruchten, sich vermehren.

הפיעל מענין דבור: יְנוֹבֵב בתולות (זכריה ט' י"ז) beredet machen. וי"ל מע"א, ושעורו דגן (יגדל) בחורים ותירש יצמיח ויפרח בתולות blühend machen, או ינובב עומד במקום שנים.

נִיב תאר לפרי כל דבר לפי ענינו: בורא נִיב שפתים (ישעיה נ"ז י"ט) Lippenfrucht, ר"ל דבור: וְנִיבוֹ נבזה אכלו (מלאכי א' י"ב) שעורו ואכל ניבו, ר"ל פריו, נבזה.

נהה

נָהָה פעל עומד ויוצא, בב"ב. הקל ענינו יללה: וְנָהָה נהי נהיה (מיכה ב' ד') klagen, jammern, winseln: והכפל פה לתפארת המליצה ולחוזק ותוקף, וכן דרך לשון עברית, ברצותו להגדיל דבר מה, יחברהו אל שם התואר שני, השוה אל הראשון בהוראתו, כמו: שמחת גילי die Freude meiner Freude. וגם הפסוק ונהה נהי נהיה יתרגם החכם Gesenius er klagt die Klage der Klage: נְהֵה על־ המון מצרים (יחזקאל ל"ב י"ח).

הנפעל ענינו נהי יללה שמתאוה לדבר שאין לו: וַיִּנָּהוּ כל־בית ישראל (ש"א ז' ב') sich sehnen, והפעל נכלל בת"הפ כמשפט, וענינו שהיו מיללים על רחקם מה' ומתאוים לשוב אליו. ואחרים פירשו אותו כמו נקוו ונקבצו.

נֹהַּ נִי נֶהִי נְהִי כלם מלות הקריאה של יללה: ולא מהמהם ולא־נֹהַּ בהם (יחזקאל ז' י"א) ein Laut von Bedauern: ונשאו אליך בְּנִיהֶם קינה (שם כ"ז ל"ב) Klage, Jammer, Winseln: אשא בכי וָנֶהִי (ירמי' ט' ט'): אל־יודעי נֶהִי (עמוס ה' ט"ז): נְהִי נשמע מציון (ירמיה ט' י"ח): נְהִי בכי תמרורים (שם ל"א ט"ו). ומ"א: קול נְהִי נִהְיָה (מיכה ב' ד') Unglück, זו"מ אותו מן ונהייתי, ולדעת המסרת ש"ז מן נהי הוא.

נהל

נִהֵל, העתיד יְנַהֵל, פ"י, בב"ב. הפיעל ענינו הנהגה והולכה בנחת ובלאט ומדריך ומורה הטוב: נֵהַלְתָּ בעזך (שמות ט"ו י"ג) sanft leiten: תנחני וּתְנַהֲלֵנִי (תהלים ל"א ד'): עלות יְנַהֵל (ישעיה מ"א י"א): על־מי מנוחות יְנַהֲלֵנִי (תהלים כ"ג ב') an stille Wässer leitet er mich: וַיְנַהֲלֵם בלחם (בראשית מ"ז י"ז) לאט לאט נתן להם מטה לחם, או ענינו משען ומסעד Unterhalt verschaffen, unterstützen: וַיְנַהֲלֵם מסביב (ד"ה ב' ל"ב כ"ב) schützen: וַיְנַהֲלוּם בחמורים (שם כ"ח ט"ו): אין מְנַהֵל לה מכל בנים ילדה (ישעיה נ"א י"ח) unterstützen, כמו אין מחזיק בידה, כי המנהיג את החלש סומך אותו וסועדו, כי נכלל בו תמיד נחיית נחת, כמו הנהגת החלש, או השענה וסעד במאכל ובמשתה, או הגנה מנזק.

ההתפעל: ואני אֶתְנַהֲלָה לאטי (בראשית ל"ג י"ד) וזה לעד על הוראת מלת נהל שהוא בנחת, היפך נהג שהוא לפעמים בחפזון והעד: כי בשגעון ינהג.

נַהֲלֹל שם, אין לו ריע ולא באור, ידוע לפי מקומו, ופותרים אותו כמו קוצים, חבר לנעצוץ: ובכל הַנַּהֲלֹלִים (ישעיה ז' י"ט) Gesträuche, Hecken.

נַהֲלָל שם עיר בחלק מטה זבולון (יהושע י"ט ט"ו).

נהם

נָהַם, העתיד יִנְהֹם, פ"י, בנינו קל, ענינו קול המית צער מתאונן תוהה ומתחרט על הראשונות, או המית זעף כקול אריה: וְנָהַמְתָּ באחריתך (משלי ה' י"א) wehklagen, bereuen, bedauern: ארי־נֹהֵם ודוב שוקק (שם כ"ח ט"ו) brüllen: וְיִנְהֹם ויאחז טרף (ישעיה ה' כ"ט) toben, ע"ש נהק: וְיִנְהֹם עליו ביום ההוא (שם שם ל') brausen, toben, lärmen.

נַהַם שר"ז לשאגת ארי: נַהַם ככפיר זעף מלך (משלי י"ט י"ב) Brüllen. ובס"נ נְהָמָה שם התואר לקול שאון המון ים: כְּנַהֲמַת ים (ישעי' ה' ל') wie das Stürmen, Brausen des Meeres. או על דרך השאלה לרגשות הלב אשר השקט לא יוכל מצרה ויגון: שאגתי מִנַּהֲמַת לבי (תהלים ל"ח ט') Unruhe. כמו שגלי הים בהמיתם לא ישקטו כן לא ישקט לבו בגלי עשתנותיו ומחמת זה יצעק.

נהק

נָהַק, העתיד יִנְהַק, פ"י, בנינו קל, ענינו נעית פרא, כמו שיכנה נעיה לשור, שאגה ללביא, נהם לכפיר, נער לחמור, צהל לסוס, נבוח לכלב, כן נהק לפרא: הֲיִנְהַק פרא עלי־דשא (איוב ו' ה') schreien: בין־שיחים יִנְהָקוּ (שם ל' ז') ächzen.

נהר

נָהַר פעל עומד, בנינו קל. א) יש ענינו שפעת אור וזהר וצהיבת פנים משמחה: אז תיראי וְנָהַרְתְּ (ישעיה ס' ה') glänzen, heiter werden: הביטו אליו וְנָהָרוּ (תהלים ל"ד ו') glänzen vor Freude, כי פנים מצהילות דומה למאיר. ויש ב) ענינו משיכה תמידית בשפעת המון רב אחר דבר, כמשיכת מים בנהר: וְנָהֲרוּ אליו כל־הגוים (ישעיה ב' ב') zuströmen: וְנָהֲרוּ עליו עמים (מיכה ד' א'): וְנָהֲרוּ

וְהִדִּיחַ עלינו את־הרעה (ש"ב ט"ו י"ד) ענינו מהירות ההבאה פתאום, כאדם דוחף דבר למהר הליכתו, schnell stürzen : מִשְּׂאֵתוֹ יעצו לְהַדִּיחַ (תהלים ס"ב ה') herunterstürzen : כצבי מֻדָּח (ישעיה י"ג י"ד) נודד ותועה נדחה ממקומו. ובמובנו המוסרי : לְהַדִּיחֲךָ מן־הדרך (דברים י"ג ו') verführen, zum Bösen ver- leiten : בחלק שפתיה תַּדִּיחֶנּוּ (משלי ז' כ"א) : וַיַּדִּיחוּ את־יושבי עירם (דברים י"ג י"ד) מדרך טוב לרע.

מַדּוּחִים שמ"ז להסתה והדחה מטוב לרע : משאת שוא וּמַדּוּחִים (איכה ב' י"ד) Verführung.

נדן

נָדָן שת"ז לתער החרב : וישב חרבו אל נְדָנָהּ (ד"ה א' כ"א כ"ז) Scheide.

נִדְנֶה כמו נָדָן בלשון ארמית : אתכרית רוחי בגו נִדְנֶה (דניאל ז' ט"ו) כי הגוף כמו נרתיק לרוח, ע"כ יאמר בהפכו שלף ויצא מגוה, במקום נדנה.

נדף

נָדַף, העתיד יִנְדֹּף, פ"י בב"ב. הקל ענינו הדפת דבר קל : אל יִדְּפֶנּוּ לא־איש (איוב ל"ב י"ג) verscheuchen : כמץ אשר תִּדְּפֶנּוּ רוח (תהלים א' ד') auseinander treiben : כְּהִנְדֹּף עשן תִּנְדֹּף (שם ס"ח ג') verscheuchen, verwehen. ומזה בתלמוד, ריחו *נוֹדֵף, דבר הנותן ריח יהדוף באף המריח בו.

הנפעל : נִדָּף ואיננו (ישעיה י"ט ז') verfliegen, zerstieben : קול עלה נִדָּף (ויקרא כ"ו ל"ו) rauschend, נדף ונדחה ברוח בעלה אחר והוא משמיע קול חלש : חבל נִדָּף מבקשי־מות (משלי כ"א ו') aus- gestoßener Hauch : כְּהִנְדֹּף עשן ראוי הִנָּדֵף, ונדף איננו נופל כ"א בדבר קל נדחה ואין.

נדר

נָדַר, העתיד יִדֹּר, וַיִּדַּר, וַתִּדֹּר, פ"י בנינו קל, ענינו התנדב הנפש בדבר ממעשיו או מהונו, אם לתשלום גמול טובה שקדם, או לתקות טוב בעתיד. והפעול הוא לרוב מקרה הפעולה לפי שהפעול הוא אמירה בעלמא, משא"כ בפעל נדב, הפעול הוא דבר מיוחד. (ע"ש נדב) : כי־נדר נָדַר עבדך (ש"ב ט"ו ח') ein Gelübde thun. ונזכר בו התנאי בעבור מה נדר : וַיִּדַּר יעקב נדר (בראשית כ"ח כ') : וכי תחדל לִנְדֹּר (דברים כ"ג כ"ג) geloben : מִשֶּׁתִּדּוֹר ולא תשלם (קהלת ה' ד') : אשר תשיג יד הַנֹּדֵר (ויקרא כ"ז ח') ובתלמוד נמצא הצווי מזה : הֹדֵר לי בחיי ראשך, וכן נמצא הנפעל : *הִנָּדֵר והנדב. וההפעיל : *הִמַּדִּיר את חבירו.

נֶדֶר או נֵדֶר ת"הש : כל נֵדֶר וכל־שבועת אסר (במדבר ל' י"ד) Gelübde : ואם־נֶדֶר או נדבה (ויקרא ז' ט"ז) : ואחר נְדָרִים לבקר (משלי כ' כ"ה) : וְנִדְרֵיכֶם ונדבתיכם (דברים י"ב ו'), ובארו בתלמוד נדר האומר הרי עלי, בלי התיחדות לפי שהוא על תנאי, נדבה שאמר הרי זו בהתיחדות הפרטי שיתן בלי תנאי.

נהג

נָהַג, העתיד יִנְהַג, פ"י בב"ב. הקל ענינו הולכה והרגל טבעי או מוסרי : אותי נָהַג וילך (איכה ג' ב') führen : נֹהֵג כצאן יוסף (תהלים פ' ב') leiten : ונער קטן נֹהֵג בם (ישעיה י"ח ו') אפשר ענינו יהיה מרגל בהם, umgehen mit ihnen, כמו : ולבי נֹהֵג בחכמה (קהלת ב' ג') aufführen, הרגל מעשיו בחכמה. במוסרי : כי בשגעון יִנְהָג (מ"ב ט' כ') denn er treibt (die Rosse) unsinnig an : ומלכיהם נְהוּגִים (ישעיה ס' י"א) : כן־יִנְהַג מלך אשור (שם כ' ד') fortführen : חמור יתומים יִנְהָגוּ (איוב כ"ד ג') בבזה.

הפיעל : וַיְיָ נִהַג רוח־קדים (שמות י' י"ג) herbei führen : וַתְּנַהֵג את־בנותי (בראשית ל"א כ"ו) fort- führen : וַיְנַהֲגֵהוּ בכבדות (שמות י"ד כ"ה) Er machte, daß er (der Wagen) kaum fahren konnte : יְנַהֲגֵנוּ עלמות (תהלים מ"ח ט"ו) leiten, נחיה תמידית. ובתלמוד ההפעיל אחד רוכב ואחד *מַנְהִיג. וכן ההתפעל *מִתְנַהֵג sich aufführen, betragen, במוסרי.

מִנְהָג ת"הש להרגל מעשי אדם בכל דרכיו ועסקיו, וי"מ, והוא הנכון לפי מקומו, נהיגת הרכב והסוסים : וְהַמִּנְהָג כְּמִנְהַג יהוא (מ"ב ט' כ') die Führung (des Reitwagens). ובתלמוד : עולם *כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג der gewöhnliche Gang, הדרך הרגיל. וכן נקרא כל מעשה מורגל באומה *מִנְהָג Gewohnheit, eingeführter Brauch, אשר לא מצד מצוה ודת.

עניננו תנועה הנה והנה ומזה: נֹדֵד כנף (ישעיה י' י"ד) bewegen: כצפור נֹדֶדֶת מקנה כן איש נֹודֵד ממקומו (משלי כ"ז ח') מרוחק ע"י בריחה וגרוש: נֹודֵד אל־תגלי (ישעיה ט"ז ג') Flüchtling: ויהיו נֹדְדִים בגוים (הושע ט' י"ז) und sie werden herum-irren unter den Völkern. אחר הרחוק יהיו נע ונד ממקום למקום. והנכון כי כל מ"ש ממקום למקום אחר הוא משרש נדד; ומ"ש תנודה הנה והנה במקום אחד משרש נוד.

ההפעיל יוצא: ומתבל יְנִדֻּהוּ (איוב י"ח י"ח) verbannen, verjagen: כקוץ מֻנָּד כלהם (ש"ב כ"ג ו') umhergeschleudert. ויתר הבנינים בשרש נוד.

נְדֻד שמ"ז רחוק: ארחיק נְדֹד (תהלים נ"ה ח') Wanderschaft: ושבעתי נְדֻדִים (איוב ז' ד') unruhige Bewegung, herumwälzen. כדרך איש אשר נגזלה שנתו מעיניו מתהפך לכל צדדיו, למען ימצא מנוח בשכיבה אחרת, אכן לשוא. ותא"הש עמ"א: נֵד קציר ביום נחלה (ישעיה י"ז י"א) קציר מן קצירי ומריעי הנזכר בתלמוד. ור"ל נודד הקציר ביום נחלה. כתרגומו, בשרש נֵד. וי"מ מע"ז: וּמִדַּד ערב (איוב ז' ד') יכור, בתשלומו ראוי ומנדד, וכבר כתבתיו בשרש מדד.

נְדַד לשון נדידה ובריחה בארמית: ושנתה נַדַּת עלוהי (דניאל ו' י"ט) und sein Schlaf floh ihn.

נדה

נִדָּה פעל יוצא בנינו פיעל עניננו רחוק ותעוב, שוה לשרש נדד שלפניו: הַמְנַדִּים ליום רע (עמוס ו' ג') entfernen, verstoßen, verbannen מרחיקים יום פורעניות ומקרבים החמס: שנאיכם מְנַדֵּיכֶם (ישעיה ס"ו ה'). וי"מ מזה: ומתבל יְנִדֻּהוּ (איוב י"ח י"ח) חירק ת' פתח, ומזה: ימְנַדִּין אותו בתלמוד, כי ע"י חרם הוא מרוחק מחברת אדם. in Bann thun.

נִדָּה תה"ש למרוחק, אם מפני טומאה או מפני תיעוב: ואל־אשה נִדָּה (יחזקאל י"ח ו') Ab-gesonderte, מרוחקת ממגע אדם: כימי נִדַּת דותה תטמא (ויקרא י"ב ב') עיין באור שם: למי נִדָּה (במדבר י"ט ט') Wasser der Unreinigkeit, ה"ל מים המעותדים לטהר את הטמא, והמה מי זריקה, וי"מ לפי שמרחיק הטומאה: והוציאו את־הַנִּדָּה (ד"ה ב' כ"ט ה'), דבר מתועב ומרוחק: ארץ נִדָּה היא (עזרא ט' י"א): היתה ירושלים לְנִדָּה (איכה א' י"ז) Scheusal: וזהבם לְנִדָּה יהיה (יחזקאל ז' י"ט) ואף שלפי הוראת שם זה נראה יותר להיות משרש נדד, ע"מ סבה, מ"מ הבאתיו בשרש נדה לפי שהוראת שניהם אחד. ומזה שם ינִדּוּי בתלמוד, ידוע.

נֵדֶה ת"הש לאתנן זונה: לכל זונות יתנו־נֵדֶה (יחזקאל ט"ז ל"ג) reichliches Geschenk, ופה יתורגם: Buhlerlohn. ומ"א: ואת נתת נְדָנַיִךְ (שם שם ל"ג) ומשקלו נֶדֶן, ועש"ז ישמשו בתלמוד למהר ומתן הבתולות: ינְדֻנְיָא לבתו, Aussteuer Mitgift, והענין כי נדה הוא מה שיתן הבעל או הבועל, ינֶדֶן הוא מה שיתן אבי הכלה לבעל בתו.

נדח

נָדַח, העתיד יִדַּח, פע"ו דב"ב. הקל עניננו דחיה ודחיפה: לִנְדֹּחַ עליו גרזן (דברים כ' י"ט) anfahren, anstoßen: יִדַּח ממנו נדח (ש"ב י"ד י"ד) verstoßen, נראה כי דחה, נדח נרדפים בענין והרבה כמוהו.

הנפעל: וְנִדְּחָה ידו בגרזן (דברים י"ט ה') aus-fahren, anstoßen, על דחיפה, שנעשה שלא ברצון, אך נשמטה ידו במקרה במהירות והוחה בדבר: השיב המלך את־נִדְּחוֹ (ש"ב י"ד י"ג) Verstoßener: את־שיו נִדָּחִים (דברים כ"ב א') irrend, נדחה מעדרו ונשמט תועה: המקומות אשר נִדַּחוּ שם (ירמיה ט' י"ב): ותושיה נִדְּחָה ממני (איוב ו' י"ג) נמנעה ומרוחקה: אם יהיה נִדַּחֲכֶם בקצה השמים (נחמיה א' ט') מרוחקים ממקומם ותועים בלי מקום מנוחה. ובמובן המוסרי, על סור מדרך הישר ותועה במחשבתו בדרך רע: וְנִדַּחְתָּ והשתחוית להם (דברי' ד' י"ט) sich irre leiten lassen, verführt werden: לבלתי ידח ממנו נִדָּח (ש"ב י"ד י"ד) אשר נתעה במחשבתו ונרדה על דרך רע.

הפיעל: ואפלה מְנֻדָּח (ישעיה ח' כ"ב) umher-getrieben im Finstern, כל הולך באפלה. דחה מדחי אל דחי ונדחף, כמו באפלה ידחו ונפלו. וראוי ובאפלה מנדה, ודברי המתרגם אשכנזי (1807) העיוני רוח.

ההפעיל יוצא: אשר הִדִּיחֲךָ יי אלהיך (דברים ל' א') verstoßen: אשר אַדִּיחֵם שם (ירמיה כ"ד ט'):

שמעו קול נֹגֵשׂ (איוב ג׳ י״ח) Antreiber: את־הַנֹּגְשִׂים בעם (שמות ה׳ ו׳): את־־הנכרי תִּגֹּשׂ (דברים ט״ו ג׳) mahnen, zur Bezahlung anhalten: וכל עצביכם תִּנְגֹּשׂוּ (ישעיה נ״ח ג׳) (עיין פירושי שם ובשרש עצב).

הנפעל: כי נִגַּשׂ העם (ש״א י״ג ו׳) hart zu- gesetzt werden: וְנִגַּשׂ העם איש באחיו (ישעי׳ ג׳ ה׳) איש נדחק ע״י אחיו: נִגַּשׂ והוא נענה (שם נ״ג ז׳) כמו והוא נגש ונענה.

נד

נֵד שם דבר מקובץ חלקיו וחזק: נצבו כמו־־נֵד נוזלים (שמות ט״ו ה׳) fester Haufe: כנס כַּנֵּד מי הים (תהלי׳ ל״ג ז׳) Er sammelt, wie Haufen, die Gewässer des Meeres: נֵד קציר ביום נחלה (ישעי׳ י״ז י״א) כגדיש של קציר תהיה ביום נחלה. ויש פותרים אל נכון פה נד כמו נע ונד, ויתורגם: oder es fliehet die Ernte am Tage des Schmerzes. (עיין שרש נדה, ושרש נוד).

נָדָא נמצא פעם אחת בכתוב: וַיַּדָּא ירבעם את ישראל (מ״ב י״ז כ״א) והוא משקל ארמית כמו נדה בעברית בהפעיל, wegtreiben, entfernen והקרי וַיַּדַּח, והוא כמו פי׳ אל וידא לבאר הוראתו היטיב.

נדב

נָדַב, העתיד יִדֹּבֶה, פ״י בב״ב. הקל ענינו הסכמת הלב לתת מתנה ברצון טוב מבלי תקות גמול עליו, ע״כ הוא נסמך אל הלב או הרוח: אשר נְדָבוֹ לבם (שמות ל״ה כ״ט) freiwillig angeloben: אשר יִדְּבֶנּוּ לבו (שם כ״ה ב׳): וכל אשר נָדְבָה רוחו (שם ל״ה כ״א).

ההתפעל: בישר לבבי הִתְנַדַּבְתִּי (ד״ה א׳ כ״ט י״ז): הַמִּתְנַדְּבִים לשבת בירושלים (נחמיה י״א ב׳) freimüthig sich zu einer guten Sache entschließen: הַמִּתְנַדְּבִים בעם (שופטים ה׳ ט׳) die sich freiwillig Weihenden, אשר השלימו נפשם ברצון טוב למלחמה.

נָדִיב שת״ז לאיש רוחו רחבה לוותר מהונו במתת: רבים יחלו פני־־נָדִיב (משלי י״ט ו׳) Frei- gebiger: כל נְדִיב לב יביאה (שמות ל״ה כ״ב) וכן יקרא איש חשוב נדיב: לכל־־נָדִיב בחכמה (ד״ה א׳ כ״ח כ״א): עם־נְדִיבִים (תהלים ק״ג ח׳) עם נְדִיבֵי עמו (שם שם ח׳) Edler, Vornehmer: שופך בוז על נְדִיבִים (איוב י״ב כ״א): אל תבטחו בִנְדִיבִים (תהלים קמ״ו ג׳): שיתמו נְדִיבֵמוֹ (שם פ״ג י״ב) ובס״נ: ורוח נְדִיבָה תסמכני (שם נ״א י״ד) Großmuth: תרדף כרוח נְדִיבָתִי (איוב ל׳ ט״ו) das Ansehen, ר״ל חשיבותי. וי״מ אותו על הנפש, שהיא יקרת הגוף. וי״ל נדיבתי הנדבה והחסד שעשית עמדי, ושוה עם כעב עברה ישועתי, כי בש״מ נופל הכנוי על הפועל ועל הפעול. ובא כאן רוח נדיבה וישע, ובתהלים ששון ישעך ורוח נדיבה: ונדיב נְדִיבוֹת יעץ (ישעיה ל״ב ח׳) Edelmuth, ש״מ.

נְדָבָה שת״נ למתנה הנתנה ברצון טוב: ואם נדר או נְדָבָה (ויקרא ז׳ ט״ז) freiwilliges Ge- schenk, milde Gabe. נדר הוא שידור אדם בצר לו להביא איזה גמול, או על תנאי שיקוה בו דבר טוב. ונדבה מתנת חנם לא על תנאי דבר קדם לו: מסת נִדְבַת ידך (דברים ט״ז י׳): גשם נְדָבוֹת תניף אלהים (תהלי׳ ס״ח י׳) milde, גשם נחת וברכה, הפך גשם זעם שקדם לו באויבים: עמך נְדָבוֹת (שם ק״י ג׳) שהתנדבו למלחמה: ונדריכם וְנִדְבֹתֵיכֶם (דברים י״ב ו׳). ומ״א: עם הִתְנַדְּבוּת (עזרא ז׳ ט״ז).

נָדָב שם ע״פ א) לבן ירבעם מלך ישראל (מ״א ט״ו כ״ה). ב) שם בן אהרן הכהן (שמות ו׳ י״ג, כ״ד א׳). ונמצא עוד שע״פ הלוה (בד״הי א׳ ב׳ כ״ח, ח׳ ל׳).

נְדַבְיָה שע״פ נזכר (ד״הי א׳ ג׳ ח׳).

נִדְבָּךְ שת״ז לטור אבנים או חומה (עזרא ו׳ ד׳) ובמובן זה פעמים רבות בתלמוד.

נדד

נָדַד, העתיד יִדֹּד, פע״ו דב״ב. הקל ענינו סור דבר ממקומו שלא ברצון, ורחוק ובריחה: נָדְדָה שנת המלך (אסתר ו׳ א׳) weichen, ausbleiben: כי בכל נדידה יש דבר מבריח ומסבב הרחוק, והיתה המשתה שסבבה העדר השנה: ראי בחוץ נָדְדוּ ממני (תהלים ל״א י״ב) sich entfernen, ausweichen: נֹדֵד הוא ללחם (איוב ט״ו כ״ג) wandern, תנועה ממקום למקום: וַתִּדַּד שנתי מעיני (בראשית ל״א מ׳) מחוזק השמירה: כל־־ראיך יִדּוֹד ממך (נחום ג׳ ז׳) רחוק: מלכי צבאות יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן (תהלי׳ ס״ח י״ג)

ונופלים לפני האויב, כי אל"ב היה צ"ל מאויביכם, אבל הכונה שהשם יחליש כחם.

ההתפעל: ובטרם יִתְנַגְּפוּ רגליכם על הרי נשף (ירמיה י"ג ט"ז) sich stoßen.

נֶגֶף שמ"ז: ולא־יהיה בהם נֶגֶף (שמות י"ב י"ג) Pest, Seuche, ת"הש: ולאבן נֶגֶף (ישעיה ה' י"ד) Anstoß, דחיפה ולקוי.

מַגֵּפָה שמ"נ למכת דבר או מלחמה: היתה מַגֵּפָה בעם (ש"ב י"ז ט) Niederlage. ותעצר המַּגֵּפָה (במדבר י"ז י"ג) Pest, Seuche: אני שלח את־כל־מַגֵּפֹתַי (שמות ט' י"ד) מכות מְמִיתוֹת והוא הבכורות.

נגר

נָגַר פעל עומד ויוצא, בב"ב. הנפעל עניננו נזילה וקלוח: עיני נִגְּרָה (איכה ג' מ"ט) rinnen, fließen ונמצא גם: ידי לילה נִגְּרָה (תהלים ע"ז ג') ונתקשו בו המפרשים, ולדעתי הוא כמו: מתגרת ידך אני כליתי, והוא לשון פרישת ונטית יד: וכמים הַנִּגָּרִים ארצה (ש"א י"ד י"ד): נִגָּרוֹת ביום אפו (איוב כ' כ"ח) ר"ל יהרבו.

ההפעיל יוצא: וַיַּגֵּר מזה (תהלים ע"ה ט') rinnen lassen: כמים מֻגָּרִים במורד (מיכה א' ד') ויש עניננו כמו גרירה: וְהִגַּרְתִּי לגי אבניה (מיכה א' ו') schleifen, schleudern, שוה לפעל מַגֵּר: יַגִּירֵהוּ על־ידי־חרב (תהלים ס"ג י"א): וְהַגִּרֵם על־ידי־חרב (ירמיה י"א כ"א). וי"ל מזה הנפעל: נִגָּרוֹת ביום אפו, fortgeschleudert. וי"מ מזה שם: פרץ נחל מעם־גָּר (איוב כ"ח ד') ממקום שהוא יוצא ונגר.

נגש

נָגַשׁ, העתיד יִגַּשׁ, פע"ו, הב"ב. הקל עומד. יש מה שעניננו קרבות הליכת הנושא למה שאליו: לָגֶשֶׁת אלי (ירמיה ל' כ"א) nahe treten, sich nähern: מִגֶּשֶׁת אליו (שמות ל"ד ל'): גְּשׁוּ־נא אלי וַיִּגָּשׁוּ (בראשית מ"ה ד'): גֹּשׁוּ הנה (יהושע ג' ט'): גֹּשׁוּ הלם (ש"א י"ד ל"ה). ויש כמו התחלה והזמנה לפעול: גֹּשׁוּ והביאו זבחים (ד"ה ב' כ"ט ל"א): גַּשׁ פגע־בו (ש"ב א' ט"ו): וּגְשׁוּ למלחמה (ירמיה מ"ו ג'): לא יִגַּשׁ להקריב (ויקרא כ"א כ"א): יִגְּשׁוּ יעלו (יואל ד' ט'): אל תִּגְּשׁוּ אל אשה (שמות א' ה') לשכב: אשר־עליו התו אל־תִּגָּשׁוּ (יחזקאל ט' ו') לנגע בו, ופירש"י בפסוק: וַיִּגַּשׁ אברהם (בראשית י"ח כ"ג) מצינו הגשה למלחמה לפיוס ולתפלה ע"ש. הרצו בו שהפעל נגש בא בפעל נכבד להורות הזמנת נפשו והכנה אליה, ולפעמים עיקר הפעולה נסתרת בו כמ"ש בשרש משך. ויש כמו פגישה ודבוק: אחד באחד יִגָּשׁוּ, כמו ידבקו. ובפרט ביחס את: וַיִּגַּשׁ שאול את־שמואל (ש"א ט' י"ח) begegnen, antreffen, פגיעה לבד: אל תִּגַּשׁ בי (ישעיה ס"ה ה') berühren, כמו תגע. וכן מורה רחוק: גֶּשׁ־הלאה (בראשית י"ט ט') hinweg: גְּשָׁה לי ואשבה (ישעיה מ"ט כ') Platz machen, הרחק.

הנפעל בא במקום העבר בקל: נִגַּשׁ יוסף (בראשית ל"ג ז'): וְנִגַּשׁ הכהן ודבר (דברים כ' ב') auftreten, הזמנת פעולה: וְנִגַּשׁ חורש בקוצר (עמוס ט' י"ג) reichen, כמו והשיג לכם דיש את בציר: ופלשתים נִגְּשׁוּ למלחמה (ש"א ז' י'), הזמנה והתחלה, והעתיד יבא מקל. ודוגמא זאת תמצא בלשון נחת ולא ידעתי טעם לזה.

ההפעיל יוצא על הקרבה והבאה: וְהִגִּישׁוֹ אדוניו (שמות כ"א ו') hintreten lassen: וַיַּגֵּשׁ אתם אליו (בראשית מ"ח י') hinführen: ושפות בקר הִגִּישׁוּ לדוד (ש"ב י"ז כ"ט) überreichen, הקרבת מתנה: וכי תַגִּישׁוּן פסח (מלאכי א' ח') darbringen: וּמַגִּישׁ מנחה לה' (שם ב' י"ב) darreichen, לרוב בקרבן. ויש הפרש בין נגישה לקריבה, כי נגישה הוא לרוב בסמוך לגוף אחר, ולא נגיעה ממש אבל קריבה לרוב פגיעת גוף בגוף, ע"כ הבעלים מביאי מנחה נקראו מגישים, והכהן נקרא מקריב המנחה על המזבח: וַתַּגֵּשׁ לפני שאול (ש"א כ"ח כ"ה) vorsetzen: לא תַגִּישׁ ותקדים (עמוס ט' י') עומד: וַתַּגִּישׁוּן שבת חמס (שם ו' ג') הפך המגדים.

ההתפעל: ורגליך לא לנחשתים הֻגָּשׁוּ (שמואל ב' ג' ל"ד).

ההפעל: הִתְנַגְּשׁוּ יחדיו פליטי הגוים (ישעיה מ"ה כ') פגישה ופגיעה ודחיפה.

נגשׂ

נָגַשׂ, העתיד יִנְגֹּשׂ או יִגֹּשׂ, פ"י בב"ב. הקל עניננו איצה על זולתו ודוחק את השעה עליו למהר לעשות דבר מה: נָגַשׂ את־הכסף (מ"ב כ"ג ל"ה) eintreiben, פי' אסף הכסף ע"י נגישה: לא

בכל־אשר־לו (איוב א' י"א): לא־יִגַּע בך רע (שם ה' י"ט): לבלתי נָגְעֵךְ (רות ב' ט'). ובפרט כשהוא מחובר אל יד האלהים: כי יד־אלוה נָגְעָה בי (איוב י"ט כ"א) ſtrafen, ſchlagen: לא ידו נָגְעָה בנו (ש"א ו' ט') לענש. ובקשור מלת עד: כי נָגַע עד־לבך (ירמיה ד' י"ח): נָגַע עד־שער עמי (מיכה א' ט'): וְנָגְעָה החרב עד־הנפש (ירמיה ד' י') ſo weit kommen, כלומר השיגה, כלם לרעה. כי הוא נופל תמיד על דבר שיעשה רושם מה. ובקשור מלת על: כי־נָגְעָה עליו הרעה (שופטים כ' מ"א) be- treffen. ובקשור מלת אֶל: כי־נָגַע אל־השמים משפטה (ירמיה נ"א ט') reichen: לא נתתיך לִנְגֹּעַ אליה (בראשית כ' ו') ſich nahen, דרך כבוד לעשות רע: וְגַע אל עצמו (איוב ב' ה') כמו בעצמו להרע. ויש מ"ש קרוב: ודמים בדמים נָגָעוּ (הושע ד' ב'): לא ינקה כל הַנֹּגֵעַ בה (משלי ו' כ"ט) was zu thun haben, ג"כ דרך כנוי וה"ל עסק: וַיִּגַּע החדש השביעי (עזרא ג' א', נחמיה ז' ע"ג) herannahen קרבות זמן: וַיִּגַּע הדבר אל־מלך נינוה (יונה ג' ו') zu Ohren kommen, כמו בא. ועצ"הש: אשר נָגַע אלהים בלבבם (ש"א י' כ"ו) אשר הרגישו יראת אלהים בלבבם. ומ"ש נגע ממש: ואהי נָגוּעַ כל־היום (תהלים ע"ג י"ד) plagen, quälen.

הנפעל מענין נגע: וַיִּנָּגְעוּ יהושע וכל־ישראל (יהושע ח' ט"ו) ſich als geſchlagen ſtellen.

הפיעל ג"כ מענין זה, ורבו צרעת: כי נִגְּעוֹ יי (ד"ה ב' כ"ו כ') ſchlagen: וַיְנַגַּע יי את־פרעה (בראשית י"ב י"ז).

הפועל: ועם־אדם לא יְנֻגָּעוּ (תהלי' ע"ג ה') Plagen ausgeſetzt ſein, לא יקרה להם פגעי בני אדם ונגעיהם.

ההפעיל מע"א בקל, העומד: עד לשמים הִגִּיעַ (ד"ה ב' כ"ח ט') langen, reichen ורבו השגה וקרבות דבר או זמן: הִגִּיעַ דבר־המלך (אסתר ט' א') an- langen: אשר דבר־המלך ודתו מַגִּיעַ (שם ד' ג'): הִגַּעַתְּ למלכות (שם שם י"ד) gelangen: וסריסי המלך הִגִּיעוּ (שם ו' י"ד) ankommen: והיו לשאול הִגִּיעוּ (תהלים פ"ח ד') nah ſein: וְהִגִּיעוּ שנים (קהלת י"ב א') herankommen: אשרי המחכה וְיַגִּיעַ (דניאל י"ב י"ב) erreichen: וראשו לעב יַגִּיעַ (איוב כ' ו') hin- ragen, emporſteigen. והפכו יוצא: הִגִּיעַ לארץ (ישעיה כ"ה י"ב): יַגִּיעֶנָּה עד־עפר (שם שם ה') dem Staube nahe bringen, ג"כ יוצא: וְהִגַּעְתִּיהוּ אל־הארץ (יחזקאל י"ג י"ד), אשפילה שוה לארץ: הוי מַגִּיעֵי בית בבית (ישעיה ה' ח) zuſammenrücken, כמו דמים בדמים נגעו, בקל עומד וכאן יוצא: וְהִגַּעְתֶּם אל־המשקוף (שמות י"ב כ"ב) berühren: וַתַּגַּע לרגליו (שם ד' כ"ה) berühren laſſen, hinwerfen. כלומר השליכתהו לפני רגליו דרך כעס, ומ"ש מקרה והזדמנות: אשר מַגִּיעַ אליהם כמעשה הרשעים ויש רשעים שֶׁמַּגִּיעַ אליהם כמעשה הצדיקים (קהלת ח' י"ד) widerfahren, das Schickſal haben: ומה הִגִּיעַ אליהם (אסתר ט' כ"ו) zugekommen, widerfahren. ויש מה שהוא השגת היכלת כמו מצא יד: ואם־לא תַגִּיעַ ידו די שה (ויקרא ה' ז') hinzogen, ver- mögend ſein. כמו תשיג, תמצא, כי יד היא יכלת.

נֶגַע שד"ז לכל דבר מכאיב באה לאדם: נֶגַע אחד אביא (שמות י"א א') Plage: כל־נֶגַע כל־מחלה (מ"א ח' ל"ז): אשר ידעון איש נֶגַע לבבו (שם שם ל"ח) Sorge, Kummer, Anliegen דבר הנוגע עד לבו: נֶגַע־וקלון ימצא (משלי ו' ל"ג): וְנֶגַע לא־יקרב באהליך (תהלים צ"א י'): וּבְנִגְעֵי בני אדם (ש"ב ז' י"ד) כולל המקרים והפגעים הנוגעים בבני אדם לרעה כמו: מנגד נִגְעִי יעמדו (תהלים ל"ח י"א) או יסורים וענשים: כל־ריב וכל־נָגַע (דברים כ"א ה'), מקרה הנוגע באדם לרעה. ובא ת"הש: נֶגַע צרעת כי תהיה באדם (ויקרא י"ג ט') Schaden, כי סתם נגע נופל על מקרה, הבאה לאדם בסבה מחוץ לגוף. ונגע צרעת בא מגופו: נֶגַע הנתק (במדבר י"ז ל"א).

נגף

נָגַף, העתיד יִגֹּף, פ"י גב"ב. הקל ענינו הכאה והדיפה ורבו מכת מות: והאלהים נָגַף את־ירבעם (ד"ה ב' י"ג ט"ו) ſchlagen, הכאת מיתה: וְנָגְפוּ אשה הרה (שמות כ"א כ"ב) verletzen, דחיפה: פן־תִּגֹּף באבן רגלך (תהלים צ"א י"ב): כי אם יי יִגֳּפֶנּוּ (ש"א כ"ו י') heimſuchen, ſtrafen למות שלא בזמנו: וַיִּגֹּף יי את־בנימין (שופטים כ' ל"ה) בסבה במלחמה, וכן: למה נְגָפָנוּ יי (ש"א ד' ג') ſchwach ſein laſſen: וַיִּגֹּף יי את־העם (שמות ל"ב ל"ה) בדבר.

הנפעל: כי נִגַּף לפני ישראל (ש"ב י' ט"ו): וְנִגַּפְתֶּם לפני אויביכם (ויקרא כ"ו י"ז) ולפי שכל קשורו בלמ"ד צ"ל שהכוונה שיהיו נגפים מהשם

נגה

נָגֹהַ, העתיד יִגַּה, פע"ו, בב"ב. הקל ענינו זהר אור מעט אם מדבר ברוק או מתשובת נצוץ אור: ועל־דרכיך נָגַהּ אור (איוב כ"ב כ"ח) schimmern, scheinen, כנוי לאור הצלחה: אור נָגַהּ עליהם (ישעיה ט' א'): ולא־יִגַּהּ שביב אשו (איוב י"ח ה') גם אור מעט לא יזרח:

ההפעיל: ויי יַגִּיהַּ חשכי (ש"ב כ"ב כ"ט) be- leuchten: וירח לא־יַגִּיהַּ אורו (ישעיה י"ג י') כי הירח אינו גוף מאיר אבל מקבל אור מתשובת ניצוץ השמש, ע"כ נופל על אורו יגיה.

נֹגַהּ שם דבר זכר לזהר הבא מגוף המקבל הארה וזהר, מעצם גוף המאיר: כאור נֹגַהּ (משלי ד' י"ח) Morgenröthe, הוא זהר עמוד השחר אשר הארתו מקרבת השמש המחזיר נצוציו, והולך וחזק באור עד נכון היום בצאת השמש על הארץ, ובתלמוד הושאל לשם כוכב: האי מאן דבכוכב נוגה יהא גבר עתיר וזכאי (שבת קנ"א); גם השם נְגֹהֹי שם כנוי ליום: ומלכים לְנֹגַהּ זרחך (ישעיה ס' ג') Widerschein, אור הבא מגוף מאיר, ואין הגוף המאיר נראה נקרא נגה, והדבור עצ"הם: וְנֹגַהּ כאור תהיה (חבקוק ג' ד') גם אור החוזר יהיה חזק כאור ממש: וכוכבים אספו נָגְהָם (יואל ב' י') כי אינם מאירים לנו כ"א מבריקים: לְנֹגַהּ ברק חניתך (חבקוק ג' י"א) Glanz, Schimmer: עד־יצא כַנֹּגַהּ צדקה (ישעיה ס"ב א') בהיר: וּלְנֹגַהּ הירח לא־יאיר (שם ס' י"ט) כי הירח אינו מאיר. נְגֹהָה כמו נגה, ונמצא רק בסימן הרבות: לַנְּגֹהוֹת באפילות נהלך (שם נ"ט ט'). כי האפל בערך החשך, כנגה בערך האור. ע"כ היפך האור חשך, והיפך נגה אפל. ר"ל חשך יקרא בסור אור השמש, אע"פ שיש עוד נגה ירח וככבים, מבריקים זהר מעט, ואפל נקרא כאשר גם כל נגה איננו נמצא. והוא חזק מחשך. ע"כ אמר: נקוה לאור שמש יומם והנה חשך, ונקוה עכ"פ לנגוהות ירח וככבים המבריקים מעט בלילה, והנה באפלות נהלך, שהוא העדר כל נגה. ועד"ז ג"כ וימש חשך, כלומר גם נגה החשך יסור, ויהי חשך אפלה (עיין שרש מוש). **נָגְהָא** בל' ארמית כמו עמוד השחר ונגה בעברית: באדין מלכא בשפרפרא יקום בְּנָגְהָא (דני' ו' כ') Da stand auf der König mit dem Frühroth, mit dem Morgenstrahl.

נגח

נָגַח, העתיד יִגַּח, פ"י גב"ב. הקל ענינו דחיפה ובעיטה בקרן: וכי יִגַּח שור את־איש (שמות כ"א ל"ב) stoßen.

הפיעל: באלה תְּנַגַּח את־אדם (מ"א כ"ב י"א) ג"כ בקרן: בהם עמים יְנַגַּח (דברים ל"ג י"ז) עם הקרן: בך צרינו נְנַגֵּחַ (תהלים מ"ד ו') עצ"הש.

ההתפעל: יִתְנַגַּח עמו מלך הנגב (דניאל י"א מ') לפי שמדמה אותם להיות בעלי קרנים.

נַגָּח ת"הש: ואם שור נַגָּח הוא (שמות כ"א כ"ט) stößig.

נגן

נָגַן פעל יוצא בב"ב. הקל ענינו נגון ביד על כלי: קדמו שרים אחר נֹגְנִים (תהלים ס"ח כ"ו) spielen.

הפיעל: וְנִגֵּן בידו (ש"א ט"ז ט"ז): כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן (מ"ב ג' ט"ו): נְנַגֵּן כל־ימי חיינו (ישעיה ל"ח כ').

נְגִינָה שמ"נ: אזכרה נְגִינָתִי בלילה (תהלי' ע"ז ז') Saitenspiel: וּנְגִינוֹת שותי שכר (שם ס"ט י"ג) Spottlied: וּנְגִינוֹתַי ננגן (ישעיה ל"ח כ') לשבח. ושם כלי זמר: למנצח על נְגִינַת (תהילים ס"א א'). ומ"א: למנצח בִּנְגִינוֹתָי (חבקוק ג' י"ט).

מַנְגִּינָה שמ"נ רק בסמן היחידה: אני מַנְגִּינָתָם (איכה ג' ס"ג) Spottlied.

נגע

נָגַע, העתיד יִגַּע, פע"ה, הב"ב. הקל ענינו קרבות ופגיעת עצם בעצם, ורוב קשורו בבי"ת, ויש מ"ש נגיעה בלא מעשה נמשך ממנה לטוב או לרעה: וְנָגַע בכנפו אל־הלחם (הגי ב' י"ב) be- rühren, anrühren: וכל נֹגֵעַ בחלל (במדבר ל"א י"ט): וּנְגַע בקצהו (שמות י"ט י"ב): גַּע בהרים ויעשנו (תהלים קמ"ד ה') עצ"הם: וַתִּגַּע בראש השרביט (אסתר ה' ב'): ולא תִגְּעוּ בו (בראשית ג' ג'). ויש נגיעה מורה מעשה נמשך ממנה להרע: כאשר לא נְגַעֲנוּךָ (שם כ"ו כ"ט) berühren, d. h. Leides thun: הַנֹּגֵעַ באיש הזה ובאשתו (שם שם י"א) להרע: ועתה לא נוכל לִנְגֹּעַ בהם (יהושע ט' י"ט): וְנָגַע

ההפעיל יוצא, העתיד יַגִּיד, ענינו הודעת דבר אם ע"י ספור דברים, בהוה מה שהיה, או מה שעתיד להיות בבשורה: מי הִגִּיד לְךָ (בראשי' ג' י"א) sagen bekanntmachen: הִגִּיד לְפַרְעֹה (שם מ"א כ"ה) sagen lassen, verkündn, voraussagen: עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ (שם ל"א כ'): לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר (אסתר ב' י') aussagen: ואם־תַּגִּידִי את־דברינו (יהושע ב' כ'): כִּי הִגַּדְתָּ היום (ש"ב י"ט ז') zu erkennen geben, ר"ל הוא כאלו הגדת, כי הוא כולל הודעת דבר בפיו בדבור: את מי הִגַּדְתָּ מלין (איוב כ"ו ד') gegen wen willst du Reden wagen? ועצ"הם: הִגִּידוּ השמים צדקו (תהלים צ"ז ו'): ומעשי ידיו מַגִּיד הרקיע (שם י"ט ב') הודעה בלי דבור: מי הִגִּיד מראש (ישעיה מ"א כ"ו). וכן נקרא כל מודיע דבר חדש מַגִּיד: וּמַגִּיד לקראת מַגִּיד (ירמיה נ"א ל"א) Bote, Herold: לְהַגִּיד למלך חלמתיו (דניאל ב' ב'): וְהִגַּדְתֶּם לאבי (בראשית מ"ה י"ג) erzählen: וַיַּגֶּד לו על פי הדברים (שם מ"ג ז'): אשר יראה יַגִּיד (ישעיה כ"א ו'). ובהבלעת הה"א: לבוא לַגִּיד ביזרעאל (מ"ב ט' ט"ו). ע"כ לא תיוחס ההגדה אל מחשבת הלב, כאשר יאמר אמרתי בלבבי ודברתי עם לבי, לפי שההגדה הוא רק ספור דברים להודיע מה שהיה או לבשר מה שיהיה, או להודיע מעשה נודע לאשר איננו יודע אותו, בהוצאת מלים מפיו, וכנראה גיד הביעה שניהם מהצבים מהוראתם הראשונה שהיא משיכה ונגור מבנימי לחוץ:

הפועל: הֻגֵּד הֻגַּד לי (רות ב' י"א) erzählt werden: וַיֻּגַּד לאברהם (בראשית כ"ב כ'). ובתלמוד שם הַגָּדָה או אַגָּדָה, Sage, לכל ספור מעשה ושיחה אמת או בדוי, כמאמר ר' יוחנן בירושלמי: וכי אגדה אמנה היא? אלא דרוש וקבל שכר. וכן יתכן שנקראו ספורים אגדות לפי שהם ממשיכים הלב, מלשון נגיד ונפיק.

נָגִיד תאר למושל המושך ומנהיג העם ללכת אחריו, מענין נגיד ונפיק, וכן בארמית נקרא מושל שרכיה מלשון משיכה: נָגִיד ומצוה לאמים (ישעי' נ"ה ד') Anführer, Befehlshaber: חזקיהו נְגִיד עמי (מ"ב כ' ה') Fürst. והושאל לכל פקיד וממונה: נָגִיד בבית יי (ירמיה כ' א') Aufseher: נְגִיד בית־האלהים (נחמיה י"א י"א): נָגִיד על האוצרות (ד"ה א' כ"ו כ"ד): נָגִיד חסר תבונות ורב מעשקות (משלי כ"ח ט"ז) ובע"ב זקנים כתוב, חסר תבואות: ויתן בהם נְגִידִים (ד"ה ב' י"א י"א): נְגִידֵי בית האלהים (שם ל"ה ח') ויתכן עוד כי שם נגיד על שהוא ראש המדברים ומנהיג הדבור: קול־נְגִידִים נחבאו (איוב כ"ט י') Wortführer, כי גם שרש דבור יבוא לענין דבור ולענין הנהגה, כמו: נָגִיד אקרבנו (שם ל"א ל"ז) Anführer, אקהלו למנהיגי. כאמ"ם בתלמוד כד רגיז רעיא על עניא עביד לִנְגִידָא סמיא, ראש הצאן שהעדר נמשך אחריו. וע"א: שמעו כי־נְגִידִים אדבר (משלי ח' ו'). והוא ש"מ ר"ל דברים מושכים הלב בנחת, וי"מ מלשון שררה ויקר.

נֶגֶד תא"הפ עקר ענינו כמו לפני: נֶגֶד אחינו (בראשית ל"א ל"ב) gegen, in Gegenwart: נֶגֶד ההר (שמות י"ט ב') gegenüber: פתח נֶגֶד פתח (יחזקאל מ' י"ג): כי רעה נֶגֶד פניכם (שמות י' י') vor, כלומר מגולה כאלו עומד מול פניכם: וְנֶגֶד פניהם נבונים (ישעיה ה' כ"א) ר"ל לפני עצמם, כמו חכמים בעיניהם: ואין עצה לְנֶגֶד יי (משלי כ"א ל') לפני. וכן ענינו בלמ"ד קרוב לאצל: איש לְנֶגֶד ביתו (נחמיה ג' כ"ח) nah, neben: ואלכה לְנֶגְדֶּךָ (בראשית ל"ג י"ב) ובלי למ"ד: וחלדי כאין נֶגְדֶּךָ (תהלים ל"ט ו') בערך אליך. ובשמוש כ"ף: עזר כְּנֶגְדּוֹ (בראשית ב' י"ח) שתהיה לעומתו ובצדו. ובשמוש מ"ם מורה ריחוק מקום מלפני העצם: ותשב לה מִנֶּגֶד (שם כ"א ט"ז) von fern: והיו תלאים לך מִנֶּגֶד (דברים כ"ח ס"ו) סכנת נפשות: כי מִנֶּגֶד תראה את־הארץ (שם ל"ב נ"ב): לך מִנֶּגֶד לאיש כסיל (משלי י"ד ז') בדרך ההיפך מאיש כסיל: הסבי עיניך מִנֶּגְדִּי (ש"ה ו' ה') כמו ממני, והכנוי דרך כבוד: וישלך את־נפשו מִנֶּגֶד (שופטי' ט' י"ז) הגות הלשון על הסתכנות הנפש, das Leben wagen, כאשר יאמר על המסוכן בידי אחרים חייו תלאים מנגד, כן יאמר על המסתכן בעצמו, השליך נפשו מנגד. וע"א: להלוך נֶגֶד החיים (קהלת ו' ח') entgegen sein. שהוא הפוך והתנגדות. כאשר ישמשו בשם מִתְנַגֵּד Gegner. וכן: אדמתכם לְנֶגְדְּכֶם (ישעיה א' ז') לד"ק Gegner: השנים יעמדו נֶגְדּוֹ (קהלת ד' י"ב) widerstehen. ובא בתוספת ה"א: נֶגְדָה־נא לכל־עמו (תהלים קט"ז י"ד) לעיני כל: ועלו העם איש נֶגְדּוֹ (יהושע ו' ה') בקו הישר בלי נטייה, המקום אשר לפני פניו. ע"ש עמת.

הנהרגים במשפט מות או על איזה אופן שיהיה גם הם יקומו. כן דעתי בבאור השם התאר הזה והמקראות מוכיחות עליו.

נֶבֶל יש שם כלי כמו נאד או בקבוק: ואחד נושא נֵבֶל יין (ש"א י' ג') Flasche, Schlauch, Krug: נחשבו לְנִבְלֵי חרש (איכה ד' ב'): וְנִבְלֵיהֶם ינפצו (ירמיה מ"ח י"ב). ויש שם כלי זמר: בכלי נֶבֶל (תהלים ע"א כ"ב) eine Art Harfe oder Lira. ואולי נקרא כן על כי תמונתו הראשונה בימים הקדמונים היתה דומה לנבל או נאד של יין. וכן הוא דעת הספר הקדמון Hieronymus. ויוסיפון בספר הקדמוניות יאמר כי היה לו שנים עשר נימין, ein zwölfsaitiges Instrument: והיה כנור וָנֶבֶל (ישעיה ה' י"ב): עלי עשור ועלי נָבֶל (תהלים צ"ב ד'). ובחמש נקודות: נֵבֶל ותף (ש"א י' ב'): בְּנֵבֶל עשור (תהלים ל"ג ב'): בִּנְבָלִים ובכנורות (ד"ה ב' כ' כ"ח): המית נְבָלֶיךָ (ישעיה י"ד י"א): וְנִבְלֵי שמים מי ישכיב (איוב ל"ח ל"ז) י"מ שהוא מע"א, מל' נאד. עצ"המ ידמה העבים השופכים הגשם לנאדות מים אשר יִשָּׁמְרוּ בהם עד עת בא דבר אלהים וישתפכו על פני האדמה, ע"ד מוצא רוח מאוצרותיו, ששם כלואים הרוחות. ונמצא כמליצה הזאת גם אצל משוררי יון הקדמונים, אשר קראו לשר הממונה על הרוחות בשם (Aeolus.) והשר הממונה על הימים ועל העבים ומטרות עז Neptun.

מַבּוּל ת"הש לרבוי המון מי גשם המבלה ומשחית כל אשר בארץ: את מַבּוּל המים (בראשית ז' ו') Ueberschwemmung, Wolkenbruch; Sündfluth. וי"א כי שרשו בלל, שהיה מבלבל ובולל הכל. כי גם בול, בלה, בלל משותפי' בענין מה.

נָבָל שם ע"פ לאיש במעון ומעשהו בכרמל, רע מעללים בעל אביגיל, אשר לקח לו המלך דוד לאשה אחרי מות נבל (ש"א כ"ה ג' וגו'). נְבַלָּט שם עיר בחלק מטה מנשה (נחמי' י"א ל"ד).

נבע

נָבַע פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו נזילת מים ממקורו: נחל נֹבֵעַ מקור חכמה (משלי י"ח ד') fließen, quellen: יגור תמיד חדש קר וטוב. ההפעיל כולל ב' ענינים נביעה תמידית וגלוי דבר נסתר כמו נבעו מצפניו, כי כבר מצאנו הרבה חפ"נ ונחל"ה משותפים. ועד"ז נופל על הדבור הנובע ממקור פנימית הלב ומגלה דבר נסתר: אַבִּיעָה חדות מני־קדם (תהלים ע"ח ב') strömen lassen, entdecken: אַבִּיעָה לכם רוחי (משלי א' כ"ג) offenbaren, zuströmen, ע"ד המליצה, אגלה תמיד דברים טובים כמים ממבוע. וע"כ הוא נרדף עם אודיעה: יום ליום יַבִּיעַ אומר (תהלים י"ט ג'), נובע תמיד ומגלה דבר חדש: תַּבַּעְנָה שפתי תהלה (שם קי"ט קע"א) וע"א: זבובי מות יבאיש יַבִּיעַ שמן רוקח (קהלת י' א') gähren machen, בא ע"ד חפ"נ והוראתו הוראת שרש בעה שהשמן הנבאש מעלה אבעבועות: הנה יַבִּיעוּן בפיהם (תהלי' נ"ט ח') sprudeln, כן תרגם הרב ג"כ עד"ז. וכן תרגם: יַבִּיעוּ ידברו עתק (שם צ"ד ד') כל אלה לרעה, מפיחים בפיהם.

מַבּוּעַ שת"ז למקור מעין: ועל־מַבּוּעֵי מים ינהלם (ישעיה מ"ט י') Quelle, Ursprung. ועצ"ה: ותשבר כד על־הַמַּבּוּעַ (קהלת י"ב ו') הַכָּבֵד הוא מבוע הדם, והמרה שואבת ממנו.

נגב

*נָגַב פעל יוצא בנינו פיעל איננו במקרא כ"א בתלמוד וענינו יבש רטיבות הליחות: יְמַנְגֵּב את ידיו, abtrocknen lassen, שוה לארמית, הרבו המים תרגם נגיבו מיא. והשם ממנו במקרא:

נֶגֶב תאר למקום חרב ויבש: כאפיקים בַּנֶּגֶב (תהלים קכ"ו ד') trocknes Land, dürrer Boden: ארץ־הַנֶּגֶב נתתני (שופטים א' ט"ו): ואל־נֶגֶב הקיני (ש"א כ"ז י') כי המדבר יבש. ובעבור זה נקרא פאת דרום נֶגֶב, Süd, מרבוי חום השמש בפאה הזאת היא יבשה ונגובה: עלו זה בַּנֶּגֶב (במדבר י"ג י"ז) Süd, Mittagseite: לפאת נֶגְבָּה תימנה (שמות כ"ו י"ח) כפל לשון: נֶגְבָּה לאפרים (יהושע י"ז ט' י'): נֶגְבָּה מן ההר (שם י"ה י"ד).

נגד

*נָגַד פעל עומד ויוצא בב"ב. הקל ענינו משיכה איננו בעברי כ"א בארמית, ונהר די נור נָגֵד ונפיק ziehen, schleichen, fließen, ויזובו מים ת' ונגד מיא משך בקשת ת' נגד.

ראה יי וְהַבִּיטָה (שם א׳ י״א): וַתַּבֵּט עיני בשורי (תהלים צ״ב י״ב), יראה חפץ לבו: יַבִּיטוּ יראו־בי (שם כ״ב י״ח) הבטת בזיון. כי תמיד נכלל בו מושג צדדי לטוב או לרע. ויש להבטה בכבוד: אם־אַבִּיט אליך ואם־אראך (מ״ב ג׳ י״ד) ob ich dich des Anblicks würdigen würde.

מַבָּט ת״הש לדבר שמצפים ממנו תקות תשועה: ובושו מכוש מַבָּטָם (ישעיה כ׳ ה׳) Aussicht, Hoffnung, שהיו מביטים אליו לתשועה, כי העינים צופות כלות ומיחלות לדבר: הנה־כה מַבָּטֵנוּ (שם שם ו׳) ובסג״ל המ״ם: הוֹבִישׁ מֶבָּטָהּ (זכריה ט׳ ה׳) המקוה לתשועה ואינה באה יבוש בבושה.

נְבָט שם אבי ירבעם מלך ישראל (מ״א י״א כ״ו).

נבל

נָבֵל, העתיד יִבֹּל, פע״ו גב״ב. הקל יש ענינו בלוי וכמישת ליחות הצמח: יבש הציר נָבֵל ציץ (ישעיה מ׳ ז׳) verwelken: והעלה נָבֵל (ירמיה ח׳ י״ג): וציץ נֹבֵל צבי תפארתו (ישעי׳ כ״ח א׳): נֹבֶלֶת עלה (שם א׳ ל׳) וַנָּבֶל כעלה כלנו (שם ס״ד ה׳) בא ע״ד נחע״ו, וי״א שהוא מהנפעל וראוי וַנִּנָּבֵל: הר נופל יִבּוֹל, איוב י״ד י״ח) ein Berg, der einstürzt, עצ״הש כאלו יבלה ויפסד. ועצ״הם: נָבְלָה הארץ אמללה נָבְלָה תבל (ישעי׳ כ״ד ד׳) verfallen: וכל צבאם יִבּוֹל (שם ל״ד ד׳): נָבֹל תִּבֹּל (שמות י״ח י״ח) ermüden, יסור כחו ויכמש כעלה יבש ליחותו: בני נכר יִבֹּלוּ (תהלים י״ח מ״ו) schmachten. ועקר כלם בלוי והשחתה והפסד. ויש ענינו שפלות: אם נָבַלְתָּ בהתנשא (משלי ל׳ ל״ב) bist du durch Stolz beleidigt worden, מענין נבלה, ויתכן עד״ז, ב״נ יִבּוֹלוּ.

הפיעל מע״ב: וְנִבַּלְתִּיךְ ושמתיך כראי (נחום ג׳ ו׳) verabscheuenswürdig machen, besudeln: בן מְנַבֵּל אב (מיכה ז׳ ו׳) verachten, niedrig behandeln: אל תְּנַבֵּל כסא כבודך (ירמיה י״ד כ״א): וַיְנַבֵּל צור ישועתו (דברים ל״ב ט״ו) herabwürdigen.

נָבָל שת״ז לאיש פחות המדות ובזוי ומגונה במעשיו, ולאיש כפוי טובה: בני נָבָל גם בני בלי שם (איוב ל׳ ח׳) Ehrloser: אמר נָבָל בלבו (תהלים י״ד א׳) Schalk: עם נָבָל (דברים ל״ב ו׳): כי נָבָל נבלה ידבר (ישעיה ל״ב ו׳), ושם מבוארים כל תאריו: לא־נאוה לְנָבָל שפת יתר (משלי י״ז ז׳) כי הוא פחות המדות וכילי: וְנָבָל כי ישבע לחם (שם ל׳ כ״ב) כי יגאה בעשרו ולא יתן מלחמו לדל, ונבל הכרמלי לעד, שהוא תאר לאיש כפוי טובה, undankbar. וכן פירש״י על עם נבל ולא חכם. ומזה: כדבר אחת הַנְּבָלוֹת תדברי (איוב ב׳ י׳) Undankbare: הכמות נָבָל ימות אבנר (ש״ב ג׳ ל״ג) רשע אשר לו משפט מות בחטאו: כאחד הַנְּבָלִים (שם י״ י״ג) Thor, niedriger Mensch, פוחז וסכל אשר לא יבוש לעשות כל מעשה מגונה.

נְבָלָה שמ״נ לכל מעשה או דבור מגונה ומכוער: נְבָלָה עשה בישראל (בראשית ל״ד ז׳) eine niederträchtige Handlung, כי בה נִבֵּל המשפחה. ותמצא כמה פעמים נבלה במקרא על המאנס אשה לזנות. וע״א: לבלתי עשות עמכם נְבָלָה (איוב מ״ב ח׳) מות מכוער שלא כדרך כל הארץ, על שם נבלה: וּנְבָלָה עמו (ש״א כ״ה כ״ה) niedriges Betragen, pöbelhaft. ויש פותרים מלשון נבלה גם: בְּנַבְלֻת שקוציהם (ירמיה ט״ז י״ח) Abscheulichkeit. ומ״א: אגלה את נַבְלֻתָהּ (הושע ב׳ י״ב).

נְבֵלָה תאר לכל גוית מת שלא כמשפטו הראוי לו, ונתנוול בשרו לאחר מותו. בבהמה, לפי שסוף בהמה לשחיטה, ע״כ לא תקרא בהמה נבלה כי אם מתה מאליה בלא שחיטה ואין בשרה ראוי לאכילה ונתנוול ונסרח: נְבֵלָה וטרפה לא יאכל (ויקרא כ״ב ה׳) Gefallenes, Verrecktes. ובבהמות והיות הטמאים בשרם לעולם נבלה, שאינם עומדים לשחיטה, ומתים ואינם נקברים ונתנוולו ובשרם נסרח. ובאדם סוף אדם למות, ע״כ המת באדם מיתה טבעית לא יקרא נבלה, כי הוא נקבר כראוי ואינו מתנוול. כי אם המת בדיני נפשות בידי אדם מצד ענש, או נטרף מחיה, או במלחמה, או בזולתו מההריגות ולא נקבר ונתנוול: ויראו את־הַנְּבֵלָה משלכת (מ״א י״ג כ״ה) Leiche, Aas: את נִבְלַת איש האלהים (שם שם כ״ט): נִבְלַת איזבל (מ״ב ט׳ ל״ז): נִבְלַת עבדיך (תהלים ע״ט ב׳) ההרוגים, כי גם אשר אין לו משפט מות, רק נהרג ולא מת בטבע ונתנוולה גויתו ולא נתן לקבורה נקרא נבלה: ונפלה נִבְלַת אדם (ירמיה ט׳ כ״א): לא תלין נִבְלָתוֹ (דברים כ״א כ״ב) כלם על הרוגים ולא מתים: יהיו מתיך נְבֵלָתִי יקומון (ישעיה כ״ו י״ט) מתיך, כדרך כל הארץ, וגם נבלות

רעה עליו, התנבא דברי הוללות ורמזים בלי כוונה, נבא ואינו יודע מה נבא. ולזה יבוא: וַיִּתְנַבְּאוּ עד לעלות המנחה (מ"א י"ח כ"ט) כתרגם ואשתטיאו, Unsinn treiben.

נָבִיא שת"ז למקבל שפע רוח אלהי ומגלה לעם דברי השם מן היעודים הטובים והרעים, ומן השכר והענש, והצדק והאזהרה, וכל מה שישלחנו השם לגלות בעתידות לבוא; או תאר למי שחל עליו רוח חכמה לדבר דברים נשגבים במליצה, מן ניב שפתים: כי נָבִיא הוא (בראשית כ' ז') Prophet, Wahrsager; נָבִיא אקים להם (דברי' י"ח י"ח). ומע"ב: ואהרן אחיך יהיה נְבִיאֶךָ (שמות ז' א') Redner, עיין פירש"י: אם־יהיה נְבִיאֲכֶם ה' במראה אליו אתודע (במדבר י"ב ו') wenn euere Weissagung der Ewige ist, in der Erscheinung thue ich mich ihm kund. ומזה: בני הַנְּבִיאִים (מ"ב ב' ט"ו): חבל נְבִיאִים (ש"א י' ה'): להקת הַנְּבִיאִים (שם י"ט כ') תלמידים לומדים מלאכת שירי הקדש להודות לייי. ובימי שמואל נתקן המדרש הזה. ויתורגם, Redner, Dichter, כמו אסף, הימן, וידתון, ובני קרח. והכלל כל נביא הוא מליץ, ולא כל מליץ נביא.

נְבוּאָה שם מפשט נקבה: כי הַנְּבוּאָה דבר עלי (נחמיה ו' י"ב) Prophezeihung: ועל נְבוּאַת אחיה (ד"ה ב' ט' כ"ט): וְהַנְּבוּאָה עדד הנביא (שם ט"ו ח').

נְבוֹ שה"ת למזל כוכב (Merkur), אשר עבדו לו הכשדים והערבים הקדמונים: כרע בל קרס נְבוֹ (ישעיה מ"ו א'). ולדעת דורשי הלשון נקרא כן על דבר אמונתם בו כי יגיד האותות בטרם יבואו; ואחרי כי כבדו העמים הקדמונים את השם הזה לכן שתפו את שמותם עמו כמו נְבוּזַרְאֲדָן, נְבוּכַדְנֶאצַּר וכדומה. — גם נמצא הר בארץ מואב בשם הזה: הר נְבוֹ (דברים ל"ב מ"ט). ושם עיר: וּנְבוֹ ובען (במדבר ל"ב ג'). ונמצא עוד עיר אחרת בשם הזה: אנשי נְבוֹ אחר (נחמיה ז' ל"ג).

נְבוּזַרְאֲדָן שם עצם פרטי לשר צבא המלך נבוכדנאצר (מ"ב כ"ה ח'; ירמיה ל"ט ג', נ"ב י"ב).

נְבוּכַדְנֶאצַּר, ואיזה פעמים גם נְבוּכַדְרֶאצַּר, שע"פ למלך בבל, אשר לכד את ירושלים ויגלה את יהודה בגולה אל ארצו. תולדות ימי חייו הלא הם כתובים בס' דניאל (ונזכר גם מ"ב כ"ד א', כ"ה א', ובעזרא ב' א', ה' י"ב; ירמיה ל"ט א', י"א, מ"ג י').

נְבוּשַׁזְבָּן שע"פ לשר סריסים אחד אשר למלך נבוכדנאצר (ירמיה ל"ט י"ג).

נָבוֹת שע"פ לאיש אחד מן יזרעאל, אשר הרגו אחאב מלך ישראל במרמה בעצת איזבל אשתו וירש את כרמו בחזקה (מ"א כ"א א').

נְבִזְבָּה, ול"ר נְבָזְבַּן, ת"הש למתן ומנחה (דני' ב' ו', ה' י"ז) ואולי נקרא כן, על דבר אשר נתנו מנחה כזאת על פי הרוב מן הבז והשלל אשר בזזו במלחמה שכם אחד לבחיריהם ונכבדיהם כמנהג העמים הקדמונים.

נבח

נָבַח פעל יוצא בנינו קל ענינו המית כלב: כלבים אלמים לא יוכלו לִנְבֹּחַ (ישעיה נ"ו י') bellen, klaffen. (עיין שרש נהק).

נֹבַח שם עיר ושם איש אשר בנה את קנת מעבר לירדן: ויקרא לה נֹבַח בשמו (שופטי' ח' י"א).

נבט

נָבַט פעל יוצא בב"ב. הפיעל ענינו ראיה והשקפ' והשגחה על דבר: וְנִבַּט לארץ (ישעי' ה' ל') schauen, sich umsehen, blicken.

ההפעיל, העתיד יַבִּיט: משמים הִבִּיט יי (תהלים ל"ג י"ג) herunter schauen, רבו מלמעלה למטה. ועל ראיה והשקפה שכלית: לא־הִבִּיט און ביעקב (במדבר כ"ג כ"א); וְהִבַּטְתָּ צר מעון (ש"א ב' ל"ב) zuschauen; וְהִבִּיטוּ אחרי משה (שמות ל"ג ח') לפי דעת התלמוד השקפה לרעה: וְהַבִּיט אל־עמל לא־תוכל (חבקוק א' י"ג) gleichgültig zusehen, לראות ולהחריש: למה תַבִּיט בוגדים תחריש (שם שם י"ג): בְּהַבִּיטִי אל־כל מצותיך (תהלים קי"ט ו') betrachten: הַבֵּט לברית (שם ע"ד כ'), הבט וזכור: וְאַבִּיטָה במכוני (ישעיה י"ח ד'): אל־תַּבֵּט אל־מראהו (ש"א ט"ז ז') achten, Rücksicht nehmen: וַיַּבֵּט הפלשתי ויראה (שם י"ז מ"ב) שימת השגחתו לראו': הַבִּיטָה וראה את־חרפתינו (איכה ה' א'), ולהיפך:

ל"ב י"ב). והוא נופל על כעס שאחריו ענש. ויש ענינו בזיון ומאס בדבר: ותוכחת נָאַץ לבי (משלי ה' י"ב) verachten: ועצת עליון נָאָצוּ (תהלים ק"ז י"א): וַיִּנְאַץ בזעם־אפו מלך וכהן (איכה ב' ו') verwerfen, Widerwillen zeigen, schänden. ואת־־עמי יְנָאֲצוּ (ירמי' ל"ג, כ"ד) verachten, verspotten, kränken, schmähen, schänden.

הפיעל, העתיד יְנָאֵץ, ע"ב הענינים: ובצע ברך נִאֵץ יי (תהלים י' ג') spotten, חרף ומכעים: וְנִאֲצוּנִי והפר את־בריתי (דברים ל"א כ'): עד־אנה יְנַאֲצֻנִי העם הזה (במדבר י"ד י"א) erzürnen, Verdruß machen, zum Zorn reizen: נִאֵץ נִאַצְתָּ את־אויבי יי (ש"ב י"ב י"ד) reizen, Anlaß zur Lästerung geben, גרם לנאץ יי.

ההפעיל יביאו דורשי הלשון חדשים בשרש זה העתיד: וְיָנֵאץ השקד (קהלת י"ב ה'), ע"ד לשון סוריא, במקום יָנֵאץ.

ההתפעל: כל היום שמי מִנֹּאָץ (ישעיה נ"ב ה') תמורת מתנואץ, מרכב מפועל והתפעל. מחורף מהם ועי"ז ינאץ ויכעס.

נְאָצָה שמ"נ: ותוכחה וּנְאָצָה (מ"ב י"ט ג') Lästerung, Schmach, Schmähung, Zorn. כי האחת סבת השנית. ונמצא גם בנקוד סגול נֶאָצָה: ויעשו נֶאָצוֹת גדולות (נחמי' ט' י"ח) מעשים מעוררים בזיון וכעס. וגם נָאָצָה בקמץ: שמעתי כל נָאָצוֹתֶיךָ (יחזקאל ל"ה י"ב). והענין אחד.

נאק

נָאַק פעל יוצא בנינו קל ענינו זעקת קול יללה וגעית אנחה נרדף עם אנק, נהק: וְנָאַק נאקת חלל (יחזקאל ל' כ"ד) ächzen, winseln: מעיר מתים יִנְאָקוּ (איוב כ"ד י"ב) והוא מן הפעלים המתהפכים, כמו אנק, נאק.

נְאָקָה שמ"נ: את־נַאֲקַת בני ישראל (שמות ו' ה') wehklagen, כמו אנקה: את־נַאֲקָתָם (שם ב' כ"ד): ונאק נַאֲקוֹת חלל (יחזקאל ל' כ"ד).

נאר

נֵאֵר פעל יוצא בנינו פיעל ענינו עזיבה והסרה: נִאֵר מקדשו (איכה ב' ז') verwerfen: נֵאַרְתָּה ברית עבדך (תהלים פ"ט מ') zerstören, בציר"י לת"ד, כמו הפרת, וי"מ נאר כמו נער umstürzen. ומזה השם:

נָאוֹר ת"הש: נָאוֹר אתה אדיר מהררי־טרף (שם ע"ו ה') zerstörend, אדיר אתה בבטול והשבתה; או נאור כמו נורא Fürchterlicher.

נֹב שם עיר הכהנים בשבט בנימין, קרוב לירושלים: הכהנים אשר בְּנֹב (ש"א כ"ב י"א): ויבא דוד נֹבֶה (שם כ"א א') כמו לנב, והיה ראוי להנקד נֹבָה ע"פ דקדוק הלשון.

נבא

נִבָּא, העתיד יִנָּבֵא, פ"י בב"ב. הנפעל ענינו גלות חזון אלהי בדבור: נִבָּא את־הדברים האלה (ירמיה כ' א') prophezeien: עם נביאים נִבָּא (ש"א י' י"א) ר"ל נבא נביאות: היה נִבָּא (ירמיה כ"ו י"ח): כי נִבָּא אל־העיר הזאת (שם כ"ו י"א): ולעתים רחוקות הוא נִבָּא (יחזקאל י"ב כ"ז): הנביאים נִבְּאִים (ש"א י"ט כ'): נִבְּאֵי השקר (ירמיה כ"ג כ"ו): הנני על־־נִבְּאֵי הלמות (שם שם ל"ב): ויהי כְּהִנָּבְאִי (יחזקאל י"א י"ג): וְהִנָּבֵא עליה (שם כ"ח כ"א): אשר יִנָּבֵא לשלום (ירמיה כ"ח ט'). ובא בלשון נפעל לפי שאינו פועל הדבור אבל פעול הדבור מרוח אלהי: מדוע נִבֵּיתָ בשם ה' (שם כ"ו ט') ביו"ד ת"א: על ידי אסף הַנִּבָּא (ד"ה א' כ"ה ג'): לא תִנָּבֵא בשם יי (ירמיה י"א כ"א): אדני ה' דבר מי לא יִנָּבֵא (עמוס ג' ה') wenn Gott der Herr gesprochen, wer könnte sich des Prophezeihens enthalten.

ההתפעל: כי איננו מִתְנַבֵּא עלי (ד"ה ב' י"ח ז') נראה כי ההתפעל יבוא להראות גנאי: אלדד ומידד מִתְנַבְּאִים במחנה (במדבר י"א כ"ז) כאלו הם מעצמם מתנבאים, כי זה טעם ההתפעל: משגע וּמִתְנַבֵּא (ירמיה כ"ט כ"ו): הַמִּתְנַבְּאוֹת מלבהן (יחזקאל י"ג י"ז), או שיבוא ההתפעל על המשוררים ברוח הקדש ומחברי שירים ותשבחות לי"י שהם מהתפעליות הנפש מעצמה והתעוררות', ומזה והמה מִתְנַבְּאִים (ש"א י' ה') lobsingen וכת"י משבחין: וַיִּתְנַבֵּא בתוכם (שם שם י'): וְהִתְנַבִּיתָ עמם (שם שם ו') ע"ד נפ"י ומע"ז בהפכו: וַיִּתְנַבֵּא בתוך־הבית (שם י"ח י') sinnlose Worte schwatzen, כי דבור נבואי בהתפעליות הנפש ע"כ בהיות צלחה עליו רוח אלהים טוב, דבר דברי שבח, ובהיות רוח

אות נ

אות נ׳ הוא האות הי״ד בסדר האלפ״א בית״א. תוארו קרוב לצורת ד״ג באותיות פיניקי, וצורה זה נשארה באות ן׳ בסוף המלה.

נא

נָא יש ת״הש לצלי שאינו צלוי כל צרכו: אל־תאכלו ממנו נָא (שמות י״ב ט׳) halbgar.

נָא הוא מלת הענין להטעים הדבור אשר הוא תחנונים ודרך בקשה על כן יבוא לרוב על הצווי או על העתיד כשהם לבקשה: ויהי־נָא פי־שנים ברוחך אלי (מ״ב ב׳ ט׳) o! bitte ; doch. ויש בטעם עַתָּה: דבר־נָא באזני העם (שמות י״א ב׳) also: שא־נָא עיניך (בראשית י״ג י״ד): איעצך נָא עצה (מ״א א׳ י״ב) ich will dir doch einen Rath geben. ובטעם לו: אם נָא מצאתי חן (בראשי׳ ל״א ב׳) כלומר אם מצאתי והלואי שמצאתי, והוא גם כן תקון הלשון לבד: הנה נָא הואלתי לדבר (שם י״ח כ״ז) nunmehr: הבט־נָא השמימה (שם ט״ו ה׳): הנה־נָא עצרני ה׳ מלדת בא־נָא אל־שפחתי (שם ט״ז ב׳) בטעם אחרי אשר היה זה, נסה נא זה: הנה־נָא אדני סורו־נא (שם י״ט ב׳). ובתוספת אל״ף: אָנָּא שא נא (שם נ׳ י״ז): אָנָּא יי הושיעה־נא (תהלים קי״ח כ״ה), מלות הרצוי והפיוס לפחות זולתו לעשות לו נחת רוח. ומזה אָנָה בה״א פ״א: אָנָה ה׳ כי אני עבדך (שם קט״ז ט״ז).

נֹא שם עיר מפוארה בארץ מצרים נזכר ביחזקאל (ל׳ י״ד, ט״ו ט״ז, ירמי׳ מ״ו כ״ה). ובשלמות נֹא אָמוֹן, (נחום ג׳ ח׳). היא העיר הנודעה לשם ולתהלה אצל העמים בשם Theben ואצל היונים בשם Diospolis.

נֹאד ש״הת לתיק ושק לשים בו דברים הנגרים, כמו יין והלב: נֹאד החלב (שופטים ד׳ י״ט): הייתי כנאד בקיטור (תהלי׳ קי״ט פ״ג) כעור שמשימין בקיטור הכבשן והתנור לייבשה, והרבוי: ואלה נאדות היין (יהושע ט׳ י״ג).

נָאוָה בשרש אוה.

נאם

נָאַם, העתיד יִנְאַם, פ״י בנינו קל ענינו דבור מליצי או נבואי: לוקחים לשונם וַיִּנְאֲמוּ נאם (ירמיה כ״ג ל״א) reden: נְאֻם־פשע לרשע (תהלים ל״ו ב׳) bereden, einreden, zureden: נְאֻם יי לאדני (שם ק״י ב׳) versprechen: ויש נְאֻם שהוא שם: בעת ההיא נְאֻם יי (ירמיה ה׳ א׳) Rede.

נֶאֱמָן תאר למליץ לשון צחה: מסיר שפה לְנֶאֱמָנִים (איוב י״ב כ׳) Beredsamer, Wohlredner, ומטעם זה נקרא מנהיג קהל הממונה להשתדל בדברים אצל שלטן בעד הצבור נֶאֱמַן הקהל, Redner. (ומ״ש אמונה בשרש אמן).

נאף

נָאַף, העתיד יִנְאַף, פ״י, בב״ב. הקל ענינו זנות באשת איש: ועין נֹאֵף שמרה נשף (איוב כ״ד ט״ו) ehebrechen: לא תִנְאָף (שמות כ׳ י״ד): אשר יִנְאַף את־אשת איש (ויקרא כ׳ י׳) כלם באשה נשואה: וַתִּנְאַף את האבן ואת העץ (יחזקאל כ״ג ל״ז) והוא תואר לעבודת אלילים כמו בעל.

הפיעל: אשר נִאֲפָה משבה ישראל (ירמיה ג׳ ח׳) כנוי לע״ז, עוזבים אלהי האמת וזונים אחרי ע״ז: וַיְנָאֲפוּ את נשי עמי (שם כ״ט כ״ג) בלי תשלום הדגש. ופעם נשלם: וכלותיכם תְּנָאַפְנָה (הושע ד׳ י״ג) זרע מְנָאֵף ותזנה (ישעיה נ״ז ג׳): ועם מְנָאֲפִים חלקך (תהלים נ׳ י״ח).

נִאֻפִים שמ״ז: לבלה נִאֻפִים (יחזקאל כ״ג מ״ג) Ehebruch, Hurerei: נִאֻפַיִךְ ומצהלותיך (ירמיה י״ג כ״ז). ומ״א: וְנַאֲפוּפֶיהָ מבין שדיה (הושע ב׳ ד׳) Buhlerei, משתמש במליצה על זנות ממש ועל ע״ז.

נאץ

נָאַץ, העתיד יִנְאַץ. פע״ו גב״ב. הקל יש ענינו כעס: אל־תִּנְאַץ למען שמך (ירמיה י״ד כ״א) zürnen, aufgebracht sein: וירא יי וַיִּנְאָץ (דברי׳

אוצר השרשים

חלק שני

עברית ואשכנזית

כרך שני

מן אות נ׳ עד אות ת׳

אוצר השרשים

כולל

שרשי הלשון העברית

עם

פתרון הוראותיהם השונים בשמות בפעלים וגם במלות
והעתקתם מלשון אל לשון

מעברית לאשכנזית ומאשכנזית לעברית

אצרו

החכם המדקדק המפורסם כהר"ר

יהודה ליב בן זאב ז"ל.

ונלוו אליו בפעם הרביעית גם השרשים בלשון ארמית ושמות האנשים והמקומות
הנמצאים בכתבי קדש

גם נוספות ותיקונים רבים על דרך גדולי מחקרי הלשון

מאת החכם הכולל המליץ המפואר מו"ה

מאיר הלוי לעטערים.

חלק שני: עברית ואשכנזית.

ווינן.

פערלאג פאן י. קנאפפלמאכער אונד זאהנע.

שנת תרכ"ב לפ"ק.

OZAR HASCHOROSCHIM

hebräisch-deutsches & deutsch-hebräisches

WÖRTERBUCH

über

das alte Testament

von

J. L. BENSEW.

J. L. Ben Ze'eb

Vierte Auflage

vermehrt und verbessert von

Dr. M. LETTERIS

Mitglied der asiatischen Gesellschaft in Paris und mehrerer anderen Gelehrten-Gesellschaften Inhaber der k. k. österreichischen goldenen Medaille für Wissenschaft und Kunst, und der goldenen Medaille Sr. königl. Hoheit des Herrn Herzogs Max in Baiern etc.

Zweiter Theil: hebräisch-deutsch.

WIEN.

Verlag von J. Knöpflmacher & Söhne.

1863.

Druck von Heinrich Sieber's Erben, Preßburg 1863.